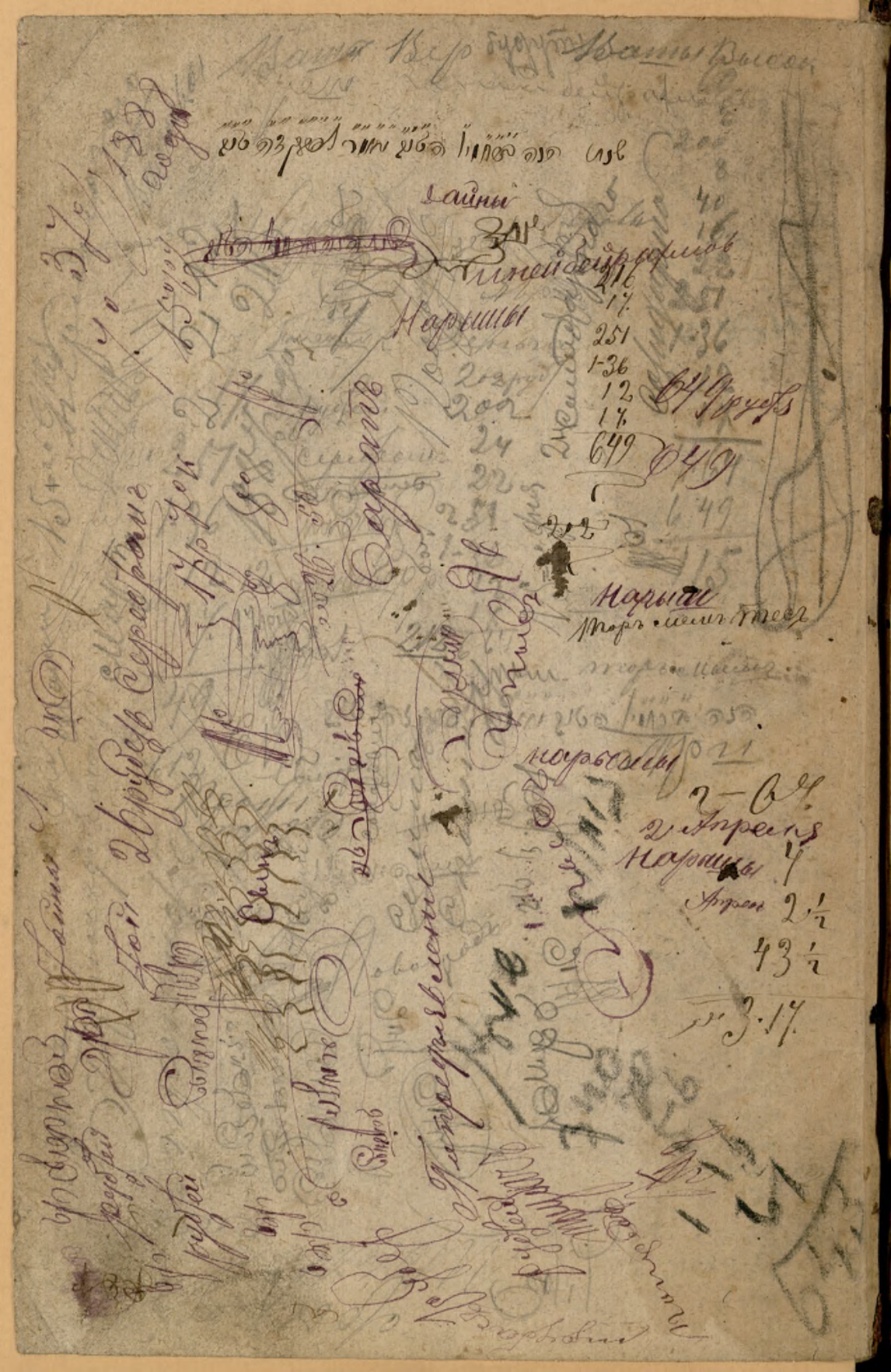

כתבי קדש

עשרים וארבעה

חלק שני

מנביאים אחרונים

כולל

יחזקאל, תרי עשר

עם תרגום יונתן בן עוזיאל ופירוש רשי ז"ל

ועם שני הפרושים הנדעים מאז

מצודת דוד ומצודת ציון

תולדות אהרן

בהוצאות בית מסחר הספרים

של ר' זוסמאן יעב"ץ ובנ ני.

וואַרשא

בדפוס ר' יצחק גאלדמאן נ"י

שנת תרל"ג לפ"ק

СВЯЩЕННОЕ ПИСАНІЕ

ТОМЪ IV

ВАРШАВА.

1873.

Дозволено Цензурою
Варшава 25 Іюня (7 Іюля) 1873 г.

Въ Типографіи И. Гольдмана,
Мурановская № 24.

א א וַיְהִי

בִּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה בָּרְבִיעִי בַּחֲמִשָּׁה לַחֹדֶשׁ וַאֲנִי בְתוֹךְ־הַגּוֹלָה עַל־
נְהַר כְּבָר נִפְתְּחוּ הַשָּׁמָיִם וָאֶרְאֶה מַרְאוֹת אֱלֹהִים: ב בַּחֲמִשָּׁה
לַחֹדֶשׁ הִיא הַשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית לְגָלוּת הַמֶּלֶךְ יוֹיָכִין: ג הָיֹה הָיָה
דְבַר־יְהוָה אֶל־יְחִזְקֵאל בֶּן־בּוּזִי הַכֹּהֵן בְּאֶרֶץ כַּשְׂדִּים עַל־נְהַר

ת"א היה היה דבר ה'. מועד קטן ו':

תרגום

א א וַהֲוָה בִּתְלָתִין שְׁנִין לְזִמְנָן דְּאִשְׁתְּבַח חַלְקְהָ כַּהֲנָא רַבָּא כְּפָרָא דְאוֹדַיְתָא בְּבִית מַכְּדְשָׁא
בַּעֲזַרְתָּא תְּחוֹת אוּלְמָא בְּפַלְגוּת לֵילְיָא בָּתַר מַעֲלָנֵי סַהֲדָרָא בְּיוֹמֵי יאשִׁיָּה בַּר אָמוֹן
מַלְכָּ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה בְּתַמְנֵי בְּתַמְשָׁא לֵירְחָא אֲמַר נְבִיָּא וַאֲנָא בְּגוֹ בְנֵי גָלוּתָא עַל נְהַר כְּבָר
אִתְפְּתַחוּ שְׁמַיָּא וַחֲזוֹת בִּדְחֵזוּ נְבִיאָה דִי שְׁדַת עֲלֵי חֵיזוּ יְקָר שְׁכַנְתָּא דְיָ: ב בְּחַמְשָׁא לֵירְחָא
הִיא שַׁתָּא חַמְשָׁתָּא לְגָלוּת מַלְכָּא יוֹכִן: ג מֵהֲוֵי הֲוָה פִּתְגָם נְבִיאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם יְחֶזְקֵאל בַּר
בּוּזִי כַּהֲנָא בְּאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל הָוֵב תַּגָּנוּת וְאִתְמַלֵּל עִמֵּיהּ בִּמְדִינַת אַרַע כַּסְדָּאֵי עַל נְהַר כְּבָר

רש"י

א (א) ויהי בשלשים שנה. כתס סנגיח דבריו ולח פירש שמו מי הוח ולח פירש למתן מס מנה לפיכך הפסיקה רוח הקודש לומר דבריו בשני מקרחות הסמוכין זה ללמד מי הוח הנביח וללמד למתן מה מנה שנחמר בחמשה לחודש היח השנה החמישים וגו' אין לוקח דברי הנביח שהרי כבר נחמר שבחמשה לחדש היה עומד ועוד שחחילה נחמר נבוחתו בל' עלמו ואחי בחוך הגולה ואחרכ מרחות חלהים וכן בסוף ואחרכ והנה רוח טערה וגו' ולהו שני מקרחות מפסיקין דבריו כלהו לחחר מדבר עליו היה היה דבר ה' לא יחזקחל ואחי עליו שם יד ס': ואני בתוך הגולה. כלומר חוץ לחרץ ישרחל: על נהר כבר. שם הנהר: מראות אלהים. על שם שלא היה רוח' בחספקלריה המאירה קורח לזחה מרחות חלהים כעין חלוש ולא ממש וכל הנביחים לפי הסך מחוך חספקלריה שחינה מחירה רחו חוץ ממשה רבינו הוח שנחמר ודיב הנביחים חלמה (הוסע י"ג): (ב) היא השנה החמישית לגלות המלך יויכין. ממיכו למדין שהלטים שהם שנחם להחלת היובל תנה שהיובל עולם שהיה החלת היובל יחסיהו מלך ל"ח שהם לא מנו י"ז שעברו כבר כשחירו י"ד שנה יהויקים מלך י"ל שנה כרי עשרים וחמש ויכויכין כמו לא מלך חלא ג' חדשים וגלה ומנה שניכה יחזקחל היתה חמישים לגלותו כרי שנה שלטים ביובל וכן תמיו בסוף נבואתו שנתן סימן למנין היובל שנחמר ויהי בכ"ה שנה לגלותנו נרחם הנשוי בעשור לחודש (לקמן ג') ואמרו רבותיו ליזהו שנה שרחם הנשוי שלה בעשור לחודש הוי לומר זו שנה היובל: (ג) היה היה דבר ה'. לחמרו רבותיו היה כבר לפי שחין הנכיחים סורים בהולה לחרץ חלא ע"י שנרחה עליו חחלה בחרץ ומשיבו בבריחתו דמכילחתו בן חדם עמוד על רגלך (לקמן י"ב) הוה היה חחלת הספר חלא שחין מוקדם ומחוחר ויש חומרים בן חדם חוד חידה (לקמן י"ז) הוה החלה הספר ואומר לחי שחוחה נבואה נחמרה לו קודם שגלו שהיה רחוים ליחמר לו בחרץ שחין מפורש שה גולה והיה מיכרח החלה

מצודת דוד

א (א) ויהי בשלשים שנה. בשנה השלישים ליובל החכון שגלו גו שהכי כלן לומר היה השנה החמישים לגלות המלך יויכין והגבואה היתה בשנת היובל שנחמר שם בשלש השנה בעשור לחדש מי זו היא שנה שלאחר השנה שלא הוא בעשור לחדש זהו שנת היובל שהתחלתה ביום הכפורים בעשור לחדש השביעי פ"כ הנבואה ההיא שקדמה עשרים שנה היתה בשנת שלשים ליחל העבר (והלה הנבואה ההיא ביובל לפי שבשנת היובל ההוא מלא מלקיהו הכ"ג קבר התורה בבית ה' ביעני יאשיהו כי בי"ח למלכותו מלאה והוא מלך ל"ו שנים שם כן כשלמו עוד י"ל שנים לחביו מלך יהויקים י"ל שנת הכי כ"ה כי יהוחז שמלך לפניו ויהויכין שמלך לחביו לא מלאו שניהם כ"ל שנה חלשים ועשרה ימים ולא היה שנה שלימה) פ"כ בשנה החמישים לגלות יהויכין בגלותו שלשים שנה (ולפי כשמלאו פ"ח היתה הכשבה כבר והשנה ההיא כמותה ומסוכמת ומודעת בין החכמים כי לא בגלה להם החוכח מיוחד לבוח לכן שלה בה הנבואה ההיא שלאה בה נקיעת השניות הנכיחה מבית ה' כחלך היובל על המוכבח): ברביעי. בחמש הנביעי ואני. לא הייתי לבי בין לחבי הגולה על נהר כבר: מראות אלהים. מרחות הנביחה: (ב) בחמשה לחדש וגו'. כ"ל בחמשה לחמש החמור היה היתה בשנה החמישים לגלות וגו': (ג) דבר ה'. הוח הדבור בחמור חחר קפור המלחה:

מצודת ציון

א (א) בכבר. בן שם הנהר:

יחזקאל א

בְּבָבֶל עַל־נְהַר־כְּבָר וַתְּהִי עָלָיו שָׁם יַד־יְהוָה: ד וָאֵרֶא וְהִנֵּה רוּחַ סְעָרָה בָּאָה מִן־
הַצָּפוֹן עָנָן גָּדוֹל וְאֵשׁ מִתְלַקַּחַת וְנֹגַהּ לוֹ סָבִיב וּמִתּוֹכָהּ כְּעֵין
הַחַשְׁמַל מִתּוֹךְ הָאֵשׁ: ה וּמִתּוֹכָהּ דְּמוּת אַרְבַּע חַיּוֹת וְזֶה מַרְאֵיהֶן
דְּמוּת אָדָם לָהֵנָּה: ו וְאַרְבָּעָה פָנִים לְאֶחָת וְאַרְבַּע כְּנָפַיִם לְאַחַת

ת"א היה דבר ה'. מועד קטן ו': והנה רוח סערה. מגיפה י"ב: ואחבעה פניס. בכורות י"ל:

תרגום

וּשְׁרָת עֲלוֹהִי תַּמָּן רְוַח נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ: ד וַחֲזֵית וְהָא רְוַח רְהִיטָא עֲלְעוֹלָא אָתְיָא מִן צְפוּנָא עֲנָן רַב
וְאֶשָׁתָּא מִשְׁתַּלְהֲבָא וְזִיהֲרָא לֵיהּ סָחוֹר סָחוֹר וּמִגּוֹ עֲנָנָא וּמִגּוֹ עֲלְעוֹלָא כְּעֵין חַשְׁמַלָּא מִגּוֹ אֶשָׁתָּא:
ה וּמִנַּהּ דְּמוּת אַרְבַּע בְּרָן חֵזְוֵהוֹן דְּמוּת אֱנָשָׁא לְהֵן: ו וְאַרְבְּעָא אַפִּין לַחֲדָא וְאַרְבַּע אַפִּין
לְכָל חַד וְחַד שִׁתַּת עֲסַר אַפִּין לְבָרְיָתָא חֲדָא מְגַן אַפָּיָא דְאַרְבַּע בְּרָן שִׁתִּין וְאַרְבְּעָא אַפִּין וְאַרְבְּעָא
גַּפִּין לַחֲדָא וְאַרְבְּעָא גַּפִּין לְכָל חַד וְחַד שִׁתַּת עֲסַר גַּפִּין לְכָל אַפָּא וְאַפָּא שִׁתִּין וְאַרְבְּעָא גַּפִּין

רש"י

שלימותו מלישם ויומשן לף הוא כך תירגם תרגום הוא פתגם נבואה מן קדם ה' עם יחזקאל בר בוזי כתוב בתורת דיסרעל חב מניומת ואחמלל עמים במלוים מרע כשהתי ויחזקאל גלה עם התרם והמסגר שגלו עם יהויכין: יד ה'. כל לשון יד התמורה בספר זה ובכל לשון נבואה לוים חלא לשון חוקף שהנבואה מוקפתו על כרחו כלאם משחגע לייסטריל"ח בלע"ז: (ד) והנה רוח סערה באה מן הצפון. וסיה מרכבה כשה שהיתה בשילה ויחזקאל ראה כמו שנאמר בחזון הראיה ואחמלל עמים במלוים להשחית לא ישראל לכך נדמית לרוח סערה וענן: באה מן הצפון. מוזרת היתה מארץ כשדים שהיה בצפון שנאמר מצפון תפתח הרעה (ירמיה ו') ולמה הלכה שם כדי להבוא לא כל העולם תהא כ"ג שלא יתמרו התומות ביד תומת שפלה מסר לא בניו שהשדים תומה שפלה היו שנאמר זה העם לף היה (ישעיה כ"ג) כך דרשו רבותינו במסכת חגיגה: וענה לו. לענן שביבו מבחוץ רמז הוא שעתידין ישראל ליגאל משם: כעין החשמל. החשמל מלאך שמתו כך וכעין גוון שלו רואה מתוך האש וכך אמרו רבותינו מעשה בחיזוק אחד שהיה זורק במעשה מרכבה והיה מבין בחשמל וילאה לא מחשמל ולמכלתו ועוד אמרו כי המלא מורכבת בתורת מאי חשמל ר"ל יהודה חיות לא ממלאות במהיותה הנה עתיד חשות ועתיד ממלאות בשעה שהדבור יולא מפי הקב"ה חשות בשעה שהן הדבור יולא מפי הקב"ה ממלאות לשומר משכחות ומשלאות לא השם ויחכן שיהא החשמל שם העין שהוא קרוב לעין כשהם כי אחר החשמל מתוך האש ואמר כעין החשמל כמראה לא היה לה סביב ממראה מחניו ולמעלה ואמר במראה השניה ומתחניו ולמעלה כמראה אזור כעין החשמלה הזו: (ה) ומתוכה. של תוכה הלא ראיתי כעין החשמל הנראה מתוך האש ולא ידע מהו ומדרש שדרשו בו רבותינו חיות לא ממלאות אלא מיושב על העניין: דמות אדם להנה. יש לתמוה אזור ואחריה ואסר לשנה ונראה בעיני לפי שזה לא לכולם קילם הכתוב לא המרכבה בו והוא דמות פרלופו של יעקב מבניו: (ו) וארבעה פנים לאחת. לאחת זו לפרלוף האדם לבדה היו ארבעה פניס וכן לאחריה ולאסר ולאזור הרי שם עשרה לחיה וכן לכל חיה וחיה וארבע כנפיס לכל אחד הן שפניס הרי שמים וארבע כנפיס

מצודת ציון

(ד) מתלקחת. מתלהב ובוער כמו ואש מתלקחת בתוך הכבד (שמות ט') והוא מלשון לקיחה כי הלהב נלקח ונאחז בדבר הנשרף: ונוגה. ענין האדה וזהירה כמו מנוגה ננדו (מהליש י"ח): כעין. כגוון כמו וצימו כעין הבדולח (במדבר י"ל): החשמל. הוא הזך לאד בשם המעוקה מן העצן. לף היל מלה מוכלבת שם מל ושם הוא ענין שמקה כמו עם לחשות (קהלת ג') ומל הוא מלשון מלה ודבור: (ה) חיות. כ"ל ממין החי וכמ"י בנייין: דמות. לוהות: להנה. להן:

מצודת דוד

יד ה'. כח מוזק הנבואה: (ד) רוח סערה באה מן הצפון. הוא כמו על מלך בבל והכשדים שהמה מלפון לארץ ישראל והמה יבואו על ל"י בשפף לף: ענן גדול. גם כלה ענן גחל והוא כמו על משפת הלהום הבאות עליה: ואש מתלקחת. והוא כמו על סביבותיה ה': ונוגה לו סביב. סביבות הדביים הלהה כלה נוגה והלהה והוא כמו שלמר כל הלהות יהיו הקובבים בתוך יאושה: ומתוכה. הדבר שבתוך כל לחת והוא הדבר המעבב ומגיע לם כל הלה הוא כגון החשמל הכלה מתוך האש והוא הזך לאד בשם המעוקה מן העצן על שכמעט לף יוכל העין להבינו כמו שהיל והוא לכמו שבין ההעבה ובין ההשבה לף יבוא במקרה כ"ל הכל בגזירת המקום וכאן בשם חשמל על כי לין להבינו וגם חשמל היל הלה מוכלבת שם מל שכלול לחשות ולשמוק מן המלול והדבור בו כי לין להלחו בשום לחיון: (ה) ומתוכה. ומתוך המוגה שזכר למעלה כלה דומה לדבע חיות: וזה מראיהן. כ"ל זה תוהי מלאת נוגה שהיה להן דומה גוף אדם: (ו) וארבעה פנים לאחת. כי לכל חיה היה לה ד' פלוסופים והם אדם ולביה ושור ונשר לאחד לכל הוא ומ"ם בענין ולאחר זה שכ"ל היה כלול מאלבע ומ"ב לכל החיות בכללם היו ס"ד פניס ולכל אחת מהפניס היו לדבע כנפיס נמלל היה בין כולם כ"ו כנפיס כן ס"י:

לָהֶם: ז וְרַגְלֵיהֶם רֶגֶל יְשָׁרָה וְכַף רַגְלֵיהֶם כְּכַף רֶגֶל עֵגֶל וְנֹצְצִים
כְּעֵין נְחֹשֶׁת קָלָל: ח וִידֵי אָדָם מִתַּחַת כַּנְפֵיהֶם עַל אַרְבַּעַת רִבְעֵיהֶם
וּפְנֵיהֶם וְכַנְפֵיהֶם לְאַרְבַּעְתָּם: ט חִבֻּרֹת אִשָּׁה אֶל־אֲחוֹתָהּ כַּנְפֵיהֶם
לֹא־יִסַּבּוּ בְלֶכְתָּן אִישׁ אֶל־עֵבֶר פָּנָיו יֵלֵכוּ: י וּדְמוּת פְּנֵיהֶם פְּנֵי
אָדָם וּפְנֵי אַרְיֵה אֶל־הַיָּמִין לְאַרְבַּעְתָּם וּפְנֵי־שׁוֹר מֵהַשְּׂמֹאול
לְאַרְבַּעְתָּן וּפְנֵי־נֶשֶׁר לְאַרְבַּעְתָּן: יא וּפְנֵיהֶם וְכַנְפֵיהֶם פְּרֻדוֹת

*וידי קרי

ת"א וכגליהם. סם יומא י"ט מגיהה י"ג: וידי סדם. פסחים ק"ע: ודמות פניהם. מגיהה סם:

תרגום

לְבַרְיְתָא חֲדָא וַהֲוֹוּ מְעָן גַּפָּיָא דְאַרְבַּע בִּרְיָן מָאתָן וַחֲמִשִׁין וְשִׁתָּא נַפִּין: ז וְרַגְלֵיהוֹן רַגְלִין כֵּיעָן
וּפַרְסַת רַגְלֵיהוֹן כְּפַרְסַת רַגְלִין סַגְלְגְלִן וּמְזַעְזְעָן עַלְמָא בְּמֵהֲכְהֵן וּמְצַנְצְנָן כְּעֵין נְחָשׁ מְצֻלְהָב:
ח וְיָדִין כִּידֵי אֱנָשָׁא עֲבִיד לְהוֹן מִתְּחוֹת גַּפֵּיהוֹן עַל אַרְבַּע סְטַרֵיהוֹן לְמֶחֱמֵי בְּהֵן גּוּמְרִין דְּאִשָּׁא
מְבִינִי כְּרִיבָיָא מִתְּחוֹת רְקִיעָא דְעַל רֵישֵׁיהוֹן לְמֵמַן עַל חוּפְנֵי סַרְפָּיָא לְמִזְדַּק עַל אֲתַר רִשְׁעָיָא
לְאַבָּדָא חַיְבָיָא עֲבָרֵי מֵימְרֵיהּ וְאַפַּיְהוֹן וְגַפֵּיהוֹן שַׁוִּי לְאַרְבַּעְתְּהֶן: ט מְכַבְּנָן חֲדָא לְקֳבֵיל חֲדָא נַפֵּיהוֹן לָא
מְתַחֲזְרִין בְּמֵיזַלְהֶן בְּרֵיָא לְקֳבֵיל אַפָּהָא אָזְלָן: י וּדְמוּת אַפֵּיהוֹן אַפֵּי אֱנָשָׁא וְאַפֵּי אַרְיָא עֲבִיד מִימְנָא
לְאַרְבַּעְתְּהֶן וְאַפֵּי תּוֹרָא עֲבִיד מִסְּמָלָא לְאַרְבַּעְתְּהֶן וְאַפֵּי נִשְׁרָא לְאַרְבַּעְתְּהֶן: יא וְאַפֵּיהֶן וְגַפֵּיהֶן פְּרִישָׁן

רש"י

לחיים ושוה סחרגם יוכן מלחן וחמשין ושיתה גפין: (ז) רגל ישרה. רגלין כיוון מכוונין זה כנגד זה. ל"א ישרה שאין להם קפילי מרכובות לכוף אם שוקיהם לפי שאין ישיבה ולא שכיבה ואין לריכין להיות להם קפילין כעין שים לבהמה קפן עליון וקפן מחתון שבהם היה כופפה שוקיה לשכב: רגל עגל. רגל עגול וכן חרגם יוכן רגלין סגלגלין: ונוצצים. מתוך שהרוחים דומה כאילו יולאות מהם נלוטות כלאתריין בתמ' יומא חף היה עשתה נדרשת של זהב וכו' בשעה שהחמה זורחת נלוטות יולאין סימנה וכו': כעין. כמו כמראה: נחשת קלל. מזוקק ומלוי ומנחס הברו עם קלוי בחם (ויקרא ג'): (ח) וידי אדם מתחת כנפיהם. כתרגומו למתחי בחון גומרין לחמה וגו' וכן אלו מולחים בספר זה ויבלא שכרוב אח ידו של אדם אחר בימות לכרובים ויש"א ויכן של חפני לבוש הבדים וכן לאחריו וירלו לכרובים תבניח יד אדם וגו' (לקמן י') ידי אדם מוחות אח אחם ומוחות לכרוב ומכרוב לשליח כדי שילטננו הנחלים מיד של יד להקל הפורענות מעל ישראל: על ארבעת רבעיהם. לארבעה רוחות העולם שהרי ים להם פנים וכנפים לכל רוח: ופניהם וכנפיהם לארבעתם. כתרגומו שום לארבעתן: (ט) חוברת אשה אל אחותה כנפיהם. כנפה של זו פרוסה על כנפה של זו לכאן וכן לכאן עד שחוברות ומגיעות זו לזו וכך הם מכסות פניהם שהכנפים פרוסות למעלה מן הפניים: לא יסבו בלכתן. אם רולות ללכת לאחו רוח אינה חוכל לשוב ולהסב פניהם שהרי ים להם פנים לכל לד לפיכך אים של עבר פניו ילכו לכל לד שהוא הרוח שהם רולים ללכת וילכו: (יא) ופניהם וכנפיהם פרדות מלמעלה.

מצודת דוד

(ז) רגל ישרה. כ"ל אין בהם מרכובים לכוף אח שוקיהם לפי שאין להם לא שכיבה ולא ישיבה ואין להם לוכך בשבקים: וכף רגליהם. מחחיות רגליהם המה דומות כף רגל עגל: ונוצצים. מבליק היו מחהיכים וכאלו מלאיכים נילולים כגוון כמוחם מזוקק המחיך ניוחר וכאלו מאליך נילולים: (ח) וידי אדם. יהיה כידי אדם להם מחחח כנפיהם כן היה בכל לחבעה לבדיהם: ופניהם. הפניה והכנפים שהיה אין שוים לחבעה החיות זה כזה: (ט) חוברת ואר. כנפיה היו מחוברות ונוגעות אחם אל אחח לבקות בהם הפנים וכאלה יאמר למעה בענין: לא יסבו בלכתן. כשילכו לצמוח דבכם מעבר לא עבר לא יקנו מבד אל לד לפי שפ"ל מהם ילכו אל עבר מול פניו כי יש להם פנים לכל רוח וכבל עבר שילכו הנה ילכו מול פניהם: (י) ודמות פניהם. מלאה פני החיות אחם היה פני אדם וכיה כלול מאבעה וכן כאלה ופני אדם אחם מול עבר פניו: אל הימין. בעבר הימין של פני אחם: לארבעתן. פן היה בכל אבעה החיות: מהשמאל. בעבר השמאלי של פני אחם: לארבעתן. כן היה בכל אבעה החיות: ופני נשר לארבעתן. בכל אבעה החיות היה פני נשר והוא היה מאחורי פני אחם: (יא) ופניהם. כ"ל ופני החיות אבה היו עם כנפיהם מקושרים אחעל

מִלְמָעְלָה לְאִישׁ שְׁתַּיִם חֹבְרוֹת אִישׁ וּשְׁתַּיִם מְכַסּוֹת אֶת גְּוִיֹּתֵיהֶנָּה׃
יב וְאִישׁ אֶל עֵבֶר פָּנָיו יֵלֵכוּ אֶל אֲשֶׁר יִהְיֶה שָׁמָּה הָרוּחַ לָלֶכֶת יֵלֵכוּ
לֹא יִסַּבּוּ בְלֶכְתָּן׃ יג וּדְמוּת הַחַיּוֹת מַרְאֵיהֶם כְּגַחֲלֵי־אֵשׁ בֹּעֲרוֹת
כְּמַרְאֵה הַלַּפִּדִים הִיא מִתְהַלֶּכֶת בֵּין הַחַיּוֹת וְנֹגַהּ לָאֵשׁ וּמִן־הָאֵשׁ
יוֹצֵא בָּרָק׃ יד וְהַחַיּוֹת רָצוֹא וָשׁוֹב כְּמַרְאֵה הַבָּזָק׃ טו וָאֶרְא הַחַיּוֹת
וְהִנֵּה אוֹפַן אֶחָד בָּאָרֶץ אֵצֶל הַחַיּוֹת לְאַרְבַּעַת פָּנָיו׃ טז מַרְאֵה

*בנ"א הלפידים או הלפידים

ת"א והמיה כנוס. סס:

תרגום

מִלְעֵלָּא לְחַדָּא תַּרְתֵּין מְכַוְּנָן חַדָּא וְתַרְתֵּין מְכַסָּן יַת גְּוִיָּתְהֶן׃ יב וּבְרֵיהּ לְקִבֵּל אַפֵּהּ אָזְלָא לַאֲתַר דְּתֵהֲוֵי תַּמָּן רַעֲוָא לְמֵזַל אָזְלָן לָא מְתְחַזְרָן בְּמֵיזַלְהֶן׃ יג וּדְמוּת בְּרֵיתְהוֹן חֶזְיֵהֶן כְּגוּמְרִין דְּאֶשָּׁא בָּעֲרָן כְּחֶזְוֵי בְּעִידָּיָא אֶשְׁתָּא מְשְׁתַּלְהֲבָא בֵּין בְּרֵיתָא וְזִיהוֹרָיָא לְאֶשְׁתָּא וּמִן אֶשְׁתָּא נָפֵיק בַּרְקָא׃ יד וּבְרֵיתָא בְּאִשְׁתַּלְהוּתְהֶן לְמַעְבַּד רְעוּת רְבוֹנָן דְּאַשְׁרֵי שְׁכִנְתֵּיהּ בְּמְרוֹמָא עֲלָא מְנַהֲן בַּאֲנָפָא עָיְנָא לְמֵחֲזֵי חָזָן וּמַכָּפָן יַת עַלְמָא וְתָיְבִין בְּרֵיתָא כְּחֶזְוֵי בַּרְקָא וְנַהֲלִילָן כְּחֶזְוֵי בַּרְקָא׃ טו וַחֲזֵית בְּרֵיתָא וְהָא גַּלְגַּל חַד מִשְׁתְּנֵי כְּמַלְרַע לְרוּם שְׁמֵיָּא בְּסִטַּר בְּרֵיתָא לְאַרְבַּע אַפּוֹהִי׃ טז חֶזְוֵי גַּלְגַּלָּא

רש"י

מלמעלה מראיהן טעם זקף גדול נקוד על ופניהם לפי שהיו יודע לפרסו מאין למדני להבדילם זו מזו ולהעמיד חיבה ופמיהם בפני עצמה וכן פירושו ופניהם להם וכנפיהם היו פרודות למעלה מפניהם ומכסות מהם כילד לחיים שהיו מובדות חיים לכל פנים ופניהם שהיו כנפיהם מובדות לכל אחת כנף חיים זו פרוסה לגד כנף חיים זו ושל זו לגד זו והפניהם שבוקיים מכוסים בהם ודוגמה לזון מקרא זה יש עוד בפרשה זו וגביהם וגופה להם וירגלם להם חיבה וגביהם עומדה בעצמו׳: **ושתים מכסות.** ושתי כנפיהם המובדות מהם גויותיהם: **(יב) אל אשר יהיה שמה הרוח.** הרצון ללכת: **(יג) היא מתהלכת בין החיות.** המראה הזאת מתהלכת בכל החיות: **ונגה לאש.** ויותר מאש שלהן: **ברק.** פלוטר"ש בלע"ז: **(יד) רצוא ושוב כמראה הבזק.** פירשו רבותינו רצוא ושוב כלפהב הכבזק שיוצא׳ תמיד מפי הכבזק וחמהרות לחזור וליכנס כך כמהומיות רצון מחהא הרקיע הנעוי למעלה מהן כמו שתפורש בענין הרקיע ולפי שהיו הפניהם שלמעלה מן הרקיע ומתהרת להשיב את רצונן: **כמראה הבזק.** ללאטנ"ש בלע"ז וגוון אש שלהם כגוון אש היוצא מבין החרטין שמזקקין זהב בכור בחוכן והאש היוצא מפיו לבוע בגוונים (חו' ו"מ מבזק לשון פיזור כפי שפירשוהו רבותינו כמראה הבזק ר"י לומר בשם ר' שימון בשם ר' לוי בן פרטא כזה שבזק בפת בכיר׳ כלומר שמפזר בפת שהוא פשוט הזאים בכירה שהוא מהלהט במהרה ומעלה להב ושלהב עולה ויורד וזהו רצוא ושוב ועוד יש בדבריהם בזק לשון פיזור בזק בהו שפרע והוו חרבי כלומר פזר וכן במשנה בוזקין מלח ע"ב שכבש בשביל שלא יחליק ויש משמע בזק כמו ברק והוא לשון חפוש ע"כ הוי שהי"ן): **(טו) אופן אחד בארץ.** ברלפש הרקיע: **לארבעת פניו.** של כל חיה לו לחופון יש לו לארבעה פניה רבותינו למדו זה מכללות השומד בתרך ורחפו

מצודת ציון

ענין פניהם כמו מצוד ומצודה (לשפר נ'): **גויותיהנה.** גופיהן כמו גויה שאול (ב"ש ל' ל'): (יב) **הרוח.** ענין הלוך כמו הנני נותן בו רוח (ישעיה ל"ז): (יג) **בערות.** דולקות: **הלפידים.** כן יקרא הענין שהשלהבת קשורה בו וכן כלפיד יצעד (משל ס"ג): (יד) **הבזק.** כמו הנשק כי זשפטי"ן מתחלף: (טו) **אופן.** גלגל

מצודת דוד

להם להיות מכוסות להם: **לאיש.** לכל פניה היה ד' כנפים מוכנות ונוגעות זו׳ לזו לכסות להם הפניהם: **ושתים.** ושתי כנפיהם היו מכוסות להם נופלות: (יב) **ואיש.** כל חיה מהחיות יולך אל מול עבר פניו כ"ל בכל רוח שהלכו היה מול עבר הפניה כי היה להם פניה בכל רוח: **אל אשר יהיה וגו׳.** אל המקום שאר יהיה הכוון ללכת הלכו כן ולא יסבו להפנות מלד לד בעת

לכתן: (יג) **ודמות החיות.** לוטה נוון החיות היה מכליהן כגחלי אש בוערות לאור כמלאה הלפידים: **הוא.** המלאה היתה מהלכת בין כל החיות כ"ל בכוון היה המלאה ההיא: **ונוגה לאש.** כ"ל מלאה האש שהיה להן היה גו האש יוצא: **ומן האש.** ומן מלאה האש שהיה בהן היה יולא כעין ברק: (יד) **רצוא ושוב.** לא עמדו במקום אחד כ"ל היו רצים ממקום למקום וחזרו למקומם במהירות כד כברק הזה המבריק ומתכבה מהר ומעט מזעיר הכלות: (טו) **וארא החיות.** הסתכלתי אל החיות והליתי והנה דומות לופן אחד בארץ כ"ל למעה מן החיות: **אצל החיות.** אלל כל חיה מהחיות עמד לופן אחד: **לארבעת פניו.** כ"ל לכל מרבעת פניו לא היה אלא לופן אחד לא לכל פניה לופן: (טז) **מראה האופנים ומעשיהם כעין תרשיש.** כי הופן מהשים הוא בעל גוון יפה כעין התכלת וגם הוא זך בהיר עד שיכולה בו מעבר אל עבר ולכן למד מלאה האופנים היא

הָאוֹפַנִּים וּמַעֲשֵׂיהֶם כְּעֵין תַּרְשִׁישׁ וּדְמוּת אֶחָד לְאַרְבַּעְתָּן וּמַרְאֵיהֶם
וּמַעֲשֵׂיהֶם כַּאֲשֶׁר יִהְיֶה הָאוֹפָן בְּתוֹךְ הָאוֹפָן: יז עַל־אַרְבַּעַת רִבְעֵיהֶן
בְּלֶכְתָּם יֵלֵכוּ לֹא יִסַּבּוּ בְּלֶכְתָּן: יח וְגַבֵּיהֶן וְנַבֶּה לָהֶם וְיִרְאָה לָהֶם
וְגַבֹּתָם מְלֵאֹת עֵינַיִם סָבִיב לְאַרְבַּעְתָּן: יט וּבְלֶכֶת הַחַיּוֹת יֵלְכוּ
הָאוֹפַנִּים אֶצְלָם וּבְהִנָּשֵׂא הַחַיּוֹת מֵעַל הָאָרֶץ יִנָּשְׂאוּ הָאוֹפַנִּים:
כ עַל אֲשֶׁר יִהְיֶה־שָּׁם הָרוּחַ לָלֶכֶת יֵלֵכוּ שָׁמָּה הָרוּחַ לָלֶכֶת
וְהָאוֹפַנִּים יִנָּשְׂאוּ לְעֻמָּתָם כִּי רוּחַ הַחַיָּה בָּאוֹפַנִּים: כא בְּלֶכְתָּם יֵלֵכוּ
וּבְעָמְדָם יַעֲמֹדוּ וּבְהִנָּשְׂאָם מֵעַל הָאָרֶץ יִנָּשְׂאוּ הָאוֹפַנִּים לְעֻמָּתָם
כִּי רוּחַ הַחַיָּה בָּאוֹפַנִּים: כב וּדְמוּת עַל־רָאשֵׁי הַחַיָּה רָקִיעַ כְּעֵין

ת"א תמוה על כלסי. מגיהה סס: *נ"א הם' בקטין

תרגום

וְעוֹבָדֵיהוֹן כְּעֵין אֶבֶן טָבָא וּדְמוּת חַד לְאַרְבְּעָתְהֶן וְחֶזְוֵהֶן וְעוֹבָדֵיהֶן כְּמָא דַּהֲוֵי גַּלְגַּל בְּגוֹ גַּלְגַּל:
יז עַל אַרְבְּעָא סִטְרֵיהֶן בְּמֵיזַלְהֶן אָזְלִין לָא מִתְחַזְרִין בְּמֵיזַלְהֶן: יח וְגַבֵּיהֶן שָׁאן לְקִבְלָא רְקִיעָא וּרְהָבָא
לְהֶן וְדִחִילִין אִנּוּן וְגַבֵּיהֶן מְלַן עֵינִין סְחוֹר סְחוֹר לְאַרְבְּעָתְהֶן: יט וּבְמֵיזַל בָּרְיָתָא אָזְלִין גַּלְגַּלָּא
לְקִבְלֵיהֶן וּבְאִתְרְמָא בָרְיָתָא לְמֵיזַל רוּחָא שְׁמַיָּא מִתְרַמְּיָן לְגַלְגַּלָּא: כ עַל אֲתַר דַּהֲוֵי תַּמָּן רַעֲיָא לְמֵיזַל
אָזְלִין לְתַמָּן רַעֲיָא לְמֵיזַל וְגַלְגַּלָּא מִתְרַמְּיָן לְקִבְלֵהוֹן אֲרֵי רוּחַ בְּרִיְתָא בְּגַלְגַּלָּא: כא בְּמֵיזַלְהוֹן אָזְלִין
וּבְמָקֳמֵהוֹן קָיְמִין וּבְאִתְרָמֵהוֹן כְּמִלְרַע לְרוּם שְׁמַיָּא מִתְרַמְּיָן גַּלְגַּלָּא לְקִבְלֵיהוֹן אֲרֵי רוּחַ בְּרִיְתָא
בְּגַלְגַּלָּא: כב וּדְמוּת עַל רֵישֵׁי בְרִיְתָא רְקִיעָא כְּעֵין גְּלִיד חֲסִין מְרַכַּן עַל רֵישֵׁיהוֹן מִלְעֵלָּא:

רש"י

מגיע לבין החיות אבל לפי הענין למדנו שהאופנים מרכבה הם: **(שז) כעין תרשיש.** כגון אבן טובה שמה תרשיש קריסטא"ל בלע"ז: **כאשר יהיה האופן.** קבוע בתוך האופן שאי ועדר לפי שהן הולכות לכל עבר פניהם למרכב רוחות לריך שיהיה האופן מתגלגל למרכבת רוחותיו: **(יז) על ארבעת רבעיהן** וגו'. בשביל מעשה האופנים הולרך לפרוט אותן האופנים מעכבין עליהם אלא הן עשוין לכך: **(יח) וגביהן.** וגב יש להם: **וגבה להם ויראה להם.** מתוימים הם לרוחה הוסה ויש פוחדין וירחה להם כמורא עומדים: **וגבתם.** תילודסורלילי"ם בלע"ז: **מלאת עינים סביב.** לרחות לכל רוח שהרי לא יסבו בלכתם: **(יט) מעל הארץ.** מעל רלפת הרקיע וכן תרגם יונתן מלרע לרוח שמיא כלומר כשהאלו מלטטה למעלה: **(כ) הרוח.** כרצון של הקב"ה: **שמה הרוח ללכת.** אין לריך לומר להם עלה שהרי הקדוש ב"ה בחיות ורוח החיה בחופנים: **(כא) בלכתם.** החיות: **ילכו.** האופנים:

מצודת דוד

כעין התכלית וגם מעשיהם היה כמו מעשה התכלית כי היו שניהם נהירים למאות דרך אחת כמו שהופים דרך לתן מרכבים: **לארבעתן.** למרכבת האופנים: **ומראיהם ומעשיהם.** מלאות גלגל פניהם ועשותם היה בתכלית יופי בתוכן וגו' כ"ל בתכלית ועשות האופן העשוי בתוך האופן זה ממזרח למערב וזה מלפון לדרום שלא יהיו הולי להתגלגל לכל רוח מבלי קבוע והחזק בן היה מהלות האופנים ועשותם: **(יז) על ארבעת רבעיהן.** זה יפרש המקלח שלפניו לומר הנה פעשותם היה תמיד על ד' לדדיהן בחוזק בתכלת שלא יסבו בלכתן הולילו והיו מתגלגלים לכל מ' רוחות: **(יח) וגביהן.** כ"ל היה להן גב הכלויה להן לפי מהלתן שהיו בדמות תופפי העגלות ויומר על המחילות הגבוהות ממעל לתופפים תמיד הכוכב זה יובב שם בין המחילות הללו: **וגובה להם.** המחילות היו גבוהים הנבה ומתוך גובהם היה יכלה להם כי הדבר הגבוה מתוך מעיל לימה בציורי רוחות בעבור הבלבל הגדה וכן תמיד בעניין כעין הקלת הנוכל על תמיכל לימה בעבור הבלבל: **וגבותם.** גבי החיות ההם היו מלאות הבנה גדולים מתופפים: **סביב לארבעתן.** המחילות ההם היו מקיפות סביבות לרבעה התופפים וכדרך העגלות: **(יט) ובלכת החיות.** בעת יכלו החיות יכלו גם התופפים ללכת ובעת יעמדו החיות עומדין מעל התכלת לעלות למעלה יעמדו גם התופפים עמהם: **(כ) על אשר** וגו'. אל המקום לתבר יהיה שם הכלוין מהלך יתנהג הכוכב זה ללכת יכלו החיות כי שמה גם הכלוין מהחיות ללכת: **והאופנים.** כתבר יעמדו החיות למעלה אז גם התופפים יעמדו לעומת החיות ונשאו להם: **כי רוח החיה.** כלומר כל היה תקועה היא בתופפים ולכן יכלו בתקוע שהמה תוכים: **(כא) בלכתם.** בעת יכלו החיות יכלו גם התופפים וכו' וכבל הדבר כתזון לומר שלא תשתנה לעולם: **(כב) ודמות** וגו'. כ"ל ודמות השעות ופנות כעין של ענלה: **(שז) תרשיש.** שם לתן יקר: **(יח) וגביהן.** של גבוהות וכן הגופוס: **עינים.** בווים הנבה והוא מלשון כעין תכלית: **(כ) לעומתם.** כ"ל שוה להם וכן לשומת קלעי החלל (שמות ל"ח): **החיה.** כ"ל כל היה לו שתתר שם הכלל: **(כב) רקיע.**

הַקֶּרַח הַנּוֹרָא נָטוּי עַל־רָאשֵׁיהֶם מִלְמָעְלָה: כג וְתַחַת הָרָקִיעַ
כַּנְפֵיהֶם יְשָׁרוֹת אִשָּׁה אֶל־אֲחוֹתָהּ לְאִישׁ שְׁתַּיִם מְכַסוֹת לָהֵנָּה
וּלְאִישׁ שְׁתַּיִם מְכַסוֹת לָהֵנָּה אֶת גְּוִיֹּתֵיהֶם: כד וָאֶשְׁמַע אֶת־קוֹל
כַּנְפֵיהֶם כְּקוֹל מַיִם רַבִּים כְּקוֹל־שַׁדַּי בְּלֶכְתָּם קוֹל הֲמֻלָּה כְּקוֹל
מַחֲנֶה בְּעָמְדָם תְּרַפֶּינָה כַנְפֵיהֶן: כה וַיְהִי־קוֹל מֵעַל לָרָקִיעַ אֲשֶׁר
עַל־רָאשָׁם בְּעָמְדָם תְּרַפֶּינָה כַנְפֵיהֶן: כו וּמִמַּעַל לָרָקִיעַ אֲשֶׁר עַל־
רָאשָׁם כְּמַרְאֵה אֶבֶן־סַפִּיר דְּמוּת כִּסֵּא וְעַל דְּמוּת הַכִּסֵּא דְּמוּת
כְּמַרְאֵה אָדָם עָלָיו מִלְמָעְלָה: כז וָאֵרֶא ו כְּעֵין חַשְׁמַל כְּמַרְאֵה־אֵשׁ

ת"א וממעל. קופה י"ז מכסות מ"ג מולין פ"ט: ולכל. מגינה י"נ:

תרגום

כג וּתְחוֹת רְקִיעָא גַּפֵּיהוֹן מְבַוְּנָן חֲדָא לְקֳבֵיל חֲדָא לַחֲדָא תַּרְתֵּין מְכַסִּין לְהֵן וְלַחֲדָא תַּרְתֵּין מְכַסִּין
לְהֵן יַת גְּוִיָּתֵהֶן: כד וּשְׁמַעֵית יַת קָל גַּפֵּיהֶן כְּקָל מַיִן סַגִּיאִין כְּקָלָא מִן קֳדָם שַׁדַּי בְּמֵהָכֳהֶן קָל
מְלוֹלֵיהֶן כַּד מִזְדָּרְעִין יַת רְבוּתְהוֹן קָלָא מָלַךְ עֶלְמָיָא כְּקָל מִשְׁרִיַּת מַלְאֲכֵי מְרוֹמָא בְּמֵקָמֵהֶן
מְשַׁתְּקָן גַּפֵּיהֶן מִן קֳדָם דִּבּוּרָא: כה וּבְזִמְנָא דַּהֲווֹ רַעְיָא קֳדָמוֹהִי לְאַשְׁמָעָא (דִּי) דִּבּוּרָא לְעַבְדּוֹהִי
נְבִיֵּי יִשְׂרָאֵל הֲוֵי קָלָא וּמְשְׁתְּמַע מֵעִלַּוֵי רְקִיעָא מִבֵּין כְּרוּבַיָּא מִתְּחוֹת רְקִיעָא דִּי עַל רֵישֵׁיהוֹן כְּמֵקָמֵהֶן
מְשַׁתְּקָן גַּפֵּיהֶן מִן קֳדָם דִּבּוּרָא: כו וּמֵעִלַּוֵי רְקִיעָא דִּי עַל רֵישֵׁיהוֹן כְּחֵזוּ אֶבֶן טָבָא דְּמוּת כּוּרְסְיָא
וְעַל דְּמוּת כּוּרְסְיָא דְּמוּת כְּחֵזוּ אֱנָשָׁא עֲלֹהִי מִלְּעֵלָּא: כז וַחֲזִית כְּעֵין חַשְׁמַלָא כְּחֵזוּ אֶשָׁתָּא מְגָן לָהּ
סְחוֹר סְחוֹר חֵזוּ נָךְ דְּלָא יְכִילָא עֵינָא לְמֶחֱזֵי וְלָא אֶפְשַׁר לְאִסְתַּכָּלָא בֵּיהּ וּלְעֵלָּא חֵזוּ נָךְ דְּלָא

רש"י

(כב) הקרח הנורא. תרגם יונתן גליד חסין גליט"ס פור"ט בלע"ז: (כג) ישרות. מכוונת: (כד) כקול מים רבים. יכול קול גמוך הלמוד לומר כקול שדי כקול המפורש בכתובים קול ה' בכח וגו' קול ה' שובר ארזים יחסלים כ"ט): קול המלה כקול מחנה. קל מלוליהן כל מולין מבדרין קדם רבונהון ככל משריי מלאכי מרומא: בעמדם תרפינה כנפיהן. מלהשמיע קול וי"ח במקומן משתקן גפיהון מן קדם לבורא דבורו של מקום היולא ממעל לרקיע להשמיע לנביאים שלוחו כמו שמשמיע והולך ויסי קול וגו' ומדרש אגדה בעמדם מלקלס בשביל ישראל שיקלסו החיות: (כה) ויהי קול מעל לרקיע. ס"י ובזמן לשון רעות קדמוני לשמעת די בורא לעבדוי נביאי ישראל הוה קלא משתמע מעילוי רקיע מבין כרוביא מתחות רקיע' לעל ריסיהון: תרפינה כנפיהם. מתיחת הדיבור: (כז) וארא כעין חשמל. לפ ויתן רשות להתבונן במקרא זה:

מצודת ציון

עין שמיה ובריאה כמו לרוקע הארץ (תהלים קל"ו): הקרח. הוא הגליד הנקפה והנקבע על פני המים ביומי הקור וכן ומלוך קלאו (שם קמ"ז): (כב) ישרות. מלשון יפר ושוה: (כד) המולה. ענין המיה ושאון וכן לקול המולה (ירמיה י"ט): תרפינה. ומלשון רפיון והפקעה:

ומזה שמבכנפיהם הכם היו מכוסות לפ נוכחים: (כד) את קול כנפיהם. קול הנשמע כנפיהם: כקול מים רבים. שהיה כמו קול מים רבים הנשמעים וכקול שדי בדברו בפיהו שנאמר שם לפ הדברים וגו' קול גדול (דברים ה'): בלכתם. כ"ל הקול ההוא נשמעה בעת הלכם: קול המולה. קול שאון המייתם היה כקול מחנה מהמון עם: בעמדם. בעת עמדו במקומם היו מכנפים כנפיהם כ"ל לפ הנשיאו לפ הנשמע קול: (כה) ויהי קול וגו'. מוזר על מה שאמר בעמדם וגו' לפזה מהי עמדו ולפ הנשיאו ואמר כאן היה הקול יולא מעל הרקיע לפכך על האמר כ"ל כאן היה המקום ג"כ מדבר אל הנביאים ובעמדם בעת ההיא לפ מכניפה כנפיהן: (כו) כמראה. כ"ל כפיהי דבר מזהיר כאלן קדיש וקול כדמות כסא ועל דמות הכסא כפיהי דמות כמראה אדם על הכסא מעשה והוא כמו על הלפ יהנדך ואמר דמות כמראה לומר שלא היה לו דמות כלל לפכך אמרו נלשון דמות להקריב לפ להזהיר שלא לפ הקריבה עוקצת מצ"ה כמלך היושב בכסא על האכסנה: (כז) וארא כעין חשמל. כ"ל כפכך הקבלתי לראות מראה הדמות היושב על הכסא כפיהי כגוון חשמל והוא הזך והנקי מן הפח לפכך מעט פשינתו הראות וכן לין להסיע לפ הלפ יהנדך וחשמל היה מלה מורכבת מג' מל שראוי להסתום מן המלוא גו:

מצודת דוד

על כפני המיות היה כגוון הקרח הנורא כ"ל המעיל לימה על כולו בעצור בפלגת זכרו ובכימותו: נטוי. והיה נטוי ופרוס על כפניהם מלמעלה: (כב) ותחת הרקיע וגו'. כ"ל כנפיהם שהיו יכבות ומכוונות להיות מוכנות לפני לפ לפחוף הם היו מחתת הכרקיע: לאיש וגו' ולאיש וגו'. כ"ל לפניהם הזה היו שתי כנפיים מכסות להן ולפניהם זה היו וגו' זה כמה דמות לחד לפן ומזה ומפני שהכנפיים הכם היו מכסות לפ נוכחים: (כד) את קול כנפיהם. קול הנשמע כנפיהם: כקול מים רבים. שהיה כמו קול מים רבים הנשמעים וכקול שדי בדברו בפיהו שנאמר שם לפ הדברים וגו' קול גדול (דברים ה'): בלכתם. כ"ל הקול ההוא נשמעה בעת הלכם: קול המולה. קול שאון המייתם היה כקול מחנה מהמון עם: בעמדם. בעת עמדו במקומם היו מכנפים כנפיהם כ"ל לפ הנשיאו לפ הנשמע קול: (כה) ויהי קול וגו'. מוזר על מה שאמר בעמדם וגו' לפזה מהי עמדו ולפ הנשיאו ואמר כאן היה הקול יולא מעל הרקיע לפכך על האמר כ"ל כאן היה המקום ג"כ מדבר אל הנביאים ובעמדם בעת ההיא לפ מכניפה כנפיהן: (כו) כמראה. כ"ל כפיהי דבר מזהיר כאלן קדיש וקול כדמות כסא ועל דמות הכסא כפיהי דמות כמראה אדם על הכסא מעשה והוא כמו על הלפ יהנדך ואמר דמות כמראה לומר שלא היה לו דמות כלל לפכך אמרו נלשון דמות להקריב לפ להזהיר שלא לפ הקריבה עוקצת מצ"ה כמלך היושב בכסא על האכסנה: (כז) וארא כעין חשמל. כ"ל כפכך הקבלתי לראות מראה הדמות היושב על הכסא כפיהי כגוון חשמל והוא הזך והנקי מן הפח לפכך מעט פשינתו הראות וכן לין להסיע לפ הלפ יהנדך וחשמל היה מלה מורכבת מג' מל שראוי להסתום מן המלוא גו:

בֵּית־לֹה סָבִיב מִמַּרְאֶה מָתְנָיו וּלְמָעְלָה וּמִמַּרְאֶה מָתְנָיו וּלְמַטָּה
רָאִיתִי כְּמַרְאֵה־אֵשׁ וְנֹגַהּ לוֹ סָבִיב: כח כְּמַרְאֵה הַקֶּשֶׁת אֲשֶׁר יִהְיֶה
בֶּעָנָן בְּיוֹם הַגֶּשֶׁם כֵּן מַרְאֵה הַנֹּגַהּ סָבִיב הוּא מַרְאֵה דְּמוּת כְּבוֹד־
יְהוָה וָאֵרֶא וָאֶפֹּל עַל־פָּנַי וָאֶשְׁמַע קוֹל מְדַבֵּר:

ב א וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן־אָדָם עֲמֹד עַל־רַגְלֶיךָ וַאֲדַבֵּר אִתָּךְ: ב וַתָּבֹא
בִּי רוּחַ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלַי וַתַּעֲמִדֵנִי עַל־רַגְלָי וָאֶשְׁמַע אֵת מְדַבֵּר
אֵלָי: ג וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן־אָדָם שֹׁלֵחַ אֲנִי אוֹתְךָ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
אֶל־גּוֹיִם הַמּוֹרְדִים אֲשֶׁר מָרְדוּ־בִי הֵמָּה וַאֲבוֹתָם פָּשְׁעוּ בִי עַד־
עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה: ד וְהַבָּנִים קְשֵׁי פָנִים וְחִזְקֵי־לֵב אֲנִי שֹׁלֵחַ אוֹתְךָ
אֲלֵיהֶם וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה: ה וְהֵמָּה אִם־יִשְׁמָעוּ

ת"א כמלכא הקדם. בכתוב כ"ם מנינא ע"ו:

תרגום

כְּיִלְא עֵינָא לְמֶחֱזֵי וְלָא אֶפְשַׁר לְאִסְתַּכָּלָא בֵּיהּ וּלְדַע חֲזִיתִי כְּחֵיזוּ אֶשְׁתָּא וְזִיהוֹרָא לֵיהּ סְחוֹר סְחוֹר:
כח כְּחֵיזוּ קַשְׁתָּא דִּהֲוֵי בַּעֲנָנָא בְּיוֹמָא דְּמִטְרָא כֵּן חֵיזוּ זִיהוֹרָא סְחוֹר סְחוֹר הוּא חֵיזוּ דְּמוּת יְקָרָא
דַּיְיָ וַחֲזִית וְאִשְׁתַּטַּחִית עַל אַפַּי וּשְׁמַעִית קָל דְּמִתְמַלֵּל:

ב א וְאָמַר לִי בַּר אָדָם קוּם עַל רַגְלָךְ וַאֲמַלֵּל עִמָּךְ: ב וְעָלַת בִּי רוּחָא כַּד מַלֵּל עִמִּי וַאֲקִמַתְנִי
עַל רַגְלַי וּשְׁמַעִית יַת דְּמִתְמַלֵּל עִמִּי: ג וַאֲמַר לִי בַּר אָדָם שָׁלַח אֲנָא יָתָךְ לְוָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לְוָת עַמְמַיָּא סָרְבָנַיָּא דְּסָרִיבוּ עַל מֵימְרִי אִנּוּן וַאֲבָהָתְהוֹן מָרְדוּ בְּמֵימְרִי עַד פַּרְסָא הָדֵין: ד וּמִתְקָרְנָן
בְּנָיָא אִנּוּן חֲצִיפֵי אַפַּיָּא וְתַקִּיפֵי לִבָּא אֲנָא שָׁלַח יָתָךְ לְוָתְהוֹן וְתֵימַר לְהוֹן כִּדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים: ה וְאִנּוּן

רש"י

בית לה. מלפניו לה כמראה אש: (כח) ואפל על פני. ולישסתאיס: ואשמע קול מדבר. ומה דבר:

ב (א) ויאמר אלי בן אדם וגו'. בן אדם קורא ליחזקאל מתוך שרואה המרכבה סולך בין עליונים ומשחתם גם כתלאכים. לומר לין כאן יולוד אשה אלא אלא זה (כ"ן הטעי"ס לי"ם אח"ד לר' והגאה"ן). ולי נראה אלא קראו בן אדם אלא בשביל אלא אתה רואה עליו מתוך שהי' גם לבו במראה המרכבה ובמלאכת עליונים שה"ת: (ב) את מדבר אלי. אף שמדבר עמי וכבוד הוא לכתוב מדבר כלפי מעלה. שהאומר מדבר (בשבת) נשמע כאחד המדבר לחבירו פונה אליו פניו על פניו. והאומר מדבר (כת"ם בחיר"ק) משמעו שהשכינה מדבר בפני עצמו בכבודו ואלוהיו ישמעו פורפאלי"ך בלע"ז: (ג) אל גוים המורדים. שני שבטים קרוין שני גוים: (ד) והבנים. לפי שאמר אבותם פשעו בי ואלו בניהם קשי פנים: (ה) והמה. שמא ישמעו שמא יחללו מלשמוע:

מצודת דוד

בית לה סביב. כ"ל אל האשמל היה לה כעין בית מקנין ומלאה הנזיים היה כמלאה אש: **מראה** וגו'. כן הוא ממלאה מתניו ולמעלה שם הוא כעין מאשל ונזיים לה מקנין כמלאה אש: **ממראה** וגו'. אבל ממלאה מתניו ולמטה נראיתי מלאתו כמלאה אש ומקנין לו היה האחה חניתה: (כח) **כמראה**. כמו מלאה הקשת וכו' כן היה מלאה הנוגה אבל מקנין: **הוא מראה**. המלאה הזה שראיתי הוא מלאה דמות כבוד ה' כי אלהו נוסע מג"ה כדמות אלך יובב על האופנים ונוסע: **ואראה**. ואשמע אלהי את ה' ואפל כל זה לא נפלתי על פני להשתחוות אול ה' ולא שמעתי קול מדבר ואול המאור במקנת שלאחריו ויאמר אלי בן אדם וגו':

ב (א) **בן אדם**. קראו בן אדם כדי שלא יפגלה ויחשוב עלמו כאחד מן המלאכים לפי שכאה המלאה הגדולה הזאת: **עמוד**. לפי שנפל על פניו אמר לו עמוד על רגליך: (ב) **רוח**. כ"ל רוח המעוכות ומחזק מן המולאה אבל שאתה נעשוי המלאה שראה: **כאשר**. נעים אבל דבר אלי: **ותעמידני**. הכוח הזה החזיק אותי והעמיד אותי על רגלי: **את מדבר אלי**. כ"ל לא הדבר שהיה מדבר אלי: (ג) **שולח**. עמה אני שולח אותך: **אל גוים**. הם יהודה ובנימין שהם שני שבטים וכ"ל קרוי עם לעלמו: **המה ואבותם**. כ"ל המה עם אבותם כמו שאותם פשעו בי כן המה עד עלם היום הזה: (ד) **והבנים**. ולאה הנזיים אבל הם קשי פנים וחזקי לב מה שלא כן היו אבותיהם לניהם אני שולח אותך: **ואמרת** וגו'. כלומר ולכן לא האמר להם דבר מה שאתה כי שומעו אלך רק שכל פעם האמר להם שמעו כה אמר כ': (ה) **והמה**. כלומר אתה האמר שמעו אין

מצודת ציון

ב (א) **אתך**. כמו אתך והתי"ו בדגש וכ"ל עמך: (ג) **עצם היום**. גוף היום ובן בעלם היום הזה (בראשית ז'): (ד) **קשי פנים**. הוא הפוך מן נושא הנזיים כי זהו פניו לכוח ומתוכ להלנין

וְאִם־יֶחְדָּלוּ כִּי בֵית מְרִי הֵמָּה וְיֵדְעוּ כִּי נָבִיא הָיָה בְתוֹכָם:
ו וְאַתָּה בֶן־אָדָם אַל־תִּירָא מֵהֶם וּמִדִּבְרֵיהֶם אַל־תִּירָא כִּי סָרָבִים
וְסַלּוֹנִים אוֹתָךְ וְאֶל־עַקְרַבִּים אַתָּה יוֹשֵׁב מִדִּבְרֵיהֶם אַל־תִּירָא
וּמִפְּנֵיהֶם אַל־תֵּחָת כִּי בֵית מְרִי הֵמָּה: ז וְדִבַּרְתָּ אֶת־דְּבָרַי
אֲלֵיהֶם אִם־יִשְׁמָעוּ וְאִם־יֶחְדָּלוּ כִּי מְרִי הֵמָּה: ח וְאַתָּה בֶן־אָדָם
שְׁמַע אֵת אֲשֶׁר־אֲנִי מְדַבֵּר אֵלֶיךָ אַל־תְּהִי־מֹרִי כְּבֵית הַמֶּרִי
פְּצֵה פִיךָ וֶאֱכֹל אֵת אֲשֶׁר־אֲנִי נֹתֵן אֵלֶיךָ: ט וָאֵרְאֶה וְהִנֵּה־יָד
שְׁלוּחָה אֵלָי וְהִנֵּה־בוֹ מְגִלַּת־סֵפֶר: י וַיִּפְרֹשׂ אוֹתָהּ לְפָנָי וְהִיא
כְתוּבָה פָּנִים וְאָחוֹר וְכָתוּב אֵלֶיהָ קִינִים וָהֶגֶה וָהִי: *קמץ בז"ק

תרגום

אִם יְקַבְּלוּן אוֹלָפָן וְאִם יְתַמְּנְעוּן מִלְּמַחְמֵי אֲרֵי עַם סָרְבָן אִנּוּן וְיֵדְעוּן דִּי נְבִיָא הֲוָה בֵּינֵיהוֹן: ו וְאַתְּ
בַּר אֱנָשׁ לָא תְּדַחַל מִנְּהוֹן וּמִפִּתְגָמֵיהוֹן לָא תְּדַחַל אֲרֵי מְסָרְבִין וּמְקַשְׁיִן לְקַבְלָךְ וּבְגוֹ עַמָּא דְעָבְדֵיהוֹן
דָּמָן לְעַקְרְבִין אַתְּ יָתִיב מִפִּתְגָמֵיהוֹן לָא תְּדַחַל וּמִן קֳדָמֵיהוֹן לָא תִּתְבָּר אֲרֵי עַם סָרְבָן אִנּוּן:
ז וְתִתְנְבֵי יָת פִּתְגָמַי נְבוּאָתִי לְהוֹן אִם יְקַבְּלוּן אוֹלָפָן וְאִם יְתַמְּנְעוּן מִלְּמַחְמֵי אֲרֵי עַם סָרְבָן אִנּוּן:
ח וְאַתְּ בַּר אֱנָשׁ קַבֵּל יָת דִּי אֲנָא מְמַלֵּל עִמָּךְ לָא תְּהֵי סָרְבָן כְּבֵית סָרְבָנָא אַרְכִּין נַפְשָׁךְ וְקַבֵּל יָת
דִּי אֲנָא יָהֵב לָךְ: ט וַחֲזֵית וְהָא דְמוּת יַד מִתּוּשְׁטָא לְצַד לֶוָתִי וְהָא בֵיהּ מְגִלַּת סִפְרָא: י וּפְרַס יָתָהּ
קֳדָמַי וְהָא כְתִיבָא מְאַפְּרָא וּמְאַחְרָאָה מַה דַּהֲוָה מִן שְׁרִירָא וּמָה דַּעֲתִיד לְמֶהֱוֵי בְּסוֹפָא וּכְתִיב בָּהּ
דְּאִם יְעַבְּרוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל עַל אוֹרַיְתָא יִשְׁלְמוּן בְּהוֹן עַמְמַיָּא וְאִם יַעְבְּדוּן יָת אוֹרַיְתָא יְסָק מִנְּהוֹן
אֶלָּא וְקָנָא וְתַיְנָחָתָא:

רש"י

כי בית מרי המה. סם מנסי קנטורין. מלא שמוי הפץ שידעו לעת פורעמוסם כי נביא היה בתוכם ולא שמעו: **(ו) סרבים.** לשון מרדות כלו' סרבנים. ודוק"ס פתר חומו לשון קוליס ו"ו שמות לסם: **וסלונים.** לשון קוליס. וכן סלון ממחיר וקוץ מכאיב (לקמן כ"ס): **ואל עקרבים אתה יושב.** העם אשר אתה מוכיח ילחוך ויקניטוך כאלו אתה יושב על עקרבי' העוקיס חומך מכל לדיך עקרבי' לגליניטויר"ס בלע"ז ל"ת עקרבים ממש. וכן הרגם יונתן בנו עמך דעובדיהון דמן לעקרבין אם יהוי: **(ח) אל תהי מרי.** מליך בשליחותי: **פצה** פתח וכן פצו עליו פיהם (לוכה ג') פלא פיך ואכול מאל הוא העם לוזך ושמע ועירב לך כאלו אתה חוכל מאכל לרעבון: **את אשר אני נתן עליך.** אם היא סנהיגה היא מגילה הספר: **(ט) והנה ונו'.** יש לדבריס משמעין לשון זכר ולשון נקבה כמו הספם ילא על המרך (ברחשים י"ט). וזרמה לכם ירחי שמי שמם וגו' (מלאכי ג'). אל המחנה המחם והכאנו (ברחשים ל"ג): **(י) פנים ואחור.** מה להוא מן שרויא ומה דעתיד למהוי בסופא: **קינים** פורענוסם של לויקים בעולם הזה: **והגה.** מתן שכרן שירננו עליו לעתיד לבא: **והי.** ויהי אל רשעים לעולם הבא:

מצודת ציון

בשביל נושא קטנה ולא כן קשה הפעים: **(ה) מרי.** ענין מכד כמו ממריים הייתם (דברים ט'): **(ו) סרבים.** מלשון קרוב ומילון: **וסלונים.** הם מין קוליס כמו שלון ממחיר (לקמן כ"ס): **עקרבים.** הם מין קוליס כמו ולחי בעקרבים (דה"ב י'): **תחת.** ענין שבר ושמד כמו אל תחת (ירמיה ל'): **(ח) פצה.** פתח כמו פלימי פי (תושפים י"ל): **(ט) שלוחה.** ענין הושטה כמו יהי ליחד תשלחנה (שם ה'): **מגלת.** מלשון גלוין ותגלה ויקלל כן ע"ם בגולגלן לוחו: **ספר.** ענין כתיבה ע"ש שיש בו שטורי דבריס: **(י) קינים.** מל' קינה: **והגה.** ענין המיה כענין יללה וכן תהגה כיונה (ישעיה ל"ח) והי הוא ענין מקבר ומכי:

מצודת דוד

בשביל נושא קטנה ולא כן קשה הפעים: **(ה) מרי.** ענין מכד כמו ממריים הייתם (דברים ט'): **(ו) סרבים.** מלשון קרוב ומילון: **וסלונים.** הם מין קוליס כמו שלון ממחיר (לקמן כ"ס): **עקרבים.** הם מין קוליס כמו ולחי בעקרבים (דה"ב י'): **תחת.** ענין שבר ושמד כמו אל תחת (ירמיה ל'): **(ח) פצה.** פתח כמו פלימי פי (תושפים י"ל): **(ט) שלוחה.** ענין הושטה כמו יהי ליחד תשלחנה (שם ה'): **מגלת.** מלשון גלוין ותגלה ויקלל כן ע"ם בגולגלן לוחו: **ספר.** ענין כתיבה ע"ש שיש בו שטורי דבריס: **(י) קינים.** מל' קינה: **והגה.** ענין המיה כענין יללה וכן תהגה כיונה (ישעיה ל"ח) והי הוא ענין מקבר ומכי:

שמעו המה לא הדבר בין שיחללו לשמוע כי בית מכי המה וקרוב הדבר שלא ישמעו גם לא תאמר שמעי: **וידעו.** כ"ל ועכ"פ ישוב הועלה כי נביא הסוטעניות ידעו כי נביא היה בתוכם והזהירם ולא שמעו ולא יכהכדו תחב מד"ה: **(ו) ומדבריהם.** מה שינזחו לעשות עמך רעה: **כי סרבים וגו'.** כ"ל תאב ממלאו עמך לנסים מכלתיים בדברי קבוהר בקוליס: **ואל עקרבים.** עם כני חדם מכלתיים בקוליס לתב יושב והוא כאב ענין בנ"ס: **מדבריהם.** עכ"ז לא תיכל מדבריהם: **כי בית מרי המה.** כ"ל המה בית מכי וכי לבד לבא לא יכשיעו לעשות עמך רעה: **(ז) אם ישמעו.** בין שישמעו בין שיחדלו מלשמוע כי בית מכי המה וקרוב הדבר שיחדלו מלשמוע: **(ח) אל תהי מרי.** לא תהי מוכד בדבר הפליחות למען ללבח להיות דומה כבית המכי: **פצה פיך.** פתח פיך: **אכול וגו'.** היא המגלה הכתובה לו כ"ל למוד הדבריס וזכור לותם למען יהיו בנוכיס בזיך: **(ט) והנה וגו'.** בהיד הפלוחה היה מגלה כתובה: **(י) ויפרוש.** היד ההיא פלחה המגלה לפני והיתה כתובה מבני עבריה מה שהוא נגד פני הלחם הקולא ומה שהוא לאחוכי המגלה מעבר הכתי: **וכתוב אליה.**

ג א וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן־אָדָם אֵת אֲשֶׁר־תִּמְצָא אֱכוֹל אֱכוֹל אֶת־
הַמְּגִלָּה הַזֹּאת וְלֵךְ דַּבֵּר אֶל־בֵּית יִשְׂרָאֵל: ב וָאֶפְתַּח אֶת־פִּי
וַיַּאֲכִלֵנִי אֶת הַמְּגִלָּה הַזֹּאת: ג וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן־אָדָם בִּטְנְךָ תַאֲכֵל
וּמֵעֶיךָ תְמַלֵּא אֶת הַמְּגִלָּה הַזֹּאת אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן אֵלֶיךָ וָאֹכְלָה
וַתְּהִי בְּפִי כִּדְבַשׁ לְמָתוֹק: ד וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן־אָדָם לֵךְ־בֹא אֶל־
בֵּית יִשְׂרָאֵל וְדִבַּרְתָּ בִדְבָרַי אֲלֵיהֶם: ה כִּי לֹא אֶל־עַם עִמְקֵי שָׂפָה
וְכִבְדֵי לָשׁוֹן אַתָּה שָׁלוּחַ אֶל־בֵּית יִשְׂרָאֵל: ו לֹא ו אֶל־עַמִּים
רַבִּים עִמְקֵי שָׂפָה וְכִבְדֵי לָשׁוֹן אֲשֶׁר לֹא־תִשְׁמַע דִּבְרֵיהֶם אִם־
לֹא אֲלֵיהֶם שְׁלַחְתִּיךָ הֵמָּה יִשְׁמְעוּ אֵלֶיךָ: ז וּבֵית יִשְׂרָאֵל לֹא
יֹאבוּ לִשְׁמֹעַ אֵלֶיךָ כִּי־אֵינָם אבים לִשְׁמֹעַ אֵלַי כִּי כָל־בֵּית
יִשְׂרָאֵל חֲזֵקֵי־מֵצַח וּקְשֵׁי־לֵב הֵמָּה: ח הִנֵּה נָתַתִּי אֶת־פָּנֶיךָ

תרגום

ג א וַאֲמַר לִי בַר אֱנָשׁ יַת דְּמַתְיְהִיב לָךְ קַבֵּל קַבֵּל מָא דְּכְתִיב בִּמְגִלְּתָא הָדָא וְאֵזֵיל וְאִתְנַבֵּא עַל
בֵּית יִשְׂרָאֵל: ב וַאֲרְכִינִית יַת נְפָשִׁי וְאַחְכִּימַנִי מַה דְּכְתִיב בִּמְגִלְּתָא הָדָא: ג וַאֲמַר לִי בַר
אֱנָשׁ נַפְשָׁךְ תִּסְבַּע וּמֵעָךְ תְּמַלֵּי אִם תְּקַבֵּל מַה דְּכְתִיב בְּמְגִלְּתָא הָדָא דִּי אֲנָא יָהֵיב לָךְ וְקַבֵּלְתָּהָא
וַהֲוָה פִּתְגָמְהָא בְּפוּמִי כִּדְבַשׁ חֶלֵי: ד וַאֲמַר לִי בַר אֱנָשׁ אֲזֵיל לָוַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתִתְנַבֵּי בְּפִתְגָמַי
נְבִיאָתִי לְהוֹן: ה אֲרֵי לָא לְוַת עַם עֲמִיקֵי לִישָׁן וְקָשְׁיֵי לִישָׁן אַתְּ שְׁלִיחַ לְאִתְנַבְּאָה אֶלָּהֵן לְוַת
בֵּית יִשְׂרָאֵל: ו לָא לְוַת עַמְמַיָּא סַגִּיאִין תַּקִּיפֵי מַמְלַל וְקָשְׁרֵי לִישָׁן דְּלָא תְּשְׁמַע פִּתְגָמֵיהוֹן אִלּוּ לְוָתְהוֹן
שְׁלַחְתָּךְ אִנּוּן יְקַבְּלוּן מִנָּךְ: ז וּבֵית יִשְׂרָאֵל לָא יֵיבוֹן לְקַבָּלָא מִנָּךְ אֲרֵי לֵית אִנּוּן צָבְיָן לְקַבָּלָא לְמֵימְרִי
אֲרֵי כָל בֵּית יִשְׂרָאֵל חַצְפֵי אַפִּין וְתַקִּיפֵי לִבָּא אִנּוּן: ח הָא יְהָבִית יַת אַפָּךְ תַּקִּיף כְּקִבְיל בֵּית

רש"י

ג (ג) ואכלה ותהי בפי וגו'. וקבילתא והוו פתגמהא בפומי כדבש חלי: (ה) עמקי שפה. סיחה לסס לסון עמוק שתיקר מכיר בו: אל בית ישראל. כי לא בזיח ישרחל לי שולחך חסר לשונס כלשוך: (ו) אם לא אליהם שלחתיך וגו'. לשון שבוע' הוח. חס תלימס שלחתיך חי לי חס לח הסה ישמעו חלין. ומקרח מסורס הוח:

מצודת דוד

והיה כשוב עליה קיניס והגה והי והס ענין מה ומקבל המלכיס על כעוס ישכחל ולכוחיו בשעם המוכנו:

ג (א) את אשר תמצא. כ"ל כל הכתוב בזאת הגין בשניס גין בחלום: אכול. כ"ל למד ושנה חלמיך: אכול וגו'. וכשאר חלמוד ושנה לח תהיה חמגלה לח תהיה חמגלה לך לך דבר וגו' לח הדבים חסר חלוך: (ב) ויאכילני. כ"ל שם בפי ולמדני לח דברי חמגלה: (ג) בטנך תאכל וגו'. ולח תקילם כ"ל קשוב הדבר ולח חפיסם מדעתך לשכחם: ואוכלה. קשבתי דברי חמגלה והיתה בפי כדבש למיני המתיקות כ"ל שמעתי בלא לגון ובחשק גדול על כי היו דברי ה' עם כי היו יעודים רעים ומיכים: (ד) בדברי. בלומן הדבים שלחבר לחי ולח שחמה דבר כי יוחר מקחלל על הלב קשור הדבים עלמם חלמוים מחי ה':

(ה) כי לא וגו'. לילך לשלוח לומן חומן הדבים לפי ענין ההכנל שלך במליחת הלשון שחלמך חליהם לפי שלח חל עם שלשומם עמוק וכבד ממך שלח הוכנלה גו לחה שלוח ממני כי הלח חל בית ישכחל לחה שלוח ושפה לחה לשם ולכן דבר זה הלשון וגזה הפחוד דבריהם שחומר לך: (ו) לא אל עמים רבים. לין לחה שלוח חל עמים רבים מחחלפי לשונות חשר עמקו וכבדו ממך לחשר לח ישמע דבריהם שמוד לשיחת קיבה לשנות הקדל ולהכמיד הדבור בלשון המוכן לכולם למען לח ימלטו מה להשיב כ"ל לין לך לוכך לשנות הקדל לח בעבור מחמכך בלשון שלח הוכנלה גו ולח בעבור שלח חנין בשיב חשונות השומעים: אם לא. נשבע לנו שלחשיך חל העמים כי היים מוכנה לשנות קדל הדבים ולימם מקובלים כ"כ על הלב כשדל הדבים היולחים מפי עכ"פ היו שומעים חליך: (ז) ובית ישראל. חבל בית ישכחל לח יחלו לשמוע חליך שם כי חחחר להם בשדול מחמרי כי לימם כלים לשמוע גם חלי כ"ל שם שדול הדבים חשר יחלו חפי לימם מקובלים על לבביהם: חזקי מצח. כן יחמר על מי שהוח עבי בזיפר שהוח מלח ומחזקו וכן ומלחך כמוהה (ישעיה מ"ח): (ח) את פניך חזקים. להעיז לחולם בזיפר בלי הכלוות להם

מצודת ציון

ג (ה) עמקי. כ"ל קשה: שפה. כן יקרח לשון עם כמו ושפה חחת לכולם (בחלשים י"ט): (ו) תשמע. עניין הנחה: אם לא. הוח עניין שבועה כחדם החומר לם לח כן הוח יהיה בחחת וכחחת וגזה ולח חחר וכן לם לח בחים וגו' (ישעיה ה'): (ז) לא יאבו. לח יכלו כמו לח חבה יצחי (דבריס כ"ה):

חֲזָקִים לְעֲמַת פְּנֵיהֶם וְאֶת־מִצְחָתְךָ חָזָק לְעֻמַּת מִצְחָם: ט כְּשָׁמִיר
חָזָק מִצֹּר נָתַתִּי מִצְחֶךָ לֹא־תִירָא אוֹתָם וְלֹא־תֵחַת מִפְּנֵיהֶם כִּי
בֵּית מְרִי הֵמָּה: י וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן־אָדָם אֶת־כָּל־דְּבָרַי אֲשֶׁר אֲדַבֵּר
אֵלֶיךָ קַח בִּלְבָבְךָ וּבְאָזְנֶיךָ שְׁמָע: יא וְלֵךְ בֹּא אֶל־הַגּוֹלָה אֶל־בְּנֵי
עַמֶּךָ וְדִבַּרְתָּ אֲלֵיהֶם וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה אִם־
יִשְׁמְעוּ וְאִם־יֶחְדָּלוּ: יב וַתִּשָּׂאֵנִי רוּחַ וָאֶשְׁמַע אַחֲרַי קוֹל רַעַשׁ גָּדוֹל
בָּרוּךְ כְּבוֹד־יְהוָה מִמְּקוֹמוֹ: יג וְקוֹל וַגַּפֵּי הַחַיּוֹת מַשִּׁיקוֹת אִשָּׁה
אֶל־אֲחוֹתָהּ וְקוֹל הָאוֹפַנִּים לְעֻמָּתָם וְקוֹל רַעַשׁ גָּדוֹל: יד וְרוּחַ
נְשָׂאָתְנִי וַתִּקָּחֵנִי וָאֵלֵךְ מַר בַּחֲמַת רוּחִי וְיַד־יְהוָה עָלַי חָזָקָה:

ת"א נסוך כנוד. עקידה שעב מ"ד:

תרגום

אַפֵּיהוֹן וְיָת בִּית עִנְיָנָךְ חַסִין כְּקִבְלָא בֵּית עִנְיָנֵיהוֹן: ט כְּמָא דְשָׁמִירָא תַּקִּיף מִטִּינָרָא כֵּן יַהֲבִית
יָת בִּית עִנְיָנָךְ חַסִין כְּקִבְלָא בֵּית אַפֵּיהוֹן וְלָא תִדְחַל מִנְּהוֹן וְלָא תִתְבַּר מִן קֳדָמֵיהוֹן אֲרֵי עַם סָרָבָן
אִנּוּן: י וַאֲמַר לִי בַּר אֱנָשׁ יָת כָּל פִּתְגָמַי דַּאֲמַלֵּל עִמָּךְ קַבֵּיל בְּלִבָּךְ וּבְאוּדְנָךְ שְׁמַע: יא וְאֵיתָא
אֲזֵיל לְוָת בְּנֵי גָלוּתָא לְוָת בְּנֵי עַמָּךְ וְתִתְנַבֵּי לְהוֹן וְתֵימַר לְהוֹן כִּדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים אִם יְקַבְּלוּן
אִלֵּפֶן וְאִם יְתַּמְּעוּן מִלְּמֶחְמֵי: יב וּנְטָלַתְנִי רוּחָא וּשְׁמַעִית בָּתְרַי קָל זְוָע סַגִּיא דְּמִשַּׁבְּחִין וְאָמְרִין
בְּרִיךְ יְקָרָא דַיְ מֵאֲתַר בֵּית שְׁכִנְתֵּיהּ: יג וְקָל גַּפֵּי בְּרָיָתָא נָקְשָׁן חַד לְחַד וְקָל גַּלְגַּלָּא לְקִבְלֵיהוֹן וְקָל זְוָע
סַגִּי: יד וְרוּחָא נְטָלַתְנִי וְנַסְבַתַנִי וַאֲזֵלִית בְּמָרִיר בְּתֻקְפָּא רוּחִי וּגְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עֲלַי תַּקִּיפָא:

רש"י

(ט) כשמיר. מין סולעת הוא שמרמין חומו על סחבן והיא נבקעת כנגדו. [סנס"ס] ל"ל שמיר לשון סלע חזק וכתרגום ירושלמי הוא תרגום של צור. וי"ת מלור סחלמים (דברים ח') שמיר עגרת. ושם משמע שמיר הברזל סחזק כי כמו שנקרא סלור סחזק שמיר כמו כן נקרא סברזל שמיר בשביל חזקו (סנ"ס): **(יא) כה אמר ה' אלהים.** הכתוב סזהיר לומרם לומרם: **אם ישמעו ואם יחדלו.** אסה אמור אוסה: **(יב) ותשאני רוח.** לשון שגמר דבריו נוסע על סרוח לשאתו על המקום אשר בני הגולה שם: **(יג) משיקות.** לשון נשיקה מקישות זו על זו ושיר נשמע בהקשתן כמו שאמור למעלה ותשמע אח קול כנפיהם: **(יד) ואלך מר.** שהיה קשה בעיני לקבלר אח בני עמי: **ויד ה' עלי חזקה.** אכפו וכאו להוליכני על כרחי:

מצודת ציון

(ח) לעומת. נוכח: **(ט) כשמיר.** הוא הברזל החזק וכן בלשון צרפית (ירמיה י"ז): **מצור.** מכלע: **(יג) משיקות.** מלשון נשיקה כי כהנשען זו לזו כאלו נושקות זו לזו: **(יד) בחמת.** לשון חימה

מצודת דוד

הכוונה אליו: **ואת מצחך וגו'.** כפל הדבר כמ"פ: **(ט) כשמיר.** כמו האמיר שהוא חזק מן הסלע כן נתתי לם מלמך חזק ממלמם: **כי בית מרי המה.** כ"ל המה בית מכי לכך אינך לך יכניעו לעשות עמך כעם: **(י) קח בלבבך.** שמור בלבבך והשמיעה

בלבב מהיה על כי מחזין המלכים בחוכיח ודומכתו הקילוסי ותלמה(ירמיה י"ח) וכ"ל ההקלה היתה על כי לחיתי: **(יא) אל הגולה.** לל לחבי הגולה לכבר יכבו במקום לחבר על מהר כבר: **ודברת אליהם ואמרת אליהם.** כ"ל פעם לחבר פעם מדבר אליהם ושוביהם בדבר ה' לומר בכל פעם כה לחבר ה': **אם ישמעו.** כלומר לחם לחוכי בחמי בין ישמעו לך בין יחדלו ומשמוע: **(יב) ותשאני רוח.** הכוונ כמו לומי ממקום מעמדי ושמעתי מלחוכי קול בעשם גדול ולומי בחוך כבוד ה' ממקומו כלומר לל הבניח לל החסוב שבסוכ השכינה ממקומו מבית ק"הק לל יהיה בחוך ומהולל בשוד ה' כמו שהיה בהיותו במקומו בבית ק"הק כי לף ע"פ שכך ממקומו הוא בחוך ומהולל לכל יכללל הם החסקיים בהסקבת השכינה מבינים לכל כשוד ה' הוא ממיד בשוך ומהולל: **(יג) וקול כנפי החיות.** כ"ל ואז שמעתי קול כנפי החיות שהן מנגעות זו בזו כלאו ממקום זל"ז וזה היה קילוק השכינה כלאו החיות מוליכי המרכבה עוסבים ושם ובשיהבן יגעו הכנפיים זה בזה ושמיעים קול: **וקול האופנים לעומתם.** גם שמעתי קול האופנים כשהם משגלגלים והיה קולם לעומת קול כנפי החיות ושוה להם: **וקול.** והיה קול רעש גדול: **(יד) ורוח נשאתני.** חזר לדבריו לומר הכוח שכשל חלוי ממקומי לקח לוחי ושם לל מקום אחר: **ואלך.** שם הלכתי במר כעס בשהיו כוחי כדבר המילל והולב שהוא מילל חימה וכעס ולחנחו היה על כי לחה קילוק השכינה מבית ק"הק: **ויד ה'.** כח חוק הנבואה היסה עלי בחזקה ללכם לל בני הגולה לנבואה להם:

טו וָאָבוֹא אֶל־הַגּוֹלָה תֵּל אָבִיב הַיֹּשְׁבִים אֶל־נְהַר־כְּבָר וָאֵשֶׁב
הֵמָּה יוֹשְׁבִים שָׁם וָאֵשֵׁב שָׁם שִׁבְעַת יָמִים מַשְׁמִים בְּתוֹכָם: טז וַיְהִי
מִקְצֵה שִׁבְעַת יָמִים *וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: יז בֶּן־אָדָם צֹפֶה
נְתַתִּיךָ לְבֵית יִשְׂרָאֵל וְשָׁמַעְתָּ מִפִּי דָּבָר וְהִזְהַרְתָּ אוֹתָם מִמֶּנִּי:
יח בְּאָמְרִי לָרָשָׁע מוֹת תָּמוּת וְלֹא הִזְהַרְתּוֹ וְלֹא דִבַּרְתָּ לְהַזְהִיר
רָשָׁע מִדַּרְכּוֹ הָרְשָׁעָה לְחַיֹּתוֹ הוּא רָשָׁע בַּעֲוֹנוֹ יָמוּת וְדָמוֹ מִיָּדְךָ
אֲבַקֵּשׁ: יט וְאַתָּה כִּי־הִזְהַרְתָּ רָשָׁע וְלֹא־שָׁב מֵרִשְׁעוֹ וּמִדַּרְכּוֹ
הָרְשָׁעָה הוּא בַּעֲוֹנוֹ יָמוּת וְאַתָּה אֶת־נַפְשְׁךָ הִצַּלְתָּ: כ וּבְשׁוּב צַדִּיק
מִצִּדְקוֹ וְעָשָׂה עָוֶל וְנָתַתִּי מִכְשׁוֹל לְפָנָיו הוּא יָמוּת כִּי לֹא הִזְהַרְתּוֹ
בְּחַטָּאתוֹ יָמוּת וְלֹא תִזָּכַרְנָה צִדְקָתוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וְדָמוֹ מִיָּדְךָ אֲבַקֵּשׁ:

*ואשב קרי *פסקא באמצע פסוק *צדקותיו קרי

ת"א נן למד. עקידה טעה ק': ונטוע לדיק. יומא כ"ז:

תרגום

טו וַאֲתֵית לַת בְּנֵי גָלוּתָא לְתֵל אָבִיב דְּיָתְבִין עַל נְהַר כְּבָר וְנָחֵית בֵּינֵיהוֹן וְאִנּוּן יָתְבִין תַּמָּן וִיתֵיבִית
תַּמָּן שַׁבְעָא יוֹמִין שָׁתִיק בֵּינֵיהוֹן: טז וַהֲוָה מִסּוֹף שַׁבְעָא יוֹמִין וַהֲוָה פִּתְגָמָא נְבִיאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי
לְמֵימָר: יז בַּר אֱנָשׁ מַגִּיחָךְ לְבֵית יִשְׂרָאֵל וְתַקְבֵּיל מִמֵּימְרִי פִּתְגָמָא וְתַזְהַר יָתְהוֹן מִלְּמֶחְטֵי קֳדָמָי:
יח כַּד אֲמַרִית לְרַשִׁיעָא מֵמָת תְּמוּת וְלָא אַזְהַרְתֵּיהּ וְלָא מַלֵּלְתָּא לְאַזְהָרָא רַשִׁיעָא מֵאָרְחֵיהּ
דְּרַשִׁיעָא לְקַיָּמוּתֵיהּ הוּא רַשִׁיעָא בְּחוֹבֵיהּ יְמוּת וְדָמֵיהּ מִן יְדָךְ אֶתְבָּע: יט וְאַתְּ אֲרֵי אַזְהַרְתָּא
רַשִׁיעָא וְלָא תָב מֵחוֹבֵיהּ וּמֵאָרְחֵיהּ דְּרַשִׁיעָא הוּא בְּחוֹבֵיהּ יְמוּת וְאַתְּ יָת נַפְשָׁךְ שֵׁיזַבְתְּא: כ וְכַד
יְתוּב זַכָּאָה מִזְכּוּתֵיהּ וְיַעֲבֵיד שְׁבַר וְאֶתֵּן תַּקְלָת חוֹבִין קֳדָמוֹהִי הוּא יְמוּת אֲרֵי לָא אַזְהַרְתֵּיהּ
יָתוּב זַכָּאָה מִזְכּוּתֵיהּ וְיַעֲבֵיד שְׁבַר וְאֶתֵּן תַּקְלַת חוֹבִין קֳדָמוֹהִי הוּא יְמוּת אֲרֵי לָא אַזְהַרְתֵּיהּ
בְּחַטָּאתֵיהּ יְמוּת וְלָא תִזְכַּרְנָה צִדְקָתָיו דַּעֲבַד אֲתֵין תַּקְלַת חוֹבִין קֳדָמוֹהִי הוּא יְמוּת אֲרֵי לָא אַזְהַרְתֵּיהּ
בְּחַטָּאתֵיהּ יְמוּת וְלָא תִזְכַּרְנָה צִדְקָתָיו דַּעֲבַד וְדָמֵיהּ מִן יְדָךְ אֶתְבָּע:

רש"י

(טו) תל אביב. לתל אביב שם מקום: משמים. משמומס לדס משוקק מלדבר: (יז) צפה נתתיך. למה אתה שוקק כלפי שמעמידים על המגדלים לרחוק אם יבואו גייסות לעיר יתקע בשופר להזהיר את העם שיכינו ויחזקו כן נתחיל להזהירם לשמר מן הפורענות שלא תבוא עליהם: (כ) ונתתי מכשול לפניו. כשהוא עושה דבריו בהלצע ומרחם עלמו כלדיק אני נותן עכירה מפורשת לפניו כדי לבלות מעשיו וכשאתני רעה עליו לא יהרהר מחרי: ולא תזכרנה צדקתיו. פירשו רבותינו בתוספתא על הרלשונות שמהחרט על הלדקות

מצודת דוד

(טו) אל הגולה תל אביב. לל בני הגולה לשר בחל לציב והוא שם מקום: היושבים. לשר היו יושבים על נהר כבר: ואשב. ישבתי במקום לשר המה יושבים שם והנה ישבתי שם שבעת ימים בתוכם תמה ונבהל ומושתק: (יז) צופה. שבעת שהלוסה הועמד לשלות לם נייקות בשם להזהיר בני העיר להיות כשמניח מסך בן העומדתך להזהיר לת העם על התסונה להיות כשמניח תשטוכעניות המעוכדת לבא: ושמעת. ולשר תשמע מפי דבר סוכעניות מזהיר לוסם בשליחותי לעשות תסונה: (יח) באמרי לרשע. כ"ל בשמרי לך על הכשע שיעות ולשם לל הזשרתו ולל דבשם להזהיר לכשע לשוב מדרכו הכשעה למען יחלל מי: הוא רשע. הנה הכשע ההוא יעות בעוכו עון ולדכות דמו מיוד כ"ל תקבל עונש על מיתתו כי לם היית מזהירו לולי היה שב מדרכו ולל היה מת: (יט) ואתה. לבל לם לתה הזהרת לת הכשע והוא לל שב מכשעתו: את נפשך הצלת. כ"ל לל תקבל עונש על מיתתו הווליל והזהרתו: (כ) ובשוב צדיק. כשבר הלדיק יחזור מלדקו: ועשה עול. כי יעשה לחסוד שבעוכו שהיה לדיק מיתים לניש יבוא לו התלהים על העול שעשה עשה: ונתתי מכשול. לזמין לפניו מכשול לשה והוא יעות שה: כי לא הזהרתו. לם לל הזהרתו הנה הוא יעות בעוכו תפלו והלדקות לשר עשה מלו לל תזכרנה לו להגין עליו מן המיתה ולשם דמו לדמוס מיוד כי לם הזהרתו לולי עתה נלדקו:

מצודת ציון

וכעס: (טו) משמים. ענין תמהון ושמיקה כמו תשמומס כשעה הזה (דניאל ד'): (יז) מקצה. מסוף: (יז) צופה. הוא העומד על מגדל העיר ומניע מי ומי הבחים לל העיר: והזהרת. תלשון תזהרה: (יח) אבקש. כ"ל לדרוש ולבקש נמול עליהם:

כא וְאַתָּה כִּי הִזְהַרְתּוֹ צַדִּיק לְבִלְתִּי חֲטֹא צַדִּיק וְהוּא לֹא־חָטָא חָיֹו
יִחְיֶה כִּי נִזְהָר וְאַתָּה אֶת־נַפְשְׁךָ הִצַּלְתָּ: כב וַתְּהִי עָלַי שָׁם יַד־יְהוָה
וַיֹּאמֶר אֵלַי קוּם צֵא אֶל־הַבִּקְעָה וְשָׁם אֲדַבֵּר אוֹתָךְ: כג וָאָקוּם
וָאֵצֵא אֶל־הַבִּקְעָה וְהִנֵּה־שָׁם כְּבוֹד־יְהוָה עֹמֵד כַּכָּבוֹד אֲשֶׁר
רָאִיתִי עַל־נְהַר־כְּבָר וָאֶפֹּל עַל־פָּנָי: כד וַתָּבֹא־בִי רוּחַ וַתַּעֲמִדֵנִי
עַל־רַגְלָי וַיְדַבֵּר אִתִּי וַיֹּאמֶר אֵלַי בֹּא הִסָּגֵר בְּתוֹךְ בֵּיתֶךָ: כה וְאַתָּה
בֶן־אָדָם הִנֵּה נָתְנוּ עָלֶיךָ עֲבֹתִים וַאֲסָרוּךָ בָהֶם וְלֹא תֵצֵא בְתוֹכָם:
כו וּלְשׁוֹנְךָ אַדְבִּיק אֶל־חִכֶּךָ וְנֶאֱלַמְתָּ וְלֹא־תִהְיֶה לָהֶם לְאִישׁ מוֹכִיחַ
כִּי בֵית מְרִי הֵמָּה: כז וּבְדַבְּרִי אוֹתְךָ אֶפְתַּח אֶת־פִּיךָ וְאָמַרְתָּ
אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה הַשֹּׁמֵעַ | יִשְׁמָע וְהֶחָדֵל | יֶחְדָּל כִּי בֵית
מְרִי הֵמָּה:

*קמץ בז"ק *הם' בקמץ *נ"א הה' בצרי *קמץ בז"ק

ה"א ויאמר אלי. נדפיס מ': ותקוס ומלמל. שם:

תרגום

בְּחוֹבֵיהּ יְמוּת וְלָא תְּבָרֵן וַחֲוָתֵיהּ דַּעֲבַד דְּמֵיהּ מִן יְדָךְ אֶתְבָּע: כא וְאַתְּ אֲרֵי אַזְהַרְתְּ לְצַדִּיקָא בְּדֵיל דְּלָא לְמֶחֱטֵי צַדִּיקָא וְהוּא לָא חָטֵי מֵחֵי יְחֵי אֲרֵי אִזְדַּהַר וְאַתְּ יַת נַפְשָׁךְ שֵׁזַבְתָּא: כב וּשְׁרַת עֲלַי
תַּמָּן רוּחָא נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ וַאֲמַר לִי קוּם פּוֹק לְבִקְעְתָּא וְתַמָּן אֶמַלֵּל עִמָּךְ: כג וְקַמֵית וּנְפַקֵית
לְבִקְעְתָּא וְהָא תַמָּן יְקָרָא דַיְיָ שְׁרֵיָא כְּיָקְרָא דַּחֲזֵיתִי עַל נְהַר כְּבָר וְאִשְׁתְּטַחֵית עַל אַפָּי: כד וְעָלַת
בִּי רוּחָא וַאֲקִימַתְנִי עַל רַגְלַי וּמַלֵּל עִמִּי וַאֲמַר עוֹל אִטְמַר בְּגוֹ בֵיתָךְ: כה וְאַתְּ בַר אֲדָם הָא גְּזִרַת
פְּתְגָמַי פּוּמִי עֲלָךְ כְּאִסּוּר גְּדִילִן דְּאָסְרִין בְּהֶן וְלָא תִפּוֹק בֵּינֵיהוֹן: כו וְלִישָׁנָךְ אַדְבֵּיק לְחִכָּךְ וְתִשְׁתְּתֵק
וְלָא תְּהֵי תְּהוֹן לְגַבְרָא מוֹכַח אֲרֵי עַם סָרָבָן אִנּוּן: כז וּבְמַלָּלוּתִי עִמָּךְ אֶרְכִּין יַת נַפְשָׁךְ וְתֵימַר לְהוֹן
כְּדֵין אֲמַר יְיָ אֱלָהִים דְּמִקַּבֵּל יְקַבֵּל אוֹלְפָן וְדִי יְתִמְנַע יִתְמְנַע מִלְּמֶחֱטֵי אֲרֵי עַם סָרָבָן אִנּוּן:

רש"י

הרחמנות שעשה: (כג) **והנה שם כבוד ה' עמד.** הקדים על ידו ליתן שם מלת עמוד יחידה מה שאין כן כאשר ושם לעשות כן (בכ"מ) התלמיד מתחיל לרבו וכאן סרבו מתחיל לתלמיד: (כד) **הסגר בתוך ביתך.** להרחיקם שלוקה רחוק לתוכחה: (כה) **הנה נתנו עליך עבותים.** הוי אסור בציבור כאלו נאסרת בעבותים וכן תרגם יונתן הא גזירת פתגמי פומי עלך כאסור וגומר: (כז) **ובדברי אותך.** כשאחפוץ לדבר אתך תשלהך לעיסה: **ואמרת אליהם כה אמר ה' אלהים.** אם כל דברי אליהם: **השמע ישמע.** לין זה מן השליחות אלא הרוח הקודם אמר לכהיא אחה אמור אליהם שליחותי ושם השומ' ישמע: **והחדל יחדל.** כי ידעתי כי לא כולם ישמעו כי בית מרי המה:

מצודת ציון

(כה) **עבותים.** הנלים עבות עב ג' יחיים: **ואסרוך.** ענין קשור: (כו) **חכך.** החיך מה שנעשה הלשון:

מצודת דוד

(כא) **ואתה.** אתה אם אתה הזהרתם לא הלדיק לבל יחטא בשעתון היותו לדיק עד הנה והוא שמע לך ולא חטא כדי שתחיה: חיו יחיה. לף שתחיה למעוט הוחיל ולא חטא חיה יחיה כי קבל לא התחכה: **ואתה את נפשך הצלת.** כי אם לא הזהרתו היה עושה כמחשבתו והיה הוא נתפש והיה דמו נדרש ממך: (כב) **יד ה'.** כח חזק הנבואה: (כג) **ככבוד.** כדמות מרכבה המלכה אשר כחזוני ובו': **ואפול ונו'.** להתחנות לה': (כד) **רוח.** כ"ל רוח התעוררות ומחזק: **ותעמידני.** הרוח הזה המחזק לוחי והעמידו כנלי: **בא הסגר ונו'.** לשתת מנלי תבכת לכהיא: (כה) **הנה נתנו ונו'.** כ"ל התלו כלות נדיבוך כאלו נתנו עליך מבלים עבות ואסרו לוחך בהם לבל תוכל לזוז משם: **בתוכם.** בין מבני הנולה: (כו) **ולשונך אדביק.** כ"ל לא תדבר עמהם כאלו הדבקתי לשונך על חכך לבל תוכל לדבר: **ונאלמת.** תהיה כאלם ולא תהיה למוכיח לאיש מוכיח שדכרו למתות ולהוכיח מלבו דעת יהלה מי שהוה הנע: **כי בית מרי המה.** לכן לא תוכיחם עם כי מלבך כי יאמרו כך: (כז) **ובדברי אותך.** וכשאדבר אתך כך לשלוח להתנבאות להם אז אפתח את פיך למהר לדבר לאות עם כי לא תהיה כגיל כ"ב לדבר עם המשים לייסר דיכם: **ואמרת.** כאשר תשלחך אתמר להם כה אמר ה' כ"ל לא מלבי אני אומר כלא דבר ה' המה: **השמע.** אתה אמור דשמי ומי שיכלה לשמוע ומי שיחדל לשמוע יחדל ואין עליך לכופם על השמיעה: כי בית מרי המה. ויאמרו לך ולא ישמעו אליך לא תכלה לכופם ולכן הנח להם:

ד א וְאַתָּה בֶּן־אָדָם קַח־לְךָ לְבֵנָה וְנָתַתָּה אֹתָהּ לְפָנֶיךָ וְחָקוֹתָ
עָלֶיהָ עִיר אֶת־יְרוּשָׁלָ͏ִם: ב וְנָתַתָּה עָלֶיהָ מָצוֹר וּבְנֵיתָ עָלֶיהָ דָּיֵק
וְשִׁפַּכְתָּ עָלֶיהָ סֹלְלָה וְנָתַתָּה עָלֶיהָ מַחֲנוֹת וְשִׂים־עָלֶיהָ כָּרִים
סָבִיב: ג וְאַתָּה קַח־לְךָ מַחֲבַת בַּרְזֶל וְנָתַתָּה אֹתָהּ קִיר בַּרְזֶל
בֵּינְךָ וּבֵין הָעִיר וְהָכִינוֹתָה אֶת־פָּנֶיךָ אֵלֶיהָ וְהָיְתָה בַּמָּצוֹר וְצַרְתָּ
עָלֶיהָ אוֹת הִיא לְבֵית יִשְׂרָאֵל: ד וְאַתָּה שְׁכַב עַל־צִדְּךָ הַשְּׂמָאלִי
וְשַׂמְתָּ אֶת־עֲוֹן בֵּית־יִשְׂרָאֵל עָלָיו מִסְפַּר הַיָּמִים אֲשֶׁר תִּשְׁכַּב
עָלָיו תִּשָּׂא אֶת־עֲוֹנָם: ה וַאֲנִי נָתַתִּי לְךָ אֶת־שְׁנֵי עֲוֹנָם לְמִסְפַּר

*נ"א הב' בדגש

ת"א ומפה קס. נכסות ל"ג: ומתה סנכ. סנהדרין ל"ט:

תרגום

ד א וְאַתְּ בַּר אָדָם סַב לָךְ אַבְנָא וְתִתֵּן יָתַהּ קֳדָמָךְ וְתִצּוּר עֲלַהּ בִּרְתָא יַת יְרוּשְׁלֶם: ב וְתִתֵּן
עֲלַהּ צְיָד וְתִבְנֵי עֲלַהּ דַּרְקוֹם וְתִצְבּוֹד עֲלַהּ מְלֵלְתָא וְתִשְׁרֵי עֲלַהּ מַשְׁרְיָן וּמַנֵּי עֲלַהּ אֶפְרִדְנָן
סְחוֹר סְחוֹר: ג וְאַתְּ סַב לָךְ מַסְרִית בַּרְזֶל וְתִתֵּן יָתַהּ כְּחֵל בֵּינָךְ וּבֵין בִּרְתָא וּתְתַקַּן יַת אַפָּךְ
לַהּ וּתְהֵי בְּצִירָא וְתִצּוּר עֲלַהּ אָת הִיא לְבֵית יִשְׂרָאֵל: ד וְאַתְּ שְׁכוֹב עַל סְטָרָךְ דְּסְמָאלָא וְתְשַׁוֵּי
יַת חוֹבֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל עֲלוֹהִי מִנְיַן יוֹמַיָּא דְּתִשְׁכּוֹב עֲלוֹהִי תְּקַבֵּל יַת חוֹבֵיהוֹן: ה וַאֲנָא יְהַבִית

רש"י

ד (א) **לבנה.** טוי"ל בלע"ז. ויש מהם שהם גדולות: (ב) **דיק.** מגויי"ל בלע"ז שמעלין בו מכשיר לעיר: **סללה.** סופך עפר וסוללו וכובשו במקלות ועושה לו גבוה לעמוד עליו ולרחות בתוך העיר ולירות בחלים: **סללה.** בסטיו"ן בלע"ז: **ושים עליה כרים.** מרגם יונתן חיפרורון. והם כפרים שעושים חיילותיו ויושבים בהאהלים לרחוק העיר שלא יהא לחם יוצא ונכנס. ופירש לאחר כריס שריס ממוניס על הלגנה זה שומר לרוח זו וזה לרוח זו: (ג) **קיר ברזל.** דוגמת למחוצ הסיר המפסקת בין הלגנה ובין העיר: **אות היא.** שכך תגזה ירושלים במצור: (ד) **על צדך השמאלי.** לסבול לער ויסורין מעין ימים כמעין שנים לאחר הלקחתי רוחי על שהכעיסו לפני והכפר על עון' לאחרי לאחר קטה בעוניך הספורעניות שאני אומר להביא עליהם: (ה) **נתתי לך את שני עונם** וגו'. הקילותי עליך לקבל את לער שסבלתי אני ומעין שנים שהעמדו לפני הסכחים לך למעין ימים. ל"מ שני כמו שנים וכח"י ואתה יהבית לך על חד חרין כחוזיטון מח"מ:

מצודת דוד

ד (א) **ותתה.** העמידם מול פניך וחקוק עליה לוכח עיר וחזר ומי' לח יכוללים: (ב) **ונתתה עליה מצור.** לפי לומר תלייר על העיר להיות החקוקה לוכח כאלו החויניס לריס עליה: **ובנית** וגו'. כ"ל תליר עליה כעין דיק וכו': **המה.** עמייני המלוכ: (ג) **ונתתה אותה.** העמיד לותה לציוח נקיר נכזל מפסקה ביניך ובין העיר החקוקה והיה דוגמת הוחוח המפסקה ביניה ובין הלגיים עליה: **והכינותה.** תכין תליה פניך כאלו לחה נלחם עליה: **והיתה במצור.** כ"ל לף כי תהיה במלוכ לחר לייתה עליה לוכח מלוכ עכ"ן גם לחה תלוכ עליה וחלחם זה והיה לאוח לבני ישראל לבל יחלל לחר מלבד החויב הנלחם זם חלחם זם גם לחי: (ד) **שכב על צדך השמאלי.** כנגד פוחכון כמם מלכות לחיים שהיחה משחלטה של לרץ יהודה וכמ"ם וחחוזק הגדולה פוחכון וכו' היוכבת על פחלך (לקמן ט' ז'): **ושמת** וגו' **עליו.** על הלער הזה חשים עון ישכחל כ"ל זאה הלער יכופר עון ישכחל לבל יהיו כלים בעוניהם מבלי הקומה: **מספר הימים.** כמספון מספר הימים לחר מכחב על **ימך** השמאלי כחשבון הזה הכפר על עונם חם הכנה הכנה וחם מעט מעט: (ה) **ואני נתתי לך.** למוכך הקלחי לחשוב לח **שנים חמרי** למספר ימים כ"ל כל שנה יחשב ליום ונשכיחת יום הכפר על עון שנה:

מצודת ציון

ד (א) **לבנה.** עשוי מן העיע ומייבשים נחמה לו שוכפים לוחו נחש וכן נלבנה לבנים (נכחמים י"ח): **וחקות.** מלשון חקיקה: (ב) **מצור.** החויבים המקיפים העיר לללכדה יקלא מלוכ כי מליכים לכה: **דיק.** הוא מגדל הנבנה ללכוד העיר וכן ויבן עליה דיק (ירמיה נ"ב): **סוללה.** היא הל העפר שעושים מול העיר לעלות עליו ללחום על העיר וכן ושפוך סוללה (דניחל י"ח): **מחנות.** לנחות עם: **כרים.** הם תילי נכזל עשוייס לננח נהם נחומה להגילה כמוכך ויוקיפון: (ג) **מחבת.** הם כלי מה: **קיר.** כותל: **והכינותה.** מלשון הכנה: **אות.** סימן: **לבית ישראל.** על בני יהוה יאמר: (ד) **תשא.** ענין כפרה ומליחה כמו כל משא עון (הושע י"ד): (ה) **שני.** מלשון שנה:

יָמִים שְׁלֹשׁ־מֵאוֹת וְתִשְׁעִים יוֹם וְנָשָׂאתָ עֲוֹן בֵּית־יִשְׂרָאֵל: ו וְכִלִּיתָ
אֶת־אֵלֶּה וְשָׁכַבְתָּ עַל־צִדְּךָ הַיְמָנִי שֵׁנִית וְנָשָׂאתָ אֶת־עֲוֹן בֵּית־
יְהוּדָה אַרְבָּעִים יוֹם יוֹם לַשָּׁנָה יוֹם לַשָּׁנָה נְתַתִּיו לָךְ: ז וְאֶל־מְצוֹר
יְרוּשָׁלַם תָּכִין פָּנֶיךָ וּזְרֹעֲךָ חֲשׂוּפָה וְנִבֵּאתָ עָלֶיהָ: ח וְהִנֵּה נָתַתִּי

ת"א ושכבת. סם: *היסני קרי

תרגום

לָךְ עַל חַד תְּרִין כְּחוֹבֵיהוֹן לְמִנְיָן יוֹמַיָּא תְּלָת מְאָה וְתִשְׁעִין יוֹמִין וּתְקַבֵּיל חוֹבֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל: ו וְתַשְׁלֵים יָת אִלֵּין וְתִשְׁכּוֹב עַל סְטָרָךְ דֵּימְנָא תִּנְיָנוּת וְתַקְבֵּיל יָת חוֹבֵי בֵּית יְהוּדָה אַרְבְּעִין יוֹמִין יוֹמָא לְשַׁתָּא יוֹמָא לְשַׁתָּא יְהַבְתִּנוּן לָךְ: ז וְלֶאֱצָר יְרוּשְׁלֶם תְּתַקֵּן אַפָּךְ וְדִרְעָךְ תִּתְקָרַח וְתִתְנַבֵּי עֲלָהּ: ח וְהָא גְּוֵרִית פְּתָגְמַי עֲלָךְ כְּאֶסּוֹר גְּדִילָךְ וְלָא תְּתַהַפֵּךְ מִסְּטָרָךְ לְסִטְרָךְ עַד אַשְׁלְמוּתָךְ יוֹמֵי

רש"י

שלש מאות ותשעים יום. כנגד עוֹלם מלמד שחטאו ישראל שלש מאות ותשעים שנה משנכנסו לארץ עד שגלו ממנה עשרה השבטים ואחה מונה מהם מפורשים מאחים וארבעים ושלש משלמך ירבעם עד שגלה הושע בן אלה. וכימי שפוט השופטים קי"ח שנים והשאר סחומים. (ולו השלש מאות ותשעים שנים שמלאחי בחשובה ר' יוסף היס מחיבת' שחטאו עשרה שבטים מימות יהושע עד שהגלום שנחרב משמרון חשוב כימי השופטים ח' שנים ביח כושן י"ח ביח עגלון כ' ביח מישר' ז' ביח מלון י"ח ביח בני עמון ג' ביח פלשחים הרי קי"ח. מן מיכ' על שנשבה שארון בימי עלי מ' הרי קנ"ח. חשוב לירבעם בן נבט שנה ב' בעשה כ"ד שלה שנה ב' עמרי י"ב שלאחב כ"ב למזיבו שנה ב' ויהורם אחיו י"ב ויהו' כ"ח יהואחז י"ז (ל"ע) יהואש שנה ע"ז וירבעם שנה מ"א הרי ס"ן שנה ומנחם בן גדי י' פקחיהו שנה ב' ופקח בן רמליהו כ' והושע בן אלה ע' שנים הרי ס"ן שנה ואחרונה לחושע לוקח מן המנין. לפי שבשנת ע' לחושע עלכה שארון ולא היה חשבון המלכות לחושע אלא ח' שנים הרי ס"ל שנים ומ' שנים שחטאו מלכי יהודה לאחר גלות סנחריב עד שנאמרה פרשה זו ליחזקאל מפורשים למטה ולא הוצרכתי לפרשם סח"ש: **(ו) עון בית יהודה ארבעים יום.** מלמד שחטאו בית יהודה משגלו עשרה השבטים עד שחרבה ירושלים שנה כ"ב של מנשה שכחוב בו בספר עשה הלאב (מלכים ב' כ"א) ואחאב מלך עשרים ושנים ושלשים לחמון ויו"ח דיסוקים וכנושה זו נאמרה ליחזקאל בשנה החמישים לגלות הרי חרבעים סך כולם חרבע מאות ושלשים ואחר שכנושה מלאה שנה שם שנים הרי שמונה יובלות ושלשים ושם שנה בשמונה יובלות שמונה שבועי שמיטות הרי חמשים ושם שנה שחיפה ושמונה שנה יובל הרי שנים וחרבע ושלשים ושם שנה ים חמש שנה שחיטה הרי ס"ט שחיטות וחשע שנים היובל שחחרון נחשבה לסם לעון שהרי בעונש גלו ממנה הרי שבעים שנה מקודשים של שחיטה שלא שחטוש ישראל לפיכך גלו שבעים שנה לקיים מה שלמה בחרך חם שבחומים (ויקרא כ"ו) והוח שכחוב בסוף דברי הימים ב' למלוחת דבר ס' נפי ירמיהו עד רלחה בחרך חם שבחומים כל ימי השמה שנה' למלוחת שבעים שנה לרך השמלחי לשמרון לרך הימני ליהודה לפי שיהודה בדרומה של חרץ ישראל כמה שנחחר וחחוחך בגדולה שחרון וגו' היושבה על שמלוך (לקמן ט"ו ע"ז) וחף בספר יהושע חיחס מלר שבט יהודה כל מלר הדרומי: **(ז) ואל מצור ירושלים.** חשר חקוח על הלביטה חשים פניך כשחשכב על לרך השמלחי חחי הלביטה לנגדך וכן בשכבך על הימני: **וזרעך.** חשלף חשופה לנגדה כלומר הגלחם הגלחם טוח לוח לנבוכל נגד הגלחה שה: **חשופה.** כמו גלויה: **(ח) נתתי עליך**

מצודת ציון

ונשאת. תכבד: **(ו) וכלית.** עניו השלמה: **(ז) תכין.** מלשון הכנה: **חשופה.** גלויה כמו חבני סוכל (ישעיה מ"ו):

מצודת דוד

שלש וגו'. כ"ל והלי הם שלש מחות ושבעים יום כי כן משבר שחח עונם משככתו לאחץ עד שגלו בימי הושע בן אלה כי לא בכל ימיהם חעלו כ"ח בחשבר שנים אלו כן הוח בח"ע (ולפ שפר ימי ירבעם היו בני יהודה בחלכות אחח עם לשבעים מ"ח ישפר ע"ם מלכות לשביס כי הם כנים חול יהודה): **ונשאת** וגו'. כלומר הוחיל וכן חוכל לכבד עם נער השכיבה על כל שנות עונם לבל יכלו בעונם כי חוכל לשכוב כל חשבר הימים משל"ב לח יהיה יום ליום וחנה לשנה כי אז לא היים יכול לשכוב נגד כל שני עונם לכשר על כולם כי אם לבני חשבר שחוכל לשכוב על לרך: (ו) **וכלית את אלה** לאחר שחשלים לשכוב על לרך השמלחי כל הימים חלאלה: **ושכבת.** חשכב על לרך הימני שנים ל"ל לאחריו וגו' כנגד יהודה שהוא חיחין שומרון: **ונשאת.** בלשר השכיבה ההיל חשבר לח כל עון בית יהודה לשל יכלו בעונם: **ארבעים יום.** ל' חשבר חלבעים יום כי לאומלך הקלחי לאחוז לער שכיבה יום לשנה חשר עשה בני יהודה חעלו חלבעים שנה אחר גלות שומרון עד היום הזה כי בימי חשה חעלו כ"ב שנה כי בו נאמר כאשר עשה לאחאב (מ"ב כ"ג) וכ"ל כחשבר השנים שעשה לאחאב לם לאחזיה ואחאב מלך כ"ב שנים וכבל ימי עשה לם לאחזיה ואחיו וי"ח של יהויקים (כי יהואחז שמלך לאביו ויהויכין שמלך אחריו לל מלאו שניהם כ"ל שנה חדשים ועשרה ימים ולל היה שנה שלימה) והכוונה היחל נאחזיה בשנה האחרונה לגלות יהויכין הכי לאלבעים שנה: (ז) **ואל מצור ירושלים.** לל לוחש יהושלים החקוקר על הלבנה כאלו כחוכה בחלוה לליה חכין פניך בין בשכבך על השמלל בין בשכבך על הימין: **חרועך חשופה.** חבלה זרועך כאלו לללם נה כדרך הגלחחים בזמן מגולה: **ונבאת עליה.**

כ"ל ונזה כאלו פנגע עליה על פוכנים כי בזה ירמז לשבר חלנבל החויב הגלחם נם גלחם נה לאחי: (ח) **והנה נתתי** וגו'. כ"ל

עָלֶיךָ עֲבוֹתַיִם וְלֹא־תֵהָפֵךְ מִצִּדְּךָ אֶל־צִדֶּךָ עַד־כַּלּוֹתְךָ יְמֵי
מְצוֹרֶךָ: ט וְאַתָּה קַח־לְךָ חִטִּין וּשְׂעֹרִים וּפוֹל וַעֲדָשִׁים וְדֹחַן וְכֻסְּמִים
וְנָתַתָּה אוֹתָם בִּכְלִי אֶחָד וְעָשִׂיתָ אוֹתָם לְךָ לְלָחֶם מִסְפַּר הַיָּמִים
אֲשֶׁר־אַתָּה שֹׁכֵב עַל־צִדְּךָ שְׁלֹשׁ־מֵאוֹת וְתִשְׁעִים יוֹם תְּאָכְלֶנּוּ:
י וְאָכְלְךָ אֲשֶׁר תְּאָכְלֶנּוּ בְּמִשְׁקָל עֶשְׂרִים שֶׁקֶל לַיּוֹם מֵעֵת עַד־
עֵת תְּאָכְלֶנּוּ: יא וּמַיִם בְּמִשּׂוֹרָה תִּשְׁתֶּה שִׁשִּׁית הַהִין מֵעֵת עַד־עֵת
תִּשְׁתֶּה: יב וְעֻגַת שְׂעֹרִים תֹּאכְלֶנָּה וְהִיא בְּגֶלְלֵי צֵאַת הָאָדָם
תְּעֻגֶנָּה לְעֵינֵיהֶם: יג וַיֹּאמֶר יְהוָה כָּכָה יֹאכְלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־
לַחְמָם טָמֵא בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר אַדִּיחֵם שָׁם: יד וָאֹמַר אֲהָהּ אֲדֹנָי יֱהוִה הִנֵּה

*ט' י' י"ב בנ"א הכ' בשוא לבד י"ג תְּעֻגֶנָּה

ת"א קם לך מיעין. עיכונין ע"ל: והיל נגלגי. סם: ככה יאכלו. קופא ל': ומאכ לחם. מולין ל"ז עקידה סעד ק"ג:

תרגום

צַדֶּךָ: ט וְאַתְּ סַב לָךְ חִטִּין וּסְעוֹרִין וּפוֹלָא וּטְלוֹפְחִין וְדוֹחַן וְכוּסְּמִין וְתִתֵּן בְּמָנָא חַד וְתַעְבֵּיד
יַתְּהוֹן לָךְ לְמֵיכַל מִנְיַן יוֹמַיָּא דְאַתְּ שְׁכִיב עַל סְטָרָךְ תְּלָת מְאָה וְתִשְׁעִין יוֹמִין תֵּיכְלִנֵּיהּ: י וּמֵיכְלָךְ
דְּתֵיכְלִנֵּיהּ בְּמַתְקַל עַסְרִין סִילַע לְיוֹם מֵעִדָּן עַד עִדָּן תֵּיכְלִנֵּיהּ: יא וּמַיָּא בְּמִכְיָלָא תְּשִׁתֵּי חַד טָן
שִׁתָּא בְּהֵינָא מֵעִדָּן עַד עִדָּן תְּשִׁתֵּי: יב וַחֲרָא דִּלְחֵם שְׂעוֹרִין תֵּיכְלִנָּהּ וְהִיא עַל גַּלֵּי מַפְקַת אֱנָשָׁא
תַּחֲרְנַהּ לְעֵינֵיהוֹן: יג וַאֲמַר יְיָ כְּדֵין יֵיכְלוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יַת מֵיכְלְהוֹן מְסָאַב בֵּינֵי עַמְמַיָּא דַּאֲגַלְגִּין
לְתַמָּן: יד וַאֲמַרִית קֳבֵל פֻּרְעָנוּתִי יְיָ אֱלָהִים הָא נַפְשִׁי לָא מְסָאֲבָא וּנְבֵילָא וּתְבִירָא לָא אֲכָלִית מִזְּעִירִי

רש"י

עבותים. כדרך שמוסר חבל חמור עליך כחילו להסרת בעבותים שלא תהפך מצדך על לדך: עד כלותך ימי מצורך. מכין לימים החלה במזרחי עליך: (ט) חטים ושערים וגו'. ודחן וכסמים. פתי"ן מיתפיי"ל בלע"ז סימן הרעב שיהא עליהם כימי המצור ויאכלו לחם תערובות ובמיתום: (י) במשקול. סימן לחכמי המור הירחים מן הרעב ומוכלים במשקל ושוחים במשורה: (יא) מעת עד עת. מיום ליום במדה זו ושעת שתיה בהן: (יב) ועגת שערים תאכלנה. עריכתה ממולח כעריכ' שעוריס ולח יאפה כעריכת עוגת חמיס: בגללי צאת האדם תעגנה. תלפיכה בגחליהם שמיכבן ושורפן: (יג) טמא. מיחום: (יד) אהה. לשון חכמה:

מצודת דוד

לא שהפך מלד אל לד כלומר נחתי עליך הגליס עבות לשהפך בהם לצד זה ולצד זה עד כלותך. עד שאר שגליס לשכוב כל הימים שאר שהתי עליה בעת שכבך והם ת"ל יום בשקול: (ט) וגתתה אותם. לא כולם יחד אחן בכלי אחד לחד לח הקמח מהם לעשות לחם: ועשית אותם. מכל המינים יחד מעשה לושם לך ללחם שתוכלה והוא לשון לבני יהודה שבימי המלוך יאכלו אלו המינים מעורבים מבני הכעב ולא יבדלו המעון למאכלם אצל יאכלו במעורבות המינים הללו:

מספר. במשקל הימים שאר שהיה המחלי שהם ע"ל יום שתוכל לחם זה (וה"ה במשקל הימים שיהיה על לדו הימני שהם מ' יום ובקלה שתך על המעון כי דרך לחם להם): (י) ומאכלך. שעור המאכל שאר שתאכלנו יהי' במשקול: בעת. כ"ל לא ביום שלשה כלילה כ"ל מעת היום ההוא עד למחרתו בעת ההיא עלמה ובא זה לשום שיהיו בעת המלוך במשקל ולא כדי שביעה כי יהושו בן יהום הלחם: (יא) ששית ההין. המדה שהיה שהים ההין וזה השמה מעת עד עת ובא זה לשום שבימי המלוך יאכלו במדה ולא כל הלוך: (יב) ועגות שעורים תאכלנה. המכחה לשאר שתאכלנה שהיה משעורים ובא זה לשום שמעת, כעטן יהיו עוגת שעורים שהוא מאכל בהמות: והיא. המכחה ההיא שתאפה לעשותה עוגה על גחלים הנעשים מגללי לחם האדם שהולקו בלחם שהשייבו: לעיניהם. בני הגולה יהיו בעיניהם כשאר שתאפה על גחלי גללי לחם האדם: (יג) ככה. כ"ל זה לעיתון שיהיו בני ישראל לחם לחמם מחוס בין הגויס שאר שהיהם שם בגולה כי לא יהיו יכולין לשהכה בקיום שהיהם בולים וכמו שמאכל לחם שהכה שאוים על גחלי גללי לחם האדם שהוא שאר שמאכל:

מצודת ציון

(ט) חטין וגו'. שמות מיני הבואה וקניוחם: (יא) במשורה. כן נקרא מדה הלחם כמו במשקל ובמשוכה (ויקרא י"ט): ההין. שם מדה: (יב) ועגת. היל מהכה המאויה ע"ב גחלים וכן עוגה בלי הבוכה (הושע ז'): בגללי. כן נקרא הבואה כמו כגללו לגלל יאמר (חיוב כ') ולחועפת צילור שאר לחם האדם: תעגנה. מל' עוגה כ"ל תאפינה לעשותה עוגה: (יג) טמא. כ"ל בהעב ושלום: אדיחם. מלשון דחיה: (יד) אהה. לשון חלחה:

נַפְשִׁי לֹא מְטֻמָּאָה וּנְבֵלָה וּטְרֵפָה לֹא־אָכַלְתִּי מִנְּעוּרַי וְעַד־עַתָּה
וְלֹא־בָא בְפִי בְּשַׂר פִּגּוּל: יד וַיֹּאמֶר אֵלַי רְאֵה נָתַתִּי לְךָ אֶת־צְפֹעֵי
הַבָּקָר תַּחַת גְּלֵלֵי הָאָדָם וְעָשִׂיתָ אֶת־לַחְמְךָ עֲלֵיהֶם: טו וַיֹּאמֶר
אֵלַי בֶּן־אָדָם הִנְנִי שֹׁבֵר מַטֵּה־לֶחֶם בִּירוּשָׁלַם וְאָכְלוּ־לֶחֶם
בְּמִשְׁקָל וּבִדְאָגָה וּמַיִם בְּמִשּׂוּרָה וּבְשִׁמָּמוֹן יִשְׁתּוּ: טז לְמַעַן יַחְסְרוּ
לֶחֶם וָמַיִם וְנָשַׁמּוּ אִישׁ וְאָחִיו וְנָמַקּוּ בַּעֲוֹנָם:

ה א וְאַתָּה בֶן־אָדָם קַח־לְךָ ו חֶרֶב חַדָּה תַּעַר הַגַּלָּבִים תִּקָּחֶנָּה
לָךְ וְהַעֲבַרְתָּ עַל־רֹאשְׁךָ וְעַל־זְקָנֶךָ וְלָקַחְתָּ לְךָ מֹאזְנֵי מִשְׁקָל
וְחִלַּקְתָּם: ב שְׁלִשִׁית בָּאוֹר תַּבְעִיר בְּתוֹךְ הָעִיר כִּמְלֹאת יְמֵי

*צפיעי קרי

תרגום

וְעַד כְּעַן וְלָא אֲכָלִית בִּשְׂרָא דְּחֵיוָתָא דְּיָת גְּלֵי תּוֹרָא חֲלַף אֱנָשָׁא
וְתַעְבִּיד יָת מֵיכְלָךְ עֲלֵיהוֹן: טז וַאֲמַר לִי בַּר אֱנָשָׁא הָא אֲנָא תָּבַר סְעִיד מֵיכְלָא בִּירוּשְׁלֶם וְיָכְלִין
לַחְמָא בְּמַתְקָל וּבְיָצְפָּא וּמַיָּא בְּצָדִי וּבְאִשְׁתָּמְמוּ יִשְׁתּוֹן: יז בְּדִיל דְּיֶחְסַר לְהוֹן מֵיכַל וּמַשְׁתְּיָ
וְיֵצְדוֹן גְּבַר וַאֲחוּהִי וְיֶתְמְסוֹן בְּחוֹבֵיהוֹן:

ה א וְאַתְּ בַּר אֱנָשָׁא סַב לָךְ חַרְבָּא חַדָּא מַסְפַּר גַּלְבָּא תִּסַּב לָךְ וְתַעְבַּר עַל רֵישָׁךְ וְעַל דִּקְנָךְ
וְתִסַּב לָךְ מֹאזְנַיָּן דְּמַתְקָל וְתַפְלְגִנּוּן: ב תְּלָתָא בְּנוּדָא תַּדְלִיק בְּגוֹ קַרְתָּא כְּמִשְׁלַם יוֹמֵי צֵרָא

רש"י

נפשי לא מטמאה. לפי הרהרתי ביום ובאתי לידי טומאה בלילה: **ונבלה וטרפה לא אכלתי.** בשר מסוכך שדומה לנבלה וטריפה: **בשר פגול.** כהמה שסורס בה חכם ולפי שיחכן לומר נבלה וטרפה ממש לפיכך אין מתיר רבותיו: (טו) **צפיעי.** גללי: (טז) **משה לחם.** משען לחם פול"ש בלע"ז: **ובדאגה.** דואגים ממה יכלה הלחם מפני. **בתיקון** ובלטועזו בל"ד טולפ"ר בלע"ז: (יז) **למען יחסרו.** לפגמם וממונם בפניהן מפני חסידי לחם ומים ביתי המטר וילחמו פן יכלה:

ה (א) **חרב חדה.** סימן לחרב נכונה בלה: **תער הגלבים.** הרועים ולשון יווני הוא ו"ל פרקסלי"ר בלע"ז ומנכש חבר תער **הגלבים** תער **בתוך העיר.** לשון חקוסה על הלבינה כעלוה ימי תגורתם הוא: **ולקחת לך מאזני משקל וחלקתם.** היכן מליחתם בזלעפות רעב בחוכה מפיה כאם כענין שנאמר עורו

מצודת ציון

לשון נעקם ילללה: **מטמאה.** **מטמאה** ומלוכ': **פגול.** מפועל כמו ומכך פגולים (ישעיה ס"ו): **צפיעי.** [illegible] צפיעי. הוא הגלל כי כל דבר היולא מהנוף קרוי בלשון המלמדים והלפעיות (שם כ"ג): **תחת.** בשעה: (טז) **משה לחם.** כל שמעניים על הלחם נלחול לשעה ממל מעה על' שלל'. וכן **משה לחם** שבר (תהלים ק"ה): **ובשממון.** בחמהון לבב **ונמקו.** ענין המקה והמגה:

(יז) **ונשמו.** ענין המהון: **ונמקו.** ענין המקה והמגה:

ה (א) **תער.** הוא סכין העשוי לגלח בו וכן והעביר **תער** (במדבר ח'): **הגלבים.** הם הספרים ויונמרו בתרגום יכושלמי כי כל זקן גדועה (ישעיה ט"ו) תרגומו יכושלמי גלידא: **והעברת.** על' העברה ועל הגלות יאמר: (ב) **באור.** להב אש: **תבעיר.** על' הבעירה ובציתה: **כמלאת.** ענין השלמה כמו ובמלותם ימי עטרה (ויקרא יב):

מצודת דוד

(יד) **לא מטומאה.** לפי שמעולם שמעתי: **מנעורי.** עם כי עוד לפי הייתי לי שלש שנים להשמר ביותר מהשמר מליכול מ"מ מעולם הייתי נזהר: **ולא בא.** מעולם לפי בא בשר מפוגל ושמעתי והוא כשל ענין בע"פ וכאומר ואיך עשה שבר מפוגל ושמעתי והוא כשל ענין בע"פ וכאומר ואיך עשה מוכל דבר שמעתי כזה מעבר לפי שלכלתי מעולם קף לפי שלכלתי ומעולם דבר הנשמע לביזיון זה נמול העונש: (טו) **נתתי לך.** שהלצתי לך לקחת גללי בקר במקום גללי האדם ועליהם תעשה לחמך שהיו מלוח כמו גללי האדם: (טז) **הנני שבר.** עשה פיכם ואמר לו שכו לחמך ומזה שהשבר משען לחם ביכולתם לבא לומר שיהיה הרעב ובעבור זה יאכלו במשקל ובדאגה שילחמו בן יכלה הלחם ומים ישתו במדה ובשממון לבב: (יז) **למען יחסרו.** זה יהיה בעבור כי יחסרו לחם ומים בימי המלוך: **ונשמו.** יהיה ממיהים ונבהלים לים ולחרי ר"ל כל לים ולים ויהיו ממקים בגמול עונם:

ה (א) **חרב חדה.** וחזר וביאר שתער הגלבים יקח שהיה מביאה מלד ולוחה תעניר על לחלך וגו' לגלח שער הלחם והקוץ: **מאזני משקל.** מאזנים העשוי לשקול בהם: **וחלקתם.** בהם תחלק לת השער לחלקים שוויס: (ב) **שלישית.** חלק שלים שרלים בלוכ בשוך העיר החקוקה על הלבנה בעת שעלתו ימי המלוך שהם ר"ל יום והוא לפי שהלבינה העת יתוסו בתלוכ צמוך

הַמָּצוֹר וְלָקַחְתָּ אֶת־הַשְּׁלִשִׁית תִּכֶּה בָאֵשׁ בְּתוֹךְ סְבִיבוֹתֶיהָ וְהַשְּׁלִשִׁית
תִּזְרֶה לָרוּחַ וְחֶרֶב אָרִיק אַחֲרֵיהֶם: ג וְלָקַחְתָּ מִשָּׁם מְעַט בְּמִסְפָּר
וְצַרְתָּ אוֹתָם בִּכְנָפֶיךָ: ד וּמֵהֶם עוֹד תִּקַּח וְהִשְׁלַכְתָּ אוֹתָם אֶל־תּוֹךְ
הָאֵשׁ וְשָׂרַפְתָּ אֹתָם בָּאֵשׁ מִמֶּנּוּ תֵּצֵא־אֵשׁ אֶל־כָּל־בֵּית יִשְׂרָאֵל:
ה כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה זֹאת יְרוּשָׁלַם בְּתוֹךְ הַגּוֹיִם שַׂמְתִּיהָ
וּסְבִיבוֹתֶיהָ אֲרָצוֹת: ו וַתַּמֶּר אֶת־מִשְׁפָּטַי לְרִשְׁעָה מִן־הַגּוֹיִם וְאֶת־
חֻקּוֹתַי מִן־הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֶיהָ כִּי בְמִשְׁפָּטַי מָאָסוּ וְחֻקּוֹתַי
לֹא־הָלְכוּ בָהֶם: ז לָכֵן כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה יַעַן הֲמֹנְכֶם מִן־הַגּוֹיִם
אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיכֶם בְּחֻקּוֹתַי לֹא הֲלַכְתֶּם וְאֶת־מִשְׁפָּטַי לֹא עֲשִׂיתֶם

*נ"א אתם *קטן בז"ק

תרגום

וְתִפֵּב יַת תְּלָתָא תִּקְטֹל בְּחַרְבָּא סָחֲרָנָהָא וְתִלְתָּא תְּבַדַּר לְכָל רוּחַ דֵּכֵן יְחֲבַדְּרוּן דְּקָטְלִין בְּהַרְבָּא
אֲבָרֵי בַתְרֵיהוֹן: ג וְתִפֵּב מִתַּמָּן זְעִיר בְּמִנְיָן וְיִתְצוֹר יַתְהוֹן בְּכַנְפָךְ: ד וּמִנְּהוֹן עוֹד תִּפֵּב וְתַרְמֵי יַתְהוֹן
לְגוֹ נוּרָא וְתוֹקַד יַתְהוֹן בְּנוּרָא בְּבֵן תִּפּוֹק אֶשְׁתָּא עַל כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל: ה כְּדֵין אֲמַר יְיָ אֱלָהִים
דָּא יְרוּשְׁלֵם בְּגוֹ עַמְמַיָּא שַׂוְיָתְהָא וְסָחוֹר סָחוֹר לַהּ מְדִינָתָא: ו וְאַשְׁנִיאַת יַת דִּינַי לְמִחֲבְּרִיהוֹן מִן
עַמְמַיָּא וְיַת קְיָמַי מִן מְדִינָתָא דִּי בְסָחֲרָנֵיכוֹן בִּקְיָמַי לָא הַלִּיכוּ בְהוֹן: ז בְּכֵן כְּדֵין
אֲמַר יְיָ אֱלָהִים חֲלַף דְּחַבְתּוּן מִן עַמְמַיָּא דִּי בְסָחֲרָנֵיכוֹן בְּקְיָמַי לָא הַלֵּכְתּוּן וְיַת דִּינַי לָא עֲבַדְתּוּן

רש"י

כאמור נכתרו מפני שלעפוש רעב (לעיל ה'): **תכה.** לומר: **בחרב סביבותיה.** סביב לומר לציר סימן על הברורים מן העיר שיגוש כאדים ויכרגוש סביב ירושלים: **והשלישית תזרה לרוח.** סימן לגולים שילכו למדריס ויוחנן בן קרח וחבורתו ושם מריק חרב אחריהם שהלך נבוכד נצר והחריב את מדריס ושם נהרגו: **(ג) וצרת אותם בכנפיך.** אלו מתי מעט שיגלו לבבל יחיו: **וצרת אותם.** מכאן רמז שכל המספר שערו לא יזרוק לומר אלא יגמו שכל מה שנאמר במקראות האלו הוא לרעה (סוד מסרים): **(ד) ומהם עוד תקח.** לומר מתי מעט: **ושרפת אותם באש.** סי' לשחצ בן קוליא ומדקיה בן מעשיה אשר קלם מלך בבל: **ממנו תצא אש.** מן הרמזי' שהלה שהי רומז לך אלא הפורעות לכל בית ישראל: **(ה) בתוך הגוים.** שמהיה בתוכם העולם: **(ו) ותמר את משפטי.** וחלוף לה משפטי: **מן הגוים.** שכך כתיב במשפט ויתעה מהשפ לה יהודה ויושבי ירושלי' לעשות רע מן הגויש אשר השמיד ה' מפני ישראל (ד"ה ב' ל"ג) ויש פוחרים שהגויש לא קבלו תורתי והם קבלוהו עליהם ועברו עליה: **(ז) יען המנכם.** יען שזמינכם לה עלמכם להפקר מן הגויש. המנכם

מצודת דוד

העיר בצעד ובדבר: את השלישית. החלק השלים השני מקח ושלה לומר בחרב בכניעת העיר החקוקה והוא לפיזון שהלישים העם יצומו בחרב החוץ ממון לעיר בעת המלחמה: **תזרה לרוח.** חזור לפני הכוח לפיזה הכוח מחזוק במקומות רצוח והוא לפ' על ההולכים בגולה בפזוריש בכבוש הלחן: **וחרב אריק אחריהם.** לשלוף חרבי מחעבה לרדוף לחריהם להכותם במקום לשר יצומו והוא לפיזון שהמקום יבוא בהם החוץ במקום גלותם לשבוך דמיש כמיש: **(ג) ולקחת משם.** מלה הפזוריש לכוח הקח מעט לשר יהיה מהשפר לשפש ותקטר לומר בכבוש בנדיך והוא לפיזון שלומים שהגלו בבבל שהמה מתי מספר בעבך הגולים לשפר התלטות שהם יהיו שמורים לבוא ליכושלים בעניין בית הבחי: **(ד) ומהם.** מהקטורים בכנפיך הקח עוד והשליכם אל תוך האש לשר בתוך העיר החקוקה ושם השרפש והוא לפיזון שהכיש מיושבי יכושלים יצומו בבעת ובדבר בעת יליר עליה ביעום והכומיש: **ממנו תצא אש.** מלהבת האש הזה תלהבת אל כל בית ישראל כ"ל מגלות בית יתעוררו בכל התלטות במקום מושבי שבי הגולה התלטוה ועוון מבני גולה הבניה יללו גם המה בתוכ ובבעת ובדבר: **(ה) בתוך הגוים.** שמתי לומה בתוכה בתוך התלטת במקום המושבת והתלטות הגויש האם סביבותיה: **(ו) ותמר.** והיא לפ שלמה כגמולין כי החליפה את משפטי לשבעה כ"ל לפי שהתי לה משפטים ישפיש והיא הרשיעה לעשות יותר מן העמיש ואת מקומי החליפה לרשעה יותר מן התלטות וגו' והוא כפל ענין אח"כ: **בהם.** נדבר מקומי: **(ז) יען המנכם.** בעבור היותכם המון רב יותר מן העמיש וגו' לכן מכות העונה בעמכם בי ולא הלכתם במקומי וגו' ובעניין שלאמר ויאמין

וּבְמִשְׁפְּטֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיכֶם לֹא עֲשִׂיתֶם׃ ח לָכֵן כֹּה אָמַר
אֲדֹנָי יְהוִה הִנְנִי עָלַיִךְ גַּם־אָנִי וְעָשִׂיתִי בְתוֹכֵךְ מִשְׁפָּטִים לְעֵינֵי
הַגּוֹיִם׃ ט וְעָשִׂיתִי בָךְ אֵת אֲשֶׁר לֹא־עָשִׂיתִי וְאֵת אֲשֶׁר־לֹא־אֵעָשֶׂה
כָּמֹהוּ עוֹד יַעַן כָּל־תּוֹעֲבֹתָיִךְ׃ י לָכֵן אָבוֹת יֹאכְלוּ בָנִים בְּתוֹכֵךְ
וּבָנִים יֹאכְלוּ אֲבוֹתָם וְעָשִׂיתִי בָךְ שְׁפָטִים וְזֵרִיתִי אֶת־כָּל־שְׁאֵרִיתֵךְ
לְכָל־רוּחַ׃ יא לָכֵן חַי־אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה אִם־לֹא יַעַן אֶת־מִקְדָּשִׁי
טִמֵּאת בְּכָל־שִׁקּוּצַיִךְ וּבְכָל־תּוֹעֲבֹתָיִךְ וְגַם־אֲנִי אֶגְרַע וְלֹא־תָחוֹס
עֵינִי וְגַם־אֲנִי לֹא אֶחְמוֹל׃ יב שְׁלִשִׁתַיִךְ בַּדֶּבֶר יָמוּתוּ וּבְרָעָב יִכְלוּ
בְתוֹכֵךְ וְהַשְּׁלִשִׁת בַּחֶרֶב יִפְּלוּ סְבִיבוֹתָיִךְ וְהַשְּׁלִשִׁית לְכָל־רוּחַ
אֲזָרֶה* וְחֶרֶב אָרִיק אַחֲרֵיהֶם׃ יג וְכָלְתָה אַפִּי וְהַנַּחְתִּי חֲמָתִי בָּם
וְהִנָּחֲמְתִּי וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי בְקִנְאָתִי בְּכַלּוֹתִי חֲמָתִי בָּם׃

ת"א וכמשפטי הגויס. קהדכין ל"ע: והניחתי חמתי. נכתוס ל"ע: *נ"א כמוהו *נ"א הר' בצירי

תרגום

וּבְנִימוּסֵי עַמְמַיָּא דִּי בְסַחֲרֵיכוֹן לָא עֲבַדְתּוּן׃ ח בְּכֵן כִּדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים הָא אֲנָא שָׁלַח רוּגְזִי
עֲלָךְ אַף אֲנָא וְאֶעְבֵּיד בְּגַוָּךְ פּוּרְעָנוּת דִּינִין לְעֵינֵי עַמְמַיָּא׃ ט וְאֶעְבֵּיד בָּיִךְ יַת דְּלָא עֲבֵדִית וְיַת דְּלָא
אֶעְבֵּיד דְּכָוָתֵיהּ עוֹד חֲלַף כָּל תּוֹעֲבָתָיִךְ׃ י בְּכֵן אֲבָהָן יֵיכְלוּן בְּסַר בְּנֵיהוֹן וּבְנַיָּא יֵיכְלוּן בְּסַר
אֲבָהָתְהוֹן וְאֶעְבֵּיד בָּיִךְ פּוּרְעָנוּת דִּינִין וַאֲבַדֵּר יַת כָּל שְׁאָר עַמָּיִךְ לְכָל רוּחַ׃ יא בְּכֵן קָיֵם אֲנָא
אֲמַר יְיָ אֱלָהִים אִם לָא חֲלַף דְּמַקְדְּשִׁי סְאַבְתְּ בְּכָל שִׁקּוּצָיִךְ וּבְכָל תּוֹעֲבָתָיִךְ וְאַף אֲנָא אֶקְטוֹף תְּקוֹף
דַּרְעָיְךְ וְלָא יָחוֹס מֵימְרִי וְאַף אֲנָא לָא אֲרַחֵם׃ יב תְּלָתֵיךְ בְּמוֹתָא יְמוּתוּן וּבְכַפְנָא יִשְׁתֵּיצוּן בְּגַוָּךְ
וְתַלְתָּא בְחַרְבָּא יִתְכַּנְשׁוּן סְחָרָנַיִךְ וְתַלְתָּא לְכָל רוּחַ אֲבַדֵּר וְדָלָטֵלִין בְּהוֹן אֶעֱרֵי בַּתְרֵיהוֹן׃ יג וְיִתְכְּלֵי
רוּגְזִי וַאֲנַיַּח חֵמָתִי בְהוֹן וְאֶסְתְּיָן וְיִדְּעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ גְּזֵרִית בְּמֵימְרִי וַאֲקַיֵּם כַּד יָחִיל רוּגְזִי בְּהוֹן׃

רש"י

לפון ויתן לפס סמלך (דניאל ג') ומנחס פחרו ל' סומה כתו סתו גויס (מסלים מ"ו): **וכמשפטי הגוים אשר סביבותיכם לא עשיתם.** פפס לפ המירו חת מלסיהס וחמס סמרחס כצודי בלח יועיל ורבוחיהו פירפו כמחוקיס שבפס לפ עשיתס כמקולקלים שבפס עשיתס: **(ט) גם אני.** חת בגדת עלי וגס חני סכני עליך: **(יג) והנחתי חמתי.** כמאנקס גס חנוח חמתי ולח תניקני רוחי: **והנחמתי.** ותחנח' על סלעך

מצודת ציון

המון עם רב: **וזריתי.** לשון רוח. עלה ועבר: (יא) **אם לא.** הוא ענין לשון שבועה כאלו החזיר לה לו הוא יהיה כזולת ומלה וגזה ולא לאר וכן לא בחים כניס (יחזקאל ה'): **שקוציך.** מל' נקר תיעוב ועל העכ"ם יאמר: **אגרע.** מל' גרעון ומחסרון: **תחום.** מל' חס ומחלה: (יב) **אזרה.** לשון: **אריק.** מל' ריק: (יג) **וכלה.** ענין השלמה: **והנחתי.** מל' הנחה: **והנחמתי.** לשון תנחומין: **בקנאתי.** ענין כעס כמו סס קנאוני

מצודת דוד

יאזון ויבעט (דברים ל"ב): **וכמשפטי הגוים וגו'.** כי לא המירו אלהיהם ויעשו כלל יועיל: (ח) **הנני עליך.** הנה לחי אלחם בך: **גם אני.** כ"ל כמו שבגדתם בי כן גם אני אעשה בכם: **משפטים.** משפט פורעניות: (ט) **את אשר לא עשיתי.** דבר אשר לא עשיתי מעולם ולא לעשה עוד כמוהו כל ימי העולם: **יען.** בעבור כל תועבותיך יעשה אשר מאד נבזו: (י) **לכן.** בעבור תועבותיך יאכלו אב הבנים בתוכך ירושלים כי יהיה בך עקת רעבון: **ועשיתי.** לח"ז לעשה עוד

כך משפט פורעניות כי השלימת ממך לעזר לכל רוח מלבנ רומות העולם: (יא) **לכן.** בעבור תועבותיך הכיני בשבע מי אני, וכפל השבועה לומר אם לא בעבור שממאת את מקדשי בכל שקוציך כי מבשה אם בניס בפל השבה וגם עמאת ביאר תועבותיך בעשיה אם: **וגם אני אגרע.** כמו שגרעתי את בנודי בשמיך בפל השבה בשבי כן גם אני לגבע לחפך לוחך: **ולא תחום עיני עליך.** וגם אני לא לחמול. כמו שלא חמלה על בניך ובחשבה לעכ"ם כן גם אני לא לחמול עליך: (יב) **שלישיתיך.** שלים עמך ימותו בדבר ובבבע בתוכך יכושלים: **יפלו סביבותיך.** בעת המלחמה: **לכל רוח אזרה.** לשון לכל רוח מלבנע רומות העולם ולשון הפזר מתענה לכרוך לחביבים להכותם במקום גלותם: (יג) **וכלה אפי.** משלים מכון לחני עליהם ולחיות חמתי בם ולז לחנחם על הבעם שהבעיקו לומי: **וידעו וגו'.** כ"ל בעת משלים בם חמתי לז ידעו שלחי ה' דבכתי בקנלחי שבעה שבוע עליהם ולא הבניל

ה וְאַתָּנֵךְ לְחָרְבָּה וּלְחֶרְפָּה בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבוֹתָיִךְ לְעֵינֵי כָּל־
עוֹבֵר: ו וְהָיְתָה חֶרְפָּה וּגְדוּפָה מוּסָר וּמְשֹׁמָּה לַגּוֹיִם אֲשֶׁר
סְבִיבוֹתָיִךְ בְּעָשׂוֹתִי בָךְ שְׁפָטִים בְּאַף וּבְחֵמָה וּבְתוֹכְחוֹת חֵמָה
אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי: ז בְּשַׁלְחִי אֶת־חִצֵּי הָרָעָב הָרָעִים בָּהֶם אֲשֶׁר־
הָיוּ לְמַשְׁחִית אֲשֶׁר־אֲשַׁלַּח אוֹתָם לְשַׁחֶתְכֶם וְרָעָב אוֹסִף עֲלֵיכֶם
וְשָׁבַרְתִּי לָכֶם מַטֵּה־לָחֶם: ח וְשִׁלַּחְתִּי עֲלֵיכֶם רָעָב וְחַיָּה רָעָה
וְשִׁכְּלֵךְ וְדֶבֶר וָדָם יַעֲבָר־בָּךְ וְחֶרֶב אָבִיא עָלַיִךְ אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי:
ו א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: ב בֶּן־אָדָם שִׂים פָּנֶיךָ אֶל־הָרֵי
יִשְׂרָאֵל וְהִנָּבֵא אֲלֵיהֶם: ג וְאָמַרְתָּ הָרֵי יִשְׂרָאֵל שִׁמְעוּ דְבַר־אֲדֹנָי
יֱהוִה כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה לֶהָרִים וְלַגְּבָעוֹת לָאֲפִיקִים וְלַגֵּיאָוֹת
הִנְנִי אֲנִי מֵבִיא עֲלֵיכֶם חֶרֶב וְאַבַּדְתִּי בָּמוֹתֵיכֶם: ד וְנָשַׁמּוּ

*ולגאיות קרי

תרגום

ד וְאֶתְּנִנָּךְ לְחָרְבָּא וּלְחִפּוּדִין בֵּינֵי עַמְמַיָּא דִּי בְסַחֲרָנָךְ לְעֵינֵי כָל דְּעָבֵי: ה וְתְהֵן לְחִפּוּדִין וּלְאִתְרַבְרָבָא
עֲלָךְ צְדוּ וְאִשְׁתְּמוֹדְ לְעַמְמַיָּא דִּבְסַחֲרָנָךְ בַּד אַעְבִּיד בִּיךְ פּוּרְעָנוּת דִּינִין בִּרְגַז וּבְחֵמָה וּבְתֻקְפָּ
רָגַז אֲנָא יְיָ גְּזֵרִית בְּמֵימְרִי: ז בְּנָרֵיתִי יַת מְחַת כַּפְנָא מַכְתְּשִׁין בִּישִׁין דִּמְתַקְנִין לְחַבָּלָא דַּאֲשַׁלַּח
יַתְהוֹן לְחַבָּלוּתְכוֹן וְכַפְנָא אוֹסִיף עֲלֵיכוֹן וְאֶתְבַּר לְכוֹן סְעַד מֵיכְלָא: ח וַאֲשַׁלַּח עֲלֵיכוֹן כַּפְנָא וְחֵיתָא
בִּישְׁתָּא וְיִתְכְּלִנָּךְ וּמוֹתָא וְקִטְלָא יַעְדּוֹן בִּיךְ וְדָקְטָלִין בְּרַבְרְבָא אֵיתֵי עֲלָךְ אֲנָא יְיָ גְּזֵרִית בְּמֵימְרִי:
ו א וַהֲוָה פָּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר: ב בַּר אָדָם סַכֵּל נְבִיאָה עַל טוּרֵי יִשְׂרָאֵל
וְאִתְנַבֵּי עֲלֵיהוֹן: ג וְתֵימַר טוּרֵי יִשְׂרָאֵל קַבִּילוּ פִּתְגָמָא דְיָ אֱלָהִים כִּדְנָן אָמַר יְיָ אֱלָהִים
לְטוּרַיָּא וּלְרָמָתָא וּלְפַצְיָדָיָא וּלְחֵילָיָא הָא אֲנָא מַיְתֵי עֲלֵיכוֹן דְּקָטְלִין בְּחַרְבָּא וְאוֹבֵיד בָּמְתֵיכוֹן: ד וְיֶצְדוּן

רש"י

סלעריאס תומי: (יד) לחרבה. דיסטרוי"ר בלע"ז: (טו) וגדופה. בזיון: מוסר. יסורין: ומשמה. תמהון:
(טז) ורעב אסף עליכם. הוא רעב הפרוטה הכל' מן הכיס כך פתעתי: מטה לחם. משען לחם:
ך (ג) ולגבעות. לגון רמה: ולגאיות. לגון גיא:

מצודת דוד

בדמ הנכר מלנו: (יד) לחרבה. להיות הכנה ולהיות למכפה בגוים כולם יחכמו לומר בשני כל העומד דבר עליהם: (טו) והיתה. יעמדו להיות לתכלה ובזיון: מוסר. ייקחו זה לם זה עם עומדים כי ילמדו בעוכרם של העשו הכע בלא יבוא עליהם כדבר שבא על יהודים: ומשמה. תהיה למהמון כולם ימהמו על מובדנה: לגוים וגו'. מוסב על כולם תכפה וגדופה וכו': בעשותי. בעת לעשה בך מעשני פורעניות לא תהיה תכפה וגדופה וגו': ובתוכחות חמה. בגמול עוכם לפניל חמה ולא על תכס: אני ה' דברתי. ודיני לקייס: (טז) בשלחי. מוסב למעלה לומר שהיה תכפה וגדופה וגו' לגויס בעת לשלח בהם לני לא תלי כ"ל מכלומי הכעב הכעים לשב היו בעם למחמים לגויס שבעתיים זה מלי הכעב בהם המחיסם וכעין מלי הכעב הלזה בעלמס יהיו מלי הכעב לשב לשלח לוחס לשחת לא ישכלל ועוד לוחף עליכם כעב במדה מכוכה יוסב מהנח על הגויס ותשבור לכס מעטן לשם מכל וכל ונעטור זה יבוו לתכף ונלנף בשלוחם שבח עליהם מלי הכעב כמו שבח על הגויס ועוד יומיף: החיות. (י) ושכלך. הכעוב יישבלו ויימיתו לוחף: ודם. הנשפך מן ההכוגים:
וחרב וגו'. הוא כפל ענין בע"ם: אני ה' דברתי. ודיני לקייס:
ך (ג) שים פניך. המזב פניך מול ההכיס: (ג) חרב. לשחוי מכב מלוחדי מלשמי: במותיכם. הצמות העצויות לעכ"ם העומדים
בכל המקומות הסם: (ד) ונשמו. יהיו שממה כי לא יהיה עוד מי יבוא להקריב בה:

מִזְבְּחוֹתֵיכֶם וְנִשְׁבְּרוּ חַמָּנֵיכֶם וְהִפַּלְתִּי חַלְלֵיכֶם לִפְנֵי גִלּוּלֵיכֶם
ה וְנָתַתִּי אֶת־פִּגְרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי גִלּוּלֵיהֶם וְזֵרִיתִי אֶת־
עַצְמוֹתֵיכֶם סְבִיבוֹת מִזְבְּחוֹתֵיכֶם: ו בְּכֹל מוֹשְׁבוֹתֵיכֶם הֶעָרִים
תֶּחֱרַבְנָה וְהַבָּמוֹת תִּישַׁמֵּנָה לְמַעַן יֶחֶרְבוּ וְיֶאְשְׁמוּ מִזְבְּחוֹתֵיכֶם
וְנִשְׁבְּרוּ וְנִשְׁבְּתוּ גִּלּוּלֵיכֶם וְנִגְדְּעוּ חַמָּנֵיכֶם וְנִמְחוּ מַעֲשֵׂיכֶם: ז וְנָפַל
חָלָל בְּתוֹכְכֶם וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה: ח וְהוֹתַרְתִּי בְּהְיוֹת לָכֶם
פְּלֵיטֵי חֶרֶב בַּגּוֹיִם בְּהִזָּרוֹתֵיכֶם בָּאֲרָצוֹת: ט וְזָכְרוּ פְלִיטֵיכֶם אוֹתִי
בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר־נִשְׁבּוּ־שָׁם אֲשֶׁר נִשְׁבַּרְתִּי אֶת־לִבָּם הַזּוֹנֶה אֲשֶׁר־סָר
מֵעָלַי וְאֶת עֵינֵיהֶם הַזֹּנוֹת אַחֲרֵי גִלּוּלֵיהֶם וְנָקְטוּ בִּפְנֵיהֶם אֶל־
הָרָעוֹת אֲשֶׁר עָשׂוּ לְכֹל תּוֹעֲבֹתֵיהֶם: י וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה לֹא אֶל־

*בנ"א הש' במונח

תרגום

אֲגוֹרֵיכוֹן וְיִתְבְּרוּן חַנִּיסְטֵיכוֹן וְאַרְמֵי קְטוֹלֵיכוֹן קֳדָם פָּגוּרֵי מַעֲוָתְכוֹן: ה וְאֶתֵּן יַת פִּגְרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל
קֳדָם פָּגוּרֵי מַעֲוָתְהוֹן וַאֲבַדִּיר יַת גַּרְמֵיכוֹן סְחָרָנוּת אֲגוֹרֵיכוֹן: ו בְּכֹל מוֹתָבָנֵיכוֹן קִרְיָא יֶחֱרְבָן וּבָמָתָא
יִתְדַּנְדָּן בְּדֵיל דְּיֶחֱרְבָן וְיִתְבְּרָן וְיִתְבְּטְלָן מַעֲוָתְכוֹן וְיִתְקַטְּפִין חַנִּיסְטֵיכוֹן וְיִתְמְחוֹן עוֹבָדֵיכוֹן:
ז וְיִתְרְמִין קְטִילִין בֵּינֵיכוֹן וְתִדְּעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ: ח וְאַשְׁאַר בְּמֶהֱוֵי לְכוֹן מְשֵׁזְבֵי לְכוֹן מִשֵּׁזְבֵי חַרְבָּא בֵּינֵי עַמְמַיָּא
בְּאִתְבַּדְּרוּתֵיכוֹן בְּמָדִינָתָא: ט וְיִדְכְּרוּן מְשֵׁזְבֵיכוֹן דְּהַלְתִּי בֵּינֵי עַמְמַיָּא דְּאִשְׁתְּבִיאוּ לְתַמָּן דְּתַבְרִית
יַת לִבְּהוֹן טָפְשָׁא דְּסָטָא מִבָּתַר פּוּלְחָנַי יַת חֵיזוּ עֵינֵיהוֹן דְּסָטָא בָּתַר טָעֲוָתְהוֹן וְהִתְנְקַן וִיהוֹן חָזַן
עַל בִּישָׁתָא דַּעֲבָדוּ לְכֹל תּוֹעֲבָתְהוֹן: י וְתִדְּעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ לָא לְמַעַן גְּזֵרַת בְּמֵימְרִי לְמֶעְבַּד לְהוֹן

רש"י

(ד) חמניכם. מין צלמי ע"ז העשויין על הגגות לחמה: (ו) ויאשמו. יהיו נכריס נאשמים: (ט) וזכרו פליטיכם אותי. לח חסדי ולח רחמי שהייתי מרחם עליהם כשעוותם לפני נתרלס: אשר נשברתי את לבם הזונה. לשר נכנעתי לגלגל לף על פי שזנה לבם וסרו לגי ומעטיב להם ולח לחנו: ונקטו בפניהם. מנחס חברו עס רלשיו בובדים ומחקוטטה (סס קי"ט) יחקוטטו על עלמס על לשר לח שמעו לגי וי"ת וילנקון ויהון מזן וכן תרגם הנאנקים למלנקין וכן ואנקה למדנקי למיני"ר כלע"ז:

מצודת ציון

חמניכם: מל' חמה: גלוליכם. עכ"ם המלוח כנגד שמש: (ה) פגרי. כן נקרא נוף ההכוג: וזריתי. לשון: (ו) תחרבנה. מל' חורבן: תישמנה. מלשון שממון: למען. ענינו כמו בשופן ודוגמתו למען יטוב לך וממוך (שמות כ"ג) שיכולו בשופן ביטוח: יחרבו. מל' חורבן: ויאשמו. מל' שממון: ונשברתו. ענין נשול כמו שבח מוגס (יחעיה י"ל): ונגדעו. ענין כריתה כמו שקמים נגדעו (שס ע'): ונמחו. ענין המקה ושמחה כמו ויימח לח כל היקום (בראשית ז'): (ח) והותרתי. מלשון נותר: פליטי. ענין המלטה כמו ויצל הפליט (שס י"ד): בהזרותיכם. ענין פזור: (ט) נשבו. מל' שבי: נשברתי. ענינו שבירת רוח ועלבון: את לבם. מלבס וכן ולח עיניהם כמו כלחתי לח העיר (שמות ע') ופירושו ההעיר: הזונה. ענין הבגה ולכן נקראת מנאפת בשם זונה על כי קרה מדרכי הלמיעות: ונקטו. ענין כריתה כמו ונקטעת בשניכם (לקמן כ'): אל הרעות. על הבעוות כ"ל בעבור הבעוה: (י) אל חנם. בשמס כמו ולל המלון (שמות כ"ה):

מצודת דוד

חמניכם. לוכח חמה היו עושים להם לשבל כי עבדו לחמה וכן נלמד ויבבא וגו' לשר נתנו מלכי יהודה לשמש (מ"ב כ"נ): לפני גלוליכם. בחקוט הכתב שם המשבש: (ה) ונתתי וגו'. כ"ל שמה יהיו ולח יקברו: (ו) למען יחרבו. כ"ל המוכן יהיה גזול בשופן ביטוכנו ויאשמו מנאשמותיכם וגו' וכל מעשיכם יהיו נמוחים ומשחתים: (ז) ונפל חלל. כך מלל יגזל בתוככם: וידעתם. לז תדעו שלחי ה' והכל בידי: (ח) והותרתי. לחשליר מהם כמה שיהיה לכם בין הגויס לכשיס פליטיו מכך כשתהיו פזוריס בחלוחת הגויס: (ט) וזכרו פליטיכם. הפליטיס מכם יזכרו כי בהיותס בין הגויס לשר נשבו שם ותוכל ומשבת שיכבו לח לשר כשבתי ונעלבתי מלבס הזונה ולחוחפס בילוך לחר לשר סר מעלי: ואת עיניהם. כ"ל ומעיניהס הזונות לחחרי העכ"ום כ"ל לז יזכרו העלבון שהיו לפני מלבס הזונה ומעיניהס הזונות: ונקטו בפניהם. יכבו בעיני עלמס. כ"ל הס יסבלו הכבידי על עלמס על הבעוות לשר עבו לכוסיף על כל תועבותיהס שעבו מפי: (י) וידעו. לז יקנו לב לדעת לשר לפי ה' הכלחן בשלוס גמול המעשה: לא אל חנם וגו'. כ"ל בגמול המעשה:

חִנָּם הִבַּרְתִּי לַעֲשׂוֹת לָהֶם הָרָעָה הַזֹּאת׃ יא כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה הַכֵּה בְכַפְּךָ וּרְקַע בְּרַגְלְךָ וְאֱמָר־אָח אֶל כָּל־תּוֹעֲבוֹת רָעוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בַּחֶרֶב בָּרָעָב וּבַדֶּבֶר יִפֹּלוּ׃ יב הָרָחוֹק בַּדֶּבֶר יָמוּת וְהַקָּרוֹב בַּחֶרֶב יִפּוֹל וְהַנִּשְׁאָר וְהַנָּצוּר בָּרָעָב יָמוּת וְכִלֵּיתִי חֲמָתִי בָּם׃ יג וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה בִּהְיוֹת חַלְלֵיהֶם בְּתוֹךְ גִּלּוּלֵיהֶם סְבִיבוֹת מִזְבְּחוֹתֵיהֶם אֶל כָּל־גִּבְעָה רָמָה בְּכֹל ו רָאשֵׁי הֶהָרִים וְתַחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן וְתַחַת כָּל־אֵלָה עֲבֹתָה מְקוֹם אֲשֶׁר נָתְנוּ־שָׁם רֵיחַ נִיחֹחַ לְכָל גִּלּוּלֵיהֶם׃ יד וְנָטִיתִי אֶת־יָדִי עֲלֵיהֶם וְנָתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ שְׁמָמָה וּמְשַׁמָּה מִמִּדְבַּר דִּבְלָתָה בְּכֹל מוֹשְׁבוֹתֵיהֶם וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃

ז א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ ב וְאַתָּה בֶּן־אָדָם כֹּה־אָמַר

תרגום

בִּישָׁתָא הָדָא׃ יא כְּדֵין אֲמַר יְיָ אֱלָהִים. טְפַח בִּידָךְ וְרַסּוֹם בְּרִגְלָךְ וְאֵמַר וַי עַל כָּל תּוֹעֲבָתָא בִּישָׁתָא בֵּית יִשְׂרָאֵל דִּי בְחַרְבָּא בְכַפְנָא וּבְמוֹתָא יִתְרְמוֹן׃ יב דְּרָחִיק בְּמוֹתָא יְמוּת דְּקָרִיב בְּחַרְבָּא יִתְּקֵטֵל וּדְיִשְׁתְּאַר וּדְיֵעֲול לְכַרְכֵי צִיָּדָא בְּכַפְנָא יְמוּת וַיְזוֹל רְגְזִי בְּהוֹן׃ יג וְתִדְּעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ בְּמֶהֱוֵי קְטִילֵיהוֹן בְּגוֹ פּוּגֵר מַעֲוָתְהוֹן סְחָרְנוּת אֲגוֹרֵיהוֹן עַל כָּל רָמָא מְנַטְּלָא בְּכֹל רֵישֵׁי טַרְיָא תְּחוֹת כָּל אִילָן עֲבוֹת וְתְחוֹת כָּל בּוּטְמָא מְעַפְיָא אֲתַר דִּיהֲבוּ תַמָּן קוּדָּבָנִין לְפוּלְחָן לְכָל מַעֲוָתְהוֹן׃ יד וְאֶרֵים יַת מְחַת גְּבוּרְתִּי עֲלֵיהוֹן וְאֶתֵּן יַת אַרְעָא לְצַדִּי וְאִשְׁתְּמֵמוּ מִמִּדְבַּר דִּבְלַת בְּכֹל מוֹתָבָנֵיהוֹן וְתֵדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ׃

ז א וַהֲוָה פִּתְגָמָא נְבִיאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר׃ ב וְאַתְּ בַּר אָדָם כִּדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים לְאַרְעָא

רש"י

(יא) ורקע. עניינו יורה עליו מכה רגלו על הארץ ומרקד ולא סטיט והוא דרך לבל: ואמר אח. לעצמך יגון ואוי: (יב) והנצור. הנאסף על העיר ויצורו עליו: וכליתי חמתי. מאליה כל חרוני וחפצי בראשם: (יג) אלה. פלגש"ן בלע"ז: עבתה. ל' עץ עבות (לקמן כ') שענפיו מרובין: (יד) שממה. מתין יושב: ומשמה. ממון מיתמהו עליה רואים:

מצודת דוד

(יא) הכה בכפך. כף לא כף כאשר יעשו המקוננות: ורקע ברגלך. נעשה כנלין נאלץ כי לא נגלה כאלו מרקע ומרקד הלאן והוא ענין לעג ולצנות: ואמר אח. לשון כמחאונן הלא על כל תועבות הכעות שעשו בית ישראל אשר בעונם יפלו בחרב וברעב ובדבר: (יב) הרחוק. המרחיק עלמו מן המלחמה ויברח לחלוטין הנוגש להמלט שמה הנה לא ימלט מן הדבר ויומת שם: והקרוב. המקריב עלמו למלחמה יפול בחרב החויב: והנשאר והנצור. הנשאר בעיר והוא בתוך המלוך כי החויצים לרוץ עליה הנה הוא יומת בנשך מחסרון הלחם: וכליתי. מאליס גם כל חמתי: (יג) וידעתם וגו'. כשיהיו חלליהם בין גלוליהם במקום הכעס שם המקבץ לא תדעו שאני ה' הנלחמן בחלוים נגזל המעשה: אל כל. החלויס יהי' על כל נבעה רמה וכל ראשי ההרים וגו': אלה עבתה. לחין אלה המכוסה בענפים ועלוים שם שם: ריח ניחח. הקטרה שמעלה היא להיות לה לנחת רוח ואמר זה לפי מחשבת עובדיה: (יד) ונטיתי וגו'. להכותם גם: ומשמה. ממהן הכל מאחו מגודל מרבנה: ממדבר דבלתה. מגם מפחיל מקומות שוממות וכן יהיה בכל מושבותיהם: וידעו. לא ידעו שאני ה' כאשן לאלם גמול:

מצודת ציון

(יא) ורקע. ענין שמיחה וכדוד כמו כף מרקע (יחזקאל י'): אח. כמו הלח וימחל על המחה ועל הלעג: (יב) והנצור. מל' מלור: (יג) רמה. גבוהה: רענן. ענין לחות וכעיכות כמו בזמן רענן (ההלים ל"ג): אלה. הם אילן קנה: עבתה. קלושה כעין נדיל כמו ועבף עץ עבות (ויקרא כ"ג): ניחח. מל' כתח רוח: (יד) ומשמה. ענין ממהון: דבלתה. כמו כבלתה בה"ן וכן דעולל כעולל (במדבר ל' ג) והוא המקום שיבא בה ג"כ בעת שהגיללו לו לא לקיבו כמ"ש ורעלו חומו לל מלך בגל בבלתה בלאן ממם (ירמיה ל"ג). ויהכן שהול ממם בבה והיל בלמון מ"י ומזכ בקוף הפעל בנבולי מ"י לעמיד:

אֲדֹנָי יֱהוִה לְאַדְמַת יִשְׂרָאֵל קֵץ בָּא הַקֵּץ עַל־אַרְבַּעַת כַּנְפוֹת
הָאָרֶץ: ג עַתָּה הַקֵּץ עָלַיִךְ וְשִׁלַּחְתִּי אַפִּי בָּךְ וּשְׁפַטְתִּיךְ כִּדְרָכָיִךְ
וְנָתַתִּי עָלַיִךְ אֶת כָּל־תּוֹעֲבֹתָיִךְ: ד וְלֹא־תָחוֹס עֵינִי עָלַיִךְ וְלֹא
אֶחְמוֹל כִּי דְרָכַיִךְ עָלַיִךְ אֶתֵּן וְתוֹעֲבוֹתַיִךְ בְּתוֹכֵךְ תִּהְיֶיןָ וִידַעְתֶּם
כִּי־אֲנִי יְהוָה: ה כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה רָעָה אַחַת רָעָה הִנֵּה בָאָה:
ו קֵץ בָּא בָּא הַקֵּץ הֵקִיץ אֵלַיִךְ הִנֵּה בָּאָה: ז בָּאָה הַצְּפִירָה
אֵלַיִךְ יוֹשֵׁב הָאָרֶץ בָּא הָעֵת קָרוֹב הַיּוֹם מְהוּמָה וְלֹא־חֶד הָרִים:
ח עַתָּה מְקָרוֹב אֶשְׁפֹּךְ חֲמָתִי עָלַיִךְ וְכִלִּיתִי אַפִּי בָּךְ וּשְׁפַטְתִּיךְ
כִּדְרָכָיִךְ וְנָתַתִּי עָלַיִךְ אֶת כָּל־תּוֹעֲבוֹתָיִךְ: ט וְלֹא־תָחוֹס עֵינִי
וְלֹא אֶחְמוֹל כִּדְרָכַיִךְ עָלַיִךְ אֶתֵּן וְתוֹעֲבֹתַיִךְ בְּתוֹכֵךְ תִּהְיֶיןָ
וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְהוָה מַכֶּה: י הִנֵּה הַיּוֹם הִנֵּה בָאָה יָצְאָה הַצְּפִרָה

*ארבע קדי *נ"א תועבותיך *נ"א אשפוך

תרגום

דְּיִשְׂרָאֵל קְצָא מָטָא מְטָת פּוּרְעָנוּת קְצָא לְמֵיתֵי עַל אַרְבַּע רוּחֵי אַרְעָא: ג כְּעַן מָטַת פּוּרְעָנוּת קְצָא
לְמֵיתֵי עֲלָךְ וְאֶשְׁלַח רוּגְזִי בִיךְ וְאֶתְפְּרַע מִנִּיךְ כְּאוֹרְחָתָךְ וְאֶתֵּן עֲלָךְ יַת כָּל תּוֹעֲבָתָךְ: ד וְלָא יְהוֹס
מֵימְרִי עֲלָךְ וְלָא אֲרַחֵם אֲרֵי חוֹב אָרְחָתָךְ עֲלָךְ אֶתֵּן וּפוּרְעָנוּת תּוֹעֲבָתָיִךְ בְּגַוָּךְ יְהֵוְיָן וְתִדְּעוּן אֲרֵי
אֲנָא יְיָ: ה כִּדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים בִּישְׁתָּא בִּישְׁתָּא הָא אָתְיָא: ו קְצָא מָטָא מָטַת פּוּרְעָנוּת
קְצָא לְמֵיתֵי עֲלָךְ הָא אָתְיָא: ז אִתְגְּלִיאַת מַלְכוּתָא עֲלָךְ יָתִיב אַרְעָא מָטָא עִדָּן תְּבִירַת דָּרִיב
יוֹם אִתְרְגוּשָׁא וְלֵית לְאִשְׁתִּיזָבָא בְּמֶצְדֵי טוּרַיָּא: ח כְּעַן מְקָרִיב אֶשְׁפּוֹךְ חֵימְתִי עֲלָךְ וְאֵחֵל רוּגְזִי
בִיךְ וְאֶתְפְּרַע מִנִּיךְ כְּאָרְחָתָךְ וְאֶתֵּן עֲלָךְ יַת כָּל תּוֹעֲבָתָיִךְ: ט וְלָא תָחוֹס מֵימְרִי וְלָא אֲרַחֵם כְּחוֹבֵי
אָרְחָתָךְ עֲלָךְ אֶתֵּן וּפוּרְעָנוּת תּוֹעֲבָתָיִךְ בְּגַוָּךְ יְהֵוְיָן וְתִדְּעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֵיתֵיתִי עֲלֵיכוֹן מָחָא: י הָא

רש"י

ז (ב) בא הקץ. סמ"ר וסמ"ך וסמ"ך וגו' סעזותי וגו' כי מכל מחברון (דברי ל') וסמ"ך בגימטריא
תמ"ב וסס נסמכו כה תס"ן ל' תלות ומ' מסמכים לס עד שנכנס סביס וס"י עמד סביס: (ה) רעה אחת
רעה. רעה שלימה מיוסדת למעלה מכל הרעות הוא חורבן סביס: הנה באה. טעמו במל"ף הוא לשון סועלה:
(ז) באה הצפירה. טעמו למעלה בגי"ס והוא ל' סעולה כבר בתס סלפירס כבר בת ושקע מאור השחר
והסספרסת: ולא הד הרים. ולא לחשסיזבא לריסי טוריא והל ל' נעקת הכרוזס לקוס לברוח אל ראסי הסריס
כמו סיל הסבסי (ישעיס ט"ו) ועמו עליך סילל (ירמיס כ"ח) השמעת קול מוסאי מסת עכשיו אל הגס ושועני
הקורס: (ח) מקרוב. במהרס: (י) הנה היום. הגה בת היום: הנה באה. הרעה: יצאה הצפירה. עלה

מצודת ציון

ז (ב) כנפות. קצה: (ד) תחום. מלשון חס וחמל': (ו) הקיץ. מל' הקלה והעלה מן השינה: (ז) הצפירה. ענין שמר ונוקר כמו יפוג ויצפור (שופטים ז'): מהומה. ענין רעש ובלבול: הד.

מצודת דוד

ז (ב) לאדמת. על לשון יחמל בת קץ וסוף: על ארבע. כ"ל לת השלח לף ציר לחת מל"י: (ג) עתה. כ"ל בזמן קרוב יבוא הקץ עליך: כדרכיך. כפי דרכיך: ונתתי עליך. כ"ל לשלם לך: (ד) כי דרכיך. גמול דרכיך: ותועבותיך.

מצולמי מועבותיך יבואו בתוכך: וידעתם. לז מדעו שאני ה' נאתן לשלם בת גמול: (ה) רעה אחת רעה. כ"ל רעה שהיא לחת ומיוחדת שבעולם הנה בלה הבו מוכן ב"מה: (ו) קץ בא בא הקץ. כפל הדבר לחזק הענין: הקיץ עליך. כאלו התעורר מן השינה לבוא עליך והנה בלה: (ז) באה הצפירה וגו'. לחת יובד בלה עליך הבוקר של יום הרעה: קרוב היום מהומה. קרוב היום של מהומה: ולא הד הרים. לא יהיה הוד והדר על ההרים כ"ל נעול ומנוף מדמי המלחים: (ח) עתה מקרוב. כ"ל מיד בזמן קרוב: ונתתי עליך. כ"ל לשלם לך: (ט) כדרכיך. כגמול דרכיך: ותועבותיך. מצולמי מועבותיך יבואו בתוכך: וידעתם. לז מדעו שאני ה' נאתן לשלם בת גמול העון ולא בת בעוקבו: (י) הנה היום. הגה קרבה היום והנה בלה: יצאה הצפירה.

צֶ֣מַח הַמַּטֶּ֔ה פָּרַ֖ח הַזָּדֽוֹן׃ יא הֶחָמָ֣ס קָ֔ם לְמַטֵּה־רֶ֖שַׁע לֹא־מֵהֶ֣ם וְלֹא מֵֽהֲמוֹנָ֑ם וְלֹא־נֹ֥הַ בָּהֶֽם׃ יב בָּ֣א הָעֵ֔ת הִגִּ֖יעַ הַיּ֑וֹם הַקּוֹנֶ֣ה אַל־יִשְׂמַ֔ח וְהַמּוֹכֵ֖ר אַל־יִתְאַבֵּ֑ל כִּ֥י חָר֖וֹן אֶל־כָּל־הֲמוֹנָֽהּ׃ יג כִּ֣י הַמּוֹכֵ֗ר אֶל־הַמִּמְכָּר֙ לֹא־יָשׁ֔וּב וְעוֹד֙ בְּחַיִּ֣ים חַיָּתָ֔ם כִּֽי־חָזוֹן֙ אֶל־כָּל־הֲמוֹנָ֔הּ לֹ֥א יָשׁ֖וּב וְאִ֣ישׁ בַּעֲוֹנ֑וֹ חַיָּתוֹ֙ לֹא־יְתַחַזָּֽקוּ׃ יד תָּקְע֣וּ בַתָּקוֹעַ֮ וְהָכֵ֣ין הַכֹּל֒ וְאֵ֣ין הֹלֵ֔ךְ לַמִּלְחָמָ֖ה כִּי־חֲרוֹנִ֥י אֶל־כָּל־הֲמוֹנָֽהּ׃ טו הַחֶ֣רֶב בַּחוּץ֮ וְהַדֶּ֣בֶר וְהָרָעָב֒ מִבַּ֣יִת אֲשֶׁר־בַּשָּׂדֶ֗ה בַּחֶ֤רֶב יָמ֙וּת֙

*קמץ בז"ק

ת"א המעם קס. פנהכין קי"מ: כי. המוכל. מנלס י"ד עיפודין ל"ג:

תרגום

יוֹם פּוּרְעָנוּתָא מְטָא הָא אֲתָיָא אִתְגְּלִיאַת מַלְכוּתָא צְמַח שׁוּלְטָנָא הוֹפֵעַ רִשְׁיעָא׃ יא חֲטוֹפִין קָמוּ לְמִסְעַר רִשְׁיעִין לָא מִנְּהוֹן וְלָא מֵאִתְרְגוּשְׁתְּהוֹן וְלָא מִבְּנֵיהוֹן וְלָא מִבְּנֵי בְּנֵיהוֹן׃ יב מְטָא עִדָּן תִּוּשְׁלֶמֶת חוֹבִין קָרִיב יוֹם פּוּרְעָנוּת חֶטְאִין זַבְנָא לָא יֶחְדֵּי וּמְזוֹבְּנָא לָא יְהֵי אֲבֵי רַגַּז מִן קֳדָמֵי עַל כָּל אִתְרְגוּשְׁתְּהוֹן׃ יג אֲרֵי מְזוֹבְּנָא לְזַבְנָא לָא יְתוּב וְעַד דְּאִנּוּן חַיִּין יְדַנּוּן בְּגִנָּיְתְהוֹן אֲרֵי נְבִיָּא מִתְנַבָּן עַל כָּל אִתְרְגוּשְׁתְּהוֹן לְמֵיתָב בְּתִיּוּבְתָּא וְלָא תְיָבִין גְּבַר בְּחוֹבֵי נַפְשֵׁיהּ מִתְרָעָן וְעַד דְּאִנּוּן קָמִין בְּתִיּוּבְתָּא לָא מִתַּקְפִּין׃ יד נָפְקוּן בְּאַצְוָחַת קְרָבָא וּמְתַקָּנִין בְּמֵימְרֵי זְנָא וְלֵית דְּאָזִיל לְקְרָבָא אֲרֵי רַגַּז מִן קֳדָמֵי עַל כָּל אִתְרְגוּשְׁתְּהוֹן׃ טו חַרְבָּא מִלְבָּרָא וּמוֹתָא וְכַפְנָא מִלְּגַוָּא דִּבְחַקְלָא

רש"י

הסמר של יום הרעה: **צץ המטה.** לסכות מחסכם: **פרח הזדון.** נסגללה נגווכל נלר הרעה: (יא) **החמס קם וגו'.** החמס לסבר בידכם הוא קס עליכם למטה רשע לשחסכם: **לא מהם.** כך אמר הקב"ה למשחית לינך זקוק להשחיר נפש (מרעני ישרחל) כי אין טובה יוצאה לו מהם ולא מהמונם: **ולא נה בהם.** אין בהם טוב אחרי מגעגע ומוכן לב אלי. כתו ויכתו כל בית ישרחל אחרי ה' (שמואל ח' ז') ולשון אחרי הוא ותיכנסיתו לשולחני לשון תאוה וגיעגועין ומכתם שברו לשון יללה וכן ויכתו כל בית ישרחל פירש לשון יללה ואין בחיבה רק ס"ם ומוסר: (יב) **והמוכר אל יתאבל.** מע"פ שלרך המוכר שלהו לשוות עלב אל יתעלב כי סופכם להגלות: (יג) **כי המוכר אל הממכר לא ישוב.** משיגלו בגולי לא יחוד וירחה עוד הבלה שמכר ולתה יתאבל: **ועוד בחיי חיתם.** כל ימי חייהם לא יחוזו אל מקומו: **כי חזון אל כל המונה וגו'.** אלי נביחה מתכנן על כל אחרבוחסהון למיחב בחיוחד ולא חיכין: **ואיש בעונו חיתו.** כל אחד מהם חיהו ונפשו דבוק בעונו: **לא יתחזקו.** לא יתחזקו לבב על יללה הרע לשוב לתורתם: (יד) **תקעו בתקוע.** כחיבת עליהם סלר יכינו עלמם למלחמה

מצודת דוד

יצמח המטה מיום הרעה: **צץ המטה.** המטה ההוכן להכות בהם יוליח לץ והוח קרוב לעשות בני ובני המטה הוח ההכלה בו ועל הכבדים יאמר וכן נלאמר בחשור ומטה הוח בידם זעמי (ישעיה י'): **פרח הזדון.** כ"ל ימים זדון כאר פרח ומכר יעשה בני הזדון והוח ככליון והלבדון: (יא) **החמס.** כ"ל לימ חמס קם להיות מטה המכה ברשע ולחזכיוחם דב: **לא מהם.** כ"ל לין הכליון בח מהמון הכבדים ולח מהמון עם הרב לחב עמהם ולח מהמייהם בקול שהון המבהיל ומפחיד כי לח נכח זכועה עמו מה שעשה כ"ל יד ה' עשתה כל זחת: **ולא נה בהם.** כ"ל לין לחוי שיהיה הנשי והילללה בעצומה כי לח עשו בכוע בחיבתם ובעוסם יוסי: (יב) **בא העת.** כ"ל הנה בלה נגמול כי כתמללה הבלה ובח העת לחב הקומה לח ישמח בקנייה הבלה וכדבך הקול כי יגלה הבחב בידו והמוכר לח יתחבל על שמכר שבהו כי לף בזולה המכירה לח הבחב בידו: **כי חרון.** מכון לף ה' יהיה על כל המון העם ולח יבחב מי בחבלו: (יג) **כי המוכר.** לף לח מכר שבהו לח היה בב לל הבלה הזה שמכר להחזיק בה: **ועוד בחיים חייתם.** כ"ל ולף על פי שיהיו נשבם עוד בחייה לח יבוב חלין לף בזולה המכירה: **כי חזון.** כי כשנלחב החזון ההוח על כל המון עמה לח היה מי בב לה' וכל חיש היתה נשבו קבוצה בעונו ולח התזכר ממנו לכן לח יתחזקו לשוב לחלכם להחזיק בנחלתם: (יד) **תקעו בתקוע.** הנה בבל לחויב יתקעו הם בשופר להשמיע לת העם לבלה לל המלחמה מול החויב וגם יכינו כל דבר המלטרך לל המלחמה לבל יהי מי הולך למלחמה: **כי חרוני.** על כל המון עמה והבלתי מוכך בלבבם וייללו לנשם לל המלחמה: (טו) **החרב.** חבר החויב תהיה בחוץ לעיר והדבר והרעב יהיו מבפנים בחוך העיר: **אשר בשדה וגו'.** חבר יהיה בשדה וגו':

מצודת ציון

הוח חל' הוד והדר: (ו) **צץ.** חל' ליץ והוח נלוי הבכח כמו וילץ לין (במדבר י"ז): (יא) **מהמונם.** המון עם רב: **מהמהם.** הוח חל' המייה: **נה.** חל' נהי יללה וכן ויהמו וגו' לתהי ה' (ס"ל ז'): (ג) **חיתם.** נשבם כמו ומיתו בחוב הבלה (לויב ל"נ): **חזון.** נבוחה: **בתקוע.** כן יקלח הסופר על כי יתקעו בו: **חרוני.** חהון לחלי: (טו) **מבית.** מבבים:

וַאֲשֶׁר בָּעִיר רָעָב וָדֶבֶר יֹאכְלֻנּוּ: טו וּפְלֵטוּ פְלֵיטֵיהֶם וְהָיוּ אֶל־ הֶהָרִים כְּיוֹנֵי הַגֵּאָיוֹת כֻּלָּם הֹמוֹת אִישׁ בַּעֲוֹנוֹ: טז כָּל־יָדַיִם תִּרְפֶּינָה וְכָל־בִּרְכַּיִם תֵּלַכְנָה מָיִם: יז וְחָגְרוּ שַׂקִּים וְכִסְּתָה אוֹתָם פַּלָּצוּת וְאֶל כָּל־פָּנִים בּוּשָׁה וּבְכָל־רָאשֵׁיהֶם קָרְחָה: יח כַּסֶּפָם בַּחוּצוֹת יַשְׁלִיכוּ וְזָהָבָם לְנִדָּה יִהְיֶה כַּסְפָּם וְזָהָבָם לֹא־יוּכַל לְהַצִּילָם בְּיוֹם עֶבְרַת יְהוָה נַפְשָׁם לֹא יְשַׂבְּעוּ וּמֵעֵיהֶם לֹא יְמַלְאוּ כִּי־מִכְשׁוֹל עֲוֹנָם הָיָה: יט וּצְבִי עֶדְיוֹ לְגָאוֹן שָׂמָהוּ וְצַלְמֵי תוֹעֲבוֹתָם שִׁקּוּצֵיהֶם עָשׂוּ בוֹ עַל־כֵּן נְתַתִּיו לָהֶם לְנִדָּה: כא וְנִתַּתִּיו בְּיַד־ הַזָּרִים לָבַז וְלִרְשָׁעֵי הָאָרֶץ לְשָׁלָל וְחִלְלוּהוּ: כב וְהַסְבֹּתִי פָנַי מֵהֶם וְחִלְלוּ אֶת־צְפוּנִי וּבָאוּ־בָהּ פָּרִיצִים וְחִלְלוּהָ: כג עֲשֵׂה הָרָתוֹק כִּי

*נ"א תועבתם *וחללוהו קרי

ת"א כספם נחושתא. גיטין כ"ו: ובמו"ק כה מביאים. כלכים ק"ב ע"ל כ"ב וכ"ד צמוכות כ"ל:

תרגום

בְּתַרְבָּא יִתְקַטֵּיל וְדִי בְקַרְתָּא כַּפְנָא וּמוֹתָא יִשְׁתֵּיזְבָנָא: טז וּמִשְׁתֵּיזְבָא יִשְׁתֵּיזְבָן מִנְּהוֹן וְיֵהוֹן עַל טוּרָיָא כְּיוֹנֵי חֵילָיָא כֻּלְּהוֹן מְנַהֲמִין גְּבַר בְּחוֹבֵי נַפְשֵׁיהּ: יז כָּל יְדָיָא יִתְרַשְׁלָן וְכָל רְכוּבָיָא יִתְאַשְׁדָן מָיָא: יח וְיַסְרִין סַקִּין וְתַחֲסֵי יַתְהוֹן אֲתְכַּנְעוּתָא וְעַל כָּל אַפֵּיהוֹן בַּהֲתָא וּבְכָל רֵישֵׁיהוֹן מַרְטָ: יט כַּסְפֵּהוֹן בְּשׁוּקִין יִרְמוֹן וְדַהֲבֵהוֹן לְבוּסָנָן יְהֵי כַּסְפֵּיהוֹן וְדַהֲבֵהוֹן לָא יִכּוֹל לְשֵׁזָבוּתְהוֹן בְּיוֹם רוּגְזָא דַיְיָ נַפְשָׁהוֹן לָא יְסַבְּעוּן וּמֵעֵיהוֹן לָא יְמַלּוֹן אֲרֵי לְתַקְלַת חוֹבִין יְהֵי: כ וְחֶדְוַת תִּקְנְיָה לֵיכָּר יַהֲבוּהִי וְאִנּוּן צַלְמֵי תוֹעֲבָתְהוֹן שִׁקּוּצֵיהוֹן עֲבָדוּ בֵיהּ עַל כֵּן יְהַבְתִּיהּ לְהוֹן לְבוּסָנָן: כא וְאַמְטַרְנֵיהּ בִּיד רִשְׁעִין לְמִבְזוּ וּלְחַיְבֵי אַרְעָא לַעֲדֵי וְחַלְּגֵיהּ: כב וַאֲסַלֵּק שְׁכִנְתִּי מִנְּהוֹן עַל דְּאֶחֱלוּ יַת אַרְעָא בֵּית שְׁכִנְתִּי וְיָעֲלִין בֵּהּ רַשִׁיעִין וְיֶחֱלְגֻנֵּיהּ: כג עֲבִיד שִׁלְשֶׁלְתָּן אֲרֵי אַרְעָא אִתְמְלִיאַת חַבֵּי קְטוֹל וְקִרְתָּא אִתְמְלִיאַת

רש"י

ואין יולא לפלטה: (טז) כיוני הגיאות. דרך היונים לקנן בגאיות ובוחות שם וכיו כוחים על סהרים אשר ימוסו שם חיש בעוכו כיוני הגיאות אשר כולם כוחות: (יז) תלכנה מים. מזיעה לחיכה: (יט) לנדה יהיה. לפקוק יסיח לסס: (כ) וצבי עדיו. של סקב"ס אשר לגאון שחסו לסס כוח בית שאקדש שנקרא גאון עוזס כמו שנאחר (לקמן כ"ל) שכני מחלל לח שקדשי גאון עוזכס סס שלחי חועבות עכו בו על כן וגו': (כב) את צפוני. לח שחקוס שכחיתי לפון סס ביניכס: (כג) עשה הרתוק. שבשלח לוח כיח שילכו בגולה לחסוריס בזיקים:

מצודת ציון

יאבלנו. יחמיכו: (טז) ופלטו. ענין המלטה: אל ההרים. בהריס: הגאיות. מל' גיא ועמק: (יז) תרפינה. מל' כפיון: (יח) פלצות. בעזה ומכזה כמו ועמודיה יתפלטון (לעיל ז'): קרחה. ענין מכיעת השער וכן נחת קרמס (ירמיה מ"ח): (יט) לנדה. לכחוק ולחעוב כנדה וכתו מל' נדידה והכחקה: עברת. מל' עכרה וזעס: (כ) וצבי. ענין הדר ויופי וכן לנצבי ולכבוד (ישעיה ד'): עדיו. מל' עדי וקשוט וכן ועדיה עדי (לקמן כ"ג): לגאון. ענין רוממות: (כא) הזרים. נכריס: וחללוה. מל' מולין וזיון: (כב) והסבותי. מלשון קטוב והפנה: צפוני. מל' הקסר וכן מלפון לחך (מגלי ג'): פריצים. כמעיס הפוכלים בדר החמת והנכוחה: (כג) הרתוק. שלשלחות כמו וכחוקים

מצודת דוד

(טז) ופלטו פליטיהם. הפלטים מהס ימלטו ויהיו פוחים בהריס ויהמו כקול נהי כיונים המתקבלות בעמקים וכולס יהמו: איש בעונו. כ"ל יהמה בעונו כ"ל יתוחה לומר עוכי הפר הלה: (יז) תרפינה. ימלטו מלהלחס: תלכנה מים. מזיעה לימה כחלו מחמכה והיו למיס: (יח) וחגרו שקים. דרך חבל ולעג: ואל כל פנים. בכל פנים: קרחה. כי יחגלו שער כחפם דרך לעג ולחבל: (יט) לנדה. לכמוס ולחעוב: כספם וגו'. כ"ל למה יבליכו כספם ויחעבו זהבם לפי שלח יכולו להליל לח בפעם ביום עוד עברת ה' כי הלויב לח יקח כפף חהב לפדיון נפש נפשם לא ישבעו. כ"ל לח ימלחו לחם לקנות בהם להשביע הנפש ולחמלוחת המעיס: כי מכשול. כי המכשול הבא הזה בעונם ולח על מכס: (כ) וצבי עדיו. הלד קשוטו לשר ממהר להם. כ"ל והס העמידו בו לצלמי תועבותם המשוקצים: נתתיו להם. לשון לבזיסה נחתיו לבדה כי בעיניהס יבלו שחעבתי בו להכחיקו ממנו למחכו ממנו דיד החויב: (כא) לבז. לקחת כל הממלח בס: וחללוהו. עשמהו חולין ומנוחה: (כב) והסבותי. שכיוכתי מהס ומס"י חללו מקום הגנון שלי זה ההיכל וק"ק: וחללוה. כשל הדבר וכדבר המתחזק המביא לחביו: (כב) עשה הרתוק. הכן שלשלחות לשקר הגוליס:

הָאָרֶץ מָלְאָה מִשְׁפַּט דָּמִים וְהָעִיר מָלְאָה חָמָס: כד וְהֵבֵאתִי רָעֵי
גוֹיִם וְיָרְשׁוּ אֶת־בָּתֵּיהֶם וְהִשְׁבַּתִּי גְּאוֹן עַזִּים וְנֶחֱלוּ מְקַדְּשֵׁיהֶם:
כה קְפֻדָּה בָּא וּבִקְשׁוּ שָׁלוֹם וָאָיִן: כו הַוָּה עַל־הַוָּה תָּבוֹא וּשְׁמוּעָה
אֶל־שְׁמוּעָה תִּהְיֶה וּבִקְשׁוּ חָזוֹן מִנָּבִיא וְתוֹרָה תֹּאבַד מִכֹּהֵן וְעֵצָה
מִזְּקֵנִים: כז הַמֶּלֶךְ יִתְאַבָּל וְנָשִׂיא יִלְבַּשׁ שְׁמָמָה וִידֵי עַם־הָאָרֶץ
תִּבָּהַלְנָה מִדַּרְכָּם אֶעֱשֶׂה אוֹתָם וּבְמִשְׁפְּטֵיהֶם אֶשְׁפְּטֵם וְיָדְעוּ כִּי־
אֲנִי יְהוָה:

ח א וַיְהִי ו בַּשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית בַּשִּׁשִּׁי בַּחֲמִשָּׁה לַחֹדֶשׁ אֲנִי יוֹשֵׁב
בְּבֵיתִי וְזִקְנֵי יְהוּדָה יוֹשְׁבִים לְפָנָי וַתִּפֹּל עָלַי שָׁם יַד אֲדֹנָי יֱהוִה:
ב וָאֵרְאֶה וְהִנֵּה דְמוּת כְּמַרְאֵה־אֵשׁ מִמַּרְאֵה מָתְנָיו וּלְמַטָּה אֵשׁ

*עי' מ"ש *נ"א אתם

ו"א הו' על הוה עילונין כ"מ:

תרגום

הַמְּטוּפִין: ד וְאַיְתֵי מַבָּאֲשֵׁי עַמְמַיָּא וְיַחְסְנוּן יַת בָּתֵּיהוֹן וַאֲבַטֵּל רְבוּת רַשִׁיעִין וְיִתְחַלְּלוּן מַקְדְּשֵׁיהוֹן:
ה אֲרֻכְפְּדָה מְטָת וְבָעוּן שְׁלָמָא וְלֵית: כו תְּבַר עַל תְּבַר יֵיתֵי וּבְסוֹרְהָא עַל בְּסוֹרְהָא תֶּהֵי וְיִבְעוּן
אִילְּפָן מִסַּפְרָא וְאוֹרָיְתָא תִּפְסוֹק מִכָּהֲנַיָּא וּמְלַךְ מֵחַכִּימִין: כז מַלְכָּא יִתְאַבַּל וְרַבָּא יִלְבַּשׁ צְדוּ וְיַדֵּי עַמָּא
דְּאַרְעָא יִתְבַּהֲלָן מֵאֲרַחֵיהוֹן אַעְבֵּיד עִמְּהוֹן וּבְגִימוּסֵיהוֹן אֲתְפְּרַע מִנְּהוֹן וְיִדְּעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ:

ח א וַהֲוָה בְּשַׁתָּא שְׁתִיתָאָה בְּחַמְשָׁא לְיַרְחָא אֲנָא יָתִיב בְּבֵיתִי וְסָבֵי בֵּית
יְהוּדָה יָתְבִין קֳדָמַי וּשְׁרַת עֲלַי תַּמָּן רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ אֱלֹהִים: ב וַחֲזֵית וְהָא דְמוּת
כְּחֵזוּ אֶשְׁתָּא חֵזוּ יְקָר דִּלָא יָקָא לְמֶחֱזֵי וְלֵית אֶפְשַׁר לְאִסְתַּכָּלָא בֵּיהּ וּלְעֵל חֵזוּ אֶשְׁתָּא וְחֵזוּ
יְקָר דִּלָא יָקָא לְמֶחֱזֵי וְלָא אֶפְשַׁר לְאִסְתַּכָּלָא בֵּיהּ וּלְעֵלָּא כְּחֵזוּ זְהָרָא כְּעֵין חַשְׁמַל:

רש"י

משפט דמים. חייבי קטול: (כד) **רעי גוים.** רעים שבגוים ולכורייס: **ונחלו.** ויתנחלו למחריס: **מקדשיהם.** כתי היכלי הכמות שהיו מועדים שם לעון בית זמול': (כה) **קפדה בא.** כמו (יפעיה ל"ח) קפלתי כלורג מיי לעון כריתה: (כו) **הוה על הוה.** מלורע על מלורע הויס לאחר הויס ומנחס חבלו לעון שבר: **ותורה תאבד מכהן.** כרגיל בהורה' כמו שנלמר וחורס יבקשו מפיהו (מלאכי ב'):

ח (א) **בשנה הששית.** לגלות יכויה: (ב) **ממראה מתניו וגו'.** לשון להסבונן בפסוק זה:

מצודת דוד

משפט דמים. כולם חייבים מיתה: **חמס.** כולם לשון לחוס למעט: (כד) **רעי גוים.** כלם לשון גוים ושהכים הם הכשדים: **והשבתי גאון עזים.** לשבול גאות עזי הגוים הם יכבשו: **ונחלו.** יחלקו ויבזו בתי מקדשיהם הם הגוים והיכלו וגוים קדמי הקדשים: (כה) **קפדה בא.** כריתה בא להם ולשבר יבקשו שלום לא ימלאו לחומו: (כו) **הוה על הוה תבוא** זה לחבר זה ושמועה לה: **ושמעה.** כ"ל שמועה לעה: **ובקשו.** כלומר הם יבקשו לשבל לא ימלאו: **תאבד.** כי מנוכל הלכות יקחמו מהם מעיינות החכמה: **מכהן.** כי על הכהן להורות וכמ"ש כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו (מלאכי ג'): **ועצה מזקנים.** מאבד מזקנים: (כז) **ונשיא.** כולל המלך וכשל הענין במ"ש לחזק: **שממה.** תמהון לבב: **מדרכם.** כמו הדרכם כן לעשה עמהם ומשפע הכלוי להם משפטם ופי ידעו כי לתי ה' הנלחן לכלם נמול:

ח (א) **בשנה הששית.** לגלות יכויכין: **בששי.** בחודש הששי: **ותפל.** מנחה עלי שם כח מוזק הנבואה: (ב) **והנה דמות.** והנה לפני לוכה כמלאה לא ומחוך ומשפע ממלאה מתניו ולמטה כעין לא:

וּמַמְתְּנָיו וּלְמַעְלָה כְּמַרְאֵה־זֹהַר כְּעֵין הַחַשְׁמַלָה: ג וַיִּשְׁלַח תַּבְנִית
יָד וַיִּקָּחֵנִי בְּצִיצִת רֹאשִׁי וַתִּשָּׂא אֹתִי רוּחַ ו בֵּין הָאָרֶץ וּבֵין
הַשָּׁמַיִם וַתָּבֵא אֹתִי יְרוּשָׁלַמָה בְּמַרְאוֹת אֱלֹהִים אֶל־פֶּתַח שַׁעַר
הַפְּנִימִית הַפּוֹנָה צָפוֹנָה אֲשֶׁר־שָׁם מוֹשַׁב סֶמֶל הַקִּנְאָה הַמַּקְנֶה:
ד וְהִנֵּה־שָׁם כְּבוֹד אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כַּמַּרְאֶה אֲשֶׁר רָאִיתִי בַּבִּקְעָה:
ה וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן־אָדָם שָׂא־נָא עֵינֶיךָ דֶּרֶךְ צָפוֹנָה וָאֶשָּׂא עֵינַי
דֶּרֶךְ צָפוֹנָה וְהִנֵּה מִצָּפוֹן לְשַׁעַר הַמִּזְבֵּחַ סֶמֶל הַקִּנְאָה הַזֶּה
בַּבֹּאָה: ו וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן־אָדָם הֲרֹאֶה אַתָּה מָה־הֵם עֹשִׂים תֹּעֵבוֹת
גְּדֹלוֹת אֲשֶׁר בֵּית־יִשְׂרָאֵל ו עֹשִׂים פֹּה לְרָחֳקָה מֵעַל מִקְדָּשִׁי
וְעוֹד תָּשׁוּב תִּרְאֶה תּוֹעֵבוֹת גְּדֹלוֹת: ז וַיָּבֵא אֹתִי אֶל־פֶּתַח הֶחָצֵר

ת"א וישלח. יומא ס"ו מכאות מ"ב: *נ"א הם' בקמץ *מה הם קרי

תרגום

ג וְאוֹשִׁיט דְּמוּת יַד וְאַחֲדַנִי בְּמַעַר רֵישִׁי וּנְטָלַת יָתִי רוּחָא בֵּין אַרְעָא וּבֵין שְׁמַיָּא וְאַעְלַת יָתִי לִירוּשְׁלֶם בְּחֶזְוָה נְבִיאָה דִּשְׁרָת עֲלַי מִן קֳדָם יְיָ בְּמֵעֲלָנָא דְּתַרְעָא נָגְהָא דְּפָתְחַת לְצִפְנָא דְּתַמָּן מוֹתָב צְלֵם קִנְאָתָא דְּמַרְגֵּזִן: ד וְהָא תַּמָּן יְקָר אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל כְּחֶזְוָא דַּחֲזֵיתִי בְּבִקְעָתָא: ה וַאֲמַר לִי בַּר אָדָם זְקוֹף כְּעַן עֵינָךְ לְאוֹרַח צִפְנָא וְזָקֵפְית עֵינַי לְאוֹרַח צִפְנָא וְהָא מִצִּפּוֹנָא לְתַרַע מַדְבְּחָא צְלֵם קִנְאָתָא הָדֵין בְּמֵעֲלָנָא: ו וַאֲמַר לִי בַּר אָדָם חֲזֵי אַתְּ מָה דְּאִנּוּן עָבְדִין תּוֹעֲבָן רַבְרְבָן דְּבֵית יִשְׂרָאֵל עָבְדִין כָּא לְאִתְרַחָקָא מֵעַל מַקְדְּשִׁי וְעוֹד תְּהָדּוּר תְּחֲזֵי תּוֹעֲבָן רַבְרְבָן: ז וְאַעַל

רש"י

(ג) **בציצית ראשי.** כשערי ראסו פלוריי"ל בלע"ז: **במראות אלהים.** הרואני כאלו מוסח לומר ומביאני לירושלים: **שער הפנימית.** הפונה לפנים. שער העזרה שהיא פנימית לכל הבית יהיו לה שעריס לכל רוחותיה: **סמל הקנאה.** צלם הקנאה מתקנאה ומקניט להקב"ה שנמשלו הם להקב"ה להרגיזו וכן ת"י צלם קנאתה דמרגזין: (ה) **שא נא עיניך דרך צפונה.** לפר הבית מחוץ לעזרה שהרי בפתח שער הפונה של עזרה מבחוץ היה עומד ודרך לפונה לשער חוץ לעזרה הוא: **מצפון לשער המזבח.** בפר הבית מצפון לאולמו שער העזרה הפונה צפונה אלמנטריי"ה בלע"ז: (ו) **לרחקה מעל מקדשי.** כלי שמחרחק מעל מקדשי: (ז) **אל פתח החצר.**

מצודת ציון

(ב) **זהר.** הלבה וחציו': **כעין.** כגוון: **תבנית.** דמות כמו הבנים המשכן (שמות כ"ה): **בציצית ראשי.** כ"ל בשער לחצי כי כל דבר היולא מן הגוף קרוי ציץ וכן מנו ציץ למועד (ירמיה י"ח): **סמל.** ענין לובה וכן המונח כל כמל (דברים ל'): **הקנאה המקנה.** ענין קנאה והקנאה כמו הם קנאוני בלוא אל כלומו הניאו: **שער הפנימית.** הוא שער העזרה שהיא פנימית לכל הבית: **הפונה צפונה.** כי ד' שעריס היו בעזרה אחד לכל רוח: **סמל הקנאה המקנה.** פסל הקנאה ולשונם צילום לשון המקנה כ"ל המקניט ומכעיס למקום להיותו במשכן ביאור: (ד) **והנה שם.** בגודל של הפתח ההיא כדאיתי שם כבוד ה' כמו המלאה שהראיתי בבקעה ושם נאמר ככבוד אשר ראיתי על נהר כבר (לעיל ג'): (ה) **דרך צפונה.** לרוח צפון: **מצפון לשער המזבח.** שער הפנימי קרוי שער המזבח לפי שהיה מכוון מול המזבח ומצפון השער הולה לו בשלש הר הבית היה מזבח פסל הקנאה הזה: **בבאה.** בגוף לשון לכיכם בעזרה שלמו בדרך כניסתו: (ו) **הראה.** הוא שה"ש השלוה כי שפל לומו שם הוא רולה שה עשים: **תועבות גדולות וגו'.** כ"ל המועבות הגדולות שאת עושים שה עמעידה המפל מוכן כונסת הוא למען הכמיק לומי מעל מקדשי כי לא שאה שכיאתי במקום המפל: **ועוד וגו'.** ומלבד זה מעוד לשלוח מועבות גדולות מזה: (ז) **אל פתח.** שפל הפתח כי מחמילה הביאו אל הפתח מבחוץ ועמה הביאו שפל הפתח

וָאֵרֶא וְהִנֵּה חֹר־אֶחָד בַּקִּיר: ח וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן־אָדָם חְתָר־נָא
בַּקִּיר וָאֶחְתֹּר בַּקִּיר וְהִנֵּה פֶּתַח אֶחָד: ט וַיֹּאמֶר אֵלַי בֹּא וּרְאֵה
אֶת־הַתּוֹעֵבוֹת הָרָעוֹת אֲשֶׁר הֵם עֹשִׂים פֹּה: י וָאָבוֹא וָאֶרְאֶה
וְהִנֵּה כָל־תַּבְנִית רֶמֶשׂ וּבְהֵמָה שֶׁקֶץ וְכָל־גִּלּוּלֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל
מְחֻקֶּה עַל־הַקִּיר סָבִיב ו סָבִיב: יא וְשִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי בֵית־
יִשְׂרָאֵל וְיַאֲנִיָהוּ בֶן־שָׁפָן עֹמֵד בְּתוֹכָם עֹמְדִים לִפְנֵיהֶם וְאִישׁ
מִקְטַרְתּוֹ בְיָדוֹ וַעֲתַר עֲנַן־הַקְּטֹרֶת עֹלֶה: יב וַיֹּאמֶר אֵלַי הֲרָאִיתָ
בֶן־אָדָם אֲשֶׁר זִקְנֵי בֵית־יִשְׂרָאֵל עֹשִׂים בַּחֹשֶׁךְ אִישׁ בְּחַדְרֵי
מַשְׂכִּיתוֹ כִּי אֹמְרִים אֵין יְהוָה רֹאֶה אֹתָנוּ עָזַב יְהוָה אֶת־הָאָרֶץ:
יג וַיֹּאמֶר אֵלַי עוֹד תָּשׁוּב תִּרְאֶה תּוֹעֵבוֹת גְּדֹלוֹת אֲשֶׁר־הֵמָּה

ת"א ושבעים לימ. יומא ע"ז: ויומר מלי. עקידה שער ק"נ:

תרגום

יָתִי לְתָרַע דָּרְתָא וַחֲזִית וְהָא חוֹרָא חַד בְּכוֹתְלָא: ח וַאֲמַר לִי בַּר אֲדָם חַתּוֹר כְּעַן בְּכוֹתְלָא
וְחַתֵּרִית בְּכוֹתְלָא וְהָא תַרְעָא חַד: ט וַאֲמַר לִי עוֹל וַחֲזֵי יַת תּוֹעֲבָתָא בִּישְׁתָּא דְאִנּוּן עָבְדִין הָכָא:
י וְעַלִית וַחֲזִית וְהָא כָל דְּמוּת רְחִישׁ וּבְעִירָא שִׁקּוּצִין וְכָל טַעֲוָתָא דְּפַלְחִין לְהֵן בֵּית יִשְׂרָאֵל מְצַיְּרִין
עַל כָּתְלָא סְחוֹר סְחוֹר: יא וְשִׁבְעִין גַּבְרָא מִסָּבֵי בֵית יִשְׂרָאֵל וְיַאֲזַנְיָה בַר שָׁפָן קָאֵם בֵּינֵיהוֹן לְיָמִין
קֳדָמֵיהוֹן וּגְבַר מַחְתְּיָתֵיהּ דְּקְטָרְתָא בִּידֵיהּ וְיִטּוּר עֲנַן קְטָרְתָא סָלִיק: יב וַאֲמַר לִי הַחֲזֵיתָא בַּר אֲדָם
דְּסָבֵי בֵית יִשְׂרָאֵל עָבְדִין בְּקַבְלָא גְּבַר בְּאַדְרוֹן בֵּית מִשְׁכְּבֵיהּ אֲרֵי אָמְרִין לָא גְלָן עוֹבָדְנָא אֲדֹם
יְיָ יָת אַרְעָא: יג וַאֲמַר לִי עוֹד תְּהוֹב תֶּחֱזֵי תּוֹעֲבָן רַבְרְבָן דְּאִנּוּן עָבְדִין:

ריש"י

הקריבני עד פתח לומו שער עזמו: חר אחד בקיר. חומת העזרה: (ח) חתר נא בקיר. והרחב לח החור: והנה פתח אחד. דרך ההור רלימי פתח לשכה לחכה: (י) שקץ. עשויין לפקוץ ע"ח: מחקה. חקוקים על הקיר: (יא) ויאזניהו בן שפן. חסוד היה ולמדין דורו סימו לפיכך הקפיד עליו: ועתר ענן הקטורת. תמור קטור ענן הקטורת ולשון עתר מרבים וכן העתרתם עלי דבריכם (לקמן ל"ה) וכן ועתרות נסיקו' סוסה (משלי כ"ל) וכן חברו מנחם במחלוקת לחת שלמען ופירוש ענין (מרבית) המה לך כל לחד לשון ג"ע:
(יב) בחדרי משכיתו. משוכה ברלפת לבני חים לשון ומכחי כפי (שמות ל"ב):

מצודת דוד

בקיר. נחתר מכותלי העזרה היה גו חוכ: (ח) חתר נא בקיר. עתה חשוב בקיר במקום החוכ להחניע לח החוכ: והנה פתח אחד. כ"ל מלחתי שם פתח חתר פחוחה ללשכה לחתם: (ט) ובא. דרך הפתח וכלה וגו': (י) כל תבנית. כלה לוחר כן מין חבניח כמש וכו': וכל גלולי. וכל שחר הגלולים של בית ישרחל חתר יעשו לשם: מחוקה. כל חתת חהן חקוקה על הקיר מבלעדה היה בכל קביכה: (יא) ויאזניהו. הוח היה הכחש על כולם: עומדים. היו עומדים לפני הלוכות ההם וכל חיש היה ציוו המתחה שמקטיר בה ומכנים עצן הקטורת עולה למעלה:
(יב) הראית. שם רחים כחומר עוד יותר היים מתבלח שם היים רולה מה שהמה עושים בחשך ל"ל בהחתר במקום מולנע כ"ש בחחדי משכיתו כי על שהמה מעשים מנוסים מלו יחמיהו פלמש מנכי לחש בעת עשותם ומה' לח יכלו כי לומרים לין ה' רולה מעשה הכניות כי עזב חת הלחן ביד מעשכת הבחים ולח יסנים בה: (יג) תועבות גדולות. ממה שכלחים:

מצודת ציון

בקיר. נחתר מכותלי העזרה היה גו חוכ: (ח) חתר נא בקיר. עתה חשוב בקיר במקום החוכ להחניע לח החוכ: והנה פתח אחד. כ"ל מלחתי שם פתח חתר פחוחה ללשכה לחתם: (ט) ובא. דרך הפתח וכלה וגו': (י) כל תבנית. כלה לוחר כן מין חבניח כמש וכו': וכל גלולי. וכל שחר הגלולים של בית ישרחל חתר יעשו לשם: מחוקה. כל חתת חהן חקוקה על הקיר מבלעדה היה בכל קביכה: (יא) ויאזניהו. הוח היה הכחש על כולם: עומדים. היו עומדים לפני הלוכות ההם וכל חיש היה ציוו המתחה שמקטיר בה ומכנים עצן הקטורת עולה למעלה:
(יב) הראית. שם רחים כחומר עוד יותר היים מתבלח שם היים רולה מה שהמה עושים בחשך ל"ל בהחתר במקום מולנע כ"ש בחחדי משכיתו כי על שהמה מעשים מנוסים מלו יחמיהו פלמש מנכי לחש בעת עשותם ומה' לח יכלו כי לומרים לין ה' רולה מעשה הכניות כי עזב חת הלחן ביד מעשכת הבחים ולח יסנים בה: (יג) תועבות גדולות. ממה שכלחים:

עֶשְׂרִים: יד וַיָּבֵא אֹתִי אֶל־פֶּתַח שַׁעַר בֵּית־יְהוָה אֲשֶׁר אֶל־הַצָּפוֹנָה
וְהִנֵּה־שָׁם הַנָּשִׁים יֹשְׁבוֹת מְבַכּוֹת אֶת־הַתַּמּוּז: טו וַיֹּאמֶר אֵלַי
הָרָאִיתָ בֶן־אָדָם עוֹד תָּשׁוּב תִּרְאֶה תּוֹעֵבוֹת גְּדֹלוֹת מֵאֵלֶּה:
טז וַיָּבֵא אֹתִי אֶל־חֲצַר בֵּית־יְהוָה הַפְּנִימִית וְהִנֵּה־פֶתַח הֵיכַל יְהוָה
בֵּין הָאוּלָם וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ כְּעֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה אִישׁ אַחֹרֵיהֶם אֶל־
הֵיכַל יְהוָה וּפְנֵיהֶם קֵדְמָה וְהֵמָּה מִשְׁתַּחֲוִיתֶם קֵדְמָה לַשָּׁמֶשׁ:
יז וַיֹּאמֶר אֵלַי הָרָאִיתָ בֶן־אָדָם הֲנָקֵל לְבֵית יְהוּדָה מֵעֲשׂוֹת אֶת־
הַתּוֹעֵבוֹת אֲשֶׁר עָשׂוּ־פֹה כִּי־מָלְאוּ אֶת־הָאָרֶץ חָמָס וַיָּשֻׁבוּ
לְהַכְעִיסֵנִי וְהִנָּם שֹׁלְחִים אֶת־הַזְּמוֹרָה אֶל־אַפָּם: יח וְגַם־אֲנִי

ת"א ויצא לומי. יומא סם קידושין ע"ב: למתיסם פוטה ל"ט:

תרגום

יד וְאָעֵל יָתִי בְּמַעֲלָא דִתְרַע בֵּית מַקְדְּשָׁא דְיָ דְּפָתִיחַ לְצִפּוֹנָא וְהָא תַמָּן נְשָׁיָא יָתְבָן מְבַכְּיָן יַת
תַּמּוּזָא: טו וַאֲמַר לִי הַחֲזֵיתָא בַר אָדָם עוֹד תְּתוּב תֶּחֱזֵי תּוֹעֲבָן רַבְרְבָן מֵאִלֵּין: טז וְאָעֵל יָתִי לְדָרַת
בֵּית מַקְדְּשָׁא דְיָ גַּוֵּיתָא וְהָא תְרַע הֵיכְלָא דְיָ בֵּין אוּלְמָא וּבֵין מַדְבְּחָא כְּעַשְׂרִין וְחַמְשָׁא גַּבְרָא
אֲחוֹרֵיהוֹן לְהֵיכְלָא דְיָ וְאַפֵּיהוֹן לְמַדְנְחָא וְהָא אִנּוּן מִתְחַבְּלִין קָדִין לְמַדְנְחָא לְשָׁמְשָׁא: יז וַאֲמַר
לִי הָא חֲזֵיתָא בַר אָדָם הֲזֵעִיר לְבֵית יְהוּדָה מִלְּמֶעְבַּד יַת תּוֹעֲבָתָא דַעֲבַדוּ קָא אֲרֵי מְלוּ יַת אַרְעָא
חֲטוֹפִין וְתָבוּ לְאַרְגָּזָא קֳדָמַי וְהָא אִנּוּן מְסָתָן בַּהֲתָא לְאַפֵּיהוֹן: יח וְאַף אֲנָא אֶעְבֵּיד בְּרַגְזָא לָא

רש"י

(יד) **אל פתח שער בית ה'.** חוך חלל העזרה אל פתח ההיכל אשר בצפון לאחר מר שני פסבסין היו בניס החליפות לאחד בלפון ולאחד בדרוס: **מבכות את התמוז.** למוס לאחד שמחממות אותו מבפניס ושיו עיניו של עופר' וסס כאוכין מחוס ההיסק וגרמה כאלו בוכה ואומרת הקרוצה הוא שולא. חמוז לשון היסק כמו על ידי חזה למזיה (דניאל ג') ואחונת לזה יחירה (שם) מבכות לה לחמוז פייסב"ע פולרי"ר לוולקאלמ"ן בלע"ז: (טז) **ויבא אתי אל חצר בית ה' הפנימית.** היה העזרה כי כר בניס נקרא החלר החלוכה ועל עבסיו בחוכה היה עומד חלל שהוא ככנס בשער הלפוני והרחבו בניס החליפות לה ללס לחמוז וחזר וסוליכו למזרח לפני ההיכל ולמזבח: **ופניהם קדמה וגו'.** משמע שנאמר ופניהם קדמה יודע לוי שחחוויחם לל ההיכל חלא מגיד שהיה לחוויסס מבולה שהיה פוערין עלמס ומחרויזין כלפי מטה: **משתחויחם.** כשהי חיבוח הוא משמש ל' השחחה ול' השתחוויה כן הוא בירושלמי משחיחים ההיכל ומשתחויה לחמה וכן ת"י וחיוון משחבלין וסגדין ומלח חברו לשון שחוח כמו שחי ועבורה (ישעיה ל"ל): (יז) **הנקל לבית יהודה.** כמעט לסס וקל בעיניהס שלר עבירות שבידס: **מעשות את התועבות.** לס היו חלילס מעשות לח לל לחועבות לחר עשו בביתי לס: **כי מלאו את הארץ חמס.** ונקל בעיניהס לומו ועוון ויאומו להכעיסני בשוך ביתי בחועבות הללה: **והנם שלחים את הזמורה אל אפם.** וסנס שולחים לל חוטמס לח ריח רע לל זמורה זו שסס מזמירים ברוח היולל מפי

מצודת ציון

(יד) **מבכות.** מל' בכיה: **התמוז.** כן שמו ע"ס ההיסק שעושים בו כמו למזח (דניאל ג'): (יז) **הנקל.** בלה הה"ל כמקום לשר וכן ההלכו לחמו (יהושע י'): **מעשות.** במ"ס השלילה ול"ל מבני עשות וכן מהמעיל עליו מעט (ישעיה ה'): **הזמורה.** מל' זמיר: **אפם.** פוטמס:

מצודת דוד

(יד) **שער בית ה'.** זה שער ההיכל ואחר ומבדיל לשר לל הלבוחים כ"ל לל השסס הלעוני כי שני פסבסין היה לו להשער הגדול לאחר בלעומו ולאחד בדכומו: **מבכות את התמוז.** שם הללס שהיו הנשים מקיקות לומו ומצניחים ועיניהן היו עשויות מעוזקת והיו נאוכין ממוס ההיסק והיה נלאה להכותיס פלנו בוכה ומוריד דמעות והיו לומכות שהוא שולל מקכוחו: (טו) **הראית.** הלמ"ל הלא כי שלנו שם הנשים לבלות: **מאלה.** לשר כאן לשים: (שז) **אל חצר בית ה' הפנימית.** כ"ל חלר הפנימית של בית ה' והוא עזרת הכהנים: **פתח היכל ה'.** כ"ל מול פתח ההיכל בחלל העזרה בין האולם ובין המזבח: **בעשרים.** כ"ל עומדו כעשרים ומשה לים: **משתחויתם.** היה הלה מוכנבת מהשתחה ומהשתחויה וכ"ל היו משתחיים ההיכל לבזוחו כי מכנו לחכניס למולו והחכיחו והיו משתחויס לשמש: (יז) **הראית.** הה"ל השלילה: **הנקל.** כ"ל לשר נקל לבית יהודה המעשים שעשו מלו מבני עשות שם התועבות הללה לשר עשו פה לחומר וכי לל די להם בזה שעשו מלו: **וישובו.** להכעיסני בתועבות הללה: **והנה שולחים.** ומה עשה סס שולחים לל שסס היה הכא בזאת הכוח היולל מבי הקבעת בעת יבניאו והוא מקור קוזבים והכלוני לל לבני: (יח) **וגם אני וגו'.**

אֶעֱשֶׂה בְחֵמָה לֹא־תָחוֹס עֵינִי וְלֹא אֶחְמוֹל וְקָרְאוּ בְאָזְנַי קוֹל
גָּדוֹל וְלֹא אֶשְׁמַע אוֹתָם:

ט א וַיִּקְרָא בְאָזְנַי קוֹל גָּדוֹל לֵאמֹר קָרְבוּ פְּקֻדּוֹת הָעִיר וְאִישׁ
כְּלִי מַשְׁחֵתוֹ בְּיָדוֹ: ב וְהִנֵּה שִׁשָּׁה אֲנָשִׁים בָּאִים ו מִדֶּרֶךְ־שַׁעַר
הָעֶלְיוֹן אֲשֶׁר ו מָפְנָה צָפוֹנָה וְאִישׁ כְּלִי מַפָּצוֹ בְּיָדוֹ וְאִישׁ־אֶחָד
בְּתוֹכָם לָבוּשׁ בַּדִּים וְקֶסֶת הַסֹּפֵר בְּמָתְנָיו וַיָּבֹאוּ וַיַּעַמְדוּ אֵצֶל
מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת: ג וּכְבוֹד ו אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל נַעֲלָה מֵעַל הַכְּרוּב אֲשֶׁר
הָיָה עָלָיו אֶל מִפְתַּן הַבָּיִת וַיִּקְרָא אֶל־הָאִישׁ הַלָּבֻשׁ הַבַּדִּים אֲשֶׁר
קֶסֶת הַסֹּפֵר בְּמָתְנָיו: ד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָו עֲבֹר בְּתוֹךְ הָעִיר בְּתוֹךְ
יְרוּשָׁלִַם וְהִתְוִיתָ תָּו עַל־מִצְחוֹת הָאֲנָשִׁים הַנֶּאֱנָחִים וְהַנֶּאֱנָקִים עַל

*אליו קרי

ת"א ויקרא נחתי. פהדכין ק"ג: והנה שמה לנגיש. שנה ל"ח: וילמד ה'. שנה שס:

תרגום

חָזֵם מֵימְרִי וְלָא אֶרְחַם וְצַלּוֹן קֳדָמַי בְּקָל רַב וְלָא אֲקַבֵּל צְלוֹתְהוֹן:

ט א וְאִכְלֵי וַאֲנָא שְׁמַע קָל רַב לְמֵימַר אִתְקָרְבוּ דְּמְמַנָּן עַל קַרְתָּא וּגְבַר מָן חַבּוֹלֵיהּ בִּידֵיהּ:
ב וְהָא שִׁתָּא גַּבְרִין אָתִין מֵאוּדַּח תַּרְעָא עִלָּאָה דְּפָתִיחַ לְצִפּוּנָא וּגְבַר מָן בְּהוֹרֵיהּ בִּידֵיהּ
וְגַבְרָא חַד בֵּינֵיהוֹן לָבֵשׁ לְבוּשִׁין וּפִנְקַס סַפְרָא בְּחַרְצֵיהּ וְעַלוּ וְקָמוּ בְּסָטַר מַדְבְּחָא דְנְחָשָׁא:
ג וְיֵקָר אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל אִסְתַּלַּק בִּכְרוּבָא דַּהֲוָה שָׁרֵי עֲלוֹהִי בֵּית קֻדְשָׁא וּשְׁרָא מֵעַל
לְקֻבֵּיל סְקוֹפַת בֵּיתָא וּקְרָא לְגַבְרָא דִּלְבֻישׁ לְבוּשַׁיָּא דְּפִנְקַס סַפְרָא בְּחַרְצֵיהּ: ד וַאֲמַר יְיָ לֵיהּ עֲבַר

רש"י

טבעת כלומר בוסמס זה לא פעיסה יפוד ומכחס פירש והכס עולחים לח הזמרה לל לחפס ענין חופי וקלון הוח ולפרושו הסוה ריח מקטרחס וכעס קרבנס וניחוחס למלחכח חופי נקביס ומחוריהס לל סיכל ה' יורה על הענין:

ט (א) **קרבו פקודות העיר.** הקריבו לח הפקידים לחסר הפקדחי לפחת לח העיר: (ב) **ששה אנשים.** רבוחינו פירשוס במסכח שבח קלף לף וחיחה משחית משבר מכלה: **מפצו.** סכוס משבר לח הכל כמו ונפץ לח עולליך (תהלים קל"ז): **וקסת הספר.** פנקס הס לוחות שמחופין בשעוה וחורחין בס בעט: **אצל מזבח הנחשת.** הוח מזבח לבניס שעשה שלמה חחת מזבח הנחשת שעשה משה במדבר: (ג) **מעל הכרוב.** מעל הכפורת שהשכינה סיתה שורה עס עד הגה והחיילה להסתלק ולגלות לחוץ מעט מעט עשר מפעוח וזה מסע הרחשון מן הכרוב למפתן בית הקדשי הקדשים: (ד) **והתוית תו.** ורשמת רושם: **על מצחות האנשים.**

מצודת דוד

כ"ל כמו שהם עושים שלח כהונן כן גם לחי לעשה נחמה שלח כהונן כי לח מחום וגו': וקראו באזני. נעשה גוף עליהם משבע הגמול:

ט (א) ויקרא. קול גדול קלח נשמעי: קרבו פקודות העיר. לחם המונים על העיר להשחיתה קרבו ונגלו וכ"ל יגלו ויהו כלי המיוחד לו להשחית שה: (ב) והנה. כלשבר קלח הגה היו נלים דמות שבה לנשים ולחכ"ל שהם לף ומחה קלף משחית משבר ומכלה: **שער העליון.** כן שם השער וכן נלחכ הוח בגה שם שער בית ה' העליון (מ"ב ט"ו): **מפנה צפונה.** הפונה לנפון: **ואיש.** כ"ל היה בידו כלי המשבר ומשחית המיוחד לו: **ואיש אחד בתוכם.** נחוך שהם הלנשים היה עוד לים לחד מלובש בגדי בד ונהלוז לשר נחתני היה חלוי קשה המיוחד לכוהב והוח מכלי כחיצה: **ויבואו.** חלה השבר עם הלים לבוש הבדים: **מזבח הנחשת.** הוח המזבח מלנים שעשה שלמה חחת מזבח הנחשת שעשה משה במדבר: (ג) **וכבוד וגו'.** השכינה נסתלקה מן הכרוב שעל פכפורת שבר היה עליו ויכל לל יעמוד בית ק"ק ומשם קבל לל הלים וגו': (ד) **בתוך העיר.** ולפוסקם ציולו לחר בחוך יכושלים: **והתוית תו.** חכשוס סימן על מלחוח הלדיקים הנלחנים ומלטעריס נעצוב כל המועלות הנעשות בחוכה:

מצודת ציון

ט (א) פקדות. מל' פקיד וממונה: (ב) מפנה. מל' פניה: מפצו. משבר ומשלן וכן ונפץ לחה לי (ירמיה נ"ל): בדים. פשמיס כמו מדו בד (ויקרל ו'): וקסת. הוח מכלי הכתיבה: (ג) נעלה. ענין קלוח כמו ונעלה הענן (במדבר ט'): הכרוב. הם הכרוניס שעל הכפורת וקרלם שם הכולל כרוב וכן כי רוח הלים (בעניל ל'): מפתן. לקקופה כמו הלולו שמחופין בשעוה וחורחין בס בעט: **אצל מזבח הנחשת.** הוח מזבח לבניס שעשה שלמה חחת מזבח הנחשת שעשה משה במדבר: (ד) **והתוית תו.** ענין רושם וסימן כמו ויתו על דלחות ל'): **מצחות.** מל' מלח: **והנאנקים.** גם הוח

כָּל־הַתּוֹעֵבוֹת הַנַּעֲשׂוֹת בְּתוֹכָהּ׃ ה וּלְאֵלֶּה אָמַר בְּאָזְנַי עִבְרוּ בָעִיר
אַחֲרָיו וְהַכּוּ עַל־תָּחוֹס עֵינֵיכֶם וְאַל־תַּחְמֹלוּ׃ ו זָקֵן בָּחוּר וּבְתוּלָה
וְטַף וְנָשִׁים תַּהַרְגוּ לְמַשְׁחִית וְעַל־כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־עָלָיו הַתָּו אַל־
תִּגָּשׁוּ וּמִמִּקְדָּשִׁי תָּחֵלּוּ וַיָּחֵלּוּ בָּאֲנָשִׁים הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר לִפְנֵי הַבָּיִת׃
ז וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם טַמְּאוּ אֶת־הַבַּיִת וּמַלְאוּ אֶת־הַחֲצֵרוֹת חֲלָלִים
צְאוּ וַיֵּצְאוּ וְהִכּוּ בָּעִיר׃ ח וַיְהִי כְּהַכּוֹתָם וְנֶאשְׁאַר אֲנִי וָאֶפֹּלָה עַל־
פָּנַי וָאֶזְעַק וָאֹמַר אֲהָהּ אֲדֹנָי יְהוִה הַמַשְׁחִית אַתָּה אֶת כָּל־שְׁאֵרִית
יִשְׂרָאֵל בִּשְׁפָכְךָ אֶת־חֲמָתְךָ עַל־יְרוּשָׁלִָם׃ ט וַיֹּאמֶר אֵלַי עֲוֹן
בֵּית־יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה גָּדוֹל בִּמְאֹד מְאֹד וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ דָּמִים
וְהָעִיר מָלְאָה מִטֶּה כִּי אָמְרוּ עָזַב יְהוָה אֶת־הָאָרֶץ וְאֵין יְהוָה
רֹאֶה׃ י וְגַם אֲנִי לֹא־תָחוֹס עֵינִי וְלֹא אֶחְמֹל דַּרְכָּם בְּרֹאשָׁם נָתָתִי׃

*אל קרי *עינכם קרי *נ"א הג' בקטץ *כצ"ל
ת"א וממקדשי. ע"ל ד': ויחלו. שבת כ"ה: עזב ה'. קוף ע"ש:

תרגום

בְּגוֹ בַּרְתָּא בְּגוֹ יְרוּשְׁלֵם וְתַרְשׁוֹם תְּוָא עַל בֵּית עֵינֵי גַּבְרַיָּא דִּמְתַאֲנְחִין וְדִמְאַנְקִין עַל כָּל תּוֹעֲבָתָא
דְּאִתְעֲבִידָא בְּגַוֵּהּ׃ ה וּלְאִלֵּין אֲמַר וַאֲנָא שָׁמַע עֲבַרוּ בְּבַרְתָּא בָּתְרוֹהִי וְקַטּוֹלוּ לָא תָחוֹס עֵינֵיכוֹן
וְלָא תְרַחֲמוּן׃ ו סָב עוֹלֵם וּבְתוּלָה וְטַפְלָא וּנְשַׁיָּא תְּקַטְּלוּן לַחֲבָלָא וְעַל כָּל גַּבְרָא דַּעֲלוֹהִי רוּשָׁם
תְּוָא לָא תִקְרְבוּן וּמִבֵּית מַקְדְּשִׁי תְּשָׁרְיוּן וּשְׁרָיוּ בְּגַבְרַיָּא סָבַיָּא דְּקָדָם בֵּיתָא׃ ז וַאֲמַר לְהוֹן סָאִיבוּ
יַת בֵּיתָא וּמְלוּ יַת דְּרָתָא קְטִילִין פּוּקוּ וּנְפַקוּ וּקְטָלוּ בְּבַרְתָּא׃ ח וַהֲוָה כְּקַטָּלוּתְהוֹן וְאִשְׁתְּאַרֵית
אֲנָא וְאִשְׁתְּטַחִית עַל אַפַּי וְעַוֵּחִית וַאֲמַרִית קֳבֵל בָּעוּתִי יְיָ אֱלָהִים הַמְחַבֵּל אַתְּ יַת כָּל שְׁאָרָא
דְיִשְׂרָאֵל בְּמִשְׁפָּכְךָ יַת חֵימְתָךְ עַל יְרוּשְׁלֵם׃ ט וַאֲמַר לִי חוֹבֵי בֵית יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה תַּקִּיפוּ בָּה
לַחֲדָא וְאִתְמְלִיאַת אַרְעָא חֵיבֵי קְטוֹל וְקַרְתָּא אִתְמְלִיאַת אַסְטָיוּת דִּין אֲרֵי אֲמַרוּ שְׁבַק יְיָ יַת אַרְעָא
וְלֵית דְּאִגְלֵיָא קֳדָם יְיָ׃ י וְאַף אֲנָא לָא אָחוּס מֵימְרִי וְלָא אֲרַחֵים פּוּרְעָנוּת אוֹרְחָתְהוֹן

רש"י

סלדיקים כדי לסיום לאות שלח יפגעו בם המשחיתים: (ה) ולאלה אמר באזני. לפסה המחבלים: (ו) ומקדשי
תחלו. מן העומדים לפני מקדשי ורבותינו למדו מכל מקדשי שלח וממקדשי מן המקודשים לי בם
לומס מקוקי היוו שפחר' בפס מלהזיקס חזר ומס לחבלס לפי שפתרס מדת הדין לפניו מס נפשמו שלו מלו
סרי לל מיסו בפס כלאיתל במסכת שבת: (ה) ונאשאר אני. ונשתרתי לני: (ט) מלאה מטה. דין מעוקל:

מצודת ציון

ענין לחמה כמו לנקח לקיר (מהליס ק"ב): (ו) תחלו. ויחלו.
מל' החחלה: (ח) ונאשאר. כמו ונשלה: אהה. ענין לשון
לעקה יללה: (ט) מטה. מלשון הטיה:

מצודת דוד

(ה) ולאלה. הם שבע המלחים הנלוים עלבי מעלה: אמר באזני.
כ"ל שמעתי בשהיה מדבר להם: אחריו. לחרי לנום הנדיס:
והכו. בלחני העיר: (ו) למשחית. להשחית מן העולם:
ועל כל איש. לחבל על כל מי שיהיה עליו הסימן על חגבו

מלין להכותו ומקדשי תחלו התחילו להכות מהלחנים העומדים לפני מקדשי: ויחלו. התחילו להכות בזקנים שעמדו לפני הבית
לשר קרטו לנדולים כמ"ש ובשניט לים מזקני ונו' ולים מקנלמו ניהו (לעיל מ'): (ז) טמאו את הבית. כלומר לל תסוגו
לעומלת ג"הע ומלאו חללות ג"המק מן החללים ותח"י ללו וכהו בעיר: ויצאו. לשר שכהו בחללות ויללו והכו בעיר: (ח) ונאשאר
אני. לל נשלה כ"ל שני כי לל בשם קיימן ל' על לשר לל מלא לקיר וכ"ל לשרו שנשלנו על שלא מיסו בשם: המשחית. וכי
תשחית לת כולם בעת תשופך חמתך על יהושלים: (ט) בית ישראל. הם הנשלריס נשלכם לשר נלוח מלכות לשכיס ונשפלו למלכות
יהודה: דמים. לשני שופכי דמיס: מטה. הטיית משפע: עזב ה'. ניל מעלכם הנשיס: ראה. מה הנשנה נשלן: (י) וגם אני. כמו
שהם לומריס שלין שני כולה כן לל מלאה עיני למוס עליהס: דרכם. נמול ללכס משלס על נשנה:

א וְהִנֵּה הָאִישׁ ו לְבוּשׁ הַבַּדִּים אֲשֶׁר הַקֶּסֶת בְּמָתְנָיו מֵשִׁיב דָּבָר
לֵאמֹר עָשִׂיתִי כַּאֲשֶׁר צִוִּיתָנִי:

ט א וָאֵרְאֶה וְהִנֵּה אֶל־הֶחָרָקִיעַ אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ הַכְּרֻבִים כְּאֶבֶן
סַפִּיר כְּמַרְאֵה דְמוּת כִּסֵּא נִרְאָה עֲלֵיהֶם: ב וַיֹּאמֶר אֶל־הָאִישׁ ו
לְבֻשׁ הַבַּדִּים וַיֹּאמֶר בֹּא אֶל־בֵּינוֹת לַגַּלְגַּל אֶל־תַּחַת לַכְּרוּב וּמַלֵּא
חָפְנֶיךָ גַּחֲלֵי־אֵשׁ מִבֵּינוֹת לַכְּרֻבִים וְזָרֵק עַל־הָעִיר וַיָּבֹא לְעֵינָי:
ג וְהַכְּרֻבִים עֹמְדִים מִימִין לַבַּיִת בְּבֹאוֹ הָאִישׁ וְהֶעָנָן מָלֵא אֶת־הֶחָצֵר
הַפְּנִימִית: ד וַיֶּרֶם כְּבוֹד־יְהוָה מֵעַל הַכְּרוּב עַל מִפְתַּן הַבָּיִת וַיְמַלֵּא
הַבַּיִת אֶת־הֶעָנָן וְהֶחָצֵר מָלְאָה אֶת־נֹגַהּ כְּבוֹד יְהוָה: ה וְקוֹל כַּנְפֵי

*ככל אשר קרי *ג"א הג' בדגש

ת"א והנה המים. יומא ע"ז: בוא אל בינות. סם: וימלא הגיח. כ"ה ל"מ:

תרגום

בְּרֵישֵׁיהוֹן יַהֲבִית: יא וְהָא גַבְרָא דִלְבֵישׁ לְבוּשָׁא דְפִנְקָא בְּחַרְצֵיהּ מְחִיב פִּתְגָמָא לְמֵימַר עֲבַדִית
כְּמָא דְפַקֵּדְתָּנִי:

ו א וַחֲזֵית וְהָא בִּרְקִיעָא דִי עַל רֵישׁ כְּרוּבַיָּא כַּאֲבַן סָפִיר דְּמוּת כּוּרְסְיָא אִתְחֲזִי עֲלֵיהוֹן:
ב וַאֲמַר לְגַבְרָא דִלְבֵישׁ לְבוּשָׁא וַאֲמַר עוֹל לְבֵינֵי גַּלְגְּלָא לְתְחוֹת כְּרוּבָא וּמְלֵי חוֹפְנָךְ גוּמְרִין
דְּאֶשָׁא מִבֵּינֵי כְרוּבַיָּא וּזְרוֹק עַל קַרְתָּא וְעָל וַאֲתָא קֳדָמָי: ג וּכְרוּבַיָּא קָיְמִין מִדְּרוֹם לְבֵיתָא בְּמֵעַל
גַּבְרָא וַעֲנָנָא אַסְטְלִיאַת יַת דָּרְתָּא גַּיְיתָא: ד וְאִסְתַּלַּק יְקָרָא דְיָ מֵעַל כְּרוּבָא דַהֲוָה שָׁרֵי עֲלוֹהִי
וּשְׁרָא מֵעֵיל לְקֻבֵּיל קֻפַּת בֵּיתָא וְאִתְמְלִיאַת בֵּיתָא יַת עֲנָנָא וְאַסְטְוָתָא אִתְמְלִיאַת יַת זְהוֹר
יְקָרָא דְיָ: ה וְקָל כַּנְפֵי כְרוּבַיָּא אִשְׁתְּמַע עַד דָּרְתָּא בְּרֵיחָא דְקָלָא מִן קֳדָם שַׁדַּי בְּמַלוֹלֵיהּ:

רש"י

ו (א) **על ראש הכרבים.** על רקם ל' חיות המרכבה ובפרשה זו חזר לקרותם כרובים לפי שנתפשט פרי
הסור לפני כרוב כתה שכתוב בפרשה זו ואמרו רבותינו יהזקאל בקם רחמים והפכו לכרוב אחר לפניו
רבש"ע אין קטיגור נעשה סניגור: (ב) **בינות לגלגל.** בין חופיים כל מקום שנאמר ויאמר ויאמר הינו אלא
לדורות הקב"ה אמר לגבריאל והוא בקם מן הכרוב לתחת לו כדי שילמדנו הסגולים ותקל הגזירה וכן הוא אומרם
בענין ויפח ויצן אל תפני לבוש הבדים: **וזרק על העיר.** לא זרקם מיד ואף על פי שקבלם לבוש הבדים לא
הסליכם עד לאחר שם סניס לקבלתו שנתעצמו הסגולים בידו כל שם סניס והלא שהרי גבוהה זו בשנה הששית
ולאחרם והעיר הרבה בשנת אחת עשרה: (ג) **מימין לבית.** בדרום: **החצר הפנימית.** היא העזרה: (ד) **על
מפתן הבית.** הוא הסילוק עלמו האמור למעלה:

מצודת דוד

(יא) **משיב דבר.** היה משיב משובח אל ה' המצלמו: **עשיתי** וגו'. כלומר הנה לא לויתי לכשוב כ"א על מלמות הלדיקים ולא על זולתם והנה כן עשיתי כי לא נשמעי על מלמות זולתם ומן הלדיקים הנה לא מלאתי:

ו (א) **על ראש הכרובים.** הם לרמב חיות המרכבה וכן נאמר שם ודמות על דמני החיה נקיע (לעיל א') ונקראם כרובים כי חיזוק הוא בל' לרמי כדכתי ומולר מכלה גוף בל הסיוה היו בדמות בן לדם כמ"ש וזה מכליהן דמות לדם להנה (שם): **כאבן ספיר.** על הרקיע היה דבר מזהיר כאבן ספיר כמלאה דמות כסא: **נראה עליהם.** על הכרובים נראקיע לשר ממעל להם וכפל הדבר לסופרם ניחוח: (ב) **ויאמר.** היוסף על הכסא ונלקנ קשר על האדן וכפל מלא ויאמר יובה על הזהרה: **אל בינות לגלגל.** לל בין הכופנים: **אל תחת לכרוב.** כ"ל לל מלא המקום מהם שהוא מתחת לכרוב והוא בשבולי הכופנים: **ומלא.** כ"ל בהיותך שם מוסיע יד למלא תפניך גחלי אש מבין הכרובים חנוק לחשם על העיר והוא קיום האמתה כאליהם בשם: **ויבוא לעיני.** לבוש הבדים בא שנה ואני ראיתיו בא: (ג) **מימין לבית ובוי.** כשבא שנה לבוש הבדים עמדו הכרובים בכוח דרומי אהבית: **והענן מלא.** הענן היה ממלא לת החלר הפנימית והוא עזרת הכהנים:
(ד) **וירם כבוד ה'.** הסכינה נסתלקה מעל הכרוב שעל הכפורת וירדה על מפתן בית ק"ק: **והחצר.** הוא החלר הפנימי: **את נוגה.**
הסלה וזריחה מכבוד ה': (ה) **וקול כנפי הכרובים.** ואז היה נשמע קול כנפי מוליכי המרכבה כשהן עופפים משם ונפרישתן

מצודת ציון

ו (א) **אל הרקיע.** על הרקיע: **הכרובים.** הכנוס של חיוק הוא כנ"ל: (ב) **בינות.** אל' בין: **לגלגל.** לא"ד במקום ה"ל הידיעה והם האופנים וקראם כאן הכלני: **לכרוב.** כאו הכרוב: **חפניך.** כן יקרא פיסה היד כמו אלו חפניכם (משלי כ'): **לכרובים.** כאו הכרובים: (ד) **וירם.** אל' הכאה ופלוק: **הכרוב.** קראם כאן הכלני: **מפתן.** לפקופה: **נגה.** ענין

הַכְּרוּבִים נִשְׁמַע עַד־הֶחָצֵר הַחִיצֹנָה כְּקוֹל אֵל־שַׁדַּי בְּדַבְּרוֹ: ו וַיְהִי
בְּצַוֹּתוֹ אֶת־הָאִישׁ לְבֻשׁ־הַבַּדִּים לֵאמֹר קַח אֵשׁ מִבֵּינוֹת לַגַּלְגַּל
מִבֵּינוֹת לַכְּרוּבִים וַיָּבֹא וַיַּעֲמֹד אֵצֶל הָאוֹפָן: ז וַיִּשְׁלַח הַכְּרוּב אֶת־
יָדוֹ מִבֵּינוֹת לַכְּרוּבִים אֶל־הָאֵשׁ אֲשֶׁר בֵּינוֹת הַכְּרֻבִים וַיִּשָּׂא וַיִּתֵּן
אֶל־חָפְנֵי לְבֻשׁ הַבַּדִּים וַיִּקַּח וַיֵּצֵא: ח וַיֵּרָא לַכְּרֻבִים תַּבְנִית יַד־
אָדָם תַּחַת כַּנְפֵיהֶם: ט וָאֵרְאֶה וְהִנֵּה אַרְבָּעָה אוֹפַנִּים אֵצֶל
הַכְּרוּבִים אוֹפָן אֶחָד אֵצֶל הַכְּרוּב אֶחָד וְאוֹפַן אֶחָד אֵצֶל
הַכְּרוּב אֶחָד וּמַרְאֵה הָאוֹפַנִּים כְּעֵין אֶבֶן תַּרְשִׁישׁ: י וּמַרְאֵיהֶם
דְּמוּת אֶחָד לְאַרְבַּעְתָּם כַּאֲשֶׁר יִהְיֶה הָאוֹפָן בְּתוֹךְ הָאוֹפָן:
יא בְּלֶכְתָּם אֶל־אַרְבַּעַת רִבְעֵיהֶם יֵלֵכוּ לֹא יִסַּבּוּ בְלֶכְתָּם כִּי הַמָּקוֹם
אֲשֶׁר־יִפְנֶה הָרֹאשׁ אַחֲרָיו יֵלֵכוּ לֹא יִסַּבּוּ בְלֶכְתָּם: יב וְכָל־בְּשָׂרָם

ת"א ויסלא הכוב. יומא סט:

*נ"א הכרובים

תרגום

ו וַהֲוָה כְּפַקְּדוּתֵיהּ יָת גַּבְרָא דִּלְבוּשָׁא לְמֵימַר סַב אֶשְׁתָּא מִבֵּינֵי גַּלְגְּלָא מִבֵּינֵי כְרוּבָיָא וְעַל
קָם בְּסִטַר גַּלְגְּלָא: ז וְאוֹשִׁיט כְּרוּבָא יָת יְדֵיהּ מִבֵּינֵי כְרוּבַיָּא לְאֶשְׁתָּא דִּי בֵּינֵי כְרוּבַיָּא וּנְסִיב
וְיָהַב לְחָפְנֵי דִּלְבוּשָׁא וּנְסִיב וּנְפַק: ח וְאִתְחֲזִי לְכְרוּבַיָּא דְּמוּת יַד אֱנָשָׁא תְּחוֹת גַּפֵּיהוֹן:
ט וַחֲזֵית וְהָא אַרְבְּעָא גַּלְגְּלַיָּא בְּסִטַר כְּרוּבָא גַּלְגַּל חַד בְּסִטַר כְּרוּבָא חָד וְגַלְגַּל חַד בְּסִטַר כְּרוּבָא
חַד וְחֵזוּ גַּלְגְּלַיָּא כְּעֵין אֶבֶן טָבָא: י וְחֶזְוֵיהוֹן דְּמוּת חַד לְאַרְבַּעְתְּהוֹן כְּמָא דַהֲוֵי גַּלְגַּל בְּגוֹ
גַּלְגַּל: יא בְּמִזַּלְּהוֹן עַל אַרְבַּעַת סִטְרֵיהוֹן אָזְלִין לָא מִתְחַזְרִין בְּמִזַּלְּהוֹן אֲרֵי לְאַתְרָא דְּמִתְפְּגֵי רֵישָׁא
בָּתְרוֹהִי אָזְלִין וְלָא מִתְחַזְרִין בְּמִזַּלְּהוֹן: יב וְכָל בִּסְרֵיהוֹן וְגַבֵּיהוֹן וְאִשְׁדָּתְהוֹן וְכַנְפֵיהוֹן וְגַלְגְּלַיָּא מְלָן

רש"י

(ה) **עד החצר החיצונה.** הכי הכיח יכול מפני שהקול נמוך כלומר כקול אל שדי בדברו אלא מפסוק מגיע לחצר המילוני הוא נפסק: (ט) **והנה ארבעה אופנים.** לפי שנשתנית לחם מן הפניס הוזקק לחזור ולפרוט כאן כל מעשה החיות לפסוקה שלא תשמר מרכבה לחרת היא:

מצודת ציון

הלכה וכיוצא: (ז) **וישלח.** ענין הושטה: **וישא.** ענין לקיחה כמו ישא נכבה (תהלים כ"ד): (ט) **כעין.** כצורן: (יא) **רבעיהם.** ת"י סטריהון והוא מל' רבע כי כל ד' היא רבע כי לרבעה נדרים יט: **יסבו.** מל' קבוע והפנה: (יב) **בשרם.** על גופם ילמד גל' שלמה:

מצודת דוד

יבואו הכרובים זה אחר זה ומשמיעים קול: **עד החצר החיצונה.** הקול לא היה נשמע אלא עד החלל המילוני והיה עומד כשיש ובהגיע שמה היה נפסק הקול: **כקול אל שדי בדברו.** מתקום שהיה הקול נשמע היה חזק ממה שהיה בקול אל שדי בדברו מפני שמשמר שם לא הדברים ונו' קול גדול (דברים ה'): (ו) **ויהי בצותו.** היה כשלוה המקום צ"ה לא הלוים לבוש הבדים שמשמש עמהו בין הלוחנים יוסיף יד לקחת האש מבין הכרובים מיד בא ועמד אצל הלוחן כ"ל בין הלוחנים: (ז) **וישלח הכרוב.** אחד מן הכרובים הושיט ידו בין הכרובים אל האש אשר ביניהם: **וישא.** לקח משם אש ונתן אל תוצני לבוש הבדים: **ויקח.** לבוש הבדים לקח האש מיד הכרוב וילך משם: (ח) **וירא.** היה נגלה שים אל הכרובים תבניות יד אדם יולא תחת כנפיהם אשר גו לקח אחד מהם אש האש: (ט) **אופן אחד.** אצל כל כרוב היה לופן לחד: **כעין.** כצורן: **אבן תרשיש.** הוא מלאה התכלת: (י) **מראיהם.** מגלה ליוסף של לחבעת הלופנים היה לחד זה כזה והיו כולהם הלופן העשוי בתוך הלופן זה מחזה למעשה חה מלפון לכרוס שלא יכול הוא להסבלנל לכל כוח מבלי קנוג והמזכה: (יא) **בלכתם.** זה יסבב המקבל שלפניו לוחב הנה נעשוב זה על לחבעת לדדיהם בחלץ לכחם ילכו ולא יסבו בלכתם הולילו והיו מתגלגלים לכל ד' שלא יסבו הלאש. הוא הכרוב שהוא במניע ולאש המעשה: **אחריו ילכו.** לחר הלאש ילכו הלופנים ולא היו מתגלגלים עלאש בלכתם כי יכולים היו לילכת לכל ד' מבלי קנוג: (יב) **וכל בשרם.** של גופי החיות:

וְגַבֵּיהֶם וִידֵיהֶם וְכַנְפֵיהֶם וְהָאוֹפַנִּים מְלֵאִים עֵינַיִם סָבִיב לְאַרְבַּעְתָּם
אוֹפַנֵּיהֶם: יג לָאוֹפַנִּים לָהֶם קוֹרָא הַגַּלְגַּל בְּאָזְנָי: יד וְאַרְבָּעָה פָּנִים
לְאֶחָד פְּנֵי הָאֶחָד פְּנֵי הַכְּרוּב וּפְנֵי הַשֵּׁנִי פְּנֵי אָדָם וְהַשְּׁלִישִׁי פְּנֵי
אַרְיֵה וְהָרְבִיעִי פְּנֵי־נָשֶׁר: טו וַיֵּרֹמּוּ הַכְּרוּבִים הִיא הַחַיָּה אֲשֶׁר
רָאִיתִי בִּנְהַר־כְּבָר: טז וּבְלֶכֶת הַכְּרוּבִים יֵלְכוּ הָאוֹפַנִּים אֶצְלָם
וּבְשָׂאֵת הַכְּרוּבִים אֶת־כַּנְפֵיהֶם לָרוּם מֵעַל הָאָרֶץ לֹא־יִסַּבּוּ
הָאוֹפַנִּים גַּם־הֵם מֵאֶצְלָם: יז בְּעָמְדָם יַעֲמֹדוּ וּבְרוֹמָם יֵרוֹמּוּ אוֹתָם
כִּי רוּחַ הַחַיָּה בָּהֶם: יח וַיֵּצֵא כְּבוֹד יְהוָה מֵעַל מִפְתַּן הַבָּיִת וַיַּעֲמֹד
עַל־הַכְּרוּבִים: יט וַיִּשְׂאוּ הַכְּרוּבִים אֶת־כַּנְפֵיהֶם וַיֵּרֹמּוּ מִן־הָאָרֶץ
לְעֵינַי בְּצֵאתָם וְהָאוֹפַנִּים לְעֻמָּתָם וַיַּעֲמֹד פֶּתַח שַׁעַר בֵּית־יְהוָה

*נ"א קרא *נ"א הכרבים

ת"א פני הלמד. קוכא ה':

תרגום

עֵינִין מְחַוַּר מְחַוַּר לְאַרְבַּעְהוֹן דְּגַלְגְּלַיָּא: יג לְאוֹפַנַּיָּא לְהוֹן אִתְקְרֵי גַּלְגְּלָא וַאֲנָא שְׁמַע: יד וְאַרְבְּעָא
אַפִּין לְחַד אַפֵּי חַד אַפֵּי כְרוּבָא וְאַפֵּי תִנְיָנָא אַפֵּי אֱנָשָׁא וּתְלִיתָאָה אַפֵּי אַרְיָא וּרְבִיעָאָה אַפֵּי נְשְׁרָא:
טו וְאִתְרַמּוּ כְרוּבַיָּא אִנּוּן בְּרִיָתָא דִּי חֲזֵיתִי בְנַהַר כְּבָר: טז וּבְמֵיזַל כְּרוּבַיָּא אָזְלִין גַּלְגְּלַיָּא לְקִבְלֵיהוֹן
וּבְמִטַּל כְּרוּבַיָּא יַת גַּפֵּיהוֹן לְאִתְרָמָא כְּמִלְרַע לְרוּם מֵהַחֲזִרִין גַּלְגְּלַיָּא אַף אִנּוּן מִקְבְּלֵיהוֹן:
יז בְּמָקְמֵהוֹן קָמִין וּבְאִתְרַמּוּתְהוֹן מִתְרַמְיָן עִמְּהוֹן אֲרֵי רוּחַ בְּרִיָתָא בְּהוֹן: יח וְאִסְתַּלַּק יְקָרָא דַּיְיָ
דַּיְיָ שְׁרֵי עֲלוֹהִי מֵעִיל לְקִבֵּיל סְקוֹפַת בֵּיתָא וּשְׁרָא עַל כְּרוּבַיָּא: יט וּנְטַלוּ כְרוּבַיָּא יַת גַּפֵּיהוֹן
וְאִתְרָמוּ כְמִלְרַע לְרוּם לְקִבְלִי מֵהַחֲזִרִין גַּלְגְּלַיָּא לְקִבְלֵיהוֹן וְקָם בְּמַעֲלָא דִתְרַע בֵּית מַקְדְּשָׁא

רש"י

(יב) **וידיהם.** של מופיים סס המור שסמרכבה מתגלגלת בתוכן שקורין בוי"ל בלע"ז ווינטן מרגס ומסדסטן. ושפוכים: **לארבעתם אופניהם.** למרכעת מופני המיות: (יג) **להם קורא הגלגל באזני.** לחי שמעתי שסמלאך היה קורא לחם סמופן גלגל: **קורא הגלגל.** לסס נקרא סס גלגל: (יד) **פני האחד.** פני הכרוב סס היו **פני** הסור שמסמכו לכרוב: (יט) **פתח שער בית ה'.** פתח הסיכל:

מצודת דוד

וגביהם. הוא הגובה מלחורי הגוף: **מלאים עינים סביב.** היו מלאים הכפה גוונים מחולפים בכל קצידם לפל מכליסם העיקרי העיקרי המיוחד לכל החיות היה כעין פנ כמ"ש למעלה ומכלה מכליהם כנחלי לם (לעיל ו'): **לארבעתם אופניהם.** כ"ל כן הי לכל לרבעתן החיות ולחופניסס שוגבד המלאה המיוחד לכס היו מלאים מיכפה גוונים מחולפים: (יג) **לאופנים להם.** כ"ל להחופנים הסס שמעתי בחזוני קול קורא לחסס בשם גלגל: (יד) **לאחד.** לכל חיה היו לרבעה פניס: **פני הכרוב.** הוא שהכתוב מנבי הסור כי לחז"ל יחזקאל בקש כחמים ולמר לין קטנור נעם, קנגוד כי פני הסור יזכיל שנעל שחעלו בו יכלול ושכתב פני הסור לפני כבוד והוא לפי זוערי וגן לחס: **פני אדם.** הוא לפי כשבתי מבן לחס: (טו) **וירומו הכרובים.** כלחס שהכרובים נחקלבו ממקומם: **הוא החיה.** כ"ל לין זה ענין לאבר אלא היא החיה בעלמה לאבר לחיתי על נהר כבר עם כי לז כלה פני שור ועתה כלה בחקומו פני כרוב: (טז) **ובלכת.** כ"ל לא בשתי' האכוגי' ממה שהיו, ועתה יהיו הכרובים ילכו גם החופנים אלצם ועתה יבשאו הכרובים לח כביהם להחכוסם מעל הארץ לעלות למעלה לא יסבו גם החופנים מאלצם: (יז) **בעמדם.** בעת יעמדו הכרובים יעמדו גם החופנים ובעת יהיו למעלה יהיו עמהם כי לעון החיה הוא בחופנים וכאשר יעבו גם החופנים: (יח) **מעל מפתן הבית.** כי שם היו כמ"ש למעל: (יט) **וישאו.** נשאו כניהם למעל: **לעיני בצאתם.** בעיני ראיתי בעת יצאו מביח ק"ק מעל המפתן: **והאופנים לעמתם.** גם החופנים היו מסכוממים לעומת הכרובים וכשהם לכם: **ויעמד.** דמוס המכבי' עמד בשחם שבר בית ה' המזכחי כ"ל בשחם הביכל הפונה למזרח לח בשחם הסור למערב כנית ק"ק:

הַקַּדְמוֹנִי וּכְבוֹד אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל עֲלֵיהֶם מִלְמָעְלָה: כ הִיא הַחַיָּה
אֲשֶׁר רָאִיתִי תַּחַת אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל בִּנְהַר כְּבָר וָאֵדַע כִּי כְרוּבִים
הֵמָּה: כא אַרְבָּעָה אַרְבָּעָה פָּנִים לְאֶחָד וְאַרְבַּע כְּנָפַיִם לְאֶחָד
וּדְמוּת יְדֵי אָדָם תַּחַת כַּנְפֵיהֶם: כב וּדְמוּת פְּנֵיהֶם הֵמָּה הַפָּנִים
אֲשֶׁר רָאִיתִי עַל־נְהַר כְּבָר מַרְאֵיהֶם וְאוֹתָם אִישׁ אֶל־עֵבֶר
פָּנָיו יֵלֵכוּ:

יא א וַתִּשָּׂא אוֹתִי רוּחַ וַתָּבֵא אֹתִי אֶל־שַׁעַר בֵּית־יְהוָה
הַקַּדְמוֹנִי הַפּוֹנֶה קָדִימָה וְהִנֵּה בְּפֶתַח הַשַּׁעַר עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה
אִישׁ וָאֵרְאֶה בְתוֹכָם אֶת־יַאַזַנְיָה בֶן־עַזֻּר וְאֶת־פְּלַטְיָהוּ בֶן־בְּנָיָהוּ
שָׂרֵי הָעָם: ב וַיֹּאמֶר אֵלָי בֶּן־אָדָם אֵלֶּה הָאֲנָשִׁים הַחֹשְׁבִים אָוֶן
וְהַיֹּעֲצִים עֲצַת־רָע בָּעִיר הַזֹּאת: ג הָאֹמְרִים לֹא בְקָרוֹב בְּנוֹת

ת"א ומצע לומי. קידושין ע"ב:

תרגום

דְיָ מַדְנְחָאָה וְקָדָם אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל עֲלֵיהוֹן מִלְעֵלָּא: כ אִנּוּן בְּרְיָתָא דַחֲזֵיתִי תְּחוֹת יְקָר אֱלָהָא
דְיִשְׂרָאֵל בְּנַהֲר כְּבָר וְיָדַעִית אֲרֵי כְּרוּבְיָא אִנּוּן: כא אַרְבַּע אַרְבַּע אַפִּין לְחָד וְאַרְבַּע גַּפִּין
לְחָד וְדִמְיוֹת יַד אֲנָשָׁא תְּחוֹת גַּפֵּיהוֹן: כב וּדְמוּת אַפֵּיהוֹן אִנּוּן אַפַּיָּא דִי חֲזֵיתִי עַל נַהֲר כְּבָר
חֶזְוֵיהוֹן וְאִנּוּן בְּרְיָא לְקֳבֵל אַפֵּיהָא אָזְלָא:

יב א וּנְטָלַת יָתִי רוּחָא וְאַעְלַת יָתִי לְתָרַע בֵּית מַקְדְּשָׁא דֵיָ מַדְנְחָאָה דְפָתִיחַ לְמַדְנְחָא וְהָא
בְּמַעֲלָנָא דְתָרַע עַסְרִין וְחַמְשָׁא גַּבְרִין וַחֲזֵית בֵּינֵיהוֹן יָת יַאַזַנְיָה בַר עַזּוּר וְיָת פְּלַטְיָה בַר
בְּנָיָה רַבְרְבֵי עַמָּא: ב וַאֲמַר לִי בַּר אֱנָשׁ אִלֵּין גַּבְרַיָּא דְמַחְשְׁבִין לְמִנַּס וְדָמְלְכִין מִלְּךְ בִּישׁ בְּקִרְתָּא
הָדָא: ג דְאָמְרִין לָא בְקָרִיב לְמִבְנֵי בָתִּין הִיא חַשִּׁיבָא לָנָא כִּרְזָדָא וַאֲנַחְנָא חַשִּׁיבִין בְּגַוָּהּ כְּבִסְרָא

רש"י

הקדמוני. סמזרח וזה היה מסע סילוק השני ממפקן בית קלעי סקדשים לעזרה: (כ) היא החיה. מתוך שרחיתי במרכבה זו כל מעשה המרכבה הרשמוכה לחי חומר היה לשר רחיתי בנהר כבר: ואדע. כי נסכף פני הסור לפני כרוב והיו כה שני פני חלס פנים קטנים על ילך ופנים גדולים על חלס:

יא (א) והנה בפתח השער וגו'. הם הם שחמר למעלה לחוריהם חל היכל ה' חלח שלח פירש שם מי היו וכחן פי' לח שמות פנים חלס: (ג) האומרים לא בקרוב. יבחו לשרי הסנהדרין עליהם: בנות בתים. חין לחות להם חלח שמות בתים לשבח בחוכם כי לח יגלה חן העיר הזחת עד חותיהן:

מצודת ציון

הקדמוני. המזרחי: (כב) ואותם. ועלמה וכן ופמילו לומס עון למעמה (ויקרל כ"ג): עבר. פלה ולך:

מצודת דוד

עליהם. על הכרובים: (כ) היא החיה. כ"ל יזיל עלמה הפיה למר כלחיתי וגו' עם כי עמה היה פני כרוב נזקוק פני שור: ואדע. ידעתי לח למר הכרובים שכלחיתי המה החי' עלמ':

(כא) ארבעה וגו'. כ"ל כי כ"ל מלכנעה הפנים למר שכל לך היה כלול מלכנעה ולכ"ל מהפנים היה לרכע כנפים ודמות ידי לדם היה חחת כנפיהם: (כב) ודמות פניהם. לוכח פניהם המה חיותן הפנים למר כלחיתי על נהר כבר: מראיהם. כ"ל זהו שכלחיתם שכלחיתי על נהר כבר: ואותם. והם עלמה למר כלחיתם לז: איש. כל חמד מהם הלכו לל עבר מל פניו כי היה להם פנים לכל רוח ושכל עבר שילכו המה הלכו מול פניהם ולחומר בענבור כל זה שפעתי לדעת שזו היל החיה בעלמה למר כלחיתי על נהר כבר:

יא (א) ותשא. רוח הלהיה נשל חומי בחלמה הנשוח': אל שער בית ה' הקדמוני. כ"ל לל שער ההיכל המזרחי ולחופעה בימלר למר העומה קדימה לל השער העומה למזרח לנגיח ק"ק: עשרים וגו'. כ"ל סם עמדו כ"ה חיש ובין החנשים ההם כלחיתי לם ילחזיה ונומר: (ב) החשבים. למר מוסנים חון ויועלים בעיר הזחת עלמ נע: (ג) האמרים. למר יחמרו בעלמה לל בזמן קנוב יסיה היעוד שכע שהנביל מייעד על העיר הזחת ולכן נמות בחים כ"ל ס"ל חין לנו עסק כ"ל לנמות בחיים כי נהם כבר

בָּתִּים הֲיֹא הַסִּיר וַאֲנַחְנוּ הַבָּשָׂר׃ ד לָכֵן הִנָּבֵא עֲלֵיהֶם הִנָּבֵא בֶן־
אָדָם׃ ה וַתִּפֹּל עָלַי רוּחַ יְהוָה וַיֹּאמֶר אֵלַי אֱמֹר כֹּה־אָמַר יְהוָה כֵּן
אֲמַרְתֶּם בֵּית יִשְׂרָאֵל וּמַעֲלֹת רוּחֲכֶם אֲנִי יָדַעְתִּיהָ׃ ו הִרְבֵּיתֶם
חַלְלֵיכֶם בָּעִיר הַזֹּאת וּמִלֵּאתֶם חוּצוֹתֶיהָ חָלָל׃ ז לָכֵן כֹּה־אָמַר
אֲדֹנָי יֱהוִה חַלְלֵיכֶם אֲשֶׁר שַׂמְתֶּם בְּתוֹכָהּ הֵמָּה הַבָּשָׂר וְהִיא הַסִּיר
וְאֶתְכֶם הוֹצִיא מִתּוֹכָהּ׃ ח חֶרֶב יְרֵאתֶם וְחֶרֶב אָבִיא עֲלֵיכֶם נְאֻם
אֲדֹנָי יֱהוִה׃ ט וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתּוֹכָהּ וְנָתַתִּי אֶתְכֶם בְּיַד־זָרִים
וְעָשִׂיתִי בָכֶם שְׁפָטִים׃ י בַּחֶרֶב תִּפֹּלוּ עַל־גְּבוּל יִשְׂרָאֵל אֶשְׁפּוֹט
אֶתְכֶם וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה׃ יא הִיא לֹא־תִהְיֶה לָכֶם לְסִיר וְאַתֶּם

*יתיר ו׳

תרגום

דְּבִשְׁיל בְּגוֹ דְּחָדָא׃ ד בְּכֵן אִתְנַבֵּי עֲלֵיהוֹן אִתְנַבֵּי בַּר אֱנָשָׁא׃ ה וּשְׁרַת עֲלַי רוּחָא דַּייָ וַאֲמַר לִי אֱמַר כִּדְנָן אֲמַר יְיָ כֵּן אֲמַרְתּוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל וְדִי אַתְיָן מַדְהַרְהָרִין וְדִסְלִיקַת עַל לִבְּכוֹן קָדְמַי גְּלָן׃ ו אַסְגֵּיתוּן קְטוֹלֵיכוֹן בְּקִרְוָתָא הָדָא וּמְלֵיתוּן שׁוּקָהָא קְטִילִין׃ ז בְּכֵן כִּדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים קְטוֹלֵיכוֹן דִּשַׁוִּיתוּן בְּגַוַּהּ אִנּוּן בִּסְרָא וְהִיא כִּדּוּדָא וְיָתְכוֹן אַגְלֵי מִנַּהּ׃ ח מִן קֳדָם דְּחַלְתּוּן בְּחַרְבָּא דְּחַלְתּוּן יְדָכְטֵלִין בְּחַרְבָּא אֵתֵי עֲלֵיכוֹן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים׃ ט וְאַגְלֵי יָתְכוֹן מִנַּהּ וְאֶמְסַר יָתְכוֹן בִּיד נוּכְרָאִין וְאֶעְבֵּיד בְּכוֹן פּוּרְעָנוּת דִּינִין׃ י בְּחַרְבָּא תִּתְכַּטְלוּן עַל תְּחוּם אַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל אֶתְפְּרַע מִכּוֹן וְתִדְּעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ׃ יא הִיא לָא תֶהֵי לְכוֹן כְּדוּדָא בְּרַם אַתּוּן תְּהוֹן בְּגַוַּהּ כְּבִסְרָא דְּבִשְׁיל

רש"י

היא הסיר ואנחנו הבשר. כמש שמין הבשר יוצאת מן הסיר עד גמר בישולו כך לא נצא ממנה עד שנמות: **(ה) כן אמרתם.** ידעתי כי זולת מחשבתם סירוסלים הסיר ומהם הבשר ומזי לומר לכם כי לחלוטין שמחשבתם כזה היה לסיר שהם נגמרו כזה אבל לכם לא תהיה הסיר לקלוט אתכם עד יום מיתה כי אתכם תוציא מתוכה: **ומעלות רוחכם.** העלות על דעתיכם בוטר"ח בלע"ט בלע"ז: **(ז) הוציא.** כמו להוציא ולשון נכיחה הבחים כי בגלות הלכו החוצה והבניס ואין יורע את הבחים: **(ח) חרב יראתם.** כשפניהם לעורה לחלך מלריס כמו שנאמר בלדקיה ויתרך בו לשלוח מלאכיו לתלריס (לקמן י"ז): **(י) על גבול ישראל.** בסוף הגבול והיה רבלתה ארץ חמת היה תגבולכם שם נשפע לדקיהו ביד נבוכד נלר כמו שנאמר בספר (מלכים ג׳ כ"ה) שם שחט לא בניו שם נקר את עיניו והוא סוף הגבול שנא׳ במרגלים בבמה מקומות עד לבוא חמת (במדבר י"ג): **(יא) לא תהיה לכם לסיר.** המשמרת נתחיה עד גמר בישולם: **ואתם תהיו בתוכה לבשר.** שמותו בתוכה ושבזרו

מצודת דוד

ימים רבים: **היא הסיר.** ירושלים היא הסיר שמבשלין בו ולעמנו הבשר המושם בסיר כ"ל כשם שהיין הבשר יולא מן הסיר עד גמר בישולו כן אנחנו לא נלא מן העיר הזאת עד גמר הבישול והוא ביום המיתה: (ד) **לכן.** הוסיף וכן יאמרו הנשא עליהם הצוך למניהם: **הנבא ונו׳.** כשל הדבר לזכות: (ה) **ותפל.** תבוא עלי לוכ הנבואה: **אמר.** אל לנבי ירושלים: **כן אמרתם.** כדבר הזה לא נקרוב ונו׳ לאמרתם אתם בית ישראל ועל בני יהודה יאמר: **ומעלות רוחכם.** כ"ל לא בלבד ידעתי אתניכם כי לף האמנדות העולות על רוחכם ידעתי לאכי בכל מלא ובמנא: (ו) **הרביתם.** כ"ל ובעצוב הדבריס והמהשבות האלה לאבר אתשובו שלא הגלו מן העיר תוציאו לעשות הכא ואתנו אלריס בעיר הזאת ומאלאו החוצות אלריס: (ז) **לכן.** הוסיף וכן עשיתם לכן כה לאמר ה׳ אלריכם ונו׳ כ"ל הנה עתה אתקיים לאתכם שאתכם היא הסיר ונו׳ כי אלריכם לאבר הכנעתם אתוכה האה הבשר ולעומת מנגי החלריס דיאה העיר לא הסיר שאתיאים זה לא הבשר כי כן באמה זה מנגי אלריס: **ואתכם.** אבל עליכם בזכתי להוציא אתוכה ואתכם לוליא אתוכה לכלה גולה ולא יתקיים אתכם בעלאכם: (ח) **חרב יראתם.** אתוכה אלך בבל יבלאם ואבא אלריכם אתנו: (י) **על גבול ישראל.** קאוך לגבול יבלאל אבשוע שאתכם והוא בגבלה בארץ אתת אתנ"ם ויעלהו ונו׳ בבלתה ויאסרהו אלך בבל לאת בני לדקיהו ונו׳ ולאת כל אורי יהודה שהא אלך בבל ולאת עיני לדקיהו עור (יהיאי כ"ט): **וידעתם.** לז אדעו שאני ה׳ האומן לבלם גאול: (יא) **היא.** ירושלים לא תהיה לעומתכם **כסיר** האמנדה הבשר הבושם בשהכה על גמר הבשול כי לא תהיו בה עד יום המיתה: **ואתם.** אבל לאת שהיו בתוכה דומה לבשר

תִּהְיוּ בְתוֹכָהּ לְבָשָׂר אֶל־גְּבוּל יִשְׂרָאֵל אֶשְׁפֹּט אֶתְכֶם׃ יב וִידַעְתֶּם
כִּי־אֲנִי יְהוָה אֲשֶׁר בְּחֻקַּי לֹא הָלַכְתֶּם וּמִשְׁפָּטַי לֹא עֲשִׂיתֶם
וְכִמִשְׁפְּטֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיכֶם עֲשִׂיתֶם׃ יג וַיְהִי כְּהִנָּבְאִי
וּפְלַטְיָהוּ בֶן־בְּנָיָה מֵת וָאֶפֹּל עַל־פָּנַי וָאֶזְעַק קוֹל־גָּדוֹל וָאֹמַר
אֲהָהּ אֲדֹנָי יְהוִה כָּלָה אַתָּה עֹשֶׂה אֶת שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל׃ יד וַיְהִי
דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ טו בֶּן־אָדָם אַחֶיךָ אַחֶיךָ אַנְשֵׁי גְאֻלָּתֶךָ
וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל כֻּלָּהּ אֲשֶׁר אָמְרוּ לָהֶם יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם רַחֲקוּ
מֵעַל יְהוָה לָנוּ הִיא נִתְּנָה הָאָרֶץ לְמוֹרָשָׁה׃ טז לָכֵן אֱמֹר כֹּה אָמַר
אֲדֹנָי יְהוִה כִּי הִרְחַקְתִּים בַּגּוֹיִם וְכִי הֲפִצוֹתִים בָּאֲרָצוֹת וָאֶהְיֶה
לָהֶם לְמִקְדָּשׁ מְעַט בָּאֲרָצוֹת אֲשֶׁר־בָּאוּ שָׁם׃ יז לָכֵן אֱמֹר כֹּה־

*נ"א כה במתג ומקף

ת"א וכמשפטי הגוים. קהלדין ל"ט: ויכי כהנבאי. קידושין סח: ותהי להם. מגילה ע':

תרגום

בְּגוֹ דוּדָא עַל תְּחוֹם אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל אֶתְפְּרַע מִנְּכוֹן׃ יב וְתִדְּעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ דִי בְקְיָמַי לָא הַלֶּכְתּוּן וְדִינַי לָא עֲבַדְתּוּן וְכִנְמוּסֵי עַמְמַיָּא דִי בְסַחֲרֵיכוֹן עֲבַדְתּוּן׃ יג וַהֲוָה כְּאִתְנַבְּיוּתִי וּפְלַטְיָה בַר בְּנָיָה מִית וְאִשְׁתַּטַּחֵית עַל אַפַּי וְצַוַּחֵית בְּקָל רַב וַאֲמַרִית קֳבֵיל בָּעוּתִי יְיָ אֱלָהִים גְּמַרְתָּ אַתְּ עֲבַד עִם שְׁאָרָא דְיִשְׂרָאֵל׃ יד וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר׃ טו בַּר אָדָם אָחָךְ אָחָךְ אֱנָשׁ קְרִיבָךְ וְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל כֻּלְּהוֹן דְּאָמְרִין לְהוֹן יָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם אִתְרַחֲקוּ מֵדַּחֲלָא דַיְיָ לְנָא הִיא אִתְיְהִיבַת אַרְעָא לְמֵרְתָּהּ׃ טז בְּכֵן בְּדֵין אֱמַר יְיָ אֱלָהִים אֲרֵי אַרְחֲקִתְּנוּן לְבֵינֵי עַמְמַיָּא וַאֲרֵי בַּדַּרְתִּנּוּן בְּמָדִינָתָא וַהֲוֵית לְהוֹן בָּתֵּי כְנִשְׁתָּא תְּנַן לְבֵית מַקְדְּשִׁי וְאִנּוּן כִּזְעֵיר בְּמָדִינָתָא דְאִתְגְּלִיאוּ לְתַמָּן׃ יז בְּכֵן אֱמַר כְּדֵין אֲמַר יְיָ אֱלָהִים וַאֲקָרֵיב יָתְכוֹן מִן בֵּינֵי עַמְמַיָּא וַאֲכַנֵּישׁ

רש"י

בתוכה כבשר וכתוך קלחת: אל גבול ישראל אשפוט אתכם. ולא בתוכה תמוטו: (טו) אחיך אחיך. גלות סורקין וגלות יכניה וכל בית ישראל שהלכו וגלוה: אשר אמרו להם. אשר אמרו עלי הם יושבי ירושלים שלא גלו עם יכניה שהמלך עליהם נכוכד נצר לתת לדקיהו. ועתה הם מתקוים על אחיהם שגלו ואומרים עליהם רחקו מעל ה': (טז) למקדש מעט. לבתי כנסיות לתיון יתבין לבית מקדשה:

מצדת ציון

(יא) אל גבול. כמו על גבול: (יג) אהה. הוא ענין לכון יללה: כלה. כמו הכלה בה"פ במיתה: (טו) גאלתך. כן יקרא הקדוש על כי הוא ילוי לגאול גאלתו ויד הלוקח וכן כי גואל אני: (כוס ג'): למורשה. מל' ירושה: (טז) הפצותים. ענין פזור

מצודת דוד

הנגזרה תהיה כי בגבולה הגזרה היה נכלה לו כלומר מבינה הדבר הזה ובחבר לוה לו המקום כמ"ש למעלה לכן הנני עליהם וגו': ופלטיהו. הוא אחד מן השרים שעמדו בפתח השער: מת. מיתה מהולות: ואפל וגו'. להתמהות ולבקש רחמים: כלה אתה עשה. וכי אתה עוזר כלה לת השלחים לגל יושב מי ועל שלחנו מה פתאום והיה מלאתי העם תבד שמח כן ימומו כולם: (טו) אחיך אחיך אנשי גאלתך. אמר שלא פעמים אחד גר גלות אלך זגולון ואלך בשבלי בימי פקח בן רמליהו כמ"ש בפ"ב ע"ו ואחד גר גלות לבבלי עבר הירדן כמ"ש בדה"ל ה' ואחד גר גלות יהודה בימי יהויקים ובימי יהויכין: וכל בית ישראל כלה. הוא הגלות הכללי בימי הושע בן אלה כמ"ש בפ"ג י"ז: אשר אמרו להם. אמר יושבי ירושלים אומרו על כל אלה הגליות אחל' הנה הם רחקו מעל ה' וממקדשו והשליכם למלכות כמוקות ולא יצניח בהם מעתה וכל ת"י בבלה נתנה לנו למורשה ואתנחו בשב בגולה על עולם ות"ב שמתים הם בגלותם וחושבים לבתם אלהים וכאומר לית ת"ב תלמוד על זה הלשון הכתוב בהושע: (טז) לכן. הוחיל ואומרים שלא יגזרם בהם מעתה אמור להם כי בהלכות אמר אתו שמה תהיה להם למקדש מעט כ"ל אמנם ועם כי בזמנם בהלכות העתים אמנם לא רחקו מן מקדשי שהוא המקדש הגדול אמר ביושלים יהיה להם במקומו מקדש מעט: שבגלי בבבליים שלהם ועם כי רחקו מן מקדשי שהוא המקדש הגדול אמר ביושלים יהיה להם במקומו מקדש מעט: (יז) לכן אמר. הוחיל ואומרים שלגלות הללה לא יזדו לעולם לגלגלם והם ייבשו לכן אמור עליהם כה אמר ה' וקבלתי ונר

אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה וְקִבַּצְתִּי אֶתְכֶם מִן־הָעַמִּים וְאֶסַּפְתִּי אֶתְכֶם מִן
הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר נְפוּצוֹתֶם בָּהֶם וְנָתַתִּי לָכֶם אֶת־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל:
יח וּבָאוּ שָׁמָּה וְהֵסִירוּ אֶת־כָּל־שִׁקּוּצֶיהָ וְאֶת־כָּל־תּוֹעֲבֹתֶיהָ מִמֶּנָּה:
יט וְנָתַתִּי לָהֶם לֵב אֶחָד וְרוּחַ חֲדָשָׁה אֶתֵּן בְּקִרְבְּכֶם וַהֲסִירֹתִי לֵב
הָאֶבֶן מִבְּשָׂרָם וְנָתַתִּי לָהֶם לֵב בָּשָׂר: כ לְמַעַן בְּחֻקֹּתַי יֵלֵכוּ וְאֶת־
מִשְׁפָּטַי יִשְׁמְרוּ וְעָשׂוּ אֹתָם וְהָיוּ־לִי לְעָם וַאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם
לֵאלֹהִים: כא וְאֶל־לֵב שִׁקּוּצֵיהֶם וְתוֹעֲבֹתֵיהֶם לִבָּם הֹלֵךְ דַּרְכָּם
בְּרֹאשָׁם נָתַתִּי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה: כב וַיִּשְׂאוּ הַכְּרוּבִים אֶת־כַּנְפֵיהֶם
וְהָאוֹפַנִּים לְעֻמָּתָם וּכְבוֹד אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל עֲלֵיהֶם מִלְמָעְלָה:
כג וַיַּעַל כְּבוֹד יְהוָה מֵעַל תּוֹךְ הָעִיר וַיַּעֲמֹד עַל־הָהָר אֲשֶׁר מִקֶּדֶם
לָעִיר: כד וְרוּחַ נְשָׂאַתְנִי וַתְּבִאֵנִי בַשְׂדִּימָה אֶל־הַגּוֹלָה בְּמַרְאֶה

*נ"א והסרתי חסר י' או והסרותי *נ"א ותביאני מלא

תרגום

יְתֵכוֹן מִן מַדִּינָתָא דְּאַתְבַּדַּרְתּוּן בָּהֶן וְאֶתֵּן לְכוֹן יָת אַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל: יח וְיֵעָלוֹן לְתַמָּן וְיַעְדּוֹן יָת
כָּל שִׁקּוּצָהָא וְיָת כָּל תּוֹעֲבָתָא מִנָּהּ: יט וְאֶתֵּן לְהוֹן לֵב דְּחִיל וְרוּחַ דְּחִילָא אֶתֵּן בְּמֵעֵיהוֹן וְאַתְבַּר
לִבָּא דְּרַשִׁיעָא דְּהוּא תַקִּיף כְּאַבְנָא מִבִּסְרֵיהוֹן וְאֶתֵּן לְהוֹן לֵב דָּחִיל לְמֶעְבַּד רְעוּתִי: כ בְּדִיל
דִּבְקָמַי יְהָכוֹן וְיָת דִּינַי יִטְּרוּן וְיַעְבְּדוּן יַתְהוֹן וִיהוֹן קֳדָמַי לְעַם וַאֲנָא אֶהֱוֵי לְהוֹן לֵאלָהָא: כא בְּתַר
פִּלְחַן שִׁקּוּצֵיהוֹן וְתוֹעֲבָתְהוֹן לִבְּהוֹן מָעֵי פּוֹרְעָנוּת אַרְחֵיהוֹן בְּרֵישֵׁיהוֹן יְהֵבִית אֲמַר יְיָ אֱלָהִים:
כב וּנְטָלוּ כְּרוּבַיָּא יָת גַּפֵּיהוֹן וְגַלְגַּלָּא לְקִבְלֵיהוֹן וְיֵקָר אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל עֲלֵיהוֹן מִלְעֵלָּא: כג וְאִסְתַּלַּק
יְקָרָא דַּיְיָ מִן גּוֹ קַרְתָּא וּשְׁרָא עַל טוּר זֵיתָא דְּמִמַּדְנָחָ לְקַרְתָּא: כד וְרוּחָא נְטָלַתְנִי וְאוֹבִילַתְנִי לְמַדִּינַת

רש"י

(יט) לב בשר. לב רך ומוח ליכנע: **(כא) ואל לב שקוציהם וגו'.** ומוסב מסר אל כל סקוץ ותועבה לבב כולך שמסרו בירושלים אלו גלו ועושים בעובדי כוכבים וסקוציהם: **דרכם בראשם נתתי.** שמוליך עליהם חרס וסבי וילכו בגולה: **(כב) וישאו הכרובים.** למחר שגמר דבריו אלו נסתלק: **(כג) על ההר אשר מקדם לעיר.** הוא הר הזיתים שהוא במזרחו של העיר וזה מסע שלישי: **(כד) במראה ברוח אלהים.** נדמה לי כאלו עכשיו הוא מחזירני מירושלים לבבל:

מצודת דוד

ל"ל קן לשון ה' וכן לעשה ולקבץ לשכם וגו' ולז לשזיב לכם לא לשון יכולת ועל ימי המשיח ילמד: (יח) והסירו וגו'. ל"ל כשקוציהם והתועבות הנעשים בה עמה יקיכו משוכה כלומר אז לא יהיה נעשה בה עוד: (יט) לב אחד. ל"ל לא יהיה עוד לבם סלוק ומפוצל להשתין בה' כי בכל לב ילמיוו בה': **רוח חדשה.** לשון חדש ללבם נמוקי: **לב האבן.** לבקשה כאבן: **מבשרם.** ל"ל מגשם: **לב בשר.** כן כשכר ל"ל מוכנע ומוח: (כ) למען.

מצודת ציון

כמו כי נמצ העם (ס"ל י"נ): (יח) **שקוציה.** עניין תעוב ומשוס: (כ) **למען.** עניינו כמו בשוחן וכן למען יחכבו (לעיל ו'): (כא) **לב.** מוכיחים הדבר ועיקרו יקבל לב וכן בלב יס (שמוס ס"ו): **נתתי.** כמו אמן כי דברי הכנוסה בכוכה כאלו כבר נעשתה: (כב) **ויעל.** נסתלק: (כד) **נשאתני.** עניין לקיחה כמו יפל בכבה (מהלים כ"ל):

הוא מה שהיה במראה הראשון אשר ראה על נהר כבר: **ותבאני כשדימה.** ל"ל ותביאני מלא נ"א והסרתי חסר י' או והסרותי *נ"א ותביאני מלא

בְּרוּחַ אֱלֹהִים יֵיעַל מֶעָלַי הַמַּרְאָה אֲשֶׁר רָאִיתִי: ה וַאֲדַבֵּר אֶל־
הַגּוֹלָה אֵת כָּל־דִּבְרֵי יְהוָה אֲשֶׁר הֶרְאָנִי:

יב א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: ב בֶּן־אָדָם בְּתוֹךְ בֵּית־הַמְרִי
אַתָּה יֹשֵׁב אֲשֶׁר עֵינַיִם לָהֶם לִרְאוֹת וְלֹא רָאוּ אָזְנַיִם לָהֶם לִשְׁמֹעַ
וְלֹא שָׁמֵעוּ כִּי בֵית מְרִי הֵם: ג וְאַתָּה בֶן־אָדָם עֲשֵׂה לְךָ כְּלֵי
גוֹלָה וְגֹלֵה יוֹמָם לְעֵינֵיהֶם וְגָלִיתָ מִמְּקוֹמְךָ אֶל־מָקוֹם אַחֵר
לְעֵינֵיהֶם אוּלַי יִרְאוּ כִּי בֵית מְרִי הֵמָּה: ד וְהוֹצֵאתָ כֵלֶיךָ כִּכְלֵי
גוֹלָה יוֹמָם לְעֵינֵיהֶם וְאַתָּה תֵּצֵא בָעֶרֶב לְעֵינֵיהֶם כְּמוֹצָאֵי גוֹלָה:
ה לְעֵינֵיהֶם הַתָּר־לְךָ בַּקִּיר וְהוֹצֵאתָ בּוֹ: ו לְעֵינֵיהֶם עַל־כָּתֵף

ת"א ולמה זן לחדם. נדרים מ':

*בנ"א הע' בזקף

תרגום

אַרְעָא כַּסְדָאֵי לֵהּ בְּנֵי גָלוּתָא בְּחֶזְוָא בְּרוּחָא דִּי שָׁרַת עֲלַי מִן קֳדָם יְיָ וְאִסְתַּלַּק מִנִּי חֶזְוָא
דַּחֲזֵיתִי: כה וְאֶתְנַבֵּיתִי לִבְנֵי גָלוּתָא יַת כָּל פִּתְגָמַיָּא דִּי דְאַחֲזַנִי:

יב א וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר: ב בַּר אָדָם בְּגוֹ עַמָּא סָרְבָנָא אַתְּ יָתִיב דִּי עַיְנִין
לְהוֹן לְמֶחֱזֵי וְלָא חָזַן וְאוּדְנִין לְהוֹן לְמִשְׁמַע וְלָא שָׁמְעִין אֲרֵי עַם סָרְבָן אִנּוּן: ג וְאַתְּ בַּר
אָדָם אַתְקֵן לָךְ מָנֵי גָלוּתָא וּתְלֵי בִימָם לְעֵינֵיהוֹן וְתִגְלֵי מֵאַתְרָךְ לַאֲתַר אָחֳרָן לְעֵינֵיהוֹן מָאנֵי יְתַלְּטוּן
אֲרֵי עַם סָרְבָן אִנּוּן: ד וְתַפֵּיק מָנָךְ כְּמָנֵי גָלוּתָא בִימָם לְעֵינֵיהוֹן וְאַתְּ תִּפּוֹק בְּרַמְשָׁא לְעֵינֵיהוֹן כְּמַפְקָנֵי
גָלוּתָא: ה לְעֵינֵיהוֹן חַתַּר לָךְ בְּכוֹתְלָא וְתִפּוֹק בֵּיהּ: ו לְעֵינֵיהוֹן עַל כַּתְפָא תִּטּוֹל בְּקַבְלָא תִּפּוֹק

רש"י

יב (ג) כלי גולה. כלי למסוע ומקיפה קטנה לגוים גם חרוכה הוא לבית יסרחל סבירוסלים סיעמו כן ולא
ינטרכו לגוים בלא בגומח על גבי קרקע והחלילים ככנסים בחוכו ושם לא שמעו לו והולרכו לכך והוא
הכחוב בספר קינות ויגרם בחלק סיני (מיכה ב') במדרש קינות: **וגלה יומם.** מיום שם סיים שלמה ימים
נסוג בעלמך כלחם המכין לעליו לגלות סירחו בני הגולה ויחלחו מה מעשיך ואחה חביל לשם שסיתן הוא
לללוכיהו ועמו ויחלחו לשם חלו לח שלומיהם ויוליעו לחחיהם וקרוביהם חשר שם כל חשר יסחעו חפיך וכן
כל יוסף שבמקרא לשון יום יום הוא דבר המוסג ימים רבים כך שמעתי מפשוטו של רבי משה הדרשן ואחה דבריו:
אולי יראו. שמא יביאו חפרלנרו"נט בלע"ז: **כי בית מרי המה.** לפיכך עליהן הוא שמוס: (ד) **במוצאי.**
קומ"ע חיסוס"ם בלע"ז: (ה) **החתר לך בקיר.** סימן ללללוכיהו שילה דרך מחחרת מער' כי ירח לגח' דרך

מצודת ציון | מצודת דוד

יב (ב) **המרי.** ענין מרד ופיכוח: (ד) **התר.** ענין חפיכה וכן שחם נם בקיר (לעיל מ'): **בקיר.** בכוחל:

הגולה. על שכני הגולה נאמן ישלחו הדברים לקהוניהם ליהוסלים: **את כל דברי ה' וגו'.** כל הדברים שחר הכלימה שבג' הפעמים שלח הוחל ליהוסלים בחלוקה הגהולה:

יב (ב) **בתוך בית המרי.** על שכני הגולה יחמר: **אשר עינים להם.** שחר יש להם עיניים לכלות בהם עיניים ולינם כוחים כ"ל הלא בעיניהם לחו גלוחם מן המלך ולא לקחו מוסך: **ולא שמעו.** על דברי הנביא המהיכים: (ג) **כלי גולה.** כלים המיוחדים לשכני גולה וכם מכחיל וכד וקערה וכחומה: **וגלה יומם.** בעלם היום מהיה גולה לעיניהם ומחוך ומעשק לילך יהיה הגלוח ומחר מהיה גולה ומועחק ממקומך על מקום שחר כ"ל מביחו על בית שהוח העומד ממרכך והוח לכחן על גלוח יהוסלים שחשר יפרש בענין: **אולי יראו.** כ"ל חולי יסחו לב על מה שילחו הכעיג בעוגל כי בית מרי המה ולינם מקבלים מוכחח הנביא בעה וכלומר לך עשה הכחו הזה לחולי פחיל זאח ולם שכל"הכנוחה הזחת והכחוכים החלה נלחכו על יושבי יהוסלים עכ"ל חולי משם יקחו מוסר ויכנע לנגדם: (ד) **והוצאת כליך.** כלי הגולה שחשם בעלם היום לעיניהם כמו שחומלים כלי גולה. כ"ל בענין דרך הגלוח **כלי גולה:** **ואתה תצא.** כ"ל חלא חוא בעלך ממקומך על מקום החחכ: **כמוצאי גולה.** כדרך היולחים לגלוח שיולחים לם גלילה **ולא יחמינו עד יליכ היום:** (ה) **החתר לך.** עשה לך חסילה בקיר הבית ודרך בו יולים לם עלמו והוח לכחן על בקיר שילח חן **סביב דרך משרה:** (ו) **על כתף תשא.** לם כלי הגולה ומחלחליו:

תִּשָּׂא בָּעַלְטָה תּוֹצִיא פָּנֶיךָ תְּכַסֶּה וְלֹא תִרְאֶה אֶת־הָאָרֶץ כִּי־ מוֹפֵת נְתַתִּיךָ לְבֵית יִשְׂרָאֵל׃ ז וָאַעַשׂ כֵּן כַּאֲשֶׁר צֻוֵּיתִי כֵּלַי הוֹצֵאתִי כִּכְלֵי גוֹלָה יוֹמָם וּבָעֶרֶב חָתַרְתִּי־לִי בַקִּיר בְּיָד בָּעַלְטָה הוֹצֵאתִי עַל־כָּתֵף נָשָׂאתִי לְעֵינֵיהֶם׃ ח וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי בַּבֹּקֶר לֵאמֹר׃ ט בֶּן־אָדָם הֲלֹא אָמְרוּ אֵלֶיךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל בֵּית הַמֶּרִי מָה אַתָּה עֹשֶׂה׃ י אֱמֹר אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה הַנָּשִׂיא הַמַּשָּׂא הַזֶּה בִּירוּשָׁלַם וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־הֵמָּה בְתוֹכָם׃ יא אֱמֹר אֲנִי מוֹפֶתְכֶם כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי כֵּן יֵעָשֶׂה לָהֶם בַּגּוֹלָה בַּשִּׁבְיָ יֵלֵכוּ׃ יב וְהַנָּשִׂיא אֲשֶׁר־בְּתוֹכָם אֶל־כָּתֵף יִשָּׂא בָּעַלְטָה וְיֵצֵא בַּקִּיר יַחְתְּרוּ לְהוֹצִיא בּוֹ פָּנָיו יְכַסֶּה־עַיִן אֲשֶׁר לֹא־יִרְאֶה לָעַיִן הוּא אֶת־ הָאָרֶץ׃ יג וּפָרַשְׂתִּי אֶת־רִשְׁתִּי עָלָיו וְנִתְפַּשׂ בְּמִצוּדָתִי וְהֵבֵאתִי

*בנ"א הת' בדגש *נ"א הכ' בתלישה גדולה *הל' פתוחה

תרגום

אַפֵּךְ תְּכַסֵּי וְלָא תֶחֱזֵי יַת אַרְעָא אֲרֵי אָתַנְתָּךְ לְבֵית יִשְׂרָאֵל׃ ז וַעֲבַדִית כֵּן כְּמָא דְאִתְפַּקֵּדִית מָנַי אַפֵּקִית כְּמָנֵי גָּלוּתָא בִּיוֹמָא וּבְרַמְשָׁא אִתְחַרֵית לִי בְּרָתָלָא בְּיַד בְּקִבְלָא נַפֵּקִית עַל כַּתְפָּא נְטַלִית לָעֵינֵיהוֹן׃ ח וַהֲוָה פִּתְגָם יְיָ קֳדָם מִן צָפְרָא לְמֵימָר׃ ט בַּר אֱנָשׁ הֲלָא אִם יֵימְרוּן לָךְ בֵּית יִשְׂרָאֵל עַמָּא סַרְבָנָא מָא אַתְּ עָבֵד׃ י אֱמַר לְהוֹן כִּדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים עַל רַבָּא מַשָּׂא נְבִיאָתָא הָדָא בִּירוּשְׁלֵם וְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל דְּאִנּוּן בֵּינֵיהוֹן׃ יא אֱמַר אֲנָא אָתְכוֹן כְּמָא דַעֲבַדִית כֵּן יִתְעֲבֵיד לְהוֹן בְּגָלוּתָא בְּשִׁבְיָא יֵהָכוֹן׃ יב וְרַבָּא דְבֵינֵיהוֹן עַל כְּתָפָא יִשּׁוֹל בְּקִבְלָא יִפּוֹק בְּכוּתָלָא יַחְתְּרוּן לַאֲפָקוּתֵיהּ בֵּיהּ אַפּוֹהִי יְכַסֵּי חֲלַף דְּחָב הוּא וְלָא יֶחֱזֵי יַת אַרְעָא׃ יג וְאֶפְרֹס

רש"י

בפרסיות מפני הכסדים: (ו) **בעלטה תוציא.** לכשתסך חומיא לתם כליך: (ז) **כלי הוצאתי ככלי גולה יומם.** יום יום הייתי מרמה לכם שאני מתקן לעצמי כלי גולה: (י) **הנשיא המשא הזה.** על המלך לדקיהו אני מרמה שהשם הזה בגימטריא כמוהו: (יב) **פניו יכסה.** מתחת כליתה שהוא סורח מן הטיר ליצא: (יג) **ופרשתי את רשתי עליו.** מערה היתה לו מביתו עד ערבות יריחו וילא דרך המערה מה עשה הקב"ה סביות לבי לחב לפני חול כסדים והלך לפניהם על גב המערה ופס רודפים חותו וכשילא לדקיהו מן המערה בערבות

מצודת דוד

בעלטה תוציא. הכלים והמעלטים תוליא בחושך המושך מצלי קמה ביד דבר המליך כדרך הולכי גול': **פניך תכסה.** כלומר הנוס להחלות פניו: **ולא תראה.** כי בשלל הפנים יכוסה העינים ולא ילמה לעד: **כי מופת.** כ"ל עשה כן כי תוסך נחתי למופת לניה ישראל כמו שעשיתי ויעשו כמו שעשיתי: (ז) **ככלי גולה.** בעגין דרך הוללות כלי גול': **יומם.** עשה היום: **ביד.** עם ידי מחשבתי בקיר לנקבי לילה דרך נו: (ט) **הלא אמרו.** הלא שאלו תוסך על מה לתה עושה כדבריס החלה ובחומר הם שאלו ולתה לו התינוס לתם: (י) **אמור.** הסוגה על שאלתם: **הנשיא המשא וגו'.** כ"ל על הנסיא הזה המלך עליו מלא משא הגלוה הזה מיקדקו ביהוסלים לומר ולא כל ניס ישראל כמו שאמרו: **בתוכם.** כ"ל בחולות הניר: (יא) **אני מופתכם.** לתי לכם למופת: **כאשר עשיתי.** ללכת בדרך הגולים: **כן יעשה להם.** ומוכ ומשכם שלכו גול' נשבי: (יב) **והנשיא.** זה המלך לדקיה: **אל כתף.** על הכתף ישא כלי הגול' ומעלטין בחושך המושך וכן ילא מן הניר: **בקיר.** יעשו לו מחיבה בקיר להוליא בו לא עלמו ועל המערה יחלר כי דרך בו בלה: **יען אשר וגו'.** כ"ל למען לא ילמה הול עיניו לא עם המלך כשהול נוכה שהוא לו לבושם ולכלימה לכן יכסה פניו: (יג) **ופרשתי וגו'.** ולכ"ל משלה היתה לו מביתו עד ערבות יריחו וכלה דרך בו ומחמן לבי הלך משעל פל המערה וכדאו כסדים

מצודת ציון

(ו) **בעלטה.** ענין חושך לשלה כמו ועלטה היה (בראשית ט"ו): **מופת.** סימן ותות: (יב) **לעין.** כמו בעין למ"ד במקום ג"ם וכן יסגה לכסף (תהלים ע'): (יג) **ונתפש.** ענין לכידה: **במצודתי.** שם כלי מכלי הלכידה וכן מלודים וחכמים (קהלת ז'):

אֹתוֹ בָּבֶלָה אֶרֶץ כַּשְׂדִּים וְאוֹתָהּ לֹא־יִרְאֶה וְשָׁם יָמוּת: יד וְכָל
אֲשֶׁר סְבִיבֹתָיו עֶזְרָתוֹ וְכָל־אֲנָפָיו אֲזָרֶה לְכָל־רוּחַ וְחֶרֶב אָרִיק
אַחֲרֵיהֶם: טו וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה בַּהֲפִיצִי אוֹתָם בַּגּוֹיִם וְזֵרִיתִי
אוֹתָם בָּאֲרָצוֹת: טז וְהוֹתַרְתִּי מֵהֶם אַנְשֵׁי מִסְפָּר מֵחֶרֶב מֵרָעָב
וּמִדֶּבֶר לְמַעַן יְסַפְּרוּ אֶת־כָּל־תּוֹעֲבוֹתֵיהֶם בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר־יָבֹאוּ שָׁם
וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה: יז וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: יח בֶּן־אָדָם
לַחְמְךָ בְרַעַשׁ תֹּאכֵל וּמֵימֶיךָ בְרִגְזָה וּבְדָאגָה תִּשְׁתֶּה: יט וְאָמַרְתָּ
אֶל־עַם הָאָרֶץ כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה לִיוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם אֶל־אַדְמַת
יִשְׂרָאֵל לַחְמָם בִּדְאָגָה יֹאכֵלוּ וּמֵימֵיהֶם בְּשִׁמָּמוֹן יִשְׁתּוּ לְמַעַן
תִּשַּׁם אַרְצָהּ מִמְּלֹאָהּ מֵחֲמַס כָּל־הַיֹּשְׁבִים בָּהּ: כ וְהֶעָרִים
הַנּוֹשָׁבוֹת תֵּחָרַבְנָה וְהָאָרֶץ שְׁמָמָה תִּהְיֶה וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה:

*עזרו קרי

תרגום

יַת מַצְדָּתִי עֲלֹהִי וְיִתָּאֲחַד בְּסֵרִיגָתִי וְאָגֵלִי יָתֵיהּ לְבָבֶל לְמְדִינַת אַרְעָא דְּכַסְדָּאֵי וְיָתֵהּ לָא חֲזֵי וְתַמָּן יְמוּת: יד וְכָל דִּי בְסֵחָרָנוֹהִי סַעֲדוֹתִי וְכָל מַשְׁרְיָתֵיהּ אֲבַדַּר לְכָל רוּחָא וּדְקָטָלִין בְּתַרֵיהוֹן: טו וְיִדְּעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ כַּד אֲגֵלִי יָתְהוֹן לְבֵינֵי עַמְמַיָּא וַאֲבַדִּיר יָתְהוֹן בְּמְדִינָתָא: טז וְאַשְׁאַר מִנְּהוֹן גַּבְרִין דְּמִנְיָן מֵחַרְבָּא מִכַּפְנָא וּמְמוֹתָא בְּדִיל דְּיִשְׁתָּעוּן יַת כָּל תּוֹעֲבָתְהוֹן בְּעַמְמַיָּא דְּאִתְגְּלִיאוּ לְתַמָּן וְיִדְּעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ: יז וַהֲוָה פִּתְגָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר: יח בַּר אָדָם מֵיכְלָךְ בְּזִוָּע תֵּיכוֹל וּמִשְׁתָּךְ בִּבְאִשְׁתְּמוּ תִּשְׁתֵּי: יט וְתֵימַר לְעַמָּא דְּאַרְעָא כִּדְנָן אָמַר יְיָ אֱלָהִים לְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם עַל אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל מֵכְלְהוֹן בִּזְוָע וּמִשְׁתְּהוֹן בְּאִשְׁתְּמוּ יִשְׁתּוֹן בְּדִיל דְּתִתְּצֵד אַרְעָא מִמְּלוֹאָהּ מֵחֲטוֹף כָּל דְּיָתְבִין בָּהּ: כ וְקִרְוָא דַּהֲוָה יָתֵב וְאַרְעָא לְצַדִּי תֵּהֵי וְתִדְּעוּן

רש"י

יכיון רמזנו יוצא ופסוקו: **ואותה לא יראה**. כי ברבלה בלחץ חמת לבו אמו מספטים ועור אח עיניו ואחר כך הביאו לבבל כמה שנאמר בספר (מלכים ב' ל' כ"ה וירמיה ל"ט): **(יד) וכל אנשיו**. סריו ומנחס פחר בו לשון כנפיס: **אזרה לכל רוח**. לפנחר"י בלע"ז וסס יוחנן בן קרח ושרי סחיולים שגלו למלריס וסס הסיגחס חרבו על נבוכלנלר כשסחריב אח מלריס: **(טז) למען יספרו את כל תועבותיהם**. ויאמרו בעוניו לקיום כי כזאח וכזאח עשיו ולוליו כי לא על חנס כליחים: **(יט) מלאה**. מעוסרס: **מחמס כל הישבים בה**. בעון חמס יושביס: **(כ) הנושבות**. לי"ס אסויח"ס בלע"ז:

מצודת ציון

(יד) **אנפיו**. כנפיו וכן אחה וכל אנפיך (נק' ל"ט). ועל החפשעות החיילות יאמר וכמ"ש חעוח כנפיו (ישעיה מ'): **אזרה**. עניין פזור כמו וחכיחי פכם (מלאכי ג'): **רוח**. פאה ועפ: **אריק**. מל' ריק וכ"ל לוליח ולכוקן חכב מפיקה וכן שמן מוכק (ש"ב ל'): (יח) **לחמך**. מאכלך: **ברעש**. ענין חנועת הכעפה: **ברגזה**. ענין חכפה ופחד: (יט) **בשממון**. חמהון לנב: **תשם**. מל' שממה: **מחמס**. ענין גזל ושוסק: (כ) **הנושבות**. מיושבות בלחגים: **תחרבנה**. מל' חוכחן:

מצודת דוד

לחמך הלבי ובצוחס לפחח המעכה מלמה לח המלך יוצח ופסוקו: **בבלה ארץ כשדים**. לבבל סהיח מלכן כשדים: **ואותה לא יראה**. כי כ"ס עוב לח עיניו עד לח הביחו לבבל ושס כן לח כלה לח בצלי: (יד) **אשר סביבתיו**. המקבבים חומו להיוח לו לעזר: **וכל אגפיו**. לבלוח מיילוחיו לפזר לכל רוח וחכב החויב לחלוף מפעכה לברוף לחכריסס: (טז) **כי אני ה'**. בהמען לבלס נמוכ: **בהפיצי**. בעת לפזכס בגויס בלחגוח העמיס לח ידעו שחני ה': (טז) **והותרתי**. לחשיב מכב לחגיס מעטיס לפר יקל לספרס: **למען יספרו**. בהשחיס ההס: **אשר באו שם**. בעבי הגולה: **וידעו**. החוממ ידעו שחני ה' כמען לבלס גמול: (יח) **ברעש תאכל**. בכלה עלמך לבריסס כחלו מפכל בדעב: (יט) **אל עם הארץ**. הס לנבי הגולה: **ליושבי ירושלים**. על יושבי יהולים: **אל אדמת**. על לחמם כ"ל לחמס היושבים עליך **על אדמת ישראל** ולא גלו ממנה: **בשממון**. בממהון לנב ובצלנ: **למען תשם**. כ"ל לחגחס על כי תהיה לחלס שממה מן הלגיחס **ממלואה** לחמס בעון המחס של היושבים **בה**: **(כ) הנושבות**. המיושבות מלגיחס: **תחרבנה**. מהייכה מכבוח: **כי אני ה'**. בהמען

כא וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: כב בֶּן־אָדָם מַה־הַמָּשָׁל הַזֶּה לָכֶם
עַל־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר יַאֲרְכוּ הַיָּמִים וְאָבַד כָּל־חָזוֹן: כג לָכֵן
אֱמֹר אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה הִשְׁבַּתִּי אֶת־הַמָּשָׁל הַזֶּה וְלֹא־
יִמְשְׁלוּ אֹתוֹ עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כִּי אִם־דַּבֵּר אֲלֵיהֶם קָרְבוּ הַיָּמִים
וּדְבַר כָּל־חָזוֹן: כד כִּי לֹא יִהְיֶה עוֹד כָּל־חֲזוֹן שָׁוְא וּמְקֹסֵם חָלָק
בְּתוֹךְ בֵּית יִשְׂרָאֵל: כה כִּי ו אֲנִי יְהוָה אֲדַבֵּר אֶת אֲשֶׁר אֲדַבֵּר
דָּבָר וְיֵעָשֶׂה לֹא תִמָּשֵׁךְ עוֹד כִּי בְיֹמֵיכֶם בֵּית הַמְרִי אֲדַבֵּר דָּבָר
וַעֲשִׂיתִיו נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה: כו וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: כז בֶּן־
אָדָם הִנֵּה בֵית־יִשְׂרָאֵל אֹמְרִים הֶחָזוֹן אֲשֶׁר־הוּא חֹזֶה לְיָמִים
רַבִּים וּלְעִתִּים רְחוֹקוֹת הוּא נִבָּא: כח לָכֵן אֱמֹר אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר
אֲדֹנָי יֱהוִה לֹא־תִמָּשֵׁךְ עוֹד כָּל־דְּבָרַי אֲשֶׁר אֲדַבֵּר דָּבָר וְיֵעָשֶׂה
נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה:

תרגום

אֲרֵי אֲנָא יְיָ: כא וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר: כב בַּר אָדָם מָא מַתְלָא הָדֵין לְכוֹן
עַל אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל לְמֵימָר יוֹרְכוּן יוֹמַיָּא וְתִבְטֵיל כָּל נְבוּאָה: כג בְּכֵן אֱמַר לְהוֹן כְּדֵין אָמַר יְיָ
אֱלָהִים אַבְטֵיל יָת מַתְלָא הָדֵין וְלָא יִמְתַּלוֹן יָתֵיהּ עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל אֱלָהֵן אִתְּנַבִּי אִתְקָרְבוּ
יוֹמַיָּא וּפִתְגָם כָּל נְבוּאָה: כד אֲרֵי לָא תְהֵי עוֹד כָּל נְבוּאָה שְׁקַר וְקֹסֶם כַּדְבִין בְּגוֹ בְנֵי יִשְׂרָאֵל:
כה אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֲמַלֶּל יָת דַּאֲמַלֵּל פִּתְגָמָא וְיֶתְתַּקָּם וְלָא יְבַטֵּל עוֹד אֲרֵי בְיוֹמֵיכוֹן עַמָּא סָרָבָא
אֲמַלֶּל פִּתְגָמָא וַאֲקַיְמִנֵּיהּ אֲמַר יְיָ אֱלָהִים: כו וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר: כז בַּר
אָדָם הָא בֵית יִשְׂרָאֵל אָמְרִין אוּלְפָן דְּהוּא מַלֵּיל לְיוֹמִין סַגִּיאִין וְלִעִדָּן רָחִיק הוּא מִתְנַבֵּי: כח בְּכֵן
אֱמַר לְהוֹן כְּדֵין אָמַר יְיָ אֱלָהִים לָא יְבַטֵּל עוֹד כָּל פִּתְגָמַי דַּאֲמַלֵּל פִּתְגָמָא וְיֶתְתַּקָּם אֲמַר יְיָ אֱלָהִים:

רש"י

(כב) **מה המשל הזה.** למה אתם מוסלים כן תמיד בפיכם למשול דבר זה: **יארכו הימים.** ולא תבוא הפורענות ובמוך כך יתבד החזון כרע שהכניסיתם בלבם ויתחזק ויתקצו: **(כג) ישבתי.** לשון משל: **(כד) כי לא היה עוד כל החזון שוא.** לא יוכלו עוד כניסי השקר להטעות אתכם שלוש על שקר כי מכרה לכם דברי נביאי האמת לבוז: **ומקסם חלק.** דניאל"ף בלע"ז קסם של חלקלקות: **(כה) תמשך.** שר"ת מלומות"ש בלע"ז: **(כז) לימים רבים.** שכוונתם לא תתקייים אלא לזמן מרובה:

מצודת דוד

(כב) **מה המשל הזה.** כ"ל למה אתם מוסלים בפיכם למשל הזה על ענין למה: **יארכו הימים.** על כי ייעודי הנביאים היו לזמן קטוך היו לומרים הנה בקרוב הימים יהיה כאשר כל הנבואה כי לא יזכר זה ובדרך לעג אמרו בלשון סמהא בגן למה המכתיב לעשות דבר מה שלא יהיה זה בזמן שאנו ולא ישמעו: **(כג) קרבו הימים.** כ"ל היעוד הכא יהיה בזמן קטוב ויכי' ל"ב דבר כל הנבוא' ולא תמשך: **(כד) כל חזון שוא.** כ"ל מעתה לא יוכלו כניסי השקר להטעות על הסוס בשוא ולא יקטמו עוד מלקלקות למכיים להכניסים לא הסוס כמלו בהיום עוד הנבואה על זמן קטוב: **(כה) כי אני ה' אדבר.** כ"ל אמה אני ה' שאדבר. כ"ל אמה אני מדבר לומר דעו לא לאכ מדבר דבר יהיה נעשה מהרה ולא תמשך עוד להאריך הזמן כמלו: **אדבר דבר.** לאכר לא הכניסיתם ומעשיכם בזמן קרוב: **(כו) אשר הוא חזה.** לאכ הכניס מחכמת: **לימים רבים.** כ"ל הוא לומר שאתם לאכר לאכ יהיה נעשה והלאו יאמרו ל"ב יאכרו הימים ואכד כל חזון נמ"ש למעלה: **ולעתים וגו'.** כאכל הדבר נמ"ש: **(כח) כל דברי.** כ"ל לא לאכ מדבכי וכן לא נעשה כל מלאכה (שמות כ'): **ויעשה.** מהכה:

מצודת ציון

(כב) **מה.** כמו למה וכן מה יתמהון לאכ מי (מיכה ג'): **חזון.** כנואה: (כג) **השבתי.** ענין בעול כמו שבת מוגם (ישעיה י"ג): (כד) **ומקסם.** מל' קסם והוא ענין כשוא: **חלק.** חלקלקות ודבכי חלק: (כה) **תמשך.** ענין מאכיכה זמן: **ולעתים.** מל' עת וזמן:

יג א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: ב בֶּן־אָדָם הִנָּבֵא אֶל־נְבִיאֵי
יִשְׂרָאֵל הַנִּבָּאִים וְאָמַרְתָּ לִנְבִיאֵי מִלִּבָּם שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה: ג כֹּה
אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה הוֹי עַל־הַנְּבִיאִים הַנְּבָלִים אֲשֶׁר הֹלְכִים אַחַר
רוּחָם וְלִבְלִתִּי רָאוּ: ד כְּשֻׁעָלִים בֶּחֳרָבוֹת נְבִיאַיִךְ יִשְׂרָאֵל הָיוּ:
ה לֹא עֲלִיתֶם בַּפְּרָצוֹת וַתְּגֹדְרוּ גָדֵר עַל־בֵּית יִשְׂרָאֵל לַעֲמֹד
בַּמִּלְחָמָה בְּיוֹם יְהוָה: ו חָזוּ שָׁוְא וְקֶסֶם כָּזָב הָאֹמְרִים נְאֻם־יְהוָה
וַיהוָה לֹא שְׁלָחָם וַיְיַחֲלוּ לְקַיֵּם דָּבָר: ז הֲלוֹא מֶחֱזֵה־שָׁוְא חֲזִיתֶם
וּמְקֶסֶם כָּזָב אֲמַרְתֶּם וְאֹמְרִים נְאֻם־יְהוָה וַאֲנִי לֹא דִבַּרְתִּי: ח לָכֵן
כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה יַעַן דַּבֶּרְכֶם שָׁוְא וַחֲזִיתֶם כָּזָב לָכֵן הִנְנִי
אֲלֵיכֶם נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה: ט וְהָיְתָה יָדִי אֶל־הַנְּבִיאִים הַחֹזִים שָׁוְא

*נ"א והיתה ידי בקדמא ואזלא *נ"א הנביאים ברביע

ת"א על הנבילים. עקיים ע"ב פ"ז: והיתה ידי. כתובים ק"י:

תרגום

יג א וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר: ב בַּר אֱנָשׁ אִתְנַבִּי עַל נְבִיֵּי שִׁקְרָא דְמִתְנַבְּאִין
וְתֵימַר לְמִתְנַבְּאֵי בְּרַעוּת לִבְּהוֹן קַבִּילוּ פִּתְגָמָא דְיָ: ג כְּדֵין אֲמַר יְיָ אֱלָהִים וַי עַל נְבִיֵּי
שִׁקְרָא דְמִשְׁתַּטְּפִין דְּאָזְלִין בָּתַר דַּרְדּוּר לִבְּהוֹן וּמִדַּעַם לָא חָזָן: ד כִּתְעָלִין בְּחָרָבָתָא נְבִיֵּיךְ
יִשְׂרָאֵל הֲווֹ: ה לָא סַקְתּוּן בִּתְרַעָתָא וְלָא עֲבַדְתּוּן לְכוֹן עוֹבָדִין טָבִין לְמִבְעֵי עַל בֵּית יִשְׂרָאֵל
לְמֵיקַם לְמִבְעֵי עֲלֵיהוֹן רַחֲמִין בְּעִדָּן דַּאֲתוֹ עֲלֵיהוֹן עָבְדֵי קְרָבָא בְּיוֹם רוּגְזָא דְיָ: ו מְתַנַּבָּן שָׁקָר
וּמַלְפָּן בִּדְבִין אָמְרִין אֲמַר יְיָ וַי לָא שַׁלְחִנּוּן וּמַחְצְפִין דְּיִתְתַּקֵּם מִלַּתְהוֹן: ז הֲלָא נְבוּאָן דְּשָׁקָר
אַתֶּנְבִּיתוּן וְקֶסֶם כִּדְבִין אֲמַרְתּוּן וְאָמְרִין אֲמַר יְיָ וּמִן קֳדָם יְיָ לָא אִתְמַלֶּל: ח בְּכֵן כִּדְנָן אֲמַר יְיָ
אֱלָהִים חֲלַף דְּאִתְנַבֵּיתוּן שָׁקָר וַאֲלַפְתּוּן כִּדְבִין בְּכֵן הָא אֲנָא שָׁלַח רוּגְזִי עֲלֵיכוֹן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים:
ט וּתְהֵי מְחַת גְּבוּרְתִּי עַל נְבִיֵּי שִׁקְרָא דְמִתְנַבְּאִין כִּדְבִין בְּרַז טָב הַנְיָנִי לְעַמִּי לָא יְהוֹן

רש"י

יג (ג) הנבלים. הסוטים: רוחם. כמו רמוס: (ד) כשעלים בחרבות. כשיבוא אדם על פרץ החורבה בורח הטועה דרך פרץ אחרת ואינו שומד בפרץ להלחם. (ה) לא עליתם בפרצות. לא עמדתם בפרצות. לא עשיתם מעשים טובים שתחזקו ידי ישראל לעשות תשובה: (ו) חזו. לשון נבואה: ויחלו לקיים דבר. ולפי שבדיהם לקיים דבריהם

מצודת ציון

יג (ג) הוי. הוא ענין לשון יללה: הנבלים. הפסוקים ונגזרת כמו ונבל נבלה יבבי (שם ל"ג): רוחם. ענין לשון: (ד) כשעלים. שם חיה שם: בחרבות. מלשון מוכיח: (ה) בפרצות. מל' פלגה ושבר: ותגדרו גדר. ענין בנין כותל: ויחלו. מל' תוחלת ותקוה:

מצודת דוד

יג (ב) אל נביאי ישראל. על נביאי בפרט יאמר: לנביאי מלבם. לפי המתנבאים לבדם מלבם יאמר שמעו דבר ה' כאלו ה' מלחם: (ג) הוי. יש להתבונן על הנביאים הללה אשכנים לפני הולכים לומר לנהם לומר מה שיש שם לנהם ומה שלא היו מכוונה: (ד) כשעלים בחרבות. למו השועלים כשהם מחבוא בשדות גם בשעת המולכה אין מי עומד למולו לעכבו מליכנס שמה לפי כולם יבואו דרך פרצה לחבת וכמו השועלים ההם כן היו נביאיך לחה שבלו וכשבר יבוא בתקבל שלפחיו: (ה) לא עליתם בפרצות. לחם הנבילים הנבלים לא עמדתם בשבלות לעכב על האויב לבל יבוא. הלה לומר לא עמדתם בשבלה לעכב האויבים: ותגדרו. הלה לא עמדתם בשעים לומר לא בדקתם גדר בתקום הנבלה ר"ל לא התאמתם לה יפלל לומר לעשות תשובה: לעמד. למען יוכלו עמוד בתלחמה תול האויב בעת בוא תה' בשבוט גאול האמן: (ו) חזו שוא. בשוא נגלו ובכזב קסמו כי גם הקוסם לא יועילהו: האמרים. בדבריהם לתמו לומר ה' ולא כן הוא כי ה' לא שלחם: ויחלו. ר"ל ואיך לא כן מבטיחים הוחלה לל הנה שיקויים הדבר שהוציאו: (ז) מחזה. נגולה אות בהחלה כי לא היה' נכוח: ומקסם כזב. ר"ל לא הקסם לא יועילהם: (ח) הנני. הנה לחי שלחם עתכם: (ט) ידי. אכח ידי:

וְהַקְּסָמִים כָּזָב בְּסוֹד עַמִּי לֹא־יִהְיוּ וּבִכְתָב בֵּית־יִשְׂרָאֵל לֹא
יִכָּתֵבוּ וְאֶל־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל לֹא יָבֹאוּ וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי אֲדֹנָי
יְהוִה: י יַעַן וּבְיַעַן הִטְעוּ אֶת־עַמִּי לֵאמֹר שָׁלוֹם וְאֵין שָׁלוֹם וְהוּא
בְּנָה חַיִץ וְהִנָּם טָחִים אֹתוֹ תָּפֵל: יא אֱמֹר אֶל־טָחֵי תָפֵל וְיִפֹּל
תִּהְיֶה וְגֶשֶׁם שׁוֹטֵף וְאַתֶּנָּה אַבְנֵי אֶלְגָּבִישׁ תִּפֹּלְנָה וְרוּחַ סְעָרוֹת
תְּבַקָּעֵנָה: יב וְהִנֵּה נָפַל הַקִּיר הֲלוֹא יֵאָמֵר אֲלֵיכֶם אַיֵּה הַטִּיחַ אֲשֶׁר
טַחְתֶּם: יג לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה וּבְקַעְתִּי רוּחַ־סְעָרוֹת בַּחֲמָתִי
וְגֶשֶׁם שׁוֹטֵף בְּאַפִּי יִהְיֶה וְאַבְנֵי אֶלְגָּבִישׁ בְּחֵמָה לְכָלָה: יד וְהָרַסְתִּי
אֶת־הַקִּיר אֲשֶׁר־טַחְתֶּם תָּפֵל וְהִגַּעְתִּיהוּ אֶל־הָאָרֶץ וְנִגְלָה יִסְדּוֹ

ת"א נסוד עמי. סס:

*קמץ בסמוך *בנ"א הלא חסר

תרגום

וּבְכִתָּב חַיֵּי עַלְמָא דִכְתִיב לְצַדִּיקַיָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל לָא יִתְכַּתְּבוּן וּלְאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל לָא יֵעָלוּן וְתִדְּעוּן
אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהִים: י חֲלָף דְּאַתְנַבְּיאוּ שָׁכָר חֲלָף דַּאֲמַעְיוּ יַת עַמִּי לְמֵימַר שְׁלָמָא וְלֵית שְׁלָם:
וְאִנּוּן דָּמָן לְדָבְנֵי מְחִיצָה וְשָׁעֲיָא לֵיהּ טִין פַּשִׁיר דְּלָא תֶבֶן: יא אֱמַר לְדָבְנֵי מְחִיצָה וְשָׁעֲיָא לֵיהּ
טִין פַּשִׁיר דְּלָא תֶבֶן נָפֵל הוּא כְּעַן יְהֵי מְטַר מַגְּבַּר וְיַת אַבְנֵי אֶלְגָּבִישׁ יֵחֲתוּן וְרוּחַ עַלְעוֹלִין
תְּבַוַּע: יב וְהָא נְפַל בָּתְלָא הֲלָא יְתֵאֲמַר לְכוֹן אַיָּן שִׁיעֲיָא דַשַׁעְתּוּן: יג בְּכֵן כִּדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים
וְאַיְתִי מֶלֶךְ דְּתַקֵּיף פְּרִיתַ עַלְעוֹלִין בַּחֲמָתִי וְעַמְמִין קָטוֹלִין בְּמֵטַר מַגְּבַּר בִּרְגְזִי יֵיתוֹן וּמַלְגָּן דַּחֲסִינִין
כְּאַבְנֵי אֶלְגָּבִישׁ בְּרָגְזִי לְשֵׁצָאָה: יד וַאֲפַגֵּר יַת כֶּרְתָּא דְאַתְנַבֵּיתוּן בָּהּ נְבוּאָן דְּשַׁבַּר יְאַרְמִנָּה

רש"י

לשון הוללת ויש מומרים מיקויירירא"ש בלע"ז לשון אחר לשון סמתגה: (י) והוא בנה חיץ. וסנה עמי כשוטים בעיני מחיצה וכשיחים טחים אותו חפל קרקע הדומה לטיח ואינו מתקיים לפני הגשמים: תפל. מיוטמ"ץ בלע"ז וי"ח בלאסטי"ל בלע"ז: (יא) ואתנה. כמו ואמר: אבני אלגביש. אבני ברד גדולות ואומר אני לפי שהן מזכירות ככל אבני (גבים) ברד הוא מדמה אותן אל גבים שהיו אז עושה כעין שנאמר רגמות וגבים (יהושע כ"ח) ורבותינו אמרו אלגבים שעמדו בחויר על גד הים וזהו משם רבינו שנאמר ומטר לא נתך מרפה (שמות ט') אותם שהחזיקו לירד לא הגיעו לארץ: חפלנה. על הקיר: (יב) איה הטיח. כך כשתאמר הרעה יאמר לכם היה הפלוס שהבטחתם: (יד) הקיר. היא ירוסליס:

מצודת דוד

בסוד. לא יהיו נקבלה עמי להכנס יחד עמהם להחזיק בעולם הבא כמותם: ובכתב וגו'. להיות נכתב עמהם להחזיק בעולם הבאלמי כמ"ש כל הכתוב לחיים בירושלים (ישעי' ד'): לא יבאו. כמוך הנלחים נזמן הגאולה: כי אני ה'. הנאמן לשלם גמול: (י) יען וביען הכפל למזק ולומר בעבור זה העון גבך ללויס הם לנמול העוכש הזה: הטעו את עמי. היו מעניש אותם לאמר שלום יהיה לכם ובעבור זה לחזו בדבכם ולא עשו תשובה: ואין שלום. כ"ל ובאמת הבטיחו השלום כי אין שלום מיועד להם: והוא בונה חיץ. כ"ל מהנביאי' ההם היה בונה חיץ שהוא כותל לביתי' גבוהה ושלום והיא הנבוא' שהיו מוסיי': והנם. והנ' הם עתיד על הכותל היא תפל שהיו מחזקין בהשבון ליתום הכותל ולהחליקו כ"ל מייחיים הנבואה במליצה נלוחה ומזויפת להיות מקובל על הכל: (יא) אמר ונו' ויפל. כ"ל לחזור על אחי החפל למה לחם עתיס הבנין הלא תדעו מיזול ולא יחקיים כלומר מה מועלם ניחוי במליצה הלא אין ממש בנבואה: היה נשם שוטף. הנה חס יהיה נשם שוטף וכן חס אחן לי לחבני להלגבים שחפלנה עליה ונם רוח קשה שחנקע חת הקיר כ"ל חס יבוח לויב חזק יהיה ח"כ נכלה לכל נשוע הנבואה: (יב) והנה נפל הקיר. כשיחול הקיר הלא יחמר מה מועלה הי' בניס כ"ל כשיעשל הנבואה הלא יחמר מה מועלה ניחוי המליצה ומיעב הדמוי: (יג) ובקעתי. כ"ל כן לשבה ותנקע חת הקיר בחמתי על ידי רוח קשה ונחלי יהיה עליה נשם שוטף ואחני לאבנים חוריד עליה בחמה לכלותה כ"ל לניל לויב חזק ותעשל הנבואה: (יד) והגעתיהו. חת הקיר אניע עד החלן כי תעשל למעה: ונגלה יסדו. על כי יפעל הכפל

וְנָפְלָה וּכְלִיתֶם בְּתוֹכָהּ וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה: ט וְכִלִּיתִי אֶת־
חֲמָתִי בַּקִּיר וּבַטָּחִים אֹתוֹ תָּפֵל וְאֹמַר לָכֶם אֵין הַקִּיר וְאֵין הַטָּחִים
אֹתוֹ: ט נְבִיאֵי יִשְׂרָאֵל הַנִּבְּאִים אֶל־יְרוּשָׁלַם וְהַחֹזִים לָהּ חֲזוֹן
שָׁלוֹם וְאֵין שָׁלוֹם נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה: י וְאַתָּה בֶן־אָדָם שִׂים פָּנֶיךָ
אֶל־בְּנוֹת עַמְּךָ הַמִּתְנַבְּאוֹת מִלִּבְּהֶן וְהִנָּבֵא עֲלֵיהֶן: יא וְאָמַרְתָּ
כֹּה־אָמַר ו אֲדֹנָי יֱהוִה הוֹי לִמְתַפְּרוֹת כְּסָתוֹת עַל ו כָּל־אַצִּילֵי יָדָי
וְעֹשׂוֹת הַמִּסְפָּחוֹת עַל־רֹאשׁ כָּל־קוֹמָה לְצוֹדֵד נְפָשׁוֹת הַנְּפָשׁוֹת
תְּצוֹדְדָנָה לְעַמִּי וּנְפָשׁוֹת לָכֶנָּה תְּחַיֶּינָה: יט וַתְּחַלְּלֻנָה אֹתִי אֶל־

ת"א ותחללנה וגו'. עיכובין ס"ד:

תרגום

לַאֲרָעָא וְתִתְגְּלוֹן אֲשָׁתָא וְתִפֵּל וְתִשְׁתֵּיצוֹן בְּגַוַּהּ וְתִדְּעוֹן אֲרֵי אֲנָא יְיָ: טו וְיֵחוֹל רוּגְזִי בְּכָרְתָא וּבְנָבְיֵי
שִׁקְרָא דְּאִתְנַבִּיאוּ בָהּ נְבִיאֵי דְשַׁקָּר וְיֵאמַר לְכוֹן לֵית כָּרְתָא וְלֵית נְבִיֵּי שִׁקְרָא: טז נְבִיֵּי שִׁקְרָא
דְיִשְׂרָאֵל דְּמִתְנַבְּיִן עַל יְרוּשְׁלֶם וּמְחַזְּיִן לָהּ בְּאוּלְפָן שְׁלֶם וְלֵית שְׁלֶם אֲמַר יְיָ אֱלָהִים: יז וְאַתְּ בַּר
אֲדָם קַבֶּל נְבוּאָה עַל בְּנָת עַמָּךְ דְּמִתְנַבְּן מִרְעוּת לִבְּהֶן וְאִתְנַבֵּי עֲלֵיהֶן: יח וְתֵימַר כִּדְנָן אֲמַר יְיָ
אֱלָהִים וַי עֲלֵיהֶן עַל דְּמִסְחַטָן רְקִיעֵי חֲשׁוֹךְ עַל כָּל מַרְפְּקֵי יְדִין וְעָבְדָן פַּת כּוּמָרִין עַל רֵישׁ כָּל
קוֹמָה לְאַבָּדָא נַפְשָׁן הֲנַפְשָׁת עַמִּי אַתֶּן יְכָלָן לְאַבָּדָא וּלְקַיָּמָא חֲלָא נַפְשָׁתְכֶן דִּילְכֶן חֲלָא יְכַלְּתֶּן
לְקַיָּמָא: יט וְאַחַלְתֶּן רְעוּתִי בְּעַמִּי בְּשַׁעֲלֵי סְעָרִין וּבְמִגּוּסִין דִּלְחֶם לְאָמָתָא נַפְשָׁן דְּלָא חַזֵּי לֶהֱוֵן

רש"י

(יח) הוי למתפרות כסתות. קוטרמ"ס בלע"ז כמין כסתום קטנות היו תופרות וחולות לנשמים מליסם על מלילי ידיסם וקוסמות לסס בתוכן כסתום קסס סקריס ולמי שסס חפלות לומרות קסס טוב ולמי סרועות לומרות קסס רע מלילי לויסלי"ם בלע"ז: **אצילי ידי.** כמו מלילי ידיס כמו חלמי שדי (סוטס י"ל): **ועשות המספחות.** על רחמי המנסים לף סס לקסוס בסס ולא ידעתי מס סס מתוך שנאמר וקרעתי לותס לומר לני שסן על בגד ויותן תרגום סס כומריס. וכן תרגם בתום טלוחות מחפיין סס כומרין: **המספחות.** כמו ספחני נא (שמואל ב' ג') ליסלטנטמל"ך בלע"ז ויש לועזים פלטרלי"ס: **לצודד נפשות.** כהן הן לדום כנפסום לגיבסם שמחזיקום ידי הרסעים לקסוס לסס שלוס ומרפוס ידי לזיקים לקסוס לסס רעה: **הנפשות תצודדנה** וגו'. תמיסה היה: **ונפשות לכנה תחיינה.** לכנה כמו לכן שהמה מוללות שכר על כך ומחפרכסות בכך:

מצדת ציון

(טו) וכליתי. ענין השלמה: (יח) למתפרות. מל' תעיכה: כסתות. כעין כריס העשויס למלעות המעה ובלע"ז נאפ"ה בכריס ובכסתות (קוסה ג'): אצילי. סס כמי שהמי מתה הזכוצות וכן מתה למלילות ידיך (יכמיה ל"ח): ידי. כמו ידיס ובשלה המ"ס וכן וקבע לו מלוני (סס כ"ג): המספחות. הוא כמו מעפחו' והוא כעין לעיף כמו המעפחו' והחביעי' (יכעי' ג') ולפי שהן נדבקות ונלמדות על הכשם תמר מעפחות תל' שפחני נא ג'): לצודד. מל' לדיה ולכידה: לכנה. שלכן: (יט) ותחללנה. ממעט שעל היקוד יהיה ח"כ נגלה היקוד: ונפלה. כאשר תפול הקיר לח נם לחם עמי הסבל תכלו בתוכה כ"ל כשיצוח הלויב ובצועל הגבולה לח יכלו הנביאים הסס: כי אני ה'. הגלתן לכשם נאמר: (טו) וכליתי. תשלים לח חמתי בקיר כ"ל לשבל לח כל דברי הנבוח': ובטחים. כ"ל בהנביאי' המייסים נבולה השקר בחלילה נאמ' ומזייפה: ואמר לכם. לח לומר לכם אין הקיר כ"ל הבה לח נתקיים' הנבולה ואין הקומה לל הסמיס לומו סס הנביאים הסס כי לח יכלו נם הסה: (יט) נבואי ישראל. יפים תמלו לומר הנוים והעמים סס נביאי ישראל כשלל ממעטו לומר הנוים והעמים סס נביאי ישראל. ונפלה. כאשר תפול

מצודת דוד

וגו': חזון שלום. נבולה מהבטחה שלוס: ואין שלום. כ"ל ובשקר יבטיחו כי לין שלוס מיועד לסס: (יח) הוי למתפרות כסתות. יש להחלוין על המשבות כשתות וגו' כן היה ולכסס למשול כשתות קטנות והיו תולות להנביאים על מלילי ידיסס ובלותן כשתות היו קובעות ומי שמשלות לומות קשס עוד ומי שמשלות לומות קשס כע: על כל וגו'. על הנביאים: ועשות המספחות. כעין משמות היו עושות לקשוס קשמיס להשימס על ראש כל קומה. לשה לומר על כאן כל לוס מהנביאים לשלול קשמיס. (ויקבל בלשה קומה על כי הוא לגד הולך בקומה זקופה ולא כן שאר הבריות): לצודד נפשות. כ"ל להמות לותס להניל עליהס עון לשמה בזה שמלחינים בשקמיס: הנפשות. וכי מהלחי לצודד נפשות של עמי להחזילם בעון הקשס ולהחיות בזה כשם עלשכן לקשה על זה שכך להשבנך בה וכי הגון הדבר שנעשה בשכר שמעילו לנשים: (יט) ותחללנה. לשן מהבלים לומי בשבי עמי להביל מלבם בעשות ס' לעשות על הקשס ולשה זה שעם

עַמִּי בְּשַׁעֲלֵי שְׁעוֹרִים וּבְפִתּוֹתֵי לֶחֶם לְהָמִית נְפָשׁוֹת אֲשֶׁר לֹא־
תְמוּתֶנָה וּלְחַיּוֹת נְפָשׁוֹת אֲשֶׁר לֹא־תְחַיֶּינָה בְּכַזַּבְכֶם לְעַמִּי שֹׁמְעֵי
כָזָב: יט לָכֵן כֹּה־אָמַר | אֲדֹנָי יֱהוִה הִנֵּנִי אֶל־כִּסְּתוֹתֵיכֶנָה אֲשֶׁר
אַתֶּנָּה מְצֻדָּדוֹת שָׁם אֶת־הַנְּפָשׁוֹת לְפָרֹחוֹת וְקָרַעְתִּי אֹתָם מֵעַל
זְרוֹעֹתֵיכֶם וְשִׁלַּחְתִּי אֶת־הַנְּפָשׁוֹת אֲשֶׁר אַתֶּם מְצֻדָּדוֹת אֶת־
נְפָשִׁים לְפָרֹחוֹת: כא וְקָרַעְתִּי אֶת־מִסְפְּחֹתֵיכֶם וְהִצַּלְתִּי אֶת־עַמִּי
מִיֶּדְכֶן וְלֹא־יִהְיוּ עוֹד בְּיֶדְכֶן לְמִצָּדָה וִידַעְתֶּן כִּי־אֲנִי יְהוָה: כב יַעַן
הַכְאוֹת לֵב־צַדִּיק שֶׁקֶר וַאֲנִי לֹא הִכְאַבְתִּיו וּלְחַזֵּק יְדֵי רָשָׁע
לְבִלְתִּי־שׁוֹב מִדַּרְכּוֹ הָרָע לְהַחֲיֹתוֹ: כג לָכֵן שָׁוְא לֹא תֶחֱזֶינָה
וְקֶסֶם לֹא־תִקְסַמְנָה עוֹד וְהִצַּלְתִּי אֶת־עַמִּי מִיֶּדְכֶן וִידַעְתֶּן כִּי־
אֲנִי יְהוָה:

*בנ"א ס' וג' דנושין *נ"א זרעת' חסר *נ"א לפרחת *בנ"א למצודה

תרגום

דִּימוֹתוּן לָא אַתּוּן מְמִיתָן וּלְכַוָּמָא נַפְשָׁן דְּלָא חֲזוֹ לְהֶן לְכַוָּמָא דְּתִתְכַּוָּמָן לָא אַתּוּן מְכַוָּמָן בְּכִדְבְּיוּתְכוֹן
לְעַמִּי שָׁמְעֵי כִּדְבִין: כ בְּכֵן כִּדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים הָא אֲנָא שָׁלַח רוּגְזִי עַל רְקִיעֵי חֲשִׁיכִין דְּאַתּוּן
מְטַעֲנָן לְמֵימַר בְּהוֹן אֲתָרָא וְאֶפְרֹשׁ יַת נַפְשָׁן לְאַבָּדָא וְאֶפְרֹשׁ יַתְהֹן מֵעַל דְּרָעֵיכוֹן וַאֲשַׁוֵּב יַת
נַפְשָׁתָא דְּאַתּוּן מְחָרְשָׁן יַת נַפְשַׁיהֶן לְאַבָּדוּתָא: כא וְאֶפְרֹק יַת פִּיתְרֵיכוֹן אֲשֵׁיזִיב יַת עַמִּי
מִידֵּכוֹן וְלָא יְתְמַסְרִין עוֹד בִּידֵכוֹן לְאִשְׁתֵּיצָאָה וְתִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ: כב חֲלַף דַּאֲכַהֵיתוּן לֵב זַכַּי
לְמֶהֱוֵי שָׁקַר וּמִן קֳדָם מֵימְרִי לָא אַתְכְּהֵי וּלְתַקָּפָא יְדֵי רַשִׁיעָא בְּדִיל דְּלָא לְמֵיתָב מֵאוֹרְחֵיהּ בִּישְׁתָּא
לְקַיָּמוּתֵיהּ: כג בְּכֵן שָׁקַר לָא תְחַנְּבָאוּן וְאִילָּן לָא תֵילְפוּן עוֹד וַאֲשֵׁיזִיב יַת עַמִּי מִידֵּכוֹן וְתִדְעוּן
אֲרֵי אֲנָא יְיָ:

רש"י

(יט) **בשעלי שעורים.** כמו מי מדד בשעלו מים (ישעיה מ') תו"ג יתלטיא"ם בלע"ז (שמות ט' ח' ט"ז) ל"ח לפון מדה: **ובפתותי לחם.** ר"י מנפיימ"ם בלע"ז פתהן מיטלות בפרכת: **להמית נפשות אשר לא תמותנה.** כלומר להמר על הנפשות אשר לא תמותנה ולומר על אשר לא תחייה יחיו כי קסמיכם שקר ועמי מקבלים מה דברי כזב שלכם: (כ) **לפרחות.** להיות פורחות על ידיכן לגיסטס: **ושלחתי את הנפשות.** כתרגומו ומאזיב ית נפשתא דלחון מחרסן ים נפשיהן לאבוהמא: **את נפשים.** מה נפשים להיות הנפשות

פורחות: (כב) **יען הכאות לב צדיק שקר.** כשאתם קוסמות לו רעה הוא מצטער ולבו נכאה:

מצודת דוד

בשכר מלא לגלוף שעורים ופתיכות לחם: **להמית נפשות.** לקצר חוט לנפשו מיתה על נפשות אשר בחמת לא תמותנה לקצר חוט החיים על נפשות אשר בחמת לא תחייה ולא יהיה ח"ש כדבריהן: **בכזבכם.** כ"ל הדברים החלה תחמרו ותפשעו בעת הכזב לא עמי הכוונתם כזב ושלמיניס לה: (כ) **הנני.** הנה אני לנגד כל הנפשות שלכן אשר אתן מלוכות עמהם את הנפשות להמעיל לנפשים להוליל ולהביאם ונהם נפשותם: **וקרעתי.** כי אקרע לוחם מעל הזכוכות אשר תחמן עליהם לוחם הנפשות כ"ל שתהיה יכולים ותפעבל כל התחבולות והכזבים כלפי יקרעו מעל הזכוכות כי הוי: **ושלחתי.** אז אשלח אנכי את הנפשות אשר אתם מלוכדות בידכם ולהמעיל: **את נפשים לפרחות.** תמיד לפוסף' בילוי את הנפשות הכלודות בידכן להולילן ולהביאן מן הגוף להיות מלוכדות בעוכם לוחם לשלח מנכי: (כא) **וקרעתי וגו'.** כ"ל גם התחבולה של המעטפות תתפעל כלפי לקרעם והיו כלא היו: **והצלתי וגו'.** כפל יהיו נלכדים בידכם להפשילם בעון הקסם ולפוקדת בילוי למה יהיו עוד בידכן להיות נלודים: **כי אני ה'.** שהכל בידי: (כב) **יען.** בעבור היו מכאיבות לב לירך לעשות מחמתי שקר שתאמרו לו טוב תמיד: **ואני.** לפני אלי לא הכאבתי לבו כי לא גזרתי עליו המיתה: **ולחזק.** והיו עוזקות לחזק ידי רשע להשעיהו על הפלוס והיה זה סבה לשלמי יסוד מדכון הרע להשיב הפיים ע"י התשובה ות"ל עשו רעה גם לעשיך גם לפשוך: (כג) **לא תחזינה.** לא תנפלו עוד שוא: **וקסם וגו'.** מוסב על שוא לומר יקסם שוא לא מקסמה: **והצלתי וגו'.** כפל יהיו נלכדים בידכן: **כי אני ה'.** שהכל בידי:

מצודת ציון

מל' מלוא וגזיון: **בשעלי.** כן יקרא הלגלוף וכן מי מדד בשעלו מים (ישעיה מ'): **ובפתותי.** ענין התיכות ובכוסות כמו פתות לוחה פתים (ויקרא ב'): (כ) **שם.** כ"ל בהם: **לפרחות.** מל' הפהה ועפיפה: **ושלחתי.** כן יאמר על דבר המעוז לכלון עלמו וכן קן מפולם (ישעיה ט"ז): (כא) **למצדה.** מל' לכיה ולכידה: (כב) **הכאות.** ענין עציבה כמו וכלתה לנפש (תהלים ק"ע): **הכאבתיו.** מל' מכאוב ומכלי:

יד א וַיָּבֹא אֵלַי אֲנָשִׁים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּשְׁבוּ לְפָנָי: ב וַיְהִי דְבַר־
יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: ג בֶּן־אָדָם הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה הֶעֱלוּ גִלּוּלֵיהֶם עַל־
לִבָּם וּמִכְשׁוֹל עֲוֹנָם נָתְנוּ נֶכַח פְּנֵיהֶם הַאִדָּרֹשׁ אִדָּרֵשׁ לָהֶם: ד לָכֵן
דַּבֵּר־אוֹתָם וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה אִישׁ אִישׁ מִבֵּית
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יַעֲלֶה אֶת־גִּלּוּלָיו אֶל־לִבּוֹ וּמִכְשׁוֹל עֲוֹנוֹ יָשִׂים נֶכַח
פָּנָיו וּבָא אֶל־הַנָּבִיא אֲנִי יְהוָה נֶעֱנֵיתִי לוֹ בָּהּ בְּרֹב גִּלּוּלָיו: ה לְמַעַן
תְּפֹשׂ אֶת־בֵּית־יִשְׂרָאֵל בְּלִבָּם אֲשֶׁר נָזֹרוּ מֵעָלַי בְּגִלּוּלֵיהֶם כֻּלָּם:
ו לָכֵן אֱמֹר אֶל־בֵּית יִשְׂרָאֵל כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה שׁוּבוּ וְהָשִׁיבוּ
מֵעַל גִּלּוּלֵיכֶם וּמֵעַל כָּל־תּוֹעֲבֹתֵיכֶם הָשִׁיבוּ פְנֵיכֶם: ז כִּי אִישׁ
אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן־הַגֵּר אֲשֶׁר־יָגוּר בְּיִשְׂרָאֵל וְיָנֹזֶר מֵאַחֲרַי וַיַּעַל

*בא קרי

ת"א למען תפש. קיומין ל"ע חולין קמ"ב:

תרגום

יד א אָמַר גְּבִיא אַתּוּ לְוָתִי גַּבְרִין מִסָּבֵי יִשְׂרָאֵל וְיָתִיבוּ קֳדָמָי: ב וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם
יְיָ עִמִּי לְמֵימָר: ג בַּר אָדָם גַּבְרַיָּא דְּאִלֵּין אַסְקוּ פּוּלְחָנָן מַעַוָתְהוֹן עַל לִבְּהוֹן וְתַקְלַת חוֹבֵיהוֹן
יְהַבוּ לְקֳבֵיל אַפֵּיהוֹן הַאִשְׁתָּאֵלָא אִשְׁתָּאֵל בְּמֵימְרִי לְהוֹן: ד בְּכֵן אֲתָנֵבִּי לְהוֹן וְתֵימַר לְהוֹן כִּדְנָן
אֲמַר יְיָ אֱלָהִים גְּבַר גְּבַר מִבֵּית יִשְׂרָאֵל דִּי יַסֵּיק פּוּלְחָנָן מַעַוָתְהִי עַל לִבֵּיהּ וְתַקְלַת חוֹבֵיהּ יְשַׁוֵּי
לְקֳבֵיל אַפּוֹהִי וְיֵיתֵי לְוָת נְבִיָּא אֲנָא יְיָ מִשְׁתָּאֵל לֵיהּ בְּמֵימְרִי דְּאָתֵי לְמִתְבַּע אוּלְפָן מִן קֳדָמַי אַף עַל
גַּב דְּמִתְעָרֵב בְּסִגֵי פּוּלְחָנָן מַעַוָתְהִי: ה בְּדִיל לְקָרָבָא יַת בֵּית יִשְׂרָאֵל לְמִתַּן תִּיוּבְתָּא בְּלִבְּהוֹן דְּמִסְּתְּ
מִבָּתַר פּוּלְחָנַי וְאִסְתְּאֲבוּ בְּפוּלְחָנָן מַעַוָתְהוֹן כֻּלְּהוֹן: ו בְּכֵן אֱמַר לְבֵית יִשְׂרָאֵל כִּדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים
תּוּבוּ לְפוּלְחָנַי וְאַעְדּוּ מִנְּכוֹן פּוּלְחָנָן מַעַוָתְכוֹן וַיַת כָּל חוֹבֵי פּוּלְחָנָן מַעַוָתְכוֹן אַרְחִיקוּ מִקֳּבֵיל
אַפֵּיכוֹן: ז אֲרֵי גְּבַר גְּבַר מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן גִּיּוֹרָיָא דְּיִתְגַּיְרוּן בְּיִשְׂרָאֵל וְיִסְטֵי מִבָּתַר פּוּלְחָנַי וְיַסֵּק

רש"י

יד (א) ויבא אלי אנשים. כולם בלב אחד לרעה לכך נאמר ויבא ומדרש הגדה לומר על סם שסקב"ה
גלה לחזן הסביות שחילה הסה יבואו לחלך פלוני ופלוני: **(ב) העלו גלוליהם על לבם.** לבס לל גלוליסס
לעבוד: **נתנו נכח פניהם.** להיות לסס ע"ז תמיד למורת ולמלוסס: **האדרש אדרש.** סתרלס כי לני מדרוש
לסס ומשיב על דבריסס הרבה תמיהות מתקיימים: **(ד) נעניתי לו.** שויי"ם רשובי"ן בלע"ז תע"פ שהוא בא
לפני ברוב גלוליו כן ת"י: **(ה) למען תפש את בית ישראל וגו'.** בדיל לקרבא יח בית ישראל למתן תיובתא
בלבהון: **נזרו.** כמו נזיר לחיו (ברחשית מ"ט) פורני"ק חשיברי"ן בלע"ז: **(ו) שובו.** מדרכיכם: **והשיבו.** לח
לבבלם: **מעל גלוליכם.** לסר העליסס לל לבכם: **השיבו פניכם.** לחר שמסס מכשול עוניכם למוכחכם:

מצודת ציון

יד (ב) **נכח.** נגד כמו לנוכח חשמו (בראשית כ"ס): (ד) **נעניתי.** ענין למיל כמו ומה' מענה לשון (משלי ע"ז) וכ"ל לקבל מענייהו וונומהו ונענתה להם (ישעיה י"ם) ופ' יקבל עסר מפללסס: (ה) **תפש.** ענין לחזיקה: **נזרו.** ענין הפרשה כמו נזרו

מצודת דוד

יד (א) **ויבוא אלי.** בח ללי קבולת לנשים מזקני ישראל:
וישבו לפני. לחעבבו לפני: (ב) **העלו גלוליהם.** לחר שמסבנות כוב גילוליו:
(ה) **למען תפש.** כ"ל לח לחזיב לו למלוח שחלבו בלבוסס להתקבב לחי לחר כולם מבבו מעלי במחבנות
גלוליהם כי בבלוסס שתקבל מענם ומחזיב יעשו בים חלהים בישראל: (ו) **שובו.** לחר מעלניכם: **והשיבו.** לח בניכם ובניכם:
השיבו פניכם. לבל תתבלו בהם וכלומר לם כן יעשו לז לחזיב על מענם למלוסס:

גִּלּוּלָיו אֶל־לִבּוֹ וּמִכְשׁוֹל עֲוֹנוֹ יָשִׂים נֶכַח פָּנָיו וּבָא אֶל־הַנָּבִיא
לִדְרֹשׁ־לוֹ בִּי אֲנִי יְהוָה נֶעֱנֵה־לוֹ בִּי: ח וְנָתַתִּי פָנַי בָּאִישׁ הַהוּא
וְהַשְׁמוֹתִיהוּ לְאוֹת וְלִמְשָׁלִים וְהִכְרַתִּיו מִתּוֹךְ עַמִּי וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי
יְהוָה: ט וְהַנָּבִיא כִּי־יִפָּתֶה וְדִבֶּר דָּבָר אֲנִי יְהוָה פִּתִּיתִי אֶת הַנָּבִיא
הַהוּא וְנָטִתִּי אֶת־יָדִי עָלָיו וְהִשְׁמַדְתִּיו מִתּוֹךְ עַמִּי יִשְׂרָאֵל:
י וְנָשְׂאוּ עֲוֹנָם כַּעֲוֹן הַדֹּרֵשׁ כַּעֲוֹן הַנָּבִיא יִהְיֶה: יא לְמַעַן לֹא־יִתְעֶה
עוֹד בֵּית־יִשְׂרָאֵל מֵאַחֲרַי וְלֹא־יִטַּמְּאוּ עוֹד בְּכָל־פִּשְׁעֵיהֶם וְהָיוּ־
לִי לְעָם וַאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה: יב וַיְהִי דְבַר־
יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: יג בֶּן־אָדָם אֶרֶץ כִּי תֶחֱטָא־לִי לִמְעֹל־מַעַל
וְנָטִתִּי יָדִי עָלֶיהָ וְשָׁבַרְתִּי לָהּ מַטֵּה־לֶחֶם וְהִשְׁלַחְתִּי־בָהּ רָעָב

*נ"א והשמתיהו

תרגום

פּוּלְחָן טָעוּתֵיהּ עַל לִבֵּיהּ וְתַקְלַת חוֹבוֹהִי יְשַׁוֵּי לְקֳבֵל אַפּוֹהִי וְיֵיתֵי לְוָת נְבִיָּא לְמִשְׁאַל לֵיהּ בְּמֵימְרִי
אֲנָא יְיָ מְשְׁתְּאֵל לֵיהּ בְּמֵימְרִי: ח וְאֶתֵּן רְגַז בְּגַבְרָא הַהוּא וַאֲשַׁוֵּינֵיהּ לְאָת וּלְמַתָּלִין וַאֲשֵׁצְנֵיהּ
מִגּוֹ עַמִּי וְתִדְּעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ: ט וּנְבִיָּא אֲרֵי יִטְעֵי וְיִמַּלֵּל פִּתְגָּמָא אֲנָא יְיָ אַמְעֵתִי יַת נְבִיָּא הַהוּא
וַאֲרֵים יַת מֵחַת גְּבוּרְתִּי עֲלוֹהִי וַאֲשֵׁצְנֵיהּ מִגּוֹ עַמִּי יִשְׂרָאֵל: י וְיִקְבְּלוּן חוֹבֵיהוֹן כְּחוֹבֵי דְּאִתַּי לְמֵיכַּל
וְלָא אֵלֵיף כְּחוֹבֵי נְבִיָּא יְהֵי: יא בְּדִיל דְּלָא יִטְעוּן עוֹד בֵּית יִשְׂרָאֵל מִבָּתְרַי וְלָא יְסְתָּאֲבוּן
עוֹד בְּכָל מֵרֳדֵיהוֹן וִיהוֹן קָדָמַי לְעַם וַאֲנָא אֶהֱוֵי לְהוֹן לֵאלָהָא אֲמַר יְיָ אֱלָהִים: יב וַהֲוָה פִּתְגָם
נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר: יג בַּר אָדָם אַרְעָא אֲרֵי תֶחוֹב קָדָמַי לְשַׁקְרָא שְׁבַר וַאֲרֵים מְחַת
גְּבוּרְתִּי עֲלַהּ וְאֶתְבַּר בַּהּ סְעַד מֵיכְלָא וְאֶשְׁלַח בַּהּ כַּפְנָא וְאֶשֵׁצֵי מִנַּהּ אֱנָשָׁא וּבְעִירָא:

רש"י

(ז) **נענה לו בי.** מסתּוּלֵל לֵיהּ בְּמֵימְרִי לְהַרְגוֹ: (ח) **ונתתי פני באיש ההוא.** לְהַרְגוֹ כֵּן מִסּ לְמִי שֶׁבָּאוּ לִשְׁאוֹל בִּדְבָרַי: **פני.** מֵיסְתִּירִית"ם בְּלַע"ז: **והשמותיהו.** הַרְבּוֹס יוֹכִין וּמַסְוִיסִים: (ט) **והנביא כי יפתה ודבר דבר.** שֶׁהִיוּ לוֹמְדִים לוֹ: **פתיתי.** פִּתְחָתִי לוֹ פֶּתַח לְחִיזּוּ שֶׁיִּלְמֹד הַבָּא לִיטַּמֵּא פּוֹתְחִין לוֹ: (י) **כעון הדורש כעון הנביא.** כְּתוּב לְתִלְיָה וְלֹא לְגַלּוֹת הַבָּא לִיטַּמֵּא פּוֹתְחִין לוֹ: (יג) **מטה לחם.** מִסְעַן לְחֶם:

מצודת דוד

(ז) **לדרש לו בי.** לְהָרֵם לֹא הַנָּבִיא בְּדִבְרֵי: **נענה לו בי.** לְקַבֵּל הַמַּעֲנֶה לְאָבֵר לוֹ לְהַנִּיחַ עֲלֵיהֶם בְּעָבוֹר כְּפוֹד שְׁמִי: (ח) **ונתתי פני.** כְּ"לּ תּוֹסֵף לֹא לְמַלּוֹתוֹ שֶׁמַּלְמֵד כִּי לְהַדְּבֵר עוֹד לְתֵן זִבְחֵי בָּמוֹת הָהוּא וְתֵן תּוֹרָה לְשַׁמְּמָה לְהִיוֹת לְמוֹפֵת לְבָנִי מִבְלִי שֶׁלֹּא יִהְיוּ כְּמוֹתָם לְדַבֵּק בְּדֶבֶק ה' מִשֶּׁמְּצָאָם עֲנוּדִים נְבוֹלִים: **ולמשלים.** מִן הַמְּמוּן מְשׁוֹשׁ עֲלֵיו יִקְרוּ מִשֶּׁל לְהַדְּמוֹת לְהֶם קוֹמְמוּת לְתִכְרוֹת: **כי אני ה'.** נֶאֱמָן לְקַיֵּם מִלּוֹתַי: (ט) **והנביא כי יפתה.** וְאִם הַנָּבִיא הַנִּדְבָּק יִהְיֶה נִפְתֶּה מִלְּבּוֹ וְיִדְבַּק דָּבָר מִשֶּׁנִּפְתָּה לְהַנִּיחַ לְהַסְוֹתוֹ שֶׁיִּלְמֹד שֶׁיִּטַּמֵּא פּוֹתְחִין לוֹ: **אני.** כְּמוֹ הָאֵלִי וְהַמְּקַבֵּל ה"פ הַמְּיֻחָס וּמְמוּנֶה עֲנִיִּים וְכ"לּ הָאֵם לְהֵי ה' מִמֵּימְרִי לְדַבֵּק בְּקַבֵּל נְאֻמָיִם הַלֹּא הַבְּחִירָה מְסֻגֶּרֶת וְלָכֵן לְמַעַן יְדִי עֲלֵיו לְהַכְּוֹתוֹ וּלְהַמְיִידוֹ מִפְּנֵי עַמִּי יִשְׂרָאֵל: (י) **ונשאו עונם.** הֵם יִקַּבְּלוּ נְמוֹל עוֹנָם זֶה כָּזֶה: **כעון הדורש.** כִּנְמוֹל עֲוֹן הַדּוֹרֵשׁ בְּדֶבֶק ה' מִמְּקוֹם עֲנוּדִים נְבוֹלִים כֵּן יִהְיֶה נְמוֹל עֲוֹן הַנָּבִיא הַמְּקַבֵּל: (יא) **למען לא יתעה וגו'.** כְּשֶׁיִּלְמְדוּ שֶׁלֹּא מִשֶּׁלֹּא נְמוֹל: **והיו לי לעם.** לֹא יִהְיוּ נִקְרָאִים עַמִּי: **לאלהים.** לְהִילָּם וּלְהוֹשִׁיעַם: (יג) **למעל מעל.** כְּ"לּ סֵם הַחוֹטֵא יִהְיֶה לְכַתֵּם וְלִשְׁקֹד בִּי: **ונטיתי.** לֹא לְמַה יְדִי עֲלֵיהֶם לְהַכּוֹתָם וְלִשְׁבּוֹר לָהּ מַטֵּה לֶחֶם וְלִמְנוֹעַ מֵהֶם לֶחֶם וְלִשְׁלֹחַ בָּהּ רָעָב וְלַהֲכָרִתָּם כִּי יִמּוֹתוּ בְּרָעָב:

מצודת ציון

לְמוֹד (סֵם ל'): (ז) **נענה.** לְקַבֵּל הַמַּעֲנֶה: (ח) **פני.** עַיִן כְּעֵם כְּמוֹ כְּבֹד' מִכְּיוֹ (בְּכִתְבֵי ל"ב) ע"ם שֶׁהַכַּעַס נִיכָּר בְּפְנֵי הָאָדָם: **והשמותיהו.** מִלּ' שְׁמוֹן: (ט) **יפתה.** מִלּ' פְּתוּי וְהַסָּתָה: **והשמדתיו.** עַיִן לְמַטָּן וְכֵלְיוֹן: (י) **ונשאו.** מִלּ' מַשָּׂא וְקַבֵּל: **כעון הדרש כעון הנביא.** גַּם בְּמִכְּי כְּ"י הַדְּמְיוֹן לְהוֹכִיחַ עַל דִּמְיוֹן גָּמוּר וְכֵן כְּמוֹךָ כְּמוֹכָה (סֵם מ"ך): (יא) **יתעו.** מִלּ' תּוֹעָה וְעִנְיָנוֹ הַהוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ שֶׁלֹּא יִשָּׁר: (יג) **למעל מעל.** נְמוֹכָה ח"ס יִשָּׁקֵד שְׁקֵד: **מטה לחם.** עַל כִּי הַלֶּחֶם יִסְעַד וְיִשָּׁעֵד לְבַב אָדָם

וְהִכְרַתִּי מִמֶּנָּה אָדָם וּבְהֵמָה: יד וְהָיוּ שְׁלֹשֶׁת הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה
בְּתוֹכָהּ נֹחַ דָּנִאֵל וְאִיּוֹב הֵמָּה בְּצִדְקָתָם יְנַצְּלוּ נַפְשָׁם נְאֻם אֲדֹנָי
יֱהוִה: טו לוּ־חַיָּה רָעָה אַעֲבִיר בָּאָרֶץ וְשִׁכְּלָתָה וְהָיְתָה שְׁמָמָה
מִבְּלִי עוֹבֵר מִפְּנֵי הַחַיָּה: טז שְׁלֹשֶׁת הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה בְּתוֹכָהּ חַי־
אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה אִם־בָּנִים וְאִם־בָּנוֹת יַצִּילוּ הֵמָּה לְבַדָּם יְנֻצָּלוּ

תרגום

יד וְיהוֹן תְּלָתָא גַּבְרַיָּא דְּאִלֵּין בְּגַוָּהּ נֹחַ דָּנִיֵּאל וְאִיּוֹב אִנּוּן בִּזְכוּתְהוֹן יְשֵׁיזְבוּן נַפְשֵׁיהוֹן אֲמַר יְיָ
אֱלָהִים: טו אִלּוּ חַיְתָא בִּישְׁתָּא אַעֲבַר בְּאַרְעָא וְתִתְכְּלִנַּהּ וּתְהֵי לְצַדְיָ מִבְּלִי עָבֵד מִן קֳדָם חַיְתָא:
טז תְּלָתָא גַּבְרַיָּא דְּאִלֵּין בְּגַוָּהּ קָיֵם אֲנָא אֲמַר יְיָ אֱלָהִים אִם בְּנִין וְאִם בְּנָן יְשֵׁיזְבוּן אִנּוּן

רש"י

(יד) נח דניאל ואיוב. לפי סדרן ג' רחו ג' עולמות נח "רחם העולם כמו ורחב ובמו ודניאל הם ב"סמק חו חת עלמו תחילה סר על כל הסדרים לסוף הוסלק לבוא תרומת וחזר לבחולתו וכן חיוב רחם חת עלמו חיובד וחרב ומיובד לפיכך הביאו דוגמת לדורו של יכניה שרחם חת הביה בבניו וחרבנו ובנין בני וכן אמר למה הקב"ה חיבה יחיבה לכי מרחם לכם חתם יכניה וגלותו חלו" חחטח לי חחת מחרות הגוים וגזרתי עליה חחת מחרבת ספטים חלה חו רעב חו חיה רעה חו חרב דבר כמו שמסירין בפרשה זו זה חחר זה ושלשת הצדיקים חלו בחוכה לא יצילו לא בן ולא בת ואני חביח חרבעתן על ירושלים ואשחיר לכם מבניכם חשר אם ולא על פי שחיכם בחוכה ולא שהם רחויים להצלה חלא שהם לנחם חחכם כשיגלו חלכלכם וחרחו מעשיהם הרעים חשמחמו על הרעה חשר הבחתי עליהם כי חרחו שלא היה כדי לסובלו עול (הרי זה מבלי"ך סד"ר פרש"ה ז"ו כול"ה לסו"ן ז"ה לי"ן לייט"ו ורש"י שמ"ו לסו"ן הר"ב ועו"ד ורש"י שנספ"ר ז"ה חם"ר חח"ם חתרבע"ה ספטי"ם חש"ו וע"ד ח"ו) ל"ל חרך כי חחטח לי וגו' וסיו שלשם החלה בחוכה כח דניאל וחיוב לפי שב' החנשים החלה הלילה הקב"ה משלשם (חתרבע"ה) ספטים החלה הזכיר הכחוב חת חלו כח כמלטו משלשתן מחיה רעה מנין חחה לומר בשעה שככים לחיבה בקשו כל החיות ליכנס ולא הניחן הקב"ה לכחיב ויסגור ה' בעדו (שם ז') ין ויסגור חלא מחיות כל"ח וסגר פוס חרישה ולא חבלוני (דניאל ו') חרי בא ליכנס וסיו שיניו כשום דוב בא ליכנס וסיו רגליו מחערסלות וכו' בב"ר מן הרעב מנין שנא' מן החלמ' חשר חררם (ברחשים ס') לא ולמד בב"ר במקום שחוסב עשר רעבון שירדו לעולם וחמלא שביתי כח סיה לחחד מהם ומביא רחיה מן החלמה חשר חררם מן החרב זה סתבול ועוד שסיו בני דורו מבקשין ליהרוב לו וסיו חומרים לין חם מניחין חותו ליכנס חלא שבלילו הקב"ה חמר הקב"ה לין חני מניחו ליכנס חלא בחני היום ודרבי' לי' יחלל הם"ל בעלם היום הזה בא נח (שם ז') בעצומו של יום דניאל בשעה שככים נכוכר נלר להכיל בימי יחויקים הרב יחויקים והניח לדניאל והגלה לדניאל הגלה שלומים לפי שמלאו חלא רוח חכמה מן הרעב שהרי על שלא נכבשה ירושלים בימי לקיקו לר עליה נכוכר נלר שלם שנים שנאמר ויחזק הרעב בעיר (מלכים ב' כ"ה וגם בירמיה כ"ב) ויחזק הרעב מן החיום מנין וסגר פוס חרישה ולא חבלוני (דניאל ו') וכן אתה מולא חיוב שנאמר משלשתן מן הרעב מנין לדברי החומר חיוב בימי יעקב היה מלינו שהיה רעב בימיו מן החיה מנין לכחיב ותקנסו פרק בחרץ (חיוב ח') פרק גדרו של עולם מן החרב מנין יפלח כלומי ולא יחמול (שם ע"ז). וסיו שלשת החנשים החלה בחוכה לא דניאל וחיוב הש' נלקחתם יצלו נשלשם. חפני מה לא הוזכרו בחיחת הרעב בניהם חו בנות שלא נ', בשם חס בניהם חס בנות יצילו כמו שהוזכרו בשני שפטים החחרונים נוגע לדניאל שהוא אחד מהם והוא היה מלוכו של יכניה ולא נמלטו עמו לא בניהם ולא בנותיו ועליו נחנבא (יפעיה כ"ו) כה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו חת שבחותי:

(טו) לו חיה. חס חיה:

מצודת ציון

חמר בו לשון מעשה בדרך שחלה: (טו) לו. ענינו כמו חס וכן לו החייתם (שופטים ח'): ושכלתה. ענין מיתה ונאבדון: (יד) והיו. ולפ חס יהיו בהחלץ ההיח שלשת החנשים הלילים החלה והם נח דניאל וחיוב: הנה שהם יצילו חת עלמם בלקחתם לבל יכנסו בשעת חבל לין סוכת הדין מחיצה להגן על כולם (חכל חלו השלשה לפי שהם לבד נשאר מן המבול ולא הגין על כל בני דורו ודניאל לא הגין על כל בני עמו כי הוא לבד היה בגדולה בגבול וחיוב לא הגין לפ על בני ביתו כי כולם נלקחו בגדו ונשאר הוא ולכן חמר לפ חס יהיו שלשתם יחד לין סוכת דין מחיצה להגן על נחלים): (טו) לו חיה רעה. כ"ל חס נמול העון יהיה חשר יעשיר בחרץ קנולם חיום מולסום לכבל עמה והחיה שממה מבלי עובר בה מפחד החיות: (טז) שלשת. כ"ל לפ חס בחוכה יונלו שלשתם החלה החמורים למעלה: חי אני. הכיני בשבע מי לחי חס סוכת הדין מחיצה שילילו בזכותם דין בניהם דין בנותם

וְהָאָרֶץ תִּהְיֶה שְׁמָמָה: יז אוֹ חֶרֶב אָבִיא עַל־הָאָרֶץ הַהִיא וְאָמַרְתִּי
חֶרֶב תַּעֲבֹר בָּאָרֶץ וְהִכְרַתִּי מִמֶּנָּה אָדָם וּבְהֵמָה: יח וּשְׁלֹשֶׁת
הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה בְּתוֹכָהּ חַי־אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה לֹא יַצִּילוּ בָנִים
וּבָנוֹת כִּי הֵם לְבַדָּם יִנָּצֵלוּ: יט אוֹ דֶּבֶר אֲשַׁלַּח אֶל־הָאָרֶץ הַהִיא
וְשָׁפַכְתִּי חֲמָתִי עָלֶיהָ בְּדָם לְהַכְרִית מִמֶּנָּה אָדָם וּבְהֵמָה: כ וְנֹחַ
דָּנִאֵל וְאִיּוֹב בְּתוֹכָהּ חַי־אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה אִם־בֵּן אִם־בַּת
יַצִּילוּ הֵמָּה בְּצִדְקָתָם יַצִּילוּ נַפְשָׁם: כא כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה אַף
כִּי־אַרְבַּעַת שְׁפָטַי ו הָרָעִים חֶרֶב וְרָעָב וְחַיָּה רָעָה וָדֶבֶר שִׁלַּחְתִּי
אֶל־יְרוּשָׁלַ͏ִם לְהַכְרִית מִמֶּנָּה אָדָם וּבְהֵמָה: כב וְהִנֵּה נוֹתָרָה־בָּהּ
פְּלֵטָה הַמּוֹצְאִים בָּנִים וּבָנוֹת הִנָּם יוֹצְאִים אֲלֵיכֶם וּרְאִיתֶם אֶת־
דַּרְכָּם וְאֶת־עֲלִילוֹתָם וְנֶחַמְתֶּם עַל־הָרָעָה אֲשֶׁר הֵבֵאתִי עַל־
יְרוּשָׁלַ͏ִם אֵת כָּל־אֲשֶׁר הֵבֵאתִי עָלֶיהָ: כג וְנִחֲמוּ אֶתְכֶם כִּי־תִרְאוּ

תרגום

בַּלְחוֹדֵיהוֹן יִשְׁתֵּיזְבוּן וְאַרְעָא תְּהֵי לְצַדוּ: יז אוֹ דְּקָטְלִין בְּחַרְבָּא אֵיתֵי עַל אַרְעָא הַהִיא וְאֵימַר
דְּקָטְלִין בְּחַרְבָּא יְעִדּוּן בְּאַרְעָא וְאֶשֵׁיצֵי מִנַּהּ אֱנָשָׁא וּבְעִירָא: יח וְתִלָּתָא גַּבְרַיָּא הָאִלֵּין בְּגַוַּהּ קָיְמִין
אֲנָא אֲמַר יְיָ אֱלָהִים לָא יְשֵׁיזְבוּן בְּנִין וּבְנָן אֱלָהֵין אִנּוּן בִּלְחוֹדֵיהוֹן יִשְׁתֵּיזְבוּן: יט אוֹ מוֹתָא אֲשַׁלַּח
עַל אַרְעָא הַהִיא וְאֶשְׁפּוֹךְ חֵמְתִּי עֲלַהּ בְּקְטוֹל לְשֵׁצָאָה מִנַּהּ אֱנָשָׁא וּבְעִירָא: כ וְנֹחַ דָּנִיֵּאל וְאִיּוֹב
בְּגַוַּהּ קָיְמִין אֲנָא אֲמַר יְיָ אֱלָהִים אִם בַּר אִם בְּרַתָּא יְשֵׁיזְבוּן אִנּוּן בְּזָכוּתְהוֹן יְשֵׁיזְבוּ נַפְשָׁהוֹן:
כא אֲרֵי כִדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים אַף אֲרֵי אַרְבַּע פּוּרְעָנִין בִּישִׁין חַרְבָּא וְכַפְנָא וְחֵיוָתָא בִּישְׁתָּא וּמוֹתָא
שְׁלַחִית עַל יְרוּשְׁלֶם לְשֵׁיצָאָה מִנַּהּ אֱנָשָׁא וּבְעִירָא: כב וְהָא אִשְׁתְּאַרַת בַּהּ שֵׁזְבְתָּא דְּמִתַּפְקָן
בְּנִין וּבְנָן אִנּוּן נָפְקִין לְוָתְכוֹן וְתֶחֱזוֹן יָת אוֹרְחֵיהוֹן וְתִתְנַחֲמוּן עַל בִּישְׁתָּא דַּאֲיְתֵיתִי עַל
יְרוּשְׁלֶם יָת כָּל דַּאֲיְתֵיתִי עֲלַהּ: כג וְיִתְנַחֲמוּן יָתְכוֹן אֲרֵי תֶחֱזוֹן יָת אוֹרְחֵיהוֹן וְיָת עוֹבָדֵיהוֹן וְתִדְּעוּן

רש"י

(יז) **חרב.** גיוסום למלחמה: (כא) **אף כי.** ל' קל ומחמר וכ"ם הוא וכן בכל המקרא כמו סגם מנחמו סם ביטולה ירויחים ואף כי כלך קעלה (שמואל ה' כ"ג) וכן בפרשה זו (לקמן ט"ו) סגה בהיותו תמים לא יעשה למלאכה אף כי לם למלאכתו וגו': **שפטי.** מ"ם גוסטו"ם בלע"ז: (כב) **נותרה.** מירעמע"ם בלע"ז: **המוצאים.** בפניה ויציאה כאן: **עלילותם.** מעשיהם:

מצודת דוד

רק המה לבדם ינצלו: (יז) או חרב. לם גמול העון יהיה אשר תעיז על האיכ מחוץ תכה: ואמרתי וגו'. כשל הדבר לאחזק: (יח) **לא יצילו.** כ"ל אין טובת הדין מחייבת להציל בזכותם בניס ובנות: (יט) או דבר. לם גמול העון יהיה אשר תעיז על מאכלם דבר על האיכ: **בדם.** להפקיד לומר כי מהות הדבר הוא שיפפך הדם מהעוריך המופקד: (כ) אם בן וגו'. רלה לומר לם יועילו לבניהם אם יהיו בניהם בזכותם אלא בזכותם הם עצמם: (כא) **כי כה אמר ה'.** אשר כן לאמר ה' אשר כל שכן הדבר שהנה אשר על ירושלם בגמול עונה לה להביעה שבעי הרעים להכריתם שכ"ם הוא שלין טובת הדין מחייבת שיהיה מי מהם ניצל בזכות הצדיקים: (כב) **והנה נותרה בה.** כ"ל עכ"ז בחקרי אשר בה פליטה והם הבניס והבנות המולטים מיוצלים ללכת בגולה: **הנם יוצאים אליכם.** לל גול בני הגולה יאמר הנה הם יולאים מירושלים לגות לליכם בגולה: **את דרכם.** אשר לא עושים: **ונחמתם.** יהיה לכם הנחומין על מה שהחלטתם על הרעה אשר הבאתי על ירושלים כי בהבאים אשר אתם רואים תדעו לאחרונה: **את כל.** כ"ל על כל מיני הרעות שהבאתי עליהם על כולם יהיה לכם הנחומין: (כג) **ונחמו אתכם.** הבאים הנה ינחמו אתכם על הרעה כי אחרי

מצודת ציון

(כא) **אף כי.** עמנו אמו כ"ם וק"ו וכן אף כי הבית הזה (מ"ב ח'): (כב) **פלטה.** אשרים כמו פליט ופריד (לחיכה ג'): **בנים ובנות.** כ"ל קטנים וקטנות וכן לו בן יגח לו בת יגח (שמות כ"ל). וכ"ל עם אשרים מוכנלים בעציהם כגזולים: **עלילותם.** מעשיהם כמו ועולל למו (לחיכה ג'):

אֶת־דַּרְכָּם וְאֶת־עֲלִילוֹתָם וְנֶחַמְתֶּם כִּי לֹא חִנָּם עָשִׂיתִי אֶת־כָּל־
אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי בָּהּ נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה׃

טו א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ ב בֶּן־אָדָם מַה־יִּהְיֶה עֵץ־הַגֶּפֶן
מִכָּל־עֵץ הַזְּמוֹרָה אֲשֶׁר הָיָה בָּעֲצֵי הַיָּעַר׃ ג הֲיֻקַּח מִמֶּנּוּ עֵץ
לַעֲשׂוֹת לְמְלָאכָה אִם־יִקְחוּ מִמֶּנּוּ יָתֵד לְתָלוֹת עָלָיו כָּל־כְּלִי׃
ד הִנֵּה לָאֵשׁ נִתַּן לְאָכְלָה אֶת שְׁנֵי קְצוֹתָיו אָכְלָה הָאֵשׁ וְתוֹכוֹ נִצָּר
הֲיִצְלַח לְמְלָאכָה׃ ה הִנֵּה בְּהיוֹתוֹ תָמִים לֹא יֵעָשֶׂה לְמְלָאכָה אַף
כִּי־אֵשׁ אֲכָלַתְהוּ וַיֶּחָר וְנֶעֱשָׂה עוֹד לִמְלָאכָה׃ ו לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי
יֱהוִה כַּאֲשֶׁר עֵץ־הַגֶּפֶן בְּעֵץ הַיַּעַר אֲשֶׁר־נָתַתִּיו לָאֵשׁ לְאָכְלָה כֵּן

*בנ"א הא' בצרי וטונה *קטן בז"ק

ת"א מה יהיה עץ. עקידה שער ק"ד כל הפרשה: לפי שני קלופיו. שבת כ':

תרגום

אֲרֵי לָא לְמִתַּן עֲבִדִית יַת כָּל דַּעֲבָדִית בְּהּ אֲמַר יְיָ אֱלָהִים׃

טו א וְהָוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר׃ ב בַּר אָדָם מָה שְׁנָא אִילָן גּוּפְנָא מִכָּל אִילָנָא
שַׁבְשְׁהָא דַּהֲוָת בַּאֲעֵי חוּרְשָׁא׃ ג הֲיִסְבוֹן מִנֵּיהּ אָעָא לְמֶעְבַּד עֲבִידָא אִם יִסְבוֹן מִנֵּיהּ
סְפָתָא לְמִתְלֵי בֵּהּ כָּל מָן׃ ד הָא לְאֶשְׁתָּא אִתְמְסַר לְאִשְׁתֵּיצָאָה יַת תְּרֵין סְטָר־זְהִי אֲכָלָא אֶשְׁתָּא
וְגַוֵּיהּ חַר הֲיִכְשַׁר לַעֲבִידָא׃ ה הָא כַד הֲוָה שְׁלִים לָא כְשַׁר לַעֲבִידָא אַף אֲרֵי דְּאֶשְׁתָּא אֲכַלְתֵּיהּ
וְחַר הֲיִכְשַׁר עוֹד לַעֲבִידָא׃ ו בְּכֵן כִּדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים כְּמָא דְאִילָן גּוּפְנָא בַּאֲעֵי חוּרְשָׁא

רש"י

טו (ב) מה יהיה עץ הגפן מכל עץ. מה סופו מכל שאר עציס: הזמורה אשר היה בעצי היער. לפי
על גפן הכרמים שעומד פרי לפי לומר לך מלך על זמורת גפן הבדילה ביעריס: (ג) היקח ממנו
וגו'. ליעס רחוי לכלוך: כל כלי. סוס כלי: (ד) הנה לאש נתן לאכלה. תרגיר"ס בלע"ז הכה שלחיך על
הסמיס וחינו רחוי לכלוס עמה עוד לפי מוסיף על הסמלה הכה לפ כחנו זמורה ממנו בלם וחכלה לפם בשני
קלוס הקיסה עד כי נחר חוכו: נחר. נשחר מן לפם ברוש"ר בלע"ז נחר לשון ועלמי מרס (לעיל ל') וים
לועזין לשחר"ע בלע"ז כמו (ביסועע ע' ס') וכן ויחר עלי לפי (שם י"ע) חזרו מנחס עס עלמי מרס:
היצלח. עוד למלחכה: (ו) כן נתתי. לפ ירושלים שמי קלוסים לחכלה לפם שמי גליות בשבלה יהויקים גלו
עמו מזרע המלוכה ומן הפרסיים כמו שנחמר בדניחל (ל') לחריו גלה יכניה כמו המרם והמסגר וחזקו נחר

מצודת ציון

טו (ב) הזמורה. כן יקרא עוף מעץ הגפן וכן ויכפרו מעם זמורה (במדבר י"ג): (ג) יקח. הוא כענין מעמך: לתלות. מל' תליה: כל כלי. סוס כלי וכן כל מלב וכל דם לא מחליו (ויקרא ל'): (ד) לאכלה. על הסרפה ילמוד בלשון שלהב: נחר. ענין יובש כמו נחר מפוח (ירמיה י'): היצלה. כ"ל בכלוי ומאכל בל' שלהב: (ה) תמים. שלם: אף כי. ענין כ"ם וק"ו: אכלתהו. שרפתהו: ויחר. נתייבש:

מצודת דוד

שם דהכם הכעיס וכפל הדבר לתוספת ביאור: וידעתם. לא תדעו מאליכם לא בחכם מעשיכי לא כל הכעה שעשיתי זה כ"ל בנגמל השון:

טו (ב) מה יהיה וגו'. כ"ל מה הוא הבדלון של עץ הגפן מכל שאר העליס: הזמורה וגו'. כ"ל לא על גפן הכרמים בעלמה בבי לפי לומר לפ לא על הזמורה הבדילה ביעד שהוא עץ גפן מדבבי שחינו עומה פיכום: (ג) היוקח. וכי יוקח ממנו עץ לעשות למלחכה וכי יקחו ממנו עץ לעשות יפד לתלות עליו סוס כלי בחמיה וחבו על כי העץ הזה הוא שלם וכך וחינו רחוי לכלוס: (ד) הנה לאש. כ"ל עמה לוקיך לומר הנה הם העץ ההוא ניתן לפ האש בשביל שלהב הקלוות ומחיידם בחוכו וכי לפשר שילבל למלחכה: (ה) בהיותו תמים. הלא בשיהיו שרי שלם אך לא שלבה בו שהם לא היה רחוי לעשותו למלחכה וכ"ש עמה שנשרף שכשהבו ומחיידם לוך ק"ל יהיה נעשה שרי למלחכה: ע) לכן. כ"ל הואיל ומאכלי שכ"ש הוא שתין עץ כזה רחוי למלחכה לכן כה חאמר' כמו עץ הגפן הזה שהאכיל בשם כן שם שם יפשבי יכולים שלא יגליחו עוד לשוב דבר כי כן דומיס הם להעץ הזה כי גם שני קלוסיו לחכלה שלם כי כבר גלו מוסס שנשבר סילון ומלכות לפכיס שנת"י וגם הם נחכו שהשם כי כבשה שהם גלו עס יהויקים ויכניה ושם כשביו עדיין בחוקפם שלא גלם פי שהם החזקתי עליהם המיד וגלם וכמ"ש עשה שנשלחו מעט מהכבה:

נָתַתִּי אֶת־יְשִׁבֵי יְרוּשָׁלִָם׃ יז וָאֶתַּח אֶת־פְּנַי בָּהֶם מֵהָאֵשׁ יָצָאוּ
וְהָאֵשׁ תְּאַכְלֵם וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה בְּשׁוּמִי אֶת־פָּנַי בָּהֶם׃
יח וְנָתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ שְׁמָמָה יַעַן מַעֲלוּ מַעַל נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה׃

טז א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ ב בֶּן־אָדָם הוֹדַע אֶת־יְרוּשָׁלִַם
אֶת־תּוֹעֲבֹתֶיהָ׃ ג וְאָמַרְתָּ כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה לִירוּשָׁלִַם מְכֹרֹתַיִךְ
וּמְלֵדֹתַיִךְ מֵאֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי אָבִיךְ הָאֱמֹרִי וְאִמֵּךְ חִתִּית׃ ד וּמוֹלְדוֹתַיִךְ
בְּיוֹם הִוָּלֶדֶת אוֹתָךְ לֹא־כָרַת שָׁרֵךְ וּבַמַּיִם לֹא־רֻחַצְתְּ לְמִשְׁעִי

*נ"א תועבותיה *דגש אחר שורק *ב' הר' דגושין

ת"א כותב לה יכוסלם מגילה כ"ה: לנוכח המזבח. סנהדרין מ"ד: ומולדתיך. שבת קכ"ט סימה י"ח:

תרגום

דְּמִסְרַתְּיהּ לְאֶשְׁתָּא לְאִשְׁתֵּיצָאָה כֵּן מְסָרִית יַת יָתְבֵי יְרוּשְׁלֶם׃ ז וְאֶתֵּן יַת פֻּרְעָנוּתִי בְּהוֹן עַל פִּתְגָמֵי
אוֹרַיְתָא דִיהֵיבִין מִגּוֹ אֶשְׁתָּא עֲבַרוּ וְעִמְמַיָּא דְּתַקִּיפִין כְּאֶשְׁתָּא יְשֵׁיצִנּוּן וְתֵדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ כַּד
אֶתְגְּלִי רוּגְזִי בְּהוֹן׃ ח וְאֶתֵּן יַת אַרְעָא לְצַדְיָא חֲלָפָא דִּשְׁבָרוּ שְׁבָק אֲמַר יְיָ אֱלָהִים׃

טז א וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר׃ ב בַּר אָדָם הוֹדַע יַת יָתְבֵי יְרוּשְׁלֶם וְחַוֵּי
לְהוֹן יַת תּוֹעֲבָתְהוֹן׃ ג וְתֵימַר כִּדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים לְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֶם תּוֹתָבֵתְכוֹן וְיַלְדוּתְכוֹן
מֵאַרְעָא כְּנַעֲנָאֵי תַּמָּן אִתְגְּלִיתִי עַל אַבְרָהָם אֲבוּכוֹן בֵּין בְּתַרָא וְאוֹדַעְתֵּיהּ דְּאִתּוֹן נָחֲתִין לְמִצְרַיִם
בְּדַעֲ מְרוֹמָם אֲנָא פָּרֵיק יָתְכוֹן וּבְזוּכוּת אֲבָהָתְכוֹן אֲנָא מְתָרִיךְ מִן קֳדָמֵיכוֹן יַת אֱמוֹרָאֵי וּמְשֵׁיצֵי יַת
חַמָּאֵי׃ ד וְאַף כַּד נַחֲתוּ אֲבָהָתְכוֹן לְמִצְרַיִם תּוֹתָבִין בְּאַרְעָא דְּלָא דִילְהוֹן מְשַׁעְבְּדִין וּמְעַנְּן לְהוֹן
חֲוָת כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל דַּמָּא לְלֵדָא דִי רְטִישׁ עַל אַפֵּי בָרָא דְּלָא אִתְפְּסַק שׁוֹרְיֵהּ וּבְמַיָּא לָא

רש"י

לקיסו סומר כם כבר גזרתי עליו מלא חפציך גחלי לם וגו' על העיר (לעיל י'): **(ז) מהאש יצאו. על**
פתגמי אוריימא דיסיכין מגו לסמא עברו ועממי' דתקיפין כאסמא ישיצונון:

טז (ב) הודע. פייסבוי"ר בלע"ז: **מכרתיך.** כמו מגורותיך ומנחס חברו ל' הולדה וכן פירש כלי חמם
מכרותיהם (בראשית מ"ט) לבד ממכריו (דברים י"ח) לים מלח מכרו (מלכים ב' י"ב) כולם לשון חולדות:
אביך וגו' ואמך. לאברהם ושרה משם נעלו גדולתם ובני חם נחנו לה קנין: **(ד) ביום הולדת אותך.** פוסניי"ה
בלע"ז כשבחתי בך בתולדיה סיים בלי סוס תיקון ולפי שדימה הדבר לילד שאינו נקוני כאולו: **שרך.**
כמו שרכך: **למשעי.** לנחומו לחיה הסלע (לקמן כ"ז) שעיעות כיפא תרגומו לפלמ"ט בלע"ז ומנחס חבר

מצודת דוד

(ז) מהאש יצאו. כלה לומר עם כי בעת שלא עליהם מלך
אשר לחם שכבש לה שומרון היה לז גלולים מיד המכלה כל
החומות כדבר הכלכל בחם לולם עתה צבוא כ"כ המכלה גם הוא
לח החומות כלם הוא יחכל ויבחים גם לוחם: **בשומי.** כחלחים
כעבי צחם לז ידעו שלחי כ' הלחתן לשלם גמול: **(ח) יען.**
בענוך שעשלו וכחשו ה':

טז (ב) הודע. כ"ל למור להם חשבונותיהם להוכיח עמהם: **(ג) מכרתיך ומולדתיך.** לכן מנוכך ומקום חולדתך המה מלכץ הכנעני.
כ"ל בנוע מעשיך לחה ניככם בלכץ מנוכך ומקום חולדתך המה מלכץ הכנעני כי מעשיך חמיס למשניהם כלחו מהם
למדם: **אביך האמורי.** וכלחו לגיד היה מלכני המלורי וכלחו לחך היתה מנטות חם כי מעשיך מוכיס כלחו כן הוא:
(ד) ומולדותיך וגו'. כלומר הלא לין מהכלחי לנגוד לי כי לחי הנעני חתך כי כ"ל התולדה שלך ולמוקדם בימות לחך
ביום הולדה לותך הנה לז לא נכרת שרך כדרך הנהוג בנכרות המעי היולא מן הנעבור ולא נשלו לותך נמיס להסליך לה **הנשר**
ולא מלאו לה נשרך כי הדרך הוא למלוח לה נשר הגוף להקשותו ולשלמו:

וְהַמְלֵחַ לֹא תִמְלֵחִי וְהָחְתֵּל לֹא תֶחְתָּלִי: יב לֹא־חָמְסָה עָלַיִךְ עַיִן
לַעֲשׂוֹת לָךְ אַחַת מֵאֵלֶּה לְחָמְלָה עָלַיִךְ וַתִּשְׁלְכִי אֶל־פְּנֵי
הַשָּׂדֶה בְּגֹעַל נַפְשֵׁךְ בְּיוֹם הֻלַּדְתְּ אֹתָךְ: יג וָאֶעֱבֹר עָלַיִךְ
וָאֶרְאֵךְ מִתְבּוֹסֶסֶת בְּדָמַיִךְ וָאֹמַר לָךְ בְּדָמַיִךְ חֲיִי וָאֹמַר לָךְ
בְּדָמַיִךְ חֲיִי: יד רְבָבָה כְּצֶמַח הַשָּׂדֶה נְתַתִּיךְ וַתִּרְבִּי וַתִּגְדְּלִי וַתָּבֹאִי
בַּעֲדִי עֲדָיִים שָׁדַיִם נָכֹנוּ וּשְׂעָרֵךְ צִמֵּחַ וְאַתְּ עֵרֹם וְעֶרְיָה: טו וָאֶעֱבֹר

*נ"א עֲדָיִם

ת"א ומעבר. כלישנא ע': כנגד כומת הכדה. קושא י"ל: שדים נכנו. בנכוח כ"ד קידושין כ"ל:

תרגום

אִשְׁתְּטַח לְאִתְנַקָּאָה וּבְמִלַּח לָא אִתְמְלַח וּבְאִסְפִּירִין לָא אִתְאֲסַר: ה לָא חָסַת עֲלֵיכוֹן עַיְנָא דְּתַעְבֵּד
לְמֶעְבַּד לְכוֹן טָבָא חָדָא לַאֲנָחָא לְכוֹן מִשְׁעִבּוּדְכוֹן לְרַחֲמָא עֲלֵיכוֹן וּגְזַר עֲלֵיכוֹן גְּזֵרַת גְּמָרָא
לְמֵרְמֵי דְּכוּרֵיכוֹן בְּנַהֲרָא לַאֲבָדָא יַתְכוֹן בְּעָדָן דַּחֲיָתוּן בְּמִצְרַיִם: ו וְעַל דְּבָרָן קָדָם אֲבָהָתְכוֹן קֳדָמַי
אִתְגְּלֵיתִי לְמִפְרְקְכוֹן אֲרֵי גְלֵי קֳדָמַי אֲרֵי אַתּוּן מְעַנָּן בְּשִׁעְבּוּדְכוֹן וַאֲמַרִית לְכוֹן בִּדְמָא דְּמָדוֹלְמָא
אָחוּם עֲלֵיכוֹן וַאֲמַרִית לְכוֹן בְּדַם פִּסְחָא אֶפְרוֹק יַתְכוֹן: ז רְבָבַת כְּצַמְחֵי הַקְלָא יְהַבְתִּיכוֹן וְסַגִּיתוּן
וְתַקֶּפְתּוּן וַהֲוַיְתוּן לְעָלְמִין וּבְעוֹבְדֵי אֲבָהָתְכוֹן הַתְקַנְיָא עִדָּן פִּירְקָנְכוֹן כְּעִשַּׁתְכוֹן מְטָא אֲרֵי אַתּוּן
מְשַׁעְבְּדִין וּמְעַנָּן: ח וְאִתְגְּלֵיתִי עַל מֹשֶׁה בְּאַסְנָא אֲרֵי מְטָא זְמַן פִּירְקָנֵיכוֹן וְאַגְנִית בְּמֵימְרִי עֲלֵיכוֹן

רש"י

למטעי לכון מעשוע: **לא המלחת.** מכאן שמולחין את הולד כדי שיתקשה בשרו: **והחתל.** ל' כריכה כנגדיים וכן וערפל חתולו (לעיל ל"ח) הוא שמלפפין את הולד: **(ה) לחמלה.** לחוס: **בגעל.** מגבוריאת"ט בלע"ז: **(ו) מתבוססת.** נרפסת. כמו יבוס ברגיו (תהלים ס'): **בדמיך חיי.** לף בגוליך זה לף תמותי ופסיוה לומר ג"פ לפי שבדם פסח ודם מילה נגאלו ל' לאחר מתבוססת סוליא"ס בלע"ז: **(ז) בעדי.** ל' מכלול ומתפח פירש בעדי עדיים ל' עד כמו בעמו בם' עדי עד תגק"ל למיגל"ל חגל דומם פתר לוחו לגון עדי ומשקל עדי עדיים הוא מן ו' שמות תרי תריים לצי לציים גדי גדיים: **נכנו.** פוריל"ט תפיועי"ם בלע"ז: **ושערך צמח.**

מצודת ציון

והחתל. ענין כריכה כנגדים וכן ועבדל תחולתו (ליוב ל"ח): **(ה) חמה.** מל' חם ומחלה: **בגעל.** ענין מחום והטוב כמו וגעלה נפשי לחלם (ויקרא כ"ו): **נפשך.** ר"ל גופך וכן וביקה נפשו (יחזקאל כ"ט): **(ו) מתבוססת.** ענין נגלול ודמיסה כמו כבגד מונם (יחזקאל י"ל): **חיי.** כמו חתיי: **(ז) רבבה.** ר"ל הרבה כצמח וכגוה הוא עשבא לחלפים: **ותרבי.** ענין גדול וחזק כמו כגבה גוביה (לקמן י"ט): **בעדי עדיים.** ענין קשוט כמו ומעד נזמה (הושע ב') ור"ל בהשוט והיפה בעדיים ודוגמתו מלך מלכים (לקמן כ"ו): **נכונו.** מלשון הכנה ר"ל מתוקן כל לכלו בענין הגולל: **ערום.** הוא המתוסר המלבוש: **ועריה.** מגולה כמו

מצודת דוד

והחתל לא התלת. לף ככמו לוחך בגגדים לייסר החינוק וכדרך שעושים בחקון הולד (והמזיל לף יבלבל בהיותם מלופים והגלולה מהם כילדה שמולדה בשדה מקום שלף מלאה מי יממל עליה לעשות לה חקון דת הילדים בעת הולדות וכמו שילאה מבטן המלאה מוגללת בדם הלידה כן הוסלכה על פני השדה ועבר עליה לדם ככבד ולאה לוחה בעין כע וחמל עליה שלף חמוס וחמל לה בהבעתה שחמיי עם שלפה מוגעל בדם והיה עוד לרבבה כי חוליד בניס ובנות ובניותיה על פני השדה גדלה עד שהגיעה לפרקה להיות בלויה לגשואין ועבר עליה שוב הלדם הכבוד הזה ולאה כי כן הוא לקחה לו לאשה ושם מחנה לבלוך הדם והלכישה וקשנה ח"כ המומל הזה עשה עמה מכליח ההפצה והחקר. וכן עשה המקום עם ישראל כי אחרי מות יוסף ושחיו היו עם בני ישראל כילד שאין בו כח לבכנם עלמו ולא מלאו מזון ומומל ומושלכו ע"פ השדה לענוד עבודתם ונח הקב"ה ומחל עליהם והבעיחם על הגאולה והזכם והכעם ובנות הזמן הוליחם ממלכים וקלבם לבני הר קיני ונתן להם התורה כלומ לו לאשה בכתוב' וקומיו והביאם לאהל הקדוש' ועשה ח"כ עמהם חסד הכבה): (ה) **לא חמה עין.** כוס עין לדם לא חסה עליך לעשות לך לחם מאלה המקומים שעושים לולד ביום הולדו: **לחמלה עליך.** להיות חומל עליך להחעכב עמך וכאל הדבר את"ם למופעם ביאור: **בגעל נפשך** וגו'. ר"ל ביום שנולדת הושלכת ע"פ השדה כמו שהיה גופך מגועל ומלוכלך בדם הלידה: (ו) **מתבוססת בדמיך.** מחגללת וכמוסה בעוף דם שילת אמך בעת הלידה: **בדמיך חיי.** ר"ל לף שלא' מגועל בדם לידה עכ"ל אחיי ולא אמותי בעבור הגעול והלכלוך וכאל הדבר לחזק הענין וכ"ל בעוד עבדו יבלבל במלכים לא כל עבודתם בשדה מעוניס בעבך היה מעציב נפולתו על להכן והבעיחם הגאולה כמ"ש ואומר להם בתוך מלכים וגו' (לקמן כ'): (ז) **רבבה.** המומל הזה הבעיחה שהיה לרבבה בניס ובנות כלומ השדה כ"ל המקום השדה והכעם במלכים כמ"ש ובני יבלבל אבו ויבלבו ויעלמו במלך מלך (שמות ל'): **ותרבי.** בהיותך על פני השדי היית מגוללת ומחומסת ומגללי בקומה ובלא נזון הלחוי להחקבע בקומים יפים הם יחי הבעבות: **שדים נכונו.** שהדמים שלך היו גדולים כל לכון ושערך במקום בית הערוה היה מלחים והם קימני בעבות: **ואת ערום ועריה.** ועוד היית ערומה: מבלי בקום בעת שגולדת כ"ל שהיו מכוסים בשלכלופין וגחלים נכח ועל זמן הגאולה לבל היו ערומים מבלי זכות ומעשים טובים: (ח) **ואעבור.** ואז עברתי עליך ולחיתי שבכר לף בעת

עָלַיִךְ וָאֶרְאֵךְ וְהִנֵּה עִתֵּךְ עֵת דֹּדִים וָאֶפְרֹשׂ כְּנָפִי עָלַיִךְ וָאֲכַסֶּה
עֶרְוָתֵךְ וָאֶשָּׁבַע לָךְ וָאָבוֹא בִבְרִית אֹתָךְ נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה וַתְּהִיִי־
לִי: ט וָאֶרְחָצֵךְ בַּמַּיִם וָאֶשְׁטֹף דָּמַיִךְ מֵעָלָיִךְ וָאֲסֹכֵךְ בַּשָּׁמֶן:
י וָאַלְבִּשֵׁךְ רִקְמָה וָאֵנְעֲלֵךְ תָּחַשׁ וָאֶחְבְּשֵׁךְ בַּשֵּׁשׁ וָאַכַסֵּךְ מֶשִׁי:
יא וָאֶעְדֵּךְ עֶדִי וָאֶתֵּנָה צְמִידִים עַל־יָדַיִךְ וְרָבִיד עַל־גְּרוֹנֵךְ: יב וָאֶתֵּן

תרגום

וַאֲעַדִּיתִי חוֹבֵיכוֹן וַחֲמִית בְּמֵימְרִי לְמִפְרַק יַתְכוֹן כְּמָא דַחֲמִית לַאֲבָהָתְכוֹן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים לְמֶהֱוֵיכוֹן
עַם מְשַׁמֵּשׁ קֳדָמַי: ט וּפְרֵיקִית יַתְכוֹן מִשְׁעִבּוּד מִצְרַאי וַאֲעַדִּיתִי תְקוֹף מַרְגָּנָא מִנְּכוֹן וְדִבְרִית יַתְכוֹן
בְּהַרְוָתָא: י וְאַלְבִּישִׁית יַתְכוֹן לְבוּשֵׁי צִיעִין מֵחֲמַדַת סָנְאֵיכוֹן וְיַהֲבִית מְקַן דִּיקָר בְּרַגְלֵיכוֹן וְקַדִּישִׁית
מִנְּכוֹן כַּהֲנַיָּא לְמֶהֱוֵי מְשַׁמְּשִׁין קֳדָמַי כְּהֵיךְ וְיַת כַּהֲנָא רַבָּא בְּלֶבּוּשֵׁי צִבְעוֹנִין: יא וְתַקֵּנִית
יַתְכוֹן תִּקּוּן פַּרְנְמֵי אוֹרָיְתָא כְּתִיבִין עַל תְּרֵין לוּחֵי אַבְנַיָּא וְיהִיבִין עַל יְדֵי מֹשֶׁה וּבְקַדִּישַׁת שְׁמִי
רַבָּא קַדִּישִׁית יַתְכוֹן: יב וְיַהֲבִית אַרְזָן קְנֵמֵי בֵּינֵיכוֹן וַעֲנָן יְקָרִי מַטֵּל עֲלַיֵּיכוֹן וּמַלְאַךְ שְׁלִיחַ מִן

רש"י

סימני פרשה: (ח) **דדים.** לימיטיא"ם בלע"ז: (ט) **ואסכך.** לשון מסיחה וכל הענין לומר לאמר מכל ויוכחן
פירש לה כולם ואין להוסיף על התרגום וכן פירשה מכורותיך ומולדותיך וגו' תוכחותיכן וילדותיכן מחרפת
כשעמדתי תחת הגבעה לא הרגשתם תכוכן בין בתריה והודעתיה לאחון נחתין למצרים ובדרע מרמתם לגמ פריק
יתכון ובזכו מכשתכון לגא מחדיך יח לתורתי ותפדיני יח חמתי. ומולדותיך ביום הולדם **לוחך** וגו'. ולפ כל נחתו
מכשתכון למצרים הוסיפו בחרפה ללא דיולטון מכעבדין ומענן לטון הוח כמיפח' דיכרחל דמיח לולדת דרטים על
פני ברח ללא ליפספק שוריס ובמיח לח ליחפטף לליחנקף ובחלחל לח ליחמלח ובחיסורף לח ליחמסר. לח
חפסה עליך עין וגו'. לח חסוס עליכון עיוף לפרעה רשיעה למעבד לכון טבה חלה לחנחת לכון מכעבודכון
לרחמ' עליכון וגזר עליכון גזיר' גמיר' למרמ' יח כזוריכון בכלר' לחבד' יחכון בעיקן דסויחון במלריס: **ואעבר**
עליך וגו'. ועל זוכרן קיוס מכשתכון קדמי ליחגליתי למפרקכון חרי גלי קדמי חרי לחון מענן בשיעבודיכון
ומחרי לכון בדמיך דמכולחת לחוס עליכון ומחריה לכון בדמיך לפכשה לפרוק יחכון: **רבבה כצמח השדה**
נתתיך. ריבבה כלמהי הקלה יכבחיכון וסגיחון והקיפתון וחיוחון לזרעין ולכבטן ובשובדי לכשתכון תקני עיקן
פורקן כויבחכון מעה חרי לחון מכעבדין ומענן. רכבה כלמה כשדה מחיך. כמו שנלמר (שמות ח') ובני
ישרלל פרו וישרלו וירבו. ולח ערום וערים. מן המלום. ולחעבר עליך ולחרלך. ולחיגליתי על מכם בלשכת
חרי גלי קדמי חרי מטא זמן פורקניכון ולגבי' בחיתרי עליכון ולעדיתי חוביכון וקיימי' בחיתרי למפרק יחכון
כמה דקיימי' לחבטחכון לחתר ס' חלפים למהויכון עם מכתם קדמי. ולחפרם כנפי. כלף בגדי. ולחכבע לך. לכן
חמור לבני ישרלל לחי ס' וכולהני לחכם (פס ו') וחין לכן חלה שבועה כמו שנלמר (ס"ח ג') ולכן נכבעתי
לביח עלי. ולגבי בברית לחך. כלה לם הכריח לחד כרת ס' עמכם (שמות כ"ד): **וארחצך במים.** ופריקים
יחכון מכעבוד מלרלי ולעדיתי הקוף מרוחה מכלון ודברים יחכון בחירוחה: (י) **ואלבשך רקמה.** לימלינט"ו ויטייסו"ן בלע"ז ויטבים מכן דיקר ברגליכון: **ואנעלך תחש.** לימפומנ"י בוסטוי"ר בלע"ז וקדמים מכלון כלניה מכמיני קדמי בחלנפין דבוך: **ואכסך משי.** סוויי"ס
בלע"ז ויח כלמה רבה בלבושי לבעונין ומדרש חגדה ולכסך משי לחו שבעה עניני כבוד לכתיב (שמות י"ג) לח יחיה
(יא) **צמידים.** לם הכמוניס על הזכוע וכן ובני לחיידים על ידיה
(בלחצים כ"ד): **וריבד.** ענק לחבטיע וכן ויסר כגיד הזהב (שם
מ"ט): **גרונך.** לוחלד וכן קלח בגבון (ישעיה י"ח):

מצודת דוד

הכלוי להכלות לך להבה ויידוות כ"ל לקחת לוחך לחכה:
ואפרוש. ופכמתי עליך כלף בגדי לחכות בללי והות ענין כסותין
וכן ופכם כנפיך (רות ג'): **ואכסה ערותך.** לגל הסיה עכמה
בגלוי עכוה: **ואשבע לך.** כלה לחנכוד דך: **ואבוא.** כלכתי עמך
בכיח על זמת: **ותהיי לי.** כ"ל והכה כן היה כי היום לי לחכה
כ"ל בעת בוח זמן הגלולה לקחתיך ממלכים לחכות בללי ותעזיתי
עמך בפלוות כלולי היים לחוי לכם ונחתי לך החוכה ונכבעתי
לך ובכתי עמך בכיח להיות לי לעם וכן היים עמי: (ט) **וארחצך.**
עד לח לקחתיך לחכה כחלבי לוחך במים לכסיר ממך הנגוע
והלכלוך ובפעמי ממך דם הלידה **ומשחתי** לוחך בשמן כ"ל על לח
קבלת החוכה לויחי לוחך להמקדש ולבגד המלוכים כמ"ם וקדפכם היום ומחר ובכפו במלוכם (שמות י"ט): (י) **ואלבישך.** לבפתי
לוחך בגדי בקטה ובפתי בבגליך בעליס מעור חכם ומנכתי לוחך בחוור מכם ובכיתי לוחך במלבוסי משי: (יא) **ואעדך עדי.** קבפתי

מצודת ציון

מקיכה העכה (ויקרא כ'): (ח) **דדים.** ענין לחבה וחיבה: **כנפי.**
הוא שולי הבגד: (ט) **ואשטף.** ענין הדחה וכחילת הטוף:
ואסכך. מל' סיכה ומשיחה: (י) **רקמה.** מעשה רוקם בחלוף
הגוונים: **ואנעלך.** מל' נעל: **תחש.** שם בריה כמו ושוכות
תחשים (שמות כ"ה): **ואחבשך.** ענין תגירת הלחוד כמו ויחבש
לח חמורו (בלחצים כ"ב) וכ"ל קשר לחזור: **בשש.** הוא פשתים:
(יא) **צמידים.** שם הכלוים על הזכוע וכן ובני לחיידים על ידיה
(בלחצים כ"ד): **וריבד.** ענק לחבטיע וכן ויסר כגיד הזהב (שם
מ"ט): **גרונך.** לוחלד וכן קלח בגבון (ישעיה י"ח):

גֹּם עַל־אַפֵּךְ וַעֲגִילִים עַל־אָזְנָיִךְ וַעֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת בְּרֹאשֵׁךְ׃
יג וַתֵּעָדִי זָהָב וָכֶסֶף וּמַלְבּוּשֵׁךְ שֵׁשׁ וָמֶשִׁי וְרִקְמָה סֹלֶת וּדְבַשׁ
וְשֶׁמֶן אֲכָלְתִּי וַתִּיפִי בִּמְאֹד מְאֹד וַתִּצְלְחִי לִמְלוּכָה׃ יד וַיֵּצֵא לָךְ
שֵׁם בַּגּוֹיִם בְּיָפְיֵךְ כִּי ו כָלִיל הוּא בַּהֲדָרִי אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי עָלַיִךְ נְאֻם
אֲדֹנָי יֱהוִה׃ טו וַתִּבְטְחִי בְיָפְיֵךְ וַתִּזְנִי עַל־שְׁמֵךְ וַתִּשְׁפְּכִי אֶת־
תַּזְנוּתַיִךְ עַל־כָּל־עוֹבֵר לוֹ־יִהְיִי׃ טז וַתִּקְחִי מִבְּגָדַיִךְ וַתַּעֲשִׂי־לָךְ
בָּמוֹת טְלֻאוֹת וַתִּזְנִי עֲלֵיהֶם לֹא בָאוֹת וְלֹא יִהְיֶה׃ יז וַתִּקְחִי כְּלֵי

ת"א ויולף לך. סם קנהדרין כ"ט׃ *יתיר י' *יתיר י'

תרגום

קֳדָמַי מְדַבַּר בְּרִישֵׁיכוֹן׃ יג וְהַבֵּית מִשְׁכְּנִי בֵּינֵיכוֹן מְתַקַּן בְּדַהֲב וְכַסְפָּ וִירִיעַת בּוּץ וְצֶבְעוֹנִין וְצֵיצִין
וּמָנָא דְּטָב כְּסִילְתָּא וְכַדְבַשׁ וְכִמְשַׁח אוֹכְלִית יַתְכוֹן וַעֲתַרְתּוּן וּתְקַפְתּוּן לַחֲדָא וְאַצְלַחְתּוּן וְשַׁלְטָתּוּן
בְּכָל מַלְכְוָתָא׃ יד וּנְפַק לָךְ שׁוּם בְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל בֵּינֵי עַמְמַיָּא בְּשׁוּפְרֵיךְ אֲרֵי גְמִיר הוּא יְקָרִי
דְשַׁוֵּיתִי עֲלָיִךְ אָמַר יְיָ אֱלָהִים׃ טו וְאִתְרַחֲצְתְּ בְּשׁוּפְרֵיךְ וּטְעֵית עַל שְׁמָךְ וְאִתְחַבַּרְתְּ לִיהּ לְמִפְלַח
לְטַעֲוָתָא עִם כָּל דְּעָדֵי וְלָא כְשַׁר לִיךְ לְמֶעְבַּד כֵּן׃ טז וּנְסֵבְתְּ מַלְבּוּשָׁיִךְ וַעֲבִידְתְּ לִיךְ בָּמָן
מְהַפְכָן פַּת כּוּמְרִין וּטְעֵית עֲלֵיהוֹן לָא כְדַכְשַׁר וְלָא כִדְחֵזֵי׃ יז וּנְסֵבְתְּ מָנֵי תּוּשְׁבְּחָתִיךְ מִדַּהֲבִי

רש"י

ויסבים מרון קימי ביומיכון: **ועגילים על אזניך.** לשון מס ועגן יקרי מעל על ויכון על סם סהיו מוקפין בעיגול: **ועטרת תפארת בראשך.** ומלאך שלים מן קדמי מדבר ברישיכון שנ' ויעבר מלכם לפניהם' וה' בראשם (מיכה ב'): (יג) **ותעדי זהב וכסף.** ויסבים משכני ביומיכון מתקן בדהב וכסף וירישות בוץ לבעונין וליורין ומנא דטב כסולתא וכדבש וכמשח אוכלית יתכון ועתרתון ותקפתון לחדא ואצלחתון ושלטתון בכל מלכותא: **סלת ודבש ושמן אכלתי.** המן סהיה מתהנה לכל הטעמים לסלת ולדבש ושמן לכלם ומתרם מגדה ו"ג דכריס ים כתן וכנגד תמר לסם הקנ"ס להביא י"ב דכריס המעון בתרומת המשכן ותע"ב הוא פורע לכם כנגדן לעתיד לבא י"ב דכריס (ישעיה ל') ובארח ה' על כל מכון סר ציון וגו' וכוכב מסיה לגלי יומס מחורב וגו' מזרח וממטר: **ותיפי.** ל' יופי: (יד) **כי כליל הוא.** לשון מכולל. ד"א כי כליל הוא כי סלם היה ד"ה כי כליל קרוא"ן בלע"ז כמו מזר דמתרגמינן כלילה: (טו) **ותזני על שמך.** בעתה על סם היופי סילת לך: **ותשפכי את תזנותיך.** הרחיק יפיך לכל עובר עד נספכה עליהם חמות זעמיך לפחות לוחך לזנות עמהם: **לו יהי.** ומנחמתו לך מה הפקרת לסם עלמך ולכל מסר סהל זנותך לו היה ויונתן חרגם ולא כסר ליך למיעבד כן כחלו היה כחיב לא יהי וכל מהל הזה על עגל המדבר ועל סחר עבודות זרות סעבדו סבטו של דן במדבר כמו סבחוב (דברים כ"ה) כל הנחסלים מחריך ומלימו בפסיקתא זה סבטו של דן שסענן פולטו סהיו כולם עובדי עבודה זרה: **(טז) במות טלאות.** מכוסות בבגדים מומרין של מיני לבעונין פלטריק"ם בלע"ז: **לא באות.** לח סיתה רחויה זחת לבח.

מצודת ציון

(יב) **נזם.** סם העדי הנתון על המוסף: **ועגילים.** כן יקראו נזמי החתן על סבם ענוליס בתכליסים: (יד) **כליל.** מלשון כל וכן כליל תקטר (ויקרא ו'): (טז) **במות.** מקומות גבוהות כמו במתי חרץ (דברים ל"ב): **טלאות.** ענין תלוף הגוונים כמו ועגלות

מצודת דוד

לוחך בקשוטים ונתתי על ידיך למיני הזהוב וכניד נתתי על גרונך: (יג) **ועגילים.** סם נזמי החתן: **בראשך.** נתתי על לשמך כ"ל מז נתתי לך מלות ומוקים מוכים ומשפחי' יפני': (יט) **ותעדי.** מהדר שנתתי עליך לתת לך כח לעשות חיל: (טו) **ותבטחי ביפיך.** כ"ל חשבת שלא תוחלתך כי בעתה בוחר יפיך ועשוב זה זנים על בעתון סם היופי שילא לך שהין מהידך להיות נחלם יופי כזה: **ותשפכי.** גלית חלות זנותיך כדבר הנשפך הנלוי לעין כל: **על כל עובר.** על כל מי שעבר עליך היה לו לחות זנותיך כי לכולם חקקת כ"ל בעתה במכתים הלבחתך ובכוסם שתך ובשבח שלא חסוב ממך ולכן עשתה עכ"וס בגלוי ולכל עין עכ"וס שכלים: (יז) **ותקחי מבגדיך.** מן הבגדים שעשיתי לך מהם לקחת ועשים לך מקומות גבוהות במקום פכוסם ומהבגדים הסם עשית עליהם מכסלות ממומכות חלוגי הגוונים ועליהם זניח כ"ל העמידו העכ"וס במקום פכוסם ולכוסם בכסף חהב לסבר נחתי לסם וסם עשתו לו: **לא באות ולא יהיה.** מעשים כחלה לח בח עדיין נעשלם ולח יהיו נעשים עוד דוגמתן: (יז) **כלי תפארתך.** כלי הקישוט:

תַּפְאַרְתֵּךְ מִזְּהָבִי וּמִכַּסְפִּי אֲשֶׁר נָתַתִּי לָךְ וַתַּעֲשִׂי־לָךְ צַלְמֵי זָכָר
וַתִּזְנִי־בָם: יח וַתִּקְחִי אֶת־בִּגְדֵי רִקְמָתֵךְ וַתְּכַסִּם וְשַׁמְנִי וּקְטָרְתִּי
נָתַתִּי לִפְנֵיהֶם: יט וְלַחְמִי אֲשֶׁר־נָתַתִּי לָךְ סֹלֶת וָשֶׁמֶן וּדְבַשׁ
הֶאֱכַלְתִּיךְ וּנְתַתֶּיהוּ לִפְנֵיהֶם לְרֵיחַ נִיחֹחַ וַיְהִי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה:
כ וַתִּקְחִי אֶת־בָּנַיִךְ וְאֶת־בְּנוֹתַיִךְ אֲשֶׁר יָלַדְתְּ לִי וַתִּזְבְּחִים לָהֶם
לֶאֱכֹל הַמְעַט מִתַּזְנוּתָיִךְ: כא וַתִּשְׁחֲטִי אֶת־בָּנָי וַתִּתְּנִים בְּהַעֲבִיר
אוֹתָם לָהֶם: כב וְאֵת כָּל־תּוֹעֵבֹתַיִךְ וְתַזְנוּתַיִךְ לֹא זָכַרְתְּ אֶת־יְמֵי
נְעוּרַיִךְ בִּהְיוֹתֵךְ עֵירֹם וְעֶרְיָה מִתְבּוֹסֶסֶת בְּדָמֵךְ הָיִית: כג וַיְהִי
אַחֲרֵי כָּל־רָעָתֵךְ אוֹי אוֹי לָךְ נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה: כד וַתִּבְנִי־לָךְ גֵּב

*יתיר י' *יתיר י' *מתזנותיך קרי *יתיר י'

תרגום

וּמִכַּסְפִּי דִּי יְהַבִית לִיךְ וַעֲבַדְתְּ לִיךְ צַלְמֵי דְכוּרָא וּטְעִית בְּהוֹן: יח וְנַסֵּבְתְּ יַת לְבוּשֵׁי צִיּוּרִיךְ
וְכַסִּיתִנּוּן וּמִשְׁחִי וּקְטוֹרַת בּוּסְמֵי שַׁוִּית קֳדָמֵיהוֹן: יט וְטוּבִי דִּיהַבִית לִיךְ סוֹלְתָא וּמְשַׁח וּדְבַשׁ אוֹכַלְתִּיךְ
יְהַבְתִּנּוּן קֳדָמֵיהוֹן קוּרְבָּנִין לְפוּלְחָן הֲלָא הֲוָאָה כָּל אִלֵּין אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים: כ אִיכָא אַסְגֵּית לְאַרְגָּוָא
קֳדָמַי בְּגַשָּׁתָא דְיִשְׂרָאֵל דִּי דַבַּרְתְּ יַת בְּנָךְ וְיַת בְּנָתָךְ דַּעֲתִידִין לְמִפַּק מִנְּהוֹן תּוּלַדְתְּ קוּדְשָׁא קֳדָמַי
וְנַסֵּכְתִּנּוּן לֶהֱן קוּרְבָּנִין לְפוּלְחָן הַזַּעְרָא הֲוֵת בְּעֵעָנָךְ מַעֲוָתִיךְ: כא וְנַכְסְתְּ יַת בְּנָיָא וְיַהֲבְתִּנּוּן בְּאַעֲבָרָא
יַתְהוֹן לֶהֱן: כב וְיַת כָּל חוֹבֵי תּוֹעֲבָתִיךְ וְטַעֲוָתִיךְ לָא אִדְכַּרְתְּ יַת יוֹמִין דְּמַלְקַדְמִין כַּד הֲוֵית
מְטַלְטְלָא וּשְׁבֵיקָא מִתְעָנְיָא בְּשַׁעְבּוּדֵיךְ הֲוֵית: כג מַה יְהֵי בְּסוֹפֵיךְ עַל כָּל בִּישְׁתִּיךְ נְבִיא אֲמַר
לֵיהּ יְיָ לִיךְ עַל דַּהֲבְתְּ יְיָ לִיךְ עַל דְּלָא תַּבְתְּ אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים: כד וּבְנִית לִיךְ אֲגוּרִין וַעֲבַדְתְּ

רש"י

וע"ן מכ"ש וכו"ן מלמ"ר ומ"ש בלע"ז: (יז) **צלמי זכר.** לפי שדימה מותה לנקבה אומה לא מלאם לזכר בסוף עמה: (יט) **ולחמי אשר נתתי לך וגו'.** יום שעשו לה העגל ירד למה המן ונתנו ממנו לפני העגל ולא על פי כן ויהי ביום מחר ולא פסק ולא כן מפורש בספר עזרא (נחמיה ט') לא כי עשו להם עגל מסכה וגו' ואתה ברחמיך הרבים לא עזבתם וגו' ומיד לא מנעת מפיהם כדי הוא למונעו מהם ולא מנעתו לא כאן ויהי כאש ה' אוכלת היה שלחם ולא פסק מלירד ליום מחר כך דרש רבי תנחומא: (כ) **אשר ילדת לי.** היו לו חמשה בניה שרבעה מהם לעבוד עבודה זרה ואחד מקלה לציה הספיר ובא להקריב אחד מבניו למוך מקריב לו לא זה שהקלה ללמוד תורה במדרש רבי תנחומא ואני אומר אשר ילדת לי אלו הבכורות וכן הוא אומר בספר הזה (לקמן כ') ואטמא אותם במתנותם' בהעבירי כל פטר רחם: (כב) **את ימי נעוריך.** לא חסדי אשר עשיתי עמך במדבר: (כג) **אוי אוי לך.** ווי ליך על לחבא ווי ליך על ללא חבא: (כד) **ותבני לך גב.**

גובא כעין בימוס ומזבח: **תבני.** לשון בנין:

מצודת דוד

ותעשי לך. מהם עשית דמות צלמי זכר וניתם עמהם כדבר זונה מופלגת בהלכים הזנות והפקר כ"ל מהכסף והזהב אשר הרבית להם עשו צלמי עכ"וס להשתחות להם: (יח) **ותכסים.** בהם בקיות לא הזונים עמך: **ושמני וקטרתי.** השמן והקטרת שנתתי לך מהם לפני הזונים: (יט) **האכלתיך.** אשר נתתי לך למאכל: **ונתתיהו.** אתה נתת לפניהם לכסות ערות בושתם כיון כ"ל מה שנתתי לך הבשר לקדון לפני העכו"ם: **ויהי.** כ"ל כן היה באותם לא תוכלי להכחיש כי לפי היותם עוד ובעטת ביום כ"ל ילדת ממני: **להם לאכול.** להזונים להיות להם למאכל: **המעט.** וכי מעט בעיניך ממה שהלכה לאחר הזנות עד שגם עשית להם זאת: (כא) **ותתנים.** אתה אותם להם באש שהיית מוליך אותם להם למאכל כ"ל בניך המיוחדים לי ללמוד בניה הקשר אותם שתעם לעכו"ם: (כב) **ואת כל וגו'.** עם כל המועצות והזנות שעשית לא זכרת בעת ההיא העונה שעשיתי עמך בימי נעוריך כשהיית עכשיו מבלי לבוש והיית מתבוססת בדמיך ומשום הכי שילא ממך בעת הלידה כ"ל לא זכרת העונה שעשיתי עמך בהולילך ממלכיס מעטרת פרך: (כג) **ויהי.** כ"ל ומה ת"ל יהיה אחר כל כעסך מהו הגמול שתקבל הבה אוי אוי יהיה לך בעת מעשיס הרעה: (כד) **ותבני.** כי הנה בניתם לך מקום גבוה להיות נגלה לכל הזונים לבוא שמה:

מצודת ציון

צלמי ומעולמות (יהושע ט'): (יח) **וקטרתי.** הוא מיני בושם מעורבבים ונותנים על האש להקטיר: (יט) **ניחוח.** מלשון נחת רוח: (כא) **בהעביר.** מלשון העברה והולכה: (כד) **גב.** מל'

וַתַּעֲשִׂי־לָךְ רָמָה בְּכָל־רְחוֹב: כה אֶל־כָּל־רֹאשׁ דֶּרֶךְ בָּנִית רָמָתֵךְ
וַתְּתַעֵבִי אֶת־יָפְיֵךְ וַתְּפַשְּׁקִי אֶת־רַגְלַיִךְ לְכָל־עוֹבֵר וַתַּרְבִּי אֶת־
תַּזְנוּתָיִךְ: כו וַתִּזְנִי אֶל־בְּנֵי־מִצְרַיִם שְׁכֵנַיִךְ גְּדֹלֵי בָשָׂר וַתַּרְבִּי אֶת־
תַּזְנוּתַיִךְ לְהַכְעִסֵנִי: כז וְהִנֵּה נָטִיתִי יָדִי עָלַיִךְ וָאֶגְרַע חֻקֵּךְ וָאֶתְּנֵךְ
בְּנֶפֶשׁ שֹׂנְאָתַיִךְ בְּנוֹת פְּלִשְׁתִּים הַנִּכְלָמוֹת מִדַּרְכֵּךְ זִמָּה: כח וַתִּזְנִי
אֶל־בְּנֵי אַשּׁוּר מִבְּלִתִּי שָׂבְעָתְךְ וַתִּזְנִים וְגַם לֹא שָׂבָעַתְּ: כט וַתַּרְבִּי
אֶת־תַּזְנוּתַיִךְ אֶל־אֶרֶץ כְּנַעַן כַּשְׂדִּימָה וְגַם־בְּזֹאת לֹא שָׂבָעַתְּ:

תזנותיך קרי

ת"א ומפקי. כתובות ל"ע:

תרגום

לִיךְ רָמָן בָּכָל רְחוֹב: כה בְּרֵישׁ כָּל פִּרְשׁוֹת אוֹרַח בְּנִית רָמָתַיִךְ וְאַחֲלֵתְּ יַת קְדוּשְׁתִּיךְ וְאִתְחַבַּרְתְּ
לִיךְ לְמִפְלַח לְטַעֲוָתָא וַאֲסָגִית יַת טַעֲוָתִיךְ עִם כָּל דְּעָדֵי וַאֲסָגִית יַת טַעֲוָתָךְ: כו וּטְעֵית בָּתַר בְּנֵי
מִצְרַיִם קְרִיבָיִךְ מְסָרְבְּלֵי בִסַּר וַאֲסָגִית יַת טַעֲוָתָךְ לְאַרְגָּזָא קֳדָמָי: כז וְהָא אֲרֵמִית יַת מְחַת גְּבוּרְתִּי
עֲלָךְ וּמְנַעֵית טִיבוּךְ וְאֶמְסָרִנִיךְ בְּרַד בַּעֲלֵי דָבָבִיךְ בְּנָת פְּלִשְׁתָּאֵי דְּאִלּוּ שַׂלְחִית לָוָתְהוֹן נְבִיזֵי
אַתְפְּנָעוּ וְאַתְּ לָא תַּבְתְּ מְאוֹרְחִיךְ דְּעִיצַת חֲטָאנִין: כח וּטְעֵית בָּתַר בְּנֵי אַתּוּר מִדְּלָא דַּיְעַתְּ אוֹרַיְתָא
וּטְעֵית בְּהוֹן וְאַף לָא יְדַעַתְּ תִּיוּבְתָא: כט וְאַסְגֵּית יַת טַעֲוָתִיךְ לְאִתְחַבְּרָא לְעַמָּא דְּכְנָעַן לְמַדְכָּךְ

רש"י

(כה) ותפשקי את רגליך. לפי שדימה אותה לזונה דבר בלעז המשים שם פסוק הרגלים לוקקיימא"ם בלע"ז: (כו) גדלי בשר. בעלי לבר חמשים: (כז) חקך. מזונותיך כימי שפוט הסופטים: ואתנך בנפש שנאתיך. כימי שמשון: הנכלמות מדרכך זמה. הרגש יומן לאלו שלחים לווחמון כבני אימכעבו ולא היו הולכים בדרך זמתך: (כח) מבלתי שבעתך. מתוך שלא שבעה בתועבות מלרים: ותזנים. לשון זנות אשתמ"ר אתמ"ם בלע"ז: (כט) אל ארץ כנען כשדימה. כשדימה לא מארץ כנען הם וכך פירושו. וסופפ בלמי כשדים על שם כנעניי שהיו סמוכים לך וזנית להם ויותן חרגס וזרעי חזנותיך כשדימה ולמיות לכנעניים הסטופיס בע"ז ומשגיח יח טעוותיך להתחברה לעמה לכנען למתך בניותיי כשהלי ולי נראה כנען כמו שוחר כמו כנען בידו מאזני מרמה (הושע י"ב) שכן קורא לארץ כשדים ארץ סוחרים כמו שנאמר (לקמן י"ז) ויביאהו אל ארץ כנען

מצודת ציון

גובה: רמה. וגי' כס וגובה: (כה) אל כל. שכל וגם מלא אל במקום בי"ת וכן ואל האחון (שמות כ"ה) וכ"ל ובשלחן: ותתעבי. מל' תעוב ותיעוב: ותפשקי. ענין פתיחה והכאה כמו פושק שפתיו (מגלי י"ג): (כו) אל בני מצרים. לא בני מלרים: שכניך. מל' שכן: בשר. כן יקרא לבר החמשים וכן בכל שכן (ויקרא ט"ו): (כז) ואגרע. מלשון נגעון ומכתון: חקך. כ"ל מזון קבוע וכן ואכלו לא חקם (בהעלותך ח"י): בנפש. ענין לשון כמו לא יש נפשכם (מס כ"ג): הנכלמות. מל' כלימה וגופה: זמה. ענינו גנות וכמו כי זמה עשו (הושע ו'): (כט) בנען. ענינו סנר וקופר כמו כי כנען בידו מאזני מרמה (מס י"ב):

מצודת דוד

רמה. גוון כס עשית בכל כמוב להיות מקום מוכן לזנות בכל מקום: (כה) אל כל ראש דרך. בכל לאם דרך מהלכים בניה בנין רמה ונפלה לזנות למען יהיה נמלא לכל עובר ושב: ותתעבי. לא היית מתעב וממאס יפיך להכלות לכל מי שילכה ולא היית מפציר לומה כדרך מתפתיים דבר נמוך ויקר: ותפשקי. הכתוב רגלך זה מזה לכל עובר להיות מוכן לו לזנות ומלא הכתוב זנותם כ"ל עשית מזמומם לעכ"ם בכל מקום ובפרסום רב ולמה בעלמך תעבת הללמתך כי ע"י מעשיך תהיה נלקחת ממך כי כל העכ"ם יבלו עבדה: (כו) ותזני. זניח עם בני מלרים הקרובים לחלקך על כי המה גדלי בשר כ"ל גדלי תבני המשגל וכן נאמר בהם אשר בשר חמורים בשרם (לקמן כ"נ) כי כן דרך לאם זונה מתאוה להבעל לגדלי בשר כ"ל עבדים פקלי מלכים: להכעיסני. כ"ל מנכה היית זנוח עד שע"ם שהיה הכל לחיזנון כ"ל הכוונה היתה להכעיסני ויאמר כן על עבודת הפסילים: (כז) נטיתי ידי. להכות בך: ואגרע. ומעמי ואמך מוך המזון שקבעתי לך ומקבתי לוחך בללון שוגלין לעשות בך לנוף והנוגלים היו בנות פלשתים שהי המה נכלמות ומתבייטות מדרכך זמה כי כן דרך כנים לנועות שהם מתביישות כשנוכחות הבלנת הפקר הזנות וכלומר והנה בנות פלשתים הנה נוטות ומכחות ומוך וכ"ל מקבתי מיפכלל כוח העוכה שהפעמי לפס מלו ומקבתיך ליד פלשתים העוכים ממך בזעציהם: (כח) ותזני. עכ"ז לא לקחה מוקך וחנים לא בני מלרים על כי לא היית שבעה מזנות בני מלרים: ותזנים. ועמהם זנית וגם בהם לא שבעה: (כט) ותרבי. והכדית לזנות עם מבני אלץ כנען: (לקמן י"ז): וגם בזאת. שלא נזנת בהם לא שבעה ומקבה עוד לזנותם מחכיים כ"ל לף מקבתיך ליד פלשתים לף עזבת דרכך ועבדת לפסילי מזהב וכסדים ומקבה עוד לפסילי יחב העמים:

ל מָה אֲמְלָה לִבָּתֵךְ נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה בַּעֲשׂוֹתֵךְ אֶת־כָּל־אֵלֶּה
מַעֲשֵׂה אִשָּׁה־זוֹנָה שַׁלָּטֶת׃ לא בִּבְנוֹתַיִךְ גַּבֵּךְ בְּרֹאשׁ כָּל־דָּרֶךְ
וְרָמָתֵךְ עָשִׂיתִי בְּכָל־רְחוֹב וְלֹא־הָיִיתִי כְּזוֹנָה לְקַלֵּס אֶתְנָן׃
לב הָאִשָּׁה הַמְנָאֶפֶת תַּחַת אִישָׁהּ תִּקַּח אֶת־זָרִים׃ לג לְכָל־זֹנוֹת
יִתְּנוּ־נֶדֶה וְאַתְּ נָתַתְּ אֶת־נְדָנַיִךְ לְכָל־מְאַהֲבַיִךְ וַתְּשַׁחֲדִי אוֹתָם
לָבוֹא אֵלַיִךְ מִסָּבִיב בְּתַזְנוּתָיִךְ׃ לד וַיְהִי־בָךְ הֶפֶךְ מִן־הַנָּשִׁים
בְּתַזְנוּתַיִךְ וְאַחֲרַיִךְ לֹא זוֹנָה וּבְתִתֵּךְ אֶתְנָן וְאֶתְנָן לֹא נִתַּן לָךְ
וַתְּהִי לְהֶפֶךְ׃ לה לָכֵן זוֹנָה שִׁמְעִי דְּבַר־יְהוָה׃ לו כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי
יֱהוִה יַעַן הֻשְׁפַּךְ נְחֻשְׁתֵּךְ וַתִּגָּלֶה עֶרְוָתֵךְ בְּתַזְנוּתַיִךְ עַל־מְאַהֲבַיִךְ׃

*יתיר י' *יתיר י' *הנ' בדגש *הנ' בפתח

תרגום

בְּנִימוּסֵי כַּסְדָּאֵי וְאַתְּ בְּדָא לָא דַּעְתְּ אוֹרַיְתָא׃ ל מָה תַּקִּיף הָוָה רִשְׁעָ לִבָּךְ אָמַר יְיָ אֱלֹהִים בְּמֶעְבַּדְךְ
יַת כָּל אִלֵּין כְּעוֹבְדֵי אִתְּתָא נַפְקַת בְּרָא דְּשַׁלִּיט לָהּ בְּנַפְשָׁהּ׃ לא בְּמִבְנָךְ אֲגוֹרָךְ בְּרֵישׁ כָּל פָּרְשׁוּת
אוֹרַח וְרָמָתָךְ עֲבַדְתְּ בְּכָל רְחוֹב וְלָא הֲוֵית כְּנַפְקַת בְּרָא דְּמִתְהַנְיָא בְּאַגְרָא׃ לב כְּנִשְׁתָּא דְּיִשְׂרָאֵל
דְּמָא לְאִתְּתָא דְּרָחֵימָא עַל בַּעֲלָהּ וּמְזַנְיָא עֲלוֹהִי שִׁבְקַת יַת בַּעֲלָהּ וּמְצַת בְּתַר נוּכְרָאִין׃
לג לְכָל נַפְקַת בְּרָא יָהֲבִין אַגַר וְאַתְּ אַהֲנֵית יַת אַגְרִיךְ לְכָל רְחִימָךְ וּשְׁחַדְתְּ יַתְהוֹן לְמֵיתֵי עֲלָךְ
מִסְּחוֹר מְחוֹר בְּטַעֲוָתִיךְ׃ לד וַהֲוָה בִיךְ שְׁנוּ בְּכְנִשְׁתָּא דְּיִשְׂרָאֵל מִן מָדִינְתָּא בְּטַעֲוָתִיךְ וּבַתְרַיִךְ לָא
הֲוָת דְּמָטַת בְּוָתִיךְ וּבְמִתְּנָךְ אַגַר וַאֲגַר לָא אִתְיְהֵב לִיךְ וַהֲוֵית לְשִׁנוּ׃ לה לָהּ בְּכֵן דְּעוֹבָדָא כְּנַפְקַת
בְּרָא כְּנִשְׁתָּא דְּיִשְׂרָאֵל קַבִּילִי פִּתְגָמָא דַיְיָ׃ לו כִּדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים חֲלַף דְּאִגְלִיאַת בְּהַתְּתִיךְ

רש"י

בְּעִיר כַּלִּיס שְׁמוֹ: **(ל) מה אמלה.** מְקוֹלְקָל וְכֵן כֵּיוֹצְאִים סְמוּמְלִיס (נחמיס ג') וְכֵן כִּי מְמֻלָּל לְמִי (תהלים ו'): **לבתך.** כְּמוֹ לְבָךְ: **שלטת.** שֵׁירָה שׁוֹלֶטֶת עָלֶיהָ: **(לא) בבנותיך גבך.** כְּמוֹ בִּבְנוּתֵךְ לְמִין נְקֵבָה כֵּן: **לקלס אתנן.** לְדַבֵּר וּלְהִתְפָּאֵל בְּאֶתְנָן יֵשׁ שֶׁמּוֹסְרִים לָהּ וְכֵן כָּל לְמִין קָלֵס לְמִין דִּבּוּר פּוּרְלִי"ן בְּלַע"ז: **אתנן.** זוֹנָה לְמִין סְחוֹרוֹת לְוַוּ"ן בְּלַע"ז: **(לב) האשה המנאפת.** לֹא הִתְפָּאֵס הַמְנָאֶפֶת: **תחת אישה תקח את זרים.** בְּסוּסָה הַזֹּאת בְּעֵלָהּ נוֹתֵן עֵינָיו בְּאֲחֵרִים: **(לג) נדה.** מוֹהַר: **בתזנותיך.** מִגְרוֹשׁ זוֹנוֹת שֶׁהִיא נוֹתֶנֶת בָּךְ עֲשִׂית כֵּן: **(לד) לא זונה.** לֹא נִמְשַׁלְתְּ לְכָל זוֹנָה בְּזִנּוּתַיִךְ: **(לו) השפך נחשתך.** הוּא לְמִין סוֹלִיס שֶׁקּוֹרִין פּוֹל"ק בְּלַע"ז וְכֵן שֶׁרְבָּה בְּסֵדֶר עֶטְרוֹת

מצודת דוד

(ל) מה אמלה לבתך. מַה אֹמַר בְּנֶגֶד לִבָּךְ וּבְפִיכִי מְנֻגְנִי בְּמַה שֶׁמְּצַנִּי לְךָ כָּל כָּלָה שֶׁהָעָם מַעֲשֶׂה לָהּ זוֹנָה הַמּוֹסֶלֶת בְּעַצְמָהּ שֶׁלֹּא עוֹשֶׂה זוֹנָה בְּשֶׁבְּקוֹם כֵּן עַל כִּי לֹא יִמָּלֵט מִי יַעֲשֶׂה בֵּיתוֹ: **(לא) בבנותיך.** בְּמַה שֶׁהִצַּנֶּה לְךָ מִקּוֹם בְּרֹאשׁ כָּל דֶּרֶךְ שֶׁתְּהַכְכִים לְמִעַן יִהְיֶה נִמְלָךְ לְכָל עוֹבֵר וְכֵן מִקּוֹם בְּיכֵל לִזְנוֹת עִמָּךְ וְכֵן כֻּלָּם עֹשִׂים לָךְ בְּכָל רְחוֹב לִהְיוֹת מִקּוֹם מוּכָן לִזְנוֹת בְּכָל מִקּוֹם: **ולא היית כזונה.** כ"ל לֹא הָיִית כְּשֶׁאֵר הַזּוֹנוֹת עַל מְיֻעָד הַמְּחִיר לְמִעַן יִרְבּוּ לָהּ וְכֹאלּוּ אֵין מְמַדְּדִים עַל הַזּוֹנוֹת כ"ף עַל שֶׁכֵּן הַמְּחִיר כִּי אִם לֹא שֶׁמְּלַקֵּט מְחִיר כִּי מְמַדְּדִים עַל הַזּוֹנוֹת בְּצַד כ"ל הֵם מְהֻלָּלוֹת הוּא שֶׁמְּלַקְּטִים הַכֶּעֱצֶד יִבְּיֵע עוֹדֵנִי לְעוֹבְדָיו וְאֵלֶּה הֵם עַל מְנָת עַצְּדֵם לְהֶם: **(לב) האשה המנאפת.** כ"ל אֵלֶּה הִיא אֲשֶׁר מְנָאֶפֶת בְּיוֹתֵר מִמְּהֻלָּלוֹת בְּעֵצֶם לְמַעַן מְנָאֵף בְּמַה שֶׁנֶּאֱמַר עַל כֵּן הִנֵּה אָנֹכִי מְסִיתֵךְ יוֹשֵׁב תַּחַת הַבַּעַל וְלֵיכֵךְ מְקֻיָּמִים מְהֻמְּמִים עַל"ז מְקֻיָּם לֹא זָכִיס לִזְנוֹת עִמָּהֶם: **(לג) לכל זונות.** כְּדֶרֶךְ הוּא לְמִי מְכִיסִין לְמִתְּנָן לִזְנוֹת וְלֹא נִמְצָא לְמִתְּנָן מִמֶּנָּךְ לְכָל הַמְּחַבְּבִים לְזוֹנָה: **ותשחדי.** כְּמוֹ לְמִי שׁוֹחֵד לְמִי שֶׁיָּבוֹא לְמִשְׁכָּנוֹ וְכֵן בְּמִי שֶׁמְּקַבֵּל לִזְנוֹת עִמָּךְ: **בתזנותיך.** בְּעִבּוּר מְכִירַת מְקֻיָּם הַזּוֹנוֹת כֵּיצַד כָּךְ: **(לד) ויהי בך.** הֶלֶךְ כָּךְ הוּא בְּמִי שֶׁמְּלַךְ כְּשֶׁאֵר הַנָּשִׁים מְכִירַת מְקֻיָּם הַזּוֹנוֹת כֵּיצַד כָּךְ: **ואחריך.** בְּזִמַּן שֶׁיִּהְיוּ לְמִלְּיָךְ לֹא יִהְיֶה זוֹנוֹת בְּזֶה הַחוֹפֶן: **ובתתך.** עַיֵּן יִבְּיֵע כְּמוֹ בְּמִי שֶׁמְּתַן לְמִתְּנָן לְהַזּוֹנִים וְלֹא כֵּן לְךָ לְמִתְּנָן מִמֶּנָּךְ וְזֶה הֵיפֶךְ בְּמִי שֶׁמְּלַךְ כְּשֶׁאֵר הַנָּשִׁים שֶׁנִּיבְּיֵע עוֹדֵנִי לְעוֹבְדָיו וְלֹא הָיִית כֵּיצַד כִּי לֹא מְקַבֵּל מַתָּנוֹת וּמְיַפֶּה כֹּחַךְ וְזֶהוּ מְמֻלָּל: **(לה) לכן.** הוֹאִיל וְכֵן מְמֻלָּא מְהֻלָּלוֹת הַזּוֹנוֹת לְמַה לֹא הָיִית כֵּיצַד כִּי לֹא מְקַבֵּל מַתָּנוֹת וּמְיַפֶּה כֹּחַךְ וְזֶהוּ מְמֻלָּל: **(לו) יען השפך נחשתך.** בְּעִבּוּר שֶׁמְּמִיתִים הָיָה עוֹשֶׂה מְהֻלָּלוֹת שֶׁהִיא מְמִיתִים הַכֹּל גְּלוּיִם לְכָל כֵּדֵר הַמְּצוּיִם שֶׁהוּא מְגוּלֶּה וְנִכְלָמָה: **ותגלה ערותך.** כְּפִי הַדֶּבֶר נִמְצָא לְמוֹסֵר גִּילוּי: **בתזנותיך.**

מצודת ציון

(ל) **מה.** הַמְלֵא הֵיכִי אֹמַר לְהַבְלִיגַת הַדֶּבֶר וְכֵן מָה כִּי מְמֻלָּל לְמִי (תְּהִלִּים ל"ט): **אמלה.** נִזְכָּרָה וְכִיוֹצֵא כְּמוֹ כִּי מְמֻלָּל לְמִי (שָׁם ז'): **לבתך.** מִל' לִבָּה: **שלטת.** מוֹשֶׁלֶת וּבְכִתְבֵי: **(לא) לקלס.** עַיֵּן לְעֵנֶב כְּמוֹ וְקִלְּסָה לְכָל הַמְּלוּכוֹת (לְקַמָּן כ"ג): **אתנן.** כֵּן יִקָּרֵא מִמֶּן הַזּוֹנָה כְּמוֹ לֹא תָּבִיא לְתוֹךְ בֵּית זוֹנָה (דְּבָרִים כ"ג): **(לב) נדה.** עַל מֶמֶן הַזּוֹנָה יִקָּרֵא וְקִרְבָּן הוּא לְכִבּוּן כְּדוּגְמָא הַמּוּזְכָּר בְּדִבְרֵי"ל: **ותשחדי.** מִלְּשׁוֹן שׁוֹחֵד: **(לו) נחשתך.** עַיֵּן תַּחְתִּים הַדֶּבֶר וְכֵן וְחִבֵּרְתָּ (לְקַמָּן כ"ד) וּמְמֻשָּׁנָה לְמַעַן מְנֻמּוּסָתוֹ עַל תְּמוּ

וְעַל כָּל־גִּלּוּלַי תּוֹעֲבוֹתַיִךְ וְכִדְמֵי בָנַיִךְ אֲשֶׁר נָתַתְּי לָהֶם׃ לי לָבֵן
הִנְנִי מְקַבֵּץ אֶת־כָּל־מְאַהֲבַיִךְ אֲשֶׁר עָרַבְתְּ עֲלֵיהֶם וְאֶת כָּל־
אֲשֶׁר אָהַבְתְּ עַל כָּל־אֲשֶׁר שָׂנֵאת וְקִבַּצְתִּי אֹתָם עָלַיִךְ מִסָּבִיב
וְגִלֵּיתִי עֶרְוָתֵךְ אֲלֵהֶם וְרָאוּ אֶת־כָּל־עֶרְוָתֵךְ׃ לח וּשְׁפַטְתִּיךְ מִשְׁפְּטֵי
נֹאֲפוֹת וְשֹׁפְכֹת דָּם וְנָתַתִּיךְ דַּם חֵמָה וְקִנְאָה׃ לט וְנָתַתִּי אוֹתָךְ בְּיָדָם
וְהָרְסוּ גַּבֵּךְ וְנִתְצוּ רָמֹתַיִךְ וְהִפְשִׁטוּ אוֹתָךְ בְּגָדַיִךְ וְלָקְחוּ כְּלֵי
תִפְאַרְתֵּךְ וְהִנִּיחוּךְ עֵירֹם וְעֶרְיָה׃ מ וְהֶעֱלוּ עָלַיִךְ קָהָל וְרָגְמוּ אוֹתָךְ
בָּאֶבֶן וּבְתָקְפוּךְ בְּחַרְבוֹתָם׃ מא וְשָׂרְפוּ בָתַּיִךְ בָּאֵשׁ וְעָשׂוּ־בָךְ
שְׁפָטִים לְעֵינֵי נָשִׁים רַבּוֹת וְהִשְׁבַּתִּיךְ מִזּוֹנָה וְגַם־אֶתְנָן לֹא תִתְּנִי־
עוֹד׃ מב וַהֲנִחֹתִי חֲמָתִי בָּךְ וְסָרָה קִנְאָתִי מִמֵּךְ וְשָׁקַטְתִּי וְלֹא

*יתיר י׳ *הנ׳ בפתח

תרגום

וְאַתְחֲזִית קְלוֹנִיךְ בְּדַטְעִית בָּתַר רַחֲמַיִךְ וַת כָּל חוֹבֵי פּוּלְחָן טָעֲוָת תּוֹעֲבָתַיִךְ וּבְחוֹבַת דַּם בָּנָךְ
דְּיַהַבְתְּ לְהֶן׃ לי בְּבֵן הָא אֲנָא מַכְנִישׁ יַת כָּל רַחֲמָךְ דְּאִתְרַעֵית לְמִטְעֵי בַּתְרֵיהוֹן וַת כָּל דְּרַחֲמַתְּ
עִם כָּל דְּשָׁנֵית וְאַכְנֵשׁ יַתְהוֹן עֲלָךְ מִסְּחוֹר סְחוֹר וַאֲגַלֵי בְּהַתָּתִיךְ לְהוֹן וְחָזוֹן יַת כָּל קְלוֹנִיךְ׃
לח וְאֶתְפְּרַע מִנִּיךְ פּוּרְעָנוּת נָפָן וְאָשְׁדַת דַּם וְאֶמְסָרָנָךְ לְקִטוֹל בִּרְגַז וּבְחֵימָה׃ לט וְאֶמְסַר יָתָךְ
בִּידֵיהוֹן וְיִפְגְּרוּן שׁוּדָךְ וְיַתְּרְעִין רָמָתָיִךְ וְיַשְׁלְחוּן יָתָךְ לְבוּשֵׁי יְקָרִיךְ וְיִסְבְּרוּן מָנֵי תּוּשְׁבַּחְתִּיךְ וְיַשְׁבְּקוּנָיךְ
מְטַלְטְלָא וּשְׁבָקָא׃ מ וְיַסְקוּן עֲלָךְ מַשְׁרְיָן וְיִרְגְּמוּן יָתָךְ בְּאַבְנֵי קֶלַע וְיִבְזְעוּנָיךְ בְּסַיְפֵיהוֹן׃ מא וְיוֹקְדוּן
בָּתָּךְ בְּנוּרָא וְיַעְבְּדוּן בָּךְ פּוּרְעָנוּת דַּיְינִין לְעֵינֵי מְדִינָן סַגִּיאָן וְאֶבְטְלִנֵּיךְ מִלְּמֶהֱוֵי בְּנִפְקַת בָּרָא וְאַף
אֲנָר לָא תִתְּנִין עוֹד׃ מב וַאֲנִיחַ חֵמָתִי בָּךְ וְתֶעְדֵּי קִנְאָתִי מִנָּךְ וַאֶסְתְּךְ וְלָא יְהֵי רוֹגֶז עוֹד׃

רש״י

כאומרו על כולן תמיד כשפך מרוב תאוה זנות סיפ מקורך זב׃ **ועל כל גלולי תועבותיך.** ועין כל גלולי תועבותיך׃ **וכדמי בניך.** וכעין למי בניך תעשה לך כרעם הזאת המפורסם בענין הנני מקבץ וגו׳׃ **(לז) ערבת.** מל״ם בלע״ז׃ **(לח) ונתתיך דם חמה וקנאה.** ומסגיריך להורגי בחימה וקנאה וכעס׃ **(לם) והרסו גבך.** כמייני בובטו נימוסיך׃ **רמתיך.** ל׳ במות׃ **(מ) ובתקוך.** לין לו למיון ו״ת ויבזעוניך לטריפו״ר לרכיטו״ת בלע״ז׃ **(מא) והשבתיך מזונה.** מהיות עוד זונה׃

מצודת ציון

(כלים פ״ח)׃ **גלולי.** המלוכים בגלל של רעי׃ **(לז) ערבת.** ענין נעימות ומתיקות כמו ומנחתי ערבה לי (ירמיה ל״ח)׃ **על כל.** עם כל וכן ויצולו המכסים על הכסיס (שמות ט״ו)׃ **(לח) וקנאה.** ענין כעס כמו הם קנאוני בלא אל (דברים ל״ב)׃ **ונתצו.** ענין שבירה וכתיצה׃ **והפשיטו.** ענין הסרת המלבוש׃ **ועריה.** מגולה ערוה׃ (מ) **קהל.** קבוץ עם׃ **ורגמו.** ענין המלכת באבנים׃ **ובתקוך.** ענין נקיעה כי תכנומו הוא ויצחוניך וכן ויבקעו המיים (שמות י״ד) ת״ת ותחזעו מיל׃ **בחרבותם.** מל׳ מכה׃ **(מא) והשבתיך.** ענין נעוד והסרה כמו שבת מנגן (ישעי׳ י״ג)׃ **(מב) והנחתי.** מלשון מנוחה וילמוד כן על הפסקת הכעס וכן והנחותי ממני (לקמן כ״ל)׃ **קנאתי.** כעסי׃ **ושקטתי.**

מצודת דוד

בענוב הפקם הזמות שהיה כך על מלהניך׃ **ועל כל.** ובענוב כל המועדות העלוקים שעשית׃ **ובדמי.** כ״ל בענוב נעוב הכלוי להיות כשעוב עון דמי בניך שפך שתעה להם למאכל׃ **(לז) אשר ערבת עליהם.** שפך נעימת עליכם וקבלו הנאה ממך׃ **על כל.** עם כל שפך שנאת׃ **וגליתי ערותך.** זהו הבזיון שעושים לזונות שתעידה עממה בגלוי ערוה לעיני כל ו״ל לקנך עליך כל המזמות המוכנים והשוגלים והם יחריבו שלנך׃ **(לח) משפטי נואפות וגו׳.** שקבל נעוב עון הכלוף ועון הדם של הנביים שפשעה להם למאכל׃ **ונתתיך.** שתן לך שפיכת דם בחימה וקנאה׃ **(לט) בידם.** ביד הבלים עליך׃ **והרסו.** הם יהרסו הבנייים הגבוהים שעשית להיות מוכן לזנות׃ **ונתצו.** כשל הבנ״ת׃ **עירום ועריה.** ערומה בגלוי ערוה כשהיה שלח כשלקחה

(מ) **והעלו.** הבלים יעלו עליך שקל רב ויבעטו לוכך בתוך ויבקעו נוכך עם החכך׃ **(מא) שפטים.** משפט פוגעניות׃ **לעיני נשים רבות.** לאיזן יהיה לך לכלימה׃ **והשבתיך.** שקיל לוכך מהיות עוד זונה כי לא יבנה עוד מי שלקך׃ **לא תתני.** כלומר לא תהי׳ שלוטה בעיני הכל כמבל שלהן לבתן הוגלל ולא יתגיל כ״ל בהיותך גולה ושעולעל לא שלך עוד שחר הע״ז ולא הקרי׳ לכם קבעונות׃ **(מב) והנחתי.** שפשך הגמול הגדול שמעי שפר

אֶבְעָם עָוֹד׃ מג יַעַן אֲשֶׁר לֹא־זָכַרְתְּ אֶת־יְמֵי נְעוּרַיִךְ וַתִּרְגְּזִי־לִי
בְּכָל־אֵלֶּה וְגַם־אֲנִי הֵא דַרְכֵּךְ ו בְּרֹאשׁ נָתַתִּי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה וְלֹא
עָשִׂיתִי* אֶת־הַזִּמָּה עַל כָּל־תּוֹעֲבֹתָיִךְ׃ מד הִנֵּה כָּל־הַמֹּשֵׁל עָלַיִךְ
יִמְשֹׁל לֵאמֹר כְּאִמָּה בִתָּהּ׃ מה בַּת־אִמֵּךְ אַתְּ גֹּעֶלֶת אִישָׁהּ וּבָנֶיהָ
וַאֲחוֹת אֲחוֹתֵךְ אַתְּ אֲשֶׁר גָּעֲלוּ אַנְשֵׁיהֶן וּבְנֵיהֶן אִמְּכֶן חִתִּית
וַאֲבִיכֶן אֱמֹרִי׃ מו וַאֲחוֹתֵךְ הַגְּדוֹלָה שֹׁמְרוֹן הִיא וּבְנוֹתֶיהָ הַיּוֹשֶׁבֶת
עַל־שְׂמֹאוֹלֵךְ וַאֲחוֹתֵךְ הַקְּטַנָּה מִמֵּךְ הַיּוֹשֶׁבֶת מִימִינֵךְ סְדֹם
וּבְנוֹתֶיהָ׃ מז וְלֹא בִדְרָכֶיהָן הָלַכְתְּ וְכִתּוֹעֲבוֹתֵיהֶן עָשִׂיתִי* כִּמְעַט
קָט וַתַּשְׁחֵתִי מֵהֶן בְּכָל־דְּרָכַיִךְ׃ מח חַי־אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה אִם־

*יתיר י׳ *יתיר י׳

תרגום

מג חֲלַפּוּ דְּלָא אִדְכַּרְתְּ יַת יוֹמִין דְּמַלְכֻּדְמִין וַהֲוַית מַרְגְּזָא קֳדָמַי בְּכָל אִלֵּין וְאַף אֲנָא פְּרַעֲנוּת אוֹרְחָתִיךְ בְּרֵישׁ יַהֲבִית אֲמַר יְיָ אֱלָהִים לָא עֲבַדְתְּ לֵיךְ עֲצָה לְמֵתַב מִן כָּל תּוֹעֲבָתָיִךְ׃ מד הָא כָּל דְּמָתֵל עֲלָךְ יְמַתּוֹל לְמֵימַר כְּעוֹבָדֵי אִמָּא כֵּן בְּרָתָהּ׃ מה לְמָא הֲוַית בְּרָתָא לְאַרְעָא דְכְנָעַן לְמֶעְבַּד כְּעוֹבָדֵי עַמָּא דְאִתְרַבִּי אֲבָהָן עִם בְּנִין וְאַתְּ לְסָדוֹם וַעֲמוֹרָה דְאִשְׁתְּיָצִי עַמְּהוֹן אֲבָהָן עִם בְּנִין הֲלָא אִמְּכוֹן שָׂרָה בֵּינֵי חַתָּאֵי הֲוַת וְלָא עַבְדַת כְּעוֹבְדֵיהוֹן וַאֲבוּכוֹן אַבְרָהָם בֵּינֵי אֱמוֹרָאֵי וְלָא הַלָּךְ בְּעִיצָתְהוֹן׃ מו וַאֲחָתִיךְ רַבְּתָא שֹׁמְרוֹן הִיא וְכַפְרָנָהָא דְיָתְבָא עַל סְמָאלִיךְ וַאֲחָתִיךְ דְּזָעֲרָא מִנִּיךְ דְּיָתְבָא מִימִינִיךְ סְדוֹם וְכַפְרָנָהָא׃ מז וְאִלּוּ בְאוֹרְחָתְהוֹן הַלָּכְתְּ וְכִתְעֲבָתְהוֹן עֲבַדְתְּ חַסּוֹךְ הֲוָה חָבִיב קֳדָמַיִךְ דַּאֲסֵגִית לְחַבָּלָא מִנְּהוֹן בְּכָל אוֹרְחָתִיךְ׃ מח קַיָּם אֲנָא אֲמַר יְיָ אֱלָהִים אִם

רש"י

(מג) הא. כמו כנה: **ולא עשית את הזמה.** תע"פ שלמי נהתי דרכך בראשך לא עשית עמה לחת לב על מועבותיך לשוב מהם כל זימה שבמקרא לשון עלה הוא יש לעשות ויש לרעה: **(מד) כל המשל.** לשון משל והידה הוא: **כאמה בתה.** ס"ק של כאמה חיתה מפיק ס"ק לפי שחיתה משמשת בלוש אלא כאם כן בתה: **(מה) בת אמך.** לומה של כנען אשר ירשתם את ארצם: **געלת אישה ובניה.** אשר הרבו תועבותם על כי געלה ונקיאה הארץ את יושביה הקבוה וכניה יחד: **ואחות אחותך.** פרוש הסמוכה לה"י: **אמכן חתית וגו'.** ס"י אלא לשכון שרה ביני חתאי הוות ולא עבדת כעובדיהון ומבוכון אברהם ביני אמוראי ולא הלך בעיצתהון: **(מו) על שמאולך.** לפי שנתלה יהושב בגבול דרומי של ס"י היה נמלא כל אחר הנביאים על שמאלם: **(מז) ולא בדרכיהן הלכת.** ולמומי בדרכיהן הלכת ולא הסעבה יותר מהם וכן ולא יהגן גם לעבדך (מלכים ג׳ ה׳) וכן ולא אם עולני הי דיסוגן (שמואל ג׳ י"ח) אבליומ"ו בלע"ז: **כמעט קט.** היו מועבותיך לפני אלו לא הסעבה מהן. אבל אם ושמחיתי מהן וכן ס"י וים פוחרין ולא בדרכיהן הלכת כמשמעו כמעט קט היו מועבותיכם בעוניך: **ותשחתי מהן.** קט פיקו"ט בלע"ז:

מצודת דוד

היפה בך ותסור כעפי ממך ותשקוט עין הכעס: **(מג) ימי נעוריך.** המובה שעשית עמך גם לפי הכה גמול לכך כתחי בלשלך: **ולא עשית.** למך לכך תימה וכי לא עשית אם הזמה בימי נעוריך: **ותרגזי לי.** הכעסתם לומי בכל אלה הדברים: **וגם אני.** כמו שעשית אתה לעצה כן ההיל נוסף על כל אשר המעוצות שעשית: **(מד) כל המשל.** כל הממשיל ומשלים יאמר עליך

מצודת ציון

עיין מנוסה: **(מג) ותרגזי.** עיין כעס: **הא.** הוא כמו הנה וכן הא לכם זבח (במדבר ט"ז): **הזמה.** עיין גנות ובזיון: **(מד) המשל.** מלשון משל ומליצה: **(מה) נעלת.** עיין הקאה והבלעה על המזון וכן זובו עבר ולא יגעיל (חיוב כ"ח): **(מו) ובנותיה.** הם הכפרים המסובים להן: **(מז) קט.** הוא

עיין מנוסה: **(מג) ותרגזי.** עיין כעס: **הא.** הוא כמו הנה וכן הא לכם זבח (במדבר ט"ז): **הזמה.** עיין גנות ובזיון: **(מד) המשל.** מלשון משל ומליצה: **(מה) נעלת.** עיין הקאה והבלעה על המזון וכן זובו עבר ולא יגעיל (חיוב כ"ח): **(מו) ובנותיה.** הם הכפרים המסובים להן: **(מז) קט.** הוא

היפה בך ותסור כעפי ממך ותשקוט עין הכעס: **(מג) ימי נעוריך.** המובה שעשית עמך גם לפי הכה גמול לכך כתחי בלשלך: **ולא עשית.** למך לכך תימה וכי לא עשית אם הזמה בימי נעוריך: **ותרגזי לי.** הכעסתם לומי בכל אלה הדברים: **וגם אני.** כמו שעשית אתה לעצה כן ההיל נוסף על כל אשר המעוצות שעשית: **(מד) כל המשל.** כל הממשיל ומשלים יאמר עליך

דרכך ומשל כמעשה האם כן היה מעשה אתה כ"ל כמעשה לפני כנען שנגשו מן האלן כן מעשה יפרפל שבאלו נמקומם: **(מה) בת אמך את.** נמעשיך לא ניכרת שאת בת אמך אשר הקיאה את ישיה והיה הם אלכים ויהי העם כ"ל דומה אתה נמעשיך לאמני הכנעני אשר נעזבם גלו מן האלן כמ"ש ומקיל האלן את יושביה (ויקרא י"ח): **ואחות אחותך את.** נמעשיך לא ניכרת שאת אחות חמוך והיל קדום ונמזמיה אשר נעזבם הקיאו אנשיהן ובניהן כי ספו המו: **אמכן חתית.** נמועמותיך נראה כאלו אמכן היתה מבזבם אם ומאלו לפניהן היה מאמני האמורי: **(מו) ואחותך.** והנה אחותך שומרון הגדולה ממך בכפני שבעים ושוכלנין היא יושבת נמשלך נשמאלך ואחותך קדום הקטנה ממך נמקבל האוכלנין היא יושבת נימינך שאת סדום וח"כ אתה נאחותיהן קדום לימין ושומרון לשמאל: **(מז) ולא וגו'.** ס"ל לא למדת מהן ולא הלכת נדרכיהן ולא עשית כך כשיעור תועבותיהן אשר היו נשיעור מעט וקט למולך אשר השחת יותר מהן נכל הדכרים והענינים: **(מח) אם עשתה וגו'.** כ"כ מהמועבות:

עָשִׂתָה סְדֹם אֲחוֹתֵךְ הִיא וּבְנוֹתֶיהָ כַּאֲשֶׁר עָשִׂית אַתְּ וּבְנוֹתָיִךְ׃
מט הִנֵּה־זֶה הָיָה עֲוֹן סְדֹם אֲחוֹתֵךְ גָּאוֹן שִׂבְעַת־לֶחֶם וְשַׁלְוַת הַשְׁקֵט
הָיָה לָהּ וְלִבְנוֹתֶיהָ וְיַד־עָנִי וְאֶבְיוֹן לֹא הֶחֱזִיקָה׃ נ וַתִּגְבְּהֶינָה
וַתַּעֲשֶׂינָה תּוֹעֵבָה לְפָנָי וָאָסִר אֹתָהֶן כַּאֲשֶׁר רָאִיתִי׃ נא וְשֹׁמְרוֹן
כַּחֲצִי חַטֹּאתַיִךְ לֹא חָטָאָה וַתַּרְבִּי אֶת־תּוֹעֵבוֹתַיִךְ מֵהֶנָּה וַתְּצַדְּקִי
אֶת־אֲחוֹתַיִךְ בְּכָל־תּוֹעֲבֹתַיִךְ אֲשֶׁר עָשִׂיתִי׃ נב גַּם־אַתְּ ו שְׂאִי
כְלִמָּתֵךְ אֲשֶׁר פִּלַּלְתְּ לַאֲחוֹתֵךְ בְּחַטֹּאתַיִךְ אֲשֶׁר־הִתְעַבְתְּ מֵהֶן
תִּצְדַּקְנָה מִמֵּךְ וְגַם־אַתְּ בּוֹשִׁי וְשָׂאִי כְלִמָּתֵךְ בְּצִדְּקֹתֵךְ אֲחְיוֹתֵךְ׃
נג וְשַׁבְתִּי אֶת־שְׁבוּתָהֶן אֶת־שְׁבִית סְדֹם וּבְנוֹתֶיהָ וְאֶת־שְׁבִית
שֹׁמְרוֹן וּבְנוֹתֶיהָ וּשְׁבִית שְׁבִיתַיִךְ בְּתוֹכָהּנָה׃ נד לְמַעַן תִּשְׂאִי

*בנ"א כתי' אהותך וקרי אחיתיך ועי' רד"ק *יתיר י' *שביתהן קרי ובנ"א הקרי שבותהן בשורק וע' רד"ק
ת"א הנה זה היה. סמסדרין ק"ל עקידה סעד ג': *שבות קרי *שבות קרי *ושבות קרי

תרגום

עֲבִדַת סְדוֹם אֲחָתִיךְ הִיא וְכַפְרָנָהָא כְּמָא עֲבַדְתְּ אַתְּ וְכַפְרָנָיִךְ׃ מט הָא דִין הֲוָה חוֹב סְדוֹם אֲחָתִיךְ
גַּאוּתָנִין סָבְעִין לַחְמָא וּשְׁלֵוְתָא וּשְׁדוּבְיָא הֲוָה לָהּ וּלְכַפְרָנָהָא וְיַד מִסְכֵּן וַחֲשׁוּךְ לָא אַתְקִיפַת׃
נ וְאִתְרַבְרָבָא וַעֲבָדָא תּוֹעֵיבָא קֳדָמַי וַאֲגַלֵּיתִי יַתְהֶן כְּמָא דְגַלֵי קֳדָמָי׃ נא וְשֹׁמְרוֹן כְּפַלְגוּת חוֹבַיִךְ
לָא חָבַת וְאַסְגֵּית יַת תּוֹעֲבָתַיִךְ מִנְּהֶן וְזַכֵּית יַת אֲחָתִיךְ בְּכָל תּוֹעֲבָתַיִךְ דַּעֲבַדְתְּ׃ נב אַף אַתְּ
קַבְּלִי אַתְכְּנָעוּתִיךְ דִּי בְעֵית לַאֲחָתִיךְ דְּאִתַּעֲבָתְּ מִנְּהֶן וְזַכֶּן מִנַּיִךְ וְאַף אַתְּ בַּהֲתִי וְקַבְּלִי
אִתְכְּנָעוּתִיךְ בְּדַחֲבֵית אֲחָתָיִךְ׃ נג וַאֲתִיב יַת עַמְּהֶן לֶהֱוֹן יַת עַמָּא דִסְדוֹם וְכַפְרָנָהָא וְיַת עַמָּא
דְשֹׁמְרוֹן וְכַפְרָנָהָא וַאֲתִיב גָּלוּת עַמָּךְ בֵּינֵיהוֹן׃ נד בְּדִיל דִּתְקַבְּלִין אִתְכְּנָעוּתִיךְ וְתִתְבַּנְעִין מִכָּל דַּעֲבַדְתְּ

רש"י

(ו) **ותגבהינה.** לית ובמוקים כמו שמפורש בחיוב מרע ממנה יצא לחם וכל הענין עד שלמדנו נשבעה תורה רגל מלרגלינו שלין בתים ללא לחסרנו: **ואסיר אתהן כאשר ראיתי.** דרכן בענין שפ"ו בסחוס (ברלשים י"ח) לרדה לא ולרדה וגו': (נא) **ותצדקי את אחותיך.** קוסס שסרשעת יותר מהן היו נדומות לחוסב וכיון שסרשעת יותר מהן עשית לוהן כלדקיות ונמת להן פסחון פס לומר יש שסכעיסוך יותר ממני: (נב) **אשר פללת.** לשר שפעשת להן קוסס שסרשעת מהן היית לוומרת עליהן רלוים הן לפורענות: (נג) **את שבות סדום.** לרפא לא לרך מגפרים ומלא ולוסיב גם יוסבים: **בתוכהנה.** כמו בחוכן:

מצודת ציון

מלאן קוכן וכאלה הנ"ן ועם שלמך כמעט לאך קץ למעט יותר: (מט) **נאון.** מלאן גאוה: **ושלות השקט.** כשל הדבר מ"ש **לגוד** השלום: **החזיקה.** עניו לחיזק ועל הלדקה ילאמר: (נ) **ותגבהינה.** מלשון גבהות וגבוה: (נב) **שאי.** אל' משא וכשל: **פללת.** עניו משפט כמו ופללו אלהים (ש"א ב'): **התעבת.** אל' תעוב: (נג) **ושבתי.** אל' שבה: **שבותהן.** אל' שביה: **בתוכהנה.** בחוכן:

מצודת דוד

(מט) **הנה זה וגו'.** כ"ל זה לבד הי' עון קדום ולא השפיעו יותר: **נאון וגו'.** כ"ל החגלה בעבור השובע והשלוה שהי' לה ולא החזיקה זו עני למה מחסורו: (נ) **ותגבהינה.** ובעבור כוב הגלוה לא חשבה במלותי ועשתה הדברים התועבים לפני והוא הניחוח המנוחה: **ואסיר.** ובעבור אלה לבד הסיכותי לחהן מן העולם כמו שהיה בלאה לי עם הוא הגמול הלאוי להן: (נא) **מהנה.** מחומון: **ותצדקי.** מחכיח החועבות שעשית הלדקה לא שומכון כי למול מעשיך נחשבה היא ללדקה: (נב) **גם**

את שאי. כמו שקבלה שומכון כלימה הנני והנלוח כן קבלי גם לא הכלימה לאך שעשת על שומכון. כי בהיות שומכון בלאוסה שעשה יוחליט לוחה לגמול כלימה מכוחה לכן ממך שהכלימה ההיה בעלמה קבלי לא על כי בחשלחיך לאך החעבת יותר מכוחכון ההיה היא נחשבת ללדקה יותר ממך וכלומר וחם לא שעשת כלימה מכוחה מ"ש כ"ש בכלוי לך כלימה מכוחה: **וגם את בושי.** כ"ל הלא הנכוני ומכלמי בכלימה הכלוי לך גם בעבור לאך הלדקה שנעשיך לא לחיוחך כי הלא בחמת הכעיכו גם הנה ועכ"ל נחבעות למוכל ללדקות: (נג) **ושבתי.** חוסף לחיב לחלכלם לא השבוים מלכעיהן: **את שבות.** לא בני השבי: **ושבות שביתיך.** בני השבי של השבוים ממך: **בתוכהנה.** לאך שחגלי וחלקי כמוהן חבוני בחוכן כ"ל בעת שיבואו הן וחם יהיה בימי העקים לבל לא חקדם להן כי לא עוכפ לא מהן: (נד) **לטען.** כ"ל כל היחים הללו חבני בגולה למען חשתי הכלימה הכלוחה לך וחכלחי מכל לאך עשית ממה שהיית

כִּלְמָתֵךְ וְנִבְלַמְתְּ מִכֹּל אֲשֶׁר עָשִׂית בְּנַהֲמֵךְ אֹתָן: נה וַאֲחוֹתַיִךְ
סְדֹם וּבְנוֹתֶיהָ תָּשַׁבְן לְקַדְמָתָן וְשֹׁמְרוֹן וּבְנוֹתֶיהָ תָּשַׁבְנָה לְקַדְמָתָן
וְאַתְּ וּבְנוֹתַיִךְ תְּשֻׁבֶינָה לְקַדְמַתְכֶן: נו וְלוֹא הָיְתָה סְדֹם אֲחוֹתֵךְ
לִשְׁמוּעָה בְּפִיךְ בְּיוֹם גְּאוֹנֵךְ: נז בְּטֶרֶם תִּגָּלֶה רָעָתֵךְ כְּמוֹ עֵת
חֶרְפַּת בְּנוֹת־אֲרָם וְכָל־סְבִיבוֹתֶיהָ בְּנוֹת פְּלִשְׁתִּים הַשָּׁאטוֹת
אוֹתָךְ מִסָּבִיב: נח אֶת־זִמָּתֵךְ וְאֶת־תּוֹעֲבוֹתַיִךְ אַתְּ נְשָׂאתְּים נְאֻם
יְהוָה: נט כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה וְאֶעֱשֶׂה אוֹתָךְ כַּאֲשֶׁר עָשִׂית
אֲשֶׁר־בָּזִית אָלָה לְהָפֵר בְּרִית: ס וְזָכַרְתִּי אֲנִי אֶת־בְּרִיתִי אוֹתָךְ
בִּימֵי נְעוּרָיִךְ וַהֲקִימוֹתִי לָךְ בְּרִית עוֹלָם: סא וְזָכַרְתְּ אֶת־דְּרָכַיִךְ

*ועשיתי קרי

ת"א חכמתי לתי לא נביתי. עקילס כעכ י"ב:

תרגום

בְּנַחֲמוּתַךְ יַתְהֵן: נה וַאֲחָתַיִךְ סְדוֹם וְכַפְרָנָהָא יְתוּבוּן לַאוּלְהֶן וְשֹׁמְרוֹן וְכַפְרָנָהָא יְתוּבוּן לַאוּלְהֶן וְאַתְּ
וְכַפְרָנָךְ תְּתוּבוּן לַאוּלְכֶן: נו וְלָא הֲוַת סְדוֹם אֲחָתַיִךְ לְאוּלְפָן בְּפוּמִיךְ בְּיוֹם אִתְרַבְרְבוּתִיךְ: נז עַד לָא
תִתְגְּלֵי בִּישְׁתִיךְ כְּעִדָּן דַּחֲסַדוּ כַּפְרָנֵי אֲרָם וְכָל סַחֲרָנָהָא כַּפְרָנֵי פְּלִשְׁתָּאֵי דְּבָזוּ יָתִיךְ מְסָחוֹר סְחוֹר:
נח יָת חוֹבֵי עֲצַת חֲטָאֵךְ וְיָת פּוּלְחָן תּוֹעֲבָתִיךְ אַתְּ קַבֶּלְתְּהוֹן אָמַר יְיָ: נט אֲרֵי כְּדֵין אָמַר יְיָ אֱלָהִים
וְאֶתְפְּרַע מִנִּיךְ כְּמָא דַּעֲבַדְתְּ דִּבְסַרְתְּ עַל מוֹמֵי לַאֲשָׁנָאָה קָיְמִי דְּעִמָּךְ בְּיוֹמֵי
קָדָם וַאֲקִים לָךְ קְיָם עָלָם: סא וְתִדְכְּרִין יָת אָרְחָתָךְ וְתִתְכַּנְעִין בְּקָרָבוּתִיךְ יָת מְדִינָן דְּרַבְרְבָן מִנָּיךְ

רש"י

(נד) **בנחמך אתן.** כשהרשעה מכן ומתה להן פתחון פה ל"ל בנחמך להן כשהבא עליך הרעה הנהומתם הכה לומר לא לבדינו לקינו: (נו) **ולוא היתה סדום אחותך וגו'.** בהמיה: **לשמועה בפיך.** להוכיח רבים ולומר הזהרו שלא תהפכו כסדום כלו היתה לך שמועה מהפה: **ביום גאונך.** כשהייה בגדולתיך: (נז) **כמו עת חרפת בנות ארם.** כמו שגליתי בעת מסרתי אתכם ביד מלכי ארם שבאו על אחז בימים ההם החל ס' להפליה ביהודה רצין מלך ארם וגו' (מ"ב ט"ו) ובאבדי הימים (ד' כ"ח) ויתנהו ה' אלהיו ביד מלך ארם וגו' ופלשתים פשטו בערי הספלה וגו' (שם): **השאטות.** לשון בזיון ולא קריתי אל"ף. ויבז. מארגמיון ושט: (נח) **נשאתים.** נשמת אותם. ולשון נקבה הוא בכמה מקומות בספר זה: (נט) **ועשיתי אותך וגו'.** ועשיתי לך רעה כגמולך אשר עשית: **אשר בזית אלה וגו'.** אותה שקבלת עליך בהורד לעברך בברית ס' אלהיך וגו' (דברים כ"ט) אך לא הפיר אלי הברית מלאוכרו כי אין אלי כמוהך: (ס) **וזכרתי אני את בריתי.** אשר היה עמך בימי נעוריך: (סא) **וזכרת.** בהשיבי לך את דרכיך הרעים וכלמת מלפני על שבלה לי רעה ואני גומלך עובה:

מצודת דוד

מנחמת לאחן להיות להן פתחון פה לומר הלא למוה הלא לדקה: (נה) **ואחותיך.** כ"ל וכזמן שמשוב סדום ושומרון לקדמתן להיות מיושבות בתוכיהו לא תשוב גם אתה ולא קודם לכן הושיל ולא תובה אתה מהן: (נו) **ולוא היתה וגו'.** כ"ל וכי לא זכרת בעת ממשלך לא כשמוע' שמעת מהביכה סדום וכלומר ומדוע לא כ"כ ההעבה מהן: (נז) **בטרם וגו'.** מוקב למעלה לומר יום גאוניך היה עד לא נהגלה בעתך לעשות בפהכעיל עוד היית ממזיק בדבר ה' לעין הכותים והיית מייקר לנשים בגמול עושה קדום: **כמו עת.** כ"ל עד לא נהגלה כמו שנהגלה בעת שמסרוך לכם ובשלשים בקשת לוחך בגולה בימי אחז כמ"ש וימנהו ה' אלהיו ביד מלך ארם ויכו בו וישבו ממנו וגו' (דה"ב כ"ח) ונאמר ובשלשים פשטו בערי הספלה וגו' (שם) כי לא הרעו לעשות בגלוי יותר מבשלשונה כמ"ש בזמ"ב ובדה"ב: **השאטות.** המזנות לותך מקניא לקהם הנשים ולהגלות הנשים: (נח) **את זמתך.** לא גמול הזמה שעשית וגמול התועבות הנה תשא ותסבול: (נט) **ועשיתי אותך.** תעשה עמך גמול רעה כפי הטוב שעשית לאכי בזית הלה שנשבעת בחורב על קנלת התורה להפר הברית שכרתי אז עמך: (ס) **וזכרתי.** כ"ל אבל לא לעולם אקוף כי אזכור להם הברית שכרתי עמך בימי נעוריך בזעמך הל קיני להיות לך לאלהים לעזר ולהושיע: **והקימותי.** אקיים לך את הברית להיות לנצח: (סא) **וזכרת.** ובשוב מזכור להם דרכך תבלמי וזה יהיה בעת שתקח אתם ממשלתך התומות הגדולות ממך ללקח

מצודת ציון

(נה) **לקדמתן.** מלשון קדם: (נו) **גאונך.** ענין גבהות וממשל כמ וכן גאון יעקב (תהלי' מ"ז): (נז) **בנות ארם.** עכי לחם: **השאטות.** ענין בזיון כמו בשאט נפשם (לקמן כ"ה) והוא מלשון לחמי כי ויבז עשו (בראשית כ"ה) ת"ל ושט עשו: (נט) **אלה.** עין שבועה כמו אלה וכאת (הושע ד'):

וְנִבְלַמְתְּ בְּקַחְתֵּךְ אֶת־אֲחוֹתַיִךְ הַגְּדֹלוֹת מִמֵּךְ אֶל־הַקְּטַנּוֹת מִמֵּךְ
וְנָתַתִּי אֶתְהֶן לָךְ לִבְנוֹת וְלֹא מִבְּרִיתֵךְ: סב וַהֲקִימֹתִי אֲנִי אֶת־
בְּרִיתִי אִתָּךְ וְיָדַעַתְּ כִּי־אֲנִי יְהוָה: סג לְמַעַן תִּזְכְּרִי וָבֹשְׁתְּ וְלֹא
יִהְיֶה־לָּךְ עוֹד פִּתְחוֹן פֶּה מִפְּנֵי כְלִמָּתֵךְ בְּכַפְּרִי־לָךְ לְכֹל־אֲשֶׁר
עָשִׂית נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה:

יז א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: ב בֶּן־אָדָם חוֹד חִידָה וּמְשֹׁל
מָשָׁל אֶל־בֵּית יִשְׂרָאֵל: ג וְאָמַרְתָּ כֹּה־אָמַר ו אֲדֹנָי יֱהוִה הַנֶּשֶׁר
הַגָּדוֹל גְּדֹל הַכְּנָפַיִם אֹרֶךְ הָאֵבֶר מָלֵא הַנּוֹצָה אֲשֶׁר־לוֹ הָרִקְמָה
בָּא אֶל־הַלְּבָנוֹן וַיִּקַּח אֶת־צַמֶּרֶת הָאָרֶז: ד אֶת רֹאשׁ יְנִיקוֹתָיו

ת"א למען תזכרי. בכפות י"כ:

תרגום

עִם דַּעֲדָקָן מְנִיךְ וְמִסְרִית יַתְהוֹן לִיךְ לְאִשְׁתְּמָעָא וְאַתְּ לָא עֲבַדְתְּ יַת אוֹרַיְתָא: סב וַאֲקִים אֲנָא
יַת קְיָמִי עִמָּךְ וְתִדַּעִין אֲרֵי אֲנָא יְיָ: סג בְּדִיל דְּתִדְכְּרִין וְתִבְהֲתִין וְלָא יְהֵי לִיךְ עוֹד לְאִתְרַבָּרָא
בְּמֵלֵי פּוּמִיךְ מִן קֳדָם אִתְכַּפָּעוּתִיךְ כַּד אֶשְׁבּוֹק לִיךְ לְכֹל דַּעֲבַדְתְּ אֲמַר יְיָ אֱלָהִים:

יז א וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר: ב בַּר אָדָם חוּד חִידְתָא וּמְתָל מַתְלָא עַל
בֵּית יִשְׂרָאֵל: ג וְתֵימַר כִּדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים נְשָׁרָא רַבָּא רַב גַּפִּין אֲרִיךְ אֵבְרִין חָפֵי כְנָפִין דְּיִלֵּיהּ
צַיְּדִין אֲתָא לְלִבְנָן וּנְסִיב יַת עוֹבָרְתָּא דְאַרְזָא רָמָא: ד יַת רֵישׁ שִׁבְשְׁתֵּיהּ נְסִיב וְאוֹבְלֵיהּ

רש"י

בקחתך את אחותיך. כשתכנס לירם אם שלמות אשר סביבותיך הקטנות **מהגדולות: לבנות.** לפרוריס לך משועבדים לך כמו סלוס וגבוחים וכפרנסה: **ולא מבריתך.** ולא **מזמנך** אם סבריס אשר כרתי אתך אלא בחסדי וברחמי שלמי שומר אם בריתי ומדרש הגדה דרבי הגחומא ולא מבריתך לא מפטרמוני"ם שליך לא נתתים לאחרים אלא בין הבריס וזה שלמן קרוב לעל"ז שכן קורין עמה לקרבות פטרמוני"ם בלע"ז וכן קורין כל דבר שים לו לשלם מנחלת אבותיו: **(סג) למען תזכרי.** דרכך בשטיבי לך: **ובשת.** לבריס פניך אלי: **בכפרי לך.** בשלמי לך אם אשר עשית שבושי ושלעי כי לא מגמולך שטוב שטיבותי לך:

יז (ב) חוד חידה. שבעולה שבעינן בלשון חידה היא שהוא מדמה אם נבוכדנאצר לנשר ואם מלכי יהודה לזמרת ארזים: **(ג) ארך האבר.** כמו כנף אל"ף בלע"ז לשון אחר כשמעמו לשון אבריס ממש: **הרקמה.** גולמו נאה ומצויירת: **את צמרת הארז.** כל גוף החילון ובלע"ז לימ"ן הוא משל שבשלה אם יהויקים וגבוריו: **(ד) את ראש יניקותיו קטף.** גדולתו ומלכותו השפיל יניקותיו כמו שעשיו:

מצודת ציון

(סא) לבנות. כ"ל לכפיים הנכנעות אל העיירות:
יז (ב) חוד חידה. עניין דבר סתום קצה החנה: **(ג) האבר.** הוא גוף הכנף וכן אבר כיונה (תהלים כ"ה): **הרקם.** מעשה רוקם בחלוף הגוונים: **הלבנון.** שם יער: **צמרת.** כן יקרא קצין העליון העולה למעלה מכולם וכן וכין עבותים היתה למטה (לקמן ל"א): **(ד) יניקותיו.** ענפיו הכבות והקטנות כמו

מצודת דוד

אל הקטנות ממך להיות אלו כאלו מבועדיה לך שבחוך שבתה במלכי הבא ואני במלכיך הסוב: **ונתתי.** אני לתן אחתן לך לבנות להיות נעבלות אליך להיות נקבות בנות יהויקים אבל לין זה בנשוי ומאמרך אם בריתי כי בחתם לא **שמרת בריתי** אבל בחסד תעשה עם שתעשה: **(סב) והקימתי.** לקיים בריתי אשר אתך ואז תדע שאני ה' בהאמין בהבטחה: **(סג) למען תזכרי.** כשתקיים בריתי אתך תזכרי שאתה לא קיימת הבטיח ויהיה לך מזה בושה וכלימה ועתה הכלימה היא לא יהיה לך עוד פתחון פה להתרעם על הגלות שעשיתי עליך כי תכלה אתה שאין מקיים הבטיח ולקיים עם שאתה לא קיימת: **בכפרי לך.** בעת שאכפר לך על כל אשר עשית אז תכלה שאני מקיים הבטיח ואת תבושי ותכלמי:

יז (ב) חוד חידה. לשון הגדולה בלשון חידה ומשל במשל: **(ג) הנשר הגדול.** ומשל נבוכדנאצר כי הוא גדול בני שהיה גדול הכנפיים כ"ל ככפי גולתו היו גדולים במלה: **ארך האבר.** גוף הכנף היה לתוך: **מלא הנוצה.** גוף הכנף היה מלא גוללה: **אשר לו הרקמה.** אשר מלאה הגולות היו בגוון הקשה בחלוף הגוונים כמו גולות המווסם ועל כ"ע יאמר: **אל הלבנון.** אל יער הלבנון ומשם לקח הקציף הגדוה מאילן אחד שהוא הגדוה בצעליים כ"ל כ"ע בא ליהויקים ולקח אם מלכה: **(ד) את ראש וגו'.** כלא

קָטֶף וַיְבִיאֵהוּ אֶל־אֶרֶץ כְּנַעַן בְּעִיר רְכֻלִּים שָׂמוֹ׃ ה וַיִּקַּח מִזֶּרַע
הָאָרֶץ וַיִּתְּנֵהוּ בְּשְׂדֵה־זָרַע לָקַח עַל־מַיִם רַבִּים צַפְצָפָה שָׂמוֹ׃
ו וַיִּצְמַח וַיְהִי לְגֶפֶן סָרַחַת שִׁפְלַת קוֹמָה לְפָנוֹת דָּלִיּוֹתָיו אֵלָיו
וְשָׁרְשָׁיו תַּחְתָּיו יִהְיוּ וַתְּהִי לְגֶפֶן וַתַּעַשׂ בַּדִּים וַתְּשַׁלַּח פְּאֹרֹת׃
ז וַיְהִי נֶשֶׁר־אֶחָד גָּדוֹל גְּדֹל כְּנָפַיִם וְרַב נוֹצָה וְהִנֵּה הַגֶּפֶן הַזֹּאת
פָּפְנָה שָׁרְשֶׁיהָ עָלָיו וְדָלִיּוֹתָיו שִׁלְּחָה־לּוֹ לְהַשְׁקוֹת אוֹתָהּ מֵעֲרֻגוֹת
מַטָּעָהּ׃ ח אֶל־שָׂדֶה טוֹב אֶל־מַיִם רַבִּים הִיא שְׁתוּלָה לַעֲשׂוֹת

*פארות קרי ובכ"א הכתיב פראות עי' רד"ק *קמץ בז"ק *בכ"א שלחה־ *כ"א שָׁלְחָה־

ת"א קם על מים. סוכה ל"ו:

תרגום

לַאֲרָעָא דְּכְטָלָא מִפֵּילְחָנָא בְּאַרְעָא דִּכְנַעַן וְעַד לָא יֶעֱלוּן לָהּ בֵּית יִשְׂרָאֵל בִּקְרִית תַּגָּרִין שַׁוְיָהּ׃
ה וּנְסִיב מִזַּרְעָא דְּאַרְעָא וְיַהֲבֵיהּ בְּחַקְלָא טָב לְמִזְרַע נְצָבֵיהּ עַל מַיִן סַגִּיאִין גַּפֶּן נִצְבָא שַׁוְיֵהּ׃
ו וְצִמַּח וַהֲוָה לְגַפֶּן פַּקְקָא בְּקוֹמָא לְכַפָּפָא עִנְבָרָתֵיהּ לֵיהּ וְשָׁרְשׁוֹהִי תְּחוֹתוֹהִי יְהוֹן וַהֲוָה
לְגַפֶּן וַעֲבַד שַׁבְקִין וּשְׁלַח עִנְבְרִן׃ ז וַהֲוָה נְשָׁרָא חַד רַבָּא רַב גַּפִּין וְחַפֵּי כַּנְפִין וְהָא גוּפְנָא
דָּדָא בַּפֵּת שָׁרְשׁוֹהִי עֲלוֹהִי וְעִנְבְרָתֵיהּ שְׁלַחַת לֵיהּ לְאַשְׁקָאָה יָתָהּ מְעוּגְיָת נִצְבְתָּהּ׃ ח בְּחַקְלָא

רש"י

ויביאהו אל ארץ כנען. אל מרץ תגריס היא בבל: **(ה) ויקח מזרע הארץ.** אח למקיסו במו: **בשדה זרע.** בירושלים בעיר מלוכה: **קח על מים רבים.** כסרם על מים רבים כלומר נתן לו גדולה ומשלה על סביביו: **צפצפה.** מין אילן ערבה שענפיו מרוביים שמלק"ח בלע"ז: **(ו) סרחת.** כמו (שמות כ"ז) וסרח העודף גדולה: **שפלת קומה.** לעבוד למלך בבל: **דליותיו.** זמורותיו: **אליו.** אל מלך בבל: **תחתיו.** תחת מלך בבל: **בדים.** מוטות: **ותשלח.** והגביל: **פארת.** ענפים רבים: **(ז) ויהי נשר אחד.** מלך מצרים: **כפנה שרשיה.** לפון רעבון כמו לפול ולכפן (לעיל ה') רעבו ומשלוו סרסי הגפן הזאת לשומו הנשר (הוספתא) ויש מפרש כפנה כמו לשפה והוא שפוך ובלבדי רבוחיו יש מן הדומה לו שקורין לשפיפת העט כעופית וכפנה הוא כמו כנפה לשמאל"ח בלע"ז: **ודליותיו שלחה לו.** ושלוחיה שלחה לו לבוא אליה ולהשקות לותה: **מערגות מטעה.** מעוגיות מים שעשה לה הנשר הרשעון: **(ח) אל שדה טוב** וגו'. כלומר ועל מנת שעשה זאת כי אל שדה טוב היתה

מצודת דוד

לשם ענפיו הנכיים העליונים הם הנכיים: **אל ארץ כנען.** על ארץ כשדים יאמר שהיא ארץ קוחכים כמ"ש אל ארץ כנען כשדימה (לעיל י"ז): **בעיר רכלים.** על בבל יאמר: **(ה) מזרע הארץ.** מהארץ ההיא עלמה אחר זרע זה: **בשדה זרע.** בשדה עובה לזריעה: **קח.** לקחה וחבעה קמוך למים רבים לנוח בה מרבים הכמיעות: **צפצפה שמו.** הנשר בם לח הזכיר בלוחן שהלמח להיות בעלת ענף כאילן לצפצפה כ"ל המליך בה מזרע המלוכה: **(ו) ויצמח.** הזרע הנוח למח והיה לאילן נבן המחפשטת הרבה ושפלה בקומה: **לפנות.** להיות לליותיו פוחות אליו לא כדרך שאר האילנות שהליותיו עולות למעלה בגובה כ"ל כדרך הגפן שהוא יכולת למעה לבחות מול נוף האילן: **ושרשיו.** שרשי האילן הנוח הנבימו תחת האילן וכדרך עץ הגפן ולא התפשטו למרחוק כדרך שאר האילנות כ"ל המעילו רק בחקומו לאל למולו יבבש: **ותהי לגפן.** כ"ל נס שאחי הגפן היה לו כי עשתה והגדילה הרבה בדים ועניפים הרבים התפשטו למרחוק וכדרך עץ הגפן כ"ל בחקומו היה לו ממבל רב: **(ז) נדל כנפים.** הוא פירוש על מה שקלאו גדול: **ורב נוצה.** הרבה עולה היה בו לגבל לא היה אלא עולה ולא היה לו לרך האבר ולא הקלאר כמו כל שהביא על הנשר הזה לבחות עליו: **ודליותיו שלחה לו.** האבחות: בין העבוחות העשויות לעוכך נפיעתה שעשה לה הנשר כ"ל שלח אלשכיו אל אבעה להחזיק בידו המלוכה שהמליכו כ"ב:

מצודת ציון

ויעל ביונק לפניו (ישעי' כ"ג): **קטף.** ענין בריתה כמו עודנו שלמו לא יקטף (איוב ח'): **כנען.** ענינו סגר וקומר כמו כנען בידו (אחזי ממנה (הושע י"ב): **רכלים.** קומרים כמו רוכלת העמים (לקמן כ"ז): **(ה) קח.** מלשון לקיח: **צפצפה.** הוא מין עבאה ובדבי"ל הפעלה פפול' (קוהה ל"ג): **סרחת.** ענין יחמון וכן ומקח העוקף (שמות כ"ז): **דליותיו.** כן יקראו הענפים שדלכים לעלות למעלה והוא מלשון דלו עיני למעוה (ישעיה ל"ח) וכן בשוכך דליותיו (לקמן ל"ח): **בדים.** הם הענפים הגפים וכן ממע' בדי' (לקמן י"ב): **ותשלח.** ענין התפשטות כמו תשלח קליהיה (תהלים ק'): **פארת.** הוא הזוך מן עלהותיה והם הענפים הדקים וכן ומפעף פאר' (ישעי' י'): **(ז) כפנה.** ענין לקיבה ובבי"ל יש כומיפין (שבת ק') ועם הוא הזוך: **שלחה.** ענין הוהבה: **מערגות.** הם תלמי המחכיבה כמו בערוגת הבושם (ש"ה ה'): **מטעה.** מלשון נטיעה: **(ח) אל שדה טוב.** מלשון הבי"ת כמו ואל כאהל (שמות כ"ה): **שתולה.** נטועה כמו והיה כעץ שתול (תהלים

הנשר בהשתון ועל מבעה יאמר: **כפנה שרשיה עליו.** לשפה הוסיף' דליותיו אל הנשר ההוא שהוא יפקה לותה מן המים בהשתון (כי כן הדרך לעשות בביב הנטיעה בעין עבוגות). **(ח) אל שדה טוב.** כלומר הנה הגפן הזה נעשה עשה כי הנח

עֲנָף וְלִשְׁאֵת פְּרִי לִהְיוֹת לְגֶפֶן אַדֶּרֶת: ט אֱמֹר כֹּה אָמַר אֲדֹנָי
יְהוִה תִּצְלָח הֲלוֹא אֶת־שָׁרְשֶׁיהָ יְנַתֵּק וְאֶת־פִּרְיָהּ יְקוֹסֵם וְיָבֵשׁ
כָּל־טַרְפֵּי צִמְחָהּ תִּיבָשׁ וְלֹא־בִזְרוֹעַ גְּדוֹלָה וּבְעַם רָב לְמַשְּׂאוֹת
אוֹתָהּ מִשָּׁרְשֶׁיהָ: י וְהִנֵּה שְׁתוּלָה הֲתִצְלָח הֲלֹא כְּנַעַת בָּהּ רוּחַ
הַקָּדִים תִּיבַשׁ יָבֹשׁ עַל־עֲרֻגֹת צִמְחָהּ תִּיבָשׁ: יא וַיְהִי דְבַר־יְהוָה
אֵלַי לֵאמֹר: יב אֱמָר־נָא לְבֵית הַמֶּרִי הֲלֹא יְדַעְתֶּם מָה־אֵלֶּה אֱמֹר
הִנֵּה־בָא מֶלֶךְ־בָּבֶל יְרוּשָׁלַם וַיִּקַּח אֶת־מַלְכָּהּ וְאֶת־שָׂרֶיהָ וַיָּבֵא
אוֹתָם אִתּוֹ בָּבֶלָה: יג וַיִּקַּח מִזֶּרַע הַמְּלוּכָה וַיִּכְרֹת אִתּוֹ בְּרִית

*קמץ בז"ק

ת"א ויצא לומו. נדכים ס"ה שנועות ל"ו:

תרגום

טַב עֲלֵי מֵין סַגִּיאִין הֵיא שְׁתִילָא לְמֶעְבַּד עֲנָף וּלְמִטְעַן פֵּרִין לְמֶהֱוֵי לְגֶפֶן תַּקִּיף: ט אֱמַר
כִּדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים הֲתִצְלַח הֲלָא יַת שׁוֹרְשָׁהָא יַפְסֵיק וְיַת אִבָּהּ יַקְטֵיף וְיֵבְשׁוּן כָּל טַרְפֵּי צִמְחָהּ
יְתִרִין וְלָא בְּמַשָּׁרְיָן סַגִּיאִין וּבְעַם סַגִּי לְמֶעְבַּד יָתָהּ מִשּׁוֹרָשָׁהָא: י וְהָא שְׁתִילָא הֲתִצְלַח
הֲלָא כְּמִקְרַב בָּהּ רוּחַ קְדִימָא תִּיבַשׁ מִבַּשׁ עַל עִנְגָּתָהּ תִּיבָשׁ: יא וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן
קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר: יב אֱמַר כְּעַן לְעַמָּא סָרָבְנָא הֲלָא יְדַעְתּוּן מָה אִלֵּין אֱמַר הָא אֲתָא מַלְכָּא
דְבָבֶל לִירוּשְׁלֶם וְדַבַּר יַת מַלְכָּהּ וְיַת רַבְרְבָנָא וְאוֹבִיל יַתְהוֹן לְוָתֵיהּ לְבָבֶל: יג וְדַבַּר

רש"י

סהולה: לגפן אדרת. לגפן תקיף: (ט) אמר. כל התלפ"ח בית"ף במקרא זה והמיה לחי כי לימו נמנם במסורת:
ינתק. הנסר הרמזון: ואת פריה יקוסם. כמו יקולץ הם בני לקקיטו שסחטן לעיניו: טרפי. עלי פיולי"ח
בלע"ז: ולא בזרוע גדולה ובעם רב. יבא הנסר הסני לעזרתה: למשאות אותה משרשיה. לוכח העוקרות
ומסיעות לוחה מערשיה: (י) והנה. עהה סהולה כרלוכה: התצלח. לפסר שהלה זו שבגדה בתי שנועה
רמזון: (יב) מה אלה. מה הסיקה הזאת ופירשה לפס: ויקח את מלכה ואת שריה. הס למרה הלרי
יהויקים ושריו: בבלה. היא עיר פרוכלים: (יג) מזרע המלוכה. לחקיטו:

מצודת ציון

ס'): ולשאת. כ"ל לגדל והוא מל' משא וכמ"ש: אדרת. גדולה
וחזקה כמו לפני מלידיים שודדו (זכריה י"ח): (ט) ינתק. ענין
עקירה והעתק: יקוסם. ענין כריתה והוא כמו יקולץ כי זכר"ץ
מחלפיים: טרפי. עליו כי עלי תלהה (בלחלים נ') ת"ח ערבי
המה: בזרוע. כ"ל בחוזק כי הוא נתן בזרוע: למשאות.
ענין לקיחה והעברה כמו ובמיט יבשלו (מיכה ג'): (י) כנערת.

מצודת דוד

נטועה היא ע"י הנשב הלחלון בשדה טוב ומשוך לל מים לנים
למען עשות עניפים ולגדל פרי להיות מעלמה גפן גדולה וחזקה
מאלי בעמון הנשב הסני ומאלי הלקלמו מן המים הנלים
בזועל מעשה הנשב הלחלון כ"ל הלא מאלי ערבה יוכל לעמוד
במלוכה: (ט) אמור. על הגפן הזית: תצלח. כמו הלליח
ומחשב ה"ח החיתה כ"ל וכי מלליח בנעמון הנשב הסני הלא הנשב
הלחלון יעקר ויעקור לח שלשים ויכבת שניה וממילא יחייבנו

כוחיל וכבכתו מן. המילן לין להם יניקה לנוח בהם הלמינות ב"ל כ"ל יעקור המלוכה וישמוך בני לדקיטו: כל טרפי צמחה.
כל הענלים שלמחו בה יחייבו הוחיל ונעקרו שלשים כ"ל הנפ יהיו גוליס: ולא בזרוע גדולה וגו'. כ"ל הנשב הסני לח יוכל
בזועל מעשה הנשב הלחלון ונפ כך לעמוד במלחמה מול הנשב הלחלון הנח לעקור ולהקיע לוחה ממקום לשב נשכחו שלשים כ"ל לח יוכל
יעמוד לו שנפ מול כ"ב: (י) והנה שתולה. כ"ל לף לס הנשב שמולה ולח יעקור שלשים וכי מלמת שהנשב הנשב הסני הלח
ינע בה רוח הקדים הלח תחייבנו: על ערוגת צמחה תיבש. כ"ל לף שהיח עומדת קמוך להעבוגות הנעשות לנוכך למקה מקום
יחלח לס מים מכוונים עכ"ז תחייבנו כי לין דבר עומד בפני רוח הקדים כי הוא יחריב גם המים המכוונים בין הערוגות וכל"ל
הלח לין להנשב הסני מקום להשקותה כ"ל מהמים בתין הערוגות ולח רוח הקדים תייבש גם לומו ולין לו מים להשקותה ומה
הוא ל"ל הנעמון כ"ל לף לס כ"ל לל יעשה עמו כפי שנינו ממנו העוסה לל יתקיים ע"י שנעשה: (יב) לבית המרי. לבני
ישלחל המוכיח לי: הלא ידעתם. הלח הוכלו לדעת ולתתין לה הס שלה הדנרים על מה יומרו: לאמר וגו'. כ"ל לאמר שתתון
הדנרים: מלך בבל. והוא שתתון הנשב הגדול הלחלון: ירושלים. הוא שתתון הלתתון: את מלכה ואת שריה. שם שתתון
למרה המלך וקטופס היוקטון ועל יהויכין ומכיו ילמר שלקחה כ"ב בנוכה: (יג) מזרע המלוכה. הוא שתתון מחנ שמלך ועל
לדקיטו ילמר שהיה בן ילמיה כי כ"ב המליכו מחת יהויכין: וכרות אתו ברית. לנל ימכוד בו:

וַיָּבֵא אֹתוֹ בְּאָלָה וְאֶת־אֵילֵי הָאָרֶץ לָקָח: יד לִהְיוֹת מַמְלָכָה
שְׁפָלָה לְבִלְתִּי הִתְנַשֵּׂא לִשְׁמֹר אֶת־בְּרִיתוֹ לְעָמְדָה: טו וַיִּמְרֹד־
בּוֹ לִשְׁלַח מַלְאָכָיו מִצְרַיִם לָתֶת־לוֹ סוּסִים וְעַם־רָב הֲיִצְלָח הֲיִמָּלֵט
הָעֹשֶׂה אֵלֶּה וְהֹפֵר בְּרִית וְנִמְלָט: טז חַי־אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה אִם־
לֹא בִּמְקוֹם הַמֶּלֶךְ הַמַּמְלִיךְ אֹתוֹ אֲשֶׁר בָּזָה אֶת־אָלָתוֹ וַאֲשֶׁר
הֵפֵר אֶת־בְּרִיתוֹ אִתּוֹ בְּתוֹךְ־בָּבֶל יָמוּת: יז וְלֹא בְחַיִל גָּדוֹל וּבְקָהָל
רָב יַעֲשֶׂה אוֹתוֹ פַּרְעֹה בַּמִּלְחָמָה בְּשִׁפְךְ סֹלְלָה וּבְבִנוֹת דַּיֵּק
לְהַכְרִית נְפָשׁוֹת רַבּוֹת: יח וּבָזָה אָלָה לְהָפֵר בְּרִית וְהִנֵּה נָתַן יָדוֹ
וְכָל־אֵלֶּה עָשָׂה לֹא יִמָּלֵט: יט לָכֵן כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה חַי־אָנִי
אִם־לֹא אָלָתִי אֲשֶׁר בָּזָה וּבְרִיתִי אֲשֶׁר הֵפִיר וְנָתַתִּיו בְּרֹאשׁוֹ:

*קמץ בלא אם"פ

ת"א ופם לילי. הויות י"ב יומם ק"ז יצמות כ"ל בפכל כ"ח:

תרגום

מַזְרָעָא דְמַלְכוּתָא וְגַיַּר עִמֵּיהּ קְיָם וְאָעִיל יָתֵיהּ בְּמוֹמֵי וַת רַבְרְבֵי אַרְעָא דְבַר: יד לְמֶהֱוֵי מַלְכוּ
חַלִּישָׁא בְּדִיל דְּלָא לְאִתְרַבְרָבָא לְמִטַּר יַת קְיָמֵיהּ לְמִפְלְחֵיהּ: טו וּמָרַד בֵּיהּ אִזְדַּהִי
לְמִצְרַיִם לְמִתַּן לֵיהּ סוּסָוָן וְעַם סַגִּי הֲיִצְלַח הֲיִשְׁתֵּיזִיב דַּעֲבִיד אִלֵּין וְיִשְׁתֵּיזִיב: טז קַיָּם
אֲנָא אֲמַר יְיָ אֱלָהִים אִם לָא בְּאַתְרָא דְמַלְכָּא דְאַמְלִיךְ דְּבַסַּר עַל מוֹמָתֵיהּ וּדְאִשְׁנִי
יַת קְיָמֵיהּ עִמֵּיהּ בְּגוֹ בָבֶל יְמוּת: יז וְלָא בְּמַשְׁרְיָן סַגִּיאָן וּבְעַם סַגִּי יַעֲבֵיד עִמֵּיהּ פַּרְעֹה קְרָבָא
בְּמִצְבַּר מֵלֵיתָא וּבְמִבְנֵי כַרְקוֹם לְשֵׁיצָאָה מְדִינָן סַגִּיאָן: יח וּבְסַר עַל מוֹמֵי לְאִשְׁנָאָה קְיָם וְהָא אַמְטֵי
יָדֵיהּ לְפַרְעֹה וְכָל אִלֵּין עֲבַד לָא יִשְׁתֵּיזִיב: יט לְכֵן כְּדֵין אֲמַר יְיָ אֱלָהִים חַי אֲנָא אִם לָא מוֹמָתִי

רש"י

אילי הארץ. שרי המלך: **(יד) לעמדה.** למען יתקיים: **(יז) בשפך סללה.** כשיבא נבוכדנצר ויספך סוללה
על ירושלים: להכרית נפשות רבות. להכרוג את בני העיר: **(יח) נתן ידו.** הבטיח בלבו: **(יט) ונתתיו בראשו.** הוא שמוי עליו:

מצודת דוד

ויבא אותו באלה. השביע לומו על זאת: **ואת אילי הארץ לקח.** שרי יהודליס נקח בהיות בידו שעבון שלא יעכוד בו לקיומו:
(יד) להיות. את העבדון נקח למען תהיה קן ממלכה שפלה
להיות ובנעה לו לבל יהבשא למעוד בו קן למען את הבריח
שבבת עמו להיות לה עמידה וקיום וחוו פאמון בחן קורמאת שפלה
קומה וגו' וכ"ל בתון לה מחשבה מה לעבל קן בחלקה ובמקומה ותהיה ובנועה לבבל: **(טו) וימרד בו.** לח"ו מבד בו לקיומו ובלא
מלאכיו למלכיס לאת לו סוסים ועם רב להיות בעזרתו מול בבל וזאו פאמון הבטר הבני והשלאת הלהיות להשקומה מן המיס שבין
העבונות כ"ל לחזק בידו המלוכה שהמליכו כ"ב: **היצלח הימלט.** וכי יללם בבעמון מלבים וכי יהיה מולט מיד כ"ב הלוים
פשפך סללה: והפר. וכי המיפר בבית לאוי הוא להמולט: **(טז) אם לא.** הוא ענין לבון שבועה: **אשר בזה את אלתו.**
זה לח השבועה שהשביעו ועבר עליה: **אתו.** עם המלך הממליכו בתוך בבל יתום: (ועם שבבר למר במקום המלך מזר לומר שוב
לאתו בתוך בבל לפי שהבטיח בלומו לשב זה וגו' וכן דבר המקבל) הה פאמון בתוך השבטים וגו' וכ"ל שב"ר יעקוב מלדקיהו
שבשי המלובה כי לא יתלוך עוד מי מזבעו ויקבל פבי בעבו כי שהב לח בביו והבלה לח העם: (יז) ולא בחיל גדול וגו'. כ"ל לח
יעשה עמו פבעה לבוא בחיל גדול ובקהל רב כי לא יקיים הבטחתו ליהוידקל לעבוא עמו מה שהמר והוא פאמון ולא בזבוא גדולה
וגו': בסלחמה. בעת בוא עליו מלחמה בבל בשיעבור קולבה מול הבי' לכבשה וכשיבבה דיק ללכבה למען הבניח בה בשבוח בבוא
פה לח לא יהיים פבעה הבעתחו לבוא בעזבה יבבולו: (יח) ובזה אלה. והבה לדקיהו בבזה לח הבבועה למען הבר הבניח שבבת
פס כ"ב: והנה נתן ידו. מחשלה נתן ידו והוא מקיעת הכף לקיים הדבר ומח"ו עשה כל המכידוה החלה לזאת לא יתלט לא מיד כ"ב:
(יט) לבן. פחיל וכן עשה לבן כה לתוב ה'. **אם לא.** הוא ענין לבון שבועה: **אלתי אשר בזה.** כ"ל השבועה שבר בזה בוזה חלי
כשלו נשבע לי ובזה לוזה חבו על כי נשבע בשם ה'. ובריתי. הבניח שבר הבר הוא כשלו הבר בבית שבר ככת עמי: **ונתתיו בראשו.**

כ וּפָרַשְׂתִּי עָלָיו רִשְׁתִּי וְנִתְפַּשׂ בְּמְצוּדָתִי וַהֲבִיאוֹתִיהוּ בָּבֶלָה
וְנִשְׁפַּטְתִּי אִתּוֹ שָׁם מַעֲלוֹ אֲשֶׁר מָעַל־בִּי: כא וְאֵת כָּל־מִבְרַחָו
בְּכָל־אֲגַפָּיו בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ וְהַנִּשְׁאָרִים לְכָל־רוּחַ יִפָּרְשׁוּ וִידַעְתֶּם כִּי
אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי: כב כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה וְלָקַחְתִּי אֲנִי מִצַּמֶּרֶת
הָאֶרֶז הָרָמָה וְנָתָתִי מֵרֹאשׁ יְנִקוֹתָיו רַךְ אֶקְטֹף וְשָׁתַלְתִּי אֲנִי עַל
הַר־גָּבֹהַּ וְתָלוּל: כג בְּהַר מְרוֹם יִשְׂרָאֵל אֶשְׁתֲּלֶנּוּ וְנָשָׂא עָנָף
וְעָשָׂה פֶּרִי וְהָיָה לְאֶרֶז אַדִּיר וְשָׁכְנוּ תַחְתָּיו כָּל צִפּוֹר כָּל־כָּנָף
בְּצֵל דָּלִיּוֹתָיו תִּשְׁכֹּנָה: כד וְיָדְעוּ כָּל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה כִּי אֲנִי יְהוָה

*מברחיו קרי *בנ"א הנ' בלא דגש

ת"א ומשפ עפק. שפת ל': כל לציר. מולין קל"ע:

תרגום

דְּכַסֵּר וְקָמֵי דְּשַׁבֵּי וְאֶתֵּן פּוּרְעָנוּת אוֹרְחֵיהּ בְּרֵישֵׁיהּ: כ וְאֶפְרוֹס עֲלוֹהִי מַצְדְּתִי וְיִתָּאֲחֵד בְּסֵרְיוֹנְתִי
וַאֲגַלְנֵיהּ לְבָבֶל וְאֶתְפְּרַע מִנֵּיהּ תַּמָּן שִׁקְרֵיהּ דְּשַׁקַּר בְּקָדָמָי: כא וְיַת כָּל גִּבְרוֹהִי בְּכָל מַשְׁרְיָתֵיהּ
בְּחַרְבָּא יִתְקַטְלוּן וּדְיִשְׁתַּאֲרִין לְכָל רוּחִין יִתְבַּדְּרוּן וְתִדְּעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ גְּזֵרִית בְּמֵימְרִי: כב כְּדֵין
אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים וַאֲקָרֵיב אֲנָא מִמַּלְכוּתָא דְּבֵית דָּוִד דִּמְתִיל כְּאַרְזָא רָמָא וַאֲקַמֵּיהּ מִבְּנֵי בָנוֹהִי
יָנִיק וַאֲרַבִּי אֲקַמֵּיהּ בְּמֵימְרִי בְּטוּר רָם וְמִנְטָל: כג בְּטוּר קוּדְשָׁא דְיִשְׂרָאֵל אֲקַמֵּיהּ וְיֵכְנֵישׁ
מַשְׁרְיָן וְיֵעְבִּיד סוּכְּכִין וִיהֵי לְמִלַּף תַּקּוֹף וְיִסְתַּמְכוּן עֲלוֹהִי כָּל צַדִּיקַיָּא וְכָל עַנְוָתָנַיָּא בְּטִלַּל מַלְכוּתֵיהּ
יִשְׁרֵין: כד וְיִדְּעוּן כָּל מַלְכֵי עַמְמַיָּא אֲרֵי אֲנָא יְיָ אַמְאִיבִית מַלְכוּת דַּהֲוָת תַּקִּיפָא וְתַקִּיפֵת מַלְכוּת

רש"י

(כ) **ופרשתי עליו רשתי.** כמו שפירשתי למעלה בתחלת הספר (לעיל י"ב) שזימן לבי להלך על גג המערה: **ונשפטתי.** ולחווכח עמו: (כא) **ואת כל מבריחיו.** כהרגומו ויח כל גבורוהי ומנהם חבריו עם ברח דוני (סוף ס"פס) וזה פתרונו ולח כל הבורחים: **בכל אגפיו.** בכל כנפיהם כלומר בכל כחם בחרב יפולו: **ישרשו.** ברוחפכוי"ן בלע"ז: (כב) **ולקחתי אני.** ולקחתי לח מלך המשיח: **ונתתי.** כחרגומו ואקיימני: **רך אקטף.** לין דרך לסרכיב חלח מן הרך שגדל לאחקק שקורין גרייפי"ש בלע"ז: **ותלול.** לשון תל שדרך תל לסיות גבוה ותלול ליומנלי"ה בלע"ז: (כג) **תשכנה.** דגשום הוו"ן משמש תחת וו"ן שנייה כאלו כתיב תשכוננה:

מצדת ציון

(כ) **במצודתי.** היא הכשא שלהן זה: **ונשפטתי.** ענין ויכוח וכן כי נלחם ה' כשפט (ישעי' ס"ו): **מעלו.** ענין חטא ופשע: (כא) **מבריחו.** מלשון בריח: **אגפיו.** כנפיו ובדנר"ל עד הן לגפים (חולין מ"ו) ועל ההצטופות המיילות יחמר וכן וכל לגפיו (לעיל י"ג): (כב) **ותלול.** ענין גבוהה והוא מלשון תל:

מצודת דוד

(כא) **ואת כל מבריחיו.** כל הנוכחים מעליו בכל חייליהו יפלו בחרב כי ישנעם והנשחרים מהם יתפזרו לכל רוחות העולם: **וידעתם.** לז בנוף הדבר שאני ה' דברתי הדברים האלה ולא בדאם הנביא מלבו: (כב) **ולקחתי אני.** אני לקח ענף מפעיף העליון מאילן הארז הרמה ואני אתן לתוכה במקומה כ"ל בימי המשיח לקח מחכע דוד ומלכיו בימהנליס: **מראש ינקותיו.** מן הענפים הכניס שהמה בגלח הפעיף העליון מהם לחכוח ענף כך לאמר מלכח לנפיעה: **ושתלתי אני.** לאמר מוסב: **על הר גבוה ותלול.** למען יהיה נכלה למכוחק ועל המשיח יאמר וכעל הדבר בע"ם: (כג) **בהר מרום ישראל.** שכל **הנבואה** שנכתב ע"י הוא יכוללים שם לשמלנו: **ונשא ענף.** יגדל ענפים ויעשה פרי ויהיה דומה לארז חזק כ"ל יהיה לו שכנה **שמנה וגדולה: ושכנו תחתיו.** מאת האילן הזה ישכנו כל לעוף וכל בעל כנף השכוכה בגלל ענפים הגבוליים כ"ל כל אלומות **ועליהם יהיו נעמעים לו וסכים לשנחתו:** (כד) **כל עצי השדה.** הם מלכי האדמה:

הִשְׁפַּלְתִּי: עֵץ גָּבֹהַּ הִגְבַּהְתִּי עֵץ שָׁפָל הוֹבַשְׁתִּי עֵץ לָח וְהִפְרַחְתִּי
עֵץ יָבֵשׁ אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי וְעָשִׂיתִי:

יח א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: ב מַה־לָּכֶם אַתֶּם מְשֹׁלְלִים אֶת־
הַמָּשָׁל הַזֶּה עַל־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אָבוֹת יֹאכְלוּ בֹסֶר וְשִׁנֵּי
הַבָּנִים תִּקְהֶיֶנָה: ג חַי־אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה אִם־יִהְיֶה לָכֶם עוֹד
מְשֹׁל הַמָּשָׁל הַזֶּה בְּיִשְׂרָאֵל: ד הֵן כָּל־הַנְּפָשׁוֹת לִי הֵנָּה כְּנֶפֶשׁ
הָאָב וּכְנֶפֶשׁ הַבֵּן לִי־הֵנָּה הַנֶּפֶשׁ הַחֹטֵאת הִיא תָמוּת: ה וְאִישׁ
כִּי־יִהְיֶה צַדִּיק וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה: ו אֶל־הֶהָרִים לֹא אָכָל וְעֵינָיו
לֹא נָשָׂא אֶל־גִּלּוּלֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאֶת־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ לֹא טִמֵּא

*קמץ בז"ק

ת"א הן כל. עקידה שער כ"ט: לל ההכיס. שבת י"ג סנהדרין פ"ח:

תרגום

דַּהֲוַת חַלְשָׁא אַמְאִיבִית מַלְכוּת עַמְמַיָּא דַּהֲוַת תַּקִּיפָא כְּאָעָא רַטִּיב וְתַקִּיפַת מַלְכוּת בֵּית יִשְׂרָאֵל
דַּהֲוַת חַלְשָׁא כְּאָעָא יַבִּישׁ אֲנָא יְיָ גְּזֵרִית בְּמֵימְרִי וַאֲקַיֶּמְנִם:

יח א וַהֲוָה פִּתְגָמָא מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר: ב מָא לְכוֹן דַּאֲתוּן מָתְלִין יָת מַתְלָא הָדֵין
עַל אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל לְמֵימָר אֲבָהָתָא חָמְנִן וּבְנַיָּא לָקֵן: ג קַיָּם אֲנָא אֲמַר יְיָ אֱלָהִים אִם יְהֵי
לְכוֹן עוֹד מָתַל מַתְלָא הָדֵין בְּיִשְׂרָאֵל: ד הָא כָּל נַפְשָׁתָא דִילִי אִנּוּן כְּנַפְשָׁא אַבָּא וְכְנַפְשָׁא בְּרָא
קֳדָמַי אִנּוּן אֱנָשׁ דְּיֶחֱטֵי הוּא יְמוּת: ה וּגְבַר אֲרֵי יְהֵי זַכֵּי וְיַעֲבֵד דִּין דְּקוּשְׁטוֹ וְזָכוּ: ו בְּטוּרַיָּא לָא
פָלַח לְטַעֲוָתָא וְעֵינוֹהִי לָא זָקַף לְפִילְחָן טָעוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל וְיָת אִתַּת חַבְרֵיהּ לָא סָאֵב וּלְוַת אִתְּתָא

רש"י

(כד) השפלתי עץ גבוה. לח סלומות סטו מוסלים ביטרלל: הובשתי עץ לח. לקיטו וזרעו: והפרחתי
עץ יבש. יסויכין שגלה בלא כניס יוליך בגבל ואוה יסי פתח יסודס למסול:

יח (א) ויהי דבר ה' אלי לאמר: (ב) מה לכם אתם משלים את המשל. לשמפלאכ"ך בלע"ז: אבות
יאכלו בסר. פרי עד שלא נתבשל בייגרו"ך בלע"ז: ושני הבנים תקהינה. לגלמרונ"ט בלע"ז כן דרכו
של תקב"ס לתפוס תוטאים ותבניס לוקים שתרי כתס שניס חטאו תלכו יטרלל קודס שגלו ואף אתו לא נלתב
ללקוס בעוניו: (ג) משל. כעו למסול: (ד) כל הנפשות לי הנה. ולתס ילך' הכן שלא חטא לי שלא
סוא: (ו) אל ההרים לא אכל. בעוריס לא פלא לטעוותא לתכול זבתי תתיס: אל גלולי. שתר עבודת

מצודת דוד

השפלתי עץ גבוה. הס תלכי הלומות: הגבהתי עץ שפל.
הס תלכי בית יהוד: הובשתי וגו'. כתל הדבר בת"ש: אני ה'.
הכתתן בתתתכו:

יח (ב) מה לכם. כ"ל תה לתיתם לתעות זה שתתס תושלים
לת התתל הזה על תוכתן לתתת ישראל: אבות. וחהו
התתל שתתכו הכה התנוס לתכלו בוסר התתולה התקהה לת השניס
ושכ"ז לת קהו שיניהם: ושני הבנים תקהינה. עס כי לת לתכלו הבוסר וכ"ל היתכן תשר תנותיו תעלה והיו כל יתיהם בשלוס
ולת קבלו נתול ולתשתו בניהם שתין לתו תכניס בתעלים כתותם נהיו נלקים בעוונם: (ג) אם יהיה וגו'. כ"ל לת יהיה עוד תי
תכם להתשיל התתל הזה וכתותר כן תודיע לכם תופן תשפטי ושכלו שהדין עתדי: (ד) לי הנה. התה בלי ובתותר והנה תהדבך
הוא שכ"ל תחבב לת שלו ותולה בקיותו: כנפש האב וגו'. כתו בפש כלב כן בפש הבן הכה שלי בתין הבשב (וכפל הכפי"ן בכפש
כלב וכנפש הבן לת להורות על תעיון גתור וכן כתוך כשכנה) (בלתשים ת"ק): היא תמות. כי תו תין להבדה תעשה לתבל בזולת
בפשפ תדוע תקור התיבוב: (ה) ואיש. כ"ל הוליל והבפשות תניבות עלי לכן תיש כי יהיה לדיק לבל יעשה תה תן הבעות ועוד
יבאה תתוב בעשות תפשע ולקה: (ו) אל ההרים וגו'. עוה תעבוד תה שה בבעות שהיה תזבר תהם ותתר שלת לתכל בהבהיס
תחבשי שקבוצות על"ום שעל ההכיס ולף לת בשל עיניו להשתכל בגלולי בית ישראל שה הבשלילים: לא טמא. לזנות עתה:

מצודת ציון

(כד) הובשתי. תלשון יבשות: לח. תלשון לחות וכעיבות:
והפרחתי. ענין הלתסת הפרח:
יח (ב) משלים. תלשון תשל: בסר. כן יקרא פרי שלא נגמר
בשולו וכן ובוסר נותל יהיה נלה (יבעיה י"ח): תקהינה.
ענין תלישת השניס לתתך התתכל וכן שם קהה הנרזל (קהל' י'):

וְאֶל־אִשָּׁה נִדָּה לֹא יִקְרָב: ז וְאִישׁ לֹא יוֹנֶה חֲבֹלָתוֹ חֹבֹ יָשִׁיב
גְּזֵלָה לֹא יִגְזֹל לַחְמוֹ לָרָעֵב יִתֵּן וְעֵירֹם יְכַסֶּה־בָגֶד: ח בְּנֶשֶׁךְ לֹא־
יִתֵּן וְתַרְבִּית לֹא יִקָּח מֵעָוֶל יָשִׁיב יָדוֹ מִשְׁפַּט אֱמֶת יַעֲשֶׂה בֵּין
אִישׁ לְאִישׁ: ט בְּחֻקֹּתַי יֵהָלֵךְ וּמִשְׁפָּטַי שָׁמַר לַעֲשׂוֹת אֱמֶת צַדִּיק
הוּא חָיֹה יִחְיֶה נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה: י וְהוֹלִיד בֶּן־פָּרִיץ שֹׁפֵךְ דָּם וְעֹשֶׂה
אָח מֵאַחַד מֵאֵלֶּה: יא וְהוּא אֶת־כָּל־אֵלֶּה לֹא עָשָׂה כִּי גַם אֶל־
הֶהָרִים אָכַל וְאֶת־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ טִמֵּא: יב עָנִי וְאֶבְיוֹן הוֹנָה גָּזֵלוֹת
גָּזָל חֲבֹל לֹא יָשִׁיב וְאֶל־הַגִּלּוּלִים נָשָׂא עֵינָיו תּוֹעֵבָה עָשָׂה:
יג בְּנֶשֶׁךְ נָתַן וְתַרְבִּית לָקָח וָחָי לֹא יִחְיֶה אֵת כָּל־הַתּוֹעֵבוֹת הָאֵלֶּה
עָשָׂה מוֹת יוּמָת דָּמָיו בּוֹ יִהְיֶה: יד וְהִנֵּה הוֹלִיד בֵּן וַיַּרְא אֶת־כָּל־

*נ"א וערם *קטין בז"ק *קטין בז"ק *קטין בז"ק

ת"א לדיק הוא. קהלתין שם: והוליד בן. ב"מ ק"ה: בנשך נתן. מליעז מ': מוס ימוס. שם קהלתין פ"ט:

תרגום

מְסַאֲבָא לָא עָל: ז וַאֲנָשׁ לָא אוֹנֵי מַשְׁעֵן דְּחוֹבְתֵּהּ אֲתִיב גְּוָלָא לָא גְזַל מַלְּחֵמֵיהּ לְכַפְנָא יְהַב
וַעֲרַטְלָאָה כַּסֵּי מִכְּסוּתֵיהּ: ח בְּחַפּוּלְיָא לָא יְהַב וְרִבְיָתָא לָא נְסִיב מִשְׁקְרָא אֲתִיב דִּין דְּקוּשְׁט
עֲבִיד בֵּין גְּבַר לְגְבַר: ט בְּקְיָמֵי הֲלִיךְ וְדִינֵי נְטַר לְמֶעְבַּד קְשׁוֹט צַדִּיקָא הוּא מֵחָא יֶחֱי אֲמַר יְיָ
אֱלָהִים: י וְאוֹלִיד בַּר רַשִׁיעָא אֲשִׁיד דָּם וְיַעֲבִיד לַאֲחוּהִי מַחֲדָא מַאֲלַיִן: יא וְהוּא יַת כָּל אִלֵּין לָא
עֲבַד אֱלָהֵן בְּטוּרַיָּא פָּלַח לְטַעֲוָתָא וְיַת אִתַּת חַבְרֵיהּ סָאַב: יב מְסַכֵּן וְחִשִׁיךְ אוֹנֵי גְּזַל גְּזֵל
מַשְׁכּוֹנָא לָא אֲתִיב וּלְפוּלְחָן מַעֲוָתָא זָקַף עֵינוֹהִי תּוֹעֲבָא עֲבַד: יג בְּחַפּוּלְיָא יְהַב וְרִבְיָתָא נְסִיב
הַאֲתְכָּנִם לָא יִתְכַּנֵּם יַת כָּל תּוֹעֲבָתָא הָאִלֵּין עֲבַד מֵיתָת חוֹבַת קְטוֹלֵיהּ בֵּיהּ תְּהֵי: יד וְהָא

רש"י

מלילים כגון הבעל שבשומרון והעבלים שבבית אל ובמקן: (ז) יונה. לשון חומאה כלומר שוס חיס לא חוטה: חבלתו חוב ישיב. אס הבל שלמה רעהו בחובו יסיב לחוסה לו כבוח השמס: (י) ועשה את מאחד מאלה. חרגס יוכנן ומעביד לחחוטי מחדא מהלין: (יא) והוא את כל אלה. אס כל הטוחות האלה שעשה אביו: (יב) תועבה עשה. משכב זכר:

מצודת ציון

וכ"ל שמלא הנזכר לכחות הנף: (ז) יונה. מלשון חומאה וענינו קחא ההן כמו העיר היחה (לפניה ג'): חבלתו. ענין משכון כמו אס הבל חחבל שלמה רעך (שמות כ"ב): (ח) בנשך ותרבית. שניהם ענין ריבית אבל לשון נשך שאינ שבקש ומרבית בחוכל כמ"ש אס כספך לא חחן לו כנשך ובמרבית לא חלכך (ויקרא כ"ה): (י) פריץ. כ"ל שעא הפוכך גדר החמת והגכוח: (יב) הונה. מלשון חומאה:

מצודת דוד

לא יקרב. לנוח עלי: (ז) לא יונה. לעשות ולקחם מה משלו: חבלתו חוב. כאשר אבל שלמת רעהו בחובו השיב לו כוכח השמש ולא עבר על מלות החורה: לחמו לרעב יתן. ולא עבר על מה שאמרה החורה ולא מקנון לא יד מאחיך האביון (דברים ט"ו): וערם. מי שהלך עדום מבלי לבוש כסהו בבגד ומבלי (ח) לא יתן. לא הלוה למי על נשך: לא יקח. בעת המשלומין לא לקח מהבית ולא אם הלוה מהן מעלמו (ולא שזהו נשך ומרבית מעוזה הוא במקח): מעול ישיב ידו. עשה למי דבר כלל שלא עשה עול והם הדברים שאמרה החורה: משפט אמת. עשה משפט העושות שעשה ואמר שעשה משפט אמת בין אים ולא עשה המשפט: (ט) בחקותי יהלך. אף המלות שהם כחק שאין העשה יכול והשמן מציח עליהם ע"ז הלך בהם ועשאם: ומשפטי שמר לעשות אמת. כ"ל לא עשה משפט אחי אם הכותב להקים בו כ"ש אחר אם המשפט לעשות בו לבד החשת והכלורי מבלי כוונה אחרת: צדיק הוא. הלוים אחר כזה לנדיק יחבד ולכן חיה יחיה בעוה"ז ובעולם הנשמות: (י) והוליד. ואם לדיק כזה יוליד בן פרוץ השופך דם: ועשה אחה. ועשה לאחיו אחלה מהלה החזכירים בנגד וכדומה: (יא) והוא את כל אלה. כל אלה העושות החזכירים לא עשה: כי גם. כ"ל לא היה די לו שלא עשה העושות אלא שגם עשה אח הרע כי גם אכל בהרים ומזבחי הקרונות ע"וס: (יב) הונה. עשק מאם הון: חבל. מה שאכזן בחובו לא השיב כשוף השמש ועבר על מלות החורה: נשא עיניו. להסתכל בשם להפנות לבו אליהם: תועבה עשה. עשה הדברים החעוברים בעיני ה': (יג) בנשך וגו'. כ"ל לקח בין כבים קלוקה בין לחבן בבים: וחי. וכי חים כזה לחיות בזכות שבחו לא יחיה הוא ועשה אח החועבות האלה בחזכרות ואין בידו זכות אה להצילו עמהם זכות אבות: מות יומת. כ"ל עם כי יחות בחלחו יהיה עוד עון מיחתו על עלמו ויעוכב בעולם הבאות על כי חעל בעצמו בגרוח מיחה לעלמו ול"ש החועל עלמו יקבל כל גמולו משלם: (יד) והנה הוליד בן. והנה אם כאב כזה יוליד בן ורואה בעיניו

חַטֹּאת אָבִיו אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּרְאָ֖ וְלֹא־יַעֲשֶׂה כָּהֵן׃ ט עַל־הֶהָרִים
לֹא אָכָל וְעֵינָיו לֹא נָשָׂא אֶל־גִּלּוּלֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל אֶת־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ
לֹא טִמֵּא׃ ט וְאִישׁ לֹא הוֹנָה חֲבֹל לֹא חָבָל וּגְזֵלָה לֹא גָזָל לַחְמוֹ
לָרָעֵב נָתָן וְעֵרֹם יְכַסֶּה־בָגֶד׃ י מֶעֱנִי הֵשִׁיב יָדוֹ נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית לֹא
לָקָח מִשְׁפָּטַי עָשָׂה בְּחֻקּוֹתַי הָלָךְ הוּא לֹא יָמוּת בַּעֲוֹן אָבִיו חָיֹה
יִחְיֶה׃ י אָבִיו כִּי־עָשַׁק עֹשֶׁק גָּזַל גֵּזֶל אָח וַאֲשֶׁר לֹא־טוֹב עָשָׂה
בְּתוֹךְ עַמָּיו וְהִנֵּה־מֵת בַּעֲוֹנוֹ׃ יט וַאֲמַרְתֶּם מַדּוּעַ לֹא־נָשָׂא הַבֵּן
בַּעֲוֹן הָאָב וְהַבֵּן מִשְׁפָּט וּצְדָקָה עָשָׂה אֶת כָּל־חֻקּוֹתַי שָׁמַר וַיַּעַשׂ
אֹתָם חָיֹה יִחְיֶה׃ כ הַנֶּפֶשׁ הַחֹטֵאת הִיא תָמוּת בֵּן לֹא־יִשָּׂא בַּעֲוֹן
הָאָב וְאָב לֹא יִשָּׂא בַּעֲוֹן הַבֵּן צִדְקַת הַצַּדִּיק עָלָיו תִּהְיֶה וְרִשְׁעַת
*רָשָׁע עָלָיו תִּהְיֶה׃ כא וְהָרָשָׁע כִּי יָשׁוּב מִכָּל־חַטֹּאתָו אֲשֶׁר עָשָׂה
וְשָׁמַר אֶת־כָּל־חֻקּוֹתַי וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה חָיֹה יִחְיֶה לֹא יָמוּת׃

*ויראה קרי *קמץ בז"ק *קמץ בז"ק *קמץ בז"ק *נ"א וערם *קמץ בז"ק *הרשע קרי *חטאתיו קרי
ת"א ומסר לה עוד. סנהדרין ל: המעלם. שבת נ"ה מכות כ"ד:

תרגום

אוֹלִיד בַּר וַחֲזָא יַת כָּל חוֹבֵי אֲבוּהִי דַּעֲבַד וְחָזָא וְלָא עֲבַד כְּוָתְהוֹן׃ יט עַל טוּרַיָּא לָא פָלַח לְטַעֲוָתָא
וְעֵינוֹהִי לָא זָקַף לְפוּלְחָן מַעֲוַת בֵּית יִשְׂרָאֵל וְיַת אִתַּת חַבְרֵיהּ לָא סָאֵב׃ יח וֶאֱנַשׁ לָא אוֹנִי
מַשְׁכּוֹנָא לָא נְסִיב וְגוֹלָא לָא גָזַל מַלַּחְמֵיהּ לְכַפְנָא יְהַב וַעֲרַטֵלָאָה בְּסִי מִכְּסוּתֵיהּ׃ יז מִסְכֵּנָא לָא
אַתִּיב יְדֵיהּ חִבּוּלָא וְרִבְיָתָא לָא נְסִיב דִּינַי עֲבִיד בְּקְיָמַי הַלֵּיךְ הוּא לָא יְמוּת בְּחוֹבֵי אֲבוּהִי מָחָא יְחֵי׃
יח אֲבוּהִי אֲרֵי עֲשָׁקָא עֲשָׁקָא גְּזַל גּוֹלָא לְחַד מֵאֲחוֹהִי דִּילָא תַּקִּין עֲבַד בְּגַו עַמֵּיהּ וְהָא מִית בְּחוֹבֵיהּ׃
יט וְתֵימְרוּן מָא דִין לָא לָקֵי בְּרָא בְּחוֹבֵי אַבָּא וּבְרָא דִין דְּקִשׁוֹט וּזְכוּ עֲבַד יַת כָּל קְיָמַי נְטַר
וַעֲבַד יַתְהוֹן מָחָא יְחֵי׃ כ אֱנָשׁ דְּחָיֵיב הוּא יְמוּת בְּרָא לָא לָקֵי בְּחוֹבֵי אַבָּא וְאַבָּא לָא לָקֵי בְּחוֹבֵי
בְּרָא זְכוּת זַכָּאָה בֵּיהּ יִתְקַיֵּם וְחוֹבַת חַיָּבָא עֲלוֹהִי תְּהֵי׃ כא וַרְשָׁעָא אֲרֵי יְתוּב מִכָּל חוֹבוֹהִי דַּעֲבַד

רש"י

(יד) ויראה ולא יעשה כהן. רמה בלבו שמין טוב לעשות כן ליפטרניט"ן בלע"ז׃ (יז) מעני השיב ידו.

מצודת דוד

כשעשה לבניו משלוח׃ ויראה. ועם כי רואה אומן לא ימוד בהן
ולא עשה כמוהן׃ (לז) לא חבל. כ"ל לא נשתר החבלה בידו

מצודת ציון

(יט) נשא. מלשון משא ומשל׃

כתוב כאמת׃ (יז) מעני השיב ידו. מלשון רעה ולפי שנקל לעשות כעה לעני על כי אין זו כה להגיל כשהו לכן לעני מעני׃
הוא. הבן ההוא לא יומת בעון בניו מלא היה יהיה בעון ובעולם הבאמת וכ"ל לא כשתמהו לחם שהבניס נלקים בעון
אבותם׃ (יח) אבין כי עשק. כ"ל לבניו הוא עשק עשק וגזל לחיו ועש' לם מאכ לא טוב כ"ל עשה לם הכע בתוך עמיו
בשהפקיע והנה בשמם מת הוא בעונו מאכ הבן למה יומת מה עשה׃ (יט) ואמרתם מדוע וגו'. כ"ל ומה משאלו לומר מדוע
משמכו מאכ הבן לא ישא בעונ האב וכשלו יאמרו הלא מאמו הלוקים בעון לאומיו׃ והבן משפט וצדקה עשה. כלומר
מאכ למדי המה כשהר עשה הבן משפט ולקה ושמר בלבו לם כל חקותי ועשה לותם ולכן חיה יחיה בע"ז ובעולם הבאמות
ולא ישא עון האב וכלומר מאכ הלא משעשה בי ולכן לרשעי לכם גם עומות לצדוכיכם וכמ"ש פוקד עון אבות על בנים וגו'
לשלי (דברים ה') (ומה שלא בעבור שצדוכיכם הוא בעבור שעדיין לא בשלמה לז השלה ועשה בשלמ' ע"י הלרוף)׃ (כ) הוא תמות.
ולא מי שלא משלו׃ לא ישא. לא יסבול עונש בעון האב וגומר׃ צדקת הצדיק. מעשה הלדק מן הלדיק תהיה עליו לצד
לשכל הבשל בעלמו׃ (כא) והרשע כי ישוב וגו'. עד להבין לאיש לשמם המשפע הזה לשר הלא לם הכשע יסוב מכל חשלומיו
ולא יעשה עוד ויעמור עוד לם כל חקותי וגו' הכה יחיה ולא יחוש מעונש המעלות שעשה מלז׃

כג כָּל־פִּשְׁעָיו אֲשֶׁר עָשָׂה לֹא יִזָּכְרוּ לוֹ בְּצִדְקָתוֹ אֲשֶׁר־עָשָׂה
יִחְיֶה: כג הֶחָפֹץ אֶחְפֹּץ מוֹת רָשָׁע נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה הֲלֹא בְּשׁוּבוֹ
מִדְּרָכָו וְחָיָה: כד וּבְשׁוּב צַדִּיק מִצִּדְקָתוֹ וְעָשָׂה עָוֶל כְּכֹל הַתּוֹעֵבוֹת
אֲשֶׁר־עָשָׂה הָרָשָׁע וַעֲשָׂה וָחָי כָּל־צִדְקֹתָו אֲשֶׁר־עָשָׂה לֹא
תִזָּכַרְנָה בְּמַעֲלוֹ אֲשֶׁר־מָעַל וּבְחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר־חָטָא בָּם יָמוּת:
כה וַאֲמַרְתֶּם לֹא יִתָּכֵן דֶּרֶךְ אֲדֹנָי שִׁמְעוּ־נָא בֵּית־יִשְׂרָאֵל הַדַּרְכִּי
לֹא יִתָּכֵן הֲלֹא דַרְכֵיכֶם לֹא יִתָּכֵנוּ: כו בְּשׁוּב־צַדִּיק מִצִּדְקָתוֹ
וְעָשָׂה עָוֶל וּמֵת עֲלֵיהֶם בְּעַוְלוֹ אֲשֶׁר־עָשָׂה יָמוּת: כז וּבְשׁוּב רָשָׁע
מֵרִשְׁעָתוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיַּעַשׂ מִשְׁפָּט וּצְדָקָה הוּא אֶת־נַפְשׁוֹ יְחַיֶּה:
כח וַיַּרְא וַיָּשׁוּב מִכָּל־פִּשְׁעָיו אֲשֶׁר עָשָׂה חָיוֹ יִחְיֶה לֹא יָמוּת:
כט וְאָמְרוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל לֹא יִתָּכֵן דֶּרֶךְ אֲדֹנָי הַדְּרָכַי לֹא יִתָּכֵנוּ

*נ"א הלא *מדרכיו קרי *צדקתיו קרי *יתיר ו'

ת"א ופשוט לדיק. בכוחו כ"ע: ממעו כמ. עקידה שער ט"ז:

תרגום

וְיַשַׁר יַת כָּל קְנֵמֵי וְיַעֲבִיד דִּין דְּקוּשְׁט וְזַכּוּ מֵהָא יְחֵי לָא יְמוּת: כב כָּל חוֹבוֹהִי דַּעֲבַד לָא יְדַכְּרוּן
לֵיהּ בְּזַכְוָתֵיהּ דַּעֲבַד יְתֵקֵם: כג הֲמֵרְעָא רְעָנָא בְּמֵימְרֵיהּ דְּרַשִׁיעָא אֲמַר יְיָ אֱלָהִים הֲלָא כַּד יְתוּב
מֵאוֹרְחֵיהּ וְיִתְקֵם: כד וְכַד יְתוּב זַכָּאָה מִזַּכְוָתֵיהּ וְיַעֲבִיד שְׁקַר כְּכֹל תּוֹעֲבָתָא דִּי עֲבַד רַשִׁיעָא וַעֲבִיד
דְּאִתְקֵם כָּל זַכְוָתֵיהּ דַּעֲבַד לָא יְדַכְּרוּן בְּשִׁקְרֵיהּ דְּשַׁקַּר וּבְחוֹבוֹהִי דִּי חָב בְּהוֹן יְמוּת: כה וַאֲמַרְתּוּן לָא
מַפְרִישָׁן לָנָא אוֹרְחָת מְהֵימָנָא דַּיְ יִשְׂרָאֵל הַאוֹרְחָת מְהֵימָנָא לָא מַפְרִישָׁן לְכוֹן חֲלָא
אוֹרְחָתְכוֹן דִּילְכוֹן לָא תַקָּנָן: כו וְכַד יְתוּב זַכָּאָה מִזַּכְוָתֵיהּ וַיַעֲבִיד שְׁקַר וְיִמוּת עֲלֵיהוֹן בְּשִׁקְרֵיהּ
דִּי עֲבַד יְמוּת: כז וְכַד יְתוּב רַשִׁיעָא מֵחוֹבוֹהִי דִּי עֲבַד וְיַעֲבִיד דִּין דְּקוּשְׁט וְזַכּוּ הוּא יַת נַפְשֵׁיהּ
יְקַיֵּם: כח וַחֲזָא וְתָב מִכָּל חוֹבוֹהִי דִּי עֲבַד מְחָא יְחֵי לָא יְמוּת: כט וַאֲמַרוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל לָא מַפְרִישָׁן
לָנָא אוֹרְחָת מְהֵימָנָא דַּיְ הַאוֹרְחָת מְהֵימָנָא לָא מַפְרִישָׁן לְכוֹן בֵּית יִשְׂרָאֵל הֲלָא אוֹרְחָתְכוֹן דִּילְכוֹן לָא

רש"י

מעשה לו רעה: (כד) כל צדקתיו וגו' לא תזכרנה. פירשו רבותינו במסחרת עליהם:

מצודת ציון

(כד) במעלו. עניין מעל ופשע: (כה) יתכן. מלשון הכנה ומתוקן וכן מוסד הכניס (לק' כ"מ):

מצודת דוד

(כב) אשר עשה. מאז עד לא יזכרו לו. לקבל עליהם נמול עוסק: בצדקתו אשר עשה. לתחני שובו על ידם יהיה וכלומר אם התחיל עתה יבוא ויעשה לדקה לא

יזכרו לו. פשעיו כ"ש הוא שלא יזכרו לטוב לדקה: (כג) החפץ. וכי מצלי בתיתה הרשע בחטאו הלא הצלי הוא שישוב מדרכיו ויחי ואם יזכרו הלחטאות מה מועלת בחשובה ובהיפוכה דכתי: (כד) ובשוב צדיק מצדקתו. וכלומר לדיק יחזור מלדקתו ויעשה עול כדרך התועבות אשר עשה הרשע מעיקרו יעשה גם הוא: וחי. בחתי' אם לחוי חיתי' בעבור הלדק שעשה בלחשובה הנה בחתם לא כן הוא כי כל לדקותיו אשר עשה בלחשובה לא תזכרנה כדי חיתי' בעבור שלא בעבור מעל ובעבור חטאתו אשר חטא בהם ימות ולתי"ל בחזו בתורה' על הלחשובות ומהחתם עליהם: (כה) ואמרתם. ואם תאמרו לא יתכן דרך ה' ענה שחופש לא הלדם לפי מעשיו הלחטובים כי מחשבו לומר שמהלחוי הוא להחזיר לא הלחשובים עם הלחטובים שלו מול שלו ולביהן יהיה המשפט: הדרכי. וכי דרך משפטי לא יתכן בלחיות לכיהם לא יתכנו: (כו) בשוב צדיק. כי כלישוב לדיק מלדקתו ועשה עול ומת בעבורם הלא בעת עשותו לא העולה יומת ולעושה מחשב לו שלא יוסיף לחטוא: (כז) ובשוב רשע. ובאשר יחזר רשע מרשעתו ועומר הלא בהשבה ומשפט ולדקה מחי' הוא לא בשהו המשפלה שיהיה לה התנגדות על כח בחטאי: (כח) וירא. ונהלי יכלה בשכלו שלא עוד עשה בלחשובה ויחזר הכל המשפט בעשה וע"כ מהלחוי שיחיה ולא יומת כי אז יוסיף בפשעיו ומע"ם: (כט) ואמרו. ולזה יחזרו וגו' הדרכי. האם דלכי לא יתכן וגו' כלומר הלא הכל מחייב דרך משפטי:

בֵּית יִשְׂרָאֵל הֲלֹא דַרְכֵיכֶם לֹא יִתָּכֵן׃ ל לָכֵן אִישׁ כִּדְרָכָיו אֶשְׁפֹּט
אֶתְכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה שׁוּבוּ וְהָשִׁיבוּ מִכָּל־פִּשְׁעֵיכֶם
וְלֹא־יִהְיֶה לָכֶם לְמִכְשׁוֹל עָוֹן׃ לא הַשְׁלִיכוּ מֵעֲלֵיכֶם אֶת־כָּל־
פִּשְׁעֵיכֶם אֲשֶׁר פְּשַׁעְתֶּם בָּם וַעֲשׂוּ לָכֶם לֵב חָדָשׁ וְרוּחַ חֲדָשָׁה
וְלָמָּה תָמֻתוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ לב כִּי לֹא אֶחְפֹּץ בְּמוֹת הַמֵּת נְאֻם
אֲדֹנָי יֱהוִה וְהָשִׁיבוּ וִחְיוּ׃

יט א וְאַתָּה שָׂא קִינָה אֶל־נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל׃ ב וְאָמַרְתָּ מָה אִמְּךָ
לְבִיָּא בֵּין אֲרָיוֹת רָבָצָה בְּתוֹךְ כְּפִירִים רִבְּתָה גּוּרֶיהָ׃ ג וַתַּעַל אֶחָד
מִגּוּרֶיהָ כְּפִיר הָיָה וַיִּלְמַד לִטְרֹף־טֶרֶף אָדָם אָכָל׃ ד וַיִּשְׁמְעוּ אֵלָיו

*נ"א תמתו

ת"א כי לא לחנץ. כלה ע' עקביס מ"ד ע"ח: מה למך לניח. סועה י"ל:

תרגום

לְכֵן: ל בְּכֵן אֲנָשׁ כְּאוֹרְחָתֵיהּ אֲתְפְּרַע מִנְּכוֹן בֵּית יִשְׂרָאֵל אֲמַר יְיָ אֱלָהִים תּוּבוּ לְפוּלְחָנִי וְאַעְדִּי
מִנְּכוֹן פּוּלְחָן טָעֲוָתָא וְלָא יְהֵי לְכוֹן לְתַקָּלַת חוֹבִין׃ לא אַרְחִיקוּ מִנְּכוֹן יַת כָּל חוֹבֵיכוֹן דְּחַבְתּוּן בְּהוֹן
וַעֲבִידוּ לְכוֹן לֵב דְּחִיל וְרוּחַ דָּחֲלָא וְלָמָּה תְמוּתוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ לב אֲרֵי לָא רָעֵינָא בְּמוֹתָא
דְּחַיָּב לְמֵמַת אֲמַר יְיָ אֱלָהִים תּוּבוּ לְפוּלְחָנִי וְאִתְקַיָּמוּ׃

יט א וְאַתְּ טוֹל אִלֵּנָא עַל רַבְרְבֵי יִשְׂרָאֵל׃ ב וְתֵימַר מָה כֻּנְשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל דַּהֲוָת דַּמְיָא לְלַיְתָא
בֵּינֵי מַלְכַיָּא רַבָּא בֵּינֵי שַׁלְטוֹנַיָּא רַבִּיאַת בְּנָהָא׃ ג וַרְבִּיאַת חַד מִבְּנָהָא מַלְכָּא הֲוָה וַאֲלַף
לְמִכְתַּל קְטוֹל אֲנָשָׁא קְטָל׃ ד וּשְׁמַעוּ עַלּוֹהִי עַמְמַיָּא בְּסִרְיַנְתְּהוֹן אִתְאַחַד וְאֵיתִיאוּהִי בְּשַׁלְשָׁלָן

רש"י

(כט) **לא יתכן.** כמו לא יתקנן מפיימט"ם בלע"ז: (ל) **שובו והשיבו.** סובו לחם והסיבו לם לחריס רעוריט"ר בלע"ז:

יט (ב) **מה אמך לביא.** כמה היתה חסובה לחמך לחם לדקיהו שנמשל לגביה זו: **בין אריות.** שרי יהודה:
(ג) **ותעל אחד מגריה.** על בני יחויקו נאמרה קינה זו הרחמנן הוא יהולחז: **אדם אכל.** גוזל לח
ישרחל כי ישרחל נקרחו לחם כמו שנחמר ולחנכ לחני לחן מרעיחי לחם לחכם (לקמן ל"ד) ולפי המשל כל חיה
שנטעמה טעם בשר לחם מחגרה בחנשים לעולם: (ד) **וישמעו אליו גוים.** פרעה מלך מלריס:

מצודת דוד

(ל) **לכן** הואיל והשכל מחייב כן לכן חשפוט גם לחכם כל חיש כפי הדרך שהוא עתה בו לזחת שובו לחם בעלמיכם והסיבו לח נפשיכם ובמיכם: **לא יהיה וגו'.** כ"ל העון לחכ בידכם לח יהיה לכם למכשול כי לח יזכר עוד ולחזיו כשחטים לזכות וכפי המעשים החמוניים: (לא) **השליכו וגו'.** כ"ל החסכתו עליכם ויושלכו מזה: **לב חדש.** להתקנ בעצותיכ: **ולמה תמותו.** כי חם שובו הנה המוטו וח"כ למה חגבהו לכם המיתה והחבדון: (לב) **כי לא אחפץ.** כ"ל חח שחלי שוחל על החשובה הוח על כי לין הפלי במיתת המת חלח ישוב מדרכו: **והשיבו.** לכן הסיבו עלמיכם מן הפשע ושמיו:

יט (א) **אל נשיאי ישראל.** על נפילתי ישכחל הס מלכי יהודה יהולחז ויהויקים יולחי יכך יחמיהו המלך: (ב) **מה אמך לביא.** על בית יחמיהו המלך יחמר מה חמך היח חשובה להקבח לביח עם החריות: **בין אריות רבצה.** הוח משל על מלכי החומות וכ"ל בית המלך ההוח היו רובלים בין מלכי החמה מבלי עשה: (ג) **ותעל.** העלתה לחר מבני המלוכה למעלה ונעשה מלך ועל יהולחז יחמר: **וילמד.** הכניל עלמו לעריף ערף עד שחכל גם בני לחם כ"ל כמו בחיה המוכנלת לטרוף ניוחר קופה עוכבה גם בני לחם כן יהולחז הכניל עלמו מלך לעשוק החומות עד שעשק גם לת ישכחל הקביס לחם כמ"ש ויתן לתני וגו' לחם לחכ (לקמן ל"ד): (ד) **וישמעו.** החומות הפחקבו לגיו למלכות ולכך נהשמת משל עזיז **וכס כביחשו** בשלשלחות לעלריס ויפקידהו בעבעה וגו' (מ"ב כ"ג) ושל שהמשילו לפניה משל לטון

גּוֹיִם בְּשַׁחְתָּם נִתְפָּשׂ וַיְבִיאֻהוּ בַּחַחִים אֶל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: ה וַתֵּרֶא
כִּי נוֹחֲלָה אָבְדָה תִקְוָתָהּ וַתִּקַּח אֶחָד מִגּוּרֶיהָ כְּפִיר שָׂמֶתְהוּ:
ו וַיִּתְהַלֵּךְ בְּתוֹךְ־אֲרָיוֹת כְּפִיר הָיָה וַיִּלְמַד לִטְרָף־טֶרֶף אָדָם אָכָל:
ז וַיֵּדַע אַלְמְנוֹתָיו וְעָרֵיהֶם הֶחֱרִיב וַתֵּשֹׁם אֶרֶץ וּמְלֹאָהּ מִקּוֹל
שַׁאֲגָתוֹ: ח וַיִּתְּנוּ עָלָיו גּוֹיִם סָבִיב מִמְּדִינוֹת וַיִּפְרְשׂוּ עָלָיו רִשְׁתָּם
בְּשַׁחְתָּם נִתְפָּשׂ: ט וַיִּתְּנֻהוּ בַסּוּגַר בַּחַחִים וַיְבִיאֻהוּ אֶל־מֶלֶךְ בָּבֶל
יְבִיאֻהוּ בַּמְצֻדוֹת לְמַעַן לֹא־יִשָּׁמַע קוֹלוֹ עוֹד אֶל־הָרֵי יִשְׂרָאֵל:
י אִמֵּךְ כַּגֶּפֶן בִּדְמֵךְ עַל־מַיִם שְׁתוּלָה פֹּרִיָּה וַעֲנָפָה הָיְתָה מִמַּיִם

*פתח באתנח *ג"א ויבאהו

תרגום

לְאַרְעָא דְמִצְרָיִם: ה וְחָזַת אֲרֵי פְּסַק אֲבַד סְבָרָהּ וְרַבִּיאַת חַד מִבְּנָהָא מַלְכָּא שַׁוְיָתֵיהּ: ו וְהַלִיךְ
בֵּגוֹ מַלְכַיָּא מַלְכָּא הֲוָה וַאֲלִיף לְמִקְטַל קְטוֹל אֱנָשָׁא קָטֵל: ז וַאֲצַדִי בִּרְנָתֵיהּ וְקִרְוֵיהוֹן אַחֲרִיב
וּצְדִיאַת אַרְעָא וּמְלָאָהּ מִקָּל אִתְרַגּוּשָׁתֵיהּ: ח וְאִתְמַנִישׁוּ עֲלוֹהִי עַמְמַיָּא סְחוֹר סְחוֹר מֵמְדִינָתָא
וּפְרִסוּ עֲלוֹהִי מְצַדְתְּהוֹן בְּסִרְיַנְתְּהוֹן אִתְאֲחַד: ט וְיַהֲבוּהִי בְּקוֹלָרִין בְּשַׁלְשְׁלָן וְאַיְתִיאוּהִי לְוָת מַלְכָּא
דְבָבֶל אַיְתִיאוּהִי בְּמַצְדָּא בְּדִיל דְּלָא יִשְׁתְּמַע קָלֵיהּ עוֹד עַל טוּרֵי יִשְׂרָאֵל: י בְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל
בְּמַעְבְּדָא אוֹרְיָתָא דַמָּן כְּגוּפָּן דְשָׁתִילָא עַל מַבּוּעַ דַמַּיִן דְנוּפָּהּ שַׁפִּיר וְסוֹבְכָהּ מִטַּלָּן הֲוָא שְׁתִילָא

רש"י

בשחתם נתפש. גומיו חופרין ומכסין פיהם בקש והחיה נופלת בתוכם: **בחחים.** כמין טבעות ברזל מוקבין חוטמו ומושכין לתוכו בהן: (ה) **ותרא.** לתו כשהם יחדיו: **כי נוחלה.** לתו חולי: **ותקח אחד מגוריה.** יהויקים: **כפיר שמתהו.** מלך כל כפיר שבמקרא לרי בחור וגבור: (ז) **וידע אלמנותיו.** מעשה לה הכפיס והורג לה בעליהן וים פוחרין למותו כתו לרמתוסיו ויזע לטון פגור והרס כתו וגבוה ממרחק יידע (תהלים קל"ח): **ועריהם החריב.** שכשו תם על הארץ לתת לפרעה בכל שנה כתו שנאתר (במלכים ב' כ"ג): (ח) **ויתנו עליו גוים סביב ממדינות.** ויפלא ה' בו לת גדודי כשדים ולת גדודי ארם ולת גדודי תוצב בני עמון (שם כ"ד). ויתנו עליו גויס ויתיכבכו: (ט) **בסוגר.** ת"י בקולרין: **במצדות.** לסיוס כלוב שם: (י) **אמך בגפן.** עוד זה טן הקינה: **בדמך.** לטון דמיון ומשל כלומר דומה לתה שהיתה לתו בגפן שטול על טיס: **פריה.** כתו פור' רשם (דברים כ"ט) ל' עושה פרי: **ממים רבים.** ע"י טיס רבים:

מצודת ציון

בשחתם לפי שמפיחם העפר בלי ע"י במעמד קול המלפף: **בשחתם.** בור וגומא כמו בשחת עשו (תהלים ט'): **נתפש.** ענין לכידה: **בחחים.** הם העבעות שמשימים בלחיי הסי' למושכ' ע"י וכן ובמתי חסיס בלחייך (לקמן ל"ח): (ה) **נוחלה.** מלשון תוחלת ותקוי: **שמתהו** מלשון שימת': (ז) **וידע.** ענין שניכה כמו ויודע בשם לת לנשי ככוח (תופשים ח'): **אלמנותיו.** כמו אלמנותיו ובלה למ"ד במקום הכי"ת וכן הפועל מחוק (ליחז ל"מ) ותלת כמו משלות וכל' הכי"ת במקום הלמ"ד לו יתכן שהוא מלשון סולס: **החריב.** מל' מוכן: **ותשם.** מל' שממון: (ט) **בסוגר.** תצלים קנוכים: **במצדות.** ענין מגדל גבוה וחזק כמו מלחה קלעים (יהעי' ל"ג): (י) **כדמך.** כמו בדמותך והוא מלשון דמות ודומ': **שתולה.** כמוטה:

מצודת דוד

כמוטל בלכיהם החיה הכובל בשפת ומשך בחחיס: (ה) **ותרא.** בית מלכות יהויכין לתתה כי עמדה זמן תת מחולת' שתחוב למלכותה ושכה לתדה תקוסה כי לת שב: **ותקח.** לקחה לתד מבני המלוכה ושמה לותו למלך ועל ישראל יהויקים יהמר: (ו) **ויתהלך.** הכניע המלוכה בתוך מלכי הלומות ושמה לסס: **כפיר הי'.** הי' מלך מוחל וגבור: **וילמד.** הכניל עלמו לעשות עכ לעשות הלומות עד שלמד גם בני תדם כ"ל שעשה גם לת יהויכין: (ז) **וידע אלמנותיו.** שכב ושכם לכמות בני עמו ושחריב עריהם: **ותשם.** ת"י והמגיסים המגלחים לותה נעבו שמתה מעמד קול שתגתו ולפי שהמשילו לכפיר תתר לטון הנובל בכפיר תכיוס המכיוס בקול שתגתו: (ח) **ויתנו עליו גוים.** הלומות מפניב ממדיטות כבות נתנו עליו מוקש ופרסו עליו רשתם ונתפש בהשחת שלו עבו עליו כ"ל מלכתו בו ולכדו לותו בשחתם כ"ש ויפלא ה' בו גדודי כשדים ולת גדודי ארם (מ"ב כ"ד): (ט) **ויתנהו בסוגר.** הלוכדים לותו כשבויו בכלים קבוצים בשלשלאות והביאוהו **אל מלך בבל** לשהוא יביאהו במלחות להיות בטוח שם למען לת ישמיע עוד קולו על הרי ישראל כ"ל דעתם הי' להיות לתוך **במצר** לעולם למען לת ישתוע עוד ביהודים קול ולת יפסידם קול שתגתו (אבל בשתת לת בת לנבל ולת יבא במלחות כי תם בדרך **מ"ם** (ביהמי' כ"ג): (י) **אמך.** בית מלכות דוד בכללה היתה בגפן בדמותך ובלולו יתתר אל תוך אל מלכות מהמלכים הבה בעבור **זאת** כ"ל מכם תחתה בית המלכות לגפן הנטועה סמוך למים לבוח בת מבצים הבציונות: **פרי וענפה.** פרי' אל הגפן וכן ענפה

רַבִּים: א וַיְהִי־לָ֣ה מַטּ֣וֹת עֹ֔ז אֶל־שִׁבְטֵ֖י מֹשְׁלִ֑ים וַתִּגְבַּ֣הּ קוֹמָתָ֗הּ
עַל־בֵּ֤ין עֲבֹתִים֙ וַתֵּ֔רֶא בְּגָבְהָ֖הּ בְּרֹ֣ב דָּלִיּוֹתֶ֑יהָ: ב וַתֻּתַּ֥שׁ בְּחֵמָ֖ה לָאָ֑רֶץ
וְרוּחַ֙ הַקָּדִ֔ים הוֹבִ֖ישׁ פִּרְיָ֑הּ הִתְפָּרְק֤וּ וַיִּבָּשׁוּ֙ מַטֵּה־עֹ֔ז
אֵ֖שׁ אֲכָלָ֥תְהוּ: ג וְעַתָּ֛ה שְׁתוּלָ֥ה בַמִּדְבָּ֖ר בְּאֶ֥רֶץ צִיָּ֖ה וְצָמְֽאָה: ד וַתֵּצֵ֤א אֵשׁ֙ מִמַּטֵּ֣ה בַדֶּ֔יהָ פִּרְיָ֥הּ אָכָ֖לָה וְלֹא־הָ֣יָה בָ֔הּ מַטֵּה־עֹ֥ז
שֵׁ֖בֶט לִמְשׁ֑וֹל קִינָ֥ה הִ֛יא וַתְּהִ֖י לְקִינָ֑ה:

כ א וַיְהִי֩ בַּשָּׁנָ֨ה הַשְּׁבִיעִ֜ית בַּחֲמִשִּׁ֣י בֶֽעָשׂ֗וֹר לַחֹ֙דֶשׁ֙ בָּ֣אוּ אֲנָשִׁ֔ים
מִזִּקְנֵ֖י יִשְׂרָאֵ֑ל לִדְרֹ֣שׁ אֶת־יְהוָ֔ה וַיֵּשְׁב֖וּ לְפָנָֽי: ב וַיְהִ֥י דְבַר־יְהוָ֖ה
אֵלַ֥י לֵאמֹֽר: ג בֶּן־אָדָ֗ם דַּבֵּ֤ר אֶת־זִקְנֵי֙ יִשְׂרָאֵ֔ל וְאָמַרְתָּ֥ אֲלֵהֶ֖ם כֹּ֣ה

תרגום

עַל מַיִן סַגִּיאִין: יא וַהֲוָה בָהּ שַׁלְטוֹנִין תַּקִּיפִין דְּנָפְקִין לְשַׁעְבְּדָא מַלְכִּין וְרָאֵם בְּתוֹקְפֵיהּ עַל מַלְכָוָתֵיהּ וְאִתְנְצַח בְּסִמְכְוָתֵיהּ בְּסַגֵּי גִּבָּרוֹהִי: יב וְאִתְעֲקַרַת בְּתַקִּוֹף מֵאַרְעָא בֵּית שְׁבִנְתָּא לְאַרְעָא אָחֳרֵי אִתְגְּלִיאַת וּמֶלֶךְ דְּתַקִּוֹף בְּרִיחַ דְּרוֹמָא אִסְתַּלַּט וּגְלוֹ שַׁלְטוֹנֵי תוֹקְפֵהּ וְעַמְמַיָּא דְּתַקִּיפִין דְּאִשְׁתָּא שְׁצִיאוּנוֹן: יג וּכְעַן דַּמְיָא לְגוּפָן דִּישְׁתֵּילָא בְּמַדְבְּרָא כְּאַרְעָא צָדְיָא וְחַרְבָא: יד וַאֲתוֹ עַמְמַיָּא דְּתַקִּיפִין דְּאִשְׁתָּא מְחוֹבֵי וְדוֹנָהּ עַמָּהּ דַּטְלִילָא וְלָא הֲוָה בָהּ שַׁלְטוֹנִין תַּקִּיפִין מַלְכִּין דְּנָפְקִין לְשַׁעְבְּדָא מַלְכִּי אֲמַר נְבִיָּא אֶלָּא הִיא נְבוּאָתָא וּתְהֵי לְאִלָּא:

כ א וַהֲוָה בְּשָׁתָּא שְׁבִיעָתָא בְּחַמְשָׁא לְיַרְחָא אֲמַר נְבִיָּא אֲתוֹ נַבְרִין מִסַּבֵּי יִשְׂרָאֵל
לְמִתְבַּע אוּלְפָן מִן קֳדָם יְיָ וִיתִיבוּ קֳדָמַי: ב וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר:
ג בַּר אֱנָשׁ אִתְנַבִּי לְסַבֵּי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן כִּדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים הֲלְמִתְבַּע אוּלְפָן מִן קֳדָמַי

רש"י

מטות עז אל שבטי משלים. שלטונין תקיפין ומלכין גברין: **עבתים.** לשון סענפיסס מרובין: (יב) **ותתש.** ל' נתיסה וגטיסה הוא דבר המוטל בפיזור על פני כל הארץ: **ורוח הקדים.** כשוכדנלר: **הוביש פריה.** שחט לח כני לקחיסו: (יד) **ותצא אש ממטה בדיה.** מעון מלכיס ובניס בחם לה הרעה: **קינה היא ותהי לקינה.** לגיח היח כשוחמת ומסי לגליח:

כ (א) לדרש את ה'. על לרכיסס וסס לזיס שומע למ גס לח נעגם על עבירות שבידיהס שסרי כבר מכרסו ואין לו עליהס כלוס עגל שמכרו רבו חצס שגרסה בעלה כלוס יס לזה על זה כלוס. ומשוף הענין

מצודת דוד

היתה גדילה מן המים הכניס לשכ הסקחה כ"ל העוסה והממשלה בח לה על כי היתה מזכע דוד: (יא) **מטות עז.** ענפי' היו מעוח עח ומחזק להיות מהן שבטי מושכים לכחוז ולכקוח בהן לח המוכידים בהס כ"ל הממשלה היתה חזק להכניע ולכבוש לח כל הקמיס לסול': **ותגבה קומתו.** נבה' בקומה: **על בין עבתים.** על הקנוף העליון והוח למעני העומד בין הענוחים הס הענפיס המתפנעים הקלועים ללח בלכה וכ"ל קומ' הנפן עלה למעל' על כל הסנפיו' העליוני' מכל הלילוח: **וירא בגבהו.** בעבור כוב גבהו היה נכלה למרחוק עם רוב לליוחיו הגבוהים והנפיס כ"ל גדלה וממשלתה על ממשלה כל המלכיס והיתה מתרוממת בעוצם בחוב הגבוה והכח: (יב) **ותתש בחמה.** והנה הענין הזאת נעקרה ממקומה בחמה כבה והובלכ' לחרץ: **התפרקו.** נשברו ויבשו ענפיה שהיו למעוח הזקוח: **אכלתהו.** שרף כ"ל מן הענפיס וכ"ל הבה המלוכה נעקרה והובללה לחרץ והלויב עשק כל עוברה והסביל ממשלתה: (יג) **שתולה במדבר.** הענין הזאת נעוצה היח במדבר בחרץ היה ולמחון לא ינלח שם מיס להסקוחה כ"ל עתה נעשק כל העוסה: (יד) **ותצא אש.** מן הנדיס שהיו כמעוח יצלחה שם ובכח לח בניס ולח נשחר בה מעה מזק ומצע למשול ע"י לכלוח ולללוח בו לח המוכידים כ"ל בעבור גודל הממשלה פעמו בה' וכלקח ממנה עוברה וגם מן הממשלה לח נשחר בה ולין בה עוד כח לעשוח מול הקמיס עליה: **קינה היא.** למוכה היח לקינה וכן תהיה לקינה לקונן בה על הממלכה הזיח:

כ (א) **בשנה השביעית.** לגלות המלך יהויכין: **בחמשי.** בחדש תמוזיאה: **לדרש את ה'.** כ"ל להסללל לנביו **ולהתנחם לי** על יהודלים שלח מחכב: **וישבו לפני.** התעכבו לפני:

אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה הֲלְדָרֹשׁ אֹתִי אַתֶּם בָּאִים חַי־אָנִי אִם־אִדָּרֵשׁ
לָכֶם נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה: ד הֲתִשְׁפֹּט אֹתָם הֲתִשְׁפּוֹט בֶּן־אָדָם אֶת־
תּוֹעֲבוֹת אֲבוֹתָם הוֹדִיעֵם: ה וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה
בְּיוֹם בָּחֳרִי בְיִשְׂרָאֵל וָאֶשָּׂא יָדִי לְזֶרַע בֵּית יַעֲקֹב וָאִוָּדַע לָהֶם
בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וָאֶשָּׂא יָדִי לָהֶם לֵאמֹר אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: ו בַּיּוֹם
הַהוּא נָשָׂאתִי יָדִי לָהֶם לְהוֹצִיאָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֶל־אֶרֶץ אֲשֶׁר־
תַּרְתִּי לָהֶם זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ צְבִי הִיא לְכָל־הָאֲרָצוֹת: ז וָאֹמַר
אֲלֵהֶם אִישׁ שִׁקּוּצֵי עֵינָיו הַשְׁלִיכוּ וּבְגִלּוּלֵי מִצְרַיִם אַל־תִּטַּמָּאוּ
אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: ח וַיַּמְרוּ־בִי וְלֹא אָבוּ לִשְׁמֹעַ אֵלַי אִישׁ אֶת־
שִׁקּוּצֵי עֵינֵיהֶם לֹא הִשְׁלִיכוּ וְאֶת־גִּלּוּלֵי מִצְרַיִם לֹא עָזָבוּ וָאֹמַר
לִשְׁפֹּךְ חֲמָתִי עֲלֵיהֶם לְכַלּוֹת אַפִּי בָּהֶם בְּתוֹךְ אֶרֶץ מִצְרָיִם:

*נ"א התשפוט מלא

תרגום

אֲתוּן אָתּוּן קָדָם אֲנָא אִם אֶשְׁתְּאֵיל לְכוֹן בְּמֵימְרִי אָמַר יְיָ אֱלָהִים: ד הֲתוֹכַח תֵּיתוֹן הֲתוֹכַח בַּר
אָדָם יָת תּוֹעֲבַת אֲבָהָתְהוֹן הוֹדַעְנוּן: ה וְתֵימַר לְהוֹן כְּדֵין אָמַר יְיָ אֱלָהִים בְּיוֹמָא דְאִתְרַעֲיֵתִי
בְּיִשְׂרָאֵל וְקָיֵמִית לְהוֹן בְּמֵימְרִי לְזַרְעָא דְבֵית יַעֲקֹב וְאִתְגְּלִית לְמִסְדְּקְהוֹן בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם וְקָיֵמִית
בְּמֵימְרִי לְהוֹן לְמֵימַר אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן: ו בְּיוֹמָא הַהוּא קָיֵמִית לְהוֹן בְּמֵימְרִי לְאַפָּקוּתְהוֹן מֵאַרְעָא
דְמִצְרַיִם לְאַרְעָא דְיַהֲבִית לְהוֹן עָבְדָא חֲלַב וּדְבַשׁ הִיא לָכָל מְדִינָתָא: ז וַאֲמָרִית לְהוֹן
גְּבַר יָת שִׁקּוּצוֹהִי אַרְחִיקוּ מִקֳּבֵיל עֵינוֹהִי וּבְפִילְחָן מַעֲוַת מִצְרַאי לָא תְסָתָּאֲבוּן אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן:
ח וְסָרִיבוּ עַל מֵימְרִי וְלָא אֲבוּ לְקַבָּלָא לְגַבְרֵי יָת שִׁקּוּצֵי עֵינֵיהוֹן לָא אַרְחִיקוּ וְיָת פִּילְחָן מַעֲוַת

רש"י

לחתם למד מתשובה שהשיבם והעולם על רוחכם וגו' (לקמן פסוק ל"ב): (ג) **אם אדרש לכם.** בבקשתכם ובסוף הספר הזה (ל"ו) הוא אומר מדרש לבית ישראל זו לחת מן המקומות המלמדים תוכחו שהקב"ה מוזהר הוא על הדעה ועל כיוצא בזה הפוך אמר ולא יעשה (במדבר כ"ג) מדרש רבי תנחומא: (ד) **התשפוט אתם.** לשון ויכוח: (ה) **ביום בחרי בישראל.** כרי שיחיה שנאתי זו בכוחי, לפני המקום קרוב לחשב מחות שהם משיבי המלחמה עד יחזקאל ויחיה לשנאתו מחפה עליהם ועל ידי שיהיו עתה מרבי, לפשוע והעוברה ועל זה נאמר שנאת העורר מדינים וגו' (משלי י'): (ז) **ואמר אליהם.** מהרן ניצל נשומה זו קודם שהגלה הקב"ה על משה בסנה, וזהו שנאמר לעלי (שמואל ג' כ') הנגלה נגליתי אל בית אביך בהיותם במלרים וגו': (ח) **ויתרו בי.** הם

מצודת ציון

כ (ג) **הלדרש.** הוא ענין תפלה וכן אני לדרוש אל אל (חיוב ה'): (ד) **התשפוט.** ענין ויכוח: (ה) **ותרתי.** ענין הפוש כמו תרתי בלבי (קהלת ג'): **זבת.** מלשון זיעה ונטיפה: **צבי.** ענין הדר ויופי: (ז) **שקוצי.** מלשון שקוץ ותעוב: (ח) **ויתרו.** מלשון מרי ומרד: **ולא אבו.** ולא רלו כמו לא תאבה ישמי (דברים כ"ה): **לכלות.** ענין הכלמה:

מצודת דוד

(ג) **הלדרש.** היא בה"א הכתלה כמאמר האם בחתם לדרוש מומי בחתלה הנה **דעו** הביאני בשנא מי אני אם אהיה ראוי לכם לקבל תפלתכם: (ד) **התשפוט.** האם תחוכח אותם להודיעם שהדין עמדי זאת עשה הודיעם גם תועבות אבותם עם מה שהקניטו הוא: (ה) **ביום בחרי בישראל.** כאשר בחרתי בישראל בהיות במלרי': **ואשא ידי.** לו נשבעתי להם שהבאתם שכיתי להוליכם משם: **ואודע להם.** נודעתי להם שהם בהכאתם שכיתי

(ז) **הלדרש.** היא בה"ה הכתלה כמאמר האם בחתם לדרוש מומי על מהרן ומשה ידי נשבעתי לאמר לכם אני ה' אלהיכם כ"ל אני אהיה לאמיתו ומשבעתי עליכם כי כמוני אין בהרגות שהשם מושבחים בתהלות מעכבת השמים ובכיחם על מעלה: (ו) **ביום ההוא.** כ"ל זו היא שנשבעתי להם שהני' להם למהיות ומשבעתי זו שנשבעתי להוליאם ממלרים אל מהן אשר חשבתי להם שהיה זבת חלב ודבש והיא המשובחה לכל המלרות: (ז) **ואמר אליהם.** ע"י **מהרן תמרתי אליהם כל אים ואים הפליטו השקץ והתועב שעיניו מלוחות בו כי הענין הוא קרוב לעשיה: ובגלולי. נעב"ום של מלרים אל תטמאו נלכם אני ה' אלהיכם.** כלומר ואיך ח"ל אל תפליטו אומי נעב"ום: (ח) **ויתרו בי. נעודם נמלרים מכו נה': ואבו.** נעבור זה תשבתי לנסוך עליהם חמתי ולהשלים נהם אפי תכון לחני:

ט וָאַעַשׂ לְמַעַן שְׁמִי לְבִלְתִּי הֵחֵל לְעֵינֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־הַמָּה בְתוֹכָם
אֲשֶׁר נוֹדַעְתִּי אֲלֵיהֶם לְעֵינֵיהֶם לְהוֹצִיאָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ י וָאוֹצִיאֵם
מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם וָאֲבִאֵם אֶל־הַמִּדְבָּר׃ יא וָאֶתֵּן לָהֶם אֶת־חֻקֹּתַי
וְאֶת־מִשְׁפָּטַי הוֹדַעְתִּי אוֹתָם אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אוֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם׃
יב וְגַם אֶת־שַׁבְּתוֹתַי נָתַתִּי לָהֶם לִהְיוֹת לְאוֹת בֵּינִי וּבֵינֵיהֶם לָדַעַת
כִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדְּשָׁם׃ יג וַיַּמְרוּ־בִי בֵּית־יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר בְּחֻקֹּתַי
לֹא־הָלָכוּ וְאֶת־מִשְׁפָּטַי מָאָסוּ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם
וְאֶת־שַׁבְּתֹתַי חִלְּלוּ מְאֹד וָאֹמַר לִשְׁפֹּךְ חֲמָתִי עֲלֵיהֶם בַּמִּדְבָּר
לְכַלֹּתָם׃ יד וָאֶעֱשֶׂה לְמַעַן שְׁמִי לְבִלְתִּי הֵחֵל לְעֵינֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר
הוֹצֵאתִים לְעֵינֵיהֶם׃ טו וְגַם־אֲנִי נָשָׂאתִי יָדִי לָהֶם בַּמִּדְבָּר לְבִלְתִּי
הָבִיא אוֹתָם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נָתַתִּי זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ צְבִי הִיא
לְכָל־הָאֲרָצוֹת׃ טז יַעַן בְּמִשְׁפָּטַי מָאָסוּ וְאֶת־חֻקֹּתַי לֹא־הָלְכוּ

*בנ"א לכלותם מלא

תרגום

מִצְרָאֵי לָא שַׁבְקוּ וַאֲמַרִית לְמִשְׁפַּךְ חֵמְתִי עֲלֵיהוֹן דְּיֵחוֹל רוּגְזִי בְּהוֹן בְּגוֹ אַרְעָא דְמִצְרָיִם: ט וַעֲבַדִית
בְּדִיל שְׁמִי בְּדִיל דְּלָא יִתְחַל לְעֵינֵי עַמְמַיָּא דִי אֲנָן בֵּינֵיהוֹן דְּאִתְגְּלֵיתִי לְמִפְרַקְדְּהוֹן לְעֵינֵיהוֹן לְאַפָּקוּתְהוֹן
מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם: י וְאַפֵּקְתִּנּוּן מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם וְאַעְלְתִּנּוּן לְמַדְבְּרָא: יא וְיַהֲבִית לְהוֹן יַת קְיָמַי
וְיַת דִּינֵי הוֹדְעִית לְהוֹן דְּאִם יַעְבִּיד יָתְהוֹן אֱנָשָׁא וְיֶחֱי בְּהוֹן בְּחַיֵּי עָלְמָא: יב וְאַף יַת יוֹמֵי שַׁבָּיָא
דִילִי יַהֲבִית לְהוֹן לְמֶהֱוֵי לְאָת בֵּין מֵימְרִי וּבֵינֵיהוֹן לְמִדַּע אֲרֵי אֲנָא יְיָ מְקַדְּשָׁהוֹן: יג וְסָרִיבוּ עַל
מֵימְרִי בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּמַדְבְּרָא בְּקְיָמַי לָא הַלִּיכוּ וְיַת דִּינַי קְצוּ דְּאִם יַעְבִּיד יָתְהוֹן אֱנָשָׁא וְיֶחֱי בְּהוֹן
חַיֵּי עָלְמָא וְיַת יוֹמֵי שַׁבָּיָא דִילִי אַחִילוּ לַחֲדָא וַאֲמַרִית לְמִשְׁפַּךְ חֵימְתִי עֲלֵיהוֹן בְּמַדְבְּרָא לְשֵׁצָיוּתְהוֹן:
יד וַעֲבַדִית בְּדִיל שְׁמִי בְּדִיל דְּלָא יִתְחַל לְעֵינֵי עַמְמַיָּא דַאֲפַּקְתִּנּוּן לְעֵינֵיהוֹן: טו וְאַף אֲנָא קַיֶּמִית
בְּמֵימְרִי לְהוֹן בְּמַדְבְּרָא בְּדִיל דְּלָא לְאַעֳלָא יָתְהוֹן לְאַרְעָא דִי יַהֲבִית עָבְדָא חֲלַב וּדְבָשׁ תּוּשְׁבְּחָא
הִיא לְכָל מְדִינָתָא: טז חֲלַף דִּי בְדִינַי קָצוּ וְיַת קְיָמַי לָא הַלִּיכוּ בְּהוֹן וְיַת יוֹמֵי שַׁבָּיָא דִילִי

רש"י

הרבעים רומז על ישראל שמתו בשלשה ימי תפלה כמו שנאמר והמותים על בכי ישראל וגו' (שמות י"ד) אחד מהמאתים וי"ח ר' נחמיה מתות: (ט) **לבלתי החל.** שלא יתחלל שמי מתחר שנודעתי להם ובטחתיהם להוציאם ובכירו מצרים שהם עמי ולו הייתי מתחיל מחבירם היו לומרים לוובירם יכולת בידו להוציאם: (יב) **להיות לאות.** לוות גדול היה להם שנתתי להם יום מנוחתו למנוחה שהיו עובדי עבודה זרה לפני ה' ומקדשם לכיות עמי: (יג) **בחקותי לא הלכו.** נשו לוותי בעגל וברפידים מלקבל להם התורה ומוזירו מן השמ: **ואת שבתתי חללו.** ילאו מן

מצודת דוד

(ט) **ואעש.** לפני עשיתי למען שמי לבל יחולל לעיני העמים: **אשר נודעתי.** שהרי הייתי נודע ליעקב ע"י מלאכו שהיה מודיעם בגבולה לעיני מלכים שהגלם משם ולפי היו כלים במלכים היה חלול ה' בשמרם מפני יכולת ה' להוציאם לחנם וכלם: (יא) **אשר יעשה וגו'.** כ"ל המוקים והמשפטים הם מקוצים להחיות לם האדם העושהן בחיי עו"הז ועו"הב: (יב) **להיות לאות וגו'.** ענה שהגמלתי להם יום מנוחתי למנוחה היה לאות ביניהו לדעת כזה לשכר לפני ה' מקדשם לכיות עמי: (יג) **אשר יעשה אתם.** כלומר עם כי המקוצים והמשפטים מקוצים להחיות לם האדם העושהן לא חשבו בהם: **חללו מאד.** לפי שבשבת לשמוה חללו לוהו כמ"ש ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקוט (שמות ט"ז) ובשבת שני' מלל המקושש בשבת כפת: (יד) **לבלתי החל.** לשל יחולל לעיני הגויס שהוצאתי לם ישראל לעיניהם והם מלכים כי בן יתמהו מבלי יכולת ה' להציאם לאכן כענן לחבם וכלם מזדבח: (טו) **נשאתי ידי.** בשבועה עליהם: **לבלתי הביא וגו'.** זה היה בעבור עון המרגלים כי לז נגזר עליהם שלא יבואו אל הארץ:

מצודת ציון

(ט) **החל.** מלשון חולל:

בָּהֶם וְאֶת־שַׁבְּתוֹתַי חִלְּלוּ כִּי אַחֲרֵי גִלּוּלֵיהֶם לִבָּם הָלָךְ׃ יז וַתָּחָס
עֵינִי עֲלֵיהֶם מִשַּׁחֲתָם וְלֹא־עָשִׂיתִי אוֹתָם כָּלָה בַּמִּדְבָּר׃ יח וָאֹמַר
אֶל־בְּנֵיהֶם בַּמִּדְבָּר בְּחֻקֵּי אֲבוֹתֵיכֶם אַל־תֵּלֵכוּ וְאֶת־מִשְׁפְּטֵיהֶם
אַל־תִּשְׁמֹרוּ וּבְגִלּוּלֵיהֶם אַל־תִּטַּמָּאוּ׃ יט אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
בְּחֻקֹּתַי לֵכוּ וְאֶת־מִשְׁפָּטַי שִׁמְרוּ וַעֲשׂוּ אוֹתָם׃ כ וְאֶת־שַׁבְּתוֹתַי
קַדֵּשׁוּ וְהָיוּ לְאוֹת בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם לָדַעַת כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃
כא וַיַּמְרוּ־בִי הַבָּנִים בְּחֻקֹּתַי לֹא־הָלָכוּ וְאֶת־מִשְׁפָּטַי לֹא־שָׁמְרוּ
לַעֲשׂוֹת אוֹתָם אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אוֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם אֶת־שַׁבְּתוֹתַי
חִלֵּלוּ וָאֹמַר לִשְׁפֹּךְ חֲמָתִי עֲלֵיהֶם לְכַלּוֹת אַפִּי בָּם בַּמִּדְבָּר׃
כב וָאָשִׁיב אֶת־יָדִי וָאַעַשׂ לְמַעַן שְׁמִי לְבִלְתִּי הֵחֵל לְעֵינֵי הַגּוֹיִם
אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי אוֹתָם לְעֵינֵיהֶם׃ כג גַּם־אֲנִי נָשָׂאתִי אֶת־יָדִי לָהֶם
בַּמִּדְבָּר לְהָפִיץ אֹתָם בַּגּוֹיִם וּלְזָרוֹת אוֹתָם בָּאֲרָצוֹת׃ כד יַעַן
מִשְׁפָּטַי לֹא־עָשׂוּ וְחֻקֹּתַי מָאָסוּ וְאֶת־שַׁבְּתוֹתַי חִלֵּלוּ וְאַחֲרֵי גִּלּוּלֵי

*רגש אחר שורק

תרגום

אָחִילוּ אֲבֵי בָּתַר פּוּלְחָן טַעֲוָתְהוֹן לְבֵהוֹן טָעֵי׃ יז וְחָס מֵימְרִי עֲלֵיהוֹן מִלְּחַבָּלוּתְהוֹן וְלָא עֲבַדִית
עִמְּהוֹן גְּמִירָא בְּמַדְבְּרָא׃ יח וַאֲמַרִית לִבְנֵיהוֹן בְּמַדְבְּרָא בְּגוֹדַרַת אֲבָהָתְכוֹן לָא תְהָכוֹן וְיָת נִימוֹסֵיהוֹן
לָא תִטְּרוֹן וּבְפוּלְחָן טַעֲוָתְהוֹן לָא תִסְתָּאֲבוּן׃ יט אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן בְּקְיָמֵי הַלִיכוּ וְיָת דִּינַי טָרוּ וַעֲבִידוּ
יָתְהוֹן׃ כ וְיָת יוֹמֵי שַׁבָּיָא דִילִי קַדִּישׁוּ וִיהוֹן לְאָת בֵּין מֵימְרִי וּבֵינֵיכוֹן לְמִידַע אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן׃
כא וְסָרִיבוּ עַל מֵימְרִי בְּנַיָּא בְּקְיָמֵי לָא הַלִיכוּ וְיָת דִּינַי לָא נְטָרוּ לְמֶעְבַּד יָתְהוֹן דְּאָם יַעְבֵּד יָתְהוֹן
אֱנָשָׁא וְיֶחֱי בְּהוֹן בְּחַיֵּי עָלְמָא יָת יוֹמֵי שַׁבָּיָא דִילִי אְחִילוּ וַאֲמַרִית לְמִשְׁפַּךְ חֵימְתִי עֲלֵיהוֹן דְּיֵחֵל
רוּגְזִי בְּהוֹן בְּמַדְבְּרָא׃ כב וַאֲתֵיב יָת מְחַת גְּבוּרְתִי וַעֲבַדִית בְּדִיל שְׁמִי בְּדִיל דְּלָא יִתְחַל לְעֵינֵי
עַמְמַיָּא דַּאֲפֵקִית יָתְהוֹן לְעֵינֵיהוֹן׃ כג אַף אֲנָא קַיֶּמִית בְּמֵימְרִי לְהוֹן בְּמַדְבְּרָא לַאֲגָלָאָה יָתְהוֹן לְבֵינֵי
עַמְמַיָּא וּלְבַדָּרָא יָתְהוֹן בְּמְדִינָתָא׃ כד חֲלַף דְּדִינַי לָא עַבַדוּ וּקְיָמַי קָצוּ וְיָת יוֹמֵי שַׁבָּיָא דִילִי אַחִילוּ

רש"י

סעם לנקוע מן: **(כא) וימרו בי הבנים.** שכשנו של דן וכן הכלמדים לבעל פעור (במדבר כ"ה) לאחר שמתו דור המדבר: **(כג) להפיץ אתם.** מאז הכטחתי לאפילם כי הוליך בניהם ובני בניהם וגו' (דברים ד'):

מצודת ציון

(יז) ותחס. מלשון חס וחמלה: (כב) ולזרות. ענין פיזור כמו חכיתי פכם (מלאכי ג'):

(יח) אל בניהם. הבניים של הדור ההולו ממלכיה הם הבאים על המקום: בחוקי אבותיכם. שבדלו מלבנם אשר לא נוסו ס': (יט) אני ה' אלהיכם. ולכן שמעו אלי ולכו בחקותי ומשפטי ושמרו לעשם: (כ) והיו לאות. למען יהיו לאות: (כא) וימרו וגו'. הם הכלמדים לבעל פעור ועליהם: (כב) והשיבותי את ידי. השבתי ידי מלהכות בם: (כג) גם אני. כ"ל כמו שהם נשבו בי כן שלמתי גמול ונשבעתי להם במדבר להפיץ לוחם בגולה כי בליל בכייה המבקיים שביעה בע' בחב הוקבצה הלילה ההיא בכיה לדורות בחוכחן בזים בלשון זים שבי כן לחז"ל: (כד) יען וגו'. כ"ל לוחם לא בשון זה בלבד היו המכעיסים כ"א גם בעבוד שלא עבו לו משפטי וכו': גלולי אבותם. הדביקו המעובים ומחוקים כגלל שלא לעני:

אֲבוֹתָם הָיוּ עֵינֵיהֶם: כה וְגַם־אֲנִי נָתַתִּי לָהֶם חֻקִּים לֹא טוֹבִים
וּמִשְׁפָּטִים לֹא יִחְיוּ בָהֶם: כו וָאֲטַמֵּא אוֹתָם בְּמַתְּנוֹתָם בְּהַעֲבִיר
כָּל־פֶּטֶר רָחַם לְמַעַן אֲשֶׁמֵּם לְמַעַן אֲשֶׁר יֵדְעוּ אֲשֶׁר אֲנִי יְהוָה:
כז לָכֵן דַּבֵּר אֶל־בֵּית יִשְׂרָאֵל בֶּן־אָדָם וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר
אֲדֹנָי יֱהוִה עוֹד זֹאת גִּדְּפוּ אוֹתִי אֲבוֹתֵיכֶם בְּמַעֲלָם בִּי מָעֹל:
כח וָאָבִיאֵם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָשָׂאתִי אֶת־יָדִי לָתֵת אוֹתָהּ לָהֶם
וַיִּרְאוּ כָל־גִּבְעָה רָמָה וְכָל־עֵץ עָבוֹת וַיִּזְבְּחוּ־שָׁם אֶת־זִבְחֵיהֶם
וַיִּתְּנוּ־שָׁם כַּעַס קָרְבָּנָם וַיָּשִׂימוּ שָׁם רֵיחַ נִיחֹחֵיהֶם וַיַּסִּיכוּ שָׁם
אֶת־נִסְכֵּיהֶם: כט וָאֹמַר אֲלֵהֶם מָה הַבָּמָה אֲשֶׁר־אַתֶּם הַבָּאִים
שָׁם וַיִּקָּרֵא שְׁמָהּ בָּמָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה: ל לָכֵן אֱמֹר וֿ אֶל־בֵּית

ת"א וגם נסתי. בנכוח כ"ד מגילה ל"ב:

תרגום

וּבָתַר מַעֲוַת אֲבָהָתְהוֹן הֲוָאָה עֵינֵיהוֹן: כה וְאַף אֲנָא מְדֵמַרְדוּ בְּמֵימְרִי וְלָא אֲבוּ לְקַבָּלָא לְנְבִיאַי אַרְחֵקְתִּנּוּן וּמְסַרְתִּנּוּן בְּיַד שְׁבָאֵיהוֹן וּבָתַר יְצֵרֵיהוֹן מַפְּשָׁא אַזְלוּ וַעֲבַדוּ גִּוְדָן דְּלָא תַקָּנָן וְנִימּוֹסִין דְּלָא אִתְרַחֲמָתוּן בְּהוֹן: כו וְסָאִיבִית יַתְהוֹן בְּמַתְנָתְהוֹן בְּאַעְבָּרָא כָּל פְּתַח וַלְדָּא בְּדִיל דְּאַצְדִּנּוּן בְּדִיל דְּיֵדְעוּן דִּי אֲנָא יְיָ: כז בְּבֵן אִתְנַבִּי לְבֵית יִשְׂרָאֵל בַּר אָדָם וְתֵימַר לְהוֹן כִּדְנָן אָמַר יְיָ אֱלָהִים עוֹד דָּא אַרְגִּיזוּ קֳדָמַי אֲבָהָתְכוֹן בְּדַשַּׁדְּרוּ בְּמֵימְרִי שָׁקָר: כח וְאַעֲלֵתִנּוּן לְאַרְעָא דַּקַיֶּמִית בְּמֵימְרִי לְמִתַּן יָתָהּ לְהוֹן וַחֲזוֹ כָל רָמָא מְנַטְּלָא וְכָל אִילָן עַבְתָּא וּנְכִסוּ תַמָּן יַת נִכְסֵיהוֹן וְהַבוּ תַמָּן אַרְגָּזָא קוּרְבָּנֵיהוֹן וְשַׁוִּיאוּ תַמָּן פּוּלְחָן דִּבְחֵיהוֹן וּנְסִיכוּ תַמָּן יַת נִסְכֵּיהוֹן: כט וַאֲמַרִית לְהוֹן מָא בָּמְתָא דְּאַתּוּן אִתֶּן לְאִשְׁתְּטָאָה תַּמָּן וְאִתְקְרֵי שְׁמַהּ בָּמְתָא עַד יוֹמָא הָדֵין: ל בְּבֵן אֱמַר לְבֵית

רש"י

(כה) **נתתי להם חקים לא טובים.** מסרתים ביד ילרס להכשל בעונם. וכן ת"י ומסרתינון ביד ילרהון טפסי ולזלו ועבדו גזירן דלא תקנן ונמוסין דלא יתקיימו בהון: (כו) **ואשמא אותם במתנותם.** תופס מתנות שתקקתי להם לקדם לי כל זכור מסרתים ביד ילרס להעבירם לתופס בכורות למולך סרי תוקים לך טוביס: **למען אשמם.** לפסיחים ולחריב תופס. לפמם. לפון פממה והמפרשו לפון לפמה טועה הוא שהלי"ף היוס מסרתי סהיבה: **אשר ידעו.** כשתבוא עליהם הרעה: (כז) **עוד זאת.** סוסיפו לעשות כשהבילוהוס אל סארץ:
(כט) **ויקרא שמה במה.** לפון גנאי כלומר במה היא שנחבבת:

מצודת דוד

(כה) **נתתי להם.** מקבתים ביד השומת לעשות עמהם מוקים לא טובים ומשפטים שלא יוכלו לעשות להם החייה כ"ל בהלין ושלאדון ועל הבזיונות והשמדות ימלר: (כו) **ואטמא אותם.** כשתקתים ממני כשבר פתח בעבור שתעשה ומחר ומפרש מה שהיו מעבירים למולך כל פטר רחם הם הבכורות שנפשחו רחם לפון: **למען אשמם.** כ"ל הרחוק ממני היה למען יהיו שממה ויהיה תועלת שומעים למען שבר ידעו ויכירו שבר אני ה' המדבר: (כז) **עוד זאת.** כ"ל גם זאת שלתם מכשילם לחטי מכפו לחטי גם לתוכיחם בעת מעלו בי: (כח) **ואביאם.** כ"ל והוא כשהכתיתי לחטם על הארץ שבר נשבעתי להם להכ וכשלתו כל גבעה כמו ונשאתי וגו' היו שבתים שם לע"ז ושם מתנו קרבנם המכעיס לחטי ושם שמו ריח קטורת הנאה לנחת להם ושם נתנו היין: (כט) **ואמר אליהם.** כ"ל כשהיו מועדים לילכת להקריב לע"ז והיו לחטים נכוח לל הבמה לחבתי להם מה תעלה הבמה הזאת שלתם להקרא שבר שמה לפ בשבוע שבשם הט הפלילים עד השמים ולא בשבוע שבשתו לחם שם כי מה תעלה ולחטון לחשתחות ובשבוע ובשבוע כ"ל גם בשבוע שבל שמה לפ בשבוע שבשתו לחם שם כי מה תעלה ולחטון לחשתחות ובשבוע ובשבוע יפ בזה: **ויקרא.** שכ"ז לפ שמעו לפי והיה נקרל בפיהם בשם שמה עד היום הזה ולפ מאז בשם:

מצודת ציון

(כו) **פטר.** ענין פתיחה כמו פותר מיס (משלי י"ז): **אשמם.** מלשון שממון: (כז) **נדפו.** ענין חרוף כמו שבר נדפו נעבי המלך (מ"ב י"ט): **במעלם.** ענין פשע: (כח) **עבות.** מרובה בענפים וקלועים חלה בחלה: **ניחוחיהם.** מלשון ריח טוב: **ויסיכו.** ענין שפיכה היין להקבבה:

יִשְׂרָאֵל בָּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה הַבְּדֶרֶךְ אֲבוֹתֵיכֶם אַתֶּם נִטְמָאִים
וְאַחֲרֵי שִׁקּוּצֵיהֶם אַתֶּם זֹנִים: לא וּבְשְׂאֵת מַתְּנֹתֵיכֶם בְּהַעֲבִיר
בְּנֵיכֶם בָּאֵשׁ אַתֶּם נִטְמָאִים לְכָל־גִּלּוּלֵיכֶם עַד־הַיּוֹם וַאֲנִי אִדָּרֵשׁ
לָכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל חַי־אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה אִם־אִדָּרֵשׁ לָכֶם:
לב וְהָעֲלָה עַל־רוּחֲכֶם הָיוֹ לֹא תִהְיֶה אֲשֶׁר ו אַתֶּם אֹמְרִים נִהְיֶה
כַגּוֹיִם כְּמִשְׁפְּחוֹת הָאֲרָצוֹת לְשָׁרֵת עֵץ וָאָבֶן: לג חַי־אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי
יֱהוִה אִם־לֹא בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבְחֵמָה שְׁפוּכָה אֶמְלוֹךְ
עֲלֵיכֶם: לד וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִן־הָעַמִּים וְקִבַּצְתִּי אֶתְכֶם מִן־
הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר נְפוּצוֹתֶם בָּם בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבְחֵמָה
שְׁפוּכָה: לה וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל־מִדְבַּר הָעַמִּים וְנִשְׁפַּטְתִּי אִתְּכֶם
שָׁם פָּנִים אֶל־פָּנִים: לו כַּאֲשֶׁר נִשְׁפַּטְתִּי אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם בְּמִדְבַּר

ת"א והעולה. בסנהדרין ק"כ: מי לגי נפש ה'. ל"ה בסנהדרין שם:

תרגום

יִשְׂרָאֵל כִּדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים הַבְּאוֹרַח אֲבָהָתְכוֹן אַתּוּן מִסְתָּאֲבִין וּבָתַר שִׁקּוּצֵידְהוֹן אַתּוּן טָעָן:
לא וּבְמִטַּל מַתְּנָתְכוֹן בְּאַעְבָּרָא בְנֵיכוֹן בְּנוּרָא אַתּוּן מִסְתָּאֲבִין לְכָל פּוּלְחָן מַעֲוָתְכוֹן עַד יוֹמָא דֵין
וַאֲנָא אֶשְׁתְּאֵל לְכוֹן בְּמֵימְרִי בֵּית יִשְׂרָאֵל קַיָם אֲנָא אֲמַר יְיָ אֱלָהִים אִם אֶשְׁתְּאֵל לְכוֹן בְּמֵימְרִי:
לב וְדַאֲתוּן מְהַרְהְרִין וְסָלְקִין עַל לִבְכוֹן בָּדְמֵי גַּלָן דַּאֲתוּן אָמְרִין נְהֵי כְעַמְמַיָא כְּזַרְעָת מְדִינָתָא
לְשַׁמְּשָׁא אָעָא וְאַבְנָא: לג קַיָם אֲנָא אֲמַר יְיָ אֱלָהִים אִם לָא בְּיַד תַּקִּיפָא וּבְדְרָעָא מְרוֹמָם וּבְרוּגְזָא
שְׁפִיךְ אֶמְלוֹךְ עֲלֵיכוֹן: לד וְאַפֵּיק יַתְכוֹן מִבֵּינֵי עַמְמַיָא וְאֶכְנֵשׁ יַתְכוֹן מִן מְדִינָתָא דְאִתְבַּדַרְתּוּן
בְּהוֹן בְּיַד תַּקִּיפָא וּבְדְרָעָא מְרוֹמָם וּבְרוּגְזָא שְׁפִיךְ: לה וְאֵעֵיל יַתְכוֹן לְמַדְבְּרָא עַמְמַיָא וְאֶתְפְּרַע מִנְּכוֹן
תַּמָּן אַפִּין בְּאַפִּין: לו כְּמָא דְאִתְפְּרַעִית מִן אֲבָהָתְכוֹן בְּמַדְבְּרָא אַרְעָא דְמִצְרַיִם כֵּן אֶתְפְּרַע מִנְּכוֹן

רש"י

(ל) הבדרך אבותיכם וגו'. לשון תמיה וכי כך הדין שבדרך שבותיכם אתם נעתידים ואני מדרש לכם להשיב על שאלתכם: **(לא) ובשאת מתנותיכם.** ובלקיחת מתנותיכם שהיו לכם לתת לי ואתם לוקחים ממנו ממני להעביר בכורותיכם לע"ז: **(לב) והעלה על רוחכם.** והעולה על דעתכם: **היו לא תהיה.** כי כבר קבלתם עליכם מדעתכם בימי יהושע. כמ"ש (יהושע כ"ד) ויאמרו יהושע לא כל שבטי ישראל וכל העין: **נהיה כגוים.** נפרוק עולנו מעל צוארינו מאחר שמלכנו מעלינו: **(לה) מדבר העמים.** הוא המדבר שמלכו בו תרבעים

מצודת ציון

(לא) ובשאת. ענין משוכה וחוכון כמו משאת בניתון (במלכים ב' י"ג): **(לב) רוחכם.** ענין לבון ומחשבה: **(לה) ונשפטתי.**

מצודת דוד

(ל) הבדרך. וכי בעבור שאתם נטמאים בלכת בדרך אבותיכם ואחרי פקיליהם אתם זונים לעבוד כדרך אשר הזונה מאת בעלה: **(לא) ובשאת.** ובעבור שבוכת מתנותיכם ומחוכיכם ומעבד במה אתם מעבירים בניכם באש לכל גלוליכם זה אתם נטמאים עד היום: **ואני.** וכי בעבור זה תהיה נדכא לכם לקבל שפלתכם: **חי אני.** הריני נשבע חי אני לא תהיה נדכא לכם: **(לב) והעלה.** ועכ"ז הדבר העולה על מחשבותיכם לא תפקיים והוא מה שאתם אומרים הואיל והמקום שלח לומנו מעל פניו נהיה ח"כ כגויי הארצות לעבוד פסילי עץ ואבן כמותם ולא נהיה עוד נאמנים מובטחים ממנו לבל נהיה נעזבים למקרי הזמן ולמעכבות הצמים כמו המומוח: **(לג) אם לא.** הוא ענין שבועה שנשבע לומר בעבור שלוך עליכם ביד חזקה. כ"ל שיכוף לומם בצמא שבוכה לעבוד לא ה': **(לד) והוצאתי.** כי לוגיל שלכם מן הצמים שבל נפוצתם שם ומזכו לדתם בשתבצם שלשה: **ביד חזקה.** לשניך ידי עליהם ושפוך עו שם ממתי בחם בלב הצמים לנבשם ולהוליחם משלכם: **(לה) אל־מדבר העמים.** כ"ל אל מקום שיהיה שמה מבני מלוח שם ף מן לחומות שלא יהלו בחבלת הזוטעים והמוכדים: **ונשפטתי.** שם לחוכח עמהם פנים אל פנים להודיע שבחול: **(לו) כאשר** כמו שהוכחתי עם אבוחיכם **במדבר** הסמוך לארץ

אֶרֶץ מִצְרַיִם בֵּן אִשְׁפֹּט אִתְּכֶם נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה׃ לז וְהַעֲבַרְתִּי
אֶתְכֶם תַּחַת הַשָּׁבֶט וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם בְּמָסֹרֶת הַבְּרִית׃ לח וּבָרוֹתִי
מִכֶּם הַמֹּרְדִים וְהַפֹּשְׁעִים בִּי מֵאֶרֶץ מְגוּרֵיהֶם אוֹצִיא אוֹתָם וְאֶל־
אַדְמַת יִשְׂרָאֵל לֹא יָבֹוא וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה׃ לט וְאַתֶּם בֵּית־
יִשְׂרָאֵל כֹּה־אָמַר ו אֲדֹנָי יֱהוִה אִישׁ גִּלּוּלָיו לְכוּ עִבְדוּ וְאַחַר אִם־
אֵינְכֶם שֹׁמְעִים אֵלָי וְאֶת־שֵׁם קָדְשִׁי לֹא תְחַלְּלוּ־עוֹד בְּמַתְּנוֹתֵיכֶם
וּבְגִלּוּלֵיכֶם׃ מ כִּי בְהַר־קָדְשִׁי בְּהַר ו מְרוֹם יִשְׂרָאֵל נְאֻם אֲדֹנָי
יֱהוִה שָׁם יַעַבְדֻנִי כָּל־בֵּית יִשְׂרָאֵל כֻּלָּה בָּאָרֶץ שָׁם אֶרְצֶם וְשָׁם
אֶדְרֹושׁ אֶת־תְּרוּמֹתֵיכֶם וְאֶת־רֵאשִׁית מַשְׂאֹותֵיכֶם בְּכָל־
קָדְשֵׁיכֶם׃ מא בְּרֵיחַ נִיחֹחַ אֶרְצֶה אֶתְכֶם בְּהֹוצִיאִי אֶתְכֶם מִן־הָעַמִּים
וְקִבַּצְתִּי אֶתְכֶם מִן־הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר נְפֹצֹתֶם בָּם וְנִקְדַּשְׁתִּי בָכֶם

תרגום

אֲמַר יְיָ אֱלָהִים׃ לז וַאֲנִיחַ עֲלֵיכוֹן גְּזֵרַת דִּינִי וְאָעֵיל יַתְכוֹן בְּמַסֹּרֶת קְיָמָא׃ לח וְאֶפְרֵישׁ מִנְּכוֹן דְּי
מָרְדִין וְדִי שַׁבְקִין בְּמֵימְרִי מֵאַרְעָא תּוֹתָבוּתְהוֹן אַפֵּיק יַתְהוֹן וּלְאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל לָא יֵעֲלוֹן וְתִדַּעְוּן
אֲרֵי אֲנָא יְיָ׃ לט לְטָ וְאַתּוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל כְּדֵין אֲמַר יְיָ אֱלָהִים גְּבַר פּוּלְחָן טָעֲוָתֵיהּ אֱזִילוּ פַּלְחוּ
וּבָתַר דְּתַבְּתוּן לַיְיָ צָבָן לְקָבְלָא לְמֵימְרִי וַית שְׁמָא דְקוּדְשִׁי לָא תְחַלְּלוּן עוֹד בְּמַתְּנָתְכוֹן
וּבְטָעֲוָתְכוֹן׃ מ אֲרֵי בְּטוּר קוּדְשִׁי בְּטוּר קוּדְשָׁא דְיִשְׂרָאֵל אֲמַר יְיָ אֱלָהִים תַּמָּן יִפְלְחוּן קֳדָמַי כָּל
בֵּית יִשְׂרָאֵל כֻּלְּהוֹן בְּאַרְעָא תַּמָּן יְתַקְבֵּל קוּרְבָּנֵיהוֹן בִּפְרַיְעָא וְתַמָּן אֶתְבָּעַ יַת אַפְרָשׁוּתְכוֹן וַית
רֵישׁ אֲצוֹתְכוֹן בְּכָל קוּדְשֵׁיכוֹן׃ מא קוּרְבָּנְכוֹן לַרְעָוָא יְתַקְבֵּל קוּרְבַּנְכוֹן בִּפְרַיְעָא כַּד אַפֵּיק יַתְכוֹן מִבֵּינֵי

רש"י

שמם. וכן כיבה (הושע ב׳) והולכתים המדבר: (לז) תחת השבט. שתהיו כפופים לי ולמוסרי: במסרת הברית. בברית שמסרתי לכם: (לח) וברותי. לשון ברירה: מארץ מגוריהם. מתוך גלותם תוציא לותם ותמיתם במדבר: (לט) לכו עבדו. ולא חרתו לתומות שאתם נקראים על שמי בגזירתכם אל תעזיב לפחול לו תורה ואחר שתהא תורה לכם דברי תוכיח אומנים אלי כענין שנאמר (לקמן ל״ג) והנך לכם כשיר עגבים וגו׳ שומעין מה דבריך ואינם עושים לותם: במתנותיכם ובגלוליכם. שאתם מפריסים הנכורות בשם נכורה כאשר לויתי אתכם ומשנקרא שמי על הסבר אתם מקריבים לותם לעבודת גלולים: (מ) משאותיכם. כמו משאותיכם.

מצודת דוד

מלכים כן לתוכה עונכם: (לז) והעברתי. מעניר לאחם לאחד לאחד כדרך מונה הלמן שמעניכם זה לאחר זה אחת השבע כמ״ש כל אשר יעבור תחת השבט (ויקרא כ״ז) והוא על דרך משל: במסרת הברית. בלתקורי קשר הנביאים שלא תגלו עוד מענכם: (לח) וברותי. מלנכור מכם את המורדים בי לכלותם במדבר: מארץ מגוריהם. ממקום שהיו דרים שם לתומות: כי אני ה׳. הנלמן במלתכו: (לט) לכו עבדו. כ״ל עבדו העכ״ם לבד נשבע ומנחה ולא תוציאו לעבוד לותי: ואחר. כ״ל וזאת הוציא שם לויכם בותעים לבי מוטב לעבוד לעכ״וס לבד: במתנותיכם ובגלוליכם. כ״ל בשם שאתם מתנדבים מתנות לניית ה׳ ובשם שאתם עובדים ע״ז הכה ע״י בלה תלול ה׳ כי בע״כ חנות הפוטעניות בעצוד עבודת הגלולים וילתכו הכניות על מה עשה ה׳ ככה לאתן הזאת ומה תרי הלל הזה מתנדבים מתנות לניית ה׳ ולכן מוטב לעבוד לעכ״וס לבד ולא יהיה עול תלול הם: (מ) כי בהר וגו׳. תלת בהר קדשי ותחר ומשכם בהר הכית של ישראל הוא מקום המקדש שם יעבדוני כל בית ישראל כולם הנאים בארץ כ״ל הנדיקים המחזיקים בדם ישראל הנאים בארץ בימי המשיח: שם ארצם. שם אקבל קרבנותיהם בלתן ושם אדרוש לשלול לתם תרומותיכם ולתם מיטב מתנותיכם ברלוי לי בכל קדשיכם ושם קדשי המזבח הכתון לתיטים: (מא) בריח ניחוח. בעבור הנאת ריח הקטרת הנאה לנחת רוח שהיה מרוצה לכם ואם יהיה בזמן שתוליח לתכם מן העמים וגו׳: ונקדשתי בכם. על ידכם לאמיה

מצודת ציון

ענין ויכוח: (לז) השבט. המקניע: בסורת. כמו במלקתם והוא מלשון מלקר וקשור: הברית. כריתת הנביים: (לח) וברותי. מלשון בחור ונקיות כמו כחור ידי יפיע לי (ש״ב כ״ב): (לט) ואחר. ענינו כמו הוחיל וכן לתכי כוזיע מלהים (בלתשל ט״ו): (מ) ארצם. מלשון לון: ראשית. ענין מיטב כמו לתשים בבוהם (ירמי׳ מ״ט): משאותיכם. ענין תשוקה וחזון כמו לכוקה ומשלת (שם מ׳): (מא) נפצתם. ענין פזור:

לְעֵינֵי הַגּוֹיִם: מג וְיְדַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה בְּהָבִיאִי אֶתְכֶם אֶל־אַדְמַת
יִשְׂרָאֵל אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָשָׂאתִי אֶת־יָדִי לָתֵת אוֹתָהּ לַאֲבוֹתֵיכֶם:
מד וְזָכַרְתֶּם־שָׁם אֶת־דַּרְכֵיכֶם וְאֵת כָּל־עֲלִילוֹתֵיכֶם אֲשֶׁר נִטְמֵאתֶם
בָּם וְנִקְטֹתֶם בִּפְנֵיכֶם בְּכָל־רָעוֹתֵיכֶם אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם: מה וְיְדַעְתֶּם
כִּי־אֲנִי יְהוָה בַּעֲשׂוֹתִי אִתְּכֶם לְמַעַן שְׁמִי לֹא כְּדַרְכֵיכֶם הָרָעִים
וְכַעֲלִילוֹתֵיכֶם הַנִּשְׁחָתוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה:

כא א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: ב בֶּן־אָדָם שִׂים פָּנֶיךָ דֶּרֶךְ
תֵּימָנָה וְהַטֵּף אֶל־דָּרוֹם וְהִנָּבֵא אֶל־יַעַר הַשָּׂדֶה נֶגֶב: ג וְאָמַרְתָּ
לְיַעַר הַנֶּגֶב שְׁמַע דְּבַר־יְהוָה כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הִנְנִי מַצִּית־
בְּךָ וְאָכְלָה כָל־עֵץ לַח וְכָל־עֵץ יָבֵשׁ לֹא־תִכְבֶּה לַהֶבֶת

תרגום

עַמְמַיָּא וַאֲכַנֵּישׁ יַתְכוֹן מִן מְדִינָתָא דְאַתְבַּדַּרְתּוּן בְּהֶן וְאֶתְקַדַּשׁ בְּכוֹן לְעֵינֵי עַמְמַיָּא: מג וְתִדְּעוּן
אֲרֵי אֲנָא יְיָ כַּד אֶעֱיֵל יַתְכוֹן לְאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל לְאַרְעָא דִי קַיֶּמֶת בְּמֵימְרִי לְמִתַּן יָתָהּ לַאֲבָהָתְכוֹן:
מד וְתִדְכְּרוּן תַּמָּן יַת אוֹרְחָתְכוֹן וַיַת כָּל עוֹבָדֵיכוֹן דְּאִסְתָּאַבְתּוּן בְּדִלּוֹן וְתִתְנַקְּפוּן וְתִהְוֹן חָזַן בְּכָל
בִּישַׁתְכוֹן דַּעֲבַדְתּוּן: מה וְתִדְּעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ כַּד אֶעְבֵּיד עִמְּכוֹן בְּדִיל שְׁמִי לָא כְּאוֹרְחָתְכוֹן
בִּישְׁתָּא וּכְעוֹבָדֵיכוֹן מְחַבָּלָא בֵּית יִשְׂרָאֵל אֲמַר יְיָ אֱלָהִים:

כא א וַהֲוָה פִּתְגָמָא מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר: ב בַּר אָדָם קַבֵּל נְבוּאָה לְאוֹרַח דָּרוֹמָא
וְאַלֵּיף עַל דָּרוֹמָא וְאִתְנַבֵּי עַל חוּרְשָׁא דַּחֲקַל דָּרוֹמָא: ג וְתֵימַר לְחוּרְשָׁא דְּדָרוֹמָא קַבֵּל
פִּתְגָמָא דַיְיָ כִּדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים הָא אֲנָא מַדְלִיק בָּךְ אֶשָׁתָּא וְתֵיכֻל בָּךְ כָּל אִילָן רַטִּיב וְכָל

רש"י

לפון מזון כמו שהרס כפותה ועוכתה לפ יגרע (שמות כ"ח) וכן תכרו מכתם: **(מג) ונקטתם.** לפון קטטה ל' לחר כתרגומו וסלנקון. וכן ת"י הכלכתים דמוי"ר בלע"ז (כמו לעיל ו' ט'):

כא (ב) דרך תימנה. לרך ישרלל בדרומה של בבל: **אל יער השדה.** לל בית מקדשי שעתיד לסיום כיער וכשדה להחרם להלוך בו שועלים: **(ג) ונצרבו.** לפון לרבה הסחין (ויקרל י"ג) ועל שפתו כלם

מצודת ציון

מג) עלילותיכם. מעשיכם: ונקטתם. ענין כריתה כמו ונקוטו בשכיפה (לעיל ו'):

כא (ב) והטף. הוא מלשון נטיפה והלה ומשפל בענין הדבור כמו לל תטיפו יטיפון (מיכה ב'): (ג) מצית. ענין הבערה כמו וחלם בקנכי היער (ישעיה ט'): ואכלה. ופכיה: לה. מל' לחות וכעיניות: תכבה. מלשון כבוי: להבת שלהבת. עניכם לחד ועל הכבל לחזק:

מצודת דוד

מקודם לעיני העמים כי ילמו שידי מגלה לי: (מב) אני ה'. הנאמן בהמיאי: בהביאי ונו'. כ"ל לז תדעו שאני ה': אשר נשאתי ונו'. להשבע על הדבר: (מג) וזכרתם שם. בהלרץ ההיא: ונקטתם בפניכם. הכרתו בעיני עלמכם כ"ל לחם תשפטו הכליהם על עלמכם בעבור הרעות לשר עשיתם: (מד) כי אני ה'. הנאמן בהמיאו: למען שמי. למען כבוד שמי: לא כדרכיכם. לל כגמול דרכיכם לשר היה רעים ומשחיתים:

כא (ב) שים פניך. החזר פניך בדרך לכוש כי הנביל היה נשבע מלפון יכוללים ואמר לו להחזיר פניו מול יכוללים שהיל בדרומה: והטף. דבר נגד יכוללים שהיל בדרומה: אל יער השדה נגב. על יכוללים יאמר והמשילה ליער השדה על כי שיש בה לחנים רבים מחחלפים במעלה כדרך היער שיש בו עלים רבים מחחלפים בקומה ובחסיונות וכשל הדבר בת"ם כדרך הנמושה: (ג) הנני מצית. הנה לחי הוא המעניר בך האש והיל משרוף בך כל עץ לח וכל עץ יבש ולל תכבה להבה האש וכל פני הכריות היושבים בשלש הנגב מול לפון יהיו נשרפים בלהבה האש כ"ל גם הלדיקים יכלו גם כשעים כמו שהעץ הלח נשרף בעץ היבש והלויב יאחז כל הלומות היושבים מנגב לנשל העומדת צלפון העולם:

שַׁלְהֶבֶת וְנִצְרְבוּ־בָהּ כָּל־פָּנִים מִנֶּגֶב צָפוֹנָה: ז וְרָאוּ כָּל־בָּשָׂר כִּי
אֲנִי יְהוָה בְּעֵרְתִּיהָ לֹא תִכְבֶּה: ח וָאֹמַר אֲהָהּ אֲדֹנָי יֱהוִה הֵמָּה
אֹמְרִים לִי הֲלֹא מְמַשֵּׁל מְשָׁלִים הוּא: ט וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי
לֵאמֹר: י בֶּן־אָדָם שִׂים פָּנֶיךָ אֶל־יְרוּשָׁלַם וְהַטֵּף אֶל־מִקְדָּשִׁים
וְהִנָּבֵא אֶל־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל: יא וְאָמַרְתָּ לְאַדְמַת יִשְׂרָאֵל כֹּה אָמַר
יְהוָה הִנְנִי אֵלַיִךְ וְהוֹצֵאתִי חַרְבִּי מִתַּעְרָהּ וְהִכְרַתִּי מִמֵּךְ צַדִּיק
וְרָשָׁע: יב יַעַן אֲשֶׁר־הִכְרַתִּי מִמֵּךְ צַדִּיק וְרָשָׁע לָכֵן תֵּצֵא חַרְבִּי
מִתַּעְרָהּ אֶל־כָּל־בָּשָׂר מִנֶּגֶב צָפוֹן: יג וְיָדְעוּ כָל־בָּשָׂר כִּי אֲנִי יְהוָה
הוֹצֵאתִי חַרְבִּי מִתַּעְרָהּ לֹא תָשׁוּב עוֹד: יד וְאַתָּה בֶן־אָדָם הֵאָנַח
בְּשִׁבְרוֹן מָתְנַיִם וּבְמְרִירוּת תֵּאָנַח לְעֵינֵיהֶם: טו וְהָיָה כִּי־יֹאמְרוּ

*פתח באתנח

ת"א והכתי ממך. ג"ק ק' ע"ז ל': ומחה בן מדם. בכתוב כ"מ כתונות ק"ב: ויהי כי ימותו. בכתוב שם כתונות שם:

תרגום

אִילָן יַבִּישׁ לָא תִטְפֵּי לְשַׁלְהוֹבִיתָא דְמִשְׁיצָא וְיִתְרַשְׁמוּן בָּהּ כָּל אַפָּיָא מִדָּרוֹם לְצִפּוֹנָא: ד וְיִחֲזוּן
כָּל בְּנֵי בִסְרָא אֲרֵי אֲנָא יְיָ אַדְלֵקְתַהּ לָא תִטְפֵּי: ה וַאֲמַרִית קֳבֵל בָּעוּתִי יְיָ אֱלָהִים הָא אִנּוּן
אָמְרִין לִי הֲלָא מַמְתֵּיל מַתְלִין הוּא: ו וַהֲוָה פִּתְגָם נְבִיאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר: ז בַּר אָדָם קַבֵּל
נְבוּאָה עַל יְרוּשְׁלֶם וְאַלֵּיף עַל מַקְדְּשִׁין וְאִתְנַבֵּי עַל אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל: ח וְתֵימַר לְאַרְעָא
דְיִשְׂרָאֵל כִּדְנָן אֲמַר יְיָ הָא אֲנָא שָׁלַח רוּגְזִי עֲלָךְ וַאֲפֵיק חַרְבִּי מִנְּיָדְהָּ וַאֲגְלֵי מִנָּיךְ זַכָּאֵי וּרְחִיל
לְשֵׁיצָאָה חַיָּבָא: ט חֲלָף דְּאֲגְלֵי מִנָּיךְ זַכָּאֵי בְּדִיל לְשֵׁיצָאָה חַיָּבָא בְּכֵן תִּפּוֹק חַרְבִּי מִלְּדָנָהּ עַל כָּל
בִּסְרָא מִדָּרוֹם לְצִפּוֹנָא: י וְיִדְעִין כָּל בְּנֵי בִסְרָא אֲרֵי אֲנָא יְיָ אַפֵּקִית חַרְבִּי מִלְּדָנָהּ לָא תְתוּב
עוֹד: יא וְאַתְּ בַּר אָדָם אִתְאַנַּח בְּזִיעַ חֲרָצִין וּבְמָרָר תִּתְאַנַּח לְעֵינֵיהוֹן: יב וִיהֵי אֲרֵי יֵימְרוּן לָךְ

רש"י

לרבים (מכלי ט"ז) לשון כויה: כל פנים מנגב צפונה. כל המקומות שנתרחקו אל נגב שהיו בצפון ל' לרב רטרי"ר בלע"ז: (ה) ממשל משלים הוא. כשהוי מתכנה לפס בלשון משל והידה כגון יער ואם תוכלח לה וכיוצ: (ו) ויהי דבר ה' אלי לאמר. הכתב לפס נבואה מפורסם שאמרתי לך פיס פניך דרך ירושלים ואתה בן אדם הנבא אל אדמת ישראל: (ז) והטף. והכתב וכן אל תטיפו (מיכה ב') ולא תטיף על בית יעקב (עמוס ז'): אל מקדשים. הוא יער הסדה. מקדשים. שמ חורבנים: (ח) צדיק ורשע. הוא הלח והיבש: (ט) יען אשר הכרתי ממך. וידעתי כי יאמתו התומות לחידכם לקלוף עליכם ואגרה את

מצודת דוד

(ד) וראו כל בשר. בעבור חוק ההנעלה ידעו כולם שאני מעשה ולא אמקנה כן לא תכבה עד יאכוף הכל: (ה) המה. בני עמי לומרים עלי הלא הוא מדבר במשל ומוכל ח"ב להבין המשל לפי דעתו ולמענה: (ז) אל ירושלים. כלומר ח"ב לחדבר ממך נבואה בכוכה כמוה שהיא: אל מקדשים. יאמר על ההולם והמיכל ונים קדם הקדשים: (ח) הנני אליך. הנה אני אלחם עמך: (ט) יען. בעבור שתכבות ממך לדיק ורשע ועשיתי בך נקמה גדולה ושמחו עליכם לויניכם ועזאו לכעה לכן יקלו גם כל התומות היוצאים מנגב בצל העומדת בלצון: (י) כי אני ה' הוצאתי. עד נאם אמקנה: לא תשוב עוד. עד תכניה כל בצל היוצאים ממנ בצל וכלומר מצ"ב לם היתה עת אמקנה כי אמקנה לא התחיל כ"ב: (יא) האנח. עשה לחתה כלדם המלעטר: בשברון מתנים. כ"ל לחנחה גדולה ואללו נשברו המתנים ונפלו מפוזר התחתה: ובמרירות. כ"ל בתכיכות לב חלוש לעיני יתכלל:

אֵלַיִךְ עַל־מָה אַתָּה נֹאנָח וְאָמַרְתָּ אֶל־שְׁמוּעָה כִּי־בָאָה וְנָמַס
כָּל־לֵב וְרָפוּ כָל־יָדַיִם וְכֵהָתָה כָּל־רוּחַ וְכָל־בִּרְכַּיִם תֵּלַכְנָה מָיִם
הִנֵּה בָאָה וְנִהְיָתָה נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה: ג וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר:
ד בֶּן־אָדָם הִנָּבֵא וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר יְהוָה אֱמֹר חֶרֶב חֶרֶב הוּחַדָּה
וְגַם־מְרוּטָה: ה לְמַעַן טִבְחָה טִבְחָה הוּחַדָּה לְמַעַן הֱיוֹתָלָהּ בָּרָק
מָרֻטָּה אוֹ נָשִׂישׂ שֵׁבֶט בְּנִי מֹאֶסֶת כָּל־עֵץ: ו וַיִּתֵּן אֹתָהּ לְמָרְטָה
לְתָפְשׂ בַּכָּף הִיא הוּחַדָּה חֶרֶב וְהִיא מֹרֶטָה לָתֵת אוֹתָהּ בְּיַד־
הוֹרֵג: ז זְעַק וְהֵילֵל בֶּן־אָדָם כִּי־הִיא הָיְתָה בְעַמִּי הִיא בְּכָל־נְשִׂיאֵי

ת"א ומק כל לב. סס: זעק והילל. יומא ע':

תרגום

עַל מָה אַתְּ מִתְאַנַּח וְתֵימַר עַל בְּסוֹרְתָא אֲרֵי אָתְיָא וְיִתְמַסּוּ כָּל לֵב וְיִתְרַשְׁלָן כָּל יְדִין וְתָעֲמֵי כָּל רוּחַ וְכָל רֻכּוּבַיָּא יְתָאַשְׁדָן מַיָּא הָא אָתְיָא וְתִתְקַיָּם אֲמַר יְיָ אֱלָהִים: ג וַהֲוָה פִּתְגָּם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר: ד בַּר אֱנָשׁ אִתְנַבֵּי וְתֵימַר כִּדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים אֱמַר חַרְבָּא דַּמַלְכָּא דְּבָבֶל הִתְקְטוֹל וַחֲרָבָא דְּבָנֵי עַמּוֹן תִּתְנֵי וּתְשֵׁיצֵי: ה בְּדִיל לְמִקְטַל קְטוֹל אִשְׁתְּלִפַת בְּדִיל לְמֶעְבַּד פּוּרְעָנוּת אֶשְׁתַּנְיַת עַל דַּתְרַיְהוֹן שִׁבְטָא דְּבֵית יְהוּדָה וּבְנֵימִן לְשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל כַּד גְּלוֹ עַל הָפְלַחוּ לְטַעֲוָתָא וְתָבוּ אִנּוּן לְמִטְעֵי בָּתַר צַלְמֵי אֲעָיָא: ז וְהַב פּוּרְעָנוּתְהוֹן לְאִתְמְסָרָא בְּיַד מַלְכָּא דְּבָבֶל הִיא מְחַת חַרְבָּא תְּהֵי פּוּרְעָנוּתְהוֹן לְמִמְסַר יַתְהוֹן בְּיַד קְטוֹלִין: ז צְוַח וְאֵילֵיל בַּר אֱנָשׁ אֲרֵי הִיא חֲוָת בְּעַמִּי הִיא בְּכָל רַבְרְבֵי יִשְׂרָאֵל קְטוֹלֵי חַרְבָּא אִתְכַּנְּשׁוּ וְאָתוּ עַל עַמִּי מִשְׁחוֹר שְׂחוֹר

רש"י

כנוכלנגר בכולם והוא שכתבתי ונלמדנו מה כל פעם הדרומיים: (יד) חרב חרב. שתי חרבות חרב תלך בגל רשעתם ואחר כך חרב בני עמון ביד ישמעאל בן נחשים שיהרוג את גדליה ואת הכלפיפי' תלוי משתרים החרב כמו שמפורש (בירמיה נ"ל): מרוטה. פורפיר"ש בלע"ז. ומנחש חברו לשון שליפה וכן ויתן אותה למורט' וכן כולם: (טו) היה לה ברק. להיות לה ברק זהרורי' פלמור"ם בלע"ז: או נשיש. לשון חמיסה הוא שמח ים לנו לשמוח עוד: שבט בני מאסת כל עץ. שבט שלמי מכה בה את בני ליסרו קשה מכל הסבטים ומואסת היא מכה כל מטה וכל עץ כי היום תגלה לכלום: (טז) ויתן אתה. את השבט: למרטה לתפש בכף. לשלחה שתהא מוחה ומגוהה להופשה בכף: היא הוחדה חרב. היא השבט חרב החדה ומרוטה היא לתת אותה ביד נבוכדנצר להרוג בה: (יז) והילל. לשון יללה: כי היא. החרב תהיה בעמי ובכל

מצודת ציון

(יב) ורפו. מל' רפיון ויאמר על הנכאל ומתייאש: וכהתה. ענין עכיבה ומונח כמו כהה הנגע (ויקרא י"ג): ונהיתה. מל' היה: (יד) הוחדה. מל' חדידה ושנון: מרוטה. ענין לטוש ולחלוש כמו מחוסם ממוטב (מ"ל ז'): (טו) ברק. להט וזוהר כמו ונרק חנית (נחום ג'): שבטי. שכניע: (טז) לתפש. ענין למיזה: בכף. נכף היד: היא הוחדה חרב. כמו הפוך היא מכ הומדה וכן כל לבים עמים (מהלים פ"ט): (יז) והילל. כפכא פכיה כי לא עליונו תגלה כ"ל על לויטיגו: שבט בני. כלומר לא כן הוא לך דעו שהחכך תחוה לכלום שבט בני כ"ל לוכלמי יפחמיל והוא מקבא קלה: מאסת כל עץ. עמה ממלם כל עץ ולא תכלות לוחם כ"ל לא מלך עמה על המלחמות להכריחם ולפי שהמציל לא יכולכים ליעב למך ל' שבט וכיוצא בו בלומות נשם עץ: (טז) ויתן אתה למרטה. החיב נתן את החכב לנמלא לוחם למען תהיה כחויה לחתוך ביד: היא הוחדה חרב. כ"ל החכב ההיא תדהו לוחם ומכעו לוחם למען תם לוחם ביד כ"ל הסובב לעיוכל להכנות הכוגים ולהנפיל מנשים: (יז) זעק וגשם יללה כי החכב ההיא תהיה בעמי ובל היא

מצודת דוד

(יב) אל שמועה. בעבור השמועה הנבא תגיעו מיכמלים מחוכנבה ולכן נמסו כל הלבבות וכפו ידי המנשים וכוח כל מדם כהפה והוסחלה ובכיי כל המנשים יכועו מכהת הנכלה כמו המיס ענשים ומיכם נחיס: הנה באה. כ"ל הנה היא קרובה כמלו כבר נמלא ונהיתה: (יד) חרב חרב. על חכב כ"פ יאמר וכפל המלה כדרך המקובן וכן מעי מעי (ירמיה כ'): ונם מרוטה. לעם לוחה להמיל המלוחה: (טו) למען טבח ונו'. המחוד היה למען תהיה מכיפה לעבוח בה והמכוסה היפה למען יהיה לה נפך להנהיל המנשים: או נשיש. לו שמא תלמכו נשים על

יִשְׂרָאֵל מְנוּרֵי אֶל־חֶרֶב הָיוּ אֶת־עַמִּי לָכֵן סְפֹק אֶל־יָרֵךְ: יח כִּי
בָחֹן וּמָה אִם־גַּם־שֵׁבֶט מְאָסֶת לֹא יִהְיֶה נָאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה: יט וְאַתָּה
בֶּן־אָדָם הִנָּבֵא וְהַךְ כַּף אֶל־כָּף וְתִכָּפֶל חֶרֶב שְׁלִישִׁתָה חֶרֶב
חַלְלִים הִיא חֶרֶב חָלָל הַגָּדוֹל הַחֹדֶרֶת לָהֶם: כ לְמַעַן וָמוֹג לֵב

ת"א מנורי לל מכב. סס:

תרגום

בְּכֵן טְפַח עַל יַרְכָא: יח אֲרֵי אִתְנַבִּיאוּ עֲלֵיהוֹן נְבִיָא וְלָא תָבוּ וּמָה יְהֵי בְּסוֹפֵיהוֹן אֲמַר וְאַתְּ שְׁבָטָא דְבֵית יְהוּדָה וּבְנֵימִין מְגָלָא וְגֻלּוֹן וּבְעוֹבְדֵיהוֹן בִּישַׁיָא לָא יְתַקְּמוּן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים: יט וְאַתְּ
בַּר אָדָם אִתְנַבֵּי וּטְפַח יַד עַל יַד וְתִתְכַּפֵּיל חַרְבָּא תְּלָתָא חֲרַב קְטוֹלִין הִיא חֲרַב פּוּרְעָנוּת
קְטוֹלָא רַבָּא דְמָזְעָא לְהוֹן: כ בְּדִיל לְמִתְבַּר לִבְּהוֹן וּלְאַסְגָּאָה מַתַּקְלְהוֹן עַל כָּל קִרְוֵיהוֹן מַנֵּיתִי

רש"י

נסיסים ומריסס: **מנורי אל חרב.** קבוצם עמיס בחיס לחרב היו סביבות עמי כן ת"י מגורי לשון מוגר בקיץ בן משכיל (משלי י') מגרה בקציר מאכלה (משלי ו') נסרסו ממגורות (יואל ג') הטוד הזרע במגרה (חגי ב') ומנחם חברו ל' ירחם כמו ויגר מושב (במדבר כ"ב): **לכן ספק אל ירך.** למכי ולקיטה: **(יח) כי בחן.** כי בוחן רב בגרות אחר פורעניות הרבה נכחכו בהן שבט ולבר ורעב וחיס: **ומה אם גם שבט מאסת לא יהיה.** ומה תהי עוד על בני חס גם שבט מוחסת זו תבוז עליו עם אחר הבוחן: **לא יהיה.** עוד בני בעולם וכן ת"י לה יתקיימון לחבל אחר המקרה לה תרגם כך וכ"כ בעיני וממעתי בו לשומת רביס רחיתי בספרי פתרומת ולה נתייחבו לי ולפייט סיסל בחמובה (בחבת רחמוה ביולר) ומוחסת כל עץ הלקיחה המוב מסייעני מקרא לה בחרב מוחסת כל עץ ויוכהן כן תרגם לו נסיס וגו' על לחליחו שבטה לבית יהודה ובניתן לשבטה ליסרחל כל גלו על דפלחו לטעוחה ומבו לימון למעטי בחר לללי לחיית לף הוח מפרש לו נסיס לשון חמיסה: **כי בחן ומה אם גם שבט מאסת לא יהיה.** לחרי לימבניתו עליהן נביה ולה חבו כלומר בחר בחון שלה יבוזו ומה יהי בסופיהן חס גם שבט מוחסת לה יהיה חמר ולף שבטה לבית יהודה ובניתן מגלה יגלון ובעובדיהן ביישה לה יתקיימון מלכות שבט שהיתה מוחסת בחבירתה ומלעגת עליהם ועל הרעה הבחה עליהם לף היא לה תהיה ולה הקום עוד לפחרתו ל' לחר לו נסיס וגו' לו חמת נסיס כי חלמר ללי שבט בני מוחסת כל עץ מלכי יהודה מוחסי ע"ה הס כמו שחניתו בחביה שחמר (ד"ה ב' י"ג) ועתהם עגלי הזהב ומ', ויוספת וחזקיהו ויחשיהו שבערו כל ע"ה שבעולם שחחת ידם ולף ללו יבוזו בחבוזה: **זעק ויהילל.** ולל הנים על זלה כי היה חהיה בעתי ולחה כי בוחן הדבר בחון הדבר לפני שלה יבוזו חבוזה סוגחה ומה לה גם שבט מוחסת לה יהיה ומה לחחיון עוד לפילו לה בלו לבוז ולחלום בע"ח לה יתקייס הדבר כילם כי יחברו לבוז לרבעתה והוה שחמר לירחים לה יבוז ולה יפוז: **(יט) הנבא והך כף על כף.** כלרך הסופרים ומה היה הכוואה: **ותכפל חרב שלישתה.** לחי לחרתי הרב חרב חרבו של נבוכלנלר להחריב ירוחלים וחרב בני עמון בגלילה עוד ים חרב שליחים כפולה כשהיתון הללו וחרב חללים חהיה והיא חרב שהלל הגדול המפלח חללים רבים: **החדרת להם.** בכל חלר חללו חרלוף לחבה בחלרי חדרים הרי יוחנן בן קרח ובני לחיולי' ולנו למלרים שם חשיגם חרב וכן בכל המקומות לחר יחלטו מהם לל ערים בלורות כמו שחמור בעתון על כל שעריהם ותחי לחבתה חרב: **(כ) למוג.** לשון הנעה לשון לחר לשון דבר נמס:

מצודת דוד

מהיה בכל נסיעי יבכלל הם הבניים והמוכלים: **מנורי אל חרב.** מכיים מלוכיים בחרב היו עם עמי להכות בהם ולכן הכה בכף על היין לך לעב ולבל: **(יח) כי בחן.** כי בחרב ההיל נתחזקה בדבר ההדוד והזהב ולמה נתחזקה כ"ל הם גם המלם לכרות שבע כני הם מוכלכי יבכלל וכמו שמוחסת כל עץ הם מוכלכי המלומות ח"ב לה יהיה נוכך כלל לל החרב ולמה ת"ב בהחזקה: **(יט) והך כף אל כף.** לרך לעב ולבל: **ותכפל.** לחוד בשלוחה לחבר חרב הבליטים תהיה כשולה ומכוד' משחי החרבות שעשנו כ"ל גלות לדקיהו תהיה קשה מגלות יהויקים ויהויכין: **חרב חללים היא.** החרב ההיל חפיל חללים רבים וגם חפיל חלל הגדול ושל המלך לדקיה יחמר כי גם הוא נלקח בשבי ויבא בחחקה לחבל שחחי הגליות הלחשונות עם כי שחבו המלכים לה הרבו לשחות שעם: **החדרת להם.** כ"ל החרב ההיל שמוחה בחרב מיומד לשוח עליהם: **(כ) למען למוג לב.** הניחה תהיה למען המק לב המבשים והחבטות המכושלים ועל כל שעבי עריהם למן עבחת חרב כי בכל עריהם יהרגו בחרב:

מצודת ציון

מ"י יללה: **מנורי.** ענין קנוץ וחפיסה כמו לוקח בקיץ (משלי י'): **אל חרב.** כמו בחרב וכן ולל המון (שמות כ"ה) וכ"ל ובהמון: **את עמי.** עם עמי: **ספק.** ענין הכלה כמו ויספק לח כפיו (במדבר כ"ד): **ירך.** הוא לך המדה: **(יח) בחן.** ענין מחק כמו לחן בוחן (משלי ח'): **ומה.** ענינו כמו ולמה וכן מה יהלוכן לחם מי (לויקה ג'): **(יט) והך.** מלבון הכלה: **ותכפל.** מלבון כפל: **שלישתה.** מלבון שלשה: **החדרת.** מלבון חדר: **(כ) למוג.** ענין המקה:

הַרְבֵּה הַמַּכְשֹׁלִים עַל כָּל־שַׁעֲרֵיהֶם נָתַתִּי אִבְחַת־חָרֶב אָח
עֲשׂוּיָה לְבָרֵק מְעֻטָּה לְטָבַח: כא הִתְאַחֲדִי הֵימִינִי הָשִׂימִי הַשְׂמִילִי
אָנָה פָּנַיִךְ מֻעָדוֹת: כב וְגַם־אֲנִי אַכֶּה כַפִּי אֶל־כַּפִּי וַהֲנִחֹתִי חֲמָתִי
אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי: כג וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: כד וְאַתָּה בֶּן־
אָדָם שִׂים־לְךָ ו שְׁנַיִם דְּרָכִים לָבוֹא חֶרֶב מֶלֶךְ־בָּבֶל מֵאֶרֶץ אֶחָד
יֵצְאוּ שְׁנֵיהֶם וְיַד בָּרֵא בְּרֹאשׁ־דֶּרֶךְ עִיר בָּרֵא: כה דֶּרֶךְ תָּשִׂים
לָבוֹא חֶרֶב אֶת רַבַּת בְּנֵי־עַמּוֹן וְאֶת־יְהוּדָה בִּירוּשָׁלַם בְּצוּרָה:

תרגום

קָטְלִי חַרְבָּא וְ חַרְבָּא אִשְׁתְּלִיפַת לְמִקְטַל אִשְׁתַּנְיַנַת לְשֵׁצָאָה: כא אִשְׁתְּלִיפִי וְקִטְילִי מְדַרְמָא
וְשַׁצִּי מִן צִפּוֹיָא לְאָן אַפָּךְ מְסַמְּנִין: כב וְאַף אֲנָא אֵיתִי פּוּרְעָנוּת עַל פּוּרְעָנוּת וַאֲנַיַּח חֵמְתִי אֲנָא
יְיָ גְּזֵרִית בְּמֵימְרִי: כג וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר: כד וְאַתְּ בַּר אָדָם אַתְקֵן לָךְ
תַּרְתֵּין אוֹרְחָן דֵּיתוּן קְטוֹלֵי חַרְבָּא דְמַלְכָּא דְבָבֶל מִמְּדִינְתָּא חֲדָא יִפְּקוּן תַּרְוֵיהוֹן וְאַתְרָא
אַתְקֵן בְּרֵישׁ פָּרְשׁוּת אוֹרַח קָרְתָּא אַתְרָא אַתְקֵן: כה אוֹרְחָא אַתְקֵן דֵּיהוֹן בָּהּ קְטוֹלֵי חַרְבָּא

רש"י

והרבה המכשלים. והרבות המכשולים וכן כל הרבה שבמקרא לשון הרבות הוא לשון פעול: **אבחת חרב.** יש פותרין עבחת ט"ח בחת לל"ק בע"ט ג"ח ויש פותרין כמו מבעט לשון בעיטה ולא יתכן כי הת"ו בלבחת לעיט יסוד ולא בהא אלא לסמיכה והת"ו בבעטה מן היסוד ומי לומר לבחת חרב שמעטת קול שרוגי חרב לשון עביטה גלחמיוט"ם בלע"ז כי ו"ן בעביטה יסוד וסופל הוא כמו ו"ן בעטיה ובבא במקומה לל"ק כמו (חיוב י"ג) ולחוטי בהסיכה לסוך שמן (מלכים ב' י"ז) ומבחם פירש כמו לעיתה חרב ואין לו למיון אלא פחרוט לפי עניינו: **אח עשויה לברק.** לוי ואת כי עשויה היא ללטש מרוטה ומוברקת: **מעטה לטבח.** ועטויה בשמלה על החפם בכף לטבח ביום המלחמה ויש פותרין מעטה על ל' מיעוט שמתמעטה כשמשניין לוחשה וטעות הוא בידם כי חסרון הוי"ו ולגשום הט"ת יורה עליה כי אין הת"ם פורש בתיבה כמ"ש על מעוכה ומשוכה ומעוטה ומעלפה ספיריס (שיר ה') ומבחם חבר מעטה לשון מחשבה כמו (למיכל ב') בחיב עטה וטעם לבל דומם פוחד לומה כמו עוטה לור כשלמה (תהלים ק"ד): **(כא) התאחדי.** אל מקום אחד או לימין או לשמאל: **מעדות.** מזמנות: **(כב) וגם אני אכה כפי אל כפי.** לי לומר לך אכה כף אל כף וגם לי כמוך מקונן עליהם ואכה כפי אל כפי אל חמתי בוערת בי והניחותי לומה: **(כד) שים לך שנים דרכים.** כמו שהוא מפורש במקרא: **ויד ברא בראש דרך עיר.** פנה לך מקום ברחם דרך שתבא בה ועשה לך יון דרך מפולמת לפרשה דרכים ה' פוסה לימין ואחד פוסה לשמאל: **יצאו שניהם.** שני המלכים: **ויד ברא.** מקום פנוי מן הקולים והברהנים ליסרטי"ר בלע"ז והוגמתו בספר יהוסף (י"ז) עלה לך היערה וברחם לך שם ועוד כי הר יהיה לך כי יער הוא וברחתו (שם) ומבחם חברם כולם לשון ברירה כמו ברו לכם היום (מ"ב י"ג) ברח ליסרט"ם בלע"ז: **(כה) דרך תשים לבוא וגו'.** שני דרכים הללו למלך בבל היוצא מארצו על מנת לילך לו לירושלים או לרבת בני עמון לחיזו מבחיהן סיפול לו גורל בקסמיו עליה כמו שמפורש כי עמד מלך בבל

מצודת ציון

המכשלים. עיין המשוה ונפילת הכה: **אבחת.** ענינו כמו עבחת בחלוף ל"ק בע"ט בלע"ז: **אח.** כמו הלח והוא ענין לשון יללה: **מעטה.** ענין עטיפה וכריכה כמו מעטה מהלה (ישעיה ס"ה): **(כא) התאחדי.** מלשון לחד: **השימו.** מל' שימה: **השמילי.** מלשון שמאל: **אנה.** להיכן: **מעדות.** מזמנות כמו מועדים לשני היכל ב' (ירמיה כ"ד): **(כב) והנחתי.** מלשון מנוחה ויומר על השקטת הכעס וכן והניחותי חמתי בך (לעיל ט"ז): **(כד) ויד.** מקום כמו יד לשלוט (ש"ב י"ח): **ברא.** מלשון בריכה כמו ברו לכם היום (ש"ב י"ז): **(כה) את רבת.** על כרחם וכן ולח יהודה כמו וירדפו על מדין (שופטים ז'): **בצורה.** מלשון מצור:

מצודת דוד

עשויה לברק. המכך עשויה לעושה למען היות לה אהב להבהיל לנשים והיו מעוטפת בנגד לבל יסוד המהוד להיות נכונה לפגוש בה: **(כא) התאחדי.** כאלו אל המכך יאמר אם המכך היולאת מנגדך לך בחלוד מן הכרכים או פנה עצמך אל הימין כ"ל ליהודה היושב בימין או השימי עצמך אל השמאל כ"ל לבני עמון היושב בשמאל: **אנה פניך מועדות.** ומזומנות ללכת: **(כב) וגם אני וגו'.** כלומר אבל אני שלויתי לך הנצח והך כף אל כף כן גם אני לבני כפי אל כפי כי יעצתי שעל יהודה אלך המכך והזה הנוח מחתי מחכה קלפתי עליהם: **אני ה' דברתי.** וכן היה: **(כד) שים לך.** עשה לך שני דרכים לנוח בחלוד מהם מכך אלך בבל: **מארץ אחד.** היא בבל: **ויד ברא.** נכון מקום מיוחד על הדרכים ההם ובהחלוק דרך היולאת מן העיר שם נכתב

ג"ל שם המקום הזה נכון: **(כה) דרך תשים.** דרך אחד תשים לנוח שם המכך אל רבת בני עמון: **ואת יהודה.** ג"ל וגם

כו כִּי־עָמַד מֶלֶךְ־בָּבֶל אֶל־אֵם הַדֶּרֶךְ בְּרֹאשׁ שְׁנֵי הַדְּרָכִים לִקְסֹם־
קֶסֶם קִלְקֵל בַּחִצִּים שָׁאַל בַּתְּרָפִים רָאָה בַכָּבֵד: כז בִּימִינוֹ הָיָה ו
הַקֶּסֶם יְרוּשָׁלַ‍ִם לָשׂוּם כָּרִים לִפְתֹּחַ פֶּה בְּרָצַח לָהָרִים קוֹל בְּתָרוּעָה
לָשׂוּם כָּרִים עַל־שְׁעָרִים לִשְׁפֹּךְ סֹלְלָה לִבְנוֹת דָּיֵק: כח וְהָיָה לָהֶם
כְּקֶסֶם־שָׁוְא בְּעֵינֵיהֶם שְׁבֻעֵי שְׁבֻעוֹת לָהֶם וְהוּא־מַזְכִּיר עָוֹן
לְהִתָּפֵשׂ: כט לָכֵן כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה יַעַן הַזְכַּרְכֶם עֲוֹנְכֶם בְּהִגָּלוֹת

*יתיר ו׳

תרגום

מַרְבַּת בְּנֵי עַמּוֹן וְעַל דְּבִית יְהוּדָה דִּי נְפַקוּ מִדְּיוֹשֶׁלֶם לְמֵיתַב בְּקֹדְוֹן בְּרִיכָן: כו אֲרֵי קָם מַלְכָּא
דְּבָבֶל עַל אֵם פַּרְשׁוֹת אוֹרַח בְּרֵישׁ תַּרְתֵּין אוֹרַח לְמִקְסָם קָסֵם קְשַׁת בְּגַרְדֵּיא שְׁאַל בְּצַלְמָנַיָּא
חָזָא בְּכַבְדָּא: כז בִּימִינֵיהּ הֲוָה מָקְמָא נָפֵיל לְמֶהֱךְ לִירוּשְׁלֶם לְמַנָּאָה אַפְרוֹדָן לְפַתָּחָא תַּרְעִין לְיַעֲלוּתָן
בְּהוֹן קְטוֹלִין לַאֲרָמָא קָל בְּאֲצוּחַת קְרָנָא לְמַנָּאָה אַפְרוֹדָן עַל תַּרְעִין לְמִעְבַּד מַלְיָתָא וּלְמִבְנֵי
כָּרְקוֹם: כח וַהֲוָה לְהוֹן קְסוּמֵיהוֹן כְּדִיבִין בְּעֵינֵיהוֹן נַחֲשִׁין דַּהֲוָה מְנַחֵשׁ לְהוֹן וְאִנּוּן לָא יָדְעִין דְּאַרְבְּעִין
וּתְשַׁע זִמְנִין הֲוָה כְּתִיב וּמְתַרְגַּם עַל פִּתְגָמָא עַד דְּתֵיתֵי לֵיהּ שַׁעֲתָא דְּתִסְתַּרְסַר בִּידֵיהּ: כט בְּכֵן כְּדֵין
אֲמַר יְיָ אֱלָהִים חֲלַף דְּאַדְכַּרְתּוּן חוֹבֵיכוֹן בְּאִתְגְּלָאָה מְרָדֵיכוֹן לְאִתְחַזָּאָה חֲטָאֵיכוֹן בְּכֹל עוֹבָדֵיכוֹן חֲלַף

רש"י

וגו׳: **(כו) אם הדרך.** קרפו"ר בלע"ז: **קלקל בחצים.** ליטע בלאטע חיס ורק חן כלפי מעלה ואינ פוסח מתוליס ליתין לו למחל ולתקוס שסיח פוסח סוח סגורל. קלקל בחליס חבדו מנחס עס נחשס קלל (לעיל ו׳) ועס לח פניס קלקל (קהלת י׳) וים משמע קלקל לשון קלקול כמו (ירמיס ד׳) וכל הגבעות יתקלקלו וים לועזיס קלקל ערמחי"ט בלע"ז וכן ח"י קלקל בחלי' קשס בגרריא: **שאל בתרפים.** לשס שמלבר במכשפות וים שעס מכוונת שחס עושסו בוחסס שעס ים בו לבוד לעולס: **ראה בכבד.** ים בקיחיס קוסמיס בכבד: **(כז) בימינו היה הקסם ירושלם.** כל גורלותיו קסמו לו לבח ירושלים: **לשום כרים.** שלטוניס ממוניס רחמי גייסות: **לשום כרים על שערים.** לחסס וגיים שלך סב על סער פלוני: **לשפך סללה.** סופכין עפר וסוללין ומוכרין חל גבוס וכובסין לוחסס כעין שכובסין חלי סתגבלים לעמוד עליו ולהלחס בבחי הערי: **(כח) והיה להם.** ליסרחל מס שעשס נבוכלנלר: **כקסם שוא.** ולח יחמינו סילוים חך בחמת: **שבעי שבעות להם.** לרבעיס ושבע פעמיס קסס לסס נבוכלנלר וכל הקסמי' כוונ זה כזה: **והוא מזכיר עון להתפש.** קסמיו קסס נבוכלנלר וכל הקסמי' סחיו מזכירים לו עמון ומואב שכיוסס שהיו שומעין לח חוכחת הנביחים: וכן ובים עליה ככיס (לעיל ל׳): **סללה.** הוח חל העפר חול המוחה לעלות עליה להלחס על העיר: **דיק.** כעין מגדל מעץ חול העיר והול מתחנולס המלחמה: **(כח) שבעי שבעות.** חל'

מצודת דוד

סמיס דרך לל יהודה היוסד בירושלים הנלוכה ומוסד להשגב שם: **(כו) כי עמד** וגו׳. כ"ל הדבר הזה שם לממ מלך בבל עמד בצלחי מחלקו על פס הדרך והול המקום לשר יחצבשו משם הדרכים לילך ולילך המשמשות לפניו לל חול המקום ההיל: **בראש.** בהתחלת שני הדרכים המתפצלים: **לקסם קסם.** העמידה שם כיסה למעון קסם קסם לדעת חנה ילך וילנים: **קלקל בחצים.** לשם חכך בכלל המלים עד שהיה מזהיר ביותר והכוונה יוכל לכלוחו בו כמו במלחה ודכך בעלי הקומעים לכלוח בו ולקסום: **שאל בתרפים.** עשוייס המה בלוכות לדם ומנידים עתידות ע"י כשוף: **ראה בכבד.** כי יש בו בהיכות בעת שחולילים לוחו מנוף בעל חי והכוונה יוכל לכלוח בו ודכך בעלי הקסם לקסם בו: **(כז) בימינו היה הקסם ירושלים.** הקסם היה מגיד לנסה בימינו לל יכולים: **לשום כרים.** להעמיד לליס מנגחים חול המחוות לשבור ולכחסס: **לפתח פה ברצח.** לזעק לח העם שילכלו לח בני העיר: **להרים קול בתרועה.** להבהיל לח העם: **על שערים.** לשבר השעריס: **לשפך סללה.** ליסרחל היה בעיניהס כקסם שוח כ"ל מה שעלה בקסמיו לעולס יכולים היה בעיניהס שוח כי מחמו שלח יוכל לכבוש כאלו הכסדים נשבעו לסם שבועות רבות שלח יכבשו לוחה: **והוא מזכיר עון.** לבל כ"ל מלבי יכולים היה מזכיר לח העון לבני המקום בעשותם כשבע בעשם להיות קצה שיביה כחשם ביד המויב: **(כט) יען הזכרכם עונכם.** בעבור שלחסס מזכיכים עוונוחיכם הכלוונים ממה שלחסס מגלים פשעיכם

מצודת ציון

(כו) **לקסם קסם.** ענין כשוף. **קלקל.** ענין לעיפה חכוך כמו והול לח פניס קלקל (קהלת י׳) והול מל׳ מחוסת קלל (לעיל ו׳): **בתרפים.** ללמיס מנידים עתידות ע"י כשוף כמו וחגמוד כחל לח התכפיים (בראשית ל"ח): **(כז) כרים.** ענין לילים עשויים מנגזל ונהם מנגחים בחומה להפילה כמוחכ ביוסיפון וכן ובים עליה ככיס (לעיל ו׳): **סללה.** הוח חל העפר חול המוחה לעלות עליה להלחם על העיר: **דיק.** ענין מגדל מעץ חול העיר והול מתחנולס המלחמה: **(כח) שבעי שבעות.** מל'

פִּשְׁעֵיכֶם לְהֵרָאוֹת חַטֹּאותֵיכֶם בְּכָל עֲלִילוֹתֵיכֶם יַעַן הִוָּכְרְכֶם
בַּכַּף תִּתָּפָשׂוּ: ל וְאַתָּה חָלָל רָשָׁע נָשִׂיא יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־בָּא יוֹמוֹ
בְּעֵת עֲוֹן קֵץ: לא כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה הָסִיר הַמִּצְנֶפֶת וְהָרֵם
הָעֲטָרָה זֹאת לֹא־זֹאת הַשְׁפָּלָה הַגְּבֹהַּ וְהַגָּבֹהַּ הַשְׁפִּיל: לב עַוָּה עַוָּה
עַוָּה אֲשִׂימֶנָּה גַּם־זֹאת לֹא הָיָה עַד־בֹּא אֲשֶׁר־לוֹ הַמִּשְׁפָּט
וְנָתַתִּיו: לג וְאַתָּה בֶן־אָדָם הִנָּבֵא וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה
אֶל־בְּנֵי עַמּוֹן וְאֶל־חֶרְפָּתָם וְאָמַרְתָּ חֶרֶב חֶרֶב פְּתוּחָה לְטֶבַח

ת"א ולחה מלג. נכנוס י"ם: הסיר. ניעין ז': עוה. ע"ז ל':

תרגום

דְּאַדְכַּרְתּוּן בִּיד מַלְכָּא דְּבָבֶל תִּתְמַסְרוּן: ל וְאַתְּ חַיָּב קְטָלָא רִשְׁיעָא רַבָּא דְּיִשְׂרָאֵל דְּמָטָא יוֹם
מַדְבְּרֵיהּ עֲדָן הוּשְׁלֵמַת חוֹבוֹהִי: לא כִּדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים אַעְדֵּי מִצְנְפְּתָא מִשְׁרְיָה כַּהֲנָא רַבָּא
וַאֲבַטֵּל כְּתָרָא מַצְדְּקָיָה מַלְכָּא אֲמַר דֵּין וְדֵין בְּאַתְרֵיהּ לָא יִתְקַיֵּם מְגָלָא יְגֻלּוֹן גְּבַלְיָה בַּר אֲחִיקָם
דְּלָא חָת דִּילֵיהּ יִסְבְּנָה וְצַדְקָיָה דְּדִילֵיהּ הִיא תַּעְדֵּי מַנֵּיהּ: לב חוֹבֵיהוֹן דְּחַבּוּ כְּחוֹבֵיהוֹן אֶתְפְּרַע
מִנְּהוֹן אַף לְדֵין לָא יִתְקַיֵּם לֵיהּ עַד דְּאֵתֵי עֲלוֹהִי פּוּרְעָנוּת יְשָׁמְעֵאל בַּר נְתַנְיָה וְאֶמְסְרִנֵּיהּ בִּידֵיהּ:
לג וְאַתְּ בַּר אָדָם אִתְנַבֵּי וְתֵימַר כִּדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים עַל בְּנֵי עַמּוֹן וְעַל חִסּוֹדֵיהוֹן וְתֵימַר חַרְבָּא

רש"י

להראות חטאותיכם. כיוצאים: **יען הזכרכם.** לפני לרעה לפיכך: **בכף תתפשו.** כיד מלכות דבבל תתמסרון: **(ל) חלל רשע.** חייב להיות חלל ברשעך: **נשיא ישראל.** לדקיהו: **בעת עון קץ.** בעת נחלתם הסמוכה וסגיע העון להחרון המתלה להם הסמוך: **(לא) הסיר המצנפת וגו'.** כתרגומו לעדי מלנפט' מסריס כהנם רבה ומבטל כתר' מלכות מלכה אמר דין ודין בחתריה לא יתקיים: **השפלה הגבה וגו'.** גדליה בר אחיקם דלא חת דיליה יסבניה לדקיה דדיליה היא תעדי מניה: **(לב) עוה עוה.** לשון עי הסמוך לשון הורסה אחר חורבה פעמים וסלם לחיזוק. כצר ניטלה מיכיות ונחנה לדקיה ומלכות ונתן לגדליה סרי טחים. ומנחם חבר עוה עם עוחם ושחי המלכ' (מלכים ח') העויתו והרשענו (מלכים ק"ו): **גם זאת לא היה.** גם לגדליה לא תתקיים עד כה ישמעאל בן נתניה: **אשר לו המשפט.** לשר עליו שמתי להפרע נקמתי ותשפטו: **ונתתיו.** ביזו: **(לג) אל בני עמון ואל חרפתם.** לשר שמתו בגפול גורלו של נבוכדנצר בקסמיו לבוא על ירושלים ואחרפו לוחי ותא עמי

מצודת ציון

שגועה: **(בט) עלילותיכם.** מעשיכם: **(ל) חלל.** מחולל והוא הפוך הקדושה: **בא.** עניין קציעה כמו כי בא השמש (בראשית כ"ח): **יומו.** השעה הקבע יום כמו לכוח היום (בראשית נ') וכ"ל הלשחתו המיוחה כשעה: **קץ.** סוף: **(לא) המצנפת.** כובע מיוחד למכוזים ומוסגים: **(לב) עוה.** מל' עוות ועקום: **אשימנה.** מל' שימה: **(לג) פתוחה.** שלופה מתערה כי בהיזה בתערה כלו היא קבוכה:

מצודת דוד

המדבות לעשותם בפקפוס: **להראות.** למען יהיו נגלי' מעלותיכם לפני מלך בשבת כל עוונותיכם המדבות יכפל הדבר בש"ם: **יען הזכרכם.** בעבור שלתם מזכירים עוונותיכם לכן תתפשו בכף מלך בבל: **(ל) ואתה חלל רשע.** אתה רשע המחולל מן הקדושה ועל לדקיה יאמר: **בא יומו.** שקעה שמשו והשלמתו בעת עשותו העון המכלים לת הקץ וחמלא לת הפלגה: **(לא) הסיר המצנפת.** אתה לדקיה הסר הלבוש הכהן הגדול והרם לת העטרה מעל ראשך כי לת תמלוך עוד ולת תמשול בישראל: **זאת לא זאת.** כ"ל הנעשה לת לשר בזה ליהויקים וליהויכין לת היה כזאת הנזה עליך כי כשנזה יהויקים מלך בבל לדקיהו אחי אביו ומשמתו לשל אחר שנזה לדקיה לת כשאר מי מולך ומושל ממשמתו: **השפלה.** יהויכין שכבר נזה ויושפל לאחו לשניכי כי מזכנו יגלה זכובל ומלך המשים: **והגבה.** לדקיהו שהוא מולך עתה במעלה וכוממות לאחו לשפיל כי יגלה מלכנו ולא ימלוך מי מזכנו: **(לב) עוה עוה אשימנה.** לת המלכות היתה לעשה מעוות ומעוקש ועל לדקיהו יאמר הכפל השלם פעמים לומר שעד עולם לא ימלוך מי מזכנו: **גם זאת לא היה.** כ"ל גם כהגבהה הזאת שיהיה ליהויכין עילת מזכנו **אותנבל** לת יהיה הגבהה שלימה עד בוא מזכנו מלך המשיח אשר לו משפט המלוכה ולו לתן הנבוכה שלימה: **(לג) ואל חרפתם.** על **אשר** שמתם לשר מכנו לת יכלול בתוך שהלך כ"ל על יהויכין ומבני הקפס: **חרב חרב.** כפל המלה לחזוק **פתוחה.** היא מתערה למבח וכלומר הנה נס עליך העבוד:

מְרוּטָה לְהָכִיל לְמַעַן בָּרֵק׃ יי בַּחֲזוֹת לָךְ שָׁוְא בְּקֶסֶם־לָךְ כְּזָב
לָתֵת אוֹתָךְ אֶל־צַוְּארֵי חַלְלֵי רְשָׁעִים אֲשֶׁר־בָּא יוֹמָם בְּעֵת עֲוֹן
קֵץ׃ יה הָשֵׁב אֶל־תַּעֲרָהּ בִּמְקוֹם אֲשֶׁר־נִבְרֵאת בְּאֶרֶץ מְכֻרוֹתָיִךְ׃
אֶשְׁפֹּט אֹתָךְ׃ יו וְשָׁפַכְתִּי עָלַיִךְ זַעְמִי בְּאֵשׁ עֶבְרָתִי אָפִיחַ עָלַיִךְ
וְנָתַתִּיךְ בְּיַד אֲנָשִׁים בְּעָרִים חָרְשֵׁי מַשְׁחִית׃ יח לָאֵשׁ תִּהְיֶה
לְאָכְלָה דָּמֵךְ יִהְיֶה בְּתוֹךְ הָאָרֶץ לֹא תִזָּכְרִי כִּי אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי׃

כב א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ ב וְאַתָּה בֶּן־אָדָם הֲתִשְׁפֹּט

ת"א נחזות לך. קומה מ"ה: לתת לומך. קומה מ"ה:

תרגום

הַרְבָּא אִשְׁתַּלְפַת לְמִכְטַל אִשְׁתַּנְיַת לְשֵׁיצָאָה בְּדִיל לְמֶהֱוֵי לָהּ צַחֲצוּחִין׃ לד בְּאִתְנַבְּאָה לָךְ שָׁבָר
בְּאַלְפָא לָךְ בַּדְבִין לְמִסַּר יַת צַוְּארֵי קְטִילֵי רַשִׁיעַיָא דְּמָטָא יוֹם תְּבִירְהוֹן עִדָּן סָעְדָן
בֵּישַׁתְהוֹן׃ לה אֲתִיב חַרְבָּא לְנַדָּנָהּ בְּאַתְרָא דְּאִתְבְּרִיתוּן בְּאַרְעָא תּוֹתְבִיתְכוֹן אֶתְפְּרַע מִנְּכוֹן׃
לו וְאֶשְׁפּוֹךְ עֲלָךְ חֵימָתִי בְּאֵשַׁת פּוּרְעָנוּתִי אַתְקִיף עֲלָךְ וְאֶמְסָרָנָךְ בְּיַד גַּבְרִין רַשִׁיעָא דְּאוּמָנִין
לְחַבָּלָא׃ לז לַעֲמָמָיָא דְּתַקִּיפִין בְּאֶשְׁתָּא תִּתְמַסְרִין לְאֶשְׁתֵּיצָאָה חוֹבַת קָטוֹלָךְ תְּהֵי בְּגוֹ אַרְעָא
לָא יְעוֹל דְּכָרְנָיִךְ אֲרֵי אֲנָא יְיָ גְּזֵרִית בְּמֵימְרִי׃

כב א וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר׃ ב וְאַתְּ בַּר אָדָם הֲתוֹכַח הֲתוֹכַח יַת קָרְתָּא

רש"י

לאמר יד ע"ח סלסם רמה: להכיל. לסבול הללים רגיש: למען ברק. למען לא יחסך מרחם לסט סלם בחללים: (לד) בחזות לך שוא. קוסמי עמון חזו להם שוא לאמר לא יבא עול עליהם: לתת אותך אל צוארי חללי רשעים. לסטעוסך ולחת אח לוחרך כלוחרי חללי רסעים סל ישרחל: אשר בא יומם וגו'. יוס סלסם: (לה) השב. כמו הסב סברי הסי"ן רפה. המחיני עד סוב חרב סעל ישרחל סל חערה וחח"כ כסיגמור נקמתו בישרחל יסוב עליך ובמקום חסר נכרחה וגו': (לו) חרשי משחית. חומנין לקטלה: אנשים בערים. מכסיגין עלמן בסבעון לחבל ולסחים: אפיח עליך. לסון נפיחה חם בחפוה (זה ימי"ם רבי"ם שפרסי"ו פרס"ם ז"ו כחם"ך כחו"ב למעל"ה עכשי"ו חל"י רוח"ה בסימו"י לסומו"ח סב"ה שחי"ן הכעי"ח חדב"ר חל"ח ע"ל החר"ב). לחת חוסך חל לוחרי חללי הרסעים הסב חל חערה וגו' חפיח עליך חימו חופל לסון זה חלה על חחל וכן חרשי חסחית ונרחה בעיני סעל נכוכדנלר נחחרב נעומה זו וכן חסחע הנבח וחחרת כה חמר ה' חללים על בני עמון ועל חרפחה כלומר (סחרפחה סחחרפים היו) על ל"כ (בסבזל ל"כ) שבני עמון מחרפי' חח ישרחל על סהחריבס נכוכדנלר: חרב חרב פחוחה. חרב נכוכדנלר הכפולה לללח בשני הדרכים על ירושלים ועל בני עמון כמו בפרשה העליונה. הרי פורענות לבני עמון. בחזות לך שוא בקסם לך כזב. לחת סבור כי על ידי קסמיך על סבל ושוא וכזב לחת מללית סחרבך נחומה חל לוחרי חללים הרסעים סבח יומם בגזירה מלפני בעת הסלום קיצם: הסב על הערה. כלומר העח יבוא שחסוב החרב חל חערה וחקבל החרב פורענוחה מיד מלכי מדי ואח חפיח עליך בחם עברתי וחסיח נחומה ביד נפחים סועים סבח חרשי מסחית סיבואו להחרם ולמורטה כאשר מאז ויסחיחוך:

מצודת דוד

מרוטה להכיל. שוד היה מלוטש להחזיק ולקבול הכה כד ולמען הכהוב בזוקה וזהכה להכיל מכשים: (לד) בחזות. נעבול כי חוזי הכוזבים חזו לך שוא ונעבול כי הקוסמים קסמו לך כזב לאמר שלא חביאם חכב מלך נבל לכן לוה ה' לחת לוחך עם לוחלי כל חללי רשעי ישרחל להיות דומה להם שכב שכבה שמשם והללחתם בעת עבותם את העון המגיעים את הקץ וממלא את הכללה: (לה) השב אל תערה. וכי חשיב הכתב אל הערה בגל תכהוב עיד בחזות לך יהיה כן כ"א במקום אשר נבראת בגלם נאלץ מגוריך שם חשוט לוחך בחכך מלך נבל:

(לו) ושפכתי. שם חשפוך עליך זעמי: באש עברתי. בחשם הבערה שחניח עליך חניח זה להבעירה ולהלהיבה כ"ל נבל בעם בנבל בחבערה והאש: אנשים בערים. יודעים להבעיר את השם: חרשי משחית. לומנים נקיצים נמלחמה בהשחחה: (לז) לאש. סיבואו הכתיב: בתוך הארץ. יהיה נגלע נאלץ נבל יהיה נלחה לעיניהם ולכן לא פהיה מחכים ממי לקחם נקמתך: כי אני ה' דברתי, לכן כן יהיה:

מצודת ציון

להכיל. ענין המזקה וקבל כמו כי מזאה וגו' קצן מהכיל (מ"ח מ'): (לד) בחזות. ענין רמיית הכוזבים כמו המחזים בכוכבים (ישעיה מ"ז): אל צוארי. עם לוחלי כ"ל דומה להם: בא. ענין קקיעה: יומם. כן הקבל המעם וכ"ל מעם הללחתם (לה) תערה. הוא סיק המכה: מכרותיך. מנוכותיך כמו ומולדותיך. (נעיל ע"ז): (לו) זעמי. ענין כעס. עברתי. מלשון עכרה וקלף: אפיח. ענין נשיפה כלויב להגעיל הלם: בערים מגעיכים לם: חרשי משחית. לומני השחחה:

הֲתִשְׁפֹּט אֶת־עִיר הַדָּמִים וְהוֹדַעְתָּהּ אֶת כָּל־תּוֹעֲבֹתֶיהָ: ג וְאָמַרְתָּ
כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה עִיר שֹׁפֶכֶת דָּם בְּתוֹכָהּ לָבוֹא עִתָּהּ וְעָשְׂתָה
גִלּוּלִים עָלֶיהָ לְטָמְאָה: ד בְּדָמֵךְ אֲשֶׁר־שָׁפַכְתְּ אָשַׁמְתְּ וּבְגִלּוּלַיִךְ
אֲשֶׁר־עָשִׂית טָמֵאת וַתַּקְרִיבִי יָמַיִךְ וַתָּבוֹא עַד־שְׁנוֹתָיִךְ עַל־כֵּן
נְתַתִּיךְ חֶרְפָּה לַגּוֹיִם וְקַלָּסָה לְכָל־הָאֲרָצוֹת: ה הַקְּרֹבוֹת וְהָרְחֹקוֹת
מִמֵּךְ יִתְקַלְּסוּ־בָךְ טְמֵאַת הַשֵּׁם רַבַּת הַמְהוּמָה: ו הִנֵּה נְשִׂיאֵי
יִשְׂרָאֵל אִישׁ לִזְרֹעוֹ הָיוּ בָךְ לְמַעַן שְׁפֹךְ־דָּם: ז אָב וָאֵם הֵקַלּוּ בָךְ
לַגֵּר עָשׂוּ בְעֹשֶׁק בְּתוֹכֵךְ יָתוֹם וְאַלְמָנָה הוֹנוּ בָךְ: ח קָדָשַׁי בָּזִית
וְאֶת־שַׁבְּתֹתַי חִלַּלְתְּ: ט אַנְשֵׁי רָכִיל הָיוּ בָךְ לְמַעַן שְׁפֹךְ־דָּם וְאֶל־
הֶהָרִים אָכְלוּ בָךְ זִמָּה עָשׂוּ בְתוֹכֵךְ: י עֶרְוַת־אָב גִּלָּה־בָךְ טְמֵאַת

תרגום

דְּאָשְׁדֵי דַם זַכַּי בְּגַוָּהּ וְחַיֵּי לָהּ יַת כָּל תּוֹעֲבָתָהּ: ג וְתֵימַר כִּדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים כַּרְתָּא דְּאָשְׁדֵי דַם
זַכַּי בְּגַוָּהּ מְטָא עִדָּן תִּבְרֵהּ וּדְפָלְחִין לְטַעֲוָתָא בְּגַוָּהּ בְּדִיל לְסָאֲבוּתָא: ד בְּחוֹבַת דַּם זַכַּי דַּאֲשְׁדֵתְּ
חַבְתְּ וּבְפוּלְחָנֵךְ טַעֲוָתֵךְ דְּפָלְחְתְּ אִסְתַּאַבְתְּ וְקָרֵיב יוֹם תַּבְרִיךְ וּמְטָא עִדָּן בְּשִׁתְתִּיךְ עַל כֵּן יְהַבְתִּיךְ
חֲסִידִין לְעַמְמַיָּא וּלְעֵיב לְכָל מְדִינָתָא: ה דְּקָרִיבִין וְדִרְחִיקִין מִנָּיךְ יִתְלַעֲבוּן בָּיךְ סוֹאֲבַת שְׁמָא דַּסְגִּיאִין
אִתְרַגִּישְׁתָּא: ו הָא רַבְרְבֵי יִשְׂרָאֵל גְּבַר לְתוֹקְפֵיהּ הֲווֹ בָיךְ בְּדִיל לְמִשְׁפַּךְ דַּם זַכַּי: ז אַבָּא
וְאִמָּא אֲקִילוּ בָךְ לְגִיּוֹרָא אֲנִיסוּ אֲנָסָא בְּגַוָּךְ יַתְמָן וְאַרְמַלְתָּן אוֹנִיאוּ בָךְ: ח עַל קוּדְשַׁי בַּסַּרְתְּ וְיָת
יוֹמֵי שַׁבָּיָא דִּילִי אָחַלְתְּ: ט גַּבְרֵי אָכְלֵי קֻרְצָא הֲווֹ בָיךְ בְּדִיל לְמִשְׁפַּךְ דַּם זַכַּי וּבְמוֹרָיָא פָּלְחוּ בָיךְ
לְטַעֲוָתָא אֲרֵי עֲצַת חֲטָאִין עֲבָדוּ בְגַוָּךְ: י עֶרְיַת אֲבָא גַּלְיוּ בָיךְ אִתָּא טוּמְאָה עַנְיוּ בָיךְ:

רש"י

כב (ב) **התשפט את עיר הדמים.** יהושפט: **והודעתה.** מפיק ס"ל והודעתה לומר: (ג) **עיר שפכת דם בתוכה לבוא עתה.** סרי זה מקרא מסורס והוא פירושו עיר שופכת דם בתוכה לומר ס' מלכים לבוא עמה: **ועשתה גלולים.** כמו ואשר עשתם גלולים וגו': (ד) **עד שנותיך.** גזירת ומספתם (דברי ל') בגי' שלמר משה: **וקלסה.** דבה שסכל כלבריש ביך פרלוי"ץ בלע"ז: (ה) **יתקלסו בך.** ומה היו מקלסה: **טמאת השם.** זו היו שעמלת לה שמה שהיו מקדים עם קדוש ברוך הוא ובנתו ליולדת ובנתו לקברות עם עמך שפסים (יחזקאל ו'): (ו) **איש לזרעו.** כל לחליט גבר: (ז) **אב ואם הקלו בך.** כל המועבות שבפרשה קדושים תהיו שהזהרו עליהם כאמו כאן: (ח) **קדשי בזית.** ולא כמו שתמרתי לרלוכם מזבחו (ויקרא י"ט): (ט) **ואל ההרים אכלו בך.** ובעוריות פלחו ביך לטעותה: **זמה עשו.** עלום של רשעה:

מצודת ציון

כב (ב) **התשפט.** עניין ויכוח. (ג) **עתה.** מל' עת חטין: (ד) **אשמת.** מל' לשמה וכשב: **וקלסה.** עניין לעג כמו לקלסה ולקלס (ירמיה כ'): (ה) **רבת.** מלשון רבוי: **המהומה.** עניין הבעשת קול: (ו) **הקלו.** מלשון קלות ובזיון: **הונו.** מלשון לוחמה ועושק הממון: (ח) **חללת.** מלשון חול והוא ההוך הקדש: (ט) **רכיל.** עניין לשון הרע: **ואל ההרים.** בהרים על במקום בי"ת: **זמה.** עניינו גנות וכשב כמו כי זמה עשו הגמול והמעלומין: **ותבוא וגו'.** כשל הדבר במ"ם: **על כן.** (ה) **יתקלסו בך.** ילגוב עליך: **טמאת השם.** לשון יכשלל שעמלת שמך בעשות מעשים כשלו ולשון בעת המכוסה מכשפא מלעשקם יללת הנעשקים בך: (ו) **איש לזרועו.** הכשילים היו בך כ"ל לפי כח זרועו ומבלי מעשה היושר: **למען שפך דם.** עם כח הזרוע: (ז) **לגר עשו בעושק.** כ"ל כל מה שעשו עם הגר עשו בעושק וגנזל: (ט) **למען שפך דם.** כוונת הכלילות בית למען יעים לש הנשמר עליו: **ואל ההרים.** בהרים שכלו מתקבוצות העכו"ם בהרים שמה: (י) **ערות אב וגו'.** כ"ל נלשו שם לשם לניאוף: **טמאת הנדה.** כ"ל כמה בעומלשה לנקו למשכב הזכור:

מצודת דוד

כב (ב) **התשפוט.** בה"ל הפעלה כ"ל הלא כולה לשבח להמוכח עם לנשי עיר הדמים הפומשבם דם לנשים שקיים: **והודעתה.** לז הודע להם בהוכיח לש כל מעשותיה: (ג) **עיר שפכת דם.** כ"ל זלת העיר שבעוכו שהיו שופכים דם בתוכה קנאה לבוא עתה וזמן הפלוס גמולה: **ועשתה.** ועוד עשתה עליה לבניס תעוניס ומלוסים כנגלל של כעי לשעך עמך לש העיר הזלת להלמיקה מעל פני: (ד) **אשמת.** נעשית נשלם לשמה: **טמאת.** לש העיר: **ותקריבי ימיך.** נשלמך הקלבת ימי בעבור עוכך מקמיך לל העמים שימכתו לוחך וילעבו בך: (ה) **יתקלסו בך.** ילגוב עליך: **טמאת השם.** לתה יכשלל שעמלת שמך בעשות מעשים כשלו ולתה בעלת כבה המכוסה מכשפא מלעשקם יללת הנעשקים בך: (ו) **איש לזרועו.** הכשילים היו בך כ"ל לפי כח זרועו ומבלי מעשה היושר: **למען שפך דם.** עם כח הזרוע: (ז) **לגר עשו בעושק.** כ"ל כל מה שעשו עם הגר עשו בעושק וגנזל: (ט) **למען שפך דם.** כוונת הכלילות בית למען יעים לש הנשמר עליו: **ואל ההרים.** בהרים שכלו מתקבוצות העכו"ם בהרים שמה: (י) **ערות אב וגו'.** כ"ל נלשו שם לשם לניאוף: **טמאת הנדה.** כ"ל כמה בעומלשה לנקו למשכב הזכור:

הַנִּבָּה עֲנוֹ־בָךְ: א וְאַיִשׁ ו אֶת־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ עָשָׂה תּוֹעֵבָה וְאִישׁ
אֶת־כַּלָּתוֹ טִמֵּא בְזִמָּה וְאִישׁ אֶת־אֲחֹתוֹ בַּת־אָבִיו עִנָּה־בָךְ:
ב שֹׁחַד לָקְחוּ־בָךְ לְמַעַן שְׁפֹךְ־דָּם נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית לָקַחְתְּ וַתְּבַצְּעִי
רֵעַיִךְ בַּעֹשֶׁק וְאוֹתִי שָׁכַחַתְּ נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה: ג וְהִנֵּה הִכֵּיתִי כַפִּי
אֶל־בִּצְעֵךְ אֲשֶׁר עָשִׂית וְעַל־דָּמֵךְ אֲשֶׁר הָיוּ בְתוֹכֵךְ: ד הֲתַעֲמֹד
לִבֵּךְ אִם־תֶּחֱזַקְנָה יָדַיִךְ לַיָּמִים אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה אוֹתָךְ אֲנִי יְהוָה
דִּבַּרְתִּי וְעָשִׂיתִי: ה וַהֲפִיצוֹתִי אוֹתָךְ בַּגּוֹיִם וְזֵרִיתִיךְ בָּאֲרָצוֹת
וַהֲתַמּוֹתִי טֻמְאָתֵךְ מִמֵּךְ: ו וְנָחַלְתְּ בָּךְ לְעֵינֵי גּוֹיִם וְיָדַעַתְּ כִּי־אֲנִי
יְהוָה: ז וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: ח בֶּן־אָדָם הָיוּ־לִי בֵּית־
יִשְׂרָאֵל לְסִיג כֻּלָּם נְחֹשֶׁת וּבְדִיל וּבַרְזֶל וְעוֹפֶרֶת בְּתוֹךְ כּוּר סִיגִים
כֶּסֶף הָיוּ: ט לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה יַעַן הֱיוֹת כֻּלְּכֶם לְסִגִּים לָכֵן

*נ"א ואותי *לסיג קרי נ"א לסיגים

תרגום

א וּגְבַר יַת אִתַּת חַבְרֵיהּ עֲבַד תּוֹעֵיבָא וּגְבַר יַת כַּלָּתֵיהּ סָאַב בְּעֲצַת חֲטָאִין וּגְבַר יַת אָחָתֵיהּ בַּת
אֲבוּהִי עַנִּי בָךְ: ב שׁוֹחֲדָא קַבִּילוּ בָךְ בְּדִיל לְמִשְׁפַּךְ דַּם זַכַּי חַבּוּלָא וְרִבִּיתָא נְסַבְתְּ וְאַהֲנֵית
רַחֲמָךְ בְּאוּנְסָא וּפוּלְחָנִי שְׁבַקְתְּ אֲמַר יְיָ אֱלָהִים: ג וְהָא אַתֵּיתִי פּוּרְעָנוּתִי עֲלָךְ בְּחוֹבֵי מָמוֹן
אוּנְסָךְ דַּאֲנַסְתְּ וְעַל דַּם זַכַּי דְּאִשְׁתְּפִיךְ בְּגַוֵּךְ: ד הֲיַתְקְפָא לִבָּךְ אִם יִתְתַּקְּפָן יָדָיִךְ לְיוֹמַיָּא דַּאֲנָא
עָתִיד לְמֶעְבַּד עִמָּךְ אֲנָא יְיָ גְּזַרִית בְּמֵימְרִי וַאֲקַיֶּמִנַּךְ: ה וַאֲגַלֵּי יָתָךְ לְבֵינֵי עַמְמַיָּא וַאֲבַדְּרִנָּךְ בְּמַדִּינָתָא
וַאֲסֵיק סְאוֹבְתִּיךְ מִנָּיךְ: ו וְאִתְקַדַּשׁ בָּךְ לְעֵינֵי עַמְמַיָּא וְתִדְּעִין אֲרֵי אֲנָא יְיָ: ז וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן
קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר: ח בַּר אָדָם הֲוֹוֹ קָדָמַי בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפֻסְלָא כֻּלְּהוֹן כְּנָא דְּמַעֲרַב נָחָשׁ וּבְעִיץ
וּבְרֶזֶל וַאֲבַר בְּגוֹ כּוּרָא לְפֻסְלַת כַּסְפָּא הֲווֹ: ט לְכֵן כְּדֵין אֲמַר יְיָ אֱלָהִים חֻלַּף דַּהֲוֵיתוּן כֻּלְּכוֹן

רש"י

(יב) **ותבצעי רעיך בעשק.** סעברת מת לומסניך בעושק סעשקת מן סעשיס. לשון מחר וחבצעי לשון גזל כמו ובוצע ברך נאץ ס' (תהלים י') וכה פתרומו וחגזלי לרעיך בעושק: (יג) **הכיתי כפי.** לעקאי ווי וקומה: **אל בצעך.** כלן למדנו שכגזל קשה מן ככל שעליו נחתם גזר דין: (יד) **אשר אני עשה אותך.** פועל לך כפעלך: (טו) **והתמתי.** ולכיחי: (טז) **ונחלת בך.** מתחלחלי בעלמך על מה שעשית: (יח) **לסיג.** סערובות פסולת המעורב בכסף וזכב וצריך להסיכו בתוך לצרפו: **כור.** שלורפין בו זהב:

מצודת דוד

(יא) **את אשת רעהו.** עם לתת בעהו עשו הועבה לזעות עמה: **בזמה.** בזממתם זעות וכשב: **ענה בך.** לוקה לזעות: (יב) **למען שפך דם.** כי מפני השוחד הכנו בשבועה נקיים: **נשך ותרבית.** לשון נשך לשון כשך בכסף ותכבית בלוכל: **ותבצעי רעיך.** עם העושק שעשקת העשקת לת רעיך התומות להיות בעזכתך מול העושק ולוחני שכחת בלא בעתת בי: (יג) **הכיתי כפי.** זה זה לכך לעב על הגזל לתת עציות ועל הדם הנקי הנשפך בתוכך: (יד) **היעמד לבב.** על עמדה להתחזק: **אם תחזקנה ידיך.** לעשות גבורות במלחמה בעת בוא היסיים ימי הגמול לתת לתי שאני עמך: **ועשיתי.** נכון הדבר בידי כתלו כבר עציתי: (טו) **והתמתי.** גזה לשון תכלה ותכלה טומתך ממך: (טז) **ונחלת בך.** תהיה מחוללת בעוכך בעיני הגויס ואז תדעו שאני ס' הנאמן לעשם גמול: (יח) **לסיג.** משלה בשהולתים ממלירים היו משוכתים בכסף וכשהב נתנים בכור. כ"ל כשהב בשתים על התען ההשבו להיות ביג כי קלקלו מעשיהם: **כלם.** כל בית ישראל נעשו בתוך סהב נמצא ובדיל וגו' כ"ל כולם קלקלו בשלשם עם כי יש השלשות מה בהשעם בשמות ויהב מ"ש כולם היו כסיגים על תוך הכסף

הִנְנִי קֹבֵץ אֶתְכֶם אֶל־תּוֹךְ יְרוּשָׁלִָם׃ כ קְבֻצַת כֶּסֶף וּנְחֹשֶׁת
וּבַרְזֶל וְעוֹפֶרֶת וּבְדִיל אֶל־תּוֹךְ כּוּר לָפַחַת־עָלָיו אֵשׁ לְהַנְתִּיךְ כֵּן
אֶקְבֹּץ בְּאַפִּי וּבַחֲמָתִי וְהִנַּחְתִּי וְהִתַּכְתִּי אֶתְכֶם׃ כא וְכִנַּסְתִּי אֶתְכֶם
וְנָפַחְתִּי עֲלֵיכֶם בְּאֵשׁ עֶבְרָתִי וְנִתַּכְתֶּם בְּתוֹכָהּ׃ כב כְּהִתּוּךְ כֶּסֶף
בְּתוֹךְ כּוּר כֵּן תֻּתְּכוּ בְתוֹכָהּ וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה שָׁפַכְתִּי חֲמָתִי
עֲלֵיכֶם׃ כג וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ כד בֶּן־אָדָם אֱמָר־לָהּ אַתְּ
אֶרֶץ לֹא מְטֹהָרָה הִיא לֹא גֶשְׁמָה* בְּיוֹם זָעַם׃ כה קֶשֶׁר נְבִיאֶיהָ
בְּתוֹכָהּ כַּאֲרִי שׁוֹאֵג טֹרֵף טֶרֶף נֶפֶשׁ אָכָלוּ חֹסֶן וְיָקָר יִקָּחוּ
אַלְמְנוֹתֶיהָ הִרְבּוּ בְתוֹכָהּ׃ כו כֹּהֲנֶיהָ חָמְסוּ תוֹרָתִי וַיְחַלְּלוּ קָדָשַׁי
בֵּין־קֹדֶשׁ לְחֹל לֹא הִבְדִּילוּ וּבֵין־הַטָּמֵא לְטָהוֹר לֹא הוֹדִיעוּ

*הש' רפה והה' במפיק

ת"א גן לחם למר לה. זבחים קי"ג:

תרגום

לְפִסְלָא בְּכֵן הָא אֲנָא כָּנֵישׁ יַתְכוֹן לְגוֹ יְרוּשְׁלֶם׃ כ כְּמָכְנָשׁ כַּסְפָּא וּנְחָשׁ וּבְרְזְלָא וַאֲבַר וּבְעִיץ לְגוֹ
כּוּרָא לְאַתָּקָפָא עֲלוֹהִי נוּרָא לְאַמְסָיוּתֵיהּ כֵּן אֲכַנֵּישׁ בְּרוּגְזִי וּבְחֵמָתִי וְאֶשְׁרֵי יַתְכוֹן׃ כא וַאֲכַנֵּישׁ
יַתְכוֹן וַאֲתַקֵּף עֲלֵיכוֹן בְּאֶשְׁתָּא פּוּרְעָנוּתִי וְתִתְמַסְמְסוּן בְּגַוָּהּ׃ כב כְּאִתְמַסְמָסָא כַּסְפָּא בְּגוֹ כוּרָא כֵּן תִּתְמַסְמְסוּן
בְּגַוָּהּ וְתִידְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ שְׁפֵיכִית חֵמָתִי עֲלֵיכוֹן׃ כג וַהֲוָה פִּתְגָם נְבִיאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר׃
כד בַּר אֱנָשׁ אֱמַר לַהּ אַתְּ אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל אַרְעָא לָא מְדַכְיָא הִיא וְלָא אִתְעֲבִידוּ בָהּ עוֹבָדִין טָבִין
דְיִגְּנוּן עֲלָהּ בְּיוֹם לוֹט׃ כה סְעַת סַפְרָא בְּגַוָּהּ כְּאַרְיֵוָן גָּהֲמִין לְמִקְטַל קְטוֹל אֱנָשָׁא קָמְלוּ עוֹתַר
וְקָר נְסִיבוּ אַרְמַלְתָּהָא אַסְגִּיאוּ בְגַוָּהּ׃ כו כַּהֲנָהָא חָטְפִין בְּאוֹרָיְתִי וּמְחַסְנִין קֻדְשַׁי בֵּין קוּדְשָׁא לְחוֹלָא

רש"י

(כ) **קבצת כסף.** כאשר יקבץ הכורף לתוכ את כל הסיגים אל תוך כור: **לפחת.** לנפח: **להנתיך.** ונקבץ מחרגש ומתיך: (כד) **לא גשמה ביום זעם.** לא נתן גשם הרשוי לה לטהרה ביום זעם ופירש הדבר כהרגומו לא מתעבידו בה עובדין טבין ביום לוט: (כה) **קשר נביאיה.** נקשריס יחד בעצה רעה: **נפש אכלו.** סהיו מוטלין שוחד ומחזיקים ידי מרעים להרוג ולאבול ונבזין להם סלוס: **חסן.** ממון: (כו) **חמסו תורתי.** עליהם סיה להוכיח ולסורות ולהודיע חק ומשפט ולא עשו הרי זו חמס שחמסוה מן הלריכין ללמוד:

מצודת ציון

(כ) **לפחת.** מלשון הפחה ונפיחה: **להנתיך.** מלשון התכה ויליקה: (כא) **וכנסתי.** מל' הכנסה: **ונפחתי.** מלשון הפחה: **עברתי.** מל' עברה ושנא: **ונתכתם.** מל' התכה: (כד) **גשמה.** מלשון גשם ומטר: (כה) **קשר.** עניו תגודה כהכמה לחת: **חסן.** ענין חוזק כמו וחסון הוא כאלוניס (עמוס ב'): **ויקר.** ענין כבוד: (כו) **חמסו.** ענין הקהה כמו נחמסו עקבין (ירמיה י"ג): **ויחללו.** ענין גזילה:

מצודת דוד

ואהיו נמסים בתוכה: (כב) **כהתוך כסף.** כמו הכסף הכסף בתוך הכור כן תחכו בתוך העיר בלחום המלוך: **וידעתם.** אז תדעו שאני ה' שפכתי חמתי עליכם ובנמול בא ולא בזולתה: (כד) **אמר לה.** על ירושלים: **לא מטהרה היא.** לא עשים השובה לפהר עלמך מן עוון לכן לא יבוא לה הגשם ביום זעם ה' וחרון אפו וכמ"ש וחכה לך ה' וגו' ולא יהיה מעב (דבריס י"ו): (כה) **קשר נביאיה.** בתוך העיר יש קשר נביאי השקר המתנבאים על השלום: **כארי שואג.** כמו אחרי השואג בקול להטיל חיתה וזה"פ עוקף עוקף כן המה מנביאים המכזים בקולם ודבריהם וזה הם מניחים ומכזים לוחם מן העולם: **נפש אכלו.** לוחלים הנפשות ולוקחים מהם המוזק ויקיר ומכזים החלמנות כי יהרגו לחכיהן כ"ל הס מקנחים כל אלה כי בהנעם על דבריהם יחלו לעשות השובה וזאת הפוכעניות בעונם: (כו) **חמסו תורתי.** הקיהו תוכחי מהם כי לא למדו עמהם ועל הכהנים ללמד התורה כמ"ש כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו (מלאכי ב'): **ויחללו.** זו קדשי ולא עשו הנדל והפרש בין דבר קדש לדבר מולין: **לא הודיעו.** ההבדל שביניהם:

וּמִשַּׁבְתֹתַי הֶעְלִימוּ עֵינֵיהֶם וָאֵחַל בְּתוֹכָם: כה שָׂרֶיהָ בְקִרְבָּהּ
כִּזְאֵבִים טֹרְפֵי טֶרֶף לִשְׁפֹּךְ־דָּם לְאַבֵּד נְפָשׁוֹת לְמַעַן בְּצַע בָּצַע:
כו וּנְבִיאֶיהָ טָחוּ לָהֶם תָּפֵל חֹזִים שָׁוְא וְקֹסְמִים לָהֶם כָּזָב אֹמְרִים
כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה וַיהוָה לֹא דִבֶּר: כז עַם הָאָרֶץ עָשְׁקוּ עֹשֶׁק
וְגָזְלוּ גֵּזֶל וְעָנִי וְאֶבְיוֹן הוֹנוּ וְאֶת־הַגֵּר עָשְׁקוּ בְּלֹא מִשְׁפָּט: ל וָאֲבַקֵּשׁ
מֵהֶם אִישׁ גֹּדֵר־גָּדֵר וְעֹמֵד בַּפֶּרֶץ לְפָנַי בְּעַד הָאָרֶץ לְבִלְתִּי
שַׁחֲתָהּ וְלֹא מָצָאתִי: לא וָאֶשְׁפֹּךְ עֲלֵיהֶם זַעְמִי בְּאֵשׁ עֶבְרָתִי
כִּלִּיתִים דַּרְכָּם בְּרֹאשָׁם נָתַתִּי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה:

כג א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: ב בֶּן־אָדָם שְׁתַּיִם נָשִׁים בְּנוֹת

ת"א ומשבתותי. שבת ק"ש: *ב' טעמים וג"א גדר

תרגום

לָא אַפְרִישׁוּ וּבֵין מְקַדְּשָׁא לְחֻלָּא לָא הוֹדִיעוּ וּמִיּוֹמֵי שַׁבָּתָא דִילִי כְּבִשׁוּ עֵינֵיהוֹן וְחַלַּת רְעוּתִי בֵּינֵיהוֹן:
כז רַבְרְבָהָא בְגַוֵּהּ כְּדֵיבִין חָטְפֵי חֻטְפָּא לְמִשְׁפַּךְ דַּם זַכַּי לְאַבָּדָא נַפְשָׁן בְּדִיל לְקַבָּלָא מָמוֹן דְּשָׁקָר:
כח וּנְבִיֵּי שְׁקָרָא דִי בְגַוֵּהּ דָּמָן לְדַבָּנֵי מְחִיצָה וְשָׁעֲעָ לֵיהּ טִין פְּטִיר דְּלָא תָּבֵן מִתְנַבְּן שָׁבָר וּמַלְפִּין
לְהוֹן כְּדֵבִין אֲמָרִין כִּדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים וּמִן קֳדָמַיָּ לָא אִתְמַלַּל: כט עַמָּא דְאַרְעָא עֲשָׁקוּ עוֹשְׁקָא וּגְזָלוּ
גְּזֵלָה וּמִסְכֵּן וַחֲשִׁיךְ אוֹנָיאוּ וְלַגִּיָּרָא אֲנַסוּ בְלָא כְדָחֲזֵי: ל וְאִתְבָּעֵי מִנְּהוֹן קֳדָמַי גְּבַר דְּלֵיהּ עִדְּרִין טָבִין
דְּיִקּוֹם בְּתַרְעָתָא קֳדָמַי וְיִבְעֵי רַחֲמִין עַל עַמָּא דְאַרְעָא בְּדִיל דְּלָא לְחַבָּלוּתָהּ וְלָא אַשְׁכַּחִית:
לא וּשְׁפֵיכִית עֲלֵיהוֹן חֵמְתִי בְּאֶשֶׁת פּוּרְעָנוּתִי שֵׁיצֵיתִנּוּן פּוּרְעָנוּת אוֹרְחֵיהוֹן בְּרֵישֵׁיהוֹן יַהֲבִית
אֲמַר יְיָ אֱלָהִים:

כג א וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר: ב בַּר אֲדָם אִתַּנְבִּי עַל תַּרְתֵּין מְדִינָן דְּאִנּוּן

רש"י

ואחל. ואחמלתי: (כז) **למען בצוע בצע.** להטות ממון: (כח) **טחו להם תפל.** דומין למוחי בגין טיט שחימו מעובד כל צורכו שחין בו חכן והוח נפסד מהליו בכח עליו גסמים ולסון חפל כל דבר המחוסר תקון.
כג (ב) **שתים נשים.** תרחין מדינן למימון כתרחין כסין: **בנות אם אחת.** שחיכן מכנסיס חחת נחלקו לשחיס

מצודת דוד

ומשבתותי. מחלול השבתות העלימו עין ולח מיחו בהמחללים **מהם: ואחל בתוכם.** נעשיתי ביניהם ממולל ולח מקודש:
(כז) **שריה.** השרים שבה בקהלה המה כחזבים כי יעכבו טרף: **לשפך דם לאבד נפשות.** למען יגזלו מהם חת העושר:
(כח) **ונביאיה.** נביחי השקר: **טחו להם תפל.** על השומל בעבור שחיס עיט תפל שחיטו ממוקן כהלכתו לייחוס השומל ולשחיקו כ"ל מייחים נבוחות שקריות בשליחה נאותה ומצויינת **להיות מקובל על הלב: חזים שוא.** משנחים בשוח ומגידים להם קסמים בחוב: **אמרים.** בדבריהם לומרים בשם ה' כה חמר ה' חפל ה' לח דבר בשם ה' והוח לח משחים: (כט) **עשקו עשק.** זה עושק הנוף בממון וכדומה: **הונו.** עם כי מהללוהו לפחם לרוקה הם לח נחנו ושוד לקחו משלהם: **ואת הגר עשקו.** עם כי כלוי לפחבו: **בלא משפט.** כל חלה נעשה בנקמת הערל המשפע ולים כל היכל בעיניו עשה: (ל) **ואבקש מהם.** בקשתי בעיניהם לים גודר גדר בשלה בפני יצוח החריב העיבה לו מי לעמוד בפרץ לפני לבלי חת לבוח כ"ל בקשתי מי מחזיק לח ישלחי בשחתה לו מי עומד בחשבון בפני עליהם לפני לפשיחתם והוח לח מלחתי: (לא) **ואשפך.** לכן לפשוך עליהם זעמי וחכלם בח עבירתי ונמול דרכם לחת בראשם:
כג (ב) **שתים נשים.** כ"ל שתי מלכיות נשו מכנסיף לחת והם מלכות יהודה ומלכות ישרחל:

מצודת ציון

ואחל. מלשון חלול: (כח) **טחו.** ענין תריחה לפתוס הנקב: **תפל.** כל דבר שחינו מתוקן כל לכך קרוי תפל וכן והנם מחים לותו תפל (לעיל י"ג): **חזים.** מתנבחים: (כט) **הונו.** מלשון לוחלה ועושק ממון: (ל) **גדר גדר.** הכותל תקלת גדר: **בפרץ.** שבר הכותל: (לא) **עברתי.** מלשון עגלה וזעם: **כליתים.** מלשון כלייה:

אֵם־אַחַת הָיוּ: ג וַתִּזְנֶינָה בְמִצְרַיִם בִּנְעוּרֵיהֶן זָנוּ שָׁמָּה מֹעֲכוּ
שְׁדֵיהֶן וְשָׁם עִשּׂוּ דַּדֵּי בְתוּלֵיהֶן: ד וּשְׁמוֹתָן אָהֳלָה הַגְּדוֹלָה
וְאָהֳלִיבָה אֲחוֹתָהּ וַתִּהְיֶינָה לִי וַתֵּלַדְנָה בָנִים וּבָנוֹת וּשְׁמוֹתָן
שֹׁמְרוֹן אָהֳלָה וִירוּשָׁלַם אָהֳלִיבָה: ה וַתִּזֶן אָהֳלָה תַּחְתָּי וַתַּעֲגֹב
עַל־מְאַהֲבֶיהָ אֶל־אַשּׁוּר קְרוֹבִים: ו לְבֻשֵׁי תְכֵלֶת פַּחוֹת וְסָגְנִים
בַּחוּרֵי חֶמֶד כֻּלָּם פָּרָשִׁים רֹכְבֵי סוּסִים: ז וַתִּתֵּן תַּזְנוּתֶיהָ עֲלֵיהֶם
מִבְחַר בְּנֵי־אַשּׁוּר כֻּלָּם וּבְכֹל אֲשֶׁר־עָגְבָה בְּכָל־גִּלּוּלֵיהֶם נִטְמָאָה:
ח וְאֶת־תַּזְנוּתֶיהָ מִמִּצְרַיִם לֹא עָזָבָה כִּי אֹתָהּ שָׁכְבוּ בִנְעוּרֶיהָ

תרגום

כְּתַרְתֵּין נְשִׁין דְּיָ בְּנָת אִמָּא חֲדָא הֲוָאָה: ג וּטְעָאָה בְּמִצְרַיִם בְּתַר פּוּלְחָן טָעֲוָתְהוֹן טְעָאָה תַּמָּן
פְּלָחָא לְטַעֲוָתָא וְתַמָּן קַלְקָלָא עוֹבְדֵיהֶן: ד וּשְׁמָהָתֵהֶן אָהֳלָה רַבְּתָא וְאָהֳלִיבָה אֲחָתָהּ וַהֲוָאָה מְשַׁמְּשָׁן
קֳדָמַי וְאַצְלָחָא בְּבְנִין וּבְנָן וּשְׁמָהָתְהֶן שֹׁמְרוֹן אָהֳלָה וִירוּשְׁלֵם אָהֳלִיבָה: ה וּטְעָת אָהֳלָה מִבְּתַר
פּוּלְחָנִי וְאִתְרְעִיאַת לְמִטְעֵי בָּתַר רְחִימָהָא בָּתַר בְּנֵי אַתּוּר קָרֵיבָהָא: ו לְבִישֵׁי גְמִיר שְׁלִטוֹנִין וְטוֹרְנִין
עוֹלְמֵי חֲמָדָהָא כֻּלְּהוֹן פָּרְשִׁין רָכְבֵי סוּסְוָן: ז וְאִתְרְעִיאַת לְמִטְעֵי בָּתְרֵיהוֹן עוֹלְמֵי בְּנֵי אַתּוּר כֻּלְּהוֹן
וּבְכֹל דְּאִתְרְעִיאַת בְּכָל פּוּלְחָן טָעֲוָתְהוֹן אִסְתָּאֲבַת: ח וְיָת פּוּלְחָן טָעֲוָתָא דַּהֲוָה עִמָּהּ מִמִּצְרַיִם

רש"י

כיומי רחבעם: **(ג) שמה מעכו.** בני מצרים את שדיהם לשון ומעוך (ויקרא כ"ג): **ושם עשו.** מצרים את דדי בתולין כלומר למדום את דרכי תועבתם. עשו לויטייריט"ן בלע"ז: **(ד) ושמותן.** בכיומי אהלה ואהליבה. **ושמותן.** הרשומים שומרון היא שמי מכנה אהלה שכעשית אהל מתחילה לעגלי ירבעם ובית הבעל לאחאב ולפי על פי שומרון לא נכנסה אלא ביומי עמרי קורא את מלכי ישראל על שמה שמכניות נעשית רשה: **אהליבה.** על שם שאהלי היה בה ומקדשי: **(ה) ותענב.** ותחזור לישוי"רי בלע"ז ל"ת לים"שירת: **אל אשור קרובים.** שהיו שכנים לה ושלחו לסה לסיוע לסה לעזר. זה היה מנחם בן גדי (מלכים ב' ט"ו) שנתן מס לפול מלך אשור להיות יהו תהו לחזיק ממלכה בידו והכניא מתנה הרבה לאשה מנחם שאשה היה עובדיס לסקב"ה לא נטערבו למלכי אשור: **(ז) ותתן תזנותיה עליהם.** לב ויאופה ורוח זנוניס נתנה עליהם שהיתה מחשוה לסה: **ובכל אשר עגבה וגו'.** בכל הטומות אשר נשתחפה עמהם למדה דרכיהם ונטמאת בגלוליהם: **(ח) ואת תזנותיה ממצרים לא עזבה.** גם על מלכי מצרים סמכו. שמלינו (מ"ב י"ז) שהושע בן אלה אשר אלה מלכיהם אל הוא מלך מצרים: **כי אותה שכבו וגו'.** ומתו ויפשכו חזוחם עליה תחות זנוניה ככנס בה

מצודת ציון

כג (ג) **מעכו.** ענין קחיצה וכתיצה בשמעון היד ודוגמתו ומעוך וכמוס (ויקרא כ"ג): **שדיהן.** הם דדי הפלגה: **עשו.** גם הוא ענין קחיצה וכתיצה בשמעון היד וכן הכני עושה לא כל מעניך (לעיל ג'): (ה) **ותענב.** כן יקרא חבק הזנות כמו מאסו בך עגביס (ירמי' ל'): (ו) **תכלת.** שם לבע מחוד: **פחות וסגנים.** ענין שרים:

מצודת דוד

(ג) **ותזנינה.** בעת נעוריהן כשהיו במלרים זנו עמהם: **שמה.** בהיותן במלרים מעכו הגוחים לא שדיהן והוא ענין כחשלה הזנות ובדמ"ל וכי מה עשה לה עכדי הלא וכי מצני שמיעך לה בין דדיה וכו' (כהושע ט"ו): **עשו.** המלרים משמשו וכחשו הדדים בעוון בחולות והוא כשל ענין זמ"ם וכ"ל עוד היו במלרים החחילו לעשוד עפ"ום של מלרים ולפי שעשו שם דבר מועט לכן לתר מעכו ועשו שלין בם זנות ממש: (ד) **ושמותן.** בשם שכנוי: **אהלה הגדולה.** הנחולה שבהן נקראת אהלה ואהליבה היה שם לחוחה הנשבלת עליה הקטנה ממנה: **תהיינה לי.** לקחתי לוחן לי לנשים: **ושמותן.** העלמי: **שומרון אהלה.** זו שהיה שם הכמי שלה אהלה שם העלמי היה שומרון ונקראת אהלה ע"ש שהיה בה לוהל לעגלי הזהב וכשומר אהל שלה ואין לי חלק בה: **אהליבה.** ע"ש שהיה אהלי בה והוא ג"כ המק וכ"ל לקחתים לי לעם והם עכו וכבו וגללו והלילמו: (ה) **ותענב.** משקה חשק הזנות על אחות מאהביה וחחר ומשכא חשקה היה אל בני אשור כאלו היו קרובים אליה: (ו) **לבושי תכלת.** לפי שהיו מלובשים בלבע תכלת והיו פחות וסגנים וכולם היו בחוליס ממודים ובקיאים ומומשקא ביותר לשר כוכבי קוסים ולא הולכי רגל: (ז) **ותתן תזנותיה עליהם.** כ"ל לכן נתנה רוח זנוניה עליהם ומשקה להם לכל הנשחניס מבני אשור: **ובכל אשר עגבה.** ולכל מי שחשקה נשחלה בכל תועבוחיהם המוסים בגלל של דעי כי כן זנחה ונשבה עמהם. כ"ל קרחה מעלי ומשקה לבשרלי אשור בגלוחם מבניה הלילחם ומאו שחשקה כן עשחה ועבדה לבשרלים: (ח) **ואת תזנותיה ממצרים.** חשק הזנות שהי' לה ממלרים לא עזבה כי בני מלרים שכבו עמה בנעוריה בדרך חיבה והיה משמשו ובחבו דדי' **בתולה** בגלה ולכן נחקנה להבחם בלבם ונם הם שבבו חלות זנותם עליה חלא ולכן לא עזבה לותם כ"ל בלא עזבה בשלי מלרים

יְהֻמָּה עֲשׂוּ דַדֵּי בְתוּלֵיהָ וַיִּשְׁפְּכוּ תַזְנוּתָם עָלֶיהָ׃ ט לָכֵן נְתַתִּיהָ
בְּיַד־מְאַהֲבֶיהָ בְּיַד בְּנֵי אַשּׁוּר אֲשֶׁר עָגְבָה עֲלֵיהֶם׃ י הֵמָּה גִּלּוּ
עֶרְוָתָהּ בָּנֶיהָ וּבְנוֹתֶיהָ לָקָחוּ וְאוֹתָהּ בַּחֶרֶב הָרָגוּ וַתְּהִי־שֵׁם לַנָּשִׁים
וּשְׁפוּטִים עָשׂוּ בָהּ׃ יא וַתֵּרֶא אֲחוֹתָהּ אָהֳלִיבָה וַתַּשְׁחֵת עַגְבָתָהּ
מִמֶּנָּה וְאֶת־תַּזְנוּתֶיהָ מִזְּנוּנֵי אֲחוֹתָהּ׃ יב אֶל־בְּנֵי אַשּׁוּר עָגְבָה
פַּחוֹת וְסַגָנִים קְרֹבִים לְבֻשֵׁי מִכְלוֹל פָּרָשִׁים רֹכְבֵי סוּסִים בַּחוּרֵי
חֶמֶד כֻּלָּם׃ יג וָאֵרֶא כִּי נִטְמְאָה דֶּרֶךְ אֶחָד לִשְׁתֵּיהֶן׃ יד וַתּוֹסֶף אֶל־
תַּזְנוּתֶיהָ וַתֵּרֶא אַנְשֵׁי מְחֻקָּה עַל־הַקִּיר צַלְמֵי כַשְׂדִּים חֲקֻקִים
בַּשָּׁשֶׁר׃ טו חֲגוֹרֵי אֵזוֹר בְּמָתְנֵיהֶם סְרוּחֵי טְבוּלִים בְּרֵאשֵׁיהֶם

*בנ"א הא' בפשטא *כשדים קרי

תרגום

לָא שַׁבְקַת אֲרֵי יָתָהּ אַפְלְחוּ לְמַעֲוָתָהּ וְאִנּוּן אַלְפִּיהָא עוֹבְדִין בִּישִׁין וּשְׁפִכוּ מַעֲוָתְהוֹן עֲלָהּ׃ ט בְּבֵן
מְסַרְתִּיהָא בִּיד רְחִימָהָא בִּיד בְּנֵי אַתּוּר דְּאִתְרְעִיאַת לְמִטְעֵי בַּתְרֵיהוֹן׃ י אִנּוּן גַּלִּיאוּ קָלְנָהּ בְּנָהָא
וּבְנָתָהָא שְׁבוּ וְעַמָּה קְטִילוּ וַהֲוַת שׁוּם לְמַדְּיָנָתָא וּפוּרְעָנוּת דִּינִין עֲבַדוּ בָּנָהּ׃ יא וַחֲזַת
אֲחָתָהּ אָהֳלִיבָה וְחַבִּילַת רְחִימָתָא מִנַּהּ וַת מַעֲוָתָהָא מִמַּעֲוָת אֲחָתָהּ׃ יב בְּתַר בְּנֵי אַתּוּר אִתְרְעִיאַת
לְמִטְעֵי שַׁלְטוֹנִין וְסִגְנִין קָרִיבִין לְבוּשֵׁי גְּמַר וּפָרְשִׁין רָכְבֵי סוּסְוָן עוּלֲמֵי חֲמְדָתָא כֻּלְּהוֹן׃ יג וְגִלֵּי
קֳדָמַי אֲרֵי אִסְתְּאֲבַת אוֹרְחָא חֲדָא שַׁוִּי לְתַרְתֵּיהֶן׃ יד וְאוֹסִיפַת עַל מַעֲוָתָהּ וַחֲזַת גַּבְרִין מְצַיְּרִין עַל
כָּתְלָא צַלְמֵי כַסְדָּאֵי מְצַיְּרִין בְּסַמְמָנָיָא׃ טו אֲסִירִין זָרִין בְּהַרְצָהוֹן מְהַתְּנִין כּוּלְסִין בְּרֵישׁהוֹן חֲזוֹ

רש"י

מימי נעוריה: (ט) לכן נתתיה וגו'. שבח שמחריב והגלה לומס: (י) והתי שם לנשים. לוקח מהן קללי
לכל המופקח להוסר ממנה רלו מה שלחה לפלוגים על יחמתה: ושפוטים. כמו שפטים. יופטיב"ם בלע"ז:
(יא) ותרא אחותה אהליבה. לפי ב הרעה לחסר בחמותה על זמוניה ולא ירחמה: ותשחת עגבתה.
חמות זויטי"ר בלע"ז: (יב) אל בני אשור עגבה. זה לחזו שמלח לפלך לחוסר לעזרה (שם ט"ז):
(יד) ותוסף אל תזנותיה. לחחלטה בכה רלחה לומסה חלח לחוסס מחק, על הקיר בשטר וכוחה לה
עשרה לחומ': צלמי כשדים. דמות לחבי כשדים שמשונין בלבושיהן: בששר. כן
נרך לבושי כשדים: סרוחי טבולים. יזירי כובעים גדולים ומכחה פי' כמו ויטבלו לח הכחונה בדם (בראשי' ל"ז)
ופסרון סרוחי טבולים. כן הוח סרח העוקף (שמות כ"ו) מן המלפף לבועה. טבולים יש לו למיון ופסרונו לף

מצודת דוד

על כי הוכזבה בכם מלז: (ט) נתתיה. מלכתי לומה ביד
מלכיה ולמוסקה ביחוד לחמ ביד בני לשור לשר לשקה לכם:
(י) המה. עם כי היו לחויב עכ"ז עשו בה משפט וגלו ערוחה
בשם לחלון שעושים לחשה זונה שמשימים בגדיה ומוליכים לומה
עכשיו בפני הבריות: לקחו. בשבי: ותהי שם לנשים. הדבר
הזה היה מועלם להיות שם ובשכוח לנשים לבל יעבו במעשיה
שם היה מועלם לעשות לה משפט הגמול הכלוי וכ"ל המקום מלכה ביד לחוב ובזו וחללו לח כבודה ומחללה לקחו בניה ובנותיה
שם בני גד ובני לדובן שבלו חמלה ולחלה זבולון ולחלה בשבלי שבלו לחמיהם ולח"ו הגלו לח שומעון כשם המלובה ר'
בשם לחלה ונעשה לה כחח למען יוסף יהודה ולמען משלוח שכל גמול הטון: (יא) ותרא. לחחה לח כל הרעה הנלר
לחלה ולח לקחה מוסר ושמיחה בדבר עון ומשקה יותר ממנה ולח דבר הזנות הטמיחה יותר מזנוני לחומה: (יב) אל
משקה לל בני לשור על כי היו פרוס וסגנים וכולו היו קרובים לליה: לבשי מכלול. ועל כי היו מלובשים מל
בכל מיני יופי והיו פרשים ולמוסקים ביחוד לחמ רוכבי סוסים וכולם היו בחורי חמד ליה משקה לכם: (יג) ו
משקה לכם כן זנחה בעולה ונטמחה ודרך לחד לשניהן כמו שעשחה לחלה כן עשחה לחהליבה כ"ל גם היח
בעבור מבניה הגלחתם וכמו שמשקה כן עונה לכם: (יד) ותוסף. עוד הוסיפה על מזנוחיה לחשוך למי
כשלולה לנשים חקוקים על הקיר צלמי לנשי כשדים מלויירים בלבע השחר: (טו) חגורי אזור. כשלו מ
וכשלו בגשיהם מלבשים עודפים ורחבים מלחוריהם והמה היו עבולים ומרוים ב

מצודת ציון

(יב) מכלול. מל' כל וכ"ל כלול בכל היופי וכן מכלל יופי
(שהלים נ'): (יד) אנשי. כמו לנשים: מחקה. מלבון מקוקה
וליור: הקיר. הכותל: צלמי. דמות ולורה: בששר. שם
מין לבע משוב וכן ומשוח בשבר (יחזי' כ"ג): (טו) אזור. חגורה:
סרוחי. עניין עוף ויהכון כמו וקבח העוף (במו' כ"ו): טבולים.

מַרְאֶה שָׁלִישִׁים כֻּלָּם דִּמּוּת בְּנֵי־בָבֶל כַּשְׂדִּים אֶרֶץ מוֹלַדְתָּם׃
טז וַתַּעֲגֹב עֲלֵיהֶם לְמַרְאֵה עֵינֶיהָ וַתִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֲלֵיהֶם
כַּשְׂדִּימָה׃ יז וַיָּבֹאוּ אֵלֶיהָ בְּנֵי־בָבֶל לְמִשְׁכַּב דֹּדִים וַיְטַמְּאוּ אוֹתָהּ
בְּתַזְנוּתָם וַתִּטְמָא־בָם וַתִּקַע נַפְשָׁהּ מֵהֶם׃ יח וַתְּגַל תַּזְנוּתֶיהָ וַתְּגַל
אֶת־עֶרְוָתָהּ וַתִּקַע נַפְשִׁי מֵעָלֶיהָ כַּאֲשֶׁר נָקְעָה נַפְשִׁי מֵעַל
אֲחוֹתָהּ׃ יט וַתַּרְבֶּה אֶת־תַּזְנוּתֶיהָ לִזְכֹּר אֶת־יְמֵי נְעוּרֶיהָ אֲשֶׁר זָנְתָה
בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ כ וַתַּעְגֹּבָה עַל פִּלַגְשֵׁיהֶם אֲשֶׁר בְּשַׂר חֲמוֹרִים

*ותעגבה קרי "בי"א אַשֶּׁר בָּשָׂר"

ת"א לסך נסך ממוכים. נכלום כ"ם נצח ק"ג יצמות ל"ח עכבין י"ע נלה מ"ה:

תרגום

גַּבְרִין כְּלֵהוֹן דִּמּוּת בְּנֵי בָבֶל מְדִינַת כַּסְדָּאֵי אַרַע יַלְּדוּתְהוֹן׃ טז וְאִתְרָעִיאַת לְמִטְעֵי בְּתֵרֵיהוֹן בָּתַר חֵזוּ עֵינָהָא וּשְׁלַחַת אִזְּדִין לְוָתְהוֹן לְמְדִינַת אַרַע כַּסְדָּאֵי׃ יז וַאֲתוֹ לְוָתָהּ בְּנֵי בָבֶל לְמַעְבַּד רַחֲמֵי וְסָאִיבוּ יָתָהּ בְּטַעֲוָתְהוֹן וְאִסְתְּאֲבַת בְּהוֹן עַד דְּקָצַת נַפְשָׁהּ בְּהוֹן׃ יח וְאִתְגְּלִיאַת בַּהֲתָתָהּ וְאִתְחֲזֵי כָּלְיָתָהּ וְרַחֵיק מֵימְרִי יָתָהּ כְּמָא דְרַחֵיק מֵימְרִי יַת אֲחָתָהּ׃ יט וְאַסְגִּיאַת יַת טַעֲוָתָהּ לְאַדְכָּרָא יַת יוֹמִין דְּמִלְקַדְמִין דְּטָעַת בְּהוֹן כַּד הֲוַת בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ כ וְאִתְרָעִיאַת לְמֶהֱוֵי שַׁמּוֹשָׁה לְהוֹן דִּבְסַר

רש"י

הענין. וכן ס"ו תחזין קולסין: **שלישים.** גבוריס: (טז) **למראה עיניה.** כשבגל שרואה דמות לורתן: (יז) **ויבאו אליה בני בבל למשכב דדים.** כרהו יהה ברים ואומר לוי שזה נאמר על הזקיסו שסמא על מלאכי מרחך בלאהן (יסעיה ל"ו) והכילן על שלחנו והרסס אם כל בית נכוסה ודומנה שאמר הכניא לנבי בבל למעבד רחמי שמרך רחוקה נהו ולא היו בני כשדים רגילים אללס כמו שנאמר (שם) מלרך רחוקה נהו לוי ובשביל רחוה פניסס פעם אחה נחשבנו עליו והקפיד הקב"ה על הדבר כמ"ם הכא ימים בהים ובשם כל **אשר** בניסך וגו' (שם) ובדברי הימים (ב' ל"ב) ולא כגמול עליו בשביל חזקיהו כי גבה לבו ויהיו עליו קלף ועל יהודה וגו': **ותקע נפשה מהם.** שמרך בשם יהויקים ולדקיהו ותקע אשליקי"ר בלע"ז: **ותקע.** כמו (ברחשים ל"ב) ותקע כף ירך יעקב הוקעה לשון חבור ותקיעה עץ בחרך הוח וכן בשחלפו מן סחרך יפול בו לשון קעייה כלשר חלמר ושרשו ברשים (הסליס פ') ל' קליטה ובכל הבוחחי חשרש (חיוב ל"ח) ל' עקור וכן בשעיה פוסיה (יסעיה י"ז) ל' ענישה ומשנף פחרה (שם י') ל' קוקץ ענפי העץ ופחרוחיו: (יט) **לזכר את ימי נעוריה.** עלהה על לבב חחות בני מלריס שללה לדקיהו אלישם שנאמר (לעיל י"ז) ויומרך בו לשון מלאכי מלריס: (כ) **ותעגבה על פלגשיהם.** על פלגשוסס לסיות לסס לפלגש: **אשר בשר חמורים בשרם.** לשר חשמים:

מצודת ציון

מ"ל פציצה וכ"ל שפוייס: **שלישים.** שריס כמו ומשלה שלישיו (שם כ"ו): (יז) **דדים.** ענין לחבה ומ"ש: **ותקע.** ענין הסבה כמו ופקע כף ירך יעקב (בלחשים ל"ב): **נפשה.** ענין לנון כמו שם יש לה נשכב (שם כ"ג): (יח) **ותגל.** מל' גילוי: (כ) **על פלגשיהם.** כמו על פלגשוסס: **בשר.** כן נקרא לשר המנהל וכן כי יהיה זב מבשרו (ויקר' ט"ו):

מצודת דוד

מראה שלושים כלם. כל לללי הכבדים היה בחלקה שריס ומולסים: **דמות.** זה היה דמות בני בבל היוסבים בכבדים לכך מולסים: (טז) **ותעגבה.** חבקה להס בעבור מבלה עיני' שבחלה יופי בללי לוחבס ומלבושיהס: **ותשלח וגו'.** שיבולו לזוח עמה: (יז) **למשכב דדים.** לבסוך עמה בדרך להבה וחיבה ועמלו לוחה בחשכב הזוח: **ותטמא בם.** וכאשר בעמלה בס בחשכב להחביהם וסר מעלחה בס בחשכב הזוח: **ותקע נפשי מהם.** ר"ל מנוחל מבחה בהם כי בלה עשחה בלוחה מבחה להבה לעשות בחבוסס וגלחה לס לשר חבחה: **ותגל תזנותיה.** (יח) וכאשר גלחה זוחה לעשות בחבוסס וגלחה לס לשר מבחה מגלחיה: **ותקע.** לז חבה נפשי ולנוני מעליה והיחה נחוח' בעיני כמו שבחה נפשי מעל לחוחה להלה זוחה הלחחה הכבדים ומבנים עוחחה שלחה לליהם מלחים לבבל בחיליהם לללוה ומאד בחשכב להחביהם ובעבור ה כמו שבחה מלחלה: (יט) **והרבה.** והיל הבחה עוד לס חזוחים לזכור לס הבעבה בימי נעוריה לשר זוחה **בעגבה.** מבחה לל פלגשוחם לסיות להם לפלגש חמוכות למשכב המשגל: **אשר וגו'.** לל לשר לשר הסמשים יזלוח הזבע שלהם מבוזה כזבס שריבה זבע הסוסים וכך זוחה מוסלגם בשבלים ההבזק להסלוות שלשם

בְּשָׂרָם וְזִרְמַת סוּסִים זִרְמָתָם: כא וַתִּפְקְדִי אֶת זִמַּת נְעוּרַיִךְ בֵּעֲשׂוֹת
מִמִּצְרַיִם דַּדַּיִךְ לְמַעַן שַׁדֵּי נְעוּרַיִךְ: כב לָכֵן אָהֳלִיבָה כֹּה־אָמַר
אֲדֹנָי יְהוִה הִנְנִי מֵעִיר אֶת־מְאַהֲבַיִךְ עָלַיִךְ אֶת אֲשֶׁר־נָקְעָה
נַפְשֵׁךְ מֵהֶם וַהֲבִאֹתִים עָלַיִךְ מִסָּבִיב: כג בְּנֵי בָבֶל וְכָל־כַּשְׂדִּים
פְּקוֹד וְשׁוֹעַ וְקוֹעַ כָּל־בְּנֵי אַשּׁוּר אוֹתָם בַּחוּרֵי חֶמֶד פַּחוֹת וּסְגָנִים
כֻּלָּם שַׁלִּשִׁים וְקְרוּאִים רֹכְבֵי סוּסִים כֻּלָּם: כד וּבָאוּ עָלַיִךְ הָצֶן
רֶכֶב וַגַּלְגַּל וּבְקַהַל עַמִּים צִנָּה וּמָגֵן וְקוֹבַע יָשִׂימוּ עָלַיִךְ סָבִיב
וְנָתַתִּי לְפְנֵיהֶם מִשְׁפָּט וְשָׁפְטוּךְ בְּמִשְׁפְּטֵיהֶם: כה וְנָתַתִּי קִנְאָתִי

ת"א בעשות ממלכיס. מה מ"ה:

תרגום

חֲמָרִין בִּסְרֵיהוֹן וְצַחֲנַת סוּסָוָן צַחֲנָתְהוֹן: כא וְאַדְכַּרְתְּ יָת חוֹבֵי עֲצַת חֶטָאָךְ דְּמִלְקֳדָמִין בְּמָעְבָּדָיִךְ
מִמִּצְרַיִם רְחִימִין בְּדִיל חֲטָאֵי יַנְקוּתִיךְ: כב בְּכֵן אָהֳלִיבָה כִּדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים הָא אֲנָא מְעָתֵי
בְּגַלַּי יָת רְחִימָךְ עָלָךְ יָת דְּקָצַת נַפְשִׁיךְ בְּהוֹן וְאַיְתֵינוֹן עָלָךְ מִסְּחוֹר סְחוֹר: כג בְּנֵי בָבֶל וְכָל כַּסְדָּאֵי
פְּקוֹדָאֵי וְשׁוֹעָאֵי וְקוֹעָאֵי כָּל בְּנֵי אַתּוּר עִמְּהוֹן עוּלֲמֵי חֶמְדָתָא שַׁלִּטוֹנִין וְטַיָּרִין כֻּלְּהוֹן גִּבָּרִין מְזַמְּנִין
רָכְבֵי סוּסָוָן כֻּלְּהוֹן: כד וְיֵיתוֹן עָלָךְ בְּמָאנֵי זֵינָא בַּרְתִּכִין וְגַלְגִּלִּין וּמַשָּׁרַיָת עַמְמִין דְּמַזְיָנִין בַּעֲגִילִין
וְקוּלְסִין יְמַנּוֹן עָלָךְ סְחוֹר סְחוֹר וְאֶתֵּן קֳדָמֵיהוֹן פּוּרְעָנוּת דִּינִין וְיָתְפְּרְעוּן מִנִּיךְ בְּנִימוּסֵיהוֹן: כה וְאֶתֵּן

רש"י

וזרמת סוסי'. לשון רבוי תמנים שמרבים יותר מהמר כל הזכרים שבבהמה: **זרמתם.** קלוח הזרע כמו זרם מים עבר (חבקוק ג'): (**כא**) **ותפקדי.** וזכרי: **בעשות.** לשון כביסה: (**כב**) **את מאהביך.** לא כפיוס אשר ערבו על הזקיקו: **את אשר נקעה נפשך מהם.** לאשר חזר לקיאו ושנאם ומרד בהם: (**כג**) **פקוד ושוע וקוע.** תרגם יונתן בן עזיאל ומקרא מסיימו (בספר ירמיה ל') על המרך מרחים עלה עליה ולא יוסבו פקוד וספוחרים לומרים לשון פקידים וברים ושלטונים: **וקרואים.** שמוא"ך בלע"ז: (**כד**) **הצן.** פירש לוגם לחד מכלי המלחמה הוא ואני לומר לשון הקפה מחנות כמו וללמיו' בלדיכם (במדבר ל"ב) ולמצריין מקפכנון הוגן מנחש פירשו כמו נכה וסוחרה לחמו (תהלים ל"ח) ואין לוגם מודה לו והמרגום שתרגם וייחון עלך בחלחי זיקא מסייע לדוגם הוגן כמו בהוגן ויש מפרש הוגן מן והכיולו בניך בהוגן (ישעי' מ"ט) שפירושו זרועו וכן ובזו חליך הוגן (כלן) ועניני חיל כמו וזרועות הנגב (דניאל י"ח) שפירושו וחיילות הנגב: **נתתי לפניהם משפט.** מה שעלי לעשות לאוהב שלוחי לעשות המשפט: **במשפטיהם.** משפט שלא כתבתי בתורתי והוא ממשפטי נימוסיהם וחזה זה סמוי עיניים שעורו את עיני לקיימו:

מצודת דוד

(**כא**) **ותפקדי.** זכרת את הזמה שעשית בנעוריך בעת שהיו דדיך מעוכים וכמוכים בהמשוש היד מדני מלכיס: **למען שדי נעוריך.** למען הפדים שהיו מעוכים בידם בימי נעוריך לכן תשקת עוד בהם וכפל הדבר בפ"ם וכ"ל שעשה גם אלהי מלכיס הנזכר מה שהוכלה בהם מלח: (**כב**) **הנני מעיר** וגו'. לעיר עליך לבוא מלחמיך את אשר נפשכם לאהביהם ושנאת לבוך מעליהם ואביא להם ולא נשאר בך לבון כי הכל עשית לפי רצונם: **והבאתים.** לוחם אביא עליך להלחם בך ככל קניניך: (**כג**) **בני בבל** וגו'. עכשיו יפרש מי הם הנפלים: **אותם.** יעזרו עמהם: (**כד**) **הצן.** בהוגן והוא שם כללי לכל כלי המלחמה: **רכב וגלגל.** בחכך ובגלגל הם לוחמי הרכב: **ישימו עליך.** ב"ל את אלה יסיימו על עלמת לבוש עליך מקניכ: **ונתתי.** לפעמים בידם המשפט והם ישפטו לבוש עליך במשפטיהם שיעשו בך כאלו הם שלוחים לבצוע משפט: (**כה**) **ונתתי קנאתי בך.** לשון בך כפתי וישבו עמך משפט נמהם ויסילו ממך לשך ולזניך כלכך

מצודת ציון

וזרמת. מכולת המים יקרא שכם כמו כזכם מים (יחזקאל כ"ח) והוסמל על שפיכת הזרע: (**כא**) **ותפקדי.** ענין זכרון כמו מימים כביס תפקד (לקמן ל"ח): **בעשות.** ענין מעיכה וכפיסה בהמשוש היד: (**כב**) **מעיר.** מלשון התעוררות: **נקעה.** קלה: **נפשך.** לוגמך: (**כג**) **פקוד** וגו'. שמות עיירות בבבל: **אותם.** עמהם: **פחות וסגנים.** מין שררה: **שלשים.** פרים ומושלים: **וקרואים.** כ"ל נחוצים הנקבלים לכל דבר חשיבות וכן בשילי עדה קריאי מועד (במדבר ע"ו): (**כד**) **הצן.** ת"י במלחי זיקא: **צנה ומגן.** שם כלי מלחמה עשויים להגיל ולהגן ממכת חרב וחנית: **וקובע.** הוא כלי מגין על הראש כמו וקשן קובע נחשת על ראשו (ש"א י"ז): (**כה**) **קנאתי.** ענין כעס כמו הם קנאוני בלא אל (דברים ל"ב):

בָּךְ וְעָשׂוּ אוֹתָךְ בְּחֵמָה אַפֵּךְ וְאָזְנַיִךְ יָסִירוּ וְאַחֲרִיתֵךְ בַּחֶרֶב תִּפּוֹל
הֵמָּה בָּנַיִךְ וּבְנֹתַיִךְ יִקָּחוּ וְאַחֲרִיתֵךְ תֵּאָכֵל בָּאֵשׁ: כו וְהִפְשִׁיטוּךְ
אֶת־בְּגָדַיִךְ וְלָקְחוּ כְּלֵי תִפְאַרְתֵּךְ: כז וְהִשְׁבַּתִּי זִמָּתֵךְ מִמֵּךְ וְאֶת־
זְנוּתֵךְ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וְלֹא־תִשָּׂא עֵינַיִךְ אֲלֵיהֶם וּמִצְרַיִם לֹא
תִזְכְּרִי־עוֹד: כח כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה הִנְנִי נֹתָנֵךְ בְּיַד אֲשֶׁר
שָׂנֵאת בְּיַד אֲשֶׁר־נָקְעָה נַפְשֵׁךְ מֵהֶם: כט וְעָשׂוּ אוֹתָךְ בְּשִׂנְאָה
וְלָקְחוּ כָּל־יְגִיעֵךְ וַעֲזָבוּךְ עֵרֹם וְעֶרְיָה וְנִגְלָה עֶרְוַת זְנוּנַיִךְ וְזִמָּתֵךְ
וְתַזְנוּתָיִךְ: ל עֲשֹׂה אֵלֶּה לָךְ בְּזֹנוֹתֵךְ אַחֲרֵי גוֹיִם עַל אֲשֶׁר־נִטְמֵאת
בְּגִלּוּלֵיהֶם: לא בְּדֶרֶךְ אֲחוֹתֵךְ הָלָכְתְּ וְנָתַתִּי כוֹסָהּ בְּיָדֵךְ: לב כֹּה
אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה כּוֹס אֲחוֹתֵךְ תִּשְׁתִּי הָעֲמֻקָּה וְהָרְחָבָה תִּהְיֶה
לִצְחֹק וּלְלַעַג מְרֻבָּה לְהָכִיל: לג שִׁכָּרוֹן וְיָגוֹן תִּמָּלְאִי כּוֹס שַׁמָּה

תרגום

פּוּרְעָנוּתִי בִיךְ וְיִתְפַּרְעוּן מִנִּיךְ בְּרַגְזָנוּתָא רַבְרְבִיךְ וַקְּדִישָׁיךְ יִגְלוֹן וַעֲמִיךְ בְּחַרְבָּא יִתְקַטְלוּן אִנּוּן בְּנָךְ וּבְנָתָךְ
יִשְׁבּוֹן וּשְׁפַר אַרְעָיךְ יְתוֹקַד בְּנוּרָא: כו וְיִשְׁלְחִנִּיךְ לְבוּשֵׁי יְקָרִיךְ וְיִסְבּוּן מָאנֵי תּוּשְׁבַּחְתִּיךְ: כז וַאֲבַטֵּל
חוֹבֵי עֲצַת חֶטְאָךְ מִנִּיךְ לָת פּוּלְחָן טָעֲוָתִיךְ דַּהֲוָת עַמִּיךְ כַּד הֲוַיְתְּ בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם וְלָא תְּזַקְּפִין עֵינָיִךְ
לְהוֹן וַטָּעֲוַת מִצְרָאֵי לָא תְּדַכְּרִין עוֹד: כח אֲרֵי כִדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים הָא אֲנָא מְסַר לִיךְ בְּיַד דְּסָנְיַת
בַּיִךְ דְּקָצַת נַפְשָׁךְ בְּהוֹן: כט וְיִתְפָּרְעוּן מִנִּיךְ בְּדֶבְבוּ וְיִשְׁבְּקוּנִיךְ מְטַלְטְלָא
וּשְׁבָקָא וְתִתְגְּלֵי בַּהֲמַת טָעֲוָתִיךְ וְחוֹבֵי עֲצַת חֶטְאָךְ וּזְדוֹנָיִךְ: ל חוֹבַיִךְ גָּרְמוּ אִלֵּין לִיךְ בְּדַטְעֵית
בָּתַר עַמְמַיָּא וְאִסְתָּאֲבְתְּ בְּפוּלְחָן טַעֲוָתְהוֹן: לא בְּאוֹרַח אֲחָתִיךְ הַלֵּכְתְּ וְאֶתֵּן כְּסָהּ פּוּרְעָנוּתָהּ בִּידִיךְ:
לב כְּדֶנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים כָּס פּוּרְעָנוּת אֲחָתִיךְ תִּשְׁתִּין הַקִּיפָא וַהֲסִנְתָּא תְּהֵוֵן לְחוּךְ וְלִלְעֵיב מִפְּגֵי
עָקָא דְּתֵיתֵי עָלָךְ: לג חָא כְּרֵוָא חֲדָן תִּתְמְלֵין כְּס צְדוּ וְאִשְׁתְּמֵמוּ כְּס פּוּרְעָנוּת אֲחָתִיךְ שִׁמְרוֹן:

רש"י

(כה) אפך ואזניך. סס הפתרס הפרלוף ולסס המשיל הכסוסס והמלכוס: ואחריתך. שמר הטס: ואחריתך תאכל באש. וספר מרעיך סמן מחריות ליסען עליסן לפרנסס: (כו) את בגדיך. בגדי כסוסס: (כח) אשר שנאת. כשדיס שמרדס בסס: (ל) עשה אלה. לסון פעול פיימ"ט בלע"ז: (לב) מרבה להכיל. יסירס

מצודת ציון

אפך. הוא החוטס: (כו) והפשיטוך. ענין הסרת המלבוש: (כז) והשבתי. ענין בעול ומניעה: (כט) ועריה. מגולה כמו מקוסה הטרה (ויקרא כ'): (לב) להכיל. לסבול כמו ומי יכולכל לתת בוס בזולו (מלאכי ג'): (לג) שמה. ענין מהמון כמו

מצודת דוד

מסשפע הזוטות בכדי לגוולה: ואחריתך. סוף הפלוף ושפליסו תסול מחכך: יקחו. בשבי: ואחריתך. על הבתים והבזוס ילמר הכשלים לחכי מוס הלדס: (כו) והפשיטוך וגו'. כלדך בעושים לזולה להעמידה עלומה להכליסה: (כז) והשבתי. בשבור מרבית הלזוס הבלוס לל מהיה עוד לדוסה לחכ הזמה ולחכ הזמות

מסקעה בלבך מלרץ מלריס: ולא תשאי וגו'. כשל הדבר בא"ם כ"ל בני בבל יבולו עליה למלחמה וכס יהיו שלוחי המשפע ויסכנו הבתים והמושלים ויחל העס ומהם יקחו בשבי ויבלבו ב"המק ובתי הגדולים ויבללו חומת עשס מגולל הלבוס לל תשוב עוד לל המלילים ולל תזכור בחלרי מלריס: (כח) ביד אשר שנאת. הס הכשדיס שמרדס בסס: אשר נקעה. לחכ בראה בשבך מהם לבחוחם ובשל הדבר בא"ם: (כט) ועשו אותך. יעשו עמך דבריס בשבחה ויקחו כל עשבך לחכ יבעה לחקבו ויעזבו לוחך עירום ועריה מבלי לבוש: ונגלה. לז יהיה בגלה מבשף זוחך בי מגמול המעשה יגולף ויודע מעשה העון: וזמתך ותזנותיך. בשל הדבר בא"ם לפי מרבית הזוס וילמר על עבודת הבשילים המוחלפים: (ל) עשה אלה לך. לחכ הדבריס עשו לך בגמול זוניס לחכי גויס ויבשב חמריו לומר על חשב בעמחם בגולוליהם לקבלם לחלוה: (לא) בדרך. לפי שהלבת בדרך חהלה לחחוך לכן לחן ביוך לח בוס החוה לבחוחה בחו שבחוה היה (המשיל חמת ה' לבוס מלל יין המשכר ומבלבל דעת החלם): (לב) כוס אחותך. הבוס שבחוה לחחוך חבחי גם לחה: העמקה. חשב היל עמוקה ורחבה ומחזקת הרבה: תהיה לצחק. הבריוס לחשקו בך ולילגנו עליך בשעור גדול עד שהבריס מהוגה להכיל ולקבול כל הלחוק והלעג: (לג) שכרון ויגון. לל בדרך טובי בוס ן בחס שכוריס ומבולבלים לחבל הס שחיס כי היין מבשח לחבל מבוס החוה חביה מלחה מבכרון ומיגון: בוס שמה ושממה.

וּשְׁמָמָה כּוֹס אֲחוֹתֵךְ שִׁמְרוֹן׃ לד וְשָׁתִית אוֹתָהּ וּמָצִית וְאֶת־
חַרְשֶׂיהָ תְּגָרֵמִי וְשָׁדַיִךְ תְּנַתֵּקִי כִּי אֲנִי דִבַּרְתִּי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה׃
לה לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה יַעַן שָׁכַחַתְּ אוֹתִי וַתַּשְׁלִיכִי אוֹתִי
אַחֲרֵי גַּוֵּךְ וְגַם־אַתְּ שְׂאִי זִמָּתֵךְ וְאֶת־תַּזְנוּתַיִךְ׃ לו וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֵלַי בֶּן־אָדָם הֲתִשְׁפּוֹט אֶת־אָהֳלָה וְאֶת־אָהֳלִיבָה וְהַגֶּד לָהֶן אֶת
תּוֹעֲבוֹתֵיהֶן׃ לז כִּי נָאֲפוּ וְדָם בְּיָדֵיהֶן וְאֶת־גִּלּוּלֵיהֶן נָאָפוּ וְגַם אֶת־
בְּנֵיהֶן אֲשֶׁר יָלְדוּ־לִי הֶעֱבִירוּ לָהֶם לְאָכְלָה׃ לח עוֹד זֹאת עָשׂוּ לִי
טִמְּאוּ אֶת־מִקְדָּשִׁי בַּיּוֹם הַהוּא וְאֶת־שַׁבְּתוֹתַי חִלֵּלוּ׃ לט וּבִשְׁחָטָם
אֶת־בְּנֵיהֶם לְגִלּוּלֵיהֶם וַיָּבֹאוּ אֶל־מִקְדָּשִׁי בַּיּוֹם הַהוּא לְחַלְּלוֹ

תרגום

לד וְתִשְׁתִּין יָתַהּ וְתִנְגְּמִין וַית פִּרְעָנוּתָהָא תְּקַבְּלִין וּבִסְרֵי תִּתְלְשִׁין אֲרֵי אֲנָא גְּזֵרִית בְּמֵימְרִי אָמַר יְיָ
אֱלָהִים׃ לה בְּכֵן כְּדֵין אָמַר יְיָ אֱלָהִים חֲלַף דִּשְׁבַקְתִּ פּוּלְחָנִי וְאַרְחַקְתְּ דְּחַלְתִּי מְקַבֵּיל עֵינָךְ וְאַף
אַתְּ קַבֵּילִי חוֹבֵי עֲצַת חֲטָאֵךְ וְטַעֲוָתָיִךְ׃ לו וַאֲמַר יְיָ לִי בַּר אָדָם הֲתוֹכַח יַת אָהָלָה וְיַת אָהָלִיבָה
וְחַוֵּי לְהֶן יַת תּוֹעֲבָתְהֶן׃ לז אֲרֵי זַנָּאן בְּהֶן וְדָם בִּידֵיהֶן וּבְתַר פּוּלְחָנֵיהֶן טָעוֹ וְאַף
יַת בְּנֵיהֶן דַּעֲתִידִין לְמִפַּק מִנְּהֶן תּוּלְדָת קוּדְשָׁא קָדָמַי אַעֲבִירוּ לְהֶן לְפוּלְחָנֵיהֶן׃ לח עוֹד אַרְגִּיזוּ קֳדָמַי
סָאִיבוּ יַת בֵּית מַקְדְּשִׁי בְּיוֹמָא הַהוּא וְיַת יוֹמֵי שַׁבָּתַי חִילִּי אַחִילוּ׃ לט וּבְמִכְסְיָתְהוֹן יַת בְּנֵיהוֹן
לְפוּלְחָנֵיהוֹן וְעָלוּ לְבֵית מַקְדְּשִׁי בְּיוֹמָא הַהוּא לְאָחֳלוּתֵיהּ וְהָא כְדֵין עֲבָדוּ בְּגוֹ בֵּית מַקְדְּשִׁי׃

רש"י

מלסכיל כמו מלסבול׃ (לג) ושממה. תמהון׃ (לד) ומצית. לשון מוצץ עד שתתמית חיסולר"ש בלע"ז׃ ואת חרשיה. דימה כוס המשקה פורענות ליסרמל לכלי חרס שמשתברין ואין לו תקנה כך משתבח חשועתם יפצר הכוס ולא יפוג להשקותם עוד וכשתוש מדבר בהשקאת החומה קורא לחוזו שהוא שמתמר כוס שהוא בגל ביד ה' משכרת כל הארץ (ירמיה כ"ה)׃ תגרמי. כמו ועלמותיהם יגרס (במדבר כ"ד) לא גרמו לבקר (ספיה ג') ריבוי"ר בלע"ז גורר בשיניו את שבועות העלם לו שחרם לרדום מעליו בשר שדבוק בו ומנחם חברו לשון שבירה וגם כן פשר ועלמותיהם יגרס וכן לא גרמו לבקר׃ (לה) שאי זמתך. קבילי חובי עלם הטלחיך׃ (לו) התשפוט. לשון ויכוח׃ (לז) ודם בידיהן. בגלופיסם שפכו דם׃ ואת גלוליהן נאפו. ניתוף שלשם עם גלוליהם היה׃ וגם את בניהן וגו'. וזהו שפיכות דמם שבידיהם (כלומר שהוליכו זרע לבעלה בידיהם ולא עשו תשובה)׃ (לה) טמאו את מקדשי ביום ההוא. ביום שחשבו את בניהן לע"ז בחום לפני במקדשי לעשות בו תועבות לזכעיסני׃ ואת שבתותי חללו. שהיו שוחטין את בניהן בשבת׃

מצודת דוד

הכוס הזה יהיה מתמהון לצד ושממון כוס לחורבך שומרון׃ (לד) ומצית. מלשון הבליעה׃ ואת חרשיה. מרכי הכוס חשבני בשביל לעשות המרכים למלון כל הבלוע׃ ושדיך תנתקי. מנוד השכרות ונלבול הדעת מחבלי בעלמך לנתק ולעקור שדיך׃ כי אני דברתי. ונודעתי כן יהיה׃ (לה) ותשליכי. כלומר המשליך דבר לחוצי גופו לצד יכלהו ולא יזכור בו׃ וגם את. כמו שעשית למולי כן גם את בעבי גמול זימתך ואת הבלוים מזנותיך׃ (לו) התשפוט. הלא כולה לחה להתוכח עם להליה ועם להליבה׃ והגד. לז הגד להן תוכיחות את כל תועבותיהן׃ (לז) כי נאפו. בגלוי עיניהם׃ ודם בידיהן. בשפכו דם נקי׃ ואת גלוליהן נאפו. זהו עצמות הבשילים׃ אשר ילדו לי. כ"ל המיוחדים לי לעמוד בניהם הקבב׃ העבירו. היו מעבירים ומוליכים לבשילים להיות להם למאכל׃ (לח) טמאו וגו'. לבו ביום שהעבירו בניהן לבשילים באו אל המקדש להקריב בה קרבנות ועשאוהו את המקדש עם הקרבנות הוליך ושיכם לי לכלון׃ ואת שבתותי חללו. כי גם בשבת העבירו את בניהם להם לכלה׃ (לט) ובשחטם. כ"ל הוסיפו עוד לעשות שבשחטו את בניהם לבשילים אז באו אל מקדשי ביום ההוא לעשן בהלו וכאומר הנילה היתה בכוכה מיוחדת לחלל המקדש ולעזזהו׃

מצודת ציון

פמו מלי וכאמו (חיוב כ"מ)׃ (לד) ומצית. מלשון מלילה׃ חרשיה. כמו חרסים בשמ"ך׃ תגרמי. העלם יקרא נשם כמו נגרמיו כמעיל בגזל (שם ג') ובדרך השלמה לומר על המרכי' וכ"ל חשבר החרסים כמו ובכל תנופתי תשברם (שם ל"ח) וכ"ל הפעל השוכם׃ תנתקי. עמין עקירה והעתק׃ (לה) גוך. גופך כמו גויה שמוד (ש"א ל"ח)׃ שאי. סבלי׃

וְהִנֵּה־כֹה עָשׂוּ בְּתוֹךְ בֵּיתִי׃ ס וְאַתְּ כִּי תִשְׁלַחְנָה לָאֲנָשִׁים בָּאִים
מִמֶּרְחָק אֲשֶׁר מַלְאָךְ שָׁלוּחַ אֲלֵיהֶם וְהִנֵּה־בָאוּ לַאֲשֶׁר רָחַצְתְּ
כָּחַלְתְּ עֵינַיִךְ וְעָדִית עֲדִי׃ מא וְיָשַׁבְתְּ עַל־מִטָּה כְבוּדָּה וְשֻׁלְחָן
עָרוּךְ לְפָנֶיהָ וּקְטֹרְתִּי וְשַׁמְנִי שַׂמְתְּ עָלֶיהָ׃ מב וְקוֹל הָמוֹן שָׁלֵו בָּהּ
וְאֶל־אֲנָשִׁים מֵרַב אָדָם מוּבָאִים סֹבְאִים מִמִּדְבָּר וַיִּתְּנוּ צְמִידִים
אֶל־יְדֵיהֶן וַעֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת עַל־רָאשֵׁיהֶן׃ מג וָאֹמַר לַבָּלָה נָאֲפִים

*דגש אחר שורק וג"א הד' רפה *הב' רפה *סבאים קרי *בנ"א המ' בזקף גדול

ת"א ומתי לבלה. יומא ע"ב:

תרגום

מ וְאַף אֲרֵי שְׁלַחְתְּ לְגַבְרַיָּא דְאָתָן מֵרְחִיק דְּאִזְדְּ שְׁלִיחַ לְוָתְהוֹן וְהָא אֲתוֹ לַאֲתַר דְּזַמִּינְתְּ אַתְקַנְתְּ שׁוּקָן וּמַנִּית פַּלְטוֹרִין׃ מא וּרְמִית דַּרְגְּשִׁין מַכִּיכִין דִּיקָר וּפַתּוֹרִין מְלָן כָּל טוּב סַדַּרְתְּ קֳדָמֵיהוֹן וּקְטוֹרָת בּוּסְמֵי וּמִשְׁחִי שַׁוִּית עֲלֵיהוֹן׃ מב וְקָל אִתְרַגּוּשְׁתָּהוֹן דִּי (שְׁלָן) שְׁלָא בָּהוֹן וְלְתַקּוֹף גַּבְרִין מִסְּגֵי אֱנָשָׁא אָתָן מִסְּחוֹר סְחוֹר מִמַּדְבְּרָא וְיַהֲבוּ שִׁרְיָן עַל יְדֵיהוֹן וְכֶתֶר דְּתוּשְׁבָּחָא עַל רֵישֵׁיהוֹן׃ מג וַאֲמַרִית לְכֻשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל דְּבְלִיעַת עַמָּה בְּחוֹבִין כְּעַן תִּשְׁבּוֹק מִטַּעֲוָתָהּ וְתָתוּב לְפוּלְחָנִי וְלָא תְּבָת׃

רש"י

(מ) **ואף כי תשלחנה.** וכל כמה מן הכל כי תשלחנה לסניף לילין מסרי הטב"ח מוסבין ורומיס סחלול שמהללות מקדמי׳: **שלוח אליה' וגו'.** מאת מלכם ומהליכה לבא לילין: **והנה באו לאשר רחצת בחלת וגו'.** לאחר מרגש יוכון לאחר מלני"ם בלע"ז. לל מקום לאחר יעדם להם לאחר במקום פלוני נלא לקרחכם מקומטות במרחק וכחול: **כחלת.** מין לבע ומתו כחול ומוצעות בו עיניהם לוקלי"רש בלע"ז: (מא) **מטה כבודה.** מוכלל במלעות נלום פריל"ם בלע"ז: (מב) **וקול המון.** של לומות רבות היו בה ולא המון של מלחמה ללא קול המון שלו: **ואל אנשים.** בסביל לנסים ושל לנסים היה לומו המון ולא של בסמה: **מרב אדם.** סמו בחוכם המובחים לנלוף מן המדבר: **סבאים.** סמו דרין סביב לה מסכיסים עמון ומוצב וכן תרגם סבלים מסחור סחור: **ויתנו.** מהלם ומהליבה: **צמידים אל ידיהן.** להמקסם לנלוף כלומר עמון ומוצב מחוך סמם רבים היל מתקבלם ומתפללים לסם ומחוך סמם סכיסים מתפללים לעיניהם בקיסוניה לפיכך ויתנו מהלם ומהליבה למילים על ידיהן כדי סיסיו נלוה בעיני המולפים ו"ן של ויתנו יתירה כמו לוסה של עזי וזמרת יה ויסי לי ליסוע' (שמות י"ז) וכמו לוסה של ומאר לה סם לבו של דבר ס' ועוד (סם ט'): (מג) **ואמר לבלה נאפים עתה יזנו וגו'.** לאמר לי לבי על זו שבללה והזקינה בנלופי' מעמה שזקיק' יזנו מזנוסים ממנה ומלא תלוה זנוסה מלבה ומחזור בם ומרי היל עודנה נזנוסים כלאחר בתחלה: **יזנו.** ילמו לל זנוה תרגם נפקא נרת כך שמעתי וכן ס"י: **לבלה נאפים.** כמו לבלה בנלופים כלאחר מלמר ומשב בית לביה (נרלשית ל"ה) כמו בבית לביה ירחלו מים (שמו' ל') כמו ירחלו במים ויללה חנס (סם כ"ל) ולם בית ליסה נלרה (במדבר

מצודת ציון

(מ) **ואף כי.** עניינו כמו כ"ם וק"ו כמו לף כי לם לכללהו (לעיל פ"ו): **מלאך.** שליח: **כחלת.** שם הלבע כחל ודבר"ל לף כחל ולף שרק (כתובות י"ז): **ועדית עדי.** עניין קשוט ומכשיט כמו ועבד משה (הושע ג'): (מא) **ערוך.** מסודר: **וקטרתי.** שכן בשמים: (מב) **המון.** מלשון המייה: **שלו.** מלשון שלוה: **ואל.** כמו ועם וכן ומשה לל לחוטה (ויקרל י"ח): **סבאים.** שם לומה קרל: **צמידים.** שם הערלי של הזהוב כמו **וצני** למילים על ידיה (בשלשים כ"ד): (מג) **לבלה.** עניין זקנה

מצודת דוד

והנה כה עשו. כ"ל הדבר שפלכתי עשו בפוך ביתי: (מ) **ואף כי תשלחנה וגו'.** כ"ל כ"ם שעשתה עוד יותר מועבה לשל תשלחנה למלכים ביתים בלים לליה מלכן ממקום שהם שם: **אשר מלאך וגו'.** כ"ל הסליחות היה ע"י מלאך השלוח לליהם מלבה ממקום מיוחד: **והנה באו.** **והנה כן עשו ושלו** של המקום לשל רחלה שמה ומלמת עיניך עם הכחל והוא מין לבע וקבעה עלמך בקבוציה וכלו בעיניהם הבלים: (מא) **וישבת.** ומח"ו יסבת על מעה מכוסדת ויקרה ולפני' היה שולחן מסודר בפיני מלכל (כי כן היה מנהגם להקב על המעה בעת הלכילה) והקטרת והשמן שהשתי לך שתם על השולחן להלכיל לת הנושלים ולכוכם בשמן ולהעלות היה הקטורת לשל הלכילה (כי כן היה מנהגם למזוג השמן בעוד שהן הלכילה ולהשים בשמים על הנחלים להעלות העשן לניהם עוד) כ"ל שלשם לל לחומות לבוד ללמדך דרך תועבותם ועשים להם כבוד והכלי' קיבל יחיהם ושתם להם דוכיומת ממה שהבשעתי לך: (מב) **וקול המון.** קול המייה שלוה היה. כשהיו בה לל קול המייה מלחמה: **ואל אנשים.** כ"ל עם הלנשים הבלים על כי היו בני לדם ומכוסים היה מוצל עשתם גם שבני קבל מן היוסבים בשדבר וכשוער עכ"ז היה לה רוב שלוה עם שבני קבל השה שבאים שבני כשב: **ויתנו צמידים.** כי נתנו למילים על יחיהן וגו' להתקבל ביותר ומלשה הן בעיני כולם ולל עשו עשה רבים כ"ל שבילם שהלכתם לכולן לעבוד לכל שלהי העמים: (מג) **ואמר לבלה נאפים.** שמהתי על הזקנה שמהקנה בנלוף

עַתָּ֖ת יְזֻנָ֣ה תַּזְנוּתַ֑יִךְ וְהָיָ֕ה: מד וַיָּבֹ֥א אֵלֶ֖יהָ כְּבוֹא֙ אֶל־אִשָּׁ֣ה זוֹנָ֔ה כֵּ֚ן
בָּ֣אוּ אֶל־אָהֳלָ֔ה וְאֶל־אָהֳלִיבָ֖ה אִשֹּׁ֥ת הַזִּמָּֽה: מה וְאַנְשִׁ֣ים צַדִּיקִ֗ים
הֵ֚מָּה יִשְׁפְּט֣וּ אוֹתָ֔הֶם מִשְׁפַּ֖ט נֹאֲפ֣וֹת וּמִשְׁפַּ֖ט שֹׁפְכ֣וֹת דָּ֑ם כִּ֥י
נֹאֲפֹ֖ת הֵ֣נָּה וְדָ֥ם בְּיָדֵיהֶֽן: מו כִּֽי־כֹ֥ה אָמַ֖ר אֲדֹנָ֣י יְהוִ֑ה הַעֲלֵ֤ה עֲלֵיהֶם֙
קָהָ֔ל וְנָת֥וֹן אֹתָ֖ן לְזַעֲוָ֥ה וְלָבָֽז: מז וְרָגְמ֥וּ עֲלֵיהֶ֖ן אֶ֣בֶן קָהָ֑ל וּבְרָ֣א
אוֹתָ֔ן בְּחַרְבוֹתָ֖ם בְּנֵיהֶ֣ם וּבְנֹתֵיהֶ֣ם יַהֲרֹ֔גוּ וּבָתֵּיהֶ֖ן בָּאֵ֥שׁ יִשְׂרֹֽפוּ:
מח וְהִשְׁבַּתִּ֥י זִמָּ֖ה מִן־הָאָ֑רֶץ וְנוּסְר֣וּ כָל־הַנָּשִׁ֗ים וְלֹ֤א תַעֲשֶׂ֙ינָה
כְּזִמַּתְכֶ֔נָה: מט וְנָתְנ֤וּ זִמַּתְכֶנָה֙ עֲלֵיכֶ֔ן וַחַטָּאֵ֥י גִלּוּלֵיכֶ֖ן תִּשָּׂאֻ֑ינָה
וִֽידַעְתֶּ֕ם כִּ֥י אֲנִ֖י אֲדֹנָ֥י יְהוִֽה:

*עתה קרי *יזנו קרי *נ"א צדיקם *פתה בם"פ

ת"א כי מלפות. נדכיס כ"ף: ומקרו כל. פוסק ה' קנהדרין מ"ה:

תרגום

מד וַעֲלוּ לָוָתָהּ כְּמָה דְעָלִין לַוַת אִתְּתָא פּוּנְדַקְתָּא בֵּן עֲלוּ לְאָהֳלָה וּלְאָהֳלִיבָה מְעַצְתָּא דְעֵיצַתְהוֹן
חֲטָאִין: מה וּגְבָרִין זַכָּאִין בְּקִבְלֵיהוֹן יְתַפְּרְעוּן מִנְּהֶן פִּרְעָנוּת נַעֲפִין וּפִרְעָנוּת אִעְדַּת דָּם אֲרֵי זַאֲנִין
בְּהֶן וְדָם זַבִּי אֲשַׁדּוּ בִידֵיהוֹן: מו אֲרֵי כִדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים אִתְגַּבֵּי דִּשְׁקוּן עֲלֵיהוֹן מַשְׁרָן וְאַמְסַר
יַתְהוֹן לְתִבְר וּלְבָזָא: מז וְיִרְגְּמוּן יַתְהֶן בְּאַבְנֵי קָלַע מַשְׁרָן וְיִבְזְעוּן יַתְהֶן סַכְסֵיהוֹן בְּנֵיהוֹן וּבְנָתְהוֹן
יְקַטְלוּן וּבָתֵּיהוֹן יוֹקְדוּן בְּנוּרָא: מח וְאֵבַטֵּיל חוֹבֵי עֲצַת חֲטָאִין מִן אַרְעָא וְיִתְדְּנוּן כָּל מְדִינָתָא וְלָא
יַעְבְּדוּן כַּעֲצַת חֲטָאֵיכוֹן: מט וְיֶהֱבוּן חוֹבֵי עֲצַת חֲטָאֵיכוֹן עֲלֵיכוֹן וְחֶטְאֵי פוּלְחָן טַעֲוָתְכוֹן תְּבַקְּרוּן
וְתֵדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהִים:

רש"י

ל) וכן פי' דומם ומנסח מחברו עם חבל עמו (ויקרא כ) ולא יחכמו דבריו: (מד) **ויבוא אליה**. כל אסר מלאו לבו: **אשת הזמה**. כמי הזמה: (מה) **ואנשים צדיקים**. לנסוס דייסים סרי מלך בבל ומלך אשור וי"ת זכאין בקיבליהון לפי מעשיהן של אלו הזונות לדיקים הבוזס מהסה: **משפט נאפות ומשפט שפכות דם**. כמו שמפורש לחריו: (מו) **העלה. ונתן. וברא**. כולן ל' עשה ופעול הם: (מז) **וברא**. לשון קלילה וכן וברלתו דויר יסיס לך בספר (יהושע י"ז): **ורגמו עליהן אבן**. סרינם בניהן ובנותיהן ובריסה בתיהן הוא משפט מוחפות וברא מוחזק בחרבותם הוא משפט סופכת דם: (מט) **ונתנו זמתכנה עליכן**. סופטוכן יהיו לא משפט זמתכן ברחסיכן.

מצודת דוד

עתה יסוד ממנה מזנותיה הוליל וכבר כשבעה בזנות כ"ל משפט שלאל שעשו זמן רב ללהלי העמיס ולאו שלין בהם ממש יעכבו משפ: **והיא**. לפל עדיין היל בהוייתה כמו מלז וזוגמתו לויה כ' שלהי שליהו לף הוא (מ"ב ג') וכ"ל לף הוא בהוייתו בכל עם ולא ישתנה: (מד) **ויבוא אליה**. כל הכולה של שליה כדרך שבאים של לשה זונה ועכוסתה כן בלו וגו' כ"ל עשה לכל ע"ז שנעשלם: **אשת הזמה**. כשי הזמה: (מה) **ואנשים צדיקים**. הם שכי מלך בבל שהמה נחשבים לדיקים למולן: **משפט נאפות**. משפע הכלוי נגמול הנלוף ומשפע הכלוי בגמול שפיכות דם נקי: **ודם בידיהן**. מה שהמנו בניהן לע"ז:

(מו) **העלה** וגו'. כ"ל לאמר בנבואה שהלי לעלה עליהן קהל רב ולחן לחהן לבעזה ולבזה: (מז) **ורגמו עליהן אבן קהל**. בכי הקהל ההוא יבנגו עליהן לבניהם: **וברא**. והוא יכיה לוהן עם קהבותם: (מח) **והשבתי זמה**. עם המשפע הזה לשבול אמה מן הלרן כי כולם יפחדו משפל המשפע: **ונוסרו**. יקבלו מוסר: **ולא תעשינה**. כמו הזמה בעשיהן כ"ל לא יעשוו עוד מי לעכ"ם: (מט) **ונתנו**. הקבל העולה יבלו עליכן גמול זמתכן ושלשי הועבותיכן המלופים כגלל של כעי הכה לתן הקבלו הגמול: **וידעתם**. לז תדעו שלהי ה' הכלתן לבלם גמולם:

מצודת ציון

כמו שלהי בלוחי (שם י"ע): **יזנו**. כ"ל יקוכו ועש"ז הקבל המעשים זוכה על כי קרא מבעלה להבעל לשחר: **והיא**. לשה לוחר כשהיתה כן היל: (מד) **אשת**. מלשון לבה: (מו) **קהל**. לשיחה העם: **לזעוה**. ענין חבדה ועבדה כמו והייה לזעו' (דבריס כ"ח): **ולבז**. מלשון בזה ושלל: (מז) **ורגמו**. ענין הבלבת לבניס כמו בשבן יבגמו לותם (ויקרל כ'): **וברא**. ענין כריח' כמו כי יעב הוא ובכלתו (יהושע י"ז): **בחרבותם**. מלשון חכב: (מח) **והשבתי**. ענין בעול: **ונוסרו**. מלשון מוסר: (מט) **תשאינה**. מלשון משל ובבל:

כד א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי בַּשָּׁנָה הַתְּשִׁיעִית בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי
בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ לֵאמֹר: ב בֶּן־אָדָם כְּתָב־לְךָ אֶת־שֵׁם הַיּוֹם אֶת־
עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה סָמַךְ מֶלֶךְ־בָּבֶל אֶל־יְרוּשָׁלַם בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה:
ג וּמְשֹׁל אֶל־בֵּית־הַמְּרִי מָשָׁל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי
יְהוִה שְׂפֹת הַסִּיר שְׂפֹת וְגַם־יְצֹק בּוֹ מָיִם: ד אֲסֹף נְתָחֶיהָ אֵלֶיהָ
כָּל־נֶתַח טוֹב יָרֵךְ וְכָתֵף מִבְחַר עֲצָמִים מַלֵּא: ה מִבְחַר הַצֹּאן
לָקוֹחַ וְגַם דּוּר הָעֲצָמִים תַּחְתֶּיהָ רַתַּח רְתָחֶיהָ גַּם־בִּשְּׁלוּ עַצְמֶיהָ

*כתב קרי

ת"א ויהי דבר ה'. כ"ה י"ח: שנות הפי'. נכנות כ"ז עקידה שע' פ' כל הפנקס:

תרגום

כד א וְהָוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי בְּשַׁתָּא תְּשִׁיעָתָא בְּיַרְחָא עֲשִׂירָאָה בְּעַסְרָא לְיַרְחָא
לְמֵימָר: ב בַּר אֱנָשׁ כְּתַב לָךְ יָת שׁוּם יוֹמָא יָת כְּרַן יוֹמָא הָדֵין כְּמָא מַלְכָּא דְבָבֶל עַל
יְרוּשְׁלֶם בְּכַרְן יוֹמָא הָדֵין: ג וְאִתְנַבִּי לְעַמָּא סָרְבָנָא נְבוּאָה וְתֵימַר לְהוֹן כִּרְנָן אָמַר יְיָ אֱלָהִים אִתְנַבִּי
דִּיסָקִין מַשְׁרָיָן עַל כַּרְסָא הָדָא וְאַף יְתֵיהַב לַהּ אַרְכָּא לְקַבָּלָא מְצָרָא: ד כְּנוֹשׁ רַבְרְבָא לְנַוָּה
כָּל גְּבַר גְּבַר אֵימָתָן וּגְבַר עֲבִיד קְרָב מַשְׁרִיָת עַמְמִין מַלֵּי יָתָהּ: ה מַלְכֵי עַמְמִין קָרִיב וְאַף מַקִּים

רש"י

כד (א) בשנה התשיעית. לפדקיהו: (ב) סמך מלך בבל. היום לר עליה: (ג) שפת הסיר. על פי הכיתה במקום מוסבח היה קרויה ספיחה בל' המסנה סחזא"ל מקו' ספיחת שרי קדירו' ועוד שניהו ח' סופת הת הקדירה וח' נוסן לאוכה מיס וח' נוסן לאוכה סבלין למדנו שהספיחה היה הוסבחה על פי הכיתה עד שלא יהנו לאוכה כלום. והדוגמה זו על ירושלים שמרחתה (לעיל) עליה היה הסיר עהה בח העם סחהיה לסיר והתה באוכה לבשר וכח נבוכדנלר ויסגנה על האור ומנחה פי' לשון שימה: וגם יצק בו מים. הם נרכי המלור. יצק כמו שפך: (ד) אסף נתחיה אליה. מירחת המלור הספו לאוכה כל רחשיה ושריה: כל נתח טוב. כל גבר גבר חימתן וגבר עביל קרב כח"י: (ה) מבחר הצאן לקוח. קח לחה נבוכדנלר הת מבחר חיילך בניזונים כן ח"י וחיו מיוסד על ענין הסיר וכן לריך לפוסרו מבחר ישרחל יבולו ויכנסו בחוכה: וגם דור העצמים תחתיה. סדר ועדך העלמים הוח שהר החברים כלומר ילחמו הבזורים בשביל החלשים ויסמכו הלו עליהן: דור. לשון עריכה וכן יכנף לכפה כדור (ישעיה כ"ב) סורה היקף בייסוח וכן סור הרגס דרח ומנחה פי' כמו לחי חבניל המדורה: רתח רתחיה. ולחר סיסיו כולם לאוכה יקרבו כלי המלור והמלחמה

מצודת ציון

כד (ב) עצם. גוף הדבר יקרא עלם וכן נכחד עלמי ממך (תהלי' קל"ט): סמך. ענין הקרוב: (ג) שפת. ענין העמדת הסיר על הכיכה כמו שפות הסיר הנדולה (מ"ב ד'): הסיר. הקדרה: יצק. שפוך: (ד) אסף. הכנס כמו וחין מיס מלסף לוהם (קופטים י"ט): נתחיה. מבריה כמו ונתח לוהו לנמחיו (ויקרל ח'): ירך. הוח הכנל: וכתף. הוח כוחב היד ממעלה: עצמים. כ"ל מבריה: (ה) דור. מלבון מדוכה והנעלה כמו מדוכה לח (ישעיה י'): רתה רתחיה. ענין הבזול במוק מעלה כעין לבעבועות וכן יכתם כסיד מלולה (לויק י"ג): שפת הסיר שפת. עכוד והעמד הקדירה על מקום מעומד על הכיכה וגם שפוך בו מיס להחבשל ולפי שהם מחכו בשבל היה הסיר ותחתיו הבשר (לעיל י"ח) לכן לחת גם הוח בזה המשל לומר היום הוח מחלת המלור שהוח הכנה לל הכבוד כמו שהעמדת הקדרה על הכיכה ויליקת המיס בה הוח הכנה לל הבשול: (ד) אסף נתחיה אליה. הכנס בה הנחתים הטלויים לה: כל נתח טוב. ומחר ומפרש יבל ובתף שהם נחתים עוביס מלחים בשר: מבחר עצמים מלא. חת הסיר מלא ממחר מבחר החיבים. (ולפי שהחיבים מוחמים לפי העלמות יקראו החיבים בשם עלמיס: (ה) מבחר הצאן לקוח. כ"ל הבשר שהחיים בסיר יהיה ממבחר הלחן מהממיס והנבחרים שבלחן: וגם דור. שים תחת הסיר מדוכת העלים שבמקום עליס יעבד עלמיס: רתח רתחיה. כ"ל כל כך הבעיר האש ותכחיה הסיר עד שגם העלמיס יחבשלו בה עם שהם קשיס להתבשל וכ"ל בעת יחחיל המלור יחלקבה בה כל בני העריס שנחכנו וגם שכי העם והמולים ותמר לעשות מדוכה מעלמיס לכחן על עלמות החללים הנהרגים מגס נקלבה ע"י המלך והשריס שהם מנעיניס האש ומביחים הפוערניות ולכות המלור ותמר להם וגו' לכחן שכ"ל יקשה לבות המלור עד שגם הנבוריס החזקים כעלמיס יכלו ויפלו בה בחכך בעבע ובדבך:

מצודת דוד

כד (א) בשנה התשיעית. לנבוח המלך יהויכין ולמלכות לחקיהו: (ב) את שם היום. כ"ל כמה הוא בשבת לחשון לו שני וכו' ולכותבה בילות תמר לח עלם היום הזה שהוא עומד בו היום להודיע לחבר ענך בבל קמך על יהודליס לנות עליה בעלם היום הזה ותכליח הכותב היה בזה הכתיבה כי הנביח היה בגבל וכתב מה שנעשה בירושלים וכשימעו מפי המנידים כי כן היה ילמינו בו ולח יפנו עוד לל מול דבני בגילי הבקר: (ג) ומשל. לחמר משל לל בית המרים שהם הסיר שפת. עכוד והעמד הקדירה על מקום מעומד על הכיכה וגם שפוך בו מיס להחבשל ולפי שהם מחכו

בְּתוֹכָהּ׃ י לָכֵן כֹּה־אָמַר ו אֲדֹנָי יֱהוִה אוֹי עִיר הַדָּמִים גַּם־אֲנִי אַגְדִּיל
חֶלְאָתָהּ בָּהּ וְחֶלְאָתָהּ לֹא יָצְאָה מִמֶּנָּה לִנְתָחֶיהָ לִנְתָחֶיהָ הוֹצִיאָהּ
לֹא־נָפַל עָלֶיהָ גּוֹרָל׃ יא בְּיֵי דָמָהּ בְּתוֹכָהּ הָיָה עַל־צְחִיחַ סֶלַע
שָׂמָתְהוּ לֹא שְׁפָכַתְהוּ עַל־הָאָרֶץ לְכַסּוֹת עָלָיו עָפָר׃ יב לְהַעֲלוֹת
חֵמָה לִנְקֹם נָקָם נָתַתִּי אֶת־דָּמָהּ עַל־צְחִיחַ סֶלַע לְבִלְתִּי הִכָּסוֹת׃
ט לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה אוֹי עִיר הַדָּמִים גַּם־אֲנִי אַגְדִּיל
הַמְּדוּרָה׃ י הַרְבֵּה הָעֵצִים הַדְרֵךְ הָאֵשׁ תָּם הַבָּשָׂר וְהַרְקַח

*הה' רפה

ת"א כתבי לא דמה. גיטין כ"ז:

תרגום

סִימְבָוָתָהָא עַמְהוֹן אַבַּע זִמְנָה אַף יַתְרְמוֹן קְטוֹלָהָא בְּגַוָּהּ׃ ו בְּכֵן כִּדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים וַי עַל
קַרְתָּא דְּאִשְׁתְּדֵי דַם בְּגַוָּהּ דְּהִיא כִּדּוּרָא (דְּזִיהוּמְתֵּיהּ בְּיַהּ וְזִיהוּמְתֵּיהּ לָא נַפְקַת מִנַּיהּ גָּלוּ אִתְפַּק עֲמָהּ מִדְּלָא יְתָעֲבֵד בָּהּ תְּיוּבָא׃ ז אֲרֵי דַם זַכַּי דְּאִתְאֲשֵׁד בְּגַוָּהּ בְּזוּדוּ וּבְרַבַע מְרוֹמַם
שַׁפְכַתֵּיהּ לָא שַׁפְכַתֵּיהּ בְּשָׁלוּ לְמֶעְבַּד עֲלוֹהִי תְּיוּבָא׃ ח לְמֶעְבַּד פּוּרְעָנוּת לְאִתְפָּרָעָא בְּתִקּוֹף גְּלֵיתִי
חוֹבֵיהוֹן עַל דַּאֲשִׁדוּ דַם זַכַּי בְּגֹלֵי בְּדִיל דְּלָא לְאִשְׁתַּבָּקָא׃ ט בְּכֵן כִּדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים וַי עַל קַרְתָּא
דְּאִשְׁתְּדֵי דַם זַכַּי בְּגַוָּהּ אַף אֲנָא אַסְגֵּי תְּבִירָה׃ י אַסְגֵּי מַלְכָא כְּגֹשׁ מַשְׁרְיָתָא מַסְגֵּם סִימְבָוָתָא וְזַמֵּן עֲלָה

רש"י

עַל הָעִיר׃ (ו) **וחלאתה.** זוהמתה שמוליחין מעל פיה על ידי הרתחתה שקורין מסקומ"ה בלע"ז. כלומר לא
יצתה ממנה רמעים שבה: **לנתחיה לנתחיה.** גלות אחר גלות היולא ונפל על כל כבדים חים חים לבדו: **לא**
נפל עליה גורל. לא כאחר קדירות שמוליחין מתחילין יחד לחתם לפני כל אחד ואחד חלקו וגורלו. ויש מלה
יחעבד בה תיובא לא נפל עליהם גורלו של מקום: (ז) **צחיח.** שעיעות: **לא שפכתהו על הארץ וגו'.** ת"י
בזיזו ובדרע מרומם שפכחים לא שפכחים כאלו למעבד עלוהי תיובא ורבותינו פירושו כדמו של זכריהו בן
יהוידע לא נהגו בו לא כדם הלבני ולא כדם החילל: (ח) **להעלות חמה.** לפני לויתי לחומו דם שלא יבלע
בקרקע כדי שיזכר לנקום נקמתו: (ט) **המדורה.** הסק גדול פוליי"ה בלע"ז: (י) **הרבה העצים הדלק האש.**
להרבות העלים ולהדליק האש: **התם הבשר והרקח המרקחה.** כשהבשר הם מעל העלמות והוא מלעמק ומעורב
לרוטב ומגיס בכף דומה למרקחת פטוס שממגיס שמערבים לותה יפה יפה ומתוך לימוק הבשר עמהם נהפך
לחוכה שקורין מחיחסו"ר בלע"ז. וכן (יהושע ט' ה') וזמו שמתר:

מצודת דוד

(ו) **לבן.** וכ"ל הוסיף ונאמר לי שמעל לכן לשכם הדבר כה
אמר ה' וגו': **אוי וגו'.** הוי לך יכושלים לשכ נשפך דך דמי
בקיים: **סיר.** לשה הסיר לשכ נשלר בה זוהמתה ולא יצלה
ממנה שהמתה כי לא העניר' ממנה כדרך שמעניכים זוהמת
הסיר כ"ל עדיין טומלת השון שלנך ולא עשים הטובה שהלך לה
בעון: **לנתחיה לנתחיה הוציאה.** כ"ל כמו שלין דך לשפוך מסיר כזלת כל הנשרים בצת לחת כי ישבך עמהם גם הזוהמת
הנשארת בצולי הסיר טוב יולילם נתחים נתחים מה שעשוע לחמן טוב החלה מבלי הבלת גורל לדעת מי לחמן וגו' כן לא
גלו לחכי יכושלים בצת לחת כי מהם גלו עם יהויכין ומהם עם לדקיהו ולא גלו ע"פ גורל כ"ל מי שבא בידו
לחמן גלה חחלה וכלומר לא היה כן בעבור שלגלו בעבו יותר מלגלו כי בחמת לדך לחם: (ז) **כי דמה.** לם הנקי הנשפך
שהיה בתוכה הנה שמה לותו על יבשות הסלע להיות מתקיים ולא שכבה לותו על עפר הלרץ להיות נבלע וככבה בעפר הלרץ.
כ"ל שפכו לם בגלוי ובפרהסיא ולא חשבו לעשות בשכר לבל יוציו: (ח) **להעלות חמה.** לכן בכדי לעלות חמתי ונקמתי בהם
נקם קיימתי לת הדם הנשפך בה להיות מתקיים כלגלו הוא על יבשות הסלע לבל יהיה נכסה מעניני. כ"ל כמו שהם עשו בגלוי כן
הנקמתי לת הדם מגולה להיות זכור לפני להעלות חמתי לנקום בהם נקמה הדם ולחז שמעל מבן לדם המשליך דבר מגולה למען
יזכור בו: (ט) **לבן.** הוסיל והדם הנקי זכור לפני לבן כה לאמר ה' לוי עיר הדמים: **גם אני.** כמו שהם הבדילו כשם כן
גם לני מבדיל המחוכה שבאת הסיר: (י) **הרבה העצים.** כ"ל לאוכ בכוחה שלתי תיכה העלים ולדליק האש למען הבשר
לכלותה: **והרקח.** לתיים בה מרקחת הבשמים כי כן הדרך להשים הבשמים בשביל לאחר שנלעשק הרבה:

מצודת ציון

(ו) **חלאתה.** עניו זוהמת ודומה לו בשקלות של לחביו:
(ז) **צחיח.** עניו יובש כמו שכתו לחיחה (תהלים ס"ח): (י) **התם.**
עניו השלמה וכלילו כמו עד מומי לומס בידו (ירמיה כ"ו):
והרקח המרקחה. כן נקרא העכוכות הבשמים וכן לקח מרקחת

הַמִּרְקָחָה וְהָעֲצָמוֹת יֶחֱרוּ: יא וְהַעֲמִידָהּ עַל־גֶּחָלֶיהָ רֵקָה לְמַעַן
תֶּחַם וְתָרָה נְחשְׁתָּהּ וְנִתְּכָה בְתוֹכָהּ טֻמְאָתָהּ תִּתֻּם חֶלְאָתָהּ:
יב תְּאֻנִים הֶלְאָת וְלֹא־תֵצֵא מִמֶּנָּה רַבַּת חֶלְאָתָהּ בְּאֵשׁ חֶלְאָתָהּ:
יג בְּטֻמְאָתֵךְ זִמָּה יַעַן טִהַרְתִּיךְ וְלֹא טָהַרְתְּ מִטֻּמְאָתֵךְ לֹא תִטְהֲרִי־
עוֹד עַד־הֲנִיחִי אֶת־חֲמָתִי בָּךְ: יד אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי בָּאָה וְעָשִׂיתִי
לֹא־אֶפְרַע וְלֹא־אָחוֹס וְלֹא אֶנָּחֵם כִּדְרָכַיִךְ וְכַעֲלִילוֹתַיִךְ שְׁפָטוּךְ
נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה: טו וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: טז בֶּן־אָדָם הִנְנִי
לֹקֵחַ מִמְּךָ אֶת־מַחְמַד עֵינֶיךָ בְּמַגֵּפָה וְלֹא תִסְפֹּד וְלֹא תִבְכֶּה

ת"א יען טהרתיך. קמץ ל"ג: הכני לוקח. מועד קטן כ"ח סנהדרין כ"ג:

תרגום

עָבְדֵי קְרָבָא וְגַבְרָהָא יִשְׁתַּבְּשׁוּן: יא וְאִשְׁתַּאַר אַרְעָא צַדְיָא בְּדִיל דְּיִצְדוּן וְיִסְיְפוּן סַרְעֵי קְדָוָדָא
וְיִתְמַסְיוּן בְּגַוָּהּ עָבְדֵי סָאוֹבָתָהּ וְיִסְיְפוּן חוֹבָהָא: יב הַסַּקּוֹפִין אִתְמְלִיאַת וְלָא יִפְּקוּן מִנָּהּ עָבְדֵי בִישְׁתָּא
בְּנוּרָא תִּהוֹרֵךְ מִסְּגִיאוּת חוֹבָהָא: יג בְּדַאְסְתָּאבְתְּ בְּעֲצַת חֲטָאִין חֲלַף דְּדַכֵּיתִיךְ וְלָא דְכֵית מִסּוֹאֲבָתִיךְ
לָא תִדְכְּיִן עוֹד עַד דַּאֲנַיַּח חֵמְתִי בִיךְ: יד אֲנָא יְיָ גְּזֵרִית בְּמֵימְרִי אֶתְיָא וְתִתְקַיָּם לָא אֶמְנַע וְלָא
אֲחוּס וְלָא אֶרַחֵם כְּאוֹרְחָתָיִךְ בִּישָׁתָא וּכְעוֹבָדָיִךְ מְקַלְקְלָא אֶתְפְּרַע מִנַּיִךְ אֲמַר יְיָ אֱלָהִים: טו וַהֲוָה
פִּתְגָם נְבִיאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר: טז בַּר אֱנָשׁ הָא אֲנָא נָסֵיב מִנָּךְ יַת רַגְגָא דְעֵינָךְ בְּמוֹתָא

רש"י

והעצמות יחרו. יבשלו ויעשנו. לשון חרס מני מורב (לעיל כ"ט) וכן למען תחם ותרם נחשתה כדרך קדירה שחמו מימיה ברתיחתה ונשרפין חרסיה והתבשיל מתקלקל: **(יא) תתם חלאתה.** תכלה זוהמתה ותכלע בהחשתה סיר של נחשת הזה: **(יב) תאני הלאת.** בזעזוע ותרמית הלאם הם הטעייה לכן לה ולזו ממנה רשעים שבחוכה אלה בזה פרעוסה יכלו: **(יג) בטמאתך.** בטומאה של זמה תכלה: **יען טהרתיך.** לתוכיחך על פי הכזיבים ולא טהרת וגומר: **(יד) לא אפרע.** לא אבטל גזירתי: **ולא אנחם.** לשוב מהחשבתי הרעה אשר דברתי לעשות לך: **(טז) מחמד עיניך.** אשתך כמו שהטעין מוכיח בסופו:

מצודת ציון

(שמות ל'): יחרו. עניין יובש מחוסר הלחם כמו ותוכו נהר (לעיל ע"ו): (יא) רקה. ריקנית: תחם. תחממ: וחרה. עניין יובש: נחשתה. עניינו מתחיה הדבר ושוליו כמו הפעך מחשתך (לעיל ע"ז): ונתכה. מלשון מתכה והמקה כמו והתכתי מחכם (לעיל כ"ג): טמאתה. כ"ל המילוס: תתם. עניין כלייון: (יב) תאנים. עניין עלילה ושקר כמו כי תועלה הוא מנקם (צפניה י"ז): הלאת. עניין יגיעה כמו ומה הלאיתיך (מיכה ו'): רבת. מלשון רבוי: (יד) אפרע. עניין נעזל והפרעה כמו ותפרעו כל עלתי (משלי ח'): אחום. מלשון חס וחמלה: אנחם. עניין הפוך מהשבה: וכעלילותיך. כמעשיך: (טז) מחמד.

מצודת דוד

והעצמות. גם העצמות יתייבשו מאד מחוסר הלחם: (יא) והעמידה. לשעתיד לתת הסיר על הגחלים שתחתה לה בשביל רקה מן התבשיל ההוא כי כל הכל נפלך מחוסר הלחם הכה: למען תחם. למען תחמם הסיר ותתייבש שוליה להיות נפלך מחוסר הלחם: ונתכה בתוכה טמאתה. הזוהמה העמלה והמלוכה המתדבק בסיר תהיה נמסה בתוך הסיר ולא תסס ותכלה זוהמתה כי הנפך נם היא לחלד שתהיה נמסה נם. כ"ל לחדיל החמה עד שכל יתמו לגמרי העיר ולפ הנסוכים יכלו עמהם ולא תשאר העיר בקיום מיוסדיה ותשאר שממה ונזה יתורך עון עמה: (יב) תאנים הלאת. מתייעצת בעשות הכבה עליהם ונקציט ולא תלת ממנה ענינים הזהמת כ"ל ליתנה עושה תשוה על מקציט עושה

ולכן לא תלת ממנה הזהמת כ"ל ע"י הלחם שהוא יפלוך לחומה כ"ל לא תלך ממנה עושה כ"ל ע"י מיוקו לחם הפוקעניות: (יג) בטמאתך זמה. עדיין עתה בעומלתך שהיא הזמה שעשית: יען טהרתיך. בעבור שלחי הייתי מחזר לעשות לחוך כי שלחתי הנביאים להסזיכך למוסר ועל"ז לא עשית מעומלתך ולא שבת מלבי ל"ב בוזלי לא תעשי עוד על אשר לעיני לחם חמדי בך לעזוב ממך ובזה תהיה מוטבח מן העון: (יד) אני ה' דברתי. זה ימים לבשי לבאתי שיהיו הפוקעניות והנה כבר בזה וכבר עשיתי כי כבר קמך בגל על יהושלים: לא אפרע. לא לאבטל דבתי: ולא אחוס. עליכם: ולא אנחם. לחשוב מחשבה לחלם לטובה: כדרכיך. כפי דרכך ומעשך יעשיו לוחך הכבדים כי הם יהיו שלוחי המקום לעשות המשפט: (טז) את מחמד עיניך. לחמך זה על אשתו שהיה הנעים לחוכה מאד: במגפה. כ"ל בחיתה שחלוחים כדרך המגפה: ולא תספד. לא תעשה הקפד עליה כדרך שעושים למתים:

וְלוֹא תָבוֹא דִּמְעָתֶךָ: יז הֵאָנֵק ו דֹּם מֵתִים אֵבֶל לֹא־תַעֲשֶׂה פְּאֵרְךָ
חֲבוֹשׁ עָלֶיךָ וּנְעָלֶיךָ תָּשִׂים בְּרַגְלֶיךָ וְלֹא תַעְטֶה עַל־שָׂפָם וְלֶחֶם
אֲנָשִׁים לֹא תֹאכֵל: יח וָאֲדַבֵּר אֶל־הָעָם בַּבֹּקֶר וַתָּמָת אִשְׁתִּי
בָּעֶרֶב וָאֶעַשׂ בַּבֹּקֶר כַּאֲשֶׁר צֻוֵּיתִי: יט וַיֹּאמְרוּ אֵלַי הָעָם הֲלוֹא־
תַגִּיד לָנוּ מָה־אֵלֶּה לָנוּ כִּי אַתָּה עֹשֶׂה: כ וָאֹמַר אֲלֵיהֶם דְּבַר־
יְהוָה הָיָה אֵלַי לֵאמֹר: כא אֱמֹר ו לְבֵית יִשְׂרָאֵל כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי
יֱהוִה הִנְנִי מְחַלֵּל אֶת־מִקְדָּשִׁי גְּאוֹן עֻזְּכֶם מַחְמַד עֵינֵיכֶם וּמַחְמַל
נַפְשְׁכֶם וּבְנֵיכֶם וּבְנֹתֵיכֶם אֲשֶׁר עֲזַבְתֶּם בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ: כב וַעֲשִׂיתֶם
כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי עַל־שָׂפָם לֹא תַעְטוּ וְלֶחֶם אֲנָשִׁים לֹא תֹאכֵלוּ:
כג וּפְאֵרְכֶם עַל־רָאשֵׁיכֶם וְנַעֲלֵיכֶם בִּרְגְלֵיכֶם לֹא תִסְפְּדוּ וְלֹא

ת"א הֵאָנֵק דוֹם. מ"ק ע"ו וכ"ז: פְּאֵרְךָ חִבּוּשׁ. בְּרֹכוּת י"ל ו"ז קוֹבֵּה כ"ה: וְנַעֲלֵיךְ תָּשִׂים. מ"ק שָׁם: וְלֹא תַעֲטֶה. שָׁם: וְלֶחֶם
אֲנָשִׁים. שָׁם כ"ז: וְאֶדַבֵּר אֶל הָעָם. שָׁם כ"ח סַנְהֶדְרִין כ"ב: הִנְנִי מְחַלֵּל. בְּתוֹכוֹ ד' סַנְהֶדְרִין שָׁם:

תרגום

וְלָא תִסְפּוֹד וְלָא תִבְכֵּי וְלָא תְשַׁגַּר דִּמְעִין: יז אִדְּנַק שְׁתוֹק עַל מֵיתָךְ אֲבֵלָא לָא תַעְבֵּיד טוּטָפָתָךְ
יֶהֱוֵן עֲלָךְ וּמַסְנָךְ תְּשַׁוֵּי בְּרַגְלָךְ וְלָא תִתְעַטַּף עַל שָׂפָם וּלְחֵם אֱבֵלִין לָא תֵיכוֹל: יח וְאִתְנַבֵּיתִי לְעַמָּא
בְּצַפְרָא וּמִיתַת אִתְּתִי בְּרַמְשָׁא וַעֲבֵדִית בְּצַפְרָא כְּמָא דְאִתְפְּקֵדִית: יט וַאֲמַרוּ לִי עַמָּא הֲלָא תְחַוֵּי
לָנָא מָא אִלֵּין לָנָא אֲרֵי אַתְּ עָבִיד: כ וַאֲמַרִית לְהוֹן פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ הֲוָה עִמִּי לְמֵימַר:
כא אֱמַר לְבֵית יִשְׂרָאֵל אֲמַר יְיָ אֱלָהִים הָא אֲנָא מְפַיֵּס יָת בֵּית מַקְדְּשִׁי יְקָר תּוּקְפֵּיכוֹן רַגְּגָא
דְּעֵינֵיכוֹן וְחִבּוּב נַפְשְׁכוֹן וּבְנֵיכוֹן וּבְנָתֵיכוֹן דִּשְׁבַקְתּוּן בְּחַרְבָּא יִתְּפָלוּן: כב וְתַעְבְּדוּן כְּמָא דַעֲבֵדִית
עַל שָׂפָם לָא תִתְעַטְּפוּן וּלְחֵם אֱבֵלִין לָא תֵיכְלוּן: כג וְטוּטָפָתְכוֹן בְּרֵישֵׁיכוֹן וּמַסְנֵיכוֹן בְּרַגְלֵיכוֹן לָא

רש"י

(יז) **האנק.** הִתְמַקְמֵק בְּאַסְתִּיקָא סוּמ"ס דְּמוֹעֵ"ק בְּלַע"ז: **פארך.** תְּפִילִּין שֶׁל רֹאשׁ מְלוֹא לְמֵאוֹס וּמֵהֵם חִילּוּף לְשֶׁל
מֵאוֹר בְּתְפִילִּין וְסִגְלָן וְחִיֵּיב בְּעִטּוּפָתָם הַרְבֵּה וּמְבָרֵן לְזוּמוֹ סְעוּדָה רִאשׁוֹנָה מִשֶּׁל אֲחֵרִים: (יח) **כאשר צויתי.**
שֶׁלֹּא לְנַהֵג אֲבֵלוּת: (יט) **מה אלה לנו.** מִמֶּה הִרְמִיזוּ שֶׁלֹּו עָלֵינוּ: (כא) **אשר עזבתם.** בִּירוּשָׁלַיִם כְּשֶׁיֵּלְאֲמוּ
גְּדוֹלָה: (כב) **ועשיתם כאשר עשיתי.** לֹא הִנְהִגוּ אֲבֵלוּת כִּי אִין מְנַחֲמִים לְכֹהֵן אַחַר שֶׁלֹּא יִהְיֶה
מִשֶּׁל וְאִין אֲבֵלוּת שֶׁלֹּא בְּמָקוֹם מְנַחֲמִים. ל"מ שֶׁמְּסוּי יִרְאִים לְבָכוֹת לִפְנֵי הַכְּסוּיִים שֶׁאֵחַם בְּחוֹכוֹ: **שפם.** גְּרוֹנ"ן

מצודת דוד

ולא תבוא דמעתך. לֹא תֵצֵא עַל לְחָיֵיךְ דִּמְעַת הַבְּכִי וְכֵן
הַדֹּבֵר בְּמ"ם: (יז) **האנק דם.** מֵהֶמְקֵם דּוֹם כ"ל שְׁתוֹק מִן
הַתְּמָהָה וְלֹא תַּלְמֵּנָה: **מתים אבל.** הוּא הַפּוֹךְ לְאֵבֶל מֵתִים כ"ל
מִנְהַג הָאֵבֶל שֶׁעוֹשִׂים עַל הַמֵּתִים לֹא תַּעֲשֶׂה: **פארך.** תִּתְקַן עָלַיִךְ
מִנְעוּלִים הַרְבֵּה שֶׁהוּא לְשֵׁם וּלְתִפְאֶרֶת וְכֵן נֹאמַר בְּאֵלֶּה הַמִּנְעוּלִים
(שְׁמוֹת ל"ט) וְדִמֵּה הָאֵבֶל הָיָה לְהָסִיר הַמִּנְעוּלִים הַיָּפִים וְכֵן כ"ל
תְּמִצְאוּ שֶׁכָּל הָאֲבֵלִין יֹאמַר שֶׁהָאֵבֶל אָסוּר בָּהֶן: **ונעליך.** לֹא כְּדֶרֶךְ
הָאֵבֶל שֶׁהוֹלֵךְ הַמְנֻעָל: **ולא תעטה.** לֹא כְּדֶרֶךְ הָאֵבֶל שֶׁמְּעַטֶּה לְפִיו כַּד שֶׁעוֹשִׂים הָעֲשִׁירִים: **ולחם אנשים.** לֹא כְּדֶרֶךְ הָאֵבֶל שֶׁמְּבָרְכִין
לְזוּמוֹ קְעוּדָה הָרִאשׁוֹנָה מִשֶּׁל לְחֵרִים: (יח) **ואדבר.** לִפְנֵי הָעָנְיָה הָהִיא: **ואעש בבקר.** בַּשַּׁחַר הָעֲשִׂיתִי כְּמוֹ
מִצְוָתִי כְּמוֹ שֶׁצִּוִּיתִי לְאֵבֶל לְמֵימַר לְיוֹמִין: (יט) **הלא תגיד.** הֲלֹא מְהֵרְתֶּם שְׁאֹל לָנוּ מַה הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה מְרֻמָּזִים עֲלֵינוּ שֶׁאַתָּה עוֹשֶׂה:
(כא) **הנני מחלל.** לְמִקְדָּשִׁי הַיָּפֶה שֶׁהוּא גְּאוֹן עֻזְּכֶם וּמַחְמַל נַפְשְׁכֶם כ"ל לְהוּא לָכֶם וּמְחוּמָּלוֹ עָלָיו:
אשר עזבתם. כְּשֶׁיִּלְאֲמוּ גְּדוֹלָה עֲזַבְתֶּם בְּיָדוֹתֵיכֶם: (כב) **ועשיתם כאשר עשיתי וגו'.** וּמֵחֹב וּמִכֵּם עַל שָׁפָם וְגו' וְאֵנוּ לְפִי שֶׁאֵין
לְנַהֵג מִנְהַג אֲבֵלוּת אֶלָּא בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ מְנַחֲמִים לְאֵבֶל לֹא יִהְיוּ כּוּלָּם אֲבֵלִים וְכ"כ מִי יִנָּחֵם לוֹ מִי;

מצודת ציון

מִלְּשׁוֹן מְמַהֵּה וְתָהוּם: (יז) **האנק.** עָנִין מַחְמָה כְּמוֹ מַחֲקֵה לְחֵרִיק
(תְּהִלִּים ק"ב): **דם.** עָנִין שְׁתִיקָה כְּמוֹ וַיְדוֹם לְהֶבֶן (וַיִּקְרָא י'):
חבוש. כֵּן יִקְרָא הַתְּקוּן בְּרֹאשׁ וְהַקְּשִׁירָה וְכֵן וְחִבַּשְׁתָּם לְהֶם מִגְבָּעוֹת
(שְׁמוֹת כ"ט): **תעטה.** עָנִין עֲטִיפָה כְּמוֹ וְעֹל שֶׁפֶם יַעֲטֶה
(וַיִּקְרָא י"ג): **שפם.** הוּא שֵׂעָר הַפָּנִים: (כא) **גאון.** עָנִין
רוֹמְמוּת: **עזכם.** עָנִין מַחְסֶה: **ומחמל.** מִלְּשׁוֹן חֶמְלָה וְרַחֲמָנוּת:

תִּבְכּוּ וְנַמַּקְתָּם בַּעֲוֹנֹתֵיכֶם וְנַהֲמֹתֶם אִישׁ אֶל־אָחִיו׃ כג וְהָיָה
יְחֶזְקֵאל לָכֶם לְמוֹפֵת כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה תַּעֲשׂוּ בְּבוֹאָהּ וִידַעְתֶּם כִּי
אֲנִי אֲדֹנָי יֱהוִה׃ כד וְאַתָּה בֶן־אָדָם הֲלוֹא בְּיוֹם קַחְתִּי מֵהֶם אֶת־
מָעוֹז מְשׂוֹשׂ תִּפְאַרְתָּם אֶת־מַחְמַד עֵינֵיהֶם וְאֶת־מַשָּׂא נַפְשָׁם
בְּנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם׃ כה בַּיּוֹם הַהוּא יָבוֹא הַפָּלִיט אֵלֶיךָ לְהַשְׁמִעוֹת
אָזְנָיִם׃ כו בַּיּוֹם הַהוּא יִפָּתַח פִּיךָ אֶת־הַפָּלִיט וְתַדַּבֵּר וְלֹא תֵאָלֵם
עוֹד וְהָיִיתָ לָהֶם לְמוֹפֵת וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃

כה א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ ב בֶּן־אָדָם שִׂים פָּנֶיךָ אֶל־בְּנֵי
עַמּוֹן וְהִנָּבֵא עֲלֵיהֶם׃ ג וְאָמַרְתָּ לִבְנֵי עַמּוֹן שִׁמְעוּ דְבַר־אֲדֹנָי יֱהוִה
כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה יַעַן אָמְרֵךְ הֶאָח אֶל מִקְדָּשִׁי כִּי־נֶחָל וְאֶל־

*נ"א ותדבר בזקף גדול *קטן בלא אס"פ

תרגום

תִּסְפְּדוּן וְלָא תִבְכּוּן וְתִתְמְסוֹן בְּחוֹבֵיכוֹן וְתִתְנַהֲמוּן גְּבַר לַאֲחוּהִי׃ כד וִיהֵי יְחֶזְקֵאל לְכוֹן לְאָת כְּכֹל דִּי עֲבַד תַּעְבְּדוּן בְּמֵיתֵהּ וְתִדְּעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהִים׃ כה וְאַתְּ בַּר אָדָם הֲלָא בְּיוֹמָא דַּאֲעִבִּי מִנְּהוֹן יָת בֵּית מַקְדְּשֵׁיהוֹן יְקַר הוֹקְפְהוֹן חֶדְוַת תּוּשְׁבַּחְתְּהוֹן וְתִנְסַב מִנְּהוֹן רַגְגָא דְּעֵינֵיהוֹן וְחִבּוּב נַפְשְׁהוֹן דְּטָב לְהוֹן מִבְּנֵיהוֹן וּמִבְּנָתֵיהוֹן׃ כו בְּיוֹמָא הַהוּא יֵיתֵי מְשֵׁיזְבָא לְוָתָךְ לַאֲשָׁמָעוּתָךְ בְּסוֹרָא׃ כז בְּיוֹמָא הַהוּא יְתִפְתַּח פּוּמָךְ בְּמֵימְרֵי מְשֵׁיזְבָא וְתִתְנַבֵּי וְלָא תִשְׁתּוֹק עוֹד וּתְהֵי לְהוֹן לְאָת וְתִדְּעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ׃

כה א וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עֲמִי לְמֵימָר׃ ב בַּר אָדָם כַּוֵּן אַפָּךְ עַל בְּנֵי עַמּוֹן וְתִתְנַבֵּי עֲלֵיהוֹן׃ ג וְתֵימַר לִבְנֵי עַמּוֹן קַבִּילוּ פִּתְגָמָא דְיָ אֱלָהִים כְּדֵין אָמַר יְיָ אֱלָהִים חֲלַף דַּאֲמַרְתָּא חֵדָא עַל מַקְדְּשִׁי אֲרֵי אִתְחַל וְעַל אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל אֲרֵי צְדִיאַת וְעַל בֵּית יְהוּדָה אֲרֵי הַלִיכוּ בְּגָלוּתָא׃

רש"י

כג) ונמקתם. מיסרוי"ך בלע"ז: בבואה. בצע הרעה הזאת: (כה) משא נפשם. שנפשם מתאוה להם: (כו) ביום ההוא. לי לאפשר לצע הפליט ביום המורגן וכן פתרונו ביום ההוא שיצא הפליט אליך להשמיע אזניך ביום ההוא יפתח פיך: להשמעות אזנים. לשבר בשורה שהשמיע הפליט: (כז) את הפליט. עם הפליט: ותדבר ולא תאלם. לפי שאמרתי לך (לעיל ג') ונאלמת ולא תהיה וגו' מעתה ירחו שדבריך אמת ולא תאלם עוד מהשתוקות להם:

כה (ג) האח. לשון שמחה: כי נחל. כי נכחל והיה מורגש לאחרים:

מצודת ציון

(כג) ונמקתם. מל' המקה והמקה: ונהמתם. מל' המייה:
(כד) למופת. לשום ושימן: (כה) משא. מלשון נשיאה והכמה:
(כו) הפליט. הנמלט מהמלחמה כמו ויצא הפליט ויגד לאנשים (בראשית י"ד): (כז) ולא תאלם. מלשון מלט:
כה (ג) האח. ענין לשון שמחה: נחל. מלשון מחול:

מצודת דוד

(כג) ונמקתם. תהיו נמקים בלבות נגמול עוונותיכם ומכאב לב תהמו איש על אחיו כ"ל כולכם זה כזה: (כד) והיה יחזקאל. כלומר ולכן עשיתי כזאת למען תהיה לכם למופת שתעשו כמו שעשיתי אני שלא נהגתי מנהג אבלים: בבואה. שעת בוא הפורעניות עז שעתו כמוני: כי אני ה'. הכוונן לשבע גמול: (כה) ביום קחתי. שעת לקח מכם ב"המק שהוא מעוזם ומזקק ומשם הפלטתם לשב בו יפלטנו: את מחמד. מוסב על ביום קחתי לומר שעת לקח לקח ממחמד עיניכם ולח מה שנפשם מתאוה להם ומחק ומעכב לומר שהם ביניכם ונמוחים: (כו) ביום ההוא. שעת הגיעו יבוא עליך הפליט מן המלחמה להשמיע על המוכנים דבר המוכן: (כז) את הפליט. עם פליט הפליט יפתח פיך ולמופתם ביולוי לומר ומדבר ולח תהלם עוד כי עד השעה היה כאיש הלם לבל יוכיחם מלנו כי לח שמעו לנו וכמ"ש ונאלמת ולח תהיה להם לאיש מוכיח (לעיל ג') לכן לומר בצוח הפליט ויבלו שתמת דבריו לח יהיה לך מחסום פה להוכיחם מלבד כי מלח ישמעו לך: והיית להם למופת. כ"ל לח ישמיע בדבריך כלכך שתמיהים בשומעם: וידעו כי אני ה'. ולח ידעו שלני ה' הנלחן בשלחי ומקיים דבריו:
כה (ב) שים פניך. קבב פניך לל מול בני עמון: (ג) יען אמרך האח. כ"ל בעבור שנשמחם על מקדשי שבר מחללו לשאבר

אַדְמַת יִשְׂרָאֵל כִּי נְשַׁמָּה וְאֶל־בֵּית יְהוּדָה כִּי הָלְכוּ בַּגּוֹלָה׃ ד לָכֵן
הִנְנִי נֹתְנָךְ לִבְנֵי־קֶדֶם לְמוֹרָשָׁה וְיִשְׁבוּ טִירוֹתֵיהֶם בָּךְ וְנָתְנוּ בָךְ
מִשְׁכְּנֵיהֶם הֵמָּה יֹאכְלוּ פִרְיֵךְ וְהֵמָּה יִשְׁתּוּ חֲלָבֵךְ׃ ה וְנָתַתִּי אֶת־
רַבָּה לִנְוֵה גְמַלִּים וְאֶת־בְּנֵי עַמּוֹן לְמִרְבַּץ־צֹאן וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי
יְהוָה׃ ו כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה יַעַן מָחֲאֵךְ יָד וְרָקַעְךְ בְּרָגֶל
וַתִּשְׂמַח בְּכָל־שָׁאטְךְ בְּנֶפֶשׁ אֶל־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל׃ ז לָכֵן הִנְנִי
נָטִיתִי אֶת־יָדִי עָלַיִךְ וּנְתַתִּיךְ לָבַז לַגּוֹיִם וְהִכְרַתִּיךְ מִן־הָעַמִּים
וַהַאֲבַדְתִּיךְ מִן־הָאֲרָצוֹת אַשְׁמִידְךְ וְיָדַעְתְּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃ ח כֹּה
אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה יַעַן אֲמֹר מוֹאָב וְשֵׂעִיר הִנֵּה כְּכָל־הַגּוֹיִם בֵּית
יְהוּדָה׃ ט לָכֵן הִנְנִי פֹתֵחַ אֶת־כֶּתֶף מוֹאָב מֵהֶעָרִים מֵעָרָיו מִקְצֵהוּ

*נ"א מַחֲאַךְ *לבז קרי

תרגום

ד בְּכֵן הָא אֲנָא מָסַר לָךְ לִבְנֵי מַדְנָחָא לִירוּתָא וְיָתְבִין בְּרַגְיָתְהוֹן בִּיךְ וְעָרִין בִּיךְ מַשְׁכְּנֵיהוֹן
אִנּוּן יֵיכְלִין טוּב אַרְעָךְ וְאִנּוּן יִבְזוֹן נִכְסָךְ׃ ה וְאֶתֵּן יַת רַבָּה לְמַדּוֹר גַּמְלִין וַית בְּנֵי עַמּוֹן לְבֵית
מֵישְׁרֵי עָדְרִין דְּעָן וְתִדְּעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ׃ ו אֲרֵי כִּדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים חֲלַף דִּטְפַּחְתָּא בִּידָךְ וְרַפְסְתָּא
בְּרַגְלָךְ וַחֲדֵיתָא בְּכָל צְפִיחַ נַפָּשׁ עַל אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל׃ ז בְּכֵן הָא אֲנָא מְרִים יַת מְחַת גְּבוּרְתִּי עֲלָךְ
וַאֲתַנְּנָךְ לְבִיז לְעַמְמַיָּא וַאֲשֵׁיצָנָךְ מִבֵּינֵי עַמְמַיָּא וַאֲבַדְנָךְ מִן מַדְנָתָא אַצְדֵּנָךְ וְתִדַּע אֲרֵי אֲנָא יְיָ׃
ח כִּדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים חֲלַף דַּאֲמַרוּ מוֹאָבֵי וְשֵׂעִיר הָא שְׁנוֹ מִכָּל עַמְמַיָּא דְּבֵית יְהוּדָה׃ ט בְּכֵן

רש"י

(ד) **לבני קדם.** כשדים ותרס לגד מזרח הם׃ (ו) **יען מחאך יד ורקעך ברגל.** לפי שמחה ושמע"פ שברוקם הספר (לעיל ג') אמר כן לענין אבל הכה בכפו ורקע ברגלו ואמור הלוא ים לדברים שעושין לוחש לאבל ולשמחה לאבל אין עושים סוס וכן מלילות לכלה ולמת׃ **ורקעך.** לשון מרפס׃ **בכל שאטך.** לשון גזון פוחזין הוא כמו ויבז עשו (בראשית כ"ה) שהרגיש לוקלקום ושמע עשו ואמי אומר שמע לקול שמך גלוזמנ"ט בלע"ז׃ (ח) **הנה ככל הגוים בית יהודה.** בעלה מהכה הקב"ה מפי ומתאסו לתת ביד נבוכד נצר כשאר הגויים ומדרש אגדה שנכנסו להיכל וקפלו לורת הכרובים שלה שלמה על קיר ההיכל כמעשר אים ולוויס (מלכים ח' ז') וסולימס לאוך אמרו רלו אלו שהיה מרחיס עלמס בלמועי' במה היו עוסקין׃ (ט) **הנני פתח.** לח מבלרי

מצודת דוד

ביד המומות: (ד) **לבני קדם.** הם פרס ומדי היושבי' במזלהה על בני עמון במקלוע מזמרים לפניהם: **וישבו.** כ"ל לא יבולו רק לשלול שלל ולבזה וכאלה שעשה כ"ג אלא יתעבדו שמה דיעמידו בה לממות ומשכנות וילכלו פרי לחלך וישמו חלב לחלך: (ה) **את רבה.** והיא עיר המלוכה: **לנוה גמלים.** כי יתכיבו חומה ויעמידו שם גמלים: **ואת בני עמון.** כ"ל אחר עדי בני עמון: **כי אני ה'.** בהאמין בשלח נאום: (ו) **מחאך יד.** בעבור שהכית כפך זה לזה בדבר שמחה: **ורקעך ברגל.** בעבור שאלך כי אז נכלי' כאלו מכקע ומרקד האלך וגם הוא ענין שמחה ועם כי אתה למעלה הכה בכפך ורקע ברגלך (לעיל ו') על ענין לעג ואבל הנה ים דברים שעושים לאבלות ולשמחה לוחש אין ענינים שוה וכמו שמניחים מלילים למת ולכלה: **ותשמח בכל שאטך בנפש.** שמחת בכל הזיון שלך שבזיון בנפשך לא לחומת ישראל: (ז) **נטיתי את ידי.** להכות בהשבת עוד לעשם אין האומות: **מן העמים.** כ"ל לא תהיה בהשבת עוד בין האומות: **והאבדתיך מן הארצות.** כשל הדבר בג"ם: **אשמידך.** מכל וכל בשל עוד לקהומך: **כי אני ה'.** בהאמין בשלח נאום: (ח) **ככל הגוים.** כמו שכל העמים נעזבים שמה להשחבת השמיים כן גם בית יהודה ולפי דבקה בשם השמחת ה' יותר מכל האומות וכלומר ולכן נמשכו ביד נ"ב כיתר האומות ולא האמינו שבשמוע עונש נמשכו: (ט) **את כתף מואב מהערים.** לח עבר מואב מן העבים ולמוקפות

מצודת ציון

נשמה. מל' שממה: (ד) **למורשה.** מלשון יכושה: **טירותיהם.** ענין למעון כמו בחצי עיניכם בכתה (תהלים ק"ע): **משכניהם.** מל' משכן ואהל: (ה) **לנוה.** ענין מדור: **למרבץ.** ענין הכשיבה לנוח: (ו) **מחאך.** ענין הכאה כף אל כף לך כתה שמחה וכן יחמאו כף (ישעיה נ"ה): **ורקעך.** ענין בעיטה ודוגה כמו כפף מכוקע (ירמיה י'): **שאטך.** ענין גזון כמו השחעים לחומם(לק' כ"ח): (ז) **לבז.** מלשון גזה ובלל והכתיב לבג הוא ענין מחכל כמו מעם בג המלך (דניאל ל') או לבג הוא כמו לבז הנ"ל היא במקום הזי"ן בחעב"ם וכן גם גבול (לקמן מ"ז) וכ"ל זה גבול: (ח) **ושעיר.** הוא לחום: (ט) **כתף.** ענין עבר ולד

צְבִי אֶרֶץ בֵּית הַיְשִׁימוֹת בַּעַל מְעוֹן וְקִרְיָתָיְמָה׃ י לִבְנֵי־קֶדֶם עַל־
בְּנֵי עַמּוֹן וּנְתַתִּיהָ לְמוֹרָשָׁה לְמַעַן לֹא־תִזָּכֵר בְּנֵי־עַמּוֹן בַּגּוֹיִם׃
יא וּבְמוֹאָב אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃ יב כֹּה אָמַר אֲדֹנָי
יֱהוִה יַעַן עֲשׂוֹת אֱדוֹם בִּנְקֹם נָקָם לְבֵית־יְהוּדָה וַיֶּאְשְׁמוּ אָשֹׁם
וְנִקְמוּ בָהֶם׃ יג לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה וְנָטִיתִי יָדִי עַל־אֱדוֹם
וְהִכְרַתִּי מִמֶּנָּה אָדָם וּבְהֵמָה וְנָתַתִּיהָ חָרְבָּה מִתֵּימָן וּדְדָנָה בַּחֶרֶב
יִפֹּלוּ׃ יד וְנָתַתִּי אֶת־נִקְמָתִי בֶּאֱדוֹם בְּיַד עַמִּי יִשְׂרָאֵל וְעָשׂוּ בֶּאֱדוֹם
כְּאַפִּי וְכַחֲמָתִי וְיָדְעוּ אֶת־נִקְמָתִי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה׃ טו כֹּה אָמַר
אֲדֹנָי יֱהוִה יַעַן עֲשׂוֹת פְּלִשְׁתִּים בִּנְקָמָה וַיִּנְקְמוּ נָקָם בְּשָׁאט
בְּנֶפֶשׁ לְמַשְׁחִית אֵיבַת עוֹלָם׃ טז לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה הִנְנִי

ת"א ומתי לה. גיטין כ"ו: *קריתימה קרי

תרגום

הָא אֲנָא תָּבַר יַת תְּקוֹף מוֹאָב מִקַּרְיָיהוֹן עַד פְּצִיחֵיהוֹן חֲדָוַת אַרְעֲהוֹן בֵּית יְשִׁימוֹת
בַּעַל מְעוֹן וְקִרְיָתָיִם׃ י לִבְנֵי קֶדֶם עַל בְּנֵי עַמּוֹן וְאֶמְסָרְנָהּ לִירוּתָא בְּדִיל דְּלָא יְהֵי דָּכְרָן בְּנֵי עַמּוֹן
בְּעַמְמַיָּא׃ יא וּבְמוֹאָב אַעְבֵּיד פּוּרְעָנוּת דִּינִין וְיֵדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ׃ יב כְּדֵין אֲמַר יְיָ אֱלָהִים חֲלַף
דְּעַבְדוּ אֱדוֹמָאֵי בְּתִקוֹף פּוּרְעָנוּת לְבֵית יְהוּדָה וְחַבוּ חוֹבָא וְאִתְפָּרְעוּ מִנֵּיהוֹן׃ יג בְּכֵן כְּדֵין אֲמַר יְיָ
אֱלָהִים וַאֲרִים מֵחַת גְּבוּרְתִּי עַל אֱדוֹם וְאֶשֵׁיצֵי מִנֵּהּ אֱנָשָׁא וּבְעִירָא וְאֶתְּנִנָּהּ חוּרְבָּא מִדָּרוֹמָא
וְיָתְבֵי דְּדָן בְּחַרְבָּא יִתְכַּתָּלוּן׃ יד וְאֶתֵּן יַת פּוּרְעָנוּתִי בֶּאֱדוֹם בְּיַד עַמִּי יִשְׂרָאֵל וְיֶיתְּבְּרוּן מִן
אֱדוֹם כְּרוּגְיָי וְכִחְמָתִי וְיִדְעוּן יַת פּוּרְעָנוּתִי אֲמַר יְיָ אֱלָהִים׃ טו כְּדֵין אֲמַר יְיָ אֱלָהִים חֲלַף דַּעֲבַדוּ
פְּלִשְׁתָּאֵי בְּדָבְבוּ וְיִתְפָּרְעוּן פּוּרְעָנוּת בְּצִפּוּי נַפְשׁ בְּדִיל לְחַבָּלָא דְּבָבוּת עָלַם׃ טז בְּכֵן כְּדֵין אֲמַר

רש"י

מלך מואב הסר בספר בסוף גבולם סוף סכסף סוף גבול מרלס כמו (שמות כ"ג) ולכסף השמית לא תכסף
דמתרגם לעיבדיה: (י) לבני קדם. אפסח חומס סיבלו על בני עמון לרך מלך מואב: (יג) ודדנה. ויסבי
דדן: (יד) ביד עמי ישראל. הס יהיו שלוחי לנקום נקמת': (טו) יען עשות פלשתי' בנקמה. בשנאה

מצודת ציון

וכן ולכסף השמית (שמות כ"ג): צבי. עניו חמדה והדר: (יב) ויאשמו אשום. מלשון חטא וכתב: (טו) בשאט. עניו
בזיון: איבת. מלשון חיבה וכאלה כמו ואיבה תשים (בראשית ג'):

מצודת דוד

היפוכו ונראה כי הם ערי המגלר שבקלה גבול מואב: (י) לבני קדם. כ"ל את העניים ההם אשתה לבני קדם הם שכם ומדי
בעת ילכו על בני עמון ואתן לו את בני עמון למוכה בחונן שלא יזכר עוד בני עמון בין האומות כי יזנחו
וכל: (יא) ובמואב. כ"ל ואז גם במואב תעשה שבעים כי יהיו נוקמים גם הוא ביד בני קדם ואז ידעו שאני ה' המעון לשלח
גמול: (יב) יען עשות אדום. בעבור עשות אדום את בעבור בעת נקמתי נקם לא בית יהודה בעת שגלו מאלקם ובכך המעשה הוא
מה שנאמר ביום עמוד מנגד גו' (עובדיה א') וכל הענין: ויאשמו אשום. חטאו הם ועשו נקמה למקצה ביד החויב כמ"ש הם:
(יג) ונטיתי ידי. להכות בה: והכרתי ונו'. כי תהיה שממה: מתימן. מעתה הדכוס מתחיל החוכחה וכולו לאל שהכל מחכת
מעתה הדכוס עד ל"י העומדת בלפוכה: ודדנה. לאפי עיר דן והיא עיר גדולה בארץ לחום: (יד) ונתתי ונו'. כ"ל עוד יהוה
זאת שאתקם בחום ביד עמי ישראל ועל ככך נאזל יאמר הנא מאחום הם יהיה לעמיד וכמ"ש ועשו אוחם ינו' (שם): ועשו.
ישראל יעשו בה כפי אפי וחמתי עליה: וידעו. אז ידעו שהיא נקמתי ולא בא בחקרה: (טו) יען עשות פלשתים
עם ישראל כאשר הנוקם מן האויב והוא מה שנאמר ונא ונו' וכל גלילות פלשת ונו' לאכל בכפי והכי לקחתם ונו' (יואל ד') וכל
הענין: וינקמו נקם. עכו נקמה בזוחה אחום בעשם שיהיה הם למשחית לישראל כאלו היה אינם עולם ביניהם וכאלו הכעו להם

נוֹטֶה יָדִי עַל־פְּלִשְׁתִּים וְהִכְרַתִּי אֶת־כְּרֵתִים וְהַאֲבַדְתִּי אֶת־
שְׁאֵרִית חוֹף הַיָּם: יז וְעָשִׂיתִי בָם נְקָמוֹת גְּדֹלוֹת בְּתוֹכְחוֹת חֵמָה
וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה בְּתִתִּי אֶת־נִקְמָתִי בָּם:

כו א *וַיְהִי בְּעַשְׁתֵּי־עֶשְׂרֵה שָׁנָה בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהוָה
אֵלַי לֵאמֹר: ב בֶּן־אָדָם יַעַן אֲשֶׁר־אָמְרָה צֹר עַל־יְרוּשָׁלַם הֶאָח
נִשְׁבְּרָה דַּלְתוֹת הָעַמִּים נָסַבָּה אֵלָי אִמְלְאָה הֻחְרָבָה: ג לָכֵן כֹּה
אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה הִנְנִי עָלַיִךְ צֹר וְהַעֲלֵיתִי עָלַיִךְ גּוֹיִם רַבִּים כְּהַעֲלוֹת
הַיָּם לְגַלָּיו: ד וְשִׁחֲתוּ חוֹמוֹת צֹר וְהָרְסוּ מִגְדְּלֹתֶיהָ וְסִחֵיתִי עֲפָרָהּ

*חצי הספר *נ"א חמות

ת"א למלכה. פסחים ע"ב מגילה ו':

תרגום

יֱיָ אֱלָהִים הָא אֲנָא מָרִים עַל פְּלִשְׁתָּאֵי וַאֲשֵׁיצִי יַת עַמָּא דְּתַיְמָנִין לְאִשְׁתֵּיצָאָה
וְאוֹבֵד יַת שְׁאָר סְפַר יַמָּא: יז וְאֶעְבֵּד בְּהוֹן פֻּרְעָנֻתָן רַבְרְבָן בְּתֻקּוֹף רָגְזָן וְיֵדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יֱיָ בְּיוֹמָא
יַת פֻּרְעָנוּתִי בְּהוֹן:

כו א וַהֲוָה בְּחַדָּא עַסְרֵי שְׁנִין בְּחַד לְיַרְחָא הֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יֱיָ עִמִּי לְמֵימָר: ב בַּר
אָדָם חֲלַף דַּאֲמַרַת צוֹר עַל יְרוּשְׁלֶם חֲדָא אִתְּבְרַת דַּהֲוָה מְסַפְּקָא סְחוֹרָא לְכָל עַמְמַיָּא
אִסְתְּחָרַת לְמֵיתִי לְוָתִי דַּהֲוַת מַלְיָא חַרְבַת: ג בְּכֵן כְּדֵין אֲמַר יֱיָ אֱלָהִים הָא אֲנָא שָׁלֵהּ רוֹגְזִי
עֲלָךְ צוֹר וְאַסֵּק עֲלָךְ מַשְׁרִיַת עַמְמִין סַגִּיאִין כְּמַסֵּק יַמָּא בְּאִתְרַגּוּשַׁת גַּלּוֹהִי: ד וְיַחֲבְלוּן שׁוּרֵי

רש"י

ונפרך כמלא סוקס נקמתו בגויכו: **(טז) את כרתים.** עמון דמיבין לפיתמלה ומומר לפי ערמיתי במקום אחר קורא לו פלשתים כרתים הוי יומבי חבל היס גוי כרתים (לפניס ב') ואיזו קורא כן לומוס אחרת ערמה בעיני היס וגבול בפלשתים שמעו כרתי וכן לפי מוצא בספר (שמואל ב' ל') בגבול שברף לוס לקלב לנחמו פשעמו על נגב הכרתי: **חוף הים.** מארק"ס בלע"ז סס פלשתים שיושבין במקלוע דרומי' מערבי' של גבול ארץ ישראל על היס המלרון.

כו (א) בעשתי עשרה. לפדקיסו: **(ב) ירושלים.** שסיסס בעלור: **האח.** לשון קול שמחס: **נשברה דלתות העמים.** עיר שכל המומות היו נכנסים לס לסחורה מעלה חשבר כי לא יולך המלור מעליה עד שלכד: **נסבה אלי.** מעלה הוסבה סחורת העמיס לליי: **אמלאה החרבה.** לחמלא לפי שן העיר ירושלים סחרבה: **(ד) וסחיתי.** ועקרתי כמו בית גלוים יסח ס' (משלי ט"ו) ונסחסס מעל וגו' (דברים כ"ח):

מצודת דוד

מעולם: (טז) נוטה ידי. להכות בס: **את כרתים.** סס מצולה גדולה מפלשתים וכן גוי כרתים (לפניס ג') ועל שלחך והכרתי לחומס אחרת: **שארית וגו'.** כ"ל לף שלניס לא ישלר מפלשתים היושב על שפת היס: (יז) **בתוכחות חמה.** בעומס יקוריס הבליס בחמה גדולה: **בתתי.** בעת לתן גס נקמתי לג יהיו שלני ס' הנלמנן לשלם גמול:

כו (א) בעשתי עשרה שנה. לנגוס המלך יהויכין ולמלכות לדקיה: **באחד לחדש.** יתכן שהוא חדש החמיעי וכמו שהיתה שנשא המוכנן כן היתה במוצא המוכנן: **(ב) נשברה דלתות העמים.** הללמות שהיו לכל המומות נלכנים בהן לסחורה הנה עתה נסגרה כ"ל מהלחומות כי לא הלך המלור מעליה עד נלכדה: **נסבה אלי.** כל המסחר שהיה בה הנה עתה חשוב אלי ואלני יעשו כל סוחרי המומות: **אמלאה החרבה.** כ"ל לחיה ממולא מסחר כי מקנת המכנה כי כל הקהילה שהנילו לה הנה שהוכנה יגילו אלי: **(ג) הנני עליך צר.** הנה אני אלחם בך אתה לור: **גוים רבים.** הם אנשי נבל: **כהעלות.** כמו שהים מעלה את גליו בלבו עלום בעת הסערה: **(ד) וסחיתי.** לעקור עפר עיה בעין המנלים ואתן את העיר להיות בה יבשת הסלע

מִמֶּנָּה וְנָתַתִּי אוֹתָהּ לִצְחִיחַ סָלַע: ה מִשְׁטַח חֲרָמִים תִּהְיֶה בְּתוֹךְ
הַיָּם כִּי אֲנִי דִבַּרְתִּי נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה וְהָיְתָה לְבַז לַגּוֹיִם: ו וּבְנוֹתֶיהָ
אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה בַּחֶרֶב תֶּהָרַגְנָה וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה: ז כִּי כֹה אָמַר
אֲדֹנָי יְהוִה הִנְנִי מֵבִיא אֶל־צֹר נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל מִצָּפוֹן מֶלֶךְ
מְלָכִים בְּסוּס וּבְרֶכֶב וּבְפָרָשִׁים וְקָהָל וְעַם־רָב: ח בְּנוֹתַיִךְ בַּשָּׂדֶה
בַּחֶרֶב יַהֲרֹג וְנָתַן עָלַיִךְ דָּיֵק וְשָׁפַךְ עָלַיִךְ סֹלְלָה וְהֵקִים עָלַיִךְ צִנָּה:
ט וּמְחִי קָבְלוֹ יִתֵּן בְּחֹמוֹתָיִךְ וּמִגְדְּלֹתַיִךְ יִתֹּץ בְּחַרְבוֹתָיו: י מִשְׁפַּעַת
סוּסָיו יְכַסֶּךָּ אָבָק מִקּוֹל פָּרָשׁ וְגַלְגַּל וָרֶכֶב תִּרְעַשְׁנָה חוֹמוֹתַיִךְ
בְּבוֹאוֹ בְשְׁעָרַיִךְ כִּמְבוֹא עִיר מְבֻקָּעָה: יא בְּפַרְסַת סוּסָיו יִרְמֹס

*הר' בפתח *בנ"א הח' במתג

תרגום

צוֹר וִיפַרְנוֹן מְגַדְּלָא וְאַעְרַךְ עַפְרָהּ מְנָהּ וְאֶתֵּן יָתָהּ לִשְׁעִיעוּת בֵּירַ גְּלֵי: ה מִשְׁטַח צַיָּדִין תֶּהֱוֵי
בְּגוֹ יַמָּא אֲרֵי אֲנָא גְּזַרִית בְּמֵימְרִי אֲמַר יְיָ אֱלָהִים וּתְהֵי לְבָזָא לְעַמְמַיָּא: ו וְיָתְבֵי כַּפְרָנָא דִּי בְחַקְלָא
בְּחַרְבָּא יִתְקְטְלוּן וְיֵדְעִין אֲרֵי אֲנָא יְיָ: ז אֲרֵי כְדֶנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים הָא אֲנָא מַיְתֵי עַל צוֹר
נְבוּכַד רָאצַר מַלְכָּא דְבָבֶל מִצְפּוֹנָא מֶלֶךְ מַלְכַיָּא בְּסוּסִין וּבְפָרָשִׁין וּמִשְׁרָיָן וְעַם סַגִּי:
ח יָתְבֵי בַּפְרָנָךְ דִּי בְחַקְלָא בְּחַרְבָּא יִקְטֵל וְיִבְנֵי עֲלָךְ כַּרְכּוֹם וְיִצְבּוֹר עֲלָךְ מְלֵיתָא וְיָקוֹם עֲלָךְ דִּי מָגַנִּין
בְּתַרְסִין: ט וּמְחַת פָּגְוֹחֵי יַהַב בְּשׁוּרָךְ וּמִגְדְּלָךְ יָתְרַע בָּאַבְנֵי בַּרְזֶלָּא: י מִרְפַּסַת סוּסָוָתֵיהּ יַחֲפֵנָךְ
אֲבַקְהוֹן מִקָּל פָּרָשִׁין וְגַלְגְּלִין וְדִתִּיכִין יְוִועִין שׁוּרָךְ בְּמֵיעַלוֹהִי בְתַרְעָךְ כְּמָא דְעָלִין בְּקִרְתָּא
דְמִתְרָעָא מְשׁוֹר: יא בְּפַרְסַת סוּסָוָתֵיהּ יְדוּשׁ יָת כָּל שׁוּקָךְ עַמָּךְ בְּחַרְבָּא יִקְטֵל וְקָמַת תּוּקְפָךְ

רש"י

לצחיח סלע. לפי שסיחם בגויה בסלע בתוך כשתכנס ויסח עפרה מל היס נשאר הסלע חלק וכן ת"י לשעיעות כיף גלי: (ה) משטח חרמים. על הסלע יפרשו הדייגים את חרמי מכמרותם לנגבה: (ו) ובנותיה אשר בשדה. הכפרים המשועבדו' לה סביבותיה: (ח) והקים עליך צנה. ויקיס עלך די מזיינין בחריסין: (ט) ומחי קבלו. הוא מחל מתחבולות המצור לזרוק לכנים גדולות ומכה כנגדו לילקוי"ח דשפוריי"ר בלע"ז וים לועזי' קפלו דשחרגליט"ח בלע"ז וים לועזין פוריי"ר בלע"ז: בחרבותיו. בלומניות מורכן סביבות עמו: (י) משפעת סוסיו. כשיש סוסים הרבה מעלים לבך ברגליהם ועול' ועפר' כענן ומתשיך האויר הוא קרוי שפעת וכן ושפעת מים תכסך (לעיל ל"ב) ללשפוף"ן בלע"ז: כמבואי עיר מבקעה. כמו שעלין לקרחת

מצודת ציון

לצחיח. ענין יובש כמו שכתוב למיחה (תהלים ק"ה): (ה) משטח. ענין פרישה כמו ושעמום לשמע (ירמי' מ'): חרמים. כשמות כמו יגרהו בחמנו (חבקו' ח'): (ו) ובנותיה. כ"ל הכפרים וכן עקרון ובנותיה (יהושע ט"ו): (ח) דיק. הוא מבדל הבנוי מול העיר לבנצח: סללה. הוא סל העפר מול החומה לעלות עליה להלחם על העיר: צנה. הוא כעין מגן עשוי להגיל ממכת חרב וחנית: (ט) ומחי קבלו. שם כלי מלחמה עשוי לזרוק בו לחנים להכות בחומה כנגדם כי מחי הוא מכוונו של הכלה וקבלו הוא מכוונו של נגד: יתץ. מלשון נחילה ובזיזה: בחרבותיו. שם כלי עשוי לבצע בו וכן ולא החנך (ירמי' ל"ג): (י) משפעת. ענין רבוי כמו שפעת גמלים (ישעיה ס'): אבקם. הוא עפר הדק כמו כמנך דק (שם כ"ט): פרש. כן יקרא כוכב שמום הנגיל בזה: וגלגל. הוא לשון המכבדה: תרעשנה. מלשון נענע ורעדה: מבקעה. מלשון בקיעה ופתוח: (יא) בפרסות. שם המעלים שבגלגלי הסוסים וכן מבקעה מבקעה (ויקרא י"ג): ירמס. מלשון כמיסה וכיוצא:

מצודת דוד

כ"ל תהיה מלאה נגלי לבנים ומעלים מהמלא המגדלים: (ה) משטח חרמים. כ"ל לא תמיה עוד מלאה מקומכים כשיחתה כי מאז לא יחוכו שם כ"ל לילידי דגים ויפרסו שמה הרמתות לנגנם: בתוך הים. כי לוט יבשה גיש: כי אני דברתי. ונילי לקיים דבני: והיתה. תהיה לשלל לגוים הם הכפרים: (ו) ובנותיה. הכפרים המכוכים לה לאבר בשדה יהרגו בחוץ שם נשיה: כי אני ה'. הנאמן לשלם נמול: (ז) מלך מלכים. כ"ל מלך מוחל על מלכים: וקהל ועם רב. כפל הדבר נמ"ש: (ח) בנותיך. לאמי הכפרים העומדים בשדה יהרגו בחוב: צנה. כ"ל מגנים לבושי לנה: (ט) ומחי קבלו. כל המלחמה ההיל יען מול מומותיך לזרוק עמה מלנים לנבר המומות: בחרבותיו. בכלי העשוי לנתך בו: (י) משפעת. ממרבית סוסיו יכסה לומך המגן המתנתך בגילת כגלי הסוסים: בבואו. בעת יבוא בשעריך מגלי מוכע כמו שבאים כל הסוסים לל עיר שנבקעה מומתה כ"ל לא יוכל מי לעבר על יהו לבל יבוא העיכה:

אֶת־כָּל־חוּצוֹתָיִךְ עַמֵּךְ בַּחֶרֶב יַהֲרֹגוּ וּמַצֵּבוֹת עֻזֵּךְ לָאָרֶץ תֵּרֵדְנָה׃
יב וְשָׁלְלוּ חֵילֵךְ וּבָזְזוּ רְכֻלָּתֵךְ וְהָרְסוּ חוֹמוֹתַיִךְ וּבָתֵּי חֶמְדָּתֵךְ יִתֹּצוּ
וְאַבְנַיִךְ וְעֵצַיִךְ וַעֲפָרֵךְ בְּתוֹךְ מַיִם יָשִׂימוּ׃ יג וְהִשְׁבַּתִּי הֲמוֹן שִׁירָיִךְ
וְקוֹל כִּנּוֹרַיִךְ לֹא יִשָּׁמַע עוֹד׃ יד וּנְתַתִּיךְ לְצָחִיחַ סֶלַע מִשְׁטַח
חֲרָמִים תִּהְיֶה לֹא תִבָּנֶה עוֹד כִּי אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי נְאֻם אֲדֹנָי
יְהוִה׃ טו כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה לְצֹר הֲלֹא ו מִקּוֹל מַפַּלְתֵּךְ בֶּאֱנֹק
חָלָל בֶּהָרֹג הֶרֶג בְּתוֹכֵךְ יִרְעֲשׁוּ הָאִיִּים׃ טז וְיָרְדוּ מֵעַל כִּסְאוֹתָם
כָּל נְשִׂיאֵי הַיָּם וְהֵסִירוּ אֶת־מְעִילֵיהֶם וְאֶת־בִּגְדֵי רִקְמָתָם יִפְשָׁטוּ
חֲרָדוֹת ו יִלְבָּשׁוּ עַל־הָאָרֶץ יֵשֵׁבוּ וְחָרְדוּ לְרִגְעִים וְשָׁמְמוּ עָלָיִךְ׃
יז וְנָשְׂאוּ עָלַיִךְ קִינָה וְאָמְרוּ לָךְ אֵיךְ אָבַדְתְּ נוֹשֶׁבֶת מִיַּמִּים הָעִיר

*בנ"א הח' במתנ "ב' טעמים "נ"א הנ' בדגש

תרגום

לַאֲרָעָא יְמַגֵּר׃ יב וְיִבְּזוֹן נִכְסָךְ וְיִשְׁבּוֹן סְחוֹרְתִיךְ וְיִפְּגְרוּן שׁוּרָךְ וּבָתֵּי חֶמְדָּתָךְ יְתָרְעוּן וַאֲבַנָּךְ
וְאָעָךְ וַעֲפָרָךְ בְּגוֹ יַמָּא יְשַׁוּוּן׃ יג וַאֲבַטֵּל אִתְרַגּוּשַׁת זְמָרָיִךְ וְקָל נְגוּן כִּנָּרָיִךְ לָא יִשְׁתְּמַע עוֹד׃
יד וְאֶתְּנִנָּךְ לְשָׁעְיוּתָא בֵּירַ גְּלֵי מִשְׁטַח צַיָּדִין תְּהֵי לָא תִתְבְּנֵי עוֹד אֲרֵי אֲנָא גְּזַרִית בְּמֵימְרֵי
אֲמַר יְיָ אֱלָהִים׃ טו כִּדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים לְצוֹר הֲלָא מִקָּל מַפַּלַת קְטִילָךְ בְּנֵידְהוֹם מְטַעֲנֵי חֵרֶב
כַּד יִתְרְמוֹן קְטִילִין בְּגַוֵּךְ יְזוֹעוּן פַּרְוָנֵיָא׃ טז וְיֶחֱתוּן מֵעַל כּוּרְסְוָתְהוֹן כָּל רַבְרְבֵי יַמָּא וְיַעְדּוֹן יָת
מְעִילֵהוֹן וְיָת לְבוּשֵׁי צִיּוּרֵיהוֹן יַשְׁלְחוּן יַע יִלְבְּשׁוּן עַל אַרְעָא יִתְבוּן וְיִזּוֹעוּן מִן קָדָם תְּבִירֵיהוֹן
וְיָצְדוּן עֲלָךְ׃ יז וְיָטְלוּן עֲלָךְ אִלֵּיָא וְיֵמְרוּן לָךְ אֵיכְדֵין אֲבַדְתְּ דַּהֲוַית יָתְבָא בְּגוֹ יַמָּא קַרְתָּא מְשָׁבַּחְתָּא

רש"י

דמתרעמ מסור שנפרע חומת׳: (יב) רכלתך. סחורתך: (טז) וחרדו לרגעים. לשברים פן יבא עליהם גס כס כשבתך. לרגעים לשון שבר כמו (ישעיה ל"ח) רוגע כיס עורי רגע (חוש כ"ו) על רגעי ארץ (תהלים ל"ה) על לכאי ארץ ומנחס פירש לשון רגע כמו כי רגע באפו (שם ל׳): ושממו. ל׳ תמהון: (יז) נושבת מימים. יש מוקלין רפי ופוחרין סיושבת מימים קדמונים ויש מוקלין לגס ופוחרין מיושבת בחזקה ע"י ימיס

מצודת דוד

(יא) ומצבות עזך. המקומות הגבוהות והחזקות תכד כל לחמס ואפול לאלץ ולא תחמזק בהן: (יב) ואבניך וגו׳. מדגין הבתיס והחומות: בתוך מים ישמו. ירמלו לל היס שתלל העיר: (יג) והשבתי. לשבל ומנך קול המיית הזיך ועוד לל ישמע שם קול כנוריך: (יד) לצחיחה סלע. תהיה מלחה-ומגלי לשבי המשולם: משטח חרמים. לליידים יפרסו שמה לשמוסם לנגפס כלומר לל יזוכו בה עוד סוהכיס ובכיס להתענג בזיך וקול כנור כי מעתה יזוסו שם ליידי דגיס בזיס ושפליס: לא תבנה עוד. לשיוס כשהיתה: כי אני ה׳ דברתי. ובידי לקיים: (טו) מקול מפלתך. מקול היולל בעולם על מפלתך בעת ילחמו בך חלליו חרב בעת יהרגו בך הרב בך יכעסו ויחרדו כל יושבי ליי היס כי יפחדו שלל יקרה להס כמקרך: (טז) וירדו וגו׳. בעבור לעך ומבלוס: חרדות ילבשו. יהיו מקוננים בהכזה כאבלוס המקנך לת הגוף: וחרדו לרגעים. בכל רגע יופיפו בחכזה: ושממו עליך. יתמהו בחמהון לנפ על מפלתך: (יז) ונשאו. יכינו עליך קול קינה ויאמרו עליך לית נפנדא עיר המיוסבת בחוזק כך מן המיס תפך קביכה:

מצודת ציון

חוצותיך. הס השווקים וכן ומולות תעיס לך בדמעק (מ"ל כ׳): ומצבות. כ"ל מקומות גבוהים והול מלשון מלנה: עזך. ענין חוזק: (יב) חילך. עשרך: רכלתך. ענין סחורה וכן רכלם העמיס(לקמן כ"ז): (יג) והשבתי. לנעל: המון. מלשון המייה: שיריך. מלשון שיר: כנוריך. שם כלי נגון: (יד) לצחיח. ענין יובש: משטח. ענין פריסה: חרמים. לשמות: (טו) באנק. ענין לנהה וגניחה שהיל בעת יגילת הנפש וכן יאנק חלל (ירמיה כ"ל): ורעשו. ענין חבלה: (טז) מעיליהם. מלשון מעיל והול שם מלבוש תמוד: רקמתם. מעשה רוקס בשחילי זהב וכסף: יפשטו. ענין הסרת המלבוש: ושממו. ענין תמהון:

הַהֲלֻלָה אֲשֶׁר הָיְתָה חֲזָקָה בַּיָּם הִיא וְיוֹשְׁבֶיהָ אֲשֶׁר־נָתְנוּ חִתִּיתָם
לְכָל־יוֹשְׁבֶיהָ: יח עַתָּה יֶחֶרְדוּ הָאִיִּין יוֹם מַפַּלְתֶּךָ וְנִבְהֲלוּ הָאִיִּים
אֲשֶׁר־בַּיָּם מִצֵּאתֶךָ: יט כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה כִּתִּתִי אֹתָךְ
עִיר נֶחֱרֶבֶת כְּעָרִים אֲשֶׁר לֹא־נוֹשְׁבוּ בְּהַעֲלוֹת עָלַיִךְ אֶת־תְּהוֹם
וְכִסּוּךְ הַמַּיִם הָרַבִּים: כ וְהוֹרַדְתִּיךָ אֶת־יוֹרְדֵי בוֹר אֶל־עַם עוֹלָם
וְהוֹשַׁבְתִּיךָ בְּאֶרֶץ תַּחְתִּיּוֹת בֶּחֳרָבוֹת מֵעוֹלָם אֶת־יוֹרְדֵי בוֹר לְמַעַן
לֹא תֵשֵׁבִי וְנָתַתִּי צְבִי בְּאֶרֶץ חַיִּים: כא בַּלָהוֹת אֶתֶּנֶךָּ וְאֵינֶךָּ
וְתִבָּקְשִׁי וְלֹא־תִמָּצְאִי עוֹד לָעוֹלָם נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה:

כז א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: ב וְאַתָּה בֶּן־אָדָם שָׂא עַל־צֹר

*בק"ס בכ'

ת"א ומתי לבי. כתובים קי"ל:

תרגום

דַּחֲיַית יָתְבָא בְּתִקּוֹף יַמָּא הִיא וְיָתְבָהָא אִיכְּדֵין אִתְמְסָרוּ לְתַבָּר כָּל יָתְבָהָא: יח כְּעַן יְזִיעִין
פָּרְוָרַיָּא בְּיוֹם מַפַּלַת קָטִילָךְ וְיִתְבַּהֲלוּן גַּוְוָתָא דִּי בְיַמָּא בְּמִפַּק גְּלוּתִיךְ: יט אֲרֵי כִדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים
כַּד אֶתֵּן יָתָךְ קִרְיָא חֲרָבָא כְּקִרְוִין דְּלָא אִתּוֹתָבָא בְּאַסָּקוּתִי עֲלָךְ מַשְׁרִיַת עַמְמִין דְּסַגִּיאִין כְּמֵי תְּהוֹמָא
וְחַפְיָנָךְ עַמְמִין סַגִּיאִין: כ וְאַחֲתִינָךְ עִם נָחֲתֵי גוֹב בֵּית אֲבָדָנָא לְוָת עַמָּא דְּמֵעָלְמָא וְאַצְדִּינָךְ בְּאַרְעָא
אַרְעִיתָא בְּחָרְבָתָא דְּמֵעָלְמָא עִם נָחֲתֵי גוֹב בֵּית אֲבָדָנָא בְּדִיל דְּלָא תִּתְיַתְבִּין וְאֶתֵּן חֶדְוָא
בְּאַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל: כא בַּרְלָא חֲוַיִת אֶתְּנֵנָךְ וְכֵן תְּהֵי וְתִתְבְּעִין וְלָא תִשְׁתְּכְחִין עוֹד לְעָלַם אֲמַר
יְיָ אֱלָהִים:

כז א וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר: ב וְאַתְּ בַּר אָדָם טוֹל עַל צוֹר אֱלָא:

רש"י

הַמּוֹבִילִים לָהּ. וכן תִּרְגֵּם יוֹנָתָן וכן הוּא: **אשר נתנו חתיתם.** סְבִיבוֹת לְכָל הַיּוֹשְׁבִים: **חתיתם.** לוֹרְדֵפֶר"ויתנו בלע"ז (יח) **האין.** כמו הָאִיִּים: **מצאתך.** מִילְּתְּךָ בְּגוֹלָה: (יט) **בהעלות עליך את תהום.** הַמְּקוֹמוֹת עָלֶיךָ מְצָרִיִּים עַמִּמִין דְּסַגִּיאִין כְּמֵי תְּהוֹמָא וְהִפּוּכָן עַמִּמִין סַגִּיאִין כֵּן ת"י וְכֵן מַמָּשׁוֹ בְּתְהוֹם רַבָּה בִּיל נְכוֹכֵל עָלֶיהָ וְסוֹף עֹלֶה סוּס וְגוֹבֵעַ: (כ) **את יורדי בור.** עִם יוֹרְדֵי גֵּיהִנֹּם: **אל עם עולם.** עִם שֶׁהֵן תְּמוּמוֹת לְמֵת עִם מֵעוֹלָם: **בחרבות מעולם.** כְּעֲרֵיס לְמֵת מִכָּאן סְדוֹם וַחֲבֵרוֹתֶיהָ: **ונתתי צבי בארץ חיים.** וְאֶתֵּן הִתְפָּאֲרֶת בְּיִרוּשָׁלַיִם: (כא) **בלהות.** פִּירְשׁוּ יוֹנָתָן כְּלֹא הוּא וְהַפּוֹסְרִין מוֹמְרִים לְעֵין מְקוֹם מִדְקָר שְׁעִירִים וּמְזִיקִים:

מצודת ציון

(יח) **ההללה.** מִלְּעוֹן הֵלּוּל וּמַכָּה: **חתיתם.** עַיִן פָּחַד כְּמוֹ לֹא תָּחֹם (יְחֶזְקֵאל כ"ל): (יח) **האין.** לְשׁוֹן הֶמּוֹן מִקּוּם הַמ"ם וְכֵן לְקַץ הַיְמִין (דְּנִיאֵל י"ב): (יט) **נחרבת.** מִלְּעוֹן מוּכָנָה: **תהום.** עוֹמֶק הַמַּיִם: (כא) **בלהות.** הוּא הַפַּחַד מִן בְּהָלוֹת וְכֵן לְעֵת עֶרֶב וְהִנֵּה בַּלָּהָה (יְשַׁעְיָה כ"ז): **ואינך.** וְאֵין לָךְ:

מצודת דוד

חזקה בים. הַמְּחֻזָּקָה מִכָּל הָעָרִים הַיּוֹשְׁבִים בִּיהָ: **היא ויושביה.** כ"ל הִיא הָיְתָה מְחֻזָּקָה בְּעָנְוֹת הַיָּם הַקָּבוּעַ לָהּ וְיוֹשְׁבֶיהָ הָיוּ מְחֻזָּקִים וּבְטוּחִים: **אשר נתנו חתיתם.** פַּחְדָּם הָיָה מוּטָּל עַל כָּל יוֹשְׁבֵי הַיָּם עַל הַכְּתִיב: (יח) **יחרדו האין.** עַל הַכְּתִיב: **את יורדי בור.** עִם שְׁאָר יוֹרְדֵי בוֹר: **למען לא תשבי.** כ"ל הַהוֹדָעָה הָיְתָה בְּסוֹדוֹ שֶׁל מָקוֹם עוֹד מֵעוֹלָם לְעוֹלָם כְּמוֹתִים לְמֵת לֹא יָשׁוּבוּ ע"כ שְׁלֹמֹה: **ונתתי צבי.** הַמַּעֲלָה וְהַהֶדֶר לְתֵת בְּאֶרֶץ חַיִּים וְהֵיכָן ת"י הַקְּרוֹבִים כֵּן ע"כ שֶׁכֵּן יִהְיוּ כְּמוֹתִים בְּזְמַן הַתְּחִיָּה כ"ל לֹא כְּשֶׁתְּצֵא מִמֶּנָּה מַעֲלָה אַחַת תֵּצֵא מִמֶּנָּה יוֹתֵר כִּי כְּשֶׁיָּבוֹא הַקֵּץ יִהְיֶה כְּפִי הַהֶדֶר שֶׁהָיָה בָּהּ: (כא) **בלהות.** לָךְ לְמֵת בְּהָלָה וּפַחַד וְלֹא תִּהְיֶה עוֹד בְּעוֹלָם: **ותבקשי.** וְאִם מִי יְבַקֵּשׁ מוּטָּל לֹא תִּהְיֶה נִמְצָא לְמִי עוֹד לְעוֹלָם כִּי לֹא תִּמָּצֵא לְקַדְמוּתֵךְ:

כז (ב) **שא.** הַרֵם קוֹל קִינָה עַל צוֹר:

קִינָה׃ ג וְאָמַרְתָּ לְצֹר הַיֹּשֶׁבְתִּי עַל־מְבוֹאֹת יָם רֹכֶלֶת הָעַמִּים
אֶל־אִיִּים רַבִּים כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה צֹר אַתְּ אָמַרְתְּ אֲנִי כְּלִילַת
יֹפִי׃ ד בְּלֵב יַמִּים גְּבוּלָיִךְ בֹּנַיִךְ כָּלְלוּ יָפְיֵךְ׃ ה בְּרוֹשִׁים מִשְּׂנִיר בָּנוּ
לָךְ אֶת כָּל־לֻחֹתָיִם אֶרֶז מִלְּבָנוֹן לָקְחוּ לַעֲשׂוֹת תֹּרֶן עָלָיִךְ׃
ו אַלּוֹנִים מִבָּשָׁן עָשׂוּ מִשּׁוֹטָיִךְ קַרְשֵׁךְ עָשׂוּ־שֵׁן בַּת־אָשֻׁרִים מֵאִיֵּי
כִתִּים׃ ז שֵׁשׁ בְּרִקְמָה מִמִּצְרַיִם הָיָה מִפְרָשֵׂךְ לִהְיוֹת לָךְ לְנֵס

*הישבת קדי וג"א היושבת מלא *כתיים קרי

תרגום

ג וְתֵימַר לְצוֹר דְּיָתְבָא עַל מֵגְרַשׁ מֵחוֹזֵי יַמָּא מְסַפְּקָא סְחוֹרָא לְעַמְמַיָּא לְגַנָּוָן סַגִּיאָן כִּדְנָן אֲמַר
יְיָ אֱלָהִים צוֹר אַתְּ אֲמַרְתְּ אֲנָא מְשַׁכְלְלָא בְּשׁוּפְרִי׃ ד בִּגּוֹ יַמַּיָּא תְּחוּמָיִךְ אַרְחִיכָלַיִךְ שַׁכְלִילוּ בְּנָעֳנָיִךְ׃
ה בִּירָנֵן מִשְּׂנִיר בְּנוֹ לָךְ יַת כָּל נִשְׁרֵךְ אַרְזִין מִלְּבָנֹן נְסִיבוּ לְמֶעְבַּד תּוֹרָנִין עֲלָךְ׃ ו בְּלוּטִין מִמַּתְנָן
עֲבָדוּ מְשׁוֹטֵי סְפִינָךְ תְּרָעֵי דַּפִּין דְּאֶשְׁכְּרוּעִין מְכַבְּשִׁין בְּשֶׁן דְּפַל בֵּית חוֹפָאָה לְאִתְעַטָּרָן
מִמְּדִינַת אַפִּילָיָא׃ ז בּוּץ וְצֵיצִין מִמִּצְרַיִם הֲוָה פְּרִסָךְ לְמֶהֱוֵי לִיךְ לְאָת תְּכֶלָא וַאֲרַגְוָנָא מִמְּדִינַת

רש"י

בז (ג) על מבואת ים. על הנמל שהספינות באות עד שמותח והשערים והרציף כרכיס יושבין על פיס וחיסס מקום נמל וחין הספינות יכולות לקרב אליהס. מבוא' יס פור"ט בלע"ז: **רכלת העמים.** כך פיס מנהגס סוחרים הבאיס לס זס מלפון וזס מדרוס לס היו רשאין לעשות סחורה זס עס זס אלא יושבי העיר לוקחין מזס ומוכרין לזס: **את אמרת אני כלילת יפי.** על עכסיו הכל מוריס על יהולאיס כלילה יופי (חיכה ב') משום כל הארץ (תהלים מ"ח) עכסיו לח מהגאה לומר אני כלילה סיופי סוף גמר סיופי כלול בי: **(ד) בנך.** חרדכלך לשון בניו: **(ה) ברושים משניר.** לפי שהיה בעוה בים ובים חבדה המלילה הגיעה להספינה משובחת שהכניסו משהו בחוכה ובטבעה ברוח קדיס: **משניר.** טור חלגל: **את כל לחתים.** הלוחיס שנעשית הספינה משס: **ארז מלבנון.** שס יער שהחריס מעויין בו: **תרן.** הוח העץ הזקוף וגבוה התקוע בספינה שבו תולין המפרש שקורין בוייל"ה בלע"ז ובו נקביס ברחבו שהחבל שמושכין בו בספינה נכנס ויולח בו משיט בלע"ז: **(ו) אלונים.** מין עץ שרק שקורין קייסי"ה בלע"ז: **משושיך.** שס קרבי' שרחביס ברחבו שמנהיגי' בהס הספינה רייט"ם בלע"ז: **קרשך.** הוח הקרס הרחב שברחבו הסמי של ספינה הל מול הסוכן שברחבו הסער בו ומסבכין חת הספינה לכל לדדיה ומטוחין לוחס הל הדרך ורב הסוכל לוחז בו ובלטון משל קברכי"ט ובלטון לע"ז גוברייג'ל בלע"ז: **עשו שן בת אשרים.** לי לפסער לו להיות חלק הל עץ וזסו בת קברכי"ט כלומ הוח היבס לחת לטון הדסר ותלטור (יסעיה מ"ל) שניהס תרגמן יונתן מסכרועין וחת קברכי"ס הסוריס כלומ הוח המיל לקרס הל הסכרוע ומלופה בסן ע"י מסמריס למו ולחוזק כי כן תרגס יונתן לפיז לחסכרועין מכבסן בסן לפיל בית הוספה לתיחזירן כסוייס לח יפול ויונתן פירס הקברכי"ט הזה לפי ענין העיר על קרבי סעריס: **(ז) שש ברקמה.** בגד סס עשוי בציורי רקמות: **מפרשך.** הוח שקורין בל' חסכס ושעגל ובלטוגו בוויל"ה בלע"ז: **להיות לך לנס.** לפורסו על גלוסס המרס ולהגביהו על התורן. סס בלטון מנסה

מצודת דוד

(ג) **לצור.** על צור: **על מבואת ים.** על הנמל מקום שהספינות באיס: **רכלת העמים.** המפקדת סמוכה הל העמיס להביחס הל חייס רביס: **צור את אמרת.** כ"ל חתה צור חומרת חני כלולי בכל מיני יופי: (ד) **בלב ימים.** כ"ל והנה על כי גבוליך הוח בלב הים כ"ל במקום עומק הים וחזקו וחמר ימיס לפי שעמס היו יכולים לבסוח לכמה ימיס: **בוניך.** הבוניס חותך שמו בך כל היופי הכלוי לך: (ה) **ברושים משניר.** לפי שלוכ יפה בעיס ונחבדה במקומ' המיוחל לבניי' משובחת שהכניסו ומשלה ומעטעה ע"י סוח קדיס ובעבור כבדותה לח יוכלו מהניחי הספינה להילה ולכן חמר כמה בבוניס הבחיס מביחי המובחרים בעיס מהס בעו לוחך חת כל לוחות ובקי הספינה: **מלבנון.** מיער הלבנון מקום התכיס המשובס מהס לקחו לכו לעשות תורן עליך: (ו) **מבשן.** מקום לחלוניס עוניס מהס עשו לך משוטיס להנהיג בהס חת הספינה: **קרשך.** הוח הקרס הרחב המגיעין בחלוקי הספינה וע"י מנהיגים הספינה הל מקום הגלילה. הקרס הזה עשוי מעץ שהניחו עדם המשוטים עין החייס של כתייס כי מנהג בני משוך היה להניח עליו כתיים עין הניל היותר מוצלח: (ז) **שש ברקמה.** יניעה של בגד עשוי בעעשה רוקס

מצודת ציון

בז (ג) **מבואת.** מלעון בימס: **רכלת.** קוסכת כמו בעיר (מלכיס ב'): (ד) **בלב.** חוזק הבגר יקכל לב ע"ס לב בעל חי שהוח חזקו ועקבו וכן דכך לניס בלב יס (משלי ל'): **כללו.** מלעון כל: (ה) **ברושים.** שס לילן ברקס המשוב: **משניר.** שס מקום: **לחתים.** מלעון לוח ונקב: **תרן.** הוח עץ הזקוף שעל הספינה וכו מעמיס הוילון כמו בל יחזקו כן תרנם (יסעיה ל"ג): (ז) **אלונים.** שס לילן ברקס: **משושיך.** מלעון הספה ומחיה בחיס כמו לחי ציע (שס) ויומר על העליס המסוכים שמנהיגים בהס הספינה להסיעה הל המקום הנלכה: **קרשך.** ענין לוח ונקב כמו ועשית לת הקרשים (שמות כ"ו): **שן.** הוח שן הניל: **בת אשרים.** עלם מסוכים וכן שם בגד (תהלים קל"ז): (ז) **שש.** הוח הבגמן הנוע: **לנס.** הוח הויולן שעל פוק

תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן מֵאִיֵּי אֱלִישָׁה הָיָה מְכַסֶּךָ׃ ח יֹשְׁבֵי צִידוֹן וְאַרְוָד הָיוּ
שָׁטִים לָךְ חֲכָמַיִךְ צוֹר הָיוּ בָךְ הֵמָּה חֹבְלָיִךְ׃ ט זִקְנֵי גְבָל וַחֲכָמֶיהָ
הָיוּ בָךְ מַחְזִיקֵי בְּדָקֶךָ כָּל־אֳנִיּוֹת הַיָּם וּמַלָּחֵיהֶם הָיוּ בָךְ לַעֲרֹב
מַעֲרָבֵךְ׃ י פָּרַס וְלוּד וּפוּט הָיוּ בְחֵילֵךְ אַנְשֵׁי מִלְחַמְתֵּךְ מָגֵן וְכוֹבָע
תָּלוּ־בָךְ הֵמָּה נָתְנוּ הֲדָרֵךְ׃ יא בְּנֵי אַרְוָד וְחֵילֵךְ עַל־חוֹמוֹתַיִךְ
סָבִיב וְגַמָּדִים בְּמִגְדְּלוֹתַיִךְ הָיוּ שִׁלְטֵיהֶם תָּלוּ עַל־חוֹמוֹתַיִךְ סָבִיב
הֵמָּה כָּלְלוּ יָפְיֵךְ׃ יב תַּרְשִׁישׁ סֹחֲרְתֵּךְ מֵרֹב כָּל־הוֹן בְּכֶסֶף בַּרְזֶל

תרגום

אִיטַלְיָא הֲוַת כְּסוּתִיךְ׃ ח יָתְבֵי צִידוֹן וְאַרְוָד הֲווֹ שָׁטִין וּמַיְתָן סָחוֹרָא לְגַוָּיִךְ חַכִּימָיִךְ צוֹר הֲווֹ בְיִךְ
אֲנוֹן פַּרְנָסָךְ׃ ט סָבֵי גְבָל וְחַכִּימָהָא הֲווֹ בְיִךְ מַתְקְפֵי צְוָרָךְ כָּל נַחְתֵי יַמָּא וְמַפָּנֵיהוֹן הֲווֹ
שָׁטִין וּמַיְתָן סְחוֹרָא לְגַוָּיִךְ׃ י פָּרְסָאֵי וְלוּדָאֵי וּפוּטָאֵי הֲווֹ בְמַשְׁרְיָתֵיךְ גַּבְרֵי עָבְדֵי קְרָבָךְ
עֲגִילִין וְקוֹלְסִין תְּלוֹ בְיִךְ אֲנוֹן אַסְגִּיאוּ זִיוָךְ׃ יא בְּנֵי אַרְוָד וְכָל מַשְׁרְיָתֵיךְ עַל שׁוּרָךְ סְחוֹר סְחוֹר וְאַף
קַפּוֹטָקָאֵי בְּמִגְדָּלָךְ הֲווֹ שִׁלְטֵיהוֹן תְּלוֹ עַל שׁוּרָךְ סְחוֹר סְחוֹר אֲנוֹן שַׁכְלִילוּ שׁוּפְרִיךְ׃ יב מִן יָמָא

רש"י

כלונס וגלע"ז פורק"ש׃ היה מכסך. לאוכל ולבב על פני כל המים׃ (ח) היו ששים לך. חופפי משוטיך להניפך׃ חבליך. מושכי הקברני"ט לכוון ולייסר הסיר׃ (ט) זקני גבל. חומרי הבנין כמו שנאמר ובוני חירם והגבלים (מ"א ה׳)׃ מחזיקי בדקך. מתקני בדקך שלא יכנסו בהם המים לפיטוש"ט טמקרל"ו בלע"ז; כל אניות הים ומלחיהם. הספינים שלהם׃ היו בך. היו סביבך לשוט לו המדינות הרחוקות להביא הסחורי לתוכך׃ לערב מערבך. לשון ערוב׳ גרעטי"ה בלע"ז הם כל לוקחי הסדס שהוא חי בהם וממנו הוא ערובתו ומלאתו לחיות׃ (יא) בני ארוד וחילך. שהר חיל בני הסדס היו שבים בתוכך׃ וגמדים. חרגם יונתן לף קפוטקאי שמעתי משמו של רבי מנחם על שם שיורדים בים על התשוס ומשערים גומדי לתוס עומקו וקראתו גמדים תגמ"ם בלע"ז ויש פותרים שהם ננסים וכנכסין בתלת לתמה׃ שלטיהם. הם המפות שמותנין בהם חלים כמו (ירמי' כ"ו) הכרו החלים תלתו השלטי' קויברינ"ה בלע"ז׃ תלו. הרבה חלי חלים׃ (יב) תרשיש. יש שאמרו תרשים׃ מרב כל הון. שהיה בתוכך ובטוחים השומרים שימלאו בך שחורך הרחוק להם׃

מצודת ציון

הספינה כמו על פלגו גם (ישעיה ל"ג)׃ תכלת וארגמן. מיני צבעונים חשובים׃ (ח) וארוד. שם מקום׃ שטים. מל' שטיה ושטים׃ חבליך. מלשון חבל וקו ויקראו כן מהגיהי הספינה על כי מושכים בחבלי הוילון וכן כל החובל (יונה ו)׃ (ט) גבל. שם לומה והיו נגלים כמ"ש ובוני חירם והגבלים (מ"א ה׳)׃ מחזיקי. מלשון חיזוק ותקון׃ בדקך. מקום הפצל והבעוע כמו בדק הבית (מ"ב כ"ג) ויקרא בלשון בדק על כי לריך בדיקה ותיקון לתר הפצל ומקום הבעוע למלאה׃ ומלחיהם. כן יקראו מוליכי הספינה כמו ויקראו המלחים (יונה ו׳) והוא ענין עבדות כמו ממולח שהוא קודם (שמות ל׳) ע"ש שמוליכי הספינה מערבבים המים עם המשוטות׃ לערב מערבך. הסחורה תקרא מערב והסוחרים עוברים כי הסוחרים מחמירים את לזה בהקפותיהם לת הסחורה זה לזה ועבד הוא ענין התחייבות כמו התערב בת לת לחדוי וגו' (ישעיה ל"ג) וכן מי הוא זה ערב לת לבו לגשת אלי (ירמיה ל׳)׃ (י) בחילך. מלשון חיל ושוכר׃ וכובע. הוא כלי מגן על הראש׃ תלו. מלשון תליה׃ (יא) וחילך. ענין לשוות עם׃ וגמדים. כן יקראו לאנשי מדה קלה והוא מלשון גמד תכלה (שופטים ג׳) כל"ל תמת הזשוע׃ שלטיהם. הם כעין מגינים׃

מצודת דוד

הספינה ממלאים מקום הסם היפה היקרה שהיה פלגו עליך לשוות לך לגם הוא הוילון שעל התורן המקבל הרוח להוליך הספינה׃ תכלת וארגמן. יקשות לשוות בלבע תכלת ומלבמן המובלים מאיי לליפה המובחרים מאד מהם היה למוכה על הספינה לכבוה מנשים לבל יכה סחם ושבר ומקחור מזכה המעבר׃ (ח) יושבי צידון וארוד. שהיו נקילים בהנהגת ספינה הם היו מושיבים ומוליכים לת הספינה׃ חכמיך צור. על כי כלנו לל נור יבדר לכן לחר חכמיך נור וכו' כ"ל הובלי הספינה מוכחי חבלי הוילון לנשותה מול הרוח שהיא חכמה ומכונה היו מחכמיך נור כי הם נמלנו חכמים מובלנים׃ (ט) זקני גבל וחכמיה. הם היו נקילים בחלאכת הבנין ולכן הם היו דך לחזק ולחקן בדקי הספינה ומקומות הבעועים׃ כל אניות הים. כל הספינות ההולכות בים ומלחיהם הם מנהיגי הספינה כולם ולהו לליך לכחמר מחזיקך כי הבבר מחובר נמלא בך׃ (י) היו בחילך אנשי מלחמתך. כ"ל לחזונות הבם נלחמו בעבודך נמחיר העובר שבתה לבם בשבל׃ תלו בך. כן היה מנהגם לתלות כלי מלחמה על המגדלים כמ"ש לקח המגן תלוי עליו (ש"ב ל'): המה. כלי המלחמה הלזה נתנו בדך ובשל על עיר׃ (יא) וחילך. וגם לנשי חילך מלבמיך׃ על חומותיך. עמדו על החומות מקדיר לשמור העיר מן החויב׃ וגמדים. מנשים קלני המדה היו על המגדלים לנלות משם מה הנעשה בחלוה החויב ובעבור קטנותם לל רלוי להויב להם חלים׃ שלטיהם. השלטים החלוים על החומה נתנו בך כל היופי הרלוי לך׃ (יב) תרשיש. מנשי תרשיש הביאו לך מסוחה עשילה מנשים׃

בְּרִיל וְעוֹפֶרֶת נָתְנוּ עִזְבוֹנֵךְ: כב יָוָן תּוּבַל וָמֶשֶׁךְ הֵמָּה רְכָלֵיִךְ
בְּנֶפֶשׁ אָדָם וּכְלֵי נְחֹשֶׁת נָתְנוּ מַעֲרָבֵךְ: כג מְבִית תּוֹגַרְמָה סוּסִים
וּפָרָשִׁים וּפְרָדִים נָתְנוּ עִזְבוֹנֵךְ: כד בְּנֵי דְדָן רְכָלַיִךְ אִיִּים רַבִּים
סְחֹרַת יָדֵךְ קַרְנוֹת שֵׁן וְהוֹבְנִים הֵשִׁיבוּ אִשְׁכָּרֵךְ: כה אֲרָם סֹחַרְתֵּךְ
מֵרֹב מַעֲשַׂיִךְ בְּנֹפֶךְ אַרְגָּמָן וְרִקְמָה וּבוּץ וְרָאמוֹת וְבַרְכֹּד נָתְנוּ
בְּעִזְבוֹנֵךְ: כו יְהוּדָה וְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הֵמָּה רְכָלֵיִךְ בְּחִטֵּי מִנִּית וּפַנַּג
וּדְבַשׁ וָשֶׁמֶן וָצֳרִי נָתְנוּ מַעֲרָבֵךְ: כז דַּמֶּשֶׂק סֹחַרְתֵּךְ בְּרֹב מַעֲשַׂיִךְ

*והבנים קרי

תרגום

מַיְתָן סְחוֹרָא לְגַוָּךְ מִפְּנֵי כָּל עוֹתַר בְּכָסֵף בַּרְזֶל בַּעְיַן וַאֲבַר יַהֲבוּ בְּבֵית גִּנְגָּךְ: יג יָוָן תּוּבַל
וּמֶשֶׁךְ אֲנוֹן תַּגָּרֵךְ בְּנַפְשָׁא דַּאֲנָשָׁא וּמָנֵי נְחָשָׁא מַיְתָן סְחוֹרָא לְגַוָּךְ: יד מִמְּדִינַת גַּרְמָיָא סוּסָן
וּפָרָשִׁין וְכוּדְנִין מַיְתָן סְחוֹרָא לְגַוָּךְ: טו בְּנֵי דְדָן תַּגָּרֵךְ יָתְבֵי גַּוְנָן סַגִּיאָן מַיְתָן סְחוֹרָא לְגַוָּךְ בְּקַרְנַיִן
דְּעָלִין וְשֵׁן דְּפִיל וְסַוְסִין אַתִּיבוּ קוּרְבָּנָיךְ: טז מִן אֲרָם מַיְתָן סְחוֹרָא לְגַוָּךְ מִפְּנֵי עֲתִירֵךְ בְּתַבְרִיכִין
דְּאַרְגְּוָן וּרְקָם וּבוּץ צִיצִירִין וְאַבְנִין טָבִין וּמַרְגָּלִין יַהֲבוּ בְּבֵית גִּנְגָּךְ: יז יְהוּדָה וְאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל אִנּוּן
תַּגָּרֵךְ בְּחִטֵּי רֵיחוֹשׁ וְקוֹלְיָא וּדְבַשׁ וּמִשְׁחָא וְשַׁעְוָתָא יַהֲבוּ בַּחֲנוּתָיִךְ: יח מִן דַּמֶּשֶׂק מַיְתָן סְחוֹרָא לְגַוָּךְ

רש"י

בדיל. מסטיי"ן בלע"ז: עזבונך. מוזקיך ועוזריך כמו (נחמי' ג') ויעזבו ירושלים עד החומה וממומו של חלם הוא הזקן המעמידו על רגליו: (יג) בנפש אדם. עבדים ושפחות למכור: (טו) ידך. מקומך: קרנות שן והבנים. קרני יעלים ועלמי פיל וטווסים עופות שמזן פלו"ן בלע"ז: השיבו אשכרך. סבירו לך הסורה: (טז) ארם סחרתך. בהמים טובות המצורות במקרא ומרגמן ורקמה וכוי: מרב מעשיך. מחוך שהיו עושין בסחורתיך ורוכין מארצים לכל מעשה כוי ושפרת לחכמיה: בנפך. ליקרקונקל"ה בלע"ז: (יז) בחטי מנית. שם מקום שחטים יפות כמו ועד בוכך מנית (שופטים י"ח) ומתרגם למגדל חטין יפין ובפין המוכרים במנין ויונתן הרגם בחטי לריחום לפון קבוצה מניניס הרבה טרוקו"ם בלע"ז ואחרו בספוקתא מה הלם רחים בעלין לף לשה רחוסה בבניס ולף ידעתי מהו. מפי ר' שמעון מלאתי שמלא בתקרא תרגום ירושלמי בחטי מנית ופנג לחוטלא וקלמא שערי לחוטלי שבגמר' לפו טוסים שעורים קלופים ולחומר לפי מנית לפון מנוי מאכל מזון ולף לפי נקוד דגם דרכו של יונתן לתרגם החיבה פעם משמעה פעם מדרשה וכן תרגם וגם שם העיר המוכה (לקמן ל"ט) לפו מוקדים שם המוכה לף מפיק ס"ח ותרגם ולף לתמן יהרמון קטולי קרתא דסגיאין לאיתרגושתא: ופנג. רלאיתי בספר יוסף הכהן עץ אפרסמון הוא פנג והוי מלווין בירושלמי וע"ש ריח

מצודת דוד

הון ומוזג ומעשיך שעשה בכף ובגזל וכו' נתנו סחורתך כי נתלפף נתלפף מתלבש המוזגים כל לבה מהבהות: (יג) המה. התחומות הסם היו קוחיך וחתן ומעשיך שעשה בשוק לעבדים ולשפחות וכלי נחושת נתנו סחורתך כי דבכם היה להתעסק בלבה: (יד) מבית תוגרמה. שם מקום מולת הסוסים ויתלפף שם לחכמים רוכבים בגבורה רבה וגם פרדים יתלפף שם וכל לבה הביאו ונתנו לך בשחורה: (טו) רוכליך. סוחרי עמך: קחורת ידך. סחורת מקומך הוצא מלייט כנים: השיבו אשכרך. כ"ל הביאו ומזגו והביאו לך בשחורה: (טז) ארם. מחני חרם סחרו מעשיך מרוב המלאכות היקרות הנעשים שמה: בנפך וגו'. כ"ל בעחיל ובד ולחבגן וגו' לחכ נתנו בשחורתיך כי בחמרת מעשיך המלאכות היקרות הנעשים בך נתנו כל לבה: (יז) המה רכליך. המה סחרו עמך ומוזג ומעשיך שעשה הנעים הבאים ממנים שחביה יפות ופנג וגו' נתנו שחורתך: (יח) ברב מעשיך. גרוב המלאכות

מצודת ציון

(יב) עזבונך. היא הסחורה ויתכן שהוא מלשון ויעזבו לה יושלים (נחמיה ג') שהוא ענין מיזוג וכן הסחור' הוא לחיזוק לל העוסקים בה: (יד) ופרשים. הם הנולדים מן הסוס ומן הסוס: (טו) ידך. מקומך כמו יד מזית (יבעיה כ"ז): קרנות שן. הן הפיל נחול בקרן: והבנים. שם עוף הנקרא טווס ומולחיו יפות למלאה וכן ת"י: השיבו. לפי שהבילו רבה בעמיס לכן אמר הסיבו: אשכרך. ענין מחנה ומנחה כמו תשכר יקריכו (תהלים ע"ב): (טז) בנפך. שם חפץ יקר: ארגמן. בגדים צבועים בארגמן והוא שם צבע הסוג: ורקמה. בגדים מעשה רוקם בחלוף הגוונים: ובוץ. הוא הפשתן העוב: וראמות וכיבד. שתות חפצי יקר: (יז) מנית. שם מקום וכן ועד בואך מנית (שופטים י"ח): ופנג. הוא לשכמוך: וצרי. הוא נפף המוכר בשמחי בקצורת והוא שכף לילן וכן הלבי לין בגלעד (ירמיה מ'):

מֶרֶב כָּל־הוֹן בְּיֵין חֶלְבּוֹן וְצֶמֶר צָחַר: יט וְדָן וָיָן מְאוּזָל בְּעִזְבוֹנַיִךְ
נָתָנוּ בַרְזֶל עָשׁוֹת קִדָּה וְקָנֶה בְּמַעֲרָבֵךְ הָיָה: כ דְּדָן רֹכַלְתֵּךְ
בִּבְגְדֵי־חֹפֶשׁ לִרְכֻבָה: כא עֲרַב וְכָל־נְשִׂיאֵי קֵדָר הֵמָּה סֹחֲרֵי יָדֶךָ
בְּכָרִים וְאֵילִים וְעַתּוּדִים בָּם סֹחֲרָיִךְ: כב רָכְלֵי שְׁבָא וְרַעְמָה הֵמָּה
רֹכְלַיִךְ בְּרֹאשׁ כָּל־בֹּשֶׂם וּבְכָל־אֶבֶן יְקָרָה וְזָהָב נָתְנוּ עִזְבוֹנָיִךְ:
כג חָרָן וְכַנֵּה וָעֶדֶן רֹכְלֵי שְׁבָא אַשּׁוּר כִּלְמַד רֹכַלְתֵּךְ: כד הֵמָּה
רֹכְלַיִךְ בְּמַכְלֻלִים בִּגְלוֹמֵי תְכֵלֶת וְרִקְמָה וּבְגַנְזֵי בְרוֹמִים בַּחֲבָלִים

*דגש אחר שורק *הג' בדגש *נ"א ואילם

תרגום

בִּסְנִי עָתָרִיךְ מִפְּגֵי כָּל עוֹתַר בַּחֲמַר חֵילַת מְבַשַּׁל וַעֲמַר מֵילַת כְּבִיעָא: יט וְדָן וָוָן בְּשִׁירִין
סְחוֹרְתִיךְ מַיְתָן בְּעַרְקִין דְּבַרְזֶל קִדָּה וּקְנָה בִּשְׁם בַּחֲנוּתַיִךְ יְהִבוּ: כ מִן דָּדָן מַיְתָן סְחוֹרָא לְגַוָּךְ
בְּלְבוּשׁ דִּיקָר לְרָתִיכִין: כא עֲרַב וְכָל רַבְרְבֵי נָבָט אִנּוּן תַּגָּרֵךְ בְּתוֹרִין וְדִכְרִין וְגַדְיָן בְּהֵין הָוַת סְחוֹרְתִיךְ:
כב תַּגָּרֵי שְׁבָא וַרְעְמָה אִנּוּן תַּגָּרֵךְ בְּרֵישׁ כָּל בּוּסְמִין וּבְכָל אַבְנִין טָבָן וְדַהֲבָא יְהִבוּ בְּבִית גִּנְזָךְ:
כג חָרָן וְעִיבִין וְחַדְרַב תַּגָּרֵי שְׁבָא מְדִינָן אַתּוּר וְכִלְמַד אִנּוּן תַּגָּרֵךְ: כד אִנּוּן תַּגָּרֵךְ בְּגַמַּר מִנֵּי כָּל
תּוּשְׁבְּחָתָא בְּגִזְוִין דְּתִכְלָא וְכוּשְׁפִין דְּאַרְוָא בְּאַמְלִין דִּי חֲרִיתָא דְּמַחֲתִין בְּקוּמְטְרִין חֲפָן גְּלִידִין מְאַפְּרִין
בְּאָטוּנִין דִּי בִיצָא חֲתִימִין בְּעִזְקַת גְּלָל עֲבִידַת עָמָא מְחַתִּין בְּמִגְדְּלֵי אָעֵי הַדַּסִּין בְּהֵין הָוַת סְחוֹרְתִיךְ:

רש"י

סטוג נקרמח יריחו נמלסמ"ל נלע"ו: (יח) ביין חלבון. יין לבן מבושל ומתחם הבהו עם חלב חטים (מסליס קמ"ו) לשון עוג: וצמר צחר. ועמר מילת כביעת ביוס שמילל הטלה ויטהרהו אמו בלחיכתה עופין כסות ומכבדין לוחו סביביו בקרסים כדי שיסח למרו נקי: צחר. לבן כמו לחמוות לחורות (סופטים ה'): (יט) ודן ויון. מדיונות הס: מאוזל. מטה של סירסין: ברזל עשות. עשוי כעפעפת מס"ם בלע"ז וכן (יומע ל"ד ב') והוא פרזלא בלומלס: (כ) בבגדי חפש לרכבה. בלבוש דיקר לרחיכין: (כא) בכרים. כבשים ווונתן תרגם בחורין וכן תרגם מחס אלף כריס למיטע מלך מואב (מלכים ב' ג'): (כב) אשור כלמד. י"ח מדיון לחזור ומלי: (כד) במכללים. בדברים סחס למכולל פרמנ"ט בלע"ז ומס סס המכולוליס גלומי הכלה ורקמה טליחות של חכלה מרוקמות: ובגנזי ברומים. בחכסיסי פחר סגוזין לוחס בחרגזין שקורין לחסקרי"ן בלע"ז וסס מחופין עור ומלויירין למו במיני מסמרין סורוח וליורין וסס בלשון חרמי קמטרין ובלשון עברי ברומי' וסס

מצודת ציון

(יח) חלבון. שם מקום: צחר. ענין לובן כמו לחמוות לחורות (סופטים ה'): (יט) מאוזל. ענין הליכה כמו ואחל לו (מלכי ב'): עשות. מלאיל ומזהיב כמו שמע עכבו (ירמיה ה'): קדה וקנה. שמות מיני בושם: (ב) חפש. גן מוכין כמו לחפצי ישלחנו (שמות כ"ה): לרכבה. למרכבה: (כא) ערב. שם הענביים הבוכיים במדבר: ידך. מקומך: בכרים. כבשי' שמני': ועתודים. שם הזכרים מן העזים: (כב) בראש. ענין מיטב כמו לחצים נבוקים (ירמיה נ"ו): (כג) כלמד. זה מדי בס"ו: (כד) במכללים. ומלשון כל ו"ל כלול בכל היופי: בגלומי. ענין כריכה וכן ויקח לליבו לם לדכמו ויגלם (מ"ב ג' כ') וכי' שעשלה כריכה לחסה: ובגנזי. מלשון גניזה והעמנה: ברומים. תיבות עשויות מעור קשה לגנות שם דבריס מחוזיס:

מצודת דוד

היקרות הנעשים בלור ומלאכה עשיה ומרבית הן: בין חלבון. כ"ל במחיר יין הצף מהלבון והוא שם מקום בדמשק שייכה תצוב ובמחיר למר לגן כי חלב נתנו תמורת מעשה המלאכות לשם שהנו ממך: (יט) מאוזל. כ"ל ההולך בתמידות ממקום למקום להסחר: בעזבונייך נתנו. כ"ל גם הס היו בין קוחיך והבילו לך סחורה: ברזל עשות. ברזל טוב המלהיב וקלה וקנה כ"ל מהס היו בסחורתך כי גם בלהם שהנו: (כ) בבגדי חפש. כ"ל בבגדים יקרים הכלוים לבני לדם חפצים ובני חורין להניע בהם לת המלכתה: (כא) בחרי ידך. הס קוחני מקוחך ומוכר ומוכרת שעם כריס וגו' בהם שהנו עמך כי בשוקוחם היו מוכחרים ומחניס: (כב) המה רכלייך. המה שהנו עמך ומוכר ומוכרת שבולם כל בוחס כ"ל בחניס הבלחנים והחנוחים שבכולם ובכל לחן יקרה ועבוות זהב בהם נחנו סחורתך: (כג) רכלי שבא. הס כגילים בלבה לבצע לקחת סחורה: רכלתך. כל מלה שהנו עמך: (כד) המה רכלייך. הס שהנו עמך בדבריס הכלולים בכל מיני עבי ומחר ומעשה הס בכיכיות בגדי הכלה ומעשה רקמה ובגנזי ברומי' והס תיבות עשויות מעור לגנות בהם דבריס סמוזיס: בחבלים חבושים. החיבות ההס היו קטוריס ומסוקיס בחבלים יפיס ומלים.

חֲבֻשִׁים וַאֲרָזִים בְּמַרְכֻלְתֵּךְ: כה אֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ שָׁרוֹתַיִךְ מַעַרָבֵךְ
וַתִּמָּלְאִי וַתִּכָּבְדִי מְאֹד בְּלֵב יַמִּים: כו בְּמַיִם רַבִּים הֱבִיאוּךְ הַשָּׁטִים
אֹתָךְ רוּחַ הַקָּדִים שְׁבָרֵךְ בְּלֵב יַמִּים: כז הוֹנֵךְ וְעֻזְבוֹנַיִךְ מַעַרָבֵךְ
מַלָּחַיִךְ וְחֹבְלָיִךְ מַחֲזִיקֵי בִדֹּקֵךְ וְעֵרְבֵי מַעַרָבֵךְ וְכָל־אַנְשֵׁי
מִלְחַמְתֵּךְ אֲשֶׁר־בָּךְ וּבְכָל־קְהָלֵךְ אֲשֶׁר בְּתוֹכֵךְ יִפְּלוּ בְּלֵב יַמִּים
בְּיוֹם מַפַּלְתֵּךְ: כח לְקוֹל זַעֲקַת חֹבְלָיִךְ יִרְעָשׁוּ מִגְרָשׁוֹת: כט וְיָרְדוּ
מֵאֳנִיוֹתֵיהֶם כָּל תֹּפְשֵׂי מֶשׁוֹט מַלָּחִים כָּל חֹבְלֵי הַיָּם אֶל־הָאָרֶץ
יַעֲמֹדוּ: ל וְהִשְׁמִיעוּ עָלַיִךְ בְּקוֹלָם וְיִצְעֲקוּ מָרָה וַיַּעֲלוּ עָפָר עַל־

*נ"א הר' בשבא

תרגום

כה בְּסַפְּנֵי יַמָּא הֲווֹ שָׁטְיִן וּמַיְתָן סְחוֹרָא לְגַוִּיךְ וַעֲתַרְתְּ וְיִתְקַפְתְּ לַחֲדָא בְּגוֹ יַמָּא: כו בְּמַיִן סַגִּיאִין
עֲלוֹ עֲלָךְ וּבְזוּ יָתִיךְ מָלָּךְ דְּתַקּוֹף קְרִיחַ קָדוּמָא תַּבְרִיךְ בְּגוֹ יַמָּא: כז עוּתְרָיךְ וְנִכְמָסָךְ סְחֹרְתִּיךְ סַפָּנָךְ
וּפַרְנָסִיךְ מַתְקָפֵי צוּרְכִיךְ וּמַיְתָן סְחוֹרַת חֲנָוָתִיךְ וְכָל גַּבְרֵי עָבְדֵי קְרָבִיךְ דִּי בִיךְ וְכָל מַשְׁרְיָתִיךְ
דִּי בְגַוִּיךְ יִתְרְמוֹן בְּגוֹ יַמָּא בְּיוֹם מַפַּלְתֵּךְ: כח לְקָל צְוָחַת פַּרְנָסָיִךְ יִזּוּעוּן פַּרְוָרָיָא: כט וְיֶחֱתוּן
מִסְפְּנֵיהוֹן כֹּל אֲחֵדֵי מָשׁוֹט סַפָּנִין כֹּל פַּרְנָסֵי יַמָּא עַל אַרְעָא יְקוֹמוּן: ל וְיַשְׁמְעוּן עֲלָךְ בְּקָלֵיהוֹן וְיִצְוְחוּן

רש"י

חבושים ומסורין בחבלי גוף למוי: **וארזים.** ח"י לפי הדמין לוהן לארגזים היו כתובים בחבלי עץ הדם ומבילין לוהן לתוך המגדלין והקטרפות שבתוכן וכן התכשיטין שבתוך הקטרפות לכל יחד לסחורה וכן פחרון הלסון בלסון קלרה ובגמי גרומי' החבושים בחבלים ותרזים בתוך עץ הרז שהברומים הם הקטרפות והיו לסוריס בחבלי' ותכוסים במגדלי הדם שהוא ממיני הרז ומכלולים שבתוך הברומים קרוי יוכתן וכופפין לתרזת בחימלין די זהרוסת תכשיטין הלריכין שמירה נלה דתמתן בקומטרין מוכחים בקטרפות' והמגדלים שבתרגום כמו שלמו סוגין תיבה ומגדל סופרייט"ם בלע"ז: **(כה) אניות תרשיש שרותיך.** הם היו לך לערבה ומיסר כסם שהמיסור הוא לרך כבוסם להבית בו סחורה לעיר היוסבת ביבשה היו לך החתה תיוות הרבים מסילה להביא מערבך לתוכך: **שרותיך.** לשון סרון ומיסר ולוגמתו עלו בסרותים (ירמיה ל'): **ותמלאי ותכבדי מאד.** הביאו לתוכך מעמוי רב והכבידו מעמך יותר מלחי: **(כו) במים רבים הביאוך השטים אתך.** כלרך התיוות הגדולות שמפליגין לוהן לתוך פלגות יס ומתוך שהמלחות וכבדו בח רוח הקדים ושברך בלב יתיס ולענין דוגמת העיר ומתוך שהמלחה עומד גבה לבך ובא עליך פורעניות: **(כח) מגרשות.** כמו ומגרש לערים (במדבר ל"ה): **(כט) אל הארץ יעמדו.** מה למו עוד בחניות להיכן נולך סחורה עוד:

מצודת דוד

וארזים. עדי זהב ומכלוליות מכוסים במוט לעדי הלולב: **במרכלתך.** כ"ל כל מלה היו בקטורתך עם כולם קטנים: **(כה) אניות תרשיש.** הקניות ההולכות על יס מכלים היו הסייוות שלך להביא קטורתך כ"ל לנות קניות גדו לך עם קטנה בסייתה של מנשים: **ותמלאי.** חזר לנמשים הדנרים שהמשילה לקניה חזונה ולכן אמר הנה מוכך הקטנה נעשית מלאה וכבדה מלר כשהיית בלב יתיס: **(כו) השטים אותך.** מנהיגי הקניה המשיטים לוהך ע"י המיס הם הניאו לוהך במקום מיס לניס מקום קנטה וזוה הקדיס העזה שברוחות שנר לוהך בלב יתיס ומתתם מנניס המיס וכוהך מלאה היה קשה להלילה: **(כז) הונך.** עשרך וקטורתך ומנהיגי הקניה ומחזיקי הדנק וקומני קטורתך ולנשי המלחמה שך ועם כל קהלך שבתוכך מעם הלרן כולם יפלו בלב יתיס ניוס מיוכך מלחך שבוך לוהך כוח הקליס כ"ל ניוס מיכנשה הלויב יפלוך כל שלחה ויחנך כל זכר לתו מנלי שלחים: **(כח) לקול.** לשמיעת קול זעקת מנהיגי הקניה יבעתו מנהגי העיים הקטנות לל מקום הקניה הנשנרה: **(כט) כל תופשי משוט.** כל הרגילים לנחת המשוטים והמלחים והחובלים יכדו מן החניות ויעמדו על החרן **כי יפחדו שוד ללהם בקניה שלא יקיפו להם כשהיו בים ולא ענין מליה:** (ל) **והשמיעו.** כ"ל ישמיעו קינה עליך בקולם **ויצעקו זעקת מרה: ויעלו עפר.** כן היה מנהגם לעשות דרך לעג ולחלל:

רָאשֵׁיהֶם בְּאֶפֶר יִתְפַּלָּשׁוּ: לא וְהִקְרִיחוּ אֵלַיִךְ קָרְחָה וְחָגְרוּ
שַׂקִּים וּבָכוּ אֵלַיִךְ בְּמַר־נֶפֶשׁ מִסְפֵּד מָר: לב וְנָשְׂאוּ אֵלַיִךְ בְּנִיהֶם
קִינָה וְקוֹנְנוּ עָלַיִךְ מִי כְצוֹר כְּדָמָה בְּתוֹךְ הַיָּם: לג בְּצֵאֵת עִזְבוֹנַיִךְ
מִמַּיִם הִשְׂבַּעְתְּ עַמִּים רַבִּים בְּרֹב הוֹנֵךְ וּמַעַרְבַיִךְ הָעֲשַׁרְתְּ
מַלְכֵי־אָרֶץ: לד עֵת נִשְׁבַּרְתְּ מִמַּיִם בְּמַעֲמַקֵּי־מָיִם מַעַרְבֵךְ וְכָל־
קְהָלֵךְ בְּתוֹכֵךְ נָפָלוּ: לה כָּל יֹשְׁבֵי הָאִיִּים שָׁמְמוּ עָלַיִךְ וּמַלְכֵיהֶם
שָׂעֲרוּ שַׂעַר רָעַמּוּ פָּנִים: לו סֹחֲרִים בָּעַמִּים שָׁרְקוּ עָלַיִךְ בַּלָּהוֹת
הָיִית וְאֵינֵךְ עַד־עוֹלָם:

כח א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: ב בֶּן־אָדָם אֱמֹר לִנְגִיד צֹר
כֹּה־אָמַר | אֲדֹנָי יֱהוִה יַעַן גָּבַהּ לִבְּךָ וַתֹּאמֶר אֵל אָנִי מוֹשַׁב

*א׳ במקום ה׳ *הנ׳ בחירק

תרגום

בְּמֵרַ וַסְקִין עֲפָרָא עַל רֵישֵׁיהוֹן בְּכַטְמָא יְהוֹן חַפְיִין: לא וְיִמְרְטוּן עֲלָךְ מָרַט וְיִסְרִין סַקִּין וְיִבְכּוּן
עֲלָךְ בְּמֵרִיר נְפֶשׁ וְיַעֲבְדוּן מִסְפַּד מְרִיר: לב וְיִטְלוּן עֲלָךְ בְּעִינְיֵהוֹן אֶלֶף וְיֵלִילוּן עֲלָךְ מַן כְּצוֹר לֵית
דְּדָמֵי לָהּ בְּגוֹ יַמָּא: לג בְּמִפַּק סְחֹרְתִיךְ מִבֵּינֵי עַמְמַיָּא שַׂבַּעְתְּ עַמְמִין סַגִּיאִין בְּסָנֵי עָתְרֵיךְ וְנִכְסָיךְ
אַעֲתַרְתְּ מַלְכֵי אַרְעָא: לד כְּעַן אִתְּבָרַת מִמַּפַּקָא סְחֹרָא לְעַמְמַיָּא בְּעוֹמְקֵי יַמָּא סְחֹרְתִיךְ
וְכָל מַשְׁרְיָתִיךְ בְּגוֹאֵךְ נָפָלוּ: לה כָּל יָתְבֵי גַּוְרָתָא צְדִיאוּ עֲלָךְ וּמַלְכֵיהוֹן זְעוּ זִיעַ אִתְרַשְׁמוּ אַפֵּיהוֹן:
לו תַּגָּרִין בְּעַמְמַיָּא צְדִיאוּ עֲלָךְ בְּהִלָּא הֲוֵית אֶתְגַּגְךְ וְכַן תְּהֵין עַד עָלְמָא:

כח א וַהֲוָה פִּתְגָם נְבִיאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר: ב בַּר אָדָם אֱמַר לְמַלְכָּא דְצוֹר כְּדֵין אֲמַר
יְיָ אֱלָהִים חֲלַף דְּרָאם לִבָּךְ וַאֲמַרְתְּ דַּחֲלָא אֲנָא מוֹתַב תַּקִּיפִין יְתִיבִית בְּגוֹ יַמָּא וְאַתְּ אֱנָשָׁא

רש״י

(ל) **יתפלשו.** יתגלגלו: (לב) **ונשאו אליך בניהם.** כנסי שלמס: **כדמה.** כך שס רמסי לחוס לכענין שנ׳ משל דומס (יסעיס כ״ל) ו״ס ליס דדמי לס. כדמה כדוגמתה: (לג) **בצאת עזבונך** וגו׳. כל זס יקוכ עליך בקינתס: (לה) **רעמו פנים.** זעומי פניס וכן בעבור הרעומה (שמואל ג׳ ל׳) וכן כל תלומה חורעמתה:
(לו) **שרקו.** סובלי״ר בלע״ז כך סורקין על דבר שחלף והלך לו:

כח (ב) **מושב אלהים.** עשה לו בחוין על ניס במנגנין כמין ז׳ רקיעים וישב לו על העליון:

מצודת ציון

(ל) **יתפלשו.** ענין הגלגול בעפר והכפוי בו כמו עפר אתפלצי (מיכ׳ ו׳): (לא) **והקריחו.** ענין מליצה הבאה להשלר חלק מגלי שער וכן קרח הוא (ויקרא י״ג): **קרחה.** כמו קרמה בה״ש: (לב) **בניהם.** מלכות נהי ולילה: **כדמה.** ענין כריתה ושוכנן כמו גם מדמן הדומי (ירמיה מ״ח): (לה) **שממו.** ענין ממהון: **שערו שער.** מל׳ סערה בפמ״ך: **רעמו.** ענין זעם וכעס וכן בעבור הרעימה (ש״ב ג׳): (לו) **שרקו.** ענין השמעת קול בקנטן השפתים וכן ויושביה לשקה [מיכה ז׳]: **בלהות.** הוא הפוך מן בהלות:

מצודת דוד

יתפלשו. יתגלגלו בעפר וגם הוא דרך לעג ולצג: (לא) **והקריחו.** יגלחו עליך שערות ראשם ויעלה המקום קרח: **ובכו אליך.** יבכו עליך בעל כפי בעת יעבו מקבל מה: (לב) **ונשאו אליך.** יכיחו עליך קינה בקול נהי הגהוי ויקוננו עליך וכן יאמרו מי כצור וגו׳ כ״ל מי היה העיר להיות משובה כצור ומי כמוה שהיו דומה וכיוצא בזה היה ואין מי להמשיל עליה לא בעת שלוחה ולא בעת מבלחה: (לג) **בצאת.** עתה יבאש דבריו לומר הנה עודך בשלוחך בלמס קמוכחך מן היימים שיצאת בהן השבעת עמים רבים במלכי ארץ: (לד) **עת נשברת.** עם כוד עשרך ומסוחרך העשכת מלכי ארץ: (לה) **שממו עליך.** יחמהו על מבלחך: **שערו שער.** יחמה היל וכמה במכות סערה כי יפחדו מן יקרה לבם כמקרך ויהיו זעוחי פניס כדך המילר שכופע בעלמו: (לו) **סוחרים בעמים.** הסוחרים בחין המומים השמיעו עליך קול סריקה הנעשה בקנטן השפתים והדבך לעשוחה כשכופין בחבחן דבר חשוב: **בלהות היית.** הסיה מלח מבהלה: **ואינך.** לח תהיה עוד עד עולם לחזור לקדמוחך:

כח (ב) **לנגיד צור.** על שונא צור: **אל אני.** כ״ל בעל יכולה בה בחלה: **מושב אלהים ישבתי.** כ״ל בחי היס לי מקום

אֱלֹהִים יָשַׁבְתִּי בְּלֵב יַמִּים וְאַתָּה אָדָם וְלֹא־אֵל וַתִּתֵּן לִבְּךָ כְּלֵב
אֱלֹהִים: ג הִנֵּה חָכָם אַתָּה מִדָּנִאֵל כָּל־סָתוּם לֹא עָמָמוּךָ:
ד בְּחָכְמָתְךָ וּבִתְבוּנָתֶךָ עָשִׂיתָ לְךָ חָיִל וַתַּעַשׂ זָהָב וָכֶסֶף
בְּאוֹצְרוֹתֶיךָ: ה בְּרֹב חָכְמָתְךָ בְּרְכֻלָּתְךָ הִרְבִּיתָ חֵילֶךָ וַיִּגְבַּהּ לִבָּבְךָ
בְּחֵילֶךָ: ו לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה יַעַן תִּתְּךָ אֶת־לִבָּבְךָ כְּלֵב
אֱלֹהִים: ז לָכֵן הִנְנִי מֵבִיא עָלֶיךָ זָרִים עָרִיצֵי גּוֹיִם וְהֵרִיקוּ חַרְבוֹתָם
עַל־יְפִי חָכְמָתֶךָ וְחִלְלוּ יִפְעָתֶךָ: ח לַשַּׁחַת יוֹרִדוּךָ וָמַתָּה מְמוֹתֵי
חֲלָלִ בְּלֵב יַמִּים: ט הֶאָמֹר תֹּאמַר אֱלֹהִים אֲנִי לִפְנֵי הֹרְגֶךָ וְאַתָּה
אָדָם וְלֹא־אֵל בְּיַד מְחַלְלֶךָ: י מוֹתֵי עֲרֵלִים תָּמוּת בְּיַד זָרִים כִּי
אֲנִי דִבַּרְתִּי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה: יא וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר:

תרגום

וְלֵית בָּךְ צְרוֹךְ וַחֲשַׁבְתָּא בְּלִבָּךְ דְּאַתְּ דַּחֲלָא: ג הָא חַכִּים אַתְּ מִדָּנִאֵל וְכָל רָז לָא יְחַפְּיָא מִנָּךְ:
ד בְּחוֹכְמָתָךְ וּבְסוֹכְלְתָנוּתָךְ קְנֵיתָא לָךְ נְכָסִין וּכְנַשְׁתָּא דַּהֲבָא וְכַסְפָּא בְּאוֹצָרָךְ: ה בְּסַגֵּי חוֹכְמָתָךְ
וּבְסָחֳרְתָּךְ סַגִּיאָה מַשְׁרְיָתָךְ וְרָאֵם לִבָּךְ בְּמַשְׁרְיָתָךְ: ו בְּכֵן כִּדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים חֲלַף דַּחֲשַׁבְתָּא
בְּלִבָּךְ דְּאַתְּ דַּחֲלָא: ז בְּכֵן הָא אֲנָא מַיְתֵי עֲלָךְ נוּכְרָאִין תַּקִּיפֵי עַמְמַיָּא וְיִשְׁלְפוּן סַיְפֵיהוֹן עַל תִּקּוּן
חוֹכְמָתָךְ וְיַחְבְּלוּן זִיו אֵימְתָךְ: ח לְחַתּוּנָךְ יַחֲתוּנָךְ וּתְמוּת מְמָת מְטַעֲנֵי חַרְבָא בְּגוֹ יַמָּיָא: ט הֲמֵמַר
תֵּימַר דַּחֲלָא אֲנָא קֳדָם דָּקְטָלָךְ וְאַתְּ אֱנָשָׁא וְלֵית בָּךְ צְרוֹךְ בִּידָ מָהַבְלָךְ: י מָמָת רַשִׁיעִין תְּמוּת
בִּידָ נוּכְרָאִין אֲרֵי אֲנָא גְּזֵרִית בְּמֵימְרִי אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים: יא וַהֲוָה פִּתְגָם נְבִיאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר:

רש"י

(ג) הנה חכם אתה מדניאל. דניאל בת כ"ג לעמודו אלוה ולדניאל סגיד ומצלה ומחוחין אמר לנסכה ליה (דניאל ב') ולא קביל עלוי ואתה עומד עמך אלוה: כל סתום לא עממו. לא עממו ממך קמחזרין הס שמקמחרין כלומר שמא חכם אתה כדניאל שנאמר בו וכל רז לא נעם לך (דניאל ד'): (ד) עשית לך חיל. קנית לך נכסין: ותעש זהב וכסף. וכתיב: (ז) והריקו חרבותם. כשמעמו ומדרם לגבוה משכך זכור שנעבל כנסיס. שלשה עמו עלמה אלוה ונבעלו כנסיס יומם בן לחזיתו שנאמר (הס"ב כ"ל) ואם יומם עמו שפעיס וחירס ונבוכלנלר: יפעתך. הוספעכך לשון חומר פניס. והמדרם דורמו יופי עמך: (ט) מחללך. כמו טורנך:

מצודת דוד

מוסב נגדל ומשומר מלכיים וכאו הלוהים יושב בשמים ממעל כן לפי שאתה יושב בלב ים ואין מי יוכל לגזול ממך: ואתה. לשל אתה אדם ואין לך יכולת כמו לשל ואין כאת לגך להשוותו כלב אלהים וכלומר מה ראיה לשעות זה: (ג) הנה חכם וגו'. מחשך ס"ל שהיתה וכלומר החכם אתה מדניאל וכי כל דבר סתום ונעלם לא נכפה ממך כעין מ"ש בדניאל וכל רז לא נחם לך (דניאל ד'): בחכמתך. וכי בחכמתך עשית לך כח ולומץ ולפעמים שהכסף נמלוכותיך: (ה) ברב. וכי ברב חכמתך במדעים הספורה שעשים וכי בזה הרבית עשרך עד שגבה לבך בעשרך וכלומר הלא הכל בא מיד ה' ומה לך להתגאות בזה: (ו) תתך את לבבך. נתת את לבבך להשוותו כלב אלהים: (ז) זרים. עמים נכריים לומות מזקים הם הכשדים: והריקו. יפלפו חנכם מחעכם על ידי חכמתך כ"ל לא תהיה נעזר להמלט ביפי חכמת': וחללו. יבזו זוהר ביופיך וכלא יחנעו מכנם מדם בעבור הניחה הנמלא לך: (ח) לשחת. הל זוב הקבר יוכיח לוחך לחויב ותמיח גם אתה מעין מיחת שאר חללים עם כי אתה בלב יחים בחקום משומר: (ט) האמר. וכי לפני הגחים לחרוג מאחר אלהים אחי ולמה מהרגוני וכלומר אם אלהים אתה לא יוכלו להרוג: ואתה. אחל בשאתה אתה אדם ולא אל ביד העושים לוחך לחלל וכרוג: (י) מותי ערלים. כמיחת כחעים עלוי לך כי חעטם גם אתה ביד זרים ולא מיחת עלמך: כי אני דברתי. ובידי לקיים דבריי:

מצודת ציון

כה (ג) עממוך. עניו ההסתר והכסוי כמו תכזיס לא עממוהו (לקמן ל"ו): (ד) חיל. עניו כח ומוען כמו המחזקי חיל (מהלים י"ח): ותעש. עניו קנוץ ותקיפה כמו ואם הנפש לשר עשו בחכון (צפלתים י"ב): (ה) חילך. עניו עושר כמו יפח לח חיל דמסק (ישעיה מ'): (ז) זרים. נכריים: עריצי. עניו מוזק כמו כגבור עניץ (ירמיה כ'): והריקו. מל' ריק כ"ל יפלפו ויכוקמו מחעכם וכן וחכל תריק (לעיל ה'): יפעתך. עניו זוהר וזקיחה וכן הופיע מכל פלכן (דברים ל"ג): (ח) לשחת. בור הקבר: (ט) מחללך. מלשון חלל והרג: (י) ערלים. עלגי

יג בֶּן־אָדָם שָׂא קִינָה עַל־מֶלֶךְ צֹר וְאָמַרְתָּ לּוֹ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה
אַתָּה חוֹתֵם תָּכְנִית מָלֵא חָכְמָה וּכְלִיל יֹפִי: יג בְּעֵדֶן גַּן־אֱלֹהִים
הָיִיתָ כָּל־אֶבֶן יְקָרָה מְסֻכָתְךָ אֹדֶם פִּטְדָה וְיַהֲלֹם תַּרְשִׁישׁ שֹׁהַם
וְיָשְׁפֵה סַפִּיר נֹפֶךְ וּבָרְקַת וְזָהָב מְלֶאכֶת תֻּפֶּיךָ וְנִקְבֶּיךָ בָּךְ בְּיוֹם
הִבָּרְאֲךָ כוֹנָנוּ: יד אַתְּ־כְּרוּב מִמְשַׁח הַסּוֹכֵךְ וּנְתַתִּיךָ בְּהַר קֹדֶשׁ
אֱלֹהִים הָיִיתָ בְּתוֹךְ אַבְנֵי־אֵשׁ הִתְהַלָּכְתָּ: טו תָּמִים אַתָּה בְּדְרָכֶיךָ
מִיּוֹם הִבָּרְאֲךָ עַד־נִמְצְאָה עַוְלָתָה בָּךְ: טז בְּרֹב רְכֻלָּתְךָ מָלְאוּ תוֹכְךָ

ת"א נעדן גן. נחכלן ע"ש: כל לחן. סס: מלאכם. סס:

תרגום

יג בַּר אָדָם טוֹל אֲלָא עַל מַלְכָּא דְצוֹר וְתֵימַר לֵיהּ כִּדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים אַתְּ דָמֵי לְמָנָא דְצוּרְתָא
דִי מְתַקַּן בְּחוֹכְמָא וּמְשֻׁכְלָל בְּשׁוּפְרֵיהּ: יג בְּמֵימֵי טַבְרָן וְתַפְנוּקִין אַתְּ מְתְפַנַּק בְּאִלּוּ בְּעֵדֶן גִּנְּתָא דַיְיָ
אַתְּ שָׁרֵי כָּל עֶתְרָא גִּיזָתָא וְיָקָרָא מִתְיַהֲב לָךְ כָּל אַבְנִין טָבִין מְסַדְּרָן עַל לְבוּשָׁךְ סַמְקָן יַרְקָן
וְסַבְהָלוֹם כְּרוֹם וַמָּא וּבוּרְלָא וּפְנַתִּירִין שָׁבְוִין אִזְמַרְגְּדִין וּבְרָקָן מְשַׁקְּעָן בְּדַהֲב כָּל אִלֵּין עֲבִידַת
תִּקּוּנָךְ בְּבֶן רָאם לִבָּךְ בְּרֵם לָא אִסְתַּכַּלְתְּ בְּפִגְרָךְ דְּאִתְעֲבִיד חֻלָּלִין וּנְקָבִין דְּאִנּוּן צוּרְכָךְ דְּלָא
אֶפְשַׁר לָךְ דְּתִתְקַיְּמִין בְּלָא בְּהוֹן מִיּוֹמָא דְאִתְבְּרִיתָא עִמָּךְ מִתְקַנְיָן: יד אַתְּ מַלְכָּא מְרַבְּיָא לְמַלְכוּ וְיַהֲבִית
לָךְ רְבוּתָא וְאַתְּ עַל טוּר קוּדְשָׁא דַיְיָ בְּסַרְתָּ וּבְעַמָּא קַדִּישָׁא סְבַרְתָּא לְמִשְׁלַט: טו שְׁלִים אַתְּ בְּאָרְחָךְ
מִיּוֹמָא דְאִתְבְּרִיתָא עַד דְּאִשְׁתְּכַח שֻׁבָּךְ בְּיוֹךְ: טז בְּסִגְיָאוּת סְחוֹרְתָךְ אִתְמְלִיאוּ אוֹצָרָךְ חֲטוֹף וַחֲבָתָא

רש"י

(יב) תכנית. פייטנו"ף בלע"ז: **אתה חותם תכנית וגו'.** לפי הוה מלא חכמה לחתום ולטבוע כל חבניות נאורה: (יג) **בעדן גן אלהים וגו'.** בספרי עבודן ופפוקין לפי שהפנק כאלו בעדן גנחת דס' לפי שרי כל עוסרת ניוחא ויקרא מזיסב לך כל מיני עבין מסדרן על לבושך: **מסכתך.** חופתך ל"ש לשון כסוייך: **מלאכת תפיך ונקביך בך.** מע"פ שכתבתי לך בכבוד הזה יודע היתי שתחגאה ועשיתי בך מלאכת חופים ונקבים המוליכין רוח בקול זמר (כחוף) וגם סיפ לך להתבונן: (יד) **את כרוב ממשח הסוכך.** לפי עוף מדה כלומר סעוף סגדול הסוכך בכנפיו שכך רב כלומר מובל ממשח לשון גודל כמו מיני מדות (במדבר י"ד) דמתרגמינן גברי למשחן: **ונתתיך בהר קדש אלהים היית.** ונתתי לך מקום לקנות לך שם בשיון הר קדשי שסייעת לפי שלמת בעלי תרוים: **בתוך אבני אש התהלכת.** קניס לך זכרון עם מלכי ישראל שהם כמלאכי השרת: (טו) **נמצא עולתה בך.** בחמרך לפי תמי: (טז) **מלו.** כמו מלאו:

מצודת ציון

הלא וכן מ"י בלעיזא: (יב) **חותם.** כ"ל לוקה כמו מחפך כחומר חופס (לעיל ל"ח): **תכנית.** מלשון הכנה ומתוקן וכן הזכיר לפי יסכן (לעיל י"ח): **וכליל.** מלשון כל כ"ל לכלול בכל יופי שלשבר לביופי: (יג) **בעדן גן.** בעדן שנעשה זו המקום לפי הבן במ"ם ויעש ה' לאלהים גן בעדן (בראשית ב') והוא מקום עדון ותענוג רב: **מסכתך.** מל' פכך וכפוי: **תפיך.** שם כלי נגון כמו נחפים ונמחולות(שמות ט"ו): **ונקביך.** כלי נגון בעלי נקבים רבים: **כוננו.** מלשון הכנה: (יד) **את.** כמו אתה: **כרוב.** כן יקרא פני אדם כי תיכוף מ"ש רביעי ולפי גודל מעלתו קראו בלשון כרוב המוזכ' בכרובים שעל התיבות: **ממשח.** הוא עניין גדולה כמו למשיחו לכורש (ישעיה מ"ה): **הסוכך.** מל' פכך והגנה: (טו) **תמים.** מלשון תם ויושר: (טז) **מלו.** נחמלאו: הוא לך המוכיח כמ"ש ויהי חיכוס כתן לשלמה עלי לתיוס וגו' (מ"ל ה'): **בתוך אבני אש התהלכת.** כ"ל שהיה מתהלך בתוכם לחם ונלחכה נכה עם מלכי ישראל וכמ דוד ושלמה שהיו מחתקים ומזהירים כאבני לפ: (טו) **תמים.** גם לחה היית תמים בדרכיך מיום בראלך כ"ל מיום עמדך על דעתך ולחר בלשון הפלגה וכן ומצעון לחי לתכחה (לעיל ל"ח): **עד נמצא.** עד העת הכיל שנמלא בך עולתה שתחגאים מלה: (טז) **ברב.** בעבור מכניס הקומכים שבך בתוכלו תוך מקומות מלכך ממק ושוחק כי עשקו לכל הנחיים בשעתן שעל"י לפ יתנעו לבוח על כי יתלו בה קומכים מתוניס זיש עם מי להקתבר:

חָמָס וַתֶּחֱטָא וָאֲחַלֶּלְךָ מֵהַר אֱלֹהִים וָאֲבַדְךָ כְּרוּב הַסּוֹכֵךְ מִתּוֹךְ
אַבְנֵי־אֵשׁ: יז גָּבְהָה לִבְּךָ בְיָפְיֶךָ שִׁחַתָּ חָכְמָתְךָ עַל־יְפְעָתֶךָ עַל־
אֶרֶץ הִשְׁלַכְתִּיךָ לִפְנֵי מְלָכִים נְתַתִּיךָ לְרַאֲוָה בָּךְ: יח מֶרֹב עֲוֹנֶיךָ
בְּעֲוֶל רְכֻלָּתְךָ חִלַּלְתָּ מִקְדָּשֶׁיךָ וָאוֹצֵא־אֵשׁ מִתּוֹכְךָ הִיא אֲכָלַתְךָ
וָאֶתְּנְךָ לְאֵפֶר עַל־הָאָרֶץ לְעֵינֵי כָּל־רֹאֶיךָ: יט כָּל־יוֹדְעֶיךָ בָּעַמִּים
שָׁמְמוּ עָלֶיךָ בַּלָּהוֹת הָיִיתָ וְאֵינְךָ עַד־עוֹלָם: כ וַיְהִי דְבַר־יְהוָה
אֵלַי לֵאמֹר: כא בֶּן־אָדָם שִׂים פָּנֶיךָ אֶל־צִידוֹן וְהִנָּבֵא עָלֶיהָ:
כב וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה הִנְנִי עָלַיִךְ צִידוֹן וְנִכְבַּדְתִּי בְתוֹכֵךְ
וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה בַּעֲשׂוֹתִי בָהּ שְׁפָטִים וְנִקְדַּשְׁתִּי בָהּ:

תרגום

וַאֲפֵקְתָּךְ עַל דְּבַסְרָתָא עַל טוּר קוּדְשָׁא דֵי וַאֲבַדְתָּךְ מַלְכָּא דַּרְבָּתָנָא עַל דִּי סְבַרְתָּא לְמִשְׁלַט
בְּעַמָּא קַדִּישָׁא: יז רָאם לִבָּךְ בְּתוֹקְפָךְ אִתְחַבַּלְתָּ בְּחוֹכְמָתָךְ עַל זִו אִימְתָךְ עַל אַרְעָא רְטַשְׁתָּךְ
אַוְהָרָא לְמַלְבָּיָא יְהַבְתָּךְ לְאִסְתַּכָּלָא בָךְ: יח מִסְּגִי חוֹבָךְ בְּשִׁעֲרֵךְ סְחוֹרְתָךְ אֶפְסְתָּא מַקְדְּשָׁךְ וַאֲתֵי
עַמְמַיָּא דְתַקִּיפִין כְּאֶשְׁתָּא מֵחֲבֵי דְּוֹנָךְ אֵנוּן יְשֵׁיצוּנָךְ וְאֶתְּנָנָךְ כְּקִטָם עַל אַרְעָא לְעֵינֵי כָּל חֲזָךְ:
יט כָּל דְּיַדְעָךְ בְּעַמְמַיָּא צְדִיאוּ עֲלָךְ בַּדְלָא הֲוַיִת אֶתְּנָנָךְ וְכֵן תְּהֵי עַד עָלְמָא: כ וַהֲוָה פִּתְגָם
גְּבִיאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר: כא בַּר אֱנָשׁ קַבֵּיל גְּבִיאָה עַל צִידוֹן וְאִתְנַבֵּי עֲלָהּ: כב וְתֵימַר
כִּדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים הָא אֲנָא שָׁלַח רִגְזִי עָלָךְ צִידוֹן וְאִתְיַקַּר בְּגַוְּךְ וְיַדְּעִין אֲרֵי אֲנָא יְיָ כַּד אֶעְבֵּיד

רש"י

ואחללך מהר אלהים. גרמת שמחתך תוכך עלה הזכר עוד בבנין ניפעי: **ואבדך.** כמו ואחבדך: **מתוך אבני אש.** שלא תעול חלק עם מלויקים ורכושיהו בעגלה דרשו הענין הזה בחדש הראשון וכן אתר הכניה לחירם מה נהגאים בדרקיעך שמא בעדן גן היית כמו שהיה אל"ף כל חנן יקרה וגו'. כי כל המופות החלה עשיתי לא"ף ופחותה שבכולן זכה שהיה ממויה לאחרון. מלאכת חפיך וגו'. בזהב השויתיך לו ולא בחמרה וזך נמחכלתי וברחתי חופי' ונקבים בא"ף. לח כרוב ממשה. שמא לחם כחומו הכרוב שהיה גדול בממשך הסוכך כלו מקלה השמים ועד קלה השמים ושמא נחתיך להיות בהררי קודש כאשר נחתי לו: **(יז) שחת חכמתך על יפעתך.** שנתגאית ביפעתך: **לראוה בך.** להסתכל בגופתך. לרחוב כמו לרחייה: **(יח) חללת מקדשיך.** קדושתך: **אש מתוכך.** דברי גחוה שילמו מפיך לאחר לל מני ל"ת כהרגומו ואייתי עממיא דחקיפין כחפא מחוכי זלוך: **(יט) שממו.** תמהו:

מצודת דוד

ותחטא. וגזה תעשה גם לחה על שלא מחית ניפש: **ואחללך מהר אלהים.** ולכן לחללך ואגזה לוחך להכחיקך מהר אלהים ר"ל עוד לא יזכר לך הזכות מה שהיה אתלך ההוא מקייב בגניון צ"מק: **ואבדך.** לאבד לוחך לחה כרוב הסוכך מחוך חנכת מלכי יכהלל המשלים לחנני גם ר"ל מה שהיית בתעלה גדולה ומגין על עתך הכל היה זכות שהיית מלו בהנאם ולחנאם מלכי יכהלל לאבד עשה לאבדך ולפיכך מן הזכות ההוא ולא חנן עוד:

(יז) ביפיך. בעבור יפיך גלה לבך וגזה שחת חכמתך עם זהכך ביפעך כי הגלוה מגנזת לל החכמה והביגה: **על ארץ השלכתיך.** נכן לפליך לוחך מכפף המלוכה לבנאם על הארץ ולחן לוחך לנני מלכים להסתכל בך בבזיונך כי דרך החויגים להסתכל בפני המלך בעת בזיונו למען הכליחו: **(יח) מרב עוניך.** בעגמלית ניזחך: **בעול רכלתך.** שעשקו כל הנאים ולא מחית ניפש ובעבור זה מלגת וגזים לפמונך כי מחכך מעמה: **ואוצא אש.** כ"ל דפני הגלוה הבוער כהם מוליח לז מחוכך כי לא מוכל להחגלות עוד הלם ההיח הלכל לוחך כי זה הענן מהיה לאבד מן העולם: **ואתנך לאפר.** לפי שהמשיל לאבדן לפביפה לם לכן לאמר ולאבך ולאפר וכ"ל מהיה מוחפה לעפר: **לעיני וגו'.** כולם יהלו בבשתך: **(יט) כל יודעיך.** כל היודעים ומכירים לוחך בין הלומים יאמרו על מפלתך: **בלהות היית.** מהיה מלאה מבהלה ולא תעלה עוד עד עולם לעוד לקהתך: **(כא) שים פניך.** פשך פניך לל עול ניזון: **(כב) הנני עליך.** הגה לני לחלם עליך: **ונכבדתי בתוכך.** ע"י הדין שחעשה בתוכך להיה מכונד: **כי אני ה'.** הגלוני ניפקע: **בעשותי.** בעגם לעשה בה מעשה לז ידעו שלני ה' וע"י להיה מקודש בעיני הבניי

כג וְשִׁלַּחְתִּי־בָּהּ דֶּבֶר וָדָם בְּחוּצוֹתֶיהָ וְנִפְלַל חָלָל בְּתוֹכָהּ בְּחֶרֶב
עָלֶיהָ מִסָּבִיב וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה: כד וְלֹא־יִהְיֶה עוֹד לְבֵית יִשְׂרָאֵל
סִלּוֹן מַמְאִיר וְקוֹץ מַכְאִב מִכֹּל סְבִיבֹתָם הַשָּׁאטִים אוֹתָם וְיָדְעוּ
כִּי אֲנִי אֲדֹנָי יֱהוִה: כה כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה בְּקַבְּצִי אֶת־בֵּית
יִשְׂרָאֵל מִן־הָעַמִּים אֲשֶׁר נָפֹצוּ בָם וְנִקְדַּשְׁתִּי בָם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם
וְיָשְׁבוּ עַל־אַדְמָתָם אֲשֶׁר נָתַתִּי לְעַבְדִּי לְיַעֲקֹב: כו וְיָשְׁבוּ עָלֶיהָ
לָבֶטַח וּבָנוּ בָתִּים וְנָטְעוּ כְרָמִים וְיָשְׁבוּ לָבֶטַח בַּעֲשׂוֹתִי שְׁפָטִים
בְּכָל הַשָּׁאטִים אֹתָם מִסְּבִיבֹתָם וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם:

כט א בַּשָּׁנָה הָעֲשִׂרִית בָּעֲשִׂרִי בִּשְׁנֵים עָשָׂר לַחֹדֶשׁ הָיָה דְבַר־
יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: ב בֶּן־אָדָם שִׂים פָּנֶיךָ עַל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם
וְהִנָּבֵא עָלָיו וְעַל־מִצְרַיִם כֻּלָּהּ: ג דַּבֵּר וְאָמַרְתָּ כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי

תרגום

בִּיךְ פּוּרְעָנוּת דִּינִין וְאִתְקַדַּשׁ בָּהּ: כג וַאֲשַׁלַּח בָּהּ מוֹתָא וְקָטְלָא בְּשׁוּקָהָא כַּד יִתְרְמוּן קְטִילִין בְּגַוָּהּ בְּאַתָּיָתִי עֲלַהּ דְּקָטְלָא מִסְּחוֹר סְחוֹר וְיֵדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ: כד וְלָא יְהֵי עוֹד לְבֵית יִשְׂרָאֵל מְלַךְ מַבְאִישׁ וְשַׁלְטוֹן מָעִיק מִכֹּל סְחֲרֵיהוֹן דְּבָזִין וְיַדְּעִין אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהִים: כה כְּדֵין אֲמַר יְיָ אֱלָהִים כַּד אַכְנֵישׁ יַת בֵּית יִשְׂרָאֵל מִבֵּינֵי עַמְמַיָּא דְּאִתְבַּדַּרוּ לַתַּמָּן וְאִתְקַדַּשׁ בְּהוֹן לְעֵינֵי עַמְמַיָּא וְיִתּוּבוּן עַל אַרְעֲהוֹן דְּיַהֲבִית לְעַבְדִּי לְיַעֲקֹב: כו וְיִתּוּבוּן עֲלַהּ לְרוֹחֲצָן בְּהוֹן וְיִבְנוּן בָּתִּין וְיִצְבוּן כַּרְמִין וְיִתְּבוּן לְרוֹחֲצָן כַּד אֶעְבֵּיד פּוּרְעָנוּת דִּינִין מִכֹּל דְּבָזִין יַתְהוֹן מִסְּחֲרֵיהוֹן וְיֵדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהֲהוֹן:

כט א בְּשִׁתָּא עֲשְׂרֵיתָא בְּעַשְׂרָאָה בְּיַרְחָא חֲוָה פְּתְגָם גְּבִיאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי
לְמֵימָר: ב בַּר אֱנָשׁ קַבֵּל גְּבִיאָה עַל פַּרְעֹה מַלְכָּא דְמִצְרַיִם וְאִתְנַבֵּי עֲלוֹהִי וְעַל מִצְרָאֵי
כֻּלְּהוֹן: ג אִתְנַבֵּי וְתֵימַר כְּדֵין אֲמַר יְיָ אֱלָהִים הָא אֲנָא שָׁלַח רוֹגְזִי עֲלָךְ פַּרְעֹה מַלְכָּא דְמִצְרַיִם

רש"י

(כג) **ונפלל חלל בתוכה בחרב עליה מסביב.** על אסר ירמו סחרב מסביב בתוך יפלנו יוסבי העיר ויהיו נעוחים להיות חללים בתוכה. ונפלל כמו לה פללתי (ברחשים מ"ח) לה סבריח וכמו ותוציאו פלילים (דברים ל"ב): יהיו עצמם להיות חללים בתוכה: (כד) **ולא יהיה עוד לבית ישראל וגו'.** לפי שניבא על עמון ומואב ופלשתים ואדום ועור ויצידון שסס שכיני ס"י סיחרבו ומאחר שיאבדו כולם לא יהיה סלון וקוץ ליסראל בכל סניבוחם שיכאיבם וסירע להם: **סלון.** מין קמשונים וחוחים הוא: **ממאיר.** ענין הכאבה כמו לרעה ממאירה (ויקרא י"ג) פיוויי"ע בלע"ז: **השאטים אותם.** סבוזזים אותם: (כה) **לעבדי ליעקב.** כמו שניחם ליעקב נחלה בלא מלריס ופרנס יחד וקדמה ונפוחם ונגבה (ברחשים כ"ח):

מצודת ציון

(כג) **בחוצותיה.** כן יקראו הסקיס: **ונפלל.** מלשון נפל ונכשלה הלא"ד: (כד) **סלון.** מין קוץ כמו וקלוניס לחוך (לעיל ג'): **ממאיר.** ענין הכאבה כמו לרעה ממאירה (ויקרא י"ג): **השאטים.** ענין בזיון: **נפצו.** ענין פזור:

(כה) **ונקדשתי בם.** להיה מקודש על ידיהס בלחוחם ומוצחים שלעשה לו עמהס: (כו) **בעשותי.** בעשותי לחס ולו ידעו שלני ה' לליהיהס העושה ושעשה מיד החומות:

כט (א) **בשנה העשירית.** לנלות יהויכין ולמלכות לדקיה: **בעשירי.** בחדש העשיכי:

מצודת דוד

(כג) **ודם.** הזלה מן ההרוגים: **ונפלל.** הכאה חללים יפלו בחוכה בחוך החוץ הנת עליה מסביב וידעו שלני ה' הכחתן לשלם גמול: (כד) **ולא יהיה עוד לבית וגו'.** כשיבלו לחומות ההס לא יהיה נמלא עוד לבית יסרלל קוץ וגו' מכל סניבוחם שהר לוחם כי כולם יכלו ולא ידעו שלני ה' והכל בידו:

יְהוָה הִנֵּנִי עָלֶיךָ פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם הַתַּנִּים הַגָּדוֹל הָרֹבֵץ בְּתוֹךְ
יְאֹרָיו אֲשֶׁר אָמַר לִי יְאֹרִי וַאֲנִי עֲשִׂיתִנִי: ד וְנָתַתִּי חַחִים בִּלְחָיֶיךָ
וְהִדְבַּקְתִּי דְגַת־יְאֹרֶיךָ בְּקַשְׂקְשֹׂתֶיךָ וְהַעֲלִיתִיךָ מִתּוֹךְ יְאֹרֶיךָ וְאֵת
כָּל־דְּגַת יְאֹרֶיךָ בְּקַשְׂקְשֹׂתֶיךָ תִּדְבָּקְנָה: ה וְנָטַשְׁתִּיךָ הַמִּדְבָּרָה
אוֹתְךָ וְאֵת כָּל־דְּגַת יְאֹרֶיךָ עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה תִּפּוֹל לֹא תֵאָסֵף וְלֹא
תִקָּבֵץ לְחַיַּת הָאָרֶץ וּלְעוֹף הַשָּׁמַיִם נְתַתִּיךָ לְאָכְלָה: ו וְיָדְעוּ כָּל־
יֹשְׁבֵי מִצְרַיִם כִּי אֲנִי יְהוָה יַעַן הֱיוֹתָם מִשְׁעֶנֶת קָנֶה לְבֵית יִשְׂרָאֵל:
ז בְּתָפְשָׂם בְּךָ בַּכַּפְּךָ תֵּרוֹץ וּבָקַעְתָּ לָהֶם כָּל־כָּתֵף וּבְהִשָּׁעֲנָם
עָלֶיךָ תִּשָּׁבֵר וְהַעֲמַדְתָּ לָהֶם כָּל־מָתְנָיִם: ח לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי

*חחים קרי *נכ"ף קרי

תרגום

דְּאַתְּ דָּמֵי לְתַנִּינָא רַבָּא דִּי שָׁרֵי בְּגוֹ נַהֲרָתָיהִי דִּי אֲמַר דִּילִי מַלְכוּתָא וַאֲנָא כְּבִישֶׁת: ד וְאֶתֵּן שִׁדְרִין
בְּלִיסָתָךְ וְאַקְטוֹל שַׁלְטוֹנֵי תּוּקְפָךְ עִם גִּבָּרָךְ וַאֲבַטֵּלְנָךְ מִמַּלְכוּתָךְ וְיָת כָּל שַׁלְטוֹנֵי תּוּקְפָךְ עִם גִּבָּרָךְ
יִתַּכְּטֵלוּן: ה וַאֲרַטְשִׁנָּךְ לְמַדְבְּרָא יָתָךְ וְיָת כָּל שַׁלְטוֹנֵי תּוּקְפָךְ עַל אַפֵּי חַקְלָא תִּתְרְמֵי נְבֵלָתָךְ לָא
תִתְכַּנֵּישׁ וְלָא תִתְקְבַר לְחַיַּת אַרְעָא וּלְעוֹפָא דִּשְׁמַיָּא מְסַרְתָּךְ לְאִשְׁתֵּיצָאָה: ו וְיֵדְעוּן כָּל יָתְבֵי מִצְרַיִם
אֲרֵי אֲנָא יְיָ חֲלַף דַּהֲווֹ סָמְכִין עֲלַיכוֹן בַּנְיָא רְעָיָא לְבֵית יִשְׂרָאֵל: ז בְּאִתַּכְּנָיוּתְהוֹן בָּךְ בְּיַד מַלְכָּךְ תִּתְקוֹף תִּתְמַסַּר
וְיֵבַד בֵּית רְחֲצָנֵיהוֹן וּבְאִסְתְּמָכוּתְהוֹן עֲלָךְ תִּתְבַּר וְלָא תְהֵי לְהוֹן לְבֵית סְמִיכָן: ח בְּכֵן כְּדֵין אֲמַר

רש"י

כט (ג) **התנים הגדול.** לפי שכל גדולתה של מצרים וכל שובע שבא ע"י יאור גילום הוא לפיכך סמכיה ממשל הוא מלכה לתנין ואת עמה לדגת יאורו: **לי יארי.** ליטי לדיך לעליונים כי יש לי יאור מסיק כל ארצי: **ואני עשיתני.** בגבורתי ובחכמתי הגדלתי גדולתי וממלכותי: (ד) **חחים.** כמין טבעות ברזל חיי"ם בלע"ז: **דגת יאריך בקשקשתיך.** חיטוייאמפי"קרטים בלע"ז כלומר אמן בלב כל גבוריך ללחת עמך למלחמה ויפלו כולם: (ה) **ונטשתיך המדברה.** מומפטורי"ו בלע"ז וז היא חובדתן של דגים כיון שנטעו על פני היבשה מתים: (ו) **משענת קנה.** כמה פעמים שמכו עליהם בימי סנחריב ובימי נבוכדנצר ולא הועיל להם בקנה זה שהוא רך וחיו סומך את הנשען עליו: (ז) **בתפשם בך בכפך.** בכף קרי כלומר שמחלך ונשען על מקלו: **תרוץ.** תרלק: **ובקעת להם כל כתף.** כתפיהם כלומר הנשמך על קנה ונשבר והלומד נופל עליו והקרומות נכנסים לו בכתפיו: **והעמדת להם כל מתנים.** מאחר שנשבר יצטרכו לחזק את מתניהם ולעמוד עליהם

מצודת דוד

(ג) **הנני עליך.** הנה אני לחלחם עמך: **התנים הגדול.** לפי שכל שבא מלכיים היה מיי שהיאור מקור מחיותם מצרי מעך התנים לכן המשיל מלכה לתנין ועמה לשלח דגיה: **לי יארי.** היאור הוא לי להשקות שדותי ואין לי צורך במעט המים: **וא"נ עשיתני.** לפי גדלתי וחוממתי הם עלמי בחכמתי ובפועל ידי: (ד) **ונתתי חחים.** לפי שהמשילו ליזין שהוא דג לאחר זה לפון המוכל בלעייתו הדג שמשיחים ממיס בלחייו להעלותו מן המים: **והדבקתי.** לחדק בקשקשתיך לת דגת היאור: **והעליתיך.** מעלה לוסך ממוך היאור ועם כל דגת יאוריך אבל מדבק בקשקשתיך כי כולם יהיו נאכלים לחריך וכ"ל בנפול המלך יפול כל העם: (ה) **ונטשתיך.** מפני לוסך במדבר ולאחר לפון המוכל בלעייתו הדגים שהוא כבאלים על היבשה וכ"ל ביכלה לוחו ולא עמו מן העולם: **על פני השדה תפול.** בעת המלחמה ולא תלקט לפי הקבר: (ו) **כי אני ה'.** הלאמן לשלח נאמר: **יען.** על כי היו

(ז) **בתפשם בך.** בעת לאחז בך. בעת שאחז בך בידו ליהכוזק: **והעמדת להם.** כי בהשען האדם על המשענת הוא כפוף מעט ולכן אמר בכף נשבר ומחזיק השבירים נכנסו בכתף ונקעו לוחו:

מצודת ציון

כט (ג) **התנים.** כמו התנין בנו"ן וכן נקבל אין דג הדומה לנחש במליאתו וכן לת התניים הגדולים (בלחצים ל'): **הרבץ.** ענין השכיבה לנוח: **יאריו.** כמל מלכיים נקבל יאור ולפי שהמשיכו ממנו בניכוי הכפה להשקות השלק לכן לאמר יאוריו בלכון רבים: **עשיתני.** ענין נדולה וכוומות כמו יעשה יפעל בעוזיו (תהלים קמ"ע): (ד) **חחים.** הוא מכלי לדיה וכו מוקנים לחיי הדג להעלותו מן המים וכן ונחום תקוב לחייו (לוזב מ'): **בלחייך.** הוא המלך שלחל הפה: **והדבקתי.** מל' דבוק והבור: **בקשקשתיך.** הם הדבוקים נדג על נשכו כעין לבוש כמו מנפיך ובקשקשם (ויקרל י"ל): (ה) **ונטשתיך.** ענין פזור כמו ויעטו בלחי (שופטי ע"ו): **האספך.** ענין הכנסה: (ו) **משענת.** קנה. משה חלול וכן קנה וקוף קמלו (ישעיה י"ט): (ז) **בתפשם.** ענין לחזקה: **תרוץ.** מלשון לליצה

יְהוָה הִנְנִי מֵבִיא עָלַיִךְ חָרֶב וְהִכְרַתִּי מִמֵּךְ אָדָם וּבְהֵמָה: ט וְהָיְתָה
אֶרֶץ־מִצְרַיִם לִשְׁמָמָה וְחָרְבָּה וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה יַעַן אָמַר יְאֹר
לִי וַאֲנִי עָשִׂיתִי: י לָכֵן הִנְנִי אֵלַיִךְ וְאֶל־יְאֹרֶיךְ וְנָתַתִּי אֶת־אֶרֶץ
מִצְרַיִם לְחָרְבוֹת חָרֶב שְׁמָמָה מִמִּגְדֹּל סְוֵנֵה וְעַד־גְּבוּל כּוּשׁ:
יא לֹא תַעֲבָר־בָּהּ רֶגֶל אָדָם וְרֶגֶל בְּהֵמָה לֹא תַעֲבָר־בָּהּ וְלֹא תֵשֵׁב
אַרְבָּעִים שָׁנָה: יב וְנָתַתִּי אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁמָמָה בְּתוֹךְ ו אֲרָצוֹת
נְשַׁמּוֹת וְעָרֶיהָ בְּתוֹךְ עָרִים מָחֳרָבוֹת תִּהְיֶיןָ שְׁמָמָה אַרְבָּעִים שָׁנָה
וַהֲפִצֹתִי אֶת־מִצְרַיִם בַּגּוֹיִם וְזֵרִיתִים בָּאֲרָצוֹת: יג כִּי כֹה אָמַר
אֲדֹנָי יֱהוִה מִקֵּץ אַרְבָּעִים שָׁנָה אֲקַבֵּץ אֶת־מִצְרַיִם מִן־הָעַמִּים
אֲשֶׁר־נָפֹצוּ שָׁמָּה: יד וְשַׁבְתִּי אֶת־שְׁבוּת מִצְרַיִם וַהֲשִׁבֹתִי אֹתָם
אֶרֶץ פַּתְרוֹס עַל־אֶרֶץ מְכוּרָתָם וְהָיוּ שָׁם מַמְלָכָה שְׁפָלָה: טו מִן־

תרגום

יי אֱלָהִים הָא אֲנָא מַיְתֵי עֲלָךְ דְּקָטְלִין בְּחַרְבָּא וַאֲשֵׁיצִי מִנָּךְ אֲנָשָׁא וּבְעִירָא: ט וּתְהֵי אַרְעָא
דְּמִצְרַיִם לְאֵשְׁתָּמָמוּ וְחוּרְבָא וְיֵדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יי חֲלַף דַּאֲמִיר מַלְכוּתָא דִילִי וַאֲנָא בַּבֶּשִׁית: י בְּבֵן
הָא אֲנָא שָׁלַח רוֹגְזִי עֲלָךְ וְעַל מַלְכוּתָךְ וְאֶתֵּן יַת אַרְעָא דְּמִצְרַיִם לַחוּרֵב צָדִי וּשְׁמָמוּ מִמִּגְדֹּל
סְוֵנֵה וְעַד תְּחוּם כּוּשׁ: יא לָא תַעְבַּר בָּהּ רַגְלָא דַּאֲנָשָׁא וְרַגְלָא דִּי בְעִירָא לָא תַעְבַּר בָּהּ וְלָא
תִתְיְהֵב אַרְבְּעִין שְׁנִין: יב וְאֶתֵּן יַת אַרְעָא דְּמִצְרַיִם לָצָדִי בְגוֹ מְדִינָן צָדָן וְחָרְבָהָא בְּגוֹ קִרְוִין דַּחֲוָאָה
חָרְבָן יְהֵוֵן לָצָדִי אַרְבְּעִין שְׁנִין וַאֲגַלִי יַת מִצְרָאֵי לְבֵינֵי עַמְמַיָּא וַאֲבַהְרִנּוּן בְּמְדִינָתָא: יג אֲרֵי כִדְנָן
אֲמַר יי אֱלָהִים מִסּוֹף אַרְבְּעִין שְׁנִין אֲכַנֵּישׁ יַת מִצְרָאֵי מִבֵּינֵי עַמְמַיָּא דְאִתְבַּדַּרוּ לְתַמָּן: יד וְאָתִיב
יַת גָּלוּת מִצְרַיִם וְאָתִיב יַתְהוֹן לְאַרְעָא פַּתְרוֹס עַל אַרְעָא תוֹתָבוּתְהוֹן וִיהוֹן תַּמָּן מַלְכוּ חַלָּשָׁא: טו מִן

רש"י

והרי לפסח כלפסח שחביבו נפשן עליו ושוה הלם ותוי"ד לו שהחזק על מחניך כי לא יסמוך עוד עלי וכן חרגמו יונתן ולא הפלו לכון לבית סומכון ויש מהליפין והפעמדה לכם לוסמעדה ואיני רואה לה דבריהם ומנחם חברו עם מעמד רגלים כמוני: (יא) **ולא תשב ארבעים שנה.** לרבעים ושתים שני רעבון נגזרו בחלוס פרעה כנגד פלפה פעמים שנכתב החלוס. שבע פרות ושבע שבלים רעות (בראשי' מ"ח) רמה ופפרו ליוסף הרי שני פעמים ויוסף אמר לו שבע הפרות הרקות והרעות ושבע השבלים הרקות (שם) הרי לרבעים ושתים לרעב ולא היה להם אלא שתים שנאמר כי זה שנתי' הרעב (שם מ"ב) ומשורד יעקב למלריים פסק הרעב. שהרי בשנה השלישית רעו שנאמר וזרו זרע ושתו וגו' (שם מ"ו). והלרבעים נפרעו להם עכשיו ולא חשב לרבעים שנה. חשב שר"ש לשיגע"ם בלע"ז: **(יד) מכורתם.** מגורתם. ל"א כמו חולדותם. וכן חברו מנחם:

מצודת ציון

ובניכה: (י) **לחרבות.** מלשון חוכחו: (יב) **נשמות.** שוממות: **מחרבות.** מל' חוכחה: **והפצתי.** וזריתים. שניהם ענין פיזור: (יד) **ושבתי.** מלשון הבאה: **שבות.** מלשון שבי: **פתרוס.** היא מלרץ מלריים: **מכורתם.** כמו מגורתם וכן מכוכותיך וי' לוחיך

מצודת דוד

כלפר נשנכה העמדה כל המחנים להיות עומדים זקופים כדרך עמידה בלי משענ' ולפי שהמשילו למשענת אמר לכון המוסל בו וי"ל הכה הנשענת לכם עזכה מול האויב ולא עזבם לפם והיה ס"ל כשעמדך לפם לנעשה כי ע"י הוקיף האויב למכות בפם: (ט) **כי אני ה'.** הכאתן לפלם נאמן: **יאור לי.** היאור הזה לפכי להפקום שהוא ואין לי לוכך נאמר המנים: **ואני שיתי.** אני בדלתי וכוממתי לא עלמי כאמת ובעובל ידי: (י) **הנני אליך.** הנה אני אלפם עמך ועשה יאוכיך כ"ל אחריב מיימיך ומ"ש עוצמך: **לחרבות.** להיות מכעה ולאומפם בילוד אמר שחהיה מרגן של שממון: **מגדל סונה.** היא החפלא נגוד מלריים: (יא) **לא תעבר בה.** מגודל השממון: **ולא תשב.** לא תהיה מיושבת נאנשים: (יב) **בתוך ארצות.** כ"ל דומה לאאר אלוות שממות: (יג) **מקץ וגו'.** כ"ל מפוף מ' שנה אלנאם ולא נאוף האזון: (יד) **ושבתי. לאויב בני פתרוס ואשיב אותם לאחן לאחן מאוכות לאחן מגורותם:** (טו) **מן הממלכות.** מאאר הממלכות שהיה פפלה ולא **מתנשא**

הַמַּמְלָכוֹת תִּהְיֶה שְׁפָלָה וְלֹא־תִתְנַשֵּׂא עוֹד עַל־הַגּוֹיִם וְהִמְעַטְתִּים
לְבִלְתִּי רְדוֹת בַּגּוֹיִם: ט וְלֹא יִהְיֶה־עוֹד לְבֵית יִשְׂרָאֵל לְמִבְטָח
מַזְכִּיר עָוֹן בִּפְנוֹתָם אַחֲרֵיהֶם וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי אֲדֹנָי יֱהוִה: י וַיְהִי
בְּעֶשְׂרִים וְשֶׁבַע שָׁנָה בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלַי
לֵאמֹר: יא בֶּן־אָדָם נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל הֶעֱבִיד אֶת־חֵילוֹ
עֲבֹדָה גְדֹלָה אֶל־צֹר כָּל־רֹאשׁ מְקֹרָח וְכָל־כָּתֵף מְרוּטָה וְשָׂכָר
לֹא־הָיָה לוֹ וּלְחֵילוֹ מִצֹּר עַל־הָעֲבֹדָה אֲשֶׁר־עָבַד עָלֶיהָ: יב לָכֵן
כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה הִנְנִי נֹתֵן לִנְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל אֶת־אֶרֶץ
מִצְרַיִם וְנָשָׂא הֲמֹנָהּ וְשָׁלַל שְׁלָלָהּ וּבָזַז בִּזָּהּ וְהָיְתָה שָׂכָר לְחֵילוֹ:
יג פְּעֻלָּתוֹ אֲשֶׁר־עָבַד בָּהּ נָתַתִּי לוֹ אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר עָשׂוּ

תרגום

מַלְכְּוָתָא תְּהֵי מַדְלָאָה וְלָא תִתְרַבְרַב עוֹד עַל עַמְמַיָּא וַאֲזְעִירְנוּן בְּדִיל דְּלָא יִפְלְחוּן בְּעַמְמַיָּא: טז וְלָא
יְהוֹן עוֹד לְבֵית יִשְׂרָאֵל לְאִתְרְחָצָא עֲלֵיהוֹן לְאַדְכָּרָא חוֹבִין בְּאַפְנָיוּתְהוֹן בַּתְרֵיהוֹן וְיִדְּעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ
אֱלָהִים: יז וַהֲוָה בְּעֶסְרִין וּשְׁבַע שְׁנִין בְּקַדְמָאָה בְּחַד לְיַרְחָא הֲוָה פִּתְגָּם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי
לְמֵימָר: יח בַּר אֱנָשׁ נְבוּכַד רָאצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל אַפְלַח יָת מַשְׁרְיָתֵיהּ פּוּלְחָן רַב עַל צוֹר כָּל
סְעַר רֵישׁ נַהַר וְכָל כְּתַף אִתְמָרַט וַאֲגַר לָא הֲוָה לֵיהּ וּלְמַשְׁרְיָתֵיהּ מִצּוֹר עַל פּוּלְחָנָא דְאַפְלַח עֲלָהּ:
יט בְּכֵן כִּדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים הָא אֲנָא יָהֵב לְנְבוּכַד רָאצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל יָת אַרְעָא דְמִצְרַיִם וְיִשְׁבֵּי
אִתְרְגּוּשְׁתָּא וּבִזּוּ בִּזָּהּ וְעַדְיָהּ עֲדָאָה וּתְהֵי אָגַר לְמַשְׁרְיָתֵיהּ: כ אַגֶּרֶיהּ דְּאַפְלַח בֵּיהּ יְהָבִית לֵיהּ

רש"י

(טו) **לבלתי רדות בגוים.** לפון ממשלה כמו ורדו בדגת הים (בס ח'): (טז) **ולא יהיה.** מלריס לביה ישרחל עוד למבטח המזכיר להם עון שמחר להם הקב"ה לח חוסיפו לרחותם עוד (שמות י"ז): (יז) **ויהי בעשרים ושבע שנה.** למלכות נבוכלנלר לותה שנה נחנה מלריס בידו לך שנימו בספר עולם וים בספר הזה הרבה בנוחות כתוכה מוקדם ומחוכר: (יח) **העביד את חילו.** על צור עבודה גדולה: **כל ראש.** מנסי חיילותיו: **מקרח וכל כתף מרוטה.** כדרך סלריס על העיר ימים רבים וטורחים ויגיעים בשחת מסחות עליה וחבניס וסוח לכך לח לוד בכ"ג למלכותו כמו שחלינו בספר עולם מוקדם קחלב"ו בלע"ז: **מרוטה.** פליא"ה בלע"ז: **ושכר לא היה לו.** לחחר שסללו סללה עלה היה וסטפו מהם לפי שכנגד עליה ועל סללה ליחנב ביה: (כ) **פעלתו אשר עבד בה.** שכר פעולה לשר עבד במלוחי בלור לחן לו לח לרך מלריס: **אשר עשו לי.** מלריס רעה במשעמים שהביחו לח עמי בעזרתם הבל:

מצודת דוד

עוד על הגויים למשול בהם: **והמעטתים.** למעיט חנשיה לבל המשול בגויים ביד חזקה בהם מבניח לחמי מלחמה: (טז) **ולא יהיה עוד.** מעתה לח יבטחו בו ישרחל כי לח יהיה לחל ידו להיות לעזר: **למבטח** וגו'. לבטחון המזכיר עון ישרחל בחת שהם פונים להחריהם ואינם נוטחים בה': **וידעו.** חז ידעו הכל שחני ה' והכל בידי: (יז) **בעשרים ושבע שנה.** למלכות נ"נ כ"ב בחד"ר: **בראשון.** בחדש הלחסון: (יח) **העביד את חילו.** הכבידו לח חילו לעבוד עבודה גדולה על לור ללור עליה יחים רבים וכל רחש מהם היה מוקרח וגו' מעורם מהם המכניס בכחפו על הכחף ועל הכחף לנגוח דיק וכדומה: **ושכר.** לח היה להם שכר מחלל לור על העבודה וגו' כ"ל לח מלחו בה ערך בנוי העבודו': (יט) **ונשא המנה.** יקח המון עמה בחבי וגו' הם יהיה לשכר על עבודה לור: (כ) **פעלתו.** שכר פעולתו חשר עבד בלור חתן לו לח חרץ מלריס: **אשר עשו לי.** כלומר לוחס לח על חנס חפול מלריס כ"ל בנמול חשר עשו לי שהיו משעבד קבה לבנים ישרחל כמ"ש למעלה:

מצודת ציון

(לעיל ע"ז): (טו) **רדות.** ענין ממשלה כמו וכדו בדגת (ויקרח כ"ו): (טז) **בפנותם.** מלשון הפנה וסבוב: (יח) **אל צר.** על לור: **מקרח.** ענין חלק מבלי שער כמו קרח הוח (בס י"ג): **מרוטה.** ענין חלישת העור מן הבשר ודומה לו כי ימלט רחש (בס) בלמור על חלישת הבשר: (יט) **ונשא.** ענין לקיחה: **המנה.**

לִי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה: {א} בַּיּוֹם הַהוּא אַצְמִיחַ קֶרֶן לְבֵית יִשְׂרָאֵל וּלְךָ
אֶתֵּן פִּתְחוֹן־פֶּה בְּתוֹכָם וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה:

ל {א} וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: {ב} בֶּן־אָדָם הִנָּבֵא וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר
אֲדֹנָי יֱהוִה הֵילִילוּ הָהּ לַיּוֹם: {ג} כִּי־קָרוֹב יוֹם וְקָרוֹב יוֹם לַיהוָה יוֹם
עָנָן עֵת גּוֹיִם יִהְיֶה: {ד} וּבָאָה חֶרֶב בְּמִצְרַיִם וְהָיְתָה חַלְחָלָה בְּכוּשׁ
בִּנְפֹל חָלָל בְּמִצְרַיִם וְלָקְחוּ הֲמוֹנָהּ וְנֶהֶרְסוּ יְסֹדוֹתֶיהָ: {ה} כּוּשׁ וּפוּט
וְלוּד וְכָל־הָעֲרֶב וְכוּב וּבְנֵי אֶרֶץ הַבְּרִית אִתָּם בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ: {ו} כֹּה

ת"א ביום ההוא. פנחסין ל"ח:

תרגום

אַרְעָא דְמִצְרַיִם דְּחָבוּ קֳדָמַי לְאִתְפְּרָעָא מִנְּהוֹן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים: {א} בְּיוֹמָא הַהוּא אֲזַיְתִי פוּרְקָן
לְבֵית יִשְׂרָאֵל וְלָךְ אֶתֵּן מַפְתָּח פּוּמָא בְּגַוֵּיהוֹן וְיֵדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ:

ל {א} וַהֲוָה פִּתְגָמָא נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר: {ב} בַּר אָדָם אִתְנַבֵּי וְתֵימַר כְּדֵין אֲמַר יְיָ אֱלָהִים
אֱלִילוּ וַאֲמִרוּ וַי מִן קֳדָם יוֹמָא: {ג} אֲרֵי קָרִיב יוֹמָא וְקָרִיב יוֹמָא דַּעֲתִיד לְמֵיתֵי מִן קֳדָם יְיָ יוֹם
עָנָן זְעַ עִדָּן תְּבַר עַמְמַיָּא יְהֵי: {ד} וְתֵיתֵי חַרְבָּא בְּמִצְרַיִם וְיֵהֵי זְעָא בְּכוּשׁ כַּד יִתְרְמוּן קְטִילִין
בְּמִצְרַיִם וְיִשְׁבְּיוּן אִתְרוֹגוֹהָא וְיִתְפַּרְעוּן אוּשְׁוָתָהָא: {ה} כּוּשָׁאֵי וּפוּטָאֵי וּלוּדָאֵי וְכָל סוּכְבָתָא וְכוּב וּבְנֵי
אַרְעָא קְיָמָא עִמְּהוֹן בְּחַרְבָּא יִתְקַטָּלוּן: {ו} כְּדֵין אֲמַר יְיָ וְיִתְקַטְּלוּן סָעֲדֵי מִצְרַיִם וְיִבָּטֵיל יְקַר תּוּקְפָּהּ

רש"י

(כא) ביום ההוא אצמיח קרן. לפי שמעתי ולפי מלחמי פירוש מקרא זה מה טוב למה קרנ' של ישראל במפל' מלרים שסרי ישראל גלו מ' שנים לפני מפלה מלרים ואומר לחי ביום הסוה טוב מוסב על פרסה של מעלה מקן מרבעים שהם לקבץ לח מלרים ואותו חסבון כלה בשנת שמלך בלשלר ומיני בדניאל שבאותה שנה החחילו מלכי פרס להחחזק וגברה מפלה על בבל שנאמר (דניאל ז') בשנת הלה לבלשלר ונומר דניאל חלם חזה וגו' קדמיך כתרים היו בבל (שם) וכחיב (שם) חזה הוית עד די מריעו גפה וגו' ואלו חיות לחרי מניה למיע לזוב היו פרס וכחיב (שם) וכן חמרין לה קומי לחלי בשר שגיח. כלומר חפני המלוכה ומלכות פרס היו למיחת קרן ליסרחל שנאמר (ישעיה מ"ה) בכורש טוב ישבח עירי וגלותי ישלח ומיני שמרבעים שנה של מלרים כלו בלותו ספרק. מלרים נתנה ביד נבוכדנלר בכ"ז לנבוכדנלר בשנה שנאמרה בבואה זו ליחזקלל. סוסיף מרבעים שנה הרי שנים ושבע לח מסס מרבעים ושנים לנבוכדנלר ועשרים ושנה לחויל מרודך כדלמרינן בשנסבח מגילה ושנה לחת מסס עלחה לזה ולזה כדלמרינן שם שנים מקוטעות היו: ולך אתן פתחון פה בתוכם. ולך יחזקלל יהל פתחון פה כשירלו בבואתך מתקיימת:

ל (ב) הה. כמו הלהּ שם ליום הטעיל לבח על חומן המלומות: (ג) עת גוים. עדן חבר עממין: (ד) והיתה חלחלה בכוש. לפן רעל כשימעו מפלה מלרים יחרדו לנפשם פן יעלה מלך בבלעלסם: (ה) וכל הערב. מצודת ציון

מכנים עמה: (כא) קרן. כינה לח המחלה בשם קרן על כי בעלי הקרנים יחזקו בהן בהלחמם עם מי:

ל (ב) הילילו. מלשון יללה: הה. כמו לחה והוח לשון לעקה יללה: (ד) חלחלה. רחש ופעדה: (ה) הערב. מלשון

מצודת דוד

(כא) ביום ההוא. מוסב על מה שלמר לעשות מקן לבית ישראל שהם לקבץ לח מלרים ולמר ביום ההוא שיהיה לפתח פיו לנבואה זו ליחזקלל. סוסיף מרבעים שנה הרי מ' שנה כשלמו בשנת מלוך בלשלסר כי כ"ג מלך מ"ה שנים ובכ"ז למלכו כבש לח מלרים ס"ב שנלו מכושים ס"ו שנים לויל מרודך בנו מלך כ"ג שנים הלך בשלמו שנה לחת נמלוכת פרס על בבל שנחמר בדניאל (דניאל ז') ועל פרס יחמר לדוד (דניאל ז') ועל בלשלסר ועל נבוחדנלר ניחס פרס על בבל ונמלוכת פרס נחמרה בדניחל ועל מדי ופרס ועל יון ועל מלכות הרשעה ועל מלכות המשיח ועל כולם נחמר בדניחל ועל כולם נחמר בדניחל ועל כולם נחמר בדניחל

אָמַר יְהוָה וְנָפְלוּ סֹמְכֵי מִצְרַיִם וְיָרַד גְּאוֹן עֻזָּהּ מִמִּגְדֹּל סְוֵנֵה
בַּחֶרֶב יִפְּלוּ־בָהּ נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה: י וְנָשַׁמּוּ בְּתוֹךְ אֲרָצוֹת נְשַׁמּוֹת
וְעָרֶיהָ בְּתוֹךְ־עָרִים נַחֲרָבוֹת תִּהְיֶינָה: יא וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה בְּתִתִּי־
אֵשׁ בְּמִצְרַיִם וְנִשְׁבְּרוּ כָּל־עֹזְרֶיהָ: יב בַּיּוֹם הַהוּא יֵצְאוּ מַלְאָכִים
מִלְּפָנַי בַּצִּים לְהַחֲרִיד אֶת־כּוּשׁ בֶּטַח וְהָיְתָה חַלְחָלָה בָהֶם כְּיוֹם
מִצְרַיִם כִּי הִנֵּה בָּאָה: יג כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה וְהִשְׁבַּתִּי אֶת־הֲמוֹן
מִצְרַיִם בְּיַד נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל: יד הוּא וְעַמּוֹ אִתּוֹ עָרִיצֵי
גּוֹיִם מוּבָאִים לְשַׁחֵת הָאָרֶץ וְהֵרִיקוּ חַרְבוֹתָם עַל־מִצְרַיִם וּמִלְאוּ
אֶת־הָאָרֶץ חָלָל: טו וְנָתַתִּי יְאֹרִים חָרָבָה וּמָכַרְתִּי אֶת־הָאָרֶץ
בְּיַד־רָעִים וְהַשְׁמַּתִּי אֶרֶץ וּמְלֹאָהּ בְּיַד־זָרִים אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי:
טז כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה וְהַאֲבַדְתִּי גִלּוּלִים וְהִשְׁבַּתִּי אֱלִילִים מִנֹּף

נ"א חָרְבָה

תרגום

מִמִּגְדּוֹל סְוֵנֵה בְּחַרְבָּא יִתְקְטָלוּן בָּהּ אֲמַר יְיָ אֱלָהִים: ז וְיֶצְדוֹן בְּנוֹ מְדִינָן דְּצַדָן וְקִרְוֹהִי בְּנוֹ יַרְוָן
דַּהֲוָאָה תָּדְבָּן יְהֵוְיָן: ח וְיֵדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ בְּדַאֲתֵן עַמְמַיָא דְתַקִּיפִין בְּאִשְׁתָּא עַל מִצְרַיִם וְיִתְבְּרוּן
כָּל סָעֲדָתָא: ט בְּעִדָּנָא הַהִיא יִפְּקוּן אִזְדִּין מִן קֳדָמַי בִּלְגוֹנִין לַאֲנָעָא יַת כּוּשׁ דְּשַׁרְיָא לְרוּחָצָן
וְיהֵי זְעָא בְּהוֹן כְּיוֹם מִצְרַיִם אֲרֵי הָא אָתְיָא: י כְּדֵנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים וַאֲבַטֵּל יַת אִתְרְגוּשַׁת מִצְרַיִם
בְּיַד נְבוּכַד רָאצַר מַלְכָּא דְבָבֶל: יא הוּא וְעַמֵּיהּ עַמְמַיָא תַּקִּיפֵי עַמְמַיָא אִתֵּן לְחַבָּלָא אַרְעָא וְיִשְׁלְפוּן
סַיְפֵיהוֹן עַל מִצְרַיִם וְיִמְלוֹן יַת אַרְעָא קְטִילִין: יב וְאֶתֵּן נַהֲרֵיהוֹן לַיבֶשְׁתָּא וְאֶמְסַר יַת אַרְעָא בְּיַד
מְבָאֲשִׁין וַאֲצַדֵּי אַרְעָא וּמְלָאָהּ בְּיַד רְשִׁיעִין אֲנָא יְיָ גְּזֵרִית בְּמֵימְרִי: יג כְּדֵנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים וְאֵבִיד

רש"י

תרגום יונתן כל סומכותם כל הערבים ערובת מלריס גרגעוית"ס בלע"ז: ארץ הברית. כרוסי בריח למלריס לעזור לה: (ח) נתתי אש. חמתי כתם: (ט) מלאכים מלפני. גדודי גייסות הולכים בפליסותי בשירות רבות להחריד לת כוש היושבת בטח: בצים. כמו וליס מיד כתיס (במדבר כ"ד) וכן תרגומו יונתן בלגיונין: (יב) ונתתי יארי. ארץ היאוריס היא מלריס: ומכרתי. כתרגומו ומימר:

מצודת דוד

כולם יבלו מחכה עם מלריס ותומה להם: (ו) סמכי מצרים. המוחות שהיו למלריס לעזרה מול סלוניב: וירד וגו'. ממשלה חזקה תהי למלך בשפל המלב: ממגדל סונה. הוא התחלת גבול מלריס: (ז) ונשמו. יהיו ממה בתוך שאר מלכות כשמות ותומה להן: (ח) וידעו. לז יהיו כול' מחכי ה' כאשר לכלם גמול נעת לתן לם חמתי במלריס וכל עזריה יאבדו: (ט) יצאו וגו'. גדודי נייסות יצלו בלים בשליחתי להחריד לת כוש היושבת בטח ותהיה לז מחלה בהם כיום שבלכדה מלריס שהיתה לז מחלה בכוש כמ"ש למעלה: כי הנה בא. כלומר לם היתה בהם מחלה בשעה שמעט מלריס לוד לז יוכלו עוד להם אלא עתה מחלה כי הנה עתה הסוכנויות לל עלמס: (י) והשבתי. לבטל המון עם מלריס ביד כ"ב כי הוא יהבדם בחרב: (יא) הוא ועמו אתו. כ"ל פרעה ועמו לבד לתו יוכאתו ביד כ"ב: עריצי גוים. עמים חזקים יהיו מובלים ביד כ"ב לבחת לרן מלריס ועל הכבדים יהמוך: והריקו. יבלבו מהכוחם מהעבם על מלריס: (יב) יארים חרבה. מהבים היאוריס תהייבם כ"ל למהים יבלו מהמה ולל יהוו עוד בוחה מן היאוריס וכולו מהייבו: ומכרתי. לחבוך בלרן ביד הבבדים שהמה לבעים לעים ולחכים: והשמתי וגו'. לת בלרן ולחבים הממלחים לוחה לעבה שממה ע"י לחבים זרים ובלכים: אני ה' דברתי. ונידי לקייס דבלי: (יג) והאבדתי וגו'. ולל יהבקו שמה בחלילים:

מצודת ציון

חעמוסים: (ו) נאון. עניו רוממות ומחמלה: עזה. עניו חוזק, (ז) נהרבות. מלשון חוכחה: (ט) מלאכים. שלוחים: בצים. בפשיטות כמו ולי לחיל (ישעיה ל"ג): להחריד. מלשון חכחה: (י) והשבתי. עניו בעול: (יא) עריצי. עניו חוזק כמו כנפוד עניץ (ירמיה כ'): והריקו. מלשון ריק כ"ל יפלבו ויוקומו מפעלם: חרבותם. מל' חכב: (יב) חרבה. מלשון חוכב ויובש: ומכרתי. עניו מסירה וכן וימכרכם ביד חויניים (חופטים ג'); והשמתי. מל' שממון:

וְנָשִׂיא מֵאֶרֶץ־מִצְרַיִם לֹא יִהְיֶה־עוֹד וְנָתַתִּי יִרְאָה בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם:
ד וַהֲשִׁמֹתִי אֶת־פַּתְרוֹס וְנָתַתִּי אֵשׁ בְּצֹעַן וְעָשִׂיתִי שְׁפָטִים בְּנֹא:
ה וְשָׁפַכְתִּי חֲמָתִי עַל־סִין מָעוֹז מִצְרָיִם וְהִכְרַתִּי אֶת־הֲמוֹן נֹא:
ו וְנָתַתִּי אֵשׁ בְּמִצְרָיִם חוֹל תָּחִיל סִין וְנֹא תִּהְיֶה לְהִבָּקַע וְנֹף צָרֵי
יוֹמָם: ז בַּחוּרֵי אָוֶן וּפִי־בֶסֶת בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ וְהֵנָּה בַּשִּׁבְיָ תֵּלַכְנָה:
ח וּבְתִתִּי אֶת־פְּנֻחֵם בָּאֵשׁ בְּשִׁבְרִי־שָׁם אֶת־מַטּוֹת מִצְרָיִם וְנִשְׁבַּת־
בָּהּ גְּאוֹן עֻזָּהּ הֵיא עָנָן יְכַסְּנָה וּבְנוֹתֶיהָ בַּשִּׁבְיָ תֵּלַכְנָה: ט וְעָשִׂיתִי
שְׁפָטִים בְּמִצְרָיִם וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה: י וַיְהִי בְּאַחַת עֶשְׂרֵה שָׁנָה
בָּרִאשׁוֹן בְּשִׁבְעָה לַחֹדֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: יא בֶּן־
אָדָם אֶת־זְרוֹעַ פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם שָׁבָרְתִּי וְהִנֵּה לֹא־חֻבְּשָׁה

*תחול קרי

תרגום

דְּפָלְחִין לְטַעֲוָתָא וְאֶשֵׁיצִי דְּפָלְחִין לְצַלְמָנָיָא מִמְּפַּם וּמַלְכָּא מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם לָא יְהֵי עוֹד וְאֶתֵּן
דַּחֲלָא בְּמִצְרָיִם: ד וְאֵצְדֵי יַת פַּתְרוֹס וְאֵיתֵי עַמָּא דְּתַקִּיפִין בְּאֶשְׁתָּא עַל טָאנִים וְאֶעְבֵּיד פִּרְעָנוּת
דִּינִין בַּאֲלַכְסַנְדְּרְיָא: ה וְאֶשְׁפּוֹךְ חֵימְתִי עַל סִין תְּקוֹף מִצְרַיִם וְאֶשֵׁיצִי יַת אִתְרְגוּשַׁת אֲלַכְסַנְדְּרְיָא:
ו וְאֵיתֵי עַמְמַיָּא דְּתַקִּיפִין בְּאֶשְׁתָּא בְּמִצְרַיִם מָטֵי סִין וַאֲלַכְסַנְדְּרְיָא תְּהֵי מִתְרָעָא מְשׁוּר וּמָפֵּיס
בָּעֲלֵי דָּבְבוּ יְקִפּוּנָהּ יוֹם יוֹם: ז עוּלֵימֵי אָוֶן וּפִיכָּסַת בְּחַרְבָּא יִתְקַטְלוּן וּפַלְחֵיהוֹן בְּשִׁבְיָא יְהָכְנוּן:
ח וְעַל תַּחְפַּנְחֵס אֵיתֵי חֲשׁוֹךְ בִּימְמָא כַּד אֶתְבַּר תַּמָּן יַת תְּקוֹף מִצְרַיִם וְיִבְטֵל בָּהּ יְקַר תּוּקְפָּהּ
מַלְכָּא בְּמַשְׁרְיָתֵיהּ יַחְפְּנֶהּ כַּעֲנָנָא דְּקַלִּיק וְחֶפֵּי יַת אַרְעָא וְיָתְבֵי בַּפְרָנְדָא בְּשִׁבְיָא יְהָכְנוּן: ט וְאֶעְבֵּיד
פִּרְעָנוּת דִּינִין בְּמִצְרַיִם וְיִדְּעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ: י וַהֲוָה בְּחַדָּא עַשְׂרֵי שְׁנִין בְּנִסָּנָא בְּשִׁבְעָא לְיַרְחָא
הֲוָה פִּתְגָמֵי נְבוּאָתָא מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר: יא בַּר אָדָם יַת תְּקוֹף פַּרְעֹה מַלְכָּא דְּמִצְרַיִם

רש"י

(יד) **ועשיתי שפטים בנא.** מלכסנדריה: (טז) **להבקע.** חומתה הנבקע: **צרי יומם.** לריס ויבלו עליה יום יום: (יז) **והנה בשבי תלכנה.** שתיהן המדינות חון ופי בסח: (יח) **חשך היום.** ימנע האור: **ענן יכסנה.** לרס תבא עליה וחכסנה ותחשך כיום כסוי ענן: **ובנותיה.** וכפרגמא: (כא) **את זרוע פרעה מלך מצרים שברתי.** כבר פעם אחרת שפתי חילו ביד נבוכדנצר בשל הרבינות ליהויקים כמה שנאמר בספר (ירמיה מ"ו) למצרים על חיל פרעה נכה מלך מצרים לאמר סיח על נסר קרת בכרכיים לאמר הכה נבוכדנצר וגו': **והנה לא חבשה.** מחומו היום ובלאמה כמה שנאמר בם' (מלכים ג' כ"ב) בפופו ולא הוסיף עוד מלך מצרים לעלות מחרבו

מצודת ציון

(יד) **בנא.** היל מלכסנדריה כ"י: (טז) **מעוז.** עניי מחקי: (יז) **חול תחול.** מלשון הלאלה וגעל: **להבקע.** מלשון בקיעה ופתיקה: (יח) **חשך.** ענין מניעה כמו ולא חשכת (בראשית כ"ג): **מטות.** כ"ל בדי העול: (כא) **חבשה.** ענין קשירת

(יד) **בנא.** היל מלכסנדריה כ"י: (טז) **מעוז.** עניי מחקי: (יז) **חול תחול.** מלשון הלאלה וגעל: **להבקע.** מלשון בקיעה ופתיקה: (יח) **חשך.** ענין מניעה כמו ולא חשכת (בראשית כ"ג): **מטות.** כ"ל בדי העול: (כא) **חבשה.** ענין קשירת

מצודת דוד

ונשיא וגו'. כ"ל ונפילת שבנים מהכן מלכים: **לא יהיה עוד.** כ"ל עד זמן מהודה לא יהיה עד מהללוס להבעיס שכם כמ"ש למעלה: **ונתתי יראה.** תמיד יהיה שם פחד ויעודה ומשלה העמיים: (טו) **מעוז מצרים.** שהוא מחוק מלכים שהיו עיר בלוכה וחזקה: **את המון נא.** לה המון עם כלי היתה גם כבר עם:

(טז) **חול תחול סין.** עיר סין תלעה בגבעה: **תהיה להבקע.** כ"ל תהיה נחתה ומוכנת להבקע מוחמה עם כי היא עיר בלוכה: **צרי יומם.** הלריס יבואו עליה בחוך היום לכבשה ולא בלילה כנגדים: (יז) **והנה.** כפי הפלגים תלכנה בשבי: (יח) **חשך היום.** מי שבא עליו לרב נדמה לו כאלו מעגן ממנו מאור היום וכן יום חושך ומעלה (יואל ג'): **בשברי שם.** בעת שישבור שם מוטות מלכים כ"ל מוטות העול שהכבידו על האומות: **ונשבת בה.** מתפארתם ויגדול ממשלה חזקה: **היא.** העיר מתפארתם הנעלה יכסה לומה כי מאד יחמך לה: **ובנותיה.** בנות העיר בפני מלכה: (יט) **כי אני ה'.** הנאמן לשלם גמול: (כ) **באחת עשרה שנה.** לנגות יהויכין ומלכות לדקיה: **בראשון.** בחדש הלאבון: (כא) **את זרוע וגו'.** הנה כבר שברתי לו מחת מהזרועות של פרעה כ"ל כבר מקבתיו פעם ג"כ כ"ל בפנה ד' ליהויקים כמ"ש בירמיה שלו ופמ"ב כ"ד ולקח לו מלך גדר מלכו: **והנה לא חבשוה.** עדיין לא קשר מחבושה על השבר לחת לפרעות על השבר לפנים. כלילה לקשרה היעב לחזק לוחי

לָתֵת רְפָאוֹת לָשׂוּם חִתּוּל לַחֲבֹשׁ לְהֶחֱזִקָהּ לְתָפְשׂ בַּחָרֶב׃ כב לָכֵן
כֹּה־אָמַר וַאדֹנָי יְהוִה הִנְנִי אֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם וְשָׁבַרְתִּי אֶת־
זְרֹעֹתָיו אֶת־הַחֲזָקָה וְאֶת־הַנִּשְׁבֶּרֶת וְהִפַּלְתִּי אֶת־הַחֶרֶב מִיָּדוֹ׃
כג וַהֲפִיצוֹתִי אֶת־מִצְרַיִם בַּגּוֹיִם וְזֵרִיתִים בָּאֲרָצוֹת׃ כד וְחִזַּקְתִּי אֶת־
זְרֹעוֹת מֶלֶךְ בָּבֶל וְנָתַתִּי אֶת־חַרְבִּי בְּיָדוֹ וְשָׁבַרְתִּי אֶת־זְרֹעוֹת
פַּרְעֹה וְנָאַק נַאֲקוֹת חָלָל לְפָנָיו׃ כה וְהַחֲזַקְתִּי אֶת־זְרֹעוֹת מֶלֶךְ
בָּבֶל וּזְרֹעוֹת פַּרְעֹה תִּפֹּלְנָה וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה בְּתִתִּי חַרְבִּי בְּיַד
מֶלֶךְ־בָּבֶל וְנָטָהּ אוֹתָהּ אֶל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ כו וְהֵפַצְתִּי אֶת־מִצְרַיִם
בַּגּוֹיִם וְזֵרִיתִי אוֹתָם בָּאֲרָצוֹת וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃

לא א וַיְהִי בְּאַחַת עֶשְׂרֵה שָׁנָה בַּשְּׁלִישִׁי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הָיָה
דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ ב בֶּן־אָדָם אֱמֹר אֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם

יג־א וְזֵרִיתִם

תרגום

תַּבְּרִית וְהָא לָא מִתַּקְּפָא לְאִסְתָּאָה לְמִתֶּן עִיצָה לְמַחְכָּם לַאֲתַקָּפָא לְמִיחַד מַלְכוּ׃ כב בְּכֵן כִּדְנָן
אֲמַר יְיָ אֱלָהִים הָא אֲנָא שָׁלַח רוּגְזִי עַל פַּרְעֹה מַלְכָּא דְמִצְרַיִם וְאֶתְבַּר יַת מַעְדּוֹהִי וְיַת שְׁלִטוֹנְהִי
תַּקִּיפָא דְבָהוֹן הוּא חֲבַר יַת מַלְכָּתָא וְאַרְמֵי יַת תּוֹקְפָא מִנֵּיהּ׃ כג וַאֲגְלֵי יַת מִצְרָאֵי בֵּינֵי
עַמְמַיָּא וַאֲבַדְרִנּוּן בְּמַדִּינָתָא׃ כד וַאֲתַקֵּף יַת מַלְכוּת מַלְכָּא דְבָבֶל וְאֶתֵּן יַת תּוֹקְפִי בִּידֵיהּ וַאֲתְבַּר יַת
תְּקוֹף פַּרְעֹה וְיִתְהֲם נָהּ מִסְּעֲנֵי חֶרֶב קֳדָמוֹהִי׃ כה וַאֲתַקֵּף יַת מַלְכוּת מַלְכָּא דְבָבֶל וּמַלְכוּת פַּרְעֹה
תִּתְבַּטֵּל וְיִדְּעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ כַּד אֶתֵּן תּוֹקְפִי בִּיד מַלְכָּא דְבָבֶל וְיִתְפְּרַע פּוּרְעָנוּת מִן אַרְעָא דְמִצְרָיִם׃
כו וַאֲגְלֵי יַת מִצְרָאֵי לְבֵינֵי עַמְמַיָּא וַאֲבַדַּר יַתְהוֹן בְּמַדִּינָתָא וְיִדְּעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ׃

לא א וַהֲוָה בְּחַדָּא עַסְרֵי שְׁנִין בְּתִלְיְתָאָה בְּחַד לְיַרְחָא הֲוָה פִּתְגָמָא גְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי
לְמֵימָר׃ ב בַּר אֱנָשׁ אֱמַר לְפַרְעֹה מַלְכָּא דְמִצְרַיִם וּלְאַתְרַגּוּשָׁתֵיהּ לְמַן דְּמִיתָא בְּתוֹקְפָךְ׃

רש"י

כי לקח מלך בבל מנכר פרה עד כאן מצרים ובסגנון זה נכתבה ירמיה גם הוא על מואב המכה בלבון רפואה אין לה שנאמר (ירמיה מ"ו) עלי גלעד וקחי צרי בתולת בת מצרים לשוא הרבית רפואות תעלה אין לך. לא הבשם לשון קשירה שקושרין עצם הנשבר: **לשום חתול.** מעשה בגדים ורטייה כמו (לעיל ט"ז) והחבל לא תחלוץ: **לתפש בחרב.** שיהא לו עוד כח להלחם: **(כב) ושברתי את זרעתיו.** לשבור לא הנשים והסייחים שבזרוע כלומר כבר לקח מלך בבל מלך המחר עוד ממסור לו יותר מהלכות כולו: **(כד) וחזקתי.** לשון חיזוק: **(כה) והחזקתי.** לשון לחיץ, שלוחז בידו לשומכה שלא תפול וסופו יוכיח וזרועות פרעה הפולמה שלוחו לומז בהן:

מצודת דוד

למען תוכל לשלחו בחכך להלחם עוד כ"ל לא חזקו מלרים לא כבודם ולא לקחו מהם נקם ועדיין לשלם בידם: **(כב) הנני.** הנה לחי לשלם עם פרעה: **ושברתי.** לחי לשבור לה שתי זרועותיו לה החזקה שלא נשברה מזו וגם לה הנשברת לשבר עוד לבל יהיה לה כחולה כלל וזה לשיל לה החכך מידו כי לא יוכל מעתה להחזיקה בשתה מן הזרועות כ"ל כ"ג יקח גם החרב הנשלחה לו ומה שכבר לקח יחזיק בו לעלמו ולא שלח מחתה ידו ולא יוכל עוד לעמוד נגדו במלחמה: **(כד) ונתתי ונו'.** כ"ל לחי לחן בידו הכח לשבר לה שתי זרועותיו: **ונאנק.** מנעה יאנח לפני כ"ג נפלתו הלל כדרך שהחללים נופלים בעת נפשם: **(כה) תפלנה.** בחזק הנזיכה: **כי אני ה'.** הנאמן לשלם גמול: **בתתי.** בעת לחן חרבי ונו' ויעשה מותה של מלך מלרים להכות בה: **(כו) כי אני ה'.** הנאמן לשלם גמול:

מצודת ציון

מעלים על השבר וכן ולשברה לה תשמחם (לק' ל"ד): **תתול.** עניו כניכת המעלית וכן והמחל לה מחלת (לעיל ע"ו): **לחבשה.** לקשרה: **(כד) ונאנק.** עניו לחמה כמו יאנק חלל (יחזי' כ"ו):

לא (א) **באחת עשרה שנה.** היא שנת המוכתן שהיא שנת י"ל לגלות יהויכין ומלכות לדקיה: **בשלישי.** בחדש השלישי:

וְאֶל־הֲמוֹנוֹ אֶל־מִי דָּמִיתָ בְגָדְלֶךָ׃ ג הִנֵּה אַשּׁוּר אֶרֶז בַּלְּבָנוֹן יְפֵה
עָנָף וְחֹרֶשׁ מֻצַּל וּגְבַהּ קוֹמָה וּבֵין עֲבֹתִים הָיְתָה צַמַּרְתּוֹ׃ ד מַיִם
גִּדְּלוּהוּ תְּהוֹם רֹמְמָתְהוּ אֶת־נַהֲרֹתֶיהָ הֹלֵךְ סְבִיבֹת מַטָּעָהּ וְאֶת־
תְּעָלֹתֶיהָ שִׁלְּחָה אֶל כָּל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה׃ ה עַל־כֵּן גָּבְהָא קֹמָתוֹ מִכֹּל
עֲצֵי הַשָּׂדֶה וַתִּרְבֶּינָה סַרְעַפָּתוֹ וַתֶּאֱרַכְנָה פְּארֹתָיו מִמַּיִם רַבִּים
בְּשַׁלְחֹו׃ ו בְּסַעֲפֹתָיו קִנְנוּ כָּל־עוֹף הַשָּׁמַיִם וְתַחַת פְּארֹתָיו יָלְדוּ
כָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה וּבְצִלּוֹ יָשְׁבוּ כָּל גּוֹיִם רַבִּים׃ ז וַיִּיף בְּגָדְלוֹ בְּאָרְכּוֹ

*הל' רפה *א' במקום ה' *סרעפתיו קרי *נ"א פארתו

ת"א למזיס. נכסות כ"ג שנת ע"ו׃

תרגום

ג הָא אַתּוּרָאָה דְּמָיָא לְאַרְזָא בְּלִבְנָן דְּנוֹפֵיהּ שַׁפִּיר וְסוֹכֵיהּ מַטַּלָּן וְרָם בְּקוֹמָה וְעַל נַגְדִּין שָׁלַח
שָׁרְשׁוֹהִי׃ ד בְּעַמְמַיָּא סַגִּי בְּסוּמְכָוָתָא תַּקִּיף יַת מַלְבָּא שַׁצְּיֵד לְתָחוֹת מַלְכוּתֵיהּ וְיַת שָׁלְטָנוּתֵי
מַגֵּי עַל כָּל מְדִינַת אַרְעָא׃ ה עַל כֵּן רָאֵם בְּהִתְקָפֵיהּ מִכֹּל מַלְבֵי אַרְעָא וְסַגִּיאָה מַשְׁרָיָתֵיהּ וְאִתְנַצָּחוּ
סוּמְכָוָתֵיהּ עַל עַמְמִין סַגִּיאִין בְּאִתְנַצָּחוּתֵיהּ׃ ו בְּמַשְׁרָיָתֵיהּ כְּבִישׁ כָּל בִּרְכִּין תַּקִּיפִין וְיַתְחוֹת
שִׁלְטָנוּתֵי שַׁצְּיֵד כָּל מְדִינַת אַרְעָא וּבְטַלָּל מַלְכוּתֵיהּ יְתִיבוּ כֹּל עַמְמִין סַגִּיאִין׃ ז וְאִתְנַצָּה

רש"י

לא (ב) אל מי דמית בגדלך. כשמתגדלת לגבהי אל מי היית סבור להמות: (ג) הנה אשור. שהפלתי כבר:
ארז בלבנון. היה: והרש מצל. יער מסוך על גדול: ובין עבתים. עלי רענן: צמרתו. ליח"ת בלע"ז׃ (ד) מים גדלוהו תהום רממתהו. בעממיות סגי בסומכותא תקיף ית מלכיא שעציד לתחות מלכותי' וית שלטונותי מני על כל מדינת ארעא. ומדרש אגדה ודין עבותים היתה למרחו מהוכן זכה לבהלה לפי שנמנע מעלה דור הפלגה שנמחר מן השרף שהוא יפה לשורר (ברחשים י') כשנעשו כל בתי העולם קליעה לחה לבוש בשעה למרוח בו לז היתה למרחו נרחים לעמה ולא נשתלשלה עמהם: מים גדלוהו תהום רוממתהו. על שמעט לקול יונה בן אמתי שירד לתהום ושבו ממני מים מחתם אשר בכנפיהם: תעלתיה. פוסי"ך בלע"ז: אל כל עצי השדה. להשקותם והלוגמא כתרגומו של יונתן כח תחורקה דמיא לאחרזא בלבנון וגו' (כבעמוד):
(ה) סרעפתיו. ענפיו: פארתיו. זמורותיו: ממים רבים בשלחו. פלרוסי"ו ע"י מיס רבים. בשלחו פלרוסיו. כלומר בגדלו פלרוסיו ולשון שילוח מופל בהם כמו ושלחה פלרוסי (לעיל ט"ז): (ו) בסעפתיו. בענפיו: קננו.
לשון קן: (ז) וייף. לשון יופי:

מצודת ציון

לא (ב) דמית. מלשון דמיון והשוואה: (ג) וחרש. ענין קציף וכן כעוצם החורש והמזיר (ישעיה י"ז) וכ"ל יער בעל קעיפים: מצל. מלשון לל: עבתים. ענין קלישה כמו ועבף עז עבות (ויקרא כ"ג): צמרתו. כן יקרא הקציף העליון בשלילן העולה למעלה וכן למעה המרח (לעיל י"ז): (ד) רממתהו. מלשון הרמה: משעה. מלשון נטישה: תעלתיה. תמת המים כמו תעלת הבכה (ישעיה ז') : (ה) גבהא. שלימ"ח במקום ה"ח ותרבינה. מל' רבוי: סרעפתיו. קעפותיו וכ"ל ענפיו ויהכן שהוא מלשון צוות שבעבי (שהלים ל"ד) שהוא ענין מתפצה כמו שמלא קציף ומשוקף לשמיר כמ"ש קעפים שמחי (שם ק"ע) : פארתיו. גם הוא ענין ענף וכן מקנף פלהה (ישעיה י') : (ו) קננו. מלשון קן והוא מדור העופות: (ז) וייף. מל' יופי: בארך. עם לוכך וגם הגי"ת במקום עס וכן הרך לך בשפה

לכן נגבה קומתו וגו' וכן ענפיו ומחלכו להתפצל למרחוק: ממים רבים בשלחו. כשהתהום משלח מים הרבים: (ו) בסעפתיו וגו'. כל העופות עשו לעלמן קן ומקום מדור בין ענפיו: ותחת פארתיו. הם הענפים הקטנים ולפעמים ילדו כל מיני השדה להיותו מקום מכוסה: ובצלו. מחת ללו ישבו כל הגויים וכ"ל נעשוב מרבים ההפצעה גדלה ממשלתו מכל מלכי המדינה ומחפצעה בתלוקות המקומות וכל העופות היו נכנעים לו: (ז) וייף בגדלו. יפה היה בגדלו עם לוכך

מצודת דוד

(ב) ואל המונו. אל המון עמו: אל וגו'. הלא לומר אל מי מהמלכים דמית בשפלך בגוב הגודל שיש לך: (ג) הנה אשור. כלומר הלא גדול ממך היה אשור כי היה אלו בלבנון הלא לומר מובחר מהמלכים בלאו הגבוה מכל עלי הלבנון: יפה ענף. היה בעל יפה ענף ובעל קעיף מתפצל ועושה לל הכנה: ובין עבתים. הקעיף העליון היתה בין עבותים הם הענפים המתפצלים הקלועים שלא בחלה וזהו לבד הנותן פלאי: (ד) מים גדלוהו. המים השקו אותו וגדלוהו והתהום הניעו למעלה בגוב הגובל: את נהרתיה. כ"ל כ"ל מהתהום התהום היה הולך סביבות מעטה של האילן להשקותה: ואת תעלתיה. לאת המים שהם פלגי מים קטנים שלאת התהום אל כל אלי השדה להשקותם וענין המשל הוא שהיה קטנתך מלך גדול מכל מלכי השדה והיה מושפע בעובה מרובה והשפעה כל הלומות היו נמשכים ממעט קו למול השפעתו: (ה) על כן. הוליל וכוב המים השקה לותו ממים רבים בשלחו. כ"ל כל זה היה מקנת המים הרבים שהתהום משלח בו: (ו) בסעפתיו וגו'. כל העופות עשו לעלמן קן ומקום מדור בין ענפיו: ותחת פארתיו. הם הענפים הקטנים ולפעמים ילדו כל מיני השדה להיותו מקום מכוסה: ובצלו. מחת ללו ישבו כל הגויים וכ"ל נעשוב מרבים ההפצעה גדלה ממשלתו מכל מלכי המדינה ומחפצעה בתלוקות המקומות וכל העופות היו נכנעים לו: (ז) וייף בגדלו. יפה היה בגדלו עם לוכך

דָּלִיּוֹתָיו כִּי־הָיָה שָׁרְשׁוֹ אֶל־מַיִם רַבִּים: ח אֲרָזִים לֹא־עִמְּמֻהוּ בְּגַן־
אֱלֹהִים בְּרוֹשִׁים לֹא דָמוּ אֶל־סְעַפֹּתָיו וְעַרְמֹנִים לֹא־הָיוּ כְּפְאֹרָתָיו
כָּל־עֵץ בְּגַן־אֱלֹהִים לֹא־דָמָה אֵלָיו בְּיָפְיוֹ: ט יָפָה עֲשִׂיתִיו בְּרֹב
דָּלִיּוֹתָיו וַיְקַנְאֻהוּ כָּל־עֲצֵי־עֵדֶן אֲשֶׁר בְּגַן הָאֱלֹהִים: י לָכֵן כֹּה אָמַר
אֲדֹנָי יְהוִה יַעַן אֲשֶׁר גָּבַהְתָּ בְקוֹמָה וַיִּתֵּן צַמַּרְתּוֹ אֶל־בֵּין עֲבוֹתִים
וָרָם לִבָּבוֹ בְּגָבְהוֹ: יא וְאֶתְּנֵהוּ בְּיַד אֵל גּוֹיִם עָשֹׂה יַעֲשֶׂה לּוֹ
בְּרִשְׁעוֹ גְּרַשְׁתִּיהוּ: יב וַיְכָרְתֻהוּ זָרִים עָרִיצֵי גּוֹיִם וַיִּטְּשֻׁהוּ אֶל־
הֶהָרִים וּבְכָל־גֵּאָיוֹת נָפְלוּ דָלִיּוֹתָיו וַתִּשָּׁבַרְנָה פְּרָאתָיו בְּכָל־
אֲפִיקֵי הָאָרֶץ וַיֵּרְדוּ מִצִּלּוֹ כָּל־עַמֵּי הָאָרֶץ וַיִּטְּשֻׁהוּ: יג עַל־מַפַּלְתּוֹ

*נ"א כרשעו

תרגום

בְּסוּמְבָּוָתֵיהּ בְּסַגֵּי גַּבְרוֹהִי֙ אֲרֵי הֲוָת אֵימָתֵיהּ עַל עַמְמִין סַגִּיאִין: ה מַלְבִּין תַּקִּיפִין לָא אִתְנַצָּחוּ
לְקַבְלֵיהּ בְּתַקּוֹף גְּבוּרָא דַּהֲוָת עִמֵּיהּ מִן קֳדָם יְיָ שַׁלְטוֹנִין לָא קָמוּ קֳדָם מַשְׁרִיתֵיהּ וְגִבָּרִין לָא יְכִילוּ
בְּסוּמְבָּוָתֵיהּ בְּתַקּוֹף גְּבוּרָא דַּהֲוָת עִמֵּיהּ מִן קֳדָם יְיָ לָא דָמֵי לֵיהּ בְּתוּקְפֵיהּ: ט שַׁפִּיר עֲבַדְתֵּיהּ
בְּסַגֵּי גַּבְרוֹהִי וְזָעוּ מִן קֳדָם יְיָ כָּל מַלְכֵי קֶדֶם בְּתַקּוֹף גְּבוּרָא דַּהֲוָת עִמֵּיהּ מִן קֳדָם יְיָ: י בְּכֵן
כְּדֵין אָמַר יְיָ אֱלָהִים חֲלַף דְּרַמְתָּא בְּקוֹמָה וִיהַב מַרְוָתֵיהּ עַל מַלְכְוָתָא וְרָאֵם לִבֵּיהּ בְּתוּקְפֵיהּ:
יא וְאַמְסְרִנֵיהּ בִּידְ תַּקִּיף עַמְמַיָּא אֶתְפְּרַע מִנֵּיהּ בְּחוֹבֵיהּ תְּרֵיכְתֵּיהּ: יב וְשֵׁיצִיתֻהוּ נוּכְרָאִין
תַּקִּיפֵי עַמְמַיָּא וְרַטְּשׁוּהִי עַל טוּרַיָּא וּבְכָל חֵילָא נְפָלָא מַשְׁרְיָתֵיהּ וְאִתְבַּדְּרוּ סוּמְבָּוָתֵיהּ בְּכָל
פְּצִידֵי אַרְעָא וּנְחַתוּ מִטְּלֵל מַלְכוּתֵיהּ כָּל עַמְמֵי אַרְעָא וְרַטְּשׁוּהִי: יג עַל מַפַּלְתֵּיהּ קְטוֹלוֹהִי

רש"י

דליותיו. לְפִ הסֵ לשון עניפים המעוים לאורך לכל לד כמין דליו' הכרס שעורלפ"ם בלע"ו: **(ה) לא עממהו.** לפ כהו חלרו. כלומר לפ היה בהסֵ לאד נאה ממנו: **בגן אלהים.** כלומר בכל העולם: **וערמנים.** קסטניט"ם בלע"ו: **(ט) כל עצי עדן.** כלומר כל המלכים המשובחים: **(י) יען אשר גבהת בקומה.** כך אמרתי לאשור: **(יא) ביד אל גוים.** ביד קסה שבגוים ביד נבוכדנאצר נתתיו לאמר מר שהוֹ רשאוֹה כבם ניומה: **עשה יעשה לנו.** נבוכדנאצר ככל רצוני: **(יב) ויטשהו.** ויפילוהו לארץ כמו (במדבר י"ח) ויעט על המחנה: **(יג) על מפלתו**

מצודת דוד

דליותיו כי מילן גדול נמשך לו ליופי לוכך הדליות ולפ זה נזכלם זה: **כי היה שרשו.** כ"ל וכל זה נלה בעבור שהיה שרשו סמוך לפ מים רבים כ"ל כמה ממשלתו וממשלת שריו בעבור מרבית השפע: **(ח) ארזים לא עממהו.** לפ היו מגיעים גבן לגבהים שפתיהו ויכלו לפ להגיע זה כי הוא העולם על כולם ויותר נגלה ונכלה מהם: **ברושים.** פילגי ברוש לפ היו דומים לפ קעיף ההוא: **וערמנים.** פילגי לממון לפ היו כענפי ההגי ההוא: **כל עץ.** ממשל מיני העליים: **לא דמה וגו'.** כ"ל לפ היה מלך בעולם גדול ממנו ושריו ממשלו יותר ממלכי הלומות:

(ט) יפה עשיתיו. לפ להלה הזה עשיתיו יפה בעבור מרבית הדליות לשם זו ולכן קנאוהו זו כל עלי עדן לשם הס בגן האלהים הנמשה בתוך העדן כ"ל כי' מושל הכפה בעבור מרבית שהיה יפה מזוק וכל מלכי הלדמה מתקנאין זו: **(י) כה אמר ה'.** על מלך לשור: **ויתן צמרתו.** הפעיף העליון ניתן לפ בין העניפים הקלועים שהוֹ דבר פלה: **ורם לבבו.** מלד מחגלה בעבור גאוהו: **(יא) ואתנהו.** לכן נתתי לוהו ביד התקיף שנבכ"ום הוֹ כ"ל והוֹ עשה לו מה שבלבי ובעבור בשעו בשמתי לוהו מן העולם ע"י כ"ב: **(יב) ויכרתהו.** עניים ככריס חזקים שבאומות הס בכחו לוהו ועזרו עניניו: **אל ההרים.** על ההריס ובכל העמקים נפלו עניניו והתייעה שבוכות בכל ענפיו המקום נפלס כי היו דבוקות בהגלי לדס: **וירדו.** לפ ישבו עוד בצלו ועזרו לוהו: **(יג) על מפלתו.** על העניפים שנפלו בלרץ ישבכו השופות:

יִשְׁכְּנוּ כָּל־עוֹף הַשָּׁמַיִם וְאֶל־פְּרָאתָיו הָיוּ כָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה: יד לְמַעַן
אֲשֶׁר לֹא־יִגְבְּהוּ בְקוֹמָתָם כָּל־עֲצֵי־מָיִם וְלֹא־יִתְּנוּ אֶת־צַמָּרָתָם
אֶל־בֵּין עֲבתִים וְלֹא־יַעַמְדוּ אֵלֵיהֶם בְּנִבְהָם כָּל־שֹׁתֵי מָיִם כִּי
כֻלָּם נִתְּנוּ לַמָּוֶת אֶל־אֶרֶץ תַּחְתִּית בְּתוֹךְ בְּנֵי אָדָם אֶל־יוֹרְדֵי בוֹר:
טו כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה בְּיוֹם רִדְתּוֹ שְׁאֹלָה הֶאֱבַלְתִּי כִּסֵּיתִי עָלָיו
אֶת־תְּהוֹם וָאֶמְנַע נַהֲרוֹתֶיהָ וַיִּכָּלְאוּ מַיִם רַבִּים וָאַקְדֵּר עָלָיו לְבָנוֹן
וְכָל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה עָלָיו עָלְפָה: טז מִקּוֹל מַפַּלְתּוֹ הִרְעַשְׁתִּי גוֹיִם
בְּהוֹרְדִי אֹתוֹ שְׁאֹלָה אֶת־יוֹרְדֵי בוֹר וְנֻחֲמוּ בְאֶרֶץ תַּחְתִּית כָּל־

*הא׳ בצרי

תרגום

שְׁרִי כָּל עוֹפָא דִשְׁמַיָּא וְעַל פְּרָחֵי מַשְׁרָיָתֵיהּ נָחָא כֹּל חַיַּת בָּרָא: יד בְּדִיל דְּלָא יָרָמוּן בְּתוֹקְפְהוֹן
כָּל מַלְבֵי קֶדֶם וְלָא יִתְּנוּן יַת מַרְוָתְהוֹן עַל מַלְכְוָתָא וְלָא יִתְרַבְּרְבִין לְהוֹן בְּתוֹקְפֵיהוֹן כָּל עַבְדֵי מַלְכֵי
אֲרַי כֻּלְּהוֹן אִתְמְסָרוּ לְמוֹתָא לְאַרְעָא תַּרְעִיתָא בְּגוֹ בְּנֵי אֱנָשָׁא עִם נָחֲתֵי גוֹב בֵּית אַבְדָנָא: טו כְּדֵין
אֲמַר יְיָ אֱלָהִים בְּיוֹם אַחֲהוֹתִי יָתֵיהּ לִשְׁאוֹל אִתְאַבֵּילוּ עֲלוֹהִי חֶפֶת עָקָא יַת עַלְמָא וַחֲרוֹבָא מְדִינְתָא
וְזָעוּ עַמְמִין סַגִּיאִין וַחֲשׁוֹכוּ עֲלוֹהִי אַפֵּי מַלְבָּיָא וְכָל מַלְכֵי עַמְמַיָּא עֲלוֹהִי טַפְּחוּ כַחֲפָא: טז מִקָּל
מַפַּלְתֵּיהּ אַזָּעִית עַמְמַיָּא בְּאַחֲתוּתִי יָתֵיהּ לִשְׁאוֹל עִם נָחֲתֵי גוֹב בֵּית אַבְדָנָא וְאִתְנַחֲמוּ בְּאַרְעָא

רש״י

ישכנו וגו׳. כתרגומו על מפלת קטלוסי: **(יד) עצי מים.** סהם רכיס וחלכיס חלש שעפיהם רכיס ומרוכין מחמת לחלוחית המים אין להם לדמות עלמן לחרזי עבן כלומר לח היה לו להתגאות על ישראל ולח יעמדו עליהם: **אל בין עבתים.** לח יהגאו להסבות גבורתם בתוכי מים לל עלי עבותים: **(טו) ביום רדתו שאלה.** כשהספידתי לח מלך אשור ביד חזיבו: **האבלתי.** עליו לאבלים רבים שהיו סמוכין עליו: **כסתי עליו את תהום.** כסיתי בשבילו לח תהום שהיה רגיל להסקיתו ולבדלו כמו שהמר למעלה תהום רוממתהו לתהו היה כסיתיו שלח יעלה ויכסה לח מבערתו כלומר הסלקתי לח עוזריו: **ואמנע נהרותיה.** שהיו סולכין שביבות תעטה: **ויכלאו מים רבים.** שהיו מלריכין פלרותיו כמו שהמר למעלה ותלרכנה פלרותיו ממים רבים: **ואקדר.** בשבילו לבמון. ולקליר לשון שהרוה: **וכל עצי השדה.** שהיו תעלותיו שלוחים לליהם כמ״ש למעלה: **עליו עלפה.** בשבילו פסק לחלוחה כלשה שהמצלף ורומו פורחה פשמ״ר בלע״ז: **(טז) וינחמו בארץ תחתית.** שהר יורדי גיהנם

מצודת ציון

(יד) **אליהם.** עניו מוזק כמו ולח לול הלכן לקח (לעיל י״ז): (טו) **שאלה.** בור הקבר: **האבלתי.** מל׳ לבילות: **ויכלאו.** עניו מלסר וכן כלוא ולל לזל (תהלים פ״ח): **ואקדר.** עניו שהרוה כמו שחם ויבש קדרו (יואל ב׳): **עלפה.** עניו העדר הרגשה וחלישות כמו בניך עלפו (ישעיה ל״ה): (טז) **הרעשתי.** בעבור שהמלכים נתון לל בין עבותים: **ולא יעמדו אליהם.** כ״ל לל יהיה עמידה וקיום לל המיזוק לסר בהם בעבור גבהות העלים שהיו המים וכלומר בזה יבלו כי קוצר החזק בעבוד מבניס הגשוה. כ״ל כל המלכים המוזלים בני הספע יקחו מוסר ולל יתגאו עוד כי יבלו שהגאוה מביל המזק: **כי כלם.** לבי שכולם מעומדים למות לבדה לל לרן תמתים והוא הקבר ולהיות בתוך שהר בני לדם ודומה להם ולתוספת בילור למר לל יובדי בור ובאלו יאמר והוא״ל וכולם עומדים למיתה מה עניו להתגאות במבניס הממאלה והספע: **(טו) ביום רדתו.** ביום שהובדתי לת לבור לל בור הקבר האבלתי עליו לחשיס והתהום שהי׳ רגיל להסקיתו כשהי עליו סך להסתבל עליו והוא על דרך משל: **ואמנע.** שהוות התהום שהיו מסקות לותו מנעתי לותם לבל יעבכו האויל ולין עוד לוכך להם: **ויכלאו וגו׳.** מי התהום נבלאו בשקותם ולל יבלו עוד: **ואקדר.** עלי הלבנון בשחכו על מפלתו: **עליו עלפה.** בעבור מפלתו כשהעלים כל אחת מהעליס לגודל האבדה לפי שהשלו לאוז אומר שעלי הלבנון האחבלו עליו ו״ל כל שביו ובנדוניו התאבלו על מפלתו: **(טז) מקול מפלתו.** משמיעת קול מפלתו הבעשתי גויס כי תכזו שלש יקראו להס כשקדו: **בהורידי.** בזה יפרש מה היל המפלה ושאר בעת הורידי לותו לל השאול עם שאר יורדי בור ודומה להס: **וינחמו.** בשבר הבאו הבחומין כל עלי ערן וגו כ״ל המלכים והשרים שהיו מרוזים בשפע קבלו תנחומין על מיתתם בשלותם שגם לתור נלקה כמותם (כי כן הדרך כשחדם רותה שהמלכה הנשחה עליו **נפ** נס על נדוליס ממנו מתנחם לו לשמותן):

מצודת דוד

וחית השדה. כ״ל בשבור שהמלאה בדוב ממשלתו נחתיו ניד כ״ג ותבד לותו ולח עתו מהם הלבו שבי ומהם נפלו בתוכ ע״פ השדה והיו למאכל לעוף השמים ולחית הלרן ולל יתגאל עוד בגויס ולל יהיו עוד ככעיס לו: **(יד) למען וגו׳.** כ״ל המשפע הזה נעשה בו למען יקחו מוסר וכל העליס שותי המיס לל **יגבהו** להביס לבשם בשבור גודל קומתם: **ולא יתנו.** כ״ל לל יתגאו

עֲצֵי־עֵדֶן מִבְחַר וְטוֹב־לְבָנוֹן כָּל־שֹׁתֵי מָיִם: יז גַּם־הֵם אִתּוֹ יָרְדוּ
שְׁאֹלָה אֶל־חַלְלֵי־חָרֶב וּזְרֹעוֹ יָשְׁבוּ בְצִלּוֹ בְּתוֹךְ גּוֹיִם: יח אֶל־מִי
דָמִיתָ כָּכָה בְּכָבוֹד וּבְגֹדֶל בַּעֲצֵי־עֵדֶן וְהוּרַדְתָּ אֶת־עֲצֵי־עֵדֶן אֶל־
אֶרֶץ תַּחְתִּית בְּתוֹךְ עֲרֵלִים תִּשְׁכַּב אֶת־חַלְלֵי־חֶרֶב הוּא פַרְעֹה
וְכָל־הֲמוֹנֹה נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה:

לב א וַיְהִי בִּשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה שָׁנָה בִּשְׁנֵי־עָשָׂר חֹדֶשׁ בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ
הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: ב בֶּן־אָדָם שָׂא קִינָה עַל־פַּרְעֹה
מֶלֶךְ־מִצְרַיִם וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כְּפִיר גּוֹיִם נִדְמֵיתָ וְאַתָּה כַּתַּנִּים
בַּיַּמִּים וַתָּנַח בְּנַהֲרוֹתֶיךָ וַתִּדְלַח־מַיִם בְּרַגְלֶיךָ וַתִּרְפֹּשׂ נַהֲרֹתָם:

*נ"א בנהרתיך ר"א ותרפש

תרגום

אַרְעִיתָא כָּל מַלְכֵי קֶדֶם שַׁלְטוֹנִין וְעַתִּידֵי נִכְסָיָא כָּל עַבְדֵי מַלְכוּ: יז אַף אִנּוּן עִמֵּיהּ אִתְּחֲתוּ
לִשְׁאוֹל עִם קְטִילֵי חַרְבָּא וְשַׁלְטוֹנֵהּ אִתְּבְּרוּ מִתְקַבְּלִין בְּגוֹ מַלְכְוָתָא: יח לְמַן דְּמֵית כְּדֵין בְּיִקְרָ
וּבְרִבּוּ בְּמַלְכֵי קֶדֶם וְתִתְּחֵת עִם מַלְכֵי קֶדֶם לְאַרְעָא אַרְעִיתָא בְּגוֹ חַיָּבַיָּא תִּשְׁכַּב עִם קְטִילֵי חַרְבָּא
הוּא פַרְעֹה וְכָל אִתְרְגִשְׁתֵּיהּ אֲמַר יְיָ אֱלָהִים:

לב א וַהֲוָה בְּתַרְתָּא עַסְרֵי שְׁנִין בְּתְרֵי עַסַר יַרְחִין בְּחַד לְיַרְחָא הֲוָה פִּתְגָם גְּבוּאָה מִן קֳדָם
יְיָ עִמִּי לְמֵימָר: ב בַּר אָדָם טוֹל אֲלָיָא עַל פַּרְעֹה מַלְכָּא דְמִצְרַיִם וְתֵימַר לֵיהּ תַּקִּיף בַּעֲמַמַיָּא
הַוְיְתָא וְאַתְּ כְּתַנִּינָא בְיַמַּיָּא וְאַנְהַרְתָּא בְּמֵישָׁרֵיתָךְ וַאֲזַעְתָּא עַמְמַיָּא בְּסוּמְבוֹנָךְ וְאַחֲרַבְתָּא מְדִינָתְהוֹן:

רש"י

קִבְּלוּ תַּנְחוּמִי לְמֹרוֹ לְךָ זֶה כְּמוֹנוּ: (יז) וזרעו ישבו בצלו. וְעוֹזְרָיו לְאֵיזֶה יִשְׁבוּ בְּצִלּוֹ: (יח) אל דמית ככה. לְאֵיזֶה פַּרְעֹה לִמְעֹלָה עִדֵּן אֵיזֶה מִי מְעֻלֶּה כְּלוֹמַר בְּכָבוֹד וּבְגֻדֻלָּה וּכְמִי רְמִיּוֹתָיו שֶׁהוֹרַדְתִּיו שְׁחוֹל וְלֹא לְאֵיזֶה עִדֵּן עִם עֵצִי עֵדֶן עִם שְׁאָר מַלְכֵי חִזְקִיּוֹ: **אל ארץ תחתית.** גֵּיהִנֹּם:

לב (ב) כפיר גוים נדמית ואתה כתנים בימים. סִיחַ לְךָ לִרְבּוֹץ תּוֹךְ יְאוֹרֶיךָ כְּמִשְׁפַּט הַתַּנִּים וְלֹא לְצֵאת עַל
סִיחָה וְהִטְרַחְתָּ בְּלֶבֶךְ וּדְמִיתָ בְּעַצְמֶךָ לִכְפִיר הַסָּלוּט בְּיִסּוּרִים וְיוֹצֵא לְטָרְפּוֹ טֶרֶף: **ותנח בנהרתיך.** וּמָצָאתָ
חוֹן עִם נַהֲרוֹתֶיךָ לְשׁוֹן גּוֹחִי מְצוּיָן (חֻלִּין כ"ב) כִּי יָגִיחַ יַרְדֵּן (יְהוֹשֻׁעַ ג') וְתוֹרֵב יִשְׂרָאֵל מְגִיחַ מִמְּקוֹמוֹ (סוֹפְטִים
כ') לְשׁוֹן כֵּבֶר סְמוּכָא וְיוֹצֵא מְבִיא מִסְתֹּרִים: **ותדלח.** לְשׁוֹן עֲכִירָה: **ברגליך.** רַגְלַיִם לָךְ הָיוּ לְךָ וְעַזְיְתִי לְךָ
רַגְלַיִם כְּחִיּוֹת הַמֶּרְכָּב לַעֲבוֹר מֵימֵי הַמְּרוֹמוֹת לִרְפּוֹס נַהֲרוֹתֶיךָ וְהַדּוֹגְמָא כְּתַרְגּוּם יוֹכִין וְתִגְחָתָא בְּמִשְׁרֵיתָךְ וְתִזְעָזְעָא

מצודת דוד

(יז) גם הם אתו. כ"ל הַמְּהוּמִין תִּהְיֶה הוֹלִיךְ וְהִסִּיג גַּם אֹתוֹ יִרְדוּ שְׁאוֹלָה אֵל מְצַב מְלֵאֵי חֶרֶב וְלֹא לְךָ הִסִּיג כִּי כְּמוֹהוּ כְּמוֹהוּ: **וזרעו.** גַּם לְמִצְרִי זְרוֹעוֹ וְעוֹזְרָיו וְאֵצֶל יִשְׁבוּ בְּצִלּוֹ וְהִנֵּה בּוֹ מִצֵּין תּוֹךְ הַגּוֹיִם כּוֹלֵם יִכְלוּ שְׁאוֹלָה: (יח) אל מי דמית. מוֹסֵךְ לְתַחְלֹךְ הָעִנְיָן שֶׁאָמַר אֵל מוֹל פַּרְעֹה אֵל מִי דָמִיתָ בְּגֹדֶל וְכָמוֹהוּ הֵלְאוֹר הָיָה גָּדוֹל מִמֶּךָּ וּמִי עָלָיו בּוֹ וְאָמַר עַתָּה אֵל מוֹל פַּרְעֹה אֵל מִי דָמִיתָ לְהָיוֹת בְּכָבוֹד וּבְגֹדֶל יִתְיַרֵּה וְאַתָּה כֵּן נָמוֹךְ עִלֵּי עֵדֶן וְכָמוֹהוּ לְךָ לֹא דָמִיתָ לְאֵיזֶה שֶׁהִיא הַגָּדוֹל מִכּוֹלָם הֵלְאוֹר גַּם הוּא נָפַל: **והורדת.** לְכֵן גַּם אַתָּה תּוּרַד אֶל הַקֶּבֶר עִם עֵצִי עֵדֶן הֵם שְׁאָר הַמַּלְכִים: **בתוך ערלים.** בְּתוֹךְ לְצִעִים וְדוֹמֶה לָהֶם: **תשכב.** בְּקֶבֶר תִּשְׁכַּב עִם שְׁאָר מַלְכֵי מִצְרַיִם וְדוֹמֶה לָהֶם: **הוא פרעה.** הַשּׁוֹכֵב הֲהוּא הוּא פַּרְעֹה וְכָל הָמוֹן עַמּוֹ:

מצודת ציון

מִלְּשׁוֹן טַעַם וּמַדָּע: **שתי מים.** כ"ל שֶׁהַמַּיִם מַסְקִים לוֹמַר: (יז) וזרעו. עֵינָן חִזּוּק כ"ל עוֹזְרָיו: (יח) ככה. כְּמוֹ כֵּן: **ערלים.** עַכּוּ"ם לְשׁוֹן לֵב כ"ל לְצִעִים:

לב (ב) אליו. כְּמוֹ עָלָיו בְּצִי"ן: **כפיר.** הוּא לְשׁוֹן נְדְמִית. מִלְּשׁוֹן דְּמִיוֹן: **כתנים.** כְּמוֹ כְּתַנִּין וְהוּא דָג גָּדוֹל בְּדְמוּת נָחָשׁ: **ותנח.** מִלְּשׁוֹן נְגִיחָה וְהַכָּפָה נִקְּדוּ לוֹ הוּא עֵינָן מְשִׁיכָה וְהוֹלָכָה כְּמוֹ כִּי תָּחֵה גּוֹחִי מִצְנָן (סַנְהֶדְרִין כ"ב): **ותדלה.** עֵינָן דְּלִיקָה עִם עֲכִירַת הַמַּיִם וְדוֹמֶה לוֹ בְּנִקְדָּה שֶׁלְּמַחְבִּירוֹ: **ותרפס.** עֵינָן דְּלִיקָה כְּמוֹ מְעַיִן נִכְפָּס (מִשְׁלֵי כ"ה):

ג כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה וּפָרַשְׂתִּי עָלֶיךָ אֶת־רִשְׁתִּי בִּקְהַל עַמִּים
רַבִּים וְהֶעֱלוּךָ בְּחֶרְמִי: ד וְנָטַשְׁתִּיךָ בָאָרֶץ עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה אֲטִילֶךָּ
וְהוֹשַׁבְתִּי עָלֶיךָ כָּל־עוֹף הַשָּׁמַיִם וְהִשְׂבַּעְתִּי מִמְּךָ חַיַּת כָּל־
הָאָרֶץ: ה וְנָתַתִּי אֶת־בְּשָׂרְךָ עַל־הֶהָרִים וּמִלֵּאתִי הַגָּאָיוֹת רָמוֹתֶךָ:
ו וְהִשְׁקֵיתִי אֶרֶץ צָפָתְךָ מִדָּמְךָ אֶל־הֶהָרִים וַאֲפִיקִים יִמָּלְאוּ מִמֶּךָּ:
ז וְכִסִּיתִי בְכִבּוֹתְךָ שָׁמַיִם וְהִקְדַּרְתִּי אֶת־כּוֹכְבֵיהֶם שֶׁמֶשׁ בֶּעָנָן
אֲכַסֶּנּוּ וְיָרֵחַ לֹא־יָאִיר אוֹרוֹ: ח כָּל־מְאוֹרֵי אוֹר בַּשָּׁמַיִם אַקְדִּירֵם
עָלֶיךָ וְנָתַתִּי חֹשֶׁךְ עַל־אַרְצְךָ נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה: ט וְהִכְעַסְתִּי לֵב
עַמִּים רַבִּים בְּהָבִיאִי שִׁבְרְךָ בַּגּוֹיִם עַל־אֲרָצוֹת אֲשֶׁר לֹא־יָדַעְתָּם:

תרגום

ג כְּדֵין אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים וְאֶפְרֹס עֲלָךְ יַת מְצַדְתִּי בִּקְהַל עַמְמִין סַגִּיאִין וְתִתְאַחֵד בִּסְרָנָתִי:
ד וַאֲרַטְשָׁנָךְ בְּאַרְעָא עַל אַפֵּי בָרָא אַרְמֵי נְבִלְתָּךְ וְאֹשֲרֵי עֲלָךְ כָּל עוֹפָא דִשְׁמַיָּא וְאַסְבַּע מִנָּךְ
חַיַּת כָּל אַרְעָא: ה וְאֶתֵּן יַת בִּסְרָךְ קְטִילָךְ עַל טוּרַיָּא וְיִתְמַלְיָן חֲלָיָא פְּגָרֵי מַשְׁרְיָתָךְ: ו וַאֲרַוֵי אַרְעָא
דַהֲנָיְתָא מְהָכָךְ עַל טוּרַיָּא וּפִצְדַיָּא יִתְמַלְיָן מִנָּךְ: ז וַאֲחַפְנָךְ עָקָא בְּאַכְהָיוּתִי יַת זִיו וְיַקַר מַלְכִיתָךְ
מִן שְׁמַיָּא עֲרִיוֹן עִם מַשְׁרְיָתָךְ דַּהֲווֹ סַגִּיאִין בְּכוֹכְבַיָּא מַלְכָּ בְּמַשְׁרְיָתֵיהּ יַחְפְנָךְ בְּעַנָּנָא דְמַלֵּיק
וְחַפֵּי יַת שִׁמְשָׁא וּכְסֵיהָרָא בִּימָמָא לָא מַהֲדַר נְהוֹרֵיהּ: ח כָּל שְׁבִילֵי אֲרָחָתִין דְּמַתְקְנִין וּנְטִירִין בְּגַוֵּיךְ
הָא כְמַנְהֲרֵי וַהֲרָיָא בִּשְׁמַיָּא עֲקַלְקְלִנּוּן עֲלָךְ וְתַחֲפֵי עָקָא כְּקִבְלָא יַת אַרְעָךְ אָמַר יְיָ אֱלֹהִים: ט וַאֲזַע

רש"י

עממיא בסומכותך ותחרבתא מדיניתהון: (ג) **בחרמי.** לשון מלוכה והרבה ים במקרא יגורהו בחרמו (חבקוק
א') מלוכי וחרמים (קהלת ז'): (ה) **ומלאתי הגאיות רמותך.** הסלכתך כמו רמה בית (שמו' ע"ו) ו"ל רמותך
ל' רמה. כמו וירם מולעים ויבאש (שם ט"ז): (ו) **והשקיתי ארץ צפתך.** ארץ שאתה קף בה על פני מימי
יהודיך כמו (חיכה ג') ספו מים על ראשי (מלכים ב' ז') ויקף הבדיל לותה החרץ שאתה מדמך: **אל ההרים.**
הגבוהים שבה: **צפתך.** טוספרוטמ"ש בלע"ז: **ואפיקים.** לחויר"ם בלע"ז: (ז) **וכסיתי בכבותך שמים.**
כשאכבה אבערתך יעלה העשן ויכסה השמים ויחשוך המאורות כלומר כל שומעי שמעך יחשבלו זיעהומתו כי ילחמו לוה
לכפשו לומר גם עליו יעמוד המשחית: (ח) **כל מאורי אור בשמים.** שרים של מעלה מליליך: (ט) **והכעסתי**
לב. כלומר ירגז ויחרד לבם: **בהביאי שברך.** בשיחזותי אבידי קרנך לבין עממיא:

מצודת ציון

(ג) **בחרמי.** עניין רשת כמו משחת חרמיהם (לעיל כ"ו): (ד) **ונטשתיך.** עניין פזור כמו ויעבור בלחי (שופטים ע' ו'): **אטילך.** עניין השלכה כמו ויטילו לים הכלים (יונה ל'): **והשבנתי.** עניין חניה: **והשבעתי.** מל' שבישה: (ה) **הגאיות.** מלשון גיל ועמק: **רמותך.** מל' רוממות וגבוה: (ו) **צפתך.** עניין שטיית המים ממעל כמו לבו מים (חיכה ג'): **ואפיקים.** הם המקומות שהמים נגרים ושוטפים בחזק כמו כאפיקים בנגב (תהלים קכ"ו): (ז) **בכבותך.** מלשון כבוי: **והקדרתי.** עניין שחכות ומוסך כמו שחם ויכה קדרו (יואל ג'):

מצודת דוד

(ג) **בחרמי.** עניין רשת כמו משחת חרמיהם (לעיל כ"ו): (ד) **ונטשתיך.** עניין פזור כמו ויעבור בלחי (שופטים ע' ו'): **אטילך.** עניין השלכה כמו ויטילו לים הכלים (יונה ל'): **והשבנתי.** עניין חניה: **והשבעתי.** מל' שבישה: (ה) **הגאיות.** מלשון גיל ועמק: **רמותך.** מל' רוממות וגבוה: (ו) **צפתך.** עניין שטיית המים ממעל כמו לבו מים (חיכה ג'): **ואפיקים.** הם המקומות שהמים נגרים ושוטפים בחזק כמו כאפיקים בנגב (תהלים קכ"ו): (ז) **בכבותך.** מלשון כבוי: **והקדרתי.** עניין שחכות ומוסך כמו שחם ויכה קדרו (יואל ג'):

הנהרות המשפיכים מן הימים שאל יהין לך כח ביבשה וכבל הדבר
גמ"ם: (ג) **ופרשתי וגו'.** כלומר מעתה לא תמשול גם שם כי
יבואו עליך שם עם קבל עמיים רבים שהם יעלו לוחך מן
הימים בתוך הרשת שאבי פרשתי עליך כ"ל כ"ש יבוא לתם הכשדי
ושם יפגרו לוחך בתוך מחנהו: (ד) **ונטשתיך.** לשון שזוב מחנך:
ומשליך לוחך ע"פ הבהמה בשדה כי תבול במלחמה ובהי' למאכל לעוף
השמים ולחית הארץ: (ה) **על ההרים.** כי העופות והחיות ישמוט
שמה לאכלם: **רמותך.** הלוחמות שהיה לך יהיה מוטלך בעמקים
כ"ל עוד לא תתגבה בהיותך בשבר מוצך בתוך העמקים:
(ו) **ארץ צפתך.** לחלך שהי היתול עליה להשקותה הבה
לו לשקה לוחך מדמה וכ"ל יהבינה הדם עד שחלך גם על ההרים: **ואפיקים.** מקומות המים יתלאו מדמי ההרוגים שבך והמים
תהפך לדם: (ז) **וכסיתי וגו'.** כי כשתבינים בה המאיר הוא מעלה עשן ולפי גודל הגל כן הוא מכסית העשן והמאיר לא יבראה
בגודל הגלגמו לגל גדול ולכן לתר כשתכבה לוחך יהיה עשן רב ויכוסו השמים עם העשן: **והקדרתי וגו'.** הוא ע"ל ההסלגה
מלוא הלבה הבאה עליו כי העומד בלבה דומה לו כל העולה בתוכך: (ח) **כל מאורי אור.** כל הכוכבים המאירי' לבל בשמים
תעשה חושך למולך: (ט) **והכעסתי.** דרך המדם לכעוס בעלמו כשבא לו לעבר: **בהביאי.** בשעה הזה יהיה כשיהיה נשמע שבר מכתך

וְהַשְׁמוֹתִי עָלַיִךְ עַמִּים רַבִּים וּמַלְכֵיהֶם יִשְׁעֲרוּ עָלַיִךְ שַׂעַר בְּעוֹפְפִי
חַרְבִּי עַל־פְּנֵיהֶם וְחָרְדוּ לִרְגָעִים אִישׁ לְנַפְשׁוֹ בְּיוֹם מַפַּלְתֶּךָ׃
י כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה חֶרֶב מֶלֶךְ־בָּבֶל תָּבוֹאֶךָ׃ יא בְּחַרְבוֹת
גִּבּוֹרִים אַפִּיל הֲמוֹנֶךָ עָרִיצֵי גּוֹיִם כֻּלָּם וְשֹׁדְדוּ אֶת־גְּאוֹן מִצְרַיִם
וְנִשְׁמַד כָּל־הֲמוֹנָהּ׃ יב וְהַאֲבַדְתִּי אֶת־כָּל־בְּהֶמְתָּהּ מֵעַל מַיִם רַבִּים וְלֹא
תְדָלְחֵם רֶגֶל־אָדָם עוֹד וּפַרְסוֹת בְּהֵמָה לֹא תִדְלָחֵם׃ יג אָז אַשְׁקִיעַ
מֵימֵיהֶם וְנַהֲרוֹתָם כַּשֶּׁמֶן אוֹלִיךְ נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃ יד בְּתִתִּי אֶת־
אֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁמָמָה וְנִשַּׁמָּה אֶרֶץ מִמְלֹאָהּ בְּהַכּוֹתִי אֶת־כָּל־
יוֹשְׁבֵי בָהּ וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃ טו קִינָה הִיא וְקוֹנְנוּהָ בְּנוֹת הַגּוֹיִם
תְּקוֹנְנֶנָּה אוֹתָהּ עַל־מִצְרַיִם וְעַל־כָּל־הֲמוֹנָהּ תְּקוֹנֶנָּה אוֹתָהּ נְאֻם

ת"א לז לעקיע. סנהדרין ל"ח: קינה היא. עיכוזין כ"ח:

תרגום

לֵב עַמְמִין סַגִּיאִין בְּאַיְתְיוֹתִי תְּבִירֵי קְרָבָךְ לְבֵינֵי עַמְמַיָּא לְמַדְיָנָן דְּלָא יַדְעָתְנוּן׃ י וַאֲצַדֵּי עֲלָךְ עַמְמִין סַגִּיאִין וּמַלְכֵיהוֹן יִתְמַהְמְהוּן עֲלָךְ תְּמָהָה בְּאַיְתְיוֹתִי עֲלָךְ דְּקָטָלִין בְּחַרְבָּא וְאִנּוּן חָזַן וְיוּעִין מִן קֳדָם תְּבָרְהוֹן גְּבַר לְנַפְשֵׁיהּ בְּיוֹם מְפַלְתָּ קְטוֹלָךְ׃ יא אֲרֵי כִּדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים קְטוֹלֵי חַרְבָּא מַלְכָּא דְבָבֶל יֵיתוֹן עֲלָךְ׃ יב בְּחַרְבָּא דְגִבָּרַיָּא אֲמַגֵּר מַשְׁרְיָתָךְ תַּקִּיפֵי עַמְמַיָּא כֻּלְּהוֹן וְיִבְזוֹן יַת תְּקוֹף מִצְרַיִם וְתִשְׁתֵּיצֵי כָּל אִתְרְגוּשָׁתָהּ׃ יג וְאוֹבֵיד יַת כָּל בְּעִירָא מֵעַל מַיִן סַגִּיאִין וְלָא תְזוּעוּנוּן רַגְלֵי דַאֲנָשָׁא עוֹד וּפַרְסַת בְּעִירָא לָא תְזוּעוּנוּן׃ יד כְּבֵן אַשְׁקֵט לְעַמְמַיָּא וּמַלְכֵיהוֹן בְּנִיסַ אֲדַבַּר אֲמַר יְיָ אֱלָהִים׃ טו כַּד אֶתֵּן יַת אַרְעָא דְמִצְרַיִם צְדִי וְתִצְדֵי אַרְעָא וּמְלָאָהּ בְּאַיְתְיוֹתִי מִנָּא עַל כָּל דְּיָתְבִין בָּהּ וְיֵדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ׃ טז אָמַר נְבִיָּא אִלֵּא הִיא נְבִיאֲתָא וְתֵהֵי לְאִלֵּא כַּפְּרֵנִי עַמְמַיָּא יְלֵלוּן

רש"י

(י) והשמותי. לשון המהון: בעופפי חרבי על פניהם. לשון עוף פורח כשלחי עליך חיל שלומי דרך תרגם: וחרדו לרגעים. לשברים פן גם עליהם יבא כשבר. ל"א לשון רגע ממש כן חברו מנחם: איש לנפשו. כל אחד על עצמו שוויומת"ם בלע"ז: (יג) מעל מים. של שאר מליוות שהיית עוכרת: (יד) אשקיע מימיהם. שלא תעכרם רגל בהמה יסקע הטיט ויהיו הנהרות כשמן המזוקק: (טו) ארץ ממלואה. ארץ שהיה

מצודת דוד

בשלשה הגוים הנמנקים משם לא יעשה: (י) והשמותי. לשמיה על משלחך עמים רבים: ישערו וגו'. כ"ל בעבורך יחכדו כמו מהום סערה: בעופפי. בעת תעופף מלאכי על פניהם כ"ל בעת ימלוך נ"י לכך משלים כי הוא יקבץ מכל ה' : וחרדו לרגעים. בכל רגע יופיעו בחכדה : איש לנפשו. כל ז' יחכד בעבור נפשו ניום משלחך כי יפחד שלא יעבור החכד גם עליו : (יא) תבואך. מגיע עליך ולא יוכל מלכים ילחם : (ב) בחרבות גבורים. הם הכשדים : כלם. כל הגוים עליך יהיו החזקים שבגויים : את גאון מצרים. לח ממשל מלכים : (יג) והאבדתי ונו'. כי המוים יקחם ולא יכלו עוד על המים הכבים לשמות מימיו בהיותם רועים על העשבים הגדלים בשפת המים : ולא תדלחם. עוד לא ידכקו מים לעשות לותם עכוכים לא רגל אדם ולא פרסות בהמה כי מלכים הכל : (יד) אז אשקיע. כשלא ילחם עם מי לעשות לת המים לז לשקיע מימיהם כי הכשב והנהיע יעלו לקרקעית המים ולז לשוך נהכותם להיות לגוליס מבלי עכירות כמו שהן הגלול : (טו) בתתי. זה יהיה בעת לחן לת לרץ מלכים להיות שממה ומחזך ומשכב הלרץ מהיה שממה וריקנים מהכירות הממלאים לותה בעת ההיא כל היושבים בה : וידעו. לז יעשו שלמי כ' הנלמון לשלם גמול : (טז) קינה היא. הנכואה הזאת היא קינה ולכן קבלו הקינה ההיא ולתן נשות הגוים מקוננה לותם : על מצרים. כלומר לל מקוננו הקינה ההיא על מוכתן ולגוף לתכות כ"ל על מלכים לבדה כי היא מיוחדת לה לפי יתרונה :

מצודת ציון

(י) והשמותי. ענין המהון : ישערו. מלשון כוח פעלה : בעופפי. מלשון עפיפה ופריחה ובלשון שלשה ילחל על ההפעפה : (יב) בחרבות. לשון מכה : המונך. המון עמך : עריצי. ענין מוזק : ושדדו. ענין עושק: (יג) תדלחם. ענין המיסה עם העכירה : ופרסות. כן יקראו הנעליס שבקרני הבהמות: (יד) אשקיע. ענין כפילה בדבר בעומק כמו ושקעה כיאור מלכים (עמוס ט'): (טו) ונשמה . מלשון שממון וכבל בדבר על הפלנת השממון : (טז) בנות. ענין עדה כמו בת בבל (תהלים קל"ז) :

אֲדֹנָי יֱהוִה: יז וַיְהִי בִּשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה שָׁנָה בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ הָיָה
דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: יח בֶּן־אָדָם נְהֵה עַל־הֲמוֹן מִצְרַיִם וְהוֹרִדֵהוּ
אוֹתָהּ וּבְנוֹת גּוֹיִם אַדִּרִים אֶל־אֶרֶץ תַּחְתִּיּוֹת אֶת־יוֹרְדֵי בוֹר:
יט מִמִּי נָעַמְתְּ רְדָה וְהָשְׁכְּבָה אֶת־עָרֵלִים: כ בְּתוֹךְ חַלְלֵי־חֶרֶב יִפֹּלוּ
חֶרֶב נִתָּנָה מָשְׁכוּ אוֹתָהּ וְכָל־הֲמוֹנֶיהָ: כא יְדַבְּרוּ־לוֹ אֵלֵי גִּבּוֹרִים
מִתּוֹךְ שְׁאוֹל אֶת־עֹזְרָיו יָרְדוּ שָׁכְבוּ הָעֲרֵלִים חַלְלֵי חָרֶב: כב שָׁם
אַשּׁוּר וְכָל־קְהָלָהּ סְבִיבוֹתָיו קִבְרֹתָיו כֻּלָּם חֲלָלִים הַנֹּפְלִים בֶּחָרֶב:
כג אֲשֶׁר נִתְּנוּ קִבְרֹתֶיהָ בִּירְכְּתֵי־בוֹר וַיְהִי קְהָלָהּ סְבִיבוֹת קִבְרָתָהּ

תרגום

עָהּ עַל מִצְרַיִם וְעַל כָּל אִתְרַגּוּשְׁתָּהּ וְלֵילוּן יָתָהּ אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים: יז וַהֲוָה בְּתַרְתָּא עַסְרֵי שְׁנִין
בְּחַמְשָׁא עַסַר לְיַרְחָא הֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר: יח בַּר אָדָם אֲתַנֵּבִי עַל
אִתְרַגּוּשַׁת מִצְרַיִם וְתַתָּהָא לָהּ וּלְכַפְרֵי עַמְמַיָּא תַּקְפֵּיָא אֲתַנֵּבִי דְיִתְמַסְרוּן לַאֲרָעָא אַרְעִיתָא עִם
נָחֲתֵי גוּב בֵּית אַבְרָנָא: יט מַמָּן אַתְּ גְּבַר חוּת וּשְׁבֵיב עִם חַיָּבַיָּא הָא דְמִטַּטְמְטִין לְבֵהּוֹן: כ בְּגוֹ
קְטִילֵי חַרְבָּא יִתְרְמוֹן לָהּ לְחַרְבָּא יִתְמַסְרוּן לְשֵׁיצָאָה וְיָת כָּל אִתְרַגּוּשַׁתְהוֹן וְיָת כָּל אִתְרַגּוּשַׁתְהוֹן: כא
עִמֵּיהּ תַּקִּיפֵי גִּבָּרַיָּא מִגּוֹ שְׁאוֹל עִם סָעֲדוֹהִי נְחִיתוּ שְׁכִיבוּ חַיָּבַיָּא קְטִילֵי חַרְבָּא: כב תַּמָּן אַתּוּר
וְכָל מַשְׁרְיָתֵיהּ סְחָרְנוּתְהוֹן קִבְרֵיהוֹן דְאִתְקְטָלוּ בְּחַרְבָּא: כג דְאִתְמְסִרוּ לְקִבְרָא בְּסָעֲדֵי
גוּב בֵּית אַבְרָנָא וַהֲוָת מַשְׁרְיָתְהוֹן סְחָרְנוּתְהוֹן קִבְרָתְהוֹן כֻּלְּהוֹן קְטִילַיָּא דְאִתְקְטִילוּ בְּחַרְבָּא דְאִסְתְּסַרוּ

רש"י

עהּ ממולאה מכל טוב: (יח) נהה. בכה וקונן: והורדהו אותה ובנות וגו'. הסנבה עליו ועל כל מכחיבי הסורס שירדו לבאר שחת. כאן הרמהו הקב"ה ליחזקאל שכל מכחיבי הסורס יורדין לגיהנם: (יט) ממי נעמת. כלום נעמת משאר הערלים לף אתה רדה לבור והשכבה לוחס: (כ) חרב נתנה. לחרב נתנה מלריס: (כא) ידברו לו. ידברו עליו ועל עוזריו: אלי גבורים מתוך שאול. סרס סמקר' ודרשו ידברו לו אף עוזריו עם עוזריו כלומר גם על עוזריו לחו ידברו לולי סגבורים שבשאול. וכבה יאמרו עליהם: ירדו שכבו הערלים וגו'. כל לו ולי ולהם ולך הסמוכין לדבור חיסס אלא לסוף על: (כב) שם אשור. בגיהנם: סביבותיו. בתוך שאול קבורותיו מוכיים כי משם לא יצא לעוס בקבר: (כג) בירכתי בור. מעמקי גור. בתוך עמקו: ויהי קהלה.

מצודת ציון

(יח) נהה. מלשון נהי וילולה: ארדם. מל' נעימת. (יט) נעמת. מל' נעים ונמוד: ערלים. עכלי לב וכן ת"י כשיעים: (כא) אלי. עניו מוסף כמו ביד אל גויס (לעיל ל"ל): (כב) בירכתי. עניו סוף ומחכים כמו ולירכתי המשכן יפה (שמות כ"ו):

מצודת דוד

(יז) בשתי עשרה שנה. למלכות לדקיהו והוא שנה אחת לאחר החורבן: בחמשה עשר לחדש. הוא המזכר למעלה בשני עשר חדש: (יח) נהה. אמור נהי וקינה על המן מלריס: והורדהו. כ"ל אמור בשבועי הקינה שיכד וההוכל' תהיה אל לכץ ואתתים אחמור בסוף המקבל: אותה. כ"ל היא אבל לאחר'

ומ"ז יכלו גויס לדיכיס והבוכל' תהיה אל לכץ אתתים הוא הקבר להיות שם עם יוכדי בוב לאבר מעולם וימאר על המלחמה הגדולה לאבר תהיה לעתיד בימי המשיח: (יט) ממי נעמת. על מלעה יאמר שבו אתתיל ההוכיה ממי נעמת כ"ל וכי אתה נעים וחניב מן כל הגופלים בחכב מלחמה וכן גם אתה רדה אל הקבר. ובכב עם הכשעים עלי לב כמוסך: (כ) בתוך. אתני מלריס יבלו בתוך שאר חללי חכב ודומה לסס וכפל הדבר לבא בעניים כדבך מלילת הגעולה: חרב נתנה. עדם מלריס. תהיה נתנה לחכב ואתם ההוכיים משכו אותה וכל המון עמה אל החכב: (כא) ידברו לו. כ"ל החזקים שבגבורי פלעה כשיהיו בשאול יבלו משם אל פלעה עם עוזריו הנה כבר יבלו אל הבור ושכבו שמה הכשעים עלי לב שהיו חללי חכב וכאלו הם יקפבו בחלו אף כולם בשאול והוא ענין מלילה: (כב) שם אשור. במקום המלחמה ההיא יפול גם אשור וכל קהלה: סביבותיו קבריהו. קבילות קבורות המון מלריס יהיו קבורות קהל אשור כ"ל סמוך לסס: כלם חללים. כל הנקבלים שמה יהיו החללים הנופלים בחכב ולא אף מי משם מיוסף עלמון: (כג) אשר נתנו וגו'. כ"ל אשר בעבור זה שיהיו חללי חכב לבן נתנו קבלותיהם בקוף עומק הבור כי בן ידבך לקבור חללי חכב מלחמה לעשות מבילה גדולה ועמוקה ומשליכים אף כולם לתחתית הבור משא"כ אים יחידי השם על מעמו שהדבך הוא לקבר ממעל ולא בעומק כל ובזה יבכם תמלאו לומר לוך יפה מהשבר שיהיו כולם קבילות מלריס הלא כשיש יחוסו במלחמה ואיך יהיו כולם מוכיים למלריס לומר לבי שיהיו כולם אתי חכב לא יבנו קבלים: ויהי קהלה. כ"ל לבן יהיה כל קהלה קבילות קהוקפה של מלריס כי כולם יהיו חללים הנופלים בחכב ולא אם מי על מעמו ולבן לא יבנו קבלים:

כֻּלָּם חֲלָלִים נֹפְלִים בַּחֶרֶב אֲשֶׁר־נָתְנוּ חִתִּית בְּאֶרֶץ חַיִּים: כד שָׁם
עֵילָם וְכָל־הֲמוֹנָהּ סְבִיבוֹת קִבְרָתָהּ כֻּלָּם חֲלָלִים הַנֹּפְלִים בַּחֶרֶב
אֲשֶׁר־יָרְדוּ עֲרֵלִים ו אֶל אֶרֶץ תַּחְתִּיּוֹת אֲשֶׁר נָתְנוּ חִתִּיתָם בְּאֶרֶץ
חַיִּים וַיִּשְׂאוּ כְלִמָּתָם אֶת־יוֹרְדֵי בוֹר: כה בְּתוֹךְ חֲלָלִים נָתְנוּ מִשְׁכָּב
לָהּ בְּכָל־הֲמוֹנָהּ סְבִיבוֹתֶיהָ קִבְרֹתֶיהָ כֻּלָּם עֲרֵלִים חַלְלֵי־חֶרֶב כִּי־
נִתַּן חִתִּיתָם בְּאֶרֶץ חַיִּים וַיִּשְׂאוּ כְלִמָּתָם אֶת־יוֹרְדֵי בוֹר בְּתוֹךְ
חֲלָלִים נִתָּן: כו שָׁם מֶשֶׁךְ תֻּבַל וְכָל־הֲמוֹנָהּ סְבִיבוֹתָיו קִבְרוֹתֶיהָ
כֻּלָּם עֲרֵלִים מְחֻלְלֵי חֶרֶב כִּי־נָתְנוּ חִתִּיתָם בְּאֶרֶץ חַיִּים: כז וְלֹא
יִשְׁכְּבוּ אֶת־גִּבּוֹרִים נֹפְלִים מֵעֲרֵלִים אֲשֶׁר יָרְדוּ־שְׁאוֹל בִּכְלֵי־
מִלְחֲמָתָם וַיִּתְּנוּ אֶת־חַרְבוֹתָם תַּחַת רָאשֵׁיהֶם וַתְּהִי עֲוֹנֹתָם עַל־

תרגום

לְתֻבַר עַל דְּשַׁלִּיטוּ בְּאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל: כד תַּמָּן עֵילָם וְכָל אַתְרַגּוּשְׁתֵּהּ סְחָרְנוּתְהוֹן קְבָרֵיהוֹן כֻּלְּהוֹן
קְטִילַיָּא דְאִתְקְטָלוּ בְּחַרְבָּא דְאִתְּחָתוּ חַיָּבַיָּא לְאַרְעָא אַרְעִיתָא דְאִתְמְסִרוּ לְתֻבַר עַל דְּשַׁלִּיטוּ
בְּאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל וְכַבִּילוּ אִתְכְּנָעוּתְהוֹן עִם נָחֲתֵי גּוֹב בֵּית אַבְדָנָא: כה בְּגוֹ קְטִילַיָּא אִתְמְנָא בֵּית
מַשְׁכַּבְהוֹן לְהוֹן בְּכָל אַתְרַגּוּשְׁתֵּהּ סְחָרְנוּתְהוֹן קִבְרֵיהוֹן כֻּלְּהוֹן חַיָּבַיָּא קְטִילֵי חַרְבָּא דְאִתְמְסָרוּ
לְתֻבַר עַל דְּשַׁלִּיטוּ בְּאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל וְכַבִּילוּ אִתְכְּנָעוּתְהוֹן עִם נָחֲתֵי גּוֹב בֵּית אַבְדָנָא בְּגוֹ קְטִילַיָּא
אִתְמְסָרוּ: כו תַּמָּן מֶשֶׁךְ תּוּבָל וְכָל מַשְׁרְיָתְהוֹן סְחָרְנוּתְהוֹן קִבְרָתְהוֹן כֻּלְּהוֹן חַיָּבַיָּא קְטִילֵי חַרְבָּא
דְאִתְמְסָרוּ לְתֻבַר עַל דְּשַׁלִּיטוּ בְּאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל: כז וְלָא יִשְׁכְּבוּן עִם גִּבָּרַיָּא דְאִתְקְטָלוּ מֵחַיָּבַיָּא
דְאִתְּחָתוּ לִשְׁאוֹל בֶּמָנֵי קְרָבֵיהוֹן וִיהַבוּ יָת סָפֵיהוֹן דְּחוֹת רֵישֵׁיהוֹן וַהֲווֹ חוֹבֵיהוֹן עַל גַּרְמֵיהוֹן אֲרֵי

רש"י

בתוך שאול סביבות קבורתה: **אשר נתנו חתית.** מאחר שהיו בארץ יחזקאל: (כה) **נתנו משכב לה.** לעילם:
(כו) **מחללי.** כמו הרוגי: (כז) **ולא ישכבו.** אלה המזכירים עם גבורים שמתו מיתת עצמם כי הופלים וגרועים
יהיו מערלים אחר מתו מיתת עצמם וירדו בכלי מלחמתם שאול: **ויתנו.** קוברים את הרבותם תחת ראשיהם
לסימן להודיע כי לא שלטה בהם חרב: **ותהי עונותם על עצמותם.** לא נמחל מעונם כלום אלא כפרה

מצודת דוד

אשר נתנו חתית. כ"ל וזה יצא להם בגמול שנתנו שגור בארץ ומיתה
רבה בא"י הקבוה לכן היים (ע"פ שבא יהיו המתים בזמן
המחיה) וזהו כי למשוך הגלה עשרת השבטים ולכן יקבלו גמולם
משלם: (כד) **שם עילם.** במקום המלחמה ההיא יפול גם עילם

מצודת ציון

תחתית. ענין שגור כמו ממת' קשמותם (ירמיה כ"ח): (כד) **וישאו.**
מלמון משא ובזיון: (כו) **מחללי.** מלשון חלל והכה: (כז) **נפלים.**
על המיתה ילמוד: **חרבותם.** מלשון חרב:

וכל המון עמה: **סביבות קברתה.** סביבות קבורת מלכיה יהיה קבורה עילם: **כלם חללים.** כל מתיהם יהיו מחללים המוצאים
בחרב וא"כ יקברו רבים בקבר אחד ויהיו קמוכים לקבורת מלכיה: **אשר ירדו.** כ"ל על כי ירדו על ארץ מחתיות כשהם עכלי לב
ולא שבו קודם שהכהנו: **אשר נתנו.** זה יפרש למה הי' עכלי לב ומה הכשילו ואמר על אשר נתנו שגור בארץ ומיתה בארץ חייה כי
גם עילם נח לעשות כ"ע לגוי על יוכלים כמ"ש ועילם כשא אשפה (ישעי' כ"ב): **וישאו.** ולכן ישאו גם המה את כלימתם
הכלויה להם ולחיות נחבדים בחבל עם אחר יוכלי גוי שבשלו בחכה: (כה) **בתוך חללים.** בתוך אחר מחלי חרב יתנו לה משכב
להיות דומה להם למה שהוא כל המונה סביבותיה כי כל הכשעים הרשים יהיו חללי חרב ובזים יקברו בקבר אחד ויהיו
כולם שמוכים לקבורת מלכיהם: **כי נתן.** על כי נתן שגשב בארץ חייה יפלו לכן יפלו הכלויה הכלויה להם עם אחר יוכלי גוי אחר כל
ג' מהם היה נתון בתוך חללי חרב בתחילה עמוקה ורחבה וכפל בדבר וכדרך המליצה: (כו) **שם משך תבל.** במקום המלחמה
ההיא יפלו גם משך ותובל: **וכל המונה.** המון כל אחת מהן: **סביבות.** סביבות קבורות מלכיה יהיה קבורות כל אחת מהן:
כלם ערלים. כל הכשעי' ההם יהיו חללי חרב ולכן יקברו רבים בחבל' אחת ויהיו כולם שמוכים לקבורת מלכיהם: **כי נתנו.** זה
יפרש למה הכשילו ואמר על אחר נתנו שגשב בארץ חייה (כי גם הם יכבן שעזרו להחזיק הבא על יכולל לו ביתי לשוב לו בתורבן
בית הכלשון לו בבבל): (כז) **ולא ישכבו.** חללי החומות ההם לא ישכבו בקבר עם הגבורים מעלי הלבב המובלים במיתת עלמם
אחר ירדו על השאול עם כלי מלחמתם כ"ל שקברו אותם עם כלי מלחמתם והמקבלים נתנו את מקבותם תחת ראשיהם לשכוב
ולחשבתם (כי כן היה הבבר לעשות כשלא להודיע שבגיל היה לבבם בחלחמ' ומת מיתת עלמו ולא בחבל) וכ"ל החללים ההם לא
יבבנו עמהם ולא ימלו להם בדבר הבבוד הזה: **ותהי עונותם.** כלומר אחר בדבר אחר המה גרועים מחללי חרב כי הם פבר קבלו

עַצְמֹתָם כִּי־חִתִּית גִּבּוֹרִים בְּאֶרֶץ חַיִּים: כה וְאַתָּה בְּתוֹךְ עֲרֵלִים
תִּשְׁכָּב וְתִשְׁכַּב אֶת־חַלְלֵי־חָרֶב: כו שָׁמָּה אֱדוֹם מְלָכֶיהָ וְכָל־
נְשִׂיאֶיהָ אֲשֶׁר־נִתְּנוּ בגְבוּרָתָם אֶת־חַלְלֵי־חָרֶב הֻמָּה אֶת־עֲרֵלִים
יִשְׁכָּבוּ וְאֶת־יֹרְדֵי בוֹר: ל שָׁמָּה נְסִיכֵי צָפוֹן כֻּלָּם וְכָל־צִדֹנִי אֲשֶׁר־
יָרְדוּ אֶת־חַלָּלִים בְּחִתִּיתָם מִגְּבוּרָתָם בּוֹשִׁים וַיִּשְׁכְּבוּ עֲרֵלִים
אֶת־חַלְלֵי־חָרֶב וַיִּשְׂאוּ כִלְמָתָם אֶת־יוֹרְדֵי בוֹר: לא אוֹתָם
יִרְאֶה פַרְעֹה וְנִחַם עַל־כָּל־הֲמוֹנָה חַלְלֵי־חֶרֶב פַּרְעֹה וְכָל־
חֵילוֹ נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה: לב כִּי־נָתַתִּי אֶת־חִתִּיתוֹ בְּאֶרֶץ חַיִּים
וְהֻשְׁכַּב בְּתוֹךְ עֲרֵלִים אֶת־חַלְלֵי־חֶרֶב פַּרְעֹה וְכָל־הֲמוֹנֹה נְאֻם
אֲדֹנָי יֱהוִה:

*הב' בפתח *הג' רפה *חתיתי קרי

תרגום

אִתְמַסְרוּ לְתַבְרָא גִּבָּרַיָּא עַל דְּשַׁלִּיטוּ בְּאַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל: כח וְאַתְּ בְּגוֹ חַיָּבַיָּא תִּתְבָּרֵ וְתִשְׁכּוֹב עִם
קְטִילֵי חַרְבָּא: כט תַּמָּן אֱדוֹם מַלְכָהָאוֹכָלַרַבְרְבָהָא דְּאִתְמְסִרוּ בְּגִבְרְתָּהוֹן עִם קְטִילֵי חַרְבָּא אִנּוּן
עִם חַיָּבַיָּא יִשְׁכְּבוּן וְעִם נָחֲתֵי גּוֹב בֵּית אַבְדָנָא: ל תַּמָּן רַבְרְבֵי צְפוּנָא כֻּלְּהוֹן וְכָל צִדוֹנָאֵי דְּאִתְחַתוּ
עִם קְטִילַיָּא בְּאִתְבָּרוּתְהוֹן מִגִּבְרְתָּהוֹן בָּהֲתִין וְשָׁכִיבוּ חַיָּבַיָּא עִם קְטִילֵי חַרְבָּא וְקַבִּילוּ אִתְכְּנָעוּתְהוֹן
עִם נָחֲתֵי גּוֹב בֵּית אַבְדָנָא: לא יְתִהוֹן יֵחֱזֵי פַּרְעֹה וְיִתְנַחֵם עַל כָּל אִתְרְגוּשָׁתֵיהּ קְטִילֵי חַרְבָּא
פַּרְעֹה וְכָל מַשְׁרָיָתֵיהּ אָמַר יְיָ אֱלֹהִים: לב אֲרֵי אִתְמְסִרוּ לְתַבְרָא גִּבָּרַיָּא עַל דְּשַׁלִּיטוּ בְּאַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל
וְיִשְׁכּוֹב בְּגוֹ חַיָּבַיָּא עִם קְטִילֵי חַרְבָּא דְּפַרְעֹה וְכָל אִתְרְגוּשָׁתֵיהּ אָמַר יְיָ אֱלֹהִים:

רש"י

עליהם חרב הריגה שלא נהרגו ומה טוב העון כי חתית הגבורים הסב היתה בארץ חיים: (כח) **ואתה בתוך ערלים.** לפרעה הוא אומר: **את חללי חרב.** ולא עם המתים מיתת עצמו: (ל) **בחתיתם מגבורתם בושים.** בחסברוסתון מגבורתסון בסתין: (לב) **כי נתתי את חתיתי בארץ חיים.** כי אתן לו את מורתי בארץ ישראל ולא תהיה עוד חתית לאחר כמוהו:

מצודת ציון

(ל) **נסיכי.** ענין שכיח כמו נסיכי סיחון (יהושע י"ג): **צדני.** כמו לחוצים וצלה הוא"ס: (לא) **ונחם.** מלשון הנחומין: **חילו.** לצבאות עמו:

מצודת דוד

עומק מה על עומק הוסיף והכניע בארץ אחר לא אחר לא קצלו עדיין עומק כלל וכל עומקם המה על עלומתם וכוונים הם לקבל עומק שהעומק יצבור העלומות: **כי חתית.** כלומר ומה הם העומות שהם הגבוהים ההם נתנו שבר בארץ חיים: (כח) **ואתה.** לא תוכל פעמה יאמר לאחר אחר מאשר בארץ עכלי הלבב האלו אחר העומק יצבור עלומותם וגם אשבר עם אחרי אחר לא אחר ולא תקבל הכעוד שקבלו הם כי מעמק בארי משפעים כי מאוד הכעת לעשות יותר מכולם: (כט) **שמה אדום.** בארץ מלחמה ההיא יפול גם אדום ומלכיה וכל נשיאיה: **אשר נתנו בגבורתם.** ל"ל הם כל גבורתם נתנו עם שאר מלכי מזרח ודומה להם ולא הועיל להם הגבורה: **המה.** ל"ל גם המה יאשבו עם עלמי לבב האלו ועם שאר יורדי בור אמתו מיתת עלמם אחר העומק המה עדיין על עלומותם ומעומדים לקבל גמול כי גם הם הכעו לעשות: (ל) **שמה נסיכי צפון.** בארץ המלחמה ההיא יפלו גם נסיכי צפון כולם איש לא נעדר וגם כל אנשי צידון אחר יכדו לקבר עם שאר החללים ודומה להם: **בחתיתם.** נעת מיאשבו יתביישו מגבורתם אחר לא הועיל להם להגלל מיד האחר ולפי שהיו מפורסמים בגבורה אמר כן: **וישכבו ערלים.** עלמי הלבב האלו יאשבו עם שאר חללי חרב ודומה להם ויאלמו הכלימה הרעה להם עם שאר יורדי בור מחללי האחר אחר יקברו בבזיון בחפיסה אחת כאיש מהם: (לא) **אותם.** כל החללים האלה יראה פרעה ויהיה לו אנחומין על כל המון עמו (כי כן הדרך בכעוסה אחר הלבה הבאה עליו גם גם על אחרים יתאנח לו לאנחומין): **חללי חרב.** זאת יאמרם על מה יהיה האנחומין ואמר על כי יהיו חללי הרב פרעה וכל חילו: (לב) **כי נתתי.** כי אני אתן את מוראי בארץ חיים כ"ל בנזיכתי תהיה השביתה בארץ חיים כי נת"י היה המלאת, ההיא לקבל שם הגמול בארץ הכעת שם המשפט: **והשכב.** וגם הוא יהיה מושכב בתוך שאר עלמי הלבב עם שאר חללי אחר ומי הוא המושכב פרעה וכל המון עמו:

לג א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: ב בֶּן־אָדָם דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי־עַמֶּךָ
וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם אֶרֶץ כִּי־אָבִיא עָלֶיהָ חָרֶב וְלָקְחוּ עַם־הָאָרֶץ
אִישׁ אֶחָד מִקְצֵיהֶם וְנָתְנוּ אֹתוֹ לָהֶם לְצֹפֶה: ג וְרָאָה אֶת־הַחֶרֶב
בָּאָה עַל־הָאָרֶץ וְתָקַע בַּשּׁוֹפָר וְהִזְהִיר אֶת־הָעָם: ד וְשֹׁמֵעַ הַשֹּׁמֵעַ
אֶת־קוֹל הַשּׁוֹפָר וְלֹא נִזְהָר וַתָּבוֹא חֶרֶב וַתִּקָּחֵהוּ דָּמוֹ בְרֹאשׁוֹ
יִהְיֶה: ה אֶת קוֹל הַשּׁוֹפָר שָׁמַע וְלֹא נִזְהָר דָּמוֹ בּוֹ יִהְיֶה וְהוּא
נִזְהָר נַפְשׁוֹ מִלָּט: ו וְהַצֹּפֶה כִּי־יִרְאֶה אֶת־הַחֶרֶב בָּאָה וְלֹא־תָקַע
בַּשּׁוֹפָר וְהָעָם לֹא־נִזְהָר וַתָּבוֹא חֶרֶב וַתִּקַּח מֵהֶם נֶפֶשׁ הוּא
בַּעֲוֹנוֹ נִלְקָח וְדָמוֹ מִיַּד־הַצֹּפֶה אֶדְרֹשׁ: ז וְאַתָּה בֶּן־אָדָם צֹפֶה
נְתַתִּיךָ לְבֵית יִשְׂרָאֵל וְשָׁמַעְתָּ מִפִּי דָבָר וְהִזְהַרְתָּ אֹתָם מִמֶּנִּי:
ח בְּאָמְרִי לָרָשָׁע רָשָׁע מוֹת תָּמוּת וְלֹא דִבַּרְתָּ לְהַזְהִיר רָשָׁע

*קמץ בז"ק

תרגום

לג א וַהֲוָה פִּתְגָם נְבִיאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר: ב בַּר אֲדָם אִתְנַבִּי לִבְנֵי עַמָּךְ וְתֵימַר לְהוֹן
אַרְעָא אֲרֵי אֵיתֵי עֲלַהּ דְּקָטְלִין בְּחַרְבָּא וְדִבְּרִין עַמָּא דְאַרְעָא גַּבְרָא חַד מִבֵּינֵיהוֹן וְיָמְנוּן
יָתֵיהּ לְהוֹן לְאָהֳרָא: ג וְיֶחֱזֵי יָת דְּקָטְלִין בְּחַרְבָּא אָתְיָן עַל אַרְעָא וְיִתְקַע בְּשׁוֹפָרָא וְיַזְהַר יָת עַמָּא:
ד וְיִשְׁמַע דִּי שָׁמַע יָת קָל שׁוֹפָרָא וְלָא אִזְדְּהַר וַאֲתָת חַרְבָּא וַדְּבַרוּתֵי חוֹבַת קְטוֹלֵיהּ
בְּרֵישֵׁיהּ יְהֵי: ה יָת קָל שׁוֹפָרָא שְׁמַע וְלָא אִזְדְּהַר חוֹבַת קְטוֹלָא בֵּיהּ תְּהֵי וְהוּא אִזְדְּהַר נַפְשֵׁיהּ שֵׁזִיב:
ו וּמִזְּהַרְנָא אֲרֵי יֶחֱזֵי יָת דְּקָטְלִין בְּחַרְבָּא אָתְיָן וְלָא תָקַע בְּשׁוֹפָרָא וְעַמָּא לָא אִזְדְּהַר וַאֲתָת חַרְבָּא וַדְּבַרוּ מִנְּהוֹן נַפְשָׁא הִיא בְּחוֹבֵיהּ אִדְבַּר וּדְמֵיהּ מִיַּד אַזְהָרְנָא אֶתְבַּע: ז וְאַתְּ בַּר אֲדָם מַצְלִיתָ
מַנְיָתָךְ לְבֵית יִשְׂרָאֵל וְתְקַבֵּל מֵימְרִי פִּתְגָם וְתַזְהַר יָתְהוֹן מִלָּמְחֵי מִנִּי: ח בְּדַאֲמָרִית לָרַשִׁיעָא
רַשִׁיעָא מֵמַת תְּמוּת וְלָא מַלֵּלְתָּ לְאַזְהָרָא רַשִׁיעָא מֵאָרְחֵיהּ הִיא רַשִׁיעָא בְּחוֹבֵיהּ יְמוּת וּדְמֵיהּ מִן

רש"י

לג (ב) לצפה. בחיט"ת בלע"ז: (ג) וראה את החרב. סמס סגיסום: (ד) דמו בראשו יהיה. עון מיתתו יהרס מיל עלמו בספסט בנפסמו: (ח) והוא נזהר נפשו מלט. סס מזסר היס כמלט: (ז) צפה נתתיך. כמוהו סלופס סניסן להזסיר סלא מחבד נפס כן נחתיך להזסיר מס יסרחל:

מצודת דוד

לג (ב) כי אביא. ממ לשון כפי שהכל לפי ענינם המקום: לצפה. ע"י מציניהן: (ג) וראה. ס"ו מגזרת מכה: ונתנו אותו. יתנו לותו
חרב. כ"ל מלכי מכה: להיות לותו מס קכבה לצות הציבה: (ג) וראה. וכמהב כלה שכבב גלו ותקע לו בשופר להיות בקיון והזהיר גזה מת
העם להיות נשמרים מן המכה: (ד) ולא נזהר. לפ קבל המזהכה להיות נשמר ונעצור זה לקחו המכה והכגו: דמו בראשו.
כ"ל עון מיתתו על עלמו מבל מין להמציא מת הלופה כי הוא עשה מת עלו: (ה) את קול השופר שמע. כי הלפ שמע מת
קול השופר המזהיר והוא לפ קבל המזהכה ולפ נשמר לכן עון מיתתו עליו: והוא. מבל מס היה הוא מהב בזהכה השופר
והיה נשמר היה מלע נפשו וכלומר הוחיל והיה בידו למלע כפשו ולפ מלע לכן מקבל עונש על מה שהקיל נפשו: (ו) והצפה.
מבל הלופה מצר כלה מת המהב בלה ולפ תקע בשופר להזהיר מת העם ו"ש לפ היה העם מהב להיות נשמר: הוא בעונו נלקח.
כ"ל עם כי בודאי הוחם בגמול עונו כ"ש לפ היה בו עון לפ היה כח ביד המכב ללקחו עכ"ז מדמם דמו מיד הצופה לענוש
לותו על מצר לפ להזהיר ונלה החקלה על ידו הוחיל ונעשתו עליו והוא מנע המזהכה: (ז) צפה נתתיך. נחתי לותך להיות לצופה
ליצראל וכלשון חכמינו ז"ל הממונים לבוא מזהיר לותם להכנס לשוק מדבכו עם כי הכנס ההוא יחום בעונו מ"מ לפקח דמו מיידך כי

מִדַּרְכּוֹ הָרָשָׁע בַּעֲוֹנוֹ יָמוּת וְדָמוֹ מִיָּדְךָ אֲבַקֵּשׁ׃ ט וְאַתָּה כִּי־
הִזְהַרְתָּ רָשָׁע מִדַּרְכּוֹ לָשׁוּב מִמֶּנָּה וְלֹא־שָׁב מִדַּרְכּוֹ הוּא בַּעֲוֹנוֹ
יָמוּת וְאַתָּה נַפְשְׁךָ הִצַּלְתָּ׃ י וְאַתָּה בֶּן־אָדָם אֱמֹר אֶל־בֵּית
יִשְׂרָאֵל כֵּן אֲמַרְתֶּם לֵאמֹר כִּי־פִשְׁעֵינוּ וְחַטֹּאתֵינוּ עָלֵינוּ וּבָם
אֲנַחְנוּ נְמַקִּים וְאֵיךְ נִחְיֶה׃ יא אֱמֹר אֲלֵיהֶם חַי־אָנִי ו נְאֻם ו אֲדֹנָי
יֱהוִה אִם־אֶחְפַּץ בְּמוֹת הָרָשָׁע כִּי אִם־בְּשׁוּב רָשָׁע מִדַּרְכּוֹ
וְחָיָה שׁוּבוּ שׁוּבוּ מִדַּרְכֵיכֶם הָרָעִים וְלָמָּה תָמוּתוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל׃
יב וְאַתָּה בֶּן־אָדָם אֱמֹר אֶל־בְּנֵי־עַמְּךָ צְדָקַת הַצַּדִּיק לֹא תַצִּילֶנּוּ
בְּיוֹם פִּשְׁעוֹ וְרִשְׁעַת הָרָשָׁע לֹא־יִכָּשֵׁל בָּהּ בְּיוֹם שׁוּבוֹ מֵרִשְׁעוֹ
וְצַדִּיק לֹא יוּכַל לִחְיוֹת בָּהּ בְּיוֹם חַטֹּאתוֹ׃ יג בְּאָמְרִי לַצַּדִּיק חָיֹה
יִחְיֶה וְהוּא־בָטַח עַל־צִדְקָתוֹ וַעֲשָׂה עָוֶל כָּל־צְדָקֹתָיו לֹא תִזָּכַרְנָה
וּבְעַוְלָתוֹ אֲשֶׁר־עָשָׂה בָּהּ יָמוּת׃ יד וּבְאָמְרִי לָרָשָׁע מוֹת תָּמוּת וְשָׁב

ת"א לדקם הלדיק. קיומין מ': וכמעת הכמע שם: *צדקתיו קרי

תרגום

דָּךְ אֶתְבַּע׃ ט וְאַתְּ אֲרֵי אַזְהַרְתָּא רַשִׁיעָא מֵאֲרְחֵיהּ לְמִתַּב מִנֵּהּ וְלָא תָּב מֵאֲרְחֵיהּ הוּא
בְּחוֹבֵיהּ יְמוּת וְאַתְּ נַפְשָׁךְ שֵׁיזֵבְתָּא׃ י וְאַתְּ בַּר אָדָם אֱמַר לְבֵית יִשְׂרָאֵל כֵּן אֲמַרְתּוּן לְמֵימָר
אֲרֵי חוֹבָנָא וַחֲטָאנָא עֲלָנָא מְתַיְהֲבִין וּבְהוֹן אֲנַחְנָא מְתְמְסְן וְאֵיכְדֵין נְחֵי׃ יא אֱמַר לְהוֹן קָיֵם
אֲנָא אֲמַר יְיָ אֱלָהִים אִם רָעֵינָא בְּמִית רַשִׁיעָא אֶלָּהֵן כַּד יְתוּב רַשִׁיעָא מֵאֲרְחֵיהּ וְיֵחֵי תּוּבוּ תּוּבוּ
מֵאֲרְחָתְכוֹן בִּישָׁתָא וְלָמָּה תְמוּתוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ יב וְאַתְּ בַּר אָדָם אֱמַר לִבְנֵי עַמָּךְ זְכוּת זַכָּאָה לָא
תְשֵׁזְבִנֵּיהּ בְּיוֹמָא דְּחוֹבְתֵּיהּ וְחוֹבַת רַחֲבָא לָא יְתְכַּל בָּהּ בְּיוֹמָא דְּיתוּב מֵחוֹבֵיהּ וְצַדִּיקָא לָא יְכוּל
לְאִתְקַיָּמָא בֵּיהּ בְּיוֹמָא דְּחוֹבְתֵּיהּ׃ יג בְּדַאֲמֵרִית לְזַכָּאָה מְחָא יְחֵי וְהוּא יִתְרְחֵיץ עַל זְכוּתֵיהּ וַעֲבַד
שְׁקַר כָּל זְכוָתֵיהּ לָא יִדְכְּרֵן וּבְשִׁקְרֵיהּ דַּעֲבַד בֵּיהּ יְמוּת׃ יד וּבְדַאֲמֵרִית לְרַשִׁיעָא מֵמָת

רש"י

(י) כן אמרתם. לפיכך אין אתם חפצים לשוב כשבורין אתם אלא חושיל לכם שמשוב׃ (יב) לחיות בה. בלדקתו׃
(יג) לא תזכרנה. להלילו מליעגים על עבירה זו׃

מצודת ציון

(י) נמקים. מל' המקה והמשקה׃

מצודת דוד

חולי היה נזהר לא הזהרתו׃ (ט) ואתה. לפי לא אתה הזהרת
לא הכעש להיות מזהר מדרכו לשוב ממנה והוא לא עב מדרכו׃

הוא בעונו ימות. כלומר וכי מפני שהזהרתך את הלא בעונו ימות ול"ב לין דבר כי גם כן מן המזהרה לפני גם ממנה דבר עוב
כי אתה הלצת נפשך על ידה כי לפ לא הזהרתו היה עליך עונש על ההמעה כי חולי היה מזהר לא הזהרתו׃ (י) כן אמרתם.
זאת מאמתם לומר כי פשעינו ותחלתינו הם עלינו כ"ל נאמת פשיעו פשעים ותעתים׃ ובם. ונגומלם למו מקים בלבות ולא על
חנם ומיך אפשר שנחיה נגולים מן ההמקה כי לא המינו שהמקומה מועלת ולכלו למרו גזה הוחיל וכן הוא אומיר
בפשעים ובחטאתינו אנחנו נמקים ואיך נחיה׃ (יא) חי אני. שביני נפשו לא חפלי נמיתת הרשע אלא שיעוב מדרכו הרעה למען יחיה כ"ל
לין כוחני בהצלת העוסק להמקש גו כלומ הייתי חפץ בחיותו אלא הכוונה היא לעוררו לשוב מדרכו הרעה למען יחיה ולכן שנו
מדבריכם הכעים ולא תמותו בהמנעכם מן ההפצה׃ (יב) צדקת הצדיק. הלדקה שעשה הלדיק מאז לא תציל אותו מן העונש
הבאתי לבוא עליו ביום פשעו כ"ל עכ יעכ׃ ורשעת הרשע. וכן בשפת הרשע שעשה מאז לא יהיה לו למכשול להמנע ממנו
העונה הבאתיה לבוא עליו ביום שוב מרשעו׃ וצדיק. אבל הלדיק לא יוכל לחיות בעבור דבר הרשע ביום שיחטא כ"ל דבר הרשע
מאבד ממנו המייב ביום שחטאתו עם שאין מאבד מיי הרשע ביום שוב וכלומר עם כי מייהם עשו רשע ופשע עכ"ז אינ מאבד
המייב ומזה אין מאבד כי הכל תלוי בזמן ההוא׃ (יג) באמרי לצדיק. כ"ל לכן באמרי על הלדיק חיים והוא בטח על הלדקה
שעשה וישוב לעשות עול בחשבו שהמקו' יכפר לו על העול בעבור שעשה הלדק' חיותים בניש׃ כל צדקתיו. הנה כל הלדקות שעשה
מאז לא הזכירה לו להבן עליו מן המיתה אבל יהוה בגמול העול אבל עב עכ"ז׃ (יד) ובאמרי לרשע. ובאמרי על הרשע מות

מֵחַטָּאתוֹ וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה: ט חֲבֹל יָשִׁיב רָשָׁע גְּזֵלָה יְשַׁלֵּם
בְּחֻקּוֹת הַחַיִּים הָלַךְ לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת עָוֶל חָיוֹ יִחְיֶה לֹא יָמוּת:
י כָּל־חַטֹּאתָו אֲשֶׁר חָטָא לֹא תִזָּכַרְנָה לוֹ מִשְׁפָּט וּצְדָקָה עָשָׂה
חָיוֹ יִחְיֶה: יא וְאָמְרוּ בְּנֵי עַמְּךָ לֹא יִתָּכֵן דֶּרֶךְ אֲדֹנָי וְהֵמָּה דַּרְכָּם
לֹא־יִתָּכֵן: יב בְּשׁוּב־צַדִּיק מִצִּדְקָתוֹ וְעָשָׂה עָוֶל וּמֵת בָּהֶם:
יג וּבְשׁוּב רָשָׁע מֵרִשְׁעָתוֹ וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה עֲלֵיהֶם הוּא
יִחְיֶה: יד וַאֲמַרְתֶּם לֹא יִתָּכֵן דֶּרֶךְ אֲדֹנָי אִישׁ כִּדְרָכָיו אֶשְׁפּוֹט
אֶתְכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל: טו וַיְהִי בִּשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה שָׁנָה בָּעֲשִׂרִי
בַּחֲמִשָּׁה לַחֹדֶשׁ לְגָלוּתֵנוּ בָּא־אֵלַי הַפָּלִיט מִירוּשָׁלַם לֵאמֹר
הֻכְּתָה הָעִיר: טז וְיַד־יְהוָה הָיְתָה אֵלַי בָּעֶרֶב לִפְנֵי בוֹא הַפָּלִיט
וַיִּפְתַּח אֶת־פִּי עַד־בּוֹא אֵלַי בַּבֹּקֶר וַיִּפְתַּח פִּי וְלֹא נֶאֱלַמְתִּי עוֹד:

ח"א מבל ישיב. קמץ ק': ובשוב כשב. יומ"ץ ק': *חטאתיו קרי *נ"א לגלותינו

תרגום

תָּמוּת וְיָתִיב מֵחוֹבוֹהִי וְיַעְבֵּד דִּין דְּקוּשְׁטָא וְזָכִי: טו מַשְׁכּוֹנָא יְתִיב רַשִׁיעָא גְּזֵילָא שַׁלֵּם בְּגִזֵּרַת חַיֵּי
הַלֵּיךְ בְּדִיל דְּלָא לְמֶעְבַּד שָׁבָק מֵחָא יֶחֱי וְלָא יְמוּת: טז כָּל חוֹבוֹהִי דְחָב לָא יִדְכְּרָן לֵיהּ דִּין
דְּקוּשְׁטָא עֲבַד זָכִי מֵחָא יֶחֱי: יז וְיֵימְרוּן בְּנֵי עַמָּךְ לָא מְפָרְשָׁן לָנָא אוֹרְחָת טוּבָא דַּיָּן וְאִנּוּן
אוֹרְחָתְהוֹן דִּילְהוֹן לָא תַקָּנָן: יח כַּד יְתוּב זַכָּאָה מִזְּכוּתֵיהּ וְיַעְבֵּד שָׁבָק וְיָמוּת בְּהוֹן: יט וְכַד
יְתוּב רַשִׁיעָא מֵחוֹבוֹהִי וְיַעְבֵּד דִּין דְּקוּשְׁטָא וְזָכִי עֲלֵיהוֹן הוּא יֶחֱיֵה: כ וְאָמַרְתּוּן לָא מְפָרְשָׁן לָנָא
אוֹרְחָת טוּבָא דַּיָּן בְּאוֹרְחֵיהּ אֲתְפְּרַע מִנְּכוֹן בֵּית יִשְׂרָאֵל: כא וַהֲוָה בְּתַרְתֵּי עַסְרֵי שְׁנִין
בַּעֲשַׂרְיָאָה בְחַמְשָׁא לְיַרְחָא לְגָלוּתָנָא אֲתָא לְוָתִי מְשֵׁיזְבָא אֲתָא לְמֵימַר אִתְבְּרַעַת קַרְתָּא:
כב וּבְאָה מִן קֳדָם יְיָ הֲוַת עִמִּי בְּרַמְשָׁא קֳדָם מֵיתֵי מְשֵׁיזְבָא וּפְתַח יַת פּוּמִי עַד מֵיתֵי לְוָתִי

רש"י

(טו) חבל. עבוט שלויתי להשיבו בבוא השמש: (יח) ומת בהם. בשבילם יענש: (כב) ויפתח את פי. כמו שכתוב בירמיה הספר (לעיל ג') ונאלמת ולא תהיה להם מוכיח ואחר אמר לו (לעיל כ"ד) ביום קחתי ממך את מעוז' וגו' יבוא הפליט אליך וגו' ביום ההוא יפתח פיך את הפליט ואדבר ולא החלש עוד: עד בא אלי בבקר.

מצודת דוד

ממות ובוא שב ממעלתו ולא עשהו מעשה ועוד עשה לא העוה: (טו) חבל ישיב רשע. הפצה הזה כשהביא גמולו שלמת בעהו הציא לו כבוד השמש ובלם את הגזלה אשר גזל מאת בעהו ומעשה אלך בתוקום החוקה התניתי את החיים לבל עשות עוד את העול: חיו יחיה. הנה הכשבע הזה יחיה ולא ימות כפי הגזירה: (טז) אשר חטא. מאז עד לא זכרנה לו: לא תזכרנה לו. להיות את על ידם: משפט. הוסיף ועשה עשה משפט ולקה לכן יחיה: (יז) ואמרו בני עמך. ואם יאמרו לא יתכן דרך ה' נאה שאשפוט את כולכם כפי מעשיו שהתכוונים כי יחשבו כמוהו הוא בחשוב הרשע עם החכמתי' אלו מול אלו ולפיהן יהיה המשפט: והמה. בחמת המוצדים כן דרכם לא יתכן: (יח) בשוב צדיק. כי כשיסיר לדיק מלדקתו ועשה עול הלא הוא את בעת עשותו לותם ולעוכה תחשב לו שלא יוסף לחעות: (יט) עליהם. הלא הוא יהיה בעבורם להוסיף משפט ולדקה כשהר החל: (כ) ואמרתם. ולזיך תאמרו לא יתכן דרך ה' וכאומר הלא הכשל מחייב דרך משפטיו ולכן לשפוט גם לחכם כל איש כפי הדרך שהוא עתה בו וכאומר לזאת בזאת ומופת הוא למהלך הענין שהשל כי משעיהו ובו' ולזיך נחיה: (כא) בשתי עשרה שנה. מוקב על לגלותינו כ"ל י"ב שנה לגלות יהויכין שאז גלה יחזקאל עמהם: בעשרי. בחדש העשירי ובחדש החמישי שלפניו היה החוכון ובחחלשה השנה בחדש העשיני כי מצדון שנת העולם הוא מחשבי ומיכן שחדשים המה מניקן: הפליט מירושלים. הנמלט מן ההכונים בא אלי לאחר כי שהוכתה העיר כ"ל שכשהוא והכו לחכיה: (כב) ויד ה' היה הנבואה בלה אלי בהעדר שלפני היום ההוא: ויפתח את פי ובו'. כ"ל עד הזמן שבא אלי הפליט בצוקר דבר בי הנבואה לומר שמעתה לוכל לפתוח פי להוכיחם לף מלבי על כי מעתה ישמעו כי כ"ל עד הבוקר דבר בי הנבואה שיפתח פי: ויפתח פי. כ"ל וכן היה כי מאז נפתח פי ולא נאלמתי עוד כי בבוא הפליט אלי

מצודת ציון

(טו) חבל. ענין משכון כמו אם חבל תחבול שלמת רעך (שמות כ"ב): (ז) יתכן. מלשון הכנה ומתוקן וכן מופת מכויים (לעיל כ"ח): (כא) הפליט. ענין המלטה כמו ויצא הפליט (בהלשים י"ד): (כב) ויד. כח מחק הנבואה:

ג וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: ד בֶּן־אָדָם יֹשְׁבֵי הַחָרְבוֹת הָאֵלֶּה
עַל־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל אֹמְרִים לֵאמֹר אֶחָד הָיָה אַבְרָהָם וַיִּירַשׁ אֶת־
הָאָרֶץ וַאֲנַחְנוּ רַבִּים לָנוּ נִתְּנָה הָאָרֶץ לְמוֹרָשָׁה: ה לָכֵן אֱמֹר
אֲלֵהֶם כֹּה־אָמַר ו אֲדֹנָי יֱהוִה עַל־הַדָּם תֹּאכֵלוּ וְעֵינֵיכֶם תִּשְׂאוּ
אֶל־גִּלּוּלֵיכֶם וְדָם תִּשְׁפֹּכוּ וְהָאָרֶץ תִּירָשׁוּ: ו עָמַדְתֶּם עַל־
חַרְבְּכֶם עֲשִׂיתֶן תּוֹעֵבָה וְאִישׁ אֶת־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ טִמֵּאתֶם וְהָאָרֶץ
תִּירָשׁוּ: ז כֹּה־תֹאמַר אֲלֵהֶם כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה חַי־אָנִי אִם־
לֹא אֲשֶׁר בֶּחָרְבוֹת בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ וַאֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה לַחַיָּה
נְתַתִּיו לְאָכְלוֹ וַאֲשֶׁר בַּמְּצָדוֹת וּבַמְּעָרוֹת בַּדֶּבֶר יָמוּתוּ: ח וְנָתַתִּי
אֶת־הָאָרֶץ שְׁמָמָה וּמְשַׁמָּה וְנִשְׁבַּת גְּאוֹן עֻזָּהּ וְשָׁמְמוּ הָרֵי

תרגום

בְּצַפְרָא וְאֶפְתַּח פּוּמִי וְלָא שְׁתֵיקִית עוֹד: כג וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר: כד בַּר אֲדָם יָתְבֵי חוּרְבָתָא הָאִלֵּין עַל אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל אָמְרִין לְמֵימָר חַד הֲוָה אַבְרָהָם בְּעַלְמָא וְיָרִית יַת אַרְעָא וַאֲנַחְנָא סַגִּיאִין לָנָא יְהִיבָא אַרְעָא לְמֵירְתָא: כה בְּכֵן אֱמַר לְהוֹן כִּדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים עַל דַּם זַבֵּי אַתּוּן אָכְלִין וְעֵינֵיכוֹן אַתּוּן זָקְפִין לְפוּלְחָנֵיכוֹן דַּם זַבֵּי אַתּוּן אֲשְׁדִין וְאַרְעָא אַתּוּן מְדַמָּן לְמֵירָתָא: כו וְאִתְעַתַּדְתּוּן עַל תּוּקְפֵיכוֹן עֲבַדְתּוּן תּוֹעֲבָה וּגְבַר יַת אִנַּת חַבְרֵיהּ סָאִבְתּוּן וְאַרְעָא אַתּוּן מְדַמָּן לְמֵירָתָא: כז כִּדְנָן תֵּימַר לְהוֹן כִּדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים חַיָּם אֲנָא אִם לָא דִי בְחוּרְבָא יִתְקְטְלוּן וְדִי עַל אַפֵּי בָרָא לְחַיְתָא מְסַרְתֵּיהּ לְשֵׁצָיוּתְהוֹן וְדִי בְמִצְדָתָא וּבְמַעֲרָתָא בְּמוֹתָא יְמוּתוּן: כח וְאֶתֵּן יַת אַרְעָא לְצַדִּי וְאִשְׁתְּמָמִי וְיִבְטַל יְקַר תּוּקְפָהּ וְיִצְדוּן טוּרֵי יִשְׂרָאֵל מִבְּלִי

רש"י

כלו' נעוד נוחו מלי בנקר כמו לפני נוחי מלי בנוקר: (כד) **אחד היה אברהם.** זה אחד מתרבעה דברים שסיפר רבי עקיבא לורם ואין ר"ש בן יוחי חלמידו לורם כמותו. וכך סיפר ר"ש לורשו אברהם שלא נלטוה אלא על מלוה אחת ירם לה הארץ אמו שנלטוויו על מלוה שרשה כל שכן שלנו שנתנה הארץ למורשה. הוא שסתניה מסיפר: (כה) **על הדם האכלו וגו' והארץ תירשו.** בשתיה לה נלטוויהם אין אתה סומרים: **על הדם תאכלו.** לה מאכלי חפנוקים אתה חוכלים על ידי רליחה שסורגין לה בעלי ממון ונוטלין לה ממונה: (כו) **עמדתם על חרבכם.** כלומר כל בעמונכם נתחזקתם על חרבכם: **עשיתן תועבה.** משכב זכור: (כז) **אשר בחרבות.** בערי: **הבצורות.** שסופן להיות חריבות: **ואשר במצדות.** שתהנה להטמן מן החרב אשלה גם הא הכבר:

מצודת ציון

(כד) **החרבות.** מלשון חורבה: **למורשה.** מלשון ירושה: (כו) **על חרבכם.** כמו שתחזיקם ועל המקום הניי"ם כמו ועמדו על מסגר (ישעי' כ"ו): (כז) **במצדות.** עיין מגדל חזק ומבלר כמו מלודת מלעים (שם ל"ג): **ובמערות.** חפירה בקרקע בדגין: (כח) **ומשמה.** מל' שממון וכבל הדבר לבד השממון: **ונשבת.** עיין נעוד ומניע': **גאון.** מלשון גאוה: **עזה.** עיין תוקף:

מתי מספר הלא תחנהם היה מ' ויבא לה הבל: (כה) **על הדם תאכלו.** זהו מין עכ"ום שהיו זוחמים לחדים ואוכלו מחיות הדם בשעוך לה ואתו שהשדים חוכלים הדם והם הנשר ובולו מקופים בשלמן אחר שהתחנכות ואחנה דנה והתורה הזהירה על ז כמ"ש לה תאכלו על הדם (ויקרל י"ן): **ועיניכם תשאו.** פוני' לאחם לל גלולים לעבדם עבודה ללוה: **ודם תשפכו.** שפכתם דם נקי: **והארץ תירשו.** בתמי' וכי בעבור מעשים כלה ת"כבו לה הארץ וכלומר וכי עובים לאחם מלוחם שתהו ונשבו ואתם לכם להדומה לל תנחלו: (כו) **עמדתם על חרבכם.** בכל עת שעמדתם מנוכים בחנכבם להיות נכוכים להכוג בעמוה: **עשיתן תועבה.** משכב לישוב: **טמאתם.** בתשכב הזכות: (כז) **אם לא.** הוא עיין שבועה כמו אם לא כלאתי דבכם (במדבר י"ל): **אשר בחרבות.** היושבים בערים המלכות עוד יבלו בחכב והשוכנים על פני השדה יבלו שמה ויהיו השדה מלכלם והמתחבים במלוות ונמערות יחותו בדבר: (כח) **שממה.** כי לל יעלה מי מהם: **ונשבת.** יבועל הגאון והגאוה שהיה לפס עליהן תקפה:

יִשְׂרָאֵל מֵאֵין עֹבֵר׃ כט וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה בְּתִתִּי אֶת־הָאָרֶץ
שְׁמָמָה וּמְשֹׁמָּה עַל כָּל־תּוֹעֲבֹתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ׃ ל וְאַתָּה בֶּן־אָדָם
בְּנֵי עַמְּךָ הַנִּדְבָּרִים בְּךָ אֵצֶל הַקִּירוֹת וּבְפִתְחֵי הַבָּתִּים וְדִבֶּר־אֶחָד
אֶת־אַחַד אִישׁ אֶת־אָחִיו לֵאמֹר בֹּאוּ־נָא וְשִׁמְעוּ מָה הַדָּבָר
הַיּוֹצֵא מֵאֵת יְהוָה׃ לא וְיָבֹאוּ אֵלֶיךָ כְּמְבוֹא־עָם וְיֵשְׁבוּ לְפָנֶיךָ
עַמִּי וְשָׁמְעוּ אֶת־דְּבָרֶיךָ וְאוֹתָם לֹא יַעֲשׂוּ כִּי־עֲגָבִים בְּפִיהֶם הֵמָּה
עֹשִׂים אַחֲרֵי בִּצְעָם לִבָּם הֹלֵךְ׃ לב וְהִנְּךָ לָהֶם כְּשִׁיר עֲגָבִים יְפֵה
קוֹל וּמֵטִב נָגֵן וְשֹׁמְעִים אֶת־דְּבָרֶיךָ וְעֹשִׂים אֵינָם אוֹתָם׃ לג וּבְבֹאָהּ
הִנֵּה בָאָה וְיָדְעוּ כִּי נָבִיא הָיָה בְתוֹכָם׃

לד א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ ב בֶּן־אָדָם הִנָּבֵא עַל־רֹעֵי
יִשְׂרָאֵל הִנָּבֵא וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם לָרֹעִים כֹּה־אָמַר ו אֲדֹנָי יֱהוִה הוֹי

תרגום

עָדֵי׃ כט וְיִדְּעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ בְּרַאֲתִּין יָת אַרְעָא לְצַדוּ וְאִשְׁתְּמָמוּ עַל כָּל תּוֹעֲבָתְהוֹן דַּעֲבָדוּ׃ ל וְאַתְּ
בַּר אָדָם בְּנֵי עַמָּךְ דְּרָגָן בָּךְ בְּסִטְרֵי כָתְלַיָּא וּבְתָרֲעֵי בָתַּיָּא וּמְמַלֶּל חַד עִם חַד גְּבַר יָת אָחוּהִי
לְמֵימַר אֲתוּ כְעַן וְשִׁמְעוּ מָה פִּתְגָמָא דְנָפֵק מִן קֳדָם יְיָ׃ לא וְייָתוּן עֲלָךְ כְּמֵיתֵי נַבְרִין תַּלְמִידִין
וְיִתְיְבוּן קֳדָמָךְ עַמִּי וְשָׁמְעִין יָת פִּתְגָמָךְ וְיָתְהוֹן לָא יַעְבְּדוּן אֲרֵי תּוֹלְעָבָא בְּפוּמְהוֹן אִנּוּן עָבְדִין בָּתַר
מָמוֹן אִנְסֵיהוֹן לִבְּהוֹן טָעֵי׃ לב וְהָא אַתְּ לְהוֹן כְּזַמָּר אֲבוּבִין דְּבִסְם קָלֵיהּ וּמֵיטַב לְנַגָּנָא
וְשָׁמְעִין יָת פִּתְגָמָךְ וּלְמַעְבְּדְהוֹן לֵית אִנּוּן צָבְיָן׃ לג וּכְמֵיתֵיהּ הָא אָתְיָא וְיִדְּעוּן אֲרֵי נְבִיָא הֲוָה
בֵּינֵיהוֹן׃

לד א וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר׃ ב בַּר אָדָם אִתְנַבִּי עַל פַּרְנְסֵי יִשְׂרָאֵל אִתְנַבִּי

רש"י

(ל) הנדברים בך. מסלסלין בך׃ (לא) וישבו לפניך. כתלו הס עמי׃ עגבים. שחוק כמו עוגב׃ בצעם. גזילתם׃ (לב) והנך להם כשיר עגבים. והלא אתה להון כזמר מבובין׃ (לג) ובבואה. הרעה מליהם׃ הנה
באה. כי לשון מוכנה הוא לבא אל יודעו כי לא שחוק היו דבריך כי נביא אמת הוא בתוכם׃

לד (ב) על רועי ישראל. על פרנסי ישראל׃

מצודת דוד

מאין עובר. מדלא יעלה מס מי עובר׃ (כט) כי אני ה׳. הנלמון לבלם גמול׃ על כל תועבותם. בעבור כל תועבותם׃ (ל) הנדברים בך. ל״ל דברי לילמוד ולשנה׃ אצל הקירות. כן דרך המצפיים דבר קשה לעמוד קמוך לל הקיכות מקום שלא מגיעו עוברים לו לעמוד בשמתי הבתים כי יגוע האחד בשתה מביהו והוא יוצא אליו לל השתה ושמה מקבילים דבריהם נקשביו׃ איש את אחיו. ל״ל מגלים מקשוריהם זה לזה בלחש להודיעם׃ בואו נא. דרך לשון יחידו בלו עתה ושמעו מהי הנבואה מהו הדבר היולא מלה ה׳׃ (לא) ויבואו אליך. והמה בחים אליך כמנהג עם ל״ל לביים בשקיבה לחת והמה מתעכבים לבניך כאלו הם עמי ומבדיל על דברי והמה שומעים לת דבריך לבל לל יעשו לותם׃ כי עגבים וגו׳. קל המה עושים בפיהם לת דבריך לדברי לשון והחול ולבם הולך לחר ממדתם הוא הלשון לחר חמדו ולין ממשמעם לקבל דבריך ולעשותם׃ (לב) והנך להם. הנה דברי נבואתך בעיניהם כשיר הלשון נלמות המלין׃ כשבעל הקיר יש לו קול יפה ומנגן בעוד בהכלעת הנגיעות בחכמ׳ החשק לשמוע לבל לין מה לעשות כי לין זו לו לותה ולל לזולתה׃ ושמעו. כן הס עושים לת דבריך שמיעת האזן לבד׃ ועושים
אינם אותם. הוא כמו הפוך ולפיכך עושים לותם׃ (לג) ובבואה. ולפחר שבוא הענוש שלתה מייעד על המנעת עשות מלתיך׃
הנה באה. ל״ל לז ימהרו וילמדו הנה בלה נבוחה הנביח ולל ידעו שהיה נביח בחוכם ודבר ה׳ היה בפיו ודברי
שחוק להלציע עליהן׃

לד (ב) על רועי ישראל. הס הסכים מנהיגים הטם כלועים המנהיגים לת הלמון׃ הוי. יש להסלוון על רועי ישכלל לחר היו

מצודת ציון

(ל) הקירות. מלשון קיר וכומל׃ חד. לחד ונשלה הלל״ף לקלל וכן הוא בלשון לחרני׃ נא. עתה׃ (לא) עגבים. עניני לשון והפוך כן ס״ת׃ בצעם. ענין חמד׃ כמו מה בלע בדמי (חבקוק ב׳)׃

לד (ב) הוי. ענין קריחה לנשר׃

רֹעֵי־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָיוּ רֹעִים אוֹתָם הֲלוֹא הַצֹּאן יִרְעוּ הָרֹעִים:
ג אֶת־הַחֵלֶב תֹּאכֵלוּ וְאֶת־הַצֶּמֶר תִּלְבָּשׁוּ הַבְּרִיאָה תִּזְבָּחוּ הַצֹּאן
לֹא תִרְעוּ: ד אֶת־הַנַּחֲלוֹת לֹא חִזַּקְתֶּם וְאֶת־הַחוֹלָה לֹא־רְפָאתֶם
וְלַנִּשְׁבֶּרֶת לֹא חֲבַשְׁתֶּם וְאֶת־הַנִּדַּחַת לֹא הֲשֵׁבְתֶּם וְאֶת־הָאֲבֵדֶת
לֹא בִקַּשְׁתֶּם וּבְחָזְקָה רְדִיתֶם אֹתָם וּבְפָרֶךְ: ה וַתְּפוּצֶינָה מִבְּלִי
רֹעֶה וַתִּהְיֶינָה לְאָכְלָה לְכָל־חַיַּת הַשָּׂדֶה וַתְּפוּצֶינָה: ו יִשְׁגּוּ צֹאנִי
בְּכָל־הֶהָרִים וְעַל כָּל־גִּבְעָה רָמָה וְעַל כָּל־פְּנֵי הָאָרֶץ נָפְצוּ צֹאנִי
וְאֵין דּוֹרֵשׁ וְאֵין מְבַקֵּשׁ: ז לָכֵן רֹעִים שִׁמְעוּ אֶת־דְּבַר יְהוָה:
ח חַי־אָנִי נְאֻם ו אֲדֹנָי יֱהוִה אִם־לָא־יַעַן הֱיוֹת־צֹאנִי ו לָבֹז וַתִּהְיֶינָה
צֹאנִי לְאָכְלָה לְכָל־חַיַּת הַשָּׂדֶה מֵאֵין רֹעֶה וְלֹא־דָרְשׁוּ רֹעַי אֶת־

תרגום

וְתֵימַר לְהוֹן לְפַרְנָסָיָא כִּדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים וַי עַל פַּרְנָסָיָא דְיִשְׂרָאֵל דַּהֲוָה מְפַרְנְסִין נַפְשָׁהוֹן הֲלָא
לְפַרְנָסָא עַמָּא אִתְמְנִיאוּ פַּרְנָסָיָא: ג יָת טוּבָא אִתּוֹן אָכְלִין וַעֲמַר נָקֵי אִתּוֹן לָבְשִׁין פִּטְמֵיָא אִתּוֹן
נָכְסִין לְעַמָּא לֵיתֵיכוֹן מְפַרְנְסִין: ד יָת כְּאֵבְיָא לָא תַקֵּפְתּוּן וְלִמְרֵיעָא לָא אַסְיְתוּן וְלִתְבִירָיָא לָא צְמַדְתּוּן
וְיָת דְּאִשְׁתַּלְטָלוּ לָא אֲתֵבְתּוּן וְיָת דַּאֲבָדוּ לָא בְעֵיתוּן וּבְתוּקְפָא פְּלַחְתּוּן בְּהוֹן וּבְקָשְׁיוּ: ה וְאִתְבַּדְּרוּ
מִבְּלֵי פַּרְנָם וְאִתְמְסָרוּ לְאִשְׁתֵּצָאָה לְכָל מַלְכָוָת עַמְמַיָּא וְאִשְׁתַּלְטָלוּ: ו טָעוּ עַמִּי בְּכָל טוּרַיָּא וְעַל כָּל
רָמָא מְנַטְלָא וְעַל כָּל אַפֵּי אַרְעָא אִתְבַּדְּרוּ עַמִּי וְלֵית דְּתָבַע וְלֵית דְּבָעֵי: ז בְּכֵן פַּרְנָסַיָּא קַבִּילוּ
יָת פִּתְגָמָא דְיָ: ח קַיָם אֲנָא אֲמַר יְיָ אֱלָהִים אֶם לָא חֲלַף דַּהֲוֹו עַמִּי לְבָזָא וְאִתְמְסָרוּ עַמִּי
לְאִשְׁתֵּצָאָה לְכָל מַלְכָוָת עַמְמַיָּא מִבְּלִי פַּרְנָם וְלָא תְבָעוּ פַּרְנָסַיָּא יָת עַמִּי וּפַרְנְסוּ פַּרְנָסַיָּא יָת

רש"י

אשר היו רעים אותם. לת עלמס סיו מעכגיס מממון הבריסס לסכר מחמיסס: **הלוא הצאן ירעו הרעים.** הלל מספט הרועים לרעוס לת הלמן ולל לרעוס לת עלמס: (ד) **את הנחלות.** לת הכחוסות מלין כח דולרוסיו"ם בלע"ז שלריכות חיזוק למנוע בהן ביז: **לא חבשתם.** לקשור תברי העלס זה עם זה כמספט הרופלים: **ואת הנדחת.** שהלמה מתוך העדר לל המוך: **רדיתם.** יכרהס: (ו) **ישגו צאני.** סולכות שוועס על פני כל ההריס כלומר נעשו הפקר לעשוק לים לים כרלוו ולל הוכחס לוחס ולל שפעם' בין לים לרעהו:

מצודת ציון

(ג) **הבריאה.** השמנה כמו ועגלון לים בריל (שופטים ג'): (ד) **הנחלות.** כ"ל כאב בחבר מן המינים: **חבשתם.** ענין קישור כריכת המעלים על השבר כמו והנה לא חבש (לעיל ל'): **הנדחת.** מלשון דחייה: **רדיתם.** ענין שלטנות ומשלה: **ובפרך.** ענין עבודה קשה המעכב: ומשבכת לת הגוף כמו לל ידמו בשבך לעיניך (ויקרל כ"ה): (ה) **ותפוצינה.** ענין פזור: (ו) **ישגו.** ענין מעייה בדרך כמו משג' עול בדרך (דברים כ"ו): (ח) **לבו.** ענין ביזה ושלל:

מצודת דוד

רועים לת עלמן להשמין לת עדרם: **הלוא.** כ"ל הלל משפט הרועים לעשות הלמן ולל לת עלמן: (ג) **את החלב תאכלו.** לפל לחם מכלסם חלב הלמן ולת הלמר מלבשם ועשיתם לכם למלבוש: **הבריאה.** השמנה שבהן שמחם למחלל: **הצאן.** שלל הלמן לל רעיתם כללוי כ"ל הרועים היו עוסקין לעשר בעדר ובזלו עשיריי העם ולל חשבו בשקנת יתר העם: (ד) **את הנחלות.** לת הכוחלות בחלד מחיכיהן ולריכין חיזוק הנה לל חזקתם לומן: **ולנשברת.** לת המשברת ריד לו בגלל הנה לל קשרתם עלי' כריכת מעלים: **הנדחת.** מן העדר: **לא השבתם.** לל העדר: **האבדת** שכר לל יודע לתה היל: **לא בקשתם.** למלוח לומה: **ובחזקה.** משלחם עליהם בחזקה היל ובעבוט עמהם עבודת פרך כ"ל לל חזקתם הבעייס והכובדים לקחת משפטם מיד העושקים וכן משלחם בהם לעבוד עמהם משלחתם ולל משפטם להדיוסם בדרך היסר ולפיכך מהם הדעות המשובשות: (ה) **ותפוצינה.** וכפלו הלמן משבח היותם בלי רועה משניח כלפוי: **ותהיינה.** והפעם הנסיון היו למלכל לכל חיח השדה כי בלו למקום חיות העופות ובעופות זה בללו עוד יותר לבנות הנם והנה מיד הפיוח: (ו) **ישגו צאני.** ולזה המה מועים בהריס ובגבעות ולינם יודעים לתה הם הולכים: **ואין דורש ואין מבקש.** לת כלומרות כ"ל בעבור זה הלכו בגולה והפזיקום הלחומות והכה הולכים נעים ומדים ולין מי מחזיק למועד למען יהיו נוכעים: (ח) **אם לא.** הוא ענין שבועה ונזס ולל תאר והכי הוה כלומר הלחומר לם לל יהיה כן חזי יהיה בזלה וכזלה: **מאין רעה**

צֹאנִי וַיִּרְעוּ הָרֹעִים אוֹתָם וְאֶת־צֹאנִי לֹא רָעוּ: ט לָכֵן הָרֹעִים
שִׁמְעוּ דְּבַר־יְהוָה: י כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה הִנְנִי אֶל־הָרֹעִים
וְדָרַשְׁתִּי אֶת־צֹאנִי מִיָּדָם וְהִשְׁבַּתִּים מֵרְעוֹת צֹאן וְלֹא־יִרְעוּ עוֹד
הָרֹעִים אוֹתָם וְהִצַּלְתִּי צֹאנִי מִפִּיהֶם וְלֹא־תִהְיֶיןָ לָהֶם לְאָכְלָה:
יא כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה הִנְנִי־אֲנִי וְדָרַשְׁתִּי אֶת־צֹאנִי וּבִקַּרְתִּים:
יב כְּבִקֶּרֶת רֹעֶה עֶדְרוֹ בְּיוֹם הֱיוֹתוֹ בְתוֹךְ־צֹאנוֹ נִפְרָשׁוֹת כֵּן אֲבַקֵּר
אֶת־צֹאנִי וְהִצַּלְתִּי אֹתָם מִכֹּל־הַמְּקוֹמֹת אֲשֶׁר־נָפֲצוּ שָׁם בְּיוֹם
עָנָן וַעֲרָפֶל: יג וְהוֹצֵאתִים מִן־הָעַמִּים וְקִבַּצְתִּים מִן־הָאֲרָצוֹת
וַהֲבִיאוֹתִים אֶל־אַדְמָתָם וּרְעִיתִים אֶל־הָרֵי יִשְׂרָאֵל בָּאֲפִיקִים
וּבְכֹל מוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ: יד בְּמִרְעֶה־טוֹב אֶרְעֵה אוֹתָם וּבְהָרֵי מְרוֹם־
יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה נָוֵהֶם שָׁם תִּרְבַּצְנָה בְּנָוֵה טוֹב וּמִרְעֶה שָׁמֵן תִּרְעֶינָה
אֶל־הָרֵי יִשְׂרָאֵל: טו אֲנִי אֶרְעֶה צֹאנִי וַאֲנִי אַרְבִּיצֵם נְאֻם אֲדֹנָי

*נ"א אתם

תרגום

נַפְשֵׁיהוֹן וַיַת עַמִּי לָא פַרְנִיסוּ: ט בְּכֵן פַּרְנָסָיָא רִשִׁיעַיָא תִּיבוּ לְאוֹרַיְתָא וַאֲנָא עָתִיד לְדַחֲמָא עֲלֵיכוֹן
אֲצִיתוּ לְאוּלְפָּן אוֹרַיְתָא וְקַבִּילוּ פִּתְגָמָא דַיְ: י כִּדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים הָא אֲנָא שָׁלַח רוּגְזִי עַל פַּרְנָסָיָא
וְאֶתְבַּע יַת עַמִּי מִידֵיהוֹן וַאֲבַטְלִנּוּן מִלְּפַרְנָסָא עַמָּא וְלָא יְפַרְנְסוּן עוֹד פַּרְנָסָיָא נַפְשָׁהוֹן וְאֶשֵׁיזִיב
עַמִּי מִידֵיהוֹן וְלָא יִתְמַסְּרוּן בִּידֵיהוֹן לְאִשְׁתֵּיצָאָה: יא אֲרֵי כִדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים הָא אֲנָא מִתְגְּלֵי
וְאֶתְבַּע יַת עַמִּי וַאֲבַקְּרִנּוּן: יב כְּמָא דְמְבַקַּר רַעְיָא בְּיוֹמָא דַהֲוֵי בְגוֹ עָנֵיהּ וּמְפָרֵישׁ לְהוֹן בֶּן
אֲבַקֵּר יַת עַמִּי וְאֶשֵׁיזִיב יַתְהוֹן מִכָּל אַתְרָיָא דְאִתְבַּדְּרוּ לְתַמָּן בְּיוֹם עֲנָנָא וַאֲמָטָתָא: יג וְאַפְּקִנּוּן מִבֵּינֵי
עַמְמַיָּא וְאֶכְנְשִׁנּוּן מִן מְדִינָתָא וְאֵעֲלִנּוּן לְאַרְעֲהוֹן וַאֲפַרְנְסִנּוּן עַל טוּרֵי יִשְׂרָאֵל בְּפִצְדַיָּא וּבְכֹל
מוֹתְבֵי אַרְעָא: יד בְּפִרְנוּס טָב אֲפַרְנֵם יַתְהוֹן וּבְטוּר קוּדְשָׁא דְיִשְׂרָאֵל יַהֲבִית מֵישָׁרֵיהוֹן תַּמָּן יִשְׁרוֹן
בַּאֲתַר דָּיֵאי וּפִרְנוּס טָב יִתְפַּרְנְסוּן עַל טוּרֵי יִשְׂרָאֵל: טו אֲנָא אֶפַרְנֵם יַת עַמִּי וַאֲנָא אַשְׁרְנוּן

רש"י

(ח) וירעו הרעים אותם. לפ עלמס: (י) ולא ירעו עוד הרעים אותם. לפ עלמס: (יא) ובקרתים. לשון
בקור חולים. (יב) נפרשות. כשהן נפוליס והוא סולך בימיסס ומחפשס יפה: ביום ענן וערפל. כי כן דרך

מצודת דוד

מקנה היוסס בני רועה מקנים כלפי: אותם. לפ עלמס רעו להסמין לפ פעמס: (ט) לכן וגו'. על כי לקכו הדבריס בלמוני וכן הוא דרך
מי לפי וגו' לכן לפמל פוב לכן הרועים וגו' וכן הוא דרך
המקרא: (י) הנני. הכה לני לפעל לל הרועים לפלס להס
כגמולס: ודרשתי וגו'. כ"ל לעניסס על לפוד הלאן: והשבתים.
מכיום עוד רועים לאני ולל יפמיו עוד לפ עלמס בשכר הלאן
כ"ל ולקח מהס הפרכה ולל יפעננו עוד בנאל העניים:
(יא) הנני אני. כלומר עס כי יכלו הרועים הנני לני קייס ולני לפחוק לפ לאני ולפחוק לפכיהס: (יב) כבקרת. כמו שהפוע'
מוקר בעדרו ביום היוסו בפוך לאלו והמה נפרפוס שלל דבקו לבקוע לפעת פס לל נעדר מה מהס כן לפבקר לני לפ לאני ולפניל
לפהס מפקני כל המקומות לפאר נפלו בס ביום ענן ועליפס הגלות האר והחשוך ולפי שהמשילם לצאן לפאר בהס שדבקס
להפזור ביום ענן וערפל: (יג) באפיקים. במקום המים ובמקום המיוסד והמוכפר: (יד) במרעה טוב. כ"ל לפפיע להס פוצפ
מכוסה וכשל הדבר כאן פעמיים לפי מלבים העוסה והפעם': (טו) אני ארעה. כ"ל לני בעלמי לפגיע בהקפחס:

מצודת ציון

(ט) ודרשתי. זה הל' יפאר על הצלוני הגמול וכן לאני לדבס
מעמו (פס י"ח): והשבתים. ענין בעול ומניע: (יא) ובקרתים.
ענין חקירה ודריפה כמו לל יבקר הכהן (ויקרא י"ג):
(יב) נפרשות. מלשון הפצ' ופרוד: (יג) באפיקים כן יקראו
המקומות שנגריס פס המים בחוזק כמו כאפיקים בנגב (תהלים
קכ"ו): (יד) נוהם. מזוהס: תרבצנה. ענין הפכיב' לנוח:

יְהוָה׃ טז אֶת־הָאֹבֶדֶת אְבַקֵּשׁ וְאֶת־הַנִּדַּחַת אָשִׁיב וְלַנִּשְׁבֶּרֶת
אֲחַבֹּשׁ וְאֶת־הַחוֹלָה אֲחַזֵּק וְאֶת־הַשְּׁמֵנָה וְאֶת־הַחֲזָקָה אַשְׁמִיד
אֶרְעֶנָּה בְּמִשְׁפָּט׃ יז וְאַתֶּנָּה צֹאנִי כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הִנְנִי שֹׁפֵט
בֵּין־שֶׂה לָשֶׂה לָאֵילִים וְלָעַתּוּדִים׃ יח הַמְעַט מִכֶּם הַמִּרְעֶה הַטּוֹב
תִּרְעוּ וְיֶתֶר מִרְעֵיכֶם תִּרְמְסוּ בִּרַגְלֵיכֶם וּמִשְׁקַע־מַיִם תִּשְׁתּוּ וְאֶת
הַנּוֹתָרִים בְּרַגְלֵיכֶם תִּרְפְּשׁוּן׃ יט וְצֹאנִי מִרְמַס רַגְלֵיכֶם תִּרְעֶינָה
וּמִרְפַּשׂ רַגְלֵיכֶם תִּשְׁתֶּינָה׃ כ לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה אֲלֵיהֶם
הִנְנִי־אֲנִי וְשָׁפַטְתִּי בֵּין־שֶׂה בְרִיָּה וּבֵין שֶׂה רָזֶה׃ כא יַעַן בְּצַד
וּבְכָתֵף תֶּהְדֹּפוּ וּבְקַרְנֵיכֶם תְּנַגְּחוּ כָּל־הַנַּחֲלוֹת עַד אֲשֶׁר הֲפִיצוֹתָם
אוֹתָנָה אֶל־הַחוּצָה׃ כב וְהוֹשַׁעְתִּי לְצֹאנִי וְלֹא־תִהְיֶינָה עוֹד לָבַז
וְשָׁפַטְתִּי בֵּין שֶׂה לָשֶׂה׃ כג וַהֲקִימֹתִי עֲלֵיהֶם רֹעֶה אֶחָד וְרָעָה

תרגום

לְרוּחָנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים׃ טז יַת דַּאֲבַדוּ אֶתְבַּע וְיַת דְּאִשְׁתַּלְטוּ אֲתִיב וְלִתְבִירָא אֶצְמֹד וְלִמְרַעְיָא
אֲסוֹבַר וְיַת חֲטָאָא וְיַת חֲבָיָא אֲשֵׁיצִי וַאֲפַרְנֵם עַמֵי בְּדִינָא׃ יז וְאַתּוּן עַמִי כְּדֵין אֲמַר יְיָ אֱלָהִים
הָא אֲנָא דָּאֵן בֵּין גְּבַר לְגְבַר לַחֲטָאָיָא וּלְחַבְיָא׃ יח הֲזָעֵר לְכוֹן דְּפַרְנוּם טָב אַתּוּן מִתְפַּרְנְסִין
וּמִשְׁאַר פַּרְנוּסֵיכוֹן דְּיִשִׁין בְּרַגְלֵיכוֹן וּמִשְׁתֵּי מְתַקַּן אַתּוּן שָׁתְן וְיַת מוֹתָרָא בְּרַגְלֵיכוֹן אַתּוּן דְּיִשִׁין׃
יט וְעַמִי מוֹתַר מֵיכַל שַׁמְשֵׁיכוֹן אָכְלִין וּמוֹתַר מִשְׁתֵּי שַׁמְשֵׁיכוֹן שָׁתְן׃ כ בְּכֵן כְּדֵין אֲמַר יְיָ אֱלָהִים
לְהוֹן הָא אֲנָא מְהַגֵּלִי וְאָדִין בֵּין גְּבַר עַתִּיר וּבֵין גְּבַר מִסְכֵּן׃ כא חֲלַף דְּבְרַשַׁע וּבְדַרַע דְּחַקְתּוּן
וּבְתוּקְפָא תְּבַרְתּוּן כָּל כְּאִבְיָא עַד דְּבַהְדַתּוּן יַתְהוֹן לְבַרָּא מִדִּינָתָא׃ כב וְאֶפְרוֹק לְעַמִי וְלָא יְתַמְסְרוּן
עוֹד לְבִזָּא וְאָדִין בֵּין גְּבַר לְגְבַר׃ כג וְאָקִים עֲלֵיהוֹן פַּרְנָם חַד וְיַפְרֵנֵם יַתְהוֹן יַת דָּוִיד עַבְדִּי הוּא

רש"י

הלמן להספיר ביום המיונן: (טז) **ואת השמנה ואת החזקה.** המוסיפה ומוספת לה חברותיה: (יז) **בין שה לשה.** בין בעלי חגרופים לחלמיס: (יח) **המעט מכם.** לא מאר מחזקות שבכם רועות המרעה הטוב ומלוחלי לא תרמסו המותר ברגליכם ואתלכלה תוכן מאר לאחי אלא אחף מותר מרעיכם ברגליכם ולא די לכם אלא מקע מים אלא אמוחרים ברגליכם תרפוגון: **ומשקע מים.** המים הצלולים שמקע הטיט ולא נעכרו ברגליס ומהוגמת כתרגומו הזעיר לכון לפרמוס עד גו' ומותר פרמוסכון אלכלן ומתאי מתקן לאחן שהן ית מותריה שמתיכון אלכלן ומותר מתאי שמתיכון שתן: (כ) **שה ברי'.** חזקה: **רזה.** מיגר"ס בלע"ז:

מצודת ציון

(יז) **ואתנה.** כמו ואתן: (יח) **תרמסו.** עיין דריכה בנגל: **ומשקע.** ענין נגילת הדבר בעומק כמו ושקעה כילוד מלכיה (עמוס ע'): **תרפשון.** עיין דריכה ומיוקה כמו מעין נפשם (משלי כ"ה): (כ) **בריה.** שמ' כמו ומגלון לים בריח (שופטים ג'): **רזה.** כחוש כמו ומזמן בשבו יכזה (ישעיה י"ז): (כא) **ובכתף.** הוא כוסב היד ממעל שמקום חבורו בגוף: **תהדפו.** עניין דחיפה והכאי כמו לאבן תדפנו פוח (תהלים ס'): **הנחלות.** הבהמות שלאל מן האחרים:

מצודת דוד

(טז) **אשיב.** אל העדר: **ואת השמנה ואת החזקה.** המתחזקת על הבהמה להדפה ולהכותה לוחה לשמיד ולכעשה בשמפע הכאי והכוונן כ"ל אלא נקט מהעוקקים אל הענייס: (יז) **בין שה לשה.** בין אם המלוחא בין אם החזקה: **לאילים ולעתודים.** בין מן האילים בין מן העתודים: (יח) **המעט.** כאלו אל החזקות יאמר המעט לכם שאתם רועים המרעה הטוב אלא גאם המרעה שהותאתם תמשמו בהגליכם אלא יהני בהם שאר הבהמות: **ומשקע מים.** מים צלולים שמקעה הטיט לוחם משמו ואת הנותר מדיכו בהגליכם לעכור לוחם: (יט) **וצאני.** כ"ל ומלי הלמן בעל כרחם יאכלו המרע' הדוקה בהגליכם ויאמו המיס המעורים בהגליכם כ"ל ומלי העם לאחו לעלמס מיעד הלמן והמסיאו עוד אאלר הבא לאלל העניים: (כ) **הנני אני.** כלה לומר הנה אני הוא המשפל על כולם ומאשוע בין שה לשה החזקה לרז': (כא) **בצד ובכתף.** לחם המעים והמקים מהדפו בלד ובכתף ותנגחו בקרן לח הבהמות עד אאר אזרחם לוחן לנוף אל המולם: (כב) **והושעתי לצאני.** לחי לוחיע לח נאחי ולא תהייהה עוד לכם לבזה ואאשוע בין שה לשה החזקה ובין שה המלוחא: (כג) **והקמותי.**

אֹתָהֶן אֶת עַבְדִּי דָוִיד הוּא יִרְעֵה אוֹתָם וְהוּא יִהְיֶה לָהֶן לְרֹעֶה:
כד וַאֲנִי יְהוָה אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים וְעַבְדִּי דָוִד נָשִׂיא בְתוֹכָם אֲנִי
יְהוָה דִּבַּרְתִּי: כה וְכָרַתִּי לָהֶם בְּרִית שָׁלוֹם וְהִשְׁבַּתִּי חַיָּה־רָעָה
מִן־הָאָרֶץ וְיָשְׁבוּ בַמִּדְבָּר לָבֶטַח וְיָשְׁנוּ בַּיְעָרִים: כו וְנָתַתִּי אוֹתָם
וְסְבִיבוֹת גִּבְעָתִי בְּרָכָה וְהוֹרַדְתִּי הַגֶּשֶׁם בְּעִתּוֹ גִּשְׁמֵי בְרָכָה יִהְיוּ:
כז וְנָתַן עֵץ הַשָּׂדֶה אֶת־פִּרְיוֹ וְהָאָרֶץ תִּתֵּן יְבוּלָהּ וְהָיוּ עַל־אַדְמָתָם
לָבֶטַח וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה בְּשִׁבְרִי אֶת־מֹטוֹת עֻלָּם וְהַצַּלְתִּים
מִיַּד הָעֹבְדִים בָּהֶם: כח וְלֹא־יִהְיוּ עוֹד בַּז לַגּוֹיִם וְחַיַּת הָאָרֶץ לֹא
תֹאכְלֵם וְיָשְׁבוּ לָבֶטַח וְאֵין מַחֲרִיד: כט וַהֲקִמֹתִי לָהֶם מַטָּע לְשֵׁם
וְלֹא־יִהְיוּ עוֹד אֲסֻפֵי רָעָב בָּאָרֶץ וְלֹא־יִשְׂאוּ עוֹד כְּלִמַּת הַגּוֹיִם:
ל וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם אִתָּם וְהֵמָּה עַמִּי בֵּית יִשְׂרָאֵל נְאֻם

*ביערים קרי

תרגום

יַפְרֶנֵס יַתְהוֹן וְהוּא יְהֵא לְהוֹן לְפַרְנָסָא: כד וַאֲנָא יְיָ אֶהֱוֵי לְהוֹן לֵאלָהָא וְעַבְדִּי דָוִד מַלְכָּא בֵּינֵיהוֹן
אֲנָא יְיָ גְּזֵרִית בְּמֵימְרִי: כה וְאֶגְזַר לְהוֹן קְיָם שְׁלָם וַאֲבַטֵּל חַיְתָא בִּישְׁתָּא מִן אַרְעָא וְיִתְיְבוּן
בְּמַדְבְּרָא לְרַחֲצָן וְיִתְעַתְּקוּן בְּחוּרְשָׁא: כו וַאֲשַׁרֵי יַתְהוֹן סְחוֹר סְחוֹר לְבֵית מַקְדְּשִׁי וְיהוֹן מְבָרְכִין
וְאַחֵית לְהוֹן מְטַר בְּכִיר בְּעִדָּנֵיהּ מִטְרִין דְּבִרְכָן יְהוֹן: כז וְיִתֵּן אִילָן חַקְלָא יַת אִבֵּיהּ וְאַרְעָא תִּתֵּן
עֲלַלְתָּהּ וְיהוֹן עַל אַרְעָתְהוֹן לְרוֹחֲצָן וְיֵדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ כַּד אֶתְבַּר יַת נִיר תּוּקְפֵּיהוֹן וְאֶשֵׁיזְבִנּוּן מִיַּד
דְּמִפְלְחִין בְּהוֹן: כח וְלָא יְהוֹן עוֹד בִּזָּא לְעַמְמַיָּא וּמַלְכְוָת אַרְעָא לָא יְשֵׁיצִנּוּן וְיֵתְבוּן לְרוֹחֲצָן וְלֵית
דְּמַנְיָד: כט וְאָקִים לְהוֹן נִצְבָא לְקָנָמָא וְלָא יְהוֹן עוֹד מְטַלְטְלֵי כַּפְנָא בְּאַרְעָא וְלָא יְקַבְּלוּן עוֹד
אַתְכְּנָעוּת עַמְמַיָּא: ל וְיֵדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהֲהוֹן מֵימְרִי בְּסַעֲדֵיהוֹן וְאִנּוּן עַמִּי בֵּית יִשְׂרָאֵל

רש"י

(כג) עבדי דויד. מלך מזרעו: (כה) וישנו ביערי. ס"י ויסעסקון בחורבא ויש לפוסרו בל' שיכה: (כו) ונתתי אותם וסביבות גבעתי. סהי כתיבתם בברכה ונתתי כמו והסבכתי: (כט) מטע לשם. קיום שיהא לשם עולם אספי רעב. בעמוי רעב מחמת בוסה רעבון ועוני:

מצודת דוד

לעמיד עליהם רועה אחד והוא יהיה לאחן בשביל הלאומי ולא עבדי דויד לאיש והוא מלך המשיח הבא מזרע דוד: הוא ירעה אותם והוא יהיה להן לרעה. בכל הדבר בכל פעמים לומר שהוא לבד יהי' המושל והמליך עליהם: (כד) לאלהים. להושיע ולהגיל: ועבדי דוד. הוא מלך המשיח הבא מזרעו: אני ה' דברתי. אם כן בודאי כן יהיה: (כה) וכרתי. לא לאכזרי עמהם בריח שלום להיות מתחדים לבצע בשלום: והשבתי וגו'. כ"ל חיה הפרא לא יזיקו לאדם וכמ"ש לא ירעו ולא ישחיתו (ישעיה י"ח): וישבו במדבר. לא במדבריות ועיערים מקום החיות יהיו בעת ההיא ושמו שמה ועבדה להם שהם כי לא יחפירם מי: (כו) ונתתי אותם. לאן לאחם במקומם ובכל סביבות גבעתי לאן בבכה: בעתו. בזמן שיש לוקך בו: גשמי ברכה יהיו. כי מאד יהיו למאד הלאן: (כז) כי אני ה'. הבאתן בשלמן: מטות עולם. מה שהכניסו עליהם האומות ולאחו בשכל מן השוכ שהמשילו עליו בדי העול לאחוס להלאה: (כח) וחית הארץ. כ"ל שלילי הגויס שהמזיקים שבהם לו יחזיק על החיות המזיקות שלא יהיו עוד ולא ישחיתו: (כט) מטע לשם. נטיעה יפה והדוכה להיות לשם בשלחת בין העמיס: ולא יהיו וגו'. כ"ל לא יחללו עוד בארץ חנפי' שנח עליהם בליון הרעב: ולא ישאו. לא יקבלו עוד בליסה מן הגויס כי לא יעטיכו עוד לבוז בלאומות הגויס בעבור הלשם לשחם מכפחם כדכ הנח בחלן נכריס: (ל) וידעו. לא ידעו שחני בשחם ושהם עמי החביב לי:

מצודת ציון

(כו) גבעתי. היא ל"י הגבוה' מכל המלולה: (כז) יבולה. עניו למח וכן לאן נחנה יבולה (שם ס"ו): מטות. הם בדי העול והול מלשון משה: (כט) מטע. מלשון נטיעה: אספי. עניו בליון כמו לקף לאסיפה (ירמי' ח'): ישאו. מלשון משא וקבל:

אֲדֹנָי יֱהוִה: לא וְאַתֶּן צֹאנִי צֹאן מַרְעִיתִי אָדָם אַתֶּם אֲנִי אֱלֹהֵיכֶם נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה:

לה א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: ב בֶּן־אָדָם שִׂים פָּנֶיךָ עַל־הַר שֵׂעִיר וְהִנָּבֵא עָלָיו: ג וְאָמַרְתָּ לוֹ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה הִנְנִי אֵלֶיךָ הַר־שֵׂעִיר וְנָטִיתִי יָדִי עָלֶיךָ וּנְתַתִּיךָ שְׁמָמָה וּמְשַׁמָּה: ד עָרֶיךָ חָרְבָה אָשִׁים וְאַתָּה שְׁמָמָה תִּהְיֶה וְיָדַעְתָּ כִּי־אֲנִי יְהוָה: ה יַעַן הֱיוֹת לְךָ אֵיבַת עוֹלָם וַתַּגֵּר אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל עַל־יְדֵי חָרֶב בְּעֵת אֵידָם בְּעֵת עֲוֹן קֵץ: ו לָכֵן חַי־אֲנִי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה כִּי־לְדָם אֶעֱשֶׂךָּ וְדָם יִרְדָּפֶךָּ אִם־לֹא דָם שָׂנֵאתָ וְדָם יִרְדָּפֶךָּ: ז וְנָתַתִּי אֶת־הַר שֵׂעִיר לִשְׁמָמָה וּשְׁמָמָה וְהִכְרַתִּי מִמֶּנּוּ עֹבֵר וְשָׁב: ח וּמִלֵּאתִי

ת"א ומתן לאחי. ישמוש ס"ל מליעל י"ד כסיפוש ו':

תרגום

אָמַר יְיָ אֱלֹהִים: לא וְאַתּוּן עַמִּי עַם דְּאִתְקְרֵי שְׁמִי עֲלֵיהוֹן בֵּית יִשְׂרָאֵל אַתּוּן אֲנָא אֱלָהָכוֹן אָמַר יְיָ אֱלֹהִים:

לה א וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר: ב בַּר אָדָם קַבֵּיל נְבוּאָה עַל טוּרָא דְשֵׂעִיר וְתִתְנַבֵּי עֲלוֹהִי: ג וְתֵימַר לֵיהּ כִּדְנָן אָמַר יְיָ אֱלֹהִים הָא אֲנָא שָׁלַח רוּגְזִי עָלָךְ טוּרָא דְשֵׂעִיר וְאַרִים כַּחֲת גְּבוּרְתִּי עָלָךְ וְאֶתְנַגְּדָךְ לְצַדְּוֵי וְאֶשְׁתֵּמֵמוּ: ד קִרְוָךְ חוּרְבָא אֵשַׁוֵּי וְאַתְּ לָצַדְּוֵי תְּהֵי וְתִדַּע אֲרֵי אֲנָא יְיָ: ה חֲלַף דַּהֲוָת לָךְ דְּבָבוּת עָלָם וְחַבֵּבְתָּא יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי קָטוֹלֵי חַרְבָּא בְּעִדָּן תְּבָרְהוֹן בְּעִדָּן תּוּשְׁלֵמַת חוֹבֵיהוֹן: ו בְּכֵן קַיָּם אֲנָא אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים אֲרֵי לִקְטוֹל אֲעַבְּדָךְ תְּקָטְלִין בְּחַרְבָּא יְרַדְּפִנָּךְ אִם לָא דְמָא סְנֵיתוֹן וְאָשְׁדֵי דְמָא יְרַדְּפִנָּךְ: ז וְאֶתֵּן יָת טוּרָא דְשֵׂעִיר לְצַדְּוֵי וְלַאֲשְׁתֵּמֵמוּ וְאֶשֵׁצֵי מִנֵּיהּ דְּעָדֵי וְדָתָאֵב: ח וַאֲמַלֵּי יָת טוּרוֹהִי קְטִילוֹהִי רָמָתְהִי וְחֵילוֹהִי

רש"י

(לא) **אדם אתם.** לויכוח כבהמות בעוני:

לה (ה) **ותגר.** ומספל כמו (מיכה ז') ומגרתי לגוים מסגירין לומס לאויביהם כמהו בארמיים דרך מרלס וזו היא שמור (עובדיה ז') על הפרק: **בעת אידם.** כמסרתיים ביד לויב: **בעת עון קץ.** כשנגמר קץ עונס ומחלת שלמס: (ו) **לדם אעשך.** טופל בחרב: **דם שנאת.** גזית לא שבוכרה שעבודתו סיפה מבורה לכס ושנאת להיות מלכלך עלמך בדס קרבן עבודתי ולכלוך לס סרוגיס ירלפך ו"ל לס תיל' שנאת ו"ל רולחיס לחה ירל כשהר כל לדס ורולחיס ירלפוך. ו"ל לס שנאת לחיך סהות בשרך ודמך:

מצודת ציון

לה (ג) **ומשמ'.** מלשון שממה וכפל הדבר לכוד בשממון: (ד) **הרבה.** מל' מוכן: (ה) **איבת.** ענין שנאה כמו ואיבה לעולם (בראשית נ'): **ותגר.** ענין הזלה ושפיכ' כמו וכמיס הנגרים מלמה (שמואל ב' י"ד): **אידם.** ענין לעג ומקו' כע כמו הלא לאיד לעוון (איוב ל"ו):

מצודת דוד

(לא) **ואתן צאני.** ומוכ ומפכם לאן מכעיסי הלאן שאני כועס לומם דעו שאדם לחם כ"ל מיכסי בעיני כבהמות אלא שמוכים וכדאך בן אדם ואני מייחד שמי עליכם להקנא אלהיכם ולא הייתי מייחד שמי עליכם עם היותם בעיני כבהמות:

לה (ב) **על הר שעיר.** היא לאן לחוס היושבת בדומה של ע"י לוחם הגבוהה הסיל נאמנה על כל לחוס בכללה ולפי שמולדותיהם מהר שעיר ומשם נשכדו לכן לאמר על הר שעיר: (ג) **הנני אליך.** הבה אני אלחם עמך: **ונטיתי ידי.** להכות בך: (ד) **ואתה.** כ"ל כל אלרץ בכללה: **כי אני ה'.** שאמון לשלם נמול: (ה) **יען.** בשבוע שהיתם לך על יאשראל שאתה שמוחה מיומות עולם והזלת דמי יאשראל על ידי חרב בעת גוע עליהם לחוס בחוכנן בית בעת גוע העון שהמלת לא בשלה ומשלים לא בקץ: (ו) **לדם אעשך.** לעשה אלרף מלשה דמי הכוונים: **ודם.** אלמי שופכי דם יכדפוך: **אם לא דם שנאת.** וכי לא שנאת שופכי דם ומלך בשמכם מהם והכה עשה שופכי דם יכדפוך ויעינוך: (ז) **את הר שעיר.** כ"ל הפלטת שמולדותיהם מהר שעיר ומשם נשכדו: **לשממה ושממה.** כשל אחלה יהיה על מכניס השמון:

אֶת־דָּבָרָיו חָלָלָיו גִּבְעוֹתַיִךְ וְגֵיאוֹתַיִךְ וְכָל־אֲפִיקַיִךְ חַלְלֵי־חָרֶב יִפְּלוּ
בָהֶם: ט שְׁמָמוֹת עוֹלָם אֶתֵּנֵךְ וְעָרַיִךְ לֹא תָשֹׁבְנָה וִידַעְתֶּם כִּי־
אֲנִי יְהוָה: י יַעַן אָמַרְךָ אֶת־שְׁנֵי הַגּוֹיִם וְאֶת־שְׁתֵּי הָאֲרָצוֹת לִי
תִּהְיֶינָה וְיָרַשְׁנוּהָ וַיהוָה שָׁם הָיָה: יא לָכֵן חַי־אֲנִי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה
וְעָשִׂיתִי כְּאַפְּךָ וּכְקִנְאָתְךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָה מִשִּׂנְאָתֶיךָ בָּם וְנוֹדַעְתִּי
בָם כַּאֲשֶׁר אֶשְׁפְּטֶךָּ: יב וְיָדַעְתָּ כִּי אֲנִי יְהוָה שָׁמַעְתִּי ו אֶת־כָּל־
נְאָצוֹתֶיךָ אֲשֶׁר אָמַרְתָּ עַל־הָרֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר ו שֻׁמְּמָה* לָנוּ
נִתְּנוּ לְאָכְלָה: יג וַתַּגְדִּילוּ עָלַי בְּפִיכֶם וְהַעְתַּרְתֶּם עָלַי דִּבְרֵיכֶם
אֲנִי שָׁמָעְתִּי: יד כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה כִּשְׂמֹחַ כָּל־הָאָרֶץ שְׁמָמָה
אֶעֱשֶׂה־לָּךְ: טו כְּשִׂמְחָתְךָ לְנַחֲלַת בֵּית־יִשְׂרָאֵל עַל אֲשֶׁר־שֹׁמֵמָה

*תשובנה קרי *שממו קרי

תרגום

וְכָל פַּצִידוֹהִי קְטוֹלֵי חַרְבָּא יִתְרְמוֹן בְּהוֹן: ט צְדִי עָלַם אֶתֵּנִנָּךְ וְקִרְוָךְ לָא יְתִיתָבָן וְתִדְּעוּן אֲרֵי אֲנָא
יְיָ: י חֲלַף דַּאֲמַרְתְּ תֵּת תְּרֵין עַמְמִין וַתֵּת תַּרְתֵּין מְדִינָן דִּילִי אִנּוּן וְאֵירְתְּנוּן וְקָדָם יְיָ גַּלְגַּל מַהֲשָׁבְתְּ
לְבָּא: יא בְּכֵן קַיָם אֲנָא אֲמַר יְיָ אֱלָהִים וַאֲעַבֵּיד בְּרוּגְזָךְ וְכִחֵימְתָךְ דַּעֲבַדְתָּא מִדְּסַנֵּיתָא לְהוֹן וְאֶתְגְּלֵי
לַאֲיַטְבָא לְהוֹן כַּד אֶתְפְּרַע מִנָּךְ: יב וְתִדַּע אֲרֵי אֲנָא יְיָ שְׁמַעַ֫ת כָּל אַרְגָּוָתָךְ דַּאֲמַרְתְּ עַל טוּרֵי
אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל לְמֵימַר צְדִיאַת לָנָא אִתְמְסִרוּ לְאִשְׁהֵיצָאָה: יג וְאִתְרַבְרַבְתּוּן עֲלַי בְּמִלֵּי פּוּמְכוֹן
וַאֲסַגֵּיתוּן עֲלַי פִּתְגָמֵיכוֹן קֳדָמַי שְׁמַעַ֫ת: יד כְּדֵין אֲמַר יְיָ אֱלָהִים כְּמֶחֱדֵי כָּל אַרְעָא צָדוּ אַעֲבֵיד
לָךְ: טו כְּמָא דַּחֲדֵיתָא עַל אֲחֻסָּנַת בֵּית יִשְׂרָאֵל דְּצְדִיאַת אַרְעֲהוֹן כֵּן אַעֲבֵיד לָךְ צָדוּ תְּהֵי

רש"י

(ט) וערין לא תשבנה. לא כמו שאמרתי למעלה (לעיל כ"ט) ושבתי להם שבות מצרים. ולחרי כן תשוב להם שבות בני עמון (ירמיה מ"ט) וזו היא שאמר (תלמלי ס') ואם עשו שלחתי ואמן להם הריני שומרם שעתידים לשממות עולם: (י) שני הגוים. ישראל ויהודה ומדרש אגדה רבי הנחומא דורשו כלפי שכלך עשו יש׳ מעשה להתחכם בו להשיגו שיעורר על ישקב על ירושה שכרשם ויהרוג ישמעאל את יצחק ואתה אני גוחל הוא ואחרוג להם ישמעאל והוא יקברנו ומי אבל לבני (ברשפי כ"ג) ואומרים אני להם יצחק ואתם ישמעאל: וה׳ שם היה. יודע את מתשבתך: (יא) ועשיתי כאפך. כלומר אלף מעשים ליעשה מעשה לך: ונודעתי בם כאשר אשפטך. לא יכירו את גבורתי: (יג) והעתרתם. הרבותם וכן ועתר ענן הקטרת (לעיל ח׳) לשון רבוי: (יד) כשמח כל הארץ. כשמעול אני את מלכותי כי לא תשמח הארץ כענין שנאמר ה׳ מלך תגל הארץ (תהלים צ"ו) לא שמחת מעשה לך:

מצודת דוד

(ח) את הריו. כי יוסף על הרגיש ושם ישנם הלוים ויהכנכ: (ט) שממות עולם. עד עולם תהיה שממה ועניך לא תשובנה לקדמתן: כי אני ה׳. המלמן לכלם גמול: (י) יען. בעבור שאמרת את שני הגוים וגו׳ הם יהודה וישראל ולכלותם הנה מעשה מהיותה לי ולמלכו ניכם לחזק על עולם: וה׳ שם היה. כלומר אבל לא כן יהיה כי ה׳ היה שם כ"ל מקום מקדשו היה שם ושיך ח"כ יעזבנו ביוך: (יא) ועשיתי. מעשה לך כפי חטך וקנאתך אשר עשית בהם מרב השנאה שים לך עליהם כ"ל מעשה עמך בעבך מעשים עמו: ונודעתי בם. תהיה נודע וניכר בין בני ישראל למגיע כחשר תעשך על מה מעשים לו: (יב) וידעת. את תדע שמעתי את כל דברי זיונך שאמרת על הרי ישראל הם שממו כי תניחים כחנו למו לאכלה ולא כאחר שם מי מהם: (יג) ותגדילו. ותשר הגדלתם עלי בפיכם לדבר נאלות ותשר הרבותם עלי דבריכם בדברי פרוץ הוה לחי שמעתי את הכל ואין דבר נעלם ממני: (יד) כשמחה. בעת שתהיה שממה בכל הארץ לא תעשה לוחך שמחה חהו ביוחם המשים מיהולה מלכות משים ושתהבה את השמחה בעולם כמ"ש ה׳ מלך תגל הארץ וגו׳ (תהלים צ"ו): (טו) כשמחתך. בעבך השמחה שהיה לך על

מצודת ציון

(ח) גבעותיך. מלשון גבעה והכ: וגאיותיך. מלשון גיא ועמק: אפיקיך. הם המקומות שהמים מונגיים שם ממוחק: (יא) ובקנאתך. ענין כעס כמו הם קנאוני בלא אל (דברים ל"ב): (יב) נאצותיך. ענין בזיון כמו כי נאלו הלגנים לחם מנחה ה׳ (מ"ל ג׳): (יג) והעתרתם. ענין רבוי כמו ועתר ענן הקטרת (לעיל ח׳):

בֵּן אֶעֱשֶׂה־לָּךְ׃ שְׁמָמָה תִּהְיֶה הַר־שֵׂעִיר וְכָל־אֱדוֹם כֻּלָּהּ וְיָדְעוּ כִּי־
אֲנִי יְהוָה׃

לו א וְאַתָּה בֶן־אָדָם הִנָּבֵא אֶל־הָרֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ הָרֵי יִשְׂרָאֵל
שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה׃ ב כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה יַעַן אָמַר הָאוֹיֵב עֲלֵיכֶם
הֶאָח וּבָמוֹת עוֹלָם לְמוֹרָשָׁה הָיְתָה לָנוּ׃ ג לָכֵן הִנָּבֵא וְאָמַרְתָּ כֹּה
אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה יַעַן בְּיַעַן שַׁמּוֹת וְשָׁאֹף אֶתְכֶם מִסָּבִיב לִהְיוֹתְכֶם
מוֹרָשָׁה לִשְׁאֵרִית הַגּוֹיִם וַתֵּעָלוּ עַל־שִׂפַת לָשׁוֹן וְדִבַּת־עָם׃ ד לָכֵן
הָרֵי יִשְׂרָאֵל שִׁמְעוּ דְּבַר־אֲדֹנָי יֱהוִה כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה לֶהָרִים
וְלַגְּבָעוֹת לָאֲפִיקִים וְלַגֵּאָיוֹת וְלֶחֳרָבוֹת הַשֹּׁמְמוֹת וְלֶעָרִים הַנֶּעֱזָבוֹת
אֲשֶׁר הָיוּ לָבַז וּלְלַעַג לִשְׁאֵרִית הַגּוֹיִם אֲשֶׁר מִסָּבִיב׃ ה לָכֵן כֹּה־
אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה אִם־לֹא בְּאֵשׁ קִנְאָתִי דִבַּרְתִּי עַל־שְׁאֵרִית הַגּוֹיִם
וְעַל־אֱדוֹם כֻּלָּא אֲשֶׁר נָתְנוּ־אֶת־אַרְצִי ו לָהֶם לְמוֹרָשָׁה בְּשִׂמְחַת

*כצ"ל

תרגום

טוּרָא דְשֵׂעִיר וְכָל אֱדוֹם כֻּלָּהּ וְיִדְּעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ׃

לו א וְאַתְּ בַּר אָדָם אִתְנַבֵּי עַל טוּרֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר טוּרֵי יִשְׂרָאֵל קַבִּילוּ פִּתְגָמָא יְיָ׃ ב כִּדְנָן
אֲמַר יְיָ אֱלָהִים חֲלַף דִּי אֲמַר סַנְאָה עֲלֵיכוֹן חֵדְוָא וּבְמַת עָלַם לִירוּתָא הֲוַת לָנָא׃ ג בְּכֵן
אִתְנַבֵּי וְתֵימַר כִּדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים חֲלַף דִּי אִתְבַּרְבִיוּ וַחֲלַף דַּהֲשִׁיבוּ לְאַחֲרָבָא וּלְאַצְדָאָה יַתְכוֹן
מִפְּחוֹר סְחוֹר לְמֶהֱוֵיכוֹן יְרִיתָא לִשְׁאָרָא דְעַמְמַיָּא וְאִתְאֲמַרְתּוּן עַל שְׂפַת לִישָׁן וְרִנְנַת עָם׃ ד בְּכֵן
טוּרֵי יִשְׂרָאֵל קַבִּילוּ פִּתְגָמָא דְיָ אֱלָהִים כִּדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים לְטַוָּרַיָּא וּלְרָמָתָא לְפַצִּירָיָא
וּלְחֵילָיָא וּלְחָרְבָתָא צָדְיָתָא וּלְכַרְיָיָא שְׁבִיקְתָא דַּהֲוָאָה לְחוֹף וּלְלָעֵב לִשְׁאָרָא דְעַמְמַיָּא דְמִפְּחוֹר
סְחוֹר׃ ה בְּכֵן כִּדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים אִם לָא בְּאֵשֶׁת פּוּרְעָנוּתִי גְּזֵרִית בְּמֵימְרִי עַל שְׁאָרָא דְעַמְמַיָּא וְעַל

רש"י

לן (ב) **האח.** סמכה: **ובמות עולם.** מרך ישראל סביב גובהו ומיו של עולם: (ג) **שמות ושאף אתכם מסביב.** (סביבכם) היו מסתוממים ותומהים לשחוק ולרוזות בפוף חורבנכם ושופים ומלבים ומלפים לשיחתכם מורם' לשמרים הגויש: **ותעלו על שפת לשון.** ועכשיו בחורבנכם הכל מדברים ומדובבי' (ס"א ומהכביש) בכם לומר כאה הרי שממו: **ודבת עם.** פארלמנ"ט בלע"ז:

מצודת ציון

לן (ב) **ובמות.** ענין גבוהה כמו על במתי תלך (ישעי' נ"ח): **למורשה.** מלשון ירושה: (ג) **שמות.** מלשון שממון: **ושאף.** ענין בליעה והמשכ' לו הבא כמו שאף רוח (ירמי' ב'): **ודבת.** ענין לעיג' וע"ש רוב יתורי על המלילה הבאה וכן כי במעמי דבת רבים (מש כ'): (ד) **לבז.** מלשון בזיון: (ה) **קנאתי.** ענין כעס: **בלא.** כמו כלה וה"פ:

מצודת דוד

נחלת גיש יכולין על שמי נעשים שממה נעלך הזה לעשה שממה על שממותך: **וכל אדום כלה.** הנשים מהר שעיר וכפרו ע"ש שלמה: **כי אני ה'.** הנחמן לשלם גמול:

לן (ב) **עליכם.** על מוממותיכם לשון שממה: **ובמות עולם.** גבהות עולם היו ע"י הנגזה מכל המלכות היו היו' לנו למוכה: (ג) **יען ביען.** הכפל לחזק ולומר בעבור זה לבד לחוים הם הגוים לשחת כליתה וכשבר יחמר בסוף הענין: **שמות ושאף אתכם מסביב.** כ"ל המומות מקניד הממו לחכם ובלעו לחכם למען תהיו למוכה לשחיה הגוים הנשלחים קניבותיכם: **ותעלו.** הייתם עולים על שפת ולשון כ"ל כולם היו מקפיים ומדברים בכם: **ודבת עם.** כל עם מהעמים דברו בכם דברי גנות: (ד) **לכן ונו'.** לפי שחכמו הדברים לזה לחר שוב לכן וכן דרך המקבל בכל מקום: **הנעזבות.** מיושביהן: (ה) **אם לא.** הוא ענין שבועה ונפ"ל לחר: **באש קנאתי.** כ"ל בחוזק כעסי: **להם.** לעשמם:

כָּל־לֵבָב בִּשְׁאָט נֶפֶשׁ לְמַעַן מִגְרָשָׁהּ לָבוּז׃ יוֹ לָכֵן הִנָּבֵא עַל־
אַדְמַת יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ לֶהָרִים וְלַגְּבָעוֹת לָאֲפִיקִים וְלַגֵּאָיוֹת כֹּה־
אָמַר ו אֲדֹנָי יְהוִה הִנֵּנִי בְקִנְאָתִי וּבַחֲמָתִי דִּבַּרְתִּי יַעַן כְּלִמַּת גּוֹיִם
נְשָׂאתֶם׃ יז לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה אֲנִי נָשָׂאתִי אֶת־יָדִי אִם־
לֹא הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־לָכֶם מִסָּבִיב הֵמָּה כְּלִמָּתָם יִשָּׂאוּ׃ יח וְאַתֶּם הָרֵי
יִשְׂרָאֵל עַנַפְכֶם תִּתֵּנוּ וּפִרְיְכֶם תִּשְׂאוּ לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל כִּי קָרְבוּ
לָבוֹא׃ יט כִּי הִנֵּנִי אֲלֵיכֶם וּפָנִיתִי אֲלֵיכֶם וְנֶעֱבַדְתֶּם וְנִזְרַעְתֶּם׃
כ וְהִרְבֵּיתִי עֲלֵיכֶם אָדָם כָּל־בֵּית יִשְׂרָאֵל כֻּלָּה וְנוֹשְׁבוּ הֶעָרִים
וְהֶחָרְבוֹת תִּבָּנֶינָה׃ כא וְהִרְבֵּיתִי עֲלֵיכֶם אָדָם וּבְהֵמָה וְרָבוּ וּפָרוּ
וְהוֹשַׁבְתִּי אֶתְכֶם כְּקֶדְמוֹתֵיכֶם וְהֵטַבְתִּי מֵרֹאשֹׁתֵיכֶם וִידַעְתֶּם
כִּי־אֲנִי יְהוָה׃ כב וְהוֹלַכְתִּי עֲלֵיכֶם אָדָם אֶת־עַמִּי יִשְׂרָאֵל וְיִרְשׁוּךָ
וְהָיִיתָ לָהֶם לְנַחֲלָה וְלֹא־תוֹסֵף עוֹד לְשַׁכְּלָם׃ כג כֹּה אָמַר אֲדֹנָי

ת"א ומפס הכי. מגילה ס' קנהדרין ל"ט:

תרגום

אַדְמָאי בְּלַהֲוֹן דִּיהַבוּ יַת אַרְעָא בֵּית שְׁבַנְתִּי לַהֲוֹן לִירוּתָא בְּחֶדְוַת כָּל לֵב בְּצִפְיוּת נַפְשׁ בְּדִיל לְתָרְכוּתָהּ לְמִבְזָא׃ ו בְּכֵן אִתְנַבֵּי עַל אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְטוּרַיָּא וּלְגָרְמָא לְפַצְיַדָּא וּלְחֵילָא כְּדֵין אָמַר יְיָ אֱלָהִים הָא אֲנָא בְרוּגְזִי וּבְחֵמְתִי גְּזֵרִית בְּמֵימְרִי חֲלַף דְּאִתְכְּנָעוּת עַמְמַיָּא קֳבֵלְתּוֹן׃ ז בְּכֵן כְּדֵין אָמַר יְיָ אֱלָהִים אֲנָא קַיֶּמֶת בְּמֵימְרִי אִם לָא עַמְמַיָּא דִי בַזּוּ יְתִכּוֹן מִשְׁחוֹר אַנּוּן אַחְכְּנָעוּתְהוֹן קֳבֵלְתּוֹן׃ ח וְאַתּוּן טוּרֵי יִשְׂרָאֵל אִבְּכוֹן תִּצְלְחוּן וּפֵרְיְכוֹן תְּמַעֲנוּן לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל אֲרֵי קָרִיב יוֹם פֻּרְקָנִי לְמֵיתֵי׃ ט אֲרֵי הָא אֲנָא מִתְגְּלֵי עֲלֵיכוֹן וְאֶתְפְּנֵי בְמֵימְרִי לַאֲטָבָא לְכוֹן וְתִתְפַּלְחוּן תִּזְדָּרְעוּן׃ י וְאַסְגֵּי עֲלֵיכוֹן אֱנָשָׁא כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל כֻּלֵּהוֹן וְיִתְיְתְבָן קִרְוַיָּא וְחָרְבָתָא יִתְבַּנְיָן׃ יא וְאַסְגֵּי עֲלֵיכוֹן אֱנָשָׁא וּבְעִירָא וְסַגְיוּן וּפִשְׁיוּן וְאֶתֵּיב יַתְכוֹן כִּדְמַלְכְּדָמִין וְאוֹטֵיב לְכוֹן כִּדְמִן אוֹלָא וְתִדְּעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ׃ יב וְאַסְגֵּי עֲלֵיכוֹן אֱנָשָׁא יַת עַמִּי יִשְׂרָאֵל וַיְחַסְנוּנָךְ וּתְהֵי לְהוֹן לַאֲחָסָנָא וְלָא תּוֹסֵף עוֹד לְתַכָּלוּתְהוֹן׃ יג כְּדֵין אָמַר יְיָ אֱלָהִים חֲלַף דְּאָמְרִין לְכוֹן מְכַּסְּלַת אֱנָשָׁא אַתְּ

רש"י

(ה) **למען מגרשה לבז.** לפי פרשתו גירושה לבז שסולה לבוזה: (יב) **לשכלם.** לגרם יוסיף מקרבך סוף

מצודת דוד

בשאט נפש. בזיון מושם בנפש: **למען מגרשה.** למען לגרש מושה להיות לה לבזיון כ"ל לא היה עיקר הכוונה לבזות עליה כ"א לבזות לה יחזקאל: (ו) **יען.** בעבור שקבלתם כליסה מן הגויים: (ז) **אני נשאת את ידי.** כן הוא דרך שבועה וכמ"ש וגם לפי פשוטו ידי להם (לעיל כ'): **אם לא.** הוא ענין שבועה: **כלמתם.** הכליסה הבלויה להם יקבלו הם: (ח) **ענפכם תתנו.** לא היו עוד שמה כ"א מגדלו ענפים ופרו לעמי יחזקאל כי קרבו לבוא אל מלכם: (ט) **כי הנני.** הנה לפי שעתים ופנה אליכם כעובדת בזה בחסים' והיו נזרעים לא כמו שהייתם לפעמי שמה ומשמה: (י) **כל בית ישראל כלה.** כ"ל אף כני עכשה השבעים יבואו הנה: **ונושבו הערים.** תהייה ניושבות מלגזיה: (יא) **ופרו.** יעשו פיזות כ"ל ויוליח ביים ומנוח וכבל בשנות נכדיים להזוק: **והושבתי.** לחזיר לחסה בחלקיכם כמו שיבשתם ניתי קדם ולחזיר עמכם עוד יחר ממה שהיה לכם בשלשונה עד שלא נגיפתם: **וידעתם.** לז שהוא שהני ס' הגלות בשלמני: (יב) **והולכתי עליכם.** פלגו יחזר על הכהיים שעשה לוליך עליכם לחם ומוזר ומשכם לא עמי ישראל ושם יכשול: **לשכלם.** להיות לשוליס ונכושים ממך:

מצודת ציון

בשאט. עניו בזיון כן בשלש בנפש (לעיל כ"ה): **מגרשה.** מל' גלוזין: (ה) **תשאו.** שלמתו ושגלנו: (י) **תבנינה.** מל' בנין: (יא) **והושבתי.** מל' ישיב': (יב) **וירשוך.** מל' יוסף: **לשכלם.**

יְהוָה יַעַן אֲמֹרִים לָכֶם אכלת אָדָם אָתְּ וּמְשַׁכְּלֶת גּוֹיֵךְ הָיִית׃
יד לָכֵן אָדָם לֹא־תֹאכְלִי עוֹד וְגוֹיֵךְ* לֹא תְכַשְּׁלִי־עוֹד נְאֻם אֲדֹנָי
יְהוִה׃ טו וְלֹא־אַשְׁמִיעַ אֵלַיִךְ עוֹד כְּלִמַּת הַגּוֹיִם וְחֶרְפַּת עַמִּים לֹא
תִשְׂאִי־עוֹד וְגוֹיֵךְ* לֹא־תַכְשִׁלִי עוֹד נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃ טז וַיְהִי דְבַר־
יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ יז בֶּן־אָדָם בֵּית יִשְׂרָאֵל יֹשְׁבִים עַל־אַדְמָתָם
וַיְטַמְּאוּ אוֹתָהּ בְּדַרְכָּם וּבְעֲלִילוֹתָם כְּטֻמְאַת הַנִּדָּה הָיְתָה דַרְכָּם
לְפָנָי׃ יח וָאֶשְׁפֹּךְ חֲמָתִי עֲלֵיהֶם עַל־הַדָּם אֲשֶׁר־שָׁפְכוּ עַל־הָאָרֶץ
וּבְגִלּוּלֵיהֶם טִמְּאוּהָ׃ יט וָאָפִיץ אֹתָם בַּגּוֹיִם וַיִּזָּרוּ בָּאֲרָצוֹת כְּדַרְכָּם
וְכַעֲלִילוֹתָם שְׁפַטְתִּים׃ כ וַיָּבוֹא אֶל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־בָּאוּ שָׁם וַיְחַלְּלוּ
אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי בֶּאֱמֹר לָהֶם עַם־יְהוָה אֵלֶּה וּמֵאַרְצוֹ יָצָאוּ׃
כא וָאֶחְמֹל עַל־שֵׁם קָדְשִׁי אֲשֶׁר חִלְּלוּהוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר־

*את קרי *גוייך קרי *וגוייך קרי *תשכלי קרי *וגוייך קרי

תרגום

וּמְתַכְּלֵת עַמָּיִךְ חַיָּות׃ יד בְּבֶן אֱנָשָׁא לָא תֵכְלִין עוֹד וְעַמָּיִךְ לָא תְתַכְּלִין עוֹד אֲמַר יְיָ אֱלָהִים׃
טו וְלָא אַשְׁמַע לִיךְ עוֹד אַחְפְּנָעוּת עַמְמַיָּא וְחִסּוּדֵי עַמְמַיָּא לָא תְקַבְּלִין עוֹד וְעַמָּיִךְ לָא תְתַכְּלִין עוֹד
אֲמַר יְיָ אֱלָהִים׃ טז וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר׃ יז בַּר אָדָם בֵּית יִשְׂרָאֵל יָתְבִין
עַל אַרְעָתְהוֹן וְסָאִיבוּ יָתָהּ בְּאוֹרְחָתְהוֹן וּבְעוֹבָדֵיהוֹן כְּסוֹאֲבַת אִתְּתָא טְמֵאָה הֲוַת אוֹרַחְתְּהוֹן קֳדָמָי׃
יח וּשְׁפֵיכִית חֵימָתִי עֲלֵיהוֹן עַל דַּם זַכַּי דַּאֲשַׁדוּ עַל אַרְעָא וּבְפוּלְחָן מַעֲוָתְהוֹן סָאֲבוּהָ׃ יט וַאֲגָלֵיתִי
יָתְהוֹן לְבֵינֵי עַמְמַיָּא וְאִתְבַּדַּרוּ בְּמַדִּינָתָא כְּאוֹרְחָתְהוֹן וּכְעוֹבָדֵיהוֹן מְקַלְקְלָא אִתְפָּרַעִית
מִנְּהוֹן׃ כ וַעֲלוּ לְבֵינֵי עַמְמַיָּא דַּאֲתְגְּלִיאוּ לְתַמָּן עַל דַּאֲחִלּוּ יַת שְׁמָא דְקוּדְשִׁי בְּדַאֲמְרִין לְהוֹן אִם
עַמֵּיהּ דַיְיָ אִלֵּין וְאִכְדִּין מֵאַרְעָא בֵּית שְׁבִנְתֵּיהּ גְּלוֹ׃ כא וְחָסַית עַל שְׁמָא דְקוּדְשִׁי דַּאֲחִלּוּהִי בֵּית

רש"י

קרוי אכול: (יג) **אכלת אדם את.** לימול: היה סולק הזקן להסחיט את יושביה המתוריים כלו כמ וסיהולים כלו כמ: (יז) **בן אדם בית ישראל יושבים** וגו' **כטמאת הנדה.** המסילה מכחוב לנקה שבעלה מלפ' מנו הטהר ומחב לחוב לעיה: (כ) **ויבוא.** לפי שחמר בית ישראל ברעם הפרסה קרחם כל הפרסה בלשון יחיד ומדרש אגדה הקב"ס בח עמהם בגולה ומטה לחן מם היו חומרים הפשחים הרי חלו עם ה' ולח היה לו יכולה להעילם במדרש חיכה רבתי: **ויחללו את שם קדשי.** הפשילו את כבודי ומטו סחילול בחמור תויביהם עליהם עם ה' חלה ומחרלו יצחו ולח היה יכולה בידו לגאול חת עמו ואת חרלו:

מצודת ציון

עין מיצה ומנחון כמו והלחץ משכלם (מ"ב ג'): (יז) **ובעלילותם.** במעשיהם: (יט) **ואפיץ.** וחרו. סניהם עין פזור כמו כי נפץ העם (ש"ח י"ג) וכמו וזכיתי פכם (מלאכי ג'): (כא) **ואחמל.**

מצודת דוד

הגוים היוצניס בך והוח כפל ענין ב"ס: (יד) **אדם לא תאכלי עוד.** כשיובנו ישפלו לאלסים לח יכלו עוד בך: וגוייך לא תשכלי **עוד.** כפל הדבר ב"ס: (טו) **ולא אשמיע** וגו'. כ"ל לח יכלימו עוד לחוסך בדבר זה ולח מקבלו עוד מכיצה בעבור זחלת כי מלח לח כלמדו וכלו בה הכנענים יושבי הלרן ולאח"ז כלו בה בני ישבחל לחבר ישבו מחתם: **ומשכלת גוייך היית.** דכיון לבכל ולחבד הגוים היוצניס בך והוח כפל ענין ב"ס: (יד) **אדם לא תאכלי עוד.** כשיובנו ישפלו לאלסים לח יכלו עוד בך: וגוייך לא תשכלי **עוד.** כפל הדבר ב"ס: (טו) **ולא אשמיע** וגו'. כ"ל לח יכלימו עוד לחוסך בדבר זה ולח מקבלו עוד מכיצה בעבור זחלת כי מלח לח כלמדו וכלו בה הכנענים יושבי הלרן ולאח"ז כלו בה בני ישבחל לחבר ישבו מחתם: **ומשכלת גוייך היית.** דכיון לבכל ולחבד

(טז) **ויען.** עבור שהחזות חומיים על מקומות ח"י לוכלם לרם לח כ"ל למוחה לחה ומוכנלה לבלות ולחבד בני לרם כי מהלה כלבדו וכלו בה הכנענים יושבי הלרן ולאח"ז כלו בה בני ישבחל לחבר ישבו מחתם: **ומשכלת גוייך היית.** דכיון לבכל ולחבד

עין מיצה ומנחון כמו והלחץ משכלם (מ"ב ג'): (יז) **ובעלילותם.** במעשיהם: (יט) **ואפיץ.** וחרו. סניהם עין פזור כמו כי נפץ העם (ש"ח י"ג) וכמו וזכיתי פכם (מלאכי ג'): (כא) **ואחמל.**

עין מיצה ומנחון כמו והלחץ משכלם (מ"ב ג'): (יז) **ובעלילותם.** במעשיהם: (יט) **ואפיץ.** וחרו. סניהם עין פזור כמו כי נפץ העם (ש"ח י"ג) וכמו וזכיתי פכם (מלאכי ג'): (כא) **ואחמל.**

הגוים היוצניס בך והוח כפל ענין ב"ס: (יד) **אדם לא תאכלי עוד.** כשיובנו ישפלו לאלסים לח יכלו עוד בך: וגוייך לא תשכלי **עוד.** כפל הדבר ב"ס: (טו) **ולא אשמיע** וגו'. כ"ל לח יכלימו עוד לחוסך בדבר זה ולח מקבלו עוד מכיצה בעבור זחלת כי מלח לח כלמדו וכלו בה הכנענים יושבי הלרן ולאח"ז כלו בה בני ישבחל לחבר ישבו מחתם: **ומשכלת גוייך היית.** דכיון לבכל ולחבד

(יז) **יען.** עבור שהחזות חומיים על מקומות ח"י לוכלם לרם לח כ"ל למוחה לחה ומוכנלה לבלות ולחבד בני לרם כי מהלה כלבדו וכלו בה הכנענים יושבי הלרן ולאח"ז כלו בה בני ישבחל לחבר ישבו מחתם: **ומשכלת גוייך היית.** דכיון לבכל ולחבד

הגוים היוצניס בך והוח כפל ענין ב"ס: (יד) **אדם לא תאכלי עוד.** כשיובנו ישפלו לאלסים לח יכלו עוד בך: וגוייך לא תשכלי **עוד.** כפל הדבר ב"ס: (טו) **ולא אשמיע** וגו'. כ"ל לח יכלימו עוד לחוסך בדבר זה ולח מקבלו עוד מכיצה בעבור זחלת כי מלח לח כלמדו וכלו בה הכנענים יושבי הלרן ולאח"ז כלו בה בני ישבחל לחבר ישבו מחתם: **ומשכלת גוייך היית.** דכיון לבכל ולחבד

(יז) **יען.** עבור שהחזות חומיים על מקומות ח"י לוכלם לרם לח כ"ל למוחה לחה ומוכנלה לבלות ולחבד בני לרם כי מהלה כלבדו וכלו בה הכנענים יושבי הלרן ולאח"ז כלו בה בני ישבחל לחבר ישבו מחתם: **ומשכלת גוייך היית.** דכיון לבכל ולחבד

בָּאוּ שָׁמָּה: כב לָכֵן אֱמֹר לְבֵית־יִשְׂרָאֵל כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה לֹא
לְמַעַנְכֶם אֲנִי עֹשֶׂה בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי אִם־לְשֵׁם־קָדְשִׁי אֲשֶׁר
חִלַּלְתֶּם בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר־בָּאתֶם שָׁם: כג וְקִדַּשְׁתִּי אֶת־שְׁמִי הַגָּדוֹל
הַמְחֻלָּל בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר חִלַּלְתֶּם בְּתוֹכָם וְיֵדְעוּ הַגּוֹיִם כִּי־אֲנִי יְהוָה
נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה בְּהִקָּדְשִׁי בָכֶם לְעֵינֵיהֶם: כד וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם
מִן־הַגּוֹיִם וְקִבַּצְתִּי אֶתְכֶם מִכֹּל הָאֲרָצוֹת וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל־
אַדְמַתְכֶם: כה וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מַיִם טְהוֹרִים וּטְהַרְתֶּם מִכֹּל
טֻמְאוֹתֵיכֶם וּמִכָּל־גִּלּוּלֵיכֶם אֲטַהֵר אֶתְכֶם: כו וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב
חָדָשׁ וְרוּחַ חֲדָשָׁה אֶתֵּן בְּקִרְבְּכֶם וַהֲסִרֹתִי אֶת־לֵב הָאֶבֶן מִבְּשַׂרְכֶם
וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב בָּשָׂר: כז וְאֶת־רוּחִי אֶתֵּן בְּקִרְבְּכֶם וְעָשִׂיתִי אֶת
אֲשֶׁר־בְּחֻקַּי תֵּלֵכוּ וּמִשְׁפָּטַי תִּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם: כח וִישַׁבְתֶּם בָּאָרֶץ
אֲשֶׁר נָתַתִּי לַאֲבֹתֵיכֶם וְהֱיִיתֶם לִי לְעָם וְאָנֹכִי אֶהְיֶה לָכֶם

ת"א וחקתי עליכם. סם מנילה ל"ד קידושין ע"ב: ושמיתי לח לב החצן. צכתות ל"ב קוסה כ"ב: ולפס כומי. צכתוס סם קוסם סם:

תרגום

יִשְׂרָאֵל בֵּנֵי עַמְמַיָּא דְאִתְגְּלִיאוּ לְתַמָּן: כב בְּכֵן אֱמַר לְבֵית יִשְׂרָאֵל כִּדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים לָא
בְּרִילְכוֹן אֲנָא עָבֵיד בֵּית יִשְׂרָאֵל אֱלָהֵן עַל שְׁמָא דְקוּדְשִׁי דְאַחֲלִתּוּן בֵּינֵי עַמְמַיָּא דְאִתְגְּלִיתוּן לְתַמָּן:
כג וַאֲקַדֵּישׁ יָת שְׁמִי רַבָּא דְאִתְחַל בֵּינֵי עַמְמַיָּא דְאַחֲלִתּוּן בֵּינֵיהוֹן וְיִדְּעוּן עַמְמַיָּא אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֲמַר
יְיָ אֱלָהִים כַּד אֶתְקַדַּשׁ בְּכוֹן לְעֵינֵיהוֹן: כד וַאֲכַרֵיב יַתְכוֹן מִבֵּינֵי עַמְמַיָּא וְאֶכְנֵישׁ יַתְכוֹן מִכָּל
מְדִינָתָא וְאָעֵיל יַתְכוֹן לְאַרְעֲכוֹן: כה וְאֶשְׁבּוֹק לְחוֹבֵיכוֹן כְּמָא דְמַדְכָּן בְּמֵי אַדְיוּתָא וּבְקָטֻם תִּדְּכֵיתָא
דְּחַטָּאתָא וְהִדְּכוֹן מִכֹּל סַאֲבַתְכוֹן וּמִכָּל מַעֲוָתְכוֹן אַדְכֵּי יַתְכוֹן: כו וְאֶתֵּן לָכוֹן לֵב דָּחִיל וְרוּחַ
דְּחִילָא אֶתֵּן בְּמֵעֲיכוֹן וְאֶתְבַּר יָת לִבָּא דְּרַשִׁיעָא דְהוּא תַקִּיף כְּאַבְנָא מִבִּסְרְכוֹן וְאֶתֵּן לְכוֹן לֵב
דָּחִיל לָקֳבֵי לְמֶעְבַּד רַעֲוָתִי: כז וְיָת רוּחַ קוּדְשִׁי אֶתֵּן בְּמֵעֲיכוֹן וַאֲעֵבִיד יָת דִּי בְקָנְמֵי תֵּהֲכוּן וְדִינַי
תִּטְּרוּן וְתַעְבְּדוּן: כח וְתִיתְבוּן בְּאַרְעָא דִיהַבִית לַאֲבָהָתְכוֹן וּתְהוֹן קָדָמַי לְעַם וַאֲנָא אֱהֵוִי לְכוֹן

רש"י

(כב) לא למענכם וגו'. מתמעטה מחומיעכם: (כג) וקדשתי את שמי. ומה הוא הקידוש ולקחתי מחכם מן הגויים: (כה) מים טהורים. מכפר עליכם ומעביר טומחתיכם כמזיים מי חטאת המעבירין טומאת מת:
(כו) לב חדש. יפר מתחדש לטובה:

מצודת דוד

כ"ל לפי שהחלל על ידיהם: (כב) אני עשה. לא למען צעיני להוליאם מארץ העמים ולהביאם אל אדמם. אשר חללתם. לפי שהחלל על ידכם: (כג) וקדשתי. שעשה לקדש את שמי הגדול וגו': בהקדשי. צעת להני מקודש על ידיכם לעיני הגויים אז ידעו הגויים שאני ה' המוכל ככל: (כד) ולקחתי וגו'. ונזה לקדש שמי כי לקח אתכם מן הגויים וגו': (כה) וזרקתי וגו'. כ"ל לפי שהיה עונש ומעביר טומאתם מעליהם כמזים מי חטאת שהם המעביר טומאת המת: (כו) לב חדש וגו'. כ"ל לב יפר ומוכנע ולון טוב: לב האבן. לב החזקה וקשה כאבן: לב בשר. לב נכנע וך כנכר: (כז) ואת רוחי וגו'. כ"ל אחזיר לכם רוח הנבואה שהיה נחסר כל ימי הגולה: ועשיתי. כ"ל לפיל להנשם שתלכו בחוקי ותשמור משפטי ותעשום: (כח) לעם. להחזיק די ולשמור מלותי:

מצודת ציון

מלשון חומה ומס: (כה) וזרקתי. ענין הזי' כמו חזקו בני להרן (ויקרא ל'): מים טהורים. כן יקראו מי חטאת פשם כי מעכב טומאת המת: (כו) ורוח. ענין כלון כמו הנני נותן בו רוח (ישעיה י"ז): והסרתי. מלשון הסרה:

לֵאלֹהִים: כט וְהוֹשַׁעְתִּי אֶתְכֶם מִכֹּל טֻמְאוֹתֵיכֶם וְקָרָאתִי אֶל־
הַדָּגָן וְהִרְבֵּיתִי אֹתוֹ וְלֹא־אֶתֵּן עֲלֵיכֶם רָעָב: ל וְהִרְבֵּיתִי אֶת־פְּרִי
הָעֵץ וּתְנוּבַת הַשָּׂדֶה לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא תִקְחוּ עוֹד חֶרְפַּת רָעָב
בַּגּוֹיִם: לא וּזְכַרְתֶּם אֶת־דַּרְכֵיכֶם הָרָעִים וּמַעַלְלֵיכֶם אֲשֶׁר לֹא־
טוֹבִים וּנְקֹטֹתֶם בִּפְנֵיכֶם עַל עֲוֹנֹתֵיכֶם וְעַל תּוֹעֲבֹתֵיכֶם: לב לֹא
לְמַעַנְכֶם אֲנִי־עֹשֶׂה נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה יְוֻדַּע לָכֶם בֹּשׁוּ וְהִכָּלְמוּ
מִדַּרְכֵיכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל: לג כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה בְּיוֹם טַהֲרִי
אֶתְכֶם מִכֹּל עֲוֹנֹתֵיכֶם וְהוֹשַׁבְתִּי אֶת־הֶעָרִים וְנִבְנוּ הֶחֳרָבוֹת:
לד וְהָאָרֶץ הַנְּשַׁמָּה תֵּעָבֵד תַּחַת אֲשֶׁר הָיְתָה שְׁמָמָה לְעֵינֵי כָּל־
עוֹבֵר: לה וְאָמְרוּ הָאָרֶץ הַלָּזוּ הַנְּשַׁמָּה הָיְתָה כְּגַן־עֵדֶן וְהֶעָרִים
הֶחֳרֵבוֹת וְהַנְּשַׁמּוֹת וְהַנֶּהֱרָסוֹת בְּצוּרוֹת יָשָׁבוּ: לו וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם
אֲשֶׁר יִשָּׁאֲרוּ סְבִיבוֹתֵיכֶם כִּי ו אֲנִי יְהוָה בָּנִיתִי הַנֶּהֱרָסוֹת נָטַעְתִּי

ת"א וקלמי לל הדגן. בככות כ"ה: *הר' בצרי

תרגום

לֵאלָהָא: כט וְאֶפְרֹק יַתְכוֹן מִכֹּל סוֹאֲבַתְכוֹן וַאֲבָרִיךְ יַת עֲבוּרָא וְאַסְגֵּי יָתֵיהּ וְלָא אֶתֵּן עֲלֵיכוֹן כַּפְנָא:
ל וְאַסְגֵּי יַת פֵּרֵי אִילָנָא וְעַלַּלְתַּ חַקְלָא בְּדִיל דְּלָא תְקַבְּלוּן עוֹד חִסּוּדֵי כַפְנָא בֵּינֵי עַמְמַיָּא: לא וְתִדְכְּרוּן
יַת אוֹרְחֵיכוֹן בִּישְׁתָּא וְעוֹבָדֵיכוֹן דְּלָא תַקְנִין וְתִדְנָקוּן וּתְהוֹן חָיְנִן עַל חוֹבֵיכוֹן וְעַל תּוֹעֲבָתֵיכוֹן: לב לָא
בְּדִילְכוֹן אֲנָא עָבֵיד אֲמַר יְיָ אֱלָהִים יְתִידַע לְכוֹן בְּהֵיתוּ וְאִתְכְּנִיעוּ מֵאוֹרְחָתְכוֹן בֵּית יִשְׂרָאֵל: לג כְּדֵין
אֲמַר יְיָ אֱלָהִים בְּיוֹמָא דַאֲדַכֵּי יַתְכוֹן מִכֹּל חוֹבֵיכוֹן וְאַתֵּיב יַת כְּרָוָא וְיִתְבְּנֵין חוּרְבָתָא: לד וְאַרְעָא
דַּחֲוָת צְדָיָא תִּתְפְּלַח חֲלַף דַּחֲוָת צְדוּ לְעֵינֵי כָּל דְּעָדֵי: לה וְיֵמְרוּן אַרְעָא דֵּנָא דְיִשְׂרָאֵל דַּחֲוָת צְדָיָא
תְּבַת לְמֶהֱוֵי כְּגִנְתָּא דְעֵדֶן וְקִרְוָא חָרְבָתָא וְצַדְיָתָא וּמְפַגַּרְתָּא כְּרִיכִין תַּקִּיפִין יְתִיבוּ: לו וְיִדְּעוּן
עַמְמַיָּא דִּי יִשְׁתְּאַרוּן סְחָרַנֵיכוֹן אֲרֵי אֲנָא יְיָ בְּנֵיתִי מְפַגַּרְתָּא נַיְמִית צְדָיָתָא אֲנָא יְיָ גְּזֵרִית וְאֶעְבֵּיד

רש"י

(לא) ונקטתם בפניכם. דמוי"ר בלע"ז כמו לעיל (ו' ט') מחמתו בעלמכם בנפשכם על הגעול הרע אשר גמלתם לפני ואני גומל לכם טובה: **(לד) והארץ הנשמה תעבד.** מארץ אשר היתה שממה עד סכה מהיום כעבדה וזרעתם: **(לה) היתה כגן עדן.** עכשיו נהפכו להיות כגן עדן: **והערים החרבות.** זה ימים רבים עכשיו

מצודת ציון

(ל) ותנובת. ענין למה ושבי וכן ויאכל מעופם שדי (דברים ל"ג): (לא) ונקטתם. ענין כיוצא כמו ונקעו בפניהם (לעיל ו'): (לב) והושבתי. מלשון ישיבה: ונבנו. מלשון בנין: החרבות. מלשון חורבה: (לד) הנשמה. מלשון שממה: תחת. בשביל: (לה) הלזו. הזאת וכן ילמד מלשון זכר הלזה (בראשית כ"ד): הנהרסות. מלשון הכיוצא ומהילה: בצורות. מלשון מבצר

מצודת דוד

לאלהים. לעזור לכם ולהושיע לחכם: **(כט) והושיעתי ונו'.** כ"ל לחכמיך לחכם מכל טומאתך הענין שהייתם מגילים בו כי יעיל לגבם להיות מזהירים מהם: **וקראתי אל הדגן והרביתי אתו.** כ"ל לתוה שיפיה ויבוה: **(ל) למען ונו'.** כ"ל בשביל שלא תקבלו עוד בגויים חכפה בעב כי אלו לא יקללו לכם חסיכי לחם: **(לא) וזכרתם.** וכאשר תזכרו לרכיכם הרעים לא תכבדו בעיני עלמיכם כ"ל לחם בעצמו הכביחה על עלמיכם בעבור הכעוס שעשיתם ומלאתו שבדין נכעסה בגולה: **(לב) אני עשה.** לא בגלולה הזאת: **יודע לכם.** יהי' יודע לכם שלא בשלא בגלולה לאשמכם כי בושו והכלמו מדרכיכם לאר לא עוזים ולימים כדאים לביאת הגאולה: **(לג) ביום טהרי.** כ"ל בשאביא עליהם: **והושבתי.** להיות מיושבת באנשים: **(לד) הנשמה.** לאר היא שוממה מעבד לא בסיפה ובזריעה: **(לה) ואמרו.** העוברים דרך בה יאמרו ויאמרו הבה הלאן הזאת שהיתה שממה עתה כגן הנעולה נאין: **בצורות ישבו.** נהייתו באנשים **ומגדלים** ובמומות עד שהמה בצורות ומזקות: **(לו) וידעו הגוים ונו'.** כ"ל שגוים הנשארים יביטו לדעת שלחי הוא ביניהי לא הנהרסות ונטעתי הנשמה ולא נעשה הדבר

הַנְשַׁמָּה אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי וְעָשִׂיתִי: יז כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה עוֹד
זֹאת אִדָּרֵשׁ לְבֵית־יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת לָהֶם אַרְבֶּה אֹתָם כַּצֹּאן
אָדָם: יח כְּצֹאן קָדָשִׁים כְּצֹאן יְרוּשָׁלַם בְּמֹעֲדֶיהָ כֵּן תִּהְיֶינָה
הֶעָרִים הֶחֳרֵבוֹת מְלֵאוֹת צֹאן אָדָם וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה:

לז א הָיְתָה עָלַי יַד־יְהוָה וַיּוֹצִיאֵנִי בְרוּחַ יְהוָה וַיַּנִּיחֵנִי בְּתוֹךְ
הַבִּקְעָה וְהִיא מְלֵאָה עֲצָמוֹת: ב וְהֶעֱבִירַנִי עֲלֵיהֶם סָבִיב ו סָבִיב
וְהִנֵּה רַבּוֹת מְאֹד עַל־פְּנֵי הַבִּקְעָה וְהִנֵּה יְבֵשׁוֹת מְאֹד: ג וַיֹּאמֶר
אֵלַי בֶּן־אָדָם הֲתִחְיֶינָה הָעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה וָאֹמַר אֲדֹנָי יֱהוִה אַתָּה
יָדָעְתָּ: ד וַיֹּאמֶר אֵלַי הִנָּבֵא עַל־הָעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם

*הר' בצרי

ת"א היתה עלי. עקידה כעב כ' כל הפכב' עקביס ס"ד ס' ל"ס: והעבירני וגו'. סנהדרין ל"ב: העלמות היבשות. מגילה ל"ל סנהדרין סם: ויאמר אלי. סנהדרין סם:

תרגום

וְאַנְשֵׁיהֶם: לז כְּדֵין אֲמַר יְיָ אֱלָהִים עוֹד דָּא אֶשְׁתָּאֵל לְכוֹן בֵּית מֵימְרִי לְבֵית יִשְׂרָאֵל לְמֶעְבַּד לְהוֹן
אַסְגָּאוּן בְּאֶנָשָׁא וְאַצְלְהִנּוּן בְּבָעְרָא: לח כְּעַמָּא דְּמַדְּרָן וְאָתָן לִירוּשְׁלֵם בְּזִמְנִן
מְעָדֵי פִּסְחָא כֵּן יֶהֱוֹן קִרְטָא אַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל דַּהֲוָאָה חֲרֵבָן יְהוֹן מַלְּיָן אֱנָשָׁא דַּעֲמָא בֵּית יִשְׂרָאֵל
וְיֵדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ:

לז א שְׁרַת עֲלַי רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ וְאַפְּקַנִי בְּרוּחֵיהּ נְבוּאָה דִּי שְׁרַת עֲלַי מִן קֳדָם יְיָ וְאוֹשַׁרַנִי
בְּגוֹ בִקְעָתָא וְהִיא מַלְיָא גַּרְמֵי אֱנָשָׁא: ב וְאַעְבְּרַנִי עֲלֵיהוֹן סְחוֹר סְחוֹר וְהָא סַגִּיאָן לַחְדָּא עַל
אַפֵּי בִקְעָתָא וְהָא יְבִישִׁין לַחְדָּא: ג וַאֲמַר לִי בַּר אָדָם הֵיחֵין גַּרְמַיָּא הָאִלֵּין וַאֲמַרִית יְיָ אֱלָהִים
אַתְּ גְּלֵי קֳדָמָךְ: ד וַאֲמַר לִי אִתְנַבֵּי עַל גַּרְמַיָּא הָאִלֵּין וְתֵימַר לְהוֹן גַּרְמַיָּא יְבִישַׁיָּא קַבִּילוּ פִּתְגָמָא

רש"י

בעורום יפצו: (לז) אדרש לבית ישראל. לחפף' לכם בחפלתם בדורכם לומר על זאת: ארבה אתם. לרם כלאן לרוב: (לח) כצאן קדשים כשיהא בתם לירושלים במועדי פסחים לצון לחר כחרגומו לסגיונן בחגת ותלהיון בבעירת כלומר שלא יהיו עומחיהם מזכירים עליהם:

לז (א) היתה עלי יד ה' ויוציאני ברוח ה' וגו'. כל יד ס' שבנבואה לצון כפייט היא שהיה הרוח כופה לומו ליל כמשמע לל מקום שהרוח חפץ: והיא מלאה עצמות. רבותינו למדו משבע שהיו מחברים לפרים שילמו ממלריס לפני הקץ והרבוס לחבי גת הפולטים בחרץ כמו שלמור בדס"ל ז': (ב) והעבירני עליהם סביב. לנקע' ולא הכניסו לחוכה לפי שהיה כהן: (ג) התחיינה. הגרלה בעיניך שיוכלו לחיות:

מצודת דוד

במקר': אני ה' דברתי. לני הוא המדבר שכן יהיה ולני הוא האומה הדבר: (לז) עוד זאת אדרש וגו'. כ"ל עוד במדבר זה להיה ברכם להם למלחמה משלוחם בדרכם על זאת: ארבה אתם. כ"ל הסו הדבר שלרבה לוחם בבני לרם ככבוי הלאן: (לח) כצאן קדשים. כמקבר לאן קדשים ומוכ ומשבע כלאן יהולליס בעולדיה כ"ל כלאן המוצע ליהולליס במועדי ה' להקריב על המזבח: כן תהיינה. כמקבר הזה תהיינה העריס וגו': צאן אדם. כ"ל מלבים בני לרם ולבי דרך הלאן להתכנות מלד למך מלא לאן דרך שלוה על הפלגת הרבוי: כי אני ה'. הלאמן בעלמכי:

מצודת ציון

ומחק: (לח) במועדיה. מלאון מועד ומנ': צאן אדם. כ"ל בני בני לדם:

לז (א) ברוח. ענין לאון: ויניחני. מלאון הנחה: הבקעה. סגיר לומר שהיה מלא עלמות ולא העבירו בין העלמות לפי שהי כהן: והנה רבות. לגה לומר לפיסי שהיה קמוך להם קבירתה למען יראה ויבינו מלד: (ב) התחיינה. הוא בה"ל בשלה כי שלחו לם מעבר שיחיו העלמות הללה: אתה ידעת. פלושר הוא לפי הענע לין מקום שיחיו מלחם לם לכוך שיחיו הנה כן יהיה ומי ס"ל יודע לכוך לאל לחה ול"ל יחיו לם יחיו:

הָעֲצָמוֹת הַיְבֵשׁוֹת שִׁמְעוּ דְּבַר־יְהוָה: ה כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה
לָעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה הִנֵּה אֲנִי מֵבִיא בָכֶם רוּחַ וִחְיִיתֶם: ו וְנָתַתִּי
עֲלֵיכֶם גִּידִים וְהַעֲלֵיתִי עֲלֵיכֶם בָּשָׂר וְקָרַמְתִּי עֲלֵיכֶם עוֹר וְנָתַתִּי
בָכֶם רוּחַ וִחְיִיתֶם וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה: ז וְנִבֵּאתִי כַּאֲשֶׁר צֻוֵּיתִי
וַיְהִי־קוֹל כְּהִנָּבְאִי וְהִנֵּה־רַעַשׁ וַתִּקְרְבוּ עֲצָמוֹת עֶצֶם אֶל־עַצְמוֹ:
ח וְרָאִיתִי וְהִנֵּה־עֲלֵיהֶם גִּידִים וּבָשָׂר עָלָה וַיִּקְרַם עֲלֵיהֶם עוֹר
מִלְמָעְלָה וְרוּחַ אֵין בָּהֶם: ט וַיֹּאמֶר אֵלַי הִנָּבֵא אֶל־הָרוּחַ הִנָּבֵא
בֶן־אָדָם וְאָמַרְתָּ אֶל־הָרוּחַ כֹּה־אָמַר ו אֲדֹנָי יֱהוִה מֵאַרְבַּע רוּחוֹת
בֹּאִי הָרוּחַ וּפְחִי בָּהֳרוּגִים הָאֵלֶּה וְיִחְיוּ: י וְהִנַּבֵּאתִי כַּאֲשֶׁר צִוָּנִי
וַתָּבוֹא בָהֶם הָרוּחַ וַיִּחְיוּ וַיַּעַמְדוּ עַל־רַגְלֵיהֶם חַיִל גָּדוֹל מְאֹד
מְאֹד: יא וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן־אָדָם הָעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה כָּל־בֵּית יִשְׂרָאֵל
הֵמָּה הִנֵּה אֹמְרִים יָבְשׁוּ עַצְמוֹתֵינוּ וְאָבְדָה תִקְוָתֵנוּ נִגְזַרְנוּ לָנוּ:

תרגום

דַיְּי: ה כִּדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים לְגַרְמַיָּא דְּאִלֵּין הָא אֲנָא מָעֵיל בְּכוֹן רוּחָא וְתֶחֱיֶין: ו וְאֶתֵּן עֲלֵיכוֹן גִּידִין
וְאַסֵּק עֲלֵיכוֹן בִּסְרָא וְאֶרְקוֹם עֲלֵיכוֹן מַשְׁכָּא וְאֶתֵּן בְּכוֹן רוּחָא וְתֶחֱיֶין וְתִדְּעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ: ז וְאִתְנַבֵּיתִי
כְּמָא דְאִתְפַּקֵּדִית וַהֲוָה קָל כְּאִתְנַבְּוּתִי וְהָא זִיעוּ וְקָרִיבוּ גַּרְמַיָּא גַּרְמָא לַת חַבְרֵיהּ: ח וַחֲזוֹת וְהָא
עֲלֵיהוֹן גִּידִין וּבִסְרָא סְלִיק וּקְרִם עֲלֵיהוֹן מַשְׁכָּא מִלְעֵלָא וְרוּחָא לֵית בְּהוֹן: ט וַאֲמַר לִי אִתְנַבֵּי
עַל רוּחָא אִתְנַבֵּי בַר אָדָם וְתֵימַר לְרוּחָא כִּדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים מֵאַרְבַּע רוּחָיָא אַתְיָא רוּחָא
וְעִלִּי בְקַטִּילַיָּא הָאִלֵּין וְיֶחֱיֶין: י וְאִתְנַבֵּיתִי כְּמָא דִי פַּקְּדַנִי וְעָלַת בְּהוֹן רוּחָא וְחָיוּ וְקָמוּ עַל רַגְלֵיהוֹן
מַשְׁרְיָן סַגִּיאָן לַחֲדָא לַחֲדָא: יא וַאֲמַר לִי בַר אָדָם גַּרְמַיָּא דְּאִלֵּין כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל אִנּוּן הָא אִנּוּן

רש"י

(ו) ונתתי עליכם גידים וגו'. וכמ' ליוב (י') טוח לומר עור וכשר מלכיסני תחילה ותה"כ וכעצמים וגידים מסוככני מלמ למה היה אלו דומים לאדם שפושט וחוזר ולובש שמא שפשט תחלה לובש רקמה אבל בתחלת ברייה הוולד עור וכשר תחלה ותה"כ עצמות וגידים: **וקרמתי.** ל' קרוס לויקרוסטרי"ט בל ע"ז: **(ז) ויהי קול וגו' והנה רעש.** העצמות שהיו עופתין זה לזה: **עצם אל עצמו.** עצמות כל ג' כל מקום שנתפזרו היו קופצין ומתקרבין כל ג' וג' אצל מקום חבורו: **(ט) מארבע רוחות.** כל מקום שהלכו נשמותיהם לשוע לל' רוחות העולם משם יתקבלו ויבואו: **ופחי.** כמו נופח בהם פחם (יחזקאל כ"ב): **(יא) העצמות האלה כל בית ישראל המה.** רמז ולוגמא לכל בית ישראל בגלותם שהרי הם אומרים יבשו עצמותינו ואבדה תקותנו נגזרנו לנו

מצודת ציון

העמק: (ו) וקרמתי. מל' קרוס כענין קליפה ובדב"ל קרוס שעלה מהמת מכה (סוטין ע"ב): (ז) רעש. ענין נדוד והמולה: (ח) ויקרם. נעשה קרוס: (ט) ופחי. מלשון הבאה ונשיבה: (יא) נגזרנו. ענין כריתה כמו למעלה נגזרתי (ליקח נ'):

מצודת דוד

(ה) מביא בכם רוח. כ"ל שהעצמות יגוף רוח ותויר בובש ומזה יגוף מעט מיות בעצמות להמנועע ולהתקבץ זה לזה כמעשים בענין: (ו) ונתתי וגו'. אחר שיתקבצו העצמות כ"א למקום הכאוי לו אחז עליכם גידים לחבר ולקשר העצמות זה בזה: וקרמתי. לשעה עליכם קרום של עור ואחר זה אחז בכם רוח ותעמדו על רגליכם: כי אני ה'. וכבל בידי: (ז) ויהי קול. מן הכוח והטויר הנשב: והנה רעש. וכ' רעוד ותמונה מן העצמות ובקצו כל אחד אל העצם הדבוק בו כשהוא מי: (ח) והנה עליהם. כ"ל נאזן עליכם גידים וגו': רוח אין בהם. עדיין לא היה בהם רוח החיוני: (ט) מארבע רוחות. כ"ל מכל מקום שהלכו נשמותיהן לשוע לאחבע רוחות העולם ושם יתקבלו ויבואו ונשבו בנופי ההרוגים ההלה ויחיו: (יא) כל בית ישראל המה. כ"ל הם מכמזים לנו לאות ובשיון על כל בית ישראל המתים בגולה: הנה אומרים. מתי בגולה לומרים הנה עד שלא הגיעו הגולה בבר הרי נתיאשו עלמותיהן ואבדה ל"ש מקותנו מה שלחנו מקוים לל הגאולה הואיל ולחנו נכלחנו לעלמנו ולא נהיה בחבבת החנשים הכותים לח הגאולה ובאלו ילמדו

יב לָכֵן הִנָּבֵא וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה הִנֵּה אֲנִי פֹתֵחַ
אֶת־קִבְרוֹתֵיכֶם וְהַעֲלִיתִי אֶתְכֶם מִקִּבְרוֹתֵיכֶם עַמִּי וְהֵבֵאתִי
אֶתְכֶם אֶל־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל: יג וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה בְּפִתְחִי אֶת־
קִבְרוֹתֵיכֶם וּבְהַעֲלוֹתִי אֶתְכֶם מִקִּבְרוֹתֵיכֶם עַמִּי: יד וְנָתַתִּי רוּחִי
בָּכֶם וְחִיִּיתֶם וְהִנַּחְתִּי אֶתְכֶם עַל־אַדְמַתְכֶם וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְהוָה
דִּבַּרְתִּי וְעָשִׂיתִי נְאֻם־יְהוָה: טו וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר:
טז וְאַתָּה בֶּן־אָדָם קַח־לְךָ עֵץ אֶחָד וּכְתֹב עָלָיו לִיהוּדָה וְלִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל חֲבֵרָו וּלְקַח עֵץ אֶחָד וּכְתֹב עָלָיו לְיוֹסֵף עֵץ אֶפְרַיִם וְכָל־
בֵּית יִשְׂרָאֵל חֲבֵרָו: יז וְקָרֵב אֹתָם אֶחָד אֶל־אֶחָד לְךָ לְעֵץ אֶחָד
וְהָיוּ לַאֲחָדִים בְּיָדֶךָ: יח וַאֲשֶׁר יֹאמְרוּ אֵלֶיךָ בְּנֵי עַמְּךָ לֵאמֹר
הֲלוֹא־תַגִּיד לָנוּ מָה־אֵלֶּה לָךְ: יט דַּבֵּר אֲלֵהֶם כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי

*חבריו קרי *חבריו קרי

תרגום

אָמְרִין יְבֵשׁוּ גַרְמָנָא פְּסַק סְבָרָנָא אֲבַדְנָא לָנָא: יב בְּכֵן אִתְנַבֵּי וְתֵימַר לְהוֹן כִּדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים
הָא אֲנָא פְּתַחִית יָת קִבְרֵיכוֹן וְאַסֵּק יַתְכוֹן מִקִּבְרֵיכוֹן עַמִּי וְאָעֵיל יַתְכוֹן לְאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל: יג וְתִדְּעוּן
אֲרֵי אֲנָא יְיָ כַּד אֶפְתַּח יָת קִבְרֵיכוֹן וְכַד אַסֵּיק יַתְכוֹן מִגּוֹ קִבְרֵיכוֹן עַמִּי: יד וְאֶתֵּן רוּחִי בְּכוֹן
וְתֶחְיוֹן וְאַשְׁרֵי יָתְכוֹן עַל אַרְעַכוֹן וְתִדְּעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ גְּזַרֵת בְּמֵימְרִי וַאֲקַיֶּם אֲמַר יְיָ: טו וַהֲוָה
פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר: טז וְאַתְּ בַּר אָדָם סַב לָךְ לוּחָא חֲדָא וּכְתוֹב עֲלוֹהִי
לְשִׁבְטָא דִיהוּדָה וְלִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲחֵיהוֹן וְסַב לוּחָא חֲדָא וּכְתוֹב עֲלוֹהִי שִׁבְטָא דְיוֹסֵף דִי הוּא
שִׁבְטָא דְאֶפְרַיִם וְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל אֲחֵיהוֹן: יז וְתַקְרֵיב יָתְהוֹן חַד לָת חַד לְךָ לְלוּחָא חָד וִיהוֹן
לְחַד בִּידָךְ: יח וְכַד יֵימְרוּן לָךְ בְּנֵי עַמָּךְ לְמֵימַר הֲלָא תְחַוֵי לָנָא מָה אִלֵּין לָךְ: יט אִתְנַבֵּי

רש"י

ומה מוחיל לחשועה עוד ל"ף כולם אלו מפי ישראל היו ומפני שהחייתם עכשיו הם לומרים לאדם הקומיו ולף כמיה עוד שיש כשימיו המתים: (יב) לכן הנבא. שעתיד לומי להחיותם שנים: (טז) ואתה בן אדם קח לך עץ אחד וגו'. וכתוב עליו ליהודה ולבני ישראל חבריו. הלקח עליו ליהודה ולבני ישראל חבריו. מרבע חיבות הללו כתוב עליו לומר עץ זה ליהודה ולשבט בניתין שכתוב עליו ולקח עץ אחד וכתוב עליו זה ליוסף עץ אפרים ושאר השבטים שהיו אחר ירבעם שהיה משבט אפרים: (יז) והיו לאחדים. לפי שהכתיב לפני העליה שיהא עץ אחד ביניהם:

מצודת דוד

ומה שם כן תועלת לנו עם הגלולה: (יב) הנה אני פותח וגו'. גזמן הגלולה ישמח קבוטיכם ותעלה לחכם משם חייט: והבאתי וגו'. ומשם כן גם לחם הגלוי וקיימים לחם עמי וכלומר הכה המתי בעצמות הבקעה היה לחות על החפיים העמידה: (יג) וידעתם כי אני ה' בפתחי וגו'. כלה לומר בעת לפתח לת קבוטיכם ותעל' לחכם משם לחם עמי לז תדעו שאני ה' הגלמן בגאולתי: (יד) ונתתי רוחי בכם. לתן בכם רוח החיוני ותעלמו חיים וקיימים ולוכיח לחכם בתנוחה על לדמתכם ולז תדעו שאני ה' הגלמן בגאולתי לחי דבכתי ולחי עשיתי כלשב דבכתי: (טז) עץ אחד. תחיכה עץ לחד: ליהוד' ולבני ישראל חבריו. המלות הללה כתוב עליו כלומר הען ההוא מבתו על יהודה ועל בני ישראל חבריו הם בני בניתין שהתחברו עליו להיות מלכות לחם: ולקח עץ אחד. ועוד לקח עץ לחד: וכתוב עליו ליוסף עץ אפרים וגו'. כלומר על יוסף מבתו הען ההוא והוא לחפיים הבא מיוסף שהלכות ישראל נקלטת על שמו לפי שהלך הלחזון היה עליהם יבעבם הבא מלבעים ומבתו הען ההוא עליו ועל כלל השבטים שהתחברו עמו להיות חחת ממלכתו: (יז) וקרב אתם. תקבל העליה זה לזה להיות נכלים לך בלחו החה חפיכה עץ לחד: והיו לאחדים בידך. כשיהיו עדיין ביחד יהחברו יחד ע"כ כף ויהיו מזכיכה לחחת בחחת: (יח) הלא תגיד. כ"ל הלא מהללוי שתגיד לנו למה הללה לך על מה הבמת זה:

מצודת ציון

(יד) והנחתי. מלשון מנוחה:

יְהוָה הִנֵּה אֲנִי לֹקֵחַ אֶת־עֵץ יוֹסֵף אֲשֶׁר בְּיַד־אֶפְרַיִם וְשִׁבְטֵי
יִשְׂרָאֵל חֲבֵרָו וְנָתַתִּי אוֹתָם עָלָיו אֶת־עֵץ יְהוּדָה וַעֲשִׂיתִם לְעֵץ
אֶחָד וְהָיוּ אֶחָד בְּיָדִי: יז וְהָיוּ הָעֵצִים אֲשֶׁר תִּכְתֹּב עֲלֵיהֶם בְּיָדֶךָ
לְעֵינֵיהֶם: יח וְדַבֵּר אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה הִנֵּה אֲנִי לֹקֵחַ
אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִבֵּין הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הָלְכוּ־שָׁם וְקִבַּצְתִּי אֹתָם
מִסָּבִיב וְהֵבֵאתִי אוֹתָם אֶל־אַדְמָתָם: יט וְעָשִׂיתִי אֹתָם לְגוֹי אֶחָד
בָּאָרֶץ בְּהָרֵי יִשְׂרָאֵל וּמֶלֶךְ אֶחָד יִהְיֶה לְכֻלָּם לְמֶלֶךְ וְלֹא יִהְיוּ־
עוֹד לִשְׁנֵי גוֹיִם וְלֹא יֵחָצוּ עוֹד לִשְׁתֵּי מַמְלָכוֹת עוֹד: כ וְלֹא יִטַּמְּאוּ
עוֹד בְּגִלּוּלֵיהֶם וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם וּבְכֹל פִּשְׁעֵיהֶם וְהוֹשַׁעְתִּי אֹתָם מִכֹּל
מוֹשְׁבֹתֵיהֶם אֲשֶׁר חָטְאוּ בָהֶם וְטִהַרְתִּי אוֹתָם וְהָיוּ־לִי לְעָם וַאֲנִי
אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים: כא וְעַבְדִּי דָוִד מֶלֶךְ עֲלֵיהֶם וְרוֹעֶה אֶחָד
יִהְיֶה לְכֻלָּם וּבְמִשְׁפָּטַי יֵלֵכוּ וְחֻקֹּתַי יִשְׁמְרוּ וְעָשׂוּ אוֹתָם: כב וְיָשְׁבוּ

*חבריו קרי *יהיו קרי

תרגום

לְהֹון כְּדֵין אֲמַר יְיָ אֱלָהִים הָא אֲנָא מְקָרֵיב יָת שִׁבְטָא דְיוֹסֵף דִי הוּא שִׁבְטָא דְאֶפְרַיִם וְשִׁבְטֵי
יִשְׂרָאֵל אֲחֵיהֹון וַאֲסַחֵר יָתְהֹון עֲלוֹהִי יָת שִׁבְטָא דִיהוּדָה וַאֲעַבְדִנּוּן לְעָמָא חַד וְיִהוֹן חַד קֳדָמָי:
כ וְיִהוֹן לֵיהּ דִי תִכְתֻּב עֲלֵיהֹון בִּידָךְ לְעֵינֵיהֹון: כא וְאֵתְנַבִּי לְהֹון כְּדֵין אֲמַר יְיָ אֱלָהִים הָא
אֲנָא מְקָרֵיב יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִבֵּינֵי עַמְמַיָּא דְאִתְגְּלִיאוּ לְתַמָּן וַאֲכַנֵּוש יָתְהֹון מִסְּחוֹר סְחוֹר וְאָעֵיל
יָתְהֹון לְאַרְעָהֹון: כב וַאֲעַבִּיד יָתְהֹון לְעָמָא חַד בְּאַרְעָא בְּטוּר קֻדְשָׁא דְיִשְׂרָאֵל וּמַלְכָּא חַד יְהֵי
לְכֻלְּהֹון לְמַהֲוֵי מַלְכָּא וְלָא יְהוֹן עוֹד לְתַרְתֵּין עַמְמִין וְלָא יִתְפַּלְגוּן עוֹד לְתַרְתֵּין מַלְכְוָן עוֹד: כג וְלָא
יִסְתָּאֲבוּן עוֹד בְּטָעֲוָתְהֹון וּבְשִׁקּוּצֵיהֹון וּבְכֹל מֵרֳדֵיהֹון וְאֶפְרוֹק יָתְהֹון מִכֹּל מוֹתָבָנֵיהֹון דְּחָבוּ בְהֹון
וְאַדְכֵּי יָתְהֹון וִיהוֹן קֳדָמַי לְעָם וַאֲנָא אֶהֱוֵי לְהֹון לֶאֱלָהָא: כד וְעַבְדִּי דָוִד מַלְכָּא עֲלֵיהֹון וּפָרְנָם חַד
יְהֵי לְכֻלְּהֹון וּבְדִינַי יְהָכְכִין וּקְיָמַי יִטְּרִין וְיַעְבְּדִין יָתְהֹון: כה וְיִתֵּיבוּן עַל אַרְעָא דִיהַבִית לְעַבְדִּי

רש"י

(יט) הנה אני לקח את עץ וגו'. סלֹא יהיו עוד לפני ממלכות:

מצודת ציון

(יט) עץ. כ"ל שבט מלוכה ולפי שעשה משל מעץ לחץ לשון עץ: עליו. כ"ל עמו בקמוך לו: את. עם: (כב) יחצו. עיין חלוקה כמו וחמץ למלכצב כוחות (דניאל י"ל): (כג) ובשקוציהם. מלשון קמץ ותעוב: (כד) ורועה. כ"ל מנהיג:

מצודת דוד

(יט) את עץ יוסף. כ"ל שבט מלוכה יוסף שהיה ריש לשבטים: ושבטי ישראל חבריו. כ"ל וגם מקח שבטי ישראל שהסמכו עמו ותחן לוחם עליו כ"ל עם שבטים לשנם להיות עם שנם מלכות יהודה ועשה לוחם לשבט מלכות לחד וכן משום הדבר נידוי המזקה: (כ) והיו העצים. כ"ל העליים ההם שכל מכתוב עליהם הלוח תחזק ריך לשניהם: (כא) ודבר אליהם. נעת תחתן העליים ההם ריך תדבר חליהם כה לחד ה' וגו': (כב) לגוי אחד בארץ. כשיהיו בחלק וחוזר ומשכם בהרי ישראל שם תעשם לגוי לחד ולא יהיו עוד חלוקים לשנים להיות יהודה עם לבד ושבט השבטים עם לבד: ולא יחצו וגו'. כשל הדבר בע"ם: עוד. כ"ל עד עולם: (כג) ולא יטמאו עוד. לא יהיו נעתלים עוד בעכ"ום וריחר השבטים שנשתלו בהם בהיותם בגולה: והושעתי וגו'. כי בניס מהם נשמע בין הגוים בשקום מושבותיהם בזמן הגולה והכשיעו כשותם ולכן לחר לחושיע לחותם משם לשחוב לדם ישראל ולשיהר לחותם מעושמם עוכם כי לשלם להם ושלח יהיו לי לעם להשתין כי ולשמוע מלוסי ולחי להיה להם לאלהים לכושיע להם ולנשוח לחותם: (כד) ועבדי דוד. מלך השנים הנף משנע דוד יהיה מלך עליהם: ורועה אחד. כי לא יחליכו עוד עשרת השבטים מלך לעלמם משלעזו: וחקתי ישמרו. שמשוח בלא ויעשוח בשועל:

עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְעַבְדִּי לְיַעֲקֹב אֲשֶׁר יָשְׁבוּ־בָהּ אֲבוֹתֵיכֶם
וְיָשְׁבוּ עָלֶיהָ הֵמָּה וּבְנֵיהֶם וּבְנֵי בְנֵיהֶם עַד־עוֹלָם וְדָוִד עַבְדִּי
נָשִׂיא לָהֶם לְעוֹלָם: כו וְכָרַתִּי לָהֶם בְּרִית שָׁלוֹם בְּרִית עוֹלָם יִהְיֶה
אוֹתָם וּנְתַתִּים וְהִרְבֵּיתִי אוֹתָם וְנָתַתִּי אֶת־מִקְדָּשִׁי בְּתוֹכָם
לְעוֹלָם: כז וְהָיָה מִשְׁכָּנִי עֲלֵיהֶם וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים וְהֵמָּה יִהְיוּ־
לִי לְעָם: כח וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם כִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדֵּשׁ אֶת־יִשְׂרָאֵל בִּהְיוֹת
מִקְדָּשִׁי בְּתוֹכָם לְעוֹלָם:

לח א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: ב בֶּן־אָדָם שִׂים פָּנֶיךָ אֶל־
גּוֹג אֶרֶץ הַמָּגוֹג נְשִׂיא רֹאשׁ מֶשֶׁךְ וְתֻבָל וְהִנָּבֵא עָלָיו: ג וְאָמַרְתָּ
כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה הִנְנִי אֵלֶיךָ גּוֹג נְשִׂיא רֹאשׁ מֶשֶׁךְ וְתֻבָל:
ד וְשׁוֹבַבְתִּיךָ וְנָתַתִּי חַחִים בִּלְחָיֶיךָ וְהוֹצֵאתִי אוֹתְךָ וְאֶת־כָּל־
חֵילֶךָ סוּסִים וּפָרָשִׁים לְבֻשֵׁי מִכְלוֹל כֻּלָּם קָהָל רַב צִנָּה וּמָגֵן

ת"א הנני עלין גוג. נכסת כ"ה:

תרגום

לְיַעֲקֹב דִּיתִיבוּ בָּהּ אֲבָהָתְכוֹן וְתֵתְבוּן עֲלָהּ אַנּוּן וּבְנֵיהוֹן וּבְנֵי בְנֵיהוֹן עַד עָלְמָא וְדָוִד עַבְדִּי מַלְכָּא
לְהוֹן לָעֲלַם: כו וְאֶגְזַר לְהוֹן קְנָם שְׁלָם קְנָם עָלַם יְהֵי עִמְּהוֹן וַאֲבָרְכִנּוּן וַאַסְגֵּי יָתְהוֹן וְאֶתֵּן יָת
מַקְדְּשִׁי בֵּינֵיהוֹן לָעֲלַם: כז וְאִשְׁרֵי שְׁבִנְתִּי בֵּינֵיהוֹן וְאֶהֱוֵי לְהוֹן לֵאלָהָא וְאִנּוּן יְהוֹן קֳדָמַי לְעַם:
כח וְיִדְּעוּן עַמְמַיָּא אֲרֵי אֲנָא יְיָ מְקַדֵּשׁ יָת יִשְׂרָאֵל בְּמֶהֱוֵי מַקְדְּשִׁי בֵּינֵיהוֹן לָעֲלַם:

לח א וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר: ב בַּר אָדָם קַבֵּל גְּבוֹאָה עַל גּוֹג אַרְעָא
מָגוֹג רַב רֵישׁ מֶשֶׁךְ וְתוּבָל וְאִתְנַבֵּי עֲלוֹהִי: ג וְתֵימַר כִּדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים הָא אֲנָא שָׁלַח
רִתְּזָי עֲלָךְ גּוֹג רַב רֵישׁ מֶשֶׁךְ וְתוּבָל: ד וַאֲשַׁדְּלִנָּךְ וְאֶתֵּן שִׁדְרִין עַל לֶסְתָּךְ וְאַפֵּיק יָתָךְ וְיָת כָּל
מַשְׁרְיָתָךְ סוּסָוָן וּפָרָשִׁין לְבוּשֵׁי גְמִיר כְּלְהוֹן מַשְׁרָן סַגִּיאָן דִּי מְזַיְּנִין בְּעַגִילִין וּתְרִיסִין אָחֲדֵי סַיְפִין

רש"י

(כה) לעבדי ליעקב. כעין שנתתיו ליעקב בלח מגרים:

לח (ב) אל גוג. כך שם המלך: המגוג. שם הלאומה כד"ת גומר ומגוג (בראשית י'): (ד) ושובבתיך.
לעשות לותך שובב מכבוייכ"ר בלע"ז כל המהלך בשרירות לבו נקרא שובב כמו (ישעי' ל"ז) וילך שובב
בדרך לבו: ונתתי חחים בלחייך. דרך היס להוליאם בחחים שבלחי' לפי שהיוס רוצה לגאות גס לחי לחן

מצודת דוד

(כה) לעולם. כ"ל עד עולם לפ שנשבר המלוכה מזרע דוד:
(כו) ברית שלום. שיהיו בחלקם בטוס והבטיח הזה יהיה
עמהם עד עולם: ונתתים. כ"ל לחן לותה במקומס ולפ יזהו
ממס: לעולם. ולפ מחכה עוד: (כז) והיה משכני. משכן
שכינתי יהיה עליהם ולהיי להם לאלהים לעזור ולהושיע והמה
יהיו לי לעם להאמין בי ולשמור מלותי: (כח) וידעו וגו' בהיות
וגו'. כ"ל כשיתמיד מקדשי בתוכס לעולם אז ידעו הגויס שאני
כ' שקדשתי להס שיהיה לי לעם:

לח (ב) אל גוג ארץ המגוג. מלת אל אל תשמש בשתים כאלו
אתה אל גוג אל ארץ המגוג: נשיא ראש. כשל המל' בשמות נכדפים וכן לדומה עבד (דניאל י"ג) ועל גוג יאמר שהוא נשיא
גם על משך ותובל: (ג) הנני אליך. הנה אני לשבר לחיך גוג וגו': (ד) ושובבתיך. לחן בלשון להיות שובב ושובב
ולחן חחים בלחייך למשוך לותך ע"י כדרך שמושכים החיות אל מקום הנכון כ"ל לעשיר לבך אל הדבר ולוליאך לותך ממקומך עס

מצודת ציון

(כז) משכני. כ"ל הבנלת שכינתי והוא מלכון משכן ותני:
לח (ב) גוג. כן שס המלך: המגוג משך ותובל. שמות
לומות ויהיו מבני יפת כמ"ש בני יפת גומר ומגוג ומדי
ויון ותובל ומשך ותירס (בראשית י'): (ד) ושובבתיך. ענין
עגל והליכ' כדרכי הלב כמו משוב' יסכלל (ירמיה ג'): החיים.
שס העצמות שמעשיים בלחיי החיה לעוכל ע"י וכן וידיליכו
בחחים (לעיל י"ט): בלחייך. כן יקרל חלק הפה ממעל
ומשפה: מכלול. מלשון כל כ"ל כלול בכל יופי: צנה ומגן.

תִּפְּשֵׂי חֲרָבוֹת כֻּלָּם: ה פָּרַס כּוּשׁ וּפוּט אִתָּם כֻּלָּם מָגֵן וְכוֹבָע:
ו גֹּמֶר וְכָל־אֲגַפֶּיהָ בֵּית תֹּגַרְמָה יַרְכְּתֵי צָפוֹן וְאֵת־כָּל־אֲגַפָּיו
עַמִּים רַבִּים אִתָּךְ: ז הִכֹּן וְהָכֵן לְךָ אַתָּה וְכָל־קְהָלֶךָ הַנִּקְהָלִים
עָלֶיךָ וְהָיִיתָ לָהֶם לְמִשְׁמָר: ח מִיָּמִים רַבִּים תִּפָּקֵד בְּאַחֲרִית
הַשָּׁנִים תָּבוֹא ו אֶל־אֶרֶץ ו מְשׁוֹבֶבֶת מֵחֶרֶב מְקֻבֶּצֶת מֵעַמִּים
רַבִּים עַל הָרֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־הָיוּ לְחָרְבָּה תָּמִיד וְהִיא מֵעַמִּים
הוּצָאָה וְיָשְׁבוּ לָבֶטַח כֻּלָּם: ט וְעָלִיתָ כַּשּׁוֹאָה תָּבוֹא כֶּעָנָן לְכַסּוֹת
הָאָרֶץ תִּהְיֶה אַתָּה וְכָל־אֲגַפֶּיךָ וְעַמִּים רַבִּים אוֹתָךְ: י כֹּה אָמַר
אֲדֹנָי יֱהוִה וְהָיָה ו בַּיּוֹם הַהוּא יַעֲלוּ דְבָרִים עַל־לִבֶּךָ וְחָשַׁבְתָּ

תרגום

כְּלַהּוֹן: ה פָּרְסָאֵי כּוּשָׁאֵי וּפוּטָאֵי עִמְּהוֹן כְּלַהּוֹן מְזָיְנִין בָּעֲגִילִין וְקוֹלָסִין: ו גֹּמַר וְכָל מַשְׁרְיָתָהָא
מְדִינַת גַּרְמָמָיָא סִיפֵי צִפּוּנָא וְיָת כָּל מַשְׁרְיָתְהוֹן עַמְמִין סַגִּיאִין דִּי עִמָּךְ: ז אִזְדָּרַז וְאִתְכַּן לָךְ
אַתְּ וְכָל מַשְׁרְיָתָךְ דְּאִתְכַּנִּישׁוּ עֲלָךְ וִיהֵי לְהוֹן לְמַטָּרָא: ח מִיּוֹמִין סַגִּיאִין תְּתַמֵּנִי מַשְׁרְיָתָךְ בְּסוֹף
שְׁנַיָּא תֵּיתֵי עַל אַרְעָא דְתָבֵי עֲלָהּ מִקְּטָלֵי חַרְבָּא דְאִתְכַּנְּשׁוּ מֵעַמְמִין סַגִּיאִין עַל טוּרֵי אַרְעָא
דְיִשְׂרָאֵל דַּהֲווּ לְחָרְבָא תְּדִירָא וְאִנּוּן מִבְּנֵי עַמְמַיָּא אִתְגְּלִיאוּ וְיָתִיבוּ לְהִתְחַנָּן כְּלְהוֹן: ט וְתִסַּק
בְּאִתְרַגּוּשְׁתָּא תֵּיתֵי כַּעֲנָנָא דְּמַלֵּיךְ וְתִפֵּי יָת אַרְעָא תְּהֵי אַתְּ וְכָל מַשְׁרְיָתָךְ וְעַמְמִין סַגִּיאִין דִּי עִמָּךְ:
י כְּדֵין אָמַר יְיָ אֱלָהִים וִיהֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא יִסְקוּן הֲרְהוֹרִין עַל לִבָּךְ וְתִתְחַשַּׁב מַחְשַׁבְתָּ בִּישָׁן:

רש"י

גלגבך הרסורין ויוכר המוסך מוסך מתרגם לבוא על ארץ יפרעאל: (ו) וכל אגפיה. וכל סביביה: (ז) הכן והכן לך. הכון מוסך וסכן לך מחריס: הכן. מזדמן: והיית להם למשמר. דרך המלכים לתת לב על חיילותיהם ליומו ולהעמיד משמרות שלא יבא מפחים על הילו בלילו: (ח) מימים רבים תפקד. מימים רבים שתעלה לי תפקד עתה לפני לזכור עוונותיך להסיב גמולך ומפילתך בתחריות הסגיס לבוא אל ארץ ישראל המשובבת מחרב שנאספו מן הגולה תחר גלו שם ע"י חרב התויב: אשר היו לחרב' תמיד. זה שיש רבוח ושמוך לבולך עליהם מזרו: והיא מעמים הוצאה. ויש לך לסוס על לב שהיא מעמים סולאה ומסולאה מן העמים לא יעזבנה בידך: (ט) כשואה. כחשך המכסה את הארץ סופה ברחיל"ה בלע"ז: (י) יעלו דברים. יסקון

מצודת ציון

שמות כלי מלחמה עשוים להגיל ממכה חכב ומכיח: תפשי. מוחזי: חרבות. מלשון חכב: (ה) וכובע. כן יקרא כלי המגן שעל הלחם: (ו) אגפיה. כנפיו, וכן וכל לגפיו (לעיל י"ג) וילמר על החשבות המיילות: (ז) הכן. מלשון הכנה: קהלך. לקיחת עם: (ח) תפקד. ענין זכרון כמו וה' פקד (בראשית כ"א): משובבת. מלשון הושבה: (ט) כשואה. ענין חושך כמו לחם שלא ומשואה (לעיל ג'): אתך. ממך:

מצודת דוד

לחניך נמכנים קוסים וכנכים וכולם יהיו מלוכני' נמלכוני שלא ויהיו עם כל גלי ונמגן וכולם יחנשו מכנות כלכך לחני מלחמה: (ה) אתם. ויהיו לחם נעזנסם: כלם מגן וכובע. כולם יבואו נמגן וכובע: (ו) ירכתי צפון. היוכנים נצפון לגון: עמים רבים אתך. יבואו עמך: (ז) הכן והכן לך. הסון עלמך והכן לך למכיס ח"ם לחם וכל קהליך הנלקנים עליך לעזר: והיית להם למשמר. כי שמילת המיל מן הזכר מוטל על לחם הנגש: (ח) מימים רבים תפקד. תהיה מכר להפנע ממך על מה שעתים מימים רבים ושוח כי המה עזכו על הלויב הנא שיכחל: באחרית השנים. נסוף הכניס חנוח על ארץ לחר שנו יוכניה להחייבך נה ממקום שנגלו ע"י מכר הלויב: מקבצת מעמים רבים. המה נקנלו נה מן העמים הרבים שהיו מוכיס שמה נגולה: על הרי ישראל. עתה יהיכם מה היה הארץ ושמר על הכי יהכחל לחכר היו למכיכה תמיד. כ"ל זה זמן כך: והיא. העדה היוכנת עתה נה הולחה מן העמים ממקום נלוחה ועתה המה כולם יוכניס לנעתה: (ט) ועלית. לחה תעלה עליהם למלחמה ומנוח שחלוח כמוך הנה שחלוח ולכי מכנים העם שהיה כענן המכסה את הארץ ומחר ומנכם מי הם יהיו כענן ושמר לחה וכל מחני חילך ועמים רבים לחר עמך. ומשך למעלה שלמר מימים רבים חשקך כי שלמים הרבים חנוח וגו' ושם הקבל גמולך משלם: (י) ביום ההוא. נעת שיסונו יהכחל על מדמחם: יעלו דברים וגו'. כ"ל מהכהר הלהוכיס:

מַחֲשֶׁבֶת רָעָה: יא וְאָמַרְתָּ אֶעֱלֶה עַל־אֶרֶץ פְּרָזוֹת אָבוֹא הַשַּׁקְטִים
יֹשְׁבֵי לָבֶטַח כֻּלָּם יֹשְׁבִים בְּאֵין חוֹמָה וּבְרִיחַ וּדְלָתַיִם אֵין לָהֶם:
יב לִשְׁלֹל שְׁלָל וְלָבֹז בַּז לְהָשִׁיב יָדְךָ עַל־חָרְבוֹת נוֹשָׁבוֹת וְאֶל־
עַם מְאֻסָּף מִגּוֹיִם עֹשֶׂה מִקְנֶה וְקִנְיָן יֹשְׁבֵי עַל־טַבּוּר הָאָרֶץ:
יג שְׁבָא וּדְדָן וְסֹחֲרֵי תַרְשִׁישׁ וְכָל־כְּפִירֶיהָ יֹאמְרוּ לְךָ הֲלִשְׁלָל
שְׁלָל אַתָּה בָּא הֲלַבֹּז בַּז הִקְהַלְתָּ קָהָלְךָ לָשֵׂאת ו כֶּסֶף וְזָהָב
לָקַחַת מִקְנֶה וְקִנְיָן לִשְׁלֹל שְׁלָל גָּדוֹל: יד לָכֵן הִנָּבֵא בֶן־אָדָם
וְאָמַרְתָּ לְגוֹג כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה הֲלוֹא ו בְּיוֹם הַהוּא בְּשֶׁבֶת
עַמִּי יִשְׂרָאֵל לָבֶטַח תֵּדָע: טו וּבָאתָ מִמְּקוֹמְךָ מִיַּרְכְּתֵי צָפוֹן אַתָּה
וְעַמִּים רַבִּים אִתָּךְ רֹכְבֵי סוּסִים כֻּלָּם קָהָל גָּדוֹל וְחַיִל רָב:

תרגום

יא וְתֵימַר אֶסַּק עַל אַרְעָא דְּיַתְבָא שְׁלֵיוָא בִּקְרֵי פְּצָחָא אֲתָךְ עַל עַמָּא דְּשַׁקְטִין וְשָׁרָן לְרַחֲצָן
כֻּלְּהוֹן יָתְבִין בְּלָא שׁוּרָא וְעַבְרִין וְדָשִׁין לֵית לְהוֹן: יב לְמִבַּז בִּזָּא וּלְמֶעְדֵי עֲדָאָה לְבַנְשָׁא מַשְׁרְיָתָךְ
עַל חֲרָבָתָא דְּאִתְיַתְבָא וְעַל עַמָּא דְּאִתְכַּנְשׁוּ מִבֵּינֵי עַמְמַיָּא דְּאַצְלְחוּ בִּנְכָסִין וְקִנְיָנִין יָתְבִין עַל
תְּקוֹפָא דְּאַרְעָא: יג שְׁבָא וּדְדָן וְתַגָּרֵי יַמָּא וְכָל מַלְכָהָא יֵימְרוּן לָךְ הֲלְמִבַּז בִּזָּא אַתְּ אֲתֵי הֲלְמֶעְדֵי
עֲדָאָה בְּנִישַׁת מַשְׁרְיָתָךְ לְמִסַּב כַּסְפָּא וּדְהַב לְמִשְׁבֵּי נִכְסִין וְקִנְיָנִין לְמֶעְדֵי עֲדֵי סַגִּי: יד בְּבֵן אִתְנַבֵּי
בַּר אָדָם וְתֵימַר לְגוֹג כְּדֵין אָמַר יְיָ אֱלָהִים הֲלָא בְּעִדָּנָא הַהִיא כַּד יָתְבִין עַמִּי יִשְׂרָאֵל לְרַחֲצָן
תֵּדַע פּוּרְעָנוּת גְּבוּרְתִּי: טו וְתֵיתֵי מֵאַתְרָךְ מִפַּסְגֵי צִפּוּנָא אַתְּ וְעַמְמִין סַגִּיאִין דִּי עִמָּךְ רָכְבֵי סוּסָוָן

רש"י

מרסורין מחשבת רעה להלחם כנגדי: (יא) **על ארץ פרזות.** יושבי כפרי' מאין חומה שבוטחים במעוזם ומיכף ירחיס להאסף אל ערי מבצר: **פרזות.** כמו מערי הפרזי (דברים ג') מאין חומה: **אבוא.** אל השוקטים ואדמה מה טוב מבטחם: (יב) **להשיב ידך על חרבות נושבות.** להשתחים שניח את העריס שהיו חורבות על שנה ועכשיו נתיישבו: **ואל עם מאסף.** מעמיס העושים עסה מקנה וקנין: **על טבור הארץ.** על גובה וחזק שבארץ. כעבור זה שהוא לחלטו של לדס ומשופע מכל לדדיו: (יג) **וכל כפיריה.** סוחריס חריפין שנס הרגילים ללחת ולשוט בכפירים בכל שמיומת ויודעין לחזה מקום העופר: **יאמרו לך הלשלל שלל אתה בא.** כלומר מי הגיד לך את מקום העופר הידעת כי לארץ מלאה שלל ובא אתה שולך ושס בלחת שמלא הון עתק:
(יד) **תדע.** ת"י פורעניות גבורתי כלומר שדע ושכיר מי הוא מעוזם ומבטחם:

מצודת דוד

(יא) **על ארץ פרזות.** על היושבים בערי הפרזי: **אבוא השקטים.** לבוא על השוקטים במבוא ויושבים לבטח כי אין בעוזם כי"ל חיגם בשמדים מן החויבים להתאסף בערי המבצר כי לבם בעוזם מן החויב ולכן יושבים מבלי חומה סביב ואין להם בריח ודלתים כמומר והוחיל וכן לכבוש לוחם בקלות בא: (יב) **לשלול שלל.** מחבוב לשלול שללם ולהשיב יד לבוא שניח למלחמה על החרבות שנתיישבו מקרוב ולפי שכבר בא בעם בעזרת החויב כמ"ש למעלה לכן חזר להשיב יד: **מאסף מגוים.** המאוספים מבין הגויים ממקום גבוהה: **עשה מקנה וקנין.** מאספים מקנה בקר וצאן ושאר דברים הנקנים: **על טבור הארץ.** על מבוע החרץ ונבחה ולפי שהמבור הוא לחלצ הגוף קורא למקום המבוע בלשון מבור: (יג) **וכל כפיריה.** כ"ל סוחיה ונדוליה: **הלשלל שלל.** בה"ת בשלמה הם בא לחבה לשלול שלל ושאלו ילחמו בנה מוכנים לנחנות השלל מיידך: (יד) **לכן.** הוחיל וכן יהיה הענין וגו' תדע. כ"ל יהיה יהוע וגבלה לך שיושבים לבטח ומיכף בי"ת מן החויב:

מצודת ציון

(יא) **פרזות.** בן יקראו העריס שאר חין חומה להס וכן פרזות שנא יהושלים (זכריה ב'): **השקטים.** מלשון השקט ומנוחה: **ובריח.** הוא המיפה השוגר הדלחות: (יב) **עשה.** עניו לשיפה כמו ולא הגפן שאר בחכן (בהלחיה י"ג): **טבור.** הוא הסכך ונזכר"ל ויש שחוס ומבוע שחוח (נדה ל') וכן מעס עבור החכך (שועיה ע'): (יג) **כפיריה.** שהיה נחוך יקרא כפיר: **הקהלת.** לשאת: **לשאת.** לקחת:

טז וְעָלִיתָ עַל־עַמִּי יִשְׂרָאֵל כֶּעָנָן לְכַסּוֹת הָאָרֶץ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים
תִּהְיֶה וַהֲבִיאוֹתִיךָ עַל־אַרְצִי לְמַעַן דַּעַת הַגּוֹיִם אֹתִי בְּהִקָּדְשִׁי בְךָ
לְעֵינֵיהֶם גּוֹג: יז כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הַאַתָּה־הוּא אֲשֶׁר־דִּבַּרְתִּי
בְּיָמִים קַדְמוֹנִים בְּיַד עֲבָדַי נְבִיאֵי יִשְׂרָאֵל הַנִּבְּאִים בַּיָּמִים הָהֵם
שָׁנִים לְהָבִיא אֹתְךָ עֲלֵיהֶם: יח וְהָיָה וּבַיּוֹם הַהוּא בְּיוֹם בּוֹא גוֹג
עַל־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה תַּעֲלֶה חֲמָתִי בְּאַפִּי:
יט וּבְקִנְאָתִי בְּאֵשׁ־עֶבְרָתִי דִּבַּרְתִּי אִם־לֹא ו בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה רַעַשׁ
גָּדוֹל עַל אַדְמַת יִשְׂרָאֵל: כ וְרָעֲשׁוּ מִפָּנַי דְּגֵי הַיָּם וְעוֹף הַשָּׁמַיִם
וְחַיַּת הַשָּׂדֶה וְכָל־הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל־הָאֲדָמָה וְכֹל הָאָדָם אֲשֶׁר
עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה וְנֶהֶרְסוּ הֶהָרִים וְנָפְלוּ הַמַּדְרֵגוֹת וְכָל־חוֹמָה
לָאָרֶץ תִּפּוֹל: כא וְקָרָאתִי עָלָיו לְכָל־הָרַי חֶרֶב נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה

*נ"א והבאותיך

ת"א המפה הוא. סנהדרין י"ז: והיה ביום ההוא. שבת ק"י: מגילה ל"ו:

תרגום

בְּלָהוֹן מַשְׁרָיָן סַגִּיאִין וְעַם סַגִּי: טז וְתִסַּק עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל כֵּעֲנָנָא דְּמַלֵּיל וְחָפֵי יַת אַרְעָא בְּסוֹף
יוֹמַיָּא תֶּהֱוֵי וְאַיְתֵיךְ עַל אַרְעָא בֵּית שְׁבִיתִי בְּדִיל דֶּיְדְּעוּן עַמְמַיָּא פּוּרְעָנוּת גְּבוּרְתִּי כַּד אִתְקַדַּשׁ בָּךְ
דִּיהוֹן חָזַן בְּפוּרְעָנוּתָךְ גּוֹג: יז כִּדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים הַאַתְּ הִיא דְּמַלֵּילִת בְּיוֹמֵי קֶדֶם בְּיַד עַבְדַּי נְבִיֵּי
יִשְׂרָאֵל דְּאִתְנַבִּיאוּ בְּיוֹמַיָּא הָאִנּוּן מִלְּקַדְמַת דְּנָא שְׁנִין סַגִּיאָן לְאַיְתָאָה יָתָךְ עֲלֵיהוֹן: יח וְיְהֵי בְּעִדָּנָא
הַהִיא בְּיוֹם מֵיתֵי גּוֹג עַל אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל אֲמַר יְיָ אֱלָהִים יִסַּק רוּגְזִי וְחֵמָתִי: יט וּבְאַהֲנָלָאָה
פּוּרְעָנוּתִי בְּמִדְלַק אֶשֶׁת רוּגְזִי גְּזֵרִית בְּמֵימְרִי אִם לָא בְּיוֹמָא הַהוּא יְהֵי זִיעַ סַגִּי עַל אַרְעָא
דְיִשְׂרָאֵל: כ וְיִזּוֹעוּן מִן קֳדָמַי נוּנֵי יַמָּא וְעוֹפָא דִשְׁמַיָּא וְחַיַּת בָּרָא וְכָל רַחֲשָׁא דְּרָחֵישׁ עַל אַרְעָא
וְכָל אֱנָשָׁא דִי עַל אַפֵּי אַרְעָא וְיִתְפַּגְּרוּן טַוָּרַיָּא וְיִתְהַלְשׁוּן מַגְדָּלַיָּא וְכָל שׁוּר רָם לְאַרְעָא יִתְהַמָּר:
כא וַאֲזַמְנִנֵּיהּ לְמִפַּל בְּחַרְבָּא עַל טוּרֵי יִשְׂרָאֵל אֲמַר יְיָ אֱלָהִים חֶרֶב גְּבַר בַּאֲחוּדֵי תְּהֵי:

רש"י

(יז) האתה הוא. בתורת כוהני ילמד הקב"ה למשה רבינו שיאמר לבני ישראל שיהיו יודעים שיש סוף לגלות ומגוג ומאגוג ושפעתי לא כל הנביאים וגו' ורבותינו למדו מלך ומידד שיש שהגבלו עליו ושיש שיאמר כאן כל מקרי שיש שיש לגיחים נחנבלו בשלח בפרק ג' (לבל לך בסנגון ג'): **(יט) רעש גדול.** ע"י קולות ורעמים כמו שכתוב אומר: **(כ) ונפלו המדרגות.** לפי שמעתי שכל מעשי הזקופים והלוים ורמיים כשפלים ומי אומר שכל המגדלים שחופרים סביב וזורקין העפר בתוכו של להביא החל ועשוי מדרגות מדרגות מקלוט"ם בלע"ז כלי שיעמוד העפר ולאחר שנכנס יפה טוענין המלבנים מעמידי המדרגה: **(כא) וקראתי עליו לכל הרי חרב.** לכל הרב בכל מיני עליו וקראתי

מצודת ציון

(יט) ובקנאתי. עניין כעס: **עברתי.** עניין עברה וחמה: **(כ) ורעשו.** עניין רגזון ותנועה חזקה: **הרמש.** כן יקראו בניות קטנות קלני הנגל וכן כמו ולכול כקס (תהלים קמ"ח): **המדרגות.** עניין מעלות כמו בסקר המדבר (ש"ה ג'):

מצודת דוד

(טז) **כענן.** כ"ל בכבד עם רעש הבא לכפות לא הארץ: **תהיה.** הכבר הזה: **והביאותיך.** כ"ל לעיר לבד לבוש על הלבי לעמן ידעו לומי הגוים ויכירו כי בעת תהיה מקודש לעיניהם על ידך לחם גוג כי כשיעשה בו משפט יקודש שמו הגדול: **(יז) האתה הוא.** הכה לחם הוא לשבר דברתי עליך בימי' קדמוני

ביד עבדי נביאי וגו' ועל ידעי' וימזקלל וזכריה ילמד: **שנים.** כ"ל זה שיש לגוים כי בזמנו יעבוד זמן רב מיני הנביאים הכם: **(יט) ובקנאתי.** בעבור קנאתי בשבת עברתי: **אם לא.** הוא עין שבועה וגזם ולא לאמר: **(כ) ורעשו וגו'.** הוא עניין מגילה וכ"ל מכלם גדולה תהיה בעולם: **ונפלו המדרגות.** הנעשים לעלות בהן על העליות והכל הוא עניין מגילה ויוכיח על נוהל החכלה:

(כא) וקראתי עליו. על גוג לקנא לגיחת מכל על כל הרי מקום שהוא שם כמ"ש למעלה הגוג וגו' על הרי ישראל:

חֵרֶב אִישׁ בְּאָחִיו תִּהְיֶה: כב וְנִשְׁפַּטְתִּי אִתּוֹ בְּדֶבֶר וּבְדָם וְגֶשֶׁם
שׁוֹטֵף וְאַבְנֵי אֶלְגָּבִישׁ אֵשׁ וְגָפְרִית אַמְטִיר עָלָיו וְעַל־אֲגַפָּיו וְעַל־
עַמִּים רַבִּים אֲשֶׁר אִתּוֹ: כג וְהִתְגַּדַּלְתִּי וְהִתְקַדַּשְׁתִּי וְנוֹדַעְתִּי לְעֵינֵי
גּוֹיִם רַבִּים וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה:

לט א וְאַתָּה בֶן־אָדָם הִנָּבֵא עַל־גּוֹג וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי
יֱהוִה הִנְנִי אֵלֶיךָ גּוֹג נְשִׂיא רֹאשׁ מֶשֶׁךְ וְתֻבָל: ב וְשִׁבַּבְתִּיךָ
וְשִׁשֵּׁאתִיךָ וְהַעֲלִיתִיךָ מִיַּרְכְתֵי צָפוֹן וְהֲבִאוֹתִיךָ עַל־הָרֵי יִשְׂרָאֵל:
ג וְהִכֵּיתִי קַשְׁתְּךָ מִיַּד שְׂמֹאלֶךָ וְחִצֶּיךָ מִיַּד יְמִינְךָ אַפִּיל: ד עַל־
הָרֵי יִשְׂרָאֵל תִּפּוֹל אַתָּה וְכָל־אֲגַפֶּיךָ וְעַמִּים אֲשֶׁר אִתָּךְ לְעַיִט
צִפּוֹר כָּל־כָּנָף וְחַיַּת הַשָּׂדֶה נְתַתִּיךָ לְאָכְלָה: ה עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה
תִּפּוֹל כִּי אֲנִי דִבַּרְתִּי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה: ו וְשִׁלַּחְתִּי־אֵשׁ בְּמָגוֹג

*בנ"א חסר י' *נ"א שמאולך

תרגום

כב וְאֶתְפְּרַע מִנֵּיהּ בְּמוֹתָא וּבְקִטָלָא וּמְטַר מַגְבַר וְאַבְנֵי אֶלְגָּבִישׁ אֶשָׁתָא וְגוּפְרִיתָא אֲמָטַר עֲלוֹהִי
וְעַל מַשְׁרְיָתֵיהּ וְעַל עַמְמִין סַגִּיאִין דִּי עִמֵּיהּ: כג וְאִתְרַבִּי וְאִתְקַדַּשׁ וְאֶתְגְּלִי גְּבוּרְתִּי לְעֵינֵי עַמְמִין
סַגִּיאִין וְיִדְּעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ:

לט א וְאַתְּ בַּר אָדָם אִתְנַבֵּי עַל גּוֹג וְתֵימַר כִּדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים הָא אֲנָא שָׁלַח רוּגְזִי עֲלָךְ
גּוֹג רֵישׁ מָשֶׁךְ וְתוּבָל: ב וַאֲשַׁוְּדִלָנָךְ וְאַטְעֲנָךְ וְאַסְּקִנָּךְ מִסְּפֵי צָפוּנָא וַאֲיָתְנָךְ עַל טוּרֵי יִשְׂרָאֵל:
ג וְאֶרְמֵי קַשְׁתָּךְ מֵיַד סְמָאלָךְ וְגַרְדָּךְ מֵיַד יְמִינָךְ אַפֵּיל: ד עַל טוּרֵי אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל תִּתְרְמֵי נְבֵלְתָּךְ
אַתְּ וְכָל מַשְׁרְיָתָךְ וְעַמְמִין דִּי עִמָּךְ לְעוֹפָא צִפַּר כָּל דִּי פָּרַח וּלְחַיַּת בָּרָא מְסַרְתָּךְ לְאִשְׁתֵּיצָאָה:
ה עַל אַפֵּי בָרָא תִּתְרְמֵי נְבֵלְתָּךְ אֲרֵי אֲנָא גְּזֵרִית אֲמַר יְיָ אֱלָהִים: ו וַאֲדַלֵיק אֶשָׁתָא

רש"י

וזימנתי ומה היה המרכב שהקרוי עליו מרכב הוי בחזיון: (כב) ואבני אלגביש. לפני ברד המתורגם בקטנים עוסים שמתם גבים כענין שנאמר (לעיל כ"ח) רחמוה וגבים ורכוזיהו למרו על גב הים לפני ברד שמחזילו לירד על מצריים ועמדו בחויר על גב הים משם שהתפלל עליה וירדו כענין שנאמר (תהלים ע')
לא נתך מרחם לה הגיע למתן:

לט (ב) וששאתיך. כמו והסחיתיך על עמי כמו (תהלים פ"ט) לא יסיח לויב בו:

מצודת דוד

חרב איש באחיו. המכת הנשלח מהיה מכת הים גלב לחיו לנוכל המהומה סיגוד בהם: (כב) ונשפטתי אתו. להוכיח עמו בהנשלח עליו דבר ובפיכת דם וגשם זוחף וגו' להוחם ולהנדם וזה מחמת לויכוח כי זאב יודיע שפעמו לו: (כג) והתגדלתי. ולא להיה מנוכל ומקודש ונודע ומתוכבד לעיני גויס רבים וידעו ככל שלחני ה' ולין עוד זולתי:

לט (א) הנני אליך. הכה לני אליכה לחלה גוג וגו': (ב) ושבבתיך. לעיכ לנך להיות סוחב ומוכך ולפים לוחך ולעלה לוחך מקומך ומשלח לצון: (ג) והכיתי. לכה בקשתך למען תצוא מיד שמאלך כי גם מחזיקים לח הקשת וכ"ל לח תגלח עם כלי המלחמה: (ד) לעיט. לעופות הדוקים ולעיט הסדה לחנך לעוכלה: (ה) על פני השדה תפול. במקום המלחמה:
כי אני דברתי. וכן יקוס:

מצודת ציון

(כב) ונשפטתי. ענין ויכוח כמו כי ריב לה' ונשפט (ישעיה כ"ו): אלגביש. לפני ברד דומות לל לתן יקר הנקרא נגיש וכן ומחנה לפני לגבעים (לעיל י"ג): וגפרית. שם המין הנועל:

לט (ב) ושבבתיך. ענין מכך והכיכה בדכרי הלב: וששאתיך. ענין הסחה ובמו כמו הכתם הסיחני (בראשית נ'):
(ד) אגפיך. חיל לנמוח עם: לעיט. כן יקרא עוף דוסס וכן לעיט הניס (ישעי' י"ח) ובתוספתא בילוח מוכ לעוב כל כנף.

וּבְיֹשְׁבֵי הָאִיִּים לָבֶטַח וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃ ז וְאֶת־שֵׁם קָדְשִׁי
אוֹדִיעַ בְּתוֹךְ עַמִּי יִשְׂרָאֵל וְלֹא־אַחֵל אֶת־שֵׁם־קָדְשִׁי עוֹד וְיָדְעוּ
הַגּוֹיִם כִּי־אֲנִי יְהוָה קָדוֹשׁ בְּיִשְׂרָאֵל׃ ח הִנֵּה בָאָה וְנִהְיְתָה נְאֻם
אֲדֹנָי יֱהוִה הוּא הַיּוֹם אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי׃ ט וְיָצְאוּ יֹשְׁבֵי עָרֵי יִשְׂרָאֵל
וּבָעֲרוּ וְהִשִּׂיקוּ בְּנֶשֶׁק וּמָגֵן וְצִנָּה בְּקֶשֶׁת וּבְחִצִּים וּבְמַקֵּל יָד
וּבְרֹמַח וּבָעֲרוּ בָהֶם אֵשׁ שֶׁבַע שָׁנִים׃ י וְלֹא־יִשְׂאוּ עֵצִים מִן־
הַשָּׂדֶה וְלֹא יַחְטְבוּ מִן־הַיְּעָרִים כִּי בַנֶּשֶׁק יַבְעֲרוּ־אֵשׁ וְשָׁלְלוּ אֶת־
שֹׁלְלֵיהֶם וּבָזְזוּ אֶת־בֹּזְזֵיהֶם נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה׃ יא וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא
אֶתֵּן לְגוֹג ו מְקוֹם־שָׁם קֶבֶר בְּיִשְׂרָאֵל גֵּי הָעֹבְרִים קִדְמַת הַיָּם
וְחֹסֶמֶת הִיא אֶת־הָעֹבְרִים וְקָבְרוּ שָׁם אֶת־גּוֹג וְאֶת־כָּל־הֲמוֹנָה
וְקָרְאוּ גֵּיא הֲמוֹן גּוֹג׃ יב וּקְבָרוּם בֵּית יִשְׂרָאֵל לְמַעַן טַהֵר אֶת־

תרגום

בְּמָגוֹג וּבְיַתְבֵי נַגְוָתָא דְּשַׂרָן לְרוּחָצָן וְיֵדְעִין אֲרֵי אֲנָא יְיָ׃ ז וְיָת שְׁמָא דְקוּדְשִׁי אֲנַגֵּלִי בְּגוֹ עַמִּי יִשְׂרָאֵל
וְלָא אֶחֱיֵל יָת שְׁמָא דְקוּדְשִׁי עוֹד וְיֵדְעִין עַמְמַיָּא אֲרֵי אֲנָא יְיָ קַדִּישָׁא אַשְׁרֵתִי שְׁכִנְתִּי בְּיִשְׂרָאֵל׃
ח הָא אָתְיָא וְתִתְקַיֵּם אֲמַר יְיָ אִלֵּין הִיא יוֹמָא דִּי גְּזֵרִית בְּמֵימְרִי׃ ט וְיִפְּקוּן יָתְבֵי קִרְוֵי אַרְעָא
דְיִשְׂרָאֵל וְיוֹקְדוּן מַסְתּוֹבְרִין בְּמָגֵי וְגֵי בַּעֲנָלִין וּתְרֵסִין בְּקֶשְׁתָּן וּבְגִרְדִּין וּבְאָבֵּי מִדְּרִין וּרְמָחִין
וְיַדְלְקוּן בְּהוֹן נוּרָא שְׁבַע שְׁנִין׃ י וְלָא יְסַבְּרוּן מִן חַקְלָא וְלָא יְקַצְּצוּן מִן חוּרְשָׁא אֲרֵי בְּמָגֵי זֵינָא
יַדְלְקוּן נוּרָא וְיָבְזְזוּן יָת בָּזְזֵיהוֹן וְיַעֲבְדוּן יָת עֲדֵיהוֹן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים׃ יא וִיהֵא בְּעִדָּנָא הַהִיא אֶתֵּן לְגוֹג
אַתַר בֻּשַׁר לְבֵית קָבוּרָא בְּיִשְׂרָאֵל בְּהֵילְתָא מְגִיזְתָא מַדְּנַח יָם גִּנּוֹסַר וְסָמְכָא הִיא לְתָרִין מִדְּרָיָא
וְיִקְבְּרוּן תַּמָּן יָת גּוֹג וְיָת כָּל אִתְרַגּוּשְׁתֵּיהּ וְיִקְרוֹן הֵילַת אִתְרַגּוּשַׁת גּוֹג׃ יב וְיִקְבְּרוּנוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל

רש"י

(ז) **ולא אחל את שם קדשי.** שפלוסם של ישראל חלול שמו הוא נאמור לסס עס ס' חלס (לעיל ל') ולא יכול להגילס: (ט) **והשיקו.** כמו הנור שססיקוהו בלבון משנס: **בנשק.** מלאכות מזויין: (יא) **אתן לגוג מקום שם קבר.** מקום ניסוח שס קבר לסס לפי שהוא מזרעו של יפת שכס ולא ערוה אבוי לפיכך זכה לקבורה: **גי העברים.** גי שסס עוברים לא יס כוללא להבניל משס פירוש גיומסר המיל: **קדמת הים.** ס"י במלנח יס גיומסר: **וחסמת היא את העברים.** ומוגרת היא לא העוברים כמו לא החסוס (דבריס כ"ס) שרוב פגריס שיפלו שס יחללו לא העוברים מעבור לפיכך יעבדו עליסס ויקברו לוחס ומנחס פחרו בספרו

מצודת ציון

כ"ל כל בעל כנף: (ז) **אחל.** מלשון חלול: (ט) **ובערו והשיקו.** מלשון הבערה והיקוד וכעל הדבר בא"ס: **בנשק.** כלי זיין כמו נשק בית העל (יחזי' כ"ד): **וברמח.** חנית: (י) **ישאו.** ענין לקיחה: **יחטבו.** ענין כריתה ומחוך כמו ממוטב עליך (דבריס כ"ע): (יא) **נו.** עומק: **והחסמת.** ענין קחימה וקניכה כמו לא

מצודת דוד

(ז) **ובישבי האיים לבטח.** הס הבחיס עס גוג שהיו יושביס בלביס הסס שסס על הים: **כי אני ה'.** הגמון בחמלתי: (ז) **אודיע.** אבקשס שס קדשי בחוך עמי ישראל: **ולא אחל.** כ"ל לא חניח עוד לא שמי להיות מחולל כי כשחין המקום נוקס נקמת עמו יחללו הגויס לא הסס בחוכס חגלי יכולס לא יעשה נקס: **כי אני ה' קדוש בישראל.** שחני ה' הקדוש שוכן

בישראל: (ח) **הנה באה.** עתה בלא הזמן ומהיסה המשועה וזהו היום שכר דברתי ויעדתי בו משועה: (ט) **בנשק וגו'.** כ"ל בידות הכליס הסס שסס על עץ: **ובמקל יד.** הוא כלומר לחוך ובכלשו כעין ממט בחול ובו הוכנים לחניס בזריקה: **שבע שנים.** כי יהיו רביס ממד: (י) **את שלליהם.** לא המומות שכר שללו חותס בימי הגולה: (יא) **אתן לגוג.** כ"ל לאחשיו: **מקום שם קבר.** הוא כמו המוך מקום קבר סס כמו כל הכא לוין בקבר (מהכיס ע"ל) ומשמעו על לוין הכא בקבר וכ"ל לחן לסס מקום קבר סס בישראל בחלקס: **גי העברים.** בגיא שעוכריס בו על קדמת הים לעזכוחו של הים: **וחסמת היא את העברים.** מחלת מהניח העוברים ומחקוח לא העוברים שמה כי לא יוכלו סס מקום פנוי לעבור שיד סס והגיא ההוא יהיה נשכח מהנלי בני אדם ולכן יקברו סס לא גוג וחל המון עמו: **וקראו.** סס הגיא יקלאו גיא המון גוג. כ"ל זה הגיא נקבריס המון גוג: (יב) **למען טהר.**

הָאָרֶץ שִׁבְעָה חֳדָשִׁים: יג וְקָבְרוּ כָּל־עַם הָאָרֶץ וְהָיָה לָהֶם לְשֵׁם
יוֹם הִכָּבְדִי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה: יד וְאַנְשֵׁי תָמִיד יַבְדִּילוּ עֹבְרִים
בָּאָרֶץ מְקַבְּרִים אֶת־הָעֹבְרִים אֶת־הַנּוֹתָרִים עַל־פְּנֵי הָאָרֶץ
לְטַהֲרָהּ מִקְצֵה שִׁבְעָה־חֳדָשִׁים יַחֲקֹרוּ: טו וְעָבְרוּ הָעֹבְרִים בָּאָרֶץ
וְרָאָה עֶצֶם אָדָם וּבָנָה אֶצְלוֹ צִיּוֹן עַד קָבְרוּ אֹתוֹ הַמְקַבְּרִים אֶל־
גֵּיא הֲמוֹן גּוֹג: טז וְגַם שֵׁם־עִיר הֲמוֹנָה וְטִהֲרוּ הָאָרֶץ: יז וְאַתָּה בֶן־
אָדָם כֹּה־אָמַר ו אֲדֹנָי יֱהוִה אֱמֹר לְצִפּוֹר כָּל־כָּנָף וּלְכֹל ו חַיַּת
הַשָּׂדֶה הִקָּבְצוּ וָבֹאוּ הֵאָסְפוּ מִסָּבִיב עַל־זִבְחִי אֲשֶׁר אֲנִי זֹבֵחַ לָכֶם

ת"א וכלפ עלם עככין כ"ד מ"ק ד' נלה כ"ו: למוד לנסוב. מולין קנ"ט:

תרגום

בְּדִיל לְדַכָּאָה יַת אַרְעָא שַׁבְעָא יַרְחִין: יג וְיִקְבְּרִין כָּל עַמָּא דְּאַרְעָא וִיהֵי לְהוֹן לְשׁוּם יוֹם
אִתְיַקָּרוּתִי אָמַר יְיָ אֱלָהִים: יד וְגַבְרִין יְמַנּוּן תְּדִירָא לְמֶהֱוֵי עָדָן בְּאַרְעָא מְקַבְּרִין עִם דְּעָדָן יַת דִּי
אִשְׁתְּאַרוּ עַל אַפֵּי אַרְעָא לְדַכָּיוּתָהּ מִסּוֹף שַׁבְעָא יַרְחִין יִשְׁרוֹן לְמִבְדָּק: טו וְעָדֵי אוֹרְחָא דְּעָדָן
בְּאַרְעָא דִּי אִם חֲזֵי גַּרְמָא דַּאֲנָשָׁא וְיִבְנֵי לְוָתֵיהּ צִיּוֹנָא עַד דְּיִקְבְּרִין יָתֵיהּ דִּי מְקַבְּרִין בְּחֵילַת
אִתְרְגוּשַׁת גּוֹג: טז וְאַף לְתַמָּן יִתְרְמוּן קְטֹלֵי רוֹמֵי קַרְתָּא דְּסַגִּיאִין אִתְרְגוּשְׁתָּהָא וְיִדְכּוּן אַרְעָא:
יז וְאַתְּ בַּר אָדָם כְּרַנָּן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים אֲמַר לְעוֹפָא צַפַּר כָּל דִּי פָרַח וּלְכֹל חַיַּת בָּרָא אִתְכַּנִּישׁוּ
וַאֲתוֹ אִתְקָרְבוּ מִסְּחוֹר סְחוֹר עַל קְטָלֵי דִי אֲנָא קָטֵיל לְכוֹן קְטוֹל סַגִּי עַל טוּרֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵיכְלוּן

רש"י

יחסנו לא יפסח מלהריח ריח הפגרים: (יג) **וקברו כל עם הארץ.** שמתו סס: **והיה להם לשם.** כל הלאומות יספרו לא שמם לשבח ולהסך לין לך כלאומה זו רחמנים יס לך מסס שקובר לא חויבו שעמד עליו להורגו: (יד) **ואנשי תמיד.** לנשים המוחמלים לכך יבדילו יפרעל כלי לעבור בארץ ללקט לא המפוזרים: **מקברים את העברים.** מקבריס עס העוברים לא הפגרים המוסמל' ומעכבי' לא המעבר שהעוברים לא היס מקבריס לוחס להטמאס: **את העברים.** עס העוברים כך שמעתי וכן ת"י: **את הנותרים על פני הארץ.** רחוק מן המעבר שאין העוברים לא היס מתעסקים בהס לקברס יקברוס אלא המומחה' ומובדלים לכך: **מקצה שבעה חדשים.** יכלו מרביה הפגרים הרלוים לעיגס להקבר ומלו יהלאס יחקרו מקום המסתירים בהוחים ובין הקולי ויקברו מה שיעלמו: (טו) **ועברו העברים בארץ.** הולכי דרכיס שירלו עלס לא הלס יבלו לין שיהן שים כלן עלס לא מה כלי שיפרסו ממנו הולכי דרכיס ועושי מלרות על בלו לנבי הלמיד המובדלים לחקור וקברו לוח': (טז) **וגם שם עיר המונה.** וגס העיר שהמה עיר הומיה מרוב לא היס עיר הרשעה וגס **וטהרו הארץ.** יפרעל לא הלרץ לא מלרוחיהס ולרומיהס: **המון'.** לא מפיק היס חיל ויפציה הס יקברו: **מצודת דוד**

כ"ל לא יקבוס בעבור כבודס כ"ל למען יהיה לא הלרץ ובעבה חוללים יפעפקו בקבוראס כי בניס יהיו: (יג) **כל עם הארץ.** כולס יפעפקו בקבוראס: **והיה להם לשם.** מה שכולס מפעפקו בקבוראס בעבה חוללים יפבראס בעולס ולגדולה תחשב להס

מצודת ציון

מחקוס (שם כ"ה): (יד) **יבדילו.** ענין הבחנה: **את העברים.** עס העוברים: **מקצה.** מפוס: **יחקרו.** ענין חפוס ובלישה: (טו) **ציון.** סימן ולוות כמו עה הליון הלז (מ"ב כ"ג):

שיהיו מעוטאה כי כל העומ' יניחו לל המקום הזה כמודע ומזובחים בקבילת שם בניל והעיר המכונה לו ע"ש מבניס ההכונים הנקברים שמה: (יז) **לצפור כל כנף.** כל בעל כנף: **על זבחי ונו'.** הוא חיל המון גוג:

זֶבַח גָּדוֹל עַל הָרֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲכַלְתֶּם בָּשָׂר וּשְׁתִיתֶם דָּם: יח בְּשַׂר
גִּבּוֹרִים תֹּאכֵלוּ וְדַם־נְשִׂיאֵי הָאָרֶץ תִּשְׁתּוּ אֵילִים כָּרִים וַעַתּוּדִים
פָּרִים מְרִיאֵי בָשָׁן כֻּלָּם: יט וַאֲכַלְתֶּם־חֵלֶב לְשָׂבְעָה וּשְׁתִיתֶם דָּם
לִשְׁכָּרוֹן מִזִּבְחִי אֲשֶׁר־זָבַחְתִּי לָכֶם: כ וּשְׂבַעְתֶּם עַל־שֻׁלְחָנִי סוּס
וָרֶכֶב גִּבּוֹר וְכָל־אִישׁ מִלְחָמָה נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה: כא וְנָתַתִּי אֶת־
כְּבוֹדִי בַּגּוֹיִם וְרָאוּ כָל־הַגּוֹיִם אֶת־מִשְׁפָּטִי אֲשֶׁר עָשִׂיתִי וְאֶת־יָדִי
אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי בָהֶם: כב וְיָדְעוּ בֵית יִשְׂרָאֵל כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם
מִן־הַיּוֹם הַהוּא וָהָלְאָה: כג וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם כִּי בַעֲוֹנָם גָּלוּ בֵּית־יִשְׂרָאֵל
עַל אֲשֶׁר מָעֲלוּ־בִי וָאַסְתֵּר פָּנַי מֵהֶם וָאֶתְּנֵם בְּיַד צָרֵיהֶם וַיִּפְּלוּ
בַּחֶרֶב כֻּלָּם: כד כְּטֻמְאָתָם וּכְפִשְׁעֵיהֶם עָשִׂיתִי אֹתָם וָאַסְתֵּר פָּנַי
מֵהֶם: כה לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה עַתָּה אָשִׁיב אֶת־שְׁבִית יַעֲקֹב

*שבות קרי

תרגום

כְּסָרָא וְתִשְׁתּוּן דְּמָא: יח בְּסַר גִּבָּרִין תֵּיכְלוּן וְדַם רַבְרְבֵי אַרְעָא תִּשְׁתּוּן מַלְיָן שְׁלִטוֹנִין וְסוּרְנִין
גִּבָּרִין עַתּוּדֵי נִכְסָיָא כֻּלְּהוֹן: יט וְתֵיכְלוּן חַרְבָא לְמִסְבַּע וְתִשְׁתּוּן דְּמָא מִבְּסַר קְטִילִין דִּי אֲנָא קָטֵיל
לְכוֹן: כ וְתִסְבְּעוּן עַל טוּרֵי יִשְׂרָאֵל סוּסָוָן וּרְתִיכִין גִּבָּרִין וְכָל גַּבְרֵי עָבְדֵי קְרָבָא אְמַר יְיָ אֱלָהִים:
כא וְאֶתֵּן יַת יְקָרִי בְּעַמְמַיָּא וְיֶחֱזוֹן כָּל עַמְמַיָּא יַת פּוּרְעָנוּתִי דַּעֲבַדִית וְיַת גְּבוּרְתִּי דְשַׁוֵּיתִי בְּהוֹן:
כב וְיִדְעוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהֲהוֹן מִן יוֹמָא הַהוּא וּלְהָלְא: כג וְיִדְעוּן עַמְמַיָּא אֲרֵי בְּחוֹבֵיהוֹן
גְּלוֹ בֵּית יִשְׂרָאֵל עַל דְּשַׁקְרוּ בְּמֵימְרִי וְסַלִּיקוּת שְׁכִנְתִּי מִנְּהוֹן וְמַסַּרְתִּנוּן בִּיַד סָנְאֵיהוֹן וְאִתְקְטָלוּ
בְּחַרְבָּא כֻּלְּהוֹן: כד כְּסוֹאֲבַתְהוֹן וּכְפִרְדֵיהוֹן אִתְפָּרַעִית מִנְּהוֹן וְסַלִּיקוּת שְׁכִנְתִּי מִנְּהוֹן: כה בְּכֵן כְּדֵין
אְמַר יְיָ אֱלָהִים כְּעַן אַתֵּיב יַת גָּלוּת יַעֲקֹב וְאֶרַחֵם כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאֶתְקַנֵּי קֻדְשִׁי עַל כָּל עַמְמַיָּא

רש"י

ס"ל לפי שס"ל למרוסס מסמסת שס דבר המוסס כמו טומיס: (יח) אילים כרים ועתדים פרים. מלכיס וחוכסיס
סלטוניס ושריס: מריאי בשן. סור של פטס קרוי מלמר"י בלשון ערבי: (כא) את משפטי. לח פורעניוסי
יוסטיל"ס בלע"ז: (כג) וידעו הגוים כי בעונם גלוי בית ישראל. כשיראו לח גבורתי יכירו כי לח מקולר ידי

מצודת ציון

(יח) כרים. כנגיס סמגיס: ועתודים. סס הזכריס מן העזיס: מריאי בשן. עיין פטוס ומשן כמו ובלס מכיחפס (עמוס ס') ומשן הוא מקוס מכעה שמן וכמ"ס פקוס הבשן (עמוס ל') וכ"ל פעמיס ומשומיס במכעה בשן: (כב) והלאה. ולהלן: (כג) מעלו בי. כחשו ובקשו בי כמו ומעלה בו מעל (במדבר ל') ח"ס ומשקר ביה שקר: כלם. כ"ל רומס כי הכוב ככל: (כה) שבות. על' שבי הגולה:

מצודת דוד

(יח) אילים כרים וגו'. כ"ל משוגיסי ושמני' כאילים וככריס וגו' והוא ענין אחד: (יט) לשבעה. להיוס שבע ממנו: לשכרון. כ"ל יהיה לי ויוסר מהלוכך עד להשתכר ולשון משלה כאלו הוא יין המשכר: (כ) סוס ורכב. כ"ל העשוים והיוס יושבעו מהסוסים הנשלים בשלמה ומכוכיהם ומקבולם הנשוריס וכל אלו לא מלחמה וכפל הדבר כדרך המליצה: (כא) ונתתי את כבודי. לא לשבסס כשודי בין הגויס ויילפו משפט הנקס שעשיתי בהס ולא מכח ידי לשר שמתי בהס: (כב) כי אני ה' אלהיהם. המוסיע לומס מיד הקמיס עליהס: מן היום. כי אפי לא לעשוה עוד ביד הלומות ולכן ידעו אלו שאני להיהס: (כג) וידעו הגוים. כשילאו גשוחי ידעו שלא אלולה יד לא השלחתי לא יכולתי לאפי בשעוד עוכס על שכר מעלו וכאשר בי ולכן הסתרתי פני מהס ונפלים ביד לויביהס וכמעט כולס כשלו בחרב: (כד) כטמאתם. כגמול עוולחס ופשעיהס כן עשיתי עמהס והסתרתי פני מהס לבל לשלוח בלבס כאשר התעקיש פניו אלא המיוסר על פיו למען לא יכשלו כחמיו: (כה) לכן כוולתי וכאב קבלו הגמול לכן כה לחמ וגו': את שבות. לח בני הגלי של יעקב:

וְרִחַמְתִּי כָּל־בֵּית יִשְׂרָאֵל וְקִנֵּאתִי לְשֵׁם קָדְשִׁי: כה וְנָשׂוּ אֶת־ כָּלְמָתָם וְאֶת־כָּל־מַעֲלָם אֲשֶׁר מָעֲלוּ־בִי בְּשִׁבְתָּם עַל־אַדְמָתָם לָבֶטַח וְאֵין מַחֲרִיד: כו בְּשׁוּבִי אוֹתָם מִן־הָעַמִּים וְקִבַּצְתִּי אֹתָם מֵאַרְצוֹת אֹיְבֵיהֶם וְנִקְדַּשְׁתִּי בָם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם רַבִּים: כז וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם בְּהַגְלוֹתִי אוֹתָם אֶל־הַגּוֹיִם וְכִנַּסְתִּים אֶל־ אַדְמָתָם וְלֹא־אוֹתִיר עוֹד מֵהֶם שָׁם: כח וְלֹא־אַסְתִּיר עוֹד פָּנַי מֵהֶם אֲשֶׁר שָׁפַכְתִּי אֶת־רוּחִי עַל־בֵּית יִשְׂרָאֵל נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה:

מ א בְּעֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה לְגָלוּתֵנוּ בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ בְּאַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה אַחַר אֲשֶׁר הֻכְּתָה הָעִיר בְּעֶצֶם ו

*חסר א׳

ת״א נעתדיס ומתם שנה. עכטין י״ב: למל מעכ. עכטין י״ג:

תרגום

עַמְמַיָּא עַל דְּאָחִילוּ יַת שְׁמָא דְקוּדְשִׁי: כו וַיְקַבְּלִין יַת אִתְבְּנָעוּתְהוֹן וְיַת כָּל שִׁקְרֵיהוֹן דְּשַׁקְּרוּ בְּמֵימְרִי בְּמִתְבְּהוֹן עַל אַרְעְהוֹן לְרַחֲצָן וְלֵית דְּמָנִיד: כז בַּד אָתִיב יָתְהוֹן מִבֵּינֵי עַמְמַיָּא וְאַכְנֵישׁ יָתְהוֹן מִן מְדִינָתָא בַּעֲלֵי דָּבְבֵיהוֹן וְאִתְקַדַּשׁ בְּהוֹן לְעֵינֵי עַמְמִין סַגִּיאִין: כח וְיִדְּעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהֲהוֹן וְעַל דְּאֶחְבִּי גָּלְמֵי אַגְלֵיתִי יָתְהוֹן לְבֵינֵי עַמְמַיָּא וּכְדוּ דְתָבִי כְּנִשְׁתְּנוּן לְאַרְעְהוֹן וְלָא אֲשַׁאֵר עוֹד מִנְּהוֹן תַּמָּן: כט וְלָא אֶסְלֵק עוֹד שְׁכִנְתִּי מִנְּהוֹן דְּשַׁפִּיכִית יַת רוּחַ קוּדְשִׁי עַל בֵּית יִשְׂרָאֵל אָמַר יְיָ אֱלָהִים:

מ א בְּעַשְׂרִין וַחֲמֵשׁ שְׁנִין לְגָלוּתָנָא בְּרֵישָׁא דְשַׁתָּא בְּעַשְׂרָא לְיַרְחָא בְּאַרְבַּע עַסְרֵי שְׁנִין בָּתַר דְּאִתְעֲרַת עֲלַי רוּחָא בְּכֵן אָתָא עֲלַי רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ וְאַעֵיל יָתִי לְתַמָּן:

רש״י

היה שלח הוספתיה מלא בעומס הסחרתי פני מסס וגו׳: (כה) וקנאתי לשם קדשי. ולבסחי קנאה תסועה וקפ למען סס קדשי שלא יחחלל עוד וקנאתי לסס קדשי בשביל סס קדשי כמו המקנא לחסה לי(במדבר י״ח): (כו) ונשו את כלמתם. בהטיבי להס ולא לגמלס כרעתס ול יסלו כלימתס ויבושו מלהריס פניס ומחסה פי׳ וכמו כמו (תהלים ל״ב) לחברי כפוי פסע לשון כפרה: (כח) ולא אותיר. לחד מסס גבולה:

מ (א) בראש השנה בעשור לחדש. ליזוהי סמס סר״ס שלה בעשור לחדש הוי לומר זס יובל שהרב הבים בשנה שלפיס ושס ביובל שהחיל בשמונה עשרה שנה ליאסיהו ולבסוף ארבע עשרה סיה רמוי היובל להיות וסיה שנה עשריס וחמש לגלות יכניה שגלה בעשריס ושס ביובל י״ל של יאסיהו מי״ח עד ל״ח ויסויקים י״ח:

מצודת דוד

וקנאתי. לשקוט נקמה שס קדשי שלכן מלכותו העניים בחמלה ע״ש ה׳ קלקה: (כו) ונשו וגו׳ בשבתם וגו׳. כ״ל בעת יבנו על לחמתם לבעת מבלי מחכיד לו יפלו לחם הכלימה הכלויה להם ולמוקפת ביולר לחר וחם כל מעלה כ״ל לחם כל בוגח בחמל עמו כעה הנה כביזכור בהכעה יכלם מלח על קבלם העובה ולכן לחר כשיקבלו העובה יכלמו מן המעל שעשו הס: (כז) בשובבי. בעת לחסם לכל הגויס ושס ביובל שהחיל בשמונה עשרה שנה ליאסיהו ולבסוף ארבע עשרה סיה רמוי היובל להיות וסיה שנה עשריס וחמש לגלות יכניה שגלה בעשריס ושס ביובל י״ל של יאסיהו מי״ח עד ל״ח ויסויקים י״ח:

מצודת ציון

וקנאתי. עניו נקמה כמו נקמלו לחם קנחתי (שם כ״ה) (כו) ונשו. כמו ונשאו מלשון מחל וקבל: (כז) בשובבי. ל שבבה: (כח) וכנסתים. מל׳ הכנסה:

מ (א) בעצם. עניו עלמות הבבר וגופו וכן לל נכחד עלויי ממך

מ (א) לגלותנו. הוא גלות יהויכין כי לו גלה יחזקאל: בראש השנה בעשור לחדש. פיו היה שנה שב״ם שלה הוא בעשור לחדש זו היא שנת היובל שהחילה ביו״ה בעשור לחדש השניעי כי המלכנה כלה בשנת שלשים ליובל כמ״ש שם ושם היה

הַיּוֹם הַזֶּה הָיְתָה עָלַי יַד־יְהוָה וַיָּבֵא אֹתִי שָׁמָּה: ב בְּמַרְאוֹת
אֱלֹהִים הֱבִיאַנִי אֶל־אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וַיַּנִּיחֵנִי אֶל־הַר גָּבֹהַּ מְאֹד וְעָלָיו
כְּמִבְנֵה־עִיר מִנֶּגֶב: ג וַיָּבֵא אוֹתִי שָׁמָּה וְהִנֵּה־אִישׁ מַרְאֵהוּ
כְּמַרְאֵה נְחֹשֶׁת וּפְתִיל־פִּשְׁתִּים בְּיָדוֹ וְקָנֵה הַמִּדָּה וְהוּא עֹמֵד
בַּשָּׁעַר: ד וַיְדַבֵּר אֵלַי הָאִישׁ בֶּן־אָדָם רְאֵה בְעֵינֶיךָ וּבְאָזְנֶיךָ שְׁמָע
וְשִׂים לִבְּךָ לְכֹל אֲשֶׁר־אֲנִי מַרְאֶה אוֹתָךְ כִּי לְמַעַן הַרְאוֹתְכָה
הֻבָאתָה הֵנָּה הַגֶּד אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־אַתָּה רֹאֶה לְבֵית יִשְׂרָאֵל:
ה וְהִנֵּה חוֹמָה מִחוּץ לַבַּיִת סָבִיב ו סָבִיב וּבְיַד הָאִישׁ קְנֵה הַמִּדָּה
שֵׁשׁ־אַמּוֹת בָּאַמָּה וָטֹפַח וַיָּמָד אֶת־רֹחַב הַבִּנְיָן קָנֶה אֶחָד וְקוֹמָה

*קמץ בלא אס"ף ובנ"א הש' דגוש

ת"א וניד המים. עיכוזין כ"ג:

תרגום

ב בְּרֵישַׁ נְבוּאָה דְשָׁרַת עֲלַי מִן קֳדָם יְיָ אֶעֱלַנִי לְאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל וְאַשְׁרֵנִי עַל טוּר רָם לַחֲדָא
וַעֲלוֹהִי כְּבִנְיַן קַרְתָּא מְדָרוֹמָא: ג וְאָעִיל יָתִי לְתַמָּן וְהָא גַּבְרָא חֱזְוֵהּ כְּחֶזְוֵי נְחָשָׁא וְחוּט דְּכַתָּנָא
בִּידֵיהּ וְקָנֵי מְשַׁחֲתָא וְהָא קָאֵם בְּתַרְעָא: ד וַאֲמַר לִי גַּבְרָא בַּר אָדָם חֲזֵי בְּעֵינָךְ וּבְאוּדְנָךְ
שְׁמַע וְשׁוֵי לִבָּךְ לְכֹל דִּי אֲנָא מַחֲזֵי יָתָךְ אֲרֵי בְּדִיל לְאַחֲוָיוּתָךְ אִתּוּתַבְתָּא הָלְכָא חֲזִי יָת כָּל
דְּאַתְּ חָזֵי לְבֵית יִשְׂרָאֵל: ה וְהָא שׁוּרָא מִבָּרָא לְבֵיתָא סְחוֹר סְחוֹר וּבִיד גַּבְרָא קְנֵי מְשַׁחֲתָא דְּתַרְ

רש"י

יד ה'. חוזק הוקפו לסוליכני על כרחו: **ויבא אותי שמה.** לא סעיר הסוכתה היא ירושלים לומה שנה סרחסו
בנין הבית לע"ל: (ב) **במראות אלהים הביאני.** לא הוליכני סס אלא ברחמי כאלו אני סס: **אל הר גבה**
מאד. סכן הוא עתיד להיות גבוה שנה' (ישעי' ב') ונסא מגבעות: **כמבנה עיר.** כבנין עיר: **מנגב.** בדרומו של
הר: (ג) **כמראה נחשת.** כעין זיו סחיות ומוליכו כעין נחשת קלל (לעיל ח'): **ופתיל פשתים בידו.** למדידת
קרקע לין יפה מחבל פשחים: **וקנה המדה.** למוד בו את עובי סחומה ולוחך ורוחב השערים: (ד) **לכל**
אשר אני מראה אתך. עיין בבנין: **הבאתה הנה.** מבבל: (ה) **והנה חומה מחוץ לבית.** בעין בית אחד
ברחבי בלשון הסר וחומה מחוץ לבית סביב סביב כך מפורש בסוף הספר בסעיר בדרום וכבית בלשון: **שש אמות**
באמה וטפח. שיש למין באמתה ושיא למתא ופשך כך ס"י ו' שיא למתא ביחומים בה שנה שיא למתא ומופח
בלחת בה חמשה: **רחב הבנין.** עובי החומה: **וקומה קנה אחד.** ון שיא חומת מילוט שהיא סביב סר בניה

מצודת ציון

(מהלים קל"ע): (ב) **ויניחני.** ונלטון הנחה: **כמבנה.** מלטון
בנין: (ג) **ופתיל.** חוט בשול ונזור כמו בשפתיל תכלת (שמות
כ"ע) והוא קו המדה: **וקנה.** כמו מעה ועקל: (ה) **וטפח.** כן

מצודת דוד

בשנת החמישים לגלות יהויכין וחמלאה הזאת היתה בשנת כ"ה
לגלות יהויכין ול"כ היתה בשנת היובל וכבר עברו י"ל שנה מעת
שהוכתה העיר צימי לדקיה כי הוא עלך י"ל שנה לאחר גלות
יהויכין: **יד ה'.** כח חוזק הנבוא' להוליכני בעל כרחי: **שמה.**

כ"ל לא העיר ההוכחה המוזר למעל': (ב) **במראות אלהים.** כ"ל לא בחילתי בחמת אלהים. אלא נחמה לי במלאה הנבואה כאלו הניחלני
על הר יפה ושם הניח לומי על הר נשוא מאד והוא הר הבית: **ועליו.** ובמוך על ההר ההוא היה בנין עיר והיא יהושלים
והיתה מנגב ההר: (ג) **ויביא ונו'.** כ"ל. בלשון הניח לומי שמה כאלו בחילתי והנה איש הוא המלאך ההובר בי שהיה מלאתו כמוחה
בדבר הזוהר ובהיות וכעין שהמוך בחיות ומוליכו כעין נחשת קלל (לעיל ח'): **ופתיל פשתים בידו.** למדוד בו מדידת הבנין:
וקנה המדה. גם היה בידו קנה המדה (והולכך גם לבסיל למדוד על ידו מדה מכוונה כי בקנה יש טוכת כך למדוד מדה מכוונה
כי יעשיך בכל פעם לכשוח המקום שכלה מדת הקנה למען למדוד ממנו ולהלן ושם כי היה במלאה הנבואה ס"מ הכלאו בחוזן
הגלות לל המוקם ולכן היה בידו פתיל לחוך ובו מדד מדה מכוונה בפעם אחת ולאח"ז מדד בפתיל בקנה המדה לדעת כמה בו
וגם מדה מחוחה מעלת הקנה יקשה לבעל ולממלא עם הקנה ולא כן בפתיל כי בפשך לבעלו כלולו לבעל ולממלא לפי מדת הקנה):
והוא. המלאך הזה היה עומד בשער של חומת בר הבית: (ד) **ראה בעינך.** פיעול המדה: **ובאזניך שמע.** מהו הדבר המבואר:
ושים לבך. להבין הדבריס: **למען הראותכה.** למען הבלות לך בפין בית העתיד: **הובאתה.** מעבל לל המקום הזה: **הגד ונו'.**
כדי לנחמם ולחזק מקוחם: (ה) **והנה חומה.** ומה בלימי חומה: **מחוץ לבית.** בכל סניבו והוא חומת בר הבית: **שש אמות ונו'.**
כ"ל שהיה הקנה מחזיק עם לחות גדולות בכל לחה מהם היה בחלם לחה של חול שהיה עם חמשה עפמים ועוד עפם יותר ל"כ היה
חלם הקנ' שלשים ושמה עפמים: **הבנין.** כ"ל בנין החומ' ההיא: **וקומה קנה אחד.** למען יהיה נגלה מבחוץ כל גניני הבית ולא

קָנֶה אֶחָד: י וַיָּבֹא אֶל־שַׁעַר אֲשֶׁר פָּנָיו דֶּרֶךְ הַקָּדִימָה וַיַּעַל
בְּמַעֲלֹתָו וַיָּמָד ו אֶת־סַף הַשַּׁעַר קָנֶה אֶחָד רֹחַב וְאֵת סַף אֶחָד
קָנֶה אֶחָד רֹחַב: י וְהַתָּא קָנֶה אֶחָד אֹרֶךְ וְקָנֶה אֶחָד רֹחַב וּבֵין
הַתָּאִים חָמֵשׁ אַמּוֹת וְסַף הַשַּׁעַר מֵאֻצַל אֻלָם הַשַּׁעַר מֵהַבַּיִת קָנֶה
אֶחָד: יא וַיָּמָד אֶת־אֻלָם הַשַּׁעַר מֵהַבַּיִת קָנֶה אֶחָד: יב וַיָּמָד אֶת־

*במעלתיו קרי *נ"א אולם

ת"א והסף קנה לחד. נסכת ס"ל:

תרגום

מִנְהוֹן שִׁית אַמִּין בְּאַמְתָא דְּהִיא אַמָּה וּפְשַׁךְ וּמְשַׁח יַת פִּוּתְיָא דִּבְנָגָא קַנְיָא חַד וְרוּמָא קַנְיָא חָד:
ו וְעַל לֶתְרָעָא דְּפִתְיַח לְאוֹרַח מַדִּנְחָא וּסְלִיק בְּדַרְגּוֹהִי וּמְשַׁח יַת סַפָּא דְּתַרְעָא קַנְיָא חַד פִּוּתְיָא
יַת סַפָּא חַד קַנְיָא חַד פִּוּתְיָא: ז וְתָא קַנְיָא חַד אוּרְכָּא וְקַנְיָא חַד פִּוּתְיָא וּבֵין תְּרָא כָּתְלָא חֲמֵשׁ
אַמִּין וְסַפָּא דְּתַרְעָא מִקְּבֵיל אוּלַמָּא דְּתַרְעָא מִלְּגָו קַנְיָא חָד: ח וּמְשַׁח יַת אוּלַמָּא דְּתַרְעָא מִלְּגָו
קַנְיָא חַד: ט וּמְשַׁח יַת אוּלַמָּא דְּתַרְעָא תַּמְנֵי אַמִּין וְאִלּוֹהִי תַּרְתִּין אַמִּין וְאוּלַמָּא דְּתַרְעָא מִלְּגָו:

רש"י

וסיף סיתם כמוכח כמו שמינו (במדות) כל הכתלים שסיו שם היו גבוסים חוץ מכותל מזרחי שהכתן השורף תם הפרס עומד בסר המקדש וכו': (ו) **ויבוא אל שער אשר פניו דרך הקדימה.** ונכנס לתוך שהיקף ובא לו לשער עזרת נשים המזרחי סיו נקראת הלר החיצונה כבל הענין הזה לפי שהיו עזרת ישראל: **ויעל במעלתיו.** שספונ שהר הולך ועולה מן החיל שהמחצון על עזרת נשים שהיו עשרה מעלות כלותה שמינו (שם) לפניה ממנו החיל עשר אמות וחמים עשרה מעלות היו שם וכו': **סף השער.** סיו מזוזת השער: **קנה אחד רחב.** שם אמות ומכה' ות כל עוני המומה שהי' קנה אחד כמ"ם למעלה: **ואת סף אחד.** מזוזת השניה אחה מלפון ואחת מדרום: (ז) **והתא.** הוא יציע שקורין אפטי"ך בלע"ז והיו שלשה מיתין השער ושלשה מן השמאל כמו שאמור בענין ושחיים שמוכיון לכותל המזרחי של עזרת נשים מבחוץ כלפי הר הבית ומהיכן לחי למד שהם מבחוץ ממה שכתוב אחר כל העני' ויביאני אל האיש המיומה מכאן לחי למד שכל האמור למעלה סיה הומה לה שעליון לא נכנס לתוכה: **והתא קנה אחד אורך וגו'.** חללו של כל אחד ואחד שם אמות מרובע: **ובין התאים חמש אמות.** כתלים השפסיקים בין השחים עוביה ה' אמות וכן מרגל יומן ובין הויא כחלה חמש אמין וכן שניהו במשכב מדות כותל שהיה חמש: **וסף השער מאצל אולם השער וגו'.** שלפניה מן השער סיה עשוי אולם מחובר לשער כמו שמפורש בענין בולט לתוך עזרה נשים עשר אמות וברחבו לחלות ומזוזות וזה שאמר וסף השער שהוא אצל אולם השער: **מהבית.** כלומר לכל פניה: **קנה אחד.** רחבו לכסות עובי חומת האולם אחד מימין ואחד משמאל שעובי החומה של אולם לימין ולשמאל קנה אחד כמו שמפרש ואולך: (ח) **וימד את אלם השער מהבית.** לפניה מן השער: **קנה אחד.** עובי חומת הימין והשמאל שהאולם ככון עליהם: (ט) **וימד את אולם השער שמנה אמות.** משך בליעתו לתוך עזרת נשים:

מצודת דוד

יעליהם החומה ההיא מעין הכותל לכן היתה נמוכה כי זהו כוונ ויציא: (ו) **ויבוא.** המלאך נכנס בתוך היקף החומה ההיא ובא לו לעזרת נשים הוא שם השער הפונה מזרחה והעזרה ההיא נקראת בענין הלר חילונה שהיה חילונה ליבחל: **ויעל במעלתיו.** עד שהגיע אל השער הלך במעלות כי הבר היה הולך ועולה כלפי המערב והיו שם מעלות: **קנה אחד רחב.** כמדת עובי החומה שהיתה בת קנה וכמדת חומת הר הבית: **ואת סף אחד.**

כ"ל וכן מדד הסף האחד שמולו והיה קנה אחד רחב כותב: (ז) **והתא.** כל אחד היה קנה אחד לוחב וגו' ומפסיד האחים היו שלשה מיתין השער ושלשה משמאלו כמפורש בענין והיו נפתחים לכותל העזרה ואנו כלפי הר הבית: **ובין התאים.** כותלים המפסיקים בין אחד לאחד היו בני חמשה אמות וכן הכתלים החילונים מזה ומזה וכן הכתלים שלפניהם אבל מלחוריהם היה להם כותל העזרה לכותל: **וסף השער מאצל אולם השער.** כי לפניה מהשער היה בנין אולם כמפורש בענין וכתליו היו נמשכין כלפי פניה מלרי השער מזה ומזה ולכן מזוזות בולטין בפנימי ולכן אמר כ"ל ממזוזות השער שהאולם לגד פניה היתה בת קנה אחד וכמדת כתלי האולם: (ח) **מהבית.** כ"ל העומד בפניה בחלל העזרה: **קנה אחד.** על עובי החומה יאמר: (ט) **וימד וגו'.** משך בליעתו לפניה:

אֻלָם הַשַּׁעַר שְׁמֹנֶה אַמּוֹת וְאֵילָו שְׁתַּיִם אַמּוֹת וְאֻלָם הַשַּׁעַר
מֵהַבָּיִת: י וְתָאֵי הַשַּׁעַר קֵדְמָה דֶּרֶךְ הַקָּדִים שְׁלֹשָׁה מִפֹּה וּשְׁלֹשָׁה מִפֹּה
מִדָּה אַחַת לִשְׁלֹשְׁתָּם וּמִדָּה אַחַת לָאֵילִם מִפֹּה וּמִפֹּו: יא וַיָּמָד
אֶת־רֹחַב פֶּתַח־הַשַּׁעַר עֶשֶׂר אַמּוֹת אֹרֶךְ הַשַּׁעַר שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה
אַמּוֹת: יב וּגְבוּל לִפְנֵי הַתָּאוֹת אַמָּה אֶחָת וְאַמָּה־אַחַת גְּבוּל מִפֹּה

*ואיליו קרי

תרגום

י וְתָאֵי תַרְעָא בְּאוֹרַח מַדִּנְחָא תְּלָתָא מִכָּא וּתְלָתָא מִכָּא מְשַׁחְתָּא חֲדָא לְתַלְתֵּיהוֹן וּמְשַׁחְתָּא חֲדָא
לְאֵילָיָא מִכָּא וּמִכָּא: יא וּמְשַׁח יַת פְּתִיחָא דְּתַרְעָא עֲסַר אַמִּין אוֹרְכָא דְּתַרְעָא תְּלָת
עַסְרֵי אַמִּין: יב וּתְחוֹמָא דְּקֳדָם תְּרֵיהוֹן אַמְתָא חֲדָא וְאַמְתָא חֲדָא תְּחוֹמָא מִכָּא וְתָא שִׁית אַמִּין מִכָּא

רש"י

ואיליו. מיסומלט"ו בלע"ז כל לילים המזורים בעגין הם כמין לולבי' עגולין עשוין מחבלי גזים ועומדין בפתח אחד מימין ואחד משמאל במקום ספיס במקום מזוזות וכן תרגם יונתן (יסעי' ו') ויסובו אמות הסיפים לילות ספיס וקרוין לילים על שם עגולן כלולב: **ואיליו שתים אמות.** עובי עגולן ועומדין בסוף חלל המולם לבוקיס זה לבוקיס ימין וזה לבוקיס שמאל כמלא בליטת המולם ולילים שלו עבר אמות לתוך[1]העזרה לפיכך נתן הכתוב: **ואלם השער מהבית.** לפי שהולמי שער עזרה ישראל היו בולטים ומבוכים לכל החוץ כמו שמפורש בעגין פירום בהולמי שערי עזרת נשים שהם היו משוכין לכל פנים ושערי עזרת נשים מכוונים כנגד שערי עזרת ישראל כמלא חולם כנגד חולם ודבר מי הוא זה: **(י) ותאי השער.** הוא לשער דרך הקדים שבכותל מזרחי של עזרת נשים שלשה היו מבפנים ושלשה לחוץ ושלשתם לרוחב אחד ולילים שבהם לשלשתם: **ומדה אחת לאילם.** העשויין לספי המולם מבפנים: **מפה ומפו.** מימין ומשמאל מלמן שהיה לאמות: **(יא) רחב פתח השער.** רחב הלל הפתח וכן שניהו (שם) כל הפתחים רחבן שבר אמות: **ארך השער.** הוא הלל חולם השער מן הלפון לדרום: **שלש עשרה אמות.** שבר כנגד הלל הפתח ואמה ואמה וחלי לכאן ואמה וחלי לכאן ולל האמה שבלל הפתח קורסו רחב ולל חלל המולם קורסו לורך שהפתח גובהו הוא לרחבו והרוחב מסף לל סף והמולם לפי שמסך בליטת חללו מן המזרח למערב פחות ממדה חללו מן הלפון לדרום שו שמונה אמות וזו י"ג קורלו אם המלה היתירה לורך ודרי עדות לדבר במסכת חולין(ה' ו') והמולם על פני היכל הבית שבריס אמה לרחבו על פני רוחב הבית ממלה מן הלפון לדרום קרוי לפיכל רוחב והמולם קרוי לורך לפי שהפיכל מדתו מן המזרח למערב יתירה על הלפון לדרום והמולם הלוף למדת שהמדה היתירה קרויה לורך: **(יב) וגבול לפני התאות אמה אחת וגו'.** החלות שהבאתי והבאן הוא משוכין מן כנגד הלל המולם שלפיס לאמה לגפון ואמה לדרום שהוא גובה שהבאתי משוך מכנגד הלל השער לאמה ומחלה לגפון וכן לדרום ועכשיו מפרש שהחלים שבחוץ משוכים לגפון לאמה לאמה יותר מן המולם וכן לדרום לאמה לאמה כמלמו משוכין מחלל רוחב הפתח שתי אמות ומחלה לכאן ולאן אמות ומחלה לכאן וזהו לפון וגבול האמורי"ל בלע"ז מקום פנוי וכותל החלי עושין האמה כמלמו עובי כותל הלפוני של האה הלפוני ועובי כותל הלפוני של המולם כלים זה כנגד זה שכותל חולם עובי שם וכותל האלי

מצודת ציון

(ט) **ואיליו.** כן יקראו המזוזות על כי היו עגולים כחילן חלם:
(י) **מפה.** מכאן וכן עד פה תגוה (לעיל כ"מ): (יב) **וגבול.** כ"ל מקום פנוי מבלי בנין:

מצודת דוד

ואיליו. המזוזות שעמדו בפתחי הבתלים נמשך בליעתן לבניס שהי אמות הבי בין הבל עבר אמות. (לפל כותב המזוזות היה קנה אחד לבקוע עובי הכותל ועב כי היו עגולים כלבי אקלאם אילין מ"א לל היו בעבקת שוא): **ואלם השער מהבית.** לפי שהולם הוא בית ודבכו להיות מחוץ לבעל כמו שהיו חולמי הבנימי לכן אמר הבה החולם הזה היה מבניהם לא כדבך החולמות ובעבה כן למען יהיה החולם הזה חול לחולם הבנימי והוא דבר ברור. (וכחלי החולם היו משוכין מחלל השער לאמה ואחי אמה לאמה מזה ומזה כמשוכת בעגין): (י) **ותאי השער.** מספר אחי השער העומדים בשלש המזכח היו שלשה מהשער מזה ושלשה מזה: **לשלשתם.** לשלשת הבתים מזה ומזה: **לאילים.** המזוזות האמים שעמדו בשפתיהם מזה ומזה: (יא) **את רוחב.** הוא רוחב חלל פתח השער מזה לחוה: **ארך השער.** הוא אחלל שבין אחלי חולם השער (ואין לאמור על שקורא לאחלל הפתח בלשון רוחב ולאחלל החולם קורא בלשון אורך כי כלפי בעגין שקורא בעגין לנוגה השער בל' אורך כאחי ל"ב לקרות מהספך להפך בלשון רוחב לבל החולם הלא עבך הבניאה לבניס היה עשרה אמות ובין הבתלים היה י"ג אמות והיתירה בעבה כאחי לקרות בלשון אורך): **שלש עשרה אמה.** עשר אחל חלל השער ואמה ואחלה שבוכה לכל לד אחלל השער ולהלן: (יב) **וגבול.** לפני האחלה האמות הי' אמות פנוי אמה אחת שהי' בלד פני' שהי' פנוי בלד פני' ואמות כי בחלי החולם היו משוכי' אחלל השער ולהלן אמה ואחלה והאחלה אשכנו בלד אחד ואמות עוד אמה יתירה ל"ב היה הגבול בתי אמות ואחלה: **ואמה וגו'.** כ"ל וכן אמה לאמת גבול בעבר השני:

וְהַתֹּא שֵׁשׁ־אַמּוֹת מִפֹּו וְשֵׁשׁ אַמּוֹת מִפֹּו׃ ג וַיָּמָד אֶת־הַשַּׁעַר
מִגַּג הַתֹּא לְבַנּוֹ רֹחַב עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ אַמּוֹת פֶּתַח נֶגֶד פָּתַח׃ ד וַיַּעַשׂ
אֶת־אֵילִים שִׁשִּׁים אַמָּה וְאֶל־אֵיל הֶחָצֵר הַשַּׁעַר סָבִיב ו סָבִיב׃
ה וְעַל פְּנֵי הַשַּׁעַר הֵיאֹתוֹן עַל־לִפְנֵי אֻלָם הַשַּׁעַר הַפְּנִימִי חֲמִשִּׁים
אַמָּה׃ ו וְחַלּוֹנוֹת אֲטֻמוֹת אֶל־הַתָּאִים וְאֶל אֵילֵיהֶמָּה לִפְנֵימָה

*האיתון קרי

תרגום

וְשִׁית אַמִּין מִבָּא׃ ג וּמְשַׁח יַת תַּרְעָא מֵאַתַר הָוָא לְאֶתְרֵיהּ פּוּתְיָא עַסְרִין וַחֲמֵשׁ אַמִּין תַּרְע לְקֳבֵל
תַּרְע׃ ד וַעֲבַד יַת אֶלְיָא שִׁתִּין אַמִּין רוּמְהוֹן וְעַל אֶלְיָא דַּדַרְגָּא דַּתַרְעָא סְחוֹר סְחוֹר׃ ה וּקְדָם
תַּרְעָא מְצִיעָאָה דִּי לְקֳדָם אוּלְמָא דְּתַרְעָא גַּוָּאָה חֲמִשִּׁין אַמִּין׃ ו וְכַוִּין סְתִימָן לְתַוָּא וּלְאֶלְיֵהוֹן מִגַּוֵּי

רש"י

חמש ושוה ממך למה נאמר לומר לך בנגד עובי כותל התולם וכן לדרום׃ (יג) **ויבד את השער מגג התא לגגו.** מגג התא שבצפון השער לגג התא שבדרום השער׃ **עשרים וחמש אמות.** עובי כותל התא הגג וכן עובי כותל התא שמלד מזרי הרי עשר ושתי אמות ומחצה (שמחצה) משוך מחלל הפתח לכאן וכן לכאן הרי ט"ו והלל הפתח עשר אמות הרי כ"ה וכולן מדת רחב השער הן כנגד שלש עשרה אמות של חלל התולם מבפנים ושני כתלים קטן מכאן וקטן מכאן הרי כ"ה׃ **פתח נגד פתח.** פתח התא שבלד השער בדרום מכוון כנגד פתח התא שבלד השער בצפון שלא היה פתח התאים התלה פתח בכותל שבלד החוץ שלא שלשני התאים שבאמצע השער היו לפתח פתחים פונים אל חויר שבין שניהם וכן הוא אומר לתעלה ואל תליהמה לפניהם לשער למדנו שפתחיהם פונים לשער׃ (יד) **ויעש את אילים ששים אמה.** גובהן של אילים של שפי התולם גבוהים שלש אמות׃ **ואל איל החצר השער סביב.** וכן לכל אילי החצר שבכל חולמי שערים סביב סביב שתף בצפון ובדרום היו לה שערים עשויין כתבנית השער הזה כמו שמפורש בענין׃ (טו) **ועל פני השער האיתון.** גובהו של השער הזה וחוא קרוי שער האיתון לפי שהוא משמש כניסה ויציאה לכל בחי העזרה לימון תרגום של ניולה׃ **על לפני אולם השער הפנימי.** עם גובהו של תולם השער שהוא לפנים מן השער׃ **חמשים אמה.** ומגובה שלש השערים שבענין שהם חמשים אמה תני למד שלפני להמור כלן הוא גובה (כלומר שהשער שחיצון גובהו ל' אמה על פני כל התולם שהשער הפנימי של תולם שלפי בסופו של תולם הוא שער כמו שמפורש בכר בפסוק ז')׃ (טז) **וחלונות אטמות אל התאים.** התאים התלה לא היו להם פתחים אל החוץ אלא זה פתוח לזה וכן מלינו בתם׳ תלות בתאים שבמיבות הסיכל שלשה פתחים לכל אחד ואחד לחת לחת מן הימין ואחד להת מן השמאל ואחד לחת שעל גביו ואתאים שבאחר שלא היו אלא שלשה תאים זה אלל זה ולא היו להם תאים על גביהם היו לאמצעים שני פתחים ו' לחת מן הימין וה' לחת מן השמאל ולחיצון של לד השער היו שני פתחים ו' פתוח לאמצע וה' לגד השער וכן לחת החיצון של כתף השני מזה ומזה לשער כת"ם למעלה פתח נגד פתח והיו להם חלונות מקופות אטומות פתוחים לגד החיצון ומסתומות לגד פנים כלומר קלריס לגד פנים ורחבים לגד החוץ אל המזרח. ומנחם פתר מקופים לשון המקפה כמו (שיר ו') מי זאת משקפה (תהלים ק"ג) כי השקוף ממרוס קלטו וכן (שמות י"ב) אל המשקוף גם כן פתר לשון המקפה׃ **ואל אליהמה לפנימה לשער.**

מצודת דוד

התא. כ"ל חלל התא היה מכוסה עם לחות מהתחלת גבול המ' הימיל על הגבול הפנימי שממולו כי המ' של הגבול ומעם של עובי כותל התא הכי עשה (ויתכן שעת לומר לחות כי למעלה כחלי תילוניס חזה ומזה מהתלות היו בני חמ' לחות כי למעלה לא פירש כ"ל בין התלות)׃ **ושש וגו'.** כ"ל וכן היה מכוסה עם לחות בהעבר השני׃ (יג) **מגג התא לגגו.** כ"ל מגג התא שבעבר הזה לגג התא שממולו בעבר השני׃ **רחב עשרים וחמש אמות.** כי הגג הוא מה שעל התלל בין הכתלים וה"ל לח ותשוב הכותל מהלה והגבול לחה ועוד למה ומהלה ממול גבול הפנימי וכן עבר השני הכי ט"ו לחה ושתי אמות והיה עשוי כעין תקלה מגג לגג והיה נלתה כעין שבר ולחלבר הוא נהליוט׃ **פתח נגד פתח.** כ"ל פתח השער הזה היה מול פתח שער הפול' לשנים שהיה עבר שמלנה׃ (יד) **את אילים.** הם מזוזות השערים והיה נגבן שנים לחה׃ **ואל איל.** כ"ל וכמלה ההיא ה' לל כל המזוזות התלל שבשני השער מזה ומזה׃ **סביב סביב.** כי גם בתוך הלפוני והרחוני היו שערים כמוזכר בענין׃ (טו) **ועל פני.** כ"ל גובהו של שער התיתון הוא השער המזרחי התמור בענין ויקבל כן לפי שהנכנסים להשתחות בתים דרך זו שהוא מכוון מול פתח ההיכל ובית ק"ק׃ **על לפני.** עם גובה תולם השער המשך לשנים׃ **חמשים אמה.** כ"ל זה כזה היו גבוהה מאשים לחה ול"ל בלעו המזוזות עבר לחוץ למעלה מתלל השער׃ (טז) **וחלונות אטמות.** בהתאים היו חלונות קטונות וכ"ל לא היו קטונות מבלי קחינה כלל אלא היו קטונות מתחילה בהיכה וחזקה לבוא לחלבה לכך נה׃ **ואל אליהמה.** התלונות ההם היו

לַשַּׁעַר סָבִיב ו סָבִיב וְכֵן לָאֻלָמוֹת וְחַלוֹנוֹת סָבִיב ו סָבִיב לִפְנִימָה
וְאֶל־אַיִל תְּמָרִים: יז וַיְבִיאֵנִי אֶל־הֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה וְהִנֵּה לְשָׁכוֹת
וְרִצְפָּה עָשׂוּי לֶחָצֵר סָבִיב ו סָבִיב שְׁלֹשִׁים לְשָׁכוֹת אֶל הָרִצְפָּה:
יח וְהָרִצְפָּה אֶל־כֶּתֶף הַשְּׁעָרִים לְעֻמַּת אֹרֶךְ הַשְּׁעָרִים הָרִצְפָּה
הַתַּחְתּוֹנָה: יט וַיָּמָד רֹחַב מִלִּפְנֵי הַשַּׁעַר הַתַּחְתּוֹנָה לִפְנֵי הֶחָצֵר
הַפְּנִימִי מִחוּץ מֵאָה אַמָּה אַמָּה הַקָּדִים וְהַצָּפוֹן: כ וְהַשַּׁעַר אֲשֶׁר פָּנָיו

*נ"א הט' דגוש' *מלעיל

תרגום

לְתַרְעָא מְהוֹר מְהוֹר וְכֵן לְאוּלְמֵיהּ וְלִבְוִין מְהוֹר מְהוֹר לֵיהּ וְעַל אִלֵּא כּוֹתָרְתָּא: יז וְאַעֲלַנִי לְדָרְתָּא
בְּרַיְתָא וְהָא לִשְׁכָן וְרִצְפְתָּא עֲבִיד לְדָרְתָּא מְהוֹר מְהוֹר תְּלָתִין לִשְׁכָן עַל רִצְפְתָּא: יח וְרִצְפְתָּא
לְעֻבְרָא דְתַרְעָא לְקִבֵּיל אוֹרְכָּא דְתַרְעֵי רִצְפְתָּא אַרְעֵיתָא: יט וּמְשַׁח פּוּתְיָא מִן בֻּדָּם תַּרְעָא
מִבְּרַע דְּקֻדָּם דַּרְתָּא נַוְיָתָא מְאָה אַמִּין לְמַדִּינְחָא וּלְצִפּוֹנָא: כ וְתַרְעָא דְּפָתִיחַ לְאוֹרַח צִפּוֹנָא

רש"י

וְאֵל כְּתֹפֶת פְּתִיחָתָם שֶׁל שְׁנֵי תְּאִים הַסְּמוּכִים לְשַׁעַר מִזֶּה וּמִזֶּה שְׁפִיס פְּתָחָן אֵל הַגַּג מִגַּיר לְשַׁעַר פְּתַח הַתָּא הָעֶלְיוֹן מִלְּפָנִין לְשַׁעַר וּפְתַח הַתָּא הַתַּרְמִי מִדְּרוֹמִי לְשַׁעַר וּכְתֹפֶת פְּתָחִים שֶׁמִּזֶּה וּמִזֶּה לִפְתַח הַתָּא שֶׁם הַתְּאִים וְהוּא כְּמוֹ הַלְּזוֹת פְּתוּחִים לְגַיר הַפֶּסֶק רוֹחַב הַשַּׁעַר שֶׁהִיא מִפְסִיק בֵּין הַתָּאִים וְזוֹמוֹ גַּיר קוֹרֵת לִפְנִימָה לְשַׁעַר שֶׁמִּי שֶׁנִּכְנָס לְבֵין גַּיר בֵּינִיתָא הַתְּאִים שֶׁמִּכָּאן וּמִכָּאן נִרְאֶה שְׁמוֹ נִכְנָס לְשַׁעַר: **וְחַלוֹנוֹת סָבִיב סָבִיב לְפְנִימָה.** בְּחוּמַת לֹבֶן שֶׁעוֹזֶרֶת מִגְּפָנִים: **וְאֵל אֵיל תְּמָרִים.** ת"י כְּוַתְרָתָא כְּוַתְרָם בְּרֹאשׁ הָאֵיל הָיָה עָשׂוּי כְּמִין כּוֹתֶרֶת דּוּמֶה לְדָקֶל כִּי בְּמַסֶּכֶת דְּסֹלֶת הֵן מְסוֹרְגָּמוֹת צוּרַת דְּקָלִין פּוּמַיְיל"ם בְּלַע"ז: **(יז) וְרִצְפָה.** פְּלַנְקִי"ץ בְּלַע"ז וְלִפְסַ מוֹנֵר לְהִי שֶׁהִיא עֲלֵיהֶם כְּפִיב כְּאוֹתָהּ שֶׁבְּנִינוּ (בְּמִדּוֹת) הָלְקָה הִיא בְּרַחְבּוֹתָם וְהַקִּיפוּהָ גַּסְטַרְדָ"ה וְעַל אוֹתָהּ הָעֲלִיָּה הִיא הַלְּשָׁכוֹת קַנְבַּרְ"ס בְּלַע"ז וְעַמּוּד שֶׁאָמוּר בְּעִנְיַן וְהָרִצְפָּה אֵל כֹּתֶף הַשְּׁעָרִים וְהַתַּחְתּוֹנָה כְּנֶגֶד גּוֹבַהּ הַשְּׁעָרִים לְמִי לְמִיטְיוֹן שֶׁהָרִצְפָּה הַזֹּאת עֲלֵיהֶם הִיא: **(יח) וְהָרִצְפָה אֵל כֹּתֶף הַשְּׁעָרִים.** גּוֹבַהּ שַׁעֲרֵי הַחֵצֵר הִיא מִפְסִיק הָעֶלְיוֹן שֶׁלֹּא הִיתָה מְסֻבֶּבֶת כָּל הַחֵצֵר וְהִיא לְהַתַּחְתּוֹנָה כְּנֶגֶד גּוֹבַהּ הַשְּׁעָרִים: **הָרִצְפָה הַתַּחְתּוֹנָה.** נִמְצְאוּ הִיבֵּב הָעֶלְיוֹן שֶׁבְּכָל הַשְּׁעָרִים מְקוֹם הַשְּׁעָרִים וְהַתַּחְתּוֹנָה שֶׁבְּכָל מְקוֹם הַשְּׁעָרִים הִיא הָרִצְפָּה שֶׁהִיא בְּמִדַּת *בְּתֵי"ו וְזֶה שֶׁאָמַרְנוּ לְמִטְלָן שֶׁהַתַּחְתּוֹנָה זוֹ הָרִצְפָּה שֶׁהִיא מְחֻבֶּרֶת מִלְּמַטָּה הִיא וְהַתַּחְתּוֹנָה שֶׁל הָרִצְפָּה הִיא לְעוּמַת גּוֹבַהּ הַשַּׁעַר וְה"ק שֶׁל הַתַּחְתּוֹנָה כְּה"ק שֶׁל בֵּיתוֹ וְכֵה"ק שֶׁל עַזְרָתָה וְשֶׁל הַלְּשָׁכוֹת שֶׁהֵן יְתֵירוֹת: **(יט) וַיָּמָד רֹחַב.** הַלֵּל עַזְרַת נָשִׁים: **מִלִּפְנֵי הַשַּׁעַר הַתַּחְתּוֹנָה.** זֶה הַשַּׁעַר מְפוּרָשׁ לְמַעְלָה: **לִפְנֵי הֶחָצֵר הַפְּנִימִי.** עַל עַזְרַת יִשְׂרָאֵל: **הַקָּדִים וְהַצָּפוֹן.** לְפִי רוֹחֲבָהּ חִלְּקָה מִמֶּה לְמַטָּה:

*[עי' כל"ק]

מצודת ציון

לאלמות. מל' לוֹגֵם: **ואל איל.** ומיל הוא המזחה: **(יז) לשכות.** חדרים כמו וידיעם לשכתה (ש"ב ט'): **ורצפה.** ענין הלעת לנעים למדרך הכנל וכן על לבנת נהט ושם (לקמן ל'): **(יח) כתף.** לד ועגב: **לעומת.** נגד:

מצודת דוד

לאלמות. מל' לוגם: **ואל איל.** ומיל הוא המזחה: **(יז) לשכות.** חדרים כמו וידיעם לשכתה (ש"ב ט'): **ורצפה.** ענין הלעת לנעים למדרך הכנל וכן על לבנת נהט ושם (לקמן ל'): **(יח) כתף.** לד ועגב: **לעומת.** נגד:

הקילומים של כל שער ושער: **וכן לאלמות.** גם לכל האולמות היו חלונות לעומתו: **והלונות.** עוד היו חלונות בכל החתים לשם מקביב והם יהיו לנעים למלך ע"ג כי כולם לכוהל מלחמותיהם ובוודאי ההיא היו חלונות כי העזרות לא היו מקורות ויהיה החויר רב בהן: **ואל איל.** בכל מזחה היה כותבת מעשה בגזרת חילוי המלך: **(יז) אל החצר.** מהחלה עמדו בשער ועשה הציורו בהלך החלון: **והנה לשכות.** כ"ל לחיתי והנה שם לנעים: **ורצפה.** עליה מיוצעים בחנים עשויים בגובה על עמודים עומדת בחלר קביב בלהבעת כוחותיה והיתה כשעת של הכותל ועל הלבנה ההיא עמדו הלכוות והיו בלעים בחקבר: **(יח) והרצפה אל כתף השערים.** הלבנה עמדה בכתף השערים כי מעוגל להשערים לא היתה הלבנה וא"ל עמדה בכתף השערים מזה ומזה: **לעמת ארך השערים הרצפה התחתונה.** כ"ל מהמיות הלבנ' ההיא מול כלות גובה השערים וכלבה למעלה ממול גובה השערים והלכוות עליה (ועם כי מלא מוכך יוצא על דבר שמעי וגם על דבר העומד בדום ע"ז אמר לכון מוכך כפי שכשמדד נאמר ע"י הנביא ונקבה המדה וכמשוכם למעלה היה לו הנביא מוכבב בשעתיו החלון ומובל בו לכון מוכך): **(יט) ויָמד רחב.** מזה הנביא לחבר המדה הנמשכת בשעת המזחה וכן היה מדמה בשעת הלמון והדלוח ולכלבה לא זכרו (כי ע"כ היתה לו מכוונת לם כל ענייני העזרה ועזרת נשים והלשכות מכל מלכעת הכומות):

דֶּרֶךְ הַצָּפוֹן לְהֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה מִדַּד אָרְכּוֹ וְרָחְבּוֹ׃ כא וְתָאָו שְׁלוֹשָׁה
מִפֹּה וּשְׁלֹשָׁה מִפֹּה וְאֵילָו וְאֵלְמָו הָיָה כְּמִדַּת הַשַּׁעַר הָרִאשׁוֹן
חֲמִשִּׁים אַמָּה אָרְכּוֹ וְרֹחַב חָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים בָּאַמָּה׃ כב וְחַלּוֹנָו
וְאֵילָמָו וְתָמְרָו כְּמִדַּת הַשַּׁעַר אֲשֶׁר פָּנָיו דֶּרֶךְ הַקָּדִים וּבְמַעֲלוֹת
שֶׁבַע יַעֲלוּ־בוֹ וְאֵילָמָו לִפְנֵיהֶם׃ כג וְשַׁעַר לֶחָצֵר הַפְּנִימִי נֶגֶד
הַשַּׁעַר לַצָּפוֹן וְלַקָּדִים וַיָּמֹד מִשַּׁעַר אֶל־שַׁעַר מֵאָה אַמָּה׃
כד וַיּוֹלִכֵנִי דֶּרֶךְ הַדָּרוֹם וְהִנֵּה־שַׁעַר דֶּרֶךְ הַדָּרוֹם וַיָּמָד אֵילָו
וְאֵילָמָו כַּמִּדּוֹת הָאֵלֶּה׃ כה וְחַלּוֹנִים לָו וּלְאֵילָמָו סָבִיב ו סָבִיב
כְּהַחַלֹּנוֹת הָאֵלֶּה חֲמִשִּׁים אַמָּה אֹרֶךְ וְרֹחַב חָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים אַמָּה׃
כו וּמַעֲלוֹת שִׁבְעָה עֲלוֹתָו וְאֵילָמָו לִפְנֵיהֶם וְתִמָרִים לוֹ אֶחָד מִפֹּה

*וּתְאוֹ קרי *ואילו קרי *ואלמו קרי *וחלונו קרי *ואלמיו קרי *ותמריו קרי ובנ״א הם׳ דגוש׃
*ואילמו קרי *אילו קרי *ואילמיו קרי *ולאילמיו קרי *עלותיו קרי *ואילמיו קרי

תרגום

לְדַרְתָּא דִּבְרִיתָא מְשַׁח אוּרְכֵּיהּ וּפוּתְיֵהּ׃ כא וְתָהוֹהִי תְּלָתָא מִכָּא וּתְלָתָא מִכָּא וְאַלּוֹהִי וְאוּלְמוֹהִי
הֲוָת כְּמִשְׁחַת תַּרְעָא קַדְמָאָה חֲמִשִּׁין אַמִּין אוּרְכֵּיהּ וּפוּתְיָא עֶסְרִין וַחֲמֵשׁ אַמִּין׃ כב וְכַוָּוהִי וְאוּלְמוֹהִי
וְכִוִּתְרָתֵיהּ כְּמִשְׁחַת תַּרְעָא דְּפָתְחִין לְאוֹרַח מַדְנְחָא וּבְדַרְגִּין שִׁבְעָא סָלְקִין בֵּיהּ וְאוּלְמוֹהִי קֳדָמֵיהוֹן׃
כג וְתַרְעָא לְדַרְתָּא גַּיְיתָא לְקִבֵּיל תַּרְעָא דְּפָתְחִין לְצִפּוּנָא וּלְמַדְנְחָא וּמְשַׁח מִתְּרַע לְתַרַע מְאָה
אַמִּין׃ כד וְאוֹבִילַנִי בְּאוֹרַח דָּרוֹמָא וְהָא תַרְעָא הַד פָּתְחִין לְאוֹרַח דָּרוֹמָא וּמְשַׁח אַלּוֹהִי וְאוּלְמוֹהִי
כְּמִשְׁחָתָא הָאִלֵּין׃ כה וְכַוָּוִין לֵיהּ וּלְאוּלְמוֹהִי סְחוֹר כְּכַוָּוִיא הָאִלֵּין חֲמִשִּׁין אַמִּין אוּרְכָּא וּפוּתְיָא
עֶסְרִין וַחֲמֵשׁ אַמִּין׃ כו וְדַרְגִּין שִׁבְעָא דַּרְגּוֹהִי וְאוּלְמוֹהִי קֳדָמֵיהוֹן וְכוּתְרִין לֵיהּ חַדָּא מִכָּא וְחַדָּא

רש״י

(כ) **מדד ארכו ורחבו.** כמדת שער הקדים כך מפורש בענין׃ (כא) **חמשים אמה ארכו.** גופסא׃ ורחב **חמש ועשרים.** מגג החת לגגו׃ (כב) **ואילמיו לפניהם.** ואולם הסער לפני המעלות קודם שיכנס לאולם סיס עולם במעלות׃ (כג) **ושער לחצר הפנימי.** לעזרת ישראל׃ **נגד השער.** החילוקה מכוונים׃ **וימד משער.** מהחסון על העליון מאה אמה סוף רחב הלל עזרת נשים׃ (כד) **ויוליכני דרך הדרום.** לחלר החילוקה׃ (כה) **כהחלנות האלה.** דרס רבי חנמואל ס״ל יסירם זו לפון כסה חלוקות כסוח לרסוח מבחוץ וקלרוח מבפנים לומר לא לחורס לי לרוך שכל חלוקות העשויות להכנים חורס קלרוח מבחוץ ומרחיבות מבפנים׃ (כו) **עלותיו.**

מצודת דוד

(כ) **דרך הצפון.** בשלש לפון של מלד החילוקה׃ **מדד ארכו ורחבו.** כ״ל מדתו כמדת שער המזרחי׃ (כא) **ותאיו.** חלי השער הזה בהיו שלש׳ מהשער מזה ושלשה מזה ומזוזות השער והאולם המשך לפני׳ כותל מהשער מזה וכותל מהשער מזה הכל הי׳ כמ׳ השער המזרחי המתד לחלון׃ **ארכו.** כ״ל נוסף השער׃ **חמש ועשרים.** כן היה מדת רוחב שער החילון מ״ש למעל׃
(כב) **וחלונו וגו׳.** מלוני חלי השער וכותלי האולם והכוכות שבהן שהיו בזוזות ממעל שהיו לוכות לחילוי האור הכל היו כמדת שם השער
המזרחי׃ **ובמעלות וגו׳.** כי השר היה הולך ועולה ושלו בו במעלות ועד השער הזה היה שבע מעלות׃ **ואילמיו לפניהם.** כותלי
האולם היו לפנים מהמעלות ועולין במעלות עד לא יגוע אל האולם׃ (כג) **ושער לחצר הפנימי.** השער של חלר הפנימי היה
מול השער מהלר החילוני׃ **לצפון ולקדים.** כן היה בשלש לפון וכן של מזרח (והל׳ שער המזרחי מ״ש עמד בחלילע כותל המזרחי
וכן שער ע״ב והיו זה מול זה לבל שער הלפוני של ע״ב לל עמד בחלילע׳ כשלו כמות שער הלפוני של ע״ש שתם גם היו
עמד בחלילע לל היו ע״ב זה מול זה וכן שער הדרומי מ״ש בחמור בענין לל עמד גם הוא בחלילעים בחלו וכמ״ש בקונטרס בנין
הבית): **משער אל שער.** משער ע״ב לשער ע״ש מדד מאה אמה׃ (כד) **דרך הדרום.** בכוח הדרומי בהעזרה בהיל׃ **כמדות**
האלה. של שער המזרחי ולפוני׃ (כה) **וחלונים לו.** כ״ל החלוקות שהיו לכל חלי השער ההוא ולכותלי האולם מסביב היו כמו
החלוקות של שער המזרחי ולפוני׃ **ארך.** כ״ל נוסף השער׃ **ורחב.** של השער החילון׃ (כו) **ומעלות.** מספר המעלות שעלו בהם
לל השער הזה היה שבעה׃ **ואילמיו.** כחלי האולם היו לפנים מהמעלות׃ **ותמרים לו.** לכ״ל היה כותלת לילון אחד מהשער

מצודת ציון

(כו) **עלותיו.** מעלותיו׃

וְאֶחָד מִפִּי אֶל־אֵילָו׃ יט וְשָׁעַר לֶחָצֵר הַפְּנִימִי דֶּרֶךְ הַקָּדִים וַיָּמָד
מִשַּׁעַר אֶל־הַשַּׁעַר דֶּרֶךְ הַקָּדִים מֵאָה אַמּוֹת׃ כ וַיְבִיאֵנִי אֶל־חָצֵר
הַפְּנִימִי בְּשַׁעַר הַקָּדִים וַיָּמָד אֶת־הַשַּׁעַר הַקָּדִים כַּמִּדּוֹת הָאֵלֶּה׃
כא וְתָאָו* וְאֵלָו וְאֵלַמָּו* כַּמִּדּוֹת הָאֵלֶּה וְחַלּוֹנוֹת לוֹ וּלְאֵלַמָּו סָבִיב ו
סָבִיב חֲמִשִּׁים אַמָּה אֹרֶךְ וְרֹחַב עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ אַמּוֹת׃ כב וְאֵלַמּוֹת
סָבִיב ו סָבִיב אֹרֶךְ חָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים אַמָּה וְרֹחַב חָמֵשׁ אַמּוֹת׃
כג וְאֵלַמָּו* אֶל־חָצֵר הַחִיצוֹנָה וְתִמֹרִים אֶל־אֵילָו* וּמַעֲלוֹת שְׁמוֹנֶה
מַעֲלָו׃ כד וַיְבִיאֵנִי אֶל־הֶחָצֵר הַפְּנִימִי דֶּרֶךְ הַקָּדִים וַיָּמָד אֶת־
הַשַּׁעַר כַּמִּדּוֹת הָאֵלֶּה׃ כה וְתָאָו* וְאֵלָו וְאֵלַמָּו* כַּמִּדּוֹת הָאֵלֶּה
וְחַלּוֹנוֹת לוֹ וּלְאֵלַמָּו סָבִיב ו סָבִיב אֹרֶךְ חֲמִשִּׁים אַמָּה וְרֹחַב חָמֵשׁ
וְעֶשְׂרִים אַמָּה׃ כו וְאֵלַמָּו* לֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה וְתִמֹרִים אֶל־אֵילָו* מִפּוֹ

*אילין קרי *ותאין קרי *ואילין קרי *ואילמין קרי *ולאלמין קרי *ואילמין קרי *אילין קרי
*טעלין קרי *ותאין קרי *ואילין קרי *ואלמין קרי *ולאלמין קרי *ואלמין קרי *אילין קרי

תרגום

מַבָּא עַל אֱלוֹהִי׃ כז וַהֲרָעָא דַּרְתָּא נַיְתָא בְּאוֹרַח דָּרוֹמָא מְאָה אַמִּין׃ כח וְאַעְלַנִי לְדַרְתָּא
גַּיְתָא בְּתָרַע דָּרוֹמָא וּמְשַׁח יָת תָּרַע דָּרוֹמָא כְּמִשְׁחֲתָא הָאִלֵּין׃ כט וְתָווֹהִי וְאֻלְמֹוהִי
כְּמִשְׁחֲתָא הָאִלֵּין וְכַוִּין לֵיהּ וּלְאוּלְמֹוהִי סְחוֹר סְחוֹר חֲמִשִּׁין אַמִּין אוֹרְכָא וּפוּתְיָא עַסְרִין וַחֲמֵשׁ
אַמִּין׃ ל וְאוּלְמָיָא סְחוֹר סְחוֹר אוֹרְכָא עַסְרִין וַחֲמֵשׁ אַמִּין וּפוּתְיָא חֲמֵשׁ אַמִּין׃ לא וְאוּלְמֹוהִי לְדַרְתָּא
בַּרְיָתָא וְכִיתְרָן עַל אֱלוֹהִי וְדַרְגָּן תְּמָנְיָא דַּרְגּוֹהִי׃ לב וְאַעְלַנִי לְדַרְתָּא גַּיְתָא בְּאוֹרַח מַדִּנְחָא
וּמְשַׁח יָת תָּרַע בְּמִשְׁחֲתָא הָאִלֵּין׃ לג וְתָווֹהִי וְאֻלְמֹוהִי כְּמִשְׁחֲתָא הָאִלֵּין וְכַוִּין לֵיהּ וּלְאוּלְמֹוהִי
סְחוֹר סְחוֹר חֲמִשִּׁין אַמִּין אוֹרְכָא וּפוּתְיָא עַסְרִין וַחֲמֵשׁ אַמִּין׃ לד וְאוּלְמֹוהִי לְדַרְתָּא בַּרְיָתָא

רש"י

כמו מעליותיו: **אל אילין.** על רחם המיל היה דקל מצויר: **(כה) וימד את השער הדרום.** של חצר הפנימי: **(ל) ואלמות.** מרבו"ך בלע"ז: **סביב סביב.** שכותל היה עשוי חולמיש חולמיש ככסדן בעודו ורולמות שלו היו מבפנים (ס"ק למעלה מהמיש כי המיש היו מבפנים בחלר הפנימי. שחרי חולם השער היה בולט על החיצוה כמ"ש בעזרן ומ"ק שהיו המיש והחולם פונים למקום אחד להיות פחמי המיש נפחמים לחוך החולם שחרי השוה הענין כל מהוה השערים החיצוניים והפנימים ולא חלק ביניהם אלא בלינת החולמות: (כי המיש היו מבחוץ ושהם המיש וכותליהם וע"ו לחומת של רחב השער עולים לשמוניה ומהם ואנה וכל החלר הפנימי היו אלא מהם על מהה כמו שמפורש בענין שה"ק): **(לא) ואילמיו אל חצר החיצונה.** חולמיו של שער החיצוני היה כנגד פנים כמו שהיו חולמיו של שער החיצוני אלא מבחוץ היה בולט:

מצודת דוד

מזה ומחד מהעבר מזה ומחזל ומעבר הכותבות היו בהמזוזות ממעל: (כז) **דרך הדרום.** בחוה הדרום: **משער אל השער.** כ"ל מהעבר חלר הפנימי אל שער הלר החיצוני בחוה דרום: (כח) **במדות האלה.** כמדות השערים המזכיים: (כט) **ותאיו** וגו'. גם לשער חלר הפנימי היו מחים וחולם והיו במדות של השערים מע"ב: **לו.** לכ"ק מחחי השער: **ולאלמיו.** לחולמי החוץ' מקניב: **ארך.** כ"ל נוסה השער: **ורחב.** של שער החילון: (ל) **ואלמות סביב סביב.** בחלל ע"ק בכל שלשה הכותבות היו בהמזוזות ובנליון ובדומה היו חולמות נעשות על הקיר ובחומות לבניה:

(לא) **ואילמיו** מקניב: **ארך.** חוה הגמלך עם הקיר: **ורחב.** חוה הגמלך כלפי חויב החלר: (לא) **ואילמיו.** כותבי חולם השער ההוה היו נמלכין כלפי החוץ ובדלך חולם וחיה מ"ב בולע חול חולם שער ע"ב והיה דבר זה (ואולמי בעבי עזל) לנבי' היו בנוי' להלן מחחי השער וכמ"ש בקו' בנין הבית) חילין בהמזוזות ממעל היו כותבות בלוחה לילן חמה: **ומעלות שמנה מעליו.** בשמנה מעלות עלו מע"ב על השער ההוה: **(לב) דרך הקדים.** בכוח מזכחו: **כמדות האלה.** כמדו' השערים הנזכרים: **(לג) לו.** לכ"ק מחחי השער: **ולאלמיו.** לכותבי החולם מקניב: **(לד) מפו ומפו.** בהעבר מזה ובהעבר

וּמִפְּתוֹ וּשְׁמֹנָה מַעֲלוֹת מַעֲלָיו׃ לה וַיְבִיאֵנִי אֶל־שַׁעַר הַצָּפוֹן וּמָדַד
בַּמִּדּוֹת הָאֵלֶּה׃ לו תָּאֹו אֵלָיו וְאֵלְמֹו וְחַלֹּונֹות לֹו סָבִיב ו סָבִיב אֹרֶךְ
חֲמִשִּׁים אַמָּה וְרֹחַב חָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים אַמָּה׃ לז וְאֵילָו* לֶחָצֵר
הַחִיצֹונָה וְתִמֹרִים אֶל־אֵילָו* מִפֹּו וּמִפֹּו וּשְׁמֹנָה מַעֲלוֹת מַעֲלָיו׃
לח וְלִשְׁכָּה וּפִתְחָהּ בְּאֵילֵי הַשְּׁעָרִים שָׁם יָדִיחוּ אֶת־הָעֹלָה׃
לט וּבְאֻלָּם הַשַּׁעַר שְׁנַיִם שְׁלְחָנוֹת מִפֹּו וּשְׁנַיִם שְׁלְחָנוֹת מִפֹּה
לִשְׁחֹוט אֲלֵיהֶם הָעֹלָה וְהַחַטָּאת וְהָאָשָׁם׃ מ וְאֶל־הַכָּתֵף מְחוּצָה
לָעוֹלֶה לְפֶתַח הַשַּׁעַר הַצָּפוֹנָה שְׁנַיִם שְׁלְחָנוֹת וְאֶל־הַכָּתֵף הָאַחֶרֶת
אֲשֶׁר לְאֻלָם הַשַּׁעַר שְׁנַיִם שְׁלְחָנוֹת׃ מא אַרְבָּעָה שְׁלְחָנוֹת מִפֹּה
וְאַרְבָּעָה שְׁלְחָנוֹת מִפֹּה לְכֶתֶף הַשָּׁעַר שְׁמֹונָה שְׁלְחָנוֹת אֲלֵיהֶם

*מעליו קרי *תאיו קרי *אליו קרי *ואלמיו קרי *ואיליו קרי *אליו קרי *מעליו קרי

תרגום

וְכוּתָרָן עַל אֲלוּהִי מִבָּא וּמִבָּא וְתַמָנְיָא דַּרְגִּין דַּרְגּוֹהִי׃ לה וְאַעְלַנִי לְתָרַע צָפוּנָא וּמְשַׁח כְּמִשְׁחָתָא
הָאֵלֵּין׃ לו תְּוֹהִי אֲלוּהִי וְאוּלַמּוֹהִי וְכַוִּין לֵיהּ חָחוֹר סְחוֹר אוֹרְכָא חַמְשִׁין אַמִּין וּפוּתְיָא עֶסְרִין וַחֲמֵשׁ
אַמִּין׃ לז וְאֻלּוֹהִי לְרַבְרְבָתָא בְּרִיתָא וְכוּתְרִין עַל אֲלוּהִי מִבָּא וּמִבָּא וְתַמְנְיָא דַּרְגִּין דַּרְגּוֹהִי׃ לח וְלִשְׁכְּתָא
וּפִתְחָא בְּאֻלַּיָּא דְּתַרְעָיָא תַּמָן מְתַקְּנִין יַת עֲלָתָא׃ לט וּבְאוּלַמָּא דְּתַרְעָא תְּרִין פָּתוֹרִין מִכָּא וּתְרִין
פָּתוֹרִין מִכָּא לְמִכַּס עֲלֵיהוֹן עֲלָתָא וַחֲטָאתָא וְאָשְׁמָא׃ מ וּלְעֶבְרָא דְּמִבָּרָא לַמַּסְקָנָא בְּמַעֲלָנָא דְּתָרַע
צָפוּנָא תְּרֵין פָּתוֹרִין וּלְעֶבְרָא אָחֳרָנָא דִּלְאוּלַמָּא דְּתָרַע תְּרֵין פָּתוֹרִין׃ מא אַרְבָּעָה פָּתוֹרִין מִכָּא

רש"י

(לו) ארך חמשים אמה. גבהו חמשים אמה: **(לז) ואיליו לצד החיצונה.** מפסיפיסקר"ס בלע"ז ומולס המער קרוי אילים כאן: **(לח) ולשכה.** היתה אצל שער הצפוני בעזרת ישראל: **ופתחה.** של לשכה אל אילי המער לצד המער: **באילים השערים.** יש בפרשה פסוקים קורין לכתפות המער אילים מייכאל"ם בלע"ז: **שם ידיחו את העולה.** העולה המתנת בלפון: **ידיחו את העולה.** ירחלו את הקרביים: **(לט) ובאולם השער.** הלפוני: **שנים שלחנות.** במזרחו ושתים במערבו ואע"פ שאין היו משוכין אל תוך האולם המיועד קדושתן כלפניס: **(מ) ואל הכתף מחוצה.** ואל עבר פתח האולם מהולם לאולם לתוך הללו של פתח של (מלפ"ת של לד) עזרת ישראל: **לעולה לפתח השער הצפונה.** כשנכנס לתוך השער ועולה במעלות פתח העזרה: **שנים שלחנות.** לכתף הפתח למזרח או למערב: **ואל הכתף האחרת.** אצל לפתח האולם שני שלחנות:

מצודת דוד

מזה: **(לה) אל שער הצפון.** של האולם הפנימי: **(לו) תאיו.** ענין כתילה וכעיפה בגוים: **(לח) ידיחו.** מלשון הדחה. **(לט) אליהם.** מלשון ונו'. מוסב על המקרא שלפניו לומר כמדת האולם המכוון מדד לפתח ונו' של השער הנזכר: **(לז) ואיליו.** מזוזות האולם פנוי לפויר הלך המילוכה ואל המקום שיצאו המזוזות ולא יפגו בראשי האולם וזכר המזוזות ולא האולם והיל היא: **(לח) ולשכה.** כ"ל בתלל ע"ל מול שער הלפוני עמדה לשכה לאחת ופתחה היה מול מזוזות השערים ולפי שהיו שני שערים לאחד פנימי ואחד מילוני וכמ"ש למעלה בע"ג לכן תאר השערים: **שם.** בהלשכ' ההיל היו מדיחים קרבי העולה הנאחעות בלפון והיל היתה בית המערבים: **(לט) ובאולם השער.** בתלל האולם הנמשך מהשער הנזכר עמדו שנים שלחנות בהשער עזה ושנים מהשער עזה. כ"ל שנים בתזקתו ושנים בתעברו: **לשחוט אליהם.** למשוך מלפון בקמוך להם העול' ונו' שהם ק"ק העשוין שחיטה בלפון (ועם כי היה מצוך לתלל ע"ג מ"מ קדושתו בלבעים כי יהיה מקודש בקדושת השוחט): **(מ) ואל הכתף.** בהשער הפתח מהאולם הולה לו כשולין בתעלות לפתח השער בלפוני כ"ל השער הפנימי שהיה כוחב עשר אמות והמעלות ההם היו בין האולם ושם עמדו שנים שלחנות: **ואל הכתף** ונו'. וכן בהשער האחרת של האולם השער עמדו שנים שלחנות: **(מא) מפה.** מהשער הזה ד' בתלל האולם וד' בתלל שבין הפתחים: **לכתף השער.** לכל כתף מהפתני השער: **שמונה.** כ"ל בין כולם היו שמונה ולפלם בקמוך להם יהתעו הקבנות שמחיתות בלפון:

מצודת ציון

יִשְׁחָטוּ: מב וְאַרְבָּעָה שֻׁלְחָנוֹת לָעוֹלָה אַבְנֵי גָזִית אׇרְכָּהּ אַמָּה וַאֲמָה אַחַת
וָחֵצִי וְרׇחַב אַמָּה אַחַת וָחֵצִי וְגׇבַהּ אַמָּה אַחַת אֲלֵיהֶם וַיָּנִיחוּ אֶת־
הַכֵּלִים אֲשֶׁר יִשְׁחָטוּ אֶת־הָעוֹלָה בָּם וְהַזָּבַח: מג וְהַשְׂפָתַיִם טֶפַח
אֶחָד מוּכָנִים בַּבַּיִת סָבִיב וְסָבִיב וְאֶל־הַשֻּׁלְחָנוֹת בְּשַׂר הַקָּרְבָּן:
מד וּמִחוּצָה לְשַׁעַר הַפְּנִימִי לִשְׁכוֹת שָׁרִים בְּחָצֵר הַפְּנִימִי אֲשֶׁר
אֶל־כֶּתֶף שַׁעַר הַצָּפוֹן וּפְנֵיהֶם דֶּרֶךְ הַדָּרוֹם אֶחָד אֶל־כֶּתֶף שַׁעַר
הַקָּדִים פְּנֵי דֶּרֶךְ הַצָּפוֹן: מה וַיְדַבֵּר אֵלַי זֶה הַלִּשְׁכָּה אֲשֶׁר פָּנֶיהָ
דֶּרֶךְ הַדָּרוֹם לַכֹּהֲנִים שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת הַבָּיִת: מו וְהַלִּשְׁכָּה אֲשֶׁר
פָּנֶיהָ דֶּרֶךְ הַצָּפוֹן לַכֹּהֲנִים שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת הַמִּזְבֵּחַ הֵמָּה בְּנֵי־

*כצ"ל *נ"א הצפן

תרגום

וְאַרְבָּעָה פָּתוֹרִין מִבָּא לְעִבְרָא דְּתַרְעָא תְּמַנְיָא פָּתוֹרִין בֵּינֵיהוֹן גְּבִיסִין: מב וְאַרְבָּעָה פָּתוֹרִין לְעֻלְתָּא
בְּאַבְנֵי גָזִית אוּרְכָּא אַמְּתָא חֲדָא וּפַלְגָא וּפוּתְיָא אַמְּתָא חֲדָא וּרוּמֵיהּ אַמְּתָא חֲדָא עֲלֵיהוֹן
וְיַחֵתוּן יָת מָנְיָא דְּיִכְּסוּן יָת עֻלְתָּא בְּהוֹן וְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא: מג וַעֲנָקְלִין נָפְקִין פְּשִׁיךְ חַד קְבִיעִין
בְּעַמּוּדֵי בֵּית מַטְבְּחָיָא מְגָו לְאוּלְמָיָא מְחוֹר מְחוֹר עַל פְּתוֹרַיָּא בְּשַׂר קוּרְבָּנָא: מד וּמִבָּרָא לְתַרְעָא
גַּוָּאָה לְשִׁכַּת לֵאֵי בְּדָרְתָּא גַּיְיתָא דִּי לְעֵבֶר תְּרַע צָפוֹנָא וְאַפֵּיהוֹן לְאוֹרַח דָּרוֹמָא חַד לְעֵבֶר תְּרַע
מַדְנָחָא אַפֵּי אוֹרַח צָפוֹנָא: מה וּמַלֵּל עִמִּי דָּא לִשְׁכְּתָא דְּפָתְיָא לְאוֹרַח דָּרוֹמָא לְכַהֲנַיָּא נָטְרֵי מַטְּרַת
בֵּיתָא: מו וְלִשְׁכְּתָא דְּפָתְיַח לְאוֹרַח צָפוֹנָא לְכַהֲנַיָּא נָטְרֵי מַטְּרַת מַדְבְּחָא אִנּוּן בְּנֵי צָדוֹק דְּקָרְבִין

רש"י

(מב) **אליהם ויניחו את הכלים.** עליהם מניחים הסכינים והמזרקות שמקבלין בהם דם שיהו מוכנים לזומטים שם קדשי קדשים בצפון: (מג) **והשפתים טפח אחד.** עוקליות של ברזל קבועין בעמודי ננסין שבזית המעצמים בצפון לחלות ולספיגת בהם מן הקדשים הוא שנאמר בספחים עוקליות של ברזל היו קבועין בעמודים וכבלים שבהן חולין ומספיגין וכן ת"י ועוקלין נפקין פשך חד: **מוכנים בבית.** קבועים בתוך הלל העזרה בזית לגיו: (מד) **ומחוצה לשער הפנימי.** ומחוץ להלל חולס השער לתוך חויר הלר הפנימי כמו שמפורש במקרא נסופו: **לשכות שרים.** לשכות לויס משוררים: **ופניהם דרך הדרום.** פתחס ללד דרוס: **אחד אל כתף שער הקדים.** לשכה אחת אל כתף שער הקדים: **פני דרך הצפון.** ופתחס ללד לפון: (מה) **לכהנים.**

מצודת ציון

בשמוך להם: (מב) **גזית.** מלבון נזוף וכ"ל מקומות ניזכר: **ויניחו.** הוי"ו יתירה: (מג) **והשפתים.** מ"י עוקלין והם ווין על כביעות הלכן שבל העמודים כפופי' למעל' שהולין בהם הקבנות ומפניעין לתוכן: **מוכנים.** מלבון הכנה וקביעות: **בבית.** מבפנים: (מד) **שרים.** מל' שיר כ"ל משוררים: **ופניהם.** כ"ל פתחיהם שהוא פני הבית: (מה) **לכהנים.** משמתי

מצודת דוד

(מב) **לעולה.** להניח עליהם בשר העול' וה"ה בשר שלם הקבנות חבר עולה לפי שהיו לשחוט ולפשוט ולחתיכה והיפה כליל להקבנה: **אבני גזית.** הטלמות היו מלבני גזית וזהו על פי הפתן מקבל ושומר הבשר מן הקטטין: **אליהם ויניחו.** גם עליהם יניחו לת הכלים שבל ישחטו עמהם הם הסכינים: **אשר וגו' והזבח.** הוא הפוך לשבר ישחטו בם לת העולה והזבח כ"ל שלת היו זבח ומוקד הוא על הכלים לומר עליהם יניחו הסכינים והמיומדים

גם לשחיטת שלת היו לת לומר שיחטו בם שלת היו זבח: (מג) **והשפתים טפח אחד.** כעין ווין מבחול היו קבועים בכביעות של לכן הקבועים בעמודים ומוכים ובלעו עפה לחמ מן הכביעות בעל העמודים ובהן יהיו מולין הקבנות להבשיל עוכן ושם עמהן בזים המעצמים היה הלשבה שבחתה בליליס הבעלים המזבח למעלה: **מוכנים בבית.** העמודים עם הכביעות הלכן והבשרים היו קבועים בהלשבה בהיה בזים בכל לחבשה הכוחה: **ואל השלחנות.** הם להבשר הבלחטה מלבני הבזים שעמדו בהלשבה בהיה עליהם יהיו מניחים בשר הקרבן: (מד) **ומחוצה לשער הפנימי.** מחוץ לחלבה שער של חלר הפנימי (לו על השער הפנימי יאמר שהיה בה שבר לחוץ) שם היו לשבות המשוררים ומוזר ומשבת שעמדו בחלל חלר הפנימי לת מחוץ חלל השער כלפי המזרח בע"כ: **אשר אל כתף.** כ"ל שבר עמדו בכתף שער הלפון מזה ומזה: **ופניהם.** פתחיהם פני כלפי הדרום: **אחד.** לשבה לחת עומדה בכתף שער הקדים ופתחה פנה כלפי הלפון: (מה) **ודבר אלי.** המלאך הדובר בי: **זה הלשכה.** כ"ל קבולת הלשבות שבר פתח כ"ל כלפי הדרום היא לנוכח מזבחי המקום ד"ה השומרים משמרת הבית הם נדבר המועל עליהם וכול עבודת הציר שהיא מועל על הלויס: (מו) **שמרי משמרת המזבח.** להקריב עליו קרבנות: **המה בני צדוק.** כי הם יכהנו לעתיד כמ"ש

צָדוֹק הַקְּרֵבִים מִבְּנֵי־לֵוִי אֲלֵי־יְהוָה לְשָׁרְתוֹ׃ מז וַיָּמָד אֶת־הֶחָצֵר
אֹרֶךְ ו מֵאָה אַמָּה וְרֹחַב מֵאָה אַמָּה מְרֻבָּעַת וְהַמִּזְבֵּחַ לִפְנֵי הַבָּיִת׃
מח וַיְבִאֵנִי אֶל־אֻלָם הַבַּיִת* וַיָּמָד אֶל אֻלָם חָמֵשׁ אַמּוֹת מִפֹּה
וְחָמֵשׁ אַמּוֹת מִפֹּה וְרֹחַב הַשַּׁעַר שָׁלֹשׁ אַמּוֹת מִפֹּו וְשָׁלֹשׁ אַמּוֹת
מִפֹּו׃ מט אֹרֶךְ הָאֻלָם עֶשְׂרִים אַמָּה וְרֹחַב עַשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה אַמָּה
וּבְמַעֲלוֹת אֲשֶׁר יַעֲלוּ אֵלָיו וַעֲמֻדִים אֵל־הָאֵילִים אֶחָד מִפֹּה
וְאֶחָד מִפֹּה׃

מא א וַיְבִיאֵנִי אֶל־הַהֵיכָל וַיָּמָד אֶת־הָאֵילִים שֵׁשׁ־אַמּוֹת רֹחַב

*נ"א הַבַּיִת

תרגום

מַבְנֵי לֵי לְפוּלְחָנָא דַּיָי לְשַׁמָּשָׁא קֳדָמֹהִי׃ מז וּמָשַׁח יָת דַּרְתָּא אוֹרְכָא מְאָה אַמִּין וּפוּתְיָא מְאָה
אַמִּין מָרְבַּע וּמַדְבְּחָא דִּי קֳדָם בֵּיתָא׃ מח וְאַעְלַנִי לְאוּלְמָא דְּבֵיתָא וּמְשַׁח אֶלָּא דְּאוּלְמָא חֲמֵשׁ אַמִּין
מִכָּא וַחֲמֵשׁ אַמִּין מִכָּא וּפוּתְיָא דְּתַרְעָא תְּלָת אַמִּין מִכָּא וּתְלָת אַמִּין מִכָּא׃ מט אוֹרְכָּא דְּאוּלְמָא עַסְרִין
אַמִּין וּפוּתְיָא חַד עַסְרֵי אַמִּין וּבְרַהֲגִין דְּסָלְקִין לֵיהּ וַעֲמִידָא עַל אֲלָא חַד מִכָּא וְחַד מִכָּא׃

מא א וְאַעְלַנִי לְהֵיכְלָא וּמְשַׁח יָת אֲלָא שְׁתּ אַמִּין פּוּתְיָא מִכָּא וְשִׁתּ אַמִּין פּוּתְיָא מִכָּא פּוּתְיָא

רש"י

מבניו כבנים כמלומה הם הלוים המשוררים: **(מז) וימד את החצר.** מלא עזרת ישראל לפני ההולם והסיכל:
(מח) אל אולם הבית. הולם הסיכל: וימד אל אלם. כמו אל הולם עובי כתפות הפתח (כרותה היא
במזרח סח"ת) מדד מן המזרח למערב (ואני הכותב מצאתי בפירושי"ס מהרי"ס כמ"ו שהעתקתי): **ורחב
השער שלש אמות מפו וגו'.** הוא עובי הכותל הפסוק להוך חלל הפתח למערב וכן עובי הכותל הדרומי להוך
חלל ההולם למערב (ואף על פי שכך שניהם כותל הולם חמש והולם החם עשרה אל לעפיל לבד היינו חלל
שלם שבהולם בית שני וכו' סח"ת): **חמש אמות.** והלא כל בית שני הי' כן שכן שניהם כותל הולם חמש
והולם החם עשרה חלל שבהולם בית שני לא היו בכתפות לפתח לצפון ולדרום שהיה רחב הפתח עשרים אמה
כרחב ההולם וכאן כתוב ורחב השער שלש אמות מפו ושלש אמות מפו ואינו יול"ע לעל"ד פירוש"ו חלל לרוחב
בכתפות הפתח שלש אמות סותמין הלל הפתח מכאן ושלש אמות מכאן: **(מט) ארך האולם עשרים אמה.**
כנגד רחב השיכל: **ורחב עשתי עשרה.** מן המזרח למערב: **ובמעלות אשר יעלו אליו.** ובמעלות היה הדרך
לצד בשם יעלו אליו כמו שמניתי בין ההולם ולמזבח כ"ב אמה ו"ב מעלות היו שם רוס מעלה אחי אמה:
ועמודים אל האילים. החת יכין ובועז שהיו בתקדש ראשון:

מא (א) שש אמות רחב. הוא עובי כותל השיכל שבין השיכל לההולם (ממזרח למערב):

מצודת דוד

והכהנים הלויים בני לוי וכמ"ש אלי ונו' (לקמן מ"ד): **הקרבים.** לצד יקרבו אל ה' ממוך בני לוי לכהנו כ"ל הכהנים
לה' מצאצ הכהנים בני לוי וכמ"ש שם: **(מז) את החצר.** לפ
אל לצד הפנימי: **והמזבח לפני הבית.** במזרח עמד בחלל

מצודת ציון

ה' יקרבו הכהנים ולפ ליים מובני להכן: **(מז) מרבעת.** מלבון
כנוע: **הבית.** כן נקרא ההיכל כי היה מקודש כעין בית ולפ
כן בהלכות:

החלל החיל לפני הבית מכוון מול ההיכל וכתליו וכמ"ש בקו' בנין הבית: **(מח) אל אולם הבית.** הוא ההולם שלפני ההיכל:
וימד אל אלם. מדד מזוזות ההולם מצד לחוץ והיה בעוביו ולפ היה כן שכותב כי המזוזה עם הכותל שבצד הפתח לפ היה
כ"פ שלם לחוץ כמ"ש בענין ועם כי ה' עובויות לפ היו בשכתב שוה וכמו מזוזות לולמי הפעמים (ויתכן בעובי הכותל היתה כתדת
המזוזה וכמו כתלי החלכות: **מפה.** מהעבר מזה: **ורחב השער.** כ"ל כתב הפעמר היה בלוחן שבחלל כותל שלפ לחוץ מהעבר מזה
ולפ לחוץ מהעבר מזה ול"ב היה בקבו י"ד לחוץ: **(מט) ארך האולם.** מלפון לדרום: **עשרים אמה.** כתדת כותב ההיכל: **ורחב.**
ממערב למזרח: **ובמעלות אשר יעלו אליו.** כ"ל ובמעלות היה הדרך לצד בשם יעלו אליו מן החלר הפנימי: **ועמדים אל
האילים.** בחלל ההולם לחוץ לל המזוזות עמדו שני עמודים לצד מהעבר מזה ולחד מהעבר מזה ושם היו בחקום עמודי ימין
ובועז שהיו בתקדש לחתון:

מא (א) האילים. הם המזוזות (ועם כי שם לילים הוכה על המזוזות בעבור שהיו עגולים כלילין ללה ובענין נלחה ההיכל מזוזות
כצורה ע"ז קלחם לילים כשם שלצ המזוזות):

מִפִּי וְשֵׁשׁ־אַמּוֹת רֹחַב־מִפִּי רֹחַב הָאֹהֶל: ט וְרֹחַב הַפֶּתַח עֶשֶׂר
אַמּוֹת וְכִתְפוֹת הַפֶּתַח חָמֵשׁ אַמּוֹת מִפִּי וְחָמֵשׁ אַמּוֹת מִפִּי וַיָּמָד
אָרְכּוֹ אַרְבָּעִים אַמָּה וְרֹחַב עֶשְׂרִים אַמָּה: ג וּבָא לִפְנִימָה וַיָּמָד
אֵיל־הַפֶּתַח שְׁתַּיִם אַמּוֹת וְהַפֶּתַח שֵׁשׁ אַמּוֹת וְרֹחַב הַפֶּתַח שֶׁבַע
אַמּוֹת: ד וַיָּמָד אֶת־אָרְכּוֹ עֶשְׂרִים אַמָּה וְרֹחַב עֶשְׂרִים אַמָּה אֶל־
פְּנֵי הַהֵיכָל וַיֹּאמֶר אֵלַי זֶה קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים: ה וַיָּמָד קִיר־הַבַּיִת שֵׁשׁ
אַמּוֹת וְרֹחַב הַצֶּלַע אַרְבַּע אַמּוֹת סָבִיב ו סָבִיב לַבַּיִת סָבִיב:
ו וְהַצְּלָעוֹת צֶלַע אֶל־צֶלַע שָׁלוֹשׁ וּשְׁלֹשִׁים פְּעָמִים וּבָאוֹת בַּקִּיר

ת"א והלעות. נחלק ע"ה:

תרגום

דְּמַשְׁכְּנָא: ב וּפוּתְיָא דְּתַרְעָא עֲסַר אַמִּין וְכִתְפֵי תַּרְעָא חֲמֵשׁ אַמִּין מִכָּא וַחֲמֵשׁ אַמִּין מִכָּא וּמְשַׁח
אוֹרְכֵיהּ אַרְבְּעִין אַמִּין וּפוּתְיָא עַסְרִין אַמִּין: ג וְעַל לְגָיו וּמְשַׁח אֵילָא דְּתַרְעָא תַּרְתֵּין אַמִּין וְתַרְעָא
שִׁתְּ אַמִּין וּפוּתְיָא דְּתַרְעָא שְׁבַע אַמִּין: ד וּמְשַׁח יַת אוֹרְכֵיהּ עַסְרִין אַמִּין וּפוּתְיָא עַסְרִין אַמִּין
דִּי קֳדָם הֵיכְלָא וַאֲמַר לִי דֵּין בֵּית קוּדְשַׁיָּא: ה וּמְשַׁח כּוֹתְלָא דְּבֵיתָא שְׁתִּ אַמִּין וּפוּתְיָא
דְּמִחְיְצְתָא אַרְבַּע אַמִּין סְחוֹר סְחוֹר מַקַּף לְבֵיתָא סְחוֹר סְחוֹר: ו וּמְחִיצָיָא מְחִיצָא עַל מְחִיצָא תְּלָתִין

רש"י

רחב האהל. רחב המולם שסוף ברחבו של מולם ובאורכו של היכל (בפירושים אחרים) רחב פתחו מהלו של פתח: (ב) וכתפות הפתח חמש אמות. שסהיכל רחבו ל' אמה ורחב הפתח י' נמלאו כתפותיו מפה ומפה של חתם חמש: (ג) ובא לפנימה. לא סמחישה סמפסקה בין סהיכל לקדש הקדשים: ויתד איל הפתח עוביו שתים אמות. לין זה סוא לאמת טרקסין: והפתח שש אמות. לימי יכול לפרסו אלא לגבהו: (ד) אל פני ההיכל. על פני רחבו של היכל: ויתד קיר. כותל מערבי: ורחב הצלע. אפמדי"ך בלע"ז סתא של מחריו מרבע לאמת חללו ושל בית שני היה שם. ועל כרחך בית זה לעתיד לבא. שארי בנייה שני לא היתה חומה מפסקת לבית קדשי הקדשים: (ו) צלע אל צלע. חת אל חת וחת אל חת: שלש ושלשים פעמים. ובנית שני היו ל"ת. ט"ו בצפון וט"ו בדרום חמשה על חמשה וחמשה על גביהם וממונה במערב. הוא אלע הוא יציע הוא חת. ואומר אני שהחזיקו שבצפון ובדרום כך סדרן שכל ל' ול' תרבו י"ב אמה הרי ס' אמה לחמשה חזיקו. וה' בחזיק של ה' ה' אמה הרי פ"ה. ורחב ה' אמות של חמשה של חמשה פירמסה ל' אמה של מורך הכותל וכן לדרום. ושבמערב אחד ע"ב אחד ושלשי על גביהן. ואומרן על גביהן עשריס אמה כנגד בית קדשי הקדשים הרי י"ל בכל סדר. וכן ת"י הך עשר בסילרא. (ס"א ל"ב פעמים ג"פ י"ל ע"ב י"ל על גביהן וכ"י חך עשרא בסילרא ובנית שני וכו' על הוא חת. ומו לא): ובאות בקיר אשר לבית לצלעות. קירות עליות

מצודת ציון

מא (ב) וכתפות. עיין ענר ולא: (ה) קיר. כותל: הצלע. שש אמות רחב מפו. שם אמות היה רוחב המזוזה מהעבר מזה וכו' כ"ל עובי המזוזות בחלל הפתח (ויתכן שעובי הכותל היתה כמדת המזוזות וכמו כחלי המלכות): רחב האהל. כ"ל וכן היה כותב החכל הוא המקלף המלהיל על המזוזות ויתכן שהיה בהנים לחכל: (ב) וכתפות הפתח. הכותל שבלדי הפתח היה שם אמות מהעבר מזה וכו' וזה היה עם עובי המזוזה: ארבו. מוגזם למשבר: ורחבו. מלשון לרחוב: (ג) ובא לפנימה. המלאך החובר בו את לבניה מן ההיכל לבית ק"ק ולא הניחו עמו כי אין לבוא שם כ"א הכהן הגדול בי"כ (ולפ כי היה בחלמה הבבואה ע"י הכלהו בחזון האלוהים): איל הפתח. כ"ל כל לול היה בחזיק אמות (ויתכן שעובי הכותל היתה כמדות המזוזות וכמו בחלי המלכות): והפתח. כ"ל בונה הפתח: (ד) אל פני ההיכל. כ"ל בנגד בית ההיכל: ויאמר אלי. המלאך החובר בי: (ה) קיר הבית. זה כותל מערבי של בית ק"ק: ורחב הצלע. רוחב הללע המערבי והוא היה בשבן לכותל בית ק"ק והוא היה לו לכותל מלחוציו: סביב וגו'. בנין הללעות היו מקבבים את הבית כ"ל ההיכל ובית ק"ק מכל שלשה הכותות מהעבר ומלפון ומדרום וכולם היו בשבוב אל הכותל והיה להם לכותל מלחוציו: (ו) והצלעות וגו'. בנין הללעות היו אלע עם אלע כ"ל זה אלל זה חה ע"ג זה: שלוש ושלשים פעמים. כ"ל מספר הללעות נחכפלו ל"ג פעמים כי במספר הזה היו כי בחעבר היה לחת ע"ג לחת ובלפוני ע"ג ונלמו כל הכותל ובלפון ובדרום היו חמשה ע"ג חמשה וחמשה ע"ג לוכך כ"ל ל"ל אמות הרי לחמשה נ"ה אמות ובשבה בחלים כ"ל חמשה אמות הרי בין הכל פ"ה אמות ובינוך כותל חת החעבני על בית החליפות היה חבשים אמות כמ"ש בקו' בנין הבית ובשלה ל"ב חמשה אמות מקוס פנוי והוא הנקרא בחענין מקום המונח ויחר הדברים יבוחנו בקונט' בנין הבית: ובאות בקיר אשר לבית. כלחני הקומות שסחת הקומה הללעות היו

אֲשֶׁר־לַבַּיִת לַצְּלָעוֹת סָבִיב ׀ סָבִיב לְהִיוֹת אֲחוּזִים וְלֹא־יִהְיוּ
אֲחוּזִים בְּקִיר הַבָּיִת׃ ז וְרָחְבָה וְנָסְבָּה לְמַעְלָה לְמַעֲלָה לַצְּלָעוֹת
כִּי מוֹסַב־הַבַּיִת לְמַעְלָה לְמַעֲלָה סָבִיב ׀ סָבִיב לַבַּיִת עַל־כֵּן רָחְבָה־
לַבַּיִת לְמַעְלָה וְכֵן הַתַּחְתּוֹנָה יַעֲלֶה עַל־הָעֶלְיוֹנָה לַתִּיכוֹנָה׃
ח וְרָאִיתִי לַבַּיִת גֹּבַהּ סָבִיב ׀ סָבִיב מוֹסְדוֹת הַצְּלָעוֹת מְלוֹ הַקָּנֶה

*מוסדות קרי *כצ"ל

תרגום

וּתְלַת דָּא עִבְרֵי בְּסִדְרָא קְבִיעִין בְּבָתְלָא דְּמִגּוֹ לְמֵהַ־צָא סְחוֹר סְחוֹר לְמֶהֱוֵי רִישֵׁי שְׁרְיָתָא נָיְחִין
עַל זִיזָא וְלָא יֶהֱוֵין שְׁרְיָתָא מְעַבְּרָן בְּבָתְלֵי בֵּיתָא׃ ז וּפוּתְיָא מְסַבְּרָא וְסַלְקָא לְעֵלָּא לְעֵלָּא כֵּן
מַחְצִיָּא אֲרֵי מַסְּקָא בֵּיתָא לְסַלְקָא לְעֵלָּא לְעֵלָּא סְחוֹר סְחוֹר לְגַו בֵּן פַּתְיֵי בֵּיתָא מִלְּעֵלָּא וְכֵן
בְּמַסְּבָתָא סָלְקִין מִן אַרְעִיתָא לְעִלֵּיתָא בְּאוֹרַח מְצִיעָתָא׃ ח וַחֲזִית לְבֵיתָא רוּמָא סְחוֹר סְחוֹר מְשַׁכְלְלָן

רש"י

הילוכים היו רחבים של לד מחיצת התחתים. התיכונה גחות ומוקפות בקיר בלבו הפנימים וזהו לשכה לבית ללעות. בלבו לשכה לתוך התחתים וזהו להיות אחוזים בקיר הבית קבועים בחזקה פופרר"ם בלע"ז: **ולא יהיו אחוזים בקיר הבית.** רחבים של לד קיר התיכל היו גחות ומוקפות על כתפות שהיה קיר התיכל בולט לתוך התחתים. כתו שלמור בבנין שלמה (מ"ל ו') כי מגרעות נתן לבית סביב חולה. היינו התחתונה תתם בחמה רחב חללה ועליהם שם התיכל כתפות חמה מלמעלה תמה. לפיכך חלל התיכונה שם בחמה רחבה והשלישים שבע בחמה רחבה. והיה התפ עליהם של תיכונה שהיה כותל התיכל כתפות חמה מלמעלה ותף חלו היו כמותן וזהו שלמור ולא יהיו אחוזים בקיר הבית לא היו נוקבין בקיר התיכל כשלר רחבי הקורות נמוכים הקבועים בכותל גבוה שנוקבים התיכל והוקעים רחבי הקורות בנקבים: **(ז) ורחבה.** והצלעות היו הולכין ומרחיבין למעלה כמו שפירשתי התמצעים רחבה תן התחתונה תמה וכן העליונה תן התמצעים תמה: **ונסבה למעלה למעלה.** ומוסבה מסיבה שקורין ו"ך בלע"ז של בנין מגביה הוא כתין עמוד ומעלות עולות בו והעולה בהם רואה לו כהולך ומקיף סביבות עמוד לגביה והוא שלמור בבנין שלמה ובלולים יעלו של התיכונה לף הוא מתורגם ובמסיבתא כמו ונסבה למעלה מסיבה עולה למעלה עד גג הפת העליון כמו שהוא מפורש והולך שהמסיבה עולה תן התחתון לתמצעי ותן התמצעי לעליון: **כי מוסב הבית.** לצלעות: **למעלה למעלה סביב סביב לבית על כן רחב לבית למעלה.** על כן שתרחבו ורחבה למעלה למעלה רוחב בית חוץ הצלעות למעלה העליונה רחבה מכולן: **וכן התחתונה.** ה"י וכן במסיבתא שלקין תן תרעיתא לעילתא בתורה מלינתא וכן יעלו על ידי מסיבה תן התחתונה של העליונה דרך התיכונה: **(ח) וראיתי לבית גבה.** לף פירש שיעורו אבל בתסכת מדות שתו על רוס תמה תמה: **מוסדות הצלעות מלו הקנה.** יסוד הצלעות

מצודת דוד

בתות ובכיתות בקיר שבר של הבית כ"ל בכתבי התיכל ובית ק"תק: **לצלעות סביב סביב.** כ"ל כן היה לכל קומות תקרות הצלעות שבר היו מקבילים להיות אחוזים של הקיר בתוכן זה כי היה נפתח מעומדי הקיר בכלום גובה ללע התחתונה ועל הצלעה שתתחת היו מונחים קומות תקלת התחתונה שהיו לשבת התיכונה ובכלום גובה התיכונה היה נפתח עוד הקיר מעומדי ועל הצלעה שתתחת היו מונחים קומות התיכונה שהיו לשבת העליונה וכן בכלום גובה העליונה וגו' וכמו שעשה שלמה תמ"ם כי מנכסוף נתן לבית וגו' (מ"ל ו') ועי"ז היה להם חזוק בד ולא יתומו: **ולא יהיו אחוזים בקיר הבית.** כ"ל לבל יהיו אחוזים בקיר הבית בדרך התחזיק שבניתים הנוים לעשות בבנין כזה והוא שעושים חוכים ונקבים בקיר ובהם מכניסים רחבי קומות התקרה שתין זה חזוק בד כי בקל יתומו: (ז) **ורחבה.** כ"ל בין הצלעות היו הולכות ומתרחבות כי התמצעים בתחבה תתתחונים כשעור תה שבתחה בעומדי קיר הבית וכן העליונים תהתמצעים: **ונסבה.** בתין תעלות היה עד למעלה למעלה לבא אל הצלעות שהיו תעלה: **כי מוסב.** תוכר הוא על רחבי התקרה שלמור ורחבה ויבתר זה לומר בעבור שהיה כותל הבית תקובב למעלה למעלה בנבטון עומדי הקיר להניח שתה קומות התקרה תמ"ם למעלה. ולתוספה ביאור למר **קביב קביב** לבית תכל ג' תכוחות ועל כן בתכתב **לצלעות הבית** למעלה התמצעים תתתחגה והעליונות תהתמצעים: **וכן התחתונה.** תוסב על ונקבה לומר וכן בהתקיפה היתה עלה העולה תהתחתונה אל העליונה בדרך התיכונה ולא היו תקיפה לתכת כן ת"י לו ונקבה יתמר אל התקיפה בתבצלר למעה בתבצון כתב שבעים לתת. וכ"ל התקיפה נבהה למעלה ללכת דרך זה למעלה ללצלעות. כ"ל ללצלעות העומדות ממעל כי הגיע נבהה עד נובה הצלעות העליונות ועל זה למר וכן התתחונה וגו' כ"ל וכן עלה העולה אל העליונה תן התתחונה בדרך התיכונה. כ"ל תלבד הדרך שהיה אל העליונה תן התקיפה היה עוד דרך תן התתחונה אל העליונה דרך התיכונה לעלות שתה דרך תעלות (ובצלעות התעבד לא היה תלא דרך עליה התיתה כי שם לא היה תקיפה): (ח) **וראיתי לבית.** כתיתי שהיה לבית גובה לעלות ממעל להצלעות בן היה תקביב בבל כומותי: **מוסדות הצלעות**

מצודת ציון

הוא הדר תה ובבנין שלמה נקלח גם יליע ויקבח ללע לפי שהוא בללע הבית ויליע שהיה תקום לנוע: (ז) **ונסבה.** תלשון קבוב וילתר על בנין התלבנות שהיתה בתתונת עתוד והעולה בה תקבב לת העתוד בדרך הלוכו לו יתלר על בנין התקיפה והוא שם תלך תה שהיה תקבב כל הצלעות תלשון ותדתות: **על העליונה.** לל העליונה: **לתיכונה.** לתתצעים כתו והבניה התיכון (שתות כ"ו) ובלה הלע"ד תתקום בי"ם כתו יבבה לכבח (התליה ט') ובלה לותר בדרך התיכונה: (ח) **מוסדות.** תלשון יסוד: **מלו.** בלה הו"ו תתקום תל"ף וכ"ל קנה שלם:

שֵׁשׁ אַמּוֹת אֲצִילָה: ט רֹחַב הַקִּיר אֲשֶׁר־לַצֶּלַע אֶל־הַחוּץ חָמֵשׁ
אַמּוֹת וַאֲשֶׁר מִנַּח בֵּית צְלָעוֹת אֲשֶׁר לַבָּיִת: י וּבֵין הַלְּשָׁכוֹת
רֹחַב עֶשְׂרִים אַמָּה סָבִיב סָבִיב לַבָּיִת סָבִיב וְסָבִיב: יא וּפֶתַח הַצֶּלַע
לַמָּנַח פֶּתַח אֶחָד דֶּרֶךְ הַצָּפוֹן וּפֶתַח אֶחָד לַדָּרוֹם וְרֹחַב מְקוֹם
הַמָּנַח חָמֵשׁ אַמּוֹת סָבִיב וְסָבִיב: יב וְהַבִּנְיָן אֲשֶׁר אֶל־פְּנֵי הַגְּזֵרָה

תרגום

מְחִיצָא מְשַׁחָה קָנְיָא שִׁית אַמִּין רָחֵי: ט פּוּתְיָא דְּכָתְלָא דְּמָחִיצְתָּא דִּלְבָרָא חֲמֵשׁ אַמִּין וַאֲתַר
שְׁבִיק בֵּית מְחִיצָא דִּלְגָוֵי: י וּבֵין לִשְׁכָתָא פּוּתְיָא עֶסְרִין אַמִּין סְחוֹר סְחוֹר מַקִּיף לְבֵיתָא סְחוֹר
סְחוֹר: יא וְתַרְעָא דְּמָחִיצְתָּא לַאֲתַר שְׁבִיק תַּרְעָא חַד פְּתִיחַ לְאוֹרַח צְפוּנָא וְתַרְעָא חַד פְּתִיחַ
לְדָרוֹמָא וּפוּתְיָא דַּאֲתַר שְׁבִיק חֲמֵשׁ אַמִּין סְחוֹר סְחוֹר: יב וּבִנְיָנָא דְּקֳדָם בְּצוֹרְתָא רוּחַ אוֹרַח

רש"י

הוא מלא הקנה: **שש אמות אצילה.** מ"י רוח יסוד מחיצת הסלע בתוך הארץ היה רחב שם לחוץ מכל למעלה מן הארץ היה רחבו חמש לחוץ כמו שמפורש בענין במקרא של לחריו: **(ט) רחב הקיר אשר לצלע אל החוץ.** מחיצת החדרים הסמוכים להיכל היא מחיצת מערבית: **חמש אמות.** וכן מצינו במסכת מדות בחומה כולה שהוא חמש: **ואשר מנח.** ומקום פנוי היה מונח במקלעות הפנים והלרום שהיכל המזרח והמערב שהיו החדרים מקיפין הם כל הבית ולחומה מקום פנוי היו פתחי החדרים שבמקלעות מזרחיים כמו שלמטה בענין ופתח הצלע למנח כי לא היה לכם פתחים לחדרים לא לצד היכל ולא לצד הסיכל אלא לחוץ שבמקלעות מזרחים לפנים ובמזרחים לרומים היה הפתח בכותל רחבו פחות לחוזו מקום המונח ובחוזו פתח נכנסין לו וממנו לתח הפני ומן הפני אל הסליקי וכן סביב סביב שנינו במסכת מדות שם פתחים לכל אחד ואחד לחד לתח מן הימין ואחד לתח מן השמאל ואחד לתח שעל גביו ואף י"ח כן ואחר מונח ואחר שביק לשון אחר ואחר מונח כלומר וכן לחוזו של לד פנים מן הצלעות ללד בית מונח מקום פנוי היה מונח בין החדרים ובין סביב ובחוזו מקום היו פתחי החדרים כמו שמפורש בענין ופתח הצלע למונח ורחבו היה חמש אמות כמו שהוא לומר ורחב מקום המונח חמש אמות כדפרישית לעיל שלא יהיו החדרים סמוכים לבית כלל ולויר יהיה ביניהם וסביב חמש אמות וכן י"ו ואחר שביק: **בית צלעות אשר לבית.** נגד לויר רוחב הצלעות בקרן הזוית סביב סביב שכתוב במקום המונח חיצו בד' פנות כמשמעו אלא כלומר מכאן ומכאן לרוס ולפון זויות לרומיות מזרחיות וזויות לפונית מזרחית: **(י) ובין הלשכות רחב עשרים אמה.** לשכות היו בחצר החיצונה בלפונית של הסליקי חומתה ופסקן כ' אמה רחב בין מחיצות הלשכות לחחיצות החדרים שבסביב היה ולא היה סביב כן בבנין בית שני אלא בנינן העתיד: **(יא) ופתח הצלע למנח.** ופתח החדרים המיוחדים לחחיצות המונח פנוי בקרן זוית כמו שפירשתי: **(יב) והבנין אשר אל פני הגזרה וגו'.** רחב כל הבנין לרוח המערבית רחב הבית ועוגי הכתלים הלפוניים והלרומיים עם החדרים הלפוניים והלרומיים ועוגי הכתלים לפון ולרוס רחב ע' אמה וכן היה בית שני וכן שנינו בתוספתא מדות בקיר מערבי מן הלפון לרוס ע' אמה ומונה החדרים: **הגזרה.** מ"י בלורחא ומומר לחי שהבית הגבוה קרוי כן והחדרים הסמוכים לאחר סביב לוחם הוא קורא

מצודת ציון

אצילה. כ"ל גדולה והוא מענין ואל תלילי בני יעקב (שמות כ"ד): **(ט) ואשר.** מ"י ואחר והוא מלשון אל מקום: **מנח.** מל' הנחה ועזיבה: **בית צלעות.** כמו לבית הלעות כ"ל לבנין הלעות: **(יב) והבנין.** הוא שם כולל על הלעות והחדרים: **אל פני.** לבני: **הגזרה.** מ"י בלורחא ועל הבית יאמר שהוא גבוה למעל' מהלעות והחדרים כי בלר הוא ענין גבוה וכמ"ש גדולת ובלורים בשמים (דברי ל"ג) כי בנין גבוה הוא מבלר ומשנב:

מצודת דוד

יקוד כתלי הלעות הבנוי בתוך הקרקע היה מלא הקנה ולחוקפו בילוד לחר שם שהוא לחילה כ"ל לחוזו בחולות בני ו' עשרים כי כן היתי מדת הקנה כמ"ש למעלה: **(ט) רחב.** עובי כותל הלעה הפונה לחוץ היתה בת חמש אמות והיקוד מחתם הלעה להבין לחתה: **ואשר מנח.** היה מונח מקום פנוי לבנין הלעות לחר היו של הבית והם היו במקלוע דהוויא מזכחים ולפונים מזכחים בין בית החליפות ובין הלעות כמ"ש בקר בנין הבית וכלחר נלחה בלוחה: **(י) ובין הלשכות.** לשכות היו בחזיות

בחכל ע"ג הוא המחיצות כמ"ש ויציאתי חל הלשכה וגו' (לקמן מ"ב) ולכן לחר שהכל שוין הלשכות כ"ל בין הלשכות הבחוץ הוא המחיצה ובין יקוד כותל המחיצה הנקלחת ג"כ בשם לשכה (כי שם לשכה הוא שם כולל לכל הפרטים) והכלל הזה היה בחר עשרים חמה והיה הוא החליפות והשאר לחומת להבין הוא עובי כותל חלר הבניני וכמ"ש בקר' בנין הבית וכלחר נלחה בלוחה: **סביב וגו'.** כ"ל בשלש הלפון והדרום: **(יא) ופתח הצלע למנח.** פתח הלצע שבמקלוע דלומית מזכחית ולפונית מזכחית היו פתוחים חל מקום הבנוי שהיה במקלעות ההם ושלש הלצעות היו פתוחות זו לזו: **דרך הצפון.** כ"ל חל הלצע העומדת במקלוע הלפון: **ורחב.** ממעבר למזכח: **סביב סביב.** כ"ל בשלש הלפון ובשלש הדרום: **(יב) והבנין.** המחיצות והלצעות חשר עמדו לפני

פְּאַת דֶּרֶךְ־הַיָּם רֹחַב שִׁבְעִים אַמָּה וְקִיר הַבִּנְיָן חָמֵשׁ־אַמּוֹת
רֹחַב סָבִיב וְסָבִיב וְאָרְכּוֹ תִּשְׁעִים אַמָּה: ג וּמָדַד אֶת־הַבַּיִת אֹרֶךְ
מֵאָה אַמָּה וְהַגִּזְרָה וְהַבִּנְיָה וְקִירוֹתֶיהָ אֹרֶךְ מֵאָה אַמָּה: ד וְרֹחַב
פְּנֵי הַבַּיִת וְהַגִּזְרָה לַקְּדִים מֵאָה אַמָּה: ה וּמָדַד אֹרֶךְ־הַבִּנְיָן אֶל־
פְּנֵי הַגִּזְרָה אֲשֶׁר עַל־אֲחֹרֶיהָ וְאַתִּוקֶיהָ מִפְּוֹ וּמִפְּוֹ מֵאָה אַמָּה

*ואתיקיהא קדי

תרגום

מַעַרְבָּא פּוּתְיָא שַׁבְעִין אַמִּין וְכָתְלָא דִּבְנְיָנָא חֲמֵשׁ אַמִּין פּוּתְיָא סְחוֹר סְחוֹר וְאוֹרְכֵיהּ תִּשְׁעִין אַמִּין:
ג וּמְשַׁח יַת בֵּיתָא אוֹרְכָּא מְאָה אַמִּין וּבְצוּרְתָּא וּבְנְיָנָא וְכָתְלָא אוֹרְכָּא מְאָה אַמִּין: ד וּפוּתְיָא
דְּקֻדָּם בֵּיתָא וּבְצוּרְתָּא לְמַדְנְחָא מְאָה אַמִּין: ה וּמְשַׁח אוֹרְכָּא דִּבְנְיָנָא דְּקֻדָּם בְּצוּרְתָּא דְּלַאֲחוֹרָהּ

רש"י

בגין ומכאן פתר גזרה לעכה: **פאת דרך הים.** רוח מערבים: **פאת דרך הים רחב שבעים אמה.** ורחב הבנין לרוח מערבית מלפון לדרום שבעים אמה ואת לך החשבון החת הלפוני ל' וכותלו עבר הרי י"ל ואמת מקום הפנוי בין החת לבית הרי י"ע רחב יסוד הכתלים הי' נבלע בחלל החת ובמקום הפנוי וכותל החיכל עם הרי כ"ה וחללו רחב כ' הרי מ"ה וכותל החיכל דרומי עם הרי כ"ח ו"ט על חתי הדרום סך הכל ע': **וקיר הבנין.** כחלי החתים: **וארכו תשעים אמה.** לורך בנין החתים והמוכה חשעים אמה הלפון והדרום חוץ מבית החליפות שאינו נמנה עמהו לפי שהיה בולע הל החוץ ללפון ולדרום ולא הי' שוה לאחר הבנין שהבית הי' רחב מלפניו שלשים אמה יותר משל אחריו כמו שאמינו החולם עולף על החיכל ט"ו אמה בלפון וט"ו אמה בדרום והוא הי' נקרא בית החליפות שאם גומין את החכיים והורך לוחו בנין מן המזרח למערב עבר אמות כאחרו חשעים אמה לורך ברוחב שבעים שכל הבית הי' לורך אחה ומזה ומזה כמו שמפורש בענין ובמסכת מדות:
(יג) ומדד את הבית אורך מאה אמה. כך הכל עם משך בית החליפות וכן שנינו במסכת מדות החיכל אחה על אחה ברוס אחה מן המזרח למערב אחה כותל לולם אחת ורחבו י"ח כותל החיכל עם ואורכו לרבעים ואמה טרקסין ועשרים אמה בית קדשי הקדשים וכותל עם ואחת עם וכותל החת אחת אמה ולף למעלה בענין כך מפורשם אלא כולם הוץ מאמה טרקסין שכאחוב בו בענין זה שהיה לאמה וכנגדן הוא ממעט לא רואב החת אמה. שהחת שבאמצע רחבו עם וכאלו אחת וכאן רחבו לרבע וכאלו עם שנאמר (כאן) ומוסדות הללעות אלא הקנה. ולמעלה הוא אלר וכוסם אמה שנאמר וקיר הלנע אחת לאוחו: **והגזרה והבניה וקירותיה.** סוף המקרא מפרש את רחבו לומר שך הכל אלא אמה: **(יד) ורוחב פני הבית והגזרה לקדים מאה אמה.** הגזרה והחת שאחריו היה הבניה כמו בנין ועוזי הכתלים הכל אלא אמה הוא שפירשתי למעלה שהבית עולף לפניו רחב הלפים אמה שהולם מרחיב מן החיכל ומן החלים ט"ו אמה ללפון וט"ו אמה לדרום ולא בחלל החולם רחב מחלל החיכל אלא כי בית החליפות מחוצר לחולם מכאן ומכאן: **(טו) ומדד ארך הבנין אל פני הגזרה אשר על אחריה.** עכשיו חוזר ומודד לורך הבית לדרום כמו שמדד ללפון. (מלאחי) וסיומו על אחריה כלומר אחוריים שאחר ומדד על עקיבו כלפי מערב: **ואתיקיהא.** ס"י זויות כלומר עם משך בית החליפות שבזויות

מצודת דוד

הבית מהענר הזה ללפון ולדרום: **פאת דרך הים.** כ"ל רחב הבית עם המקיפות והללעות אלה ואתה היה בצפון המערב ע' אמה והת לך החשבון רואב הבית כ' ובני הכתלים י"ב בולע אלה ולבע אלה כלומר כ"ל בחלק הי' כחליהם י"ב במקום היקודות הרי ע' כחליהם י"ב במקום היקודות מקיפה אלה ומקיפה אלה כ"ל ב' להלן מיקוד רואב הלנע כחליהם י"ב במקום היקודות הרי ע' אמה ויוסר יבואר בקו' בחמון: **וקיר הבנין.** עוזי רואבי הללעות והמקיפות: **סביב סביב.** כ"ל אלה לאחת לכל רואבי המקיפות והללעות מקניב והם הכתלים הפנוים אל החוץ וכין בולע לבולע: **וארכו.** לורך הבית מיקוד רואב בולע המערבי עד בית החליפות היה כ' אמה והת לך החשבון ורואב הבולע במקום היקוד ו' הבולע ד' כוחל בית ק"הק ו' חלל בית ק"הק כ' המחילה המפסקת בין החיכל ק"הק ב' חלל ההיכל מ' כוחל ההיכל שאה ומשם עד כוחל בית החליפות ו' הרי חשעים אמה ועיין בקו' בנין הבית בפי' החמון: (יג) **ומדד.** עשה מדד עד בלות בית החליפות והלולם היה אלה אמה כי רואב המערבי מבית החליפות עם החלל היה כ' אמות ורואב המזרחי היה ה' אמות נמלא רואב הלולם הרי אלה ועיין בקו' בנין הבית: **והגזרה** וגו'. זאה יבאר לאם המקבל לומר הגזרה הוא הבית והלולם והבניה היא הבולע המערבי והרואב בין בולע היה לורך ק' אמה: (יד) **ורחב פני הבית.** כ"ל רואב בית החליפות שאה בצפי הבית עם בנין הגזרה הוא לולם הבית העומד בין בתי החליפות שאה ואה בשאה הקדים הי' ק' אמה כי בית החליפות נמשך ע"י אמה להלן מיקוד רואבי המקיפה אלה ואה: (טו) **ומדד ארך הבנין.** עשה מדד לורך הבולעות שלפני הבית בצוה לרואבי: **אשר על אחריה.** כ"ל אשר הזה על עקבו לבבא לאחור כלפי מערב כי מהחלה מדד בשאת המערב ואת"ז הלך ממערב למזרח למדד בשאת הפנון ואת"ז מדד בשאת המזרח ועשה הזה לבבא לאחור כלפי המערב ומדד בשאת הדרום: **ואתיקיהא** שפו ומפו. כ"ל מדד לאת הבולעות עם רואב בית החליפות העומד בזויות אלה ואלה ובין

מצודת ציון

פאת. עבר ורוח: (יג) **והבניה.** הוא הבולע: **וקירותיה.** כחליה: (טו) **ואתיקיהא.** ס"י זויות: ועל בית החליפות יאמר

וְהַהֵיכָל הַפְּנִימִי וְאֶלְמֵי הַחָצֵר׃ טז הַסִּפִּים וְהַחַלּוֹנִים הָאֲטֻמוֹת
וְהָאַתִּיקִים ו סָבִיב לִשְׁלֹשְׁתָּם נֶגֶד הַסַּף שְׁחִיף עֵץ סָבִיב ו סָבִיב
וְהָאָרֶץ עַד־הַחַלּוֹנוֹת וְהַחַלּוֹנוֹת מְכֻסּוֹת׃ יז עַל־מֵעַל הַפֶּתַח וְעַד־
הַבַּיִת הַפְּנִימִי וְלַחוּץ וְאֶל־כָּל־הַקִּיר סָבִיב ו סָבִיב בַּפְּנִימִי
וּבַחִיצוֹן מִדּוֹת׃ יח וְעָשׂוּי כְּרוּבִים וְתִמֹרִים וְתִמֹרָה בֵּין־כְּרוּב
לִכְרוּב וּשְׁנֵים פָּנִים לַכָּרוּב׃ יט וּפְנֵי אָדָם אֶל־הַתִּמֹרָה מִפֹּה וּפְנֵי־
כְפִיר אֶל־הַתִּמֹרָה מִפֹּה עָשׂוּי אֶל־כָּל־הַבַּיִת סָבִיב ו סָבִיב׃

*נ"א הס' דגוש' *נ"א הס' דגוש'

תרגום

וְזִיוָתָהָא מִכָּא וּמִכָּא מָאָה אַמִּין וְהֵיכְלָא נַיָּאָה וְאוּלְמֵי דַרְתָּא׃ טז סַפָּיָא וְכַוִּין סְתִימִין וְעַתִּיקָא סָחוֹר
סָחוֹר לִתְלָתֵיהוֹן לְקֵבֵיל סַפָּא דְחָפֵי נְסָרִין דְּאַרְעָא סְחוֹר סְחוֹר וְאַרְעָא עַד כַּוָּיָא וְכַוִּין סְתִימָן׃ יז עַד
לָעֵלָּא מִן תַּרְעָא וּמִן בֵּיתָא נַיָּאָה וּלְבָרָא וְעַל כָּל כּוֹתְלָא סָחוֹר מְלָנָיו וּמִלְבָרָא מְשַׁחָן׃ יח וּגְלִיף
כְּרוּבִין וְכוֹתָרָן וְכוֹתַרְתָּא בֵּין כְּרוּבָא לְכְרוּבָא וְתַרֵין אַפִּין לִכְרוּבָא׃ יט וְאַפֵּי אֱנָשָׁא עֲבִיד לְכוֹתַרְתָּא

רש"י

הבית: **וההיכל הפנימי ואלמי החצר.** סופו של מקרא זה לימד מוסב כלפי רישו אלא מחובר למקרא שלאחריו וכן פירושו והסיכל וכן הפנימי שהוא בית קדשי הקדשים וכן חולתי החצר המפורשין למעלה ולימדנו סביב סביב לכל אלו הספים והחלונות האטומות והאתיקים סביב לשלשתם בין לגזרה הוא היכל בין (לחולמות) בין לבית קדשי הקדשים לשלשתן היו הספים מזוזות לפתחיהם ושלשתן היו חלונות אטומות ושלשתן היו אתיקים ולא ידעתי מה הם ואומר אני שהם כתין עמודים מרובעים בולטין בחומת להיזוק וקורין להם פולי"ם בלע"ז:
(טז) נגד הסף שחיף עץ. נסר של ארז ח"י נגד הסף נגד מזוזות הפתח בתוך הלל עובי הפתח היפה בעץ (סה"ק) מלמד: **סביב סביב.** כלומר מזה ומזה בשני צדי חלל הפתח: **והארץ עד החלונות.** מקרקעית החומה עשוי כותל נמוך כנגדו ועולה למעלה עד החלונות וגם החלונות מכוסות בו כמלא שלש החלונות היו אטומות מבפנים כענין שנא' (כאן) וחלונות אטומות לו הבית (סה"ק) וכל זה מבפנים לפי שהיו עתיד עליו לפני זאב שכל הבית טוח בזאב ואין יכולין לטוח זאב על גבי הבנים: **(יז) על מעל הפתח.** בגובה: **ועד הבית הפנימי.** כל הבית קדש הקדשים על כולו: **ולחוץ.** לגד ההיכל: **סביב סביב.** ככל כותלו: **בפנימי ובחיצון.** בבית קדשי הקדשים ובהיכל: **מדות.** מחופה נסרים גדולות עשויות במתכה: **(יח) ועשוי כרובים ותמרים.** ומזמן התרו מצויר כרובים ודקלים: **ושנים פנים לכרוב.** אחד פני כפיר ואחד פני אדם זה פונה לכאן וזה פונה לכאן וכשהיתה התמורה בין כרוב לכרוב היו פני הכפיר לה מכאן ופני אדם מכאן כמו שאומר בענין:
(יט) עשוי אל כל הבית. לבית קדשי הקדשים:

מצודת ציון

בעמדו בזיוה הבית מזה ומזה נשתן לבנין המובח: **(טז) הספים.** מזוזות הפתחים: **האטמות.** הסתומות בתחילה בזיזים וחכה: **והאתיקים.** הם בנין עמודים מרובעים בולטים ממוץ לכותל כתנים מלמטה והולכים וכלים כלפי מעלה ועשויות לחזק וכן לחיק לא פני לחיק (לקמן מ"ב): **שחיף.** ענין לוח וכן מ"י נפכין לחפוף: **(יח) כרובים.** פלוף תיבות כי מכנוס של חיבוק הוא כצייר: **ותמרים.** לוהא לילן תמר:

מצודת דוד

בניהם כ"ל הבלעות ובית החליפות היו ק' אמה: **וההיכל וגו'.** מחובר הוא למקרא שלאחריו לומר בנין ההיכל וכן בנין הפנימי הוא בית קדשי הקדשים וכן חולתי החצר הפנימי כמ"ש **סביב** (לעיל מ') לכל אלה היו הספים וגו': **(טז) סביב לשלשתם.** לכל אלתה הבנינים הנזכרים במקרא שלפנינו היו מזוזות וחלונות לעמודים ואתיקים. כ"ל לכותל היה דמות ולוהא אמה (ואתיקי ההיכל ובית קדשי הקדשים היו בחלקי הבלעות והחלונות היו בגובה ממעל להבלעות): **נגד הסף.** על המזוזה היה מחופה לוח עץ לארך למען יהיה הוא לבלעות ובית החליפות קצה לעמוד זהב: **סביב סביב.** בכל בציבות המזוזה: **והארץ.** וכן מקרקע הבית עד החלונות וגם ממעל להחלונות היו מכוסות בלוחי ארז. כ"ל על הכותל לחוץ מעל הפתח ועד הבית הפנימי הוא בית קדשי הקדשים ולחוץ הוא ההיכל החולה לו ובכל הקיר בין בפנימי הוא בית קדשי הקדשים בין בהיכל הכל היה מחופה בלוחות עץ עשויות בחדה לחוץ זה בזה. ובכל הדבר לומר בלא ה' מקום פנוי מבלי לוחות ארז כי כל הבית היה מלופה זהב והיה לוהך על הלוחות: **(יח) ועשוי כרובים.** על הלוחות הסה היה מקוק לוהם כרובים ותמרים ולפני הזהב היה בולט במקום בלועות הלוחות ושוקע במקום שקיעתן והיה ל"ל בכלה הלוחות על לפני הזהב: **ותמרה בין כרוב לכרוב.** היה מקוק כרוב אחה וכרוב אחה וביניהם תמורה: **ושנים פנים לכרוב.** לכל כרוב היה שני פנים האחד פני אדם והשני פני כפיר, והוא לשני צדי בחור (ועל כי תמונת נופש היה בשל אדם כרובים עם כי היה להם גם פני כפיר: **(יט) ופני אדם.** הכרוב אחה היה פונה פני אדם אל התמורה והכרוב אחה היה פונה פני הכפיר אל התמור' אחה ופני האדם' פונה אל התמור' אחה וכן היה קובד והולך: **עשוי.**

כ מֵהָאָרֶץ עַד־מֵעַל הַפֶּתַח הַכְּרוּבִים וְהַתְּמָרִים עֲשׂוּיִם וְקִיר
הַהֵיכָל: כא הַהֵיכָל מְזוּזַת רְבֻעָה וּפְנֵי הַקֹּדֶשׁ הַמַּרְאֶה כְּמַרְאֵה:
כב הַמִּזְבֵּחַ עֵץ שָׁלוֹשׁ אַמּוֹת גָּבְהוֹ וְאָרְכּוֹ שְׁתַּיִם אַמּוֹת וּמִקְצֹעֹתָיו
לוֹ וְאָרְכּוֹ וְקִירֹתָיו עֵץ וַיְדַבֵּר אֵלַי זֶה הַשֻּׁלְחָן אֲשֶׁר לִפְנֵי יְהוָה:
כג וּשְׁתַּיִם דְּלָתוֹת לַהֵיכָל וְלַקֹּדֶשׁ: כד וּשְׁתַּיִם דְּלָתוֹת לַדְּלָתוֹת
שְׁתַּיִם מוּסַבּוֹת דְּלָתוֹת שְׁתַּיִם לְדֶלֶת אַחַת וּשְׁתֵּי דַלְתוֹת

*נ"א המ' דגוש *נקוד עליו

ת"א המזבח עץ. בכתוב כ"ף מגיעה כ"ו לכתוב ת' מכתוב ל"ו:

תרגום

מִבָּא וְאֵפֵי אַרְעָא עֲבִיד לְכוֹתַרְתָּא מִבָּא גְּלִיף עַל כָּל בֵּיתָא סְחוֹר סְחוֹר: כ מֵאַרְעָא עַד לְעֵלָּא
מְפַתְרָא כְּרוּבִין וְכוֹתָרָן גְּלִיפָן וְכֵן לְכָתְלָא דְּהֵיכְלָא: כא הֵיכְלָא דְּסִפּוֹדֵי מְרָבְּעִין וְאַפֵּי בֵית קַדְּשֵׁי
חֲזָיָה כְּחֶזְוֵי וְכָרְיָה: כב לְקָבֵיל מַדְבְּחָא דְּאָעָא תְּלַת אַמִּין רוּמֵיהּ וְאוֹרְכֵיהּ תַּרְתֵּין אַמִּין
וְזָוָיָן לֵיהּ וְאוֹרְכֵיהּ וְכוֹתָלוֹהִי דְּאָעָא וּמַלֵּל עִמִּי דֵּין פָּתוֹרָא דְּקֳדָם יְיָ: כג וְתַרְתֵּין דַּשְׁן לְהֵיכְלָא
וּלְבֵית קַדְּשֵׁי: כד וְתַרְתֵּין דַּשְׁן אִמְּהָן לְדַשְׁיָא תַּרְתֵּין מַגָּפָן דַּשְׁן תַּרְתֵּין לְדָשָׁא חַד וְתַרְתֵּין דַּשְׁן

רש"י

(כ) וקיר ההיכל. וכן לקיר ההיכל: (כא) מזוזת רבעה. לפי שמעתי בבנין שלמטה מזוזת רבעה היו לה מזוזות מצדי לבדן ומפתן מתחת למקום ממעל ולפי לומר שהמזוזות היו מרובעות: המראה כמראה. ת"י חזוזי כחיזו יקרא כמראה כבוד שראיתי במרכבה על נהר כבר לומר וגם ראיתי בניה קדמי הקדשים: (כב) המזבח עץ. ת"י פתורא דלקבל מדבחא רמזו לומר שהלחן קורא מזבח שהכפר בזמן הזה כמזבח כך שמעתי: ומקצעותיו. רגליו גבו וארכו שהכוזב במקרא הוא גבו גוף השלחן: וקירותיו. מסגרתו: (כג) ושתים דלתות. לכל פתח סוגרים זה לעומת זה אחד במזוזה לפנים ואחד במזוזה לחוץ: (כד) ושתים דלתות לדלתות. לפתח ההיכל היו שתי זוגות דלתות כמו שמצינו במשכן מהם לחדש ללהות היה לו שהיה מבפנים ושהיה מבחוץ שהלוחות נפתחות לתוך הפתח לכסות עוביו של כותל שהי' שם לאחת ושלשה שהלוחות רחבו אמה כשיעור הלי רוחב הפתח וכשם אחת לפנים מן המזוזה כמלא עוביו שהכותל אחת לאחת מגולה וכשהלה שהלוחות נפתח לפנים היה מכסה אותה והפנימיות נפתחות לתוך הבית לכסות אחר הדלתות שכל הבית היה טוח בזהב חוץ מאחר הדלתות רבי יהודה לומר לך שהפנימיות היו עומדות בתוך הפתח וכמין חיסרמיטא היו נקבעות להחורי' הלו שהי' להם ואחת והלו שהי' להם ואחת ואחת הלי שהי' להם מזוזה מכאן ואלי שהי' להם מזוזה מכאן שאחר ושהיה לדלתות שהיה מוסבות לדלתות וגו' וזהו פירושו בין פנימיות ובין חיצונות עומדות בתוך עובי הכותל והלו והלו כנוסות הלי שהי' להם לפנים מן המזוזה הפנימיות נפתחות לתוך ההיצונות והחיצונות לתוך הפנימיות כיצד שהי' לדלתות של חמש אמות נפתחות זו כנגד זו בתוך חמש אמות רחב של עובי הכותל של חוליות היו וכנגד חלציין היו

מצודת דוד

בחמוה הזאת היה עשוי בכל הבית מסביב: (כ) מהארץ. מקרקע הבית עד הכותל שבה ועל הפתח היו עשוי לומה הכרובים והתמורים: וקיר ההיכל. כן היה בכל קיר ההיכל וכפל הכתב לומר שלא היה מקום פנוי מבלי ליוכים:

(כא) ההיכל מזוזת רבעה. מזוזת ההיכל לא היתה עגולה כ"א בחמוה רבוע והעוזי הי' שהיה לחוה ולא היה כן הכותל כי המזוזה עם הכותל שבלד הפתח לא הי' כ"א המזוזה לחוה כמ"ש למעלה: ופני הקדש. כ"ל פתח ק"ק לחה המקדש' שלא כמלאה לחבי כלה בשהיה ההיכל וזה בחמוה המזוזות שלא היו עגולים כ"א בחמוה רבוע לו כ"ל בשביל בחלל ההיכל הנקבע קדש המקד' היא המוכה המולקח לוכה לכל הבית היתה כמלא' כ"ל כחמוה המלוח של כל לחם שעומדת מוכה של השלחן כי כן עמדה המוב' ההיל מוכה של השלחן ועיין בקו' בזין הבית: (כב) המזבח. כ"ל השלחן העומד מול המזבח בן ת"י וכ"ל השלחן הי' עשוי מלוחות עץ ועליו היה לפני הזבח: ומקצעותיו לו. כ"ל הבגליס שבלבבע המקלעות היו מחבין ממנו ולא שבעשו בצ"ע ומחשבו של השלחן לו כ"ל הבגליס שבלבבע המקלעות לחבי לו וגם לבכו זהו גבו שהוא שחיה השלחן וגם קיבותיו הם הבחלים הקבועים מבגל לבגל ומחבה גב השלחן הכל היה מעץ ועל העץ היה לפוי זהב: וידבר אלי. כ"ל המלאך הדובר בו: זה השלחן אשר לפני ה'. כ"ל מה שלחים עומד לפני בית ה' הוא קדש הקדשים הבה זהו השלחן: (כג) ושתים דלתות. בחמל עובי המזוזות היו קבועות שתי דלתות לחחת מסוכה כלפי פנים ולחחת כלפי החוץ: ולקדש. זה ק"ק: (כד) ושתים דלתות לדלתות. כ"ל כל דלת היתה חלוקה לשתים והיו קבועות זו לעומת זו חלק לחת במזוזה לפנים ולחת לעומת' במזוזה לחוץ וכשהן נסגרות היו קבועות כל חלק הפתח: שתים מוסבות דלתות. כ"ל חלו השתים היה הדלתות מוסבות החלי לח החלי והוסיף לנקב שתים לדלת

מצודת ציון

(כא) רבעה. מרובעת וכ"ל לח עגולה לחבל לח היתה שוה הלעלה: (כב) ומקצעותיו. ענין זויות כמו ולמקצעות המשכן (שמות כ"ו): (כד) מוסבות. מל' סבוב:

לָאַחֲרֵנָּה: יי וַעֲשׂוּיָה אֲלֵיהֶן אֶל־הַלְּתוֹת הַהֵיכָל כְּרוּבִים וְתִמֹרִים
כַּאֲשֶׁר עֲשׂוּיִם לַקִּירוֹת וָעָב עֵץ אֶל־פְּנֵי הָאוּלָם מֵהַחוּץ: יי וְחַלּוֹנִים
אֲטֻמוֹת וְתִמֹרִים מִפֹּה וּמִפֹּה אֶל־כִּתְפוֹת הָאוּלָם וְצַלְעוֹת הַבַּיִת
וְהָעֲבִים:

מב א וַיּוֹצִיאֵנִי אֶל־הֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה הַדֶּרֶךְ דֶּרֶךְ הַצָּפוֹן וַיְבִיאֵנִי
אֶל־הַלִּשְׁכָּה אֲשֶׁר נֶגֶד הַגְּזֵרָה וַאֲשֶׁר־נֶגֶד הַבִּנְיָן אֶל־הַצָּפוֹן:
ב אֶל־פְּנֵי אֹרֶךְ אַמּוֹת הַמֵּאָה פֶּתַח הַצָּפוֹן וְהָרֹחַב חֲמִשִּׁים אַמּוֹת:

*נ"א הם' דגוש' *נ"א הם' דגוש' *נ"א חסר י'

תרגום

לְאוֹחֳרַנְתָּא: כה וּגְלִיף עֲלֵיהֶן עַל דָּשֵׁי הֵיכְלָא כְּרוּבִין וְכוֹתָרָן כְּמָא דִּגְלִיף עַל כּוֹתְלָא וְסִקְפָתָא
דְּאָבָא עַל אַפֵּי אוּלְמָא מִלְּבָרָא: כו וְכִוִּין סְתִימָן וְכוֹתָרְהָא מְבָּא וּמִכָּא עַל כַּתְפֵי אוּלְמָא וּמְחִיצָת
בֵּיתָא וְסִקְפָתָא:

מב א וְאַפְּקַנִי לְדַרְתָּא בָּרַיְתָא בְּאוֹרַח תַּרְעָא דְּפָתֵיחַ לְאוֹרַח צְפוֹנָא וְאֵעֲלַנִי לְלִשְׁכְּתָא דְּקֳדָם
בְּצוּרְתָּא וְדָקֳדָם בִּנְיָנָא לְצִפּוֹנָא: ב לְקֳבֵל אוּרְכָּא דְּאַמִּין מְאָה תַּרְעָא חַד דְּפָתֵיחַ לְצִפּוֹנָא

רש"י

נקפלות למחוריה כספוחמין חומן כמין פנקסחות של עץ שכותבין עליהם בעט ברזל שנקפלות זו לחורי זו כמלה כשנקפלות עמדו על שמי חומת ומחלה וכשנפתחות זו לעומת זו מכסות חמש חומת של עובי הכותל: (כה) ועב עץ אל פני האולם. ועב ערי"ף בלע"ז לשון קורות בהיכל לכותפות של תרז היו קבועים מכותלו של היכל לכותל של חולם כדי שלא יבעט כן שניהו במסכת מדות וזכו ועב יולא מכותל הביח וכא אל פני החולם מבחוץ: (כו) אל כתפות האולם. לשתי עברי הפתח: וצלעות הבית והעבים. והרחני לצלעות ואת העובים ואמרו רבותינו ז"ל לצלעות הבית אלו המלבנין והעובים אלו הן מרישות ומה הן מלבנין תרזיס שבותיהן ברחב שכחלים להניח עליהם רחבי הקורות:

מב (א) ויוציאני. מן החלר הפנימי: אל החצר החיצונה. בשער הלפון שבוחך למעלה ושער לחלר הפנימי נגד השער לצפון ואוה היה נתון בחמלע חורך עזרת ישראל שהוא אחה אמה: ויבאני אל הלשכה אשר נגד וגו'. אל אחה מהלשכות הרחבוות אי נמי אל מקום הלשכות קנברי"ך בלע"ז שם הלשכות העומדות בלפון בביח המובדלות עשריס אחה מן החלים כמו שאמור למעלה ובין הלשכות רחב עשריס אמה סביב לביח ואין אדם יכול ליכנס לאותן לשכות ולא לחויר רחב העשריס שביניהם ובין החלים אלא דרך החלר החילוני כמו שמפורש למטה בענין שכרי אמר שהחלר הפנימי אחה על אחה מרובע לפני הביח למזרח ואמר על רחב הביח לקדים אחה אמה נמלא רחב הביח חוסה אחה רחב החלר הפנימים ואינו יכול ליכנס לפנים מלידי הלשכות לא לנפון ולא לדרום לכך הולרך לבוא לאותן הלשכות דרך החלר החילוני הלפונים: אשר נגד הגזרה. אותן הלשכות היו כנגד כל אחה אמה של אורך הביח מן המזרח למערב כמו שאמור בענין הלשכות שלנו והיה על פני הסיכל אחה אמה: (ב) אל פני ארך אמות המאה פתח הצפון. אל פתח הלשכה שהוא

מצודת ציון

(כה) ועב עץ. כמו ועץ עב: כתפות. עבר ולד: וצלעות. הם הקיטות הבוכנות על לחמי הכחלים ועליהם מניחים לחמי קורות הממקה והוא מלבון בלע ולד כי המה בלחדי הבית: והעבים. הם קורות המקיה החמה עבים קלח:

מב (א) הגזרה. זה ההיכל ובית ק"הק: הבנין. הם הלבנות

ועב עץ. קורה עבה ביותר מעץ היה קבוע בצבין כותל ההיכל ומשך אל פני כותל האולם מהמוץ כלפי החלר הפנימי וזה היה לחזק הבנין שלא יבעט ולא יחוש לפי רוב הגובה: (כו) וחלונים אטמות. בחולם היו חלונות קטנות בחילה בהיכה חכה: ותמרים. כותבות בלוחות חילני חמר היו בכחפות האולם מזה ומזה על המזוזות ממעל לדבר שהיה בכל המזוזות: וצלעות הבית. כ"ל גם בכלני בלשון הבית הם הקורות המוכבות על הכחלים והעובים הם קורות החקיה שהמה עבים קלח:

מב (א) ויוציאני. כולילו מן ההיכל אל החלר החילוני דרך מלר הפנימי: הדרך דרך הצפון. כ"ל הדרך שהוליך אותי היה דרך פחח לפון: אל הלשכה. כ"ל אל קבולם הלשכות לשר עמדו מול הבנין ומול הבנין אל אותן הלשכות שעמדו בצפון לפון כמוקים עשריס אמה מיסוד כותל המקיפה כמ"ש ותין הלשכות רחב עשריס אמה (לעיל מ"ו): (ב) אל פני ורך. והרחב ורך.

מצודת דוד

לחמה וגו' כ"ל כל חלק מכל דלת היתה חלוקה עוד לשתים ע"י חוליות והיתה נקבלת לחחוכיה וסוגר חניה לח חליה והיה ח"כ בכל חלק כניעית הדלת וכשהן נסגרות היו קומחות כל הלל הפחח ועיין בקו' בנין הבית: (כה) אליהן. כמו עליהן ומוזכ ומצכם על דלחות ההיכל וכן על דלחות ק"הק היה חקוק לוחם כרוביס ותחרים כמו שהיה חקוק על הקירות: ועב עץ. קורה עבה ביותר מעץ היה קבוע בצבין כותל ההיכל ומשך אל פני כותל האולם מהמוץ כלפי החלר הפנימי וזה היה לחזק הבנין שלא יבעט ולא יחוש לפי רוב הגובה: (כו) וחלונים אטמות. בחולם היו חלונות קטנות בחילה בהיכה חכה: ותמרים. כותבות בלוחות חילני חמר היו בכחפות האולם מזה ומזה על המזוזות ממעל לדבר שהיה בכל המזוזות: וצלעות הבית. כ"ל גם בכלני בלשון הבית הם הקורות המוכבות על הכחלים והעובים הם קורות החקיה שהמה עבים קלח:

מב (א) ויוציאני. כולילו מן ההיכל אל החלר החילוני דרך מלר הפנימי: הדרך דרך הצפון. כ"ל הדרך שהוליך אותי היה דרך פחח לפון: אל הלשכה. כ"ל אל קבולם הלשכות לשר עמדו מול הבנין ומול הבנין אל אותן הלשכות שעמדו בצפון לפון כמוקים עשריס אמה מיסוד כותל המקיפה כמ"ש ותין הלשכות רחב עשריס אמה (לעיל מ"ו): (ב) אל פני ורך. והרחב ורך.

ג נֶגֶד הָעֶשְׂרִים אֲשֶׁר לֶחָצֵר הַפְּנִימִי וְנֶגֶד רִצְפָּה אֲשֶׁר לֶחָצֵר
הַחִיצוֹנָה אַתִּיק אֶל־פְּנֵי־אַתִּיק בַּשְּׁלִשִׁים: ד וְלִפְנֵי הַלְּשָׁכוֹת

תרגום

וּפוּרְעָנָא חַמְשִׁין אַמִּין: ג לְקִבֵּיל עַסְרִין דִּלַדְרָתָא גַּוֵּיתָא וּקְבִיל דִּלְצִפּוּנָא רְצַפְתָּא דִּפְתִיחָא
לַדְרָתָא בָּרֵיתָא זֵוֵי לֶקְבִּיל זֵוֵי מְתַלְתִּין: ד וְקֻדָּם לִשְׁכָתָא מַהֲלַךְ עַסַר אַמִּין פּוּתְיָא לְגַו אוֹדַח

רש"י

פומה לגפון לחצר החיצונה ורוחה כנגדו חמשים אמה רחב על הכותל גפוני של חצר החיצונה ומזרך מאה אמה שהרי הלשכות מחזיקות מן המזרח למערב מאה אמה ורחבו מן הגפון לדרום חמשים אמה כמו שאמור למטה בענין והלל החצר החיצונה מאה אמה רחב כמו שאמור למעלה ויתר משער של שער מאה אמה נמצא לפני הלשכות חלל חויר מזרך מאה אמה ורחב חמשים: **(ג) נגד העשרים אשר לחצר הפנימי.** כל זה סיתן מקום הלשכות לגד העשרים ורחב חויר אשר לחצר הפנימי סביב סביב לבית כמו שאמור למעלה וכין הלשכות רחב עשרים אמה: **ונגד רצפה אשר לחצר החיצונה.** שאמרנו למעלה שעליה היתה החצר מוקפת סביב לה: **אתיק אל פני אתיק.** לג ידעתי מהו. (חו') אתיק של פני אתיק. אתיק הוא עמוד כמו **שפירש** רש"י נמי לעיל והאתיקים סביב לשלשתם שהם עמודים והלשכות העליונות היינו לשכות עלית שהצר ומסך וקורת אותם עליונות לפי שהם בגובהו של בר כמו שפי' רש"י גבי ומתחת הלשכות האלה וכפי פירש על הסלר והלשכות העליונו' שהם בגובהו של בר שיש מהם היו קצרות כלומר אינם רוחבות לפי שהאתיקים היו ממעטים בהם בכן דרך הבנאים לחזק מלאכת בנייתם לעשות עמודים עד שני שלשתי החומה ומהם ואילך כלים ומשפעים ולכך השלישים אינם קצרים והיינו דקאמר כי משולשות הנה ואין להם עמודים לפי שאין לריך חיזוק כמו מלמטה ואין להם עמודי כעמודי התחרות כלומר עמודי לשכות אלו אינם כשאר עמודים שהאר עמודים מיושבי' אלל החומה למיזוק אבל הני בעודי החומה בולטים למוץ ולפניהם לכך חוכלים מן הבנין (בפרשה זו בפסוק ו') גל כן נאלל כתרגומו דמיקן לפי שהם בעודי החומה בולטי' למוץ ולפניהם מתיזקים הלשכות: **מהתחתונות ומהתיכונות מהארץ.** לגד הארץ (כך מלאתי בשם אחד גדול): **בשלשים.** תרגם יונתן מתלתין משמע שהיו לוחן לשכות משולשות שלש זו למעלה מזו וגם התקרלות מוכיחין כן שהוא לומר והלשכות העליונות קלרות מהתחתונו' והתיכונות ואני לא יכולתי להבין בשלשה התקרלו' שלזו כלל מהו כי יוכלו לתיקים מה שם לומם לתיקים ושיהל לוכלות מן העליונו' ואינם לוכלות מן התחתונות ומן התיכונו' ונעשה שהוא מוכן לדבר כי משולשות הנה ואין להם עמודים לא ידעתי להבין זו: **על כן נאצל.** תרגם יונתן לתיקן (ואכ"י ל"ה הי"ה ל"ת ר"ב ול"ת עוי"ר בכ"ל הבני"ן הז"ה אל"ת כמ"ו שתרחו"י מ"ן הסמי"ם): **(ד) ולפני הלשכות מהלך עשר אמות רחב אל הפנימית דרך אמה אחת.** נרחה בעיני לפי שחלל החיצונה רחב מאה מלפון לדרום ומהן הלשכו' רחב חמשים ולפניהם חויר חמשים לגד לפון שרי כאן כל רחב החצר נמצא כל רחב החצר שהוא חויר בין הלשכות לבין זויות בית התליפות כלום ואין מבוא ליכנס בו לחויר העשרים שבין הלשכות והחוצים נמצא כי חויר עשרים אמה המפסיק בין החוצים והלשכות הוא ט"ו אמו' שאחורי בית התליפו' ונוסף עליהם חמם אמו' ואת אחתר ל"כ נמצא חויר חמם אמות בין זויות התליפו' לזויות הלשכו' שרי עודי כותל המפסיק בין חצר הפנימי ובין חצר החיצונה הבא מן המזרח למערב סותמו שהרי עודיו שם אמות

מצודת דוד

כ"ל הניחו של פתח הלפוני הפונה מול כותל חצר החיצוני לחצר לפניה חויר חצר שלו לוכך מאה אמה שהרי נכותב חמשים אמה כי רחב הלשכות היו כ' אמה ולכאן מאה אמה כמ"ש נענין והיו ל"ב מוקיקים מכותל חצר חיצונה חמשים אמה הרי ל"ב חויר החלל שלשיהם מאה לוכך וחמשים רחב ועיין בקונט' בנין הבית ובלוחה: (ג) **נגד העשרים וגו'.** נותן קיתון על מקום הלשכות הם ולותר העבר מזה היה מול חלל חויר עשרים שהמלך שלפני יקוד כותל המקיפה זהו ל"ת ובין הלשכות רחב עשרים אמה (לעיל מ"ל): **הפנימי.** כ"ל בעבר הפנימי מהלשכות היה פונה מול חלל החויר הזה: **ונגד רצפה וגו'.** כ"ל והעבר מזה היה מול הלשכה מהחלר כמ"ש ולשכה עשוי לחצר סביב (לעיל מ'): **החיצונה.** כ"ל עבר החיצונה מהלשכות היה פונה מזל הכתב' הזה: **אתיק אל פני אתיק.** כ"ל עמודי הלשכות הכתב היו זה לעומת זה עמוד בעבים מול עמוד מנחתך: **בשלשים.** כ"ל כן היה בעבור שהלשכות הכה היו שלשה עליות זו על גב זו והבנין גבוי ולכן היו עמודים כשולים זה מול זה לחזק הבנין: (ד) **ולפני הלשכות וגו'.** כ"ל הנכנס לחויר חלל העשרים שלפני הלשכות היה לו מהלך פשר אמות כחב בית החליפות לבוא אל עבר הפנימים מהלשכות והלך שם דרך פלגה אמה אחת כחב וחבו לפי שלשה היה דרך לבוא בחלל עשרים האמה שבעבר הפנימי מהלשכות לא מחלר הפנימי כי לא היה שם מקום להיות פתח כי כותל בית החליפות נמשך עד המקלוע ושם היו הלבונות להעמין הכיריים כמ"ש נקו' בנין הבית ולא היה מקום על פתח ולא מחלר החיצונה כי בית החליפות ועודי כותל חלר הפנימי קאמו כל כותב הלל עשרים האמה ועוד נכנס אמה לתוך בכותל הלשכות כמ"ש נקו' בנין הבית ובאותה המעבר היה קותם מקום המיוחד לבגל ק"ק ולהיות דרך כניסה בי' פלגה נחב אמה נקוב כותל חלר הפנימי שחלל כותל הלשכות ותוכך הבגל היה בי' חול **פלגי** שכנכנס בכותל ההיא בכותל הלשכות ועוד אמה להלן ומשם בי' בגל' כותב אמה נחוכך מתם אחות כלבי המעבר עד כלות **פלגי** בכותל ההיא המכסה עודי כותל בית החליפות ובכאבר נגלה בגוי' ועיין נקו' בנין הבית ח"ם ולפני הלשכות כ"ל הנכנס לחויר

מצודת ציון

והמקיפה: (ג) **רצפה.** ענין הלעה מניחים למדרך הרגל: **אתיק.** עמוד מכונע בולט מהכותל כתב מלמעה והולך וכלה מלמעלה והוא עשוי לחזק וכן והאתיקים (לעיל מ"ל): **בשלשים.** מל'

מְהַלֵּךְ עֶשֶׂר אַמּוֹת רֹחַב אֶל־הַפְּנִימִית דֶּרֶךְ אַמָּה אֶחָת וּפְתָחֵיהֶם
לַצָּפוֹן: ה וְהַלְּשָׁכוֹת הָעֶלְיוֹנֹת קְצָרוֹת כִּי־יוּכְלוּ אֵתִיקִים מֵהֵנָּה
מֵהַתַּחְתֹּנוֹת וּמֵהַתִּיכֹנוֹת בִּנְיָן: ו כִּי מְשֻׁלָּשׁוֹת הֵנָּה וְאֵין לָהֶן
עַמּוּדִים כְּעַמּוּדֵי הַחֲצֵרוֹת עַל־כֵּן נֶאֱצָל מֵהַתַּחְתֹּנוֹת וּמֵהַתִּיכֹנוֹת
מֵהָאָרֶץ: ז וְגָדֵר אֲשֶׁר־לַחוּץ לְעֻמַּת הַלְּשָׁכוֹת דֶּרֶךְ הֶחָצֵר הַחִצֹונָה
אֶל־פְּנֵי הַלְּשָׁכוֹת אָרְכּוֹ חֲמִשִּׁים אַמָּה: ח כִּי־אָרֹךְ הַלְּשָׁכוֹת
אֲשֶׁר לֶחָצֵר הַחִצֹונָה חֲמִשִּׁים אַמָּה וְהִנֵּה עַל־פְּנֵי הַהֵיכָל מֵאָה

"בנ"א ויבלו"

תרגום

אַמְתָא חֲדָא וְתַרְעֵיהֶן פְּתִיחִין לְצַפּוֹנָא: ה וְלִשְׁכָתָא עִלָּיְתָא דְּחִיקָן אֲרֵי נְסִיבָן זִינָא מִנְּהֶן מֵאַרְעָיְתָא וּמִמְּצִיעָתָא בִּנְיָנָא: ו אֲרֵי מְתַלְּתָן אִנּוּן וְלֵית לְהוֹן עַמּוּדִין כְּעַמּוּדֵי דָּרְתָא עַל כֵּן דְּחִיקָן מֵאַרְעָיְתָא וּמִמְּצִיעָתָא מֵאַרְעָא: ז וְכָתְלָא דִּלְבָרָא לְקִבֵּיל לִשְׁכָתָא אוֹרַח דַּרְתָּא בָּרְיָתָא דְּקֻדָּם לִשְׁכָתָא אוֹרְכֵּיהּ חַמְשִׁין אַמִּין: ח אֲרֵי אוֹרְכָּא דִּלְשָׁכָתָא דִּלְדַרְתָּא בָּרְיָתָא חַמְשִׁין אַמִּין

רש"י

וּלְמַטָּה כֻּלָּה לְתוֹכָהּ זוֹיִת לְסוֹף מֵאָה אוֹרֶךְ עַל מִנְיַן הַפְּנִימִיּוֹת אֵל זוֹיִת הַחִלּוּפִין לְפִיכָךְ אֵין מְבוֹאָן לְתוֹכָהּ מִזְּוִיר עֶשְׂרִים לֹא בַּפְּנִימִיּוֹת וְלֹא בַּחִיצוֹנוֹת אֶלָּא מ"כ הֵיכָא מַשְׁפִּיעַ וְכוּלָּם כְּפוּסִים מִכָּל סוֹף חוֹמָה שֶׁבֵּין שְׁתֵּי הַחֲלֹנוֹת שׁוֹפֵעַ בְּתוֹךְ חֵצֶר הַחִיצוֹנָה לוֹ בַּפְּנִימִיּוֹת בְּעוּבְיֵי הַחוֹמָה לְתוֹכָהּ כְּדֵי כְּנִיסַת מַדָּס וְנִכְנָס לְתוֹךְ מְזִיר חֲמֵשׁ לְמִנְיַן שֶׁבֵּין כָּתֵל לַחֲלִיפוֹ לְכוֹתֶל הַלִּשְׁכָּה וְהוֹלֵךְ בְּעוּבְיוֹ מְזִיר לֹא מַעֲרִיב עֶשֶׂר לְמַעְלָה וְסַם כֻּלָּה מַסֵּךְ בֵּית הַחֲלִיפוֹ וְנִכְנָס לְתוֹךְ מְזִיר רוֹחַב עֶשְׂרִים וְזֶהוּ שֶׁלְּמַטָּה מֵעֶשֶׂר לְמַעְלָה רוֹחַב לִבּוֹ אֵל הַפְּנִימִיּוֹת וְדֶרֶךְ לְמַטָּה שֶׁהָרֵי נִכְנָס בּוֹ דֶּרֶךְ פֶּתַח לְמַטָּה שֶׁפּוֹשֵׁעַ וְכוּלָּם בְּתוֹךְ הַחוֹמָה וְלִמְטָה קוֹרְסוֹ מַהֲלַךְ רוֹחַב אַלָּה סִיהּ לוֹ לוֹמַר מַהֲלַךְ עֶשֶׂר לְמַטָּה לְפִי שֶׁלְּמַעְלָה בֵּין הַחֲלִיפוֹ הוּא רוֹחַב לְפִי שֶׁבֵּין הַחֲלִיפוֹת מִן הַכֹּתֶל לַדֶּרוֹם ט"ו לְמַטָּה וּמִן הַמִּזְרָח לַמַּעֲרָב אֵינוֹ אֶלָּא עֶשֶׂר לְמַטָּה: **וּפְתָחֵיהֶם לַצָּפוֹן.** וּפִתְחֵי הַלִּשְׁכּוֹת הָללוּ לַצָּפוֹן מֵעֲלֵיהֶן וְזֶהוּ פֵּירוּשׁ שֶׁל פֶּתַח הַצָּפוֹן הַכָּתוּב לְמַעְלָה מִמֶּנּוּ עֶשֶׂר אַמּוֹת: **וְהַלְּשָׁכוֹת הָעֶלְיוֹנוֹת וְגוֹ'.** (ו) **כִּי מְשֻׁלָּשׁוֹת הֵנָּה וְגוֹ'.** לֹא הִכְנִיסוּ בְּסֵפֶר כְּלוּם: **כִּי יוּכְלוּ אֵתִיקִים.** כְּמוֹ יִתְכְּלוּ וְהוּא עִנְיַן הַמַּעֲרֶכֶת בְּמִשְׁנֵה הַחֵלֶב וּכְדַז"ל כְּמָה לְהוֹתִיר בְּתִכְלוֹת (ב"ב י"ד): **וּמֵהַתִּיכֹנוֹת.** מֵהַאֶמְצָעִיּוֹת: (ו) **נֶאֱצָל.** עִנְיַן הַכֶּתֶם כְּמוֹ מֻצָּלָת לִי בְּכִכָּר (בְּרָכוֹת כ"ז): (ז) **וְגָדֵר.** כּוֹתֶל:

מצודת ציון

מַהֲלַךְ: (ד) **מהלך.** כ"ל דֶּרֶךְ וְכֵן: (ה) **קצרות.** מִלְּשׁוֹן קְצָרוֹת וְכוֹתְלוֹת: **יוכלו.** כְּמוֹ יִתְכְּלוּ וְהוּא עִנְיַן הַמַּעֲרֶכֶת בְּמִשְׁנֵה הַחֵלֶב וּכְדַז"ל כְּמָה לְהוֹתִיר בְּתִכְלוֹת (ב"ב י"ד): **ומהתיכונות.** מֵהָאֶמְצָעִיּוֹת: (ו) **נאצל.** עִנְיַן הַכֶּתֶם כְּמוֹ מֻצָּלָת לִי בְּכִכָּר (בְּרָכוֹת כ"ז): (ז) **וגדר.** כּוֹתֶל:

מצודת דוד

הַחֵלֶב שֶׁלְּפְנֵי הַלִּשְׁכּוֹת הִיא לוֹ מַהֲלַךְ עֶשֶׂר לְמַעְלָה כְּמוֹ **נְטוּל** עַל עֶצֶם הַפְּנִימִיִּים מֵהַלִּשְׁכּוֹת מִמֶּנּוּ, נִמְצָא הַפֶּתַח שֶׁל כּוֹתֶל מִזְּכִי עַל בֵּית הַחֲלִיפוֹת וּמִמֶּנּוּ, מוֹל כֹּתֶל בֵּית הַחֲלִיפוֹת לְכוֹתֶל הַמַּעֲרָבִי וְהוֹלֵךְ מ"כ סַם בְּכוֹתֶב דֶּרֶךְ לְמַטָּה עַל הַפֶּתַח: **וּפְתָחֵיהֶם.** מִפְּנֵי הַלִּשְׁכּוֹת הָהֵם הָיוּ בְּעֵבֶר הַלִּשְׁכּוֹנִי מוֹל הַלִּשְׁכָּה הַחִיצוֹנָה: (ה) **והלשכות העליונות.** הַלִּשְׁכּוֹת הַלָּלוּ שֶׁעוֹמְדוֹ בְּמַעֲלֵי הַכֹּל כְּפִי הַמַּעֲרָב הָיוּ לְכוֹת וְתִכּוֹנוֹת מִבִּנְיָנִים כִּי הַתִּיקִים שֶׁהָיוּ מִבְּפָנִים כְּמ"ם לְמַעְלָה הֵם מִמֶּעוּ מִהֶן לַח הַחֵלֶב וּמִזֵּל וְיֵיכֵם וּן הַפַּסְתְּנוֹת וּמִן הַתִּיכוֹנוֹת מֵעֲשׂוּ בְּנִין הַתִּיקִים לַח הַחֵלֶב לְצֵל וּן הָעֶלְיוֹנוֹת לֹא מֵעֲשׂוּ לַח הַחֵלֶב כִּי לֹא עָלוּ שָׁמָּה כִּי כְּבָר נִתְמַלֵּא הַבִּנְיָן מִמֶּה שֶׁהָיוּ הַתִּיקִים בְּתַחְתּוֹנוֹת וּבְתִיכוֹנוֹת: (ו) **כי משלשות הנה.** בֵּית לֵימֹן מֵעֵשׂ לְמָה הִיא הַתִּיקִים בְּפִנּוֹת לְמַעֲלָה הַחֵלֶב וּלְמַטָּה כִּי לְפִי מִבְנֵה הַלִּשְׁכּוֹת הָיוּ מִשְׁלָשׁוֹת אֵלֶּה עֶלְיוֹת זוֹ עַ"ג זוֹ וְלָכֵן לְיֵיל לְמַזֵּל הַבִּנְיָן: **ואין להן.** כ"ל אֵין תּוֹעֶלֶת לָהֶן בַּעֲמוּדִים כְּלִפְנֵי הַמָּוֹן לְצֵד כְּדֶרֶךְ עַמּוּדֵי הַחֲלוֹנוֹת וּמֵהֵיכוֹנוֹת מֵהַלְכָן כִּי לֹא יִתְמַזְּקוּ בְּאֵלֶּה: **עד כן וגו'.** כ"ל הוֹאִיל וְהִיא לְתוֹכָהּ לְעֻמַּת עֲמוּדִים גַּם בְּצִנְיָם לָכֵן נִלְקַח וְנִפְחָת מֵהַלִּשְׁכּוֹת הַתַּחְתּוֹנוֹת וּמֵהַתִּיכוֹנוֹת מֵהַלְכָן כְּלָה לְזֵמֶר כְּלִפְנֵי הַלִּשְׁכָּה מֵעֵבֶר הַחִיצוֹנָה מֵעֵבֶר הַחֵלֶב לֹא כְּלִפְנֵי הַחֵלֶב, כִּי הַתִּיקִים הָיוּ הוֹלְכִים וְכוֹלִים כְּלִפְנֵי מַעֲלֵי וְלֹא הִגִּיעוּ עַד הַחֵלֶב, כִּי כְּבָר נִתְמַזֵּק הַבִּנְיָן וְעַיֵּן בְּלוּרִי: (ז) **וגדר וגו'.** כ"ל כּוֹתֶל הַגְּלוּיָה מִמֶּנּוּ כְּלִפְנֵי הַלִּשְׁכּוֹת וְלִמּוּדָהּ בְּיִתּוּר לְמַה דְּלֵךְ הַלֵּב מִיּוֹמָה. כ"ל הַסּוֹבֵב, לְחֵלֶב הַחִיצוֹנִי לֹא כְּלִפְנֵי הַלִּשְׁכּוֹת לְמִזְכֵּן: **ארכו.** מוֹרֵךְ הַכּוֹתֶל הַסּוֹבֵב הַכֹּתֶל הַגָּלוּי, מִמְּנוּ הִי' מְמַשִּׁים לְמַה לְמַה הִיא, נִכְנָס, מִעֵין הַכּוֹתֶל ע"י כּוֹתֶל הַבִּנְיָנִי כְּלֹא נִגְלֶל וְנִגּוֹל וְהִיא לְמַה, שֶׁהַכֹּל, לְמַגֵּל, כִּי בְּלַמַּה הִי' לוֹרֵךְ הַכּוֹתֶל כ"ל לְמַה כִּי מִכּוֹתֶל הַלֵּב הַבִּנְיָנִי עַד כּוֹתֶל הַחִיצוֹנִי הִי' מִפֹּה לְמַה, וְהַחֵלֶב מִמֶּנּוּ, עַד הַלִּשְׁכּוֹת הִי' מְמַשִּׁים לְמַה כ"ל כִּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת עַל לְמַה שֶׁהִיוּ נִכְנָסוֹת בְּעוּבְיֵי כּוֹתֶל הַלֵּב הַבִּנְיָנִי לְמַבֵּל הִיא, נִכְנָסָה מֵעֵין הַרוּחָה לְמַבֵּל בְּמַבָּט הַמַּעֲרָב הִי' נִכְלָה בְּלַמַּה כ"ל לְמַה מֵהַלִּשְׁכּוֹת וְעַד לְמַה

אַמָּה: ט וּמִתַּחַת הַלְּשָׁכוֹת הָאֵלֶּה הַמְּבוֹא מֵהַקָּדִים בְּבֹאוֹ לָהֶנָּה
מֵהֶחָצֵר הַחִצֹנָה: י בְּרֹחַב ו גֶּדֶר הֶחָצֵר יֶרֶךְ הַקָּדִים אֶל־פְּנֵי
הַגִּזְרָה וְאֶל־פְּנֵי הַבִּנְיָן לְשָׁכוֹת: יא וְדֶרֶךְ לִפְנֵיהֶם כְּמַרְאֵה
הַלְּשָׁכוֹת אֲשֶׁר דֶּרֶךְ הַצָּפוֹן כְּאָרְכָּן כֵּן רָחְבָּן וְכָל מוֹצָאֵיהֶן
וּכְמִשְׁפְּטֵיהֶן וּכְפִתְחֵיהֶן: יב וּכְפִתְחֵי הַלְּשָׁכוֹת אֲשֶׁר דֶּרֶךְ הַדָּרוֹם
פֶּתַח בְּרֹאשׁ דֶּרֶךְ דֶּרֶךְ בִּפְנֵי הַגְּדֵרֶת הַנִּינָה דֶּרֶךְ הַקָּדִים בְּבוֹאָן:

*ומתחת הלשכות קרי *המביא קרי

תרגום

וְתִנְיָן עַל אַפֵּי הֵיכְלָא מְאָה אַמִּין: ט וּמִלְרַע לְלִשְׁכָתָא דְּאִלֵּין מַעֲלָנָא מִמַּדְנָחָא דְּעָלִין לְהֶן מִדְּרָתָא
בָּרַיְתָא: י בְּפוּתְיָא דְכָתְלָא דִּדְרָתָא בְּאוֹרַח מַדְנָחָא דַּקְדָם בְּצוּרְתָא וְדִקְדָם בְּנְיָנָא לִשְׁכָן: יא וְאוֹרַח
קֳדָמֵיהוֹן כְּחֵזוּ לִשְׁכָתָא דִּדְפָתְיָן לְאוֹרַח צְפוּנָא כְּאוֹרְכֵיהֶן כֵּן פוּתְיָהֶן וְכָל מַפְקָנֵיהֶן וְכִדְיָתֵי לְהֶן
וּכְתַרְעֵיהֶן: יב וּכְתַרְעֵי לִשְׁכָתָא דִּפְתָיָן לְאוֹרַח דָּרוֹמָא תַּרַע בְּרֵישׁ אוֹרַח אוֹרַח קֳדָם הֵיכָן לְאֵי

רש"י

מאה אמה: (ט) **ומתחת הלשכות האלה.** לומר יודע היה בה ללמד שהיה להם מחילות מתחתיהם או בה ללמד שהיו לשכות במזרח החצר ולפי שהכתוב הולך ומספר לגד המזרח קורא לו ומתחת *הלשכות האלה שלנו בגובהו ולנו בשפולו וכן הוא אומר ובשפולו של חצר אל המבוא לחצר מהקדים בגבהו להיות מהחצר החיצונה: (י) **ברחב גדר החצר וגו'.** הבא מן הקדים של חצר החיצונה וסובב על הפתון דרך מקלוט לפונים מזרחים של חומת הפנימית מבחוץ לבא לחומן הלשכות שבפתון מונח על פני גדר החצר כוחל מזרח של חצר הפנימי' שהוא מערבים לחיצוני כנגד הגזר' ובבנין שבפנימי: **לשכות.** סמוכות לחומו הכוחל ועומדות בחיצונה. **מלפניהם:** (יא) **ודרך לפניהם.** לפני הלשכות הללו יש דרך רחב חוץ החצר חמשים אמה כמראה דרך הלשכות חצר בלי הפתון הכתובות למעלה: **כארכן.** של הלשכות הפתון מרכן של אלו וכך רחבן: **וכל מוצאיהן.** כמונח לשכות הפתון: **וכמשפטיהן וכפתחיהן.** הלשכות של הפתון: (יב) **וכפתחי הלשכות אשר דרך הדרום.** פתחי הלשכות הקדים שבתוך גדרום היו לשכות מובדלות מן פתחים הדרומיים עשרים אמה כמו שאמור למעלה ובין הלשכות רחב עשרים אמה סביב לבית סביב סביב: **פתח בראש דרך.** פתח היו לפני הלשכות הקדים בראש דרך והדרך היו' בפני הגדרת הגינה ר"י לוקן ליולי ולפון גדרת הגינה בפין גדר מגניס עשוי במעלה שהיו מוגיס ושריס עליו: **דרך הקדים.** שהלוכן היו' במזרח כלכתיב (בד"ס ג' ס') בפרשם ותשלם והלויס המשוררים לבלס לחפף

מצודת דוד

והפולס וגיס ק"ק והבלע מפתוכיו וכותל הבלע: (ט) **ומתחת הלשכות האלה.** כ"ל בשפולי הכל כלפי המזרח של הלשכות הללה שעמדו שם הנה דרך בילה להן היו' מעבר המזרח כשבא להן מפלר החיצונה כי כמו שעמדו לשכות במעבר הכר מול המקיפות

מצודת ציון

(ט) **המביא.** מלשון בילה: (יב) **הגינה.** ר"י לוקן ליולי ול' גדרת הגינה כ"ל בגין גדל הגנן ולפולי ולשון הגנוסות ידוע בדבז"ל לו יהכן שהוא מלשון גנון וכ"ל מקום שהלויס עומדים

מזה ומזה כן עמדו לשכות בשפולי הכל מזה ומזה והיו כמדום לשכות העליונות ועמדו כ' אמה מוחקים מהכלי מלר החיצונה וכותל הלשכות היה בגלעום אמה אמה בשולי כותל מלר הפנימי ובאוהך היו בגלעום חלי אמה בשולי כותל אם המזרחי שבעבר השער מזה ומזה ומכם עד כותל המזרח מהלר החיצונה היה ר"פ אמות ועיין בקונטרס בגין הבית ובגזרה ז"ש: **המביא מהקדים וגו'.** כ"ל בשבא מלילה מהלר החיצונה לי' דרך בילה מן המזרח בתוהן ר"פ אמה: (י) **ברחב גדר החצר.** כ"ל בהוך בגלב גדר הלר החיצונה מונח הלשכות הלן מעומדות מבגלב ולמעבר כלפי הגזר' והבגין: (יא) **ודרך לפניהם.** לפני הלשכות הללו לי' דרך רוחב הלל ר' אמה עד כפלי הלר החיצונה כמראה דרך הלשכות הלר עמדו בתעלת הבר בשבא לצון (ולפי זהר למעלה פלא) לצון לאמר דרך הלצון): **כארכן כן רחבן.** הוא מהלה קלר ויוהן מעלתו הר"ל כאלכן של העליונות כן אלכן של הלו וכהאהן כן האלכן: **כל מוצאיהם.** כ"ל כל מוצאים במקום מונח שלהן הם הפתחים: **וכמשפטיהן.** כמשפע נבהן ומהוהן של העליונים כן היה בשבא הלו: **וכפתחיהן.** כ"ל בהלבר פתחיהן: (יב) **וכפתחי הלשכות וגו'.** כ"ל מקום שהיו הלשכות הדרומיים שבשפולי הכר היה דומה למקום שהיו הלשכות הדרומי' שבתעלה הכר כי גם בתעלה הכר היו לשכות בשבא הדרום וכמ"ש ועין הלשכות וגו' קניב קניב (לעיל מ"ל) ושאחי לשכות הלצון פנו לצון ושאחי לשכות הדרום פנו לדרום כלאכר בעליונות כן בשאמרום: **פתח בראש דרך.** כ"ל אולם להלשכות האחמעות הי' עוד פתח נוסף עמדה בלשם דרך ואחר ואשבא: **דרך בפני הגדרת הגינה.** כ"ל הדרך הי' בפני החוץ למזרח והוסיף לבאר ולומר: **דרך הקדים בבואן.** כ"ל כשיבואו אל החוץ מלשם קדים בלשם הדרך ההיל עמדו האחמים מזה ומזה כי החוץ עמד בהאחלת עזרה והיו לשכות הכהנים וכל עזרה ישראל יהיה לדרך אל החוץ ומ"ש האחלת העזר' היל לשם הדרך ושם עמדו האחמים מזה ומזה שהיו שהשים מהלשכות אל העזר' כי אחם אמות המזרחיות אחלת הפנימי הי' אול הלשכות ושם היו האחמים ועיין בלו' בגין הבית ובגזרה:

יג וַיֹּאמֶר אֵלַי לִשְׁכוֹת הַצָּפוֹן לִשְׁכוֹת הַדָּרוֹם אֲשֶׁר אֶל־פְּנֵי
הַגְּזֵרָה הֵנָּה ו לִשְׁכוֹת הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר יֹאכְלוּ־שָׁם הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר־
קְרוֹבִים לַיהוָה קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים שָׁם יַנִּיחוּ ו קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים
וְהַמִּנְחָה וְהַחַטָּאת וְהָאָשָׁם כִּי הַמָּקוֹם קָדֹשׁ: יד בְּבֹאָם הַכֹּהֲנִים
וְלֹא־יֵצְאוּ מֵהַקֹּדֶשׁ אֶל־הֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה וְשָׁם יַנִּיחוּ בְגָדֵיהֶם אֲשֶׁר־
יְשָׁרְתוּ בָהֶן כִּי־קֹדֶשׁ הֵנָּה יִלְבְּשׁוּ בְּגָדִים אֲחֵרִים וְקָרְבוּ אֶל־אֲשֶׁר
לָעָם: טו וְכִלָּה אֶת־מִדּוֹת הַבַּיִת הַפְּנִימִי וְהוֹצִיאַנִי דֶּרֶךְ הַשַּׁעַר
אֲשֶׁר פָּנָיו דֶּרֶךְ הַקָּדִים וּמְדָדוֹ סָבִיב ו סָבִיב: טז מָדַד רוּחַ הַקָּדִים
בְּקָנֶה הַמָּדָּה חֲמֵשׁ־מֵאוֹת קָנִים בְּקָנֶה הַמָּדָּה סָבִיב: יז מָדַד רוּחַ
הַצָּפוֹן חֲמֵשׁ־מֵאוֹת קָנִים בְּקָנֶה הַמָּדָּה סָבִיב: יח אֶת רוּחַ הַדָּרוֹם
מָדַד חֲמֵשׁ־מֵאוֹת קָנִים בְּקָנֶה הַמָּדָּה: יט סָבַב אֶל־רוּחַ הַיָּם מָדַד

*ולבשו קדי *מאות קדי

תרגום

אוֹרַח מַדְנְחָא בְּמֵעֲלָנֵהּ: יג וַאֲמַר לִי לִשְׁכָּת צִפּוּנָא לִשְׁכָּת דָּרוֹמָא דְּקָדָם בְּצוּרְתָּא אִנּוּן לִשְׁכָּת
קֻדְשָׁא דְּיֵכְלִין תַּמָּן כָּהֲנַיָּא דְּקָרִיבִין לְשַׁמְשָׁא קֳדָם יְיָ קוּדְשׁ קוּדְשִׁין תַּמָּן יְהֵחֲתִין קוּדְשׁ קוּדְשִׁיָּא
וּמִנְחָתָא וְחַטָּאתָא וַאֲשָׁמָא אֲרֵי אַתְרָא קַדִּישׁ: יד בְּמֵעֲלָהוֹן כָּהֲנַיָּא וְלָא יִפְּקוּן מִקּוּדְשָׁא לְדַרְתָּא
בָּרְיְתָא וְתַמָּן יְהֵחֲתוּן לְבוּשֵׁיהוֹן דִּישַׁמְּשׁוּן בְּהוֹן אֲרֵי קוּדְשָׁא אִנּוּן וְיִלְבְּשׁוּן לְבוּשִׁין אָחֳרָנִין
וְיִתְעָרְבוּן עִם עַמָּא: טו וְשֵׁיצִי יַת מִשְׁחַת בֵּיתָא נַיָּאָה וְאַפְּקַנִי בְּאוֹרַח תַּרְעָא דְּפָתִיחַ לְאוֹרַח מַדְנְחָא
וּמַשְׁחֵיהּ סְחוֹר סְחוֹר: טז מְשַׁח רוּחַ קִדּוּמָא בְּקָנֵי מִשְׁחֲתָא חֲמֵשׁ מְאָה קָנִין בְּקָנֵי מִשְׁחֲתָא סְחוֹר
סְחוֹר: יז מְשַׁח רוּחַ צִפּוּנָא חֲמֵשׁ מְאָה קָנִין בְּקָנֵי מִשְׁחֲתָא סְחוֹר סְחוֹר: יח יַת רוּחַ דָּרוֹמָא
מְשַׁח חֲמֵשׁ מְאָה קָנִין בְּקָנֵי מִשְׁחֲתָא: יט אִסְתַּחַר לְרוּחַ מַעַרְבָא מְשַׁח חֲמֵשׁ מְאָה קָנִין בְּקָנֵי

רש"י

להימין לידוען וגו'. עומדים מזרח למזבח: (יד) בבאם הכהנים וגו'. בבואם לתוכן לאכול: ולא יצאו. מתן אכלן קדש: אל החצר החיצונה. בבגדי קדש שעליהם: ושם יניחו בגדיהם וגו'. וקרבו אל אשר לעם. ויצאו בבגדי העם אם ילמו אכל בבגדי כהונה לא יגעו אל העם שים בהם מעלום עסרה ובגדי אחול מדרש לפסוק: (טו) ומדדו סביב סביב. לכל סיקף הר בדים מבחוץ:

מצודת ציון

ומנגיס בשיר: (יד) ישרתו. ענין עבודה: (טו) וכלה. ענין (יג) ויאמר אלי. המלאך הקובר זו: לשכות הצפון וגו' שעמדו ממעל להכ ומתחת: אל פני הגזרה. גם הלשכות תחת מחתם יקבלו אל פני הגזר' כי היו נמצאות מן הכותל י"ל אמה כלפי המערב לפי הבנין: הנה לשכות הקדש. מקודשות בקדושת העזר': אשר קרובים לה'. וכפ נכי לזוך כמ"ש והכהנים הלוים בני לזוך וגו' האמ יקרבו אלי לשכתני(לקמן מ"ד): שם יניחו. כ"ל שם יניחו קדשי הקדשים לאכלם שמה ועל זאת אלמי לצוך ילמוד שגם הם מאכלים במקום המנחה וגו': (יד) בבאם הכהנים. אחר שנאמרו הענודה וילמו ממנה תאלו אל עזכת הכהנים לפ ילמו משם בבגדי כהונה: אל החצר החיצונה. היא עזכת ישראל מיהול' לעזכת כהניס: ושם. אחל שם בעזכת כהניס יניחו בגדי הכהונה אחר שעבדו בהן כי קדש הנה והין לאחר לגעת בהן אל בגדי אחל כשיצאו עתהן לעזכת אנשים אן יגעו בהן בבגדי אחל מה שהעם אלובשין בהן: בגדים אחרים. כ"ל בגדי אחל: וקרבו. ואז יכולים לגעת בהם אל הבגדים אחר לעם ויכולים לבוא לעזכת אנשים: (טו) וכלה. המלאך הלובר זו הפליס למדוד אח מדות הבית הפנימי הם המלכות והלשכות כי הכל היה בחומיבי הבית הפנימי שהוא ההיכל: דרך השער. הוא שער הר הבית החזקמי: ומדדו. אח הסיקף של הר הבית: (טז) בקנה המדה. ופה שם אמות נדולות: סביב. כ"ל מהקלה אל הקלה: (יט) אל רוח הים. המלאך

חֲמֵשׁ־מֵאוֹת קָנִים בְּקָנֶה הַמִּדָּה: כ לְאַרְבַּע רוּחוֹת מָדָדוֹ חוֹמָה
לוֹ סָבִיב ו סָבִיב אֹרֶךְ חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְרֹחַב חֲמֵשׁ מֵאוֹת לְהַבְדִּיל
בֵּין הַקֹּדֶשׁ לְחֹל:

מג א וַיּוֹלִכֵנִי אֶל־הַשָּׁעַר שַׁעַר אֲשֶׁר פְּנֶה דֶּרֶךְ הַקָּדִים: ב וְהִנֵּה
כְּבוֹד אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בָּא מִדֶּרֶךְ הַקָּדִים וְקוֹלוֹ כְּקוֹל מַיִם רַבִּים
וְהָאָרֶץ הֵאִירָה מִכְּבֹדוֹ: ג וּכְמַרְאֶה הַמַּרְאֶה אֲשֶׁר רָאִיתִי כְּמַרְאֶה
אֲשֶׁר־רָאִיתִי בְּבֹאִי לְשַׁחֵת אֶת־הָעִיר וּמַרְאוֹת כַּמַּרְאֶה אֲשֶׁר
רָאִיתִי אֶל־נְהַר כְּבָר וָאֶפֹּל אֶל־פָּנָי: ד וּכְבוֹד יְהוָה בָּא אֶל־הַבַּיִת
דֶּרֶךְ שַׁעַר אֲשֶׁר פָּנָיו דֶּרֶךְ הַקָּדִים: ה וַתִּשָּׂאֵנִי רוּחַ וַתְּבִאֵנִי אֶל־
הֶחָצֵר הַפְּנִימִי וְהִנֵּה מָלֵא כְּבוֹד־יְהוָה הַבָּיִת: ו וָאֶשְׁמַע מְדַבֵּר

ת"א והמלץ הליכה. עקיפים פ"ע: *נ"א בבואי

תרגום

מְשַׁחֲתָא: כ לְאַרְבַּע רוּחֵי מַשְׁחֵיהּ שַׁרְיָא לֵיהּ סְחוֹר סְחוֹר אוּרְכָּא חֲמֵשׁ מְאָה וּפוּתְיָא חֲמֵשׁ מְאָה
לַאֲפָרָשָׁה בֵּין קֻדְשָׁא לְחוֹלָא:

מג א וְאוֹבִילַנִי לְתַרְעָא תַרְעָא דְּפָתְיָה לְאוֹרַח מַדִּנְחָא: ב וְהָא יְקָר אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל אִתְגְּלִי
מֵאוֹרַח מַדִּנְחָא וְקָל מְמַרְכֵי שְׁמַיָּה כְּקָל מַיִן סַגִּיאִין וְאַרְעָא נְהֲרַת מִזִּיו יְקָרֵיהּ: ג וּכְחֵזוּ חֶזְוָא
דְּחָזֵיתִי כְּחֶזְוָא דַּחֲזֵיתִי כַּד אֲתֵינָא לְחַבָּלָא יַת קִרְתָּא וְחֶזְוָא כְּחֶזְוֵי דַּחֲזֵיתִי עַל נְהַר כְּבָר
וְאִשְׁתַּטְחֵית עַל אַפָּי: ד וְיְקָרָא דַּיְיָ אִתְגְּלִי בְּבֵיתָא בְּאוֹרַח תַּרְעָא דְּפָתְיָה לְאוֹרַח מַדִּנְחָא: ה וּנְטָלַתְנִי
רוּחָא וְאַעְלַתְנִי לְדָרְתָּא גַּוָּיְתָא וְהָא אִתְמְלִי יְקָרָא דַּיְיָ בֵּיתָא: ו וּשְׁמָעִית דְּי מְמַלֵּל עִמִּי מִלְּעֵי

רש"י

(כ) **לארבע רוחות מדדו.** שלשה מלפים על שלשה מלפים לחמם שהקנה שם לחומ וזה הוא סיומ הקלירי דוד ינעם קו שלשה מלפי לחומ קלובם על שלשה מלפי לחומ והוא ל"ו כמדה הרחשונה שבי' סר הבים חמם מלוח לחמם על ס' מלוח לחמם חלוק שלשה מלפים על שלשה מלפים ברלוטות של חמם מלוח לחומ שבי וערב ומחלק שם שלשים ושמה רביעים של חמם מלוח על חמם לחומ ועל כן לחמר הפייט ושלשים ושמה כמו שהיחה מהכפלם מלחמר: **חומה לו.** לסר הבים: **סביב ארך חמש מאות.** שבי וערב זו חומת המקדש כל הסר:
להבדיל. לח השם בין קדש שלפים לחול שבחוץ. מלחמי (שמ"ח) גמר כל מדה:

מג (א) **ויוליכני.** חזר והכניסני לשער הקדים ורחיתי הכבוד יורד לעזרה: (ג) **וכמראה המראה וגו'.**
השם מרחות כחוזין כלן ובחוכן היו רוחין הכניהי' חוץ ממשה רבינו שבי' רוחה מחוך מרחה לחמת
לפיכך למספרי' שלו מחירה ורוחה ממם וזהו פייט מחזה המחולחות בחשם מחזה: **בבאי לשחת**
את העיר. בפרשם והכוחים היו שלחתר שם קרבו פקודם העיר ושם פירש לח דוגמת מרכבה: (ו) **מדבר**

מצודת דוד

סביב ומדד וגו': (כ) **חומה לו.** לל הר הבית היה לו חומה:
סביב ארך וגו'. בח לומר שבמדה זה נכלל עובי החומה:
להבדיל. החומה עשויה להיות מחילה מבדלת בין הקדש הפנימה
לה ובין החול החולה לה:

מג (א) **אל השער.** הוא שער הר הבית: (ב) **כקול מים**
רבים. מדמה קול השכינה לקול המים להפכיל לח
כחהן כפי שהוכגלה: **והארץ האירה מכבודו.** מזיו השכינה נתמלחה הלחן כמו שנחמר
במכלחה המכלחה לחכ לחיתי עמה היתה במכלחה לחכ לחיתי בנעלות על השמחם העיר הוח מ"ם קכנו פקודות העיר וגו'
(לעיל ט') כי לח כלה מכלחה השכינ' כמ"ש שם בענין: **ומראות.** גם לחיתי עמה מכלחות כמו במכלחה לחכ לחיתי לל נהר כבר
הוח המכלחה המוזכר נתמלח הפכב: **ואפל על פני.** להשתחות לה': (ד) **וכבוד ה'.** לחכר זה נכנסה השכינה לל ההיכל בדרך שער
מזרחי של הר הבית: (ה) **ותשאני רוח.** ממקום עמדי בשער הר הבית: (ו) **ואשמע.** בחלר השניתי במעמי קול מדבר בהיכל

מצודת ציון

השלמה: (כ) **להבדיל.** ענין הפסק והפרש': **לחול.** לל' חולין
והוא הפוך הקדש:
מג (ב) **האירה.** מלשון חורה: (ג) **וכמראה** וגו' **כמראה.**
שני כפ"י. הדמיון יוכה על דמיון נמור וכן כעס ככעס
(ישעיה כ"ז): **אל נהר.** על נהר: (ה) **ותשאני.** ענין לקיחה

אֵלַי מֵהַבַּיִת וְאִישׁ הָיָה עֹמֵד אֵצְלִי: ז וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן־אָדָם אֶת־
מְקוֹם כִּסְאִי וְאֶת־מְקוֹם כַּפּוֹת רַגְלַי אֲשֶׁר אֶשְׁכָּן־שָׁם בְּתוֹךְ בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל לְעוֹלָם וְלֹא יְטַמְּאוּ עוֹד בֵּית־יִשְׂרָאֵל שֵׁם קָדְשִׁי הֵמָּה
וּמַלְכֵיהֶם בִּזְנוּתָם וּבְפִגְרֵי מַלְכֵיהֶם בָּמוֹתָם: ח בְּתִתָּם סִפָּם אֶת־
סִפִּי וּמְזוּזָתָם אֵצֶל מְזוּזָתִי וְהַקִּיר בֵּינִי וּבֵינֵיהֶם וְטִמְּאוּ ו אֶת־שֵׁם
קָדְשִׁי בְּתוֹעֲבוֹתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ וָאֹכַל אוֹתָם בְּאַפִּי: ט עַתָּה יַרְחֵקוּ
אֶת־זְנוּתָם וּפִגְרֵי מַלְכֵיהֶם מִמֶּנִּי וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכָם לְעוֹלָם: י אַתָּה
בֶן־אָדָם הַגֶּד אֶת־בֵּית־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַבַּיִת וְיִכָּלְמוּ מֵעֲוֹנֹתֵיהֶם
וּמָדְדוּ אֶת־תָּכְנִית: יא וְאִם־נִכְלְמוּ מִכֹּל אֲשֶׁר־עָשׂוּ צוּרַת הַבַּיִת

*נ"א אתם

תרגום

וְגַבְרָא הָדֵה קָאֵם לְקֳבְלִי: ז וַאֲמַר לִי בַּר אֲדָם דֵּין אֲתַר בֵּית כּוּרְסְיִי וְדֵין אֲתַר בֵּית אַשְׁרְיוּת
שָׁכַנְתִּי דְּאִשְׁרֵי שָׁכְנִין תַּמָּן בְּנוֹ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לָעֲלַם וְלָא יְסָאֲבִין עוֹד בֵּית יִשְׂרָאֵל שְׁמָא דְקוּדְשִׁי
אִנּוּן וּמַלְכֵיהוֹן בְּמַטְעוּתְהוֹן וּבְפֻגְרֵי מַלְכֵיהוֹן בְּמוֹתֵיהוֹן: ח בְּמִתַּנְהוֹן סַפֵּיהוֹן לְקֳבֵיל סַפֵּי בֵּית מַקְדְּשִׁי
וּבְנָעֲיהוֹן בְּסִטַר עֲרָתִי וְכוֹתֶל בֵּית מַקְדְּשִׁי בֵּין מֵימְרִי וּבֵינֵיהוֹן וְסָאִיבוּ יַת שְׁמָא דְקוּדְשִׁי בְּתוֹעֲבָתְהוֹן
דַּעֲבַדוּ וְשֵׁצֵיתִי יָתְהוֹן בִּרְוָגִי: ט כְּעַן יַרְחֲקוּן יַת מַטְעוּתְהוֹן וּפֻגְרֵי מַלְכֵיהוֹן מִלְּמֶחֱמֵי קֳדָמַי וְאֶשְׁרֵי
שָׁכְנִתִי בֵּינֵיהוֹן לָעֲלַם: י אַתְּ בַּר אֲדָם חֲוֵי יַת בֵּית יִשְׂרָאֵל יַת בֵּיתָא וְיִתְכְּנְעוּן מֵחוֹבֵיהוֹן
וְיִמְשְׁחוֹן יַת סִכּוּמֵיהּ: יא וְאִם יִתְכְּנְעוּן מִכֹּל דַּעֲבַדוּ בְּמֶחֱזֵיהוֹן צוּרַת בֵּיתָא וְסִכּוּמֵיהּ וּמַפְּקָנוֹהִי

רש"י

אלי. מחמלל עמו כצוד הוא לומר כלפי מעלה מדבר כמו מהדבר לעומר ביום לצין כצורו מדבר ומקול בת
קלי: **(ז) ובפגרי מלכיהם.** סרוס במיסס סמוכין לבית פקברות כמו שמיטו במלכים בשלמה ובעתליהו ופעמים
סרוס קוברין חוסס בגן ביתס כמו סרוס ומתר בתסס ספס לא ספי. מלמחי: **(ח) ואבל.** כמו ואכלה
וכליתי: **(ט) עתה.** על כרחס ירחקו לא זוסס שהבלתי לי הקף גדול גדול סביב: **(י) אתה בן אדם**
הגד וגו' ויכלמו מעונותיהם. כהרהורי למו תסדי שהיו מוסיס בעוסס. מלמחי: **ומדדו את תבנית.** ומלו
כל יליך שלמה מורס לא חוכן השכון הבנין: **(יא) ואם נכלמו.** שיתביישו ויכבשו סניסס מכל לאשר עשו לא
חודע לוסס לא מה שלמי עתיד לעשות לסס: **צורת הבית.** גדול הבנין סילוף הוא מלפניו ועד לחוריו

מצודת ציון

וכן וכתיב ופצלו (מיכה ג'): (ז) **כפות רגלי.** כמו מיקלל שעמיס היל לף כן יקלל שעמיס הרגל: **ובפגרי.** כן יקלל גוף
המת: **במותם.** כמו בגעוסס והוא מלכון זמה ומזכה:
(ח) **ספם.** כן יקלל גס המפתן ובלשון יקללו המזוזות וכן וידיס
על הסף (צופניס י"ע): **ואכל.** מל' כליון והשחתה: (ט) **מעלי.**
כ"ל ממקום משכן שכינתי: **תכנית.** מלשון הכנה ומתוקן:

מצודת דוד

ומכם בלה בקול לאזני: **ואיש.** הוא המלאך הדובר בו:
(ז) **ויאמר אלי.** כ"ל הקול המדבר בלה לאזני וכאלו מדבר אלי:
את מקום כפאי. לפי שלפה המלאה שלפה בגהה כסא וסס
נאמר שלפה לא הכפא וגם לפה לא המקדש לכן אמר הבא
הלאלהיך מקום כפלי לאשר בשמיס מטעל ולא המקדש שהוא
מקום כפות רגלי ולאח בשאל מבן לדס היוסד על הכפא וכגליו
יוכדום לומס על הכפיפף לאשר מפחת לכפא: **לעולם.** כי לא
תחכב עוד: **ולא ישמאו.** כי לא ישמאו עוד לא בם קדשי לא המה ולא מלכיהם כמו שעשאו מלא בזמומם לאחר עכ"פ וכמו
שעשאו בצבני מלכיהם ובזנה ובפכם בעומם כ"ל בזה שהעשידו בזמום לעכ"פ במקום קבורת פגרי המלכים: (ח) **בתתם.** כ"ל ובזה
שהיו בוזים מפתן ביתם עם מבתן ביתי בקשוך לה וכן העשידו מזוזותם אלל מזוזת ביתי וכך בנין בכותל היתה מבקעת בין ביתי
ובין ביתיהם: **וטמאו.** ובזה שעלו לא בם קדשי בתועבותם לאשר עשו בזבחיהם הקטורת לאל ביתי כי מבלה ולאחון נקבעו בגן
ביתם ובם העשידו בזמום לעכ"פ: **ואכל.** ולכן כליתי לוחם בחלתי: (ט) **עתה ירחקו וגו'.** ירחקו מלבם זנות עכ"פ ולא יעשידו
עוד בזמום על קבורות פגרי המלכים ולף מקום קבורת פגרי המלכים ירחיקו מביתי כי יבנו בו קומה ירחיק ולכן תסכון
בשוכם ולא חזוז בביתי מביניהם: (י) **את הבית.** לא בעוד בנין הבית שלפנים: **ויכלמו מעונותיהם.** למען יהיה להם כלימה
על העוות בעשו כי בעת תעשר להם בנין בית העתיד יזכרו בבנין הלאחון בזבחיהם בעוות ויכלמו מזה: **ומדדו את תבנית.** כ"ל
יחשבו בלבם מדידת הבנין המוכן ומתוקן: (יא) **ואם נכלמו וגו'.** כ"ל בחבלת הסבור לאה בבחיהם לא בעת ההיל כביזכרו בבנין
הלאחון הנזכר בעוות יכלמו מכל המעשים הרעים לאשר עשו לז טוכת הבית וגו' הודע לוחם ולא חזקו בביהם מקלב והכלם לא
ידעו לל חוקף דבר עוד בזה: **צורת הבית.** זהו הלוכה בכללו כלאו חמור שיהי' בה היכל ולוחם וביח ק"ק ולפילוח ולשכות

וּתְכוּנָתוֹ וּמוֹצָאָיו וּמוֹבָאָיו וְכָל־צוּרֹתָו וְאֵת כָּל־חֻקֹּתָיו וְכָל־
צוּרֹתָו וְכָל־תּוֹרֹתָו הוֹדַע אוֹתָם וּכְתֹב לְעֵינֵיהֶם וְיִשְׁמְרוּ אֶת־כָּל־
צוּרָתוֹ וְאֶת־כָּל־חֻקֹּתָיו וְעָשׂוּ אוֹתָם: יב זֹאת תּוֹרַת הַבַּיִת עַל־
רֹאשׁ הָהָר כָּל־גְּבֻלּוֹ סָבִיב ו סָבִיב קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִנֵּה־זֹאת תּוֹרַת
הַבָּיִת: יג וְאֵלֶּה מִדּוֹת הַמִּזְבֵּחַ בָּאַמּוֹת אַמָּה אַמָּה וָטֶפַח וְחֵיק
הָאַמָּה וְאַמָּה־רֹחַב וּגְבוּלָהּ אֶל־שְׂפָתָהּ סָבִיב זֶרֶת הָאֶחָד וְזֶה גַּב
הַמִּזְבֵּחַ: יד וּמֵחֵיק הָאָרֶץ עַד־הָעַזָּרָה הַתַּחְתּוֹנָה שְׁתַּיִם אַמּוֹת

*צורתיו קרי *צרתיו קרי *תורתיו קרי

תרגום

וּמַעֲלָנוֹהִי וְכָל צוּרָתֵיהּ וְיָת כָּל גְּזִירָתֵיהּ וְכָל צוּרָתֵיהּ וְכָל דַּחֲזֵי לֵיהּ הוֹדַע יַתְהוֹן וּכְתוֹב לְעֵינֵיהוֹן
וְיִטְּרוּן יַת כָּל צוּרָתֵיהּ וְיָת כָּל גְּזִירָתֵיהּ וְיַעְבְּדוּן יַתְהוֹן: יב דָּא אוֹרַיְתָא דְּבֵיתָא עַל רֵישׁ טוּרָא
כָּל תְּחוּמֵיהּ סְחוֹר סְחוֹר קוֹדֶשׁ קוּדָשִׁין הָא דָא אוֹרַיְתָא דְּבֵיתָא: יג וְאִלֵּין מִשְׁחַת מַדְבְּחָא בְּאַמְּיָא
בְּאַמְּתָא דְּהִיא אַמָּה וּפִשְׁפֶּשׁ וַחֲשׁוֹיְתָא דַּאֲמָתָא וְאַמְּתָא פּוּתְיָא וּגְדָנְפָא מִכְּף לָהּ עַל סַפְּתֵיהּ סְחוֹר
סְחוֹר זֶרְתָּא חֲדָא וְדִין מֵקוֹם מַדְבְּחָא: יד וּמִתַּשְׁוִיתָ אַרְעָא עַד מָסְמְכָא אַרְעָא תַּרְתֵּין אַמִּין

רש"י

סדורים למרבע רומות: **ותכונתו.** מסבון חלוין ולמכוזיו: **וכל צורתיו.** כרובים ותמורים וחולים וחילמים. מלאכי. וכל צורותיו בתרא לא פירש: **וישמרו.** ילמדו עמיהו המלות מפיך שיהיו לעשותם לעם קך. מלאכי. רמויה היתה ביתה סמיוה על עזרה כביתה רשמוה על יהוסע לצא בזרוע וכשם כלרשעין על ועבר ובניו זה מלו היה רמוי לסס כשעלו מן הגולה לבחולה עולם ללא שברה אחטה שלא היתה השובה' סוגות על מכת שלא לחטוא ולשלו ברשות כורם ובלו לעלמן ויש חומרים בבבל בכשלו בכרוזות: **(יג) ואלה מדות המזבח.** שמפרש למעט מרבע עשרה לוכך בתרבע עשרה רחב: **באמות אמה אמה וטפח.** בחמה בת שסה שהיא חמה ושופח בחמה בת חמשה: **וחיק האמה.** שבל היסוד שלו שמדד בחמה של הול שהיא בת חמשה חיק לשון חיקוי קבועות והול היסוד שחמה חמה הול ולא חמה ושופח שהיא חמה בת שסה וכן שמנו בתמחות שהיסוד והסובב והקרמת נמדדין בחמה בת חמשה: **וחיק האמה.** זה היסוד: **ואמה רחב.** זה הסובב: **וגבולה אל שפתה סביב זרת האחד.** שלו הקרמת זרת אחד בחמישעתו מדלו זרת לכל רוח חרי חמה על חמה: **וזה גב המזבח.** ובחמה זו היה נמדד גב מזבח הזהב חמה חרבו וחמה רחבו רבוע כך מסורס בעירובין ובמחות מפורש ויותר לפי החשבון חיק חמה בגובהה עלה חמה וחמה רחב כמה כמיסת הסובב חמה בת חמשה. חבל עלייהו שבמינו עלה חמה וכמה חמה היו בחמה בת חמשה: **וגבולה אל שפתה.** הקרמות בין לרחבן בין לגובהן בחמה בת חמשה: **(יד) ומחיק הארץ.** מן היסוד מקרקע הארץ: **עד העזרה התחתונה.** עד גב מלבן הרחבון: **שתים אמות.**

מצודת דוד

ולבושם ומשיס: **ותכונתו.** מכין עמידת כ"ל כמלו חמה בית ק"ק במעבדו ולחכיו ההיכל וגו' והבאתם ולבושם מזה ומזה וכדומה: **ומוצאיו ומובאיו.** מלת השפחים ביולאי ובאים דרך שם: **וכל צורותיו.** לורת כל הדר ודמה: **ואת כל חקותיו.** מה שבלוי להשתמש בכל הדר ודמה: **וכל צורתו.** לורת הציורים שעל הקירות וסס התמורים והכרובים: **וכל תורתיו.** מקום עמידת הכהנים ושעם: **וכתב לעיניהם.** כל הדברים האלה כתוב לעיניהם למען ילמדו בו: **וישמרו.** וסס ישמרו בשעם כל לורת הבית בשלמו ושם כל מקריו שם בשלמו להשתמש בכל הדר ולא יזכו לעשות בחציו ועבור לוסס לעשות: **(יב) זאת תורת הבית.** כ"ל שם בשבר המקדש בשעתיו שלא היה עתיד לעמוד בית: **על ראש ההר.** כ"ל והנה הבניין השוחד על כתף הכה וכל גבולו ומקציו הוא קודש הקדשים ועל הר הבית יאמר כי כל מחוזק הבתים והלויס יקרא קדש מ"ם והיכה הכוונה הקדש (לקמן מ"ח) והר הבית יקרא לעולם קדש קדשים ובשבר יקרא הדביר קדש קדשים לעולם כל בניני המקדש: **הנה זאת תורת הבית.** שלא היה לעמוד הבית בשעתיו הר הבית הוא קדש קדשים לעולם לחוזק הבתים והלויס: **(יג) ואלה מדות המזבח.** זהו מזבח העולה שהעלהו לו: **באמות אמה אמה וטופה.** כ"ל בחמות גדולות שבבל אמה יש אמה לחמה של הול שהיה בת חמשה בתמשה ועוד עפה לחמה: **וחיק האמה.** לבל גובה עליות היסוד היה בחדת חמה הבסובב בל הול בת ה' בתמשה: **(יד) ומחיק הארץ.** מלת השפחים היו עולים בחדת חמה בתמשה ובחמה ה' (והעפחים החסרים היו עולים בחדת חמה בתמשה בת ה' עפחים חדר חמה חמשה ועוד ג' עפחים חדר חמה ששה ועוד ה' עפחים חדר חמה שבעה ועוד ג' עפחים חדר חמה שמונה ועוד ה' עפחים חדר חמה תשעה ועוד ג' עפחים חדר חמה עשרה ועוד ה' עפחים חדר חמה חמשה עשר ועוד ג' עפחים חדר חמה שבעה עשר ועוד ה' עפחים חדר חמה עשרים ועוד ג' עפחים חדר חמה עשרים ושנים ועוד ה' עפחים חדר חמה עשרים ושבעה ועוד ג' עפחים חדר חמה שלשים ועוד ה' עפחים חדר חמה שלשים ושלשה ועוד ג' עפחים חדר חמה שלשים ושמונה ועוד ה' עפחים חדר חמה ארבעים ועוד ג' עפחים חדר חמה ארבעים וארבעה ועוד ה' עפחים חדר חמה חמשים ועוד ג' עפחים חדר חמה חמשים ושנים ועוד ה' עפחים חדר חמה חמשים ושבעה ועוד ג' עפחים חדר חמה ששים ועוד ה' עפחים חדר חמה ששים ושלשה ועוד ג' עפחים חדר חמה ששים ושמונה ועוד ה' עפחים חדר חמה שבעים ועוד ג' עפחים חדר חמה שבעים וארבעה ועוד ה' עפחים חדר חמה שמונים ועוד ג' עפחים חדר חמה שמונים ושנים ועוד ה' עפחים חדר חמה שמונים ושבעה ועוד ג' עפחים חדר חמה תשעים ועוד ה' עפחים חדר חמה תשעים ושלשה ועוד ג' עפחים חדר חמה תשעים ושמונה ועוד ה' עפחים חדר חמה מאה ועוד ג' עפחים חדר חמה מאה ושנים ועוד ה' עפחים חדר חמה מאה ושבעה ועוד ג' עפחים חדר חמה מאה ועשרים ועוד ה' עפחים חדר חמה מאה ועשרים וארבעה ועוד ג' עפחים חדר חמה מאה וחמשים ועוד ה' עפחים חדר חמה מאה וחמשים ושנים ועוד ג' עפחים חדר חמה מאה וחמשים ושבעה ועוד ה' עפחים חדר חמה מאתים ועוד ג' עפחים חדר חמה מאתים ושנים ועוד ה' עפחים חדר חמה מאתים ושבעה ועוד ג' עפחים חדר חמה מאתים ועשרים ועוד ה' עפחים חדר חמה מאתים ועשרים וארבעה ועוד ג' עפחים חדר חמה מאתים וחמשים ועוד ה' עפחים חדר חמה מאתים וחמשים ושנים ועוד ג' עפחים חדר חמה מאתים וחמשים ושבעה ועוד ה' עפחים חדר חמה שלש מאות ועוד ג' עפחים חדר חמה שלש מאות ושנים ועוד ה' עפחים חדר חמה שלש מאות ושבעה ועוד ג' עפחים חדר חמה שלש מאות ועשרים ועוד ה' עפחים חדר חמה שלש מאות ועשרים וארבעה ועוד ג' עפחים חדר חמה שלש מאות וחמשים ועוד ה' עפחים חדר חמה שלש מאות וחמשים ושנים ועוד ג' עפחים חדר חמה שלש מאות וחמשים ושבעה ועוד ה' עפחים חדר חמה ארבע מאות ועוד ג' עפחים חדר חמה ארבע מאות ושנים ועוד ה' עפחים חדר חמה ארבע מאות ושבעה ועוד ג' עפחים חדר חמה ארבע מאות ועשרים ועוד ה' עפחים חדר חמה ארבע מאות ועשרים וארבעה ועוד ג' עפחים חדר חמה ארבע מאות וחמשים ועוד ה' עפחים חדר חמה ארבע מאות וחמשים ושנים ועוד ג' עפחים חדר חמה ארבע מאות וחמשים ושבעה ועוד ה' עפחים חדר חמה חמש מאות ועוד ג' עפחים חדר חמה חמש מאות ושנים ועוד ה' עפחים חדר חמה חמש מאות ושבעה ועוד ג' עפחים חדר חמה חמש מאות ועשרים ועוד ה' עפחים חדר חמה חמש מאות ועשרים וארבעה ועוד ג' עפחים חדר חמה חמש מאות וחמשים ועוד ה' עפחים חדר חמה חמש מאות וחמשים ושנים ועוד ג' עפחים חדר חמה חמש מאות וחמשים ושבעה ועוד ה' עפחים חדר חמה ששים ועוד ג' עפחים חדר חמה ששים ושנים ועוד ה' עפחים חדר חמה ששים ושבעה ועוד ג' עפחים חדר חמה ששים ועשרים ועוד ה' עפחים חדר חמה ששים ועשרים וארבעה ועוד ג' עפחים חדר חמה ששים וחמשים ועוד ה' עפחים חדר חמה ששים וחמשים ושנים ועוד ג' עפחים חדר חמה ששים וחמשים ושבעה ועוד ה' עפחים חדר חמה שבעים ועוד ג' עפחים חדר חמה שבעים ושנים ועוד ה' עפחים חדר חמה שבעים ושבעה ועוד ג' עפחים חדר חמה שבעים ועשרים ועוד ה' עפחים חדר חמה שבעים ועשרים וארבעה ועוד ג' עפחים חדר חמה שבעים וחמשים ועוד ה' עפחים חדר חמה שבעים וחמשים ושנים ועוד ג' עפחים חדר חמה שבעים וחמשים ושבעה ועוד ה' עפחים חדר חמה שמונים ועוד ג' עפחים חדר חמה שמונים ושנים ועוד ה' עפחים חדר חמה שמונים ושבעה ועוד ג' עפחים חדר חמה שמונים ועשרים ועוד ה' עפחים חדר חמה שמונים ועשרים וארבעה ועוד ג' עפחים חדר חמה שמונים וחמשים ועוד ה' עפחים חדר חמה שמונים וחמשים ושנים ועוד ג' עפחים חדר חמה שמונים וחמשים ושבעה ועוד ה' עפחים חדר חמה תשעים ועוד ג' עפחים חדר חמה תשעים ושנים ועוד ה' עפחים חדר חמה תשעים ושבעה ועוד ג' עפחים חדר חמה תשעים ועשרים ועוד ה' עפחים חדר חמה תשעים ועשרים וארבעה ועוד ג' עפחים חדר חמה תשעים וחמשים ועוד ה' עפחים חדר חמה תשעים וחמשים ושנים ועוד ג' עפחים חדר חמה תשעים וחמשים ושבע

וְרֹחַב אַמָּה אֶחָת וּמֵהָעֲזָרָה הַקְּטַנָּה עַד־הָעֲזָרָה הַגְּדוֹלָה אַרְבַּע
אַמּוֹת וְרֹחַב הָאַמָּה: {ט} וְהָהָרְאֵל אַרְבַּע אַמּוֹת וּמֵהָאָרְאֵיל
וּלְמַעְלָה הַקְּרָנוֹת אַרְבַּע: {י} וְהָאָרְאֵיל שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אֹרֶךְ בִּשְׁתֵּים
עֶשְׂרֵה רֹחַב רָבוּעַ אֶל אַרְבַּעַת רִבְעֵיו: {יא} וְהָעֲזָרָה אַרְבַּע עֶשְׂרֵה
אֹרֶךְ בְּאַרְבַּע עֶשְׂרֵה רֹחַב אֶל אַרְבַּעַת רִבְעֶיהָ וְהַגְּבוּל סָבִיב
אוֹתָהּ חֲצִי הָאַמָּה וְהַחֵיק־לָהּ אַמָּה סָבִיב וּמַעֲלֹתֶיהָ פְּנוֹת קָדִים:

*ומהאריאל קדי *והאריאל קדי

ת"א ומעלתהו. זמנים סס:

תרגום

וּפוּתְיָא אַמְתָא חֲדָא וּמִמַּסְמְתָא וְעָרְתָא עַד מַסְמְתָא רַבְתָא אַרְבַּע אַמִּין וּפוּתְיָא אַמְתָא: {טו} וּמַדְבְּחָא
אַרְבַּע אַמִּין וּמִמַּדְבְּחָא וּלְעֶלָא קַרְנָתָא אַרְבַּע: {טז} וּמַדְבְּחָא תְּרֵתָא עַסְרֵי אוֹרְכָא בִּתְרֵתָא עַסְרֵי
פּוּתְיָא מְרַבַּע עַל אַרְבְּעָא סִטְרוֹהִי: {יז} וּמַסְמְתָא אַרְבַּע עַסְרֵי אוֹרְכָא בְּאַרְבַּע עַסְרֵי פּוּתְיָא עַל
אַרְבַּע סִטְרָהָא וּגְדַנְפָא סַגֵּף לָהּ סְחוֹר סְחוֹר פַּלְגוּת אַמְתָא וְתַשְׁוִיתָא לָהּ אַמְתָא סְחוֹר סְחוֹר

רש"י

ולא היה כן בבית עולמים ששם שניהם מבית מלבן של ל"ב על ל"ב ובובהו אמה וכאן גובהו שתים: **ורחב אמה אחת.** כשהיתה מלבן הפנימי עליו היה מלבן החיצוני של שלשים על שלשים נמצא כניסה לו סביב רחב אמה והוא סיסוד הרי עליה שתים וכנס אמה והוא סיסוד י"ח עזרה משתמת ל' רלפס שהיה ממלא מה שמלבן חלוקי לבנים ושפת וסיד וקורנית וממחה ושופך ומחליקו למעלה והרי הוא כמין רלפס: **ומהעזרה הקטנה עד העזרה הגדולה ארבע אמות.** מגיד מלבן החחתון עד גג מלבן שעליו ארבע אמות גבוה: **ורחב האמה.** היה כניסה הסובב עליה ארבע וכנס אמה זהו סובב והחחתון קורא קטנה לפי שהיו גובהו של שתים והעליון גובהו ארבע: **(טו) וההראל.** הוא גובה גג המזבח מן הסובב ולמעלה ובניה עולים לה כי **של** שלש ו"ח לף הוא ומזבחא ארבע למין: **(טז) והאריאל שתים עשרה ארך.** מקום המערכה היה עשרים וארבע על עשרים וארבע וזהו שתים עשרה בשתים עשרה: **אל ארבעת רבעיו.** שממלעיתו הוא מודד שתים עשרה לכל רוח הרי כ"ד על כ"ד כך מפורש בזבחים וכן שניהם במסכ' מדות המזבח היה ל"ב על ל"ב עלה אמה וכנס אמה זה סיסוד נמצא שלשים על שלשים עלה חמש וכנס אמה זה הסובב נמצא עשרים ושמונה על עשרים ושמונה מקום הקרנות אמה מזה ואמה מזה נמצא עשרים ושם על עשרים ושם מקום הלוך רגלי הכהנים אמה מזה ואמה מזה נמצא כ"ד על כ"ד מקום המערכה: **(יז) והעזרה ארבע עשרה ארך.** גג המזבח עם מקום הקרנות ועם מקום רגלי הכהנים כ"ח על כ"ח וארבע עשרה המעורים כאן ממעיעתו מודד כמו שמפורש לה ארבעה רבעיה: **והגבול סביב אותה.** י"ח וגדנפא ורבוחיהו פרשוהו על הקרנות: **חצי האמה.** ממעיעיהו מודד נמצא אמה אמה על אמה: **והחיק לה אמה.** זו כניסה הסובב: **ומעלתהו פנות קדים.** וכנס

מצודת ציון

דעות בגין המזבח קוראן שפת עזרה: **(טו) וההראל.** הוא כמו הלכיאל ובפ"ק במקום הלב"ף ובמעשה הי"ד וכן יקראן שם המזבח כמו והיתה לי כהלכיאל (ישעיה כ"ט) ונקראן כן ע"ש שיכד עליו האש מהלל מן השמים ובפלא עליו כתבי: **(טז) רבוע.** מרובע: **רבעיו.** לדדיו וכן על הרבעה בעשיהן (לעיל מ') והוא מלשון רבוע כי כל לד הוא כבע כי הרבע לשנים עשר: **(יז) ומעלתהו.** בכבשים שהיו לפי המזבח: **פנות.** מלשון הפנה ופנוי:

מצודת דוד

מהמחלה היסוד שבלבי הקרקע עד כלות גובה הדשן המתקומה ההיא העשוי להיסוד היה שתים אמות: **ורחב.** כ"ל הניח רוחב אמה מקציב להכניס לבניים לתת הדשן שעליה וזהו כניסה היסוד: **מהעזרה הקטנה.** מגב דשן הכלאן הקטנה כי לא היתה כ"ם גבוה שתי אמות ומגגה עד גב הדשן הגבוה היה ד' אמות והוא הסובב: **ורחב האמה.** הניח מקציב כשב אמה מהמעומה עם ה' מעשים להכניס לבניי לתת הדשן שעליה וזהו כניסה הסובב: **(טו) וההראל.** הוא גובה גב המזבח מן הסובב ולמעלה:

ארבע אמות. לה"ל בשב' ליזהו מקומן דכשות קרנות מזבח כ"ל הדמיס בהמין בקרנות המזבח כשהייהו הוה מגב המזבח ולמעל' ד' אמות והוא עד כלות אמה העליונ' מהסובב כי עד שם נקרא למעלה כי בכלו' ד' מהגב הי' מוב הסיקרל שהוא בתחלת המזבח ס"ב הגב עם הקרנות היו מזבח הגב שלש והקרנות אחד: **ומהאריאל ולמעלה.** למעלה מגב המזבח היו ד' קרנות בתחבע המקצוע: **(טז) והאריאל.** שעם המזבח הוא מקום המערכ' הי' י"ב אמות על י"ב אמות עלה אמה וכנס אמה נמצא שלשים על שלשים עלה חמש וכנס אמה זה הסובב נמצא עשרים ושמונה על עשרים ושמונה מקום הקרנות ועם מקום רגלי הכהנים כ"ח על כ"ח וארבע עשרה המעורים כאן ממעיעתו מודד כמו שמפורש לה ארבעה רבעיה: **והגבול סביב אותה.** י"ח וגדנפא ורבוחיהו פרשוהו על הקרנות: **חצי האמה.** ממעיעיהו מודד נמצא אמה אמה על אמה: **והחיק לה אמה.** זו כניסה הסובב: **ומעלתהו פנות קדים.** וכנס

ארבע אמות. לה"ל בשב' ליזהו מקומן דכשות קרנות מזבח כ"ל הדמיס בהמין בקרנות המזבח כשהייהו הוה מגב המזבח ולמעל' ד' אמות והוא עד כלות אמה העליונ' מהסובב כי עד שם נקרא למעלה כי בכלו' ד' מהגב הי' מוב הסיקרל שהוא בתחלת המזבח ס"ב הגב עם הקרנות היו מזבח הגב שלש והקרנות אחד: **ומהאריאל ולמעלה.** למעלה מגב המזבח היו ד' קרנות בתחבע המקצוע: **(טז) והאריאל.** שעם המזבח הוא מקום המערכ' הי' י"ב אמות על י"ב אמות עלה אמה וכנס אמה נמצא שלשים על שלשים עלה חמש וכנס אמה זה הסובב נמצא עשרים ושמונה על עשרים ושמונה מקום הקרנות ועם מקום רגלי הכהנים כ"ח על כ"ח: **רבוע.** הי' מרובע בתחבעת לדדיו: **(יז) והעזרה.** הוא דשן גב המזבח מקום המערכ' עם מקום הלוך רגלי הכהנים עם מקום הקרנות הי' י"ד אמות על י"ד כן הי' מתחלעים' לכל כל תרבעת לדדיה והיתה ד"כ כ"ח על כ"ח: **והגבול.** הקרנות שהיו בגבולה מקציב לה בתרבעת הקרנות היו חלי האמה מתחלעים' לכל כוח והיו ל"כ אמה על אמה: **והחיק לה.** החיק לחב לה הוא יסוד המזבח בגב' אמה מקציב ויסכן שבא לומר לפי אמתו לה בגב' היסוד בכל סביביו כי במקום שהי' מגחלם יהא' לה הי' יסוד כן מרי"ל (מדות פ"ג) לכן לחב לעמוד יהי' היסוד מקציב כי לה לה חהי' מקום המקדש והמזבח מיוחד לשום שבע וכחב נכלה בלוחת מלוקט החכן: **ומעלתהו.** לה שהי' בו מעלות כי הסוב' לחב' ולה מעלה במעלות על מזבחי (שמות כ') לכלי לחב ומעלתהו לשון

יח וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן־אָדָם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה אֵלֶּה חֻקּוֹת הַמִּזְבֵּחַ
בְּיוֹם הֵעָשׂוֹתוֹ לְהַעֲלוֹת עָלָיו עוֹלָה וְלִזְרֹק עָלָיו דָּם: יט וְנָתַתָּה
אֶל־הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם אֲשֶׁר הֵם מִזֶּרַע צָדוֹק הַקְּרֵבִים אֵלַי נְאֻם
אֲדֹנָי יֱהוִה לְשָׁרְתֵנִי פַּר בֶּן־בָּקָר לְחַטָּאת: כ וְלָקַחְתָּ מִדָּמוֹ
וְנָתַתָּה עַל־אַרְבַּע קַרְנֹתָיו וְאֶל־אַרְבַּע פִּנּוֹת הָעֲזָרָה וְאֶל־הַגְּבוּל
סָבִיב וְחִטֵּאתָ אוֹתוֹ וְכִפַּרְתָּהוּ: כא וְלָקַחְתָּ אֶת הַפַּר הַחַטָּאת
וּשְׂרַפּוֹ בְּמִפְקַד הַבַּיִת מִחוּץ לַמִּקְדָּשׁ: כב וּבַיּוֹם הַשֵּׁנִי תַּקְרִיב
שְׂעִיר־עִזִּים תָּמִים לְחַטָּאת וְחִטְּאוּ אֶת־הַמִּזְבֵּחַ כַּאֲשֶׁר חִטְּאוּ

*נ"א קרנותיו

תרגום

וְדִרְגִּין דְּסַלְקִין לֵהּ מְתַּפְּנָן לְמַדְּנָחָא: יח וַאֲמַר לִי בַּר אָדָם כִּדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים אִלֵּין גְּזֵרַת מַדְבְּחָא
בְּיוֹם אִתְעַבְּדוּתֵיהּ לְאַסָּקָא עֲלָתָא וּלְמִזַּרָק עֲלוֹהִי דָּם נִכְסַת קוּדְשָׁא: יט וְתִתֶּן לְכָהֲנַיָּא
לְוָאֵי דִּי אִנּוּן מִזַּרְעָא דְצָדוֹק דְּקָרִיבִין לְפוּלְחָנִי אֲמַר יְיָ אֱלָהִים לְשַׁמְּשָׁא קָדָמַי תּוֹר בַּר תּוֹרֵי
לְחַטָּאתָא: כ וְתִסַּב מִדְּמֵיהּ וְתִתֵּן עַל אַרְבַּע קַרְנָתֵיהּ וְעַל אַרְבַּע זָוֵית טַסְמָתָא וְעַל תְּחוֹמָא סְחוֹר
סְחוֹר וְתִדַּכֵּי יָתֵיהּ וּתְכַפֵּר עֲלוֹהִי: כא וְתִסַּב יָת תּוֹרָא דְּחַטָּאתָא וְיוֹקְדִנֵּיהּ בַּאֲתַר דְּחָזֵי לְבֵיתָא
מִבָּרָא לְמַקְדְּשָׁא: כב וּבְיוֹמָא תִּנְיָנָא תַּקְרֵיב צְפִיר בַּר עִזֵּי שְׁלִים לְחַטָּאתָא וְיִדַּכֵּי יָת מַדְבְּחָא כְּמָא

רש"י

שעולים בו סיס בדרום כלי שיסת העולה בו פונה למזרח שכל ספיסות היו לדרך ימין וכשאתה נותן סכנם בדרום העולה בו ופונה דרך ימין פונה למזרח: **(יט) הכהנים הלוים.** אתר מסבא לוי: **מזרע צדוק.** לפי שהיה כהן גדול שמיסם רשמון במקדש בומי שלמה וקרלו על שמו: **(כ) על ארבע קרנותיו.** של מזבח: **פנות העזרה.** גב המזבח: **וכפרתהו.** תקנה חומו מדרך חול שבו להכניסו בקדושה להיותו רלוי לכפר עליו מזה ולהלן: **(כא) במפקד הבית.** ת"י במתר לחזי לביתא כלומר במקום קדוש ולשון במפקד סביב מקום שהביא כלה כמו (במדבר ל"ג) לפי נפקד ממנו חיש וזוא פר המלוחים כדרך שעשו במשכן ובשרף חומו פר ולא נאכל וכן דרשו רבותינו במנחות מלוחים הקריבו בימי עזרא כדרך שהקריבו בימי משה: **(כב) תקריב שעיר עזים.** זה לא מי במשכן ומלוחים של עתיד לבא כך הם על פי הסיבור:

מצודת דוד

כדים כי שלשה היו לאחד כנגד הגדול ולאחד שנה ליקוד ולאחד שנה לסוגב כן לרז"ל (זבחים ס"ב) ולאחר שהיו פוסות קדיש ר"ל היו נמוכות ככוס של אבר העול. בהם יבשה לל המזבח כי כל הצמוח הול דרך ימין והבל בכוח לכוס יחיינו הול בלבי המזבח ל"ב כשיהיו הכבשים בדרום יבשה העולה בהם לל המזבח כן לרז"ל (שם) וכן יהי' בנין המזבח בשום המחתון יהיה ל"ב

(כ) פנות. מלשון פנה וזזיות: **וחטאת.** ת"י ומדכי והוא ענין מהכה: **וכפרתהו.** הוא ענין קנוח ועש"ז יקבל המזבח כשוב כי הכהן הזורק מקנח מלנענו מן הדם בשעת המזבח ובדר"ל ובעני לכשובי יהיה בהוא נבלע (גיטין ל"ו): **(כא) במפקד.** ענין כליון וחסרון כמו ולא נפקד ממנו איש (במדבר ל"ו):

מצודת ציון

חמות על ל"ב ושמי לחמות קומתו ועליו יניחו דשם ל' על ל' ולפנים לחמות קומתו ויהיה ת"ב מסוך לפנים לחמה בכל לד וזהו כניסה הסובב ובחצעה היסוד ועליו יניחו דשם כ"ח על כ"ח ושלש לחמות קומתו ויהיה ת"ב מסוך לפנים לחמה בכל לד וזהו כניסה הסובב ובחצעה המקטרות יניחו דשם לחמה על לחמה בגובה לחמה והם הקטרות וימלאו כל הדשוקים בשניים ועשר ושליד ויהי' נעשה הכל מקשה לחמה ויעמדו לרוחות הדשוקים ובין הקטרות יהי' מקום הלוך לכהנים הכהנים ועוד לחמה לפנים מעלה יהי' מקום המערכי כ"ד על כ"ד ועיין בקול' בנין הבית: **(יח) אלה חקות המזבח.** אלה הם משפטי המזבח לחכמו עשהם ביום השלמת עשייתו למען יהא הגון ולכלי להעלות עליו עולה ולזרוק עליו דם: **(יט) ונתתה וגו'.** בשכו שיעמוד בחתיה ויהי' המנוך נעשה על ידו כי הוא היה כהן: **אל הכהנים הלוים.** הכהנים הנאי משבט לוי: **אשר הם מזרע צדוק וגו'.** כי הם יהיו נשמרים לעתיד לעשות עבודת המזבח וכמ"ש והכהנים הלויים בני לוקן וגו' המה יקרבו אלי לשרתני (לקמן מ"ד): **לשרתני.** מוסב על הקרובים אלי: **פר בן בקר.** מוקב על ונתתה וגו': **(כ) ונתתה וגו'.** יען הדם על מזבח קרוב המזבח ועל מזבח זריק על כיון גב המזבח: **ואל הגבול סביב.** יסכן שעל היסוד נמוך שהוא בגובה המזבח: **וחטאת וגו'.** זאת תעשה אל המזבח וסקנסו להעניר ממנו דבר חול להכניסו בקדושה: **(כא) ושרפו.** למי מסר ממקום לחוא הול יבקנו: **במפקד הבית.** במקום שבנים כלה ולמוסקת ניסור ממך ממוץ למקדש: **(כב) וחטאו.** זוכרי הדם יעשהו לת המזבח כשהיה בחתיר כשעשה בימי משה כשלמנו נזריקת דם

בַּפָּר: כה בְּכַלּוֹתְךָ מְחַטֵּא תַּקְרִיב פַּר בֶּן־בָּקָר תָּמִים וְאַיִל מִן־
הַצֹּאן תָּמִים: כו וְהִקְרִבְתָּם לִפְנֵי יְהוָה וְהִשְׁלִיכוּ הַכֹּהֲנִים עֲלֵיהֶם
מֶלַח וְהֵעֲלוּ אוֹתָם עֹלָה לַיהוָה: כז שִׁבְעַת יָמִים תַּעֲשֶׂה שְׂעִיר־
חַטָּאת לַיּוֹם וּפַר בֶּן־בָּקָר וְאַיִל מִן־הַצֹּאן תְּמִימִם יַעֲשׂוּ:
כח שִׁבְעַת יָמִים וְכִפְּרוּ אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וְטִהֲרוּ אֹתוֹ וּמִלְאוּ יָדָו:
כט וְיכַלּוּ אֶת־הַיָּמִים וְהָיָה בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה יַעֲשׂוּ הַכֹּהֲנִים
עַל־הַמִּזְבֵּחַ אֶת־עוֹלֹתֵיכֶם וְאֶת־שַׁלְמֵיכֶם וְרָצִיתִי אֶתְכֶם נְאֻם
אֲדֹנָי יֱהוִה:

מד א וַיָּשֶׁב אֹתִי דֶּרֶךְ שַׁעַר הַמִּקְדָּשׁ הַחִיצוֹן הַפֹּנֶה קָדִים וְהוּא
סָגוּר: ב וַיֹּאמֶר אֵלַי יְהוָה הַשַּׁעַר הַזֶּה סָגוּר יִהְיֶה לֹא יִפָּתֵחַ וְאִישׁ
לֹא־יָבֹא בּוֹ כִּי יְהוָה אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל בָּא בּוֹ וְהָיָה סָגוּר: ג אֶת־

*יכפרו קרי *וידיו קרי

ת"א וימלא מלי ה'. ממיד ל"ו ו"ז:

תרגום

דַּדְכִיאוּ בְּתוֹרָא: כג בְּשֵׁצִיוּתָךְ מְלַדְּבָאָה תַּקְרִיב תּוֹר בַּר תּוֹרֵי שְׁלִים וּדְכַר מִן עָנָא שְׁלִים:
כד וְתַקְרֵבְנוּן קֳדָם יְיָ וְיָהֲנוּן כַּהֲנַיָּא וְיַעֲלוּן מִלְחָא וְיַפְקוּן יָתְהוֹן עֲלָתָא קֳדָם יְיָ: כה שַׁבְעָא יוֹמִין
תַּעֲבֵיד צְפִירָא דְחַטָּאתָא לְיוֹמָא וְתוֹר בַּר תּוֹרֵי וּדְכַר מִן עָנָא שְׁלֵימִין יַעְבְּדוּן: כו שַׁבְעָא יוֹמִין
יְכַפְּרוּן עַל מַדְבְּחָא וְיָדְכּוּן וְיַקְרְבוּן קוּרְבָּנֵיהּ: כז וְיַשְׁלְמוּן יַת יוֹמַיָּא וִיהֵי בְּיוֹמָא תְמִינָאָה וּלְהָלְאָה
יַעְבְּדוּן כַּהֲנַיָּא עַל מַדְבְּחָא יַת עֲלָוָתְכוֹן וְיַת נִכְסַת קוּדְשֵׁיכוֹן וְיִתְקַבְּלוּן קוּרְבָּנֵיכוֹן בִּרְעוּא אֲמַר
יְיָ אֱלָהֲם:

מד א וַאֲתֵיב יָתִי אוֹרַח תְּרַע מַקְדְּשָׁא בְּרָא דְפָתִיחַ לְמַדְנְחָא וְהוּא אֲחִיד: ב וַאֲמַר יְיָ לִי תְּרַע
דֵּין אֲחִיד יְהֵא וְלָא יִתְפְּתַח וּגְבַר לָא יֵעוֹל בֵּיהּ אֲרֵי יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל אִתְגְּלִי עֲלָהּ וִיהֵי
אֲחִיד: ג לְרַבָּא יְהֵא רַבָּא הוּא יְתִיב בֵּיהּ לְמֵיכַל לַחְמָא קֳדָם יְיָ מֵאוֹרַח אוּלָמָא דְתַרְעָא יֵעוֹל

רש"י

(כג) מחטא. מלטהר: (כה) תמימים יעשו. לעולה: (כז) ורצאתי. לשון רצון:

מד (ב) סגור יהיה. רבותינו דעמידו המקרא הזה בפסקם סדרומי סתום לפנים מהיכל פיסקם פתח קטן
כך שמעו במסכת מדות שני פסקין היו לו לפנים הגדול ס' כדרוס ות' כלפון שבדרום לא נכנס בו
אדם מעולם ועליו מפורש ע"י יחזקאל הפתח הזה סגור יהיה: בא בו. לע"ל: (ג) את הנשיא נשיא הוא

מצודת ציון

(כג) בכלותך. ענין השלמה ונמור: (כו) ומלאו ידיו. כן נקבל
המנוך בלשון המקבל כמו ומלפח יד לחכן (שמות כ"ט) וענין
מנוך הוא המלאת הדבר בזמן שיעמוד בו לעולם: (כז) והלאה.
ולהלן עד עולם: ורצאתי. מל' רצון:

מצודת דוד

הפר: (כג) בכלותך מחטא. לשהר לעשות לשהר לה המזבח
בזביקת דם הפעיר: תקריב. זהו ההפאת לל העזכה: תמים.
מבלי מום: (כד) והקרבתם. זהו ההקרב' שעל המזבח:
והשליכו וגו' מלח. כמ"ש על כל קרבנך תקריב מלח (ויקרא
ב') : עלה לה'. שיהיו כלין לגמרים: (כה) שבעת ימים.

כדרך שעשו דניס הפני כן יעשו עד כלות שבעה יומים שעיר לחטאת וגר ואיל לעולות: (כו) יכפרו. יקחו חומר להעביר ממנו
דרך חול להכשיקו בקדוש': ומלאו ידיו. זהה ימנכו לה המזבח: (כז) ויכלו. כלשר יעלמו שבעה ימיים הוא ומחוך לקבבות
ובניום השמיני ואילך והלאה יעשו הכהנים על המזבח לה עולותיכם וגו' ואני להיה מנוחה לכם ע"י הקבבות הללו:

מד (א) וישב אותו המלאך הדובר בי. בניד לומי לל דרך שער המקדש החילון הוא ההיכל שהוא מילון לבית הקדשים
והפוסקים בילוך אמר הפוסק קדים כ"ל לל השער הגוב למזרח לל האולם לא לל השע' הגוב לל השער' לבית הקדשים
הקדשים: והוא סגור. כצותינו (ל"ל העמידו המקר' הזה בשבת הדכווני (מדות פ"ד) כי שני פסקים קטנים היו לשער
ההיכל אזה ואזה כלשר הוא בלוב': (ב) בא בו. דרך השער ההוא: והיה סגור. לכן יהיה סגור הוחיל ואין מי שיפתח בו בשבת
שהמקום ג"ה בל בו: (ג) את הנשיא. כ"ל לפני לם השעיל הוא מלך המשים הוחיל והוא נשיא ואין כבודו לשבת במקום העם

הַנָּשִׂיא נָשִׂיא הוּא יֵשֵׁב־בּוֹ לֶאֱכֹל־לֶחֶם לִפְנֵי יְהוָה מִדֶּרֶךְ אוּלָם
הַשַּׁעַר יָבוֹא וּמִדַּרְכּוֹ יֵצֵא׃ ד וַיְבִיאֵנִי דֶּרֶךְ־שַׁעַר־הַצָּפוֹן אֶל־פְּנֵי
הַבַּיִת וָאֵרֶא וְהִנֵּה מָלֵא כְּבוֹד־יְהוָה אֶת־בֵּית יְהוָה וָאֶפֹּל אֶל־
פָּנָי׃ ה וַיֹּאמֶר אֵלַי יְהוָה בֶּן־אָדָם שִׂים לִבְּךָ וּרְאֵה בְּעֵינֶיךָ
וּבְאָזְנֶיךָ שְׁמַע אֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲנִי מְדַבֵּר אִתָּךְ לְכָל־חֻקּוֹת בֵּית־
יְהוָה וּלְכָל־תּוֹרֹתָו וְשַׂמְתָּ לִבְּךָ לְמְבוֹא הַבַּיִת בְּכָל מוֹצָאֵי
הַמִּקְדָּשׁ׃ ו וְאָמַרְתָּ אֶל־מֹרִי אֶל־בֵּית יִשְׂרָאֵל כֹּה אָמַר אֲדֹנָי
יְהוִה רַב־לָכֶם מִכָּל־תּוֹעֲבֹתֵיכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ ז בְּהָבִיאֲכֶם בְּנֵי־
נֵכָר עָרְלֵי־לֵב וְעָרְלֵי בָשָׂר לִהְיוֹת בְּמִקְדָּשִׁי לְחַלְּלוֹ אֶת־בֵּיתִי

*יתיר ו' *קטן בלא אס"ף *תוורותיו קרי

ת"א בהניכם בני נכר. זבחים פ"ב:

תרגום

וּמַאוֹרַחַיהּ יְפוֹק׃ ד וְאַעְלַנִי אוֹרַח תְּרַע צָפוֹנָא דְּקֳדָם בֵּיתָא וַחֲזִית וְהָא אִתְמְלִי יְקָרָא דַיְיָ יַת
בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ וְאִשְׁתַּטְּחִית עַל אַפָּי׃ ה וַאֲמַר לִי יְיָ בַּר אָדָם שַׁוִּי לִבָּךְ וַחֲזִי בְּעֵינָךְ וּבְאוּדְנָךְ
שְׁמַע יַת כָּל דַּאֲנָא מְמַלֵּל עִמָּךְ לְכָל גְּזֵרַת בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ וּלְכָל דַּחֲזֵי לֵיהּ וְתִשְׁוֵי לִבָּךְ
לְמֵעַלְנָא בֵּיתָא בְּכֹל מַפְּקֵנִי מַקְדְּשָׁא׃ ו וְתֵימַר לְעַמָּא סָרְבָנָא לְבֵית יִשְׂרָאֵל כִּדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים
סַגִּי לְכוֹן מִכָּל תּוֹעֲבָתְכוֹן בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ ז בְּאַיְתָיוּתְכוֹן בְּנֵי עַמְמַיָּא רַשִׁיעֵי לִבָּא וְעָרְלֵי בִסְרָא לְמֶהֱוֵי

רש"י

וגו'. אם מכשיר אני מכל רשות: **נשיא הוא.** ומסוב ואין דרכו ליסב ולאכול עם שאר סכסיס בלסכות: **הוא ישב בו לאכל לחם.** בתוך הלזו: **מדרך אולם השער יבוא.** כשהוא נכנס לאוכל אחליר הפנימי כדי ליפנם לשער קטן זה לאכול בו דרך אולם השער העזרה שבמזרח יכנס לאוכל ובו בדרך יסוב כשיסוב יצא בתוכו מדרך שכנכס ולפי שהוא אומר למטה בעיון (לקמן מ"ו) ובבא עם הארץ לפני ה' במועדים הבא דרך וגו' שמא לעשות העזרה קפנדריא לפי שאותם ביותם לרחיים פניס וצריך להרחות יפה סולרך לומר כאן בביאות של כל יומות השנה יעשנה קפנדריא לפי שאין ביותם זו לרחיים פניס כמו של רגלים וכן העיד עזר למטה בעיון פעמים רבות. מלאחי. אם מכשיר כ"ג נשיא הוא ומתסבזובו יהא רשאי לאכול בשר ולחם קדשים בתוכו שער שפוחחין לו בשעת אכילתו: **מדרך אולם השער יבוא.** דרך שער מזרחי יכנס לעזרה ויבא עד תוכו פשטם לאכול בו לחמו: **ומדרכו יצא.** שאין זה רואו לקפנדריא כשאר שעריס וכל היום שלא בשעת אכילת הנשיא יהיה סגור (סע"ק): (ז) **בני נכר.** שתנכרו מעשיו לאביו שבשמיס זהו מומר לעכו"ם ואין ערלי לב: **וערלי בשר.**

מצודת דוד

לאכול בקדשים עמהם לכן יבא בתלל השער ההוא לאכול בשבר הקדשים לפני היכל ה': **מדרך אולם השער יבוא.** כלומר יבוא לאכול בתלל השבשם הזה' יבוא אל התלר הפנימי מדרך תולם השער כ"ל מיבוא דרך תולם השמשך מהשער ותלוץ לבל לא יבוא שום דרך פחמי הלבוות התחתונות לתלר הפנימי שאין תולם לפניהם כ"ל יבוא בשומני דרך השער הגדול ומשם יבוא לתלל תולם לבשת בתלל השבשם: **ומדרכו יצא.** מדרך השער שבא כן יצא דרך שם ולא שכשאי הולך עם העם בשומני' יול' עמהם דרך נכח השער שבאו משם"ם והנשיא בתוכם וגו' (לקמן מ"ו) הוא בבוזו לבדו מוכ הולך דרך שבא: (ד) **ויביאני וגו'.** כי מתחל' העמידו לבני פשבם הלשוני הסגו' ועתה הביאו משם והביאו בדרך שער הלפון שבמזרח הנים והוא השבשם הלשוני: (ה) **שים לבך.** להבין הדבריס: **וראה בעיניך.** מדת כל דבר ודבר: **לכל חקות.** מה שלוי להשמע' בכל מדר מהדיו: **ולכל תורותיו.** מקום עמידת הכהניס והעם: **ושמת לבך.** תכי' לבך לל מצוה הבית להבין מקום הבית' לל הבית בכל השתנים שיולאים בהם מן המקד' והוא שלא לצוה בשבשם הלשוני תצל בשבשם הלפוני יכולין לצוה ולכך בית' למלך העזיה וכן לכל העם כמ"ש ובצוה עם הארץ וגו' (לקמן מ"ו): (ו) **אל מרי.** לל עם העולי ומוכ ומשבש לל בית יבשלל: **רב לכם.** זעזן כב היה לכם מה בעשית' כל תועבותיכם תחם בית יבשלל: (ז) **בהביאכם.** הוא שבעוד היייתם בשלילם בשתחם הכניס בני נכר כ"ל שהכלכו בעשיו ומוכ ומשבש שהי' ערלי לב כ"ל לתוס שלבעם שם ה' ועכשו היו ערלי בשר כי לל תלו על שתהו תחיו מחתם מיל' ובקולים הם לעבוד' והם הביאו תוכם להיות בעקבי לעבוד עבוד' לתלל ומוכ ומשבש

מד (ג) **להם.** כן יקרא גם הבשר כמו שם קרבני לחמי (במדבר כ"מ): (ו) **מרי.** ענין מכד ומכוכ: (ז) **ערלי.** ענין קטימה

מצודת ציון

בְּהַקְרִיבְכֶם אֶת־לַחְמִי חֵלֶב וָדָם וַיָּפֵרוּ אֶת־בְּרִיתִי אֶל כָּל־
תּוֹעֲבֹתֵיכֶם: ח וְלֹא שְׁמַרְתֶּם מִשְׁמֶרֶת קָדָשַׁי וַתָּשִׂימוּן לְשֹׁמְרֵי
מִשְׁמַרְתִּי בְּמִקְדָּשִׁי לָכֶם: ט כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה כָּל־בֶּן־נֵכָר
עֲרַל לֵב וְעֲרַל בָּשָׂר לֹא יָבוֹא אֶל־מִקְדָּשִׁי לְכָל־בֶּן־נֵכָר אֲשֶׁר
בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: י כִּי אִם־הַלְוִיִּם אֲשֶׁר רָחֲקוּ מֵעָלַי בְּתָעוֹת
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר תָּעוּ מֵעָלַי אַחֲרֵי גִּלּוּלֵיהֶם וְנָשְׂאוּ עֲוֹנָם: יא וְהָיוּ
בְּמִקְדָּשִׁי מְשָׁרְתִים פְּקֻדוֹת אֶל־שַׁעֲרֵי הַבַּיִת וּמְשָׁרְתִים אֶת־
הַבַּיִת הֻמָּה יִשְׁחֲטוּ אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הַזֶּבַח לָעָם וְהֻמָּה יַעַמְדוּ
לִפְנֵיהֶם לְשָׁרְתָם: יב יַעַן אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ אֹתָם לִפְנֵי גִלּוּלֵיהֶם וְהָיוּ
לְבֵית־יִשְׂרָאֵל לְמִכְשׁוֹל עָוֹן עַל־כֵּן נָשָׂאתִי יָדִי עֲלֵיהֶם נְאֻם אֲדֹנָי

*נ"א תועבותיכם

ת"א כל בן נכר. יומא ע"ל תענית י"ז מועד קטן ה' סנהדרין כ"ג ופ"ו זבחים י"ט ו"ב: יען אשר ישכחו. מכות ק"ע: והיו. שם:

תרגום

בְּמַקְדְּשִׁי לְאַפָּקָא יַת עֲזָרְתִי בְּקָרְבְּכוֹן יַת קוּרְבָּנִי תַּרְבָּ וְדָם נַכְסַת קוּדְשִׁין וַאֲשַׁנְיוּ קְיָמִי עַל כָּל
תּוֹעֲבָתְכוֹן: ח וְלָא נְטַרְתּוּן מַטְּרַת קוּדְשִׁי וּמַנְיְתוּן לְנָטְרֵי מַטְּרַת מֵימְרִי בְּמַקְדְּשִׁי לְכוֹן: ט פִּרְקָן
אֲמַר יְיָ אֱלָהִים כָּל בַּר עַמְמִין רְשִׁיעֵי לִבָּא וְעַרְלֵי בִּסְרָא לָא יֵעֲלוּן לְמַקְדְּשִׁי לְכָל בְּנֵי עַמְמַיָּא דִּי
בְגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: י אֱלָהֵן לַאֲתֵי דְאִתְרַחִיקוּ מִדַּחֲלְתִּי בְּמַטְעֵי יִשְׂרָאֵל דְּטָעוּ מִבַּתַּר פּוּלְחָנֵי בָּתַר
מַעֲוָתְהוֹן וְקַבְּלוּן חוֹבֵיהוֹן: יא וִיהוֹן בְּמַקְדְּשִׁי מְשַׁמְּשִׁין מְמַנָּן עַל תַּרְעֵי בֵיתָא וּמְשַׁמְּשִׁין יַת
בֵּיתָא אִנּוּן יִכְסוֹן יַת עֲלָתָא וְיַת נַכְסַת קוּדְשָׁא דִּי לְעַמָּא וְאִנּוּן יְקוּמוּן קֳדָמֵיהוֹן לְשַׁמָּשׁוּתְהוֹן:
יב חֲלַף דַּהֲווֹ מְשַׁמְּשִׁין יַתְהוֹן קֳדָם טָעוָתְהוֹן וַהֲווֹ לְבֵית יִשְׂרָאֵל לְתַקָּלַת חוֹבִין עַל כֵּן קַיֶּמֶת

רש"י

כאן שנאמר מהתם מילה: **ותשימון לשמרי משמרתי במקדשי לכם.** הפיזמון לכם לדעתכם במקדשי לכפיס שליש רמון להיות שומרי משמרתי: (י) **כי אם הלוים אשר רחקו וגו'.** כי לא כה מעשו לפס הלויס לפר רחקו מעלי וגעשו מוערים לעכ"וס ועכשיו חזרו בפס: **ונשאו עונם.** מגפת עוד על מ מזכמי הלף מזמיר ע"י כהניס כמ"ה: (ח) **ולא שמרתם.** להמוס בהניס כפיס לעשות קדשי: **ותשימון לשמרי.** שמתם להיותם שומרי משמרתי במקדשי לפיס שהיו עכשיו לכם לפני העכ"וס: (ט) **ערל לב וגו'.** כ"ל אין שלבו מעופף עם ה' ואין מי שלא נמול על כי מעו לחיו ממנה מיל: **לכל בן נכר.** זה יפנם לומר מה שמסכתי בן נכר לין הכול' על לים מנויי בחלוקת כי הכול' היה על כל מי שמנכרו מעשיו לחציו שבשמים לפר לוקף לת כל המוענות שים ביניכם הוא עצותם פעליס וכ"ל לפ די בעבדתם הפעליס הלף עשוי הוסיפו לחלל עבודת מזבחי ע"י כהניס כמ"ה: (ח) **ולא שמרתם.** להמוס בהניס כפיס לעשות קדשי: **ותשימון לשמרי.** שמתם להיותם שומרי משמרתי במקדשי לפיס שהיו עכשיו לכם לפני העכ"וס: (ט) **ערל לב וגו'.** כ"ל אין שלבו מעופף עם ה' ואין מי שלא נמול על כי מעו לחיו ממנה מיל: **לכל בן נכר.** זה יפנם לומר מה שמסכתי בן נכר לין הכול' על לים מנויי בחלוקת כי הכול' היה על כל מי שמנכרו מעשיו לחציו שבשמים לפר לוקף לת כל המוענות שים בינכם הוא עצותם פעליס וכ"ל לפ די בעבדתם הפעליס הלף עשוי הוסיפו לחלל עבודת מזבחי ע"י כהניס כמ"ה: (יא) **והיו במקדשי.** וכן יהיו במקדשי משכניס בדבר המיוחד על שערי הבית וגם יהיו משמיחים לת הבית בדבר הלריך בו: **המה ישחטו וגו'.** הוחיל והשחיטה כשרה זר יכולים גם המה לעבודה לפניו: **לפניהם.** מביחי הקרבנות יעמדו לפניהם בדבר הקרבנות: (יב) **יען.** בעבור שעבדו עבודת העם לפני הגלולים והכשילו לת יכול נעון עכ"וס: **נשאתי ידי.** הוא עניך שבועה בהרמת הידים למעלה וכן לשבי נשאתי לת ידי (שמות ו'):

מצודת ציון

וכן עכלה לזנם (ירמיה ו'): (ח) **ותשימון.** ענין עשיה: (י) **הלוים.** כ"ל הכהנים' בני לוי: **בתעות.** מלשון תועה והושלל מהמועה מדרך היכר לללכת דרך לחר: (יא) **פקדות.** ענין מינוי ונזכות כמו לפיות פקידים בית ה' (מס כ"ע):

מצודת דוד

לת ביתי: **בהקריבכם.** שמה שלתם מקריבים ע"י כהניס כחלה: **את לחמי.** הוא החלב והדם הנה בזה הפכו לת בניתי להוסיף לת כל המוענות שים ביניכם הוא עצותם פעליס וכ"ל לפ די בעבדתם הפעליס הלף עשוי הוסיפו לחלל עבודת מזבחי ע"י כהניס כמ"ה: (ח) **ולא שמרתם.** להמוס בהניס

יְהוָה וְנָשְׂאוּ עֲוֹנָם: יג וְלֹא־יִגְּשׁוּ אֵלַי לְכַהֵן לִי וְלָגֶשֶׁת עַל־כָּל־
קָדָשַׁי אֶל־קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים וְנָשְׂאוּ כְלִמָּתָם וְתוֹעֲבוֹתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ:
יד וְנָתַתִּי אוֹתָם שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת הַבַּיִת לְכָל עֲבֹדָתוֹ וּלְכֹל אֲשֶׁר
יֵעָשֶׂה בּוֹ: טו וְהַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם בְּנֵי צָדוֹק אֲשֶׁר שָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמֶרֶת
מִקְדָּשִׁי בִּתְעוֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵעָלַי הֵמָּה יִקְרְבוּ אֵלַי לְשָׁרְתֵנִי
וְעָמְדוּ לְפָנַי לְהַקְרִיב לִי חֵלֶב וָדָם נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה: טז הֵמָּה יָבֹאוּ
אֶל־מִקְדָּשִׁי וְהֵמָּה יִקְרְבוּ אֶל־שֻׁלְחָנִי לְשָׁרְתֵנִי וְשָׁמְרוּ אֶת־
מִשְׁמַרְתִּי: יז וְהָיָה בְּבוֹאָם אֶל־שַׁעֲרֵי הֶחָצֵר הַפְּנִימִית בִּגְדֵי
פִשְׁתִּים יִלְבָּשׁוּ וְלֹא־יַעֲלֶה עֲלֵיהֶם צֶמֶר בְּשָׁרְתָם בְּשַׁעֲרֵי הֶחָצֵר
הַפְּנִימִית וָבָיְתָה: יח פַּאֲרֵי פִשְׁתִּים יִהְיוּ עַל־רֹאשָׁם וּמִכְנְסֵי
פִשְׁתִּים יִהְיוּ עַל־מָתְנֵיהֶם לֹא יַחְגְּרוּ בַּיָּזַע: יט וּבְצֵאתָם אֶל־

ת"א ולא יגשו. שם: והכהנים. ירמוס פ"ו קולין כ"ד בכוס ל' תמיד כ"ז:

תרגום

בְּמֵימְרִי עֲלֵיהוֹן אָמַר יְיָ אֱלָהִים וְיִקַּבְּלוּן חוֹבֵיהוֹן: יג וְלָא יִתְקָרְבוּן לְפוּלְחָנִי לְשַׁמָּשָׁא קֳדָמַי
וּלְמִקְרַב עַל כָּל קוּדְשַׁי לְקוּדְשָׁא וְיִתְקַבְּלוּן אַתְקָנָעוּתְהוֹן וְתוֹעֲבָתְהוֹן דִּי עֲבָדוּ: יד וּמַנִּיתִי
יַתְהוֹן נָטְרֵי מַטְרַת בֵּיתָא לְכֹל פּוּלְחָנֵיהּ וּלְכֹל דְּיִתְעֲבִיד בֵּיהּ: טו וְכָהֲנַיָּא לֵוָאֵי בְּנֵי צָדוֹק דִּי
נָטְרוּ יַת מַטְרַת מַקְדְּשִׁי בְּמֵטְעֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִבָּתַר פּוּלְחָנִי אִנּוּן יִתְקָרְבוּן לְפוּלְחָנִי לְשַׁמָּשָׁא
קֳדָמַי וְיִשְׁתַּמְּשׁוּן עַל מַדְבְּחִי לְקָרְבָא קֳדָמַי תְּרֵב וְדָם נִכְסַת קוּדְשִׁין אָמַר יְיָ אֱלָהִים: טז אִנּוּן יֵעָלוּן
לְמַקְדְּשִׁי וְאִנּוּן יִתְקָרְבוּן לְפָתּוֹרִי לְהֵם אַפֵּיָא לְשַׁמָּשָׁא קֳדָמַי וְיִטְּרוּן יַת מַטְרַת מֵימְרִי: יז וִיהֵי
בְּמֵעַלְהוֹן לְתַרְעֵי דַרְתָּא גַּוַּיְתָא לְבוּשֵׁי בוּצָא יִלְבְּשׁוּן וְלָא יֵתֵי עֲלֵיהוֹן צְמִית עֲמַר בְּשַׁמְּשׁוּתְהוֹן
בְּתַרְעֵי דַרְתָּא גַּוַּיְתָא וּלְגָוֵי: יח קֻלְפִין דְּבוּץ יְהוֹן עַל רֵישֵׁיהוֹן וּמַכְנָסִין דְּבוּץ יְהוֹן עַל חַרְצֵיהוֹן
וְלָא יְזָרְזוּן עַל חַרְצֵיהוֹן אֱלָהֵן עַל לָבֵּיהוֹן יִסְרִין: יט וּבְמִפַּקְדוֹנְהוֹן מִדַּרְתָּא דְּקוּדְשָׁא לְדַרְתָּא

רש"י

(טו) **והכהנים הלוים.** מפסע לוי: **בני צדוק.** לפי שהיה כ"ג שמיטתם רחמנן במקדש בימי שלמה נקרלו על שמו: **בתעות.** קמלניסמל"ר בלע"ז: (יז) **אל שערי החצר הפנימית.** לפני ולפנים בי"מכ: **ולא יעלה עליהם צמר.** תכלת שהיה במעיל ובאבנט לא ילבשו בי"מכ בעבודה פנים: **וביתה.** ולפנים: (יח) **פארי.** קמגי"ולפמ בלע"ז: **לא יחגרו ביזע.** שיהו בגריהת לין חוברין במקום שמזיעין לא למעלה מאליהם ולא למטה מתחניסס

מצודת דוד

ונשאו עונם. לא זה יקבלו בגמול עונם: (יג) **לכהן לי.** לשמש לי בדבר עבודת המזבח: **ולגשת וגו'.** כ"ל לא יגשו אל כל הקדשים וקף על קדשי הקדשים כלומר לא לבד לקדשים הם בעבודת קדשי הקדשים כי לקדשים הם לקדשים הם לף בעבודת קדשים קלים: **ונשאו.** יקבלו כליותם הכלויה להם וגמול תועבותם לשכ עצו: (יד) **ונתתי אותם.** וקף לפף לומר להיות שומרי משמרת הבית על כל העבודה הלריך לל הבית ועל כל הדבר הנעשה בו זולת עבודת המזבח: (טו) **והכהנים הלוים.** לצל הכהנים מבני לוי מזכה לזוק שבימי שלמה: **אשר שמר.** ולא זו מעבודו' המקום בזמן שהעבו בני ישראל: (טז) **אל שלחני לשרתני.** זהו פרוש להם הבתים שעל השלחן: **ושמרו וגו'.** בכל דבר העבודה: (יז) **והיה וגו'.** כ"ל ביהבואו הכהנים הבאולים לל שערי החלר הפנימים וחוא הסיכול ולעמת ק"הק נקרא חלר (ולפי שהיה בהיכל שער גחול ושני פשתין מזה ומזה מ"ם למעלה לכן לומר שערי): **בגדי פשתים.** הם בגדי הלבן שכ"ג משמש בהן ביו"הכ עבודת פנים: **ולא יעלה עליהם צמר.** כי בשמש שלא ישאו עבודה בשמה בגדים שיש לומר: **וביתה.** בהן ובפנים בחלל הבית בין בהיכל בין בבית ק"הק: (יח) **פארי פשתים.** מגבעות משתים יהיה על לחשם: **לא יחגרו ביזע.** לא יחגרו בחגוריסם שהשבר בכבל וכוכב קלמו על קלמו כי שם הי **חיע'** ומלכלי' בגדי כהונ': (יט) **ובצאתם.** וכשהכ ילמו הכהנים מהעזרה שלהם לל החלר החיצון וחוזר ומעבה לל החלר וגו' כ"ל

מצודת ציון

(יג) **לכהן.** ענין קירוב ועבודה: (יח) **פארי.** כן יקבלו המגבעות כמו שנאמר פאני המגבעות (שמות ל"ט) ויקבלו כן ע"ם היוצ והבדל שבהן: **ביזע.** מלשון זיעה:

הַחָצֵר הַחִיצוֹנָה אֶל־הֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה אֶל־הָעָם יְפַשְּׁטוּ אֶת־
בִּגְדֵיהֶם אֲשֶׁר־הֵמָּה מְשָׁרְתִים בָּם וְהִנִּיחוּ אוֹתָם בְּלִשְׁכֹת הַקֹּדֶשׁ
וְלָבְשׁוּ בְּגָדִים אֲחֵרִים וְלֹא־יְקַדְּשׁוּ אֶת־הָעָם בְּבִגְדֵיהֶם: יט וּרְאשָׁם
לֹא יְגַלֵּחוּ וּפֶרַע לֹא יְשַׁלֵּחוּ כָּסוֹם יְכַסְּמוּ אֶת־רָאשֵׁיהֶם: כא וְיַיִן
לֹא־יִשְׁתּוּ כָּל־כֹּהֵן בְּבוֹאָם אֶל־הֶחָצֵר הַפְּנִימִית: כב וְאַלְמָנָה
וּגְרוּשָׁה לֹא־יִקְחוּ לָהֶם לְנָשִׁים כִּי אִם־בְּתוּלוֹת מִזֶּרַע בֵּית יִשְׂרָאֵל
וְהָאַלְמָנָה אֲשֶׁר־תִּהְיֶה אַלְמָנָה מִכֹּהֵן יִקָּחוּ: כג וְאֶת־עַמִּי יוֹרוּ בֵּין
קֹדֶשׁ לְחֹל וּבֵין־טָמֵא לְטָהוֹר יוֹדִיעֻם: כד וְעַל־רִיב הֵמָּה יַעַמְדוּ

*נ"א משרתם *נ"א בתולת ונ"א בתלות

ת"א ולבשו בגדים. יומא ל"ה: ובמסם. מנחות י"ז נזיר נ' סנהדרין כ"ב: כסום יכסמו. נדרים כ"ט: ויין לא ישתו. מנחות י"ז סנהדרין כ"ב: ואלמנה וגרושה. קידושין ע"ח: והאלמנה. שם:

תרגום

בַּרַיְתָא לְאִתְעָרָבָא עִם עַמָּא יְשַׁלְחִין יַת לְבוּשֵׁיהוֹן דִּי אִנּוּן מְשַׁמְּשִׁין בְּהוֹן וְיַחְתִּין יַתְהוֹן בְּלִשְׁכַת קוּדְשָׁא וְיִלְבְּשׁוּן לְבוּשִׁין אָחֳרָנִין וְלָא יְתָעֲרְבוּן עִם עַמָּא בִּלְבוּשֵׁיהוֹן: כ וְרֵישֵׁיהוֹן לָא יְגַלְּחוּן וּפֻרְיָא לָא יְרַבּוּן סַפָּרִין יַת שַׁעַר רֵישֵׁיהוֹן: כא וְחַמַר לָא יִשְׁתּוּן כָּל כָּהֲנָא בְּמֵעַלְהוֹן לְדַרְתָּא גַּוָּיְתָא: כב וְאַרְמַלְתָּא וּמְתָרְכָא לָא יִסְבּוּן לְהוֹן לְנָשִׁין אֱלָהֵן בְּתוּלְתָא מִזַּרְעָא דְבֵית יִשְׂרָאֵל וְאַרְמַלְתָּא דִי תְהֵי אַרְמַלְתָּא מִשְׁאַר כָּהֲנָיָא יְסָבּוּן: כג וְיַת עַמִּי יְלַפְּנוּן בֵּין קוּדְשָׁא לְחֻלָּא וּבֵין מְסָאֲבָא לְדַכְיָא יְהוֹדְעִנּוּן: כד וְעַל פֻּלְגוּת דִּינָא אִנּוּן יְקוּמוּן לְמֶדַן בְּדִינֵי רַעְוָתִי יְדִינוּן יַת אוֹרָיָתִי וְיַת

רש"י

שהוא מקום זיעה מלמטה"רא בלע"ז ל"ת מסרס התורס לכהנים מלבושי למר כי סלמר מזיע הגוף ומזיע מה שבשר סת"ה: **(יט) אל החצר החיצונה אל החצר החיצונה.** לפי שהיה מדבר בהיכל ולפני ולפניס וקרסה חלר הפנימית ומלמד יס לו לקרות עזרה יסרחל חלר החיולוה לכך הולרך לכפול שהי פעמיס לומר שעל עזרת נשים הוא לומר מקום שכל יסרחל ככנסין: **והניחו אותם בלשכת הקדש.** כמו שלמר מרע"ה (ויקרל ט"ו) ופשט לה בגדי הבד לשר לבש וגו' וסניהס שס: **ולא יקדשו את העם.** ת"י ולל יתערבון עס עמה בלבושיהן כלומר לל יגעו לל העם בבגדיהס הקדושים שהין בגדי חול עהוריס לגל בגדי הקודש: **(כ) וראשם לא יגלחו.** להעביר לה כל הסער: **ופרע לא ישלחו.** גילה סער לל ירבו: **כסום יכסמו.** כלוסמה הוא שסדורין בשבולה רלשו של זה בלד עקרו של זה כך שמעתי משמו של רבי מנחס זל"ל ויסקן לפרשו לשון מלה דבר שהוא לה גוזות רלשו ולה גיזול שער לללה במלה הוא לתולי"ר בלע"ז: **(כא) בבואם אל החצר הפנימית.** לל בהיכל: **(כב) כי אם בתולת.** יקחו הכהנים הגדולים לבל יס מן הכהנים הרגולים לחר יקחו לה החלמנה כגון הזיוטין וזה מכהן יקחו יס מן הכהנים שמוחרין בחלמנה. מלחתי: **אשר תהיה אלמנה.** גמורה פרע לגרושה ולחלוסה

מצודת ציון

(יט) **יפשטו.** ענין הסרת המלבוש: (כ) **יגלחו.** ענין קלילת השער: **ופרע.** כן יקרל גדול השער כמו לה לחסו לל יפרע (ויקרל כ"ל): **ישלחו.** ענין התשבעות כמו שהלה קליניס (שהליס ג'): **כסום יכסמו.** מלשון והשה והכשה (שמות ט') והוא מין זרע: (כב) **יורו.** מלשון הוראה ולמוד:

מצודת דוד

מה שהוזהרתי לל החלך החיולוה הכוונה היה לל העם כלומר לין הכוונה על עזרת נשים וכ"ל על העם הוא עזרת לחנשים שהר שם עומדים העם לבל למוד עזרת כהניס נקראת שם חלך החיולוה: **את בגדיהם.** בגדי כהונה: **בלשכת הקדש.** הס העומדים בשמחזות ההר ומועל (ולמעל' למר מיכולין להניחס גם בעזרת כהניס): **בגדים אחרים.** בגדי חול: **ולא יקדשו וגו'.** כ"ל

למען לל יהל כלל' שהעם קדושים כמוהס כ"ל יצולו שמה בבגדי כהונ' יהל יהל' לכל שהין חשם לס יגעו בהן בגי העם כלנו הס קדושים כמו הכהנים: **(כ) וראשם לא יגלחו.** שער רלסס לל יגלחו בכל עס: **ופרע לא ישלחו.** לל יניחו גדול השער להשתער יותר מדלי ומ"ל שיגלחו חחר לשלשים יום (סנהדרין כ"ב): **כסום יכסמו.** על הכהנים גדולים יחמר שהם יגלחו בחוהן סיגיע לשם שער זה בלד עקרו של זה כסוקמה הזו השדול בשבולה רלשו של זה בלד עקרו של זה כן לרל"ל (שם): **(כא) כל כהן.** בין כ"ג בין כהן הדיוט: **אל החצר הפנימית.** הוא ההיכל ולמול בית ק"הק נקרל חלר: **(כב) ואלמנה וגו'.** זהו בכהנים גדוליס שלסורי' גם בחלמנה ושיש נוספים כ"ל בתולות: **אשר תהיה אלמנה.** כ"ל שלא הפי' רק לחלמ' שבל לל שחללה לז יוכלו יקחו כ"ל מקלה בכהנים עוהבים זה והם ההדיוטים שבל בכהנים גם חלוי' שחור, גם להדיוטים ולף שהוא מדבנן ממזה יחזקאל: **(כג) ואת עמי יורו.** הכהנים ילמדו לה העם להבדיל בין קדש לחולין גם יהיעוש ההבדל בין טמא **(כד) ועל ריב.** ועל דין

לְמִשְׁפָּט בְּמִשְׁפָּטַי וְשָׁפְטֻהוּ וְאֶת־תּוֹרֹתַי וְאֶת־חֻקֹּתַי בְּכָל־מוֹעֲדַי
יִשְׁמֹרוּ וְאֶת־שַׁבְּתוֹתַי יְקַדֵּשׁוּ: כה וְאֶל־מֵת אָדָם לֹא יָבוֹא
לְטַמְּאָה כִּי אִם־לְאָב וְלְאֵם וְלִבֵן וְלִבַּת לְאָח לְאָחוֹת אֲשֶׁר־לֹא־
הָיְתָה לְאִישׁ יִטַּמָּאוּ: כו וְאַחֲרֵי טָהֳרָתוֹ שִׁבְעַת יָמִים יִסְפְּרוּ־לוֹ:
כז וּבְיוֹם בֹּאוֹ אֶל־הַקֹּדֶשׁ אֶל־הֶחָצֵר הַפְּנִימִית לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ
יַקְרִיב חַטָּאתוֹ נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה: כח וְהָיְתָה לָהֶם לְנַחֲלָה אֲנִי
נַחֲלָתָם וַאֲחֻזָּה לֹא־תִתְּנוּ לָהֶם בְּיִשְׂרָאֵל אֲנִי אֲחֻזָּתָם: כט הַמִּנְחָה
וְהַחַטָּאת וְהָאָשָׁם הֵמָּה יֹאכֵלוּם וְכָל־חֵרֶם בְּיִשְׂרָאֵל לָהֶם יִהְיֶה:
ל וְרֵאשִׁית כָּל־בִּכּוּרֵי כֹל וְכָל־תְּרוּמַת כֹּל מִכֹּל תְּרוּמוֹתֵיכֶם
לַכֹּהֲנִים יִהְיֶה וְרֵאשִׁית עֲרִיסֹתֵיכֶם תִּתְּנוּ לַכֹּהֵן לְהָנִיחַ בְּרָכָה אֶל־

*למשפט קרי *וישפטהו קרי

ת"א ומחכי עכלמו. מ"ק ז': וביום בואו. סם ע"ו: ולמקדש. סנם ל"ה יצמוח ס"ב:

תרגום

לְמִשְׁפָּט בְּכָל מַעֲרֵי יְטָרוּן וַת יוֹמֵי שַׁבָּתָא דִּילִי יְקַדְּשׁוּן: כה וְעַל מֵיתָא דַּאֲנָשָׁא לָא יֵעוֹל לְאִסְתָּאָבָא
אֱלָהֵן לְאָב וּלְאֵם וּלְבַר וְלִבְרַת לַאֲח וְלַאֲחָת דְּלָא הֲוַת לְגַבֵּר יִסְתָּאֲבוּן: כו וּבָתַר דְּכִיתֵיהּ שַׁבְעָא
יוֹמִין יְמָנוּן לֵיהּ: כז וּבְיוֹם מֵעֲלֵיהּ לְקוּדְשָׁא לְדָרְתָּא נַוְיְתָא לְשַׁמָּשָׁא בְּקוּדְשָׁא יַקְרִיב חַטָּאתֵיהּ
אֲמַר יְיָ אֱלָהִים: כח וּתְהֵי לְהוֹן לַאֲחָסָנָא חוּלָק מוֹתַר קוּרְבָּנַי חוּלָקְהוֹן וַאֲחָסָנָא לָא תִתְּנוּן לְהוֹן
בְּיִשְׂרָאֵל מַהֲנֶן דְּיַהֲבִית לְהוֹן אֲנוּן אַחֲסָנְתְּהוֹן: כט מַנְחָתָא וְחַטָּאתָא וַאֲשָׁמָא אִנּוּן יֵכְלִנֵּיהּ וְכָל
חֲרָמָא בְּיִשְׂרָאֵל לְהוֹן יְהֵי: ל וְרֵישׁ כָּל בִּכּוּרֵי כֹלָּא וְכָל אַפְרָשׁוּת כֹּלָּא מִכֹּל אַפְרָשׁוּתֵיכוֹן לְכָהֲנַיָּא

רש"י

לעי"ם שפעוים היא לפורס לקף לסליוט: **(כו)** **ואחרי טהרתו.** ומחרי פריסמו מן המת כך שנוי' במ"ק: **(כז)** **וביום באו.** מחלה על סקדם להחמך לעבודה: **יקריב חטאתו.** זו עשיריה המפה שלו כך שנוי' במ"ק מסכתן סליוט טעון עשיריה המפה ביום חימוכו כעניו שנאמר (שם) זה קרבן מחרן וכניו וגו' וכמו שמפורש במסכת מנחות: **(כח)** **והיתה להם.** הכתוב למחלה: **(כט)** **חרם.** ל' קדם וכן כל ל' חרמה שסוח על הקדם: **(ל)** **להניח.** לפיסי"ר בלע"ז כמו (שמות ח') ויוח בכל גבול מלריס:

מצודת דוד

ממון יעמדו **למשפט** לפיהם למשפט ושפטוהו כמשפטי המוכח לו לפי לומדן **לעשה:** **ואת תורתי.** המוכות והמוקים הכתובים בכל יתי מועדי ה' כדבר הקבוצות ישמרו הם לעבודה וכן יקדשו לה השבתות כדבר הקבוצות הכתוב מוהם ליום: **(כה)** **לטמאה.** למשכב המגע: **אשר לא היתה לאיש.** למשכב המגע: **(כו)** **ואחרי טהרתו.** כ"ל לאחרי פריסתו מן המת כן לעז"ל: **שבעת ימים** וגו' ומפ"ו הוא עהוד: **יספרו.** כ"ל לאחיו הכהנים יספרו לו שלפה יכהר להתחיל בעבודה: **(כז)** **וביום באו** וגו'. כ"ל בהחלת ביאה הכהן להתחיל בעבודה: **אל חצר הפנימית.** היא עזרה הכהנים **לשרת** שם המזבח: **יקריב חטאתו.** זהו עשיריה המפה שהיו הכהנים מקריבים ביום החוך ומ"ם זה קרבן לחכן וכניו וגו' ביום המשח לומו עשיריה המפה קולא וגו' (ויקרא ה'): **(כח)** **והיתה להם לנחלה.** הכתוב אמר להם למחלה כי לא ינחלו חלק בחכן: **אני נחלתם.** כ"ל מוחר קרבני יהי' נחלתם: **ואחזה.** לחוחם נחלת קרקע לשדות וכחמיהם לא חחנו להם וזהו למען יהיו פנויים לעסוק בעבודת המקדש (ומה שלקחו חבוחת החכן כמ"ש מכוחם הקדש להכהנים וגו' (לקמן מ"ח) זה היה לעוכך צחים ומלכוחם): **אני אחזתם.** כ"ל מוחר קרבני יהיה לחחחם וכשל הדבר נמ"ש: **(כט)** **המנחה.** כ"ל שיהי החנחה: **וכל חרם.** כל ההקדשות: **(ל)** **וראשית.** הכלחים מכל הדברים כולם שחחכבו בשדות והם הנבוריס: **וכל תרומת כל.** כל החבוחות כולם יהי לבן בין מיכוח ויולה: **מכל תרומותיכם.** מכל הדברים שחחם חייבים להפריש מהם חבוחה: **וראשית עריסותיכם.** חלק לחכון מעיסה עד שלא חחלטו ממנה ועל החלה יחחר: **להניח ברכה.** לחוחר לל יבא לעבכם בחם כל חלה להכהנים כי זה יהיה סיבה להשרות ברכה

מצודת ציון

(כח) **ואחזה.** ענין חלק וחלה: **(כט)** **חרם.** כ"ל הקדם וכן כל מה שיחבחל לך יהיה (במדבר י"ח): **(ל)** **בכורי.** **ראשי התנופה** יקרא בלשון בכור וכן לחלים בכורי לחמך (שמות כ"ג): **עריסותיכם.** ענין בלק ועיסה כמו מלחלים עניסותיכם (במדבר ט"ו): **להניח.** מלשון הנחה:

בֵּיתֶךָ: לא כָּל־נִבְלָה וּטְרֵפָה מִן־הָעוֹף וּמִן־הַבְּהֵמָה לֹא יֹאכְלוּ
הַכֹּהֲנִים:

מה א וּבְהַפִּילְכֶם אֶת־הָאָרֶץ בְּנַחֲלָה תָּרִימוּ תְרוּמָה לַיהוָה ו
קֹדֶשׁ מִן־הָאָרֶץ אֹרֶךְ חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף אֹרֶךְ וְרֹחַב עֲשָׂרָה
אֲלָפִים קֹדֶשׁ־הוּא בְּכָל־גְּבוּלָהּ סָבִיב: ב יִהְיֶה מִזֶּה אֶל־הַקֹּדֶשׁ חֲמֵשׁ
מֵאוֹת בַּחֲמֵשׁ מֵאוֹת מְרֻבָּע סָבִיב וַחֲמִשִּׁים אַמָּה מִגְרָשׁ לוֹ
סָבִיב: ג וּמִן־הַמִּדָּה הַזֹּאת תָּמוֹד אֹרֶךְ חֲמֵשׁ וְעֶשְׂרִים אֶלֶף וְרֹחַב
עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים וּבוֹ־יִהְיֶה הַמִּקְדָּשׁ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים: ד קֹדֶשׁ מִן־

*חמשה קרי

ת"א כל נבלה. מנחות מ"ה:

תרגום

וְהֵי וְרִישׁ אֲצָוַתְכוֹן תִּתְּנוּן לְכַהֲנַיָּא לְאַשְׁרָאָה בִּרְכָתָא בְּבֵיתָךְ: לא כָּל נְבֵלָא וּתְבִירָא מִן עוֹפָא
וּמִן בְּעִירָא לָא יֵיכְלוּן כַּהֲנַיָּא:

מה א וּבְפַלְגוּתְהוֹן יָת אַרְעָא בְּאַחֲסָנָא תְּפָרְשׁוּן אַפְרְשׁוּתָא קֳדָם יְיָ קֻדְשָׁא מִן אַרְעָא אֲרָכָא
עֶשְׂרִין וַחֲמִשָּׁא אַלְפִין אֲרָכָא וּפוּתְיָא עַסְרָא אַלְפִין קֻדְשָׁא הוּא בְּכָל תְּחוּמֵהּ סְחוֹר סְחוֹר:
ב וְהֵי מִדַּיִן לְקֻדְשָׁא חֲמֵשׁ מְאָה בְּחַמֵשׁ מְאָה מְרַבַּע סְחוֹר סְחוֹר וַחֲמִשִּׁין אַמִּין רְוָחָא לֵיהּ סְחוֹר
סְחוֹר: ג וּמִן מִשְׁחֲתָא הָדָא תְּמִשָּׁה אוֹרְכָא עֶסְרִין וַחֲמִשָּׁא אַלְפִין וּפוּתְיָא עַשְׂרָא אַלְפִין
יִהֵי וְהוּא מַקְדְּשָׁא קוּדְשָׁא קוּדְשִׁין: ד קוּדְשָׁא הוּא לְכַהֲנַיָּא דִּי מְשַׁמְּשִׁין בְּבֵית מַקְדְּשָׁא

רש"י

(לא) כל נבלה וטרפה וגו'. לפי שהזהיר לכם מליקה העלת העוף שיהא נבלה וטרפה הוצרך להזהירם על שאר נבלות וטריפות כך פירשו רבותינו:

מה (א) **ובהפילכם את הארץ בנחלה.** שעתידים לחלוק אח ק"י לי"ב רצועות לא כחלוקה הראשונה שהיתה לרב כפי מנייתו ולמעלה כפי פקודיו ושוו ג' שבטי' זו ג' ברצועה אחת ועכשיו החלקים שווים וכשורות הכרם מפאה יש עד פאה קאים כמו שמפורש בסוף הספר: **תרומה לה'.** לבנות ב"המק הזה וג': (ב) **יהיה מזה.** מן התרומה הזו יהיה לוקח הקדש לכר סביב חמש מאות קנים והמותר לבתים לכהנים כמו שמפורש בסוף הספר: (ג) **מן המדה הזאת.** בקנה המדה שנמדד בו ריבוע הר הבית ס' מאות על ס' מאות כמו שאמור בענין של מעלה (נ"ב) לד' רוחות מדתו חומה לו סביב חמש מאות קנים וגו': **תמוד ארך חמשה ועשרים אלף.** קנים ורחב עשרת אלפים קנים ולפי שלא פירש בפסוק ראשון מה הן חמשה ועשרים אלף לא קנים אם למעות הוצרך לומר שכ"ם אלף מאות בקנה המדה שנמדדו בה ס' מאות על ס' מאות של הר הבית נמצאין אלפים הללו להרומה: (ד) **קדש מן הארץ.** כרם את המקרא מוכר הקדש אחר מן הארץ הוא

מצודת ציון

מה (א) **תרימו תרומה.** ענין הפרשה כמו ויקחו לי תרומה (שמות כ"ה): (ב) **מגרש.** עניינו מקום סגוי מבלי זריעה ולילכות וכן ומגרש לעריהם (במדבר ל"ה):

מצודת דוד

(לא) לא יאכלו הכהנים. פירשו ז"ל לפי שהותרה להם מליקת חטאת השוה שהיו נמלוה ועריפה הוצרך להזהירם על שאר נבלות וטריפות שלא נתחוור שה"מ הוא לחולין:

מה (א) **ובהפילכם וגו'.** לפי שע"י כוח יחולק הארץ נתחלה ע"י הגלות נוהל לכן תמך בהזהילכם ועם כי התלוקה היתה לא' מהני' ע"י הפלה נוהל. לו יתמך זה הל' על הירושה ובדבר"ל ניחס לחתה מציל נחלות (ב"ב ק"ג): **קדש מן הארץ.** החלק הזה יהי' קדש מכלות הארץ: **ארך.** ממזרח למערב: **ורחב.** מלפון לדרום: **בכל גבולה.** כלומר לומר כל השטח הזה מקניב: (ב) **יהיה מזה.** מהשטח הזה יהיה מקומו ממנו חמש מאות וגו' ויהיה מרוצף מסביב וחזו כל הבתים: **מגרש לו סביב.** בכל לחבעה הכתוב יהיה מגרש ממשים אחה: (ג) **ומן המדה הזאת תמוד וגו'.** לפי שלא פי' למעלה בחה יתודו מדת המרומה אם בחמות אם בקנים לכן פירש ואתר ומן המדה הזאת ר"ל במדה שנמדד אח כל הבית להיותו בקנים ובמ"ם ויתר אח כחב הענין קנה אחד (לעיל מ') זאת המדה אחות אל המעשה ועשרים אלף וגו': **ובו.** בחמשים המשם ההוא יהיה המקדש הוא כל הבית שהוא קדש קדשים מול כל שטח הרצועה ההיא הנקרא קדש: (ד) **קדש.** כל השטח הזה הוא קדש מכלות הארץ ויהי' של הכהנים

הָאָרֶץ הִוא לַכֹּהֲנִים מְשֹׁרְתֵי הַמִּקְדָּשׁ יִהְיֶה הַקְּרֵבִים לְשָׁרֵת אֶת־
יְהוָה וְהָיָה לָהֶם מָקוֹם לְבָתִּים וּמִקְדָּשׁ לַמִּקְדָּשׁ: ה וַחֲמִשָּׁה
וְעֶשְׂרִים אֶלֶף אֹרֶךְ וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים רֹחַב יִהְיֶה לַלְוִיִּם מְשָׁרְתֵי
הַבַּיִת לָהֶם לַאֲחֻזָּה עֶשְׂרִים לְשָׁכֹת: ו וַאֲחֻזַּת הָעִיר תִּתְּנוּ חֲמֵשֶׁת
אֲלָפִים רֹחַב וְאֹרֶךְ חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף לְעֻמַּת תְּרוּמַת הַקֹּדֶשׁ
לְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה: ז וְלַנָּשִׂיא מִזֶּה וּמִזֶּה לִתְרוּמַת הַקֹּדֶשׁ
וְלַאֲחֻזַּת הָעִיר אֶל־פְּנֵי תְרוּמַת־הַקֹּדֶשׁ וְאֶל־פְּנֵי אֲחֻזַּת הָעִיר
מִפְאַת־יָם יָמָּה וּמִפְאַת קֵדְמָה קָדִימָה וְאֹרֶךְ לְעֻמּוֹת אַחַד

*והיה קרי

תרגום

דְּיָ וִיהֵי דְּקָרִיבִין לְשַׁמָּשָׁא קֻדְשָׁא יְ וִיהֵי לְהוֹן אֲתַר שְׁבִיק לְבָתָּא וְכִבְשָׁא לְמַקְדְּשָׁא: ה וְעִסְרִין
וְחַמְשָׁא אַלְפִין אוּרְכָּא וְעַסְרָא אַלְפִין פּוּתְיָא וִיהֵי לְלֵוָאֵי מְשַׁמְּשֵׁי בֵּיתָא לְהוֹן לַאֲחֻסָּנָא עַסְרִין
לִשְׁכָּן: ו וְאַחְסָנַת קִרְתָּא תִּתְּנוּן חַמְשָׁא אַלְפִין פּוּתְיָא וְאוּרְכָּא עַשְׂרִין וַחֲמָשָׁא אַלְפִין לְקֳבֵיל
אַפְרְשׁוּת קוּדְשָׁא לְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל יְהֵי: ז וּלְרַבָּא מִכָּא וּמִכָּא לְאַפְרְשׁוּת קוּדְשָׁא וּלְאַחְסָנַת
קִרְתָּא לְקֳבֵל אַפְרְשׁוּת קוּדְשָׁא וְלִקְבֵל אַחְסָנַת קִרְתָּא מֵרוּחַ מַעַרְבָּא מַעַרְבָּא וּמֵרוּחַ מַדְנְחָא

רש"י

יהיה לכהני' משרתי המקדש הקרבים וגו': **קדש מן הארץ.** היא התרומה הזאת: **לכהנים משרתי המקדש יהיה.** עוקף על החם מקום של כר הבית י"ב חלף ומחציו ו' למזרח וכנגדן למערב והמקדש בחמשה ו' חלפים ו' מקום ו' לצפון וכנגדן לדרום: **והיה להם מקום לבתים.** העוקף הזה סמוך למקדש: **ומקדש למקדש.** וה' מקום של ה' מקומות החמשעיים יהיו מקודשים לעורך המקדש חיסוונטריגינ"ה אלסויטוחייר"ה בלע"ז: **(ה) והמשה ועשרים אלף.** קניס חוכך י' אלפים רחב תרומו רלועה לחרח אלל זו בדרומה של זו לעורך הלויס כך מפורש בסוף הספר סמוך בדרום. מלמחי. כ' לסכוח יהיה ללויס בסקף המקדש לסמוך בחים ולמו ומוכר הרלועה ועבו לעכיסם הו': **(ו) ואחזת העיר.** היקף העיר וחמוזת מוסב חול אלא לבוח גם ישרחל בחים: **תתנו חמשת אלפים רחב.** בדרומה של סנייה וחורך כנגדם שהי הרלועות נמלחת כל התרומה מרובעת כ"ם על כ"ם חלפים: **לעמת תרומת הקדש.** כלומר בנגדם חורך רלועות תרומה הקדש: **לכל בית ישראל יהיה.** חומך לרלועה שליהם הסיה מוסב לזריס: **(ז) ולנשיא מזה ומזה לתרומת הקדש ולאחזת העיר.** בסוף הפרשה הזו חולק להם חרץ ישרחל ממזרחה למערבה ל"ג רלועות י"ב למיין השבטים וכל חחם עשריס וחחם חלף קניס רחבה וחרכן כחורך כל חרץ ישרחל ורלועה חחת לחרומה חרכה מן הגבול מזרח ועד גבול מערב ורחבה כ"ה חלפים קניס כשחר כל חלק וחלק ומחוחה רלועה הזו חורס בחמלעיחה שלם רלועות הללו החמורות למעלה שסה כ"ה חלפים על כ"ה חלפים והעוקף עליהם למזרח עד סוף גבול החרץ וכן למערב והרי לפניך מזה ומזה למזרח ולמערב: **על פני תרומת הקדש ואל פני אחזת העיר.** כנגד כל רחב שלשה הרלועות המובדלות לחרומת הקדש של רלועות הכהנים והלויס וחמוזת העיר: **מפאת ים ימה.** ממערב חרומת הקדש והעיר על מערב הגבול: **ומפאת קדמה קדימה.** וממזרח החרומה למער מזרח לעומת

מצודת דוד

וגו': **והיה להם.** השטח הזה יהי' להם מקום על בחים ומקום מזוזן על המקדש: (ה) **וחמשה** וגו'. כ"ל ומסוך לו יהי' עוד רלועה ממשה ועשרים חלף וגו' חם יהיה ללויס וגו' להיות להם לחחוזה: **עשרים לשכת.** כ"ל בהרלועה ההיח יעשו עשרים

מצודת ציון

(ד) **ומקדש.** עין הזמנה כמו ויקדישו לח קדש בנליל (יהושע כ'): (ו) **לעמת.** כ"ל בצוה וכן והמוסנים לעומתם (לעיל י'): (ז) **אל פני.** כ"ל לפני: **מפאת.** מעבר:

(ז) **לכל בית ישראל יהיה.** לחוזק העיר יהיה לכל השבטים זה כמו: (ז) **ולנשיא.** ולל הנשיח הוח מלך המשים ללין יוסן לחוזק נחלה מזה **ומזה לתרומת** הקדש והוח לחחת הכהנים והלויס ולחחת העיר ולסוקפה ביחוד למה של פני תרומת וגו': **מפאת ים.** מעבר המערב כלפי המערב ומעבר המזרח כלפי המזרח: **וארך.** של חלק הנשיח **ממזה ומזה: לעמת אחד**

הַחֹלְקִים מִגְּבוּל יָם אֶל־גְּבוּל קָדִימָה: ח לָאָרֶץ יִהְיֶה־לּוֹ לַאֲחֻזָּה
בְּיִשְׂרָאֵל וְלֹא־יוֹנוּ עוֹד נְשִׂיאַי אֶת־עַמִּי וְהָאָרֶץ יִתְּנוּ לְבֵית־
יִשְׂרָאֵל לְשִׁבְטֵיהֶם: ט כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה רַב־לָכֶם נְשִׂיאֵי
יִשְׂרָאֵל חָמָס וְשֹׁד הָסִירוּ וּמִשְׁפָּט וּצְדָקָה עֲשׂוּ הָרִימוּ גָרְשֹׁתֵיכֶם
מֵעַל עַמִּי נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה: י מֹאזְנֵי־צֶדֶק וְאֵיפַת־צֶדֶק וּבַת־צֶדֶק
יִהְיוּ לָכֶם: יא הָאֵיפָה וְהַבַּת תַּכֵּן אֶחָד יִהְיֶה לָשֵׂאת מַעְשַׂר הַחֹמֶר
הַבָּת וַעֲשִׂרִת הַחֹמֶר הָאֵיפָה אֶל־הַחֹמֶר יִהְיֶה מַתְכֻּנְתּוֹ:
יב וְהַשֶּׁקֶל עֶשְׂרִים גֵּרָה עֶשְׂרִים שְׁקָלִים חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים שְׁקָלִים

ת"א הליפה והנם. סם ע"ז: לסלח מעסר. סם: ועסירים המומר. סם: והסקל. סם בכוכות ס':

תרגום

מַדְּנָחָא וְאוֹרְכָא לְקֹבֶל חַד מִן חוּלָקָיָא מִתְּחוּם מַעַרְבָּא עַד תְּחוּם מַדְנָחָא: ח דָּא אַרְעָא תֶּהֵי
לְרִבָּא לְאַחֲסָנָתָא בְּיִשְׂרָאֵל וְלָא יֵינְסוּן עוֹד רַבְרְבֵי עַמִּי וְאַרְעָא יְתֶנוּן לְבֵית יִשְׂרָאֵל לְשִׁבְטֵיהוֹן:
ט כְּדֵין אֲמַר יְיָ אֱלָהִים סַגִּי לְכוֹן רַבְרְבֵי יִשְׂרָאֵל חַסְפָּא וּבְזָא אַעֲדוּ וְדִין דְּקוֹשׁוֹט וְזִבּוּ עֲבִידוּ
סְלִיקוּ תַּקָּלְתְּכוֹן מִגּוֹ עַמִּי אֲמַר יְיָ אֱלָהִים: י מְזָנֶן דְּקוֹשׁוֹט וּמְכִילָן דְּקוֹשׁוֹט וּבְתִין דְּקוֹשׁוֹט יְהֵי
לְכוֹן: יא מְכִילְתָּא וּבִיתָא מִקּוּם חַד יְהֵי לְכוֹן סְכוֹם תְּלָת סָאִין לְמִסַּב מַעֲשַׂר כּוֹרָא בְּמְכִילְתָּא
רַטִּיבָא בִּיתָא וַעֲסַר כּוֹרָא יְבִישָׁא מְכִילְתָּא מִן כּוֹרָא יְהֵי מִקּוּמֵיהּ: יב וְסֶלְעָא עַסְרִין מָעִין

רש"י

החלקים של שבטים המפורסין בסוף הספר שהם מגבול יס של ארץ ישראל עד גבול קדים: (ח) **לארץ יהיה לו לאחזה.** ס"י דלא תרעע הסח לרבע להחסנתא: **ולא יונו.** ל' לוחצה ממון שגוזלין לה מלחמה: (ט) **הרימו גרשתיכם.** סלקו לה מלחמה מגרשים לה עמי מהלחמה: (י) **ואיפת.** למדד היבש: **ובת.** למדד הלח: (יא) **תכן אחד.** לשון מכין כמו וסכן לבעיר תחנו (שמות ס') מלה לחמה זו עשירים לחומר של יבש שהוא שלשים סאים וזו עשירים לחומר הלח: **איפה ובת.** לשון מדה: **החמר.** כור שוי"ו בלע"ז: **לשאת.** כמו לקחת וכן ס"י למיסב: **לשאת מעשר החמר.** מסי הבא וכן עשירים לחומר יבש: **האיפה אל החמר יהיה מתכנתו.** שכוש חשבון הבא והאיפה לפי גודל החומר יהיה. מלחמי. לפ שיומיו בחומר יומיו בבא לפ שהחמו מזה יפחתו מזה מיכוין מעשרו לו: (יב) **והשקל עשרים גרה.** עשריה מעין: **עשרים שקלים חמשה ועשרים שקלים עשרה**

מצודת ציון

(ח) **לארץ.** כמו בארץ ובלה"ק בארקס כי"ת וכן יבוא לכסא (מהלים ע') ומשמעו בכסא: **יונו.** מלשון תוגלה והוא ענין עוסק כמו ולים לא יוגה (לעיל י"ח): (ט) **ושד.** ענין עושק: **גרשתיכם.** מלשון גרושין ומלוכה: (י) **מאזני.** קף מחזני משקל: **ואיפת.** זהו מדת היבש בת ג' קלין: **ובת.** זהו מדת הלח בת ג' קלין וכן ויין בתים עשרים חלף (ד"ה ב' ל'): (יא) **תכן.** ענין חשבון כמו ותוכן לבנים תחנו (שמות ה'): **לשאת.** לקחת כמו ובתים ובשלו (מיכה ג'): **החמר.** מדת של שלשים קלין וכן ומומר שעורים (הושע ג'): **מתכנתו.** משבונו: (יב) **והשקל.** שם משקל: **גרה.** שם מטבע מעה וכן עשרים גרה השקל

(יא) **תכן אחד יהיה.** כ"ל משבון זה כמשבון זה האיפה עשירים החומר כמדת היבש ובת כמדת הלח: **לשאת.** לקחת לח הבא מעשר מחומר בלח ולח האיפה מעשר ממומר ביבש כ"ל שיהא בהם מעור משבון זה לא פחות ולא יותר: **אל החמר וגו'.** כ"ל לפי מדת החומר יהי' החשבון של כל אחד מהמדות הללה לח יוסיפו בחומר יותר ולא יפחתו ממנו: (יב) **והשקל.** משקל השקל יהי' עשרים גרה: **עשרים שקלים וגו'.** בזמן ההוא היה משקל מיוחד בפני עלמו לבן מ' שקלים ולבן מ"ה שקלים אבל מע"ץ שקל לבן לחוד כל חלו שלש המשקולות ביחד יחשב למשקל מנה ולא יעלוה לח במשקל (ת"ב המל' היל שמים שקלים והשקל הוא ל' זה לבי למנה כ"ע זה כי מנה של חול הוא מלה זה ולל קדם כפול הבי מלחים והוסיף בה יחזקאל שהוא מלבר הבי

עֲשָׂרָה וַחֲמִשָּׁה שֶׁקֶל הַמָּנֶה יִהְיֶה לָכֶם: יג זֹאת הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר
תָּרִימוּ שִׁשִּׁית הָאֵיפָה מֵחֹמֶר הַחִטִּים וְשִׁשִּׁיתֶם הָאֵיפָה מֵחֹמֶר
הַשְּׂעֹרִים: יד וְחֹק הַשֶּׁמֶן הַבַּת הַשֶּׁמֶן מַעְשַׂר הַבַּת מִן־הַכֹּר
עֲשֶׂרֶת הַבָּתִּים חֹמֶר כִּי־עֲשֶׂרֶת הַבָּתִּים חֹמֶר: טו וְשֵׂה־אַחַת מִן
הַצֹּאן מִן־הַמָּאתַיִם מִמַּשְׁקֵה יִשְׂרָאֵל לְמִנְחָה וּלְעוֹלָה וּלְשַׁלָּמִים
לְכַפֵּר עֲלֵיהֶם נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה: טז כָּל הָעָם הָאָרֶץ יִהְיוּ אֶל־
הַתְּרוּמָה הַזֹּאת לַנָּשִׂיא בְּיִשְׂרָאֵל: יז וְעַל־הַנָּשִׂיא יִהְיֶה הָעוֹלוֹת

ת"א ומוק המנן. מנחות פ"ז: ממשקה. שם ז': תמורה. כ"ט:

תרגום

תְּלָתוּת מָנָא עֶסְרִין סְלְעִין מָנֵי בְּמָנָא עֶסְרִין וַחֲמֵשׁ סְלְעִין רְבִיעוּת מָנָא חֲמֵשׁ עֶסְרֵי סְלָעִין
בְּלֵהוֹן שְׁתִּין מָנִין וּמָנֵי רְבָא קוּדְשָׁא יְהֵי לְכוֹן: יג דָּא אַפְרְשׁוּתָא דְּתִפְרְשׁוּן חַד מִן שִׁתָּא
בְּמִכֵּילְתָּא מִכּוֹר חִטִּין וְחַד מִן שִׁתָּא בְּמִכֵּילְתָּא מִכּוֹר סָעֲרִין: יד וַדְחֵזִי לְמִסַּב מִן מִשְׁחָא בְּמִכֵּילְתָּא
דְּטִבְיָא מַעֲשׂוֹרָא בִּיתָא מִן כּוֹרָא חַד מִן עֶסְרָא הֵינָא בִּיתָא בְּכוֹרָא אֲרֵי עֶסֶר בָּתִּין כּוֹרָא:
טו וְאִמַּר חַד מִן עָנָא מִן מָאתָן דַּחֲזִי לְמִסַּב מִפְּטָמָא דְּיִשְׂרָאֵל לְמִנְחָתָא וּלְעֻלָתָא וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא
לְכַפָּרָא עֲלֵיהוֹן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים: טז כֹּל עַמָּא דְּאַרְעָא יְהוֹן עָבְדִין יַת אַפְרְשׁוּתָא הָדָא לְרַבָּא
בְּיִשְׂרָאֵל: יז וְעַל רַבָּא יְהֵי עֲלָתָא וּמִנְחָתָא וְנִסְכַּיָּא בְּחַגַּיָּא וּבְיַרְחָא וּבְשַׁבְּתָא בְּכֹל מוֹעֲדֵי בֵּית

רש"י

וחמשה שקל. סרי סמיס סקליס: **המנה יהיה לכם.** לוגל"ע בלע"ז ומנחס מגרו לסון מנין וסרי ים כקן מלחיס ומרבעים זו מכקן סמיס מגה סל קדם כפול וסוסיפו עליו ביתי יחזקאל שסוס סרי מלחיס ומרבעים וכשחלקו סכמוב לשלשה ולא כחב סחס שמיס יהיה לכם סמגה לוס לעשות ממנו משקל שליסיו ומשקל רביעיתו ומשקל מגה סל חול שמיס מחמילה וכן ת"י תלחות מני עשרין סלעין מני כספא עשרין וחמש סלעין רבעות מניא חמש עשרה סלעין כולהון שיהין מנין ומני רבא קודשא יהי לכון: **(יג) ששית האיפה מחמר החטים.** סרי לחד משמיס ספוסה לה יפחות מכן וזו סיא שלמדנו עין רעה לחד משמיס: **וששיתם.** וסחלקו לחד משמה בלחיפה לחרומת חומר משעורים: **(יד) וחק השמן.** למעשר: **הבת השמן וגו'.** הבא שמיא מדה השמן זו הוא מעשר הבא יהי מן הכור. מלמדי. שעיבור שהבא מעשרת מן הכור יהי' כילד מעשר הבא מן הכור עשירמה על בא פ' הכור הולי"ך מזור"ם בלע"ז מיבא זו מממשת על עלמה ועל לחבירים כמו עבודת הקודש זעבודת בני מררי שם"ל: **עשרת הבתים.** יהיה לכם החומר וזו יהכן ליעול סימנו בא לחת למעשר: **כי עשרת הבתים חמר.** לפי שהחומר יהיה לכם עשרה בתים וכן תרגם יונתן חד מן עשרה סוא ביתא בכורה **(טו) ממשקה.** מיוחד שבלמה וכן לחר משה מבחר מריבה לומילו"ר בלע"ז: **מן המאתים ממשקה ישראל.** דרשו רבוחינו לענין שנשבים ממוסר שתי מלוח שבחזירו בבור שנפל לחוכו יין של ערלה או של כלאי הכרם מכהן לערלה וכלאי הכרם שבטלין במחים: **ממשקה ישראל.** מן המוחר לישרחל כל קרבנוחיהם יהיו משקה ברחוי לישרחל כל עיקר הסעודה קרויה על שם המשקה כלומר הלילה וגם הסמיוה חסה מן המוחר לישרחל: **(טז) אל התרומה הזאת.** הלמורה לתעלה לדעת כל עם הארץ חסיה: **(יז) ועל הנשיא.** לומר לני שהנשיא הוה בכהן גדול מבדר וכן כל הנסיא שבעניו ומעמי

מצודת דוד

כ"ף זח): **(יג) ששית האיפה וגו'.** והוא חלק לחד משמיס **תהו** שלחזו כ"ף עין רעה לה יפחות מלחד משמיס: **וששיתם.** שמנו חלק שמיס מהמר השעורים כ"ל בין משמיס בין משעורים שמנו חלק לחד משמיס: **(יד) וחק השמן.** כ"ל משפע מעשר השמן: **הבת השמן.** כ"ל הבא הוא מדה השמן ויהיו לה הבא משער מן הכור והוא החמר וזהו לפי שעשרה בתים הוא חמר

כ"ל הבא הוא חלק מעשר בחמר: **כי עשרת הבתים חמר.** כ"ל כי גם היום החמר כך היה עשרה בתים הוא חמר וכן יהיה לעתיד: **(טו) ושה אחת וגו' מן המאתים.** מי שיהי' לו מחתי' לחן יביח שה לחחת לקהנן לפחוד הניח: **ממשקה ישראל.** ת"י מתרגמינן שבכל כ"ל מנחות הנזכרים והמוזכרים בניביא יביחו מקבלת ידיהם ירצו לחמרו ומז"ל לחמרו מן המוחר לישראל וכחוב בן בכלוחי לבעזרת ישראל כי הקטרי' נקרא' ע"ש המשק' וכן כל המשקה וגו' (לקמן מ'): **(טז) כל העם וגו'.** לין מי נקי מכם שלח יהנו המכוון' הזאת ולח על הנסיא בישראל הוא המלך גם עליו לשם המכוון' הזאת: **(יז) ועל הנשיא יהיה.** ומלבד שהחומש

מצודת ציון

(שמות ל'): **המנה.** הוא ליטרא וכן שלשה מניס זהב (מ"ל י'): **(יג) וששיתם.** מלשון שם כ"ל מחלקי לקחם השמיים: **(יד) הכר.** כן נקרא החמר וכן כוריס עשריס שלם (ד"ה ב' ג'): **(טו) ממשקה.** ס"י מצויינת כ"ל שהן בעל פוס כך מוסקי בשלחנוחים וכמ"ש ומוס שלמוסיו ישוקה (לישוי כ"ל) ועל המנסה

וְהַמִּנְחָה וְהַנֶּסֶךְ׃ בַּחַגִּים וּבֶחֳדָשִׁים וּבַשַּׁבָּתוֹת בְּכָל־מוֹעֲדֵי בֵּית
יִשְׂרָאֵל הוּא־יַעֲשֶׂה אֶת־הַחַטָּאת וְאֶת־הַמִּנְחָה וְאֶת־הָעוֹלָה וְאֶת־
הַשְּׁלָמִים לְכַפֵּר בְּעַד בֵּית־יִשְׂרָאֵל׃ יח כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה
בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ תִּקַּח פַּר־בֶּן־בָּקָר תָּמִים וְחִטֵּאתָ אֶת־
הַמִּקְדָּשׁ׃ יט וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדַּם הַחַטָּאת וְנָתַן אֶל־מְזוּזַת הַבַּיִת
וְאֶל־אַרְבַּע פִּנּוֹת הָעֲזָרָה לַמִּזְבֵּחַ וְעַל־מְזוּזַת שַׁעַר הֶחָצֵר
הַפְּנִימִית׃ כ וְכֵן תַּעֲשֶׂה בְּשִׁבְעָה בַּחֹדֶשׁ מֵאִישׁ שׁוֹגֶה וּמִפֶּתִי
וְכִפַּרְתֶּם אֶת־הַבָּיִת׃ כא בָּרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ יִהְיֶה
לָכֶם הַפֶּסַח חַג שָׁבֻעוֹת יָמִים מַצּוֹת יֵאָכֵל׃ כב וְעָשָׂה הַנָּשִׂיא

ת"א לכבד בעד. עקיים מ"ב בגלגון בלמד. מנחות מ"ה: בגלגון. בלמבעה. פסחים פ' מנילה ל':

תרגום

יִשְׂרָאֵל הוּא יַעֲבִיד יָת חַטָּאתָא וְיָת מִנְחָתָא וְיָת עֲלָתָא וְיָת נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא לְכַפָּרָא עַל בֵּית
יִשְׂרָאֵל׃ יח כִּדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים בְּקַדְמָאָה בְּחַד לְיַרְחָא תִּסַּב תּוֹר בַּר תּוֹרֵי שְׁלִים וְתַדְכֵּי יָת
מַקְדְּשָׁא׃ יט וְיִסַּב כָּהֲנָא מִדְּמָא דְּחַטָּאתָא וְיִתֵּן עַל סָקוֹפַת בֵּיתָא וְעַל אַרְבַּע זְוָיֵת מַסְכְּתָא
לְמַדְבְּחָא וְעַל סְקוֹפַת תַּרְעָא דְּדָרְתָא גַּיְיתָא׃ כ וְכֵן תַּעֲבִיד בְּשַׁבְעָא בְּיַרְחָא מִגְּבַר דְּמִשְׁתְּלֵי
וּמַטְעֵי וְתְכַפְּרוּן עַל בֵּיתָא׃ כא בְּנִיסָן בְּאַרְבְּעָא עַסְרָא יוֹמָא לְיַרְחָא יְהֵי לְכוֹן פִּסְחָא חַגָּא שַׁבְעָא
יוֹמִין פַּטִּירַיָּא יִתְאֲכֵיל׃ כב וְיַעֲבִיד רַבָּא בְּיוֹמָא הַהוּא חַלּוּפוֹדֵי וְחַלָּק כָּל עַמָּא דְּאַרְעָא תּוֹרָא

רש"י

משמו של ר' מנחס שבמלך מדבר: **(יח) כה אמר ה' אלהים בראשון באחד לחדש תקח פר בן בקר תמים.** הוא פר המלוחים המעון בדרשם בעניו ולימד כאן שיהיו המלוחים בתחד בניסן: **וחטאת.** ובמרכז: **(כ) וכן תעשה בשבעה בחדש.** יש לומר וכן תעשה כל שבעה וכן הוא לומר לתעלה שבעה ימים ויכפרו על המזבח וכדומיתו כך פרשוהו במכחות וכן תעשו פר שחיתו נאלכל בשבעה שבעים שחקשו דבר והורו בית דין שלהם שחלב מוסר ועשו שבעה שבעים שהם רוב לבור על פיהם שמביאין פר העלם דבר: **מאיש שוגה ומפתי וגו'.** הרי זה מקרא מסורס וכפרשתם לא הביא מתים שוגה ומפתי אחר שבעה ימי המלוחים שיהא המזבח מחוך יבילו המלוחים ומשמושם ויתכפרו שבזמן שיהרחל מכופרים הבית מכופר: **(כא) שבעות ימים.** על שם שמחחילין ממחו לספור שבעה שבועות: **מצות יאכל.** מצות יאכל בו בחג: **(כב) ועשה הנשיא ביום ההוא וגו'.** רבומיתו לחרו שבקשו לבטל ספר יחזקאל שהיו דבריו סותרין דברי תורה ברש זכור לטוב חנניה בן חזקיה בן גוריון שיצא בעליה ולרשו ובעומיתו נעלם ממנו מה שדרש בקרבנות המלה פר בי"ל בניסן

מצודת ציון

נלמד נדרך המלה: **(יז) והנסך.** יין לנסכים: **מועדי.** מלשון **ועד ומקיצה:** **(יח) תמים.** שלם ממום: **וחטאת.** ומעיבר: **(יט) פנות.** זויות: **העזרה.** כן יקרא לפום בנין המזבח כמ"ש **ומהעזרה** הקטנה (לעיל מ"ב): **(כ) שגה.** מל' שגגה: **ופתי.** **פועה וקכל:** **וכפרתם.** הוא עניו קנום וכן וכפרתיו (שם): **(כא) שבעות.** כמו שבעה בלא ו"ו וכן למעלה לעומת מחר

מצודת דוד

יכי' עוד על הנשיא העושה והמנחה ויין הנסכים הנלחים בחגים וגו': **בכל מועדי.** בכל הימים שהם מועדים ומתקבלים לעולה על המקדש וכם חגים ומדשים ושבתות וכבל הדבר מ"ש: **הוא יעשה.** כ"ל ומלו יניח לח כל מלה: **(יח) בראשון.** בחדש הנלמון: **תקח פר וגו'.** הוא הפר הלחוד למעלה וגמח' וגו' בחחד פל בן בקר להמלח (לעיל מ"ג) ועמה בח לומר שהמיוחד יכי' בחחד לחדש הנלמון ובימים עוד מה שחסר למעלה: **וחטאת.**

זה מעבה לח המקדש: **(יט) הבית.** הוא ההיכל: **פנות העזרה למזבח.** זויות מדשוש בנין גג המזבח: **ההצר הפנימית.** היל עזרת **כהנים:** **(כ) וכן תעשה.** כ"ל וכן תמיך בקרבנות בכל משך שבעה' ימים בימי המדש יום לחחר יום לוחש לח בעניו שלוח להניח בבלמון כי בשבת היתים הוא להניח שעיר לחטלת שבת ולחיל לעולות כמ"ש שם: **מאיש שגה ומפתי.** כ"ל הקרבנות הללו יבולו להפיל העון ממי שגגה ומפתי כ"ל ממי שבבבין במקדש בשלין לו רשות ליכנס ועשה זאת בשגגה או בשכלות הדעת: **וכפרתם.** שהם הקרבנות לח הבית מן הפלוד של הבבבין שם שלח בשלוה: **(כא) הפסח.** זמן הבלח קרבן פסח: **חג שבעות.** כ"ל כל ימות החג שהם שבעה ימים יחכל מלות: **(כב) ועשה הנשיא.** כ"ל יניח מבלו:

בַּיּוֹם הַהוּא בְּעַדּוֹ וּבְעַד כָּל־עַם הָאָרֶץ פַּר חַטָּאת: כג וְשִׁבְעַת
יְמֵי־הֶחָג יַעֲשֶׂה עוֹלָה לַיהוָה שִׁבְעַת פָּרִים וְשִׁבְעַת אֵילִים תְּמִימִם
לַיּוֹם שִׁבְעַת הַיָּמִים וְחַטָּאת שְׂעִיר עִזִּים לַיּוֹם: כד וּמִנְחָה אֵיפָה
לַפָּר וְאֵיפָה לָאַיִל יַעֲשֶׂה וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה: כה בַּשְּׁבִיעִי בַּחֲמִשָּׁה
עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בֶּחָג יַעֲשֶׂה כָאֵלֶּה שִׁבְעַת הַיָּמִים כַּחַטָּאת כָּעֹלָה
וְכַמִּנְחָה וְכַשָּׁמֶן:

מו א כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה שַׁעַר הֶחָצֵר הַפְּנִימִית הַפֹּנֶה קָדִים
יִהְיֶה סָגוּר שֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת יִפָּתֵחַ וּבְיוֹם הַחֹדֶשׁ

ת"א וביום המדם. מנחות מ"ב:

תרגום

דְּחַטָּאתָא: כג וְשַׁבְעָא יוֹמֵי דְחַגָּא יַעְבִּיד עֲלָתָא קֳדָם יְיָ שַׁבְעָא תּוֹרִין וְשַׁבְעָא דְכַרִין שְׁלֵמִין
לְיוֹמָא שַׁבְעַת יוֹמִין וְחַטָּאתָא צְפִיר בַּר עִזִּי לְיוֹמָא: כד וּמִנְחָתָא מְכַלְתָּא לְתוֹרָא וּמְכַלְתָּא
לְדִכְרָא יַעֲבִיד וּמִשְׁחָא מְלֵי הִינָא לְמְכַלְתָּא: כה בְּשְׁבִיעָאָה בְּחַמְשַׁת עַסְרָא יוֹמָא לְיַרְחָא בְּחַגָּא
יַעֲבִיד כְּאִלֵּין שַׁבְעָא יוֹמִין כְּחַטָּאתָא וּכְעָלְתָא וּכְמִנְחָתָא וּכְמִשְׁחָא:

מו א כְּדֵין אֲמַר יְיָ אֱלָהִים תֵּרְעָא דְדָרְתָא גַּוָּיְתָא דְּפָתְיַת לְמַדְנָחָא יְהֵי אֲחִיד שַׁתָּא יוֹמֵי חוֹלָא

רש"י

למה ומומר לפי שמא בהרבעה עבר בגיסן של פסח ראשון שנאמרה בו סביב עומד ופר זה בא מחמת עגל בן בקר שהקריב בחמישי למולואים ומגיד שאם לא הקריבו בשמיני למולואים יקריבנו בי"ב בניסן כדי שיהא לעבודה קודם י"ט לפי שעליו קרבנות ועולת המועד לעצום כמו שאמור למעלה ועל הסגיאין יהיה העולות והמנחה והנסך כאשר נאמרו: **(כג) שבעת פרים ושבעת אלים תמימים ליום.** ואסורה למדרש פרים בני בקר סגיאים ואיל אחד אין לי להעמיד מקרא זה אלא שבעה פרים ושבעה אילים לשבעה הימים פר ליום ואיל ליום ובא ללמד שאין הפרים מעכבין זה את זה ולא האילים מעכבין זה את זה וכן שניהן במנחותיו לך לא הביאו אין המקרא הזה רואה אלא ממקרא שנאמר למטה (מ"ו) וביום השבת פר בן בקר תמימים ושבת כבשים ואיל ומנחתו לפי זה בא ללמד כן וכן פירושו שבעה פרים ושבעה אילים ליום לירוף דבר יום ביומו עולי' שבעה פרים לשבעת ימים: **וחטאת שעיר עזים ליום.** שעירי הרגלים: **(כד) ומנחה איפה לפר.** מנחת הנסכים איפה לפר ואיפי יודע אתה שהרי אמרה תורה שלשה עשרונים יום לומר איפה קמח לשלשה שלש עשרונין הן הנאמר שהאיפה שלש שהין: **ואיפה לאיל.** לפי זו קמח לשלשה ממנה שני עשרונים שלש ממופה כל צרכה כמו שאמרנו שהי שלשה עשרונים משלש שהין: **ואיפה לפר.** למדך שאם לא מלא שלש ממופה כל כך יביא משל עשרון לשלשה: **הין לאיפה.** לא ידעתי למה יום לומר לא שיקריב ההין כולו אלא שנאמר היו ויקריב שמן לפי השלש כשמפט הזבח לפר כשמפטו ולאיל כשמפטו לפי שנאמר על השין:

מו (א) שער החצר הפנימית הפנה קדים וגו'. שמו רבותינו במסכת מדות שני פשפשין היו לו לשער

מצודת דוד

ביום ההוא. כי"ל למחר הכלמון: בעדו. לכפר בעדו ובעד כל העם: **פר חטאת.** זה יהי' מקבנות המלואים כי ימי המלואים יתמילו בחמד הכלמון ויבלמו למחר הקורבנות (וגם שלמה ועזרא לא עשו בשמחן ולא היו' מספר זה כזה ולפי שגדול יהי' כבוד הבית הזה האחרון יבנו ימי המלואים כ"ב): (כב) **יעשה.** כ"ל הנשיא יביא משלו: **שבעת פרים וגו'.** הם קרבנות המלואים ולא נזכרו כאן הקרבנות המצורות בהיכ' שהיו בחמ' מוסף לכל יום: **ליום שבעת הימים.** כ"ל לכל יום משבעת הימים: (כד) **ומנחה וגו'.** עם שהחמ' למדה שיעור למה למנחה ולשמן ומלא אין פל למיל זה בדבר הקרבנות שלמדה התורה ואין בכלל הזה קרבנות של המלואים שלעתיד לבא כ"ל בכל מלה: (כה) **בשביעי.** בחמש השביעי יעשה כמלה. יביא קרבנות למלואים כל שבעת הימים כמספר האמור בשפה: **כחטאת וגו'.** כל מלה יביא בקרבות כמספר האמור בשפה לבד בשבועות וביו"ה וביו"הכ לא לוה להוסיף קרבנות בהמה על האמור בתורה לעשות מה שנצטוה המלואים ושמיני עלמה כבר נשלמו ימי המלואים:

מו (א) שער החצר הפנימית. הוא שער עזרה לפנים: **יהיה סגור וגו'.** לפי שלא יהיו רגילין לצוות לצ"תמק ביומות החול לא השער ולא הנשיא: **ימי המעשה.** כן יקראו ימי החול שמוכיים לעשות בהם מלאכה: **וביום השבת יפתח.** כי לא יהיו **רגילי-**
צות להשמומ לה' לכן יפתח שער המזרחי כי בצוותם דרך שם יבשמחו חול פתח ההיכל וביה ק"ק: וביום החדש. שאר ש

יִפָּתֵחַ׃ ב וּבָא הַנָּשִׂיא דֶּרֶךְ אוּלָם הַשַּׁעַר מִחוּץ וְעָמַד עַל־מְזוּזַת
הַשַּׁעַר וְעָשׂוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־עֹלָתוֹ וְאֶת־שְׁלָמָיו וְהִשְׁתַּחֲוָה עַל־
מִפְתַּן הַשַּׁעַר וְיָצָא וְהַשַּׁעַר לֹא־יִסָּגֵר עַד־עָרֶב׃ ג וְהִשְׁתַּחֲוּוּ עַם־
הָאָרֶץ פֶּתַח הַשַּׁעַר הַהוּא בַּשַּׁבָּתוֹת וּבֶחֳדָשִׁים לִפְנֵי יְהוָה׃
ד וְהָעֹלָה אֲשֶׁר־יַקְרִב הַנָּשִׂיא לַיהוָה בְּיוֹם הַשַּׁבָּת שִׁשָּׁה כְבָשִׂים
תְּמִימִם וְאַיִל תָּמִים׃ ה וּמִנְחָה אֵיפָה לָאַיִל וְלַכְּבָשִׂים מִנְחָה מַתַּת
יָדוֹ וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה׃ ו וּבְיוֹם הַחֹדֶשׁ פַּר בֶּן־בָּקָר תְּמִימִם וְשִׁשֶּׁת
כְּבָשִׂים וְאַיִל תְּמִימִם יִהְיוּ׃ ז וְאֵיפָה לַפָּר וְאֵיפָה לָאַיִל יַעֲשֶׂה

ת"א ולויפה לפר. סם:

תרגום

וּבְיוֹמָא דְשַׁבְּתָא יְהֵי פְּתִיחַ וּבְיוֹמָא דְרַחְתָא יְהֵי פְּתִיחַ׃ ב וְיֵעוֹל רַבָּא בְאוֹרַח אוּלְמָא דְתַרְעָא
מִלְבָּרָא וְיִקוּם עַל קְרוֹפַת תַּרְעָא וְיַעְבְּדוּן כָּהֲנַיָּא יָת עֲלָתֵיהּ וְיָת נִכְסַת קוּדְשֵׁיהּ וְיִסְגוֹד עַל קְרוֹפַת
תַּרְעָא וְיִפּוֹק וְתַרְעָא לָא יִתְאֲחִד עַד רַמְשָׁא׃ ג וְיִסְגְּדוּן עַמָּא דְאַרְעָא בְּמַעֲלָנָא דְתַרְעָא
הַהוּא בְּשַׁבָּתַיָּא וּבְרַחְתַיָּא קֳדָם יְיָ׃ ד וְעָלְתָא דִי יְקָרֵיב רַבָּא קֳדָם יְיָ בְּיוֹמָא דְשַׁבְּתָא שִׁתָּא אִמְּרִין
שְׁלֵמִין וּדְכַר שְׁלִים׃ ה וּמִנְחָתָא מְכַלְתָּא לְדִכְרָא וּלְאִמְּרַיָּא מַנַּחְתָּא מַדְבַּךְ יְדֵיהּ וּמִשְׁחָא מְלוֹ הִינָא
לְמְכַלְתָּא׃ ו וּבְיוֹמָא דְרַחְתָא תּוֹר בַּר תּוֹרֵי שְׁלִים וְשִׁתָּא אִמְּרִין וּדְכַר שְׁלִמִין יְהוֹן׃ ז וּמְכַלְתָּא
לְתוֹרָא וּמְכַלְתָּא לְדִכְרָא יַעֲבִיד מַנַּחְתָּא וּלְאִמְּרַיָּא כְּמָא דְתַדְבִּיק יְדֵיהּ וּמִשְׁחָא מְלוֹ הִינָא

רש"י

הסיכל אחד בדרוס ואחד בצפון שבדרוס עליו מפורש בקבלה (לעיל מ"ד) אים לך יבוא וגו' והיה סגור:
(ב) דרך אולם השער מחוץ. כמו שנאמר למעלה והילמו אל חצר החיצונה דרך לולם השער על עזרה
כלומר יכנס בדרך שער מזרחי שהוא מסוף מקדש כנגדו ויצא לאחוריו בפנים: **ועמד על מזוזת השער.** לומר
שער הקטן הוא הפנימי: **את עולתו ואת שלמיו.** עולם ראוי ושלמי חגיגה ומקרא זה מוסב על יום טוב
(כך מלאתי בפירושים מדויקים) ועמד על מזוזת השער שער הפנימי הוא הפנים כדאמר מר חיפשר קרנו
של מזבח קרנ ואינו עומד על גביו: **לא יסגר עד הערב.** ולמה לא יסגר: **(ג) והשתחוו עם הארץ.** כל
היום וגם כל הלילה ולערב יסגרוהו: **(ד) ביום השבת ששה כבשים.** לפי ידעתי למה שהרי לאחרים תורים שני
כבשים (במדבר כ"ח) וביום הפנים הפנים משמע בשבת בראשונה ומשמע יום טוב ואומר לפי שבת זו ליום שבת
בראשונה הלכך י"ט שטעון שבעה כבשים ושני לילים וכן ולימדך שאין מעכבין זה את זה ואם לא ימלא שבעה
יביא ששה ואם לא ימלא שני לילים יביא ו' כמו שדרשו מכאשים לעניין ראש חדש: **(ה) מתת ידו.** לימד שאין
המנחות מעכבות זו את זו: **(ו) וביום החדש פר בקר תמימם.** מקרא זה לרבו רבותינו במנחות פר מה ת"ל
(למדנו) לפי שנאמר בתורה (שם) וברחתי מלפניכם וגו' פריס בני בקר שניס מצוין שאם לא מלא שניס יביא
אחר לכך נאמר פר ושמא כבשים מה ת"ל (למדנו) לפי שנאמר בתורה שבעה מעיין שאם לא מלא שבעה
יביא ששה לכך נאמר ושמא כבשים ומעיין לפי' אחד ת"ל ולכבשים כאשר תשיג ידו. מלאתי:

מצודת ציון

מן (ב) מפתן. הוא המקופה וכן כיוצאים מלא המצמן (ש"א כ'): **(ה) מתת.** מלשון נפיקה: (ו) **תמימם.** כמו תמיס. לו למד לשון רבים על כל הפרים של כל בקרי המקדש:

מצודת דוד

יום הכפורים מהמקדש והוא ל"ח וכן מאכ מקם (ש"א כ'): (ב) **ובא הנשיא.** בשאר השער ההוא יבוא הנשיא דרך אולם השער כ"ל בשמות הרבותי השער הזכוא אל החוץ כמ"ש ואולמיו אל תוך התילוה (לעיל מ') וכאומר מיפתחו השער עד לא יבוא אל תוך אולם השער ולא יתפנו לשמור עד שיבוא אל פתח השער והוא בעבור כבוד הנשיא: **ועמד.** הנשיא יעמוד סתוך למזחח השער כ"ל בשמות הרבותי מעבר הסיכל כי שם מקומו כמ"ש לפ הנשיא בשיא הוא יפ בו (לעיל מ"ד): **ועשו.** בהיותו עומד שם יעשו הכהנים לפ עולם ואת שלמיו והוא בשביל המלואים שקבעו העולות לפ בשבת אולם שלמים לפ מזבח בקבעות המלואים ואמר שלמיו לפ הנלאם בדבר כ"ח: **והשער.** הוא השער המזרחי הנאמר: (ג) **והשתחוו.** זאת יהי בעת שהי לפ יכנס השער ואמר לפי שהי שהם הארץ יסתחוו אול בהיכל לרך שהם השער ההוא בשבתות ובר"ח כי לפ יהיו רגילין לבוא אל המקדש: (ד) **ביום השבת.** והוא בשביל ימי המלואים: **ששה** וגו'. והוא בשביל המלואים שלבד הקבעות שלאלה התורה מוסיף ליום: (ה) **מתת ידו.** כפי **כאשים**

מִנְחָה וְלַכְּבָשִׂים כַּאֲשֶׁר תַּשִּׂיג יָדוֹ וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה: ח וּבְבוֹא
הַנָּשִׂיא דֶּרֶךְ אוּלָם הַשַּׁעַר יָבוֹא וּבְדַרְכּוֹ יֵצֵא: ט וּבְבוֹא עַם־הָאָרֶץ
לִפְנֵי יְהוָה בַּמּוֹעֲדִים הַבָּא דֶּרֶךְ שַׁעַר צָפוֹן לְהִשְׁתַּחֲוֹת יֵצֵא דֶּרֶךְ־
שַׁעַר נֶגֶב וְהַבָּא דֶּרֶךְ־שַׁעַר נֶגֶב יֵצֵא דֶּרֶךְ־שַׁעַר צָפוֹנָה לֹא יָשׁוּב
בְּדֶרֶךְ הַשַּׁעַר אֲשֶׁר־בָּא בּוֹ כִּי נֹכַח יֵצֵאוּ: י וְהַנָּשִׂיא בְּתוֹכָם
בְּבוֹאָם יָבוֹא וּבְצֵאתָם יֵצֵאוּ: יא וּבַחַגִּים וּבַמּוֹעֲדִים תִּהְיֶה הַמִּנְחָה
אֵיפָה לַפָּר וְאֵיפָה לָאַיִל וְלַכְּבָשִׂים מַתַּת יָדוֹ וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה:
יב וְכִי־יַעֲשֶׂה הַנָּשִׂיא נְדָבָה עוֹלָה אוֹ־שְׁלָמִים נְדָבָה לַיהוָה וּפָתַח
לוֹ אֶת־הַשַּׁעַר הַפּוֹנֶה קָדִים וְעָשָׂה אֶת־עֹלָתוֹ וְאֶת־שְׁלָמָיו כַּאֲשֶׁר

*יצא קדי

ת"א ולכבשים. סם: ונשוא הנשיא. עקידה שער ק"ב: ונשוא עם הארץ. בכורות פ"ג מגילה כ"ע:

תרגום

לְמִכְלְתָא: ח וּבְמֵעַל רַבָּא בְּאוֹרַח אוּלְמָא דְתַרְעָא יֵעוֹל וּבְאוֹרְחֵיהּ יִפּוֹק: ט וּבְמֵעַל עַמָּא דְאַרְעָא
לְמִסְגַּד קֳדָם יְיָ בְּמוֹעֲדַיָּא דְעָלֵל בְּאוֹרַח תְּרַע צְפוּנָא לְמִסְגַּד יִפּוֹק בְּאוֹרַח תְּרַע דָּרוֹמָא וְדֵיעוֹל
בְּאוֹרַח תְּרַע דָּרוֹמָא יִפּוֹק בְּאוֹרַח תְּרַע צְפוּנָא לָא יְתוּב בְּאוֹרַח תְּרַע דִּי עַל בֵּיהּ אֲתֵי לְקָבְלֵיהּ
יִפּוֹק: י וְרַבָּא בֵּינֵיהוֹן בְּמֵעֲלֵהוֹן יֵעוֹל וּבְמִפְּקֵהוֹן יִפְּקוּן: יא וּבְחַגַּיָּא וּבְמוֹעֲדַיָּא תְּהֵי מִנְחָתָא
מְכִלְתָא לְתוֹרָא וּמְכִלְתָא לְדִכְרָא וּלְאִמְּרַיָּא דְתִדְבֵּק יְדֵיהּ וּמִשְׁחָא מְלֵי הִינָא לְמְכִלְתָא: יב וַאֲרֵי
יַעֲבֵיד רַבָּא נִדְבְתָא עֲלָתָא אוֹ נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא נִדְבָתָא קֳדָם יְיָ וְיִפְתַּח לֵיהּ יָת תְּרַע דְּפָתֵיהּ
לְמַדְנְחָא וְיַעֲבֵיד יָת עֲלָתֵיהּ וְיָת נִכְסַת קוּדְשׁוֹהִי כְּמָא דִי יַעֲבַד בְּיוֹמָא דְשַׁבְּתָא וְיִפּוֹק וְיֶהֱוֵי יָת

רש"י

(ח) **ובבוא הנשיא.** ביום הקדש ובשבת כרשפים שהיו ישראל מצויים על הרגלים ומוסף בא להשתחוות: **דרך אולם השער יבוא ובדרכו יצא.** מלמד שער עצמו ילך ואינו מצוה לעשות העזרה קפנדריא לכל המועדים שנא' (דברים ט"ו) ירצה כל זכורך זקוק הוא לעשות קפנדריא כשאר שערים היינו לכתיב בחוכם בבוקר ובלשכת יבא ובלשכת יצא: (ט) **ובבוא עם הארץ וגו' דרך שער צפון וגו' כי נכחו יצא.** מלמד עליהם שיתרחו בתוך העזרה יפה יפה: (י) **והנשיא.** גם הוא כשנכנס לעזרה לבא בשפתם הסיכל הדרומי להשתחות גם הוא מצוה עליו לעשות העזרה קפנדריא ויבא דרך שער צפון וילך דרך שער נגב עם שאר עם הארץ וכשנכנס וילך ונכנס דרך שער שאחר ומזה בתוכם בבוקר יבוא ובלשכת ילמו כולם הכניסה עם שאר העם ולא יבא דרך שער המזרחי כדרך שהוא בא ביום הקדש וביום שבת ברשפי' שבשער המזרחי אין נכנסו שער במערב: (יב) **וכי יעשה הנשיא נדבה.** בשבת ימי המעשה: **ופתח לו את השער וגו'.** לא ליכנס בו להיכל אלא שיהא עומד שם ומכשיר

מצודת דוד

יהו כ"ל לפי הכתוב יהו ונדבת לבנו: (ז) **ולכבשים וגו'.** כ"ל לכבשים יניף מנחה כפי השגת ידו ומביא העומר שעמו: (ח) **ובבוא הנשיא.** כתוב יפרוש הכתיב לעמוד בשעת הקרבת קרבנותיו: **דרך אולם השער יבוא.** כ"ל לא יצוה לך שתהי הלכות השתחוות הפתוחות לכתר הפנימי שהיו פתוח לפניהם כ"ל יצוה בפרוש בשעת הכנתו דרך החולם הסמוך מהשער ולמזרח וכמ"ש למעלה בציווי לאחוז לתוכו לפני ה': **ובדרכו יצא.** בדרך השער שפתו יהי' מזרח ויולך: (ט) **במועדים.** כי אז המוד על כל להיות נכלה בעזרה כמ"ש שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך וגו' (שמות כ"ג): **כי נכחו יצא.** נגד המקום שבא יצא: (י) **והנשיא.** כ"ל אז במועדים גם הנשיא יבא בתוך העם ועומכם כי זהו הדרך מלך לילכת בראש עם: **בבואם.** בדרך בואם יבא עמהם ובדרך ללחתם יצא הוא עם העם לא בדרך בזוי כשאר ימות השנה שיצוה בשער המזרחי ויחזר בדרך שבא: (יא) **ובחגים ובמועדים.** למוסקפת ביאור כשל בשמות מכדיש וכן לדמות עבר (דניאל י"ב) לו יהכן שלמה זה על שנעות וכ"ה ויו"כ שיהיו בתוך ימי המלואים שלא יוציאו בהם קרבנות בתוה בשביל המלואים שבל יהו להוסיף בהם ונכנות על הקרבנות הקבועות בתורה מלבד המנחות הכתובות להם בפי משפטי התורה והם יהיו בשביל המלואים **ולכן** יהיה בהם ונשפע לאחר: **מתת ידו.** כפי מניעת ידו כ"ל לפי הכתבת ידו ומדבת לבנו: (יב) **וכי יעשה וגו'.** בשבת ימי **המעשה:** **ופתח לו וגו'.** לצוות לבך בו: **ועשה וגו'.** הכהן העומד יעשה לה עולתו ואת שלמיו בהיותו עומד שם: **כאשר**

מצודת ציון

(ז) **תשיג ידו.** לשון זה יאמר על ערך העומר וכן על פי אשר תשיג יד הנודר (ויקרא כ"ז): (ט) **נכחו.** נגדו כמו לנוכח משהו

יַעֲשֶׂה בְּיוֹם הַשַּׁבָּת וְיֵצֵא וְסָגַר אֶת־הַשַּׁעַר אַחֲרֵי צֵאתוֹ׃ יג וְכֶבֶשׂ
בֶּן־שְׁנָתוֹ תְּמִימִם תַּעֲשֶׂה עוֹלָה לַיהוָה בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר תַּעֲשֶׂה
אֹתוֹ׃ יד וּמִנְחָה תַּעֲשֶׂה עָלָיו בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר שִׁשִּׁית הָאֵיפָה וְשֶׁמֶן
שְׁלִישִׁית הַהִין לָרַךְ אֶת־הַסֹּלֶת מִנְחָה לַיהוָה חֻקּוֹת עוֹלָם תָּמִיד׃
טו וְעָשׂוּ אֶת־הַכֶּבֶשׂ וְאֶת־הַמִּנְחָה וְאֶת־הַשֶּׁמֶן בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר עוֹלַת
תָּמִיד׃ טז כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה כִּי־יִתֵּן הַנָּשִׂיא מַתָּנָה לְאִישׁ מִבָּנָיו
נַחֲלָתוֹ הִיא לְבָנָיו תִּהְיֶה אֲחֻזָּתָם הִיא בְּנַחֲלָה׃ יז וְכִי־יִתֵּן מַתָּנָה
מִנַּחֲלָתוֹ לְאַחַד מֵעֲבָדָיו וְהָיְתָה לּוֹ עַד־שְׁנַת הַדְּרוֹר וְשָׁבַת לַנָּשִׂיא
אַךְ נַחֲלָתוֹ בָּנָיו לָהֶם תִּהְיֶה׃ יח וְלֹא־יִקַּח הַנָּשִׂיא מִנַּחֲלַת הָעָם

*יעשו קרי

תרגום

תַּרְעָא בְּתַר מַפְקֵיהּ׃ יג וְאִמַּר בַּר שַׁתֵּיהּ שְׁלִים תַּעְבִּיד עֲלָתָא לְיוֹמָא קֳדָם יְיָ בְּצַפְּרָ בְּצַפְּרָ
תַּעְבִּיד יָתֵיהּ׃ יד וּמִנְחָתָא תַּעְבִּיד עֲלוֹהִי בְּצַפְּרָ בְּצַפְּרָ חַד מִן שְׁתָּא בְּמִכְלְתָּא וּמִשְׁחָא תְּלָתוּת
הִינָא לְעָרְבָא יָת סוֹלְתָּא מִנְחָתָא קֳדָם יְיָ קְיָם עָלַם תְּדִירָא׃ טו יַעְבְּדוּן יָת אִמְּרָא יָת מִנְחָתָא וְיָת
מִשְׁחָהָא בְּצַפְּרָ בְּצַפְּרָ עֲלָתָא תְּדִירָא׃ טז כְּדֵין אֲמַר יְיָ אֱלָהִים אֲרֵי יִתֵּן רַבָּא מַתָּנָא לְחַד
מִבְּנוֹהִי אַחֲסַנְתֵּיהּ הִיא לִבְנוֹהִי תְּהֵי אֲחִידָתְהוֹן הִיא בַּאֲחָסָנָא׃ יז וַאֲרֵי יִתֵּן מַתָּנָא מֵאַחֲסָנָתֵיהּ
לְחַד מֵעַבְדּוֹהִי וּתְהֵי לֵיהּ עַד שַׁתָּא דְּיוֹבְלָא וּתְתוּב לְרַבָּא בְּרַם אַחֲסָנָתֵיהּ דִּי בְנוֹהִי דִּילְהוֹן תְּהֵי׃
יח וְלָא יִסַּב רַבָּא מֵאַחֲסָנַת עַמָּא לְמֵנְסְהוֹן מֵאַחֲסָנָתְהוֹן מֵאַחֲסָנָתֵיהּ יַחְסִין לִבְנוֹהִי בְּדִיל דִּלָּא

רש"י

יעשו אם עולתו ואם שלמיו ושמחתו ולא שנאמר כאשר יעשה ביום השבת ואם לאחר ביום השבת (כאן) ועמד על מזוזת השער ועשו כשהיים את עולתו וגו׳: **אחרי צאתו.** ואינו לאחר כאן ושער לא יסגר עד הערב כמו שנאמר ביום השבת שביום השבת הוא לאחד עושק במלאכתו לפיכך וסגר את השער אחרי לאחר: **(יג) וכבש בן שנתו.** עולת שחרית: **(יד) ששית האיפה.** ירושלמים שהיו חומם של מדברים ושן ג׳ עשרונים לאחד למנחת שחרית ולאחד למנחת בין הערבים וע״פ שהחביתין קריבין לחצאין מביא הוא בבקר עשרון שלם וחולקו כמו שמנינו במנחות: **לרם את הסלת.** פילפרים״ש בלע״ז ל״ש לימלנ״ר בלע״ז: **לרם את הסלת.** לכהם ולבלול בו את הסלת לשון רסיס כמו (עמוס ו׳) והכה הבית הגדול רסיסים ול׳ משנה אם היה עב אין מרוסס: **(יז) שנת הדרור.** שנת היובל: **ושבת.** כמו ושבה: **אך נחלתו בניו להם תהיה.** כמו לך לבניו שהיה נחלתו ולא שנאמן

מצודת ציון

(נהלמים כ״ה): **לרם.** ענין ללוש ונעיסה כמו רסיסי לילה (ש״ה ה׳): **הסלת.** קמח יפה: **(טז) אחוזתם.** ענין החזקה: **(יז) הדרור.** כן יקרא היובל כי הוא ענין חפשי כמו וקלמת׳ דכור (ויקרא כ״ה): **ושבת.** כמו ושבה:

מצודת דוד

יעשה ביום השבת. שעושים הקרבנות בהיותו שם ואמר ביום השבת וה״ה ביום החגים ולקבל לא זכרו: **ויצא.** ובשבר יפן יקבוע הפותח את השער מיד לאחרי לאחרו כי בשבת ובחגים העם פנויים ממלאכה ולכך לבוא להשתחוות לה׳ לכן יהיה פתוח כל היום אבל בשבת יתי המעשה יהיו עכודים במלאכה ולזן מי שלא להשתחוות לכן יקבעו מיד לאחרי לאחרו: **(יג) וכבש** וגו׳. גם זה יאמר על משך זמן יתי המלואים שמלבד התמידין הקבועים יביא עוד כבש לאחד בן שנה בכל בוקר בשביל המלואים: **(יד) תעשה עליו.** על הכבש הנזכר בשביל המלואים: **לרם את הסלת.** לזלף ולהשקים בו את הסלת להיות לעוד ממנו: **מנחה לה׳.** כ״ל זה יהי׳ מנחה לה׳ מלבד מנחת התמיד הנזכר במוכר: **חקות עולם תמיד.** ממוכר הוא למקרא שלאחריו לומר על החצבו שבעבור העולה והמנחה הזאת יחללו מלהקריב התמיד והמנחה והשמן המוזכר במוכר כי מקות עולם תמיד יעשו את הכבש וגו׳: **(טז) בבקר.** בכל בקר יקריבו והיא עולה תמיד מבלי הפסק וכלומר הנה בשביל המלואים יוסיפו זה מבל לא יגרעו ממה שהזכיר במוכר: **(טז) כי יתן** וגו׳. אם יתן הנשיא מתיו מנחלתו לאחד מבניו: **נחלתו היא.** כלומר הנה המתנה קיימת כי הלא נחלתו היא ומהיה לבניו לאחרי מותו כי מחמת היא בנחלה. כ״ל כי הבניס יאחז בנחלתו ס״ב מה לי אחרי מה לי לאחרי מותו: **(יז) והיתה לו.** לל העבד הנזל: **עד שנת הדרור.** עד היובל יחזיר זה העבד ונירוד יצוד לל הנשיא: **אך נחלתו.** נחלה הנשיא לאחי לך לבניו ולכן לחם תהי׳ לאחרי מות הנשיא בשלא חפלא

לְהוֹנָתָם מֵאֲחֻזָּתָם כִּי־אִם מֵאֲחֻזָּתוֹ יַנְחִיל אֶת־בָּנָיו לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא־יָפֻצוּ
עַמִּי אִישׁ מֵאֲחֻזָּתוֹ: יט וַיְבִיאֵנִי בַּמָּבוֹא אֲשֶׁר עַל־כֶּתֶף הַשַּׁעַר
אֶל־הַלִּשְׁכוֹת הַקֹּדֶשׁ אֶל־הַכֹּהֲנִים הַפְּנוֹת צָפֹנָה וְהִנֵּה־שָׁם מָקוֹם
בְּיַרְכָתָם יָמָּה: כ וַיֹּאמֶר אֵלַי זֶה הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יְבַשְּׁלוּ־שָׁם
הַכֹּהֲנִים אֶת־הָאָשָׁם וְאֶת־הַחַטָּאת אֲשֶׁר יֹאפוּ אֶת־הַמִּנְחָה
לְבִלְתִּי הוֹצִיא אֶל־הֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה לְקַדֵּשׁ אֶת־הָעָם: כא וַיּוֹצִיאֵנִי
אֶל־הֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה וַיַּעֲבִרֵנִי אֶל־אַרְבַּעַת מִקְצֹעֵי הֶחָצֵר וְהִנֵּה
חָצֵר בְּמִקְצַע הֶחָצֵר חָצֵר בְּמִקְצַע הֶחָצֵר: כב בְּאַרְבַּעַת מִקְצֹעַת
הֶחָצֵר חֲצֵרוֹת קְטֻרוֹת אַרְבָּעִים אֹרֶךְ וּשְׁלֹשִׁים רֹחַב מִדָּה אַחַת
לְאַרְבַּעְתָּם מְהֻקְצָעוֹת: כג וְטוּר סָבִיב בָּהֶם סָבִיב לְאַרְבַּעְתָּם

ת"א וימלך מלכי. מכמות ל"ו: *נ"א הַלִּשְׁכוֹת *בירכתים קרי *נקוד עליו

תרגום

יַתְבְּרִין עַמִּי גְּבַר מֵאֲחֻסָּנְתֵּיהּ: יט וְאַיְתְיָנִי בְּמַעֲלָנָא דִּי לְעִבְרָא לִלְשָׁכַת קוּדְשָׁיָא דְּכָהֲנַיָּא
דִּי פְּתִיחָן צִפּוּנָא וְהָא תַמָּן אַתְרָא בְּסוֹפֵיהוֹן מַעְרְבָא: כ וַאֲמַר לִי דֵּין אַתְרָא דְּיִבְשְׁלוּן תַּמָּן כָּהֲנַיָּא
יַת אֲשָׁמָא וְיַת חַשָּׁאתָא דִּי יֵיפוּן יַת מִנְחָתָא בְּדִיל דְּלָא לְאַפְּקָא לְדָרְתָּא בְּרִיתָא לְאִתְעָרְבָא
עִם עַמָּא: כא וְאַפְּקַנִי לְדָרְתָּא בְּרִיתָא וְאַעְבְּרַנִי עַל אַרְבַּע זְוָיַת דָּרְתָּא וְהָא דָרְתָּא בְּזְוָיַת דָּרְתָּא
וְדָרְתָּא בְּזְוָיַת דָּרְתָּא: כב בְּאַרְבְּעָא זְוָיַת דָּרְתָּא מְכַטָּרָן אַרְבְּעִין אַרְכָּא וּתְלָתִין פְּתִיָּא
מִשְׁתַּחֲוָא חֲדָא לְאַרְבַּעְתְּהוֹן דְּדָרְתָּא: כג וְגִדְבָּכִין עֲבִידִין לְהוֹן סְחוֹר לְאַרְבַּעְתְּהוֹן וְאַתַר מְתַקַּן

רש"י

לְמִיתּוּם לְאַחַר: (יט) **ויביאני במבוא.** דֶּרֶךְ הַתּוֹרָה שְׁבוּיוֹת הִיא הַחֲלִיפוֹת שֶׁבְּכָאן וְזוֹ לְמַעְלָה עֶשְׂרִים שֶׁבֵּין הַלִּשְׁכוֹת שֶׁבְּצָפוֹן לְבֵין הַתֵּי הַסִּיכְל: **אשר על כתף השער.** שֶׁעַר הַצָּפוֹנִי כְּתֵף הַשַּׁעַר לְמִזְרָח: **הפנות צפונה.** שֶׁיֵּשׁ לָהֶם פְּתָחִים לְצַד הַחִיצוֹנָה לְצָפוֹן וּפְתָחִים הָיוּ לָהֶם לְחוּץ הַשְּׁעָרִים: **בירכתים ימה.** בְּסוֹף הַלִּשְׁכוֹת לְמַעֲרָב: (כ) **לבלתי הוציא.** כְּמוֹ לְהוֹצִיא שֶׁהַקְּדֵשִׁים נִפְסָלִין בְּיוֹצְאָה: **לקדש את העם.** ת"י לְאַתְעָרְבָא עִם עַמָּא: (כא) **מקצועי.** אַגְּלַ"ט בְּלַע"ז: (כב) **חצרות קטרות.** שֶׁיָּשׁוּ בְּמַסֶּכֶת מִדּוֹת אֵין קְטוֹרוֹת אֶלָּא שֶׁאֵינָן מְקוֹרוֹת וְשֵׁם מְפֹרָשׁ מַה הָיוּ מְמַשְּׁמְשׁוֹת: **מהקצעות.** וְגִזּוּיוֹת מִקְצוֹעוֹת שֶׁלָּהֶן: (כג) **וטור סביב בהם.** שׁוּרַת

מצודת דוד

(יח) **להונתם.** לְשׁוֹן מַתָּנָה מֵהֶם מִמַּחֲזַת נַחֲלָתָם לְבָנָיו וְכֵן וְנִלְחַמְתֶּם יַחְדָּו לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא יָפוּצוּ: **למען לא יפצו** וְגוֹ'. כְּלוֹמַר לְפִי כְּשֶׁיִּהְיֶה דַּיָּךְ הַמֶּלֶךְ לְעַצְמוֹ לְמַחְזַת הָעָם קְרוֹב הַדָּבָר שֶׁיְּשׁוֹבוּ לְבָבָם מֵלְחַזְּקָם מֵלְיָמִים הַמֶּלֶךְ וְעַמּוֹ: (יט) **ויביאני.** הַמַּלְאָךְ הַמּוֹבִיל דִּי הַנְּבִיאִי בְּדֶרֶךְ נְבוּאָה שֶׁהִ' נוֹתֵן הַשֵּׂכֶל לַחֲכָמִים עַל יְדֵי הַנְּבִיאִים בְּסוֹף הַכְּתוּבִים כְּלִפְנֵי הַמַּעֲרָב בְּדֶרֶךְ הַמַּה הַנְּמוֹלָה כְּמ"ש וּלְפָנַי הַלִּכְבוֹת וְגוֹ' דֶּרֶךְ הַמַּה שֶׁמָּא (לעיל מ"ב): **אל הלשכות הקדש.** בְּדֶרֶךְ הַמְּנוּמָל הִיא הַנְּבִיאִי אֶל לִ' הַלִּשְׁכוֹת עַל מְקוֹם הַכְּהוּנָה לוֹ לְנַגֵּד הַמִּקְדָּשׁ וְהַלְּשָׁנוֹת אֵלּוּ נָקְטוּ גַּם הֵם בְּשֵׁם לִשְׁכוֹתָם: **הפנות צפונה.** אֶל הַלִּשְׁכוֹת שֶׁבְּצָפוֹן: **והנה שם.** לְחִיתֵי שֶׁם מְקוֹם מוּפְלָג וְנִדּוֹר בְּכָל כּוֹחַ אֶחָד לְזוּיֵי הָעֲבֵרִים לְמִי שֶׁבֵּין הַלִּשְׁכוֹת בְּסוֹף הַחֵלֶק כְּלִפְנֵי הַמַּעֲרָב: (כ) **לבלתי הוציא** וְגוֹ'. לְזֹאת הַמָּקוֹם יִהְיֶה מְיוּחָד לָזֶה כְּדֵי שֶׁלֹּא יוֹלִיכוּם לְחֵצֶר הַפְּנִימִית: **אל החצר החיצונה.** כ"ל אֶל מָקוֹם דְּרִיסַת רַגְלֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁהִיא חִילּוֹנָה לְמָקוֹם דְּרִיסַת רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים כ"ל יִשְׂרָאֵל בְּעֵזְרָה בְּמָקוֹם דְּרִיסַת רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים בְּקָל יִשְׂרָאֵל לְהוֹלִיכִים לְמָקוֹם דְּרִיסַת רַגְלֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא כֵן כֹּהֲנִים בְּמָקוֹם הָהוּא כִּי בְּעֵזְרָה שֶׁהִיא מָקוֹם הוּא בְּטֵלָה תְּקוּפָה יְזַכּוֹר בְּדִבֵּר עַד כְּלוֹ יוֹלִיךְ (לְפִ שֶׁבַּע"כ יוֹלִיכוּם מָקוֹם לְהַנִּיחַ אֶל הַלִּשְׁכוֹת הָעֲמוּדוֹת מִמֶּנּוּ וּמִמֶּנּוּ לְלַחְמָם שָׁם לְצֵל הוֹלִיךְ וְהִי' דֶּרֶךְ הָעֲבָרָה לִין לְחוּשׁ כִּי בָּזֶה לֹא יִחְצְנוּ בְּגַם הָעָם מְקוּדָּשִׁים לְחַלְּכָם): **לקדש את העם.** כ"ל שֶׁלֹּא יוֹלִיכוּם שָׁם הִי' נִכְלֶה בְּגַם הָעָם מְקוּדָּשִׁים כְּמוֹהֶם לְחַטֵּא שֶׁמֶּהֶם בְּקִדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים: (כא) **ויוציאני.** בְּדֶרֶךְ הַמַּה הַנְּמוֹלָה: **והנה חצר במקצוע החצר.** לְחִיתֵי שֶׁבְּכָל לְחֶצְעָה מְקֻצָּעוֹת הַחֵלֶק הִיא בֵּין חֵלֶק קָטֹנָה לְחֵלֶק זְיוּת: (כב) **בארבעת.** כ"ל הַחֲלָכוֹת שֶׁהָיוּ בְּלִחְצָעָה הַמְּקֻצָּעוֹת הָיוּ חֲלוּקוֹת קְטֹרוֹת כ"ל לֹא הָיוּ מְקוּרוֹת לְגַל הָיוּ פְּתוּחוֹת מִמֶּנּוּ לְמִנְיַן יֵלֵךְ קִישׁוּר הָעֵגֶל מִבְּחִצְעָה הַשֵּׁם כֵּן לְמִנְיַן כְּנוּמְיוֹנוֹ ז"ל: **ארבעים ארך.** מְמֻזָּה לְמַעְלָה: **ושלשים רחב.** מִלְּפָנִים לְדַמּוֹת: **לארבעתם מהקצעות.** כ"ל כֵּן הִיא לְחִבְּצָעָה הַחֲלוּמָה לְגַל הָיוּ מְקֻצָּעוֹת הַחֵלֶק הַבְּהוּלָה: (כג) **וטור סביב בהם.** שׁוּרָה שֶׁל לְבֵנִים כְּתוּבוֹת בְּלַמָּה מְסוּמֶנֶת הַכּוֹתֶל מְקִנִּיב קְמוּץ שֶׁל הַקְּלִקַע וְגַזָּה נְקָנִים נְקָנִים וְהֵם יְעֻמִּידוּ הַקְּלוּת לְנִמְצָל בְּהֵם בְּגַל קְנִים: **סביב לארבעתם.** כֵּן

וּמְבַשְּׁלוֹת עֲשׂוּי מִתַּחַת הַטִּירוֹת סָבִיב: יד וַיֹּאמֶר אֵלַי אֵלֶּה בֵּית
הַמְבַשְּׁלִים אֲשֶׁר יְבַשְּׁלוּ־שָׁם מְשֹׁרְתֵי הַבַּיִת אֶת־זֶבַח הָעָם:
מז א וַיְשִׁבֵנִי אֶל־פֶּתַח הַבַּיִת וְהִנֵּה־מַיִם יֹצְאִים מִתַּחַת מִפְתַּן
הַבַּיִת קָדִימָה כִּי־פְנֵי הַבַּיִת קָדִים וְהַמַּיִם יֹרְדִים מִתַּחַת מִכְתֵּף
הַבַּיִת הַיְמָנִית מִנֶּגֶב לַמִּזְבֵּחַ: ב וַיּוֹצִיאֵנִי דֶּרֶךְ־שַׁעַר צָפוֹנָה
וַיְסֹבְבֵנִי דֶּרֶךְ חוּץ אֶל־שַׁעַר הַחוּץ דֶּרֶךְ הַפּוֹנָה קָדִים וְהִנֵּה־מַיִם
מְפַכִּים מִן־הַכָּתֶף הַיְמָנִית: ג בְּצֵאת־הָאִישׁ קָדִים וְקָו בְּיָדוֹ וַיָּמָד
אֶלֶף בָּאַמָּה וַיַּעֲבִרֵנִי בַּמַּיִם מֵי אַפְסִים: ד וַיָּמָד אֶלֶף וַיַּעֲבִרֵנִי

תרגום

לְבַשְּׁלָא עֲבִיד מִלַּרַע לְעִדְבְּרַיָּא סְחוֹר סְחוֹר: כד וַאֲמַר לִי דֵּין אֲתַר מְתַקַּן לְבָשְׁלַיָּא
דְּיַבְשְׁלוּן תַּמָּן מְשַׁמְּשֵׁי בֵּיתָא יַת נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא דְעַמָּא:
מז א וַאֲתֵיבַנִי לִתְרַע בֵּיתָא וְהָא מַיָּא נָפְקִין מִתְּחוֹת סְקוֹפַת בֵּיתָא מִמַּדְנְחָא אֲרֵי אַפֵּי בֵיתָא
לְמַדְנְחָא וּמַיָּא נָחֲתִין מִלַּרַע מֵעִבֶר סְקוֹפַת בֵּיתָא לְמִינָא מִדְּרוֹם לְמַדְבְּחָא: ב וְאַפְּקַנִי
בְּאוֹרַח תְּרַע צָפְנָא וְאַסְחַרְנִי בְּאוֹרַח דִּי לְבָרָא לְתַרְעָא בָרָאָה אוֹרַח תַּרְעָא דְּפָתְיַח לְמַדִּינְחָא
וְהָא מַיָּא נָפְקִין מִן עִבְרָא דְּמִינָא: ג בְּמִפַּק גַּבְרָא מַמַּדְנְחָא וְחוּט דְּמִשְׁחְתָא בִּידֵיהּ וּמְשַׁח
אַלְפָּא אַמִּין בְּאַמְּתָא וְאַעֲבְרַנִי בְּמַיָּא מֵי קַרְסוֹלִין: ד וּמְשַׁח אַלְפָּא וְאַעֲבְרַנִי בְּמַיָּא מֵי רְכִיבִין

רש"י

כלפי חומת מזבח בולט מן החומה כמוך לאחרי וכו נקבים מקום שפיתה קדרות ומחתה הטור חלל לפנים בו חור מחתיו והקדירות מלמעלה: **ומבשלות עשוי.** הוא בחלל מתחת שפיתה הקדירות: **(כד) את זבח העם.**
הזה וזוק של בעלים שלוין נפסלין בלחתם חוץ לעזרה ישראל כמו החטאת והאשם:

מז (א) וישבני. לפוך החצר הפנימית: **אל פתח הבית.** והמים יורדין מחתה כתף הבית הימנית מובעין מתחת המפתן שהוא בחלטע המזבח ומלדדין בחלכסון לגד הימין ויולאין מעזרה בדרום המזבח ויולאין חוץ לעזר במסכת יומא שמיו אמר ר' פנחס משום רב הונא לפורתא מעיין היולא מבית קדשי הקדשים בתחילה דומה לקרני בעגים יוצא בהן שבגיע לפתח ההולם נעשה כחוט של ערב כיון שבגיע לפתח ההיכל נעשה כחוט של שתי כיון שבגיע לפתח העזרה נעשה כפי פך קטן: **(ב) ויוציאני.** מן החצר הפנימית אל החצר החילונה בשער הלפון: **ויסבני.** סביב חומת הפנימית בתוך החילונה: **אל שער.** החילונה הפונה קדים: **מים מפכים.** בוויהו"ק בלע"ז רחבים כרוחב פי הפך כך פירשו רבותיו כלעיל: **(ג) וימד אלף באמה.** הוץ להומה וכל חותן אלף אמה לא גבר שכחל להיות עמוק אלא עד אפסים שם הקרסולים שקורין קבולי"ם בלע"ז: **(ד) וימד**

מצודת ציון

מז (א) מפתן. לשקופה כמו כתומת של המפתן (ש"א ה'): **פני הבית.** כן נקרא פתח הבית: **(ב) מפכים.** ונלחן פך והוא שם כלי מה כמו פך השמן (ש"ב י'): **(ג) וקו.** הוא חבל המדה: **אפסים.** ולשון פס והשי"ן נוספת והוא כף הרגל

מצודת דוד

הי' מקדיש לשכעת המלוה: **ומבשלות עשוי.** כ"ל מקומות עשויות לבשל ולהבעיר האש היו מחתת השולחן הזה בחלל שבויהן של הקרבן והקדשים יעשו מעל בנקבי הכותל וכן יהיה דרך הבשול: **(כד) ויאמר אלי.** המלאך הדובר בי אמר לפי המלוה הלזה הם בית המבשלים ולהוסיפה בילות לאל לשכ

יבשלו שם וגו': **את זבח העם.** כ"ל זבחי שלמים שיש לעם חלק בהם והכהנים ומשחי הבית יהיו מבשלים בחלה המקוומות הלזה מן השלמים והוא החזה ושוק כי חלק החילונה הוא מקום בכר לחכילת קדשים קלים:

מז (א) הבית. הוא ההיכל ובית ק"ק: **והנה מים וגו'.** ההולהו שלעתיד יצאת מן נחל מקור מים: **קדימה.** יהיו מזבין ולולכין לל המזרח: **כי פני הבית קדים.** כי פתח הבית הוא במזרח ולא כן בשהמים מבזין מהחת המפתן בלפי החוץ מבזין הם לל המזרח: **והמים ירדים מתחת.** המים ילדו מהחת לחלץ ומשם בלו מכתף הבית הימנית כ"ל בעבר השער בלפי הדרום ומשם הלכו ונדכוס ונזבו הבולה ומשם ילחו לחוץ דרך שער המזרחי כמבואר למעלה: **(ב) דרך שער צפונה.** של עזרת לנשים: **ויסבני.** סיבב אותי מבחוץ לחל חומת העזרה והיה סובב העומדת מחחת לחוליכני לל שער החוץ הוא השער שהי' מנד החת לנגד ובנים ממנו היה עוד שער שכ"ם למעלה: **דרך הפונה קדים.** לל השער המזרחי: **והנה מים מפכים.** כחיתי והנה מים מזבין כמלא בי הבד מן ענד השער בלפי הדרום: **(ג) בצאת האיש.** כשהי יולא המלאך הזובר בי ללכת חוץ למקדם והי בידו קו המדה לז ממדה מים מלא לוכך ואח"ז העביר אותי בחוך המים והיו מי לפעים כ"ל קר כמו פתח הגגל ולא יוכל: **(ד) וימד אלף.** ומשם ממדה עוד אלף אמה והעביר אותי בחוך המים והיו מי בבכים כ"ל כפו עד הבבכים:

בַּמַּיִם מַיִם בִּרְכָּיִם וַיֶּמֶד אֶלֶף וַיַּעַבְרֵנִי מֵי מָתְנָיִם: ה וַיֶּמֶד אֶלֶף
נַחַל אֲשֶׁר לֹא־אוּכַל לַעֲבֹר כִּי־נָאֲוּ הַמַּיִם מֵי שְׂחוּ נַחַל אֲשֶׁר
לֹא־יֵעָבֵר: ו וַיֹּאמֶר אֵלַי הֲרָאִית בֶן־אָדָם וַיּוֹלִכֵנִי וַיְשִׁבֵנִי עַל־
שְׂפַת הַנָּחַל: ז בְּשׁוּבֵנִי וְהִנֵּה אֶל־שְׂפַת הַנַּחַל עֵץ רַב מְאֹד מִזֶּה
וּמִזֶּה: ח וַיֹּאמֶר אֵלַי הַמַּיִם הָאֵלֶּה יוֹצְאִים אֶל־הַגְּלִילָה הַקַּדְמוֹנָה
וְיָרְדוּ עַל־הָעֲרָבָה וּבָאוּ הַיָּמָּה אֶל־הַיָּמָּה הַמּוּצָאִים וְנִרְפְּאוּ
הַמָּיִם: ט וְהָיָה כָל־נֶפֶשׁ חַיָּה ו אֲשֶׁר־יִשְׁרֹץ אֶל כָּל־אֲשֶׁר יָבוֹא
שָׁם נְחָלִים יִחְיֶה וְהָיָה הַדָּגָה רַבָּה מְאֹד כִּי בָּאוּ שָׁמָּה הַמַּיִם

*א' נחה

תרגום

וּמְשָׁה אַלְפָא וְאַעְבְּרַנִי מֵי חַרְצִין: ה וּמְשָׁח אַלְפָא נַחֲלָא דְּלָא יְכֵלַת לְמֶעְבַּר אֲרֵי תַקִּיפוּ מַיָּא מֵי
סְחָיָא נַחֲלָא דְּלָא אִפְשַׁר לְאִתְעַבָּרָא: ו וַאֲמַר לִי הַחֲזִיתָא בַּר אָדָם וְאוֹבְלַנִי וַאֲתִיבַנִי עַל כֵּיף נַחֲלָא:
ז בְּמֵתְבִי וְהָא עַל כֵּיף נַחֲלָא אִילָן סַגִּי לַחֲדָא מִכָּא וּמִכָּא: ח וַאֲמַר לִי מַיָּא הָאִלֵּין נָפְקִין
בְּגְלִילָא מִמַּדִּינְחָא וְנָחֲתִין בְּמֵישְׁרָא וְעָלִין לְיַמָּא רַבָּא מִסְתַּפְקִין וּמִסְתַּפְיָן מַיָּא: ט וְהֵי
כָּל נַפְשָׁא חַיְתָא דִּי רְחֵשָׁא לְכָל אֲתַר דִּי עָלִין לְתַמָּן מֵי נַחֲלָא יְהוֹן וְיִהְוֹן נוֹגְיָא סַגִּי לַחֲדָא

רש"י

אלף. לְחֹרֶם וְהֶעְמִיקוֹ עַד בִּרְכַּיִם וְעוֹד לוֹ אֶלֶף הֶעְמִיקוֹ וְעַד מָתְנַיִם מִכָּאן וְהָלְאָה כְּמוֹ לֹא מָצַר לוֹ לָמוֹכֵל לַעֲבוֹר מִכָּאן שֶׁמְּסוּר לִיכָּנֵס בַּמַּיִם מִן הַתּוֹרָה' וְלִמְעָלָה מִזֶּה יִסְתַּפְּקוּ הַמַּיִם מִמְּצַת לְמִי מְתֻנַיִם יֵלֵךְ עַל שְׂפַת הַנָּהָר וּמִדַּד עוֹד אֶלֶף אַמּוֹת לְפָנָיו כְּמוֹ שֶׁמָּדַד לוֹ וְעָבַר וְרָגְלָיו בֵּינָתָם עוֹמְדִים הָיוּ לְכַתְּחִלָּה וְיִשְׁבֵנִי עַל שְׂפַת הַנַּחַל כְּלוֹמַר לְמַטָּה מִשְּׂפַת הַנַּחַל שֶׁמָּא כִּי' עוֹמֵד: **(ה) נאו.** כְּמוֹ גָּבְהוּ: **מי שחו.** מוֹרִידִי"ט בְּלַע"ז מַיִם שֶׁצָּרִיךְ לִשְׁוֹט בָּהֶן וְלֹא לְעָבְרָם נִרְגָּל אֶלָּא עַל כֵּיף נַחֲלָא אִילָן סַגִּי לַחֲדָא מִכָּא וּמִכָּא: ח **וַאֲמַר לִי מַיָּא הָאִלֵּין נָפְקִין בְּגְלִילָא מִמַּדִּינְחָא.** שֶׁמּוֹ שָׁיוּט כְּמוֹ (יְשַׁעְיָה כ"ה) כְּאֲשֶׁר יִפְרֹם הַשּׂוֹחֶה לִשְׂחוֹת: **(ו) הראית בן אדם.** כְּמוֹ מִתְּגַבֵּר הַנַּחַל הַזֶּה: **(ז) בשובני והנה אל שפת הנחל ונו'.** בְּתוֹךְ שֶׁהוֹלִיכַנִי וְהוֹשִׁיבַנִי לְמַטָּה עַל שְׂפַת הַנַּחַל עֵץ רַב מְאֹד בָּזֶה וּמִזֶּה עֵץ מִמַּשְׁמָע"ן בְּלַע"ז: **(ח) אל הגלילה.** לְמַמְרַק"ח בְּלַע"ז: **הקדמונה.** הַמִּזְרָחִים שֶׁהוּא בְּתוֹסֶפְתָּא שֶׁל כּוֹכָב לְהֵיכָן יוֹצְאִין לְיַמָּה שֶׁל טְבֶרְיָא וְלִיַּמָּה שֶׁל סְדוֹם וְלִיַּם הַגָּדוֹל לִרְפוֹאוֹת לָהֶם מֵימֵיהֶם הַמְלוּחִים וְלַמַּחֲקָם וְיֵרְדוּ עַל הָעֲרָבָה זוֹ יַמָּה שֶׁל טְבֶרְיָא וְגַלּוֹ לַיַּמָּה זוֹ יַמָּה שֶׁל סְדוֹם: **אל הימה המוצאים.** זוֹ יַמָּה שֶׁל חוֹקַיְמוֹם שֶׁהוּא מוֹצֵא מִן הַיְּשׁוּב לְהַקִּיף לָהֶם הָעוֹלָם: **ונרפאו המים.** מִמְּלִיחָתָם וּמִדְּרָם לְגַדָּה לָמָּה קוֹרֵא לוֹחֶם מוֹלְחִים עַל שֵׁם פְּעָמִים מִיַּלְּדוֹ: **(ט) אל כל אשר יבוא שם נחלים.** הַנַּחַל הַזֶּה הַמִּתְחַלֵּק לְכַמָּה נְחָלִים מִמֶּחֱק לָהֶם סִימָנִים שֶׁמִּתְעָרֵב בְּתוֹכוֹ וְנִבְלָע בְּשֶׁרְטָן שֶׁם הַיָּם וְהַחוֹקִים:

מצודת דוד

מי מתנים. הַיְנוּ מַיִם כ"ל בְּקֹו עַד הַמָּתְנַיִם: **(ה) וימד אלף.** וּמֵשֶׁם מָדַד עוֹד אֶלֶף לְמַה וְהִי' נַחַל עָמֹק אֲשֶׁר לֹא יְכוֹלְתִּי לַעֲבֹר בּוֹ: **כי נאו המים.** כִּי הַמַּיִם גָּדְלוּ לִהְיוֹת מֵי שְׂחוּ כ"מוֹ שֶׁהַם מְעַטִּים וְהִי' נַחַל אֲשֶׁר לֹא יֵעָבֵר כְּמוֹ לֹא יֵעָבֵר בְּצִדְקָתוֹ הַכְּתוּב: **(ו) הראית.** כְּמוֹ הִשְׂכַּלְתָּ לְזֶה בְּעִנְיָן זֶה: **(ז) בשובני.** בְּעוֹד שֶׁהֵשִׁיבַנִי לְתוֹךְ לִיַּד הַנַּחַל וְהִנֵּה עֵץ רַב מְאֹד בָּזֶה וּמִזֶּה לְצִדֵּי הַנַּחַל: **(ח) אל הגלילה הקדמונה.** אֶל הַמָּקוֹם הַמִּזְרָחִי וּמִשָּׁם יֵרְדוּ עַל הָעֲרָבָה כ"ל לַיָּם שֶׁל טְבֶרְיָא שֶׁהִיא בָּעֲרָבָה: **ובאו הימה.** זֶה יַמָּה שֶׁל סְדוֹם: **אל הימה המוצאים.** גַּם יַצְאוּ הַמַּיִם שֶׁל יַם מְקֹרִיקוֹם שֶׁהוּא יוֹצֵא מִן הַיָּמִּים לְהַקִּיף לְהַ הָעוֹלָם כֵּן לְמַטָּה כִּ"ל: (וּמִכֵּן בְּיָלְכוּ כְּמוֹ דֶרֶךְ יַם הַמְּעַרְבִי וְכֵן שֶׁל סְדוֹם הוּא יַם הַמִּזְרָחִי וְכֵן"ם מַמְקוֹם לְמַה שֶׁל הַנַּחַל הַזֶּה מַיִם שֶׁל הַיָּם הַקַּדְמוֹנִי וּמַיִם שֶׁל הַיָּם לְמַחֲרוֹן (זְכַרְיָה י"ד): **ונרפאו המים.** כ"ל יִמְתְּקוּ מְמֻלָּחִתָּן: **(ט) והיה כל נפש חיה ונו'.** וּמִזֶּה יִהְיֶה כָּל נֶפֶשׁ חַיָּה שֶׁבַּמַּיִם וְשֶׁבַּיַּבָּשָׁה שֶׁיִּחְיֶה מִמֶּנּוּ: **אשר ישרץ.** עִנְיָן הַהוֹלֵךְ וְכֹחֲשֶׁר יִקָּרֵא כֵּף הִיא בְּלַטִּין פֵּם כְּמ"ם וְחֹלְכָה הִי פֵּם יִדְּמֶה (זְכַרְיָה י'): **(ד) ברכים.** הֵם הַכְּרָעִים: **מתנים.** הֵם הַחֲלָצַיִם: **(ה) נאו.** עִנְיָן גּוֹבַהּ וְכֵן הִנֵּה נוּחַ (לְהַיּוֹת מ'): **שחו.** עִנְיָן שְׂחִיָּה בְּמַיִם מַמָּשׁ כְּמוֹ כְּתִיב יִשְׁבַּח הַשְּׁחוּיָה לְשׁוֹחֶה (יְשַׁעְיָה כ"ה): **(ח) הגלילה.** מָחוֹז וְכֵן גְּלִילוֹ שֶׁלָּהֶם (יְהוֹשֻׁעַ ד'): **הערבה.** מ"י בְּמַעֲרָב': **ונרפאו.** מִלְּשׁוֹן רְפוּאָה כ"ל יִתְּקוּ: **(ט) היה.** כְּלֹא לְוֹמֵר שֶׁיִּהְיֶה מִיָּד וְלִמְחָר לְמוּסָפִים בְּיוֹתֵר: **ישרץ.** עִנְיָן הַהוֹלֵךְ

הָאֵלֶּה וְיֵרָפְאוּ וְחַי כֹּל אֲשֶׁר־יָבוֹא שָׁמָּה הַנַּחַל: י וְהָיָה עָמְדוּ
עָלָיו דַּוָּגִים מֵעִין גְּדִי וְעַד־עֵין עֶגְלַיִם מִשְׁטְחוֹת לַחֲרָמִים יִהְיוּ לְמִינָהֶ
תִּהְיֶה דְגָתָם כִּדְגַת הַיָּם הַגָּדוֹל רַבָּה מְאֹד: יא בִּצְאֹתָו וּגְבָאָיו
וְלֹא יֵרָפְאוּ לְמֶלַח נִתָּנוּ: יב וְעַל־הַנַּחַל יַעֲלֶה עַל־שְׂפָתוֹ מִזֶּה ו
וּמִזֶּה ו כָּל־עֵץ־מַאֲכָל לֹא־יִבּוֹל עָלֵהוּ וְלֹא־יִתֹּם פִּרְיוֹ לְחֳדָשָׁיו
יְבַכֵּר כִּי מֵימָיו מִן־הַמִּקְדָּשׁ הֵמָּה יֹצְאִים וְהָיָה פִרְיוֹ לְמַאֲכָל
וְעָלֵהוּ לִתְרוּפָה: יג כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה גְּבוּל אֲשֶׁר תִּתְנַחֲלוּ
אֶת־הָאָרֶץ לִשְׁנֵי עָשָׂר שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל יוֹסֵף חֲבָלִים: יד וְנַחַלְתֶּם

קטן בז"ק *עמדו קרי *בצאתיו קרי *והיה קרי

תרגום

אֲרֵי עֲלִין לְתַמָּן מַיָּא הָאִלֵּין וּמִתְתַּקְּמִין לְכָל אֲתַר דִּי יֵעֲלוּן לְתַמָּן מֵי נַחֲלָא: י וִיהֵי אֲתַר
לְמֶעְבַּד עֲלוֹהִי צַיָּדִין מֵעֵין גְּדִי וְעַד עֵין עֶגְלַיִם מִשְׁטַח לְצַיָּדִין יְהוֹן לְמֵנְהוֹן יְהוֹן נְגִיעִין כְּנִינֵי יַמָּא
רַבָּא סַגִּי לַחֲדָא: יא בְּצוֹהִי וּפִצְדוֹהִי לָא יִתְסוֹן לְמֶחְפַּדִין דְּמֶלַח יְהוֹן: יב וְעַל נַחֲלָא יִסַּק
(אִילָן) עַל כֵּיפֵיהּ מִכָּא וּמִכָּא כָּל אִילָן דְּמֵיכַל לָא יְתֵרוּן טַרְפּוֹהִי וְלָא יִפְסֹק אִבֵּיהּ יַרַח בְּיַרַח
יְהֵי עָבֵיד פֵּרִין אֲרֵי מֵהֵי מִן מַקְדְּשָׁא אִנּוּן נָפְקִין וִיהוֹן אִבֵּיהּ לְמֵיכַל וְטַרְפּוֹהִי לַאֲסוּתָא:
יג כִּדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים דֵּין תְּחוּמָא דְּתַחְסְנוּן יָת אַרְעָא לְתַרֵי עַסַר שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל יוֹסֵף יְתַקְּבֵל
תְּרִין חוּלָקִין: יד וְתַחְסְנוּן יָתָהּ גְּבַר כַּאֲחוֹהִי דִּי קַיֶּמֶת בְּמֵימְרִי לְמִתְּנָהּ לַאֲבָהָתְכוֹן וְתִתְפַּלַּג

רש"י

והיה עמדו עליו דוגים וגו' לחרמים. לתכמורות: **למינה תהיה דגתם.** לא מפיק ס"א ופירושו למיניס סרבה מסיס דגסס: **למינה.** לשון רוב מיניס כמו (שמות ז') הדגה אשר ביאור (ישעיה כ"א) כל מאומסס מסבחי: **(יא) בצאתיו.** של יס כמו (לעיל ח') סיגאס גומס בלא נסא וגו' מרמ"ק בלע"ז: **וגבאיו.** כמו (מלכים ב' ג') עשה הנחל הזה גבים גבים שבלים שם שבלאים מסביבותיו ומגבים שם נקעים שמניס נאספיס בהסס: **ולא ירפאו.** ליסמך למחיקה למה כי למלח נמנו: **ולא ירפאו.** טו"ן הוו טפילה ויתירה: **(יב) לחדשיו יבכר.** מלי מלם בחלם יבשל פירחותיו: **לתרופה.** פי' רבותינו ז"ל להחיר פה חלמיס ופה עקרות ומשמעו לשון רפואה כמו (ירמיה י') וירפאו את שבר עמי על נקל' וכן חברו מנחם: **(יג) זה גבול.** מ"י לין המחוסה כמו זה גבול וכן (לעיל כ"ס) ונחמיך לבני לגויים כמו לבז לגויים ויש עוד לפסור גם לשון גיות: **יוסף חבלים.** יוסף יטול

מצודת ציון

עם הכתי וכן פכו ויפכלו (שמות ט'): **(י) דוגים.** לשון דומה ליידי הנים: **משטוח.** ענין פריסה: **לחרמים.** לכתמות וכן **עשתם חרמים** תהיה (לעיל כ"ו): **למינה.** מלשון מין: **(יא) בצאתיו.** כן יקרא כניסה המים במקום הציע הלא וכן היצאה גומא בלא בלה (לעיל ח'): **וגבאיו.** ענין מצילה ובור וכתרגומו מיס מגבא (ישעיה ל'): **ולא ירפאו.** הוי"ו יתירה **ופעלה: (יב) יבול.** ענין כמיסה כמו ועלהו לא יבול (מלכים ל'): **יתם.** ענין כליון והבלוחה כמו תם ככסף (בראשית מ"ז): **יבכר.** כן יקרא בשול הביכורים כמו בכורי ענבים (במדבר י"ג): **לתרופה.** מלשון רפואה: **(יג) זה.** כמו זה ויבינ"ל הוא במקום **מזה** מלשון רפואה: **לא יבול וגו'.** כמו זה וכניל"ל הוא במקום **מזה** מלשון כלוה: **חבלים.** מלקיס על כי הדבר לחלק נחלה במדידה כמבל וכן

מצודת דוד

כל אשר וגו'. בכל מקום שיבוא שמה הנחל הזה יהי' כן שמה לא נעדר: **(י) והיה עמדו עליו.** יהי' הנחל מקום מוכן יעמדו עליו ליידי דגים ומעין גדי ועד וגו' יהיו מקומות מוכנים לשכם שם הנחשות של ליידי הדגים לנגנם מול השמש: **למינה תהיה דגתם.** כ"ל לכל מין הדגה מהי' דגתם של הנחלים כי יהי' שם כל מין דגים ויהיו במקבל מכוסה מלד המקבל דגה היה הגדול: **(יא) בצאתיו וגבאיו.** לשמים המים שממעל הציע הלא המקוה של היס וכן המים המתכנסים בבוכות שמוך לים לא יבשלו ממליחתן כי למלח יהיו כתוים להבדיל המבדילים ולמלוח כל דבר שילטרך: **(יב) כל עץ מאכל.** כ"ל מגדל פיכות הכלויים למכילה: **לא יבול וגו'.** לא יכמשו העלין ולא יבלה הפרי כי כשיתלבו הפיכות שמתבשלו מיד יגדלו מחוכתן שדשים ח"ש למחשיו יבכר כ"ל בכל חדש יבשל פיכות שדשים: **כי מימיו.** כי המים המשקים לא כ"ש מהם יוצאים המה מן המקדש ולכן יהיה בהם הפעלה הזה: **והיה פריו.** פרי כ"ש יהי' ערב ועוב למאכל והעלין יהיו מוכנים להפלות הם כל חלי ומכה: **(יג) זה גבול.** כ"ל זה גבולן מן הקלץ לחד מנחילו לבני עבר וגו' והוא האמור במקלוות שלשמעיו: **יוסף חבלים.** בזה יבבע לאמיר לוי הם י"ב שבטים לוי לא יבחלו נחלה כמ"ש למעלה ואמר הנה **יוסף יקפ**

אוֹתָהּ אִישׁ כְּאָחִיו אֲשֶׁר נָשָׂאתִי אֶת־יָדִי לָתֵת אֹתָהּ לַאֲבֹתֵיכֶם
וְנָפְלָה הָאָרֶץ הַזֹּאת לָכֶם בְּנַחֲלָה: {ט} וְזֶה גְּבוּל הָאָרֶץ לִפְאַת
צָפוֹנָה מִן־הַיָּם הַגָּדוֹל הַדֶּרֶךְ חֶתְלֹן לְבוֹא צְדָדָה: {ט} חֲמָת וּ
בֵרוֹתָה סִבְרַיִם אֲשֶׁר בֵּין־גְּבוּל דַּמֶּשֶׂק וּבֵין גְּבוּל חֲמָת חֲצֵר
הַתִּיכוֹן אֲשֶׁר אֶל־גְּבוּל חַוְרָן: {י} וְהָיָה גְּבוּל מִן־הַיָּם חֲצַר עֵינוֹן
גְּבוּל דַּמֶּשֶׂק וְצָפוֹנָה וּ צָפוֹנָה וּגְבוּל חֲמָת וְאֵת פְּאַת צָפוֹן: {י} וּפְאַת
קָדִים מִבֵּין חַוְרָן וּמִבֵּין דַּמֶּשֶׂק וּמִבֵּין הַגִּלְעָד וּמִבֵּין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל

*נ"א ומבין־ תרגום

אַרְעָא הָדָא לְכוֹן בַּאֲחֻסָנָא: {ט} וְדֵין תְּחוּם אַרְעָא לְרֵישׁ צִפּוּנָא מִן יַמָּא רַבָּא אוֹרַח חֶתְלוֹן
לְמֵעַלָא דְצֶדֶד: {ט} חֲמָת בֵּרוֹתָה סִבְרַיִם דִּי בֵין תְּחוּם דַּמֶּשֶׂק וּבֵין תְּחוּם חֲמָת בְּרֵכַת עַגְבָּאי דִּי
עַל תְּחוּם חַוְרָן: {י} וִיהֵי תְּחוּמָא מִן יַמָּא חֲצַר עֵינוֹן תְּחוּם דַּמֶּשֶׂק וְצִפּוּנָא צִפּוּנָא וּתְחוּם חֲמָת
וְאֵת רוּחַ צִפּוּנָא: {י} וְרוּחַ מַדִּנְחָא מִבֵּין חַוְרָן וּמִבֵּין דַּמֶּשֶׂק וּמִבֵּין גִּלְעָד וּמִבֵּין אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל יַרְדְּנָא

רש"י

שני חלקים אחד למנשה ואחד לאפרים: (יד) **איש כאחיו.** לא כראשונה אים לפי פקודיו אלא עכשיו כל השבטים שוין וכמין סורת הכרם כל חלק וחלק מן הגבול המזרחי עד יס לוקיימום למערב כמו שמפורש בענין ואין שני שבטים נרשעה אחת: (טו) **וזה גבול הארץ.** אחומי מלרי אלץ ישרחל: **לפאת צפונה.** רוח לפוניס: **מן הים הגדול.** שהוא גבול למערב: **הדרך חתלן.** בא לו ללד מזרח אל חתלון ואל לדלמו אל חמת וברוחה וסברים כל הפירוש הללו במלר לפון: (טז) **חצר התיכון.** ס"י בריכא עגבאי: (יז) **והיה גבול מן הים חצר עינון.** והיה גבול רוח לפון מן היס עד חלר עינון: **נבול דמשק.** שהוא בגבול למשק שהלר עינון בחלקוע לפוניס מזרחיס כמו שמפורש בגבולין שכאחד משס רבינו ע"ס (במדבר ל"ד) והיו חולאוחיו חלר עינן וגו' והחאויסס לכס לגבול קלמה מחלר עינן וגו' גבול לדמשק בחלקוע לפוניס מזרחיס אגל חלר עינן כמ"ס למעלה חלר עינן וגו' גבול למשק: **גבול חמת.** בחלקוע לפוניס מערביס שנא' (שס) וזה יהיה לכס גבול לפון מן היס הגבול חחאו לכס הר ההר מהר ההר חחאו לבא חמת ומשס ללדה: **אשר אל גבול חורן.** גבול למשק במזרח שמוך לחלקוע: **וצפון צפונה וגבול חמת.** כלו' כל חלר הלפון המפורש בחורס וגבול חמת שלף הוא בחלר הלפון כמו שנא' (שס) וזה יהיה לכס גבול לפון מן היס הגדול חחאו לכס הר ההר חהר ההר לבא חמת וזהו חולאוחיו הגבול ללדה הוא ללדה החמור כאן ללדה החלון לבא ללדה: **ואת פאת צפון.** והרי לך פחח לפון: (יח) **ומבין הגלעד ומבין ארץ ישראל.** חלר מזרחי של חרץ כנען ואין עבר הירדן בחוך חלוקס הללו

מצודת דוד

שני חלקים אחד למנשה ואחד לאפרים: (יד) **איש כאחיו.** שבב ל' כחביבו לא כחלוקה הכאשונה שביתי יהושע שלקחו איש לפי פקודיו: **אשר נשאתי את ידי.** להכיחה למעלה דלך שבועה להם שהיא להאותיכם וכאומר לא יחלוכו כחיגוב כחלת שבע מהשבטים ימה שהחלו בכאשונה כי הנה לא נשבעתי להם שהיא להאותיכם ולכל השבטים יש יחוס אחד עם הלרעה זה בזה והחלן הזאת נפלה לכם בגחלה לכלכם מן הלחוס ויד סולם שוה בה: (טו) **וזה גבול הארץ.** לא חשב כאן כ"ש גבולי מלרי ס"י לבד ולא של עבר הירדן וכאו בזכב בחוכה: **לפאת צפונה.** הגבול מצלח לצון מועבב כלפי המזכח הוא מן הים הגדול של הדלך ההולך מחחלון ומשס הולך הגבול לבא ללדה: (טז) **חמת.** ס"ל משס הלך הגבול לחמת ולא זו היא חמת המוזכר בחוכה לבל היא לחכא גדולה מלד כמ"ש ולכו משס חמת רבה (עמוס ו') ולעתיד תהיה גם היא בגבול ס"י כמ"ש וגם חמת תגבל בה (זכריה ט'): **ברותה סברים.** ס"ל משס הלך הגבול לבכוחה ומשס לקבריס: **אשר בין גבול.** חוזר הוא על בחוחה וקבריס בעמדו בין גבול דמשק בעמדה כלפי המזכח ובין גבול חמת בעמדה כלפי המערב: **חצר התיכון.** ס"ל מדמשק אלר גם היא חחבב לעחיד מל"י וכמ"ש ודמשק מכחחי (שס) הנה משס הלך הגבול אל הלך החיכון לאב עמדה אלל גבול חוכן לדכוחה וכוכן לא מלבוחה ולא מהי' מבגבול ס"י וכלאב היא בלוכה: (יז) **והיה גבול.** עכשיו לאב דלך כלל בגבול הלעוני יהי' מן היס עד הלר עינון המוזכר בחוכה והיא קוף גבול לעוני ועמדה אלל גבול לדמשק כלפי הלכוס ומשבא למזכח להלן מהלך החיכון: **וצפון צפונה.** ס"ל ומאב עבי גבול הלפון הס עבי הלעוני המוזכרים בחול': **וגבול חמת.** כ"ל ועוד גם חמת אחר' מן הגבול וה"ה בלאב המקומות האחרים למעלה וכלומר הנה משס מקום לא הקבן מ"י מכחוב שהיחה כי גם לעחיד יהיו כל עבי הגבול האמור בחול' ויהכאב עוד יומר כי גם חמת והלוחים יהיו בחוך הגבול: **ואת פאת צפון.** כ"ל והרי לך לא גבול פחח לפון: (יח) **ואת קדים.** הגבול מצלח קדים יהי' מצון חוכן בעמדה חוך לגבול בלפוכה ומעבקחה אל המזכח אל חול הירדן ומצון דמשק שעמדה בגבול מ"י בלפוכה ומעבקחה גם היא אל המזכח אל חול חוכן כלאב היא בלוכה: **ומבין הגלעד.** בעמדה במזכח מ"י מחוך לגבול כי היא בעבר הירדן המזכחי: **ומבין ארץ ישראל.** הוא עבר הירדן המערבי שבאב מ"י בעלם מאז

מצודת ציון

היא חבל לבאלים וגו' (לעיל ג'): (יד) **ונפלה.** זה הלשון יאמר על הירושה וכן למטה והיה בנפלו ובדומ"ל ניוש לאה חביל נחלות (ג"ל ק"ג):

הַיַּרְדֵּן מִגְּבוּל עַל־הַיָּם הַקַּדְמוֹנִי תָּמֻדּוּ וְאֶת פְּאַת קָדִימָה:
יט וּפְאַת נֶגֶב תֵּימָנָה מִתָּמָר עַד־מֵי מְרִיבוֹת קָדֵשׁ נַחֲלָה אֶל־
הַיָּם הַגָּדוֹל וְאֶת פְּאַת־תֵּימָנָה נֶגְבָּה: כ וּפְאַת־יָם הַיָּם הַגָּדוֹל
מִגְּבוּל עַד־נֹכַח לָבוֹא חֲמָת זֹאת פְּאַת־יָם: כא וְחִלַּקְתֶּם אֶת־
הָאָרֶץ הַזֹּאת לָכֶם לְשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל: כב וְהָיָה תַּפִּלוּ אוֹתָהּ
בְּנַחֲלָה לָכֶם וְלַהַגֵּרִים הַגָּרִים בְּתוֹכְכֶם אֲשֶׁר־הוֹלִדוּ בָנִים
בְּתוֹכְכֶם וְהָיוּ לָכֶם כְּאֶזְרָח בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אִתְּכֶם יִפְּלוּ בְנַחֲלָה

*נ"א אתה *נ"א הולידו

תרגום

מַתְחוֹמָא דִּי עַל יַמָּא מַדְנָחָא תִּמְשָׁחֻנּוּן וַת רוּחַ קִדּוּמָא: יט וְרוּחַ עִבַר דָּרוֹמָא מִדְּרוֹמָא עַד מֵי
מַצּוּת רָקָם אַחְסָנָא לַיָּמָא רַבָּא וַת רוּחַ דָּרוֹמָא דָּרוֹמָא: כ וְרוּחַ מַעַרְבָא יַמָּא רַבָּא
מִתְחוֹמָא עַד מְקָבֵיל מַעֲלָנָא דַחֲמָת דָּא רוּחַ מַעַרְבָא: כא וּתְפַלְגוּן יַת אַרְעָא הָדָא לְכוֹן לְשִׁבְטַיָּא
דְיִשְׂרָאֵל: כב וִיהֵי דְתִפְּלָגוּן יָתָהּ בְּאַחְסָנָא לְכוֹן וּלְגִיּוֹרָא דִי יְתַגַּירוּן בֵּינֵיכוֹן דְּאוֹלִידוּ בְנִין

רש"י

כי אם לארץ כנען לבדה וכן בגבולין המוצרים בתורה אין עבר הירדן בתוכם וכן פי' המקרא הזה ומצר המזרחי לארץ כנען אשר בין חורן ודמשק הטעונין לפיוס מזרחית כמ"ש למעלה בעניין ובין הגלעד וארץ ישראל אשר בעבר הירדן מזרחה: **הירדן מגבול על הים הקדמוני תמדו.** הירדן הוא מצר מזרחי שלה מגבול מקצון הלפון הוא מצר עינן המפורש למעלה עד היס הקדמוני הוא יס המלח שהוא במקצוע דרומית מזרחית תמודו לשון תכר מזרחי ואף בתורה כך מפורש גבול קדמה והיו תולמותיו יס המלח במקצוע דרומית: **ואת פאת קדימה.** כלומר ומדי לך פאת קדים: **(יט) מתמר.** מיריחו שהוא עיר התמרים וכן ת"י: **עד מי מריבות קדש.** הוא מדבר צין: **נחלה אל הים הגדול.** ומשם תולך סבגבול עד נחל מצרים שהופל היס הגדול במקצוע דרומים מערבית ואף משם כך כתן גבול נגב ממדבר צין ע"י תלוס ומוגה ותולך עד מעלמון נחלה מצרים והיו תולמותיו תימה ונחלה המצור כאן כמו בלבחל ומלחתי מחורגם לחסנה ואם לא שהטעם למעלה ורחיתי נחלה מצרים שהטעם למעלה ותסורה עליו ליס בטעמא דייתי לומר שיהוס הוא ולא תירגם יונתן כן כי אם קורלוס טועים: **(כ) ופאת ים.** ומצר מערבי: **הים הגדול מגבול עד נכח לבא חמת.** ומתקצוע דרומים המצור למעלה והוא נחל מצרים. עד נכח לבוא חמת עד מקצוע לפוניס מערבים הוא הר ההר שהוא נכח לבוא חמת כי חמת במקצוע לפוניס מערבים אלל הר ההר כמו שכתוב מן היס הגדול תחתו לכס הר

מצודת ציון

(יח) **על הים.** עד היס וכן ויכבו על ירדן (בלחלים מ"ע): **תמדו.** מלשון מדידה: (יט) **נגב תמנה.** כשל המלה בתמות ולדמות כמו לחמה עשר (דניחל י"ב): (כ) **נכח.** נגד כמו נוכח לשמו (בלחלים כ"ה): (כב) **כאזרח.** כן יקרא בלחל גמול כמו המזכה והגר הגר (ויקרא ע"ז):

מצודת דוד

נחלו לותה: **הירדן מגבול.** כ"ל הירדן יהי' לגבול בין תוכן והגלעד שמה ובין דמשק ול"י שמזה כי הוא המפסיק ביניהם: **על הים וגו'.** גבול המזרחי תמודו עד כלות היס הקדמוני הוא יס המלח העומד במקצוע דרומית מזרחית שלה ח"י: **ואת פאת קדימה.** כ"ל ואם לך לת גבול פלה קדים: (יט) **ופאת נגב.** הגבול מפלה נגב יהיה מתמר ויחכן שזה מלעון שמה הוא מ"ם והנם בחלעון המר הוא עין גדי (ד"ה ב' כ') ועין גדי הוא מוחכר ביהושע בעבי יהודה שהי' נחלתו בפלה הדרומי כי אין זה מקום יריחו עיר התמרים כי היא עמדה בהוקה מן הגבול מלד כפלה נלוכה חלוקה ל"י בימי יהושע: **עד מי וגו'.** משמר הלך הגבול עד מי מריבה קדש הוא מדבר לין כמ"ש מרינה קדש מדבר לין (דברים כ"ב): **נחלה.** כ"ל ומשם הולך הגבול לנחל מלרים ומשם לל היס הגדול: **ואת וגו'.** והכי לך לת גבול פלה נגב: (כ) **ופאת ים.** הגבול מפלה יס יהי' היס הגדול מן הגבול ויפגע כל"י: **עד נכח.** עד מול המקום שבחים דכך בא לל תמת המוכח בתורה והוא הר ההר וכמ"ש מן היס הגדול תחלו **לכם** הר ההר מהר ההר תחלו לבא תמת (במדבר ל"ד): **זאת פאת ים.** זאת פלה הגבול מפלה יס: (כא) **וחלקתם.** תחלקו לותה **לפלגים** קוים למקבר שבעי יחכלל: (כב) **והיה תפילו.** זה יהי' לכם תחר הפילו לותה וגו' כ"ל לת זה תירשו בגחלה לכם וגו': **אשר הולידו בנים.** תחר שנחגיירו: **והיו לכם.** יהיו נחחנים לכם כיחכלל גמור ביחוחי לחותיו: **אתכם יפלו.** ומשם ייכנו

בְּתוֹךְ שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל: כג וְהָיָה בַּשֵּׁבֶט אֲשֶׁר־גֵּר הַגֵּר אִתּוֹ שָׁם תִּתְּנוּ נַחֲלָתוֹ נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה:

מח א וְאֵלֶּה שְׁמוֹת הַשְּׁבָטִים מִקְצֵה צָפוֹנָה אֶל־יַד דֶּרֶךְ־חֶתְלֹן לְבוֹא־חֲמָת חֲצַר עֵינָן גְּבוּל דַּמֶּשֶׂק צָפוֹנָה אֶל־יַד חֲמָת וְהָיוּ־לוֹ פְּאַת־קָדִים הַיָּם דָּן אֶחָד: ב וְעַל ו גְּבוּל דָּן מִפְּאַת קָדִים עַד־ פְּאַת יָמָּה אָשֵׁר אֶחָד: ג וְעַל ו גְּבוּל אָשֵׁר מִפְּאַת קָדִימָה וְעַד־

תרגום

בְּגַיְכוֹן וְיהוֹן לְכוֹן כְּיָצִיבָא בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל עִמְּכוֹן יִפְלְגוּן בְּאַחְסָנָא בְּגוֹ שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל: כג וְהֵי שִׁבְטָא דִּי יִתְגַּר גִּיּוֹרָא בְּגַוֵּיהּ תַּמָּן תִּתְּנוּן אַחְסַנְתֵּיהּ אֲמַר יְיָ אֱלָהִים:

מח א וְאִלֵּין שְׁמָהַת שִׁבְטַיָּא מִסְּיָפֵי צִפּוּנָא עַל הֵיתְלוֹן מַעֲלָא דַּחֲמָת חֲצַר עֵינָן תְּחוּם דַּמַּשְׂק צִפּוּנָא עַל הֵיתְחוּם חֲמָת וְהוֹן לֵיהּ רוּחַ קְדוּמָא מַעֲרְבָא דָּן חַד: ב וְעַל הֵיתְחוּם דָּן מִרוּחַ מַדְנְחָא עַד רוּחַ מַעֲרְבָא אָשֵׁר חַד: ג וְעַל הֵיתְחוּם אָשֵׁר מֵרוּחַ מַדְנְחָא וְעַד רוּחַ מַעֲרְבָא

רש"י

סהר מהר סהמו לבא חמת (מלאכי מיכ): (כג) גר הגר אתו. שמגייר בגולה בתוך לומו שבט:

מח (א) **ואלה שמות השבטים.** סדר חלקים שיחלקו ביניהם מקום כל אחד ואחד: **מקצה צפונה.** לן יטול מלר לפוני מחלר עינן שבמקלוע מזרח עד גבול דמשק (שבמקלוע מערב לפון סל"ח): **והיו לו פאת קדים הים.** כלומר מפלח קדים ועד יס לן אחד הרי פירם סחורך ולפ פירם סרומב וכדרייתה דספרי בפרשת המזיקו שנינו מה ת"ל יהודה ג' דן ג' תלר ג' מלמד שעתידין ישרלל ליטול חורך מן המזרח למערב ברומב כ"ס חלק קניס שבס שבעים ומחשב מילין ומהיכן למדו שהיטור הזה מן סחרומה שהוא כאחד מן סחלקים הללו כמו שמפורש בענין. מלאחי. שבך כחוב וחורך כאחד סחלקים והוא רחב עשריס ומחשב חלק קניס וחורך מפלח יס עד פלח קדים כ"ס חלק קניס ומחשב חלק אחד שסקנה שס אחד וכל חלקים אלו חלק אחד מיל כמו שאמרו למדין בסנסכת יומא חלל עשר סוכות שלירושלים על נוק סרי ק"כ חלק אחד עולין לע"ס מיל וזהו שיסד ר"ל בפיוט (סילוק דיוס שני של סוכות) כי חקה מועד לעת חלוק חרלוחים כשורת הכרס לחלוחים בחורך מפלח קדים לקלוחים עד יס חוקיימום לחלוחים ברחב שבעים ומחשב מיל חרלוחים (ויק"ב שבעים ומחשב מיל לי"ב רלוחות בין רלוחה לרלוחה הסבטים ורלוחות הקודש יעלו לע' מחות וע"ס מילין ולמניו ל' מחות פרסה על ל' מחות פרס' של ס"י עולין סמילין לשס עשרה מחות לסכוס הקליר שאחר חרבעה מילין הוא פרסה שמא מילין של חשבון חרלוחים גדולים סס ואין ננסנין חרבע סחס בפרסה ואלו למחות שני מילין פרסה ואחלה בפרסה יעלו ל' מחות פרסה לחלף מילין וחשבון מילין של רלוחה אין עולין אלא ע' מחות וע"ס מילין עליון חסר סמנין כ"ס מילין לא כוון מנין מילין חרלוחות של פייט לחנין ל' מחות פרסה ומניין למד רבי חלישור חורך הסורות עד יס חוקיימום שסיא בסוף עולם ומקרא מעיד חמוס מערב עד סיס הגדול שלפניס מיס חוקיימום חרבה): (ב) **ועל גבול דן.** ואלל גבול דן בדרומו מהיכ סחרומה וגו' וא"ת סלויך יסכן שחחלת ירושלים במקומה ולא היתה ירושלים במילר לפוני של יהודה שנחל דרומה של חרך כנען וכאן היא בחמלע הסבטים אין חלוקה זו דומה לחלוקת יהושע שזו בשורת הכרס וכל החלקים שוין וחלוקת יהושע היא שבע יהודה חלק גבול ולף כי חלקו (היא) רב ממנו על שחנחל שמעון בגורלו שנאמר (יהושע י"ט) מחבל בני יהודה נחלה בני שמעון לפיכך יש לי עשה ברומב חלק שנחל יהודה בימי יהושע ליטול בו חלק עכשיו ס' שבטים המוזרים לפי שהחורך גדול מאד מפלח קדים עד חוקיימום וירושלים במקומה:

מצודת דוד

נאחלה: (כג) אשר גר הגר אתו. כ"ל לפר מגייר לגלו: שם. נחלק הבפר ההוא אחמו לו נחלה:

מח (א) **ואלה שמות השבטים.** לפר יחלק להם נחלה ס"י: **מקצה צפונה.** מפוף הלפון לגל מקום דרך ההולך למחלון מפס נח הגבול למעם ומפס עד חלר עינן העומדום לגל גבול דמשק כלפי הדרום: **צפונה.** כל מלר הלפון לגל מקום חמם וס"ה שלר המקומות לפר יכנסו לז בגבול ס"י: **והיו לו. הגבולים** ההם יהיו של הבפר משלח קדים עד פלח היס כי חלקי הבפרים יהיו זה לגל זה וכל חלק יהי' מקלה הגבול על קלהו מחבפ למערב: **דן אחד.** כ"ל לבפר דן יהי' לפלק ס': (ב) **ועל גבול דן.** פמוך לגבול דן לדרומו יהי' הפלק משלח קדים ונר **ולבפר** לפר יהי' לפלק לפר וכן כל הבפרים ילקפו זה בדרומו של זה:

מצודת ציון

מח (א) **אל יד.** לגל מקום כמו יד לבפלוס (ש"ב י"ח): (ב) **ועל גבול.** פמוך לגבול כמו ועליו משפ מכפה (במדבר ג'):

פְּאַת־יָמָּה נַפְתָּלִי אֶחָד: ד וְעַל ׀ גְּבוּל נַפְתָּלִי מִפְּאַת קָדְמָה עַד־
פְּאַת יָמָּה מְנַשֶּׁה אֶחָד: ה וְעַל ׀ גְּבוּל מְנַשֶּׁה מִפְּאַת קָדְמָה עַד־
פְּאַת יָמָּה אֶפְרַיִם אֶחָד: ו וְעַל ׀ גְּבוּל אֶפְרַיִם מִפְּאַת קָדִים וְעַד־
פְּאַת־יָמָּה רְאוּבֵן אֶחָד: ז וְעַל ׀ גְּבוּל רְאוּבֵן מִפְּאַת קָדִים עַד־־
פְּאַת יָמָּה יְהוּדָה אֶחָד: ח וְעַל גְּבוּל יְהוּדָה מִפְּאַת קָדִים עַד־־
פְּאַת יָמָּה תִּהְיֶה הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר־־תָּרִימוּ חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף
רֹחַב וְאֹרֶךְ כְּאַחַד הַחֲלָקִים מִפְּאַת קָדְמָה עַד־פְּאַת־יָמָּה וְהָיָה
הַמִּקְדָּשׁ בְּתוֹכָהּ: ט הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר תָּרִימוּ לַיהוָה אֹרֶךְ חֲמִשָּׁה
וְעֶשְׂרִים אֶלֶף וְרֹחַב עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים: י וְלָאֵלֶּה* תִּהְיֶה תְּרוּמַת־־
הַקֹּדֶשׁ לַכֹּהֲנִים צָפוֹנָה חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף וְיָמָּה רֹחַב עֲשֶׂרֶת
אֲלָפִים וְקָדִימָה רֹחַב עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים וְנֶגְבָּה אֹרֶךְ חֲמִשָּׁה

*בתוכו קרי *ב' טעמים

תרגום

נַפְתָּלִי חָד: ד וְעַל תְּחוּם נַפְתָּלִי מִדִּינְחָא עַד רִיחָא מַעַרְבָּא מְנַשֶּׁה חָד: ה וְעַל תְּחוּם
מְנַשֶּׁה מִדִּינְחָא עַד רִיחָא מַעַרְבָּא אֶפְרַיִם חָד: ו וְעַל תְּחוּם אֶפְרַיִם מִדִּינְחָא וְעַד רִיחָא
מַעַרְבָּא רְאוּבֵן חָד: ז וְעַל תְּחוּם רְאוּבֵן מִדִּינְחָא עַד רִיחָא מַעַרְבָּא יְהוּדָה חָד: ח וְעַל
תְּחוּם יְהוּדָה מִדִּינְחָא עַד רִיחָא מַעַרְבָּא תְּהֵי אַפְרְשׁוּתָא דְּתַפְרְשׁוּן עַסְרִין וְחַמְשָׁא אַלְפִין
פּוּתְיָא וְאוֹרְכָא כְּחַד מִן חֻלָּקַיָּא מִדִּינְחָא עַד רִיחָא מַעַרְבָּא וִיהֵי כְּוָתְהוֹן מַקְדְּשָׁא בְּגַוֵּיהּ:
ט אַפְרְשׁוּתָא דִּי תַפְרְשׁוּן קֳדָם יְיָ אוֹרְכָא עַסְרִין וְחַמְשָׁא אַלְפִין וּפוּתְיָא עַסְרָא אַלְפִין: י וּלְאִלֵּין
תְּהֵי אַפְרְשׁוּתָא קוּדְשָׁא לְכַהֲנַיָּא צְפוֹנָא עַסְרִין וְחַמְשָׁא אַלְפִין וּלְמַעַרְבָּא פּוּתְיָא עַסְרָא אַלְפִין
וְלַמִּדִּינְחָא פּוּתְיָא עַסְרָא אַלְפִין וּלְדָרוֹמָא אוֹרְכָא עַסְרִין וְחַמְשָׁא אַלְפִין וִיהֵי כְּוָתְהוֹן מַקְדְּשָׁא דְיָ

רש"י

(ח) והיה המקדש בתוכו. כמו שמפרש וטולך: (ט) התרומה אשר תרימו לה'. מן החלק הזה שמופרש מלל יהולה בדרומו מוטך ממזרח עד סיס ורחב כ"ס אלף קניס ממנס הסיס התרומה לה' למקדש ומקום לכהניס לכהניס ארך כ"ס אלפיס קניס ממזרח למערב ורחב י' אלפיס מן האפון לדרום: (י) ולאלה תהיה תרומת הקדש לכהנים. ואלה העשרה אלפיס רחב וכ"ס אלף ארך יהיו לכהניס בצפון בתוך רלועות התרומה הגדולה מלל דרומו של יהולה: צפונה חמשה ועשרים אלף. הוא האורך ממזרח למערב: וימה רחב עשרת אלפים. מלר מערבי רחב י' אלפיס מן האפון לדרום: וקדימה רחב עשרת אלפים. ורחב מזרחית י' אלפיס מן האפון לדרום: ונגבה ארך חמשה ועשרים אלף. מן המזרח למערב:

מצודת ציון

(י) ולאלה. כמו ותאלה ואלמ"ד במקום ג"ם וכן ישבח לבקע (מהלים ע'): (ח) מפאת קדימה. החלק מצפון קדיס וגו' מפי' התרומה וגו'. היל התמוכה למעלה הכיתו מרומה לה' וגו' עד ולנשיא מזה ומזה וגו' (לעיל מ"ה): רחב. מלמון לדרום: כאחד החלקים. שלקחו בשמעים ולטופתם ניחוח למל מצפון קדימה וגו': בתוכו. בתוך התרומה הניל כמו שמעכם והולך: (ט) התרומה וגו'. זהו חלק הכהניס שיקחו בצפון הלעומי מהחלק הזה: ארך. ממזרח למעלב חכי' בשמעים לתוך החלק: ורחב. מלמון לדרום: (י) ולאלה. ותחלה כ"ס אלף על מעכם לחלפיס מהי' לכהניס בצפון כ"ס אלף לתוך ותצפון מערב רבה עשרה אלפיס וגו' ותניח המקדש יהי' בשמעיים בהלטעה ההיל נין בלתוך נין בדומה:

וְעֶשְׂרִים אֶלֶף וְהָיָה מִקְדַּשׁ־יְהוָה בְּתוֹכוֹ: יא לַכֹּהֲנִים הַמְקֻדָּשׁ
מִבְּנֵי צָדוֹק אֲשֶׁר שָׁמְרוּ מִשְׁמַרְתִּי אֲשֶׁר לֹא־תָעוּ בְּתָעוֹת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר תָּעוּ הַלְוִיִּם: יב וְהָיְתָה לָהֶם תְּרוּמִיָּה מִתְּרוּמַת
הָאָרֶץ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים אֶל־גְּבוּל הַלְוִיִּם: יג וְהַלְוִיִּם לְעֻמַּת גְּבוּל
הַכֹּהֲנִים חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף אֹרֶךְ וְרֹחַב עֲשָׂרֹת אֲלָפִים כָּל־
אֹרֶךְ חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף וְרֹחַב עֲשָׂרֹת אֲלָפִים: יד וְלֹא־יִמְכְּרוּ
מִמֶּנּוּ וְלֹא־יָמַר וְלֹא־יַעֲבֹר רֵאשִׁית הָאָרֶץ כִּי־קֹדֶשׁ לַיהוָה:
טו וַחֲמֵשֶׁת אֲלָפִים הַנּוֹתָר בָּרֹחַב עַל־פְּנֵי חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף

*נ"א בלא מתג *בנ"א ולא במרכא *יעביר קרי

תרגום

בְּנַוְיָה: יא לְכַהֲנַיָּא דְּקִדִּישׁוּ מִבְּנֵי צָדוֹק דִּנְטָרוּ מַטְּרַת מֵימְרִי דְּלָא טָעוֹ בְּטָעוּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּמָא דְּטָעוֹ לְוָאֵי: יב וִיהֵי לְהוֹן אַפְרָשׁוּתָא מֵאַפְרָשׁוּת אַרְעָא קוּדְשׁ קוּדְשִׁין עַל תְּחוּם לְוָאֵי: יג וְלְוָאֵי לְקִבֵּל תְּחוּם כַּהֲנַיָּא עַסְרִין וַחֲמֵשָׁא אַלְפִין אוּרְכָּא וּפוּתְיָא עַסְרָא אַלְפִין כֹּל אוּרְכָּא עַסְרִין וַחֲמֵשָׁא אַלְפִין וּפוּתְיָא עַסְרָא אַלְפִין: יד וְלָא יְזַבְּנוּן מִנֵּיהּ וְלָא יַחֲלוֹף וְלָא יַעְבִּיר רֵישׁ אַרְעָא אֲרֵי קוּדְשָׁא קֳדָם יְיָ: טו וַחֲמֵשָׁא אַלְפִין דְּאִשְׁתָּאַרוּ בְּפוּתְיָא עַל אַפֵּי עַסְרִין וַחֲמֵשָׁא אַלְפִין חוֹלָא

רש"י

והיה ומקדש ה' בתוכו. הוא הר הבית ס' מחוז קנים על ס' מחוז קנים יהיה בחמלע רלועה זו וכל סביבותיו לכהנים י"ב אלפים ומחזיס וחמשים לכל מזרח וכן לכל מערב וברוחב הרבעה אלפים ו' מחוז וחמשים לכפון וכן לדרום כמו שחמור למעלה בעניו יהיה מדה אל הקדש ס' אמות בס' מחוז מרובע: **(יא) לכהנים המקדש.** אחלק הזה המקודש יהיה לכהנים: **(יב) תרומיה.** מפורשת הרומה הוא שם הפרשה הרומיה מפורשת והיתה לשם הרלועה הזאת מפורשת אחרומת אחרץ מן אחרומה הגדולה שהזכרתיה מן אחרץ לוחך מחוקיעום עד גבול מזרח ברוחב כ"ה אלפים כמו שחמור למעלה ממנו יבדילו רלועה זו בחמלע הרכה לכהנים ולמקדש: **קדש הקדשים.** שכל אחרומה שבגולה קדש לכהנים ולוים ולכפיל ולחמוזת העיר ולעובדי העיר כמו שמפרש ולוך וזו כ"ה אלף אורך ו' אלף רוחב בצפונו אמפורשת ממנה לכהנים ולמקדש אהיה קדש קדשים: **אל גבול הלוים.** אצל רלועות הלוים: **(יג) והלוים לעומת גבול הכהנים.** אצל רלועות הכהנים כנגד הכהנים לנגד כל ארכה: **כל ארך.** כל הרלועות ארכן כ"ה אלף: **(יד) ולא ימר.** (ולא) יחליפה בקרקע אחר: **(טו) וחמשת אלפים הנותר ברחב.** רלועות אחרומה שבגולה שהיתה כ"ה אלפים רוחב ואורך כאחד אחלקים מפנה קדים עד פנה יס וממנה חזר וחרס שתי רלועות בחמלעיתה אורך עשרים וחמשה אלף ורחבן עשרים אלף ועליון נשאר ברחבה חמשה אלפים אוחס חמשה אלפים רוחב יהיו לחוצה העיר ארכן על פני אורך חמשה ועשרים

מצודת דוד

(יא) לכהנים המקדש. זה יוחן לכהנים המקודשים החמשים אמזבח והם מבני לוחן כ"ג אשר שמרו חמשמרת ס' ולא זזו ממנה ולתוספת ציחוק אחר אשר לא תעו מה' לעבוד עבודתם הפסולים בזמן שחעו בני ישראל כאשר תעו הלוים: **(יב) תרומיה.** אחלק הזה שאל הכהנים בני לוי שעשו עבודת הטם לפני הפסילים וכמ"ש למעלה והכהנים הלוים בני לוחן אשר שמרו וגו' (לעיל מ"ד): **(יב) והיתה להם.** לכהנים הטם יהי' התרומה מחרומת אחלק כי כל הרלועה היתה בחוך כל ל"י ובנוחך כ"ה אלף קנים אקנה מחרומת אחלק ואחלק הכהנים אקנה אחרומה מן החרומה והי' קדש קדשים מול תרומת אחלק: **אל גבול הלוים.** אחלק הזה יהי' אצל גבול הלוים: **(ג) והלוים.** כ"ל והאחלק הלוים יהי' נגד גבול הכהנים ושוה לו לוחך כ"ה אלף קנים ורוחב עשרה אלפים: **כל אורך וגו'.** כ"ל כלוים יהי' כל השעה הזה לוחך כ"ה אלף וגו' ולעני שאל הכהנים לא יהי' כל השעה כי גו יהי' מקום המקדש לזה לחוד לכלוים יהי' כל לוחך ולא יפסיק דבר: **(יד) ולא ימכרו ממנו.** חוא הוא על הכהנים ועל הלוים שלא ימכר מי מאחאחו: **ולא ימר.** לא יחליף ממנו בקרקע אחרת ולא יעביר ממנו שם אחלק כי כמו שנקראת אחרומה נקראת אחלק כי אחרומה נקראת כמ"ש אחלק דנבך (דברים י"ח) ועל אחרומה יאמר שאחלק שוחה לאחרים קדש השעשר: **כי קדש לה'.** כי אחזאת הכהנים והלוים הוא קדש ואין אחלוף להוליאה לחולין להיות ביד זרים: **(טו) הנותר ברחב.** כי כל הרלועה בכללה אהי' כ"ה אלף רוחב הולא אמה י' אלפים אלק הכהנים וכנגדם ללוים ס"כ נשאר עוד אחרוחב אחמשה אלפים: **על פני.** כ"ל נלוחך כ"ה אלף:

מצודת ציון

(יא) המקדש. כמו המקודשים והוא דבק בלמ"ד: **תעו.** הוא לשון מוסלל מן התועה בדבק: **(יב) תרומיה.** ענין הפרשה: **(יג) לעמת.** כ"ל שוה לה וכן והלופיים לעומתם (לעיל י'): **(יד) ימר.** מלשון המוכה וחילוף: **(טו) על פני.** כ"ל נלוחך:

חֹל־הַוּא לָעִיר לְמוֹשָׁב וּלְמִגְרָשׁ וְהָיְתָה הָעִיר בְּתוֹכָהּ: {טז} וְאֵלֶּה
מִדּוֹתֶיהָ פְּאַת צָפוֹן חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים וּפְאַת־נֶגֶב
חֲמֵשׁ חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים וּמִפְאַת קָדִים חֲמֵשׁ מֵאוֹת
וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים וּפְאַת־יָמָּה חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים:
{יז} וְהָיָה מִגְרָשׁ לָעִיר צָפוֹנָה חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם וְנֶגְבָּה חֲמִשִּׁים
וּמָאתַיִם וְקָדִימָה חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם וְיָמָּה חֲמִשִּׁים וּמָאתָיִם:
{יח} וְהַנּוֹתָר בָּאֹרֶךְ לְעֻמַּת ו תְּרוּמַת הַקֹּדֶשׁ עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים קָדִימָה
וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים יָמָּה וְהָיָה לְעֻמַּת תְּרוּמַת הַקֹּדֶשׁ וְהָיְתָה תְבוּאָתוֹ
לְלֶחֶם לָעֹבְדֵי הָעִיר: {יט} וְהָעֹבֵד הָעִיר יַעַבְדוּהוּ מִכֹּל שִׁבְטֵי
יִשְׂרָאֵל: {כ} כָּל־הַתְּרוּמָה חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף בַּחֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים

*בתוכו קרי *חמש כתיב ולא קרי *תבואתו קרי

תרגום

הוּא לַכַּרְתָּא לְמוֹתַב וּלְחַד וְהֵי כְּבֵשׁ כַּרְתָּא בְּגַוֵּיהּ: {טז} וְאִלֵּין מְשַׁחְתָּא לְרוּחַ צִפּוּנָא אַרְבַּע
אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה וּלְרוּחַ דָּרוֹמָא אַרְבַּע אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה וּלְרוּחַ מַדְנְחָא אַרְבַּע אַלְפִין וַחֲמֵשׁ
מְאָה וּלְרוּחַ מַעַרְבָא אַרְבַּע אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה: {יז} וְהֵי רַוְחָא לְכַרְתָּא לְצִפּוּנָא מָאתַן וַחֲמִשִּׁין
וְדָרוֹמָא מָאתַן וַחֲמִשִּׁין וּמַדְנְחָא מָאתַן וַחֲמִשִּׁין וּמַעַרְבָא מָאתַן וַחֲמִשִּׁין: {יח} וּדְאִשְׁתָּאַר בְּאוֹרְכָא
לְקֳבֵיל אַפְרָשׁוּת קוּדְשָׁא עַסְרָא אַלְפִין לְמַדְנְחָא וַעַסְרָא אַלְפִין לְמַעַרְבָא וְהֵי לְקֳבֵיל אַפְרָשׁוּת
קוּדְשָׁא וּתְהֵי עֲלַלְתֵּיהּ לְמֵיכַל לְרַמְפַּלְחִין בְּכַרְתָּא: {יט} וְדִמְפַּלַּח בְּכַרְתָּא יַפְלְחוּנֵיהּ מִכֹּל שִׁבְטַיָּא
דְיִשְׂרָאֵל: {כ} כָּל אַפְרָשׁוּתָא עַסְרִין וַחֲמִשָּׁא אַלְפָא בְּעַסְרִין וַחֲמִשָּׁא אַלְפָא מְרַבַּע תַּפְרְשׁוּן יָת

רש"י

חֹל הוּא. וְאֵינוֹ קֹדֶם כְּתְרוּמַת חוּמַּת רְצוּעָה שֶׁל מַקְדִּישִׁים וְהַלְוִיִּם חוֹל הוּא לְאַלֵּס וְיִהְיוּ לְעִיר וְלִמּוּשָׁב יִשְׂרְאֵל וְלִמִּגְרָשׁ סְבִיבֹ הָעִיר: בְּתוֹכוֹ. בְּאֶמְצַע חוּמַּת רְצוּעָה: (טז) וְאֵלֶּה מִדּוֹתֶיהָ. שֶׁל עִיר: פְּאַת צָפוֹן וְגוֹ'. מְרוּבָּעַת מְרֻבַּעַת אַלְפַּיִם וְכֹ' מְתוּם קָנִים עַל מְרֻבַּעַת אַלְפַּיִם וְכֹ' מְתוּם קָנִים נִמְצְאוּ בְּרוּחַ דָּ' מְתוּם סַךְ יִהְיוּ לָהֶם לְמִגְרָשׁ מֵאָתַיִם וּמֵאָתַיִם לְצָפוֹן וּמֵאָתַיִם וּמֵאָתַיִם קָנִים לְדָרוֹם כְּמוֹ שֶׁאָמוּר בְּמִקְרָא שֶׁל מַטָּה וְכֵן לְמִזְרָח וּמַעֲרָב הֲרֵי דָּ' אַלְפַּיִם עַל דָּ' אַלְפַּיִם בְּאֶמְצַע הָרְצוּעָה הֲרֵי כָּל רֹחַב מְמוּלָּע וּבְאוֹרֶךְ הָרְצוּעָה הַזֹּאת הַמַּקְדִּישִׁים כְּנֶגְדָּהּ עַסְרָה אַלְפַּיִם לְמִזְרָח וְעַסְרָה אַלְפַּיִם לְמַעֲרָב עָלֶיהָ הוּא מְפָרֵשׁ וְאוֹמֵר וְהַמּוֹתָר בְּאוֹרֶךְ לְעֻמַּת תְּרוּמַת הַקֹּדֶשׁ י' אַלְפַּיִם קְדִימָה וְעַסְרָה אַלְפַּיִם יָמָּה: (יז) וְהִיה מִגְרָשׁ לְעִיר. כָּל מִגְרְשֵׁי עִיר שֶׁבְּמִקְרָא מְקוֹם פְּנוּי לָהּ בְּחוּץ וְלֹא סָמוּךְ: (יח) וְהִיתָה תְבוּאָתוֹ לְלֶחֶם לְעַבְדֵי הָעִיר. סַךְ הַגִּבְעוֹנִים הַמְּחוּיִּים חוֹטְבֵי עֵצִים וְשׁוֹאֲבֵי מַיִם כֵּן אָמְרוּ מִפִּיו שֶׁל ר' מְנַחֵם ז"ל לְעוֹבְדֵי הָעִיר לְסִפְרַנִ"ק בְּלַע"ז: (יט) יַעַבְדוּהוּ מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל. אֲנַחְנוּ לָהֶם זֶה חֵלֶק בְּאָרֶץ: (כ) כָּל הַתְּרוּמָה. הַמּוּקְצוֹת הַמְּתֹרָמוֹת מִתּוֹךְ הַתְּרוּמָה הַגְּדוֹלָה כ"ה

מצודת ציון

למושב. מלשון ישיבה: **ולמגרש.** יקלא כן לשני שהוא חוץ לעיר ומלשון נגבה מן העיר:

מצודת דוד

חל הוא. על חוץ קדושת מחנה הכהנים והלויים מחמת לעיר **למושב.** כ"ל הכלוטה להיות שהי' לעזרך מושב העיר לשחת ולכהנים לכלכל יושבי העיר: **ולמגרש.** סביב העיר שהי' מגבה והוא מקום פנוי מבני זביעה ונטיעה והוא כוי לעיר: **בתוכו.** בחלקים החלק הזה: (טז) **ואלה מדותיה.** של העיר: (יז) **והיה מגרש לעיר.** מדת המגבה לסבב לעיר: **צפונה.** בשלש לשון יהי' חמשים ומאתים קנים וגו': (יח) **והנותר באורך.** כי בכוחב לא נשלם כלום כי העיר שהי' ר' אלפים ומ"ק קנים ומגבה מזה ומגבה מזה כ"ל כ"ן קנים הרי ה' אלפים קנים ויחלקו כל הכוחב לסבב בשלך נשלם עשרה אלפים מזה ומזה לכן אמר והנותר בשלוך עד חוץ לכוחב תרומת הקדש והוא לחוזק הכהנים והלויים והם עשרה אלפים למזרח ועשרה אלפים למערב וזה יהי' חוץ לכוחב תרומת הקדש וכוה לו כמלמר: **והיתה תבואתו.** המצוי' הנלקה בשעם הזה שהי' למלכל לעובדי העיר הם יושבי העיר העוסקים בעבודת העיר ופקוי': (יט) **והעבד העיר.** כ"ל כ"ת מעובדי העיר **יעבדו הוא: מכל שבטי ישראל.** כ"ל כל שבטי ישראל מלכל היינים לעבוד לת עובדי העיר להזמין לת כל הלריך להם כי הם יושבים בעיר במקום כל ישראל ועוסקים בעבודת העיר לכן לעומת זה יתעסקו הם בעבודתם: (כ) **כל התרומה.** כלומר זה חלק הכהנים והלויים

אֶלֶף רְבִיעִית תָּרִימוּ אֶת־תְּרוּמַת הַקֹּדֶשׁ אֶל־אֲחֻזַּת הָעִיר׃
כא וְהַנּוֹתָר לַנָּשִׂיא מִזֶּה ו וּמִזֶּה ו לִתְרוּמַת־הַקֹּדֶשׁ וְלַאֲחֻזַּת הָעִיר
אֶל־פְּנֵי חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף ו תְּרוּמָה עַד־גְּבוּל קָדִימָה וְיָמָּה
עַל־פְּנֵי חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף עַל־גְּבוּל יָמָּה לְעֻמַּת חֲלָקִים
לַנָּשִׂיא וְהָיְתָה תְּרוּמַת הַקֹּדֶשׁ וּמִקְדַּשׁ הַבַּיִת בְּתוֹכָהּ׃ כב וּמֵאֲחֻזַּת
הַלְוִיִּם מֵאֲחֻזַּת הָעִיר בְּתוֹךְ אֲשֶׁר לַנָּשִׂיא יִהְיֶה בֵּין ו גְּבוּל יְהוּדָה
וּבֵין גְּבוּל בִּנְיָמִן לַנָּשִׂיא יִהְיֶה׃ כג וְיֶתֶר הַשְּׁבָטִים מִפְאַת קָדְמָה
עַד־פְּאַת־יָמָּה בִּנְיָמִן אֶחָד׃ כד וְעַל ו גְּבוּל בִּנְיָמִן מִפְאַת קָדְמָה
עַד־פְּאַת־יָמָּה שִׁמְעוֹן אֶחָד׃ כה וְעַל ו גְּבוּל שִׁמְעוֹן מִפְאַת קָדְמָה

*בתוכו קרי *ס"א ומאחזת

תרגום

אַפְרָשׁוּת קוּדְשָׁא לְאַחְסָנַת רַבְּוָא מִבָּא וּמִבָּא לַאֲפַרְשׁוּת קוּדְשָׁא וּלְאַחְסָנַת כא רַבְּוָא לְקִבֵּיל חֲמֵשָׁא וְעַסְרִין אַלְפִין אַפְרָשׁוּתָא עַד תְּחוּם מַדְנְחָא וּמַעַרְבָא לְקִבֵּיל עַסְרִין וְחַמְשָׁא אַלְפִין עַד תְּחוּם מַעַרְבָא לְקִבֵּיל חַד מִן חֻלָּקָא לְרַבָּא וִיהֵי אַפְרָשׁוּת קוּדְשָׁא וְבֵית מַקְדְּשָׁא בְּגַוֵּיהּ׃ כב וּמֵאֲחֻזַּת לְוָאֵי וּמֵאֲחֻזַּת רַבְּוָא בְּמִצְיָעִין דִּלְרַבָּא יְהֵי בֵּין תְּחוּם יְהוּדָה וּבֵין תְּחוּם בִּנְיָמִן לְרַבָּא יְהֵי׃ כג וּשְׁאָר שִׁבְטַיָּא מִרֵישׁ מַדְנְחָא עַד רֵישׁ מַעַרְבָא בִּנְיָמִן חַד׃ כד וְעַל תְּחוּם בִּנְיָמִן מֵרֵישׁ מַדְנְחָא עַד רֵישׁ מַעַרְבָא שִׁמְעוֹן חַד׃ כה וְעַל תְּחוּם שִׁמְעוֹן מֵרֵישׁ מַדְנְחָא עַד

רש"י

אלפים קנים על כ"ה אלפים קנים: **רביעית.** מרובעת אל תרומת הקדש לכהנים וללוים ואל אחוזת העיר לפרזי"ם כנגע"ז: **(כא) והנותר לנשיא וגו'.** והמותר בתורך התרומה הגדולה: **מזה ומזה.** למזרח ולמערב אל תרומת הקדש ואחוזת העיר: **אל פני חמשה ועשרים אלף.** על רחב כ"ה אלפים הרומה עד גבול קדימה אל מדת ישראל כולה: **ויתה על פני וגו'.** וכן למערב על פני אמתו הרלועות אל הכהנים ולוים ואחוזת העיר ברוחב כ"ה אלפים: **על גבול יתה.** כמו עד גבול יתה עד לוקויימוס: **לעמת חלקים.** כנגד חוקי חלקי השבטים: **לנשיא.** יהיה: **והיתה תרומת הקדש.** היא רלועה הכהנים: **ומקדש הבית בתוכו.** הכל בתמלע נחלת השבטים: **(כב) ומאחזת הלוים ומאחזת העיר.** גם הוא בתוך אמר לנסיא יהיה: **בין גבול יהודה ובין גבול בנימין.** כל רחב הרלועה אמר בין פני השבטים החלה יהודה ובנימין מן הדרום יהיה לנסיא ויהיה הרלועה שהותרתה רחמן רוחב כ"ה אלפים בתורך אחר חלקי השבטים: **(כג) ויתר השבטים.** יעלו בדרומה אל תוחה רלועה בנימין מחלה ואלו שמעון ואלו יששכר ואלו זבולון ואלו גד בתלה גד בתורי דרומי אל ת"י:

מצודת דוד

ואחוזת העיר: **רביעית.** שתים מרובעת שיהיו לת תרומת הקדש היא לחלק לכהנים ולוים: **אל אחוזת העיר.** עם אחוזת העיר תהי מרובעת: **(כא) והנותר לנשיא מזה ומזה וגו'.** כ"ל לנסיא תהי המותר מהתרומה ההיא מהעבר מזה ומהעבר מזה לתרומת הקדש הוא חלק הכהנים ולוי' ולאחוזת העיר: **אל פני.** לנגי כ"ה אלף רוחב כל התרומה עד סוף גבול התעבר מול אלקי השבטים ושוה להם זה יהי' לנסיא: **תרומת הקדש.** על חלק הכהנים יאמר: **ומקדש הבית.** כנגד התל' בשוות בנדבים וכן בנגב מיימ' (לעיל מ"ז): **בתוכו.** בתמלעים תורך חלק הנסיא: **(כב) ומאחזת הלוים.** כ"ל בין אחוזת הלוים (גם על הכהנים יאמר שהם בני לוי) בין אחוזת העיר יהי' בתמלעים תורך החלק לאמר לנסיא: **בין גבול יהודה.** כי חלק יהודה יהי' מלפון חלק הנסיא: **ובין גבול בנימין.** כ"ל וכן יתולק ליתר השבטי': **מפאת קדימה.** כ"ל החלק יהי' מצחת קדימה וגו' ונגבע בנימין יהיה לחלק ת': **(כד) ועל גבול בנימין.** תחוך לגבול בנימי' לדרומו יהי' החלק מצחת קדימה וגו' ונגבע שמעון יהי' לחלק אחד וכן יאמר בשבטים:

מצודת ציון

(כ) רביעית. מרובעת: **אל.** כמו עם: **אחזת.** חלק ונחלה: **(כא) אל פני.** לנסיא: **על פני.** כמו אל פני: **על גבול.** עד גבול: **(כב) ומאחזת.** הוא ת"ס ההשוותה כמו מגדים ועד קדמה (בראשית ע"ו) וכ"ל בין גדים וגו':

עַד־פְּאַת־יָמָּה יִשָּׂשכָר אֶחָד׃ כו וְעַל ו גְּבוּל יִשָּׂשכָר מִפְּאַת
קָדְמָה עַד־פְּאַת־יָמָּה זְבוּלֻן אֶחָד׃ כז וְעַל ו גְּבוּל זְבוּלֻן מִפְּאַת
קָדְמָה עַד־פְּאַת־יָמָּה גָּד אֶחָד׃ כח וְעַל גְּבוּל גָּד אֶל־פְּאַת נֶגֶב
תֵּימָנָה וְהָיָה גְּבוּל מִתָּמָר מֵי מְרִיבַת קָדֵשׁ נַחֲלָה עַל־הַיָּם הַגָּדוֹל׃
כט זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר־תַּפִּילוּ מִנַּחֲלָה לְשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל וְאֵלֶּה
מַחְלְקֹתָם נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִֹה׃ ל וְאֵלֶּה תּוֹצְאֹת הָעִיר מִפְּאַת צָפוֹן
חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים מִדָּה׃ לא וּשְׁעָרֵי הָעִיר עַל־שְׁמוֹת
שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל שְׁעָרִים שְׁלוֹשָׁה צָפוֹנָה שַׁעַר רְאוּבֵן אֶחָד שַׁעַר
יְהוּדָה אֶחָד שַׁעַר לֵוִי אֶחָד׃ לב וְאֶל־פְּאַת קָדְמָה חֲמֵשׁ מֵאוֹת
וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים וּשְׁעָרִים שְׁלֹשָׁה וְשַׁעַר יוֹסֵף אֶחָד שַׁעַר בִּנְיָמִן
אֶחָד שַׁעַר דָּן אֶחָד׃ לג וּפְאַת־נֶגְבָּה חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת
אֲלָפִים מִדָּה וּשְׁעָרִים שְׁלֹשָׁה שַׁעַר שִׁמְעוֹן אֶחָד שַׁעַר יִשָּׂשכָר
אֶחָד שַׁעַר זְבוּלֻן אֶחָד׃ לד פְּאַת־יָמָּה חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת

תרגום

מַעַרְבָּא יִשָּׂשכָר חָד׃ כו וְעַל תְּחוּם יִשָּׂשכָר מֵרֵישׁ מַדְנְחָא עַד רֵישׁ מַעַרְבָּא זְבוּלֻן חָד׃ כז וְעַל
תְּחוּם זְבוּלֻן מֵרֵישׁ מַדְנְחָא עַד רֵישׁ מַעַרְבָּא גָּד חָד׃ כח וְעַל תְּחוּם גָּד לְדָרוֹמָא
וְיֵהֵי תְּחוּם מִירֵיתוֹ מֵי מַצּוּת רָקֶם אַחְסָנָא לְמָא רַבָּא׃ כט דָּא אַרְעָא דְּתַפְלְגוּן לַאֲחָסָנָא
לְשִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל וְאִלֵּין פַּלְגוּתְהוֹן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים׃ ל וְאִלֵּין מַפְּקֵי קִרְתָּא מֵרֵישׁ צְפוּנָא אַרְבַּע
אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה מִשְׁחָא׃ לא וְתַרְעֵי קִרְתָּא עַל שְׁמָהַת שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל תַּרְעִין תְּלָתָא פְּתִיחִין
לְצִפּוּנָא תַּרְע רְאוּבֵן חַד תַּרְע יְהוּדָה חַד תַּרְע לֵוִי חָד׃ לב וּלְרֵיתָא מַדְנְחָא אַרְבָּעָא אַלְפִין וַחֲמֵשׁ
מְאָה וְתַרְעִין תְּלָתָא תַּרְע יוֹסֵף חַד תַּרְע בִּנְיָמִין חַד תַּרְע דָּן חָד׃ לג וּלְרֵיתָא דָּרוֹמָא אַרְבָּעָא
אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה מִשְׁחָא וְתַרְעִין תְּלָתָא תַּרְע שִׁמְעוֹן חַד תַּרְע יִשָּׂשכָר חַד תַּרְע זְבוּלֻן חָד׃
לד וְרֵישׁ מַעַרְבָּא אַרְבָּעָא אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה תַּרְעֵיהוֹן תְּלָתָא תַּרְע גָּד חַד תַּרְע אָשֵׁר חַד

רש"י

(כח) **ועל גבול גד.** מלמד דרומי סלו: **מתמר מי מריבת קדש נחלה.** מיריחו עיר התמרים במקלוע המזרח ובא למערב למי מריבת קדש ובא והולך עד נחל מלריס הסופך ליס הגדול במקלוע דרומית מערבית:

(ל) **תוצאת העיר.** מערים ל' רוחותיה: **מדה.** סיא קנה המדה שתים מחום ומרבעה אלפים קניס:

מצודת ציון

(כח) **אל פאת.** בצפון: **על הים.** אל ים: (כט) **מחלקתם.** מלמן מלוקה: (ל) **תוצאת.** המערים שיולחים משם: (לב) **ואל פאת.** ובצפון: **ושער.** הוי"ו יתירה ועמלה: (לג) **מדה.** היא קנה המדה עם שתי אמות:

מצודת דוד

(כח) **ועל גבול גד.** ר"ל ממוך לגבול גד שלקח בצפון הדרומי יהיה הגבול ממחר עד מי מריבת קדש ומשם בא הגבול לנחל מלריס ומשם אל ים הגדול: (כט) **אשר תפילו מנחלה.** כ"ל אשר תוכיחו מן הנחלה ההיא אל שבטי ישראל: **ואלה מחלקתם.** כן יהי' המלוקה שציויתים: (ל) **ואלה תוצאת.** זה מספר פחתי העיר אשר יצאו משם: **מפאת צפון.** ר"ל המערים שיהיו בצפון לצד שם רוחב חמש מאות ומהמערב אלפים מדה ומספר המערים יהיה גם כן כמו בדרום: **מדה.** ר"ל קנה המדה: (לא) **על שמות שבטי ישראל.** ר"ל יקראו על שמות המערים חהו לפום שיהי' לכל המערים חלק בעיר זה כזה: **צפונה.** יהיו בצפון לעיר: **שער ראובן אחד.** ר"ל לצד יהי' נקרא שער לוי וכן כולם: (לב) **חמש מאות.** ר"ל לצד שם רוחב חמש מאות ומהמערב לאלפים ומספר המערים יהיו שלשה:

אַלְפַּיִם שַׁעֲרֵיהֶם שְׁלֹשָׁה שַׁעַר גָּד אֶחָד שַׁעַר אָשֵׁר אֶחָד שַׁעַר נַפְתָּלִי אֶחָד: לה סָבִיב שְׁמֹנָה עָשָׂר אָלֶף וְשֵׁם־הָעִיר מִיּוֹם יְהוָה שָׁמָּה:

ח ז ק

בחוזק אל נגמר בשלימות ספר יחזקאל. את מגדליו איה סופר איה שוקל:

תרגום

תְּרַע נַפְתָּלִי חָד: לה סְחוֹר סְחוֹר תַּמְנַת עַסַר אַלְפִין וּשְׁמָא דַּקַרְתָּא דְּמִתְפָּרֵישׁ מִיּוֹמָא דִּי יְשַׁרֵי יְיָ שְׁכִנְתֵּיהּ תַּמָּן:

רש"י

(לה) סביב שמנה עשר אלף. היקף העיר י"ח אלף קנים כך עולה החשבון רבועה: ושם העיר מיום ה' שמה. ח"י שמה לקרות מיומן לחברי ה' שכינתיה תמן כלומר לא יקרא לה שם אחר אלא שם כראשון שהיה לה מיום שעקד אברהם את יצחק גמו שם שקרא לו יראה והיה היום שמה שלם כרי ירושלים ויש עוד לפחות ושם העיר יהיה לעתיד מיום בניינה ולהלן וקראו לה ה' שמה:

מצודת דוד

(לד) שעריהם. כ"ל הנעכיס שיעמדו בשמך חמש מאות ומהנעם שלפים של כותל העיר משפעכס יהיו שלשה: (לה) סביב. היקף שהנעם הכותל יהי' שמנה עשר אלף: ושם העיר מיום ה' שמה. מיום הבוא והלאה יהי' שם העיר ה' שמה כ"ל עד עולם לא תסוב עוד שכינתו מן העיר לגל סהי' שמה ומקרא כן שם העיר לשון:

סכום פסוקי של ספר יחזקאל **אלף ומאתים ושבעים ושלשה** וסימנו כאיל תערג על אפיקי מי"ם כ"ן נפש"י **תער"ג** אליך אלהים. ומנין הקאפיטולי **ארבעים ושמנה** וסימנו ועל יוב"ל ישלח שרשיו. וחציו. ויהי בעשתי עשרה שנה באחד לחדש. וסדרין תשעה ועשרים. ותרא אותו כי

טו"ב הו"א סימן:

א א דְּבַר־יְהוָה אֲשֶׁר הָיָה אֶל־הוֹשֵׁעַ בֶּן־בְּאֵרִי בִּימֵי עֻזִּיָּה
יוֹתָם אָחָז יְחִזְקִיָּה מַלְכֵי יְהוּדָה וּבִימֵי יָרָבְעָם בֶּן־
יוֹאָשׁ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל: ב תְּחִלַּת דִּבֶּר־יְהוָה בְּהוֹשֵׁעַ וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־הוֹשֵׁעַ לֵךְ קַח־לְךָ אֵשֶׁת זְנוּנִים וְיַלְדֵי זְנוּנִים כִּי־זָנֹה תִּזְנֶה
הָאָרֶץ מֵאַחֲרֵי יְהוָה: ג וַיֵּלֶךְ וַיִּקַּח אֶת־גֹּמֶר בַּת־דִּבְלָיִם וַתַּהַר
וַתֵּלֶד־לוֹ בֵּן: ד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו קְרָא שְׁמוֹ יִזְרְעֶאל כִּי־עוֹד

ת"א דנב ה'. מקמיס. פ"ז: מסלת. ב"ב י"ד: ויאמר ה'. מקמיס סס: ומכר. מקמיס סס:

תרגום

א א פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ דַּהֲוָה עִם הוֹשֵׁעַ בַּר בְּאֵרִי בְּיוֹמֵי עֻזִּיָּה יוֹתָם אָחָז יְחִזְקִיָּה
מַלְכָּא דִּבְיַת יְהוּדָה וּבְיוֹמֵי יָרָבְעָם בַּר יוֹאָשׁ מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל: ב שְׁרִיוּת פִּתְגָמָא
דַּיְיָ בְּהוֹשֵׁעַ וַאֲמַר יְיָ לְהוֹשֵׁעַ אֲזֹל אִתְנַבִּי נְבוּאָה עַל יָתְבֵי קִרְוָתָא מְעָוְתָא דְאִנּוּן מוֹסִיפִין לְמֶחֱמֵי
אֲרֵי מַטְעָא יִטְעוּן דְּיֵרֵי אַרְעָא מִבָּתַר פּוּלְחָנָא דְיָ: ג וַאֲזַל וְאִתְנַבִּי עֲלֵיהוֹן דְּאִם יְתוּבוּן יִשְׁתְּבֵק
לְהוֹן וְאִם לָא כְּמִסַּר עֲלֵי תַּיְנִין יְתִרוּן וְאוֹסִיפוּ וַעֲבַדוּ עוֹבָדִין בִּישִׁין: ד וַאֲמַר יְיָ לֵיהּ קְרָא שׁוּמְהוֹן
מְבַדְּרָא אֲרֵי עַד צְבִיחַר כִּזְעֵר וַאֲסַעַר דַּם פָּלְחֵי מַעְוָתָא דְאֵשֶׁת זְהוּא בְּיִזְרְעֶאל דַּקְטָלִנּוּן
עַל דְּפָלְחוּ לְבַעְלָא תְּבוּ אִנּוּן לְמִטְעֵי בָּתַר עֻגְלָא דְבֵיבִית אֵל בְּבֶן אַחְשְׁבְּנֵיהּ דַּם זַכַּאי עַל בֵּית

רש"י

א (א) דבר ה' אשר היה אל הושע בן בארי בימי עזיה יותם וגו'. מרבעה מלכים הללו קפח גימט׳ שמהריך סניס בחיי כולם מכאן למרו חזו לה לרבנות שמקבלת מח בעליה: **וביתי ירבעם בן יואש.** מכאי יהוא ואף הוא מלך עם עוזיהו ויותם אלא שגרמה לו זכות להמנות עם המלכים הללו לפי שלא קבל לשון הרע על עמות כמ"ש בשמחים בפרק החסה (דף פ"ז) שנאמר (עמות ז') ויאלח למלוכה וגו' קשר עליך עמות וגו': **(ב) תחלת דבר ה' בהושע.** רבותינו למרו מחלה למרבעה כניחים שנחנבלו בימים הללו הופע יפעיה עמות ומיכה יפעיה נחנבא שנאמר (יפעיה ו') ויהיו למות הספים וגו' והוא היה יום שנחנבא עוזיה שנכנס להיכל שרעשו העליונים לפורפו ונחחבוים לבולעו כענין של עדת קרח שהיו בהם בלועין ושרופין בעמות (מ') נאמר שנחים לפני הרעש והוא קדש לכולם ומיכה היה מחרון לכולם שנאמר הן (מיכה מ') ביתי יותם יחזקיהו ולא נאמר הן עוזיה ופשוטו של מקרא מחלה דבור שנדבר הקב"ה עם הושע למר לו כן: **קח לך אשת זנונים.** רבותינו למרו כמשמעו לפי שאמר על ישראל החליפם בחומה אחרת כמו שמפורש בשמחים ריש פרק החסה: **וילדי זנונים.** שחלך לך ילדים שיהיו ספיקי ממזרו ויונחן תירגם יחנבי בבוחה על יחבי קרחח טעוחה וקח האמור כחן לשון לחוד הוא למד לחזק לשוב בחשובה: **כי זנה תזנה.** לשון הווה הוא: **(ג) את גמר.** רבותינו למרו כך שמה על שם זוחה שהכל גומרין בה והשן בה כדכלה ו"ת גומר שחם יהוב מדרכם בחרה פורעוחם והם לחו יהיו כטובלה מחחלה: **ותהר ותלד.** ולחוסיפו ועבדו עובדין ביעין: **(ד) קרא שמו יזרעאל.** קרח שמהן מבדרית החנבח עליהן שיבלו ויהיו זרועין בעמים:

מצורת ציון

א (ב) זנונים. מלשון זוחה: **זנה תזנה.** עכין הקלה ועש"ז מקבל המלחמת זוחה כי קרחה מדכוי הלניעות:

מצורת דוד

א (א) דבר ה' וגו'. כ"ל בזה הספר יקובב דנב ה' לשם היה לל הושע: **בן בארי.** מלז"ל שהיו בשלה הנשיא לנשואי המכוך בד"ה ל' (ה') שנב' לשחוב: **ביתי עזיה וגו'.** כי ביתי ללו המלכים ניצל: **וביתי ירבעם.** שמלך בימי עזיה ועל שניהם נם עליו בשלמו כי היו' מבני עשפת השבעים לכן אמר ביתי ירבעם: (ב) **תחלת דבר ה' וגו'.** כ"ל מחלה דבורו של ה' בהושע על ה' שהושע לך קח לך וגו': **אשת זנונים.** לשם שהובגלה בזוחה וילדיה ילדים בזוחה שהיו מופת ואות שהיה זוחה בחמת ומכו"ל לפי שהושע אמר להקב"ה על ישראל המליפם בחומה אחרת לכן נוהו לקחת זוחה למען הכלות לו היך יקחה בעיניו לבסוף לומר לו שקחה לשני המקום נשלח לה ישראל אחר מעיו: **כי זנה תזנה.** כ"ל להיות נלות שאחרי החבן זוחים וסניס מה' נלכת אחרי אלהי נכר כבר כזוחה ההולכת אחרי המנאפים: (ג) **גמר בת דבלים.** כן היו שם זוחה יחודה בשומו הזמן: (ד) **כי עוד מעט.** עוד זמן מועט כ"ל בזמן קנוב שחסה עשכב יהוא בחבשלו הדם ההוא שחבר על בית יהוא לשלם נמול ועל זכריה בן יבענם יאמר שהי' מבים יהוא והשבב ע"י שלם בן יבב כמ"ב בח"ב (פ"י) (ושם כי יהוא הכה לשחשב בדבר ה' על שעבד לבעל ע"ז הוחיל וגם יהוא חזר ועבד לבעל נשאר

מְעַט וּפָקַדְתִּי אֶת־דְּמֵי יִזְרְעֶאל עַל־בֵּית יֵהוּא וְהִשְׁבַּתִּי מַמְלְכוּת
בֵּית יִשְׂרָאֵל: ה וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא וְשָׁבַרְתִּי אֶת־קֶשֶׁת יִשְׂרְאֵל
בְּעֵמֶק יִזְרְעֶאל: ו וַתַּהַר עוֹד וַתֵּלֶד בַּת וַיֹּאמֶר לוֹ קְרָא שְׁמָהּ
לֹא רֻחָמָה כִּי לֹא אוֹסִיף עוֹד אַרְחֵם אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי־נָשֹׂא
אֶשָּׂא לָהֶם: ז וְאֶת־בֵּית יְהוּדָה אֲרַחֵם וְהוֹשַׁעְתִּים בַּיהוָה
אֱלֹהֵיהֶם וְלֹא אוֹשִׁיעֵם בְּקֶשֶׁת וּבְחֶרֶב וּבְמִלְחָמָה בְּסוּסִים
וּבְפָרָשִׁים: ח וַתִּגְמֹל אֶת־לֹא רֻחָמָה וַתַּהַר וַתֵּלֶד בֵּן: ט וַיֹּאמֶר
קְרָא שְׁמוֹ לֹא עַמִּי כִּי אַתֶּם לֹא עַמִּי וְאָנֹכִי לֹא־אֶהְיֶה לָכֶם:

ב א וְהָיָה מִסְפַּר בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל כְּחוֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא־יִמַּד וְלֹא

ת"א והיה. פסחים ג' יומא כ"ג: והיה וגו'. קידושין ל"ו:

תרגום

יֵהוּא וַאֲבַטֵּל מַלְכוּתָא מִבֵּית יִשְׂרָאֵל: ה וִיהֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא וְאֶתְבַּר יַת תֻּקְפָּא עָבְדֵי קְרָב
יִשְׂרָאֵל בְּמֵישַׁר יִזְרְעֶאל: ו וְאוֹסִיפוּ וְעַבְדַת עוֹבָדִין בִּישִׁין וַאֲמַר לֵיהּ קְרִי שׁוּמְהוֹן דְּלָא רַחֲמִין
בְּעוֹבָדֵיהוֹן אֲרֵי לָא אוֹסִיף עוֹד לְרַחֲמָא עַל בֵּית יִשְׂרָאֵל אֲרֵי לָא אֶשְׁבּוֹק לְהוֹן:
ז וְעַל דְּבֵית יְהוּדָה אֲרַחֵם וְאֶפְרְקִנּוּן בְּמֵימְרָא דַּיְיָ אֱלָהְהוֹן וְלָא יְתִפְרְקוּן בְּקַשְׁתָּא וּבְחַרְבָּא וּבְעַבְדֵי
קְרָבָא בְּסוּסָוָן וּבְפָרָשִׁין: ח וְדַיְּדִיהוֹן דְּאִתְגְּלִיאוּ לְבֵינֵי עַמְמַיָּא אִשְׁתַּהַדִּיאוּ דְּלָא הֲווֹ רַחֲמִין בְּעוֹבָדֵיהוֹן
וְאוֹסִיפוּ וְעַבְדוּ עוֹבָדִין בִּישִׁין: ט וַאֲמַר קְרִי שׁוּמְהוֹן לָא עַמִּי אֲרֵי אַתּוּן לָא עַמִּי בְּרַלְיָת אַתּוּן
מַקְנְיָין פְּתָגְמֵי אוֹרָיְתִי מֵימְרִי לָא הֲוָה בְּסַעֲדֵיכוֹן:

ב א וִיהֵי מִנְיַן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּצִי כְּחָלָא דְּיַמָּא דְּלָא מִתְכָּל וּדְלָא מִתְמְנֵי וִיהֵי בְּאַתְרָא דְּאִתְגְּלִיאוּ בֵּינֵי
עַמְמַיָּא כַּד עֲבַרוּ עַל אוֹרָיְתָא וְאִתְאַמַּר לְהוֹן לָא עַמִּי אַתּוּן יִתּוּבוּן וְיֶהֱוֹן אֲמַר לְהוֹן עַמֵּיהּ

רש"י

את דמי יזרעאל וגו'. כהרגומו אם דמי בית אחאב שהרג יהוא ביזרעאל על שעבדו אם שבעל והלכו הוא ובניו אחרי כן ועבדו ע"ז לכך אמי הוסב עליהם דמי בית אחאב כאם נקי: על בית יהוא. ירבעם בן יואש מבני יהוא היה וזכריה בנו נהרג: (ו) לא אוסיף עוד ארחם. לרחם: כי נשא אשא להם. אחלק להם מעט כעס ופעולתם כמו ויפל מפלת (ברחשים מ"ג): (ז) ואת בית יהודה ארחם. אחר שתפנים את ממלכת ישראל שתפגלו עשרה השבטים היו בית יהודה בכלל הרחמים מחזקיהו עד לתקיעו: (ח) ותגמל את לא רחמה. לפי תרגומו ויכלה מהו הדור בין העמים שגלו שם: ותהר ותלד בן. ואוסיפו ועבדו עובדין בישין ולפי פשוטו כמשמעו:

ב (א) והיה מספר. מה ענין פורענות ונחמה סמוכין בדבור אחד ורבותינו פירשו בפסחים הרגים הוסע בעלמו שתעה על שתמר בחליפס עמד ובקש עליהם רחמים ובספרי דבי רב פרשה ויבא ישראל בפעטים

מצודת דוד

לו דם אחאב כדם נקי: והשבתי. ולפ"ז פשטום ממלכות ישראל מכל וכל כי מעט מן הזמן עמדה מלכות ישראל לפ"ז: (ה) ביום ההוא. ביום הגמול פשטור לה קשת ישראל כ"ל לחיים כח ישראל בעמק יזרעאל הוא מקום מבלי מושב מלכי פשטים: (ו) כי נשא אשא להם. כ"ל כי עד הנה כפלתי עונם על כי כמתים לגל מעשה לפ חוקף עוד לכתם עליהם ויפלו עונם על עלמותם: (ז) ארחם. על כי עדיין לפ כמולה פשטם: בה' אלהיהם. כ"ל החפועה תהיה בעזר ה' ולפ בכלי מלחמה ויאמר על מזבח קשתך שלש היתי' ע"י מלחמה וגי ה' הכה בהם ע"י המלאך: (ט) כי אתם לא עמי. לישנם מחדים על דבני בעשותם כרכך העם המכידים על דבכי עלכם: ואנכי. וגם אני לפ אהיה לכם לאלוה להליל לפכם ולהושיע לכם:

ב (א) והיה מספר. זמן הגאולה יהי' מקבל בני ישראל כחול הים שאי אפשר למדוד למספם ולפי"ז שאחר שהוליד הוסע

מצודת ציון

(ד) ופקדתי. ענין זכרון כמו וה' פקד (בראשית כ"א): והשבתי. ענין בטול כמו שבת בוקר (ישעי' י"ד): (ה) קשת. כ"ל מחק וגבורה: (ו) נשא אשא. ענין מחילה הנון כמו וכאחי לכל המקום (בראשית י"ח): (ז) ובפרשים. הם הכגילים לכתוב על הסוסים: (ח) ותגמל. כן יקרא זמן הסלמת היניקה כמו גיום הגמל את יצחק (שם כ"א):

ב (א) ימד. מלשון מדידה:

יִסָּפֵר וְהָיָה בִּמְקוֹם אֲשֶׁר־יֵאָמֵר לָהֶם לֹא־עַמִּי אַתֶּם יֵאָמֵר לָהֶם
בְּנֵי אֵל־חָי: ב וְנִקְבְּצוּ בְּנֵי־יְהוּדָה וּבְנֵי־יִשְׂרָאֵל יַחְדָּו וְשָׂמוּ לָהֶם
רֹאשׁ אֶחָד וְעָלוּ מִן־הָאָרֶץ כִּי גָדוֹל יוֹם יִזְרְעֶאל: ג אִמְרוּ
לַאֲחֵיכֶם עַמִּי וְלַאֲחוֹתֵיכֶם רֻחָמָה: ד רִיבוּ בְאִמְּכֶם רִיבוּ כִּי־
הִיא לֹא אִשְׁתִּי וְאָנֹכִי לֹא אִישָׁהּ וְתָסַר זְנוּנֶיהָ מִפָּנֶיהָ וְנַאֲפוּפֶיהָ
מִבֵּין שָׁדֶיהָ: ה פֶּן־אַפְשִׁיטֶנָּה עֲרֻמָּה וְהַצַּגְתִּיהָ כְּיוֹם הִוָּלְדָהּ
וְשַׂמְתִּיהָ כַמִּדְבָּר וְשַׁתְּתָהּ כְּאֶרֶץ צִיָּה וַהֲמִתִּיהָ בַצָּמָא: ו וְאֶת־

"נ"א וְשַׁתִּיהָ

ת"א ונקבלו. וגו'. פסוס פ"ע: כיבו וגו'. עקביס מ"נ:

תרגום

דַּאֲלָהָא קַדְמָא: ב וְיִתְכַּנְשׁוּן בְּנֵי יְהוּדָה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל כַּחֲדָא וְיַמְנוּן לְהוֹן רֵישׁ חַד מִן בֵּית דָּוִד
וְיָסְקוּן מִן אַרְעָא גְלוּתְהוֹן אֲרֵי רַב יוֹם כְּנִשְׁתְהוֹן: ג נְבִיָא אֲמַרוּ לַאֲחֵיכוֹן עַמִי הוּבוּ לְאוּדְיָתִי
וְעַל כְּנִשְׁתְכוֹן אֲרַחֲמוּ: ד אוֹכְחוּ לְכְנִשְׁתָא דְיִשְׂרָאֵל וְאֵמְרוּ לָהּ אֲרֵי הִיא לָא מַתְעַנְיָא בְּפוּלְחָנִי
וַיְמֵרֵי לָא מְקַבֶּל צְלוֹתָהּ עַד דְתַעְדֵי עוֹבָדָהּ בִּישָׁיָא מֵקֳבֶל אַפָּהָא וּפוּלְחָן מְעוֹרְתָהָא מִבֵּין
קְרָנָהָא: ה דִלְמָא אַפְלֵיק שְׁבָנְתִי מִנָּהּ וְאַעְדֵי יְקָרָהּ וְאֶשְׁוֵיהָ כְּיוֹמָא דַמְאֵי עַד לָא
אִתְקְרֵיבַת לְפוּלְחָנִי וְיֶחוֹל רוּגְזִי עֲלָהּ כְּמָא דְחַל עַל עַם דָּרָא דַעֲבְרוּ עַל אוֹדְיָתִי בְּמַדְבְּרָא וְאַשְׁוֵי
אַרְעָא צַדְיָא וְאֶקְטְלִנָּהּ בְּבֻצוֹרְתָהָא: ו וַת בְּנָהָא לָא אֲרַחֵם אֲרֵי בְנֵין דְזָנְיָן אִנּוּן:

רש"י

שניהו ר' לומר יש פרשיות סתומות זו לזו ורחוקות זו מזו כרחוק מזרח ממערב כי לחם לא עמי וסיפ מספר בני ישראל כחול היס מה ענין זה אצל זה אלא למלך שכעס על אשתו שלח אחר הסופר לכתוב לה גט על שלח לה הסופר כהרבה המלך להשתו אמר המלך לספר יצא סופר זה מכאן חלוק לכתוב לבו הלוק ומוסס לומר למה שלח אחרי אמר לו גט וכתוב לה שלחי כופל לה כתובתה ולפי פשוטו כך היא שמיכתו כי לחם לא עמי ואנכי לא אהיה לכם ארחה עצמי כאלו חיני לכם וחבלו בין הסומות ולף סם תרבו ותלמתו וסם תשובו אל לבבכם לשוב אלי כתו שכתי ע"י משה (דברים ל') והשבות אל לבבך בכל הגויס אשר הדיחך וגו' ושב ה' אלהיך את שבותך וגו' לף כאן ונקבצו בני יהודה ובני ישראל יחדו וגו': (ב) ראש אחד. דול מלכות: כי גדול יום יזרעאל. קבוץ גרויעתס: (ג) אמרו לאחיכם עמי. כתרגומו תובו לתורייתי ועל כנסתכון תרחמו: (ד) ריבו באמכם. בכנסייתי אלכם אל עבדיו אסיח אס לזונות הבאיס: מבין שדיה. דרך הוולפות שמתעברין לסס בין לדיסס ווומרן תרגס ופולמן טעוותן מבין קרוסתן: (ה) כיום הולדה. כיוס שאלתיהו במדבר כתו שמפרס (ביחזקאל ט"ז) ומולדותיך ביוס הולדת לוסף לא כרת שרך וגו' לא חסס עליך עין וגו' ומסלכי אל פני הסלה בגועל נפשך (שס): במדבר. גזירות שגזרתי עליכס במדבר שס יחסו ושס ימותו (במדבר י"ד): והמתיה.

מצודת ציון

להם. עליהם: (ב) יזרעאל. היל אלה מוכנתם מן זכיעה ומן אל: (ד) אישה. בעלה: ונאפופיה. מלשון ניולוף: (ה) אפשיטנה. ענין הסרת המלבוש כמו ופשט את בגדיו (ויקרא ו'): והצגתיה. ענין העמד' כמו תציג לחמו לבד (שופטים ז'): ושתיה. ענין שימה כמו למשן שימי (תהום י'): ציה. ממשה:

מצודת דוד

לח לחו לחמר לו המקום שלא לח לעמך וגו' והבן בכמה שלא כוד בעיני ה' לשר דבר על ישראל להחליפס בלומה לחכה לכן חזר ודיקס עליהס בחמיס: אשר יאמר להם. לשר כי נאמר עליהס: יאמר להם. יאמר עוד עליהס בני אל חי החביבים יומר מעט: (ב) ונקבצו. זה יהי' ביתי המשים: ראש אחד. זהו מלך המשיח: ועלו. מלשון הגולה יעלו אל אלקס: כי גדול יום יזרעאל. כי יום נגזל ונכבד יהי' יום

קבוץ ישראל לשר הניסס הלל כמאזר זרעיס ע"ש הבדה: (ב) אמרו. לחם בני יהודה ובניימין לחתו על לחכיסס בני עשכת הבעליס שהס עתיד כחותכס עס כי מהכתי להגלותס מעמכס וקלקלתיס לח לס עתי וכן לחתו כהתה על לחותיכס הס בני עשכת הבעליס: (ד) ריבו באמכם ריבו. כל הכנסיה יחד יקראו לס ואלו יחתר לל הנליקים שנזוב עצו מביאה עס כל הכנסיה על כוב לכך כי מעשה היל לל לשתי כי קרוסה מעלי ואנכי לל לישה להזניח לה קשוקה: ותסר. מוסב על החלה המקלל לומר ריבו בה שתסר זנוניה וגו'. כ"ל שלא תלבש עוד בניה להזנות לחביה ולל יהיס עוד בין שדיה בשמיס המעלים ריח עוד להלביש לב המלאיס כ"ל מעשה תעזוב לכאה ולפי שהמשילה לזונה לחר לשון הפוגל בזונה: (ה) פן אפשיטנה ערומה. כי כשלא תעזוב לכאה פן לפשיטנו בגדיה מעליה ושלא ערומה ולחר ענין הכוסה שעושים לזונה לפי שהמשילה לזונ': והצגתיה. לעמיד לומה מעלי לבוש ומכאה כמו בהיס' ציוס שמולד' וכפל הדבר במ"ש: כמדבר. השקר לכל כמו המדבר: כארץ ציה. כפל הדבר במ"ש: (ו) ואת

בָּנֶיהָ לֹא אֲרַחֵם כִּי־בְנֵי זְנוּנִים הֵמָּה: ה כִּי זָנְתָה אִמָּם הוֹבִישָׁה
הוֹרָתָם כִּי אָמְרָה אֵלְכָה אַחֲרֵי מְאַהֲבַי נֹתְנֵי לַחְמִי וּמֵימַי צַמְרִי
וּפִשְׁתִּי שַׁמְנִי וְשִׁקּוּיָי: ו לָכֵן הִנְנִי־שָׂךְ אֶת־דַּרְכֵּךְ בַּסִּירִים
וְגָדַרְתִּי אֶת־גְּדֵרָהּ וּנְתִיבוֹתֶיהָ לֹא תִמְצָא: ז וְרָדְפָה אֶת־מְאַהֲבֶיהָ
וְלֹא־תַשִּׂיג אֹתָם וּבִקְשָׁתַם וְלֹא תִמְצָא וְאָמְרָה אֵלְכָה וְאָשׁוּבָה
אֶל־אִישִׁי הָרִאשׁוֹן כִּי טוֹב לִי אָז מֵעָתָּה: ח וְהִיא לֹא יָדְעָה כִּי
אָנֹכִי נָתַתִּי לָהּ הַדָּגָן וְהַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר וְכֶסֶף הִרְבֵּיתִי לָהּ וְזָהָב
עָשׂוּ לַבָּעַל: ט לָכֵן אָשׁוּב וְלָקַחְתִּי דְגָנִי בְּעִתּוֹ וְתִירוֹשִׁי בְּמוֹעֲדוֹ
וְהִצַּלְתִּי צַמְרִי וּפִשְׁתִּי לְכַסּוֹת אֶת־עֶרְוָתָהּ: י וְעַתָּה אֲגַלֶּה אֶת־

ת"א כי למכה. כתובים פ"ה נזיר כ"ג הוכיחו י': לכן. כ"ה כ"ג: וכפך. נכתוב ל"ת: ולקחתי. פס ל"ג: ועמה. פנחס כ"ה:

תרגום

ז אֲרֵי טְעָת כְּנִשְׁתְּהוֹן בְּתַר נְבִיֵּי שִׁקְרָא בְּהִיתוֹ מַלְפֵיהוֹן אֲרֵי אֲמָרָה אֵזֵךְ בְּתַר עַמְמַיָּא דְּחַמֵּי מְסַפְּקִין מֵיכְלֵי וּמְשַׁתֵּי בְּסִית מֵילָא וּבוּץ מְשַׁה כָּל פַּרְנוֹסִי: ח בְּכֵן הָא אֲנָא מְקַלְקֵל יָת אָרְחָתִיךְ כְּמָא דְּחָיְנִין בְּרִבְיָא וְאֶפְסוֹק כְּמָא דְּמַפְסְקִין בְּרָתְלָא וְשִׁבִילָהָא לָא תְּשַׁכַּח: ט וְתֵרְדֵף יָת עַמְמַיָּא רְחָמָהָא וְלָא תַדְבַּק יָתְהוֹן וְתִבְעֵי סָעֵד וְלָא תְּשַׁכַּח וְתֵימַר אֵזֵךְ וְאֵתוּב לְפִילְחָן רַבּוֹנִי קַדְמָאָה אֲרֵי טָב לִי כַּד הֲוֵיתִי פָּלְחָא קֳדָמֵיהּ מִכְּעַן לָא אֶפְלַח לְטַעֲוָתָא: י וְאִנּוּן לָא יְדָעִין אֲרֵי אֲנָא בָּרֵכְת לְהוֹן עִבּוּרָא וְחִמְרָא וּמִשְׁחָא וְכַסְפָּא אַסְגֵּיתִי לְהוֹן וְדַהֲבָא מְנִיהּ עֲבָדוּ לְטַעֲוָתָא: יא כְּבֵן יָתוּב מֵימְרִי לְמִסַּל עִבּוּרָא בְּעִדָּן אֲחֲרִיהּ וְחִמְרָא בְּעִדָּן מַעֲצַרְתֵּיהּ וְאַצִּיל כְּסוּת מֵילָא וּבוּץ דִּיהַבִית לָהּ לְכַסָּאָה יָת קְלָנָהּ: יב וּכְעַן אֲגַלֵּי יָת קְלָנָהּ לְעֵינֵי עַמְמַיָּא רַחֲמָהָא וְאֵנַשׁ לָא

רש"י

ומקטלינה: (ז) אמם. כנסייתן סלסט: הובישה הורתם. בהיסון מלפיהון סחכמים המורים לסס הורמות בוסים מפני עתי סחרך לומרים לסס לא הגעבו וסס בוגבים לא חלוו ברגים וסס מלוושו: אחרי מאהבי. בדרכי סלומות: (ח) הנני שך. לשון סגירה כמו סשוכתו (יסעיה ס') כמשוכת חזק (משלי ע"ו): את דרכך. דרכיהם ומעוליהם שחת הולכת בסס: (ט) את מאהביה. מלרים ולשור ולא חוכלו לבקש מסס עזרה: ורדפה. ממסקולת לשון כבד סוא זה כמו (סס י"ב) ומרדף ריקים פורקליי"ר בלע"ז כלומר שחזור סחריבס ולא חשיגס: ובקשתם. ובקשה לומסס: (י) לא ידעה. לא שמה אל לבה וסרואים עלמה כלא יועלה: וכסף הרביתי לה וזהב. וסס עשלומו לבעל: (יא) בעתו. בעת גמר בשול הפירות: והצלתי. ממנה: צמרי ופשתי. אשר

מצודת דוד

בניה. כ"ל אף על הצדיקים שבהם לא לחמס: כי בני זנונים המה. לפי שהמעשלה לזנות אחר לשון הנופל בזנו' אחרי מי מכסם על כיה אף שהמ' לא תשלו מ"מ קוראים עון לאומם וכ"ל אף הצדיקים ילקו בשון כללות האומ': (ז) זנתה אמם. כללות האומה שכאה מעליה: הובישה הורתם. אלסס שבאהבה אומס עשאה בושה וכליסה והוא כשל ענין זנ"ס: אחרי מאהבי. אחרי הטובים האוהבים אותי הנותנים לאחי וגו' כ"ל שבאתה בתעוכת האמים בחשבה שכל הטובה בא לה מהם: (ח) לכן. הוסיף וכן תשבה לגדור דרך מהלכך בקוצים לבל תוכל ללכת בה. כ"ל לא תשכיל להוציל לגיך ההשבעה תתעוכת האמים כלגי נפשה הדבר: וגדרתי וגו'. כשל הדבר זנ"ס: ונתיבותיה לא תמצא. לא תמלא שביל ותחבולה להוציל לגיך ההשבעה: (ט) ורדפה. לא שתהיה רודפת אחר תתעוכת האמים להקניט להם עכ"ז לא תשיג אותם להשביע לך בוזה: ובקשתם וגו'. כשל הדבר זנ"ס: ואמרה. לא שתאמר לחבוא בקנ"ה כי אז כאחי בעמוני זו כי לי בוד תעשה: (י) והיא לא ידעה. תתחלה לא שמה על לבה לדעת שבר אחי הוא הנותן לה הדגן וגו' וכשל תעני כי לון דבר ביד תעוכת האמים: וכסף וגו'. והנה הכסף והזהב שבר אחי הכניסי לה עבר שם לבעל והיל לוכה תה עשויה לבעל האמים וכן שם היו מייחים לותם בכסף ובזהב כמ"ש בכסף ובזהב ייחדו (ירמי' י'): (יא) לכן. הוסיף וכן תשבה שוב לקחת לה בחזן שבחתי לה: בעתו. בעת שאר הבשול לקח תשם ע"י בבד ותכבה וכדומ': במועדו. בזמן הביכור: והצלתי. לשון תסרת והבשבים שבחתי לה לבקום לה בעוכה כי ימותו בלגן ולא יהי' לה לאחי והבשבים תלבה ולא יהי' לה בבד ללבוש: (יב) ועתה. כשתביא לאחי ובשבי לבלה בשוב גלוי ערותה לעיני תעוכת האמים ולא יצילנה מי מידי כ"ל לא יוכל מי להשביע

מצודת ציון

(ז) הובישה. תל' בושה: הורתם. תלשון הכיון: צמרי ופשתי. תלשון לאחי ובשבים: ושקויי. תלשון תשק': (ח) שך. עניין גדר כמו תשק תשוכתו (יסעי' ה'): בסירים. קוצים כמו בקול הסיריס (קהלת ז'): וגדרתי. תלשון גדר: ונתיבותיה. תסיריס ותחיו וצביל: (ט) תשיג. עניין הקנוט: אישי. בעלי: תלשון נחיב וצביל: (י) והתירושי. כן יקראו ענבי היין: והיצהר. הוא השמן כמו ותיהוסף ויולהכך (דבריס י"ל): (יא) במועדו. בזמנו: והצלתי. ענין הבשבה כמו הלא תלבה לי בכסף (בלשבים כ"ז): ערותה.

נַבְלָתָהּ לְעֵינָי מְאַהֲבֶיהָ וְאִישׁ לֹא־יַצִּילֶנָּה מִיָּדִי: יג וְהִשְׁבַּתִּי כָּל־
מְשׂוֹשָׂהּ חַגָּהּ חָדְשָׁהּ וְשַׁבָּתָהּ וְכָל מוֹעֲדָהּ: יד וְהַשְׁמֹתִי גַּפְנָהּ
וּתְאֵנָתָהּ אֲשֶׁר אָמְרָה אֶתְנָה הֵמָּה לִי אֲשֶׁר נָתְנוּ־לִי מְאַהֲבָי
וְשַׂמְתִּים לְיַעַר וַאֲכָלָתַם חַיַּת הַשָּׂדֶה: טו וּפָקַדְתִּי עָלֶיהָ אֶת־יְמֵי
הַבְּעָלִים אֲשֶׁר תְּקַטֵּיר לָהֶם וַתַּעַד נִזְמָהּ וְחֶלְיָתָהּ וַתֵּלֶךְ אַחֲרֵי
מְאַהֲבֶיהָ וְאֹתִי שָׁכְחָה נְאֻם־יְהוָה: טז לָכֵן הִנֵּה אָנֹכִי מְפַתֶּיהָ
וְהֹלַכְתִּיהָ הַמִּדְבָּר וְדִבַּרְתִּי עַל־לִבָּהּ: יז וְנָתַתִּי לָהּ אֶת־כְּרָמֶיהָ

ת"א והמנחי. סם:

תרגום

יְשֵׁזְבְנַהּ מִן יְדִי: יג וַאֲבַטֵּל כָּל חֶדְוָתָא חַגָּא יַרְחָא וְשַׁבַּתָּא וְכֹל מוֹעֲדָא: יד וְאֶצְדֵּי
פֵּרֵי גוּפְנָהּ וְתֵינָהּ דַּהֲוַת אֲמָרָה כָּךְ אִנּוּן לִי דַּיְהָבוּ לִי עַמְמַיָּא רַחֲמֵי וַאֲשַׁוּנּוּן לְחוּרְשָׁא וְתֵיכְלִנּוּן
חַיַּת בָּרָא: טו וְאֶסְעַר עֲלָהּ יַת יוֹמַיָּא דַּהֲוַת פָּלְחָא לְטַעֲוָתָא דְּמַסְקָא לְהוֹן בּוּסְמִין וַהֲוַת דַּמְיָא
לְאִתְּתָא דְּשַׁבְרַת יַת בַּעְלָהּ וְאִתְּקְנַת בִּקְדָשָׁהּ וּבַחֲלִיטַת מַרְגְּלִיתָהּ וּטְעַת בָּתַר רָחֲמָהָא
כֵּן כְּנִישַׁת יִשְׂרָאֵל רְחֵמַת לְמִפְלַח לְטַעֲוָתָא וּפוּלְחָנֵי שְׁבַרְנַת אֲמַר יְיָ: טז בְּכֵן הָא אֲנָא מְשַׁעְבֵּד
לָהּ לְאוּלְפָנַיְתָא וַאֲעַבֵּד לָהּ נִסָּן וּגְבוּרָן כְּמָא דַּעֲבַדִית לָהּ בְּמַדְבְּרָא וּבְיַד עַבְדִי נְבִיָּא אֲמַלֵּל
תַּנְחוּמִין עַל לִבָּהָא: יז וַאֲמַנִּי לָהּ יַת פַּרְנָסָהָא מִתַּמָּן וְיַת מֵישַׁר עָבוֹר לְתַחֲמוּדֵי נַפְשׁ וְיֶתְנַהּוֹן
תַּמָּן לְמֵימְרֵי כֵּיוָמֵי קֶדֶם וְאַף אֲנָא אַעֲבֵיד לְהוֹן נִסָּן תִּבּוּרָן כְּיוֹם מַפְקְהוֹן מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם:

רש"י

היה לכסות את ערותה כל הלילה שנתקרח לטון הרומה והפרסה הוא ומוכיח עליו ויגל הלבוש את מקום מגיכה (ברכות ל"ח) כי כל העופר אבר הגיל (שם): (יב) **ואיש לא יצילנה מידי.** אף זכות תצותם תמה: (יד) **והשמתי.** לטון שממה: **אתנה.** כמו תתנון. שהיות מהלטוע שם ותוכלוה הפירות: (טו) **ופקדתי עליה.** שכר פורענות: **ימי הבעלים אשר תקטיר.** תמיד לשם. ולטון הוא הוא: **ותעד נזמה וחליתה.** לטון עדי כוותה המקשטת לקראת נוחפים וחליתה לטון ערבי הוא קשוט: **(טז) לכן הנה אנכי מפתיה.** משלה להמשך תהרי לוזקוייר"ר בלע"ז ומהו הפתוי: **והלכתיה המדבר.** בגולה שהוא לה כמדבר ואיה שם תציב אל לבה כי טוכה לה כשעשה רצוני מכשתרצה בי: **(יז) את כרמיה.** ת"י לטון פרנסים ומתגיגים וכן לא יפנה דרך כרמים (לעיל כ"ד) וכן כרמי שלי לא נטרתי (שיר א') ד"א והלכתיה המדבר למדבר סיהון ועוג וכשנטן זה נתנצא (יהזקאל כ') שנאמר והבאתי אתכם אל מדבר העמים ונפשפתי אתכם שם וגו' והבאתי אתכם גמדבר העמים וגו' והבאתי אתכם גמסורת הברית וברותי מכם המורדים וגו' והכשרים אקויים וזהו נפשפתי את אבותיכם וגו'

מצודת ציון

גלוי הנשף: (יב) **נבלתה.** ענינו דבר כעוב ומנול' וכן והבלבתי עליך שקולים וכלולים (נחום ג'): (יג) **והשבתי.** ענין נעול: **משושה.** שמחתה: (יד) **והשמתי.** ולשון שממון: **אתנה.** ולשון אתנן וכן יקרא מתן בזונה כמו אתנן זונה (דברים כ"ג): (טו) **ופקדתי.** ולשון זכרון: **ותעד.** ולשון עדי וקשוט כמו ועדים עדי (יחזקאל כ"ג): **זמה.** שם עדי כמו שם זהב (משלי כ"ה): **וחליתה.** ענין תכשיט מה כמו וחלי כחם (שם): (טז) **מפתיה.** ולשון פתוי והפשה:

מצודת דוד

עליה טובה גזולם לטוני: (יג) **והשבתי.** לבעל כל שמחתה שמחת חגה מדשה ושבתה: **וכל מועדה.** הם ר"ה ויו"הכ וש"ע: (יד) **והשמתי.** לבעבה שממה מקום הגפנים והתאנים: **אתנה.** לבי שהשלילה לזונה אתן לאתן ל' לאתן וכ"ל באתנה שבא לה מהשפעות השמים: **ושמתים ליער.** לעשה הפרדסים מקום הבקר כיער ויהיו הבהמה מתכל הצידות כ"ל המויר יקח הכל: (טו) **ופקדתי עליה** לזכור עליה הימים לתת הקטירה לבעלי לשם הגמול לפי כוב הימים: **ותעד.** מה שקשטה עלמה בקשוטיה והלך אחר מאהביה כ"ל מה שעשתה והקטירה למעשיהם השמים ולבי שהשילה לזונה אחר לטון הנופל בזונה שמקשטת עלמה להתחבב על הנופלים: **ואותי שכחה.** לא אמה על לבה לעבוד לוחי: (טז) **לכן.** על כי שכחה בי לכי לתפתה ולוליכנה במדבר במקום שאין שם תוצים ושם תדבר על לבה דברי ציוים ולפי שהשלילה נאמה שזנתה אחר בעלה אחר ל' הנופל בחשה כזאת שהבעל מעשה לוחה לגלות תהריו במדבר מקום שאין תוצים למען לא ישמע מי מה יעשו ושם מעייפה בדברים טובים שתעזוב דרכה ול"ל המקום יעורר לבנה לשוב לבעלה ראשונה:

מִשָּׁם וְאֶת־עֵמֶק עָכוֹר לְפֶתַח תִּקְוָה וְעָנְתָה שָׁמָּה כִּימֵי נְעוּרֶיהָ
וּכְיוֹם עֲלוֹתָהּ מֵאֶרֶץ־מִצְרָיִם׃ יז וְהָיָה בַיּוֹם־הַהוּא נְאֻם־יְהוָה
תִּקְרְאִי אִישִׁי וְלֹא־תִקְרְאִי־לִי עוֹד בַּעְלִי׃ יח וַהֲסִרֹתִי* אֶת־שְׁמוֹת
הַבְּעָלִים מִפִּיהָ וְלֹא־יִזָּכְרוּ עוֹד בִּשְׁמָם׃ יט וְכָרַתִּי לָהֶם בְּרִית בַּיּוֹם
הַהוּא עִם־חַיַּת הַשָּׂדֶה וְעִם־עוֹף הַשָּׁמַיִם וְרֶמֶשׂ הָאֲדָמָה וְקֶשֶׁת
וְחֶרֶב וּמִלְחָמָה אֶשְׁבּוֹר מִן־הָאָרֶץ וְהִשְׁכַּבְתִּים לָבֶטַח׃
כא וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי לְעוֹלָם וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בְּצֶדֶק וּבְמִשְׁפָּט וּבְחֶסֶד
וּבְרַחֲמִים׃ כב וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בֶּאֱמוּנָה וְיָדַעַתְּ אֶת־יְהוָה׃ כג וְהָיָה ו

*נ"א והסירתי

ת"א ועמסה. סנהדרין קי"ט: והיה. כתובות ע"ט:

תרגום

יח וִיהֵי בָעִדָּנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ תִּתְנַהְגוּן לְפוֹלְחָנִי וְלָא תִפְלְחוּן עוֹד לְטַעֲוָת עַמְמַיָּא: יט וַאֲעַדֵּי
מֵת שׁוּם טַעֲוָת עַמְמַיָּא מִפּוּמְהוֹן וְלָא יְהֵי דָּכְרָן שׁוּמְהוֹן עוֹד: כ וַאֲגַוֵּר לְהוֹן קְיָם בְּעִדָּנָא הַהִיא
דֵּיהוֹן שְׁלָם עִם חַיַּת בָּרָא וְעִם עוֹפָא דִּשְׁמַיָּא וְרַחֲשָׁא דְּאַרְעָא וְקַשְׁתָּא וְחַרְבָּא וְעִדְבֵי קְרָבָא
אֲבַטֵּל מִן אַרְעָא וְאַשְׁרְנִינוּן לְרוּחֲצָן: כא וְאֵיכַּמְנִכּוֹן קֳדָמַי לַעֲלַם וְאֵיכַּמְנִכּוֹן קֳדָמַי בְּקוּשְׁטָא וּבְדִינָא
וּבְחִסְדָּא וּבְרַחֲמַי: כב וְאֵיכַּמְנִכּוֹן קֳדָמַי בְּהֵימָנוּתָא וְתֵידְעוּן לְמַדְחַל מִן קֳדָם יְיָ: כג וִיהֵי בְּעִדָּנָא

רש"י

לא כרמיה: **ואת עמק עכור.** עמק סגלות שהן עכורים שם לתן לה לפתח הקוס (תוחלת תקוס שתחוך לוס לרוס תתן לב לשוב אלי): **וענתה שמה.** לשון לירס כמו תענון תריות (מחוס ג'): **כימי נעוריה.** שיהבה במלריס ימים רבים: **וכיום עלותה וגו'.** שלעקה אלי ממלריס מתוך שיעבוד וגאלתיס גס כן עתה: **(יח) תקראי אישי וגו'.** תעבדוני מאהבה ולא מיראה. אימי לשון איסוף וחיבה נשריס: **בעלי.** לשון אדנות ומורא ורכושיו פירשו ככלה בבית חמיה ולא ככלה בבית אביה: **(יט) ולא יזכרו עוד.** ישראל בשעה ש הוו לא יזכרו הבעלים בשמס של ישראל לומר שפס שלוטות לכס הו לא יזכר שס הבעלים עוד כל"ל (ישעיה ג') והאלילים כליל יחלוף: **(כ) עם חית השדה.** שאפילו מזיקין שן העולס וכן הוא אומר (שס י"ח) לא ירעו ולא יפחיתו וגו': **(כא) בצדק ובמשפט.** שאתהגהו בהן: **ובחסד וברחמים.** שיזוה לך מלחי על ידיהס בלא הפיגו כתיב (ברחשים י"ח) כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו' לעשות לדקה ומשפט וכשגלו נתן לבניו חסד ורחמים שלא הקב"ה שנאמר (דברים ז') ונתן לך ולא שכרית ולא חסד (שס י"ג) ונתן לך רחמים ששקו מן הלדקה ומשפט כמו שנאמר הסופכים ללעשה משפט ולדקה לחרן הניחו (עמוס ה') לף הקב"ה חסף משס חסד ורחמים שנאמר (ירמיס ט"ז) כי חספתי את שלומי מאת וגו' את חסד ואת רחמים וכשיחזרו לעשות לדקה ומשפט שנאמר (יחזקאל ל') ושן במשפט חפלה וגו' הקב"ה מוסיף עליהס רחמים וחסד ועושה חומן עטרה לאחרונהן ומוסיפן ברחמן: **(כב) וארשתיך לי באמונה.** בשכר המתונה שהתחתת בגולה להבטחוה שעל ידי כן בניהי:

מצודת דוד

(יז) משם. מן הליכה המדבר הזה מן ההבטה הבאה אחה כ"ל **מן העכר הלבב** מצוד **מלי** ואחזיר לה לח כרמיה: **ואת עמק עכור.** **העמקים** שהיו עכורים וכשחתם בהיותם בגולה תצוד **להיות** פתח תקוה כ"ל יהיו **תמוריס** בשפתם נחמד לשבר יקוו **לכאים לבוא שם: וענתה שמה.** תביא בכרמיה קול שיר כמו שבשנה בימי נעוריה כ"ל עד שלא נלו ממנו: **וכיום עלותה.** וכמו שבשנה ביום עלותה מארץ מלריס שלא שברו בשמחה בשר שיהא היה: **(יח) תקראי אישי.** תקבלי לומי בלבון חיה ולא בלבון בעל וזהו לפי שפס הבעל הוא משוחף לפס הע"וס ופפל העבוי **לשנא הפמיס** לכן לא ישמע פס זה על פיה: **(יט) והסרתי.** כ"ל אתן בלבה לפסיר מיפה שמות הבעלים לף בזולה כוונה על פפל הע"וס: **ולא יזכרו.** הבעלים לא יהיו מזכירים עוד בשמס אשר קלאו להס כ"ל יכוס לגמלי: **(כ) וכרתי וגו'.** כ"ל חיס שדה וגו' לא ישחיתו בהס כלאו ככתוב עמהס בברית שלום: **אשבור.** כ"ל אפעל כלי מלחמה ומלחמה עלמה: **(כא) וארשתיך.** **פפס לוסף להיות מלוסף** עד עולם ולא **לאפס** עוד דך: **בצדק ובמשפט.** בעבור הפפל והמשפט שהעשו לז ובעבור החסד והרחמים **שלעשה** עמך כי הפפל והמשפט שהעשי לא יהיו כדאים להשפיע לך טובה אלא לעשה עוד בחסד וברחמים **(כב) באמונה.** בשכר המתונה שהתחתת בי: **וידעת.** כ"ל לז תביא השגה גדולה להעת לה ה':

מצודת ציון

(יז) **עכור.** ענין השחת, כמו ועמק עכור (ישעי' ס"ה): **וענתה.** ענינו כתשה קול שיהה כמו ותען להס מריס (שמות ט"ו): (כ) **ורמש.** הם בריות הקטנות שלרי הרגל וכן כמו ובשור כקף (תהלים קמ"ח): (כא) **וארשתיך.** מלשון ארוסה:

בַּיּוֹם הַהוּא אֶעֱנֶה נְאֻם־יְהוָה אֶעֱנֶה אֶת־הַשָּׁמַיִם וְהֵם יַעֲנוּ אֶת־
הָאָרֶץ: כא וְהָאָרֶץ תַּעֲנֶה אֶת־הַדָּגָן וְאֶת־הַתִּירוֹשׁ וְאֶת־הַיִּצְהָר
וְהֵם יַעֲנוּ אֶת־יִזְרְעֶאל: כב וְזָרַעְתִּיהָ לִּי בָּאָרֶץ וְרִחַמְתִּי אֶת־לֹא
רֻחָמָה וְאָמַרְתִּי לְלֹא־עַמִּי עַמִּי־אַתָּה וְהוּא יֹאמַר אֱלֹהָי:

ג א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי עוֹד לֵךְ אֱהַב־אִשָּׁה אֲהֻבַת רֵעַ וּמְנָאָפֶת
כְּאַהֲבַת יְהוָה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהֵם פֹּנִים אֶל־אֱלֹהִים אֲחֵרִים
וְאֹהֲבֵי אֲשִׁישֵׁי עֲנָבִים: ב וָאֶכְרֳכָהּ לִּי בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר כֶּסֶף וְחֹמֶר

ת"א לענה. עקידה שעב י"ג: ולוהני. פסחים לו: ולכבה. קידושין ל"ב: ומאר שעורים. סוטה סה:

תרגום

הַהִיא אֲקַבֵּל צְלוֹתְכוֹן אֲמַר יְיָ אֲפַקֵּד יָת שְׁמַיָּא וְאִנּוּן יָתְחוֹן מִטְרָא עַל אַרְעָא: כד וְאַרְעָא תַּרְבֵּי
עִבּוּדָא וְתֶמְרָא וּמִשְׁחָא וְאִנּוּן יְסַפְּקוּן לְנַלְוָת עַמִּי: כה וְאֶרַחֲמִנְכוֹן דְּדָמֵי בְּאַרְעָא בֵּית שְׁבָנָתִי
וַאֲרַחֵם עֲלֵיהוֹן דְּלָא רְחִימִין בְּעוֹבָדֵיהוֹן וְאֵימַר לְדַהֲוָיתִי אָמַר לְהוֹן לָא עַמִּי בְּרַם עַמִּי אַתּוּן
וְהוּא יֵימַר אֱלָהִי:

ג א וַאֲמַר יְיָ לִי עוֹד אֱזֹל אִתְנַבֵּי גְּבִיאָה בֵּית יִשְׂרָאֵל דְּאִנּוּן דָּמְיָן לְאִתְּתָא דְּרָחִימָא עַל בַּעְלָהּ
וּמְזַנְיָא עֲלוֹהִי וְכָל כְּדֵן רָחֵם לָהּ וְלָא צָבֵי לְמִפְטְרָהּ כֵּן רְחִימַת יְיָ עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאִנּוּן
מְתְפְּנָן בָּתַר טַעֲוָת עַמְמַיָּא בְּרַם אִם יְתִיבוּן יִשְׁתְּבֵק לְהוֹן וְיהוֹן דָּמְיָן לְגֻבַר דְּאִשְׁתְּלִי וַאֲמַר מְלָא
בְּחַבְרֵיהּ: ב וּפְרַקְתִּנּוּן בְּסֵימְרֵי בְיוֹם חַמְשָׁא עֲסַר לְיָרַח נִיסָן וְהַבִּית כְּסַף תִּקְלָא כִּפּוּר

רש"י

(כג) **אענה את השמים.** לגזוז על הפחקים מפלג טטוב סחלוי במאתמרו וסס יענו לגזוז מיס על סארץ: (כד) **את יזרעאל.** לס בני סגולה שמזרעו ונקבלו: (כה) **וזרעתיה לי.** כשורש שלס להכניס כמס כורין כן יסוספו עליהס כמס גריס:

ג (א) **אהבת רע.** סבניגס על נעלה ומסוגס לו וסיל מנאפת מחמיו כאהבת סקב"ס לס ישראל וסס זונים מחמיו לל אלהיס אחריס: **אשישי ענבים.** פי' מנחת גביעי יין לוהבים להשתכר בניהס ואיהס עושקין בסורס וכן מליגו שמעשיס במקום אחר על כך סבוחים במזרקי יין (עמוס ו'): (ב) **ואכרה לי.** לשון שחור' ברגג"ן בלע"ז כמו (ברחשים ל') אשר כריתי לי וכברכי היס קורין למכירה כירה: **בחמשה עשר כסף וחמר שערים ולחך שערים.** ס"י ופרקתיון במימרי ביום חמשה עשר לירח ניסן ויהבית כסף תקליא כפור לנפסהון וחמריס דיהון מקרבין קדמי עומר תרומת מעלה סערין כלומר לל הוגעתים בדברים קשים:

מצודת ציון

(כג) **אענה.** מלשון עניה והשנה שלמה:

ג (א) **רע.** חבר ועל הנעל יאמר ודומהו ויהי מבנחך (מלכי ג'): **ענים.** מלשון הנה ופנת: **אשישי.** כוסות ונביעים כמו שמכוני באשישות (ש"ב ג'): **ענבים.** כ"ל יין ענבים: (ב) **ואכרה.** ענין קנין כמו וגם מים תכרו (דברים ג'): **כסף.** היא מלה משותפת על הכסף ממש ועל המלוה כמו למעשה ידיך תכסוף (מיוב י"ד): **וחמר.** הוא המור גם עפר ליפות והליפה

מצודת דוד

(כג) **אענה ונו'.** ומחר ומעבה לענה שלשה: **השמים כלולו יעשלו להוליד המטר ומטר מיניק על שלשה למלוה** השמים כלולו יעשלו להוליד המטר ומטר מיניק על שלשה למלוה **מומה ויצוה להוליד המטר: והם יענו.** כי המלך הנמשה כלולו שולטת על המטר ויציגו השמים על שלשה להוליד לה המטר: (כד) **והארץ תענה.** כי בעבור יבשות המלך כלולו הזרעים ועץ פרי שולטים להצמיח ולשלה שכי ומניב המלך על שלשה להצמיח ונו': **והם יענו את יזרעאל.** לה יפעלל מפר זרעים השל והפילם בין העכ"וס השולטים על הלחמה הזרעים

ונו' הנה הדגן והתירוש והיצהר יפיצו על שלשה וילחמו ויעשו פרי: (כה) **וזרעתיה לי בארץ.** כלפי שהיתה זרועה בלרן העכ"וס הנה לזרעה בשלש: **את לא רחמה.** לה העם שפר לפ רחמים: **ללא עמי.** לשלו שפר לחמתי עליהם לפ עמי לז תומר עליהם עמי לתה והוא יאמר עלי לתה שלהי ונך שלי מלמין:

ג (א) **אהב אשה.** כ"ל פהי' יפרה נעיניך לקדשה: **אהבת רע.** כ"ל הפעה פהי' שפר מלו היתה היתה לפיס היתה תהופה לנעלה ועכ"ז היס' מנאפת מחמיו: **כאהבת ה'.** כ"ל וזה יהי' לימו כמו שה' יאהבל לה ישראל והס זונים מחמיו לשנות לחמי שלהים לחמים: **ואהבי.** והס לוהנים כוסות מיין ענבים ומשתכרים ונשפעת השכרות המה נודעים לחמי שלהים לחמים ולבי שמשילם לשפה זונה לחת בשה שלשון כי היין מצית בידי כילוף: (ב) **ואכרה לי.** קניתי לי לשה כחה כ"ל קדשתיה בחמשה עשר כסף: **וחמר ונו'.** השעורים נתן לה לתאכלה. (ולפי שפיס' אינה ועשתה מעשה בהמ' לפיכך נתן לה לתאכלה תחכל בהמ' וכעין זה לתמרי כ"ל על מנחת קומה שפיס' תקחת שעורים) ולפי פרוש יתמר שהמקום הבעיה לה ישראל לקחת לוחם לו לעשה בשפכים היפים והבעמה ההיא ניד ע"ו בגילי ישראל הכשעון דוד המלך בשבד שהלים בכמ' מזמורים והב' ישעיה בנבואותיו ובנ' יחמי' והד' יחזקאל והה' הושע והו' יואל והז' עמוס והח' עובדיה והט' מיכה והי' מנחום והי"ש לפיכיה והי"ב דניאל והי"ג מני והי"ד זכריה והט"ו מלאכי כי הם לבדם נשלו על הגשול' העמיד' ולל עוד ולתמר בשם כי לל נשולוחיהם שכפרה ונם כלתה נשפש של ישראל

שְׁעֹרִים וְלֶתֶךְ שְׂעֹרִים: ג וָאֹמַר אֵלֶיהָ יָמִים רַבִּים תֵּשְׁבִי לִי לֹא
תִזְנִי וְלֹא תִהְיִי לְאִישׁ וְגַם־אֲנִי אֵלַיִךְ: ד כִּי ו יָמִים רַבִּים יֵשְׁבוּ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵין מֶלֶךְ וְאֵין שַׂר וְאֵין זֶבַח וְאֵין מַצֵּבָה וְאֵין אֵפוֹד
וּתְרָפִים: ה אַחַר יָשֻׁבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבִקְשׁוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם
וְאֶת דָּוִיד מַלְכָּם וּפָחֲדוּ אֶל־יְהוָה וְאֶל־טוּבוֹ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים:

ת"א ולית זבח. עכין ס"ו: למחי יבנו. מגילה י"ח:

תרגום

לְנַפְשָׁהוֹן וַאֲמַרִית דִּיהוֹן מְקָרְבִין קָדָמֵי עוֹמֶר אַרְמוֹתָא מַעֲלַלַת סְעָרִין: ג נְבִיָּא אֲמַר לָהּ כְּנִשְׁתָּא
דְיִשְׂרָאֵל חוֹבֵיכוֹן גָּרְמוּ לְכוֹן דְּהִגְלוֹן יוֹמִין סַגִּיאִין תִּתְגַּהוֹן לְפוּלְחָנִי לָא תִטְעוֹן וְלָא תְפַלְּחוֹן לְטַעֲוָתָא
וְאַף אֲנָא עֲתִיד לְרַחֲמָא עֲלֵיכוֹן: ד אֲרֵי יוֹמִין סַגִּיאִין יְתִבוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵית מַלְכָּא מְדַבֵּית
דָּוִד וְלֵית דָּעֲבִיד שׁוּלְטָן עַל יִשְׂרָאֵל וְלֵית דְּדָבַח לַרַעֲוָא בִּירוּשְׁלֶם וְלֵית קָמְתָא בְּשִׁמְרוֹן וְלֵית
אֵפוֹד וּמְתָנֵי: ה בָּתַר כֵּן יְתוּבוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִתְבְּעוּן יַת פּוּלְחָנָא דַיְיָ וְקֹדֶם טוּבֵיהּ דְּיִתְיְהֵי לְהוֹן בְּסוֹף יוֹמַיָּא:

רש"י

בגמרא (סנ) ובפסיקתא הוא מדרש בט"ו בניסן וחומר ולחך הרי מרבעים וחמשה שהמומר שלשים
שנה והלחך חצי חומר: **(ג) ואמר אליה ימים רבים תשבי לי.** ימים סתם רבים שלשה הרי חמשה הלו
חמשים יום שבין פסח לעצרת גו ביום נאמרי לה לא החזרתיך ובה הזהרתיך לא תזני ולא תהיי לאיש יהיה
לך הלהיט לחריס (שמות כ'): **וגם אני אליך.** חוכי ה' לישראל (סס) ואחר עשה שני חשבונות ממשים יום
אחד לסוף חומר וז' לסוף להך ככנד המן שירד להם לסוף ל' יום בט"ו באייר ומשם למחשה עשר יום מבין
סוכין של להך ביום הזה מדבר סיני בר"ח סיון ובשם רב הסי מלמחי דבר הגון ואכרה לי וגו' קלבחי
דמי כופר פדיונה לנגדי בדמים קלים האומר ערך נפשי עלי הס מבן שנים ומעלה והיה ערכך ממשה עשר
שקל ואומר שעורים ערך זכר מבן עשרים שנה ומעלה ועד בן שנים חמשים שקל והם דמי פדיון חומר
שעורים שגם הוא חמשים שקל כסף ולהך שעוריס דמי פדיון קרקע להך שעוריס ואחת ממשה
שקלים הוא ערך שקלוב מבן חדש עד בן חמש ה' שקלים ומבן חמש שנים עד בן עשרים שנה והיה ערכך
עשרים שקלים הרי עשרים ואחת לחר כל החנה הזאת אמרתי לה ימים רבים תשבי לי לא תזני לאלהים
אחרים כי לא מזני ימים רבים יבנו בניך: **אין מלך ואין שר ואין זבח.** במקדש ביהודה: **ואין מצבה.**
מלנה שבעל בשומרון למלכי ישראל: **ואין אפוד.** של חוריס ותומים המגיד לסס נעלומות: **ותרפים.** סס לעמים
שנאמר ותרפים אמרו (זכריה י') תשבי. ענין
עכבה והמתנה כמו לחנך עד שובך (שופטים ו'): (ד) **מצבה.**
הוא מזנח של לבן לחת ותומים לותה להקניט בה לעכו"ם:
אפוד. זה ילחר על החנוך והחומן עם החוכים ותומים וכן חנוך
ירד בידו (שמואל ב' כ"ג): **ותרפים.** הם צלמים נעשים בצורת
חדם ומדברים עתידות ע"י כשוף: (ה) **אל ה'.** לחם ה' וכן ולל

מצודת דוד

וגם הסומר ולחלך ירמוז על הנגיעים הסס כי הסומר ולחך יש
ממש עשר ליסוד כמספר הנגיעים ההם לחלה הנגעים ליטהלל
שגם בהיותם בחרץ לחיניהם לח ישוצם ה' ויחן להם ממיה
בשעורים חולם לח בחטעה מכוונה ולזה ממרו הפעורים שליהם
נחכלים חלא מזומן: (ג) **ואמר אליה.** כלחלה קדמתיך לומרתי
לה ימים רבים תעכני וממתיני לי עד שחשוך לחשה: **לא תזני**
ולא תהיי לאיש. כלומי שהיחה חלו חחת הבעל והוסיף עוד
לזנות עם מכלחים לחמר לה שחלותן הימים מהי' פרוסה מנעל וממנפיס: **וגם אני אליך.** גם חני כמוך להיה פרוש מחשה וחמתין
לחלך עד שחשוך: (ד) **כי ימים רבים.** עתה יפרש זה ימתז חשר ימים רבים ישבו ישרחל בגולה וילמו על חגלוחו' ונם המקום
ש"ח ילמה לקחתם לו לעם ולח ביימי גלוחם לח יחשר חמי מעכו"ם: אין מלך ואין שר. בכל ימי גלוחם עם חמלכם שהוח הקב"ה
לים עמהם לעכו"ם לין שר כ"ל לח יהיו עומדים למי משרי מעלה לקבלו לחלוה דוגמה החשה ההיח שחהי' פרוסה מלים' ועכ"ז
תהיה פרוסה מהזויים: **ואין זבח.** עם שיהיה המקדש חכל ולין שם זבח לשמים לעכ"ל לין מלנה כ"ל לח יעבו מלנה להקניט
זה לעכו"ם: **ואין אפוד ותרפים.** מלח ולין משחם בשמים כלחלו חמר ולין מכשים וכ"ל עם כי לח יהיה ביניהם חוריס ותומים
לשחול בו עחידות עכ"ז לין מכשים כ"ל לח יבנו לחכי החכשים לשחול בהם עחידות והדבשים הלזה בשורה טובה ליטהלל שביימי
גלוחם לח יפרו לח חל עבודת שכי מעל' ולח חל העכו"ם ולח חל החכשים חף שיהיו חפכים הכלחה הבחיי' ומחזה והחומים
ותומים עכ"ז-לח יהי' כעכו"ם: (ה) **אחר.** כ"ל לחכ ימים רבים יפוגו בני ישרחל חל חלקם ולח ישקלו חת ה' לשחול מחנו לכבש
כי יפוג ויפכח שבינתו ביניהם: **ואת דויד מלכם.** וגם ישקלו חת מלך המשיח הבח מזכע דוד ומעמו ישקלו שלשלה כי הוח
ישחול בהם ולח ימלוך בהם עוד מלך משבע לחב לח כמו שלח שמלך עליהם ירבעם ושחר מלכי לפרים: **ופחדו אל ה'.** לז
יפחדו לחם ה' ולחם עוכו כ"ל לח ימחלו עוד כי יפחדו לחם ה' שלח יסיר שבינתו מביניהם ויפחדו לחם עוכו שלח ילחנו הפשעם עוכבו
ומובו ובקשו את ה' אלהיהם. ולח יבקשו לחם חת מלך המשיח הבח מזכע דוד ומעמו ישקשו שלשלה כי הוח
באחרית הימים. זה יהי' בסוף הימים היח הגחולי העחידה ביימי המשיח:

ד א שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי רִיב לַיהוָה עִם־יוֹשְׁבֵי
הָאָרֶץ כִּי אֵין־אֱמֶת וְאֵין־חֶסֶד וְאֵין־דַּעַת אֱלֹהִים בָּאָרֶץ: ב אָלָה
וְכַחֵשׁ וְרָצֹחַ וְגָנֹב וְנָאָף פָּרָצוּ וְדָמִים בְּדָמִים נָגָעוּ: ג עַל־כֵּן
תֶּאֱבַל הָאָרֶץ וְאֻמְלַל כָּל־יוֹשֵׁב בָּהּ בְּחַיַּת הַשָּׂדֶה וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם
וְגַם־דְּגֵי הַיָּם יֵאָסֵפוּ: ד אַךְ אִישׁ אַל־יָרֵב וְאַל־יוֹכַח אִישׁ וְעַמְּךָ
כְּמְרִיבֵי כֹהֵן: ה וְכָשַׁלְתָּ הַיּוֹם וְכָשַׁל גַּם־נָבִיא עִמְּךָ לָיְלָה וְדָמִיתִי
אִמֶּךָ: ו נִדְמוּ עַמִּי מִבְּלִי הָדַעַת כִּי אַתָּה הַדַּעַת מָאַסְתָּ

ת"א מלה וכחש. קידושין י"ב: ודמים בדמים. גיטין כ"ז: על כן. קידושין סח: ועמך. שבת קמ"ט קידושין ע"ג: וכמלא היום.
מ"ק י"ז: נמצות כ"ט: כדמו עמי. סוטה מ"ט: כי לחמה. יומא ל"מ: *נ"א כי־אתה

תרגום

ד א קַבִּילוּ פִּתְגָמָא דַיְיָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲרֵי דִינָא קֳדָם יְיָ עִם יָתְבֵי אַרְעָא אֲרֵי לֵית עָבְדֵי קוּשְׁטָא
וְלֵית גְּמִלֵי חַסְדָּא וְלֵית דְּמַדְלְבִין בְּדַחֲלְתָא דַיְיָ בְּאַרְעָא: ב יְיֵמָן לְשָׁבָךְ וְכַדְבִין וְקָטְלֵי
נַפְשָׁן וְגָנְבִין וְגַיְפִין וּמוֹלְדִין בְּנִין מְגַשְּׁשִׁי בַּבְרֵיהוֹן וְחוֹבִין עַל חוֹבִין מוֹסְפִין: ג עַל כֵּן מֶחֱרוֹב אַרְעָא
וְיִצְדֵּי כֹּל דְּיָתֵב בָּהּ בְּחַיַּת בָּרָא וּבְעוֹפָא דִשְׁמַיָּא וְאַף נוּנֵי יַמָּא יֶעֱרִין מִן עָלְמָא יִתְעַדָּאוּן: ד בְּרַם
עַל דְּאָמְרִין סָבַר לָא יַלִּיף וְלָא יוֹכַח נְבִיאָ וְעַמָּךְ נְצָן עִם מַלְפֵיהוֹן: ה וְתִתְקַלִּין בְּיוֹמָא וְיִתְקַלִּין
אַף נְבִיאָ דְשַׁקְרָא דִי עִמָּכוֹן כַּד בְּלֵילְיָא וַאֲבֵהִית בְּנִשְׁתְּכוֹן: ו אִשְׁתַּשִּׁיו עַמִּי מִבְּלִי דַעֲתָא אַנְתְּ דַּאֲלָהָךְ אַרְחִיק בְּנָךְ

רש"י

בני ישראל ביתי דאבעט במלכות שמים ובמלכות בית דוד ובבית המקדש הס"ד (מלכים ג' י"ב) מה לנו חלק בדוד כשמעתו למלכיך ישראל (שם) אל תקרא למלכיך אלא למלכיך ראה ביתך דוד (שם) זה בית המקדש ג"ר שמעון בן מנסיא אין מרחין פיתן טוב ליפרעאל עד שיחזרו ויבקשו שלשתן מאחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה' אלהיהם זו מלכות שמים ואת דוד מלכם כשמעתו ופחדו אל ה' וחל טובו זה בית המקדש כל"ת (דברים ג')

סתר הטוב הזה:

ד (ב) **אלה וכחש.** כשבעון בשקר: **פרצו.** ח"י ומולדין בעון מבני חבריהן: **ודמים בדמים נגעו.** ומוכין על חובין מוספין ולפי משמעו פרצו שגדר ופרצו שפיכת דמים עד שנוגע בס הרוג זה בזה חבירו:
(ג) **תאבל.** תחרב ויגדל בהבל בפ: **יאספו.** יזערון מן קלס חוביהון לגון כליון כמו אסף תאסיפם (ירמי' ח'):
(ד) **אך איש אל ירב.** אתם מתרין בבניכם אתם אלא יריבון מאחכם ולא יוכיחו מאחכם כמו שנאמר (בעמוס ג') שאמר לו אתאים כאן בית אל לא תוכחת על ישראל ולא תעוף על בית יפחק והוא בניהם ירבעם בן יואש שנאבק הוטב בימיו: **ועמך כמריבי כהן.** נאן עם מלפיהון שמכהנים הו בני טורחה כמו שנאמר ורו משפטיך ליעקב (דברים ל"ג): (ה) **וכשלת היום וגו'.** ואחקלון ביומא ויתקלון אף נביאי שקרא דעמכון כד גלוליו ומבאים כשאתכון ומצויים כניסויא שלכם: **נביא עמך.** נביאים שעמך. **ודמיתי.** כמו נדמו עמי כאלם

מצודת ציון

עומד כמו ויכלמו אל מדין (שופטים ז'):
ד (ב) **אלה.** ענין שבועה: **וכחש.** שקר: **פרצו.** ענין שבר הגדר: (ג) **תאבל.** ענין האסתה כמו תאבלה נבלה האלך (ישעי' כ"ד): **ואמלל.** ענין כריתה כמו כי אמלל אני (תהלים ז'): **יאספו.** ענין כליון ואבדון כמו אסף אסיפם (ירמי' ח'):
(ד) **אך.** ת"י בשם כ"ל נאמן' וכך לך עלמי ובשבי אתה (בהלותך כ"ע): **ירב.** מל' מריבה: (ה) **ודמיתי.** ענין כריתה כמו על מולך נדמה (ישעיה ע"ו): **אמך.** הכניסיה:

מצודת דוד

ד (א) **כי ריב לה'.** משל המקום יכוכח עם ישראל יבואי אשלח לך ואמר להם אמרי לאמך ריבי ריבו ואיכה יאמרו מה לאמם בעצם נאמרו: **כי אין אמת.** שבני אין באמת לא אמת ולא חסד ואין מי נותן לב לעשות אתם אלהים: (ב) **אלה וכחש.** כשבועת ומשקרים בשבועתם: **פרצו.** כ"ל פרצו גדר ומשמרת התורה: **ודמים.** הרבו לשפוך דם עד שנגעו דמי הרוג זה בדמי הרוג זה: (ג) **תאבל.** משמם הארץ ירככם כל היושב בה גם בחיות ועוף שהיה הכביסה וגם דגי הים יאספו ולא משאר מה בארץ והוא ענין נחמת והבלגה: (ד) **אך איש וגו'.** נחמת הוא אלו יריב עם חבירו ולא יוכיחנו כי כולם עושים הכע ואת להם להוכיח לזולתם: **ועמך.** משל המקום אל הנביא הנה בני עמך האת כעדת קרח שהיו מריבים עם אהרן הכהן ואתמו כמוכיחים ומדוע התנשאתם גו' ואתה עמו הכע: (ה) **וכשלת היום.** לכן תכשל בשוק היום וגם נביא השקר המייעד לך עוזה יכשל גם הוא עמך כמו הכשל בשמחת הלילי' ותכחיש כל הכניסיה שלך: (ו) **נדמו עמי.** הנה עמי נכלמו על כי לא ידעו לומרי: **כי אתה.** על שכהן לגמרי כמ"ש כי שפתי כהן ישמרו

וְאִמְאָסְךָ מִכַּהֵן לִי וַתִּשְׁכַּח תּוֹרַת אֱלֹהֶיךָ אֶשְׁכַּח בָּנֶיךָ גַּם־אָנִי׃
ז כְּרָבָם כֵּן חָטְאוּ־לִי כְּבוֹדָם בְּקָלוֹן אָמִיר׃ ח חַטַּאת עַמִּי יֹאכֵלוּ
וְאֶל־עֲוֹנָם יִשְׂאוּ נַפְשׁוֹ׃ ט וְהָיָה כָּעָם כַּכֹּהֵן וּפָקַדְתִּי עָלָיו דְּרָכָיו
וּמַעֲלָלָיו אָשִׁיב לוֹ׃ י וְאָכְלוּ וְלֹא יִשְׂבָּעוּ הִזְנוּ וְלֹא יִפְרָצוּ כִּי־
אֶת־יְהוָה עָזְבוּ לִשְׁמֹר׃ יא זְנוּת וְיַיִן וְתִירוֹשׁ יִקַּח־לֵב׃ יב עַמִּי בְּעֵצוֹ
יִשְׁאָל וּמַקְלוֹ יַגִּיד לוֹ כִּי רוּחַ זְנוּנִים הִתְעָה וַיִּזְנוּ מִתַּחַת אֱלֹהֵיהֶם׃
יג עַל־רָאשֵׁי הֶהָרִים יִזְבָּחוּ וְעַל־הַגְּבָעוֹת יְקַטֵּרוּ תַּחַת אַלּוֹן וְלִבְנֶה

*יתיר א׳ *קמץ בז״ק

ת״א ומסכת. סס עקידה סעב כ״ל: ולכלו. ינמוס ס״ל: זנות יומא ט״ז גיטין ק״ח: עמי. מכמיס מ״ב: כי רוס. קוכה כ״ב:

תרגום

אַף אֲנָא: ז כְּמָא דַאסְגִּיאוּ לְמֶחֱטֵי קֳדָמַי יְקָרְהוֹן בְּקָלָנָא חֲלִיפוּ:
ח בַּחֲנָיָא פִּסּוּ לְמֵיכַל חַטָּאת עַמִּי בְּדִיל לְאוֹסָפָא חוֹבִין עַל חוֹבֵי נַפְשָׁהוֹן: ט וִיהֵי כְּמָא דַּאֲשַׁוִּי
חִילוֹנָא כְּכָהֲנָא לַאֲפָקָא קִדְּשֵׁיהוֹן אַפֵּיס יַת יְקָרְהוֹן וַאֲשַׁוִּי דַּיְקִיר לְבַסּוֹד בְּדִיל לְאַתְפָּרָע
מִנְּהוֹן כְּאָרְחָתְהוֹן בִּישְׁתָּא וּכְעוֹבָדֵיהוֹן מְקַלְקְלָא אֲתֵיב לְהוֹן: י וְיֵיכְלוּן וְלָא יִסְבְּעוּן יִסְבְּנוּן נְשִׁין
לָא יוֹלְדִין בְּנִין אֲרֵי יַת פִּיקְחָנָא דַיָ שְׁבָקוּ וְלָא נְטָרוּ: יא זְנוּתָא וְחַמְרָא וְחֵיוָתָא שָׁלְטָא וּמַטְעֵי יַת
לִבְּהוֹן: יב עַמִּי דִי בְצָלֵם אָעֵיהּ שָׁאִיל וּמַדְמֵי דְחוּטְרֵיהּ מְחַנֵּי לֵיהּ אֲרֵי רוּחַ דְּטָעוּ אַטְעִיתִנּוּן
וּטְעוֹ מִבָּתַר פִּיקְחָנָא דֵאֱלָהֲהוֹן: יג עַל רֵישֵׁי טַנְרָיָא מְדַבְּחִין וְעַל רָמָתָא מַסְּקִין בּוּסְמִין

רש״י

סיומך ומזמח ואין מעמח בפיו: **(ו) אשכח בניך.** שאומן שעמהו על סר סוני נתנו בניהם ערבים תחת שבוהיהם לשמור מס שהורס: **(ז) כרבם כן חטאו.** כשרבו וגדלו כן הוסיפו לחטוח: **כן חטאו.** ל׳ עברים כן בכמה מקומות וכאשר יעגו חוחו כן ירבה (שמות ח׳) קרחו לשם כן שלמו מפניהם (לקמן י״ח) כל כמה שמניחים קורחין לשם לחזיקם כן הם היו בורחים מפניהם כרובה כן חטאו לפיכך כבודם בקלון חמיר: **(ח) חטאת עמי.** כל חטאת שבספר חרי עבר פחחין לפי שכולן דבוקין חוץ מאחד (מיכה ג׳) ראשית חטאת היא לבת ליון חטאוחיהן של עמי יאכלו חוחם נביחי הסקר שאחר לשם למעלה וכשל גם נביא עמך נעשו לשם כשני נמוח ואוכלין מה שהיו מכהנים רשויין לאכול: **ואל עונם.** של ישראל יהא הנביא נפשו והנביא עלמו מלפה שיביאו לו ממון וקרבנות לכפרה: **(ט) והיה כעם ככהן.** אני לאשים את העם עמיון ככהנים שהלוו חוחם מכהן לשם ולכן לוף אני מחלל את העם בחוחות כן ת״י: **(י) ולא יפרצו.** לא יגדלו בניהם: **(יא) זנות ויין ותירוש.** הזנוח והיין והחירוח שהם עשוקים בם לקח את לבם מאחרי: **(יב) בעצו ישאל.** בלשם שעשה מן **מקנו:** יגיד לו. של לבריו הוח שומע שאומרים לו נביאי הבעל בשם עבודה לילים: **(יג) אלון.** קילני״ח בלע״ז שגדל בו פרי שקורין גלמ״ך בלע״ז: **ולבנה.** עץ שקליפחו לבנה:

מצודת דוד

העם ומוכ׳ יצקנו מציכו (מלאכי ג׳) ולכן לאמר הוחיל ולאמה הכהן מלקח לה הדעת ולא למדה לה העם לכן גם אני לאמלח לחוכ מלכהן: **ותשכח.** על שהשכחת לה החוכ׳ חשכח גם אני לה מך בניך ולא לוכיע להם: **(ז) כרבם.** כפי מה שאני מוסיף לגדלם. כן מוסיפים הם למעול לי לכן לחליף כבודם בקלון כ״ל בחמורת הכבוד לחן להם קלון: **(ח) חטאת עמי יאכלו.** כ״ל לחיכם לומזים נדין כהוכ׳ ללמד לה העם וכך לומזים בכהוכ׳ ללאכל בשר חטאת עמי: **ואל עונם ישאו נפשו.** כ״ל מהכהנים נוסא נפשו כ״ל מגיאה לעון העם ללאמר מתי יחטא העם ויביא חטאת: **(ט) והיה.** לכן יהי׳ העם ככהן שיהיו בעוכיהם הוחיל וגם הכהנים הסמיכו: **ופקדתי עליו.** על כל לאחד לזכור דרכיו ומעול מעשיו לחשיב לו: **(י) ולא ישבעו.** כי אף אחר׳ בחעייס: **הזנו.** לכל בעילחם קולם זנות הוחיל והעה בחחשב׳ כעה לא לקיים מצות ס׳: **ולא יפרצו.** ולא יחרבו בניהם זנוח: **לשמר.** מלשמור: **(יא) זנות.** מכדם הזנות ומכרכם היין היקר והחדש כל לאחד מהם יקח לב הכהן כ״ל יעכיר שכלו כלאו שאר בלא לב להבין **אלהותם** לה העם: **(יב) בעצו ישאל.** שואל בחידות בלשם העצוי מעץ: **ומקלו.** בלשם העצוי מן המקל וכפל כדבר בחי״ם: **רוח זנונים.** לשון אחר של״ם העעה לותם מדרך השכל ולכן זו מחחת לנביאיהם: **(יג) יזבחו.** של העכו״ם:

וְאֵלָה כִּי־טוֹב צְלָהּ עַל־כֵּן תְּזֻנֶינָה בְּנוֹתֵיכֶם וְכַלּוֹתֵיכֶם תְּנָאַפְנָה:
יד לֹא־אֶפְקֹד עַל־בְּנוֹתֵיכֶם כִּי תְזֻנֶינָה וְעַל־כַּלּוֹתֵיכֶם כִּי תְנָאַפְנָה
כִּי־הֵם עִם־הַזֹּנוֹת יִפָּרֵדוּ וְעִם־הַקְּדֵשׁוֹת יִזְבָּחוּ וְעַם לֹא־יָבִין יִלָּבֵט:
טו אִם־זֹנֶה אַתָּה יִשְׂרָאֵל אַל־יֶאְשַׁם יְהוּדָה וְאַל־תָּבֹאוּ הַגִּלְגָּל
וְאַל־תַּעֲלוּ בֵּית אָוֶן וְאַל־תִּשָּׁבְעוּ חַי־יְהוָה: טז כִּי כְּפָרָה סָרָרָה
סָרַר יִשְׂרָאֵל עַתָּה יִרְעֵם יְהוָה כְּכֶבֶשׂ בַּמֶּרְחָב: יז חֻבָּר עֲצַבִּים

ת"א לא לִפקוד. קומה מ"ז: כי הם. סם מ"ו:

תרגום

תְּחוֹת בְּלוּשׁ וּלְבַן וּבוּטְמָא אֲרֵי מֵעִפֵּי טוּלֵיהּ עַל כֵּן מְזַנְיָן בְּנָתְכוֹן דַּהֲוָאָה לְכוֹן מִבְּנָת עַמְמַיָּא
וְכַלָּתְכוֹן דִּנְסִבְתּוּן לִבְנֵיכוֹן מִן עַמְמַיָּא גַּיְפָּן: יד לָא אַסְעַר עַל בְּנָתְכוֹן אֲרֵי מְזַנְיָן וְעַל כַּלָּתְכוֹן
אֲרֵי מְגַיְפָן אֲרֵי אִנּוּן עִם זָנְיָתָא מִסְתַּיָּעַן וְעִם נַפְקַת בָּרָא אָכְלִין וְשָׁתָן וְעִם דָּרָא דְּלָא אִסְתַּכַּל
בְּאוֹרַיְתָא הֲלָא אִתְרַטָּשׁ: טז אִם טָעָן אַתּוּן דְּבֵית יִשְׂרָאֵל לָא יִתְחַיְבוּן דְּבֵית יְהוּדָה וְלָא
תֵיתוּן לְגִלְגָּלָא וְלָא תִסְקוּן לְבֵית אֵל וְלָא תִשְׁתַּבְּעוּן לְשִׁקְרָא קֳדָם הוּא יְיָ: טז אֲרֵי כְתוֹרָא
דְּאִתְפַּטַּם וּבָעֵט כֵּן מָרַד בִּמְנֵי טוּבָא יִשְׂרָאֵל כְּעַן יְדַבְּרִנּוּן יְיָ כְּאִמַּר בְּחִיר בְּבִקְעָה: יז אִתְחַבַּר

רש"י

ואלה. לומ"ח בלע"ז שעניו מרובין ומוטעין לומו לגל: **על כן תזנינה בנותיכם.** על שאתם מתחברין לע"ז כמשפטי הגוים הקדמונים והגוים מתחברים עמכם ואתם הייתם מתחתנים גם ובנותיכם הטולות לכם מגוחיכם מוהגות כמנהג אתן ומזנות כן ח"י: **(יד) לא אפקוד על בנותיכם.** עוד לבודקן בזמים המרים כשחזניכם למה כי בעליהן עם זונות יפרדו וכאשר אין הזמים מוקה מעון אין המים בודקים את אשתו: **יפרדו.** ח"י מתחיגן לשון סיעה כלומר מתחברין אתם לשתות יין ומנאף חברו אצל עבמו פרוש' (יואל ג') שהם חביות יין: **ועם לא יבין ילבט.** אחרי שאיוכם מוהין לב להבין לפיכך מחלבטו ללקות בפורעות. לבוש לשון טורח הדרך וליאות משל ליצ"ר בלע"ז: **(טו) אם זנה אתה ישראל.** אל ילמדו בני יהודה דרכם ל"א אם זנה את ישראל אל יאשם יהודה אם זונה ישראל אין בני יהודה חייבין בכך ואיני מחייבך כמו שאמור למעלה (הושע ג') ואת בית יהודה אחרחם: **ואל תבואו.** בני יהודה הגלגל ובלבד שלא יבואו בני יהודה הגלגל שהם י' הפבעות עובדים ע"ז שנאמר כל רעתם בגלגל (לקמן ט') בגלגל הרבו לפשוע (עמוס ד'): **ואל תעלו בית און.** היו בית אל שהעמיד שם ירבעם את העגלים: **ואל תשבעו.** עמהם: **חי ה'.** כי אם חי ה' יאמרו לכן לפקר ישבעו (ירמיה ה') כאשר הם נשבעים בשקר היו מזכירין שם שמים וכאשר נשבעים באמת נשבעין בשם הבעלים: **(טז) כי כפרה סררה.** כתורת לחיתפטו' ובעט כן סרר ישראל מרוב מכילה ושמיה: **עתה ירעם.** מרעיח מלומלמים ככבש המרעה במרחב ולא כשור שהם שלוכסין לומו בשעורין וכרשיניו: **(יז) חבור עצבים אפרים.** נלמד לע"ז ולי לפשר לו לפרום לפיכך הנח לו אל תוכח מכיח ולא תוכח להוכיחו

מצודת ציון

שמות מילוחת: (יד) **יפרדו.** עניו הפרפה כמו הפרד לא מעלי (בכלחים י"ג): **הקדשות.** הזוחות כמו לא תהיה קדשה (דבריס כ"ג): **ילבט.** עניו כולבן ויניעה כמו ולוליב שפתים ילבט (משלי י'): (טו) **יאשם.** מל' חשמה: (טז) **סררה.** עניו מכידה: **ירעם.** מלשון מרעה: **במרחב.** במקום רחב: (יז) **עצבים.** כן יקראו העכ"ם על כי המה מעלידין לב

מצודת דוד

כי טוב צלה. כי כ"ף משם ללה עוב כי הוא מכוב' נעניפים ועוב לעמוד החתיו: **על כן.** הוא"ל והמניפים יולליס על ההניס לזנוח לעכ"ום לכן מלחו הנשות והכלוח מקום לזנות כי אין לוחה: (יד) **לא אפקוד.** לא לחזוב על עוחיכם אחר חזניכה לאלם להן בחולב וכן על כלוחיכם וגו' כי הן לוחות מלחניהן כי הם יולכו עם הזנות ויפרדו מן לניפים להחייחד עמהן: **יובחו.** זבחי שחתה לאהוב עמהן: **ועם לא יבין ילבט.** כ"ל והוא"ל והם עם אשר לא יבין לכן יולבע ויכשל: (טו) **אם זנה וגו'.** אם ישראל זנו אחרי עכ"ום אין זה לשמה על יהודה עם שע"י שנלחמו עמהם נמנעו לבא בב"המק שהוא בחלוחת יהוד' מ"ש לא הדיחם לאהר העכ"ום: **ואל תבואו הגלגל.** כ"ל לא הי' לך לבוא אל הגלגל מקום העכ"ום כמ"ש כל רעתם בגלגל (לקמן ט') וכאומר וכי ע"י יהודה אתם הגלגל היה לך לבוא בית און. והוא בית אל אל תעלו שהעמיד ירבעם את העגל ולכן נכתבו לגגלי: **ואל תשבעו.** לאהר שלוכיכם עובדים לה' אם לכם לשבוע בשמו כי לבד העובד את ה' לחוי לבבע בשמו כמ"ש לומו מעבוד וגו' ולדבק ובשמו תשבע (דברי' י'): לחבל מי שלוכו עובדו ונשבע בו לחבב לבזיון: (טז) **כפרה סררה.** כמו הפרה המולכת על האבוס הנה מבוא כל היא קוברת ומוכרת ואינה יולה למשוך בעול כן ישראל נה' מבוא כל ומשפעה מבוגה: **עתה.** לכן לכעם עתה כבבם הבועה במקום מבאת ומשועתם לגה ואינה לבקש עבד למלכות כ"ל מעתה למלכם משפעתם: (יז) **חבור.** הנה לפניהם נחבבר הרבה אל העגלים לכן הנח לו ואל תוכיחו כי א"א להוכיחו מהם:

אֶפְרַיִם הִנָּחֵלוּ: יח סָר סִבְאָם זְנוֹנֵה הֲזֹנוּ אָהֲבוּ הֵבוּ קָלוֹן מָגִנֶּיהָ:
יט צָרַר רוּחַ אוֹתָהּ בְּכַנָּפֶיהָ וְיֵבֹשׁוּ מִזִּבְחֹתָם:

ה א שִׁמְעוּ־זֹאת הַכֹּהֲנִים וְהַקְשִׁיבוּ ו בֵּית יִשְׂרָאֵל וּבֵית הַמֶּלֶךְ
הַאֲזִינוּ כִּי לָכֶם הַמִּשְׁפָּט כִּי־פַח הֱיִיתֶם לְמִצְפָּה וְרֶשֶׁת פְּרוּשָׂה
עַל־תָּבוֹר: ג וְשַׁחֲטָה שַׂטִּים הֶעְמִיקוּ וַאֲנִי מוּסָר לְכֻלָּם: ד אֲנִי
יָדַעְתִּי אֶפְרַיִם וְיִשְׂרָאֵל לֹא־נִכְחַד מִמֶּנִּי כִּי עַתָּה הִזְנֵית אֶפְרַיִם

*נ"א סטים *נ"א הֶעְמִיקוּ

ת"א ופשפש. פנהדרין ק"ג: כי. סוכה כ"ב:

תרגום

לְמַעְרָא בֵּית יִשְׂרָאֵל שָׁבְקוּ לְהוֹן יָת פּוּלְחָנָא: יח שַׁלְטוֹנֵיהוֹן אַכְּיוּ שִׁחָן מִן אוֹנָם בְּבֵן טָעוּ וְאִתְפְּגִיעוּ בָּתַר זְנוּתָא רְחִימוּ דְּתַיְתֵי לְהוֹן קָלָנָא רַבְרְבֵיהוֹן: יט עוֹבְדֵי רַבְרְבֵיהוֹן לָא חַבְּזִין בְּמָא דְּלֵית אֶפְשָׁר לְמֵצַר רוּחַ בִּכְנָף בְּעָן אִיתֵי עֲלֵיהוֹן קָיְמָה וְיֶהֱתַיְן מֵאֲגוֹרֵי מַעֲוָתְהוֹן:

ה א שְׁמַעוּ דָּא כָּהֲנַיָּא וְקַבִּילוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל וּבֵית מַלְכָּא אֲצִיתוּ בָּלָא לְכוֹן לְמִדַּע דִּינָא אֲרֵי תְּקָלָא הֲיִיתוּן לְמַלְפִיכוֹן וְכִמְצָדָא דְּפָרִיסָא עַל טוּר רָם: ב וְדִבְחָן לְמַעֲוָן מַסְגָּן וַאֲנָא מֵיתֵי יְסָרִין לְכֻלְּהוֹן: ג יָדַעְתִּי גְּלָן עוֹבָדֵי דְּבֵית אֶפְרַיִם וּדְבֵית יִשְׂרָאֵל לָא מְשַׁתְּרִין מִן קֳדָמַי אֲרֵי כְעַן

רש"י

כי לא יועיל: (יח) סר סבאם. נעשה משחיתם זר מעליו: סר. לשון זר כמו (ירמיה ב') סורי הגפן נכריה כלומר סר ממקומו ונהפך לאחר: סבאם. משתה יינם שהיה עם הזונות: אהבו הבו קלון. הזמינו להם קלון: הבו. לשון הזמנה כמו שבה נבוא (ברחשית י"ח) הבה נרדה (שם) הבה נחכמה (שמות א'): מגניה. שריה ומלכיה: (יט) צרר רוח אותה בכנפיה. נדבק שרוח בכנפיה כעוף שהוא מניחתו לשכון על שמליכו למרחוק כן יבאו שחויזים עליהם ויגלוס ונלוה ות: ויבשו מזבחתם. מזבחי קועבותם שתין פוניס תליהם כאשר יאמר חטאת תטאה כן יאמר זבח יזבח מן המקומות שהיו זובחים שם וכח"י מתיבורי חועבהתון ומדרש תנחומת מלאתי ל' לגדוה כאדם המחייס על חיס המקיומו חייך שאני זורקה לך בכנפיך כך המקרש הזה מחייס על ישראל קנאתי קשורה ואתמי להנקס בתאריה ויבושו ממעשיהס:

ה (א) כי לכם המשפט. משפט היסורין עליכס בית המלך כי אתס הייתס פח על המצפה ורשת על הבור על שני הריס הללו הושיבו פרדסאות לשמור שלא יעלו ישראל לרגל לבית המקדש: (ב) ושחטה שטים העמיקו. משך שטיותס העמיקו אני ממרחי כל שתיטו עולה לרגל עובר בעשה ושס נזרו כל העולה לרגל ישרב שרי שהעמיקו יותר ממני: שחטה. לשון וזבח שחוט (מ"ח י') כמשך ונעוה וי"מ לשון שחיטה וזבחים לע"ח: ואני מוסר לכלם. ולא אני חייסרס ביסורין אלין מוסר לכולס: (ג) כי עתה הזנית אפרים. על ידי שהעמיקו בזמלכיהן שהיו מעכבין אותן מלעלות לרגל עמד זה ובעל פרדסאו' ולא עלו הושע נן אלה היו חולין שקלקלה במלכיהן שהיו מעכבין אותן מלעלות לרגל עמד זה ובעל פרדסאו' ולא עלו

מצודת דוד

(יח) סר סבאם. מיד כשסר משליהם שכרות היין לא עשקו בזמם ע"ס וכל היום לו הם שכרים לו עתידים לשכ"ס: אהבו הבו קלון מגניה. מלכיה יקללו מגיניהם כי הם למנן ומשפה לכל העם וכן כי לה' מגנתנו (תהלים פ"ט) והמקנא מקומם וכ"ל מלכי' שהסבו הקלון הזה והם נתנו לותו לב העם כ"ל שם העיקום לב היין ולכל השכ"ס ושמה דמכי קלון ובזיון: (יט) צרר רוח. כ"ל הרוח קשר שם עלמו לב העזה בכנפיה להוליכם מכר בגולה ולא יבושו מן הזבחים שעשו לב השכ"ס כי לא ימלט נפש עזר וקץ המה לנפשם ולבליעם:

ה (א) שמעו זאת. מיקר למעלה לומר הדבר שהתרתי שמעו וגו': כי לכם המשפט. על בית המלך לתת הדעת המשפט: כי פח. על כי מלכי ישראל העמידו שומרים על כל מעבר ועל כל מבוך לבל יניחו מי לעלות בגבולים לב"המק לבן לתת לתם היתה ליכשל בהם ולבזה לבלבד עצות: (ב) ושחטה שטים העמיקו. כ"ל העם המעיט מדרכי ה' העמיקו הרבה לשחוט לבע"ם כי המלכים מנעום לבל מלכת לב"המק ופס נתנו בחיכסם הוסיפו הרבה לזנות לבע"ם ולכן לחתין לתי מוסר יסורים לכולם למלכים ולהעם: (ג) אני ידעתי אפרים. יודע לתי מה בלב תפרים שעובד ע"ס מכוע בחיכתו: וישראל וגו'. כפל הדבר בח"ס: לא נכחד. לא נחבא ממני משחטתם לבעם: כי עתה. כ"ל פס כי מחמלה היה קלם לחוס ע"י המלך הזה עתה כשמלך הושע בן אלה ובעל המשחיתים את

נִטְמָא יִשְׂרָאֵל׃ ד לֹא יִתְּנוּ מַעַלְלֵיהֶם לָשׁוּב אֶל־אֱלֹהֵיהֶם כִּי רוּחַ
זְנוּנִים בְּקִרְבָּם וְאֶת־יְהוָה לֹא יָדָעוּ׃ ה וְעָנָה גְאוֹן־יִשְׂרָאֵל בְּפָנָיו
וְיִשְׂרָאֵל וְאֶפְרַיִם יִכָּשְׁלוּ בַּעֲוֹנָם כָּשַׁל גַּם־יְהוּדָה עִמָּם׃ ו בְּצֹאנָם
וּבִבְקָרָם יֵלְכוּ לְבַקֵּשׁ אֶת־יְהוָה וְלֹא יִמְצָאוּ חָלַץ מֵהֶם׃ ז בַּיהוָה
בָּגָדוּ כִּי־בָנִים זָרִים יָלָדוּ עַתָּה יֹאכְלֵם חֹדֶשׁ אֶת־חֶלְקֵיהֶם׃ ח תִּקְעוּ
שׁוֹפָר בַּגִּבְעָה חֲצֹצְרָה בָּרָמָה הָרִיעוּ בֵּית אָוֶן אַחֲרֶיךָ בִנְיָמִין׃
ט אֶפְרַיִם לְשַׁמָּה תִּהְיֶה בְּיוֹם תּוֹכֵחָה בְּשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל הוֹדַעְתִּי

ת"א לכו. יצמות ק"ב: בכ'. סם י"ז קיזופין ע': עמם. קיזופין סם:

תרגום

טָעָן בֵּית אֶפְרַיִם אִסְתַּאֲבוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ ד לָא שָׁבְקִין עוֹבָדֵיהוֹן לְמֵיתַב לְפוּלְחָנָא דַּאֲלָהָהוֹן
אֲרֵי רוּחַ דְּטָעוּ בֵּינֵיהוֹן וְאוּלְפָן מִן קֳדָם יְיָ לָא תְבָעוּ׃ ה וְיִסְמָךְ יְקָר יִשְׂרָאֵל וְאַנּוּן חָזַן
וּבֵית יִשְׂרָאֵל דְּבֵית אֶפְרַיִם וְתִקְלִין בְּחוֹבֵיהוֹן יִתְקְלִין אַף דְּבֵית יְהוּדָה עִמְּהוֹן׃ ו בְּעָנְהוֹן וּבְרָחֲמֵיהוֹן
דַּהֲבִין לְמִתְבַּע אוּלְפָן מִן קֳדָם יְיָ וְלָא יַשְׁכְּחוֹן סְלִיק שְׁבָנְתֵּי מִנְּהוֹן׃ ז בְּמֵימְרָא דַיְיָ שַׁקְּרוּ אֲרֵי בְנִין
מְבָּנָת עַמְמַיָּא קַיְמוּ לְהוֹן בְּעַן אַיְתֵי עֲלֵיהוֹן עַמְמִין וְרִיח בִּירִיח וְיִבְזוֹן יַת פִּירֵי אַרְעָהוֹן׃ ח נְבִיָּא
אֲרִימוּ קָלְכוֹן כְּדִשּׁוֹפָרָא אִתְנַבִּי דַּיְיתוּן עֲלֵיהוֹן עַמְמַיָּא קְטוֹלִין עַל דַּאֲמַלִּיכוּ יַת שָׁאוּל דְּמַבָּעֲתָא אַצְוְחוּ
כַּד בַּחֲצוֹצְרְתָּא אֲמַרוּ דַּיְיתִין עֲלֵיהוֹן מַלְכִין כְּמַשַּׁרְיָתְהוֹן עַל דְּלָא קַבִּילוּ לְפִתְגָמֵי שְׁמוּאֵל
דְּמֵרְמָתָא בַּסְּרוּ עֲלֵיהוֹן יַבָּבוּת עֲבָדֵי קָרְבָא עַל דְּשַׁקְּרוּ בְּמֵימְרִי וְאִסְתָּחֲרוּ לַאֲחוֹרָא מִבָּתַר פּוּלְחָנִי
וְלָא פְּלַחוּ קֳדָמַי בְּמִקְדְּשָׁא דִּי בַאֲרַע שִׁבְטָא בִנְיָמִן׃ ט בֵּית אֶפְרַיִם לְצַדּוּ תֶּהֱוֵי בְּיוֹם תּוּשְׁלֻמַת

רש"י

לפיכך גלו כי עתה מזנים אפרים ואין לפס לחלוה במלך כן למדתי בספר עולם: **(ד) לא יתנו מעלליהם.** לא יעזבו דרכם כמו (ברמזים ל"ל) ולא נתנו מלכים להרע עמדי (במדבר כ"ל) ולא נתן סיחון (שיר ג') נתן רימו: **(ה) וענה גאון ישראל.** (ויתלך) יקרא דיסרחל כמו (שמות י') לענות מפני לשון עמי וכסנעה: **בפניו.** וליעון חזן ולומס בן לברע פירסו לשון עדות בבא לפס פורעניות יעיד בפס **ובפיפס בגון** וגופס שהיו מתגאין ועוברין על רצוני: **(ו) בצאנם ובבקרם.** בקרבנותיהם: **חלץ.** כשמע כמו (ש"ב ג') וקח לך את חלילפס בגדיס שפשמע מעליהם: **(ז) בנים זרים ילדו.** שנתחתנו בגויס: **יאכלם חדש.** מהם **חצי:** **(ח) תקעו שופר.** שיזהרו לפשער מן חרב שגייסות שיבואו עליהם: **הריעו בית און.** לאחריך הגיים סולך לאחר בנימין זאת שריעו בבית און וי"ת תקעו שופר בשורת חרב בא בעון שפמליכו עליהם את שמול שהיה בגבע ולא שמעו לקול שמואל שהיה מן הרמה ומלכיהם גרמו להם לשוב מאחרי לגון ירבעם וחביריו שריעו עליהם און ושבר גדול: **אחריך בנימין.** על שאחריהם וחזרתם לאחור מלעלות לרגל לבית המקדש **שהיו** בחלקו של בנימין לאחריך בנימין על לאחוריך את בנימין: **(ט) לשמה תהיה ביום תוכחה.** כשתבא להתווכח עמהם ישמעו ויהיו תוהים ואין מעשה בפיהם למה כי: **בשבטי ישראל הודעתי (תורה) נאמנה.** והם עברו עליה: **אפרים לשמה וגו'.** ר' לחנה בשם ר' לסא בר חנינא לאחר ביוס שיתווכח עמהם הקב"ה בדין לא יהיה להם

מצודת ציון

מלמדוסם (ליוד ע"ו): **(ד) לא יתנו.** לא יעזבו וכן ולא נתן סיחון (במדבר כ"ל): **מעלליהם.** מעשיהם: **(ה) וענה.** ענין הכנעה והפצלה כמו מלחם לענות מפני (שמות י'): **גאון.** מל' גלוי וזמומות: (ו) **חלץ.** ענין הסרמה והסרה כמו לדיק מלכה מחלץ (משלי י"ל): (ז) **חלקיהם.** כן יקרא לחמוה הסדם כמו ותחלק לה המלק (עמוס ז'): (ח) **חצצרה.** שם כלי נגון: **הריעו.** מל' תרועה וכמוה קול: (ט) **לשמה.** מל' שממון: **תוכחה.** מל' ויכוח:

מצודת דוד

מזמון לבו ונעשה מעללו כן **מהל:** **(ד) לא יתנו.** לא **יתנו** מעשיהם לשוב אל ה' כי **ים** בקרבם רוח זנות **אל** **בליהם** ואיכם רוצים לדעת את ה': **(ה) וענה.** יכנע **גאון ישראל בפניו כ"ל** בעיניו יראה הפצלה והכנעה בלומו: **יכשלו בעונם.** יציל עליהם מכשול בגאוה שלהם: **גם יהודה וגו'.** **גאם יפשלו** פלאום: **(ו) בצאנם.** שם כי יבלו בני יהודה **אל** ב'**מקו** לבלום בני ה' עם הצאן קבנות ע"ז לא יהיה נמלא להם כי מנין מהם וכן שכיוצא מציניהם: **(ז) בה' בגדו.** מכדו **בה' כי ילדו** בנים זרים שהם **עתה.** כ"ל בזמן קרוב כמו **הסדם** המוכן לכם זאת **אם** לא הוה יפכל לומס ואת מלקח **מדומיהם** כ"ל בימי **הסדם** הזה יקבלו בשמלה מהכה: **אחריך בנימין.** להזהיר **מסכה הגיסום** בשלים: **חצצרה.** מוסב על **מקעו** לומר **מקעו** בשמלות בכמה להיות בשמיעה **מהכה:** **תוכחה.** ביום שתתווכח עמהם על רוע **מעשיהם:** **בשבטי ישראל.** **בשהשבטים** שלנים על שפתי

נֶאֱמָנָה: ס הָיוֹ שָׂרֵי יְהוּדָה כְּמַסִּיגֵי גְּבוּל עֲלֵיהֶם אֶשְׁפּוֹךְ כַּמַּיִם
עֶבְרָתִי: יא עָשׁוּק אֶפְרַיִם רְצוּץ מִשְׁפָּט כִּי הוֹאִיל הָלַךְ אַחֲרֵי־
צָו: יב וַאֲנִי כָּעֵשׁ לְאֶפְרַיִם וְכָרָקָב לְבֵית יְהוּדָה: יג וַיַּרְא אֶפְרַיִם
אֶת־חָלְיוֹ וִיהוּדָה אֶת־מְזוֹרוֹ וַיֵּלֶךְ אֶפְרַיִם אֶל־אַשּׁוּר וַיִּשְׁלַח אֶל־
מֶלֶךְ יָרֵב וְהוּא לֹא יוּכַל לִרְפֹּא לָכֶם וְלֹא־יִגְהֶה מִכֶּם מָזוֹר: יד כִּי
אָנֹכִי כַּשַּׁחַל לְאֶפְרַיִם וְכַכְּפִיר לְבֵית יְהוּדָה אֲנִי אֲנִי אֶטְרֹף וְאֵלֵךְ

ת"א עשוק. סנהדרין כ"ז: וילך. סנהדרין ל"ג: ומלך. כ"ה ל"ח:

תרגום

חַזְבִין בְּרַם בִּשְׁבָטָא דְיִשְׂרָאֵל הֲווֹ רַבְרְבֵי יְהוּדָה כְּמִשַּׁנֵי תְּחוּם עֲלֵיהוֹן אֶשְׁפּוֹךְ
כְּמַיָּא חֵמְתִי: יא אֲנִיסִין דְּבֵית אֶפְרַיִם כְּבִישִׁין בְּדִינֵיהוֹן אֲרֵי אִתְפְּנִיאוּ דַּיָּנֵיהוֹן לְמִטְעֵי
בָּתַר מָמוֹן דְּשָׁקָר: יב וּמֵימְרִי בְּעָשָׁא לְדֵבִית אֶפְרַיִם וּכְרִקְבָּא לְדֵבִית יְהוּדָה: יג וַחֲזָא אֶפְרַיִם
יָת מַרְעֵיהּ וִיהוּדָה יָת מַכְאוֹבֵיהּ וַאֲזַלוּ דֵּבִית אֶפְרַיִם לְאַתּוּר וּשְׁלַחוּ לְמַלְכָּא דְיַיתֵי לְאִתְפְּרָע לְהוֹן
נְבִיָּא אֶמַר לְהוֹן הוּא לָא יָכִיל לְאַסָּאָה לְכוֹן וְלָא יְנִיחַ מִנְּכוֹן מַבָּאוֹב: יד אֲרֵי מֵימְרִי כְּלֵיתָא
לְדֵבִית אֶפְרַיִם וּכְבַר אַרְיֵוָן לְדֵבִית יְהוּדָה אֲנָא בְּמֵימְרִי אֶקְטוֹל וְאֶעְדֵּי אֲרֵים גְּבוּרְתִּי וְלֵית

רש"י

פהמון פס שהרי בשבטים חולמני שהלוין אין להם חלק מולא כשגלו עשרה משבטים לא גלו יהודה ובנימין והיו עשרה משבטים לוחרים מפני שהם בני פלגין שלו לא הגלה לוחן משום פניס יש בדבר והם ושלוש הין משום פניס אלא עליון לא נתגלגלה בהחם כיון שהחעלו גלו מ שחמו י' משבטים מלין מעמה בפיהם ולחמרו הה אלמא הה חקיף הה קשוט דאפי' לבני ביתיה לא נסיב ליפין לקייס מה שמ' בשבטי ישראל חולחתי נאמנה: (י) כמסיגי גבול. כאדם המעביק גבול חבירו כך הם מסרו ללכת בדרכי ישראל חברים המלכים לפיכך עליהם אשפוך וגו' וכחשמעו היו גוזלים שדות לך קשה בעיני כי היה לו לכחוב מסיגי גבול ולא כמסיגי: (יא) עשוק אפרים. ביה המומות: רצוץ משפט. מיוסר ביסורים ולחה לו כל זאת כי הוא רלה וללך לחרי לוחות מלחות של נבילי הבעל: (יב) וכרקב. חולעת המוכלת העץ ומוחקתו: (יג) מזרו. לשון חולי: וילך אפרים אל אשור. זה הוא שנחן חלה שהיה לו לעבד ויושב ויתרוול (מ"ב י"ז): וישלח. יהולה: אל מלך ירב. זה לחז שנחן שחד לחבלה פלחסר לעזרו על רלין מלך ארם ופקח בן רמליהו (מ"ב ט"ז): והוא לא יוכל לרפא לכם. מהרבה גדודים מפלשתים וערביים שבחו על לחז כמו שמפורש בדברי הימים (ב"ב כ"ח) כי חלק לחז לח בית ס' וגו' ויהן למלך לשור ולח לעזרה לו: ולא יגהה מכם מזור. לח יסיר מכם מכלוב ולחומר לחי שהוח מן המיבות הספוכות לשון כלחבר הוגה מן המסילה (ס"ב כ') הורו והוגו מלב (ישעיה י"ע) הגו סיגים מכסף (משלי כ"ה):

מצודת דוד

ישבחל זה הועלתי החמת דבלי שכן היה כמו שחמרתי עליהם: (י) היו שרי יהודה. ועכ"ז לח לקחו שרי יהודה מוסר ולחזרו בדרכי עשרה משבטים כמו המסיגי גבול כעשו לאחוז מעלו ולכן גם עליהם לשפוך כמים עברתי: (יא) עשוק. הלא כלו שלשבטים עשוק בית המוער וכאשר בחשבטו פוטעניות על כי הלה לילכה אחר לוחה לוחות של ירבעם בדבר ענלי זהב ועשה מחנת לוחם כ"ע גם הוא חבץ זה ועם כי יהודה כאה העון והגמול לא לקח מוסר: (יב) ואני כעש. לכן כמו שהיה כעש לאפרים לכלותו ולאבדו כן להיה ככקב לבית יהודה: (יג) וירא. ואשר ירלה אפרים בחמו לח חלי לבחו ויהודה בחמו מכאובו: וילך אפרים. הוא הושע בן אלה שעלה על מלך אשור שיהיה לו לעבד: וישלח. על יהודה הנזכר ילחמר כי אחז שלח למלך אשור לעזור לו מול רלין ופקח כמ"ש (בחמ"ב ט"ז): לא יוכל לרפא. כ"ל לא יהי' כך לעזר: ולא יגהה. לא ירבח מכם המכה כ"ל לא יחיל מחכם מכחבה: (יד) כי אנכי. כי אני אהיה כאחל מול אפרים וגו' ואני אחכפש ואלך לי עם הפקח ואחח לוחו ואין מי מציל מידי כ"ל אם אני אחמוך בנבעתם מה יעזור להם אשור:

אֶשָּׁא וְאֵין מַצִּיל: טו אֵלֵךְ אָשׁוּבָה אֶל־מְקוֹמִי עַד אֲשֶׁר־יֶאְשְׁמוּ
וּבִקְשׁוּ פָנָי בַּצַּר לָהֶם יְשַׁחֲרֻנְנִי:

ו א לְכוּ וְנָשׁוּבָה אֶל־יְהוָה כִּי הוּא טָרָף וְיִרְפָּאֵנוּ יַךְ וַיַּחְבְּשֵׁנוּ:
ב יְחַיֵּינוּ מִיֹּמָיִם בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יְקִמֵנוּ וְנִחְיֶה לְפָנָיו: ג וְנֵדְעָה נִרְדְּפָה
לָדַעַת אֶת־יְהוָה כְּשַׁחַר נָכוֹן מֹצָאוֹ וְיָבוֹא כַגֶּשֶׁם לָנוּ כְּמַלְקוֹשׁ
יוֹרֶה אָרֶץ: ד מָה אֶעֱשֶׂה־לְּךָ אֶפְרַיִם מָה אֶעֱשֶׂה־לָּךְ יְהוּדָה
וַחַסְדְּכֶם כַּעֲנַן־בֹּקֶר וְכַטַּל מַשְׁכִּים הֹלֵךְ: ה עַל־כֵּן חָצַבְתִּי

ת"א ימיינו. שם קהלתין ל"ז: נדפה. נכנוס ו': כשחר. מעניית מה שם ו': ומקדמי. נכנוס ל"ע: על כן. מעניית ה':

תרגום

דְּמִשְׁתַּבְּ: טו אֲסַלֵּק שְׁכִנְתִּי אֲתוּב לְמֵדּוֹר קוּדְשִׁי דִּי בְשְׁמַיָּא עַד דְּיִדְּעוּן דְּחָבוּ וְיִבְעוֹן מִן
קֳדָמַי כַּד תְּעִיק לְהוֹן יְבָעוּן דְּחַלְתִּי:

ו א יֵימְרוּן אֱתוּ וְנִתּוּב לְפוּלְחָנָא דַיְיָ אֲרֵי הוּא דִי מְחָנָא וְסַפְנָא וְדַאֲתֵי עֲלָנָא תְּבַר יָתַי לָנָא:
ב יְחַיֵּינָא לְיוֹמֵי גָּחָמְתָא דַעֲתִידִין לְמֵיתֵי בְּיוֹם אֲחָדוּת מֵתָיָא יְקִימִנָּא וְנֶחֱי קֳדָמוֹהִי: ג וְנֵילַף
נִרְדּוֹף לְמִדַּע יָת דְּחַלְתָּא דַיְיָ כִּנְהוֹר צַפְרָא דְמַקְשִׁיט בְּמִפְקֵיהּ וְייֵתֵן בִּרְכָן לָנָא כְּמִטַּר מַנְּבַּר
כַּלְקֹשָׁא דְמַרְוֵי אַרְעָא: ד מָן קֳדָם דִּין דְּקִשׁוֹט מָא אֶעְבֵּד לְכוֹן דְּבִית יְהוּדָה וְטִבְוָתְכוֹן כַּעֲנַן
צַפְרָא וּכְטַלָּא דְמוֹהִי פָּסִיק: ה עַל כֵּן דְּאוֹרַהְתִּנּוּן בְּשְׁלִיחוּת נְבִיֵּי וְלָא חָבוּ אַיְתֵיתִי עֲלֵיהוֹן

רש"י

(יד) **אשא ואין מציל.** מפני מה הטרף: (טו) **אלך.** מסתלק מהם ומשובה אל המקום: **עד אשר יאשמו.** יחזיקו עצמם כאשמים להודות על מעשהם: **ישחרנני.** יבקשוני:

ו (א) **לכו ונשובה.** יאמרו לכו ונשובה וגו': יך. למען הוכה הוא. הוא מכה ומוכיח ומוא יחבשנו: (ב) **יחיינו מימים.** יחזקנו מפחי פורענויות שעברו עלינו מפחי מקדושי שהרגו: **ביום השלישי.** בעוון הגיות הפלישתי: **יקימנו: מימים.** מפחי עגיות שעברו עלינו: **ביום השלישי.** בעת הפלישתי: (ג) **לדעת את ה'.** בתמת ובאמת נכוונים כשחר זה תמר נכון מוצאו: **ויבוא כגשם לנו.** כגשם הבא להיות מיום לעולם שהו יבא להורות חיים שיבאו לנו: **יורה ארץ.** ירוה ארץ: (ד) **מה אעשה לך.** מפני מה הדין אין תולין מפפטיך לאור: **וחסדכם כענן בקר.** כל טובתכם ולקחכם חיים כלום: (ה) **על כן חצבתי בנביאים.** על אשר מנבאתי

מצודת ציון

(טו) **ישחרנני.** ענין דריפה כמו שומר שחר (שם י"ל):
ו (א) **לכו.** הוא ענין לכון זכו: **יך.** מל' הכאה: **ויחבשנו.** ענין קשירה. המעלי' על המכה והשבירה כמו ולכשבכם לא תצטמא (יחזקאל ל"ד): (ב) **יחיינו.** ענין כפולה כמו עד חיוסה (יהושע ה'): **מימים.** כ"ל מהעתים: (ג) **נרדפה.** ממ נלמון שלמה על מנהגיה ההשתלשלות: **כשחר.** הוא לון הבוקר: **נכון.** נכון ומוכנם: **מצאו.** מל' ילידה: **כמלקוש.** הוא המעט המלומר היוכד על הקמין ועל המלילות כמו בעד מלקוח (משלי כ"ז): **יורה.** ענין שניעה כמ"ש והוא הפוך כמו ירוה שהוא ענין כמו כען שניעה הוא (ישעי' כ"ח): (ה) **חצבתי.** ענין כריתת

מצודת דוד

(טו) **אלך.** מסתלק שכינתי מהם ומשובה אל מקומי השמים: **עד אשר יאשמו.** עד שיכירו בעצמם שהם בשמים ויבקשו פני למחול להם: **בצר.** הכה בעת יגל להם ידכשו לומי ולא ימצאו לבנגם:
ו (א) **לכו ונשובה.** מוסב למעלה לומר הכה בעת יגל להם ילמרו כה זה לזה לכו ונשובה אל ה': **כי הוא טרף.** ולא נכם ירו בגב המוכ: **וירפאנו.** והוא יכפא לומנו כי הכל ממנו ובידו: **יך.** הוא הכה לומנו והוא ירוה מחנושם על המכה וכשל הדבר נמ"ש: (ב) **יחיינו מימים.** הנה שלח לנו לפושה משני העתים בעבנו עליהו הוא גלות מלרים וגלות בבל: **ביום השלישי.** בעת הפלישתי בגאולה העתידה יקימנו מן הכפילה ונחיה לפניו עד בולה כי לא נצוח עוד לגולה: (ג) **ונדעה.** לז נדעה לוך נרדפה לדעת לת ה': **כשחר נכון מצאו.** כ"ל כמו הבוקר כשהול הלדם מתלה לוהו הוא בעוה שילל השמש על הלרץ ויכלוה כן יהי' הכוהף לדעת לת ה' נכון ובעוה שיולהו: **ויבוא.** לב עוד יבוא לנו כשניבת מי הגשם וכמלקוש המכוה לת הלרץ ומשניע': (ד) **מה אעשה לך.** כ"ל לחבל עתה הוהיל ולוך שב לבי מהו בעוכה ולחכוחך שתעבה לך הבל לוך לכם זכות כי הקדכם הוא בענן בוקר שלוך מניל הגשם כי כן תמם מכלים תפך ולוך כל עלומה: **וכטל.** כמו הטל היוכד בהשכמה שנהום השמש יפסק ולת"כ ומשכים בבוקר והולך מיד כן תמם לף הם תעבו מה מן יעיבה לא תלמוז בה זמן מכוכה: (ה) **על כן.** הוהיל וכן דכיכם לכן חלבתי לכם דבכי ע"י הנביאים להייניר לחכם לדרך העכוה ולבל לא הועלתי כי הנבתי לת הנביאים ע"י לחתי בי כ"ל הגאולה היתה קבה להיות נתכנים על ידכם כי כן הכנו לת זכרם

בַּנְּבִיאִים חֲרַגְתִּים בְּאִמְרֵי־פִי וּמִשְׁפָּטֶיךָ אוֹר יֵצֵא: ו כִּי חֶסֶד
חָפַצְתִּי וְלֹא־זָבַח וְדַעַת אֱלֹהִים מֵעֹלוֹת: ז וְהֵמָּה כְּאָדָם עָבְרוּ
בְרִית שָׁם בָּגְדוּ בִי: ח גִּלְעָד קִרְיַת פֹּעֲלֵי אָוֶן עֲקֻבָּה מִדָּם:
ט וּכְחַכֵּי אִישׁ גְּדוּדִים חֶבֶר כֹּהֲנִים דֶּרֶךְ יִרְצְחוּ שְׁכֶמָה כִּי זִמָּה
עָשׂוּ: י בְּבֵית יִשְׂרָאֵל רָאִיתִי שַׁעֲרִירִיָּה שָׁם זְנוּת לְאֶפְרַיִם
נִטְמָא יִשְׂרָאֵל: יא גַּם־יְהוּדָה שָׁת קָצִיר לָךְ בְּשׁוּבִי שְׁבוּת עַמִּי:

*שעוריה קרי

ת"א והמה. סנהדרין ל"מ: נגעת. מכות י': וכחכי. שם: גם. מגילה י"ד עכ"ין ל"ג: כשפלי. מגילה ג':

תרגום

קְטוֹלִין עַל דַּעֲבַרוּ עַל מֵימַר רְעוּתִי וְדִינִי כְּנָהוֹר נָפֵק: ו אֲרֵי בְעִבְדֵי חִסְדָּא רַעֲוָא קֳדָמַי
מִסְּדַּבַּח וְעִבְדֵי אוֹרַיְתָא דַּיָּי מִסְפַּקְּ עֲלָוָן: ז וְאִנּוּן כְּדָרֵיָא עֲבַרוּ עַל קְיָמִי וּבְאַרְעָא טָבָא
דַּחֲבִית לְהוֹן לְמֶעְבַּד רְעוּתִי תַּמָּן שַׁקְּרוּ בְּמֵימְרִי: ח גִּלְעָד קִרְיַת אֲנָסִין בְּנָכְלִין אֶשְׁתִּין דַּם זַכַּי:
ט וּכְמָא דִי מְצַפֵּי אֱנָשׁ לְמַשְׁרָיָן אִתְחַבְּרוּ אֲנִּין וְכַהֲנַיהוֹן בְּאוֹרְחָא חַדָּא קְטָלִין נַפְשָׁן כְּחַד
חַד אֲרֵי עֲצַת חֲטָאִין עֲבָדוּ: י בְּבֵית יִשְׂרָאֵל חֲזֵיתִי שְׁנוּ אֲשִׁנְיוּ תַּמָּא דְּגִיזַ עִמְּהוֹן דְּלָא
לְמִסְלַח לְמַעֲוָתָא חָבוּ אִנּוּן לְמִמְעֵי בָּתַר עֲגָלָא בְּבֵית אֵל הַמָּן טָעוּ בֵּית אֶפְרַיִם אִסְתָּאֲבוּ
בֵּית יִשְׂרָאֵל: יא אַף דְּבֵית יְהוּדָה שְׁרִיאוּ לְאַסְגָּאָה חוֹבֵיהוֹן אַף לְהוֹן יְמֵי חוֹבִין בַּאֲתָבוּתִי
גָּלוּת עַמִּי:

רש"י

עליהם דברי ע"י הנביאים וסם לא מהרו בסם לפיכך: **הרגתים באמרי פי.** בפגול לאמרי פי כן חרגם יונתן: **על כן.** כמו על אשר וכן כי על כן רחיתי פניך (ברחמים ל"ג) כי על כן לא נחמתה לפלה בני (שם ל"ח): **ומשפטיך אור יצא.** בהמית ואיך תוכל לשתת לכם פנים מפני מדת הדין ומוסב על מה תעשה לך: **(ו) ודעת אלהים.** תפלתי מעולות: **(ז) כאדם.** כאדם הראשון: **שם בגדו בי.** בתורת טוהר שהזהרתים בה שם בגדו בי כאדם שהכנסתיו לגן עדן ועבר על מצותי: **(ח) עקבה מדם.** מלשון אורבי רוציח כמו ואת עקבו (יהושע ח') ויעקבני (ברחמים כ"ז): **(ט) וכחכי איש גדודים.** וכלסיפה הים ליל לגיס התוספת בחכה יחד כן חכי גדודיהם מבורות כמיהם המתחברים לעכב בדרך: **ירצחו שכמה.** כולם שכם לחד: **כי זמה עשו.** **היא אשר** כחיצנו לפני תסיפתם לחיזה מקום ילכו לרצות ולפלול שלל וכחכי תיימדו"ם בלע"ז ואף בלשון משנה חכי לשון חיבור הוא ולא יטיל בו יותר משלשה חכין שם תפירות שמסורק מחבר בהן שני רחפין מן הבגד יחד כשמוצעו במקלות ולשון זה משלי והגון בעיני וכן פירושו וכשים בשם חיבור לחם שמאספים יחד חבר כהנים הוא לרצח והרשון מדברי ר' מחיר שליח לבור ז"ל: **שכמה.** לשון כה לחת: **(י) שעוריה.** י"מ לשון סיגיו לא תרכס וכן שמה ושערורה (ירמיה ה'): **(יא) גם יהודה.** אף הוא הוחיל וקלקל: **שת.** **המשים** זמן פורעניות לה: **בשובי שבות עמי.** בהזכירי לחוטא לשובב משובותם: **קציר.** עת סילוקה וגלותה כמו עוד מעט ובלה עת הקציר לה (שם ל"ה) בפורענות בכל בספר ירמיה: **שבות עמי.** ל' משובה בערוה וילדות חיזוירי"ח בלע"ו וכן בנים שובבים (שם ג') הבא שאובבה (שם ל"ה):

מצודת דוד

ולא לוכיח על שבאלו בדבר ה': **ומשפטיך.** ולזיך ל"כ ילא מספיק לאוב להלחק בדין: (ו) **ולא זבח.** ולא תלחקו ל"כ בעבור הבאת הזבחים: **מעלות.** כ"ל תפלתי יוחר מעולות: (ז) **כאדם.** כמו לד"הל שהתקום הכניתי לנ"ע ועבר על מלות ה' ולכל מען הדעת כן המה עברו בריתי ובגדו בהלכן לאבר נמתי להם וכלוחר לכן כמו שבלבתי תא לאם מנ"ע כן לנבשם **מלבנם**: (ח) **קריות.** ע"ל מלאה לחבשים פעלי לון: **עקבה מדם.** **מלאה** לוכיחים לשפוך דם נקי: (ט) **וכחכי ונו'.** כמו שבודדי הלפעים מחכיח לים עובר לרך לשלול לוחו כן היל חבוחה של כהנים יללחו בדרך כולם שכם לאחד ודעה אחת: **כי זמה עשו.** **בלאחד** לא רלימה ממש בידים כי הם יללחו במעשיהם המעוללים **ומעוללים** והכהנים מחבננים לחדע בשנוה: (י) **שעוריה.** דבר מבוהה ומלוחם: **שם זנות לאפרים.** כ"ל כי שם רלחיתי זנות לאפרים **לשם יהוה לשכל עלני הזכר ושם נשמע ישלשל כי כולם נגררו אחר העגלים**: (יא) **גם יהודה.** כ"ל לא די שחטאת אחה ישלשל

הושע ז

ז א כְּרָפְאִי לְיִשְׂרָאֵל וְנִגְלָה עֲוֹן אֶפְרַיִם וְרָעוֹת שֹׁמְרוֹן כִּי פָעֲלוּ
שֶׁקֶר וְגַנָּב יָבוֹא פָּשַׁט גְּדוּד בַּחוּץ: ב וּבַל־יֹאמְרוּ לִלְבָבָם כָּל־
רָעָתָם זָכַרְתִּי עַתָּה סְבָבוּם מַעַלְלֵיהֶם נֶגֶד פָּנַי הָיוּ: ג בְּרָעָתָם
יְשַׂמְּחוּ־מֶלֶךְ וּבְכַחֲשֵׁיהֶם שָׂרִים: ד כֻּלָּם מְנָאֲפִים כְּמוֹ תַנּוּר
בְּעֶרָה מֵאֹפֶה יִשְׁבּוֹת מֵעִיר מִלּוֹשׁ בָּצֵק עַד־חֻמְצָתוֹ: ה יוֹם
מַלְכֵּנוּ הֶחֱלוּ שָׂרִים חֲמַת מְיַן מָשַׁךְ יָדוֹ אֶת־לְצִצִים: ו כִּי־קָרְבוּ
כַתַּנּוּר לִבָּם בְּאָרְבָּם כָּל־הַלַּיְלָה יָשֵׁן אֹפֵהֶם בֹּקֶר הוּא בֹּעֵר כְּאֵשׁ

ת"א מסך. קומה מ"ב סנהדרין ק"נ: *נ"א הנ' בקמץ *טלעיל

תרגום

ז א כְּמֶהְבָּעֵי חוֹבֵי יִשְׂרָאֵל וְיִתְגַּלְיָן עֲוָיַת אֶפְרַיִם וּבִישַׁת שֻׁמְרוֹן אֲרֵי עֲבַדוּ שָׁקַר וּבְלֵילְיָא
בְּבָתַּיָא גָּנְבִין וּבְמַדְבְּרָא בִּימָמָא קָפְחִין: ב לָא מְחַשְׁבִין בְּלִבְּהוֹן דְּכָל בִּישָׁתְהוֹן גְּלָן
קֳדָמַי כְּעַן יְקִפְנוּנוּן עוֹבָדֵיהוֹן בִּישַׁיָּא דִי קֳדָמַי הֲווֹ גְלָן: ג בְּקַרְנֵיקָתְהוֹן מַחֲדָן מַלְכָּא וּבְכַדִּיבְהוֹן
רַבְרְבִין: ד כֻּלְּהוֹן מַחְמְדִין לְמֶנַף נְשֵׁי חַבְרֵיהוֹן דְּלִקְּנִין כְּתַנּוּרָא דַּאֲנָלַהּ נַחְתּוֹמָא בְּכֶן יְגַלּוֹן בְּפַרְיַע
מִקְּרֵוֵיהוֹן כְּמָא דְמוּתָן לְקַמָּא מַהְשְׁבַת רִשְׁעָא וְעַל דְּלָא אִדְכָּרוּ נִסִּין וּגְבוּרָן דְּאַתְעֲבִידוּ לָהוֹן
בְּיוֹם מַפְקְהוֹן מִמִּצְרַיִם מֵעֲנָן מֶלֶךְ לִישָׁע עַד לָא חֲמָע: ה יוֹמָא דְמַנְיָאוּ עֲלֵיהוֹן מַלְכְּהוֹן
שָׂרַיָּא רַבְרְבַיָּא לְמִשְׁתֵּי עַמֵּיהּ חֲמַר נְגַד לִדְיהּ סְעַת שַׁקְרָן: ו אֲרֵי אִתְקָרְבוּ לַעֲצַת חֲטָאִין

רש"י

ז (א) כרפאי לישראל. כשהיו חפץ להושיעם ורפאותם עומדת נגלו לפני כי פעלו תמיד שקר וגונבים ממון מבריסם ואף פושטים גדודיסם בליסטיות ללסט את הברייות: (ב) ובל יאמרו ללבבם. לומן מוסיף על לבם שכל רעתם כתובה לזכרון לפני: (ג) ישמחו מלך. מלכם חפץ ברעה שהם עושים: (ד) בערה מאפה. שהופקה מיד שהחום כן ילרם בוער בקרבם: ישבות מעיר. יוכלן חרגש מה שחרגש ולויי יכול לייבב בו לשון המקרא ולפי משמעו יפשוט ילרם הרע שהוא מעירם: מלוש בצק עד חמצתו. משהצב בלבו את הרעה כילל יעשה לותה הוא שובת ויש על הבקר שהוא יכול לעשותה כמו שהתופס שובת מלוש בצק על שהחמיצה שהוא יכול לתפוש וכן הוא לומר במיכה (ג') הוי חושבי חון ופעלי רע על משכבותם בחור הבקר יעשוה: (ה) יום מלכנו. ביום שלהו ממליכין את מלכהו: החלו שרים. נעשו ברימו חולים: חמת מיין. מחום היין הגובר בם והמלך היה מופך ידו מן הטובים והבשרים להחבר את לוצצים: (ו) כי קרבו כתנור לבם בארבם. בשיהו והזמינו את לבם במעשה חורש שלהם כתנור זה שמכינים ומסיקין לחוהו לתפות: כל הלילה ישן אפהם. בחשוב שלהם המסיק את התנור לחתר שהכינו לבם ומשבו את בחר ברעה לך יעשו: ישן אפהם. כלומר

מצודת ציון

ז (א) פשט. ענין הפרם המלכוש כמו ופשט את בגדיו (ויקרא ו'): (ב) ובכחשיהם. בשקריהם: (ד) בערה. מלשון הבעלה והיקד: ישבות. ענין מניעה ונעולו: מעיר. מל' המעוררות: מלוש. מל' לישה והוא עשייה העיסה כמו לוסי ועשי עגות (בראשית י"ח): בצק. עיסה כמו את בלקו (שמות י"ב): חמצתו. מל' חמץ: (ה) החלו. מל' מלי: חמת. הוא יין וכן וחמת מים (בראשית כ"ו): לצצים. מל' לץ: (ו) קרבו כ"ל קרבנו: בארבם. מל' אורב: אפהם. מל' לפיה:

מצודת דוד

ז (א) פשט. ענין הפרם המלכוש כמו ופשט את בגדיו (ויקרא ו'): (ב) ובכחשיהם. בשקריהם: (ד) בערה. מלשון הבעלה והיקד: ישבות. ענין מניעה ונעולו: מעיר. מל' המעוררות: מלוש. מל' לישה והוא עשייה העיסה כמו לוסי ועשי עגות (בראשית י"ח): בצק. עיסה כמו את בלקו (שמות י"ב): חמצתו. מל' חמץ: (ה) החלו. מל' מלי: חמת. הוא יין וכן וחמת מים (בראשית כ"ו): לצצים. מל' לץ: (ו) קרבו כ"ל קרבנו: בארבם. מל' אורב: אפהם. מל' לפיה:

לֶהָבָה: ז כֻּלָּם יַחַמּוּ כַתַּנּוּר וְאָכְלוּ אֶת־שֹׁפְטֵיהֶם כָּל־מַלְכֵיהֶם
נָפָלוּ אֵין־קֹרֵא בָהֶם אֵלָי: ח אֶפְרַיִם בָּעַמִּים הוּא יִתְבּוֹלָל אֶפְרַיִם
הָיָה עֻגָה בְלִי הֲפוּכָה: ט אָכְלוּ זָרִים כֹּחוֹ וְהוּא לֹא יָדָע גַּם־שֵׂיבָה
זָרְקָה בּוֹ וְהוּא לֹא יָדָע: י וְעָנָה גְאוֹן־יִשְׂרָאֵל בְּפָנָיו וְלֹא־שָׁבוּ
אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וְלֹא בִקְשֻׁהוּ בְּכָל־זֹאת: יא וַיְהִי אֶפְרַיִם כְּיוֹנָה
פוֹתָה אֵין לֵב מְצֹרִים קָרָאוּ אַשּׁוּר הָלָכוּ: יב כַּאֲשֶׁר יֵלֵכוּ אֶפְרֹשׂ

*נ"א הג' בדגש

תרגום

לָא עַבְיבוּ כְתַנּוּרָא בָּעָר לְבַהֲתָן בְּאִתְכְּמוּגֵיהוֹן כָּל לֵילְיָא מוֹרִיךְ רוּגְזָהוֹן עַד צַפְרָא הוּא דָלִיק
בְּאֶשָׁא שַׁלְהוֹבִי: ז כָּלְהוֹן מַחַמְמִין כְּתַנּוּרָא וּבְלִישָׁן שַׁקְרֵיהוֹן מְחַיְבִין יַת דַּיָּנֵיהוֹן כָּל מַלְכֵיהוֹן
אִתְקְטָלוּ לֵית דְּמִצְלֵי מִנְּהוֹן קֳדָמָי: ח בֵּית אֶפְרַיִם דָּמֵן לַחֲרָבָא דַּעֲד לָא אִתְהַפְּכָת אִתְאַבָּלַת:
ט בְּזוּ עַמְמַיָּא נְכָסֵיהוֹן וְאִנּוּן לָא יָדְעִין אַף חֲלִישׁוּתָא מְטָתְנִין וְאִנּוּן לָא מִסְתַּכְּלִין: י וְיִמְאַךְ
יַקַר יִשְׂרָאֵל וְאִנּוּן חָזַן עַל דְּלָא תָּבוּ לְפוּלְחָנָא דַיְיָ אֱלָהֲהוֹן וְלָא בְעוֹ מִן קֳדָמוֹהִי בְּכָל דָּא: יא וַהֲוָה
בֵּית יִשְׂרָאֵל דָּמֵן כְּיוֹנָה שְׁרִיחָתָא דְּאִתְנַסִּיבוּ בְּנָהָא וְלֵית לָהּ לֵב לְמִצְרַיִם אִתְקָרִבוּ לְאָתוּר
גְּלוּ: יב בַּאֲתַר דְּיַהֲכוֹן אֶפְרֹס עֲלֵיהוֹן מְבַדְּרִי כְעוֹפָא דִּשְׁמַיָּא אֲמַלְטִלִנּוּן יְסוּרִין אַיְתִי עֲלֵיהוֹן

רש"י

עד הנופך יפייסם ולנופך נועריהם כאלם עד שגמרו את רעתם: (ז) ואכלו את שפטיהם. הרגו את סנהדרין שלהם לפי שהיו מוחים בידם ומה עלתה להם: כל מלכיהם נפלו. לפי שאין קורא בהם אלי ובירושלמי במסכת ע"ז דרשו ביום שהמליכו את ירבעם החלו הפרים חמת מיין כמו שמפורש לפנינו ליה קום עביד לן ע"ז אמר לון הסמא עמי רמשא הוא וכל עמא שהיין כלומר עם הכרוז הוא שמא עכשיו שכורים הסם ומתר מחזרו בכם מיזלון ואתו בצפרא חזלו ואתו בצפרא הדא היא כי קרבו כתנור וגו' אמר לון אתא דחיל מן סנהדרין דילכון חומרין לוי אמא קטלימון לון הדא היא ואכלו את שופטיהם אמר יהו וגו' כל הוא אמי בר נש כאר הוא מותיב גבוי תרין ליגין ואימון אמרין לוי חזק דור חביב מכל הדורות והוא אמר לון דור המדבר ואימון אמרין לוי ולא עבדון ע"ז והוא אומר לון אגב דהוו חביבין לא איתענסון ואימון אמרין לוי אם למלכא בעי למעבד כן דוס שהמלך רוצה לעשות כן: (ח) יתבולל. יתובבל בגולה בין האומות: עגה בלי הפוכה. ת"י כחרכה דעד דלא איתהפכת איתאכלת. עוגה חררה שהופין על הגחלים: (ט) והוא לא ידע. ולא הם אל לבו שאכלוהו מלכי ארם בימי יהואחז שנאי' (מ"ב י"ג) כי לא השחיר ליהואחז וגו' ויאמר כעפר לחם ואעפ"כ לא הזר ירבעם כמו מרעית חבוי: גם שיבה זרקה. תירגם יונתן לחף חליושתה מטתינון ואימון לא מסתכלין: (י) ועונה גאון ישראל בפניו. ויאמר יקרת דיסרחל ואימון חזן לסון עוני ואין ועונה זה לסון עניות אלא לסון עבר כמו וקרא זה אל זה (ישעיה ו') שמעתי שקרת זה אל זה וכמו עשה לו כתונת פסים (בראשית ל"ז) אף זה לסון עבר כבר נמעטו ונפשלו וכבל זאת: ולא שבו אל ה'. אין לב להבחין מה טוב להם או מה רע להם: (יא) מצרים קראו. למותם שהריעו להם מעולם הם קורחים לעזרה: אשור הלכו. אל מלך אשור הלכו שיעזור להם: (יב) כאשר ילכו. למלריס: אפרוש עליהם רשתי כעוף השמים. שהכשר והנץ עולין למעלה ממנו ומורידין

מצודת דוד

הנופך הוא מצניע שלהבת בתוכו כדרך האש המעלה להב כ"ל נעוד שאין סיפוק בידו לעשות הוא שהם ומה לאכל מיד כשיסיח לאל ידו לעשות מיד עוגתו: (ז) יחמו כתנור. הילך ממממם לעניינה כתנור בוערה: ואכלו. הכוונ אל הסנהדרין על שמיחו בידם ולכן נפלו כל מלכיהם ועכ"פ אין בהם מי שיקרא אלי לבוא מדמכו: (ח) הוא יתבולל. הוא המעבד בעכ"ום ולמד ממעשיהם: עגה בלי הפוכה. כחכחה הנאפית על הגחלים כשהיא מהפכים לוחה מעבר אל עבר שאז היא נאפית מהר ואינה לחויה ואינה מבושלת כראוי: (ט) אכלו זרים. העכ"ום נקמו מאכלו ושיכו מעיים על לב כאלו לא ידע מזה: גם שיבה זרקה בו. מזקנה הבוא כח מוב החויב כאיש סיבה ושיכו מעיים על לב: (י) וענה. יכנע: גאון ישראל בפניו. כ"ל בעיניו יכנע הסנפלת והכניעת נאמרו ועכ"ז לא שבו אל ה': בכל זאת. עם כל הפוכעות הזאת הבאה עליהם לא נקשרו ומדיין לא לקחו מוסר: (יא) כיונה פותה. כיונה הנפתה בקלות כאלו היא בלא לב כי ממהר לבדם אל הכמת מן הזכרים שבא ואינה מבחנת כי שם מלכד בן הוא מצרים כי קראו למלריס לבוא ולאכזבם לאחור בלא ולא יביאו שהוא בעשה: (יב) כאשר ילכו. למלריס ולאשור לנקם עזבה: אפרוש וגו'. ויפלו בה בדרך מהלכם כ"ל ההליכה אהיה אתי' להם למכשול:

מצודת ציון

(ז) יחמו. מל' חום: ואכלו. כ"ל הכנו: (ח) יתבולל. מל' בלבול ובערבוב כמו שם בלל ה' (בראשית י"א): עגה. חכחה: וכן ועבי ענות (שם י"ח): (ט) שיבה. הוא עוד יותר מזקנה: זרקה. כ"ל מזקנה: (י) וענה. ענין הכנעה כמו מלמה לעמות מבני (שמות י'): גאון. מל' גאוה וכוונתו: (יא) פותה. מל' פתוי. לכן יקרא הכסיל פתי כי הוא נפתה בקל:

עֲלֵיהֶם רִשְׁתִּי כְּעוֹף הַשָּׁמַיִם אוֹרִידֵם אַיְסִירֵם כְּשֵׁמַע לַעֲדָתָם׃
יג אוֹי לָהֶם כִּי־נָדְדוּ מִמֶּנִּי שֹׁד לָהֶם כִּי־פָשְׁעוּ בִי וְאָנֹכִי אֶפְדֵּם
וְהֵמָּה דִּבְּרוּ עָלַי כְּזָבִים׃ יד וְלֹא־זָעֲקוּ אֵלַי בִּלִבָּם כִּי יְיֵלִילוּ עַל־
מִשְׁכְּבוֹתָם עַל־דָּגָן וְתִירוֹשׁ יִתְגּוֹרָרוּ יָסוּרוּ בִי׃ טו וַאֲנִי יִסַּרְתִּי
תִזַּקְתִּי זְרוֹעֹתָם וְאֵלַי יַחְשְׁבוּ־רָע׃ טז יָשׁוּבוּ ו לֹא עַל הָיוּ
כְּקֶשֶׁת רְמִיָּה יִפְּלוּ בַחֶרֶב שָׂרֵיהֶם מִזַּעַם לְשׁוֹנָם זוּ לַעְגָּם בְּאֶרֶץ
מִצְרָיִם׃

ת"א ומכאי. עכ"וס מ"ד: ומני יסכתי. סם:

תרגום

עַל דִּשְׁמַעוּ לַעֲצָתְהוֹן: יג וַי לְהוֹן אֲרֵי אִתְרַחֲקוּ מִדַּחֲלָתִי בָּזוּיִן אִיתַי עֲלֵיהוֹן אֲרֵי מְרָדוּ בְמֵימְרִי
וַאֲנָא הֲוֵיתִי פָּרֵיק לְהוֹן וְאִנּוּן מְמַלְלִין קֻדָּמַי כַּדְּבָיִן: יד וְלָא מְצַלַּן קֳדָמַי בְּלִבְּהוֹן בְּכֵן מְיַלְלִין עַל
עַרְסָתְהוֹן בִּסְעִי עִבּוּרָא וְהַמְרָא דַּהֲווֹ כָנְשִׁין מֶרְדוּ בְמֵימְרִי: טו וּכְמָא דִּי אֲנָא מַיְתִי עֲלֵיהוֹן יִסּוּרִין
וּמְתַקֵּף עַל דְּרָעֵיהוֹן כֵּן אַף אִנּוּן חָשְׁבִין לְאִסְפָּא קֻדָּמַי בִּישָׁן: טז תָּבוּ לְמָרוּד מָן אוֹרָיְתָא לָא
עַל דְּאִבְּשָׁאִית לְהוֹן דָּמָן אִנּוּן כְּקֶשֶׁת נְכִילָא יִתְקַטְּלוּן בְּחַרְבָּא רַבְרְבֵיהוֹן מֵעֲקוּת לִישָׁנְהוֹן אִלֵּין
עֻבְדֵיהוֹן עַד דְּאִנּוּן בְּאַרְעָא דְּמִצְרָיִם׃

רש"י

מוסן לאחרן כן מוריסם במלריס על יד נבוכדנלר ל"ל כעוף השמים סלכד ברשת סמלויס על כלונסות ולאחר סהן ברשת מורידין הרשת: **איסירם כשמע לעדתם.** מלינ עליהס יסורין ככל אשר אמר מסמיע לעדסס ביד ירמיס סביכיל שעסידין סס לומר ו וסחפלל בעדסן וגו' ויבל לו ס' מלכיך וגו' אס טוב ואס רע וגו' ואמר להס אס אחס סוס מסיחון פניכס לבוא מלריס וגו' וסיסס סחרב אשר אחס ירחיס ממנה אס חציג אחכס וכל הענין (ירמיס מ"ב): **אוי להם כי נדדו.** ל' יסורין ומנחס פי' ל' קשר כמו ומוסרותיך אמתק (ירמיה ל') אבל דומס פשר לשון יסורין כמו (ויקרא כ"ו) ליסרס אחכס ומוסף היו"ד הסני בחיסירם כאשר מוסף בייסירו ועפעפיך ייסירו נגדך (משלי ד'): **(יג) ואנכי אפדם.** אני סייתי חפץ לפדותס מרעה אשר הס בה: **והמה דברו עלי כזבים.** אמרו אל ירמיהו (שם מ"ג) שקר אתה מדבר לא שלחך ס' אלהינו לאמר לא תבואו מלריס: **(יד) כי יילילו על משכבותם.** כי ע"כ תבא להס יללה כך ס"י: **יתגודדו.** יש להס מגודות מגודות של דגן לפיכך יסודו ויאמרו בי: **(טו) ואני יסרתי חזקתי זרועותם.** בירחתי ע"י נביאי לשמוע אליהם ואת אשר מייסרים אותס ויתחזקו זרועותס: **(טז) ישובו לא על.** אבל למלריס ולא להועיל להס לכך נקוד על בקמץ כמו (ס"ב כ"ג) נאס הגבר הזקס על אשתו ואינו לשון עליה אלאחריו: **היו כקשת רמיה.** שכשרולס לירות בו אין לנפון הזה יורה לברור: **יפלו בחרב שריהם.** יוחנן בן קרח וכל שרי החיילים שעבו למלריס (ירמיה מ"ג): **מזעם לשונם.** לשון קשה שסשיבו לירמיה: **זו לעגם.** אשר יללינו להס בארץ מלריס למה שבאת אללנו כדי להניא עלינו פורעניות והלא כאשר נכתב בכס לא תוסיפו לרחותס עוד (שמות י"ל):

מצודת ציון

איסירם. מל' יסורין: (יג) **נדדו.** ענין הנעה: **שד.** ענין שוד וגזל: **אפדם.** מלשון פדיון: (יד) **יילילו.** מלשון יללה: **על דגן.** בעבור דגן: **יתגודדו.** מל' גדוד: **יסורו.** מלשון סרירה ומריה: (טו) **יסרתי.** ענין קשירה כמו כי לא יאמרו. מלשון (מועפים פ"ז) והוא ענין מניח כי קשירת הדבר הוא חזקו: (טז) **על.** מל' עליון וכן הוקם על (ס"ב כ"ג): **כקשת רמיה.** כ"ל אין נמשה בי לכך נייל שכאשלי להשמת קשתו לנד אחר לגל הנכוח המיה ופתאום מפשכה מול המיה ויוכה בה: **מזעם.** ענין קלף ועגבה:

מצודת דוד

כעוף וגו'. לכך העוף הנלכד בכשת המלויה ממעל לנסול ונלכד בשלן עס הכשת וכן המשילס לעוף ואמר מוסיף לאחן כי ילכדו בכשת ויפלו עמה לאחן: **איסירם.** מייסר לוחס כפי שהשמעתי לעיל מדבר דברי הפלוה הכתובות בתורה: (יג) **נדדו ממני.** נדדו ללכת ממני: **שד להם.** הסודד יבוא עליהם והוא לשון: **ואנכי אפדם.** גלוי היה לפדותם מלהם לאל אמר דברו עלי כוזבים כי כאשר בהשגחתי אמ"ם ויתפללו אני יכפלל וגו' (פ"ג י"ז): (יד) **כי יילילו.** כאשר הם מייללים על משכבותם בוכים ומתעצבים על לרוסם לא לייס זועקים אלו נלנם כי מכאיבים בהשגחה: **על דגן.** בעבור אחכון הדגן והתירוש הולכים לשעת נפלולה לאחות לנוד אם והמה קריס וממריס כי כי יאמרו מקרה הוא ולא ה' פעל כל אלא: (טו) **ואני יסרתי.** ובאשר קשכתי זרועותם למקם היעד הנה המה מחשבו עלי רע לומר לא ממני בלה ורק הכאה ורק העושה מושיבים למקרה: (טז) **ישובו לא על.** מסיבים עלמם לא בענד העליון יתנבך כ"ל כענד המקרה והיו כקשת אשר אינה מכון אל המקום שכשבה בתחל' כ"ל בתפוך כן הס לייס תולים הדבריס בהשגחה כי אמלוס יאמרו עלמם ממנה ומכחיבים גה ותולים הכל בהקרי **יפלו.** לכן יפלו בחרב בחיב אלויב: **מזעם לשונם.** כ"ל בענוד מה שמדבריס בלשונם דבריס שכס לגעם לה' כי יכשבו לומר אמ"ל. ייענים: **זו לעגם.** נעמה הזלה לאחזו נעוד היומס בארץ מלריס כי גם אז כלאו לענו על החמונה החמיחים כי כשבו בהשגחה:

ח יא אֶל־חִכְּךָ שֹׁפָר כַּנֶּשֶׁר עַל־בֵּית יְהוָה יַעַן עָבְרוּ בְרִיתִי וְעַל־
תּוֹרָתִי פָּשָׁעוּ: ב לִי יִזְעָקוּ אֱלֹהַי יְדַעֲנוּךָ יִשְׂרָאֵל: ג זָנַח יִשְׂרָאֵל
טוֹב אוֹיֵב יִרְדְּפוֹ: ד הֵם הִמְלִיכוּ וְלֹא מִמֶּנִּי הֵשִׂירוּ וְלֹא יָדָעְתִּי
כַּסְפָּם וְזְהָבָם עָשׂוּ לָהֶם עֲצַבִּים לְמַעַן יִכָּרֵת: ה זָנַח עֶגְלֵךְ שֹׁמְרוֹן
חָרָה אַפִּי בָּם עַד־מָתַי לֹא יוּכְלוּ נִקָּיֹן: ו כִּי מִיִּשְׂרָאֵל וְהוּא חָרָשׁ
עָשָׂהוּ וְלֹא אֱלֹהִים הוּא כִּי־שְׁבָבִים יִהְיֶה עֵגֶל שֹׁמְרוֹן: ז כִּי רוּחַ
יִזְרָעוּ וְסוּפָתָה יִקְצֹרוּ קָמָה אֵין־לוֹ צֶמַח בְּלִי יַעֲשֶׂה־קֶמַח אוּלַי

*קמץ בלא אס"ף

תרגום

ח א נְבִיָּא בְּחִכָּךְ אַבְלֵי כַּר בְּשׁוּפְרָא אֲמַר הָא כְּנִשְׁרָא דְּמִשְׁתָּרֵי בֵּן יִסַּק מַלְכָּ בְּמַשְׁרָיָתֵיהּ
וַיְשָׁרֵי עַל בֵּית מַקְדְּשָׁא דַּיְ חֲלַף דַּעֲבָרוּ עַל קְיָמִי וְעַל אוֹרָיְתִי מָרְדוּ: ב בְּכָל עִדָּן דְּאָתְיָא עֲלֵיהוֹן
עָקָא מְצַלָּן קֳדָמַי וְאָמְרִין כְּעַן יְדַעְנָא אֲרֵי לִית לָנָא אֱלָהָא בַּר מִנָּךְ פָּרוֹקָנָא אֲרֵי אַנְחְנָא עַמָּךְ
יִשְׂרָאֵל: ג טָעוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל מִבָּתַר פֻּלְחָנִי דִּי בְּדִילֵיהּ אֲנָא מַיְתֵי עֲלֵיהוֹן טוּבָא מִכְּעַן קָאֵי
דְּדַפְּנִין: ד אִנּוּן אַמְלִיכוּ וְלָא מִמֵּימְרִי רַבִּיאוּ וְלָא מֵרַעוּתִי כַּסְפְּהוֹן וּדְהַבְהוֹן דְּאַסִּיקוּ לְהוֹן מִמְצְרַיִם עֲבַדוּ
לְהוֹן מַצְּעָן בְּדִיל דְּיִשְׁתֵּיצוּן: ה טָעוּ בָתַר עֻגְלָא דְּשֹׁמְרוֹן תְּקוֹף רוּגְזִי בְּהוֹן עַד אֵימָתַי לָא יְכִלִּין
לְמִזְכֵּי: ו אֲרֵי מִיִּשְׂרָאֵל הוּא גַּבֵּי אוּמָן הוּא עֲבָדֵיהּ דַּחֲלָא דְּלִית בֵּהּ צְרוֹךְ הוּא אֲרֵי לְנִסְרֵי
לֶחְיָן יְהֵי עֻגְלָא דְּשֹׁמְרוֹן: ז בֵּית יִשְׂרָאֵל דָּמֵן לְדַרְחֵשׁ זַרַע וְעַלְעוֹל חָצִיד קָמֵהּ לֵית לֵיהּ נוּב לָא

רש"י

ח (א) **אל חכך שופר.** סכיסה לומרם לגבית הסמע קול חכך וקרא כשופר ולומר עופו ומהרו המויכים כאשר ידלה הבאר ונמו לא בית ס': **אל חכך שפר.** כלילו השופר נתון על חכך: (ב) **לי יזעקו.** כשחבא עליהם הרעה: **אלהי ידענוך.** הלא עתה לאמתו ושרשהו ודרשהו לי יזעקו ושראל אלהי יועצוך ואני לא אשמע להם כי זנח ישראל טוב לפיכך לויב ירדפו: (ד) **השירו.** עשו שרים ל"ש הסירו לא זה ממלוכה ומליכו לא זה ובספר המסורת מוכיח כן שחברו במסורת כחצין שי"ן וקרויין סמ"ך ופתרונו סמ"ך: **למען יכרת.** למען כי היה להם זהב לרוב וגרמו להם שיכרת העושר מהם: (ה) **זנח.** הקב"ה אחכם בני שומרון בעגלים אל שמלכי שומרון עובדים שם: **עד מתי לא יוכלו.** להפסוק לבם להתקום מחזקתו טוף: **כי מישראל והוא.** מכאשר ושבו אל כל אחד ואחד הוא גבוי והחרם עשהו והוי"ו אל והוא מופל ויש הרבה וי"ו דומין לו (ושזקוק מ"ז) בצלמיו ובגחיו ולא ירפאו אף כאן כי מישראל הזמנתו והכינתו והוא נעשה ויש ליישב הוי"ו הזאת כן כי מישראל והוא אף העגל הזה מאחס בא כמוה העגל הרחמן: **שבבים.** לנסרי לוחין ולמון חרמי הוא (סנהדרין ס') שיצא מכשורת: (ז) **קמה אין לו.** לזרע שלאס כלומר לא יגליחו במעשיהם: **אולי יעשה.** אף אס יעשה קמה:

מצודת דוד

ח (א) **אל חכך שופר.** כ"ל הכס קול גדול כאלו שופר כאן על אל חכך וכיוצ בו ואמור הנה האויב יבוא ככעב לבוא על בית ה' להחריבו: **ועל תורתי פשעו.** מכאן על דבכי התוכחה: (ב) **לי יזעקו** וגו'. קצם המקבא הכלוני לי יזעקו יבכאל וגו' כ"ל לאלי הי' שיזעקו לי יבכאל ויאמרו אלהי יועצים לנו אוהך למצגים ומוכח: (ג) **זנח.** כ"ל אבל לא כן עשו כי עזב כל יבכאל את העוב להם ועשה יהוה כדבך בעשה שעשה השבעים כי גם הוא לא הנה אלי ולבן האויב יבדוף אותו: (ד) **הם המליכו.** הנה עשהם השבעים עשו מלכים ולא שאלו ממני כי כל המלכים המליכו מדעתם זולת יהוא ויהואש: **השירו.** עשו שרים בלי ידיעתי: **עשו להם.** כאלו הכסף והזהב עלמם עשו העלגים כ"ל בעבור שהיו משוועים בכסף וזהב מכלו הם' ועשו העלגים ול"ב הכסף והזהב היו סיבה לל העלגים: **למען יכרת.** העלגים יהיו סיבה שיכרת מהם הכסף והזהב כי האויב יקפוס: (ה) **זנח** וגו'. מהה שומכון הנה העגל שעבדה לו עזב אותך ולא עזב לך בעת הכה אפי בשמיך: **עד מתי.** כאומר הלא כאו בה ממך ועד מתי לא יוכלו לנקות עלמם מעגול העגל הזה שעשה מישראל מבן לדם לא ממלכתי מעלה: **והוא.** העגל הזה עשהו אומן ולא נעשה אלוה בלילהים אלא הוא כשאר בוכה: **כי שבבים.** כלה לומר ואפוף הדבר יהיה נכלה שאין בו ממש כי האויב יבואו לקיימין לקחת ממנו לפוי הזהב: (ז) **כי רוח יזרעו.** ואפוף הדבר יהיה נכלה כאשר זעו הרוח ויקלקו הסופה כ"ל כמו שקולכין מה שזוכעים כן הם יקבלו גמול לפי המעשה והולילו והמעשה היה רוח דבר שאין בו ממש כן יהיה הגמול: **קמה אין לו.** שיעשה לא יצוח לכלל קמה האחעו שאלמח לא יעשה קמח ואם

מצודת ציון

ח (א) **חכך.** מלשון חיך לשון על הלשון ממעל: (ב) **זנחה.** ענין עזיבה כמו למה זנחתני (תהלים מ"ג): (ד) **השירו.** מלשון נא: **עצבים.** עכ"ס: (ה) **נקיון.** מלשון נקי ונכוח: (ו) **חרש.** חומן: **שבבים.** קיסמין דקים ודבוק"ל שיצא מכשורת (סנהדרין ס'): (ז) **וסופתה.** כוח סופה ושעלה: **קמה.** כן יקרא לקיסם השבלים כשעדיין עומדים בקנקנ וכן מגדים ועד קמה (שופטים ט"ו): **אולי.** עניכו כמו אם וכן אולי לא תאבה

יַעֲשֶׂה זָרִים יִבְלָעֻהוּ׃ ח נִבְלַע יִשְׂרָאֵל עַתָּה הָיוּ בַגּוֹיִם כִּכְלִי אֵין־
חֵפֶץ בּוֹ׃ ט כִּי־הֵמָּה עָלוּ אַשּׁוּר פֶּרֶא בודד לוֹ אֶפְרַיִם הִתְנוּ
אֲהָבִים׃ י גַּם כִּי־יִתְּנוּ בַגּוֹיִם עַתָּה אֲקַבְּצֵם וַיָּחֵלּוּ מְעָט מִמַּשָּׂא
מֶלֶךְ שָׂרִים׃ יא כִּי־הִרְבָּה אֶפְרַיִם מִזְבְּחוֹת לַחֲטֹא הָיוּ־לוֹ מִזְבְּחוֹת
לַחֲטֹא׃ יב אֶכְתָּב־לוֹ רֻבֵּי תּוֹרָתִי כְּמוֹ־זָר נֶחְשָׁבוּ׃ יג זִבְחֵי הַבְהָבַי
יִזְבָּחוּ בָשָׂר וַיֹּאכֵלוּ יְהוָה לֹא רָצָם עַתָּה יִזְכֹּר עֲוֹנָם וְיִפְקֹד
חַטֹּאתָם הֵמָּה מִצְרַיִם יָשׁוּבוּ׃ יד וַיִּשְׁכַּח יִשְׂרָאֵל אֶת־עֹשֵׂהוּ

*נ"א הל' רפה *קמץ בז"ק *יתיר ו' *רבי קרי *נ"א הח' בחטף סגול או הנ' במתג *נ"א חסר ת"א נס. במכל ה': למכוב. גיעין ס':

תרגום

עֲבַד מָאִים יְקָנוּן עַמְמַיָּא וּבְזוֹנְיָן׃ ח אִתְבְּזִיו יִשְׂרָאֵל כְּעַן הֲווֹ בֶּעַמְמַיָּא כְּמָנָא דְּלֵית צְרוֹךְ בֵּיהּ׃ ט אֲרֵי אֲנוּן גְּלוֹ לְאַתּוּר עַל דְּהַלִּיכוּ בִּרְעוּת נַפְשְׁהוֹן כַּעֲרַד מְרוֹד בֵּית יִשְׂרָאֵל אִתְמַסָּרוּ בְיַד עַמְמַיָּא דְּרַחִימוּ׃ י אַף אִם יְשַׁוְּיוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל דְּהַלְתִּי עַל לִבְּהוֹן מִבֵּינֵי עַמְמַיָּא אֲקָרֵיב גְּלוּתְהוֹן וְאַפִּילוּ יֶחְכְּמוּן כְּזָעִיר מַעֲדֵי מִנְּהוֹן מָרַת מַלְכִין וְשַׁלְטוֹנִין׃ יא אֲרֵי אַסְגִּיאוּ דַּבֵּית אֶפְרַיִם אֲגוֹרִין לְמַחֲטֵי הֲווֹ לְהוֹן אֲגוֹרֵי מַעֲתַדְהוֹן לְתַקָּלָא׃ יב כְּתָבִית לְהוֹן סַגִּיאוּת אוֹרַיְתִי וְאִנּוּן כְּעַמְמַיָּא אִתְחַשִּׁיבוּ׃ יג דִּבְחִין דְּמַנְבֵּן מִן אוֹגֵם דְּבָרָא וְאָכְלִין וּקְדָם יְיָ לָא רַעֲיָא בְּהוֹן כְּעַן יְסַעֵר חוֹבֵיהוֹן וְיִתְפְּרַע עֲוָיָתְהוֹן אִנּוּן לְמִצְרַיִם יְתוּבוּן׃ יד וּשְׁבַח יִשְׂרָאֵל יַת פּוּלְחָן

רש"י

זרים יבלעהו. לפ שם יגליחו בנכסיהם סופו לפול ביד זרים: **(ט) פרא בודד לו.** נעשה כפרה שהולך בדד לעצמו שולף רוח ממקום למקום לעוד: **התנו אהבים.** י"ח לשון חנים כערוב זה שהולך במדברות שלפו רוח כחנים לקנות להם לוחבים מופיס זרים: **התנו.** לילגרונגיו"ט בלע"ז וים לפרש לשון אחרן: **(י) גם כי יתנו בגוים.** אע"פ שעשו זאת שהחנו להבים של גויס: **עתה אקבצם.** בצא עת גמולתם לא לעכבנה: **ויחלו מעט ממשא מלך שרים.** ויכנעו מעט בגלותם מירתא משא מלך פרים משל מלכי הלומות שהיו בתוכס: **(יא) כי הרבה אפרים.** לפיכך לחילנו ממשא מלך פרים: **(יב) אכתב לו.** לני חמיד מוכיחו על ידי נביאיו וכותב לו רובי תורתי וסס כמו זר נחשבו: **(יג) זבחי הבהבי.** זבחי עולותי שהס מהבהבים בשם שעל מזבחי: **יזבחו בשר ויאכלו.** למה לי שמביאים לוהס יזבחו להיות לסס לבשר מאכלם ויאכלום כי לוגני רועם לוהס:

מצודת ציון

המשה (בלשון כ"ד): **זרים.** נכריס: **יבלעהו.** מלשון בליעה: (ח) **נבלע.** ענין השחת, כמו בלע ה' (לויכה ג'): **חפץ.** ענין לוכך כמו שם כלי אין חפץ בו (ירמיה כ"ב): (ט) **פרא.** הוא הגוב הבר: **בודד.** מלשון בדד ויחידי כמו ויכה בדד (לויכה ל'): **התנו.** מלשון שחנן זונה ולשון בלשון זרוי: (י) **יתנו.** מל' שחנן: **ויחלו.** מל' חיל וחלחלה: **מלך שרים.** כמו מלך ושרים וחסקר הוי"ו וכן כפוס ענוד (ישעיה ל"ח): (יב) **רבי.** ענין הגדלה וכוומות כמו כרבים כן תעשה לי (לעיל י'): (יג) **הבהבי.** ענין שכוך וכפיה ובדרז"ל שקפלה ולא הבהבה (שבת כ"ח): **רצם.** מלשון רלון: (יד) **עשהו.** המגדלו ומכוננו כמו הוא עשך (דברים ל"ב):

מצודת דוד

יעשה מה שהם הזרים יגלעוהו לאבד הס לא יהנו מזרועתם כלא לומר לא יגליחו בעשיהם ולא יועילו עס השלמה שיהי' בידס לשלוף מה מן ההון לא תשלח בידס כי לחויב יקחוס: (ח) **נבלע ישראל.** הנה עתה ישראל ועתה היו לבזה בין העכו"ס ככלי שאין בו לוכך: (ט) **עלו אשור.** לבקש עזרה: **פרא.** המה בפרא שהולך בדד ויחידי מאת כשהו מבלי עלה ומבלי מנהיג: **התנו אהבים.** נתנו למלך אשור לשחת דרך להבא למען יעזור להם: (י) **כי גם יתנו בגוים.** לף כי יתנו לשחת על העכו"ס עכ"פ עתה בזמן קטוב לקבץ לא העכו"ס ההם לבוא עליהם למלחמה ולא יועילו עס השחנן: **ויחלו מעט.** כ"ל בזמן קטוב יחילו ויכאבו ממשא מלך משור והסגיר: **(יא) כי הרבה וגו'.** כ"ל עשה הרבה מזבחות לחטוא בהן להקטיר עליהן לעכו"ס וכן היו לו המזבחות לחטוא בהן כי כן הקטיר עליהן לעכו"ס ולא ניחס על מחשבתו: **(יב) אכתב וגו'.** כ"ל ע"י הנביאים שלחי שולח אליהם בכל יום להזהירם על הדברים הנזולים והכבדים שבתורתי כאלו לחי כותב לוהס להם לבל יעשוס מה שבל בעיניהם יחשבו כאלו הס דברי זר שאר לא ידעוהו ומעולם כי מהכו שכחוו: **(יג) זבחי הבהבי.** עתה יבאר מול יהודה שלחת בזבחי עבודת השבעים בשעתן הקטנות שמקריבים בשקר ואומר להם כגה הזבחים מה שאתם מהבהבין וזוכפים לפני יוחר מוב הוא יזבחו הבשר לעלמס ויאכלו כי ה' לחינו מקבלם בלבון: **עתה.** כ"ל בזמן קטוב יזכור עליהם המקום לת עוכס להביא להם גמול: **ויפקד.** כשל הדבר בע"ב: **המה מצרים ישובו.** כשיגלו מלכלס ימוסו לשוב למלכים לבשה שם: **(יד) וישכח וגו'.** כ"ל כמו שיבלבל עבשו לת ה' המגדלו

וַיִּבֶן הֵיכָלוֹת וַיְהוּדָה הִרְבָּה עָרִים בְּצֻרוֹת וְאֶשְׁלַח אֵשׁ בְּעָרָיו
וְאָכְלָה אַרְמְנוֹתֶיהָ׃

ט א אַל־תִּשְׂמַח יִשְׂרָאֵל אֶל־גִּיל כָּעַמִּים כִּי זָנִיתָ מֵעַל אֱלֹהֶיךָ
אָהַבְתָּ אֶתְנָן עַל כָּל־גָּרְנוֹת דָּגָן׃ ב גֹּרֶן וָיֶקֶב לֹא יִרְעֵם וְתִירוֹשׁ
יְכַחֲשׁ בָּהּ׃ ג לֹא יֵשְׁבוּ בְּאֶרֶץ יְהוָה וְיָשֹׁב אֶפְרַיִם מִצְרַיִם וּבְאַשּׁוּר
טָמֵא יֹאכֵלוּ׃ ד לֹא־יִסְּכוּ לַיהוָה יַיִן וְלֹא יֶעַרְבוּ־לוֹ זִבְחֵיהֶם כְּלֶחֶם
אוֹנִים לָהֶם כָּל־אֹכְלָיו יִטַּמָּאוּ כִּי־לַחְמָם לְנַפְשָׁם לֹא יָבוֹא בֵּית
יְהוָה׃ ה מַה־תַּעֲשׂוּ לְיוֹם מוֹעֵד וּלְיוֹם חַג־יְהוָה׃ ו כִּי־הִנֵּה הָלְכוּ

ת"א לל פסמח. פס ז':

תרגום

עֲבַדְיָה וּבְנָא הֵיכְלִין לְמַעֲוָתָא וּדְבֵית יְהוּדָה אַסְגִּיאוּ קְרַיְוִין פְּרִיקָן וְאֶשְׁלַח אֶשְׁתָּא בְּקִרְוֹהִי
וּתְשֵׁיצֵי בְּרַנְיָתָהָא׃

ט א לָא תְחֵדִין דְּבֵית יִשְׂרָאֵל וְלָא תְּבוּעִין כְּנִימוּסֵי עַמְמַיָּא אֲרֵי טָעִיתוּן מִפָּתֵר פּוּלְחָנָא
דֵּאֱלָהְכוֹן רַחֲמִתּוּן לְמִפְלַח לְמַעְוָתָא עַל כָּל אִדְּרֵי עִבּוּרָא׃ ב מֵאִדְּרָא וּמִמַּעְצַרְתָּא לָא יְתָזְנוּן
וַחֲמָרָא לָא יְסוּפַק לְהוֹן׃ ג לָא יְתוּבוּן בְּאַרְעָא שְׁכִינְתָא דַיְ וְיִתוּבוּן דְּבֵית אֶפְרַיִם לְמִצְרַיִם לַאֲתוּר
יִגְלוֹן מְסָאֲבִין יְכָלוּן׃ ד לָא יְנַסְּכוּן קֳדָם יְיָ נִכְּסִין דַּחֲמַר וְלָא יִתְקַבְּלוּן לָרָעוָא קוּרְבָּנֵיהוֹן דְּבַחֵיהוֹן
כְּלֶחֶם מַרְחַק לְהוֹן כָּל דְּיֵיכְלִנֵּיהּ יְסְתָּאֲבוּן אֲרֵי קוּרְבָּנֵיהוֹן עַל נַפְשָׁהוֹן לָא מְכַפַּר לְהוֹן בְּבֵית
מַקְדְּשָׁא דַיְ׃ ה מָה תַּעְבְּדוּן לְיוֹם מוֹעֲדָא וּלְיוֹם חַגָּא דַיְ׃ ו אֲרֵי הָא יְגְלוֹן מִן אֲרָעָא

רש"י

ט (א) **אל תשמח ישראל.** כשאתה עומים הקדמונים פסס לא קבלו תורה ולא נמו לחלקי ואתה זנית מעלי ואבדת טובות הרבה: **אהבת.** להיות כזונה לקבל אתנן: **על כל גרנות.** כדרך זונה שמחזין לה דגן בגורן בתחנה: **(ג) לא ישבו בארץ ה'.** לא יתעכבו בארצם: **(ד) לא יסכו.** ל' נסך: **ולא יערבו לו.** לא תסא מנחתם ערבה עליו: **כלחם אונים.** כלחם גזילה הבא על ידי כח ואונים: **כי לחמם לנפשם.** רלוי הוא זה לסם למאכל ולא לבית ה'. דבר אחר כלחם אונים כלחם אבלים שהוא טמא ושופו מוכיח כל אוכליו יטמאו: **(ה) ליום מועד.** ליום זמן קבוע להיות המוביל מועד עליכם: **חג ה'.** זבח הריגה שיש לו בכם: **(ו) כי הנה הלכו.** ממקומם מרוב שודדים שיבאו עליהם עם נבוכדנצר:

מצודת דוד

ומכוונו וגבה היכולת לעב"ם כן יהודה שכח בה' והכבה ערי מבצר להשבע בהן ולא בטח בה' ולכן לשלח אש בערי שביהודה ובאחר לכלה החם ובכיבה לממושיהם של עדם יפחמל בעשו לעב"ם:

ט (א) **אל גיל.** כ"ל אין רלוי לך לשמוח על שום גילה כדרך שמחמיום העב"ם על דבר גילה: **כי זנית.** ולכן מהרלוי שמחתון בכל עם: **אהבת אתנן.** להבא לקבל לחנן לחזור בחניה על הנבואה כ"ל חזקה על העב"ם לבקש מהם עזרה ולבי שהמצילה לזונה לחוך ל' העובד זונה שמחזק על הנבואה לקחת דגן בתחנה: (ב) **לא ירעם.** כ"ל לא ירי להם למאכל כי לא תגמח: **יכחש בה.** יפקר בעצם יפחמל כ"ל לא יפציע לה היין: (ג) **לא ישבו וגו'.** כי יגלו ממנה: **ושב.** מפני החויב יוסף למלכיה לבצם בה: **ובאשור.** בהיותם בגולה בחשוב יחבלו עמח ומחום כי לא יוכלו לשמור מאכלם בנקיות: (ד) **לא יסכו.** זה לחוך על בני יהודה מעשה חין לו חצץ בנקביהם ולא יעכבו לה' יין חבחיהם חינם עבדים עליו: **כלחם אונים להם.** הקדמונות הם בעיניו כלחם הבא להם בגזל לאכ מעחת ומעשב הם המוכלו: **כי לחמם.** הקדמונות שמגילו' יוחל עוד שיהי' למלא נפשם שהם יחבלוהו ולא יבוח בעיני ה' כי לא לכלון הוח: (ה) **מה תעשו.** כ"ל מהו הזכוח שתגלו בו ביום הקבוע על מכלוס הגמול: **וליום חג לה'.** ביום שיבוח עליכם מה' זבח והביבה כזמני בהמות החג והוח בפל עניו נמ"ש: (ו) **הלכו משד.** כחזב יכבו מחבלם

מצודת ציון

ויבן. מלשון בנין: **בצרות.** מל' מבצר: **ארמנותיה.** מלשון לחמון והיכל:

ט (א) **גיל.** ענין שמחה: **גרנות.** כן נקרא מקום המנוחה: (ב) **ויקב.** הוא הבור שלשני הגת והיין יוכד בו כמו ונת יקב מלא בו (ישעיה ה'): **ירעם.** מלשון מכעה: **ותירוש.** ענני היין: **יכחש.** יפקר: (ג) **טמא.** כ"ל מטועב ומחום: (ד) **יסכו.** מלשון נסך ויציקה: **יערבו וגו'.** ענין מתיקות כמו ועבבה לה' מנחה (מלאכי ג'): **אונים.** ענין גזל הבא בכח וחון וכן וידיו מעבנה לחמו (חיוב כ'): **לחמם.** בם הבשר יקרא לחם וכן לחם קרבני לחמי (במדבר כ"ח): **לנפשם.** לעלמם: (ה) **מועד.** זמן קבוע כמו העניב המועד (ירמיה מ"ו):

מִשֹּׁד מִצְרַיִם תְּקַבְּצֵם מֹף תְּקַבְּרֵם מַחֲמַד לְכַסְפָּם קִמּוֹשׁ יִירָשֵׁם
חוֹחַ בְּאָהֳלֵיהֶם: ז בָּאוּ יְמֵי הַפְּקֻדָּה בָּאוּ יְמֵי הַשִּׁלֻּם יֵדְעוּ
יִשְׂרָאֵל אֱוִיל הַנָּבִיא מְשֻׁגָּע אִישׁ הָרוּחַ עַל רֹב עֲוֹנְךָ וְרַבָּה
מַשְׂטֵמָה: ח צוֹפֶה אֶפְרַיִם עִם־אֱלֹהָי נָבִיא פַּח יָקוֹשׁ עַל־כָּל־
דְּרָכָיו מַשְׂטֵמָה בְּבֵית אֱלֹהָיו: ט הֶעְמִיקוּ שִׁחֲתוּ כִּימֵי הַגִּבְעָה
יִזְכֹּר עֲוֹנָם יִפְקֹד חַטֹּאותָם: י כַּעֲנָבִים בַּמִּדְבָּר מָצָאתִי יִשְׂרָאֵל
כְּבִכּוּרָה בִתְאֵנָה בְּרֵאשִׁיתָהּ רָאִיתִי אֲבוֹתֵיכֶם הֵמָּה בָּאוּ בַעַל־

ת"א כענגיס. בככות ג"ו: המה בלו. סנהדרין ק"ו:

תרגום

לְמִצְרַיִם יִתְכַּנְּשׁוּן לְמֶפִּם יִתְקַבְּרוּן בֵּית חֶמְדַּת כַּסְפְּהוֹן קַרְסָלִין יִשְׁרוּן בְּהוֹן חֲתוּלִין בְּבַרְנָיָתְהוֹן:
ז אֲתוֹ יוֹמֵי סְעָרְנָא אֲתוֹ יוֹמֵי תְּשְׁלָמַת חוֹבִין יַדְּעִין דְּבֵית יִשְׂרָאֵל דַּהֲווֹ מִתְנַבְּיִן לְהוֹן נְבִיֵּי כּוּשְׁטָא
וּמְשַׁעֲמְמִין לְהוֹן נְבִיֵּי שִׁקְרָא עַל דְּאַסְגִּיאוּ חוֹבָךְ וְתַקִּיפוּ חֲטָאךְ: ח מֵמְרָן בֵּית יִשְׂרָאֵל דִּי יְתַקֵּם
לְהוֹן פּוּלְחָן טָעֲוָתָא לְנִבְיֵיהֶן קוֹלִין צָלִין עַל כָּל אוֹרְחָתְהוֹן מַמְנָן תַּקְלָא בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דֵּאלָהֲהוֹן:
ט אַסְגִּיאוּ לְחַבָּלָא כְּיוֹמֵי גִבְעָתָא יְסַעַר חוֹבֵיהוֹן וְיִתְפְּרַע עֲוֵיתְהוֹן: י כְּגוֹפֵן דְּשָׁתִיל עַל עֵינָא דְּמַיָּא
כֵּן בְּמַדְבְּרָא אַרַע מֵימְרִי לְיִשְׂרָאֵל כְּבִכְרָא בְּתֵינָתָא דִּי בַאֲוִל מְאַבְּרָא חֲבִיבִית אֲבָהָתְכוֹן וְאִנּוּן

רש"י

מף. מלרץ מלרים היא: **מחמד לכספם.** בתי חמלת מולדות כספס: **קימוש וחוח.** מיני חוות תרגם יונתן: (ז) **הפקדה.** סיפקדו עומסיכם: **השלם.** תוסלמת חובין: **אויל הנביא.** לף מנביאי לחת שלכס יסיו מוויכס כגון חנניס בן עזור שסחלטו נביא לחת: **ורבה משטמה.** שסקב"ס סוגת מעשיכס: (ח) **צופה אפרים עם אלהי.** סס מעמידין להס נביאיסס המתסיכין לוחס לגד עבודת חלילים שלכס: **נביא פח יקוש על כל דרכיו.** ולנביאי שלחת סס טומנין פחים ללכדס: **משטמה בבית אלהיו.** בב"ת סס סרגו לת זכריס ויבקשו להרוג לת ירמיס כענין שנלמר (ירמיס כ"ו) משפט מות לזיס זסס וגו': (ט) **כימי הגבעה.** י"ל זס גבעת בנימין בפלגס (סופטים י"ט) וים לומריס זס גבעה שלול (שמואל ל' ט"ו) שסלטו לסס מלך ומרדו בבתי סנסיה: (י) **בענבים במדבר.** כענביס שסס מציציס במדבר כך חנבתי לת ישרלל: **בבכורה.** בתחלת מעוללת: **בתאנה.** בעץ שתלמה: **בראשיתה.** בתחלת בשול שתלילים: **ראיתי אבותיכם.** כן נרלו לבוחיכם בעיני

מצודת ציון

(ו) **משד.** מלשון שודד ועשק: **מף.** יסכן שהיא נוף והיא שם מקום במלכים ובשם הס"ם במקום הנו"ן וכן כמהם וכמהן (ש"ב י"ב): **מחמד.** מלשון חמודה: **קימוש.** מין קוץ: **יירשם.** מל' יכובה: **חוח.** מין קוץ: (ז) **הפקדה.** ענין זכרון: **ורבה.** הוי"ו יתירה: **משטמה.** ענין נעילת לוכה כמו ויבעום עבו (בראשית כ"ז): (ח) **צופה.** כן יקרל הנביל וכן לופה בתסיך (יחזקאל ג'): **פח.** כשם: **יקוש.** מלשון מוקש: (ט) **העמיקו.** ס"ל הכתוב כי כמו דבר העמוק הוא רב מהשחת מכניע לליו כן כל דבר הכבוי במכלית קבוי עומק: (י) **כבכורה.** כן יקרל הפרי שבשנה

מצודת דוד

מעני הפורד הנה מלניס מקבץ לופס כי סס בולו עם יומבן בן קבת במ"ס בימי' (מ"ג): **מף תקברם.** כי סס יעופו ע"י מכת ס"ב ולפ יפובו לארלס: **מחמד לכספם.** בתי חמדסס סספס לוהבות בכספס הנה הקימוש ייכס לוחס כי סס תלמת ובתהליסיס תלל החוח: (ז) **באו.** הנה עתה בלו הימיס של זכרון עוונותיהם ובלו הימיס של נמול תבלונייכם וידעו ישראל כי הן קרבו ובלו: **אויל הנביא.** ס"ל ידלו שהנביל השקר המנטיסס על הסלוס הוא לויל ולפ דבר בו ה': **איש הרוח.** הוא נביל השקר לאכ תאבו שיש בו רוח נבואה והוא בשל ענין נמ"ס: **על רב עונך.** בשבוי רוב עוון רבה עליך נעילת התיבה מה: (ח) **צופה אפרים.** לופה יש לאתיים עם התלוה שעשה לעלמו והוא נביל השקר לאכ להס המתנבא בשם ע"ס ותופו הכניל הוא לבת מוקש פרוסה על כל דרכיו של תפריס כי כמו שהיא יובל בו להפוש כן בדברי הנביל השקר יובל תפריס: **משטמה בבית אלהיו.** בנוים העב"ס יש לו נעילת לוכה כי הנביל השקר המתמיד לבשת שם כלהי נוטר לו לוכה במה שתעשה לותו לדבך בשה: (ט) **העמיקו שחתו.** העמיקו לעשות הרע ושחתו דרכם כמו בני בימינו בשלגם בגבעה תאר התזיקו ידי עובדי עבירה כי כ"ב נבילי השקר מחזיקים ידי עובדי עבירה בהצעתם השלוס ולכן יזכור עונם לבשם עליהם גמול: (י) **כענבים במדבר.** כמו המולל ענבים במדבר מקום שאם שהיים עליו מאר כן היו הנביים עליו ובשלחי לת ישראל ל"ל כן שמחתי כשאר רלויתי לת לבותיכם בתחלה המעוללת בתילן התחלה רלשונה לכולן שהיה משמחה לב רואיה כן רלויתי לבותיכם ל"ל כן שמחתי כשאר רלויתי לת לבותיכם מאכיים לחכי: **המה באו.** וכשאר המה בלו לל בעל פעור ובשבו עלמם מה' לל הנוסם:

פְּעוֹר וַיָּנָזְרוּ לַבֹּשֶׁת וַיִּהְיוּ שִׁקּוּצִים כְּאַהֲבָם: יא אֶפְרַיִם כָּעוף יִתְעוֹפֵף כְּבוֹדָם מִלֵּדָה וּמִבֶּטֶן וּמֵהֲרָיוֹן: יב כִּי אִם־יְגַדְּלוּ אֶת־ בְּנֵיהֶם וְשִׁכַּלְתִּים מֵאָדָם כִּי־גַם־אוֹי לָהֶם בְּשׂוּרִי מֵהֶם: יג אֶפְרַיִם כַּאֲשֶׁר־רָאִיתִי לְצוֹר שְׁתוּלָה בְנָוֶה וְאֶפְרַיִם לְהוֹצִיא אֶל־הוֹרֵג בָּנָיו: יד תֶּן־לָהֶם יְהוָה מַה־תִּתֵּן תֶּן־לָהֶם רֶחֶם מַשְׁכִּיל וְשָׁדַיִם צֲמָקִים: טו כָּל־רָעָתָם בַּגִּלְגָּל כִּי־שָׁם שְׂנֵאתִים עַל רֹעַ מַעַלְלֵיהֶם

*נ"א הת' בסגול

תרגום

אִתְחַבָּרוּ לְבַעַל פְּעוֹר וּטְעוֹ לְבַהֲתָא וַהֲווֹ שְׁקוּצִין כִּדְרַחִימוּ: יא בֵּית יִשְׂרָאֵל כְּעוּפָא דַּאֲפָרְחוּהִי מִקָּנֵיהּ וְאִטַּלְטֵל בֶּן גְּלָא יַת בְּרֵיהוֹן וְלָד לָא יְסַגְּנוּן וּמִפְּרִי מְעֵיהוֹן לָא יֶהֱוֵין וְעַל דְּאִתְמַנְעוּ רַגְלֵיהוֹן מִלְּאִתְחַזָּאָה בְּבֵית מַקְדְּשִׁי: יב אֲרֵי אִם רַבִּיוּן יַת בְּנֵיהוֹן וַאֲתַכְּלִנּוּן מִלְּמֶהֱוֵי גַּבְרִין אֲרֵי וַי לְהוֹן בְּסַלָּקוּתִי שְׁבַקְתִּי מִנְּהוֹן: יג בְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל בְּמֶעְבְּדָהּ אוֹרַיְתָא דְמָיָא לְצוֹר בְּאֲצָלְחוּתָא בְשַׁלְוָתָהּ חָבוּ דְבִית אֶפְרַיִם לְקַטָּלָא לְפוּלְחָנֵהּ טַעֲוָתָא בְּנֵיהוֹן: יד הַב לְהוֹן יְיָ יַת הוֹשְׁלַמַת עוֹבָדֵיהוֹן הַב לְהוֹן רֶחֶם מַתְכִּיל וּשְׁדַיִן יְבֵשִׁין: טו כָּל בִּישְׁתְּהוֹן גַּלְגָּלָא אֲרֵי תַמָּן רְחֵקְתִּנּוּן עַל בִּישׁוּת עוֹבָדֵיהוֹן מִבֵּית מַקְדְּשִׁי אֲתָרְכִנּוּן לָא אוֹסִיף לְרַחֲמָא עֲלֵיהוֹן דְּכָל רַבְרְבֵיהוֹן מָרְדִין:

רש"י

לחבצם: **וינזרו.** לין מזירה בכל מקום לשון פריקה: **לבשת.** לע"ז כמו פעור ששיה בשתה: **ויהיו שקוצים.** לפני: **כאהבם.** לת"ח כמו מואס: **(יא) אפרים כעוף יתעופף וגו'.** לשון הבטיה לשוני ויהיו כעוף הזה המדלג מקנו והולך מפריח ורבים כך יפלכו לת זרעם או בשעת לידה או יחטיל בבטן ויפילו או בשעת הריון לא יקלוטו כי מה נלע בגלגל לת בניהם שהם יגדלו ושכלתי: **(יב) כי גם.** לשון חוי: **בשורי מהם.** כמו נכוחי מהן והוא מן מסורת כתבין סי"ן וקריין שמ"ן. ד"ח כעוף יתעופף כבודם וגו'. כעוף זה שפורח ואינו כן ישוף ויברח כל כבודם כל מה שלטטערו בבניהם בלידה והריון. מלידה זה לעה לידה. ומבטן אלו ימי העבור. ומהריון בשעת חמניהם כל ברחם זה יכלה כיולד שהרי כשיגדלו לת בניהם ושכלתים: **(יג) אפרים כאשר ראיתי לצור.** בשלותה מעוטרת ועשירה על כל המדינות כן ראיתי לאפרים שהולה במוה ואפרים מה גמול שלם לי נתעסק: **להוציא אל הורג בניו.** לשובחם לעכו"ם שלו מולך כן תרגם יונתן: **(יד) תן להם ה' מה תתן.** הנביא מתפלל שימותו קטנים שלאיתו דומה לאבלו של קטן לשכלו של גדול לפיכך לם לי לאפסר מלידה ומבטן ומהריון שכבר נגזר מבריותם עולם (ברחשים ג') ואל לישך השוקחך תן להם שהרה בקטנותם מה שלאתה לומר ליתן להם להחר זמן שלמרת כי לם יגדלו לת בניהם ושכלתים תן להם רחם משכיל בשעה שיולדין לאויר עולם ושמותו לו ושטוקו שדי חמן שלא יסא להם חלב להניק: **(טו) כל רעתם בגלגל.** שם הרבו לעבוד לע"ז בגמות ש שהיה בשכן בחהלה שו לומרין להם בגיהי הבעל

מצודת דוד

ויהיו שקוצים כאהבם. לת יהיו שקולים ושהועבים בעיני כעבך להבתם שלהבתי לוחם מחמלה: **(יא) כעוף יתעופף כבודם.** הכבוד יסבה מהם כמו העוף הפורח מהר כ"ל לת יהיה נעשה להם הכבוד הנעשה לילדים בעת שיולדם ובעת הבטחם בבניהם על מ"ת: **מלידה.** מהם יסבה הכבוד בעת הלידה כי לת ימותו על לפי שיולדו לזמן הבטחת הבניה ולפ יגיעו הכבוד הנעשה לת: **ומבטן.** מהם יסבה הכבוד בעת ילמו ונבטן כי יולדו מתיש ולפ יגיעו לף הכבוד הנעשה לילדים בעת שיולדם: **ומהריון.** מהם יסבה הכבוד בעת ההריון כ"ל לת יתעברו כשותיהם כלל ומיולת יסבה הכבוד ושימה: **(יב) כי אם יגדלו.** לפי לת כמו מהם יגדלו לת בניהם ויגלו מהמקיים ההם הנה לחבלם מחדם כ"ל יאותו על שלא יגיע לנפול לים כי יאותו עודם קטנים: **כי גם וגו'.** לפי לפל זה יהיה בכל העשיהם לוי להם בעת לסיר להפרד מהם: **(יג) אפרים.** לחת לחבים הנה היים בתעלה גדולה כמו בלחיהו לת לוד שהיו שתולה בתוכה בתעלה נחולה כן היים נם לחת: **ואפרים וגו'.** כ"ל והנה לחבים הם גמול שלם שתעשה להוליח בניו לל הורג לזבח לעכו"ם: **(יד) תן וגו' מה תתן.** כ"ל מה שתתן לחת"ז תן להם עיד ומחר ושבתם תן להם רחם מבטיל וגו' כ"ל למה יאותו הבניה בנעוריהם להבדות לבנים טוב יותר שתתן להם רחם מבטיל שבני לחבים יפילו עוברם לת לו ביהיו בדי בטוחיהם לוחקים כ"ל שלא יתעברו כלל שלא הבניה לוחקים וגדחים מעבלי לחטוחים חלב כי בשעתר לחבה מתחיל לבוא בדדים ולפ יולד ההריון: **(טו) כל רעתם בגלגל.** כ"ל הנעה הגדולה שבכל הנעות היה מה שהעמידו עכ"ם בגלגל בחקום שעמד המשכן בחהלה: **כי שם וגו'.** כ"ל לפר שלחתים

מצודת ציון

בגדולו וכן בכוכי עגבים (במדבר י"ג): **וינזרו.** ענין פריסה כמו נזרו לחזוב (יבעיה ל'): **לבשת.** העכ"ם חקרא כן על כי היה לבושם עוברים: **שקוצים.** מלשון שקץ ושעב: **(יא) יתעופף.** מלשון עפיצה ובריחה: **(יב) ושבלתים.** ענין מיתה כמו ובכלה מהכם (ויקרא כ"ו): **בשורי.** כמו בקורי בשמ"ך והוא מלשון הבחה: **(יג) שתולה.** ענין נטיעה כמו כען שתול (ההלים ק'): **בנוה.** ענין מזוה: **(יד) משכיל.** מלשון שכול ומיתה: **צמקים.** יבשים ונגועים ולזה יקראו הענבים היבשים למוקים

מִבֵּיתִי אֲגָרְשֵׁם לֹא אוֹסִיף אַהֲבָתָם כָּל־שָׂרֵיהֶם סוֹרְרִים:
טז הֻכָּה אֶפְרַיִם שָׁרְשָׁם יָבֵשׁ פְּרִי בַלִּי־יַעֲשׂוּן גַּם כִּי יְלַדּוּן
וְהֵמַתִּי מַחֲמַדֵי בִטְנָם: יז יִמְאָסֵם אֵלֹהַי כִּי לֹא שָׁמְעוּ לוֹ וְיִהְיוּ
נְדָדִים בַּגּוֹיִם:

י א גֶּפֶן בּוֹקֵק יִשְׂרָאֵל פְּרִי יְשַׁוֶּה־לּוֹ כְּרֹב לְפִרְיוֹ הִרְבָּה
לַמִּזְבְּחוֹת כְּטוּב לְאַרְצוֹ הֵטִיבוּ מַצֵּבוֹת: ב חָלַק לִבָּם עַתָּה
יֶאְשָׁמוּ הוּא יְעָרֵף מִזְבְּחוֹתָם יְשֹׁדֵד מַצֵּבוֹתָם: ג כִּי עַתָּה יֹאמְרוּ

*נ"א הלמד בטתג *בל קרי

תרגום

טז בֵּית יִשְׂרָאֵל דָּמָן לְאִילָנָא דְּקָלָא שָׁרְשׁוֹהִי מִלְּדַע וְיָבֵשׁ נוֹפֵיהּ מִלְּעָלָא נוֹב לָא יַעְבֵּד אַף אִם
יַרְבּוּן בְּנִין וְאָקְטוֹל שְׁפַר מְעֵיהוֹן: יז יַרְחִיקִנּוּן אֱלָהִי אֲרֵי לָא קַבִּילוּ לְמֵימְרֵיהּ וִיהוֹן מְטַלְטְלִין
בֵּינֵי עַמְמַיָּא:

י א גֶּפֶן בְּזִיזָא יִשְׂרָאֵל הַהֲוָה גָּפֶן נָצִיב בְּמֶעְבְּדֵיהּ אוֹרַיְתָא פֵּרֵי עוֹבָדֵיהוֹן גְּרַמוּ לְהוֹן דִּיגָלֵיךְ
כַּד אַסְגִּיתִי לְהוֹן עָלָלָא אַסְגִּיאוּ פוּלְחָן לַאֲגוֹרַיְהוֹן כַּד אַיְתֵיתִי טוּבָא לְאַרְעָהוֹן אוֹשִׁיבוּ לְקָמְתְהוֹן:
ב אִתְפְּלַג לִבְּהוֹן מִן אוֹרַיְתָא כְּעַן יֶחוֹבוּן כְּעַן אַיְתֵי עֲלֵיהוֹן סָנְאֵה יְתַבֵּר קֳדָלְהוֹן דְּאֶגוֹרַיְהוֹן יְבִיז
קָמְתְהוֹן: ג אֲרֵי כְּעַן יֵמְרוּן לֵית מַלְכָּא לָנָא אֲרֵי לָא דְחֵלְנָא מִן קֳדָם יְיָ וּמַלְכָּא מָה יַעְבֵּד לָנָא:

רש"י

סמוך מקום נגמר והוא היה למלכי ישראל: **לא אוסיף אהבתם.** לאהוב לוחש: **(טז) פרי בל יעשון.** לא טוב להם לפרות ולרבות שהרי גם כי ילדו ומתמי מחמדי בטנם: **(יז) ימאסם אלהי.** לימנע קללה לבא בשורה עתיד הוא למחסם:

י (א) גפן בוקק ישראל פרי ישוה לו. ישראל דומין לגפן המשיר כל פריו הטוב כך עזבו לוחי שחני פרי הטוב והשוה לו: **כרב לפריו הרבה למזבחות.** כשהספיקו להם הטובה והם הרבו לעשות עגלים למזבחות: **פרי ישוה לו.** פרי לשר ישוה לו וויטב לו ד"ח גפן בוקק גפן בזוז ישראל פרי מעשיו גרם לו. פרי ישוה לו. יועיל לו להיות בוקק כי עשו המזבחות והועילו לכנסיה שלהן לרעה והוא לשון התרגום: **הטיבו מצבות.** הרבו מצבות: **(ב) חלק לבם.** ממני: **עתה יאשמו.** הוא שכבר אשר יערוף מזבחותם יפחית לשון וערפו שם (דברים כ"ל) וערפתו (שמות י"ג) יפצר לוחרס ד"ח לפי שהרס לגבול השלוש שלפני ישראל עובדי ע"ז ושלוש ביניהם לין השטן מקטרג ביניהם שנאמר חבור עצבים לפרים הכח לו (לעיל ד') ושנאמר המחלוקת שנאמר חלק לבם עתה יאשמו יש פתחון פה לשטן לקטרג: **(ג) כי עתה.** בצד אליהם הרעה: **יאמרו אין מלך לנו.** מלכנו אשר בעתו יגלו מאחר שלא ברחמנות ונלחם את מלחמותינו אין מועיל לנו כלום:

מצודת ציון

כמ"ש ושני למוקים (שמואל ב' ל"ו): (טז) **סוררים.** סרים מדרך המוב ומוכיחים:

י (א) **בוקק.** עניין ריקות כמו בוקק המלך (ישעיה כ"ד): **ישוה.** עניין שימה כמו משוה רגלי (תהלים י"ח): **מצבות.** הם מזבחות מלבן לחת: (ב) **חלק.** עניין פלוג: **יאשמו.** מלי שממון: **יערף.** עניין הכחתה ושוגמתו ועקבו שם (דברים כ"ל): **ישדד.** עניין שבר:

מצודת דוד

שיהיו שמה והשלשה היה בעצוב כוע מעליהם ולכן לנכשפ מציהו הוא נלגל שהיה שם בחלה בית ה' ומשכנו: **אהבתם.** לאהוב לוחש: **כל שריהם.** כי כל שריהם סוכלים: (טז) **הכה.** הנה כבר הוכה לשרים במכלומי הלוחם והחייבם שכשם עד שלא יבלנו עוד פרי כדכך המילן שמחייבם שכשו וכ"ל נחלש מלך ולא יוליד עוד בנים: **גם כי ילדון.** לף לם כמה מהם ילחון הנה למים מחמדי בטנם כ"ל הטובים והנחמדים שבהם: (יז) **ימאסם.** ה' ימאם בם: **נודדים בגוים.** נדים ונעים בגולה בין העכ"ום:

י (א) **נפן וגו'.** הנה ישראל הוא כגפן בוקק וריק מבלי לעיטה ולשוה כן הוא מבלי פרוה וילחם בחיים: **פרי וגו'.** וכי מהכלחי שהשוה ב"ה ישים לו פרי כ"ל וכי כלוי הוא להשפיע בחמיה: **כרב.** הלא כפי מכנים פניו והשפעתו כן הרבה לעשות מזבחות לעכ"ום וכפי מכנים העושה הנאה לחלנו עבו מזבחות עושה רשות: (ב) **חלק לבם.** נחלק לבם וכפרד מן השקום ב"ה לכן עתה בזמן קרוב יהיו שמחה: **הוא יערף.** כ"ל השקום ב"ה יפקיע ביד החויב לערוף ולהשחית מזבחותם ולעבוק מלבושם: (ג) **כי עתה.** בזמן שיבא החויב יאמרו הנה לין המלך מועיל לנו לגלשום מול החויב כי הוחיל ולא יחלנו לפ ד' ל"ב מה יוכל

אֵין מֶלֶךְ לָנוּ כִּי לֹא יָרֵאנוּ אֶת־יְהוָה וְהַמֶּלֶךְ מַה־יַּעֲשֶׂה־לָּנוּ:
דִּבְּרוּ דְבָרִים אָלוֹת שָׁוְא כָּרֹת בְּרִית וּפָרַח כָּרֹאשׁ מִשְׁפָּט עַל
תַּלְמֵי שָׂדָי: ה לְעֶגְלוֹת בֵּית אָוֶן יָגוֹרוּ שִׁבֵּן שֹׁמְרוֹן כִּי־אָבַל עָלָיו
עַמּוֹ וּכְמָרָיו עָלָיו יָגִילוּ עַל־כְּבוֹדוֹ כִּי־גָלָה מִמֶּנּוּ: ו גַּם־אוֹתוֹ
לְאַשּׁוּר יוּבָל מִנְחָה לְמֶלֶךְ יָרֵב בָּשְׁנָה אֶפְרַיִם יִקָּח וְיֵבוֹשׁ יִשְׂרָאֵל
מֵעֲצָתוֹ: ז נִדְמָה שֹׁמְרוֹן מַלְכָּהּ כְּקֶצֶף עַל־פְּנֵי־מָיִם: ח וְנִשְׁמְדוּ

*קמץ בז"ק *קמ"ץ בז"ק

ת"א ויתמר מלי. מנחום ל"ו: לעגלות וגו'. מגילה כ"ה קנהדרין ס"נ:

תרגום

ד מְמַלְלִין מִלִּין דְּאוֹנָם וְיָמִין לְשָׁקָר לְמֶעְבַּד גְּזִרִין קָם כְּעַן אַיְתֵי עֲלֵיהוֹן פְּרִישׁ חוֹנֵן בִּישִׁין דִּין שִׁקְרֵהוֹן עַל תְּחוֹמֵי חַקְלָן: ה עַל דִּי פְּלַחוּ לְעֶגְלָיָא בְּבֵית אֵל מַלְכָּא בְּמַשְׁרְיָתֵיהּ יְסַק עֲלֵיהוֹן וְגָלֵי יָתְהוֹן יַסְבוּן מִנְּהוֹן עֶגְלָא דְּשֹׁמְרוֹן אֲרֵי אִתְאֲבִלוּ עֲלוֹהִי עַמֵּיהּ וּפָלְחוֹהִי יְבִיעִין עַל יְקָרֵיהּ אֲרֵי גְלָא מִנֵּיהּ: ו אַף יָתֵיהּ לַאֲתוּר יוֹבְלוּן קוּרְבָּנָא לְמַלְכָּא דֵּיוֹתֵי לְאִתְפָּרָעָא לְהוֹן נְבִיא אֱמַר לְהוֹן בַּהֲתָא דְּבֵית אֶפְרַיִם יְקַבְּלוּן וְיִבְהֲתוּן דְּבֵית יִשְׂרָאֵל מִמַּלְכֵי עֲצָתְהוֹן: ז בַּהֲתַת שֹׁמְרוֹן בְּמַלְכָּהּ פְּרִיחָא עַל אַפֵּי מַיָּא: ח וְיִצְדוֹן בָּמֵת בֵּית אָוֶן חוֹבֵי יִשְׂרָאֵל גַּרְמוּ לְהוֹן דְּיִגְלוֹן כּוּתָן וַאֲטָדִין

רש"י

(ד) **אלות שוא.** הסבע לשקר אלוה כמו כרוז לשון הוס כורס ברית לע"ז של מולך לפיכך ופרח עליהם משפט יסורין ופורענות: **כראש.** שהוא עשב מר הפורח על חלמי שדי ו"ת על חלמי שדי בעון שמסיגין גבולי שדות. חלמי שדי מעני' המחריסה קרויה חלם. ל"ת על חלמי שדי שסה עושים שם מזבחותם כמו שנאמר גם מזבחותם כגלים על חלמי שדי (לקמן י"ב) שם יפרח עליהם משפט עוכה. ל"ת אלוה שוא כל ברית שכרתו זה עם זה עוברים עליו ופרח כראש משפט על חלמי שדי שהוא פורח על חלמי שדי שהוא עשב מר כך משפטיהם פורחים וגדלים שמרוצים לעשיה ומצויצים ואף עמוס לומר כן כי הפכתם למשפט (עמוס ו'): (ה) **לעגלות בית און וגו'.** לפורענות הטחילה לבא על עגלים שבבית אל שהיו נקראת בית און בספר יהושע: **יגורו.** יראו ממנו שכניו שכשומרון לומה: **כי אבל עליו עמו וכמריו.** לשר עליו יבולו שמיך עמה יתבלו על כבודו כי גלה: (ו) **גם אותו לאשור יובל.** זה סיס בשכם שהיה עשרה לשחז ויער חלמי ישראל את רוש פול וגו' ויגלם לרחובי ולגבי (ד"ה ה' ה') ואומר ומטל עבל הזה אשר בבית אל וכלך לו לקיים מה שנאמר גם אותו לאשור יובל: **מנחה למלך ירב.** זה סנחריב: **בשנה אפרים יקח.** בשם יקח לו ירבעם שהוא משבט אפרים שטעמיד לו עגל זה לאלוה: **ויבוש ישראל.** מאותה עלה שיעמו לעשותם כמו שנאמר (מ"ח י"ב) ויועץ המלך ויעש שני עגלי זהב: (ז) **נדמה.** נסחתך מלך שומרון והרי הוא כקלף שעל פני

מצודת דוד

המלך להושיע לנו: (ד) **דברו דברים.** הוא מדבריס דבריס האלה על לבנם מבלי הבנה ומבינין לשוא וכוזבין בריס לעכ"פ: **ופרח.** לכן יפרח עליהם משפט הנמול כמו עשב הכלשם הגם הצומח הוא על חלמי שדה: (ה) **לעגלות.** בעבור עגלות בית און שבלקחו בשבי יחחו השובים בשומרון בלחמה שם לא הניחו על עלמן לוך יניחו עליחו: **כי אבל עליו.** על העגל יחלבלו עמו בהלחיהו זו וגם הכוחרים שרח שחחיה עליו הבה עבה יחלבלו על כבודו כי גלה ממנו כי בשלוקח בשבי לית בכבודו: (ו) **גם אותו.** כמו שיובל בעם בשבי כן יובל בם שבשל בשבי לאשור לחחוה להיות למנחה לל המלך: **בשנה.** לז יקבל אפרים בושה על עה שעבדו ללא אלוה: **ויבוש** וגו'. כפל הדבר בא"ם: **מעצתו.** שיעלו לעשות העגלים: (ז) **נדמה שמרון מלכם.** המלך אשר בשומרון מהה הוא כקלף שם בשבעבועות שעל פני המים שעולה למעלה ויחמיד זמן מועט בן המלך לא יחמיד בחלכתו כ"ל בעבר זמן: (ח) **ונשמדו.** ולא יעמדו הבמות שבנית לון שהם חטאת ישכחל:

מצודת ציון

(ד) **אלות.** מלשון אלה ושבועה: **ופרח.** מלשון פריחה והלחחה: **כראש.** שם עשב מר כמו רוש ולענה (דברים כ"ט): **תלמי.** הוא העבוה הנעשה בחציסה וכן מלמיה הוא (מחלים ס"ה): **שדי.** כמו שדה: (ה) **לעגלות.** יחכן שהיה שם רבים שעשו בדמות העגל שעשה ירבעם ולבי שבלקחו בשבי ומשם כאן בהקבות לחר לעגלות: **בית און.** הוא בית אל וכהנו בגלחי: **יגורו.** ענין פחד כמו ויגר חולא (במדבר כ"ג): **וכמריו.** כן יקלאו כהני ע"ז וכן והשבית לת הכמרים (מ"ב כ"ג): (ו) **יובל.** יובא כמו יובל מי (ישעיה י"ח): **ירב.** הוא לשון וכן לל מלך יכב (לעיל ה'): **בשנה.** מלשון בושה: (ז) **נדמה.** מלשון דמיון והמשלה: **כקצף.** ס"י כבומחת והם כעין לשעבועות ועל כי בלוים ע"י מהיבות השביבה מבלי לל בלי וכלשה כלשו השופך ממקלף לזה קרוי בלשון קלף: (ח) **ונשמדו.** ענין לחבדון:

בָּמוֹת אָוֶן חַטַּאת יִשְׂרָאֵל קוֹץ וְדַרְדַּר יַעֲלֶה עַל־מִזְבְּחוֹתָם
וְאָמְרוּ לֶהָרִים כַּסּוּנוּ וְלַגְּבָעוֹת נִפְלוּ עָלֵינוּ: ט מִימֵי הַגִּבְעָה חָטָאת
יִשְׂרָאֵל שָׁם עָמָדוּ לֹא־תַשִּׂיגָם בַּגִּבְעָה מִלְחָמָה עַל־בְּנֵי עַוְלָה:
י בְּאַוָּתִי וְאֶסְּרֵם וְאִסָּפוּ עֲלֵיהֶם עַמִּים בְּאָסְרָם לִשְׁתֵּי עֵינֹתָם:
יא וְאֶפְרַיִם עֶגְלָה מְלֻמָּדָה אָהֲבָתִי לָדוּשׁ וַאֲנִי עָבַרְתִּי עַל־טּוּב

*נ"א הע' במתג *עונותם קרי

תרגום

יְקַטְּלוּן עַל אֲסוֹרֵיהוֹן כְּעַן אֲתֵי עֲלֵיהוֹן עֶקְא דְּמוֹתָא דִּיהוֹן דָּמֵן כְּאִלּוּ טַרְיָא חָמָן לְהוֹן וְרָמָתָא נָפְלוּ
עֲלֵיהוֹן: ט מִיּוֹמֵי גִבְעָתָא חֲטִיתוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל תַּמָּן קָמוּ מְדַבְּרֵי לְמִגְאָה עֲלֵיהוֹן מַלְכָּא
וְאַף לָא זַבִּיאוּ דְּתִתְקַיֵּם לְהוֹן מַלְכוּתָא בְּגִבְעָתָא תַּמָּן אֶתּוֹ עֲלֵיהוֹן עָבְדֵי קְרָבָא לְבַטָּלָא אֲבָהָן
עִם בְּנִין סָלִיקוּ: י בְּמֵימְרִי אֲתֵיתִי עֲלֵיהוֹן יִסּוּרִין וְכַנְשַׁת עֲלֵיהוֹן עַמְמַיָּא וְשַׁלִּיטוּ בְּהוֹן כְּמִיסַר
פַּדְנָא עַל תַּרְתֵּין עֵינוֹהִי: יא כְּנִשְׁתָּא דְּיִשְׂרָאֵל דַּמְיָא לְעֶגְלְתָא דַּמְלַפִּין לָהּ לְמֵרְדִי וְלָא אִלְּפָא רַחֲמָא
לְהַלָּכָא בְּרַעוּת נַפְשָׁהּ וַאֲנָא פָּרֵכִית יַתְהוֹן מִשַּׁעְבּוּד מַצְרַיִם אַעֲדִיתִי נִיר תְּקוֹף מִצְּוַרֵיהוֹן אַשְׁרֵיתִי
בֵּית יִשְׂרָאֵל עַל תְּקוֹף אַרְעָא דָּאֲמוֹרָאָה כְּבִישִׁין קֳדָמֵיהוֹן דְּבֵית יְהוּדָה אַחֲסָנִית יַתְהוֹן

רש"י

כמיס שהוא מוסקמ"ל בלע"ז: (ח) **במות און.** במות בית אל: **קוץ ודרדר יעלה על מזבחותם.** שגלו עובדיהם ואין עוד פוגם להם: **ואמרו.** ישראל לכרים שהוא כסוגו שלא ירחמו עויבינו בשבתנו: (ט) **מימי הגבעה חטאת ישראל.** חטאתם זה נקוד רפי שהוא לשון נקבה ולשעבר כמו עשה בחמ חזלה יד מימי גבעת בנימין חטאתם ישראל לפי שהיה מעשה פלגש בגבעה בימי עתניאל בן קנז שהיה רחמן לשופטים בימי כושן רשעתים וביומו היה פסל מיכה וכל זה מפיהו בסדר עולם: **שם עמדו.** בחושה מלה לחזו להם מחז: **לא תשיגם בגבעה מלחמה וגו'.** לפי שהי' עון ע"ז בידיהם ולא הקפידו עליו לכך לא הצליחה יד במלחמת הגבעה על בני בנימין וקראם בני עלוה בני גחוה שעשו עצמן עליונים ולא שמעו בקול לחייהם לחת חת בני הגבעה ויונתן הרגם על שהלכו להם מלך והמליכו חת שחול והיו מחיצה לי לחר לשון העברים וגם שחר חבור הפרשה מופל על לשון הרחמן: (י) **באותי ואסרם.** לפי רלוני תמיד יסרתי' משופט למופט ומסרתים ביד שוכיחים: **באסרם לשתי עונתם.** לפי שדימה לוחה לעגלה כמו שנא' לחריו לפרים עגלה מלומדה לכך דימה יסורים לפרה שמיגענין לוחה בחריסה. ויולסרוה בעול המחריסה ושימלוני העול וקבים ויורדים לחר מכחן ולחר מכחן לגל שני עיני השור וכן ת"י כמיסר פדנה על הרחין עיוהי פדנה למר בקר: (יא) **ואפרים עגלה מלמדה.** פורפוינט"ח בלע"ז עשויה חבורות חבורות במלמד שבקר שקורין ריסגוליי"ן בלע"ז כלומר הרבה יסורין שבלחי עליה והרי היא לה נכנעה ותמיד לוהבת בהצוחה מקוס מחכל ומשתן ולא נכנעה להוח הורבה כלומר לא נכנעו לתורה שלא לחר שריוות לנפש: **אוהבתי.** יו"ד יחירה כמו (ברלשית ל"ל) גומלני יוס: **ואני עברתי על טוב צווארה.** לפיכך הני מביח עליהם מלכים שיגיעו לח כחם:

מצודת ציון

ודרדר. מין קוצים וכן וקוץ ודרדר (בראשית ג'): (ט) **עלוה.** הוא הפוך מן עולה וכמו כנס כסה: (י) **באותי.** מלשון חאוה ולשון: **ואסרם.** מלשון יסורין: **באסרם.** ענין קשיחה: **עונתם.** כמו מעניהם והוא הקו שיחכוים החוכם בלוחך הבדה ומחר ועוכה לחר כמוהו וכן עד כלות הבדה כמו החכיכו למעניהם (מהלים קכ"ע): (יא) **מלמדה.** ענין ההכגל כמו וילמד לעקך ערק (יחזקאל י"ע): **אהבתי.** היו"ד יחכה ועבלה: **לדוש.** מלשון דישה והוא הבבדה המבוחה מהקשין:

מצודת דוד

קוץ ודרדר. כי לא יצוח מי שם ויהיו שממה: **ואמרו להרים כסונו.** למען לא ילחה מי בנפשם: (ט) **מימי הגבעה.** כ"ל ענן הע"וס היה בידם מימי פילגש בנבעה כי גם אז היה בידם פחל מיכה: **שם עמדו.** במעלה הזה עמדו אז: **לא תשיגם.** לכן לא תהיה לוחם בנבעה נלחון מלחמה כחלחמו על בני עולה גם בני בנימין מחזקו ידי עובדי עגילה: (י) **באותי ואסרם.** כ"ל בלאוי לייסרם וכן לייקרם בלחם: **ואספו.** עכ"וס רבים יחלקבו לבוח עליהם למלחמה: **באסרם.** בעת שחוחם לוחם לבחי מעבוח המחריסה למחוס בחיהן יחד לא כדרך המוכרים שמוסרים לחם לחת כ"ל כחלבים עליהם רעה כפולה ומכופה: (יא) **ואפרים.** הנה לבחריס הוח כעגלה שמבינין לוחה לעבודתה למשוך בעול ולחרוש והיא לוהבת לדוש למען לחכול מן הדיש כ"ל לכי למלחים המורה והמלות והם הבלים בקנול הבכר מבלי עבוח המעשה: **ואני עברתי.** העבמתי ידי: **על טוב צווארה.** כ"ל חבלתי ובלחיתי שהיה עורה ובחוה זכלוחה לבלים השול עליה כ"ל בחיתי שבלוי הוח לקבל עליו עול המורה והמלוה:

צוֹאֲרָהּ אַרְכִּיב אֶפְרַיִם יַחֲרוֹשׁ יְהוּדָה יְשַׁדֵּד־לוֹ יַעֲקֹב׃ יב זִרְעוּ
לָכֶם לִצְדָקָה קִצְרוּ לְפִי־חֶסֶד נִירוּ לָכֶם נִיר וְעֵת לִדְרוֹשׁ אֶת־
יְהוָה עַד־יָבוֹא וְיוֹרֶה צֶדֶק לָכֶם׃ יג חֲרַשְׁתֶּם־רֶשַׁע עַוְלָתָה
קְצַרְתֶּם אֲכַלְתֶּם פְּרִי־כָחַשׁ כִּי־בָטַחְתָּ בְדַרְכְּךָ בְּרֹב גִּבּוֹרֶיךָ׃
יד וְנָקָם שָׁאוֹן בְּעַמֶּיךָ וְכָל־מִבְצָרֶיךָ יוּשַׁד כְּשֹׁד שַׁלְמַן בֵּית
אַרְבֵאל בְּיוֹם מִלְחָמָה אֵם עַל־בָּנִים רֻטָּשָׁה׃ טו כָּכָה עָשָׂה לָכֶם
בֵּית־אֵל מִפְּנֵי רָעַת רָעַתְכֶם בַּשַּׁחַר נִדְמָה נִדְמָה מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל׃

ת"א לס* על דניס. ד"מ ל"ם׃ * תרגום * קמץ בז"ק

אַחְסַנְתָּא דְמִתְיְהִיבַת לַאֲבוּהוֹן יַעֲקֹב׃ יב בֵּית יִשְׂרָאֵל עֲבִידוּ לְכוֹן עוֹבְדִין טָבִין הַלִּיכוּ בָּאְרְחָא
דְקוּשְׁטָא רַיְימוּ לְכוֹן אוּלְפָן אוֹרַיְתָא הָא בָּכָל עִדָּן נְבִיָּא אֲמָרִין לְכוֹן תְּבוּ לְדַהֲלָתָא דַיְ בָּעַן יְהַגְּלֵי
וְיֵיתֵי זַכְוָן לְכוֹן׃ יג אִתְעַשַּׁרְתּוּן לְכוֹן אוֹמָם רְשַׁע עֲבַדְתּוּן אִתְכַּבַּלְתּוּן תּוּשְׁלַמְתּ עוֹבָדֵיכוֹן אֲרֵי
אִתְרַחֲצְתָּא בְּאַרְחָתָךְ בְּסַגִּי גְבָרָךְ׃ יד וְיִקוּם אִתְרְגִישָׁא בְּעַמָּךְ וְכָל כַּרְכָּךְ יִתְבַּזַּן כְּבֵית שַׁלְמָא
בְּכַמָּנָא בְיוֹמָא דְקָרָבָא אֵם עַל בְּנִין קְטִילַת׃ טו כֵּן גְּמַר לְכוֹן חוֹבִין דְּחַבְתּוּן בְּבֵית אֵל מִן קֳדָם
בִּישׁוּת עוֹבָדֵיכוֹן בְּסוֹפָא בְּהִית וְאִתְכְּנַע מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל׃

רש"י

ארכיב אפרים יחרוש יהודה וגו'. שם תרגו שמרכיב לאפרים על המומות יחרוש יהודה ויסדד לו לעלמו הריסה של מעשים טובים כמו שהוא מפרש ואומר נירו לכם וגו': **(יב) זרעו לכם לצדקה.** לגבי מה שהם מרשעים רשע וגו' לפיכך וקשה שהוא בעצמך: **נירו לכם ניר.** עשקו בתורה ומשם תלמדו ללכת בדרך טובה להתגבר על יצר הרע כזה שהוא גר מה שהוא להפוך שרשו העשבים המכהיסים בתבואה מיומות החמה כמו ימים לפני הזרע: **ועת (תקבעו) לדרוש את ה'.** לתלמוד תורה: **עד יבוא ויורה צדק לכם.** כשהמיו יגיעים הוא יורה יצין לחכם להודיעכם לסומותיה בלקח ל"ל נירו לכם ניר עשו מעשים טובים קודם שיבא עליכם הלחץ וזה יגרום לכם שהתקבל תפלתכם בעת הצורך וזו יהיה עת רצוי לכם לדרוש הקב"ה בגל הרשיעה כי לז תשמע לעקתכם ויורה לזק לכם ויטהיר לזקה לכם כמו ירה היה (שמות ט"ו): **(יג) אכלתם פרי כחש.** לחקבלתן תוכלמת עוזיכון: **(יד) וקאם שאון.** קול עמת עומו ומהו: **כשד שלמן בית ארבאל.** כשוזיס הבאים על עם היושב בבלום פחלום ע"י מלרד שלח מזהרו בהם לברוח מפניהם ושולחים לה הכלו: **בית ארבאל.** יוכלן תרגמו בית מלרד ולל"ף ולמ"ד יהיריס הו כמו יזרעאל שהיו שם עיר כנון (לעיל ב') יעמו לה יזרעאל וקרלו בלשון שם עיר לף כלן קרלו לחומו כמיו שם עיר וכן חברו מנחם לבל לוגם פיחרו שם מקום: **רטשה.** נבקעה וכן נערים תרטשנה (ישעיה י"ג) ועוללייהם ירוטשו (שם) ל"ל רעשה עזובה כמו מועטה: **(טו) ככה עשה לכם בית אל.** כל הפורעניות הזה גרם לכם העגל שבניתם לו: **רעת רעתכם.** מרעה רשעכם עבירות שלוכיכם: **בשחר נדמה נדמה.** נרדם כשלו בלילה כלו' לין הו כח ולמה כל זה שם כי בהיות ישראל נער מעורר מכל טוב ומוכשרו:

מצודת דוד

ארכיב אפרים. לשון הכפלה על החוכה על לפרים ועם יהודה יחרוש כ"ל יעסוק בעמוה: **ישדד לו יעקב.** כל יכשל בכללו יכחם הכעסים לכסוה הזרעים נעשוכו למען ילכל פריא כ"ל יקיימו המלות למוכחם למען יקבלו שכר: **(יב) זרעו לכם לצדקה.** לעוסכם זרעו שם לשלקה למען תקבלו חטוחה לפי המשך שלני עושה כ"ל עשו לשקה ותקבלו גמול בחסדי [כי גמול מעשה העוב גם הוא לחסד בחסד] וכמ"ש מי הקדימני ואשלם (לויב מ"ח): **נירו לכם ניר.** כ"ל הפיכו מלבבכם דעות נפשחות וכוחבות שם המוכיח יחרוש שהוא להמית שכשי העשבים הרעים לגבל יכחישו שם הזרע הטוב: **ועת לדרוש.** וקבעו עתים לדרוש שם ה' לא בשקלני: **עד יבוא.** כ"ל כן עשו עד שבא יבוא המקום ב"ה ויאליך לכם לשק מן השמים כי לא יקוים שבכתב: **(יג) חרשתם רשע.** כ"ל הוא לא כן עשיתם כי מרשתם רשע וגו' כ"ל חשבתם לעשות רשע וכן עשיתם לותה וכבה היה הגמול: **פרי כחש.** גמול מעשה הרשע: **בדרכך.** גמה שהיית הולך למלכים ולמלוכי לבקש עזרה הוא זה שעשית גמול גמולך ולזה לא תשמע על שאבותי: **(יד) וקאם.** לכן יקום בעמך קול שאון מלחמה: **וכל מבצריך.** יפד ע"י שרדיס: **כשד וגו'.** בשחון היתים היה לחד בשלמן ונלחם על בית לבבאל ושד לותה ונקע הלם קמוך לבנים לעיניהם ואמר שכמו כן יעודו גם המה: **(טו) ככה.** הדבר הזה עשה לכם בית לל מפני רעת הרעה העומדת לה שהית רעתכם לפני הוכנלתם בה מזה כי עוד במדבר עשיתם **שם הענל: בשחר.** כ"ל בשחלם מלכות הושע בן אלה בשנת שם למלכו נכרת מלכותו בשביתה כי לז לשקו מלך לשוב כמ"ש במ"ב (י"ם):

יא א כִּי נַעַר יִשְׂרָאֵל וָאֹהֲבֵהוּ וּמִמִּצְרַיִם קָרָאתִי לִבְנִי: ב קָרְאוּ
לָהֶם כֵּן הָלְכוּ מִפְּנֵיהֶם לַבְּעָלִים יְזַבֵּחוּ וְלַפְּסִלִים יְקַטֵּרוּן: ג וְאָנֹכִי
תִּרְגַּלְתִּי לְאֶפְרַיִם קָחָם עַל־זְרוֹעֹתָיו וְלֹא יָדְעוּ כִּי רְפָאתִים:
ד בְּחַבְלֵי אָדָם אֶמְשְׁכֵם בַּעֲבֹתוֹת אַהֲבָה וָאֶהְיֶה לָהֶם כְּמָרִימֵי
עֹל עַל לְחֵיהֶם וְאַט אֵלָיו אוֹכִיל: ה לֹא יָשׁוּב אֶל־אֶרֶץ מִצְרַיִם
וְאַשּׁוּר הוּא מַלְכּוֹ כִּי מֵאֲנוּ לָשׁוּב: ו וְחָלָה חֶרֶב בְּעָרָיו וְכִלְּתָה

*נ"א ולפסילים

תרגום

יא א אֲרֵי רַבִּי הֲוָה יִשְׂרָאֵל וְרַחֵימְתֵּיהּ וּמִמִּצְרַיִם קָרֵיתִי לְהוֹן בְּנִין: ב שַׁלְחַת נְבִיֵּי לַאלָפָא
לְהוֹן וְאִנּוּן טָעוּ מְקַבֵּל אַפֵּיהוֹן לְטַעֲוָתָא מְדַבְּחִין וּלְצִלְמָנַיָּא מַסְקִין בּוּסְמִין: ג וַאֲנָא בְּמַלָּאךְ
שְׁלִיחַ מִן קֳדָמַי דַּבְּרִית בְּאוּרַח תַּקָּנָא לְיִשְׂרָאֵל וּנְטַלְתִּנּוּן כִּדְעַל הַרְעִין וְלָא יָדְעִין דְּמִן קֳדָמַי
מִתְרָחֲם עֲלֵיהוֹן: ד בְּמִגְדַּת בְּנִין רְחִימִין נַגְדַתִּנּוּן בְּתַקּוֹף רַחֲמָא וַהֲוָה מֵימְרִי לְהוֹן כְּאִבָּא
מָבָא דְּמֵקֵיל בְּכִתְפֵהּ תִּנְרָא וּמוֹרִיךְ בִּלְחֵיאָתְהוֹן וַאֲפָךְ כַּד הֲוֹ בְּמַדְבְּרָא אַסְגֵּיתִי לְהוֹן מִזְבָּא
לְמֵיכַל: ה לָא יְתוּבוּן לְאַרְעָא דְּמִצְרַיִם בְּרַם אַתּוּרָאָה יִשְׁלוֹט בְּהוֹן אֲרֵי מְסָרְבִין לְמֵתָב: ו וְתֶחוֹל

רש"י

יא (א) **וממצרים קראתי לבני.** ע"י נביאי לסדנק בחורבי וסס מס עסו: (ב) **קראו להם כן הלכו מפניהם.** כל מס שסנביאים קורחים לסס ללמדם דרך סטובה כן סס ספכו עורף לנרוח מפניסס: **לבעלים יזבחו.** דרך סמקרא לדבר כן כמו כרובס כן מעשו לי (לעיל ד') וכאסר יעמו לוסמו כן ירבס (שמות ח'): (ג) **ואנכי תרגלתי לאפרים קחם וגו'.** שלמחי לפניסס מנסיב סמרגילס בנמת: **קחם על זרועותיו.** זס מפס שאסתר בו (במדבר י"ח) כאסר יפת סלומן לת סיונק: **תרגלתי.** כמו סרגלתי ואין לו למיון: **ולא ידעו כי רפאתים.** יולעין סיו שלש שדסו בעקב עסו עלמס כלש יוסעים ואגלה במדרש רבי סנסומת לורסו כלפי בני יוסף כשבניסס לפני יעקב לנרכס רפס יעקב רפעים עסילים לנלת מפפרים ירבעה ואחאב ונסחלקה ממנו רוח סקדש ויאמר מי אלה (בראשית מ"ח) בקש יוסף רחמים ושרפה רוח סקודש על יעקב וברכס ושם ואכי סרגלתי רוחי על יעקב לגורך לפרים ולקחס על זרועוחיו: (ד) **בחבלי אדם.** סייחי מושכס חמיד בחבלים רכים אשר יחשוך בהס שלם לת גמו כלומר במשיכה רחמי' וכן ח"י: **ואהיה להם כמרימי עול על לחיהם.** כלי'כרי' העוברים סמרימים עול בידיהס ע"י לווחים להקל מעל הפרה סחורשת כן סייחי עמס בכל נרה להקל מעליהס ל"ת כמרימי עול על לחיהס כלי'כרים סמרימים עול מעל לומר (הפרה) והסור ע"י סמחריכין לת הכלונס שבעול כתון ברלסו להקל מעל הפרה סחורשת כן סייחי עמס בכל נרה להקל מעליהס כן תרגס יוכען הת כלי'כרי עבת וכו' ומורידך בלחיאתהון: **על לחיהם.** לשון לחי סל מבוי: **ואט אליו אוכיל.** הטייחי לו כח להכיל עול סיסורין ויוכען תרגס על סס שסיפק להס מזונות במדבר: (ה) **לא ישוב אל ארץ מצרים.** הכטחתיו לת חוסיפו לרלותס עוד וגו' (שמות י"ד) ותס יואיל הרי על כרחו לשוב הוא מלכו הרי חטאו וגרמו להס להיות עבדים לחשוב על כי מתמו לשוב: (ו) **וחלה חרב.** וחמוח חרב בעריו: **וכלתה בדיו ואכלה.** וכלתה גבוריו ותחכלס:

מצודת ציון

יא (ג) **תרגלתי.** כמו הרגלתי: **כמרימי.** מלשון הרמה: (ד) **לחיהם.** מלשון לחי: **ואט.** מלשון הטיה: **אוכיל.** לי מאכל: (ו) **וחלה.** מסבון כמו על לחם כמעים יחול (ירמיה כ"ג): **וכלתה.** מלשון כליון:

מצודת דוד

יא (א) **כי נער.** עודו בנעוריו משועבד במלרים להבחיו: **וממצרים.** מעת ילא ממלרים קראתי לת בני כ"ל שלחתי אליו עבדי הנביאים לקרוא לו לשוב אלי: (ב) **קראו להם.** כל מה שהנביאים הכבו לקרוא להם בשמי כן הכבו ללכת ולנבוח מזבחים ולא חבו לשמוע אחל זאתו לשעליס: (ג) **ואנכי.** הלא לוכי הכנלתי לת אחיהם שהאומן יקחם על זרועותיו כאשר רבה כ"ל נאחי להם מעשה עוד להוליכם בנאת וזה משה שאומר זו כאשר יפת האומן לת היונק (במדבר י"ח): **ולא ידעו.** לוים משמיים לב לדעת שבשולחם והלוחם גם אחיהם: (ד) **בחבלי אדם.** משכתים ללבת אחרי בחבלים רכים ונוחים שמושכים בהם בני אדם כ"ל כהנחים בדרך המלה: **בעבותות אהבה.** בחבלים עבים שמושכים בהם דרך להבה והוא כפל ענין בת"ק: **ואהיה להם.** הרגשתים בהשגות כמו המושכים הבהמות המרימים העול מעל לחיי הבהמה לאכל ממנה כשר משא העול: **ואט אליו אוכיל.** כשהמושכים הבהמות מעיפים לוכל לבי הבהמה בעת שמושכת. כ"ל הקלתי עולם והקפקתי די לאכסם: (ה) **לא ישוב.** לת היה להם לשוב לת ארץ מלרים לנקח משם עזרה: **ואשור הוא מלכו וגו'.** כ"ל אבי לשוב הוא מלכו ללמוים מלחמתו תשב ישוב אלי ולבקש עזרה ממני ומתכו על לשוב כאלו היה מלכו ומנקש עזרתו: (ו) **וחלה.** לכן חמול החכב בעריו וחכלה לת גבוריו:

בַּדָּיו וְאָבֵלָה מִמַּעֲצוֹתֵיהֶם׃ ז וְעַמִּי תְלוּאִים לִמְשׁוּבָתִי וְאֶל־עַל
יִקְרָאֻהוּ יַחַד לֹא יְרוֹמֵם׃ ח אֵיךְ אֶתְּנְךָ אֶפְרַיִם אֲמַגֶּנְךָ יִשְׂרָאֵל
אֵיךְ אֶתְּנְךָ כְּאַדְמָה אֲשִׂימְךָ כִּצְבוֹאִים נֶהְפַּךְ עָלַי לִבִּי יַחַד נִכְמְרוּ
נִחוּמָי׃ ט לֹא אֶעֱשֶׂה חֲרוֹן אַפִּי לֹא אָשׁוּב לְשַׁחֵת אֶפְרַיִם כִּי אֵל
אָנֹכִי וְלֹא־אִישׁ בְּקִרְבְּךָ קָדוֹשׁ וְלֹא אָבוֹא בְּעִיר׃ י אַחֲרֵי יְהוָה
יֵלֵכוּ כְּאַרְיֵה יִשְׁאָג כִּי־הוּא יִשְׁאַג וְיָחֵרְדוּ בָנִים מִיָּם׃ יא יֶחֶרְדוּ

*נ"א ממועצותיהם *בנ"א הא' בקמץ

ת"א בקלבב. פעניס ה' וי"ל:

תרגום

חַדָּבָא בְּקִרְוֹהִי וְתַקְטֵל גִּבְרוֹהִי וְהִשְׁיצֵי רַבְרְבוֹהִי מִמַּלְבֵי עֲצָתְהוֹן׃ ז וְעַמִּי פָּלְגִין לְמֵיתָב לְאוֹרַיְתִי
וּבְטַעֲוָא קָשָׁיָא יִתְעָרְעִין כַּחֲדָא לָא יַהֲבִין בְּקוֹמָא זְקוּפָה׃ ח אֵיכְדִין אֲמַסְרִנָּךְ אֶפְרַיִם אֲשַׁצְנָךְ
יִשְׂרָאֵל אֵיכְדִין אֲבַדְּרִנָּךְ כְּאַדְמָה אֲשׁוּנָּךְ כְּצִבְאִיִּם מִתְעָרַע מֵימָר לְקַבְלִי כַּחֲדָא אִתְגּוֹלְלוּ
רַחֲמָי׃ ט לָא אֶעְבֵּד תְּקוֹף רוּגְזִי וְלָא יְתוּב מֵימְרִי לְחַבָּלָא בֵּית יִשְׂרָאֵל אֲרֵי אֵלָהָא אֲנָא מֵימְרִי
לַעֲלָמָא קֻדָּם וְלֵית עוֹבְדֵי בְעוֹבְדֵי בִסְרָא דְּדָיְרִין עַל אַרְעָא בֵּן גְּזֵרִית בְּמֵימְרִי דְּבֵינֵיכוֹן שְׁכִנְתִּי
קַדִּישָׁא וְלָא אֶתְחֵלַק בְּקִרְוָא אוֹחֲרִי עוֹד יְרוּשְׁלֵם׃ י בָּתַר פּוּלְחָנָא דֵּיְ יַהֲבוּן מֵימְרֵיהּ כְּאַרְיָא
דְּמַכְלֵי אֲרֵי הוּא יַבֵּלִי וְיִתְכַּנְּשׁוּן גָּלוּתָא מִמַּעַרְבָא׃ יא כְּעוֹפָא דְּאָתֵי בְגָלֵי בֵּן יֵיתוּן דְּגָלוּ לְאַרְעָא

רש"י

ממועצותיהם. נקוד שני טעמים הן הטפחא הן הסלוק לפי שהוא ליבור בפני עצמו וכן להלן יעמת
בעל בעמיו (ויקרא כ"ה) וכן לחורוסיכם דשמן משחת קדש (שמות ל'): **(ז) ועמי תלואים למשובתי.**
כשכנגיהים מלמדים לומר לשון תלוי מלוחים הם אף לשון בקושי יסובון תלי: **ואל על יקראהו**
יחד לא ירומם. ואל הכבר אמר עליו יקראוהו כהניהים יחד לא ירוממוהו עמי ולא יאות לעשותו ויי"מ
ולא על יקראהו פגעים קשים יפגעוהו ואל כמו יש לאל ידי (נחמיה ל"ה) ואין זאת אמרי נקוד בפת"ח ואף
היה ואל אם דבר היה נקוד בציר"י ויונתן תרגם ובמרוע' קשיא יתערעון עמה אל על לשון קשה ולי נראה
ספירסקיו כהוגן: **יחד לא ירומם.** כאלו לא יכהן בקומת זקופה: **(ח) אמגנך.** לאמסרך ביד לוויבך כמו
(שם י"ל) אשר מגן לריך: **נכמרו.** נתחממו לשון חרמי וכן עורמו כחמור ככמרו (מיכה ה'): **(ט) לא אשוב.**
מנדברי הטוב אשר אחרתי (ויקרא כ"ו) לא מתאספים ולא נעלהים לפיום משחית לא אפריס: **כי אל אנכי.**
אתקייים דבר טובתי ואין אדתי להנחם על הטובה: **בקרבך קדוש ולא אבוא בעיר.** אחרת כבר הבטחתי
להשרות שכינתי בקרבך בירושלים ולא אשרה אותה עוד על עיר אחרת וי"מ בעיר לשון שנאה כמו (ש"ל כ"ה)
ויהי עריך: **(י) כאריה ישאג.** עוד יפתא להם כאריה שילמו מן הגליות וילכו אחריו: **ויחרדו בנים מים.**
ויתכנסון גלוותא ממערבא:

מצודת דוד

ואבלה. הנה החכם אחכל לא כולם משפע מועלומיהם אשר
ישלו לנקש עזר ממלכי אדמה ולא עמי אל ה': **(ז) ועמי**
תלואים למשובתי. עמי תלויים ומקופקים לשוב אלי וממתינים
עד שאשוב אליהם אחלה להעזיב עמהם: **ואל על יקראהו.** כ"ל
עם כי הנביאים כולם קוראים אליו שהוא יוצר החלה אל העליון
ב"ה כי הוא לבדו הנה הם כולם יחד אין בהם מי שיזעוק
אחרו העליון לכבדו לשוב אליו החלה: **(ח) איך אתנך אפרים.**
כ"ל הנה עכ"ז לאמתי עליך ואומר איך אחנך לפניס ביד
העכ"פ איך אמסרך בידם איך אחנך להיות הפוך כאדמה וגו' כאומר איך אוכל לכלות באחבן עמי: **נהפך עלי לבי.** עם כי בעפני
עליהם הנה נהפך עלי לבי להנחם אותם: **יחד נכמרו נחומי.** כל מדות הנאומרות בים בי לנחם על הבעה כולם יחד בחמתו ובמשורכו
בלי מעות לד הפכו: **(ט) כי אל אנכי.** וכבל עת ידי אשלה עליהם לכן אתקיים עוד אתי: **ולא איש.** שאתאפר להנקם אחובאבו בן
לאחי"ו לא יהי' לאל ידו: **בקרבך קדוש.** כ"ל לכן עוד אשרה בקרבך קדושת שכינתי ולא אעזוב בעיר אחרת כמו שעשיתי בעבר העב"ם: **(י) אחרי**
ה' יזלכו. אז ילכו ישראל אחרי ה' אל אלהים: **כאריה ישאג.** כמו שע"י שאגת האריה מתאספים אליו כל החיות כי הוא המלך עליהם
כן יתאספו כולם אחרי ה': **כי הוא ישאג.** כ"ל יעורר הלבבות כאלו ישאג בקול ויתקבלו הנפלטים בניס למקום ישהיו לעזוב משפח
הים: **(יא) יחרדו.** וכן יתהיו לעזוב ממלכים ומאשור כלעזור וכיוצא הממהרים לעוף:

בְּצִפּוֹר מִמִּצְרַיִם וּכְיוֹנָה מֵאֶרֶץ אַשּׁוּר וְהוֹשַׁבְתִּים עַל־בָּתֵּיהֶם נְאֻם־יְהוָה:

יב א סְבָבֻנִי בְכַחַשׁ אֶפְרַיִם וּבְמִרְמָה בֵּית יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה עֹד רָד עִם־אֵל וְעִם־קְדוֹשִׁים נֶאֱמָן: ב אֶפְרַיִם רֹעֶה רוּחַ וְרֹדֵף קָדִים כָּל־הַיּוֹם כְּזָב וָשֹׁד יַרְבֶּה וּבְרִית עִם־אַשּׁוּר יִכְרֹתוּ וְשֶׁמֶן לְמִצְרַיִם יוּבָל: ג וְרִיב לַיהוָה עִם־יְהוּדָה וְלִפְקֹד עַל־יַעֲקֹב כִּדְרָכָיו כְּמַעֲלָלָיו יָשִׁיב לוֹ: ד בַּבֶּטֶן עָקַב אֶת־אָחִיו וּבְאוֹנוֹ שָׂרָה אֶת־אֱלֹהִים: ה וַיָּשַׂר אֶל־מַלְאָךְ וַיֻּכָל בָּכָה וַיִּתְחַנֶּן־לוֹ בֵּית־אֵל

*קמץ בז"ק

תרגום

דְּמִצְרַיִם וּכְיוֹנָה דְּיָתְבָא לְגוֹ שׁוּבְכָא כֵּן יְתִיבִין דְּאִסְטַלְטְלוּ לְאַרְעָא דְּאַתּוּר וַאֲתֵיבִנּוּן בִּשְׁלָם לְבָתֵּיהוֹן וּמֵימְרִי יְיָ בְּסָעֲדְהוֹן אָמַר יְיָ:

יב א אֲסָפְנִיאוּ בְדָבַיָּא דְּבֵית אֶפְרַיִם וּבְגַבְלֵיהוֹן דְּבֵית יִשְׂרָאֵל וּדְבֵית יְהוּדָה הָווֹ מִתְקַבְּצִין בְּפֻלְחָנָא עַד דִּגְלָא עַמָּא דְּאֵלָהָא מִמַּרְעֵיהוֹן וְאִינּוּן דַּהֲווֹ פָּלְחִין בָּדָבַיָּא מִתְּקָרְבִין עַמָּא קַדִּישָׁא בְּבֵן הֲווֹ קַיְמִין: ב בֵּית יִשְׂרָאֵל דָּמָן לְדַרְהֵם זָרַע וְעָלְעוֹל חֲצַד כָּל יוֹמָא כְּדָבִין וּבָזָא מְסַגְּנִין וְקָיְמִין עִם אַהֲרָאָה אֲצַלּוּמוּ וְקוּרְבָּנָא לְמַצְּרַיִם מוֹבְלִין: ג וְדִינָא קֳדָם יְיָ עִם דְּבֵית יְהוּדָה וּלְאַסְעָרָא עַל יַעֲקֹב כְּאָרְחָתֵיהּ וְכַעוֹבָדוֹהִי יְתִיב לֵיהּ: ד נְבִיָא אֲמַר לְחֹן דְּלָא עֲקַבְ עַד דְּלָא אִתְיְלִיד אֲמַר דְּיִסְגֵי מִן אֲחוֹהִי וּכְתוֹקְפֵיהּ אִתְרַבְרַב עִם מַלְאָכָא: ה וְאִתְרַבְרַב

רש"י

יב (א) **סבבני.** כצר בכחש ובמרמה אפרים ובית ישראל סבבוני וכל מעש אבל יהודה עודנו רד עם אל מושל עול בירתח אלסיס: **רד.** כמו (במדבר כ"ד) וירד מיעקב עול מלכותם עם **קדוש"ה:**

(ב) **רעה רוח.** לשון ריע מתחבר לדברי רוח לע"ה: **ושמן.** שלשם למצרים מוציאים להם שוחד למלרי' לעזור מושם: (ג) **וריב לה' עם יהודה.** אלישם הוא מגיד הם דברי ריבו אשר עשו לו מחיסם בית ישראל ולא יהנמנו בשקרו על יעקב כדרכיו: (ד) **בבטן עקב את אחיו.** כל זה עשיתי לו להזו בעקבו כיון שהוא יהי' גבור: (ה) **בכה.** המלאך: **ויחנן לו.** כשאמר לו לא אשלחך כי אם ברכתני (בראשית ל"ב) והמלאך היה מבקש ממנו אמר לי עכשיו סופו של הקב"ה ליגלות עליך בבית אל ושם תמלאמו ושם ידבר עמנו והוא ואני נסכים לך על הברכות שברכך יצחק ואומו מלאך שרו של עשו היה ומיה מערער על הברכות:

מצודת ציון

נחשון נב וכן ויחכלו זקני העיר לקחתו (ש"א ט"ז): (יא) **והושבתים.** מלשון ישיבה:

יב (א) **רד.** ענין ממשלה כמו רדה בקהל לודיך (תהלים ק"י): (ב) **רעה.** מלשון מרעה: **קדים.** ל"ל רוח קדים: **ושד.** ענין עושק: **יובל.** ענין הנאה כמו יובל פי (ישעיה י"ח): (ד) **עקב.** ל"ל תפס בעקב והוא סוף הכחל: **ובאונו.** ענין לומץ וכח כמו ואזנו בשכיבי בעצו (לעיל ז'): **שרה.** מלשון שכחה: (ה) **ויובל.** מלשון יכולת:

מצודת דוד

והושבתים. ואני אושיב אותם לבתיהם על בתיהם:

יב (א) **סבבני בכחש אפרים.** הנה מלכות אפרים סבבו אותי כלומר בדברים אלו אבל יכחשו בי כי לבם אל עמי: **ובמרמה.** וגו' כפל הדבר בע"ש: **ויהודה.** אבל יהודה עדיין הוא מושל עם האל כ"ל מכחיש לה העם לאלה עם האל בדברי התורה: **ועם קדושים.** עם אלהים קדושים הוא נאמן לקיים מלאמו: (ב) **רעה רוח.** הוא מרעה את הרוח כ"ל עוסק הוא בדברי הבל: **ורדף קדים.** הוא כפל ענין בע"ש: **כזב ושד ירבה.** מרבה לדבר כזב ולעשות בני אדם: **וברית וגו'.** להיות בעזרתו: **ושמן** וגו'. לשחתו לעזור לו מול האויב: (ג) **וריב לה'.** כ"ל הוא"ל קרא את"כ לכן יהיה ריב לה' גם עם יהודה ולזכור על כל בני יעקב כפי דרכיו שהלך בו וכפי מעלליו ישיב לו גמול: (ד) **בבטן עקב את אחיו.** כ"ל הלא יעקב לאביהם עודו בבטן אמו לחז בעקב עשו אחיו והשלא לצאת ראשון היה היה לאות בידו המבול: **ובאונו.** וכאשר עשה כח אל האלהים הוא המלאך שרו על עבר הנהלק עמו כי יעקב התגבר עליו: (ה) **וישר.** וכאשר עשה כח אל המלאך ולמוקפת בידות אחיו ויוכל לו כ"ל נלמו והתגבר עליו אז המלאך בכה לפניו והתחנן לו להניחו ללכת וכה אעיר בבית אל ימלא ה' לומנו וכם ידבר עמנו וכם ימבוך ותהיה שם גם אני ומודה לך על הברכות כן דבר"ל וכאלו יאמר בזה לם נאחי הכח ביד יעקב להתגבר על המלאך אזוע ש"ב לא הנאחד

יִמְצָאֻנוּ וְשָׁם יְדַבֵּר עִמָּנוּ: י וַיהוָה אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת יְהוָה זִכְרוֹ
יא וְאַתָּה בֶּאלֹהֶיךָ תָּשׁוּב חֶסֶד וּמִשְׁפָּט שְׁמֹר וְקַוֵּה אֶל־אֱלֹהֶיךָ
תָּמִיד: יב כְּנַעַן בְּיָדָו מֹאזְנֵי מִרְמָה לַעֲשֹׁק אָהֵב: יג וַיֹּאמֶר אֶפְ
אַךְ עָשַׁרְתִּי מָצָאתִי אוֹן לִי כָּל־יְגִיעַי לֹא יִמְצְאוּ־לִי עָוֹן אֲשֶׁ
חֵטְא: יד וְאָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם עוֹד אוֹשִׁיבְךָ בָּאֳהָלִ

תרגום

עִם מַלְאָכָא וְכֵיל בְּכָא וּבְעָא מִנֵּיהּ בְּבֵית אֵל אִתְגְּלִי עֲלוֹהִי וְתַמָּן יְמַלֵּל עִמָּנָא: ו וְנָבְיָא אֲמַר
לְהֵן הוּא יְיָ אֱלָהֵי צְבָאוֹת דְּאִתְגְּלִי עַל אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב וּכְמָא דַּאֲמַר עַל יְדֵי מֹשֶׁה
דְּכַרְגִּיהּ לְכָל דָּר וָדָר: ז וְאַתְּ בְּפוּלְחָנָא דֵאלָהָךְ תִּתְכָּךְ חֶסְדָּא וְדִינָא טַר וּכְבַר לְפוּרְקָנָא דֵאלָהָךְ
תְּדִירָא: ח לָא תֶהֱנֵן כְּתַגָּרִין דְּבֵידֵיהוֹן מִזְּנוֹן דִּנְכִיל לְמֵנַס רָחֲמִין: ט וַאֲמַרוּ דְּבֵית אֶפְרַיִם
בְּרַם עֲתַרְנָא אַשְׁכַּחְנָא אוֹנֶם לָנָא נְבִיָא אֲמַר לְהֵן כָּל עוֹתַרְכוֹן לָא יְתַקְּמוּן לְכוֹן בְּיוֹם תּוּשְׁלַמַת
חוֹבֵיכוֹן: י וַאֲנָא יְיָ אֱלָהָךְ דְּאַפְקֵתָךְ מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם עוֹד אוֹהֲבָנָךְ בְּמַשְׁכְּנִין כְּיוֹמֵי יְקָדֵם:

רש"י

(ו) **וה' אלהי הצבאות ה' זכרו.** כלומר הייתי מזה כן לפי לחם ומים לחם הייתם הולכים עמי בתמימות כיעקב לפניכם הייתי מוסב עמכם כלומר נסבתי עמו: (ז) **ועתה באלהיך תשוב.** בהפטרתו ובמעשיו שהוא מצוייך לחם יכול לסמוך ומשוב חלין רק: **חסד ומשפט שמר.** ומובטח לחם לקוות ליעשו תמיד: (ח) **כנען בידו מאזני מרמה.** לחם סומכים על בלעכם שלחם סוחרים ורמאים ועל עוסריכם לחם חומרים: (ט) **אך עשרתי.** ולמה לעבוד להם הקב"ה: **מצאתי און לי.** חון כח ומדרש לגלגה היה דורש רבי שמעון בן"ל מלאתי חון לי מלאתי לי שטר חוב שים לי מלכות על ישראל ויולכו גם להיות ויפלו וגו' לכן נתנו לך לעבדים (כרתים כ'): **און לי.** דומי שטר כתו כותבין עליו חוזו וכתו בחוזי לחם ובטיתי לחם בצרתיים רבים וזהו פרושו ויאמר לפרים לך עשרתי מלאתי חון לי ירבעם בן נבט שהיה משבט לפרים מתפאר בעלמו ואומר לך עשרתי מלאתי חון לי שטר לחם שכל ישראל עבדים לי שאני קנה חוהם לכתיב ויולכו גם להיות ויפלו לפניו ויאמרו הנתו לך לעבדים ומה שקנה עבד קנה רבו וכל ממונו שלו לפיכך חין כי חטף חם חטול כל חשר לחם לחם כי הם עבדי מה כתיב לחריו ואנכי ה' חלהיך מחרץ מצרים גדולה הבח לחניך במלרים מאני היתה חמר הקב"ה הנתו לך לעבדים לח שכחת חבל חנכי ה' חלהיך שנחמר בעשרת הדברות (שמות כ') שכחת שהעמדת שני עגלים לחמך בבית חל ולחמך בדן ולענין פשוטו של מקרח להם חומר מלאתי חון לי ע"י עוסק ומחזני מרמה ואנכי ה' חלהיך מחרץ מלרים. שם הנמנחי בין טפח של בבור לטפח שלישים של בבור לף לחי היודע ונפרע ממחזני מרמה העשויין מבלי הבין ומהטומן מסקלוחיו במלח כדי לרמות: **כל יגיעי לא ימצאו לי.** עוד לך שם לחרם בלבך כל ממוני לח יהח בו ספוק לכפר על עוני לחר הטלחי כן חרגם יונתן בניח חמר להון כל עוסרכון לח יתקיים לכון ביוס חוסלחת הוחיכון: **לא ימצאו.** לח יספקו כמו (במדבר י"ח) ומלה לחם ולח יחכן לפרש כל יגיע כל היגיעי' לנקם עוני לח ימלח לי עון שח"ל היה רחוי לכתוב כל יגיע בלח יו"ד ולנקוד בלירי"י לחבל עשה לין לטון יגע חלח לטון יגיע: (י) **עוד אושיבך באהלים.** לחרים מחוכך סוחרי

מצודת דוד

בי ומלכו לנקט עזה ממלכים ומשטר: (ו) וה'. כ"ל הלח בי הוח המלחים על נכחם מעלה ומנה והכל לכו ובידו: **ה' זכרו.** שמו הוח ה' המוכה בכוח לחדון הכל: (ז) **ואתה.** גם לחה מעשעם מלחיך חבל בשובה ונחם קו שמור הקד ומשפט ותן קוה חמיד חל חלהיך כי בעזר חהי': **כנען.** כ"ל חבל לחה כסוחר כממלי בידו מחזני מרמה ולוחב לעשוק חם הבניח ולוין חבץ נחקד ומשפט: (ט) **ויאמר אפרים.** כ"ל ועוד יוקף בבנ כי ילחר לבניח לך הפנה בעשרתי הוח בעשור כי מלחתי לי חון וכח לחקוף הון ולח ה' בעל כל זחת ויחמר עוד בכל יגיעי הוח העושר הנח ביגיעה הנה בכולו לח ימלח לי עון לחבר יחטח לחם בהכה כ"ל חין זו כוס כדוד בזל ולחובחה כי יהיוב חלין המקום ב"ה חכיר במעשיו: (י) **ואנכי.** חבל הלח חנכי ה' חלהיך מעם הוחלחתיך מחרץ מלרים ומוח חני בעלמי מעביר לך עוסה ומבניח מעביר בהבחתה בפעיה לח על ידי מחלעיה מלחכי מעלה כדרך העכ"וס: **עד אושיבך באהלים.** עוד יביח זמן חבר הלח מהגולה ולוביב לוחך בדרך **באהלים** כמו בימי הזמן ההוח שילחת מחרץ מלרים כי עד עינם לח הסיר הבנחתי ממך:

מצודת ציון

(ו) **זכרו.** שמו כי בשם יזכר: (ז) **תשוב.** ענין הבקט ומכנוע כמו בשובה ונחת (ישעיה ל'): (ח) **כנען.** חנב וסוחר וכן והנה כחנה לבנעני (משלי ל"ח): **מאזני.** מלשון מחזני מבקל: (ט) **און.** ענין כח וחומן: **כל יגיע.** בכל יגיעי ומחבר בית הבחוש: (י) **אושיבך.** מלשון יניחה:

כִּימֵי מוֹעֵד׃ יא וְדִבַּרְתִּי עַל־הַנְּבִיאִים וְאָנֹכִי חָזוֹן הִרְבֵּיתִי וּבְיַד הַנְּבִיאִים אֲדַמֶּה׃ יב אִם־גִּלְעָד אָוֶן אַךְ־שָׁוְא הָיוּ בַּגִּלְגָּל שְׁוָרִים זִבְּחוּ גַּם מִזְבְּחוֹתָם כְּגַלִּים עַל תַּלְמֵי שָׂדָי׃ יג וַיִּבְרַח יַעֲקֹב שְׂדֵה אֲרָם וַיַּעֲבֹד יִשְׂרָאֵל בְּאִשָּׁה וּבְאִשָּׁה שָׁמָר׃ יד וּבְנָבִיא הֶעֱלָה יְהוָה אֶת־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם וּבְנָבִיא נִשְׁמָר׃ טו הִכְעִיס אֶפְרַיִם תַּמְרוּרִים וְדָמָיו עָלָיו יִטּוֹשׁ וְחֶרְפָּתוֹ יָשִׁיב לוֹ אֲדֹנָיו׃

יג א כְּדַבֵּר אֶפְרַיִם רְתֵת נָשָׂא הוּא בְּיִשְׂרָאֵל וַיֶּאְשַׁם בַּבַּעַל

*נ״א וַיֶּאְשָׁם

תרגום

יא וּמַלֶּלֶת עִם נְבִיֵּא וַאֲנָא נְבִיאָן אַסְגֵּיתִי וּבִיד נְבִיֵּא שְׁלַחִית׃ יב אִם בְּגִלְעָד הֲוֹוּ אֲנָסִין בְּרַם בְּבֵית גִּלְגָּלָא תּוֹרִין לְמַעַן דַּבְּחוּ אַף אֲגוֹרֵיהוֹן אַסְגִּיאוּ כְּגֻרִין עַל תְּחוּמֵי חַקְלָא׃ יג וְעָבְדָא אֲמַר לְהוֹן הֲלָא יַעֲקֹב אֲבוּכוֹן אָזַל לְחַקְלֵי אֲרָם וּפְלַח יִשְׂרָאֵל בְּאִתְּתָא וּבְאִתְּתָא נְטַר עָנָא׃ יד וְאַף כַּד נְחַתּוּ אֲבָהָתְכוֹן לְמִצְרַיִם נְבִיָּא שְׁלַח יְיָ וְאַסִּיק יַת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם וְעַל יְדֵי נְבִיָּא אִתְנְטַר׃ טו מָרְגְּזִין דַּבִּית אֶפְרַיִם מְסָפִין לְמִחְטֵי וְחוֹבַת דַּם זַכַּי דַּאֲשִׁיד עֲלוֹהִי יְתוּב וְחִסּוֹדֵיהּ יְתִיב לֵיהּ רַבּוֹנֵיהּ׃

יג א כַּד מְמַלֵּל חַד מִבֵּית אֶפְרַיִם רְתִיתָא אֲחִיד לְהוֹן לְעַמְמַיָּא מִתְדַּבְּרִין הֲוֹוּ בְּיִשְׂרָאֵל וּבְדוּ

רש״י

מרמה והוסיף בהפלים העמיד מחוכך תלמידים עוסקים בתורה: **כימי טועד.** כימי מועד הרחמן שסיס ועקד לים סם יוסד להפלים: **(יא) ודברתי על הנביאים.** לשוכיח אחכם ולהחזיר אחכם לתשובה: **וביד הנביאים אדמה.** נרחיקה להם בכמה דומיות ל״ת אדמה להם דברי על ידי משלים כדי לייסבם על שומעיהם: **(יב) אם גלעד און.** הם בא להם שבר וחורם הם גרמו לעצמם כי לך שוא היו ובגלגל שוריס זבחו לע״ז: **גם מזבחותם.** רבים כגלים שעל תלמי שדי: **תלמי שדי.** היא מעניה המחרים׳ קרויה הלם: **(יג) ויברח יעקב שדה ארם וגו׳.** כאדם שאומר בחזור על הרחשונות שהברהו למעלה ויבר אל מלאך ועוד זאת עשיתי לו כשהלך לברוח שלה תרם ידעתי לוך שתרחיו: **ובאשה שמר.** הם הלפן: **(יד) ובנביא העלה ה׳ וגו׳.** ועל שהחם תצון הם הכניחים ומלעיגין בדבריהם שלה בנביא העלה וגומר: **(טו) הכעיס אפרים.** לכורהו לכזוח הם כניחיו ולבגוד בו: **תמרורים.** הם לו כי דמיו לחבר שפך בהחטיחו הם ישראל להלמד לע״ז והמהטיחו להדם קשה לו מן הסורגו כאחר אמו למידין מעמון ומוחב שהטעו הם ישראל להלמד לבעל פעור ועכשו שהבוב יותר מהלריס שהבעוהו בשר ודהומי׳ שילאו במרב לקרהחם: **עליו ישוש.** עליו יעולס הקב״ה: **וחרפתו.** שהרף הם שלמד כעניו שנאמר (מ״ב י״ח) וירם יד במלך שהוכיחו ברבים על אבר בגד שלמד הם שלוח כהמפורש בחלק: **ישיב לו אדניו.** הקב״ה שהרי הוח הרע לעשות יותר ממנו:

יג (א) כדבר אפרים רתת. כשהקול יבעש למקום ודבר כנגד שלמד דבריס קשים וברעדה שהרי מלך גדול היה שלמד: **נשא הוא בישראל.** משם זכה להמשך להיות מלך ישראל: **ויאשם בבעל.** כיון שעלה

מצודת ציון

מועד. ענין זמן כמו כי לקח מועד (תהלים ע״ה): (יא) **חזון.** ענין מכלה כנזה: **אדמה.** מלשון דמיון ומשל: (יב) **און.** ענין עמל ויגיעה כמו כי לא ילח מעבד הון (לעיל ה׳): **גלגלים.** ענין גל ודגוש: **תלמי.** היל העכונה הנעשה בחריכה וכן תלמיה כזה (תהלים ק״ה): **שדי.** כמו שדה: (יג) **שדה ארם.** כמו לחן לחכם: (טו) **תמרורים.** מלשון מר: **ישוש.** ענין התעטוח כמו ויעוש על המחנה (במדבר י״ל):

יג (א) **רתת.** ענין רעד כמו יתחזקו רעד (שמות ט״ו) ת״ל למדינו כתיחה: **נשא.** ענין הכמה: **ויאשם.** מלשון לאשמה

מצודת דוד

(יא) **ודברתי.** על עסקיכם דבמי לל הנביאים והכניחי דבלי חזון: **אדמה.** כ״ל דבלתי בדמיון ומשל להיות מקובל על הלב כי מלה למי מבניס בך: (יב) **אם גלעד און.** הם און בא על גלעד הבה לא בלה בחקבה כ״ל בהבנחה לחבלום גמול כי מעשיהם היו לך כוח כי בגלגל מקום בעמד החקדש בחחלה שם זבחו שוריס לע״ז וגם מזבחותם בעבו לע״ז היו מכוזבים כמו עוקבך הגליס שהם על תלמי שדה: (יג) **ויברח יעקב.** הלא כבבחם יעקב מבני עשו לל לחכם לח עבד לבען בעבול לשה היה כמל ואח״ז חזר עוד לשמור לאן לבן בעבור שבה לחשים וכל זה היה מגומל עניו כי בא בידים ריקניות וכלומר הלא חזר בחכום גדול ומי כאן לו זה הכחום הלא לחי ולוך בלומר לך בעבור מלאתי אזן לי: (יד) **ובנביא.** הלא ע״י משה בניאו העלה וגו׳ וע״י היה בשמר בדרך וכלומר הכל בא בהבנחתי ולוך שבחתו לומר בלויכי מבניס ומכיר מעשה הלדם: (טו) **הכעיס.** כ״ל לחבר שכל זה יהוו לחבניס ועכ״ז הכעיסו לה׳ בחעשים מכיס: **ודמיו.** (כן הדם שבשך יחבבע עליו לקחם נקם: **וחרפתו.** מה שחרף כלפי מעלה להחליפו בחעלי הזהב הנה הלל הוא לחדעי ומוכל בו ומגומל מעשיו יביא לו:

יג (א) כדבר אפרים. יכבעש הבל עסבניס כשהבר בבעלה דבריס קשים להוכיח לה שלמה כמ״ש (במ״ל י״ל) עי״ז שבא

יָמוּת: ב וְעַתָּה ו יוֹסִפוּ לַחֲטֹא וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם מַסֵּכָה מִכַּסְפָּם
כִּתְבוּנָם עֲצַבִּים מַעֲשֵׂה חָרָשִׁים כֻּלָּה לָהֶם הֵם אֹמְרִים זִבְחֵי
אָדָם עֲגָלִים יִשָּׁקוּן: ג לָכֵן יִהְיוּ כַּעֲנַן־בֹּקֶר וְכַטַּל מַשְׁכִּים הֹלֵךְ
כְּמֹץ יִסַּעַר מִגֹּרֶן וּכְעָשָׁן מֵאֲרֻבָּה: ד וְאָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מֵאֶרֶץ
מִצְרָיִם וֵאלֹהִים זוּלָתִי לֹא תֵדָע וּמוֹשִׁיעַ אַיִן בִּלְתִּי: ה אֲנִי יְדַעְתִּיךָ
בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ תַּלְאוּבוֹת: ו כְּמַרְעִיתָם וַיִּשְׂבָּעוּ שָׂבְעוּ וַיָּרָם לִבָּם
עַל־כֵּן שְׁכֵחוּנִי: ז וָאֱהִי לָהֶם כְּמוֹ־שָׁחַל כְּנָמֵר עַל־דֶּרֶךְ אָשׁוּר:

*כלו קרי *קמץ בו"ק *נ"א תלאבות *ג"א כמרעתם

ת"א כמלעיתם. נכסוה ל"ב קוסה ל"ב:

תרגום

דָּחֲבוּ עַד דְּפַלְּחוּ לְטַעֲוָתָא מִתְקַטְּלִין: ב וּכְעַן מוֹסִיפִין לְמֶחְטֵי וְעַבְדוּ לְהוֹן מַתְּכָא מִכַּסְפְּהוֹן
כְּדָמוּתְהוֹן צְלָמִין עוֹבַד אוּמָנִין כֻּלְּהוֹן לְהוֹן אִנּוּן מַטָּעָן נִבְחֵי שְׁקָרָא דָּבְחִין לְעוֹבַד יֶדֵי אֱנָשָׁא
הוֹרָיָא לֶעֱגְלָא נָסְכִין: ג בְּכֵן יְהוֹן כַּעֲנָן צַפְרָא וּכְטַלָּא דְמוֹהִי סָסִיק כְּמוֹצָא דְנָשְׁבָה רוּחָ
מֵאֲדָרָא וְכִתְנָנָא מִכַּוַּת גֻּרְנָא: ד וַאֲנָא יְיָ אֱלָהָךְ דְאַפֵּקְתָּךְ מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם וֶאֱלָהָא בַּר מִנַּי
לָא תַדַּע וּפָרִיק לֵית אֱלָא אֲנָא: ה אֲנָא סוֹפֶקֶת צוֹרְכֵיכוֹן בְּמַדְבְּרָא בְּאַרְעָא דַּחֲוָיוֹתוֹן תָּאֲבִין בָּהּ
לְכָל מְדָעֲם: ו כַּד זַנְתּוּן סָבְעוּ מִסְבַּע וְרָאֲם לִבְּהוֹן עַל כֵּן שְׁבַחוּ לְהוֹן יָת פּוּלְחָנִי: ז וַהֲוָה

רש"י

לגדולה ויחסא בע"ז: ויומת. נכרת בית ירבעם וכן בית אחאב ו"ח כל ממלא חל מלבים לפריס רמיחס לחיל להון לעממיח מחרבין הוו ביסרחל וכדו דחבו בפולחן טעוחה מתקטלין: (ב) ועתה. בית יהוח סרחו כל זחת יוסיפו לחטוח: כתבונם. כחניחס: זבחי אדם עגלים ישקון. כומרי המולך חומרים ליסרחל מי שזובח בנו לע"ז כלומי הוח להיות נוסק עגל סהרי חורון חביב הקריב לו כך פירסו רבוחינו בסנהדרין ומיושב הוח על נסון המקרח יותר מהרגוס של יונחן: (ג) וכטל משכים הלך. וכטלח דמוסי פסיק: כמוץ יסער מגרן. כמוץ לנשבה רוחח מהידרח. יסער חסר סערה השלמה: ואנכי ה' אלהיך. ולח היה לך למרוח בי: (ה) אני ידעתיך. נחחי לב לדעת נרכך וספקחיך: תלאובת. יין לו למיון ופחרומו לפי ענין הל שחובין בו כל טובה ויין מולחין: (ו) כמרעיתם. כחסר נחו להרך מרעיחם והיו שבעים לז שבעו: וירם לבם. וירס בחעה (שמות ז') נסון מריס דבר חחר וירס ויגבה הוח עלמו: (ז) על דרך אשור. כל חסור שבחקרא דגם

מצודת דוד

להתכוסם ביצחק למלוך עליהם וכחסר חעל בצעל נערך מן העולם: (ב) ועתה. בני הדור הזה הוסיפו לחטוח ולח הפסיק להם ענני הזהב בעשו יבנעם כי עוד עשו לעגלים כ"ל בניהו מסכה מכספם כדמות העלנים בשעה יבנעם: מעשה חרשים כולה. כל מעשה המסכה היה מעשה מכשים להדמות להעגלים של יבנעם: להם ונו'. על העגלים היו אומרים מי שמסכן אותם שכחו הכהה מלך כלילו היה זוחח לו בן אדם שהוח לוללה בגדולה שבעבודוח ולכן עשה כ"ל בניהו שיהח מלוי לו לנשקו בכל עח: (ג) לכן. לזחח יהיו כליס מהר: כענן בקר. שהולך לו מהכה וכעל המשכים לללכ בזכות השמש כי לז נפקח בשעה אחח: כמץ. מן מוץ החבולה הפוכה מן הגרן ע"י רוח קשה יכמו העשן המחהר לעלות דרך לכוכה: (ד) ואנכי. כ"ל לאויס הם לכליון כי הלח מנכי ה' מלהיך מעח הוללחיך מחרן מלכיס כי לז קבלחם לוחי לחלוה ומהבלוי שלח חדע מלהיס זולחי הוחיל ואין מושיע בלחי: (ה) אני ידעתיך. נחחי לבי לדעח לבכך במדבר ולהזמין לך. וכלומר הואיל ומחללה ועד סוף השבחחי בליך ובניח לעכ"ו לכן לחוי אחה נכליון: בארץ תלאובת. כשבר בחו"ס: (ו) כמרעיתם. כשחר בחו לל מקום מרעיחם היי ע"י כשבעו הם בעוצה וכשחר כשבעו כם לבבם ולכן שכחו יי: (ז) ואהי. לכן אהיי לאויס כשחל העוקף עלף: כנמר. כמו הנמר הנוסף ומציע בדרך למלוח עלף כן מלאה לחי להקהבל בדרך מהלכם להכחילם ולחבדם:

מצודת ציון

וכשע: (ב) מסכה. בשל המעשה בילוקח המחכת וכן מלחי מקבה (שמות ל"ד): כתבונם. כמו כחבוניהם והוח ענין דמיון כמו חבניח זכר (דבריס ד'): עצבים. כך יקלחו העכ"וס: חרשים. חומניס: ישקון. מלשון נשיקה: (ג) כמץ. הוח שבולח החבולה כמו כי לם כמוץ (תהלים ל'): יסער. מלשון רוח בעבה: מגרן. הוח מקום החבולה: מארובה. כן יקלח החלון לשבר ממעל בחקרע הבית כמו ולחרובות בשמים (בראשית ז'): (ד) זולתי בלתי. ענינם לחד כמו נלעדי: (ה) תלאובת. ענין לשון ואין לו למיון ויחבן שהוח כמו הל לוחב ל"ל הל בחחליס בו לכל דבר כי לם יעלה שם חה: (ו) כמרעיתם. מלשון מרעה: (ז) ואהי. כמו ואהיה: שחל. שם מעמות החליה: כנמר. שם חיה: אשור. ענין הבעה ולחיה כמו לשוכמו ולל קרוב (במדבר כ"ד):

ח אֶפְגְּשֵׁם כְּדֹב שַׁכּוּל וְאֶקְרַע סְגוֹר לִבָּם וְאֹכְלֵם שָׁם כְּלָבִיא
חַיַּת הַשָּׂדֶה תְּבַקְּעֵם: ט שִׁחֶתְךָ יִשְׂרָאֵל כִּי בִי בְעֶזְרֶךָ: י אֵהִי
מַלְכְּךָ אֲפוֹא וְיוֹשִׁיעֲךָ בְּכָל עָרֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ אֲשֶׁר אָמַרְתָּ תְּנָה לִּי
מֶלֶךְ וְשָׂרִים: יא אֶתֶּן לְךָ מֶלֶךְ בְּאַפִּי וְאֶקַּח בְּעֶבְרָתִי: יב צְרוּר
עֲוֹן אֶפְרַיִם צְפוּנָה חַטָּאתוֹ: יג חֶבְלֵי יוֹלֵדָה יָבֹאוּ לוֹ הוּא־בֵן לֹא
חָכָם כִּי־עֵת לֹא־יַעֲמֹד בְּמִשְׁבַּר בָּנִים: יד מִיַּד שְׁאוֹל אֶפְדֵּם
מִמָּוֶת אֶגְאָלֵם אֱהִי דְבָרֶיךָ מָוֶת אֱהִי קָטָבְךָ שְׁאוֹל נֹחַם יִסָּתֵר

ת"א מיד. פסקים ע"ז יגמום י"ז:

תרגום קטין בז"ק

מֵימְרִי לְהוֹן כְּלַיְתָא כְּנִמְרָא כְּמֵן עַל שְׁבִילָא: ח עָרַע מֵימְרִי בְּהוֹן כְּדוֹב מַתְכֵּל וַתְּבָרֵית רְשַׁע לִבְּהוֹן וְכַטְלַתְּנוּן תַּמָּן כְּבָבֵי אַרְיָוָן כְּחַיַּת שְׁגָא דְּמָבְזָעָא שֵׁצִיתְנוּן: ט בַּד מְחַבְּלִין אַתּוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל עוֹבְדֵיכוֹן וְכַד תְּיָבִין אַתּוּן לְאַדְּיָתָא מֵימְרִי הֲוָא בְּסַעֲדְכוֹן: י אֵן מַלְכָּךְ כְּעַן וְיִפְרְקִנָּךְ בְּכָל רַבְרְבָךְ וְדַיָּנָךְ דְּאָמַרְתְּ מַנִּי עֲלַי מַלְכָּא וְשַׁלְטוֹן: יא מַנִּיתִי עֲלָךְ מַלְכָּא בְּרוּגְזִי וְאַעְדֵּיתִי בְּחֵמָתִי: יב גְּגִיזִין חוֹבֵי בֵּית אֶפְרַיִם נְטִירִין לְאִתְפָּרְעָא כָּל חוֹבֵיהוֹן: יג עָקָא וְוַיָּע כְּחֶבְלִין עַל יַלְדָּה יְיָתוֹן עֲלוֹהִי הוּא בַר דְּאִתְבַּי וְלָא חַכִּים לְמֵדַע דְּחַלְּתִי אֲרֵי כְּעַן אַיְתִי עֲלוֹהִי עָקָא כְּאִתְתָּא דְּיָתְבָה עַל מַתְבְּרָא וְחֵיל לֵית לַהּ לְמֵילַד: יד בֵּית יִשְׂרָאֵל מִדַּד קְטוֹל פְּרָקְתְּנוּן וּמִמַּחֲבְלָא שֵׁזֲבִתְּנוּן

רש"י

וזה רפי שמיגו סס מקום חלק מחרוב ומשקוד כמו מסורגו ולא קרוב (במדבר כ"ד): כדב שכול. כמו שוכל כאשר תאמר חמן ורהוס כך שכול כלומר כולו לבוש שכול' ומוכן לשכל מחסיס: ואקרע סגור לבם. כלרך הדוב לוחז לפרניו בחזק וקורע עד הלב. ל"ח סגור לבס. חח לבס הסגור מלהבין לשוב חלי: (ט) שחתך ישראל. חבלת עלמך ישראל כי בי פשעת מרדת בעזרך ומקרת קלר הוח זה ומתנין בלשון המקרת מיושב הוח על הלב: כי בי. כי בי היה המרד חשר מרדת וחס חחמר מס ליכפת לך בעזרך מרל' כשמרדת בי: (י) אהי מלכך אפוא. י"ח היה מלכך ואני חומר ליני לריך לעקרו ממשמעותו חלח עומד מנגד לרחות חפוח מלכך בחשעה עלמי רוחה מס מחריחך לפוח מושיעך: (יב) צרור עון אפרים. לח ויחרמי עליו לפון הוח לחלי: (יג) כי עת. לרס בחס לו חשר לח יוכל לעמוד ולהסחייס: במשבר בנים. שהולרו' יוסבי' עליו לילך ובלע"ז קורין למשבר סיל"ח: במשבר בנים. כמשבר השמוי לילדת בניס: (יד) מיד שאול אפדם. לחי הוח שהייתי פודס מיד שחול וגואלס ממוח לחבל עשה: אהי דבריך מות. לחיס עלמי לדבר עליך דברי מוס: אהי קטבך. קוטב עליך גזרת שחול: נחם יסתר מעיני. לח לחכס על הרעה הזחת: נחם. לשון ויחס ושמ"ס

מצודת ציון

(ח) אפגשם. ענין פגיעה: כדב. סס חיה: שכול. מי שבניו מתים קטני שכול כמו ואני כאשר שכלתי שכלתי (בראשית מ"ג): כלביא. סס משמות החניה: תבקעם. מלשון בקיעה: (ט) בעזרך. בני"ם נוספת וכן ובמלעתם בד ילמוף (ויקרא ט"ז) וח"ל ומלעתם: (י) אהי. לחיה שהוייתי ומתקייס והוגמתו ויהי היב ומהן יפת (מנחות ל'): אפוא. לחיה פה: (יא) בעברתי. מלשון עבירה וחמה: (יב) צרור. ענין קשירה כמו לכור בכסף (בראשית מ"ב): צפונה. ענין הטמנה כמו ולשון לנדיך (משלי י"ב): (יג) חבלי. כן יקראו מכאובי היולדת וכן תזעק בחבליה (ישעיה כ"ו): במשבר. חל מקום מוסג היולדת בשכוטעה ללדת וכן כי בלו בניס עד משבר (שם ל"ז): (יד) קטבך. ענין כריתה וכן מקטב ישוד להריס (תהלים ל"ה): נחם. מלשון

מצודת דוד

(ח) אפגשם. לשון פגיעה: כדב. סס חיה: שכול. מי שבניו מתים קטני שכול כמו ואני כאשר שכלתי שכלתי (בראשית מ"ג): כלביא. סס משמות החניה: תבקעם. מלשון בקיעה: (ט) בעזרך. בני"ם נוספת וכן ובמלעתם בד ילמוף (ויקרא ט"ז) וח"ל ומלעתם: (י) אהי. לחיה שהוייתי ומתקייס והוגמתו ויהי היב ומהן יפת (מנחות ל'): אפוא. לחיה פה: (יא) בעברתי. מלשון עבירה וחמה: (יב) צרור. ענין קשירה כמו לכור בכסף (בראשית מ"ב): צפונה. ענין הטמנה כמו ולשון לנדיך (משלי י"ב): (יג) חבלי. כן יקראו מכאובי היולדת וכן תזעק בחבליה (ישעיה כ"ו): במשבר. חל מקום מוסג היולדת בשכוטעה ללדת וכן כי בלו בניס עד משבר (שם ל"ז): (יד) קטבך. ענין כריתה וכן מקטב ישוד להריס (תהלים ל"ה): נחם. מלשון

נעצבתי כי שחול המלך הרחמן מת ומלמתה מקבות שניס: (יב) צרור. לל מחשבו שהכחתי עון מפניס כי לזכור הוח מקבל מעולם ומחשתו לפנוה חלקי למשמרת עד שמשמלא הקפה: (יג) חבלי יולדה. מכחובות יבואו עליו כחבלי יולדה: הוא בן לא חכם. לרחות לת הנולד חשר מגיע העת חשר לל יוכל לעמוד כשיפא על המשבר להוליד בניס כ"ל בעת הגמול כאשר השמלא הקפה ולפי שהמשילו לפשה יולדת חמר לשון הנופל בה: (יד) מיד שאול אפדם. הנה מעולם פדיתים מן פשחול ונחלתיו מן המוח לפי שהמשילו הקפה לפי' חלי מדבר עליך דבלי מוח לפי' חלי מכריחך לנדיק שחולה: נחם יסתר מעיני. כ"ל עד הנה נחמתי פי

מֵעֵינָי: טו כִּי הוּא בֵּין אַחִים יַפְרִיא יָבוֹא קָדִים רוּחַ יְהוָה מִמִּדְבָּר
עֹלֶה וְיֵבוֹשׁ מְקוֹרוֹ וְיֶחֱרַב מַעְיָנוֹ הוּא יִשְׁסֶּה אוֹצַר כָּל־
כְּלִי חֶמְדָּה:

יד א תֶּאְשַׁם שֹׁמְרוֹן כִּי מָרְתָה בֵּאלֹהֶיהָ בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ עֹלְלֵיהֶם
יְרֻטָּשׁוּ וְהָרִיּוֹתֶיו יְבֻקָּעוּ: ב שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי
כָשַׁלְתָּ בַּעֲוֹנֶךָ: ג קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים וְשׁוּבוּ אֶל־יְהוָה אִמְרוּ אֵלָיו

ת"א יבוא קדיס. גיעין ל': הוא. שם ה'. שובה. יועא פ"ז: קמו. עקידה ל"ח:

תרגום

בְּעַן יְהֵי מֵימְרִי בְּהוֹן לְקַטָּלוּל וּפְתָגָמִי לְחַבָּלָא עַל דַּעֲבַרוּ עַל אוֹרַיְתִי אֲסַלֵּק שָׁבַנְתִּי מִנְּהוֹן:
טו אֲרֵי אִנּוּן מִתְקָרֵן בְּגִין וְעוֹבְדִין מְקַלְקְלִין אַסְגִּיאוּ כְּעַן אֵיתֵי עֲלֵיהוֹן מַלְכָּ תַּקִּיף כְּרוּסַי קְדִימָא
בְּמֵימְרָא דַּיְיָ מֵאוֹרַח מַדְבְּרָא יִפַּק וְיֶחֱרַב בֵּית גְּנִוּזֵי כְּנִשְׁתְּהוֹן הוּא יִבּוֹז אוֹצָרִין כָּל מָנֵי
חֶמְדָתָא:

יד א תֵּחוֹב שֹׁמְרוֹן אֲרֵי סָרִיבַת עַל מֵימַר אֱלָהָא בְּחַרְבָּא יִתְקַטְלוּן וְעוֹלֲמֵיהוֹן יְשַׁדְּפוּן וּמַעְהָיָתְהוֹן
יִתְבְּזְעוּ: ב תּוּב יִשְׂרָאֵל לְדַחֲלָתָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ אֲרֵי אִתְקַלְקָלְתָּא בְּחוֹבָךְ: ג קָרִיבוּ עִמְּכוֹן פִּתְגָמִין
וְאִתּוֹדָאָה וְתוּבוּ לְסָלְחָנָא דַּיְיָ אֱמַרוּ קֳדָמוֹהִי קָרֵיב קֻדָמָךְ לְמִשְׁבַּק עַל עָוְנָן וְנִתְקַבֵּל דָּא כְּטָבִין

רש"י

מעורב החיבה כמו מ"ס של טועם שמרי הטעם למעלה ומחי"ה נקוד פתח ואם היה לעון נח ומת"ס מפעם
זו לעון רבים היה טעמו חמת מחי"ה ונקודה קמץ מחם רומס: **(טו) כי הוא בין אחים יפריא.** י"ת מרי
דימון מחקריין בנין ועובדין מקלקלין אסגיאו: **אחים.** לעון דבר רע כמו (יחזקאל כ"ג) אח עשויה לברק
ואמר אח אל כל הועבות (שם ו'): **יפריא.** לעון פורה רשם ועשה **(דברים כ"ט)** ואני הומר אחיש לעון
ואברעיה בחמו (בראשית מ"ח): **בין אחים יפריא.** מפריה ודומה בחמו בין אחים הגדל בפלגי מים אשר
חמיד יפריח ולפי שדימהו לאחו הוא אומר יבוא קדים ויבוש מקורו, ד"א כי הוא בין אחים יפריא ירבעם הוא
בן שהפריח אחוזתו של ישראל. על ידו נחלקו לשתי ממלכות: **יפריא.** לי פרח מלכ: **יבוא קדים.** מלך תקיף
כדוגמת קידומת במימרת דה' מאורח מדברא יסק: **הוא ישסה.** לאחו המלך ישסה אוצרות כל כלי החמלה:
יד (א) תאשם שמרון. מעשה שגלה משמה: **והריותיו.** כשיס מעוברות שבאוכה: **(ב) שובה ישראל.**
שבאחרי יהואה בן יקרבה אחכם כשומרון לכך נסמכו הענינים שגל למלך שמרבה עליו מדינה שלח המלך
פולימרכום ואמר להמריבה היה אומו פולימרכום בקי ומיומד אמר להם עלו לכם ימים ואם לאו אני עומד
לכם כדרך שעשיתי למדינה פלונית ולאחרונים ולאיפרכיא פלונית ולאחרונים לכך נאמר האשם שומרון ואומר
שובה ישראל עד ה' אלהיך. כדאיתא בספרי בפרשת ויבא ישראל בשטי': **עד ה' אלהיך.** אני שם ר' מאיר
שובה ישראל בעוד שכות ה' במדת הרחמים ואם לאו אלהיך מדת הדין עד שלא יהעביד סנגוריא קטיגוריא:
כי כשלת. שאו לך מכשולים שעד עונך:

מצודת דוד

כרעה לשל מלז יהי' המגחומין נקבל מעיני כי לא לחמם עוד:
(טז) **כי הוא.** כי מחמלה היה לאחיים מגדל אבי בין האחים
כ"ל שהיה גדול ומשוב בין האחים במ"ם ואולם לאחיו הקטן
יגדל ממנו (בראשית מ"ח): **יבוא קדים.** עפה משמעת בענני
הזכב יפל רוח קדים רוח חזק הבל מה' העולה מן האדבר
שפיו שם דבר לשעבר מוזק בשיעת הכוח והכוח הזה ייבש המקור
ויחכב המעיין ועל שלמר דבריו במשל יאמר יבוא רוח ב"ל
הכוח הזה ורוח לשון יאבוד הלשון של כל כלי חמדה:

מצודת ציון

מגחומין: (טו) **יפריא.** מלשון פרי: **ויבוש.** מלשון יבשום:
מקורו. רוח המזיין: **ויחרב.** מלשון חורב ויובש: **ישסה.** עניין
שלה ושלל כמו ומשלתיו שקו למו (שם מ"ד):
יד (א) **תאשם.** מלשון שממון: **מרתה.** מלשון מרי ומרד:
עלליהם. קטניהם: **ירטשו.** עניין בקיעה כמו ועולליהם
בקעת (מ"ב ח'): **והריותיו.** בשיס ההכוס:

(א) **תאשם שמרון.** תהיה שממה כי מרדה באלהיה: **עלליהם.** קטניהם יפנקעו ע"י העכו"ם וגם בשיס ההכוס יפנקעו
כשפס לסולים הולכות: (ב) **שובה ישראל.** לכן אומר יהוה ובו' כי בעבור עונך בא לך מכשול הלכה הזאת: (ג) **קחו**
עמכם דברים. ליתי שולל מכם זמיס ושולמת חלש קחו עמכם דבריס שתשחרו לפניו ועזה פשובו אל ה':

כָּל־תִּשָּׂא עָוֹן וְקַח־טוֹב וְנְשַׁלְּמָה פָרִים שְׂפָתֵינוּ: ד אַשּׁוּר ו לֹא
יוֹשִׁיעֵנוּ עַל־סוּס לֹא נִרְכָּב וְלֹא־נֹאמַר עוֹד אֱלֹהֵינוּ לְמַעֲשֵׂה
יָדֵינוּ אֲשֶׁר־בְּךָ יְרֻחַם יָתוֹם: ה אֶרְפָּא מְשׁוּבָתָם אֹהֲבֵם נְדָבָה כִּי
שָׁב אַפִּי מִמֶּנּוּ: ו אֶהְיֶה כַּטַּל לְיִשְׂרָאֵל יִפְרַח כַּשּׁוֹשַׁנָּה וְנָךְ
שָׁרָשָׁיו כַּלְּבָנוֹן: ז יֵלְכוּ יֹנְקוֹתָיו וִיהִי כְזֵית הוֹדוֹ וְרֵיחַ לוֹ כַּלְּבָנוֹן:
ח יָשֻׁבוּ יֹשְׁבֵי בְצִלּוֹ יְחַיּוּ דָגָן וְיִפְרְחוּ כַגָּפֶן זִכְרוֹ כְּיֵין לְבָנוֹן:

*קמץ בז"ק

ת"א וסיו סס: לכפל סס עקיס מ"ד יומ סס:

תרגום

וְיַהֲבוּן מִלֵּי סְפוּתָנָא מְתַקַּבְּלִין בְּרַעֲוָא עַל מַדְבְּחָא: ד מַלְכֵי אַתּוּר לָא יְפָרְקִנָּא עַל רְכִבֵי סוּסָוָן לָא נִתְרְחֵץ וְלָא נֵימַר עוֹד אֱלָהָנָא לְעוֹבָדֵי יְדָנָא דִּמְן קֳדָמָךְ אִתְרַחַם עַל אֲבְהָתָנָא כַּד הֲווֹ בְּמִצְרַיִם הָא כְיַתְמִין: ה אַקְבְּלִנּוּן בִּתְיוּבְתְּהוֹן אֲשְׁבּוֹק לְחוֹבֵיהוֹן אֲרַעֲמִנּוּן כַּד יְתוּבוּן בְּגָרָא אֲרֵי חָב רִגְזִי מִנֵּהוֹן: ו יְהֵי מֵימְרִי כְּטַלָּא לְיִשְׂרָאֵל יְזַהֲרוּ כְּשׁוֹשַׁנָּא וְיֶתְבְּנוּן עַל תְּקוֹף אֲרָעֲהוֹן כְּאִילָן לְבָנוֹן דְּמִשְׁלַח עוֹבָרָתֵיהּ: ז יְסָגוּן בְּנִין וּבְנָן וִיהֵי כִּזְיוֹ מָעֲרַת קִדְשָׁא זִוְהוֹן וְרֵיחָהוֹן כְּרֵיחַ לְבוֹנְתָא בִּיסְמָא: ח יְתַכְּנִשׁוּן מִבֵּינֵי גָלוּתְהוֹן יֶתְבוּן בְּטַלָּל מְשִׁיחָהוֹן וְיִחְיוֹן מֵהָא וְיִסְגֵי מִזְבָּא כְּאַרְעָא יְהֵי דְּכְרָן מַבְוָתְהוֹן עֲלֵל וְלָא סָפֵק כְּדְכְרָן עֲבוּת חֲצוֹצְרְתָּא עַל חֲמַר עַתִּיק דְּמִתְנַסַּךְ

רש"י

(ג) **כל תשא עון.** כל עומסיכם סלח: **וקח טוב.** ולמדנו דרך טוב ד"א מעט מעשים שבידינו קח בידך ושפתינו מחריסים וכן דוד אומר מלפניך משפטי יצא עיניך תחזינה מישרים (תהלים י"ז). ד"א וקח טוב וקבל הודיה מחמת שנאמר טוב להודות לה' (שם ק"ל): **ונשלמה פרים.** שהיה לנו להקריב לפניך כשלם חוסס ברגלו דברי שפתינו: (ד) **אשור לא יושיענו.** עוד זאת אמרו לפניו לא נבקש עוד עזרת אדם לא מלכות ולא ממלכים: **על סוס לא נרכב.** זו היא עזרת מלכים שהיו סולחים לכם סוסיס כמו שאמרו ליהושפט לך כי על סוס נגוס וגו' ועל קל נרכב: **ולא נאמר עוד.** למעשה ידינו שעשו אלהים: **אשר בך.** לעבוד תאוה המרחם יתומים: (ה) **ארפא משובתם.** אמר הקב"ה כך אמר לו רוח הקדש לאמרו לפני כן ארפא משובתם ואוהבם נדבה רומי לף על פי שאין רחויין להאהבה אאהבם כי אב לפי ממנו: (ו) **ויך.** טפל לה שרשיו ויללים: **כלבנון.** כארזי לילי הלבנון שאם גדולים: (ז) **ילכו יונקותיו.** יסגון בנין ובנן ויהי כיו מגרמת לקודשא זיוהן וריחהון כריח קטורת נוסמית: **כלבנון.** בניה מקדשא: (ח) **ישבו ישבי בצלו.** מיהן שהיו בצר יושבים בצל הלבנון שדימה בו ישראל ובית המקדש ועכשיו גלו מעטו יושבו תלינו: **זכרו כיין לבנון.** כלוכרן יבבו מלורת' לעל חמר עתיק למיתנסך בניה מקדשא שהיו חוקעין בחלורות על הנסכים

מצודת ציון

(ד) **משובתם.** ענין מרידה והליכה בדרכי הלב כמו שובו בנים משובבים (ירמי' ג'): (ו) **כשושנה.** הוא הורד: **ויך.** ימשך כן בדרך המשלה על המשעטות דונמטו ומשם על כתף יס כנגד (בעבר ל"ב) ומשם הוא הנגוש על מכס: **כלבנון.** שם יער: (ז) **יונקותיו.** ענפיו הנכרים וכן ויעל ניונק לפניו (ישעיה י"א): **הודו.** ענין הדר וגלה: (ח) **ישבו.** ענין השבת הנפש מן המחשבה ותמה לו עד מיומם (יהושע ה'): **דגן.** כדגן ומשקה כ"ף הדמיון

מצודת דוד

כל תשא עון. הוא הפוך כל עון תשא כ"ל למען נשמלם פסול כל העון ונמקום העון קח טוב ממוסתו כלומר מעשה הטוב שאשיבו ינן מול העון: **ונשלמה פרים שפתינו.** כ"ל נמקום קרבנות פרים נשלם בודאי שפתינו: (ד) **אשור לא יושיענו.** גם למען תשוב וגו' כ"ל עוד לא נבקש עזרה מאשור: **על סוס לא נרכב.** כ"ל לא נשעה עוד בנבוכת הסוס במלחמה: **ולא נאמר עוד אלהינו וגו'.** כ"ל לא הפעל הנעשה נמעשה ידינו לא נקבל עוד לאלוה: **אשר בך.** כ"ל כי ידענו שאב לנך נעזרתך ימלא היתום רחמים ומחלה עס כי שפט כהו להתחנק

מעלמו: (ה) **ארפא משובתם.** כלומר ימחו כן לו שלמלו על מה שהלכו בדרך טובה ומלהו בי: **אהבם נדבה.** ולא שאהב לותם בנדבה בני שלים לחוים לל שלחנה כי הוידוי הי להביא התיבה ולא להביא שהנה: **כי שב אפי ממני.** והשאר כ"ל השבה כלשמועה: (ו) **אהיה כטל לישראל.** כ"ל לא שפסוק להשפיל מהם כמו שלין הטל שלל משולש: **יפרח כשושנה.** ישלה שנשים כלים בשושנה ושכשיו יפשטו כשושנה עלי לנטן: (ז) **ילכו יונקותיו.** ענשיו יהשפטו למשוק והוד יפיו יהיה כלילן זית שעליו למים כל השנה וריחו יהי' נוף כריח לנטן המרים ניוחר לפי מרשים השמשים והשילוחים הנדילים שמה כ"ל יהיו מוסשעים בהשנה מיני פירות: (ח) **ישבו ישבי בצלו.** שלו שיחנו וישלו נלו של משוב יהיו בשובה ושפט: **יחיו דגן.** ימיו שם עלמם נשמח וערן כדגן המשיב לם הנכיחים: **ויפרחו.** יהיו פרחים: **זכרו.** זכרון שמו יהי' כיין הגדל בלבנון המחכר לשנה:

ט אֶפְרַיִם מַה־לִּי עוֹד לָעֲצַבִּים אֲנִי עָנִיתִי וַאֲשׁוּרֶנּוּ אֲנִי כִּבְרוֹשׁ
רַעֲנָן מִמֶּנִּי פִרְיְךָ נִמְצָא: י מִי חָכָם וְיָבֶן אֵלֶּה נָבוֹן וְיֵדָעֵם כִּי־
יְשָׁרִים דַּרְכֵי יְהוָה וְצַדִּקִים יֵלְכוּ בָם וּפֹשְׁעִים יִכָּשְׁלוּ בָם:

תרגום

בְּבֵית מַקְדְּשָׁא: ט יֵימְרוּן דְּבֵית יִשְׂרָאֵל מַה לָנָא עוֹד לְמִפְלַח לְטַעֲוָתָא אֲנָא בְּמֵימְרִי
אֲקַבֵּל צְלוֹתְהוֹן דְּיִשְׂרָאֵל וְאָרְחֵם עֲלוֹהִי אֲנָא בְּמֵימְרִי אַעְבְּדִנֵּיהּ כְּבִירְנָן שַׁפִּירָן דְּמָן קֳדָמַי
סָלִיחַ לְתִיּוּבְתְּהוֹן מְשַׁתַּפְחָא: י מַן חַכִּים דְּיִסְבַּר אִלֵּין מִכֻּלְהֶן וְיֵדַע אֵין אַרְעִין אוֹרְחָתָא דַיְיָ
וְצַדִּיקַיָּא דְּהַלִּיכוּ בָהּ יֵחֵין בְּהוֹן בְּחַיֵּי עָלְמָא וְרַשִׁיעַיָּא יִתְמַסְּרוּן לְגֵידְנָם עַל דְּלָא הַלִּיכוּ בְּהוֹן:

רש"י

כמשלוש הומרים בשיר: (ט) **אפרים.** יאמר מה לי עוד ללכת אחרי העגלים ויסוד מע"ה: **אני עניתי.** לעשות מלחמות: **ואשורנו.** מרמה בעניו: **אני כברוש רענן.** אני לו ככפף להיות חוסן ידי בו: **כברוש רענן.** הנכפף לארץ שחדש חוזר בעניו כלומר אחסיה מטוי לו: **ממני פריך נמצא.** ולא אני הוא שכל טובתך מאתי נאחס: (י) **מי חכם ויבן אלה.** מי חכם ככה ויתבונן לתת לב לכל אלה ויסוד אלי: **ופושעים יכשלו בם.** נמצילם על שלא הלכו בהם יוענש:

מצודת דוד

(ט) **אפרים** וגו'. כ"ל כשיאמר אפרים מה לי עוד לבעוט אל העכ"ום הלא עתה עוד לי מאז: **אני עניתי.** כ"ל אז אני לעגה לו על כל מה שישאל ממני: **ואשורנו.** לשמחל ומשניח בו לשם לו לי מחסורו: **אני כברוש רענן.** כ"ל כמו ברוש הלח והלעוג שכופפין רשמו אלל שרצין כן אני סוכן מכוס ואני משפיל עיני להשניח בך וכל פרי הללחך נמלא לך ממני: (י) **מי חכם.** כהשיעו דברי סוכחוחיו לאמר מי שהוא חכם יבין אלה הדברים ואם הוא נבון להבין דבר ממוך דבר ידע וישכיל שאר דברי ה' המה ישרים לין בהם נאמת ועקש ולדיקים ילכו בהם בדרך מהלכם ופושעים בהלון אלל המושעים יכשלו בהם כלומר היה בהם מקום נאמל ועקש כי ילך מאחזת לבם יאלף להם החדרים ולא כן אל הלדיקים במייאלים לכמותם:

מצודת ציון

וכן ייעיד בהה (משלי י"ז) ומשמעו כנהה: (ט) **לעצבים.** העכ"וס: **עניתי.** אל' עניה ומאוזם שאלה: **ואשורנו.** ענין הנעה וכליה כמו אשוכנו ולא קכוב (נמדבר כ"ל): **כברוש.** שם אילן: **רענן.** ענין למוח וכניבות כמו בשמן רענן (מהלים ל"ג):

א א דְּבַר־יְהוָה אֲשֶׁר הָיָה אֶל־יוֹאֵל בֶּן־פְּתוּאֵל: ב שִׁמְעוּ־
זֹאת הַזְּקֵנִים וְהַאֲזִינוּ כֹּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ הֲהָיְתָה זֹאת
בִּימֵיכֶם וְאִם בִּימֵי אֲבֹתֵיכֶם: ג עָלֶיהָ לִבְנֵיכֶם סַפֵּרוּ וּבְנֵיכֶם
לִבְנֵיהֶם וּבְנֵיהֶם לְדוֹר אַחֵר: ד יֶתֶר הַגָּזָם אָכַל הָאַרְבֶּה וְיֶתֶר
הָאַרְבֶּה אָכַל הַיֶּלֶק וְיֶתֶר הַיֶּלֶק אָכַל הֶחָסִיל: ה הָקִיצוּ שִׁכּוֹרִים
וּבְכוּ וְהֵילִילוּ כָּל־שֹׁתֵי יָיִן עַל־עָסִיס כִּי נִכְרַת מִפִּיכֶם: ו כִּי־גוֹי
עָלָה עַל־אַרְצִי עָצוּם וְאֵין מִסְפָּר שִׁנָּיו שִׁנֵּי אַרְיֵה וּמְתַלְּעוֹת לָבִיא
לוֹ: ז שָׂם גַּפְנִי לְשַׁמָּה וּתְאֵנָתִי לְקֻצָפָה חָשֹׂף חַשָּׂפָהּ וְהִשְׁלִיךְ
הִלְבִּינוּ שָׂרִיגֶיהָ: ח אֵלִי כִּבְתוּלָה חֲגֹרַת־שָׂק עַל־בַּעַל נְעוּרֶיהָ:
ט הָכְרַת מִנְחָה וָנֶסֶךְ מִבֵּית יְהוָה אָבְלוּ הַכֹּהֲנִים מְשָׁרְתֵי יְהוָה:

ת"א מלי. קהדכין ק"ד: *נ"א הו' במתג

תרגום

א א פִּתְגָּם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ דַּהֲוָה עִם יוֹאֵל בַּר פְּתוּאֵל: ב שְׁמָעוּ דָא סָבָיָא וַאֲצִיתוּ כֹּל
יָתְבֵי אַרְעָא הֲוָת דָּא בְיוֹמֵיכוֹן וְאִם בְּיוֹמֵי אֲבָהָתְכוֹן: ג עַלָּהּ לִבְנֵיכוֹן אֶשְׁתָּעוּ
וּבְנֵיכוֹן לִבְנֵיהוֹן וּבְנֵיהוֹן לְדָר אוֹחֳרָן: ד מוֹתַר זַחְלָא אֲכַל גּוֹבָא וּמוֹתַר גּוֹבָא אֲכַל פַּרְחָא וּמוֹתַר
פַּרְחָא אֲכַל שְׁמוֹטָא: ה אַתְעָרוּ רַוָּיָא וּבְכוּ וַאֲיֵלִילוּ כָּל שָׁתֵי חֲמַר עַל חֲמַר מְרַת אֲרֵי אִתְמְנַע
מִפּוּמְכוֹן: ו אֲרֵי עַמָּא סְלִיק עַל אַרְעִי תַּקִּיף וְלֵית מְנָן שִׁנּוֹהִי שִׁנֵּי אַרְיָא וְנִיבּוֹהִי כְּבַר אַרְיֵוָן:
ז שַׂי פֵּרֵי גוּפְנֵי עַמִּי לְצָדוּ וְתֵינָתְהוֹן לְמִפְחַת נַפָּשׁ מְקַלְקַל קְלַף וּרְמָא חַדִּרוּ שַׁבְשָׁקָא: ח כְּנִשְׁתָּא
דְיִשְׂרָאֵל עֲבִידִי אֵילָא כִּבְתוּלָא דַּאֲסָרָא סַקָּא לְמִסְפַּד עַל בְּעֵל עוֹלֶמְתָהָא: ט פְּסִקוּ קָרְבָּנִין

רש"י

א (א) אל יואל בן פתואל. בן שמואל הנביא שפיסקה לפל בספלטו ים לומרים שעבודה זו נאמר בחומן שבע שניס שאמר לליעא (מ"ב ח') כי קרא ה' לרעב וגו' ובימי יהורס בן אחאב היס ובשלכות גדולות נאמלו יואל ונחוס ומבקוק היו בימי מנשה: (ב) ההיתה זאת. למתורה למעשה: (ד) יתר הגזם וגו'. גזם ארבי יולק חסיל מיני גובאי הס ומאכלה עליהס פיבאו ובאו בחומן סימים וכלו כל פרי העץ וירק השדה: (ה) עסיס. יין העוב: (ו) גוי עלה על ארצי. הגובאי הזה כיעבו כלבא גויס: ומתלעות. הן השניים הגסין שלועם בהן: (ז) לקצפה. למשפ כפס: חשוף חשפה והשליך. קלוף קליפות העץ והשליכן על הלבינו זמורות הגפן: (ח) אלי. קינה מתרגמינן ליליא: (ט) הכרת. כמו נכרם ס"ת הנקול' בחטף קמץ עומלת במקום מ"ן כמו ומיס השדה

מצודת ציון

א (ב) והאזינו. הפו לחן לכמוע: (ג) עליה. בעבורה: (ד) יתר. מלשון נופר: הגזם הארבה הילק החסיל. כולם שמות מיני מנגיס: (ה) הקיצו. ענין הערה מן השינה: והיללו. מלשון יללה: עסיס. הן נקלא היין וכן ובעסיס דמס יפכהון (יבעיה מ"ע): (ו) עצום. חזק בכח: ומתלעות. הס השניים הגסות כמו מתלעות עיל (ליוב כ"ע): (ז) לקצפה. מלשון קלף וכ"ל למלכה: חשף חשפה. קלף קליפתה והוא מלשון מספוף הלבן (בלמבות ל') שהוא ענין גלוי כי בהקלף קליפת העץ נעשה מנולה: הלבינו. מלשון לבן: שריגיה. ענפיה כמו ובגבעון שלשה בכיניס (שם מ'): (ח) אלי. ענין קינה כי שם קינה (יחזקאל י"ע) ת"י מילילו:

מצודת דוד

א (א) דבר ה'. כ"ל זהו דבר ה' וגו': פתואל. מלו"ל זה שמואל הנביא שפיסקה לפל בספלטו: (ב) שמעו זאת. מה שלני שואל מעמכם: ההיתה. הא"ה בשאלה כלומר שפלום לפס היסה זאת וגו' והוא לחמוה בענין יפה הנזם וגו': (ג) עליה. בעבור הנזכה הזאת לכוב המהומ שבא עליכם: לדור אחר. לבני הדור שיעמדו לאחריכם: (ד) יתר הגזם. וזהו הנזכה שבא מה שהותיר הגזס ולפ אכל גם הארבה וכלו: (ה) הקיצו שכורים. לפס הכניליו בייז המעוכרו מן השינה וכבו: על עסיס. בעבור העסיס לפני נכרת מפיכס כי הלבנה לכל הנפנים ומעמה לפ המלאו היין: (ו) כי גוי. על הלבנה יאמר בלשון שלנה וכן שניו שני אריה. לאמר דבר שנים עס לפ עלום (משלי ל'): (ז) שם גפני. לכל הנפנים גחתת והבלנה והוא ענין מלילה: (ח) אלי. ענין קינה ועשה הענפים לבניס כדבר לילן הנקלף: חשף חשפה. קלף קליפתה ועשו הענפים לבניס כדבר לילן הנקלף: (ח) אלי. עשי קינה כמו בסולה הנפלת לפיס ומת שמוכרת פל הבעל הנפלת לו בעוריה כי הלבנה קשורה ביוחר עם הבעל שנפלה בימי נעוריה כשהיתה עליון בתולה: (ט) הכרת וגו'. כי לפ מלאו מולת למנחות ויין לנסכיס כי הלבנה לפל הכל: אבלו הכהנים.

שָׁדַד שָׂדֶה אֲבֵלָה אֲדָמָה כִּי שָׁדַד דָּגָן הוֹבִישׁ תִּירוֹשׁ אֻמְלַל
יִצְהָר: יא הוֹבִישׁוּ אִכָּרִים הֵילִילוּ כֹּרְמִים עַל־חִטָּה וְעַל־שְׂעוֹרָה
כִּי אָבַד קְצִיר שָׂדֶה: יב הַגֶּפֶן הוֹבִישָׁה וְהַתְּאֵנָה אֻמְלָלָה רִמּוֹן
גַּם־תָּמָר וְתַפּוּחַ כָּל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה יָבְשׁוּ כִּי־הֹבִישׁ שָׂשׂוֹן מִן־בְּנֵי
אָדָם: יג חִגְרוּ וְסִפְדוּ הַכֹּהֲנִים הֵילִילוּ מְשָׁרְתֵי מִזְבֵּחַ בֹּאוּ לִינוּ
בַשַּׂקִּים מְשָׁרְתֵי אֱלֹהָי כִּי נִמְנַע מִבֵּית אֱלֹהֵיכֶם מִנְחָה וָנָסֶךְ:
יד קַדְּשׁוּ־צוֹם קִרְאוּ עֲצָרָה אִסְפוּ זְקֵנִים כָּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ בֵּית
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְזַעֲקוּ אֶל־יְהוָה: טו אֲהָהּ לַיּוֹם כִּי קָרוֹב יוֹם יְהוָה
וּכְשֹׁד מִשַּׁדִּי יָבוֹא: טז הֲלוֹא נֶגֶד עֵינֵינוּ אָכֵל נִכְרָת מִבֵּית אֱלֹהֵינוּ
שִׂמְחָה וָגִיל: יז עָבְשׁוּ פְרֻדוֹת תַּחַת מְגָרְפֹתֵיהֶם נָשַׁמּוּ אֲצָרוֹת

*נ"א הביש *נ"א הלא

תרגום

וְנָסְכִין מִבֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ אִתְאַבְּלוּ כַּהֲנַיָּא דְמְשַׁמְּשִׁין בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ: י אִתְבַּזְזוּ חַקְלָא
חֲרוֹבַת אַרְעָא אֲרֵי קְטַף עֲבוּרָא יְבִישׁ גּוּפְנַיָּא נְתַרוּ זֵיתָיָא: יא בְּהִיתוּ אִכָּרַיָּא אֱלֵילִי מְפַלְּחֵי
כַּרְמַיָּא עַל חִטִּין וְעַל שְׂעוֹרִין אֲרֵי קְטַף חֲצַד חַקְלָא: יב גּוּפְנַיָּא יְבִישׁוּ וְתֵינַיָּא נְתַרוּ רְמוֹנִין אַף
דִּקְלִין וְחִזּוֹר כָּל אִילָנֵי חַקְלָא יְבִישׁוּ אֲרֵי פְּסַקַת חֶדְוָתָא מִבְּנֵי אֱנָשָׁא: יג אֶסְרוּ וְסִפְדוּ כָּהֲנַיָּא
אֱלֵילִי דְמְשַׁמְּשִׁין עַל מַדְבְּחָא עוֹלוּ בִיתוּ בְּסַקָּיָא דְמְשַׁמְּשִׁין קֳדָם אֱלָהִי אֲרֵי אִתְמְנַע מִבֵּית
מַקְדְּשָׁא דֵאלָהָנָא חֲדָא וּבְעָא: יד גְּזַרוּ תַּעֲנִית עַרְעוּ כְּנִישָׁא כְּנִישׁוּ סָבַיָּא כֹּל יָתְבֵי אַרְעָא
וְעוֹלוּ לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ אֱלָהְכוֹן וְצַלּוּ קֳדָם יְיָ: טו וַי מִן קֳדָם יוֹמָא אֲרֵי קָרִיב יוֹמָא דַעֲתִיד לְמֵיתֵי
מִן קֳדָם יְיָ וְכִבְיָא דְמִן קֳדָם יְיָ שַׁדִּי יֵיתֵי: טז הֲלָא עוֹד דַּאֲנַחְנָא חָזַן עַבְדָּא סָף פְּסַק מִבֵּית
מַקְדְּשָׁא דֵאלָהָנָא חֲדָא וּבְעָא: יז עָבְשׁוּ פַּלְגוּתָא תְּחוֹת מְגוֹפָתְהוֹן צְדִיאוּ אוֹצָרַיָּא אִתְפַּנְּרוּ

רש"י

כמלמ' לך (לעיל ה'): (יא) הבישו. כמלמו: אכרים. מנסיגי כמכרים': על חטה ועל שעורה. מוסב על אכרים ועל כסורמים למר: (יב) הגפן הובישה והתאנה אמללה. ככרחה פסק פריה: הובישׁ. כמו יבש: (יד) קדשו צום. הזמינו לוס: עצרה. לסיפ': (טו) אהה. לשון גניח' ויללה: ושבש. וכביכול סוללים: יבוא. מלח המקום: (טז) נגד עינינו. למו רואים: (יז) עבשו. הטלו חלול' ועפוס בלע"ז מווים"ר: פרדות. ת"י גרכי חמרח: מגרפותיהם. ת"י מגופתהון כסוי סחבים: נשמו אצרות. של יין ושל ושמן:

מצודת דוד

על כי לין מביא מנחה ונסכים: (י) שדד שדה. נעשה בשדה כי הלבנה עשה הבושה: הובישׁ. נמייבש היין כ"ל לא ימלא בו עוד יין: (יא) הובישו אכרים. על כי עבודתם בשדה היה לריק: כרמים. שהיו עובדים בכרמים: על חטה וגו'. על העדר חטה ושעורה ומוסב על הובישו לכרים: כי אבד. כ"ל לין מה לקלוט: (יב) הובישה כ"ל לא ימלא עוד: יבשו. כ"ל לין בהם פרי: כי הובישׁ ששון. כ"ל כל זה היה בהבמה כי בגמול פסק ה' שמחה מבני לדם ולכן הסכנו כל אלה: (יג) חגרו. כ"ל חגרו עקיס וקלר בדבר המוגן: כי נמנע. על כי המנחה לבל הכלו: (יד) קדשו צום. הזמינו יום טוב כ"ל הכהיגו בכניס להתענות ביום קבוע: קראו עצרה. הכהיגו להמלבח בעיה ה': כל ישבי הארץ. כ"ל בל כל יושבי המלן: בית ה'. לל בית ה':

(טו) אהה ליום. לוי על היום בהוא כי קרוב הוא לבוא בו בוהעניות מה': וכשד. כמו בזת שודדים יבוא מלל שדי כ"ל המבצה הבל בדבר ה'. ישמוך כמו בני לדם שודדים: (טז) הלא נגד עינינו. רואים מו שהמבצה מכלה הכל: מבית אלהינו. מלח הכלת מוסך למעלה ולמעה לומר הכלת ונפסק מבית ה' שמחה וגיל ועל שמחת הבית יאמר כי הוסיל ואין יין לנסך על מה יאמרו הלויס בשיר: (יז) עבשו פרדות. כלי היין נאעפעו תחת מגופותיהן כי מחסרון היין לא נשתמשו בהם ולא פתחו המגופו' להכניס הלויל ולכן נאעפעו: נשמו אצרות. המקומות שהולילים שם החבואה נעשו שוממין:

נֶהֱרְסוּ מַמְגֻרוֹת כִּי הֹבִישׁ דָּגָן: יח מַה־נֶּאֶנְחָה בְהֵמָה נָבְכוּ עֲדָרֵי
בָקָר כִּי אֵין מִרְעֶה לָהֶם גַּם־עֶדְרֵי הַצֹּאן נֶאְשָׁמוּ: יט אֵלֶיךָ יְהוָה
אֶקְרָא כִּי־אֵשׁ אָכְלָה נְאוֹת מִדְבָּר וְלֶהָבָה לִהֲטָה כָּל־עֲצֵי
הַשָּׂדֶה: כ גַּם־בַּהֲמוֹת שָׂדֶה תַּעֲרוֹג אֵלֶיךָ כִּי יָבְשׁוּ אֲפִיקֵי מָיִם
וְאֵשׁ אָכְלָה נְאוֹת הַמִּדְבָּר:

ב א תִּקְעוּ שׁוֹפָר בְּצִיּוֹן וְהָרִיעוּ בְּהַר קָדְשִׁי יִרְגְּזוּ כֹּל יֹשְׁבֵי
הָאָרֶץ כִּי־בָא יוֹם־יְהוָה כִּי קָרוֹב: ב יוֹם חֹשֶׁךְ וַאֲפֵלָה יוֹם עָנָן
וַעֲרָפֶל כְּשַׁחַר פָּרוּשׂ עַל־הֶהָרִים עַם רַב וְעָצוּם כָּמֹהוּ לֹא נֶהְיָה

*נ"א הא' בסגול והנ' בשוא

תרגום

חַסְנָא אַרְבֶּה עִסְקְתָא: יח לַחֲדָא מִתְאַנְחָא בְעִדְנָא מִתְעָרְבְּלָן בַּקְרָן דְּתוֹרִין אֲרֵי לֵית רָעְיָא
לְהוֹן אַף עֶדְרֵי עָנָא צְדִיאָה: יט לָךְ יְיָ אֶצְוַח אֲרֵי קַדְמֵי אֲרֵי קַדְמֵי כְּאִשָּׁא אַסְקַת דַּרְתָּת
מַדְבְּרָא וְשַׁלְהוֹבִיתָא שֵׁיצָאת כָּל אִילָנֵי חַקְלָא: כ אַף חֵיוַת בָּרָא מְצַפְּרָא לָךְ אֲרֵי יְבִישׁוּ
פַּצְרֵי מַיָּא וְקַדְמֵי אַסְקַת דַּרְתָּת מַדְבְּרָא:

ב א תְּקָעוּ שׁוֹפָרָא בְצִיּוֹן וַיְבִיבוּ בְּטוּר קוּדְשִׁי יְזוּעוּן כֹּל יָתְבֵי אַרְעָא אֲרֵי מְטָא יוֹמָא לְמֵיתֵי
מִן קֳדָם יְיָ אֲרֵי קָרִיב: ב יוֹם חֲשׁוֹךְ וְקַבְלָא יוֹם עֲנָנָא וַאֲמָטָתָא כְּנְהוֹר צַפְרָא פְּרִים
עַל טוּרַיָּא עַם סַגִּי וְתַקִּיף דְּכָוָתֵיהּ לָא הֲוָה מִן עָלְמָא וּבָתְרוֹהִי לָא יוֹסִיף עַד שְׁנֵי דָר וְדָר:

רש"י

ממגרות. מגורות של חטין: **(יח) נבכו.** נתערבלו ונסגרו ואינו ניערים ונמצרים: **נאשמו.** נחקלקל בלשמתם: **(יט) נאות מדבר.** לשון יום: **(כ) תערוג.** תלטע כלשון פחר קוסם ערג לחוליס נסס לשחליס וגעה לעגליס ולשל לסוסים ולפלוף לעופות ונגה לכלביס:

ב (א) תקעו שופר. להשמיעס שיסובו בשמוע בטרס תגוחסס הרעה הזאת: **יום ה'.** סס שאמרנו למעלה: **(ב) כשחר פרס על ההרים.** תאדמה וסגזס נפרסיס על ההריס כשחר שנפרס בכל העולס: **כמוהו לא נהיה מן העולם.** לבוא כל המיוס הללו · זס לחר זס לבל מין תרבה לבדו לא היס כמו לוחו של מלריס

מצודת ציון

מגופותהן וסס מגופה יהוג בזכר"ל שהוא בכוי המציות: **נהרסו.** מל' הכיס' ומחילה: **ממגרות.** כן יקללו לוליות התבואה וכן העור הזכר בתגוכה (חגי ב'): **הובישׁ.** מלשון יבשות: **(יח) מה.** תמ"ל ההיל הוגמה על ההפלגה וכן מה לי עוד (תהלים ל"ט): **נבכו.** ענין בלבול וכן נבוכים הם בלכן (שמות י"ד): **(יט) אכלה.** שנפה: **נאות.** ענין תדור כמו נאות תשוח הבלוט (ירמיה כ"ג): **מדבר.** מקום המרעה לתוק מהישוב יקרא גס הוא תדבר וכן מעט הלמן ההנה במדבר (ש"ב י"ז): **ולהבה.** שלהבת: **להטה.** ענין שנפה כמו גס לוהט (תהלים ק"ד): **(כ) בהמות שדה.** על החיות ילמר וכן ובהמות (דניאל ל"ג) ות"ל חיות בכל: **תערוג.** הוא ענין לעקה כמו בלילי תעגוג על לפיקי מיס (תהלים מ"ב): **אפיקי מים.** כן יקללו המקוותות שהמיס נגריס שס בתוק ונוטפיס:

ב (א) והריעו. מלשון תנועה: **ירגזו.** ענין תנועה תדלה כמו בגזו ולל תמעלו (שם ד'): **(ב) וערפל.** הוא עב הענן: **כשחר.** כלור הבוקר: **פרוש.** מלשון פריסה ושטיחה:

*נכפה לח הכיס: **עם רב ועצום.** על התלבה יאמר בדבך שתלה: **לא נהיה.** כי בימי משה היה מין לחד וחזו מהבנה מיוחס:

מצודת דוד

נהרסו ממגרות. מקלת מן המגורות נהכסו כי בחייבם הדגן ונפסק ומה להם לל המגורות: **(יח) מה נאנחה.** מה מלד תלגת הבהמה ועדרי הבקר מה נגוכים ומגולבלים כי אין להם מרעה כי התבואה לכל גס המרעה: **נאשמו.** נעגו בחטה ומוכנן: **(יט) אליך ה' אקרא.** מחמת הבניל להתפלל לה' להושיע לעמו: **כי אש אכלה ונו'.** כלל לכלה הלה להלי הכוונים שבמדבר כי הוחיל ואין מרעה לצלן למה יתהל במדבר: **ולהבה להטה.** התבואה לכל עלי עלי השדה כלילו להעה להבת לש: **(כ) בהמות שדה.** ר"ל חיות השדה שלינס ניזונים מן המרעה כי יבשו ערך עכ"ז גם הס יצעקו על כי נחייבנו לתיקי מיס כי היס לז גס עליהס הגשמים ושקקו הנהרות למטוך מיניהס: **ואש אכלה** וגו'. ר"ל לל נמלל במדבר להלי הכוונים על כי לין מרעה ולל יתלוו לת"ל לתרוף ערף:

ב (א) תקעו שופר. להזהיר לת העם על התכונה: **בהר קדשי.** זה ליון וכפל הדבר בת"ס: **ירגזו.** תתכרת קול סופר יתבהו: **יום ה'.** יום התכונות תה': **כי בא.** כלולו בבר בת: **(ב) כשחר.** כמו לוכ התפוס התכוס כן יהיה התלבה

מִן־הָעוֹלָם וְאַחֲרָיו לֹא יוֹסֵף עַד־שְׁנֵי דוֹר וָדוֹר׃ ג לְפָנָיו אָכְלָה
אֵשׁ וְאַחֲרָיו תְּלַהֶטֶ לֶהָבָה כְּגַן־עֵדֶן הָאָרֶץ לְפָנָיו וְאַחֲרָיו מִדְבַּר
שְׁמָמָה וְגַם־פְּלֵיטָה לֹא־הָיְתָה לוֹ׃ ד כְּמַרְאֵה סוּסִים מַרְאֵהוּ
וּכְפָרָשִׁים כֵּן יְרוּצוּן׃ ה כְּקוֹל מַרְכָּבוֹת עַל־רָאשֵׁי הֶהָרִים יְרַקֵּדוּן
כְּקוֹל לַהַב אֵשׁ אֹכְלָה קֶשׁ כְּעַם עָצוּם עֶרוּךְ מִלְחָמָה׃ ו מִפָּנָיו
יָחִילוּ עַמִּים כָּל־פָּנִים קִבְּצוּ פָּאֳרוּ׃ ז כִּגִּבּוֹרִים יְרוּצוּן כְּאַנְשֵׁי
מִלְחָמָה יַעֲלוּ חוֹמָה וְאִישׁ בִּדְרָכָיו יֵלֵכוּן וְלֹא יְעַבְּטוּן אָרְחֹתָם׃
ח וְאִישׁ אָחִיו לֹא יִדְחָקוּן גֶּבֶר בִּמְסִלָּתוֹ יֵלֵכוּן וּבְעַד הַשֶּׁלַח יִפֹּלוּ
לֹא יִבְצָעוּ׃ ט בָּעִיר יָשֹׁקּוּ בַּחוֹמָה יְרוּצוּן בַּבָּתִּים יַעֲלוּ בְּעַד

תרגום

ג קֳדָמוֹהִי אָכְלָה אֶשְׁתָּא וּבָתְרוֹהִי מְשֵׁיצְיָא שַׁלְהוֹבִיתָא כְּגִנַּת דְּעֶדֶן אַרְעָא קֳדָמוֹהִי וּבָתְרוֹהִי מְדְבַּר
צָדוּ וְאַף שֵׁזְבָא לֵית לֵיהּ לְרַשִׁיעָיָא׃ ד כְּחֵזוּ סוּסָוָתָא חֵזְוֵהוֹן וּכְפָרָשָׁיָא כֵּן רָהֲטִין׃ ה כְּקַל
רַתִיכְיָא עַל רֵישֵׁי טוּרַיָּא מְקַפְּצִין כְּקַל שַׁלְהוֹבִית אֶישְׁתָּא דְמְשֵׁיצְיָא כָּקְשָׁא יְבִישָׁא כְּעַמָּא
תַּקִּיפָא דְּעָד סִדְרֵי קְרָבָא׃ ו מִן קֳדָמוֹהִי יְזִעוּן עַמְמַיָּא כָּל אַפַּיָּא אִתְחַפְּיוּ אִכְּרִים אָכְמִין
כְּקֻדְרָא׃ ז כְּגִבָּרַיָּא רָהֲטִין כְּגִבְרֵי עָבְדֵי קְרָבָא סָלְקִין לְשׁוּרָא וּגְבַר בְּאוֹרְחֵיהּ אָזְלִין וְלָא מְעַבְּרִין
אוֹרָחָתְהוֹן׃ ח וּגְבַר אֲחוּהִי לָא רָחֲקִין גְּבַר בְּכִבְישֵׁיהּ אָזְלִין לַאֲתַר דְּאִנּוּן שְׁלִיחִין קָטְלִין וְלָא
מְקַבְּלִין מָמוֹן׃ ט בְּקִרְתָּא מְזַדְּעִין עַל שׁוּרָא רָהֲטִין בְּבָתַּיָּא סָלְקִין מִן חֲרֵבַיָּא עָלִין כְּגַנָּבִין׃

רש"י

סגולתו ותחריו לא יהיה כן (שמות י'): **(ג) לפניו אכלה אש.** משחיתים הוא כל הכלו כחלו הוא חוכלה לפניהם ולאחריהם: **כגן עדן.** היתה הארץ לפני בואו ואחר שילך ממנה היא הארץ כמדבר שממה: **(ד) כמראה סוסים מראהו.** במרוצתו: **(ה) כקול להב.** החוכלת קש משמעת קול: **ערוך מלחמה.** לפי שהוא דבוק נקוד חטף סגול: **(ו) קבצו פארור.** שחרות כקדירה כמה לחת חמר וכשלו בשרור (במדבר י"ו) ולא"ף שכחוכה יהירה היו ושיכה נקראת: **(ז) ולא יעבטון.** אין לו לעיון ופתרונו לפי עניני ולא יעקלון: **(ח) ובעד השלח.** כמו בעד המלונים על פני כלי זיין יפלו ויחנו: **לא יבצעו.** לא יקבלון ממון ויוכלו פחר בו ל' שליחות בשביל שליחותו של הקב"ה מפילין עלמן ונלע כסף לא לקחו: **(ט) בעיר ישקו.** לשון השמעת קול כמו

מצודת דוד

לא יוסף. להיות כמוהו: **עד שני דור ודור.** עד שיכלו שני דורות כ"ל עד עולם: (ג) **לפניו וגו'.** כ"ל ההשחתה תהיה עלומה כ"כ כאלו הלא תבוא יבוא הארץ לפני בואו וכאלו הלהב שהבה היבוא לאחרי השחתה גדולה כ"כ כ"ל בלוף השחתה לא לפניו ולאחריו: **לפניו.** לפני בואו היתה הארץ כגן עדן מלאה מיבול ואחרי הלכו נעשה מדבר שממה: **וגם פליטה.** לא השאיר סוס פליטה כי לא הכל אכל: (ד) **כמראה סוסים.** במרוצתו דומה הוא למלאה סוסים: (ה) **על ראשי ההרים ירקדון.** אשר מרקדין במרוצתם על ראשי ההרים שהקול נשמע למרחוק: **אכלה קש.** אשר משמעת הקול כן נשמע הנעשה קול האכלה: **כעם עצום.** הוא כעם חזק העבור ומסודר למלחמה: (ו) **יחילו עמים.** עכ"ם יחרדו מפניו ועל שהמשילם לעם העבור למלחמה אמר כן לשון המשל נעשה והוא מדבר נחמת והמלבה כדבר המליצה: **כל פנים.** כל פני הבריות קבלו שחרות כקדירה: (ז) **ואיש.** כל אחד ילך בדרכו המיוחד לו ולא יכלו לשוכח משקו ומשמעה: (ח) **לא ידחקון.** לא ידחקו זה לזה כי כ"א ילך במסילתו המיוחד לו: **ובעד השלח יפלו.** יכנסו על המכנות ולא יהיו נפסקים עלין לאחריהם: (ט) **בעיר ישקו.** כאשר העיר ישמיעו קול ויהיו על המוחו' ויעלו בנפשים ויבואו בבתי הבל

מצודת ציון

(ג) **תלהט.** עניין שרפה: **להבה.** שלהבת: **פליט.** עניין שאריח כמו פליט ושריד (ליהכא'): (ד) **וכפרשים.** הם הנגליים לכרוח על סוסים: **ירוצון.** מלשון רילה ורדיפת ההליכה: (ה) **ירקדון.** מל' רקוד ורקילה: **קש.** חגן דק: **ערוך.** מסודר: (ו) **יחילו.** מלשון היל וחלחלה: **פארור.** כעין קדרה כמו ושלו בשכול (במדבר י"ו) והחל"ף סופנת: (ז) **יעבטון.** אין לו דמיון ושמוקו: לפי ענייני הוא ענין עקום ומעוקל: **ארחותם.** מלשון אורח ודרך: (ח) **ידחקון.** מלשון דחק: **גבר.** איש ואחר בלשון שלילה על האחרה: **במסלתו.** מלשון מסילה ודרך: **ובעד.** ענייני כמו על וכן ובשבר בעדו (ויקרא ט"ו): **השלח.** כן יקרא החכב וכן לוש שלחו בידו (דברי הימים ב' כ"ג): **יפלו.** יכשלו כמו על פני כל אחיו נפל (בראשית כ"ה): **יבצעו.** ענין חתוך כי ממנו אומה פתיט (ויקרא ג'). ת"ל בלע יחיה בלועין: (ט) **ישקו.** ענין השמעת קול כמו כשקם נגיש (ישעיה ל"ג): **בעד.** בדרך וכן בעד המלון (בראשית ח'):

הַחֲלוֹנִים יָבֹאוּ כַּגַּנָּב׃ י לִפְנֵיהֶם רָגְזָה אֶרֶץ רָעֲשׁוּ שָׁמַיִם שֶׁמֶשׁ
וְיָרֵחַ קָדָרוּ וְכוֹכָבִים אָסְפוּ נָגְהָם׃ יא וַיהוָה נָתַן קוֹלוֹ לִפְנֵי חֵילוֹ
כִּי רַב מְאֹד מַחֲנֵהוּ כִּי עָצוּם עֹשֵׂה דְבָרוֹ כִּי־גָדוֹל יוֹם־יְהוָה וְנוֹרָא
מְאֹד וּמִי יְכִילֶנּוּ׃ יב וְגַם־עַתָּה נְאֻם־יְהוָה שֻׁבוּ עָדַי בְּכָל־לְבַבְכֶם
וּבְצוֹם וּבְבֶכִי וּבְמִסְפֵּד׃ יג וְקִרְעוּ לְבַבְכֶם וְאַל־בִּגְדֵיכֶם וְשׁוּבוּ אֶל־
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם כִּי־חַנּוּן וְרַחוּם הוּא אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וְנִחָם
עַל־הָרָעָה׃ יד מִי יוֹדֵעַ יָשׁוּב וְנִחָם וְהִשְׁאִיר אַחֲרָיו בְּרָכָה מִנְחָה
וָנֶסֶךְ לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ טו תִּקְעוּ שׁוֹפָר בְּצִיּוֹן קַדְּשׁוּ־צוֹם קִרְאוּ
עֲצָרָה׃ טז אִסְפוּ־עָם קַדְּשׁוּ קָהָל קִבְצוּ זְקֵנִים אִסְפוּ עוֹלְלִים

*נ״א הה׳ בפתח *נ״א הכ׳ בדגש

ת״א וקבעו. תענים ע״ו מ״ק כ״ו:

תרגום

י קֳדָמוֹהִי חַרְבַת אַרְעָא וְעוֹ שְׁמַיָּא שְׁמְשָׁא וְסִיהֲרָא קְבִלוּ וְכוֹכְבַיָּא כְּנָשׁוּ זְהוֹרְהוֹן׃ יא וְיָ אֲרִים
מֵימְרֵיהּ קֳדָם מַשְׁרְיָתֵיהּ אֲרֵי סַגִּי לַחֲדָא מַשְׁרְיָתֵיהּ אֲרֵי תַּקִּיפִין עָבְדֵי מֵימְרֵיהּ אֲרֵי רַב יוֹמָא דַּעֲתִיד
לְמֵיתֵי מִן קֳדָם יְיָ וְתַסִּין לַחֲדָא וּמַן יָכִיל לְסוֹבְרוּתֵיהּ׃ יב וְאַף כְּעַן אֲמַר יְיָ הוּבוּ לְפוּלְחָנִי בְּכָל
לִבְּכוֹן וּבְצוֹמָא וּבִבְכְיָתָא וּבְמִסְפְּדָא׃ יג וְאַעְדוּ רַשַׁע לִבְכוֹן וְלָא בִּבְזִיעַ לְבוּשֵׁיכוֹן וְתוּבוּ לְפוּלְחָנָא
דַיְיָ אֱלָהֲכוֹן אֲרֵי חַנָּנָא וְרַחֲמָנָא הוּא מְרַחֵיק רְגַז וּמַסְגֵּי לְמֶעְבַּד טָבָן וְקָשׁוֹט וּמָתִיב מֵימְרֵיהּ
מִלְאַיְתָאָה בִּישָׁא׃ יד מַן יָדַע דְּאִית בֵּיהּ חוּבִין יְתוּב מִנְּהוֹן וְיִתְרַחֵם עֲלוֹהִי וְכָל מַן דִּיתוּב
יִשְׁתְּבְקוּן לֵיהּ חוֹבוֹהִי וְיִקַּבֵּל בִּרְכָן וְנַחֲמָן וּצְלוֹתֵיהּ כְּגַבַּר דְּמַקְרֵב קוּרְבָּנִין וְנִסְבִין בְּבֵית מַקְדְּשָׁא
דַיְיָ אֱלָהֲכוֹן׃ טו תְּקַעוּ שׁוֹפְרָא בְּצִיּוֹן גְּזַרוּ תַעֲנִי עֲרַעוּ כְּנִישָׁא׃ טז כְּנַשׁוּ עַמָּא זַמִּינוּ קָהָלָא

רש״י

כמשק גבים (יסעיה ל״ג) דוב שוקק (משלי כ״ח) ממשק חרול (לפניו ב׳) וי״ת לטון כסק מזדייגין: (י) רעשו שמים. בסגיל פורענות הבאה על ישראל רוגזים ורועשים: אספו נגהם. הכוכבים מורין: (יא) וה׳ נתן (עליהם) קולו. בתמיה כביולו לפני שלח בהם חיל זה: כי רב מאד מחנהו. אמר ישלח בכם אם לא תשובון: (יג) ואל בגדיכם. כי חיו הם לקריעה בגדיכם ד״ת קרעו לבבכם ואל תלטרכו לקרוע בגדיכם מהמת הבל: ונחם על הרעה. נספך למחשבה לחרם: (יד) מי יודע. שים בו עון: ישוב ונחם והשאיר. המסיל והגזם אחריו ברכה. ע״י שהשובה תבא ברכה בפירו: (טז) קבצו זקנים. ממסקולת שלח קבוץ לי לטון רפי וקל:

מצודת ציון

(י) רגזה. ענין המועה והכדכה: רעשו. ענין כעדה: קדרו. ענין שחכות כמו קודר שחומי (מהלים ל״ה): אספו. ענין הכנסה וכן ואין איש מאסף לחומם (צפניה י״ח): נגהם. ענין אור חמיכה כאו מנוגה נגדו (מהלים י״ח): (יא) נתן. ל״ל השמיע: חילו. מלטון חיל ולצחות עם: יכילנו. ענין הסבל והחזק כמו תוכה להכיל (יחזקאל כ״ג): (יב) עדי. לשי כמו בחזיקה עדי (במדבר כ״ג): (יג) וקרעו. ל״ל פתחו והסירו עולת לבבכם להלאו׳ הכנוסה: ונחם. ענין חכפה: (טו) קדשו. הזמינו: קראו. הכריזו: עצרה. ענין קנוץ ולקיפה: (טז) קהל. לחסיפה עם: עוללים.

מצודת דוד

החלוחים כמו הגנב ולפי שהשמילו לעשו לשון הגוזל בחנפי מלחמה לשיני לצד הלוחמים בחזקה והוא ענין מלילה: (י) לפניו רגזה ארץ וגו׳. ל״ל לעב גדול יהיה בעולם בעת יצוח כלולו מכנס הלכן ויעשו השמיש ובמש ויהם נשחכו והכוכבים הכיריו זכוכם ולא יחיהו ע״פ הגבל: (יא) נתן קולו. על עמו השמיע קולו ע״י הנביחים לפני יום חילו הוא הלכנה: כי רב. ל״ל שלחו לשכר מחניהו לפ מלה: עשה דברו. המקיים בשלימו׳ המקום ב״ה: יום ה׳. יום הצורעות הבא מה׳: ומי יכילנו. מי יכול לעמוד ליום ההוא: (יב) וגם עתה. לשכר שנעזרה הנזירה: (יג) וקרעו לבבכם. ל״ל עשו הכעשה בלב ולא בגדיכם קריעת הבגדים לבד: ושובו. בהכעשה הזאת שובו אל ה׳: כי חנון וגו׳. ויחשם עליכם: ונחם. יתחכט על הרעה שחשב לעשות: (יד) מי יודע. מי יוחיע עון בעלמו יעוב ויחחכט: והשאיר. ל״ל לף כשיעוב הלחכה הנה בלבכו ישלים לחתיו ברכה ולא יחמים הכל: מנחה ונסך. ל״ל יהיה ממה להניל ונסכים: (טו) תקעו שופר. להזהיר על התשובה: קדשו צום. הזמינו יום לוט: קראו עצרה. הכריזו להחלף לציים ה׳: (טז) קדשו קהל. הזמינו לם כל הקהל להחעוות לציי ה׳: אספו עוללים.

יְוֻנְקֵי שָׁדַיִם יֵצֵא חָתָן מֵחִדְרוֹ וְכַלָּה מֵחֻפָּתָהּ׃ יז בֵּין הָאוּלָם
וְלַמִּזְבֵּחַ יִבְכּוּ הַכֹּהֲנִים מְשָׁרְתֵי יְהוָה וְיֹאמְרוּ חוּסָה יְהוָה עַל־עַמֶּךָ
וְאַל־תִּתֵּן נַחֲלָתְךָ לְחֶרְפָּה לִמְשָׁל־בָּם גּוֹיִם לָמָּה יֹאמְרוּ בָעַמִּים
אַיֵּה אֱלֹהֵיהֶם׃ יח וַיְקַנֵּא יְהוָה לְאַרְצוֹ וַיַּחְמֹל עַל־עַמּוֹ׃ ט וַיַּעַן
יְהוָה וַיֹּאמֶר לְעַמּוֹ הִנְנִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֶת־הַדָּגָן וְהַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר
וּשְׂבַעְתֶּם אֹתוֹ וְלֹא־אֶתֵּן אֶתְכֶם עוֹד חֶרְפָּה בַגּוֹיִם׃ כ וְאֶת־הַצְּפוֹנִי
אַרְחִיק מֵעֲלֵיכֶם וְהַדַּחְתִּיו אֶל־אֶרֶץ צִיָּה וּשְׁמָמָה אֶת־פָּנָיו אֶל־
הַיָּם הַקַּדְמֹנִי וְסֹפוֹ אֶל־הַיָּם הָאַחֲרוֹן וְעָלָה בָאְשׁוֹ וְתַעַל צַחֲנָתוֹ
כִּי הִגְדִּיל לַעֲשׂוֹת׃ כא אַל־תִּירְאִי אֲדָמָה גִּילִי וּשְׂמָחִי כִּי־הִגְדִּיל
יְהוָה לַעֲשׂוֹת׃ כב אַל־תִּירְאוּ בִּהֲמוֹת שָׂדָי כִּי דָשְׁאוּ נְאוֹת מִדְבָּר

ת"א ולמ. קומה כ"ג:

תרגום

כְּנוּשׁוּ סָבְיָא אִיתוֹ טָלְיָא וְיַנְקֵי תַּרְיָא יְפוֹק חַתְנָא מֵאֲדַרוֹן בֵּית מִשְׁכְּבֵיהּ וְכַלְתָּא מִבֵּית גְּנוֹנְדָּא
יז בֵּין אוּלְמָא וּלְמַדְבְּחָא יִבְכּוֹן כַּהֲנַיָּא דְּמִשְׁמְשִׁין קֳדָם יְיָ וְיֵימְרוּן חוּס יְיָ עַל עַמָּךְ וְאַל תִּתֵּן
אַחֲסָנָתָךְ לְחִסְּדִין לְמִשְׁלַט בְּהוֹן עַמְמַיָּא לְמָה יֵימְרוּן בְּעַמְמַיָּא אַן דְּאִתְפְּרִיקוּ בְּמֵימַר אֱלָהְהוֹן׃
יח וְחַס יְיָ עַל אַרְעֵיהּ וְרָחִים עַל עַמֵּיהּ׃ יט וְאָתֵיב יְיָ וַאֲמַר לְעַמֵּיהּ הָא אֲנָא מְבָרֵךְ לְכוֹן עִבּוּרָא
וַחֲמָרָא וּמִשְׁחָא וְתִסְבְּעוּן וְתֶהֱוֹי וְלָא אֶתֵּן יַתְכוֹן עוֹד חִסּוּדִי בַּפָּנָא בֵּינֵי עַמְמַיָּא׃ כ וְיָת עַמָּא
דָּאתֵי מִצְפּוֹנָא אַרְחִיק מִנְּכוֹן וַאֲגַלְגֵּיהּ לְאַרְעָא צָדְיָא וַחֲרָבָא רֵישֵׁיהּ לְיַמָּא מַדְּנָחָא וְסוֹפֵיהּ לְיַמָּא
מַעֲרָבָאָה וְתִסַּק רְחִיהּ וְתֵלַּךְ רֵיחֵיהּ אֲרֵי אַסְנֵי לְמֶעְבַּד בִּישִׁין׃ כא לָא תִדְחֲלִין אַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל
בּוּעִי וְחֶדֵי אֲרֵי אַסְנֵי יְיָ לְמֶעְבַּד בִּיךְ טָבִין לְעַמֵּיהּ׃ כב לָא תִדְחֲלוּן חֵיוַת בָּרָא אֲרֵי אִתְעַשְּׂבוּ

רש"י

(יז) **לחרפה.** לגידופין: **למשל בם גוים.** לשון משל ומטיף: (יח) **ויקנא ה' לארצו.** לשון המקנא חסס לו (במדבר י"ד) ככסס בלבו לרחם ונלחם במלחמת' ונחשבת בלרכיה ורבותיו פירשו לשון הרחמה הסר' בגוונאי על עסקי תרלו: (יט) **חרפה.** גדוף שיקרלו אחכם משירי לחס: (כ) **ואת הצפוני.** יש לפוחרו על חיל האדכה ועליו נופל לשון והלחמתי אל ארץ ליה ושמתה ד"א הענ הבא מלפון מלכי אשור ורבותיו לומרים זה יצר הרע שבלבו של אדם: **הקדמוני.** משזרחי ורבותיו שפירשו ציצר הרע דרשו שני ימים הללו במקדם רחשון ובמקדם שני וכן פירשוהו על שסס פניו במקדם רחשון ושני והחריבה ולפי שהרגוש שפירשו על חיל מלך אשור ל"ל פניו אל היס הקדמוני מקלה חילו אחלה למזרח ומקלחו למערבו: **צחנתו באשו.** יורה עליו שסוף לשון זוהס ונטוף: **כי הגדיל לעשות.** רעה שפעה יהו בגדוליה: (כא) **אל תראי אדמה.** ארץ ישראל

מצודת דוד

שבא הס יפענו עמכם: **יצא חתן מחדרו.** להתקנץ עם כל העם ולא יעמוד לז עם כלמו: **מחפתה.** הוא מקום המקדש הכלה עם החתן והוא החדר שזכר: (יז) **לחרפה.** כי נעגוב הלעג ע"כ יבלו אל אלוף העב"וס ויהיו למבזה ביניהם ויושבלו שם מדבך המושבים על הגויים: **איה אלהיהם.** ל"ל מדוע עזב עמו שיהיו מקיבי לחם: (יח) **ויקנא.** ל"ל אחר כן יעשו לז בעגוב אלהי יתקנא המקום בהשפעת ארץ העב"וס: (יט) **ויען.** על אחלה בקשת עמו: **הנני שלח לכם.** ל"ל מעחה אהיה הגבכה בחמונות השדה: **ושבעתם אותו.** ל"ל השבעו ממנו: **חרפה בגוים.** ל"ל להיות עוד ביניהם מעקת בעגון ונכגול הכפחם: (כ) **ואת הצפוני.** אחלה הגע מפאת צפון אחרוק מעליכם ואל יעוד לבוא: **והדחתיו** וגו'. למות שמה: **את פניו.** החמלה קבוצה החבגה אדיחנו אל היס הקדמוני הוא יס המלח שהוא בחזקתו של ס"ו: **וסופו.** סוף קבוצה החבגה ההולך בחמבוצה אדיחנו אל היס אחמבון הוא היס המערבי: **ועלה באשו.** אחר שיחה יעלה ריחס הרע שאחי הגוגים: **ותעל צחנתו.** כפל אחבר בא"ס: **כי הגדיל לעשות.** אל אחבגה הגדיל לעשות מובגה בא"י ולכן יחוס ואל יפוד עוד: (כא) **אל תיראי אדמה.** אל יפוד אחבגה כוד אל גילי ושמחי כי מעחה הגדיל ה' לעשות מובגה בא"י: (כב) **אל תיראו בהמות שדי.** לחלב על אפכון אחבגה כי מעחה הגדל אל יעמוד אחלי אחדבר מובגה הבועים:

כִּי־עֵץ נָשָׂא פִרְיוֹ תְּאֵנָה וָגֶפֶן נָתְנוּ חֵילָם: כג וּבְנֵי צִיּוֹן גִּילוּ וְשִׂמְחוּ
בַּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם כִּי־נָתַן לָכֶם אֶת־הַמּוֹרֶה לִצְדָקָה וַיּוֹרֶד לָכֶם
גֶּשֶׁם מוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ בָּרִאשׁוֹן: כד וּמָלְאוּ הַגְּרָנוֹת בָּר וְהַשִּׁיקוּ
הַיְקָבִים תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר: כה וְשִׁלַּמְתִּי לָכֶם אֶת־הַשָּׁנִים אֲשֶׁר אָכַל
הָאַרְבֶּה הַיֶּלֶק וְהֶחָסִיל וְהַגָּזָם חֵילִי הַגָּדוֹל אֲשֶׁר שִׁלַּחְתִּי בָּכֶם:
כו וַאֲכַלְתֶּם אָכוֹל וְשָׂבוֹעַ וְהִלַּלְתֶּם אֶת־שֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר־
עָשָׂה עִמָּכֶם לְהַפְלִיא וְלֹא־יֵבֹשׁוּ עַמִּי לְעוֹלָם: כז וִידַעְתֶּם כִּי
בְקֶרֶב יִשְׂרָאֵל אָנִי וַאֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְאֵין עוֹד וְלֹא־יֵבֹשׁוּ
עַמִּי לְעוֹלָם:

ג א וְהָיָה אַחֲרֵי־כֵן אֶשְׁפֹּךְ אֶת־רוּחִי עַל־כָּל־בָּשָׂר וְנִבְּאוּ

ת"א כי עץ. כתובות קי"ב: ובני ליון. תענית ו': ויורד. סם: ומלקוש. מ"ק ע': וידעתם. סם: והיה. עקבים מ"ב פ"ב:

תרגום

דְּחָת מַדְבְּרָא אֲרֵי אִילָנָא אַצְלַח אִבְּיהּ תְּינָא וְגוּפְנָיָא טְעָנוּ בֵּרֵיהוֹן: כג וּבְנֵי צִיּוֹן בִּיעוּ וְחַדוּ
בְּמֵימְרָא דַיְ אֱלָהְכוֹן אֲרֵי אֲתִיב לְכוֹן יַת מַלְפְּכוֹן בְּזִכוּ וּמַחֵית לְכוֹן מְטַר בַּסְיָד בְּעַדָּנֵיהּ וּלְקִישָׁא
בְּרַח נִיסָן: כד וְיִתְמְלוֹן אִדְרָיָא עִבּוּרָא וּטְהִיפִין נַעֲוָיָא חַמְרָא וּבוּרָיָא מִשְׁחָא: כה וַאֲשַׁלֵּם לְכוֹן
שְׁנַיָּא טָבָרָא חֲלַף שְׁנַיָּא דְּבָזִי יַתְכוֹן עַמְמַיָּא אוּמְיָא וְלִישָׁנַיָּא פּוּרְעָנוּת חֵילִי רַבָּא דְּשַׁלַּחִית
בְּכוֹן: כו וְתֵכְלוֹן מֵיכַל וְתִסְבְּעוּן וְתֵשַׁבְּחוּן יַת שְׁמָא דַיְ אֱלָהְכוֹן דַּעֲבַד עִמְּכוֹן פְּרִישָׁן וְלָא יְבַהֲתוּן
עַמִּי לָעָלַם: כז וְתִדְּעוּן אֲרֵי בְגוֹ בֵּית יִשְׂרָאֵל אַשְׁרֵיתִי שְׁבִנְתִּי וַאֲנָא יְיָ אֱלָהְכוֹן וְלֵית עוֹד וְלָא יְבַהֲתוּן
עַמִּי בֵּית יִשְׂרָאֵל לָעָלַם:

ג א וִיהֵי בָּתַר כֵּן אֶשְׁפּוֹךְ יַת רוּחִי קוּדְשִׁי עַל כָּל בִּסְרָא וְיִתְנַבְּיוּן בְּנֵיכוֹן וּבְנָתֵיכוֹן סָבֵיכוֹן חֶלְמִין

רש"י

כשחסובי בחשופה: **(כג) את המורה.** לח נביולים למורים לחכם לשוב לולי כדי לנדק לחכם: **מורה ומלקוש.** כמו יורה ומלקוח (דברים י"ל): **בראשון.** בניסן ולע"פ שהיורה הוא רביע' לחשוח היורדת בו הרבע והיא
במרחשון לוחס שהם בניסן ורצו כמו שמפורש במסכת תענית בגדלה החשוח בחמה עשר יום: **(כד) והשיקו.**

לשון השמעת קול כשהקילוח יורד עז הכח לל חוך היקב והוא הבור שלפני הגת:

ג (א) והיה אחרי כן. לעתיד לבח: **על כל בשר.** על מי שנעשה לבו רך כשבר לוגמת ומתוי לכם לב בשר

מצודת ציון

נשא. עטן ונגד: **חילם.** מלטון חיל וכח כ"ל פריים: **(כג) המורה.** כן יקרא הגשם היורד לחת הזריע' כי מרו' ומשביע
הלחן והזכעים וכן יורה ומלקוש (דברי' י"ל): **לצדקה.** כמו בלדקה
ובל הלמ"ל בחקוש הבי"ת כמו יבחת לכקש (תהלים ע') ומשפטו
בכקש: **ומלקוש.** הוא הטר המחורר היורד על הקטין ועל
המלוחות: **(כד) הגרנות.** מקום שחולגים שם המבוחה: **בר.**
חבואה כמו בשבר בר (בלחלים מ"ב): **והשיקו.** ענין השמעת
קול כמו כשקר גביט (ישעיה ל"ג): **היקבים.** שם הבוחות שהיין
והשמן יורד שם: **(כו) והללתם.** מלטון הלול ושבח: **להפליא.**
מלטון פלא והפלוח:

ג (א) אשפוך. כ"ל לשון בשיעור מכוסה כשופך דבר מה:
כל בשר. כ"ל כל מיני בשר כמו בכל בשר (שם ק"ו):

מחפכון הלשם ולא יפגלו לאחר כך שכשם העכ"ום ובשחם: **(כב) וידעתם.** לז חזעו לשכ שכאלו לבשניס בשם: **ואין עוד.**
כ"ל אין עוד אלוהים לעשב על ידי מלחם לכם בכבה מכוסה בזאת: **ולא יבושו וגו'.** ולכן לא יבושו על עולם כי מי שעומד למולי
להשליש לידי בושה:

ג (א) והיה אחרי כן. כ"ל לאחרי ימים מכוונים בזמן המשיח: **אשפוך את רוחי.** כ"ל רוח חכמה והשכם שלהות לשפוך על כל
בשר כי לפ העכ"ום יכיבו לז וידעו שם הוא האלהים: **ונבאו בניכם ובנותיכם.** לא כמו בימי הגולה שעשלכה הנבואה כי לז

בְּנֵיכֶם וּבְנֹתֵיכֶם זִקְנֵיכֶם חַלְמוֹת יַחֲלֹמוּן בַּחוּרֵיכֶם חֶזְיֹנוֹת יִרְאוּ:
ג וְגַם עַל־הָעֲבָדִים וְעַל־הַשְּׁפָחוֹת בַּיָּמִים הָהֵמָּה אֶשְׁפּוֹךְ אֶת־
רוּחִי: ג וְנָתַתִּי מוֹפְתִים בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ דָּם וָאֵשׁ וְתִמְרוֹת
עָשָׁן: ד הַשֶּׁמֶשׁ יֵהָפֵךְ לְחֹשֶׁךְ וְהַיָּרֵחַ לְדָם לִפְנֵי בּוֹא יוֹם יְהוָה
הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא: ה וְהָיָה כֹּל אֲשֶׁר־יִקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה יִמָּלֵט כִּי
בְהַר־צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלַם תִּהְיֶה פְלֵיטָה כַּאֲשֶׁר אָמַר יְהוָה וּבַשְּׂרִידִים
אֲשֶׁר יְהוָה קֹרֵא:

ד א כִּי הִנֵּה בַיָּמִים הָהֵמָּה וּבָעֵת הַהִיא אֲשֶׁר אָשׁוּב אֶת־
שְׁבוּת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָם: ג וְקִבַּצְתִּי אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם וְהוֹרַדְתִּים
אֶל־עֵמֶק יְהוֹשָׁפָט וְנִשְׁפַּטְתִּי עִמָּם שָׁם עַל־עַמִּי וְנַחֲלָתִי יִשְׂרָאֵל
אֲשֶׁר פִּזְּרוּ בַגּוֹיִם וְאֶת־אַרְצִי חָלָקוּ: ג וְאֶל־עַמִּי יַדּוּ גוֹרָל וַיִּתְּנוּ

ת"א ובסכילים. בסהדיך ל"ב מולין ק"ל: ועל עמי. עקביס מ"ד פ"ם: ויסמו. ניעין ע"ז: *אשיב קדי

תרגום

יַחֲלְמוּן עוּלֵמֵיכוֹן חֶזְוָנִין יֶחֱזוֹן: ב וְאַף עַל עַבְדִין וְעַל אַמְהָתָן בְּיוֹמַיָּא הָאִנּוּן אֶשְׁפּוֹךְ יַת רוּחַ קוּדְשִׁי:
ג וְאֶתֵּן אָתִין בִּשְׁמַיָּא וּבְאַרְעָא דָּמָא וְאֶשָׁא וְיַטְּרִין דְּתָנָן: ד שִׁמְשָׁא יִתְהַפַּךְ לְקִבְלָא וְסִהֲרָא לְדָמָא
קֳדָם מֵיתֵי יוֹמָא דַּעֲתִיד לְמֵיתֵי מִן קֳדָם יְיָ רַבָּא וְדַחְלָא: ה וִיהֵי כֹּל דְּצַלֵּי בְּשׁוּמָא דַיְיָ יִשְׁתֵּזִיב
אֲרֵי בְטוּרָא דְצִיּוֹן וּבִירוּשְׁלֵם תְּהֵא שֵׁיזָבְתָּא כְּמָא דַאֲמַר יְיָ וּבְמִשֵּׁזְבָיָא דַיְיָ זַמִּין:
ד א אֲרֵי הָא בְיוֹמַיָּא הָאִנּוּן וּבְעִדָּנָא הַהִיא דַּאֲתִיב יַת גָּלוּת אֱנָשׁ יְהוּדָה וְיַתְבֵי יְרוּשְׁלֵם:
ב וְאֶכְנוֹשׁ יַת כָּל עַמְמַיָּא וְאַחֲתִנּוּן לְמֵישַׁר פְּלוּגּ דִּינָא וְאֶתְפְּרַע מִנְּהוֹן תַּמָּן עַל עַמִּי וְאַחֲסַנְתִּי
יִשְׂרָאֵל דְּבַדַּרוּ בֵּינֵי עַמְמַיָּא וְיַת אַרְעִי פַּלִּיגוּ: ג וּבְעַמִּי רְמוּ עַדְבִין וְיָהֲבוּ עוֹלֵמָא בַּאֲנָר זַנְיָתָא

רש"י

(יחזקאל ל"ו): (ג) **ותמרות עשן.** זקופות מעלה עשן בגובה: (ד) **יהפך לחשך.** לגיים לא המשתחוים לחמה: (ה) **והיה כל אשר יקרא וגו'.** והיכן אמר ורמו כל עתי המקרא כי אם ה' נקרא עליך (דברים כ"ח): **ובשרידים.** ובשתיים אשר יותיר: **אשר ה' קורא.** לפון קרואים לפעולה לו לעבודת המלך לפון הזמנה: ד (ב) **אל עמק יהושפט.** לרך עמס בעומק הדין: **יהושפט.** מספני יה: (ג) **ידו גורל.** כמו וידו לבן

מצודת דוד

יבגלו בניכם ובנותיכם עם כי בלמות לא בגלו: **חלמות יחלמון.** כ"ל חלום. בגולי: **חזינות יראו.** גם הוא ענין מלאה בגולה: (ב) **אשפוך את רוחי.** הוא מכאה לדעת לא כ': (ג) **דם.** כ"ל בלחץ יפפך דם הכבה וילמר זה על גוב ומגוב: **ואש.** מן הסמים שכל עליו לא כמ"ם ובסבעתי לאו בדבר ובדם וגו' ובפכיס לאמיך עליו (יחזקאל ל"ח): **ותמרות עשן.** עשן הבלפה הטלה למעלה זקוף כלילן תמיר: (ד) **יהפך לחשך.** כ"ל מגודל הגלה הבא פליטים יסגך להם מאור היום: **לדם.** יהגך למלחה לם כי לז לא תאיר כדלכה והוא ענין מגילה כי כשלדם בלבה העולם מגוך נעתו: **לפני בוא יום ה'.** כל זה יהיה לפני הגאולה ומשוך לה: **הגדול והנורא.** כי לז יכלה נאולם ממשלתו ומעשיו שמשלים: (ה) **כל אשר יקרא בשם ה' ימלט.** כ"ל בני ישכלל הקולאים בשם ה' המה יתלטו מן הגלה הבאה על העכ"ום: **כי בהר ציון.** כ"ל כי הפליטה מהיה שהר ליון לבד כמו שהבטיח ה' וגם שם לא לכולם כי רק שהשלחים המצוכיים שבשם לשבר כ"ל מהם קוטל לל ה' ולועק לליו ומעיש זו בעמונו:

ד (א) **אשר אשיב.** שתשיב לשלשם לא בני השבי מיהודה ויהושלים ולא זכר שהבטיחם לפני שכל נאולתו היתה רק על יהודה ויהושלים לכן לא זכר מהם לשל החמת שגם בני עשרת השבטים יאותו גם המה: (ב) **וקבצתי.** לז לקבץ לם כל העכ"ום **לעמק יהושפט** לל עמק יהושפט כן שם המקום שיכלו שם העכ"ום הלוצפים על יהושלים: **ונשפטתי עמם.** לתוכח עמהם על מה **שעשו לעמי נימים** קשורים כ"ל שם לגיל עליהם התוכעיות חה יתבב לויהוח כי זוה תודיע שבשעה: **אשר פזרו.** שהגלום שמה: **חלקו.** שלקו ביניהם: (ג) **ידו גורל.** מי מהם לחבב:

הַיֶּלֶד בַּזּוֹנָה וְהַיַּלְדָּה מָכְרוּ בַיַּיִן וַיִּשְׁתּוּ: ד וְגַם מָה־אַתֶּם לִי צֹר
וְצִידוֹן וְכֹל גְּלִילוֹת פְּלֶשֶׁת הֲגְמוֹל אַתֶּם מְשַׁלְּמִים עָלָי וְאִם־
גְּמֹלִים אַתֶּם עָלַי קַל מְהֵרָה אָשִׁיב גְּמֻלְכֶם בְּרֹאשְׁכֶם: ה אֲשֶׁר־
כַּסְפִּי וְזְהָבִי לְקַחְתֶּם וּמַחֲמַדַּי הַטֹּבִים הֲבֵאתֶם לְהֵיכְלֵיכֶם: ו וּבְנֵי
יְהוּדָה וּבְנֵי יְרוּשָׁלַם מְכַרְתֶּם לִבְנֵי הַיְוָנִים לְמַעַן הַרְחִיקָם מֵעַל
גְּבוּלָם: ז הִנְנִי מְעִירָם מִן־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־מְכַרְתֶּם אֹתָם שָׁמָּה
וַהֲשִׁבֹתִי גְמֻלְכֶם בְּרֹאשְׁכֶם: ח וּמָכַרְתִּי אֶת־בְּנֵיכֶם וְאֶת־בְּנֹתֵיכֶם
בְּיַד בְּנֵי יְהוּדָה וּמָכְרוּם לִשְׁבָאִים אֶל־גּוֹי רָחוֹק כִּי יְהוָה דִּבֵּר:
ט קִרְאוּ־זֹאת בַּגּוֹיִם קַדְּשׁוּ מִלְחָמָה הָעִירוּ הַגִּבּוֹרִים יִגְּשׁוּ יַעֲלוּ
כָּל אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה: י כַּתּוּ אִתֵיכֶם לַחֲרָבוֹת וּמַזְמְרוֹתֵיכֶם
לְרֻמָחִים הַחַלָּשׁ יֹאמַר גִּבּוֹר אָנִי: יא עֽוּשׁוּ וָבֹאוּ כָּל־הַגּוֹיִם מִסָּבִיב

*נ"א הלי בפתח *נ"א המ' בטתג

תרגום

וְעִילֵימָאֵי בְּחַמְרָא וְאִשְׁתְּיוּ: ד וְאַף מָא אַתּוּן חַשִׁיבִין קֳדָמַי צוֹר וְצִידוֹן וְכֹל תְּחוּמֵי
פְּלִשְׁתָּאֵי הֲמַגְמָלָא אַתּוּן מְשַׁלְּמִין קֳדָמַי וְאִם גָּמְלִין אַתּוּן קֳדָמַי קָלִיל בְּפוּרְעָנֵי אֲתִיב גְּמֻלֵיכוֹן בְּרֵישֵׁיכוֹן:
ה דִּי כַסְפִּי וְדַהֲבִי נְסֵבְתּוּן וְשַׁפְרֵי חֲמַדְתָּא טָבְיָא אַעֲלֵתּוּן לְהֵכְלֵיכוֹן: ו וּבְנֵי יְהוּדָה וּבְנֵי יְרוּשְׁלֶם
זַבַּנְתּוּן לִבְנֵי יָוָנָאֵי בְּדִיל לְאַרְחָקוּתְהוֹן מֵעַל תְּחוּמֵיהוֹן: ז הָא אֲנָא מְיַתֵּי לְהוֹן בְּגַלְּי מִן אַתְרָא
דְּזַבַּנְתּוּן יַתְהוֹן לְתַמָּן וַאֲתִיב גְּמֻלֵיכוֹן בְּרֵישֵׁיכוֹן: ח וְאֶמְסַר יַת בְּנֵיכוֹן וַית בְּנוֹתֵיכוֹן בִּיד בְּנֵי
יְהוּדָה וְיַזְּבְּנוּנוּן לִבְנֵי שְׁבָא לְעַמָּא רְחִיקָא אֲרֵי בְּמֵימְרָא דַיְיָ גְּזַר כֵּן: ט אַכְרְזוּ דָא בְעַמְמַיָּא זַמְּינוּ
עָבְדֵי קְרָבָא יְתֵיתוּן בְּגַלֵּי גִּבָּרַיָּא יִתְקָרְבוּן וְיִסְּקוּן כֹּל גַּבְרֵי עָבְדֵי קְרָבָא: י אַתְקִינוּ סַכְּוֵיכוֹן לְסַיְפִין
וּמַגָּלֵכוֹן לְמִרְנִין דַּחֲלִישׁ יֵימַר גִּבָּר־אֲנָא: יא יְתַכְּנִשׁוּן וְיֵיתוֹן כָּל עַמְמַיָּא מִסְּחוֹר סְחוֹר וְיִתְקָרְבוּן

רש"י

בי (מיכה ג'): (ד) הגמול אתם משלמים. זה הגמול שנתן שלמה לחירם מלך צור עשרים עיר (מ"ל ט'): קל מהרה. לשון זריזות: (ח) לשבאים וגו'. לבני שבא: כי ה' דבר. וסיכן דבר עבד עבדיס יסיס לאחיו (ברחשית ט'): כך מפורש במכולתין: (ט) קדשו מלחמה. שם תוכלון להלחם כנגדי: (י) אתיכם. קלטר"ם בלע"ז: ומזמרותיכם. שרפ"ת בלע"ז: (יא) עושו. כמו חוסו כך חברו מנחם ויונתן הירבם יחכנתון ואומר

מצודת ציון

(שם ג'): (ד) גלילות. מחוזות: ואם גמלים. גם תחילת המעשה יקרא בלבון גמול וכן בגמלת לנו (תהלים קג"ז): קל. ענין מהירות כי דבר קל מכל מלבוש החעוכות: (ז) מעירם. ענין מכירה כמו כי לוקח מכרם (דברים ל"ג): (ט) קדשו. הזמינו: העירו. מלבון החעוכות: (י) כתו. מלבון כחיפה ומחינה: אתיכם. שם כלי עשוי לחפור בו כמו ואת שמו (ש"ת י"ג): לחרבות. מלבון מכו: ומזמרותיכם. שם לחו (ש"ת י"ג): הכלי שכוכחים בו הזמורות וכן ומכיומוחיכם למזמרות (ישעיה ב'): לרמחים. הוא מכלי מלחמה: החלש. שם הכח: (יא) עושו. החקבלו וכן ח"י ויסכנשון ויחכן שהוא דרך שלוה מן ועים על

מצודת דוד

בזונה. בשכר זונה בלחמנה: ביין. נמחיל היין: (ד) וגם מה אתם לי. כ"ל מה לכם עלי לחת לוה וגו': הגמול. וכי לחשם משלמים לי גמול על מה שהעשוי לכם כלומר הלא לא הרעשתי לכם: ואם גמלים. כ"ל ולא לא נחה להשלום גמול רק היה החחלת הרעה דעו שקל מהרה לחשלם גמול על לחשיכם ותפלו עם שחר הנופלים: (ה) אשר כספי. עתה יפרש הרעה שעשו ליסרחל ולחר הנה הכסף והזהב שהשעתי לחי ליסרחל שלקחם מהם ביום יבוח לחויב עליהם: ומחמדי. דבריס מחוחים ונופיס שנחחי ליסרחל בזוחם מהם והבחתם להיכליכם: (ו) מכרתם. כי הם היו שכיני יסרחל ונחנו קטנייהם ומכוסה למען יכחקו מגבולם בגל יגולה הדבר: (ז) הנני מעירם. מעיר בגם לחזור מן המקום שמכרו בגם שלם לחכלם כ"ל בניהם יבואו הנה ועל יד שלשים גמולכם על רחשכם: (ח) ומכרתי. לחפוך לם בניכם ביד בני יהודה שהחה לחו לחכלם והם יתכרום לחנשי שבא היושבים מרוחק למען לם יבואו לחכלם לנד המרחק: כי ה' דבר. לחומר ומי יעיד למהיו: (ט) קראו. שם שלם החמור למעה הכריזו בין העכ"ום: קדשו מלחמה. היה מלחמם גוב על יכולים:

(י) כתו. שנתו לשיכם לעשות מהם מכנות ומזמרותיכם לעשות רמחים: החלש. לף הפלם יפחד לנד מלחמה:

וְנַקְבְּצוּ שָׁמָּה הַנְחַת יְהוָה גִּבּוֹרֶיךָ׃ יב יֵעֹרְרוּ וְיַעֲלוּ הַגּוֹיִם אֶל־עֵמֶק
יְהוֹשָׁפָט כִּי שָׁם אֵשֵׁב לִשְׁפֹּט אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם מִסָּבִיב׃ יג שִׁלְחוּ
מַגָּל כִּי בָשַׁל קָצִיר בֹּאוּ רְדוּ כִּי־מָלְאָה גַּת הֵשִׁיקוּ הַיְקָבִים כִּי
רַבָּה רָעָתָם׃ יד הֲמוֹנִים הֲמוֹנִים בְּעֵמֶק הֶחָרוּץ כִּי קָרוֹב יוֹם יְהוָה
בְּעֵמֶק הֶחָרוּץ׃ טו שֶׁמֶשׁ וְיָרֵחַ קָדָרוּ וְכוֹכָבִים אָסְפוּ נְגֹהָם׃ טז וַיהוָה
מִצִּיּוֹן יִשְׁאָג וּמִירוּשָׁלַ͏ִם יִתֵּן קוֹלוֹ וְרָעֲשׁוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ וַיהוָה מַחֲסֶה
לְעַמּוֹ וּמָעוֹז לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ יז וְיִדַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם שֹׁכֵן
בְּצִיּוֹן הַר־קָדְשִׁי וְהָיְתָה יְרוּשָׁלַ͏ִם קֹדֶשׁ וְזָרִים לֹא־יַעַבְרוּ־בָהּ עוֹד׃

*קמץ בלא אס"ף

תרגום

תַּמָּן יִתְבַּר יְיָ תְּקוֹף גְּבָרֵיכוֹן׃ יב יִתּוּן בְּגַלְ וְיִסְקוּן עַמְמַיָּא לְמֵישַׁר פְּלוּגְ דִּינָא אֲרֵי תַמָּן אֶתְגְּלֵי
לְמֵדַן יַת כָּל עַמְמַיָּא מְפַחַר מָחוֹר׃ יג אוֹשִׁיטוּ בְּהֵין הַרְבָּא אֲרֵי מְטָא זְמַן קָצָהֵן הִתְּתוּ דוֹשִׁישׁוּ
קָטִילֵי גַּבְרֵיהוֹן כְּבָעוּט דְּמִתְבְּעַט בְּמַעֲצַרְתָּא אֶשְׁתְּדוּ דְּמָהֵן אֲרֵי סְגִיאַת בִּישַׁתְהוֹן׃ יד מַשְׁרָיָן
מַשְׁרָיָן בְּמֵישַׁר פְּלוּגְ דִּינָא אֲרֵי קָרִיב יוֹמָא דַּעֲתִיד לְמֵיתֵי מִן קֳדָם יְיָ בְּמֵישַׁר פְּלוּגְ דִּינָא׃ טו שִׁמְשָׁא
וְסַהֲרָא קְבַלוּ וְכוֹכְבַיָּא בְּנַשׁוּ זְהוֹרְהוֹן׃ טז וַיְיָ מִצִּיּוֹן יְבַלֵּי וּמִירוּשְׁלֶם יָרִים מֵימְרֵיהּ וְיִזְּעוּן שְׁמַיָּא
וְאַרְעָא וַיְיָ סְמַךְ לְעַמֵּיהּ וְסָעִיד לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ יז וְתִדְּעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהְכוֹן אַשְׁרֵיתִי שְׁכִנְתִּי

רש"י

מִי סְתוּם לוֹמַר עֲתִיד נִרְאֶל הַמְכוּנֶם יְהֹוָה מִפִּ"ה נֶאֱמַר וּמִיָּן תִּי"ו נוֹ יְסוֹד: **שמה הנחת ה' גבוריך.** סֵם נִקְבּוּצַת
עַמִּיךְ יְהוֹסָפָט יִסְבּוֹר גִּבּוֹרֹתֵיכֶם כֵּן פ"י וְתִיבִי יוֹדֵעַ לֵם לְשׁוֹן תַּרְמִי סוֹרְדָה לוֹ לְשׁוֹן תַּחַת (וְהַמ"ן) נוֹ סוֹפֵל כְּמוֹ
(דְּנִיֵּאל ב') הֵגֵעַל לְנִיאֵל קֶדֶם מַלְכָּא סְתִין נוֹ לוּחַ סוֹרֵם תָּלוּי עַל: **(יג) שלחו מגל וגו'.** פֵּלְמוֹ הַרְבּוֹה
לוֹחֵם הַמּוֹלְכִים בַּמִּלְחָמוֹת לְחַבֵּל אֶת הַגּוֹיִם: **כי בשל קציר.** כְּלוֹמַר כִּי הִגִּיעַ עֵתָם וְהַמַּכַּר לְקִנְיַן סְקוֹלְרִים
לוּחוֹ בְּמִגְלוֹת כְּמַגְמַר בְּסוֹנוֹ: **באו רדו כי מלאה גת.** מִן הַעֲנָיִנִים נֵאוֹ וְדִרְכוּ לוּחֵם כְּלוֹמַר כְּחַמְלַת כֹּחַ עוֹשֵׂם:
רדו. לְשׁוֹן כְּבִישָׁה כְּמוֹ וְרִדוּ בְּדִגַת הַיָּם (בְּרֵאשִׁית מ"ג): **השיקו היקבים.** קוֹל קִילּוּחַ סִיקְבִים הַיּוֹרֵד תּוֹךְ סְגוֹר
סִלְפֵּנִי הַגְּתוֹת כְּמֹתָם: **(יד) בעמק החרוץ.** סֵכֶם הֶרוּץ שֶׁהַמִּסְפָּט לֹחֵם וְכֵן חֲרוּשׁ יוֹמָם בְּמִסְפַּר סְלוּג דִּינָא:
(טו) אספו נגהם. הַכְּנִיסוּ לוּרֵם: **(טז) מציון ישאג.** מִמֶּה שֶׁעֲשָׂה לְצִיּוֹן: **ורעשו שמים וארץ.** יִפְרַע מִשְּׁרִיס
סֵל מַעֲלֵה שְׂרֵי הַלּוּמוֹת וּמַחֲ"ב מִן הַלּוּמוֹת: **מחסה.** לְשׁוֹן כִּסּוּי וּבְלַע"ז אַבְרִיאוֹי"ל:

מצודת דוד

(יא) שמה. מְקוֹם הַמִּלְחָמָה יוֹדִיעַ ה' לֹחֵם נְבוּכִיךְ נַעֲמֵקִי
הַשְּׁפֵל: **(יב) יעורו.** כָּל הָעַכ"וֹם יִתְעוֹרְרוּ וְיַעֲלוּ לְעֵמֶק
יְהוֹשָׁפָט הוּא מְקוֹם הַמִּלְחָמָה: **כי שם אשב.** כְּלוֹמַר הִנֵּה שָׁם
מְקוֹם הַמִּלְחָמָה יוֹכֵה עַל הָעַכ"וֹם כִּי שָׁם אֶתְפּוֹשׁ לֹחֵם כָּל הָעַכ"וֹם
מִסָּבִיב עַל מָה שֶׁהֵרֵעוּ לְיִשְׂרָאֵל: **(יג) שלחו מגל.** הַמְשִׁיל
הָעַכ"וֹם לְהַגּוֹזֵלָה שֶׁנִּמְצֵאת בְּשׂוֹלָה וְנֵם זְמַן הַקְּצִיר וְאוֹמֵר שֶׁלְּכוּ לָהּ
הַמַּגָּל כִּי כְּבָר נִתְבַּשְּׁלָה הַתְּבוּאָה וְעוֹמֶדֶת לְקְצִירָה וְכ"ל הֵכִינוּ לוֹחֵם
כִּי נַם הָעֵת: **באו רדו.** חֹזֵר וְהַמְשִׁילָה לְנֶפֶן שֶׁהַלּוּחֵם עוֹבְרִים
עֲלֵיהֶם כְּשֶׁהַדּוֹרְכִים כ"ל נַם הֵעֵת לְכְלוֹחֵם וְהוּא כְּמוֹ כֵּן עִנְיַן
נַת"ם: השיקו היקבים. הֵיין הַיּוֹרֵד לַלֵּ הַיְקָבִים הַמְשׁוּעֵו הַעֲשׂוּ מְלָאכָה הֵיין כ"ל נַם הַכְּלִיחֵם: **כי רבה רעתם.**
וְהַמְּלָאכָה הַסַּ"ל: **(יד) המנים.** כְּתוֹב כָּאוֹת מֵהֵמוֹן כֵּן יִבְּלוּ בְּעֵמֶק הֶחָרוּץ הוּא שֶׁיִּהְיֶה בְּעֵמֶק יְהוֹשָׁפָט וְיִקְבְּלוּ עָנְשָׁם הֶחָרוּץ כִּי סֵם יַעֲשֶׂה נֵהֶם
מִשְׁפָּט חָרוּץ וְחָמוּר: **יום ה'.** יוֹם הַמִּלְחָמָה שֶׁיִּהְיֶה בְּעֵמֶק הֶחָרוּץ: **(טו) קדרו.** נֶעֱנַר נְדוֹל הַלֵּכָה יֵחֵם לְכֶם כְּלוֹ נֶחְשְׁכוּ הַמְּאוֹרוֹת:
(טז) מציון ישאג. כִּי יִזְכֹּר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן וְתֵסֵם יִשְׁאַג לְמַיֶּה וּלְהַכְרִיז: **ומירושלים יתן קולו.** כְּנֶד הַדֶּבֶר נִמ"ם: **ורעשו שמים**
וארץ. כ"ל יִזְכֹּר שְׁכִינָתוֹ שֶׁל הָעַכ"וֹם שֶׁהֵם נִשְׁמָיִם מִמַּעַל וְהָעַכ"וֹם שֶׁהֵם נֵאָרֶץ מִתַּחַת: **מחסה לעמו.** לְנֵד יִהְיֶה נִלְקָיס
מַחֲסֶה: **ומעוז לבני ישראל.** כְּנֶד הַדֶּבֶר נִמ"ם: **(יז) וידעתם.** אֵז תֵּדְעוּ שֶׁהֵם לְחֵי שׁוֹכֵן בְּצִיּוֹן כִּי כְּבָר הֶחֱזַקְתִּי שְׁכִינָתִי לְחוֹכָה:

מצודת ציון

נְגִיד תַּגְחֵם (לְיוֹד נ"ח) שֶׁהֵם קְנוּנַת סוֹכְנִים: **הנחת.** עֵנְיַן
יְרִידָה כְּמוֹ מִי יֵחֵת עֲלֵינוּ (יְרֵמְיָה כ"ל): **(יב) יעורו.** מִלְּשׁוֹן
הַתְעוֹרְרוּת: **(יג) מגל.** הוּא הַחֵרֶמֶשׁ וְהוּא כְּלִי עֲשׂוּי לִקְצוֹר וְכֵן
וְחוֹפֵשׁ מַגָּל (שֵׁם כ'): **בשל.** עֵנְיַן נֶמֶר הַנְּדוֹל: **גת.** הוּא
הַמָּקוֹם שֶׁדּוֹכְכִים וְזוֹ הַעֲנָיִנִים: **השיקו.** עֵנְיַן הַשְׁמָעַת קוֹל:
(יד) החרוץ. עֵנְיַן חֲתוּךְ וְכֵן חֲתַךְ חֻקִּים (מִלְּכִים ל' כ'):
(טו) קדרו. עֵנְיַן חֹשֶׁךְ וְהַחְשָׁכָה: **אספו.** הַכְנִיסוּ: **נגהם.** עֵנְיַן
לוּחַ וְזִהֲיָרָה: **(טז) מחסה.** מִלְּשׁוֹן הַסְתָּרָה: **ומעוז.** עֵנְיַן חֹזֶק:

יח וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא יִטְּפוּ הֶהָרִים עָסִיס וְהַגְּבָעוֹת תֵּלַכְנָה חָלָב
וְכָל־אֲפִיקֵי יְהוּדָה יֵלְכוּ מָיִם וּמַעְיָן מִבֵּית יְהוָה יֵצֵא וְהִשְׁקָה אֶת־
נַחַל הַשִּׁטִּים: יט מִצְרַיִם לְשִׁמָּמָה תִּהְיֶה וֶאֱדוֹם לְמִדְבַּר שְׁמָמָה
תִּהְיֶה מֵחֲמַס בְּנֵי יְהוּדָה אֲשֶׁר־שָׁפְכוּ דָם־נָקִי בְּאַרְצָם:
כ וִיהוּדָה לְעוֹלָם תֵּשֵׁב וִירוּשָׁלַם לְדֹר וָדֹר: כא וְנִקֵּיתִי דָמָם לֹא־
נִקֵּיתִי וַיהוָה שֹׁכֵן בְּצִיּוֹן:

ת"א ממעמ קמל קמ"ע: ונקיתי דמם. ל"ה כ"ג:

תרגום

בְּצִיּוֹן מַרָא דְּקוּדְשִׁי וְתֶהֱוֵי יְרוּשְׁלֶם קוּדְשָׁא וְנוּכְרָאִין לָא יֶעְדְּרוּן בָּהּ עוֹד: יח וְיֶהֱוֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא
יַרְבּוּן מְרֵיָא חֲמַר מַרְזְחָא וְחַמְרָא יִגְרָן מוּבָא וְכָל פַּצְיֵדִי דְּבֵית יְהוּדָה יַהֲבוּן מַיָּא וּמַבּוּעַ מִבֵּית
מַקְדְּשָׁא דַיָּי יֶהֱוֵי נָפֵיק וּמַשְׁקֵי יַת מֵישַׁר שִׁטִּים: יט מִצְרַיִם לַעֲדוּי תֶּהֱוֵי וֶאֱדוֹם לְמַדְבַּר צָדוּ תֶּהֱוֵי
מֵחֲטָטַ֫ת בְּנֵי יְהוּדָה דְּאַשְׁדוּ דַם זַכַּי בְּאַרְעֲהוֹן: כ וִיהוּדָה לַעֲלַם תֵּתֵב וּירוּשְׁלֶם לְדָר וְדָר:
כא וְדַאֲתְפְּרַעֵית דְּמְהוֹן מִן עַמְמַיָּא תּוּב אֲנָא עֲתִיד לְאִתְפְּרָעָא אֲמַר יְיָ דַּאֲשְׁרֵי שְׁכִנְתֵּיהּ בְּצִיּוֹן:

רש"י

(יח) **אפיקי.** מקום מוצא מים: **והשקה את נחל השטים.** כמשמעו ומתקו יח מיסר סטיס ומדרשו יכפר על עון פעור (עיין זכריה י'ז): (יט) **מצרים וגו' ואדום.** סמכן זה לזה לפורענות אחת מוצא שחילוני מצריס לא היתה לחרוס שנת' (מ"ל י"ל) כי שמח תמשיס יסב סס יוחנ וכל יסרחל עד הכריס כל זכר נחלוס וכתיב סס ויצרח כלל טוב ולמשיס לחומיו' וגו' וימלא כלל קן בעיני פרעה וגו' וכלל שמע כי שכב דוד עס מבוחיו וגומר ובלחרונה ויהי לשמן לשלמה (שס ס' י"ל) למר הקב"ס לחי לחכלה זו וזו: **מחמס בני יהודה.** בשביל חמס שעשו לבני יהולס לחסר שפכו לח דמס: **(א) ונקיתי דמם לא נקיתי.** ולף לס לנקה לוחס מחסר עבירות שבידם ומרעות שעשו לי למס סל בני יהולס לף לנקה מהס לימתי מהיה זלח בזמן שהקב"ס סוכן בציון:

מצודת ציון

(יח) **ישפו.** מלשון השפה והזלה: **עסיס.** כן נקרא היין וכן על עסיס כי נכרם (לעיל ב'): **אפיקי.** כן יקראו המקומות שמנביע סס המיס בחוזק: **נחל.** שמק: **השטים.** סס מקום: (יט) **מחמס.** עיין עוסק ונזל: (כ) **תשב.** עיין עבדה וקיום: (כא) **ונקיתי.** מל' נקי ונכוך:

מצודת דוד

(יח) **ישפו ההרים עסיס.** כ"ל הכרס ענבים יזלו בהרים והיין יהיה נוסף מהס והוא עיין נוחמ: **תלכנה חלב.** סס יהיה מרעה שמן ויפרדה מלא הלמן וכללו הגבעות מוליכות ומזילות לח החלב: **וכל אפיקי יהודה.** המקומות שביהודה שהיו מדוכים למשוך לח המיס יחזרו להמשך כמלס: **ומעין.** הוא הכחל הלמוד בגבולם (יחזקלל מ"ז) והוא המקום הלמוד בכוולם (זכריה י"ד): **והשקה.** מן המעין הזה יפקה לח עמק הבעים להיות נמשך בנהר: (יט) **מצרים.** סס היו לסס המליקים ליסרלל: **ואדום.** סס פוף המליקים וכלומר כל המומות שהכעו ליסרלל יקבלו לח גמולם מכלס המליקים עד פוף המליקים: **מחמס.** בגמול החמס שעשו למלכי יהודה ועל לחוס יאמר: **אשר שפכו.** כ"ל מלבד מה שהרגו מהס בעת גלמו סס הוסיפו עוד לשפוך דמס נקל ימי החזוקס: **(כ) לעולם תשב.** מסקייס לעולס ולף המכל עוד: **וירושלם.** כפל הדבר מ"ס: **(כא) ונקיתי.** כ"ל לף שלנקה לח העכ"וס מעון החמס גמה שיסרלל יבוחו לקבל' מהס כשעה והנה הוח עון שעשיס למיס לל לנקה בעוסר ממון כ"ל בדס שנומר: **וה' שכן בציון.** כלומר יעשה יסרלל כן כשיראו העכ"וס שהשכ"ס מתחזק לנקוס נקס מיסרלל בשעשה כלשר יעשה יעשה כי ה' שוכן בציון ויגן על עמו ולל יהיה לפל יכס:

א א דִּבְרֵי עָמוֹס אֲשֶׁר־הָיָה בַּנֹּקְדִים מִתְּקוֹעַ אֲשֶׁר חָזָה עַל־
יִשְׂרָאֵל בִּימֵי ו עֻזִּיָּה מֶלֶךְ־יְהוּדָה וּבִימֵי יָרָבְעָם
בֶּן־יוֹאָשׁ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל שְׁנָתַיִם לִפְנֵי הָרָעַשׁ: ב וַיֹּאמַר ו יְהוָה
מִצִּיּוֹן יִשְׁאָג וּמִירוּשָׁלַם יִתֵּן קוֹלוֹ וְאָבְלוּ נְאוֹת הָרֹעִים וְיָבֵשׁ רֹאשׁ
הַכַּרְמֶל: ג כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי דַמֶּשֶׂק וְעַל־
אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־דּוּשָׁם בַּחֲרִצוֹת הַבַּרְזֶל אֶת־הַגִּלְעָד:
ד וְשִׁלַּחְתִּי אֵשׁ בְּבֵית חֲזָאֵל וְאָכְלָה אַרְמְנוֹת בֶּן־הֲדַד: ה וְשָׁבַרְתִּי
בְּרִיחַ דַּמֶּשֶׂק וְהִכְרַתִּי יוֹשֵׁב מִבִּקְעַת־אָוֶן וְתֹמֵךְ שֵׁבֶט מִבֵּית

*קמץ בז"ק

תרגום

א א פִּתְגָמֵי עָמוֹס דַּהֲוָה מָרֵי נְתִין מִתְּקוֹעַ דְּאִתְנַבִּי עַל יִשְׂרָאֵל בְּיוֹמֵי עֻזִּיָּה מַלְכָּ
שְׁבָטָא דְּבֵית יְהוּדָה וּבְיוֹמֵי יָרָבְעָם בַּר יוֹאָשׁ מַלְכָּא דְּיִשְׂרָאֵל תַּרְתֵּין שְׁנִין
קֳדָם מֵיתֵי זְעָא: ב וַאֲמַר יְיָ מִצִּיּוֹן יַבֵּלִי וּמִירוּשְׁלֶם יָרִים מֵימְרֵיהּ וְיָצְהִין מְדוֹרֵי מַלְכְיָא וְיֶחֱרַב
פֻּקְדָּן כַּרְמֶלָא: ג כִּדְנָן אֲמַר יְיָ עַל תְּלָתָא חוֹבֵי דַּמַּשְׂקָ וְעַל אַרְבְּעָא לָא אֲשַׁבּוֹק לְהוֹן עַל דְּדָשׁוּ
בְּמוֹרְגֵי בַרְזְלָא יַת יָתְבֵי אֲרַע גִּלְעָד: ד וְאֶשְׁלַח אֶשָּׁתָא בְּבֵית חַזָּאֵל וְתֵשֵׁיצֵי בִּרְנָיָת בַּר הֲדַד:
ה וְאֶתְבַּר תְּקוֹף דַּמַּשְׂקָ וְאֶשֵׁצֵי יָתֵיב מִבִּקְעַת אָוֶן וְעֵבֵד שׁוּלְטָן מִבֵּית עֶדֶן וְיִגְלוּן עַמָּא דַּאֲרָם

רש"י

א (א) **אשר היה בנקדים.** מרגש יונתן לשון מרי גיטין כמו ומיטע מלך מואב היה נוקד (מלכים ב' ג'): **שנתים לפני הרעש.** שמחיש קודם שמתגבע עוזיה יום שמחצתו יפציה שנאמר ויעבו לאוב ולידעוני (ישעיה ו') ואומר כאשר נסתם מפני הרעש וגומר (זכריה י"ד): (ב) **מציון ישאג.** מביא קלע הקדש' הלבור יולף: **ואבלו נאות הרועים.** וילון מדורי מלכיה ויחרב הקוף כרכיהון: (ג) **על שלשה פשעי וגו'.** לכתיב הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר (איוב ל"ג) ואם יותר לא יוותר וכאן כך הוא כנגד מנחמי עמהם במדתי לוותר להם על שלשה פשעים ואם ים יותר כל שכן הים בכלל המרובה המועט: **ועל ארבעה לא אשיבנו.** על פשע רביעי אין עלי עוד להשיבו ריקם מהשיב לו גמול וכל שכן הים לו פשעים הרבה עמה אח זה מפקוד עליהם אשר דשו יושבי גלעד בהשוכים להם: **בחרצות הברזל.** ת"י במוריגי דברזלא והוא כעין שופי"ה מקורין לית"ה שעשו חרוצים חרוצים ורוחים בהם בני אדם ניסורים ובהם מחחכין את קטי המתוחה לעשותן חבן: (ד) **החזאל וגו' בן הדד.** מלכי ארם ורשם ארם דמשק: (ה) **מבקעת און.** מקום הוא בארם: **ותומך שבט.** ועביד שולטן כמו לך יסור שבט (בראשית מ"ט) על שם שהמושל רומה את העם בשבט ממשלתו: **מבית**

מצודת דוד

א (א) **אשר היה בנקדים.** כ"ל שהיה הגדול שבנוקדים: **מתקוע.** שם עיר בהלכ לשם: **ובימי ירבעם.** שמלך בימי עוזיה (ולפי שהיפה גם עליו בלבדו כי היה מבני עשרה השבטי' לכן אמר בימי ירבעם): **לפני הרעש.** שהיה בשכבת עוזיה בהיכל להקטיר וכמ"ש בשאר נקום מפני הרעש בימי עוזיה (זכריה י"ד): (ב) **מציון ישאג.** כ"ל ממקום שכבר יתלב לחייס ולהחריב: **ומירושלים וגו'.** כפל הדבר במ"ש: **ואבלו.** מקול שמנחו יתמהו מדוכי הכועים הם היכלי מלכי העכו"ם: **ראש הכרמל.** מיעד הכרמל: (ג) **על שלשה פשעי דמשק.** יספר שהם הפשעים הכתובים מכולם והם עכו"ם וגילוי עריות ושפיכות דמים המלאים בכל אלה הנזכרים פה וכ"ל

מצודת ציון

א (א) **בנקדים.** לפי שהוא הגדול שבנוקדים יקרא המתעסק בהם בשם נוקד וכן ומיטע מלך מואב היה נוקד (מ"ב ג'): **חזה.** ניבא: (ב) **ואבלו.** ענין המחתה כמו לחלים גדולים (יואל ל'): **נאות.** מדור: **ראש.** שהיה כמו לחלים גדולים (ירמיה מ"ט): **הכרמל.** הוא שם כולל למקום שהוא וכרמים וכן הלד הכרמל (ישעיה ל"ה): (ג) **דושם.** מל' דיסה: **בחרצות.** שם כלי דיסה מלשה חרוצים חרוצים שהם בני אדם ניסורים ובהם מחחכין את קטי המתוחה לעשותן חבן: (ד) **החזאל וגו' בן הדד.** מלכי ארם ורשם ארם דמשק: (ה) **מבקעת און.** מקום הוא בארם: **ותומך שבט.** ועביד שולטן כמו לך יסור שבט (בראשית מ"ט) על שם שהמושל רומה את העם בשבט ממשלתו: **מבית**

עֵדֹן וְנָלוּ עַם־אֲרָם קִירָה אָמַר יְהוָה: ו כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־
שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי עַזָּה וְעַל־אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־הַגְלוֹתָם גָּלוּת
שְׁלֵמָה לְהַסְגִּיר לֶאֱדוֹם: ז וְשִׁלַּחְתִּי אֵשׁ בְּחוֹמַת עַזָּה וְאָכְלָה
אַרְמְנוֹתֶיהָ: ח וְהִכְרַתִּי יוֹשֵׁב מֵאַשְׁדּוֹד וְתֹמֵךְ שֵׁבֶט מֵאַשְׁקְלוֹן
וַהֲשִׁיבוֹתִי יָדִי עַל־עֶקְרוֹן וְאָבְדוּ שְׁאֵרִית פְּלִשְׁתִּים אָמַר אֲדֹנָי
יֱהוִה: ט כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי־צֹר וְעַל־אַרְבָּעָה לֹא
אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־הַסְגִּירָם גָּלוּת שְׁלֵמָה לֶאֱדוֹם וְלֹא זָכְרוּ בְּרִית אַחִים:
י וְשִׁלַּחְתִּי אֵשׁ בְּחוֹמַת צֹר וְאָכְלָה אַרְמְנוֹתֶיהָ: יא כֹּה אָמַר יְהוָה
עַל־שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי אֱדוֹם וְעַל־אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־רָדְפּוֹ
בַחֶרֶב אָחִיו וְשִׁחֵת רַחֲמָיו וַיִּטְרֹף לָעַד אַפּוֹ וְעֶבְרָתוֹ שָׁמְרָה נֶצַח:

*מלעיל *בנ"א הע' במתג

ת"א על. בחכמ כ"ב: על. יומא ע"ז קנהדרין ז':

תרגום

לְקֶרְנֵי אָמַר יְיָ: ו כִּדְנָן אָמַר יְיָ עַל תְּלָתָא חוֹבֵי עַזָּה וְעַל אַרְבְּעָא לָא אֲשָׁבּוֹק לְהוֹן עַל דְּאַגְלִיאוּנוּן
גָּלוּ שְׁלֵמָא לְמִכְסַר לֶאֱדוֹם: ז וְאֶשְׁלַח אֶשְׁתָּא בְּשׁוּרֵי עַזָּה וְתֵישֵׁצֵי בַּרְנְיָתָהָא: ח וֶאֱשֵׁצֵי
יָתֵיב מֵאַשְׁדּוֹד וְעָבִיד שׁוּלְטָן מֵאַשְׁקְלוֹן וַאֲתִיב מֵחַת גְּבוּרְתִּי עַל עֶקְרוֹן וְיֵבְדוּן שְׁאָרָא דְּפִלְשָׁתָאֵי
אָמַר יְיָ אֱלָהִים: ט כִּדְנָן אָמַר יְיָ עַל תְּלָתָא חוֹבֵי צוֹר וְעַל אַרְבְּעָא לָא אֲשָׁבּוֹק לְהוֹן עַל דְּמַסְרִנּוּן
גָּלוּ שְׁלֵמָא לֶאֱדוֹם וְלָא אִדְכָּרוּ קֻדָּם אַחִין: י וְאֶשְׁלַח אֶשְׁתָּא בְּשׁוּרֵי צוֹר וְתֵישֵׁצֵי בַּרְנְיָתָהָא:
יא כִּדְנָן אָמַר יְיָ עַל תְּלָתָא חוֹבֵי אֱדוֹם וְעַל אַרְבְּעָא לָא אֲשָׁבּוֹק לְהוֹן עַל דְּרַדְפֵיהּ בְּחַרְבָּא

רש"י

עדן. מקום: **קירה.** מקום ושם הגלח סנחריב ביומי לחז"ל סנאמר ויעל וגו' דמשק ויחפס' ויגלה קירה (מלכים ב' ט"ז) כל הפורעניות שנאמנו נביאי ישראל לבא חרב על האומות. נביאים שהיו קודם סנחריב כגון יפעיה ועמוס נבאו על חרב סנחריב וירמיה ויחזקאל נבאו על חרב נבוכדנצר: **(ו) עזה.** מפלשתים היתה: **גלות שלמה.** גלות ישראל שהיתה הגלות שלימה שלא ימלט מהם שהיו עומדים על הקרקי' ומופסין הגמלעים ומסגירין מוסס וכן עמו תכפי צור וכן לקרבע רומות במורבן בית שני כתו שמפורש בקבלה שלזמן עזה מן הקרוס צור מן הלפון דמשק מן המזרח ערביי' מן המערב שנאמר משא בערב ביער בערב תלינו אורחות דדני' (ישעיה כ"ו): **(ח) אשדוד אשקלון עקרון.** סרני פלשתים הם: **והשיבותי ידי.** תכה ומכנה: **(ט) ולא זכרו ברית אחים.** תאר היה בין חירם ובין שלמה שנאמר ויכרתו ברית שניהם (מלכים ה' ב') ובין קורין זה לזה אחי שנאמר (שם ט') מה הערים האלה אשר נתת לי אחי: **(יא) על רדפו בחרב אחיו.** כנאמר בן בחרב תהא לקרותך (בחכמ כ') וגם עודנו עורף לאפו ועומר עברתו ולא חזר בו: **ויטרף לעד אפו.**

מצודת ציון

עיר: (ו) **להסגיר.** ענין מסיר' כמו לא תסגיר עבד (דברים כ"ג): (יא) **ועברתו.** מלשון ענפה וזעם: **נצח.** לעולם:

מצודת דוד

חומך שבט מנים עדן ועל המושל ימאר שהוא חומז שהוא השבט לנדוח בו לא תמוויד וכן לא יסור שבט מיהודה (בראשית מ"ט): **קירה.** שם קיר והיו שם מקום וכן נאמר וינלה קיר (מ"ב ט"ז): (ו) **על הגלותם וגו'.** כי בזמן מוכן בית הבני ע"י רומי שהוא לחוש בכתו קלתם מיתכלל דרך מלך שלמים ותפשוט בני עזה ומקומו בית כתוב ז"ש על שהגלו אם יתכלל גלות שלימה אינם לא נעדר וחזו בזה שתפשוט לפלגיהם: (ח) **והשיבותי.** כ"ל אכה ואניח ידי להכות עוד: **ואבדו שארית.** כ"ל אף שחלים מה לא יתלר מהם: (ט) **על הסגירם.** על שהם מקבו לחוש אם הצורחים מיתכלל להיות גלות שלימה כדרך שעשה עזה: **ולא זכרו.** אבני צור לא זכרו ברית החתו' שהיה להם עם יתכלל ומיכה אנך צור קבל לבלתה אם כמ"ש מה הערים האלה אשר נתת לי אחי (מ"ל ע'): (יא) **על רדפו בחרב אחיו.** כי הלא אם עשו ליעקב ומעט ל"ב כדפו בחכב בזמן מוכן בית הבני: **ושחת רחמיו.** בפל הכתמנות הכלולי להיות לו עליו כדרך הפם לא אמיו: **ויטרף לעד אפו.** עכ אם יתכלל בכל עת שהי' היכולם בידו: **ועברתו.** העבטה שיש לו על בני יתכלל

יג וְשִׁלַּחְתִּי אֵשׁ בְּתֵימָן וְאָכְלָה אַרְמְנוֹת בָּצְרָה: יג כֹּה אָמַר יְהוָה
עַל־שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי בְנֵי־עַמּוֹן וְעַל־אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־בְּקָעָם
הָרָיוֹת הַגִּלְעָד לְמַעַן הַרְחִיב אֶת־גְּבוּלָם: יד וְהִצַּתִּי אֵשׁ בְּחוֹמַת
רַבָּה וְאָכְלָה אַרְמְנוֹתֶיהָ בְּתְרוּעָה בְּיוֹם מִלְחָמָה בְּסַעַר בְּיוֹם
סוּפָה: טו וְהָלַךְ מַלְכָּם בַּגּוֹלָה הוּא וְשָׂרָיו יַחְדָּו אָמַר יְהוָה:

ב א כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי מוֹאָב וְעַל־אַרְבָּעָה לֹא
אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־שָׂרְפּוֹ עַצְמוֹת מֶלֶךְ־אֱדוֹם לַשִּׂיד: ב וְשִׁלַּחְתִּי־אֵשׁ
בְּמוֹאָב וְאָכְלָה אַרְמְנוֹת קְרִיּוֹת וּמֵת בְּשָׁאוֹן מוֹאָב בִּתְרוּעָה
בְּקוֹל שׁוֹפָר: ג וְהִכְרַתִּי שׁוֹפֵט מִקִּרְבָּהּ וְכָל־שָׂרֶיהָ אַהֲרֹג עִמּוֹ
אָמַר יְהוָה: ד כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי יְהוּדָה וְעַל־

תרגום

אַחוֹהִי וְחַבֵּל רַחֲמוֹהִי וּקְטֵיל קְטֵל עַלְמִין רוּגְזֵהּ וְחֵמְתֵּהּ נְטָרָא לְאַפְרָשׁ: יב וְאֶשְׁלַח אֶשָׁתָּא
בְּדָרוֹמָא וּתְשֵׁיצֵי בִּרְנָיָת בָּצְרָה: יג כִּדְנָן אֲמַר יְיָ עַל תְּלָתָא חוֹבֵי בְּנֵי עַמּוֹן וְעַל אַרְבְּעָא לָא
אֲשֵׁבּוֹק לְהוֹן עַל דְּבַזּוּ מַעֲדִית אַרְעָ גִּלְעָד בְּדִיל לְאַפְתָּאָה יַת תְּחוּמֵיהוֹן: יד וַאֲדַלֵּיק אֶשָׁתָּא
בְּשׁוּרֵי רַבָּה וּתְשֵׁיצֵי בִּרְנָיָתָהָא בְּיַבָּבָא בְּיוֹמָא דְקָרָבָא בַּעֲלָעוֹל בְּיוֹם רוּחַ: טו וְיֵהָךְ מַלְכְּהוֹן
בְּגָלוּתָא הוּא וְרַבְרְבוֹהִי כַּחֲדָא אֲמַר יְיָ:

ב א כִּדְנָן אֲמַר יְיָ עַל תְּלָתָא חוֹבֵי מוֹאָב וְעַל אַרְבְּעָא לָא אֲשֵׁבּוֹק לְהוֹן עַל דְּאוֹקִיד גַּרְמֵי
מַלְכָּא דֶאֱדוֹם וְסָדְנוֹן כְּגַרְנָא בְּבֵיתָא: ב וְאֶשְׁלַח אֶשָׁתָּא בְּמוֹאָב וּתְשֵׁצֵי בִּרְנָיָת כְּרַכָּא
וְמוּת בְּאַתְרְגּוּשָׁא מוֹאָב בְּיַבָּבָא בְּקָל שׁוּפָרָא: ג וַאֲשֵׁצֵי דַּיָּנָהָא מִגַּוֵּהּ וְכָל רַבְרְבָהָא אֲקְטוֹל
עִמֵּיהּ אֲמַר יְיָ: ד כִּדְנָן אֲמַר יְיָ עַל תְּלָתָא חוֹבֵי יְהוּדָה וְעַל אַרְבְּעָא לָא אֲשֵׁבּוֹק לְהוֹן עַל

רש"י

סחזיק בה ולא סניחה: **(יב) ארמנות בצרה.** בין מואב ובין לאדום היו ומתרץ מואב ומסכה לאחר לאדום והיו העמידה לו מלך במות מלך כרחמון שנאמר יובב בן זרח מבצרה (בראשית ל"ו): **(יג) בקעם הרות הגלעד.** בשחיטו לוקחה וגם כרותיהם בקעו שלא יפתר יורם שיערער על שנחלה וכן הוא לומר בירמיה לבני עמון כה אמר ה' הבניש אין ליסראל אם יורש אין לו מהוע ירש מלכם וגו' (ירמיה מ"ט):

ב (א) על שרפו עצמות וגו'. פעם אחת נפל מלך לאדום ביד מלך מואב וסרפו עלמותיו ועשוס בקירות בתיס וחבע הקב"ה לוונאת המלך שנסגו בו בזיון. **(ב) הקריות.** שס מקוס כל"ת ועל קריות ועל בלרה (ירמיה מ"ח): **בשאון.** קול סמון מלחמה:

מצודת דוד

שמוכה אלגו לעולם ולא יעזבנה בשום פעם: **(יב) בתימן.** היא לכן לאוס המוכה לא"י בדמומה ותלקה גם היא: **בצרה.** עיר הבלוכה והיא ככך נדול וגו': **(יג) על בקעם.** על אשר בקעו בכרסי הנשים ההלות של נלעד להוסיף הוולדות למען יוכלו להכפיל את נבולם ממה שנזלו מבני נלעד על כי לא ישאר יוכם מה לשעבר על הנבול: **(יד) בתרועה וגו'.** בעת יריע האויב עליהם ביום המלחמה: **בסער.** בשעת האויב אשר יבוא ביום **סופה.** הוא יום המלחמה וכשל הדבר צמ"ש: **(טו) מלכם.** מלך בני עמון:

ב (א) על שרפו וגו'. היה מה שהאיר ויקח את נבו הנכוכ אשר ימלוך תחתיו ויעלהו עולה על המוא' ויהי קלף נדול על יאכאל (מ"ב ג') ופי' שהלך מואב לקח בן מלך אדום הכתוי למלוך ובשפו כליל כעולה ולא קלף מלך אדום על יאכאל על כי בעבורם נחה לו הכעה הזאת ולא רלו להניחו מ"כ ע"י מלך מואב כשעוכר קלף על יאכאל לכן יקבל מואב נמול: **לשיד.** כ"ל עד שנעשו דק ונבן כעיד כדבר העשם לאכ השכיחה: **(ב) ומת בשאון מואב.** מואב ימות בשעון המלחמה בעת יריע האויב בקול שופר: **(ג) עמו.** עם השופע ההוא:

אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־מָאָסָם אֶת־תּוֹרַת יְהוָה וְחֻקָּיו לֹא שָׁמָרוּ
וַיִּתְעוּם כִּזְבִיהֶם אֲשֶׁר־הָלְכוּ אֲבוֹתָם אַחֲרֵיהֶם: ה וְשִׁלַּחְתִּי אֵשׁ
בִּיהוּדָה וְאָכְלָה אַרְמְנוֹת יְרוּשָׁלִָם: ו כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־שְׁלֹשָׁה
פִּשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל־אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־מִכְרָם בַּכֶּסֶף צַדִּיק
וְאֶבְיוֹן בַּעֲבוּר נַעֲלָיִם: ז הַשֹּׁאֲפִים עַל־עֲפַר־אֶרֶץ בְּרֹאשׁ דַּלִּים
וְדֶרֶךְ עֲנָוִים יַטּוּ וְאִישׁ וְאָבִיו יֵלְכוּ אֶל־הַנַּעֲרָה לְמַעַן חַלֵּל אֶת־
שֵׁם קָדְשִׁי: ח וְעַל־בְּגָדִים חֲבֻלִים יַטּוּ אֵצֶל כָּל־מִזְבֵּחַ וְיֵין עֲנוּשִׁים
יִשְׁתּוּ בֵּית אֱלֹהֵיהֶם: ט וְאָנֹכִי הִשְׁמַדְתִּי אֶת־הָאֱמֹרִי מִפְּנֵיהֶם
אֲשֶׁר כְּגֹבַהּ אֲרָזִים גָּבְהוֹ וְחָסֹן הוּא כָּאַלּוֹנִים וָאַשְׁמִיד פִּרְיוֹ מִמַּעַל

*קמץ בז"ק

תרגום

דָּקָצוּ בְּאוֹרַיְתָא דַּיָּי וּקְיָמוּתֵי לָא נְטָרוּ וְאַטְעִיאוּנוּן כִּדְבִירֵיהוֹן דְּהַלִּיכוּ אֲבָהָתְהוֹן כַּתְרֵיהוֹן:
ה וְאֶשְׁלַח אֶשָׁתָּא בִּדְבִית יְהוּדָה וְתֵשֵׁיצִי בִּרְנָיָת יְרוּשְׁלֵם: ו כִּדְנָן אָמַר יְיָ עַל תְּלָתָא חוֹבֵי יִשְׂרָאֵל
וְעַל אַרְבְּעָא לָא אֲשָׁבּוֹק לְהוֹן עַל דְּזַבִּינוּ בְּכַסְפָּא זַכָּאִין וַהֲשִׁבְיָא בְּדִיל דְּיַחְסְנוּן: ז דְּשָׁטְטִין
בְּעַפְרָא דְּאַרְעָא בְּרֵישׁ מִסְכֵּנְיָא וְדִין חַשְׁבְיָא מַטְעֵן וּגְבַר וַאֲבוּהִי אָזְלִין עַל עוּלֶמְתָא בְּדִיל
לְאַחָלָא יַת שְׁמָא דְקוּדְשִׁי: ח וְעַל שְׁגֵּי דְּמִשְׁכּוֹן מְסָתְרִין בְּסְטַר כָּל אֲגוּרֵיהוֹן וַחֲמַר אוּנְסָא
שָׁתְיָן בֵּית מַעֲוָתְהוֹן: ט וַאֲנָא שֵׁצֵיתִי יַת אֱמוֹרָאָה מִן קֳדָמֵיהוֹן דְּכִרְוֹם אַרְזִין רוּמֵיהּ וְתַסִּין הוּא

רש"י

(ו) **על מכרם בכסף צדיק.** סדיינין היו מוכרי' לה מי שהיה זכאי בדין בכסף שוחד שהיו מקבלים מיד בעל דינו: **ואביון בעבור נעלים.** תרגם יונתן בשני מקומות בדיל דיחסנון ומשמע לי שכך פירושו מטעם המבטיון כדי שיטרח למכור שדהו שהיה לו בין שדות סדיינין וזה עוקף עליו ומוטלה בדמים קלים כדי לגבור ולגעול כל שדותיו יחד ולא יפסיק ביניהם: (ז) **השאפים על עפר הארץ.** על עפר החרץ שהם טולשים עליה כל שחפץ וכל מהשבותם ברחם לשים הוא חיך יגזלו לומר שהוא שחיפה גולומי"ר בלע"ז: **ודרך ענוים יטו וגו'.** המחלים מוטים מדרכם והולכין דרך עקלתון מפני ירחשם כמו דלת אמר (לעיל כ"ד) יטו מבזיונם מדרך: **אל הנערה.** המאורסה: (ח) **ועל בגדים חבלים יטו.** מ"י על מטות סוין דמשכון מסחרין זוקפין מלוה על הערבים וממשכנין לומר ושומרין בגדיהם מלעות ומסוגין עליהם בהטי' בעת שעולחם: **יטו.** לשון מסיבה שכל מסיבת שעולה בהטי' היא שהוא נסמך על שמלו: **ויין ענושים.** שעושים לומן ממון ושותים בו יין: **בית אלהיהם.** בבית ע"ז שהיה להם לאל מזבח: (ט) **כאלונים.** קיימי"ם בלע"ז: **ואשמיד פריו ממעל.** שרים העליונים:

מצודת ציון

(ד) **ויתעום.** מלשון תועה: (ו) **נעלים.** מנעלי הבגד: (ז) **השאפים.** ענין הבעט על הדבר והמוחלם לה וכן כעבד ישאף על (שיר ז'): (ח) **חבלים.** ענין משכון כמו לא יחבול רחיים (דברים כ"ד): **יטו.** מלשון העייה כ"ל יפענו: **ענושים.** מלשון עוגם ממון: (ט) **השמדתי.** ענין כליון ואבדון: **וחסון.** ענין מחק כמו וכי החסון לעשוכם (ישעיה ח'): **כאלונים.** שם אילן מוסב בכלם הללים כי השופטים ההם משיחין שוחדים ומחטיאים לכוף הללים לקיים דבר המשפט ולא יחלטו יקחום בשעד כלשם ויפילום למען ויכחשום בגבריהם והנה עבר למען בכלם הללים: **ודרך ענוים יטו.** מעיט דרך ענויים להפך מדרך הפשוט להעוט דרך עקלתון כי יפסוד מהם ויקפחהו לבל יכלום: **ואיש ואביו.** סניחם יחד ולא יבושו זה מזה: **אל הנערה.** כ"ל אל הבעלה המאורסה לזנות עמה: **למען חלל.** כלומר יחכוונו למלל שם קדשי כי לם היה בעבור הנאה לבד מה להם ללכת אל החכוסה שניהם יחד: (ח) **ועל בגדים חבלים יטו.** ממשכנין בגדי המקבלים במשפטם ועושים עלמן לקמוך עליהם בעת הקעודי' מה שהם קועדים אלל כל מזבח העשוי לפקילים: **ויין ענושים ישתו.** מעבשים להם המקבל להם כקף וגו יקנו יין ושומים בבית הע"ם: (ט) **ואנכי השמדתי.** כ"ל הלא קף הם הע"ם שלא לא מעשו לפי מעשה בעוכם כי הלא השמדתי מפניהם הם האמורי שהיה גבהו כארז וחזק כאילן אלון: **ואשמיד וגו'.** כ"ל השמדתיו בחלים ולפי שהשמילו לאילן אמר לשון הוסל להשחחם עץ פרי שמשיכים

וְשָׁרְשָׁיו מִתָּחַת׃ י וְאָנֹכִי הֶעֱלֵיתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וָאוֹלֵךְ
אֶתְכֶם בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה לָרֶשֶׁת אֶת־אֶרֶץ הָאֱמֹרִי׃ יא וָאָקִים
מִבְּנֵיכֶם לִנְבִיאִים וּמִבַּחוּרֵיכֶם לִנְזִרִים הַאַף אֵין־זֹאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
נְאֻם־יְהוָה׃ יב וַתַּשְׁקוּ אֶת־הַנְּזִרִים יָיִן וְעַל־הַנְּבִיאִים צִוִּיתֶם לֵאמֹר
לֹא תִנָּבְאוּ׃ יג הִנֵּה אָנֹכִי מֵעִיק תַּחְתֵּיכֶם כַּאֲשֶׁר תָּעִיק הָעֲגָלָה
הַמְלֵאָה לָהּ עָמִיר׃ יד וְאָבַד מָנוֹס מִקָּל וְחָזָק לֹא־יְאַמֵּץ כֹּחוֹ
וְגִבּוֹר לֹא־יְמַלֵּט נַפְשׁוֹ׃ טו וְתֹפֵשׂ הַקָּשֶׁת לֹא יַעֲמֹד וְקַל בְּרַגְלָיו
לֹא יְמַלֵּט וְרֹכֵב הַסּוּס לֹא יְמַלֵּט נַפְשׁוֹ׃ טז וְאַמִּיץ לִבּוֹ בַּגִּבּוֹרִים
עָרוֹם יָנוּס בַּיּוֹם־הַהוּא נְאֻם־יְהוָה׃

*נ"א לנביאים מלא *קמץ בז"ק *נ"א ואמיץ מלא

ת"א ומכוי. סופ' ל"ו נסוכות מ"ם:

תרגום

כְּבַלּוּטָן וְשֵׁצִיתִי אֲבִיהּ מִלְעֵלָא וְשָׁרְשׁוֹהִי מִלְרַע׃ י וַאֲנָא אַסֵּקִית יַתְכוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם
וַדַבָּרִית יַתְכוֹן בְּמַדְבְּרָא אַרְבְּעִין שְׁנִין לְמֵרַת יַת אַרְעָא דֶאֱמוֹרָאָה׃ יא וַאֲקֵמִית מִבְּנֵיכוֹן לְנְבִיאִין
וּמֵעוּלֵמֵיכוֹן לְמַלְפִין הַאַף לֵית דָא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲמַר יְיָ׃ יב וְאַטְעִיתוּן יַת מַלְפֵּיכוֹן בְּחַמְרָא וְעַל
נְבִיֵּא פַּקֵּדְתּוּן לְמֵימַר לָא תִתְנַבְּיוּן נְבִיאָה׃ יג הָא אֲנָא מַיְתֵי עֲלֵיכוֹן עָקָא וּמֵעִיק לְכוֹן בְּאַתְרֵכוֹן
כְּמָא דְעָיְקָא עֶגְלְתָא דְמַטְעִינָא עֲמִירָא׃ יד וְיֵיבַד בֵּית עֲרוֹקֵי מִדְּקַלִּיל וְדִתְקוֹף לָא יַתְקֵן חֵילֵיהּ
וְגִבָּר לָא יְשֵׁזֵב נַפְשֵׁיהּ׃ טו וַאֲחִיד קַשְׁתָּא לָא יְקוּם וְדִקַלִּיל בְּרַגְלֵיהּ לָא יְשַׁהֵזֵיב וְרָכִיב סוּסְיָא
לָא יְשֵׁזֵב נַפְשֵׁיהּ׃ טז וְדִתְקוֹף לִבֵּיהּ בְּגִבָּרַיָּא עַרְטִילָא דְלָא זָן יַעֲרוֹק בְּיוֹמָא הַהוּא אֲמַר יְיָ׃

רש"י

ושרשיו מתחת. סדיס סתחסוים ל"ל סלרעה סיסה מסמא עיסיסס מלמעלה ומסרסתן מלמטן: **(א) לנזרים.** ס"י למלפן סהיו פרוסין מדרכי עס סארץ ועוסקין בתורה יין מזיח בכל מקוס ללא לטון פריסה: **האף אין זאת.** בחמיה כלומר כלוס ללסס יכוליס להכחיס לא זאס: **(יב) ותשקו את הנזרים יין.** ס"י ומעשיהו יס מלפיכון בחמרא .ל"ל ותסקו לא סמריס יין ללא יודו לאכס שסאכור לאסור להורות: **לא תנבאו.** לעמוס ליס כן לאליס כאן ביס לל חוזס לך בארס לך לל לארץ יסודס (לקמן ז'): **(יג) מעיק.** הרגוס של מליק: **תחתיכם.** לא סנייחכס: **תעיק העגלה.** מכובד מסא שעליס: **(טו) וקל ברגליו לא ימלט.** לא נספו: **(טז) ערום ינוס וגו'.** ערטילאי בלא כלי זין:

מצודת דוד

הפירות ושוקיים השכשים: (י) **ואנכי העליתי.** כ"ל ולמה הלא דעתם לומר כי לולי העליתי לחכם וגומר ופקפקתי לכניסה במדבר ידעתי כ"ם לחם שהכניתי לסיעיד עמכם ועכ"ז שפעתם בי כ"ם שתשלם לכם גמול ולכן הם אני מניח לוליכם לוק' בתקומכם ולא תוכלו לבוות כי בכל מקום שתהיו תניע לכם הוק': **כאשר תעיק העגלה.** תחר דך תסל כי העגלה תיכה בעגלה תיים שתעיק לה וכ"ל כמו העגלה המלאה עמיר שהמשא קשה ובשהוא רב ובלתי תעיק לל הענל' בכל מקום שילכם' כן יעיק להם בתקומם בכל מקום שיהיו: (יד) **ואבד מנוס מקל.** לף הקל בהנלין לף יליל עלמו בזה ביוחר שהיל הוחיל ויתגלח לחיב בכל מקום שיהיה: **לא יאמץ.** לף יוכל לחזק כחו בתלחמה: (טו) **לא יעמד.** כ"ל לף יעמוד על עמדו בקשרי המלחמה **כי** יכך לנגד ויוכח **לנפשו: לא ימלט את נפשו.** על ידי מכוסף הסוס: (טז) **ואמיץ לבו בגבורים.** כ"ל לף **מי** שהכוי לאמץ ולחזק לנגד נס בין הגבורים הנה לז יוכף עכוס כי יעשיס בליו להיוס קל לנכוס כי המוכך יבוא בלבו:

מצודת ציון

המזק ביוחר: (יא) **לנזרים.** היל עיין בביאה כי פוכף עלמו מן היין והכוסלה: (יג) **מעיק.** עיין לוקה ולבה כמו מבני עקת בשע (תהלים ס"ה): **תחתיכם** בתקומכם: **עמיר.** ללוחות התבואה כמו ושבתה עומר (דברים כ"ד): **(יד) מנוס.** עיין בביאה: **יאמץ.** עיין מוזק כמו יוסף לומץ (לויב ס"ז): **(טו) ותפש.** פיין לחיזה:

ג א שִׁמְעוּ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה עֲלֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
עַל כָּל־הַמִּשְׁפָּחָה אֲשֶׁר הֶעֱלֵיתִי מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר: ב רַק
אֶתְכֶם יָדַעְתִּי מִכֹּל מִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה עַל־כֵּן אֶפְקֹד עֲלֵיכֶם אֶת
כָּל־עֲוֹנֹתֵיכֶם: ג הֲיֵלְכוּ שְׁנַיִם יַחְדָּו בִּלְתִּי אִם־נוֹעָדוּ: ד הַיִשְׁאַג
אַרְיֵה בַּיַּעַר וְטֶרֶף אֵין לוֹ הֲיִתֵּן כְּפִיר קוֹלוֹ מִמְּעֹנָתוֹ בִּלְתִּי אִם־
לָכָד: ה הֲתִפֹּל צִפּוֹר עַל־פַּח הָאָרֶץ וּמוֹקֵשׁ אֵין לָהּ הֲיַעֲלֶה־פַּח
מִן־הָאֲדָמָה וְלָכוֹד לֹא יִלְכֹּד: ו אִם־יִתָּקַע שׁוֹפָר בְּעִיר וָעָם לֹא
יֶחֱרָדוּ אִם־תִּהְיֶה רָעָה בְּעִיר וַיהוָה לֹא עָשָׂה: ז כִּי לֹא־יַעֲשֶׂה

תרגום

ג א קַבִּילוּ יָת פִּתְגָמָא הָדֵין דִּי גְזַר יְיָ עֲלֵיכוֹן בֵּית יִשְׂרָאֵל עַל כָּל זַרְעִיתָא דְאַסְּקִית מֵאַרְעָא
דְמִצְרַיִם לְמֵימָר: ב לְחוֹד בְּכוֹן אִתְרְעִיתִי מִכֹּל זַרְעִיַּת אַרְעָא עַל כֵּן אֶבְעַר עֲלֵיכוֹן יָת
כָּל חוֹבֵיכוֹן: ג הֲמַהֲכֵין תְּרֵין כַּחֲדָא אֶלָּהֵן אִם אִזְדַּמְנוּ: ד הַיְנַהֹום אַרְיֵא בְּחוּרְשָׁא וְגוּרְיָא לֵית
לֵיהּ הֲיָרִים בַּר אַרְיֵון קָלֵיהּ מִמַּרְבּוּעָתֵיהּ אֶלָּהֵן אִם אַחַד: ה הֲתִתְפּוֹל צִפְּרָא בְּקוֹלָא עַל אַרְעָא וְצַיָּד
לֵית לֵיהּ הֲיִשְׁוֵר קוֹלָא מִן אַרְעָא וּמֵחַד לָא אֲחַד: ו אִם יִתְקַע שׁוֹפָרָא בְּקַרְתָּא בְּלָא זְמַנְיָא
וְעַמָּא דִי בָהּ לָא יְזִיעוּן אִם תֶּהֵי בִישְׁתָּא בְּקַרְתָּא וּמִן קֳדָם יְיָ לָא אִתְעֲבֵדַת: ז אֲרֵי לָא כָשַׁרְיָ

רש"י

ג (ב) רק אתכם ידעתי. לְמַבְחִי וּלְחֶסֶד כְּמוֹ עַל כֵּן וְגוֹמֵר וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּהוּ לְגַל לְחֹמֶר בְּמַסֶּכֶת עֲבוֹדָה זָרָה: (ג) הילכו שנים יחדו. שְׁתֵּי לְשׁוֹנוֹת לְגִבּוּרִים לְגַבֵּי חֲלָשִׁים מְתֻנְגָּחִים מִלְּמַטָּה מִלְּמַעְלָה אִם כֵּן לְמָטָּה כְּלוֹם הַגִּבּוֹרִים מִתְנַגְּחִים מִלְּמַטָּה מִלְּמַעְלָה לְמַקֵּל: (ד) הישאג אריה ביער וטרף אין לו. כְּשֶׁהָרִים לוֹהֵט טֶרֶף לְכָרוֹ לְמָקוֹם וְאֵינוֹ שׁוֹגֵג מִלְּמַטָּה מ"כ עַכְשָׁו וְכֵן הוּא לוֹמֵר (יְשַׁעְיָה ס') יִשְׁגֶּג כַּכְּפִירִים וְיִכְסֹם וְיִתְּמֹז טֶרֶף וְכֵן יִשְׁגֶּה כַּהֲרִים וְכַכְּפִיר עַל עָרְפּוֹ (שָׁם ל"ח): (ה) התפול צפור על פח הארץ ומוקש אין לה. בְּפַח שֶׁנִּפְלַשׁ עָלָיו וּמוֹקֵשׁ אֵין לוֹ: היעלה פח מן האדמה. מֵהֵיכָן סְתוֹמוֹ שֶׁהֲרֵי כְּבָר נִלְכַּד וְאֵינוֹ רוֹמֵשׂ לְבָרְחָה עוֹקֵר לוֹ שָׁם וּמַעֲלֵהוּ מֵעִמָּקוֹמוֹ וְאֵינוֹ מַעֲלֶה אֶת עַצְמוֹ כְּבָר נִלְכַּד: (ו) אם יתקע שופר. שֶׁהַמְּלָכִים רוֹאִים גְּיָיסוֹת בָּאִים לָעִיר וְתוֹקֵעַ בְּשׁוֹפָר לְהַזְהִיר אֶת הָעָם אֵין לוֹ אֶלָּא לְבָדוֹ מִשֶּׁל וְדַמְיוֹן: הישאג אריה. הוּא כְּבוּכַדְנֶצַּר ד"א סְנְחֵרִיבִים מַדְמִין אֶת רוֹב הַקּוֹדֵם הִבָּה עֲלֵיהֶם לְמַגֵּפָה אֲרָיִם כְּמוֹ שֶׁאָמַר לְמַטָּה אֲרָיִם שָׁגַר מִי יֵרֵד וְכֵן זֶה שֵׁרֶם הַדּוֹגְמַת הַיְכַל רוֹאֶה הַקּוֹדֵם הִבָּה עֲלֵיהֶם לְמַגֵּפָה אֲרָיִם כְּמוֹ שֶׁאָמַר לְמַטָּה אֲרָיִם שָׁגַר מִי יֵרֵד וְכֵן זֶה שֵׁרֶם הַדּוֹגְמַת הַיְכַל כו' רוֹאֶה הַקּוֹדֵם בִּפְנֵי הַנְּבִיאִים' לְדַבֵּר מֵאֵת הַקב"ה לְרַעַשׁ אֵלּוּ אֵין כֵּן הַפּוּרְעָנוּת נִגְזַר מִלְּפָנֵינוּ זֶהוּ הַטֶּרֶף הַיְתִי הַקב"ה קוֹנוֹ לְדַבֵּר קָשֶׁה בְּלֹהֵי אֵין לְהַכְעִיס בַּמּוֹקֵשׁ עוֹן הַתְּפוֹל לְפוֹר עַל פַּח וְאֵין הַפַּח מִכְשׁוֹל כְּלוֹמַר וְכִי הַפַּח שֶׁהֵם עוֹבְרִים עֲבֵירוֹת וְלֹא יָסִיר לָכֶם לְמוֹקֵשׁ הֵיעָלֶה פַּח וְגוֹ' כָּךְ הֵיעָלוּ עוֹמְדִים לְמַעְלָה וְלֹא יִלְכֹּד לְהַכְעִיס אֵין יִתָּקַע שׁוֹפֵר בָּעִיר כָּךְ אֵין לָכֶם לְהִיוֹת הַרְדִּים לְכָל דִּבְרֵי הַנְּבִיאִים שֶׁהֵם טוֹפְיִם לָכֶם לְמַלְּטוֹ לְהַכְעִיס מִן הָרָעָה שֶׁלֹּא תָּבוֹא וְכֵן הָרָעָה שֶׁלֹּא תִּהְיֶה בָּעִיר כִּי הקב"ה עוֹשֶׂה לָכֶם עַל שֶׁלֹּא נִזְהַרְתֶּם בְּנְבִיאָיו: (ז) כי לא יעשה

מצודת ציון

ג (א) ידעתי. עניין לְהַכִּיר וְכֵן מַה לְּדַל וְתַדְעֵהוּ (תְּהִלִּים קמ"ב): אשקוד. עניין שְׁכִיבָה: (ב) נועדו. עניין קְרִיעוּת זְמַן וְהַזְמָנָה זְכֹר וּמוֹעֵד עֲבָרוֹ יִקְרוּ (שָׁם מ"ח): (ד) כפיר. לְשׁוֹן גְּבוּרָה: ממעניתו. עניין מָדוֹר כְּמוֹ ה' וּמָעוֹן לְחַיַּת לוֹ (תְּהִלִּים ק'): (ה) התפול. הִתָּפְסוֹל וְכֵן כָּל פִּי לְחַיּוֹת נִבֵּל (בְּרֵאשִׁית כ"ה): פח. לְשׁוֹן מַכְמָן: (ו) אם יתקע. הַשֵּׁם יִתְקַע וְתַחְמֹק ה"ל הַתְּיָמִי וְכֵן שָׁם מַלְמְדוֹ יַעְמֹד בְּמִקְוֹמָם מִפְּאֹדוֹ וִיבִישׁ בְּשֵׁם לְעִכּוּב טֶרֶף כִּלְשׁוֹנוֹ: הוֹתֵן. וְכִי הַכְּפִיר יַשְׁמִיעַ קוֹל בְּמָקוֹם מְמֻשָּׁשׁ שֶׁם לֹא טָרַף וְכִי לֹא יָגִיל יִשְׁמַח וְלֹא כְּצָעֲדֵינוּ לֹא לְגַד: (ה) התפול. וְכִי תִּפֹּל לְצוֹד עַל הַפַּח הַכְּמוּסָה בְּתֹךְ וְלֹא תַּעֲלֶה בְּלֹא מְקוֹם לְהַלְכֹּד בָּהּ וְכִי לְמַטָּה מִמְּקוֹמָהּ הַיְנַעֲלֶה

אֲדֹנָי יֱהוִה דָּבָר כִּי אִם־גָּלָה סוֹדוֹ אֶל־עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים: ח אַרְיֵה
שָׁאָג מִי לֹא יִירָא אֲדֹנָי יֱהוִה דִּבֶּר מִי לֹא יִנָּבֵא: ט הַשְׁמִיעוּ עַל־
אַרְמְנוֹת בְּאַשְׁדּוֹד וְעַל־אַרְמְנוֹת בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְאִמְרוּ הֵאָסְפוּ
עַל־הָרֵי שֹׁמְרוֹן וּרְאוּ מְהוּמֹת רַבּוֹת בְּתוֹכָהּ וַעֲשֻׁקִים בְּקִרְבָּהּ:
י וְלֹא־יָדְעוּ נְאֻם־יְהוָה הָאֹצְרִים חָמָס וָשֹׁד
בְּאַרְמְנוֹתֵיהֶם: יא לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה צַר וּסְבִיב הָאָרֶץ
וְהוֹרִיד מִמֵּךְ עֻזֵּךְ וְנָבְזּוּ אַרְמְנוֹתָיִךְ: יב כֹּה אָמַר יְהוָה כַּאֲשֶׁר
יַצִּיל הָרֹעֶה מִפִּי הָאַרְיֵה שְׁתֵּי כְרָעַיִם אוֹ בִדְלֹ־אֹזֶן כֵּן יִנָּצְלוּ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל הַיֹּשְׁבִים בְּשֹׁמְרוֹן בְּפֵאַת מִטָּה וּבְדַמֶּשֶׂק עָרֶשׂ: יג שִׁמְעוּ

*קמץ בלא אס"ף *בנ"א הה' בחולם *בנ"א האוצרים מלא

תרגום

פְּרַהֲמִין דְּמִתְעַבְּדִין מִן קֳדָם יְיָ אֱלָהִים אֱלָהֵן גְּלָא רָזֵיהּ לְעַבְדּוֹהִי נְבִיָּא: ח אַרְיָא נְהִים מַן לָא
יְדַחֵל יְיָ אֱלָהִים מַלֵּל מַן לָא יְקַבֵּל נְבִיאָתָא: ט בַּסְּרוּ עַל בִּרְנֵית בְּאַשְׁדּוֹד וְעַל בִּרְנֵית בְּאַרְעָא
דְּמִצְרַיִם וְאֵמְרוּ אִתְכַּנְּשׁוּ עַל טוּרֵי שׁוֹמְרוֹן וַחֲזוֹ שְׁגִושָׁיָא סַגִּיאָן בְּגַוָּהּ וַאֲנוּסִין בְּגַוָּהּ: י וְלָא
יְדָעִין לְמֶעְבַּד אוֹרַיְתָא אֲמַר יְיָ דִּי מָלְּנִין אוֹצָרַיָּהּ חֲטוֹף וּבָזָא בְּבַרְנַשְׁתְּהוֹן: יא בְּכֵן בִּדְנָן אֲמַר
יְיָ אֱלָהִים עָקָא תַּקִּיפָא לְאַרְעָא וְיִתְבַּטֵּל מִנָּיךְ תּוֹקְפָיךְ וְיִתְבַּזּוּן בִּרְנָיָתָיִךְ: יב כִּדְנָן אֲמַר יְיָ כְּמָא
דְּמַשֵּׁיזִב רָעְיָא מִפּוּמָא דְּאַרְיָא תַּרְתֵּין כְּרָעִין אוֹ חִסְחוּם דְּאוּדָן כֵּן יִשְׁתֵּזְבוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דְּיָתְבִין
בְּשֹׁמְרוֹן בְּתִקּוּף שׁוּלְטָן וְעַל דְּמַשֶּׂק רְחִיצִין: יג קַבִּילוּ וְאַסְהִידוּ בְּבֵית יַעֲקֹב אֲמַר יְיָ אֱלָהִים

רש"י

ה' וגו'. כי אם גלה סודו לומר סוד לא עבדיו הנביאים: (ח) אריה שאג מי לא יירא. כך הקב"ה דבר אל הנביאים להכניא מי לא ינבא: (ט) השמיעו. אתה בני פלשתים ובני מצרים הכריזו זאת ואמרו בארמונותיכם שומעים על סרי שומרון לרחוק מעל הסרים בתוך העיר אם דרכם הרעה: (י) נכחה. יסרס: חמס ושד. נמצאו על סרי שומרון לרחוק מעל הסרים בתוך העיר אם דרכם הרעה: (יא) צר וסביב הארץ. הלך מוכן לבוא וסביב לחרך הזאת יבוא: (יב) כאשר יציל הרועה. דבר מועט: בדל אזן. חסחום לחוטמת: כן ינצלו בני ישראל. מהו מעט: בפאת מטה ובדמשק ערש. תרגם יונתן בתקוף שולטן ועל דמשק רחיצין ואומר אני שפחרון התרגום לפי שבימי יהואחז כתיב כי לפלש מלך ארם (מלכים ב' י"ג) וירבעם בן נמו הושיעם במלחמת שנאמר הוא הסיב את גבול ישראל וגו' ולא דבר ה' למחות את סם ישראל מתחת השמים ויושיעם ביד ירבעם בן יואש (שם י"ל) וזהו בפאת מטה פעת הבית

מצודת דוד

קודו בתחלה אל הנביאים: (ח) אריה שאג. כ"ל והלא הנביאים גדולי מתנבאים הדבר אל העם ואיכם מבאים הנבואה כי כמו שאם ישמע אליהם לא ינצל מי שלא ייראו מקול שמאנו כן אם ה' ידבר מה אל הנביאים לא ינבא מי שלא ינבא כ"כ כל דבר הבא נשמע וגיד הנגיד עד לא בא ג"כ אין זה מקבה כ"ל בהבנתה ומוסב לתחלה הענין שמור על כן לתקוד עליכם וגו' לשלם גמול כי הוליל והכל בהבנתה יש גמול על המעשה:

(ט) השמיעו. אתה בני לשדוד השמיעו ככה בלחמנותיכם: האספו. נלקח למלחמה בעזרת אחוד: וראו. כ"ל אל תילחו מהם כי אלחי אמונה הוא המייה עלחמה אין בחקיו ועוסק רב אלחו בקרבה ואלקי לבם ובקל יהיו נאספים ביד האויב: (י) ולא ידעו. כ"ל גם אלחי אבל אינם יודעים לעשות נכוחה וא"כ ואלחי לא יעזבם ה': האוצרים. אשלו אבל הוא"ל' נוהגים ואלחי' בארמנותיהם ולאומר אלחי גזלו לנוכך הקבוק למלחות נשבה לא היה הדבר כי בהכלים לבל הם יגזלו ואלחי נוכך והכלים:

(יא) צר וסביב הארץ. כ"ל הלך יבוא עליך ובביב אלחך יחנה לבל מוכל לאלחם: והוריד. יפיל ממך הזקך ואלחמנותיך יהיה נבוזים מן הלך הבא: (יב) כאשר יציל הרועה. דלך הרועה בשאלחי' עוקף אם מן הבאך הוא מהזיר לאליל מה להציל אלחים לאליה לבעליו שאלחי עבדו ושהוא לא נגנו ולאח"ז ומצילים כי לא הילילו לעד ולא לאחלה: כן ינצלו. כ"ל כמו שאין מועלת בעלם הדבר שאליל הרועה מן האלי' כן לא יהיה מועלת לאומן הבאלחים בשומרון כי קל יבאלו האולים הבובים בפאת המטה ובעבר האחוק ממשק המולה: (יג) שמעו. אתה הנביאים שמעו דברי והתנו בנים יעקב:

מצודת ציון

הניה: (ט) ועשוקים. עשקים מיד העושקים: (י) נכחה. דבר יפר ולאו כמו הולך נכומו (יבמיה י"ז): האוצרים. מלשון אוצר כ"ל עומנים: (יא) צר. לוחץ: עוך. חזקך: וגבזו. מלשון בזה ושלל: (יב) בדל אזן. ר"י מקומו והוא הקצה שבאוזן ואין לו דמיון: בפאת. ענין ענף ולד: ובדמשק ערש. עכס הוא מעה כמו ערשו עכס בגזל (דבריס ג') ויקר' מעה החולה ממקס עכס

וְהַעִידוּ בְּבֵית־יַעֲקֹב נְאֻם־אֲדֹנָי יֱהוִה אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת׃ יד כִּי בְיוֹם
פָּקְדִי פִשְׁעֵי־יִשְׂרָאֵל עָלָיו וּפָקַדְתִּי עַל־מִזְבְּחוֹת בֵּית־אֵל וְנִגְדְּעוּ
קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ וְנָפְלוּ לָאָרֶץ׃ טו וְהִכֵּיתִי בֵּית הַחֹרֶף עַל־בֵּית
הַקָּיִץ וְאָבְדוּ בָתֵּי הַשֵּׁן וְסָפוּ בָתִּים רַבִּים נְאֻם־יְהוָה׃

ד א שִׁמְעוּ הַדָּבָר הַזֶּה פָּרוֹת הַבָּשָׁן אֲשֶׁר בְּהַר שֹׁמְרוֹן הָעֹשְׁקוֹת
דַּלִּים הָרֹצְצוֹת אֶבְיוֹנִים הָאֹמְרוֹת לַאֲדֹנֵיהֶם הָבִיאָה וְנִשְׁתֶּה׃
ב נִשְׁבַּע אֲדֹנָי יֱהוִה בְּקָדְשׁוֹ כִּי הִנֵּה יָמִים בָּאִים עֲלֵיכֶם וְנִשָּׂא

תרגום

אֱלָהֵי צְבָאוֹת׃ יד אֲרֵי בְיוֹם אַסְעָרוּתִי חוֹבֵי יִשְׂרָאֵל עֲלוֹהִי וְאַסְעַר עַל דְּפָלְחִין לָאֱגוֹרָיָא
בְּבֵית אֵל וְיִתְקַטְּפָן קַרְנָת אֱגוֹרָא וְיִפְלוֹן לְאַרְעָא׃ טו וְאֶמְחֵי בֵּית סְתָוָא עַל בֵּית קַיְטָא וַיְבַדְּנוּן
בָּתִּין דְּמִבְשְׂשִׁין בְּשֶׁן דְּפִיל וְסִיפִין בָּתִּין סַגִּיאִין אֲמַר יְיָ׃

ד א בַּהֲגִילוּ פַּהֲנָמָא דַּיָּנֵי עַתִּירֵי נִכְסָיָא דִּשְׁמְרוֹן דְּעָשְׁקִין מִסְכֵּנַיָּא וְאָנְסִין חַשִּׁיכַיָּא
דְּאָמְרִין לְרִבּוֹנֵיהוֹן אַשְׁלְטוּנָא וְנִבְז׃ ב קַיֵּם יְיָ אֱלָהִים בְּמֵימְרֵיהּ בְּקוּדְשֵׁיהּ אֲרֵי הָא יוֹמָיָא

רש"י

סיף חזקו על כיח לכן תרגם בהקוף סולטן על ירבעם ועמוס נתנבא בימי ירבעם ועוד ניבא שסופן להסגיר על מלכי ארם וכן עמו בימי פקח בן רמליהו שנתחבר עם רצין וזהו ובדמשק ערש עיקר מנוחתם ומבטחתם חסי על דמשק ורכוחיהו אמרו בסדר עולם ר' יהושע הלוי אומר משום ר' יוסטא הלוי עשרה הסבטים שנמנו על חזקיהו מלך יהודה ועל יהודה ופלטו עמהם. בפלס מטה. מלמד שלא נסתייר ממס שלא לחל משמנה שבסס ומאר ערש היכן הוא בדמשק לקייס מה שנאמר (לקמן ה') ודגליהי לחכם מהלאה לדמשק ושמעתי משמו של רבי מנחם ז"ל שהיה מפרש זה לחל משמנה שלא נאמר פלס בפלס אלא במקומה בשתה משתי רוחו' של פלס והיה שתיים של מטה שהרי חרבע פלוס ים ושתי רוחות לפלס ל"ש מאלתי בדברי ר' מאיר ז"ל בפלס מטה בעון לחזיק בן לחאב שבלה לדרום בבעל זבוב הלהי עקרון הס לחיים מהלי זה (מ"ב ה') ובדמשק ערש בן הדד מלך ארם שלח לדרום בהלהי ישראל (שם ח'): (טו) **בית החרף על בית הקיץ.** מחוך שהיו מעוגנים היו בוזים לסס העשירים שהי בחיס לחל להחורף ולחמ לקיץ: **בתי השן.** למכבסין כמן דפילה:

ד (א) **פרות הבשן.** כפי הפרוס והסגנים ויונתן תרגם עתידי נכסיה: (ב) **ונשא אתכם בצנות.** ויטלון

מצודת ציון

כי כולם ומקח ונכיחו ומן הזיעה וכן העיר דמשק נקראת כאן הכתוב על כי הוא כולל ומקח ממכרים ולמגני מיס ועמ כי היה בבי"ן בעמלית: (ג) **והעידו.** ענין ההעלאה כי ע"פ רוב מהכין בעדים בבל יכתבו בלמ"ה: (ד) **בפקדי.** ענין זכרון: **ופקדתי.** ענין הבנאה כמו בקדו בנ ובלו (ב"מ י"ד): **ונגדעו** ענין בריתה כמו ותבריהם מגדעון (שופטים ו'): **קרנות.** הם הבליטות היולאות בצין קבסים: (טו) **על בית.** עם בית: **השן.** בן הפיל: **וספו.** ענין כלין כמו ספתה בהמות (ירמיה י"ב):

ד (א) **הבשן.** הוא מקום מובצה שמן כמ"ש ובעה הכרמל ובמדבר (שם כ'): **העשקות.** מלבון עושק ונזלה: **הרצצות.** ענין שבירה כמו קנה רצוץ (ישעיה מ"ב): **לאדניהם.** כ"ל לבעליהן: (ב) **ונשא.** ונלבון מנא ובמל:

ונשא אתכם. הלוג יפת ויניח לחכם בלניות קטנות עשויות בחמונת לנה והלכך להוליך בהן הבשמות ולא כסיס מבוזדות

מצודת דוד

(יד) **כי ביום פקדי.** כ"ל והו דבכי לחבר ביום שחזכור בפשעי. יבבחל עליו לבלם לו הנגוע לו לבניח על המזבחות העומדות בבית חל לבבות קבוחתם ויבבו על בני החרך: (טו) **בית החרף.** להחענה היו עושים בית מיוחד לחוף והיה בחוב עץ הקיבוה ומבבית הבוה ובית מיוחד לקיץ בעקום בחוב הבוה ולחמ היכה זה עם זה כ"ל בית חבבנו ויבבנו:

ד (א) **פרות הבשן.** הם נבי הבריס ועל כי היו מתענגות ובחמות ומוב כל המזיבם לה בבהמות הטובות בבן מובצה בבן הבם בחמות בבשן: **העשקות דלים וגו'.** ומחזק ומבבם בחין עושקות בידיהן בך הן ההוחכות לבעליהן הבילה יין ובחתה ועבי בחין להם ומוב להבית עושקים הדלי' חבוכי הבא ולם יעמדו מגדם רוצלי' לחוחם בבדוי ומלקות ח"כ העושק והבילה בלה ע"י הבריס וכלולו יעשום הם: (ב) **בקדשו.** בקדושתו:

אֶתְכֶם בְּצִנּוֹת וְאַחֲרִיתְכֶן בְּסִירוֹת דּוּגָה: ג וּפְרָצִים תֵּצֶאנָה אִשָּׁה
נֶגְדָּהּ וְהִשְׁלַכְתֶּנָה הַהַרְמוֹנָה נְאֻם־יְהוָה: ד בֹּאוּ בֵית־אֵל וּפִשְׁעוּ
הַגִּלְגָּל הַרְבּוּ לְפְשֹׁעַ וְהָבִיאוּ לַבֹּקֶר זִבְחֵיכֶם לִשְׁלֹשֶׁת יָמִים
מַעְשְׂרֹתֵיכֶם: ה וְקַטֵּר מֵחָמֵץ תּוֹדָה וְקִרְאוּ נְדָבוֹת הַשְׁמִיעוּ כִּי
כֵן אֲהַבְתֶּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה: ו וְגַם אֲנִי נָתַתִּי לָכֶם
נְקִיּוֹן שִׁנַּיִם בְּכָל־עָרֵיכֶם וְחֶסֶר לֶחֶם בְּכָל מְקוֹמֹתֵיכֶם וְלֹא־שַׁבְתֶּם

ת"א ולמכיתכן. בתלת ע"ב:

תרגום

אָתָן עֲלֵיכוֹן וְטַלְיָן יַתְכוֹן עַמְמַיָּא עַל תְּרֵיסְהוֹן וּבָתַרְיָתְכוֹן בְּדוּגִית צַיָּדִין: ג וְתִתְרְעִין עֲלֵיכוֹן שׁוּרָא
וַיִפְקוּן יַתְכוֹן בְּנִישִׁין גְּבַר לְקִבְלֵיהּ וְיִגְלוֹן יַתְהוֹן לְהַלָּאָה מִן מֵדְרֵי הַרְמֵנֵי אֲמַר יְיָ: ד אֲתוֹ לְבֵית
אֵל וּמְרַדוּ בְּגִלְגָּלָא אַסְגִּיאוּ לְמֶחֱטֵי וּמֵיתָן לְצַפְרָא דְּבַחֵיכוֹן לְתַלָתָא יוֹמִין מַעֲשַׂרְתְּכוֹן: ה וּמְגַבְּנִן
מִן אוֹגֶם תּוֹדְתָא וּמֵימְרִין לֵיהּ בְּזִמֶר וְאָמְרִין דִּין לְרַעֲוָא אֲרֵי כֵן רְחֵמְתּוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל אֲמַר יְיָ
אֱלָהִים: ו וְאַף אֲנָא יְהֵבִית לְכוֹן אַקְהָוַת שִׁנִּין בְּכָל כַּרְוֵיכוֹן וַהֲסֵרוּת מָזוֹן בְּכֹל אַתְרֵיכוֹן וְלָא תְבְתִּין

רש"י

יתכון עמעים על תריסהון: **ואחריתכן בסירות דוגה.** ובמכתן בדוגית ליידין היא ספינה קטנה של ליידי דגים ולפי שקטנה היא קורעת לה בלבון מפנה לוגית בצבא בחרטה: **ואחריתכן.** פירש לוגם בן לברש מלינו זרעו של מלך נקרחים לחריטו כמו ובעמדו מסבר מלכותו ותחך לו' רוכות מסמים ולא לחריטו (דניאל י"ח) כלומר ולא ינית מלכותו לבניו: (ג) **ופרצים תצאנה אשה נגדה.** ובפרלי סחומה תלמה סם לנום: **אשה נגדה.** בפרלה שחמלה נגדה כמו ויעלו כל העם איש נגדו (יהושע ו') שירבו פרלות בחומה ולא יהיו לריכות לבקע פתחים: **והשלכתנה ההרמונה.** והסלכתן מעליכן הגזוח והסרה שטעלתן ולבן מדעני הוא בגמר' (ב"מ פ"ב) הרמנה למלכה הוא לווי המלך ו"ח ויגלון יחבון להלאה מן טורי חרמיני הם הרי חשך לבון חרס ותרבה: (ד) **באו בית אל וגו'.** כלומר הלומר לבן בליעל עשה עד שתמלא סמלך: **והביאו לבקר זבחיכם.** זאת לומרים לסם כומרי הבעל ע"ז ותרגום היא ולימה מהמרת עליכם סמורה לחרה (שמו' כ"ג) לא ילין וגו' עד בקר אבל לע"ז והביאו לבקר חורה לחרה בקדשים קלים ביום זבחכם יהבל וממחרת (ויקרא י"ט) ו"ח לב' ימים מעבר בשחכם הורה לחרה שלור וגו' לא תקטירו (שם ב') ו"ח וקטר מחמץ חולה מורה לחרה לא תחחר לשלמו (לברים כ"ג) ו"ח יקרלו נדבות השמיעו הזכירו כל מי שתתנדב ובכה יהן על לבו ויזכור ו"ח וקטר מהמץ מן לוגם כמו אשרו חמוץ (יסעיה ח') מכף מעול וחומץ (תהלים ע"ח): (ה) **וקראו נדבות השמיעו.** בקול זמר ולמרו שקרבן זה מרולה ומקובל כמלבה כן ת"י: (ו) **נקיון שנים.**

מצודת דוד

ואחריתכן. בליכן ובטוחיכן יהיו בקניות העשויות בחמוכת קלבה שחניחים בהן בדגים ולינן עשויות לטולך בהן לחניס והלויב לא יחום עליהם ויניחם בהם: (ג) **ופרצים תצאנה.** כלומר יטופו לחלב בפנס של החמון שחמץ למוחם העיר להשגיב בחעוז החמון הזה חלחה מן העיר בדרך שלני החומה הידועות להן כי לא יוכלו ללכת דרך הפעלים כי הלויב יחמור מול הפעלים ויפגום בלחמן ולכן חלחה דרך הפלוגה: **אשה נגדה.** כ"ח חלח בפעלה שחמלח חחלה לפניה: **והשלכתנה ההרמונה.** חהיינה כדוגמה וכשלכום של החמון להפצך שמה: (ד) **באו בית אל.** הוח דרך נשוב כלומר לבן בליעל עשה כחפלך ושכלה מה יקרה לך בחחרים הימים ודומה לו חתם בחור בילחוך וגו' ולחכיו נחמר ונע כי של כל חלה יניליך חלהים חמפעש (קהלת י"ח): **ופשעו.** להקניל שם של הענל: הגלגל. מוסב על זלו לומר זלו לנגלל ושם הכינו לבשוע כי הזכיחה שמה של הע"וס הוח עון גדול וכל לבעלי המקום לפי שהם עתד המובח שחחלה וכן נלמר כל העשה בגלגל (הושע ט'): **והביאו לבקר.** בכל בוקר הקדימו להניח שם זבחיהם. בכל בלות ג' ימים הניחו שמה מעשרותיכם וכדרך שלומה ההומה להניח ליומלים מקום המקדש מ"ש כי תכלה לעשר וגו' שנמה הכלישים וגומר ולחמרה לבני ה' וגומר (דברים י"ו) הנה לחם הניחום לבית של הגלגל מקום הענל והפסל: (ה) **וקטר מחמץ תודה.** הקטירו לחתי תודה מן לסם החמץ שבחן כי כן היה דרכם של הגל החוכה לא לוכה להקטיר מלחתי החוכה ומכ"ם לחם החמץ נקטר בל בפ"ח מ"ם כי כל שלור וכל דבש לא תקטירו וגו' (ויקרא ב'): **וקראו נדבות השמיעו.** הכריזו להניח שמה נדבות והשמיעו בניכם: **כי כן אהבתם.** זה יפרש חמכיו לומר לא שחי מלה לחכם לעשות כן שמחת של חתרי המה כי כן להנחם ולכן לחי לומר עשו כחשר להנחם ושלחו מה יקרה לחכם: (ו) **וגם אני.** חבל גם לחי שלחתי מדה במדה לפי שחעשתם מחזחתי בשר קלבנות ומכוחם וכחה מחזחי נקי חין עולה וחין מנחה כן חכני החקניתי לכם בכל עריכם הבשר והלחם בחוסן. פירוש לכם נקיון בניס מהבשר כי דרך הבשר ליכנס בין הבניס בעת החכילה ומ"ם הבשר עודנו בין שיניהם (במדבר י"ב) ובשעת הבשר הבניס נקיים וכן היו חכיכי לחם כי הלויב לו בחכלם שה בשנה ובכל חבוחות הבדה ובגל לחם המקנה: **ולא שבתם עדי.** עם כל זה לא לקחתם מוסר

עָדֵי נְאֻם־יְהוָה׃׃ ו וְגַם אָנֹכִי מָנַעְתִּי מִכֶּם אֶת־הַגֶּשֶׁם בְּעוֹד
שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים לַקָּצִיר וְהִמְטַרְתִּי עַל־עִיר אֶחָת וְעַל־עִיר אַחַת
לֹא אַמְטִיר חֶלְקָה אַחַת תִּמָּטֵר וְחֶלְקָה אֲשֶׁר־לֹא־תַמְטִיר עָלֶיהָ
תִּיבָשׁ׃ ז וְנָעוּ שְׁתַּיִם שָׁלֹשׁ עָרִים אֶל־עִיר אַחַת לִשְׁתּוֹת מַיִם
וְלֹא יִשְׂבָּעוּ וְלֹא־שַׁבְתֶּם עָדַי נְאֻם־יְהוָה׃ ח הִכֵּיתִי אֶתְכֶם
בַּשְׁדָּפוֹן וּבִירָקוֹן הַרְבּוֹת גַּנּוֹתֵיכֶם וְכַרְמֵיכֶם וּתְאֵנֵיכֶם וְזֵיתֵיכֶם
יֹאכַל הַגָּזָם וְלֹא־שַׁבְתֶּם עָדַי נְאֻם־יְהוָה׃ ט שִׁלַּחְתִּי בָכֶם דֶּבֶר
בְּדֶרֶךְ מִצְרַיִם הָרַגְתִּי בַחֶרֶב בַּחֻרֵיכֶם עִם שִׁבְיִ סוּסֵיכֶם וָאַעֲלֶה
בְּאַשׁ מַחֲנֵיכֶם וּבְאַפְּכֶם וְלֹא־שַׁבְתֶּם עָדַי נְאֻם־יְהוָה׃ י הָפַכְתִּי
בָכֶם כְּמַהְפֵּכַת אֱלֹהִים אֶת־סְדֹם וְאֶת־עֲמֹרָה וַתִּהְיוּ כְּאוּד מֻצָּל

ת"א וגם לנכי. מעניתי ו': והמטרתי על. קנהדרין י"ז: הכיתי לתכם. שבת ל"ו: *נ"א המתג תחת הו' *נ"א שלוש

תרגום

לְפוֹלְחָנִי אֲמַר יְיָ׃ ז וְאַף אֲנָא מְמַנַּעִית מִנְּכוֹן יַת מְטָרָא בְּסוֹף תְּלָתָא יַרְחִין לְזִמְנָא חַצְדָא וְאַחֵית
מְטָרָא עַל קִרְתָּא חֲדָא וְעַל קִרְתָּא לָא אַחֵית מְטָרָא אַחְסַנְתָּא חֲדָא יְהוֹת מְטָרָא
וְאַחְסַנְתָּא דְּלָא יְהוֹת עֲלַהּ מְטָרָא תִּיבָשׁ׃ ח וְיִשְׁתַּלְהוֹן תַּרְתֵּין תְּלָת קִרְוִין לְקִרְתָּא חֲדָא
לְמִשְׁתֵּי מַיָּא וְלָא יִסְבְּעוּן וְלָא תַבְתּוּן לְפוֹלְחָנִי אֲמַר יְיָ׃ ט מְחֵיתִי יַתְכוֹן בְּשִׁדְפָנָא וּבְיַרְקָנָא סַגִּיוּת
גִּנְּיכוֹן וְכַרְמֵיכוֹן וְתֵינֵיכוֹן וְזֵיתֵיכוֹן אָכְלָא גַּחֲלָא וְלָא תַבְתּוּן לְפוֹלְחָנִי אֲמַר יְיָ׃ י שְׁלַחִית בְּכוֹן
מוֹתָא כַּד בְּאוֹרַח מִצְרַיִם קְטֶלִית בְּחַרְבָּא עוֹלֵימֵיכוֹן עִם שִׁבְיִ סוּסְוָתְכוֹן וְאַסְקֵית דְּרוּת מַשְׁרְיָתְכוֹן
יְבָאפֵּכוֹן וְלָא תַבְתּוּן לְפוֹלְחָנִי אֲמַר יְיָ׃ יא רָחִיק מֵימְרִי יַתְכוֹן כְּמָא דְרָחִיק יְיָ יַת סְדוֹם וְיַת

רש"י

מקסיות שניים. ל"ק נקיון שניים. זהו חוסר מכילת בשר שהוא נכנס בין השניים כמ' דלמא למתר שבשר עומד בין שניהם (במדבר י"ח): (ז) **בעוד שלשה חדשים לקציר.** עד הקציר כלומר ג' חדשים לפני הקציר: **חלקה.** בקעת שדה קמפניי"ה בלע"ז: **תמטיר.** הסה מקום מטר (תענית כ') אמר מר שחשין לקללה זו תרקב וזו תיבש: **והלקה אשר לא תמטיר עליה.** לפ הרשה ממטרת לה עלמה: (ט) **הרבות גנותיכם.** שלחם עוסקים לסרבות גנותיכם: **יאכל הגזם.** לכל הגזם: (י) **בדרך מצרים.** בדרך שהלחתי עליכם במדבר בלחקבם ממני: **עם שבי סוסיכם.** שיהרגו גם הסוסים: **ואעלה באש מחניכם.** ריח פגריכם מבאים ובאחבם העליתי לומו: (יא) **כאוד.** טובון"ן בלע"ז כלומר שחורים וחשוכים וקולרים:

מצודת ציון

מנשון נקי: **עדי.** לשי כמו חגע עדיך (לעיל ד): (ז) **הלקה.** כן יקרא הבדה כמו כחלה לת החלק (לקמן ז'): (ה) **ונעו.** מלשון ממעה והנדה: (ט) **בשדפון.** הוא לקוח מזרע שנשלים ע"י הרוח: **ובירקון.** נעשוי מכנים היובש בהשדים הנשלים למלחה יכוח ונשקדים כמו יכבה ונומר ונשדפון וניקרון (דברים כ"ח): **הרבות.** מלשון רבוי: **גנותיכם.** מלשון גן: **הגזם.** מין לחבה: (י) **עם שבי.** כמו ושבי וכן עם יפה עיניים (ס"ל ל"ו): **באש.** ענין קרמון: **מחניכם.** חפוכת לחשים קרויה מחנה: **ובאפכם.** מלשון לף ומוסף: (יא) **כאוד.**

מצודת דוד

ולא שבתם אלי: (ז) **וגם אנכי מנעתי מכם** וגו'. ועוד גם זאת עשיתי לכי שמנעתי מכם לת הגשם כשהיה עוד שלשה חדשים לזמן הקציר וזה הטובה כנ על הגשמים: **והמטרתי.** ולמטן לא יאמרו שנתקבה קבה לשמה שתיכה נשומה לכן המעטתי על עיר אחת ועל עיר אחת המטוכה לה לא המעטתי למען דעת שבא בהשגחה: **חלקה.** ומפילנו נעיר שידה המער לא ירדה כבל המקוומות לפל חלקה לחת לבד היתה מעטת ויחלקה שחלקה לא תבר לא ממעיר העב עליה היתה יבשה וכיוצות החלקה שחלקה לא הועיל לה להפילה מן היבשות לדעת שבא בהשגחה: (ח) **ונעו.** לנשים ממשים לו משלש עכי שלש יכל בהגשם היו נעים לבבם אל עיר אחת שבשגשם יכד בה למלוא שם מים לשתו ולא היו שבעים מן השתיה כי מעט מים מלאו בה ולא היה בו די לכוות הלמלון: **ולא שבתם.** עכ"ז לא לקחתם מוסר ולא שבתם אלי: (ט) **הרבות.** מכניה פרי גומיכם וגו' אכל החסכה ולא קבלתם הגלה ומיכניה הציוכה: (י) **בדרך מצרים.** כשהלכו במוכיכם בוכני סוסים לברח מלפיי לשנוי בך שם יש הכנה מגולה הנה בדרך מהלכם שלחתי בהם הדבר וקלתם מהכנו בחנב הלקטים ושנו הסוסים: **ואעלה באש מחניכם.** לחני המחנה שיהו מלויים שמוכי בדבר ונהלנו בחנב היו מוהלכים ע"פ הכתה ועלה מהם קטרון כך והקטרון עלה בחפכם כי כשהלכו שוב למלים לשוב בך עכנו דרך עליכם ועלה הקטרון בחפכם: (יא) **הפכתי בכם.** כ"ל גזרתי להעך בחפכם כדרך שהפכתי בסדום ועמורה וילמר על גלות לחן בשלני ניעי פקח כמ"ש (במ"ב ע"ו). ועל גלות עבר היכרו ניעי הוסב בן חלה בחחלת מלכותו כמ"ש בס"ע: **ותהיו.** לחם בני עומכון לבד חשלמו כחלד המוחל מן השבעה:

מִשְׁרָפָה וְלֹא־שַׁבְתֶּם עָדַי נְאֻם־יְהוָה: י לָכֵן כֹּה אֶעֱשֶׂה־לְּךָ
יִשְׂרָאֵל עֵקֶב כִּי־זֹאת אֶעֱשֶׂה־לָּךְ הָכֵן לִקְרַאת־אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל:
יא כִּי הִנֵּה יוֹצֵר הָרִים וּבֹרֵא רוּחַ וּמַגִּיד לָאָדָם מַה־שֵּׁחוֹ עֹשֵׂה
שַׁחַר עֵיפָה וְדֹרֵךְ עַל־בָּמֳתֵי אֶרֶץ יְהוָה אֱלֹהֵי־צְבָאוֹת שְׁמוֹ:
ה א שִׁמְעוּ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹשֵׂא עֲלֵיכֶם קִינָה בֵּית
יִשְׂרָאֵל: ב נָפְלָה לֹא־תוֹסִיף קוּם בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל נִטְּשָׁה עַל־
אַדְמָתָהּ אֵין מְקִימָהּ: ג כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה הָעִיר הַיֹּצֵאת

*נ"א הכ' ברביעי *נ"א ובורא מלא

ת"א הכון לקבלת נבואה כ"ג ו"ל: כי הנה. הגיעה ה' קנסדרין ל"ע מוכין פ"ז מלה כ"ג: נפלה. נבואה ה':

תרגום

עַמּוּדָה וַחֲוִיתוֹן כְּאִיד מְשֵׁזִיב מִקּוֹדָא וְלָא תַבְתּוּן לְפוּלְחָנִי אֲמַר יְיָ: י בְּכֵן מָה אַעֲבִיד לָךְ יִשְׂרָאֵל
חֲלַף דְּלָא תַבְתְּ לְאוֹרַיְתָא דָּא אַעֲבִיד לָךְ אִתְקַשְׁטִי לְקַבָּלָא אוּלְפָן אוֹרַיְתָא דֵּאֱלָהָךְ יִשְׂרָאֵל:
יא אֲרֵי הָא מִתְגְּלֵי דְּיַצַּר טוּרַיָּא וּבָרֵא רוּחָא לְחַוָּאָה לֶאֱנָשָׁא מָה עוֹבָדוֹהִי לְאַתְקָנָאָה נְהוֹר
לְצַדְּיַקַיָּא כְּנְהוֹר צַפְרָא דַּאֲזִיל וְתַקֵּין לְאַיְתָאָה חֶשׁוֹךְ לְרַשִׁיעַיָּא לְמִתְבַּר רַשִׁיעֵי אַרְעָא יְיָ אֱלָהֵי
צְבָאוֹת שְׁמֵיהּ:
ה א קַבִּילוּ יַת פִּתְגָמָא הָדֵין דִּי אֲנָא נָטֵל עֲלֵיכוֹן אֶלֶן בֵּית יִשְׂרָאֵל: ב נְפִלַת לָא תּוֹסִיף לְמֵקָם
שַׁהֲא הָדָא כְּנִשְׁתָּא דְּיִשְׂרָאֵל אִתְרְטִישַׁת עַל אַרְעָא לֵית דִּי מְקִימָהּ: ג אֲרֵי כִּדְנָן אֲמַר יְיָ
אֱלָהִים בַּרְתָא דְּיִפְקוּן מְנָהּ אַלְפָא יִשְׁתַּאֲרִין בָּהּ מְאָה וְדִיפְקוּן מְנַהּ מְאָה יִשְׁתַּאֲרִין בָּהּ עַד עַסְרָא

רש"י

(יב) **לכן.** יען אשר לא שבתם עלי: **זאת אעשה לך.** ככל הרעות הללו: **עקב.** כי אתה שומע מפי נביאי אשר זאת אעשה לך: **הכון לקראת.** לשוב מרשעתך: (יג) **מה שחו.** כל מעשיו פורטין לפניו בשעת מיתתו: **עשה שחר.** לשחיקים כאור יום: **עיפה.** לשחיקים כאור יום: **דורך על במתי ארץ.** מספיל גבוסים וגבי הרוס:

ה (ב) **בתולת ישראל.** מסיגלו בימי יהושע בן נון הלא (מ"ב ט"ז) לא יעמוד עול מלך מעשרת השבטים: **נטשה על אדמתה.** כל הבר המושלך ומוטל ונפוץ על הפלס קורהו נטישה: (ג) **היוצאת אלף.** המוציאה

מצודת דוד

לא שבתם. כ"ל ידעתי שלא תקחו מוסר ולא תשובו אלי ואמר לכן עבר כדרך הנגזרה בהכד' מן המקומות כי הנגזרה בכול' אלו כבר נעשתה: (יב) **לכן.** כולהל ולא שבתם עד הנה לכן אעשה לך כה כמו שאמרתי שתפקוד בכם כמהכת וגו': **עקב.** בעבור אשר תעשה לך לא זאת האמור למעלה וידעת ס"ל מזה הכן עלמך לזה ישראל לקראת אלהיך להלחם בו לעבד את יהו ואמר כאהבל ומלעיג וכאומר קח בידעת הדבר לין בידך להיות נאמר ממנה: (יג) **כי הנה יוצר הרים.** כי הנה ה' יוצר היולי לת ההכיים והוא הנוטל לת הכוח והכל שלו ובידו יהיה מגיד לאדם מה יהי' דבוכו כי יודע הוא תעלומות לב יהיו להבין שוב האמר להיות מושך והוא דורך על במתי ארץ.

ה (ב) **נטשה על אדמתה.** מסיגלו בימי סושע בן אלה (מ"ב ט"ז) לא יעמוד עול מלך מעשרת השבטים: (ג) **היוצאת אלף.** המוציאה

מצודת ציון

היה הנץ שמנדדים גו אלף הנחלך מקנינ וכן זגנו' המודים (ישעיה ז'): **כה.** ענינו כמו כן: **עקב.** בעבור כמו עקב תשמעון (דברים ז'): **הכון.** מלשון הכנה: (יג) **שחו.** דבכו כמו לו ניח לאדץ (חיות י"ב): **שחר.** לוח הבחר: **עיפה.** ענין חושך כמו אדץ עיפתה (שם י'): **ודרך.** ע"ל דריכה ורמיסה: **במתי.** ענין נבהות וכוומות כמו ועל במותי יעמידני (תהלים י"ח): ה (א) **נשא.** ענין הרמת קול: (ב) **בתולת.** קבלה בתולה לפי שלא נכבשה עדיין ולא באה בכתוב תחב בבתולה שלא באה בכתוב נעל וכן בתולת אם ליזון (ישעיה כ"ג): **נטשה.** ענין עזיבה כמו נטשתה עמך (שם ג'):

לא שבתם. כ"ל ידעתי שלא תקחו מוסר ולא תשובו אלי ואמר כלשון עבר כדרך הנגזרה בהכד' מן המקומות כי הנגזרה בכול' אלו כבר נעשתה: (יב) **לכן.** כולהל ולא שבתם עד הנה לכן אעשה לך כה כמו שאמרתי שתפקוד בכם כמהכת וגו': **עקב.** בעבור אשר תעשה לך לא זאת האמור למעלה וידעת ס"ל מזה הכן עלמך לזה ישראל לקראת אלהיך להלחם בו לעבד את יהו ואמר כאהבל ומלעיג וכאומר קח בידעת הדבר לין בידך להיות נאמר ממנה: (יג) **כי הנה יוצר הרים.** כי הנה ה' יוצר היולי לת ההכיים והוא הנוטל לת הכוח והכל שלו ובידו יהיה מגיד לאדם מה יהי' דבוכו כי יודע הוא תעלומות לב יהיו להבין שוב האמר להיות מושך והוא דורך על במתי ארץ.

ה (ב) **נטשה על אדמתה.** כ"ל הנה שהוא כבר מושלך ומוטל בלשון מעשה ומעשה וכאומר שם כל שלא נו מי ש"כ יוכל להיות נאמר מהבעבר שהוא מיועד להבניל:

ה (א) **נשא עליכם.** מכיס קול קינה עליכם שהם בית ישראל: (ב) **נפלה.** כ"ל הנה עתה אדם ישראל נפלה בשבל המלא ולא הוקם עוד לקום לחזור לקדמותו' הלשלוב' עד שבר יגלו מאלם (שבר בגלוה העתידה ישובו גם המה כמו יהודה ובנימין ומלך אחד יהיה לכולם ויחזרו ח"ל גם הם לממלכתם הלשלוב'): **נטשה על אדמתה.** פרוש בחלה היה עתה' ואין מי מקים' כי אין הכח ביד מלכיה ושריה להקים' מעשה: (ג) **העיר היוצאת אלף.** שהיו יולדים ממנה אלף לשנה

אֶלֶף תֵּשְׂאִיר מֵאָה וְהַיּוֹצֵאת מֵאָה תַּשְׁאִיר עֲשָׂרָה לְבֵית יִשְׂרָאֵל׃
ד כִּי כֹה אָמַר יְהוָה לְבֵית יִשְׂרָאֵל דִּרְשׁוּנִי וְחְיוּ׃ ה וְאַל־תִּדְרְשׁוּ
בֵּית־אֵל וְהַגִּלְגָּל לֹא תָבֹאוּ וּבְאֵר שֶׁבַע לֹא תַעֲבֹרוּ כִּי הַגִּלְגָּל
גָּלֹה יִגְלֶה וּבֵית אֵל יִהְיֶה לְאָוֶן׃ ו דִּרְשׁוּ אֶת־יְהוָה וְחְיוּ פֶּן־יִצְלַח
בָּאֵשׁ בֵּית יוֹסֵף וְאָכְלָה וְאֵין מְכַבֶּה לְבֵית־אֵל׃ ז הַהֹפְכִים לְלַעֲנָה
מִשְׁפָּט וּצְדָקָה לָאָרֶץ הָנִיחוּ׃ ח עֹשֵׂה כִימָה וּכְסִיל וְהֹפֵךְ לַבֹּקֶר
צַלְמָוֶת וְיוֹם לַיְלָה הֶחְשִׁיךְ הַקּוֹרֵא לְמֵי־הַיָּם וַיִּשְׁפְּכֵם עַל־פְּנֵי
הָאָרֶץ יְהוָה שְׁמוֹ׃ ט הַמַּבְלִיג שֹׁד עַל־עָז וְשֹׁד עַל־מִבְצָר יָבוֹא׃

ת"א כי כה. מכות כ"ד: עושה. נכות כ"ח: המבליג. סנה ע"ו:

תרגום

לְבֵית יִשְׂרָאֵל׃ ד אֲרֵי כְדֵין אֲמַר יְיָ לְבֵית יִשְׂרָאֵל תִּבְעוּנִי דַּהֲלְתִּי וְאִתְקַיְּמוּ׃ ה וְלָא תִתְבְּעוּן לְמֵהֲךְ לְבֵית אֵל וּלְגִלְגָּלָא לָא תֵיתוּן וְלִבְאֵר שָׁבַע לָא תֶעְבְּרוּן אֲרֵי דְּ בְגִלְגָּלָא מְגָלֵא יִגְלוֹן וְדָפְלְחִין לְטַעֲוָתָא בְּבֵית אֵל יְהוֹן לְלָמְיָא׃ ו תְּבְעוּ יָת דְּהַלְתָּא דַּיְ וְאִתְקַיְּמוּ דִלְמָא כְּאֶשְׁתָּא רוּגְזֵהּ בְּבֵית יוֹסֵף וְיֵשֵׁצֵי וְלָא יְהֵי חַיִם בְּחוֹבִין דְּבֵית אֵל׃ ז דְּהַפְכִין לַגְדָּא דִינָא וְזִכְוָתָא לְאַרְעָא רַמְשָׁא׃ ח שְׁבַקוּ לְמִדְהַל מִן קֳדָם דְּעָבֵד כִּימָא וּכְסִילָא וְהָפֵךְ לְנְהוֹר קְבֵל וְיוֹמָם לְלֵילְיָא דְּאָמַר לְכַנְּשָׁא מַשְׁרְיָן סַנִיאָן כְּמֵי יַמָּא וּמְבַדַּר לְהוֹן עַל אַפֵּי אַרְעָא יְיָ שְׁמֵיהּ׃ ט דְּמַנְבַּר חַלָּשִׁין עַל תַּקִּיפִין וּבְזוֹזִין עַל בִּרְכֵי תַקִּיפִין מַיְתֵי׃

רש"י

אלף יוצא: (ד) דרשוני וחיו. עלו לרגל לפלס כדריסכם בירוסלים: (ה) ואל תדרשו בית אל וגומר ובאר שבע לא תעברו. לפי נראה כאן אל תבואו ואל תדרכו אלא תעבורו למדנו פלא פיהם סס ע"ח אלא כל זמן שהיה אחד מבני עשרת השבטים יושב לדרום ולא עבר אחד באר שבע עודנו יכול לפנות לבית המקדש לירושלים ומשעבר אחד באר שבע הוא הדרך לעגל בית אל לו לעגל שבדן וכן הוא במקום אחר הי אלמלי כן ומי דרך באר שבע (לקמן ח') ומדע שבור שכתוב בגירוש פורענות על גלגל ובית אל ולא גזר על באר שבע: הגלגל גלה יגלה. לפי שהי קללתו וכן בית אל לפי שהי עיר שבמזכח לה שמתם בית און בספר (סופטים ג'): יהיה לאון. יהיו ללמח והוא תרגום של שבל וזה דוגמת לאם גלעד הון אך הוא היו (הושע י'ב): (ו) פן יצלח כאש. פן העלם חמתו כאם לבית יוסף: בית יוסף, כמו לבית יוסף: (ז) ההפכים ללענה משפט. ואיהם זוכרין הפיכותי שאלי הופך לבקר לצמות הים שהפרוזין עתה בחשך ואלי מאיר לאם: (ה) ויום לילה החשיך. הים שהעתו עומדת לו כאור היום ואלי מחשיכה לילה: הקורא למי הים. יוחנן מירגם דאמר לכנשא משירין סגיאין כמי יתא ומבדר לחון על אפי ארעא ורבוחיו פירשו על דור אחום שהיה עליהם אף מי המבול: ה' שמו. לו הים לכם לעבוד והוא הים מגביר אחכם על פוחיכם: (ט) המבליג. כמגביר כמו והמבליגה מעט (חוש י') מבלגיותי עלי יגון (ירמיה ח'): שד. אלם שדוד והלם המגביר אלמן על הקיפין

מצודת ציון

(ה) גלה יגלה. מלשון גלוי: לאון. ענין אמל ויגיעה וכן בלעד הון (הושע י"ב): (ו) יצלח. ענין התגברות: אכלה. ותאכל: (ז) ללענה. שם עשב מר: (ח) כימה וכסיל. שמות מזלות: צלמות. הוא של מות והוא משפת הקבר: (ט) המבליג. ענין מוזג כמו ומבליגה מעט (לעיל י'): שד. ענין מכחן ומפחד כמו ושוד כי יבא (שם כ'):

מצודת דוד

לא נשלמו שם כ"ח שמא: לבית ישראל. מוסב על העיר לומר על העיר של בית ישראל היושלח לשלח וגו': (ד) דרשוני. דכמו אותי ומשלמו בחייט: (ה) בית אל. כ"ל לא תעבו שבית אל: והגלגל. של הגלגל: לא תבואו. של העכ"ט העומדים שם: ובאר שבע. לשלח שבע: לא תעברו. כי גם שם בני מזבחות לעכ"ט כמ"ש ומי דרך באר שבע (לקמן ח'): כי הגלגל. כי בשבח עבודת הגלגל גלה יגל' יסבלו מעל לאדמתו והוא

מצודת דוד

הנוסל על הלשון: ובית אל. בשבח עבודת בית של יהיה יסבלו לעמל ויגיע' וגם הוא נוסל לשון על הלשון כי בית של שהיה הכתוב לגנאי בשם לון כמ"ש ושל תעלו בית לון (הושע ל'): (ו) פן יצלח. כ"ל פן תמת כ' יללח ויתגבר על בית כאש המלאים ומגבר והולך ובוקח: בית יוסף. הוא מלכות לפלים שהם מבני יוסף: ואכלה. ומשלוח לאכי שומרון העומדים בשבל שבנים של ולא יוכלו מי מבכה השפכה כ"ל לא יוכלו לעביע ולגיל: (ז) ההפכים. אלה הם מהפלים משפע המוסד המסוד כדבם לשקר שמוסד לכם העבל המכה בלעגה: לארץ הניחו. מהפלים הלשקה עדי אלץ: (ח) עשה כימה וכסיל. מוסב למקבל שלאחי עניו שלמר לכם אם כ' והול זה העושה כימה וכסיל עם כי המה מחלפים בשעולותיהם כימה מקבל וכסיל מחמם: והופך וגו'. אם הלילות שהוא להיות בוקר ולא היום מחשיך להיו' לילה: הקורא למי הים. להשלותם בעניים ולחכ זמן שופכם כ"ם על הלשון: ה' שמו. המוכה שהוא לחון הכל: (ט) המבליג. הלא הוא מחזק שוד ומוכזן על עם עז· ושד. כ"ל וכן יעוד מוכף

שְׁנָאוּ בַשַּׁעַר מוֹכִיחַ וְדֹבֵר תָּמִים יְתָעֵבוּ: יא לָכֵן יַעַן בּוֹשַׁסְכֶּם
עַל־דָּל וּמַשְׂאַת־בַּר תִּקָּחוּ מִמֶּנּוּ בָּתֵּי גָזִית בְּנִיתֶם וְלֹא־תֵשְׁבוּ
בָּם כַּרְמֵי־חֶמֶד נְטַעְתֶּם וְלֹא תִשְׁתּוּ אֶת־יֵינָם: יב כִּי יָדַעְתִּי רַבִּים
פִּשְׁעֵיכֶם וַעֲצֻמִים חַטֹּאתֵיכֶם צֹרְרֵי צַדִּיק לֹקְחֵי כֹפֶר וְאֶבְיוֹנִים
בַּשַּׁעַר הִטּוּ: יג לָכֵן הַמַּשְׂכִּיל בָּעֵת הַהִיא יִדֹּם כִּי עֵת רָעָה הִוא:
יד דִּרְשׁוּ־טוֹב וְאַל־רָע לְמַעַן תִּחְיוּ וְיִהְיֶה־כֵּן יְהוָה אֱלֹהֵי־צְבָאוֹת
אִתְּכֶם כַּאֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם: טו שִׂנְאוּ־רָע וְאֶהֱבוּ טוֹב וְהַצִּיגוּ בַשַּׁעַר
מִשְׁפָּט אוּלַי יְחֻנֵּן יְהוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת שְׁאֵרִית יוֹסֵף: טז לָכֵן כֹּה־

ת"א שנאו כע. מניעה ל':

תרגום

טו מָנַן לְדַמְּכָה לְהוֹן בִּשְׁעָרֵי בָתֵּי דִינָא פַּתְגָמֵי אוֹרָיְתָא וְלַדְמַסְמֵל בֵּינָתָא מְעַקְּמִין: יא בְּבֵן חֲלַף
בְּמַבְזֵכוֹן מִסְכֵּנַיָּא וּמַעְטָכוֹן חֲשִׁכְיָא בָּתֵּי גְזִית בְּנִיתוּן וְלָא תֵתָבוּן בְּהוֹן כַּרְמֵי חֶמְדָּתָא נְצַבְתּוּן
וְלָא תִשְׁתּוֹתוּן יַת חַמְרֵהוֹן: יב אֲרֵי גְלֵי קֳדָמַי דְּסַגִּיאִין מֶרֳדֵכוֹן וְתַקִּיפִין חוֹבָתְכוֹן מְעִיקִין לֵיהּ לְזַכָּאָה
בְּדִיל לְמַבְּלָא מָמוֹן דִּשְׁכַר וְדִין חֲשִׁכְיָא בְּבֵית כְּנִשְׁתְּהוֹן מְמַטָּן: יג בְּבֵן מַלְבָּיָא בְּעִדָּנָא הַהִיא
מִן קֳדָם רַשְׁעָיָא שְׁתִיקִו אֲרֵי עִדַּן בִּישׁ הוּא: יד תְּבָעוּ לְאוֹטָבָא וְלָא לְאַבָּאָשָׁא בְּדִיל דְּתִתְקַיְּמוּן
וְיְהֵי כֵּן מֵימְרָא דְיָ אֱלָהִים צְבָאוֹת בְּמָא דַאֲמַרְתּוּן: טו סְנוֹ לְאַבָּאָשָׁא וְרַחֲמוּ לְאַיְטָבָא
אַתְקְנוּ בְּבֵית כְּנִישְׁתְּכוֹן דִּינָא מָאִים יִתְרַחֵם מִן קֳדָם יְיָ אֱלָהָא צְבָאוֹת עַל שְׁאָרָא דְיוֹסֵף:
טז בְּבֵן כִּדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִי צְבָאוֹת יְיָ בְּכָל רְחוֹבַיָּא מִסְפְּדָא וּבְכָל שׁוּקָא יֵימְרוּן יְוַי יְוַי וְיָעְרְעוּן

רש"י

ובזוזין על כרחי תקיפין מצליט: (י) **שנאו בשער מוכיח.** לחם לא ירצחם מפניו ומפני נביאיו ובגחלח חת סמוכיחים לחכם בשערי בתי דינח: (יא) **בושסכם.** כמו בוסססכם: **על דל.** שלחם רומסים ורופסים על דלכזו כמו בוסכו לח הלקחי (מס י"ג): **ומשאת בר תקחו.** זקיפת מלוות שמפקעתם עליהם השערים למכור לחם חבוחה ברציח כדי ליטול נחלתם נחסו לפיכך בחים וכרמים חשר בניתם ונטעתם על מוחן נחנלות לח תקיימו ביוכח: **ומשאת.** לשון מסח ממכירין עליהם: **כרמי חמד.** כרמי חמלה: (יב) **צררי צדיק.** מעיקין ליח לזכאה: **בשער הטו.** בשערי בתי דיניכם הטו מישפט לצדיקים: (יג) **המשכיל.** מי שהוח חכם יוכח בשעה הרעה ולח יכריחך לחחר מדת הדין בשרי כל הלח עשו: **כי עת רעה היא.** עת המזומנת לקבל רעתכם: (יד) **ויהי כן וגו'.** לח זכח העשו לו ניחים המקוה עמכם כלשכר מלרחם בלבבכם תחקייס לכם גדולתכם: (טו) **שארית יוסף.** כל ישרחל נקרחין על שמו לפי שכלכל לוחם:

מצודת דוד

על המצלר שלחם צועקי' בו וכלומר הוחיל וכן דכרו לח ה' וחיו: (י) **שנאו.** ומה עכ"ו שנחו בשער לח הנביח המוכיח. כ"ל לף בשער הניל במקום פכפוח המה מכלים שנחה על המוכיח: **ודבר תמים.** ומי שמלבר דברים תמימים ויכריס לומו מפעניס: (יא) **יען בישסכם.** בעבור שכמיכם כגלגים הוח על הלל וחגזלו ממנו המנחה של חבוחה שעל כרמו לזה בחי הנזיח שבניחם וכני הם שלכם ולף עכ"כ לח חשבו בם כי לסוף יקחוס וכן כרמים חמודים שנטעחם ושלכם המה ועכ"ו לח חשבו לחם לח ייכם כ"ל לסוף: (יב) **רבים פשעיכם.** לשכר פשעיכם רבים ומעלמיכם המה הזקים לחם לוכרים לח הלדיק ולוקחים כופר לבעול משוגם מיחה לח המחויב ובשער מקום המשפע מעיס דין המלוחים: (יג) **לכן.** בעבור הפשעים הללה הנה המשכיל יוום נעת בזה הפוכעניות ולף יהלהב לחכ מדת הדין כי בח כעת שיקבלו הלשכ ע' ומחללה הפלה: (יד) **דרשו טוב.** לכן דכרו לעשות טוב ולל מדכרו לעשות כע למען תשיגו לח החייס: **ויהי כן וגו'.** כ"ל כן יהיה ה' עמכם מקום בלבבכם כלשר חמרתם ומדהה בעת שקבלתם לוחו לשלוח: (טו) **שנאו רע.** דשר הכע בעיני ה' שלח ולחבו לח הטוב בעיניו ולח המשפע העמידו בשער המשפע להיות מתקיים ונעמוד על עמדו: **אולי יחנן.** כן לם תעשו **אולי יחן** ה' לח השחרית לשר יפלטו **שיוסף** וקרל לח כל יפלחל ע"ש יוסף לפי שכלכלם נמלכיס: (טז) **לכן.** כ"ל הוחיל ולח כן **משיחם**

אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת אֲדֹנָי בְּכָל־רְחֹבוֹת מִסְפֵּד וּבְכָל־חוּצוֹת
יֹאמְרוּ הוֹ־הוֹ וְקָרְאוּ אִכָּר אֶל־אֵבֶל וּמִסְפֵּד אֶל־יוֹדְעֵי נֶהִי:
יז וּבְכָל־כְּרָמִים מִסְפֵּד כִּי־אֶעְבֹר בְּקִרְבֶּךָ אָמַר יְהוָה: יח הַוּי
הַמִּתְאַוִּים אֶת־יוֹם יְהוָה לָמָּה־זֶּה לָכֶם יוֹם יְהוָה הוּא־חֹשֶׁךְ וְלֹא־
אוֹר: יט כַּאֲשֶׁר יָנוּס אִישׁ מִפְּנֵי הָאֲרִי וּפְגָעוֹ הַדֹּב וּבָא הַבַּיִת
וְסָמַךְ יָדוֹ עַל־הַקִּיר וּנְשָׁכוֹ הַנָּחָשׁ: כ הֲלֹא־חֹשֶׁךְ יוֹם יְהוָה וְלֹא־
אוֹר וְאָפֵל וְלֹא־נֹגַהּ לוֹ: כא שָׂנֵאתִי מָאַסְתִּי חַגֵּיכֶם וְלֹא אָרִיחַ
בְּעַצְרֹתֵיכֶם: כב כִּי אִם־תַּעֲלוּ־לִי עוֹלוֹת וּמִנְחֹתֵיכֶם לֹא אִרְצֶה
וְשֶׁלֶם מְרִיאֵיכֶם לֹא אַבִּיט: כג הָסֵר מֵעָלַי הֲמוֹן שִׁירֶיךָ וְזִמְרַת
נְבָלֶיךָ לֹא אֶשְׁמָע: כד וְיִגַּל כַּמַּיִם מִשְׁפָּט וּצְדָקָה כְּנַחַל אֵיתָן:

ת"א הוי. קינהדין ל"מ: כאכר יגוע. שם:

תרגום

אִכָּר לְאֵבֶל וְעָבִיד מִסְפְּדָא לְדַיְּדֵעֵי אֲלָא: יז וּבְכָל כַּרְמָא מִסְפְּדָא אֲרֵי אֶתְגְּלִי לְמֶעְבַּד פּוּרְעָנוּת
דִּין בְּגַוָּךְ אֲמַר יְיָ: יח וַי לְמִתְרַחֲמִין לְיוֹמָא דַּעֲתִיד לְמֵיתֵי מִן קֳדָם יְיָ לְמָא דֵּין לְכוֹן יוֹמָא דַּעֲתִיד
לְמֵיתֵי מִן קֳדָם יְיָ הוּא חֲשׁוֹךְ וְלָא נְהוֹר: יט כְּמָא דִּי יַעֲרוֹק גַּבְרָא מִן קֳדָם אַרְיָא וְיַעֲרְעִינֵיהּ דָּבָּא
וְיֵיעוֹל לְבֵיתָא וְיִסְמוֹךְ יְדֵיהּ עַל כָּתְלָא וְיִכְתְּנִיהּ חִוְיָא: כ הֲלָא חֲשׁוֹךְ יוֹמָא דַּעֲתִיד לְמֵיתֵי מִן
קֳדָם יְיָ וְלָא נְהוֹר וְקַבֵּל וְלָא זְהוֹר לֵיהּ: כא סְנֵיתִי רְחֵיקֵת חַגֵּיכוֹן וְלָא אֲקַבֵּל בְּרַעֲוָא קוּרְבָּנֵיכוֹן
פִּנְשָׁתְכוֹן: כב אֲרֵי אִם תְּסַקְּרוּן קֳדָמַי עֲלָוָן וְקוּרְבָּנֵיכוֹן לָא לַרְעָוָא וְנִכְסַת קוּדְשֵׁימוֹן לָא יְתַקַּבְּלוּן
קֳדָמַי: כג אַעְדִּי מִן קֳדָמַי אִתְרְגוּשַׁת זְמָרָךְ וְנִגּוּן כִּנָּרָךְ לָא אֶשְׁמָע: כד וְיִתְגְּלֵי כְּמַיָּא דִּינָא וּזְכוּתָא

רש"י

(טז) הוי הוי. לשון לעקה: וקראו אכר אל אבל. יפגעו שיורות המיכרים המורגלים בבכות בקול מספד המבליט המועקים בהמולה: ומספד אל יודעי נהי. ועביד מספדא יערע בדעביד לויה ומיהו מלה לשון כפול כמו מספנו ודיני (תהלים ע'): (יח) הוי המתאוים וגו'. המומרים יאמר יהושפט מעשהו (יפעיה ה'): למה זה לכם וגו'. מפל להרגעל ועעלף שהיו מלפין לשורף כלאיהם בחלק: (כא) בעצרתיכם. קורבן בכשמעון כשאתם קורשים עצ'ר: (כב) ושלם מריאיכם. ושלמי פטומיכון בשמות מפוטמות: (כג) הסר מעלי המון שריך. שהשוים מפוררים על הסוכן מחרי שאתם חמפיים ועשותי מעפט: (כד) ויגל כמים משפט. ואתה העשו ותרלה לכם שמפט אשר כשאתם והשתרשם יגולם ויפטוף ביוכם כמים מובעים: וצדקה. הגלה כנחל

מצודת ציון

(טז) הוצות. רחובות: הו הו. כמו הוי הוי והוא ענין לעקה יללה: אכר. כן יקרא העושה מלאכת השדה וכן הוציאו לאכרים (יחזקאל ח'): נהי. ענין קינה ויללה: (יח) המתאוים. מל' נשיקה הנשים: (כ) נגה. בהירות: (יט) קיר. כותל: ונשכו. מל' נשיכת הנחש: (כא) נגה. קטרת הנשים: אריח. אלכון ריח: בעצרתיכם. ענין עכבה בתוקש כמו נעלר לבני ה' (ש"ב כ"ג): (כב) ארצה. אלכון רצון: ושלם. אלבין שלמים: מריאיכם. בהמות פטומות וכן ויזבח שור ומריא (ש"ב ז'): (כג) המון. מל' המייה: שריך. אלבון שיר: וזמרת. מל' זמר: נבליך. הוא כלי מנון: (כד) ויגל. אלכון גלוי: איתן. חזק

מצודת דוד

(טז) הוצות. כוקים: הו הו. כמו הוי הוי והוא ענין לעקה יללה: אכר. כן יקרא העושה מלאכת השדה וכן הוציאו לאכרים (יואל ג'): נהי. ענין קינה ויללה: (יח) המתאוים. מל' (יחזקאל ל'): נשכו. מל' נשיכת הנחש: (כ) נגה. בהירות: (כא) הגיכם. קבוצות הגיכם: אריח. אלכון ריח: בעצרתיכם. ענין עכבה בתוקש כמו נעלר לבני ה' (ש"ב כ"א): (כב) ארצה. אלכון רצון: ושלם. אלבין שלמים: מריאיכם. בהמות פטומות וכן ויזבח שור ומריא (ש"ב ז'): (כג) המון. מל' המייה: שריך. אלכון שיר: וזמרת. מל' זמר: נבליך. הוא כלי מנון: (כד) ויגל. אלכון גלוי: איתן. חזק

מצודת ציון

לכן כה אמר וגומר: מספד. יהיה מספד: וקראו אכר. יקראו לאל החיכר להתאבל על מלאכתו שהיתה: ומספד. ומספד יקראו לאל יודעי נהי שהם יעוררו המספד: (יז) מספד. יהיה מספד על חסרון היין: כי אעבר בקרבך. לכלות דך: (יח) הוי המתאוים. על בני יהודה יאמר והלא ת"ל המומרים יאמר יחיפה מעשהו וגומר (ישעיה ה') שהיו בני יהודה מצטיינים בדבקי הבוראה ואומרו יאמר להגיד יעודי הפורענות למען ינהגו בהם יזכל עשהו וכאלו יאמרו לה ואמר לו פה הלא המתאוים יום השופעות הנה מה': למה זה לכם וגו'. ל"ל למה לכם מתאוים יום ה' הלא הוא יום חשך ולא יום אור: (יט) באשר. היום ההוא' כי כאשר יגוס איש מפני הארי ופגעו הדב ובא הבית וסמך ידו על הקיר לשפך לחם מקום נשפך יכאנו הנחש ביום ההוא כאשר מלאה לחמם חמוץ האנייה: (כ) הלא חשך. ל"ל ל"ה היום ההוא יהיה חשך ועל זה התאוו: (כא) שנאתי. ל"ל כי שנאתי בהגלות הקבלנות כי בחוות נפשתי ומשפטי קרבנות מניכם ולא תריח בהקטרות העולות שתתם מעלים בעת שתתם מעלים לבני בני הקוק ל"ל לוים מקולגים לבני: (כב) ומנחותיכם. ולא המנחות שתתם מעלים לא תלבה: ושלם מריאיכם. השמנים שתתם מגידים מריאים לא תניח עליהם ולוים לגלגן: (כג) המון שריך. המייה השיר מה שהלוים משוכים לבני יזמרת נבליך. אף שהם מזמרים לפני נבלי נגל לא אשמע כי לוים מנגנים עלי: (כד) ויגל כמים משפט. ל"ל יאת עשו מעפט

כה הַזִּבְחִים וּמִנְחָה הִגַּשְׁתֶּם־לִי בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה בֵּית
ישְׂרָאֵל: כו וּנְשָׂאתֶם אֶת סִכּוּת מַלְכְּכֶם וְאֶת כִּיּוּן צַלְמֵיכֶם כּוֹכַב
אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם לָכֶם: כז וְהִגְלֵיתִי אֶתְכֶם מֵהֲלְאָה לְדַמָּשֶׂק
אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי־צְבָאוֹת שְׁמוֹ:

ו א הוֹי הַשַּׁאֲנַנִּים בְּצִיּוֹן וְהַבֹּטְחִים בְּהַר שֹׁמְרוֹן נְקֻבֵי רֵאשִׁית
הַגּוֹיִם וּבָאוּ לָהֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל: ב עִבְרוּ כַלְנֵה וּרְאוּ וְלְכוּ מִשָּׁם
חֲמַת רַבָּה וְרִדוּ גַת־פְּלִשְׁתִּים הַטּוֹבִים מִן־הַמַּמְלָכוֹת הָאֵלֶּה אִם־

ת"א הזבחים. מגיה ו':

תרגום

בְּעַמוֹס מַגִּבָּר: כה הֲנִכְסַת קוּדְשִׁין וְקוּרְבָּנִין קָרֵבְתּוּן קֳדָמַי בְּמַדְבְּרָא אַרְבְּעִין שְׁנִין בֵּית יִשְׂרָאֵל:
כו וּנְטַלְתּוּן יָת סִכּוּת פַּת מַשְׁרְיָתְכוֹן וְיָת כִּיּוּן צְלֵמֵיכוֹן כּוֹכְבָא דֵּי עֲבַדְתּוּן לְכוֹן: כז וַאֲגַלֵּי
יַתְכוֹן מִדְּלָאָה לְדַמָּשֶׂק אָמַר יְיָ אֱלָהִים צְבָאוֹת שְׁמֵיהּ:
ו א וַי דְּשָׁלַן שְׁלֵוָא בְּצִיּוֹן וּמִתְרַחֲצִין עַל כְּרָכָא דְּשׁוֹמְרוֹן מַכְנָמִין שׁוּם בְּנֵיהוֹן כְּשׁוּם בְּנֵי עַמְמַיָּא
וְכָל דְּמִן דִּיסְתַּמְכוֹן עֲלֵיהוֹן בֵּית יִשְׂרָאֵל: ב עֲבַרוּ לְכַלְנֵה וַחֲזוֹ וַאֲזִילוּ מִתַּמָּן לַחֲמַת רַבָּה וְחוֹתוּ

רש"י

חיסן: **(כה) הזבחים ומנחה.** וכי לזבחים ומנחות דמוי ומלה במדבר לא דברתי אח אבותיכם להקריב לי זבחים אלי אמרתי אלא אני יקריב (ויקרא ז') כשירצה להקריב ואומר ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו (במדבר ט') מגיד אלא עשו ישראל במדבר אלא אומו פסח לבדו: **(כו) ונשאתם את סכות מלככם.** חוזר לענין הפורענות שלמעלה אתך לכם יום ס' ולא אור ומשאתם בגולה עמכם את גלוליכם וירכיבום הסוסים על צואריכם למאת עמכם בגולה: **סכות כיון כוכב.** שמות עכ"וס הן: **(כז) והגליתי אתכם מהלאה לדמשק.** כלומר לא לשכונותיכם הגלו כאשר על הסס שמסרתם ביד מלכי אחוס ולא היו סוגים אחכם במקום רחוק אלא עד דמשק ומעשה ביד שהרג אחכם ואוא יגלה אחכם למרחוק:

ו (א) נקבי ראשית הגוים. לכם היו קורחים גוי המשובח שבגויים: **ובאו להם בית ישראל.** הם בחרו במשפטי הגויס ובא לכללם: **(ב) עברו כלנה וראו.** למה מלאתם בחורתי לדבק בחוקות הגויס עברו וראו בעכ"וס בחומות החשובות הם עובדים הם מן הממלכות אלא שבשומרון ובירושלים: **כלנה.** בבל: **חמת. מעוכיה: גת פלשתים.** חשובה שבחמשת ערייסס שהיא קרויה אחג אלמא (ס"ב מ') ע"ס ערוכה אח כולס והיא הס הממלכות: **אם רב גבולם מגבלכם.** ומה מלאתס בי עול:

מצודת דוד

אשר כשאתם בעמקי המקומות יגולו כמים הטובעים היולאים מעצן הארץ ממקום מיסחר והלקח שבשקתם ממנו התמידו גם כשהלך חזק השוטף והולך ושיטו פוסק: **(כה) הזבחים** כ"ל וכי הכל אלוי בזבחים וכי הנשאם לבני במדבר זבחים ומנחות בכל ימי משך שהצעיס שנה שהלכתם בו אלא בחוכם היתיס לא עשו אלוי פסח אחד וגם עולות לא קבלו כן אח"ל וכחוכיח וכי לא היתי אז מכוללה לכם בזולת הקבצוח: **(כו) ונשאתם.** כ"ל הואיל ואין הכל אלוי בקבצוח ס"ל לא יגיעו עליכם ואלכו גולה ועל צואריכם תעשו את הפעל של העכ"וס שכוח שקבלתם עליכם למלך ולאלוה ואת העכ"וס כיון שעשיתם ללמו לעבוד לפניו ואת העכ"וס כוכב ונוסף כי האויב יכיריחוס להניחס עמכם בגולה: **(כז) מהלאה לדמשק.** לחוק מהמקח ממס ולהלן:

ו (א) הוי השאננים. הוי על אלו היושבים שלנן בציון ועל אלו היושבים בטוחים בהר שומרון: **נקבי.** ממאלה היו נקובים ממס שהם העמים המובחרים שבכל העמים במשפטי ההנהג לבכם ועשה אתו כל בית ישראל לבללם לאחוז במשפטי ההנהג לבכם: **(ב) עברו כלנה.** עברו לבללה ולאו עוד המקום ומשם לבו אל אחת רבה וגדו אל נא אל אלבאים לבלוח גודל גבולו ובשכח: **חטובים.** וכי האח מובים מן הממלכות האלה הס מלכות יהודה ומלכות אפרים וכי גבולם גדול מגבולכם ומה ת"ל מלאתם

רַב גְּבוּלָם מִגְּבֻלֵכֶם: ג הַמְנַדִּים לְיוֹם רָע וַתַּגִּישׁוּן שֶׁבֶת חָמָס:
ד הַשֹּׁכְבִים עַל־מִטּוֹת שֵׁן וּסְרָחִים עַל־עַרְשׂוֹתָם וְאֹכְלִים כָּרִים
מִצֹּאן וַעֲגָלִים מִתּוֹךְ מַרְבֵּק: ה הַפְּרְטִים עַל־פִּי הַנָּבֶל כְּדָוִיד
חָשְׁבוּ לָהֶם כְּלֵי־שִׁיר: ו הַשֹּׁתִים בְּמִזְרְקֵי יַיִן וְרֵאשִׁית שְׁמָנִים
יִמְשָׁחוּ וְלֹא נֶחֱלוּ עַל־שֶׁבֶר יוֹסֵף: ז לָכֵן עַתָּה יִגְלוּ בְּרֹאשׁ גֹּלִים
וְסָר מְרַזַּח סְרוּחִים: ח נִשְׁבַּע אֲדֹנָי יֱהוִה בְּנַפְשׁוֹ נְאֻם־יְהוָה אֱלֹהֵי

ת"א הסוכנים. שבת ק"ב קידושין ע"ח: ומוכלים. פסחים מ"ט: הסוחים. שבת ק"נ: לכן עתה. סם פסחים מ"ט קידושין ע' וסל מ"ק כ"פ כתובות ק"ט:

תרגום

לַגַּת הַפְּלִשְׁתָּאֵי דְּטָבִין מִן מַלְכְוָתָא הָאֵלֵין אִם סַגִּי תְּחוּמְהוֹן מִתְּחוּמְכוֹן: ג אַנּוּן מְרַחֲקִין
יוֹם בִּישׁ וְאַתּוּן מְקָרְבִין בְּבִית כְּנִשְׁתְּכוֹן חֲטוֹף: ד דְּשָׁכְבִין עַל עָרְסָן דְּמַכְבְּשָׁן בָּשֶׁן דְּפִיל וְעוּמְקִין
עַל עַרְסֵיהוֹן וְאָכְלִין פַּטִּימִין מֵעָנָא וְעֻגְלִין מִגּוֹ רַבְקָא: ה דְּמְנַגְּנִין עַל פּוּם נַבְלָא כְּדָוִיד אַתְקִינוּ
לְהוֹן מָנֵי זְמָרָא: ו דְּשָׁתָן בְּפִילוֹן דְּכָסָּא חֲמַר וְרֵישׁ מִשְׁחִין טָבִין מִתְמַשְׁחִין וְלָא כְּאֵב לְהוֹן עַל
תַּבְרִיהּ דְּיוֹסֵף: ז בְּכֵן כְּעַן יִגְלָן בְּרִישׁ גָּלָן וְיֶעְדּוּן מְנַהוֹן מַרְזְחִין וּמַבִּיכִין: ח קַיֶּם יְיָ אֱלָהִים

רש"י

(ג) המנדים ליום רעה. לחם מכניס עצמיכם ליום רע: **ותגישון.** עצמיכם לשבת בגלות עמו לחיכם לחמר חומם לחכם שנאמר בו מחמם לחיך יעקב (עובדי' ח') זה מדרשו של ר' שמעון ז"ל. ד"ל המכניס ליום רעה מגזים על גבותו ימי רעה שמגבילים מתגבלים לחם: **ותגישון שבת חמס.** זהו כמו שאמר (יחזקאל ס') הוי מגיעי בית בבית ומגישון שבה בחיכם זו לגל זו על ידי חמס: (ד) **וסרחים על ערשתם.** משחטתים ומעריכין עלמם על ערסותם ורבותיו פי' מחליפין נשוחיסם זה לזה ומסריחין ערסותיהן בשבבה זרע שלוכם שלמה: **כרים.** כבשים: **מרבק.** מקום כמו השגלים ובלע"ז קופלה: (ה) **הפרטים על פי הנבל.** מגחה הירו עם ופרע כרמך (ויקרא י"ט) ורומה למי שה דבריו שמשמורר על פי כלי זמר מחשך שה הכשור בפרוטרוט הכל לפי נעימות קול שכלי להגבית ולהמשיך: **כדויד חשבו להם וגו'.** חשבו כלי שיר שלמה ככלי שיר של דוד שהם לשמים ולא להתענג: (ו) **השתים במזרקי יין.** יש מדרשותינו שאומרים במסכת שבת שהיו שורקין כוסותיהן זה לזה ו"ת על שם שהיו לו שתי פיות והוא מרוך ומוסה זה מכאן וזה מכאן והוא מזרק מפיו של פיו: **וראשית שמנים.** מובחר שבשמנים והוא שפרסמון: **ולא נחלו.** ל' חולי: **על שבר יוסף.** שמעמו מפי המגידים שעתיד לבא עליהם: (ז) **וסר מרזח סרוחים.** ויבטלון משחות המגולים ונסי הרוח. מרזחות לשון משחות בסיפרי בפרשת ויבא ישראל בסיטים מלמתי וחזרו לעשות לשם מרזחים וסיו קורלים לשם ומוכלים: (ח) **בנפשו.** מדעת וכוונה:

מצודת ציון

(ג) **המנדים.** מל' הנחה והנעה: **ותגישון.** עניו הקרוב: **שבת.** מלשון ישיבה: **חמס.** עושק וגזל: (ד) **שן.** הוא שן הפיל: **וסרחים.** עניו עוף ויסכון וכן קרוחי עבודי (יחזקאל כ"ג): **ערשתם.** משוחם כמו ערש ילועי (תהלים קל"ב): **כרים.** כבשים שמנים וכן שלמו כר (ישעיה ט"ו): **מרבק.** הוא הדיר שמפטימים שם העגלים וכן ולחלחה ענל מרבק (ש"ב כ"ט): (ה) **הפרטים.** עניו הימידי והחבדל ובל"ז פרע וכלל שהשבע הוא ההבדל מן הכלל: **הנבל.** שם כלי נגון: (ו) **במזרקי.** לשון גדול כמו מזרק לחמ כסף (במדבר ז'): **וראשית.** עניו מיטב ומשבח: **ימשחו.** מלשון משיחה וסיכה: **נחלו.** מלשון חולי: (ז) **בראש.** עניו מבחר: **וסר.** מלשון הסרה: **מרזח.** כן יקראו המשתאות ובשבבי בשבחם ויבא ישראל בשבית יש יחזקו לעשות מזרחים והיו קורלים להם ומוכלים לו הוא עניו לשבל וכן לל תבא בית מזרח (ירמיה ט"ו) ולמ"ל בית לחבל: **סרוחים.** עניו עוף ויסכון:

לשון רשם ומבחר על השם שבמולן כן בדברים רעים ישאר לשון רשם מהמשחות הגדולות העודפות מהשיעור שבלוי לו לח יסיל לליהם לחבות גדולות ועודפות בשיעור: (ח) **בנפשו.** כ"ל

צְבָאוֹת מְתָאֵב אָנֹכִי אֶת־גְּאוֹן יַעֲקֹב וְאַרְמְנֹתָיו שָׂנֵאתִי וְהִסְגַּרְתִּי
עִיר וּמְלֹאָהּ: ט וְהָיָה אִם־יִוָּתְרוּ עֲשָׂרָה אֲנָשִׁים בְּבַיִת אֶחָד
וָמֵתוּ: י וְנָשָׂא אוֹתוֹ דוֹדוֹ וּמְסָרְפוֹ לְהוֹצִיא עֲצָמִים מִן־הַבַּיִת וְאָמַר
לַאֲשֶׁר בִּירְכָתֵי הַבַּיִת הַעוֹד עִמָּךְ וְאָמַר אָפֵס וְאָמַר הָם כִּי לֹא
לְהַזְכִּיר בְּשֵׁם יְהוָה: יא כִּי־הִנֵּה יְהוָה מְצַוֶּה וְהִכָּה הַבַּיִת הַגָּדוֹל
רְסִיסִים וְהַבַּיִת הַקָּטֹן בְּקָעִים: יב הֲיָרֻצוּן בַּסֶּלַע סוּסִים אִם־יַחֲרוֹשׁ
בַּבְּקָרִים כִּי־הֲפַכְתֶּם לְרֹאשׁ מִשְׁפָּט וּפְרִי צְדָקָה לְלַעֲנָה:

*קטין בז"ק

תרגום

בְּמֵימְרֵיהּ אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל מְנַבֵּל אֲנָא יָת בֵּית מַקְדְּשָׁא דְּבֵיתֵיהּ דְיַעֲקֹב וּבְרַעְיָתֵיהּ
דְּחַבִּיבָן וַאֲמַסֵּר קָרְתָּא וּמְלָאָהּ: ט וִיהֵי אִם יִשְׁתָּאֲרוּן עַסְרָא גַּבְרִין בְּבֵיתָא חַד וְיִמּוֹתוּן: י וְיִטְּלִנֵּיהּ
קָרִיבֵיהּ מְקַטְּרָהּ לַאֲפָקָא גַּרְמַיָּא מִן בֵּיתָא וְיֵימַר לְדִי בְּשִׁטְרָא דְּבֵיתָא הַעוֹד כְּעַן עִמָּךְ וְיֵימַר סָפֵי
וְיֵימַר סַלֵּק אֲרֵי כַד הֲוֹוֹ גַּבָּנִין לָא הֲוֹוֹ מְצַלְּיָן בִּשְׁמָא דְיָי: יא אֲרֵי הָא יְיָ מְפַקֵּד וְיִמְחֵי
מַלְכוּ רַבָּא מְהָא תַּקִּיפָא וּמַלְכוּ זְעֵירָא מְהָא חַלָּשָׁא: יב הֲיָרְהֲטוּן בְּכֵיפָא סוּסָוָן אִם
רש"י

מתאב. כמו מתעב וכן תרגם יונתן מנבל אנא ית בית מקדשא דביתיה ליעקב שהמקדש נקרא גאון עוזם שנאמר הנני מחלל את מקדשי גאון עזכם (יחזקאל כ"ד): **עיר ומלאה.** ירושלים ויושביה: **(ט) אם יותרו.** מן הנשר והחרב: **בבית אחד ומתו.** שיפרסו המוכיחים את הבית על הפרעה: **ונשאו דודו ומסרפו.** קרובו והוכהו המגיל את עצמותיו מן הפרישה כן הרגם יונתן ויטליוהו קריביו מיקידה: **ואמר.** המוציא מן הפריפה: **לאשר בירכתי הבית.** להחביאו שהלך בתוך הבית: **העוד עמך.** אולי שנמלט מן המוכיחים: **ואמר אפס.** אין אי אלא מהיום ואומר זה אלו הם את הפגרים: **ואמר הם.** הפלך וסלק הכל כי זאת להם על אשר לא רצו להזכר בשם ה' כן ת"י: **רסיסים.** שיהא מרוסס לבקעיות לקוח: **בקעים.** גדולים מרסיסים לפי הסיבובו הסי מכהו כן ת"י ויומתי מלכו רבא מהא תקיפא ומלכי זעירא מהא חלשא: **(יב) הירצון בסלע סוסים.** כלום יעמדו במרוצתם בסמוכים סידורו של עולם: **אם יחרוש.** שם: **בבקרים.**

מצודת דוד

בעצמו: **מתאב.** בשתם לבי לאוהב את גאון יעקב זה בית המקדש כמ"ש את גאון יעקב לאבד אלה (תהלים ע"ז): **וארמנותיו.** אבל ארמונות יעקב ומקום שמשמנים שם לוחם שנאתי ולכן אמקום בית לאויב והשביים הממלאים את העיר וגם ג"כמ"ק: **(ט) אם יותרו.** כי יהפלו עשרה אם מבני האויב: **ומתו.** כי האויב יכרוך הבתים ויעוזבו כולם ולא ישאר אחד: **(י) ונשאו.** את כל אחד יבאו דודו ומקברו להוליא העצמים מן הבית לבל יישארו גם הם עם הפגר: **ואמר.** הנושא הזה יאמר לפשר הוא בקרוב הבית המחבא שהר עצמות כמוהו: **העוד עמך.** אם יש עוד מה עמך מן העצמות להוליאם מן הארפה: **ואמר אפס.** כ"ל וזה יאמר כמחבא כבר נשרפו גם העצמות וכלה הכל: **ואמר הם.** ויחזיר זה ואומר לו שתוק ואל תהרהר שהר מה הדין כי אלו הנשרפים לא אבו להזכיר בשם ה' כ"א הזכירו בשם הבעל ולאויש הם לזה הגמול: **(יא) והכה.** ני שיולה לו הוא האויב: **הבית הגדול.** על מלכות אפרים יאמר שהיא גדולה ממלכות יהודה כי בשם יש עשרה שבטים: **רסיסים.** לבקעיות מרוחות ומפוזרות שהיו להתקע זמן רב כ"ל שהם לא יאחו להתלכד עד הגאולה העתידה: **והבית הקטן.** על מלכות יהודה יאמר שהיא קטנה ממלכות אפרים: **בקעים.** לבקעים יחידים שהיבר להתקע מהר כ"ל שהם יאחו להתלכד בזמן בית השני: **(יב) הירצון.** וכי יעבר לפוסים לרוץ בתקום הסלע כי כלא יהלמו ויעבדו עקשנו וכן הסם יעבר שיכוחם הלא בזה יאבד ויפסיד את הבקרים כ"ל וכי יעבר בשדה הכלחי הלא המשנה לא יהיה כ"ל יפסיד: **כי הפכתם.** כאומר הלא כן מעשיכם לשום דבר מהכלחי כי משפע השורה שבתם להתם המר כ"ל להתהם תמורתו תוק העכ"ס: **ופרי צדקה.** כ"ל אלות התורה הבשהם להתה תמורתם את הלענה הוא עונתם הבעל וכבל הדבר בע"ם וכאומר הואיל ובניתם דבר הכלחי לכן יניע לכם ההפסד:

מצודת ציון

(ח) **מתאב.** ענין תאוי כמו תאבתי לישועתיך (תהלים קי"ט): **גאון.** כן יקרא ג"המק וכן ובני עדיו לגאון שמכו (יחזקאל ז'): **והסגרתי.** ענין מסירה כמו להסגיר לאחוס (לעיל ו'): (ט) **יותרו.** מלשון נותר: **ונשאו.** מלשון משא ומבל: **דודו.** הוא לשון אחר הוא: **ומסרפו.** הוא לשון שרפה: **אפס.** ענין כלייון כמו אפס כסף (נחמיה ה'): **הם.** ענין שתיקה כמו ויהם כלב (במדבר י"ג): (יא) **רסיסים.** ענין כלילה וכתיתה כי ומעוך וכמוח (ויקרא כ"ב) ת"ל ודומיהם ודכקים ודבר"ל ואם היה עב לו מכוסף (שבת י'): (יב) **הירצון.** מלשון כילה וכדיפה: **לראש.** ללענה. עיני עבדים

יג הַשְּׂמֵחִים לְלֹא דָבָר הָאֹמְרִים הֲלֹא בְחָזְקֵנוּ לָקַחְנוּ לָנוּ קַרְנָיִם:
יד כִּי הִנְנִי מֵקִים עֲלֵיכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל נְאֻם־יְהוָה אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת
גּוֹי וְלָחֲצוּ אֶתְכֶם מִלְּבוֹא חֲמָת עַד־נַחַל הָעֲרָבָה:
ז א כֹּה הֶרְאַנִי אֲדֹנָי יֱהוִה וְהִנֵּה יוֹצֵר גֹּבַי בְּתְחִלַּת עֲלוֹת הַלֶּקֶשׁ
וְהִנֵּה־לֶקֶשׁ אַחַר גִּזֵּי הַמֶּלֶךְ: ב וְהָיָה אִם־כִּלָּה לֶאֱכוֹל אֶת־עֵשֶׂב
הָאָרֶץ וָאֹמַר אֲדֹנָי יֱהוִה סְלַח־נָא מִי יָקוּם יַעֲקֹב כִּי קָטֹן הוּא:
ג נִחַם יְהוָה עַל־זֹאת לֹא תִהְיֶה אָמַר יְהוָה: ד כֹּה הֶרְאַנִי אֲדֹנָי
יֱהוִה וְהִנֵּה קֹרֵא לָרִב בָּאֵשׁ אֲדֹנָי יֱהוִה וַתֹּאכַל אֶת־תְּהוֹם רַבָּה

*נ"א הלוא

תרגום

יַתְרֵי בְתוֹרָיָא אֲרֵי הַפְכְתּוּן לֵישׁ חֵנָן בִּישִׁין הֲיָא וּפְרֵי זְכוּתָא לְעִידָן: יג הַחֲדָן לְלָא מַדְעַם דְּאָמְרִין הָלָא בְּתוּקְפָנָא קְנֵינָא לָנָא נִכְסִין: יד אֲרֵי הָא אֲנָא מֵקִים עֲלֵיכוֹן בֵּית יִשְׂרָאֵל אָמַר יְיָ אֱלָהִים צְבָאוֹת עַם וְיִדְחֲקוּן יַתְכוֹן מִמַּעֲלָא דַּחֲמָת עַד נַחֲלָא דְמֵישָׁרָא:
ז א כְּדֵין אַחֲזַנִי יְיָ אֱלָהִים וְהָא בְרִית גּוֹבֵי בַּאֲוַל צְמִיחַ לְקִישׁ וְהָא צְמִיחַ דַּעֲרַק בָּתַר דְּאִתְגְּזִיזַת שְׁחָתָא דְמַלְכָּא: ב וַהֲוֵי כַד שֵׁצֵי לְמֵיכַל יַת עִסְבָּא דְאַרְעָא וַאֲמָרִית רַבּוֹן עָלְמִין יְיָ אֱלָהִים שְׁבוֹק כְּעַן לְחוֹבֵי שְׁאָרָא דְיַעֲקֹב מַן יְקוּם וְיִבְעֵי עַל חֲטָאֵיהוֹן אֲרֵי מְטַלְטְלִין אֲנוּן: ג אֲתֵיב יְיָ רְעוּתֵיהּ עַל דָּא לָא תִתְקַיֵּם אָמַר יְיָ: ד כְּדֵין אַחֲזַנִי יְיָ אֱלָהִים וְהָא עֲתִיד לְמִדַּן בְּאִשְׁתָּא יְיָ

רש"י

כשלא שמחם סבורים לשמוח דרך הטובה והתקיימו ואמרו: (יג) **ללא דבר.** על גדולתם ועושרם שהיו כלום שלח יתקיים: **קרנים.** חוזק וגבורה לגבח בקרניו עמיים ומגיומים: (יד) **מלבוא חמת.** שהוא במקצוע לפוניה מערבית של ארץ ישראל: **עד נחל הערבה.** נחל מצריים שהוא במקצוע דרומית מערבית:

ז (א) **כה הראני.** פורעניות שהוא רואה להביא גוגתו: **בתחלת עלות הלקש.** לשון מלקוח שהשדותיה עולה בקמה שלה: **והנה לקש.** היה לומה: **אחר גזי המלך.** אחר שגזזו תבואת המלך עד שלא עלתה בקמה היו גוזזין לוחה שהם להאכיל לבהמות וכן ת"י לחיתבזיות שיהתה למלכה ולשון משכה הוא קוצר לשחת ומאכיל לבהמה: (ב) **והיה אם כלה.** כאשר כלם לאכול: **את עשב הארץ.** בחוצה שהם: **ואמר אדני ה' סלח נא.** ולא שהשחת הארץ: **מי יקום יעקב.** מלן יקוס ויבעי על חעלוחיהן: **כי קטן.** לרי מטלטלין: (ג) **נחם ה' על זאת.** נחרלה בחפלתי ונעתר לי: (ד) **הראני.** עוד פורענות להביא עליכם: **והנה קרא.** לח פתלוי שלו: **לרב.** לאכס בפורענות לליקח שם:

מצודת ציון

ענים כמו פוזה לשם ולעגה (דניאל כ"ט): (יג) **קרנים.** ענין החזק והוא שהוא מקבלי בעל חי שמתחזק בהם: (יד) **ולחצו.** ענין דחק:

ז (א) **יוצר.** גורם: **גבי.** לחבה כי ועל החבה (שמות ע'). ס"ל גובי וכן כגוב גובי (נחום ג'): **הלקש.** קן יקלח העשב המלוחב כמו שנקלח ענד המלוחב בשם מלקוש: **גזי.** מלכון גזרי וקליכה: (ג) **נחם.** ענין הפוך מחשבה: (ד) **תהום.** עומק הניש: **רבה.** גדולה בעומק:

מצודת דוד

(יג) **השמחים.** הם שמחים על לא דבר כ"ל שומחים על הללחבה שלא חתקיים לזמן מרובה: **האמרים.** הם לומרים בחוזק ידיש לקחנו לנו לוחן וחזק בלחמה בהבה: (יד) **כי הנני.** כי עתה שחשחם לי הנני מעמיד עליכם לחם ביח ישרלל: **גוי.** עוכח על הנני חקים עליכם: **ולחצו אתכם.** העכ"ום ההוח: **מלבוא חמת.** מן הדרך שבחים בו לל חתם שהוא בצפון הלפוני של ח"י: **עד נחל הערבה.** שהוא בצפון הדרומי של ח"י מן הקלה לל הקלה:

ז (א) **כה הראני.** בחלחה הכבוחה: **יוצר גבי.** בצורל הלבה בחחלת לחיחת העשב המלוחב: **והנה לקש.** נדמה לי כלשון לחר שנגזז ונקלך העשב למאכל בהמות המלך הלחיחה וגדלה הלקש הוא עשב המלוחב: (ב) **והיה אם כלה לאכול.** כי לחר בחלחה הכבוחה כלשון החבה חכל כל העשב וכאשר כלה לאכול לת הכל הבין לו שהחקום מייעד להביח החבה לכלות הכל: **ואמר.** לחחלי בחפלה לה' קלה כח עון יעקוב ולל חעשים בהבחם החבה כי מי יקום לת יעקב לעמוד על עמדו לכלכלו בהעב כי הוא קטן ואין בו כח ויכולה לכלכל לת עלמו למלוח די פרנוקו וכל העכ"ום שוכיים לומו ולל יחלו לכלכלו ויחום ס"ל בהעב: (ג) **נחם ה'.** והנה נחחבע ה'. על הגזרה הזחת ואחר שלח תהיה עוד: (ד) **קרא לרב באש** וגו'. ס' היה קורא למלחכי מרום שהם יביחו עם יעקוב בהבחת לת ס"ל להביח עליהם חום רב כדרך כחש: **ותאכל.** נדמה

וְאָכְלָה אֶת־הַחֵלֶק׃ ה וָאֹמַר אֲדֹנָי יֱהוִה חֲדַל־נָא מִי יָקוּם יַעֲקֹב
כִּי קָטֹן הוּא׃ ו נִחַם יְהוָה עַל־זֹאת גַּם־הִיא לֹא תִהְיֶה אָמַר אֲדֹנָי
יֱהוִה׃ כֹּה הֶרְאַנִי וְהִנֵּה אֲדֹנָי נִצָּב עַל־חוֹמַת אֲנָךְ וּבְיָדוֹ אֲנָךְ׃
ח וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי מָה־אַתָּה רֹאֶה עָמוֹס וָאֹמַר אֲנָךְ וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי
הִנְנִי שָׂם אֲנָךְ בְּקֶרֶב עַמִּי יִשְׂרָאֵל לֹא־אוֹסִיף עוֹד עֲבֹר לוֹ׃ ט וְנָשַׁמּוּ
בָּמוֹת יִשְׂחָק וּמִקְדְּשֵׁי יִשְׂרָאֵל יֶחֱרָבוּ וְקַמְתִּי עַל־בֵּית יָרָבְעָם
בֶּחָרֶב׃ י וַיִּשְׁלַח אֲמַצְיָה כֹּהֵן בֵּית־אֵל אֶל־יָרָבְעָם מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל
לֵאמֹר קָשַׁר עָלֶיךָ עָמוֹס בְּקֶרֶב בֵּית יִשְׂרָאֵל לֹא־תוּכַל הָאָרֶץ
לְהָכִיל אֶת־כָּל־דְּבָרָיו׃ יא כִּי־כֹה אָמַר עָמוֹס בַּחֶרֶב יָמוּת יָרָבְעָם

ת"א מדל נא. מכות כ"ד: נחס. שם: והנה ה'. כ"ה ל"ל מליעא כ"ע: ונידו. מליעא שם: ויאמר. פסחים פ"ו: כי. שם:

תרגום

אֱלָהִים וַאֲכָלַת יָת תְּהוֹם רַבָּא וְשֵׁצִיאַת יָת אַחֲסַנְתָּא׃ ה וַאֲמָרִית קֳבֵל בָּעוּתִי יְיָ אֱלָהִים שְׁבוֹק כְּעַן
לְחוֹבֵי שְׁאָרָא דְּבֵית יַעֲקֹב מַן יְקוּם וְיִבְעֵי עַל חֲטָאֵיהוֹן אֲרֵי מְטַלְטְלִין אִנּוּן׃ ו אֲתֵיב יְיָ רְעוּתֵיהּ
עַל דָּא לָא תִתְקָיֵם אֲמַר יְיָ אֱלָהִים׃ ז כִּדְנָן אַחֲזָנִי וְהָא יְיָ קָאֵם עַל שׁוּר דְּדִין וְקָדְמוֹהִי דִּין׃
ח וַאֲמַר יְיָ לִי מָה אַתְּ חָזֵי עָמוֹס וַאֲמָרִית דִּין וְהָא אֲנָא עָבִיד דִּין בְּגוֹ עַמִּי יִשְׂרָאֵל לָא אוֹסֵיף
עוֹד לְמִשְׁבַּק לְהוֹן׃ ט וְיִצְדּוֹן בָּמָת יִשְׂחָק וּמַקְדְּשֵׁי יִשְׂרָאֵל יֶחֱרְבוּן וַאֲקוּם עַל בֵּית יָרָבְעָם
דְּקָטָלִין בְּחַרְבָּא׃ י וּשְׁלַח אֲמַצְיָה רַבָּא דְּבֵית אֵל לְוָת יָרָבְעָם מַלְכָּא דְּיִשְׂרָאֵל לְמֵימַר מְרִיד עֲלָךְ
עָמוֹס בְּגוֹ בֵּית יִשְׂרָאֵל לָא תִכּוֹל אַרְעָא לְסוֹבָרָא יָת כָּל פִּתְגָמוֹהִי׃ יא אֲרֵי כִדְנָן אֲמַר עָמוֹס

רש"י

החלק. חלקת הסדה: (ז) על חומת אנך. על סורת דלויטא וכן פחר דוסם לוך לשון ערבי הוט קו משקולת העופרת אשר בה יבינו בונה החומה לייסר הדיומום לף כלון הוט לשון קו משקולת משפט: (ח) הנני שם אנך. הגמו שופט לוחס בקו סורת הדין: עבור לו. להמחין לפס על פשעיהם: (ט) ומקדשי ישראל. הוט בית לל בלאמר כי מקדש מלך הוט: על בית ירבעם. בן יוחס: (י) כהן בית אל. פומר לע"ז שלו: (יא) בחרב ימות ירבעם. והוט לף אמר כן אלא וקמתי על בית ירבעם והוט גמו זכריה שהרגו שלם בן

מצודת דוד

לי כאלו שכפה והוציאה לח מי התהום וכאלו שכפה לח לאמת קנילת הסדום: (ה) חדל נא. מנע נא לח הנזקה ההיא כי מי יקום לח יעקב לעמוד על עמדו לכלכלו בנעצ כי הוא קטן ואין בו יכולת לכלכל עלמו: (ו) גם היא. גס הנזקה ההיא לל תהיה: (ז) על חומת אנך. על החומה שבונין לוחה בקו המשקולת: ובידו. ביד המקום היה קו המשקולת: (ח) מה אתה ראה. לף שאל לו על המכלות הכלשונות לפי שהיו מצוחכים מעלמס ולף הולך לבאלו לשל בעולה ההיא הולך לבאלו לכן שאלו: שם אנך וגו'. כ"ל לשעונו לוחס בקו משקולת של סורת הדין בפי הגמול ולף לוסיף עוד לעבור על פשעיהם לשחול לוחס: (ט) ונשמו. הבמות שהעמידו לעבו"ם יהיו סוממין כי מגודל הלכות אין מי יבול עליהם: ומקדשי. החמונות החזקות של יבאלל יהיו לחכנה: וקמתי. לחיה על בית ירבעם לשפע להפקע ממנו בחכב ועל זכריה בנו יאמר שהכהו שלם בן יבש כמ"ש (במ"ב ט"ו): (י) קשר עליך עמוס. כ"ל מדבר דבריה המגידים קשר למוד דך ולכאנך כי בשיגעו שוגלין שהבגיד מייעד עליו החבל שיבוכו לכהנו בדבר ס': בקרב בית ישראל. כ"ל בפרסום בד בחעמד כולם: לא תוכל הארץ. עם הארץ לף מוכל לבבול לח כל דבריו מה שחלייה בעמון ומוחבן וכלומר הזחיל וגם בפף העם מבה עליו ס"ב מוכל לעשות בו משפע מכוך כי גם יד העם יהיה עמך: (יא) בחרב ימות ירבעם. בלחמ כחם לו

מצודת ציון

החלק. כן יקרא הסדה וכן חלקה לחם המצר (לעיל ו'): (ה) חדל. ענין מניעה: אנך. כן נקרא קו הבנין ובו משקולת הבדיל וע"י מייסר הבנלי בנין המומה ולחך הוא בדיל בל' עכבי: (ח) עבור. מל' העברה: (ט) ונשמו. מלשון שממון: במות. מלשון במה ומזבח: ישחק. כמו ילחק (ויחבן שלחר יסחק לנמז שהבמות יהיו לבחוק ולללנ): ומקדשי. ענין לכמון מעבב וכן למעה מקדש מלך הוא וכמו והיה למקדש (יבעיה ח'): חרבו. מלשון מכבן: (י) כהן. כ"ל כהן הבעל וכומר לעכו"ם: קשר. ענין לגוחת מכד כמו ויהי הקשר לחזק (ש"ב ט"ז): להכיל. לבעול כמו גלמיתי הכל (ירמיה ו'):

וְיִשְׂרָאֵל גָּלֹה יִגְלֶה מֵעַל אַדְמָתוֹ׃ יב וַיֹּאמֶר אֲמַצְיָה אֶל־עָמוֹס
חוֹזֶה לֵךְ בְּרַח־לְךָ אֶל־אֶרֶץ יְהוּדָה וֶאֱכָל־שָׁם לֶחֶם וְשָׁם תִּנָּבֵא׃
יג וּבֵית־אֵל לֹא־תוֹסִיף עוֹד לְהִנָּבֵא כִּי מִקְדַּשׁ־מֶלֶךְ הוּא וּבֵית
מַמְלָכָה הוּא׃ יד וַיַּעַן עָמוֹס וַיֹּאמֶר אֶל־אֲמַצְיָה לֹא־נָבִיא אָנֹכִי
וְלֹא בֶן־נָבִיא אָנֹכִי כִּי־בוֹקֵר אָנֹכִי וּבוֹלֵס שִׁקְמִים׃ טו וַיִּקָּחֵנִי יְהוָה
מֵאַחֲרֵי הַצֹּאן וַיֹּאמֶר אֵלַי יְהוָה לֵךְ הִנָּבֵא אֶל־עַמִּי יִשְׂרָאֵל׃
טז וְעַתָּה שְׁמַע דְּבַר־יְהוָה אַתָּה אֹמֵר לֹא תִנָּבֵא עַל־יִשְׂרָאֵל וְלֹא
תַטִּיף עַל־בֵּית יִשְׂחָק׃ יז לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אִשְׁתְּךָ בָּעִיר תִּזְנֶה

ת"א ויען. מכיס ל"ה:

תרגום

בְּחַרְבָּא יִתְקְטֵל וְרַבְעָם וְיִשְׂרָאֵל מְגָלֵא יִגְלוֹן מֵעַל אַרְעָהוֹן׃ יב וַאֲמַר אֲמַצְיָה לָעָמוֹס נְבִיָּא אֱזָא
אֱזֵל לָךְ לְאַרְעָא דִּבְיַת יְהוּדָה וֶאֱכוֹל תַּמָּן לַחְמָא וְתַמָּן תִּתְנַבֵּי׃ יג וּבְיַת אֵל לָא תּוֹסִיף עוֹד
לְאִתְנַבָּאָה אֲרֵי מַקְדְּשׁ מַלְכָּא הוּא וּבְיַת מַלְכוּתָא הִיא׃ יד וַאֲתִיב עָמוֹס וַאֲמַר לַאֲמַצְיָה
לָא נְבִיָּא אֲנָא וְלָא בַר נְבִיָּא אֲנָא אֲרֵי מָרֵי גֵּיתֵי אֲנָא וְשָׁקְמִין אִית לִי בְּשָׁפֵלְתָּא מִן קֳדָם
חוֹבֵי עַמָּא יִשְׂרָאֵל אֲנָא מַסְגֵּיף נַפְשִׁי׃ טו וַדַּבְּרֵנִי יְיָ מִן דֵּירָא מִבָּתַר עָנָא וַאֲמַר לִי יְיָ אֱזֵל אִתְנַבֵּי
עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל׃ טז וּכְעַן קַבֵּל פִּתְגָמָא דַּיְיָ אַתְּ אָמַרְתְּ לָא תִתְנַבֵּי בְּשִׁמָּא דַיְיָ עַל יִשְׂרָאֵל
וְלָא תַלִּיף עַל בֵּית יִשְׂחָק׃ יז לָכֵן בְּדֵן אֲמַר יְיָ אִתְּתָךְ בְּקַרְתָּא תִּטְעֵי וּבְנָיָךְ וּבְנָתָךְ בְּחַרְבָּא

רש"י

יבם (מ"כ ט"ו): (יב) חוזה. לפי שהכניסה עסיסות: לך ברח לך אל ארץ יהודה. שפס מקדשו של מקב"ה שלהם מתכעס בשמו: ואכל שם לחם. לשון גזיון אמר לו שם יהיו לך פסוקי לחם בשכר שתהנבא לפס: (יג) ובית אל לא תוסיף עוד להנבא. שלין מזכירין כלין אלא פס ע"ח: (יד) לא נביא אנכי. לינו מתנדלי שקר שלכם המוטלים שכרם להנבא לינו לריך לכל זאת ולא נהגתי כך אני שלחני עשיר ובעל מקנה וכלסים כמו שם"ו לרי מרי גיתי אלא ושקמין לינו לי בשפלתה: בוקר אנכי. רועה בקר: ובולס שקמים. מחפם בשקמים לרחוס לינו עמו לקוץ כדי להוסיף עליהם רחוי לקורוס שכן דרך שקוללין בחולת השקמה: ובולס. כמו ובולם אלא שעמוס מגמגם בלשונו שכך אמרו למה נקרא שמו עמוס שהיו עמוס בלשונו ויפרעאל קורלים לחומו פסילום כדאיתא בפסיקתא: (טו) ולא תטיף. לשון נבואה הוא והרבה ים במקרא והטף אל דרוס (יחזקאל כ"ח):

מצודת ציון

(יב) חוזה. כוזאה ורואה: (יג) מקדש. לשון משגב: (יד) בוקר. מלשון בקר: ובולס. ענין בליטה ועכבוש ובדרז"ל שכן עני לוכל פחו מעיסה בלוסה (בבא ע"ו): שקמים. שם מ"ן מעיני החלטים וכן ושקמותם בחמאל (תהלים ע"ח): (טז) תטיף. הוא מלשון נטיפה והזלה ומושאל בענין הדבור וכן הטף אל דרוס

מצודת דוד

(יב) חוזה. כוזאה ורואה. (יג) מקדש. לשון משגב: (יד) בוקר. מלשון בקר: ובולס. ענין בליטה ועכבוש ובדרז"ל שכן עני לוכל פחו מעיסה בלוסה (בבא ע"ו): שקמים. שם מ"ן מעיני החלטים וכן ושקמותם בחמאל (תהלים ע"ח): (טז) תטיף. הוא מלשון נטיפה והזלה ומושאל בענין הדבור וכן הטף אל דרוס (יחזקאל כ"ח):

(יב) חוזה. כוזאה ורואה: (יג) מקדש. לשון משגב: (יד) בוקר. מלשון בקר: ובולס. ענין בליטה ועכבוש ובדרז"ל שכן עני לוכל פחו מעיסה בלוסה (בבא ע"ו): שקמים. שם מ"ן מעיני החלטים וכן ושקמותם בחמאל (תהלים ע"ח): (טז) תטיף. הוא מלשון נטיפה והזלה ומושאל בענין הדבור וכן הטף אל דרוס (יחזקאל כ"ח):

(יב) חוזה. לשון חוזה ורואה. (יג) מקדש. לשון משגב: (יד) בוקר. מלשון בקר: ובולס. ענין בליטה ועכבוש ובדרז"ל שכן עני לוכל פחו מעיסה בלוסה (בבא ע"ו): שקמים. שם מ"ן מעיני החלטים וכן ושקמותם בחמאל (תהלים ע"ח): (טז) תטיף. הוא מלשון נטיפה והזלה ומושאל בענין הדבור וכן הטף אל דרוס (יחזקאל כ"ח):

(יב) חוזה. כוזאה ורואה:

וּבָנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ וְאַדְמָתְךָ בַּחֶבֶל תֵּחָלֵק וְאַתָּה עַל־
אַדְמָה טְמֵאָה תָּמוּת וְיִשְׂרָאֵל גָּלֹה יִגְלֶה מֵעַל אַדְמָתוֹ׃

ח א כֹּה הֶרְאַנִי אֲדֹנָי יֱהוִה וְהִנֵּה כְלוּב קָיִץ׃ ב וַיֹּאמֶר מָה־אַתָּה
רֹאֶה עָמוֹס וָאֹמַר כְּלוּב קָיִץ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי בָּא הַקֵּץ אֶל־עַמִּי
יִשְׂרָאֵל לֹא־אוֹסִיף עוֹד עֲבֹר לוֹ׃ ג וְהֵילִילוּ שִׁירוֹת הֵיכָל בַּיּוֹם
הַהוּא נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה רַב הַפֶּגֶר בְּכָל־מָקוֹם הִשְׁלִיךְ הָס׃ ד שִׁמְעוּ־
זֹאת הַשֹּׁאֲפִים אֶבְיוֹן וְלַשְׁבִּית עֲנִיֵּי־אָרֶץ׃ ה לֵאמֹר מָתַי יַעֲבָר
הַחֹדֶשׁ וְנַשְׁבִּירָה שֶׁבֶר וְהַשַּׁבָּת וְנִפְתְּחָה־בָּר לְהַקְטִין אֵיפָה

ת"א מהי. נמנע ל׳: *עניי קרי *בנ"א הש' בדגש

תרגום

יִתְבַּטְּלוּן וְאַרְעָךְ בְּעִדְבָא תְּחַפְּלֵג וְאַתְּ עַל אַרְעָא מְסָאֲבָא תְּמוּת וְיִשְׂרָאֵל מִגְלָא יִתְגְּלוֹן מֵעַל אַרְעָתְהוֹן׃

ח א כְּדֵין אַחְזָנִי יְיָ אֱלָהִים וְהָא מָן מְלֵי סִיוְפֵי בַּיְטָא׃ ב וַאֲמַר מָה אַתְּ חָזֵי עָמוֹס וַאֲמָרִית מָן מְלֵי סִיוְפֵי בַּיְטָא וַאֲמַר יְיָ לִי מְטָת פּוּרְעָנוּת קִצָּא לְמֵיתִי עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל לָא אוֹסִיף עוֹד לְמִשְׁבַּק לְהוֹן׃ ג וְיֵלִילוּן חֲלַת זְמָרָא בְּבָתֵּיהוֹן בְּעִדָּנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ אֱלָהִים סַגִּי פִּגְרֵי קְטִילִין בְּכָל אֲתַר יְיַמַּר רְמֵי וְסַלֵּק׃ ד שְׁמַעוּ דָא דְּשָׁטְיָן בְּעַפְרָא דְּאַרְעָא רַיְשׁ מִסְכְּנֵיָא וּמַדְמָן לְבִטְלָא מִלֵּי חֲשִׁיכֵיָא מִן אַרְעָא׃ ה דַּאֲמְרִין אֵימָתַי יְמַטֵּי יַרַח עִבּוּרָא וּנְזַבֵּן עִבּוּרָא וּשְׁמִטְתָּא וְנִפְתַּח אוֹצָרִין

רש"י

ח (א) כלוב קיץ. סל מלא פיפי חלמים שחיון טוטום: (ג) שירות היכל. שמס מסוררים בחוך סיכליהס בחמחלוחיהס: רב הפגר. שגי פנרי קטולין: בכל מקום השליך הס. בכל מחר ייחר רחי וסליק שמליכו מכחן שסירו מכחן הפנרים שחלה: (ד) השאפים. שמולעים חביון: ולשבית. כחו ולשמנים ולוגמח לשמיד מעזיים (יעשיה כ"ג) ללכח לגיד ביזרעחל (מלכים ב' ט'): (ה) מתי יעבר החדש. זו היא שמיפה מלפים עם חייקר שחנוחה וחמרו לעניים ברבים ויטלו שדוחיהס: יעבר החדש. ר"י מחי חחעבר שמנה ויבח חדם שיבור מחייקר: והשבת ונפתחה בר. מחי חבח שמיטה ושחייקר שחנוחה ונפחח חוצרום בר שלנו: להקטין איפה. למכור בחלה קטנה ושח כספינו נקבל בשקל גדול:

מצודת דוד

בחבל תחלק. נקט המדה מחולק בין העכו"ם: על אדמה וגו'. בחרץ העכו"ם: וישראל ונו'. כ"ל כמו שבחמח לבחר בחמי הכח בחמה כן יהיה וכן יקום:

ח (א) כלוב קיץ. סל מלא פיכות הקיץ: (ב) בא הקץ. כ"ל המלחה ממחז שבח הקץ והקוף על עמי ישכלל כי קיץ לחים וקץ בח שהוח לבון הכוכל על לבון: עבור לו. לעבור ולעמול לו על פשעיו: (ג) והלילו. יהפכו ליללה השיכות והזמיכות שהיו מזמיכים בהיכליהם במקום השיכות יילילו: רב הפגר. לח יכבו פנרי הכוגים וכבל מקום חבר השליך המלכיך שם הפנרים הרבים השם יהיו בשיקה ודמיומם קול כי הכומים לח ישמעו ולח ירימו קול לומען לח יכך לב השם: (ד) השאפים אביון. לחמם הכולעים לח החביון ועוסקים להבזות מן העולם עניי חרץ: (ה) לאמר. שהמה לומרים מתי יעבור החדש. כ"ל החדש היכוע של הקניה כי ביומי הקניה מוכלין העניים לשכול מהלקט ושכחה והפאה ואינם קוניס חבואה לאוכלם: ונשבירה שבר. כשיעבור החדש לח ימלאו מס לשכול ולח נמכור להם החבואה כפי חוות נפשינו: והשבת. מלח מהי יעבור מעשהם בשביט כאלו אחר מתי יעבור השבח הוח שגם השמעה כי לח מהבנהים העניים מחבואה החרץ מן המופקה ואינם קוניס חבואה למאכלם: ונפתחה בר. כשיעבור השבח לח נפחח חוצרום החבואה: להקטין איפה. כ"ל לח נמכר בחמה ומשקל כ"ל נעסוק לגמוע להקטין מדת האיפה ולהגדיל

מצודת ציון

(יחזקאל כ"ט): (יז) בחבל. קו המדה:

ח (א) כלוב. הוא כעין סל וכן בכלוב מלא עוף (ירמי' ה'): קיץ. כ"ל פירות העיינבים בימות הקיץ וכן ולחם וקיץ (ש"ב ט"ז): (ב) והלילו. מלשון יללה: שירות. מל' שיר וזמר: הפגר. כן יקרא גוף המת כמו וכותב פגר (נחום ג'): הס. ענין שתיקה כמו ותאמר הס (לעיל ו') : (ד) השאפים. ענין בליעה ומשמעה של הפה כמו שחצני לחוט (מהלים ק"ו): ולשבית. כמו ולהשבית וכן לגרח לגיד (מ"ב ט') ומשפטו להגיד ולהשבית הוא ענין בעול ומניעה כמו שבת מגיד (יבעיה י"ד): (ה) ונשבירה. מוכר התבואה נקרא מהשביר כמו המשביר לכל עם הלרץ (בהלים מ"ג): שבר. כן הקרא התבואה וכן נאמר שבר כענין בחיכם (בס מ"ג) וזהו לפי שמוכרח הענ על דרך יפשבו בהלים למחים (מהלים ק"ו): והשבת. כן הקרא שנח השמעה כמ"ש ובשנה השביעית שבת וגו' (ויקרא כ"ה): בר. חבואה כמו לבנור בר (בהלחים מ"ב): איפה. שם מדה

וּלְהַגְדִּיל שֶׁקֶל וְלַעֲוֹת מֹאזְנֵי מִרְמָה: ׀ לִקְנוֹת בַּכֶּסֶף דַּלִּים
וְאֶבְיוֹן בַּעֲבוּר נַעֲלָיִם וּמַפַּל בַּר נַשְׁבִּיר: ׀ נִשְׁבַּע יְהוָה בִּגְאוֹן
יַעֲקֹב אִם־אֶשְׁכַּח לָנֶצַח כָּל־מַעֲשֵׂיהֶם: ׀ הַעַל זֹאת לֹא־תִרְגַּז
הָאָרֶץ וְאָבַל כָּל־יוֹשֵׁב בָּהּ וְעָלְתָה כָאֹר כֻּלָּהּ וְנִגְרְשָׁה וְנִשְׁקָעָה
כִּיאוֹר מִצְרָיִם: ט וְהָיָה ׀ בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה וְהֵבֵאתִי
הַשֶּׁמֶשׁ בַּצָּהֳרָיִם וְהַחְשַׁכְתִּי לָאָרֶץ בְּיוֹם אוֹר: י וְהָפַכְתִּי חַגֵּיכֶם

*ונשקעה קרי

ת"א נסמע. סם: והפכתי. סם ע"ז:

תרגום

לְאַזְעָרָא מִכְלְתָּא וּלְאוֹסָפָא עַל סְלְעָא וּלְשַׁקְרָא בְּמָזְנָן דְּנָכְיל: ו לְמִקְנֵי בְכַסְפָּא מִסְכֵּנַיָּא
וְחַשִׁיכַיָּא בְּדִיל דְּיַחֲסָנוּן וּמַהֲמֵת עִבּוּדָא נָזֵבוּן: ז קַיֵּם יְיָ דְּיִתְבַּר רְבוּתָא לְיַעֲקֹב אִם יִתְנַשִׁין
לַעֲלַמִין כָּל עוֹבְדֵיהוֹן: ח הַעַל דָּא לָא תֶחֱרוֹב אַרְעָא וַיְבַדֵּי כָּל דְּיָתְבוּ בָּהּ וְיִסַּק עֲלָהּ מָלַךְ
כְּמַשְׁרָיְתָיהּ דְּסַגִּי כְּמֵי נַהֲרָא וְיִתְפְּנֵי כֻּלָּהּ וְקַסֵּם בְּעִינֵי לְפָרֵם כְּאוֹר כִּיחוֹר וְיִם לְפַרְסוּ כְּמוֹ עַל כְּפִיס כְּסֵי
חוֹר (יחזק ט') יִסַּק עִנָּן לְוֹרוֹ (סם ל"ז) וְעַלְתָּה כְעִנָּן גֶּשֶׁם כֻּלָּהּ לְפִילָה וְחַסִיכָה: **ונגרשה ונשקעה כיאור**
מצרים. וְיִלּוֹס עוֹלֶה לְחֶסֶם לְמ' סַכָּה וּמִסְקָה לְחֶם הַמַּרְץ וְכַסְּחוּת עוֹלֶה מַעֲלֶה רֶפֶס וְטִיט עַל סַפְחוּ וְכַסְחוּזֵר מִסְקוּת
חוֹזֵר עַל גְּדוּסָיו וּמִימָיו מִצְטַלְּלִין וְהִיא קְרוּי סִיקוּע הָעוֹכֵר לְחֶם מִימָיו נִסְקָע וְנִגְרָם כְּמוֹ וִיבַרְכוּ מִימָיו
רֶפֶס וְטִיט (יחזקאל כ"ז) לְחֶם הָאָרֶץ חִקְיוֹ רְשָׁעִים שֶׁבְּכוּחַ וְלְמ"כ הַמּוֹת: **(ט) והבאתי השמש בצהרים.** כְּשֶׁיִּסַּק
לְסֶם סְלוֹס גְּדוֹל הַבָּא מִפְּלֶה פְּסֶחוֹס וְאָמְרוּ רְבוֹתֵינוּ (ת"ק כ"ה) זֶה יוֹמוֹ שֶׁל יַשְׁמִישׁוֹ שֶׁמֵּת בְּחֶרֶב שֶׁל סְלוֹס כְּמוֹ
שֶׁאָמְרוּ רְבוֹתֵינוּ (תענית כ"ב) לֵין לְךָ מָרֵב שֶׁל סְלוֹס יוֹתֵר מִפַּרְעֹה שֶׁכָּתוּב לוֹ לִישְׁמִישׁוֹ מַה לִּי לְךָ וְגוֹמֵר
לְךָ עָלֶיךָ לְחֶם הַיּוֹם (ד"ם ג' ל"ם) לְךָ עָלֶיךָ לְחֶי בֶּן חֶם כִּי חֶם לְעַבּוּד דֶּרֶךְ מַרְכֵּךְ לֶחֶל בֵּית מִלְחַמְתִּי וְגוֹ':
השמש. מַלְכוּת בֵּית דּוֹד נִמְשָׁלָה כְּשֶׁמֶשׁ שֶׁנֶּאֱמַר וְכִשְׁמֹשׁ כְּגִבּוֹר לָרוּץ אֹרַח (תהלים י"ט): **(י) והפכתי חגיכם לאבל.**
כְּעִנְיַן שֶׁנֶּאֱמַר וְכָל הַשָּׁרִים וּרְזוֹנֵי הַמֶּלֶךְ מְאַהֲבִים עַל יִשְׁמִישׁוֹ (ד"ם שם):

מצודת ציון

גם ג' לעולם: **ולעות.** עניין מקוה ודבר שמיעו לשוא ושוא מל' עון: (ז) **נעלים.** מנעלי הגבל: **ומפל.** מלשון מפלה: (ח) **תרגז.** עניין תנועת הכעיה: **ואבל.** עניין השחתה כמו תאבלה חדמה (יואל מ'): **כאר.** כמו כיאור הוא הנילוס ונפלה היו"ד: **ונגרשה.** מלשון נסוגין והכלה: **ונשקעה.** עניין כשילת הדעת נעמוק כמו לא תשקיע מיניכם (יחזקאל ל"ב): (ט) **והבאתי.** עניין שקיעה כמו ושם השמש ועכר (ויקרא כ"ג): **בצהרים.** הוא

מצודת דוד

משקל השקל לעשות עוד כך המאזנים **לעשות מרמה להכניע** למעה לחם הכף שנו לתן המשקל למען יהא נלפה שהכסף מסך הכפה: **מאזני מרמה.** לפי שמאזני משקל שלהם היו עשויות בתוכן שיכולים להכניע את הכף למה שהם רוצים לכן קראם מאזני מרמה: (ז) **לקנות בכסף דלים.** כ"ל נקח מהם כל כספם בקניה עד שלא ישאר מלוחם לוחם ונקנה לוחם בכסף **לעשות** עמהם עבודה: **בעבור נעלים.** כ"ל נקנה לוחו בדבר מועט בעבור זוג מנעלים: **ומפל בר נשביר.** עוד היו לוחכים

לא נזכור להם חטאה נקיה ללא נעבד **גם** הפסולת שמעילי' מן התבואה בשעת שמקלין לוחם בגפה וכנפה וסם בעל כלסם יקנו **סם הפסולת:** (ז) **בגאון יעקב.** ג"ממק יקרא כן כמ"ש ונצי עדיו לגאון שמו (יחזקאל ז'): (ח) **העל זאת.** וכי על מעשה כזאת **לא** תרעד הארץ ולא **ישחטו** כל היושבים בה: **ועלתה כאר.** כ"ל דין הוא שתעלה המים על כלה כמו היאור המכסה כל הארץ **ונשקעו** להשקות השדות: **ונגרשה ונשקעה.** המים הצופפים יגרשו כשם ושיט ולח"ז יהיה נשקע הכשם והשיט לכלה לא קלקעית המים כמו יאור מלכים שבעת שמגביר ועולה מעלה כשם ושיט ולח"ז שוקעים למעה כ"ל מהדין להמשיך הפשעים מן הארץ ולח"ז סביה ההפוכה: (ט) **והבאתי.** לשון מקיע לח השמש בעת שהיא בגובה השמים כ"ל בעת שבו בהשקע ובאמן הנגה בחלום: **והחשכתי.** לשון מוסך על הארץ ביום שיש בו לוכ כל וחוא כשל עניין בח"ם: (י) **והפכתי.** מעוות שמחת הבא יהיה לשל ומעוות

לְאֵבֶל וְכָל־שִׁירֵיכֶם לְקִינָה וְהַעֲלֵתִי עַל־כָּל־מָתְנַיִם שָׂק וְעַל־
כָּל־רֹאשׁ קָרְחָה וְשַׂמְתִּיהָ כְּאֵבֶל יָחִיד וְאַחֲרִיתָהּ כְּיוֹם מָר׃
יא הִנֵּה ו יָמִים בָּאִים נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה וְהִשְׁלַחְתִּי רָעָב בָּאָרֶץ לֹא־
רָעָב לַלֶּחֶם וְלֹא־צָמָא לַמַּיִם כִּי אִם־לִשְׁמֹעַ אֶת דִּבְרֵי יְהוָה׃
יב וְנָעוּ מַיִם עַד־יָם וּמִצָּפוֹן וְעַד־מִזְרָח יְשׁוֹטְטוּ לְבַקֵּשׁ אֶת־דְּבַר־
יְהוָה וְלֹא יִמְצָאוּ׃ יג בַּיּוֹם הַהוּא תִּתְעַלַּפְנָה הַבְּתוּלוֹת הַיָּפוֹת
וְהַבַּחוּרִים בַּצָּמָא׃ יד הַנִּשְׁבָּעִים בְּאַשְׁמַת שֹׁמְרוֹן וְאָמְרוּ חַי
אֱלֹהֶיךָ דָּן וְחַי דֶּרֶךְ בְּאֵר־שָׁבַע וְנָפְלוּ וְלֹא־יָקוּמוּ עוֹד׃
ט א רָאִיתִי אֶת־אֲדֹנָי נִצָּב עַל־הַמִּזְבֵּחַ וַיֹּאמֶר הַךְ הַכַּפְתּוֹר

*ג"א והעליתי

ת"א ולמחייה. נכסוס ע"ז סוכה כ"ב ע"ק כ"ל זבחים ק'. הכה. שבח קל"ה: ועטו. שם ע"ב: הנשבעים. שם ס"ז: כלימי. ל"ה ל"ל:

תרגום

בְּאֵבֶל יָחִיד וְסוֹפָהּ בְּיוֹם מָרִיר׃ יא הָא יוֹמַיָּא אָתַן אָמַר יְיָ אֱלָהִים וְאֶשְׁלַח כַּפְנָא בְּאַרְעָא לֵית דְּכַפְנָן
לְמֵיכַל וְלֵית דִּי צָחֵי לְמִשְׁתֵּי אֱלָהָן לְקַבָּלָא יַת פִּתְגָמָא דְיָ׃ יב וְיִשְׁתַּלְהוֹן מִיַּמָּא עַד מַעַרְבָא
וּמִצְפּוֹנָא עַד מַדִּנְחָא יְהָכִין לְמִתְבַּע אוּלְפָן מִן קֳדָם יְיָ וְלָא יַשְׁכְּחִנּוּן׃ יג בְּיוֹמָא הַהוּא יִשְׁתַּלְהֵין
בְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל דְּאִנּוּן דָּמְיָן לְבְתוּלָן שַׁפִּירָן דְּטַעֲיָא בְּשִׁפְרְהֶן עִם עוּלֲמִין חַיָּבִין וְהוֹן מִטְרַפְּיָן
דְּמָן בְּצְחוּתָא׃ יד דִּי מְקַיְּמִין בְּחוֹבַת שֹׁמְרוֹן וְאָמְרִין קַיָּמָא דֵאלָהְתָא דִי בְדָן וְקַיָּמִין נִימוֹסֵי בְּאֹר
שָׁבַע וְיִפְּלוּן וְלָא יְקוּמוּן עוֹד׃
ט א אָמַר עָמוֹס נְבִיָּא חֲזִיתִי יַת יְיָ קָרֵא דַיָּי אִסְתַּלַּק מִכְּרוּבָא וּשְׁרָא עַל מַדְבְּחָא וְאָמַר אִם לַיִת

רש"י

וכל שיריכם לקינה. כענין שנאמר (שם) ויאמרו כל השרים והשרות בקינותיהם: **כאבל יחיד.** כלא שמתאבל על בן יחיד: **(יא) כי אם לשמע.** שתפסוק מכם רוח הקודש: **(יג) תתעלפנה.** תפרח רוחם כמו ויתעלף (דניאל ל') וכן עלי הסלע עולפו (יחזקאל ל"ה) וכן כל משנה מתעלפה פשמי"ר בלע"ז: **(יד) חי אלהיך דן.**
אחד מן העגלים שהעמיד ירבעם בדן:

ט (א) נצב על המזבח. משמלק מכרובין למזבח לרך יציאה חוץ על מזבח הזהב שהוא בהיכל והוא מעבר מסעות שנסעה שכינה: **הך הכפתור.** שהוא ברחם הגג:

מצודת דוד

כאבל יחיד קינה: והעליתי · כ"ל לשון עליהם לגה עד שכולם ילבשו שק על מתניהם ויקללו קללה בראשם ושם ענין לעג וחלילות: ושמתיה. משים עדי שיעשו להיות משתלש כדרך המלות שעושין על בן יחיד במת: כיום מר. היא יום מיתת בן יחיד וכשל הדבר במ"ש: (יא) כי אם לשמע וגו'. כ"ל יהיו משתים על הנבואה ולא ימלאו כי משפע הנבואה בהיותם בגולה: (יב) ונעו. יטוטו ללכת מיס הדרומי הוא יס קוף שהוא בדרומה של ל"י עד היס המערבי ומצפון הלפוני עד גבול המזרחי. כ"ל לשון נע"י משפע הנבואה: **ישוטטו.** ילכו הנה והנה לבקש דברי הנבואה ולא ימלאו: (יג) ביום ההוא. הוא יום השמעניות: **בצמא.** בעבור הלמלון יתעלפו הבתולים והבחורים כי לא ימלאו מיס לשתות כלשון (יחזקאל ל"ב) הנשבעים. כ"ל כי הם הנשבעים בשקר של שומרון ובשבועתם יתמכו זה לזה כריני מצבע מי מלהיך העבל העומד שם: **ואמרו חי דרך.** כ"ל מי הולכי דרך בלה שבע של מחמתם שעמדו שם לעב"ם כמ"ש ובלה שבע לא תעבורו (לעיל ה'): **ונפלו.** לכן יפלו ולא יקומו עוד כ"ל בזמן בית הבחי לא יקומו מבל בגולה העתידה יקומו כולם יהודה ותמרים:

ט (א) הך הכפתור. הכה אם הכפתור הוא המשקוף ומהבלה ההיא יבעבו המזוזות כ"ל בלשון המלך יחבדו הבתים ועל יפתיחו ילמר כי לשכר שנהרג הוא הנשבלה המלוכה ולא היה בית הבתים להמליך מלך מדעתם ובשכר המליכו לא יהולחו בכיכו

עמוס ט

וְיֵרָעֲשׁוּ הַסִּפִּים וּבְצַעֵם בְּרֹאשׁ כֻּלָּם וְאַחֲרִיתָם בַּחֶרֶב אֲהָרֹג לֹא־
יָנוּס לָהֶם נָס וְלֹא־יִמָּלֵט לָהֶם פָּלִיט: ב אִם־יַחְתְּרוּ בִשְׁאוֹל מִשָּׁם
יָדִי תִקָּחֵם וְאִם־יַעֲלוּ הַשָּׁמַיִם מִשָּׁם אוֹרִידֵם: ג וְאִם־יֶחְבָּאוּ
בְּרֹאשׁ הַכַּרְמֶל מִשָּׁם אֲחַפֵּשׂ וְלָקַחְתִּים וְאִם־יִסָּתְרוּ מִנֶּגֶד עֵינַי
בְּקַרְקַע הַיָּם מִשָּׁם אֲצַוֶּה אֶת־הַנָּחָשׁ וְנִשָּׁכָם: ד וְאִם־יֵלְכוּ בַשִּׁבְיָ
לִפְנֵי אֹיְבֵיהֶם מִשָּׁם אֲצַוֶּה אֶת־הַחֶרֶב וַהֲרָגָתַם וְשַׂמְתִּי עֵינַי
עֲלֵיהֶם לְרָעָה וְלֹא לְטוֹבָה: ה וַאדֹנָי יְהוִה הַצְּבָאוֹת הַנּוֹגֵעַ בָּאָרֶץ

*נ"א הס' במתג *נ"א הת' בקמץ

תרגום

עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל תֵּיבִין לְאוֹרַיְתָא טָבֵי מִנַּיְתָא אִתְקַטִּיל מַלְכָּא יְאשִׁיָּה וְאֶתְכַּבַּשׁ בִּירְתָא וְתִתְפַּגַּרְן עֲרָעָתָא וּמָנֵי בֵּית מַקְדְּשָׁא בְּשִׁבְיָא יֵהֲכִין וְשִׁאַרְהוֹן בְּחַרְבָּא אֲקַטּוֹל לָא יַעֲרוֹק לְהוֹן הָעָרִיק וְלָא יִשְׁתְּזִב לְהוֹן דְּמִשְׁתְּזִב: ב אִם יַדְמוֹן לְאִסְתָּרָא בִּדְבִשְׁאוֹל מִתַּמָּן בְּמֵימְרִי יַדְּבְרִנּוּן שָׁנְאֵיהוֹן וְאִם יִסְּקוּן בְּמֵיתְרִין דְּרָמִין עַד צֵית שְׁמַיָּא מִן תַּמָּן בְּמֵימְרִי יָחֲתִנּוּן: ג וְאִם יַדְמוֹן לְאִסְתָּרָא בְּרֵישׁ מַגְדְּלֵי כַרְמֶלָא מִתַּמָּן אַפְקִיד בָּלוּשִׁין וְיִבְלְשִׁנּוּנִין וְאִם יִסְתְּרוּן מִן קֳדָם מֵימְרִי בְּנִיסְיָמָא מִתַּמָּן אַפְקִיד יַת עַמְמָיָא דְּתַקִּיפִין בְּחֵוָיָא וְיִקְטְלִנּוּנִין: ד וְאִם יַהֲכִין בִּשְׁבְיָא קֳדָם בַּעֲלֵי דְּבָבֵיהוֹן מִתַּמָּן אַפְקִיד יַת דְּקָטְלִין בְּחַרְבָּא וְיִקְטְלִנּוּנִין וַאֲשַׁוֵּי מֵימְרִי עֲלֵיהוֹן לְבִישָׁא וְלָא לָטָבָא: ה וַיְיָ אֱלָהִים צְבָאוֹת דִּי נָגֵיף בְּאַרְעָא וְיָצְדוּן כָּל דָּיְתְבִין בָּהּ וְיַסֵּיק עֲלָהּ מָלֵךְ בְּמַשְׁרְיָתֵיהּ דְּסַגִּי כְּמַי

רש"י

וירעשו הספים. לסקופות סביב המחמוטת כך יסרג המלך וירעדו הסריס: **ובצעם בראש כלם.** כמו ופצעם וי"ת כפתור המעורה טפי מגרמה לוקטיל מלכא יקטיוהו וירעשו הספים ויסרג ביתא ויתפגרן עזרתה ובצעם גרמם כלם ומאי מקדמה נמצית יסכון כמו ממוסג יגלה גרמם כולם: **(ב) אם יחתרו בשאול.** אם ילמוד מקדמה כלמשמעו: **ידי תקחם.** במימרי ידברונון שנאיהון: **ואם יעלו השמים.** ואם יסקון בעורין דרמין עד ליח שמיא מן תמן במימרי יחתונון: **(ג) בראש הכרמל.** גרים מגדלי כרכיו: **משם אחפש.** מתמן לפקיד גלופין ויבלשונון: **בקרקע הים.** בניסי יתא לוי סיס: **אצוה את הנחש.** י"ם עתיד לתקופין כחויא: **(ה) הנוגע בארץ ותמוג.** למזיף בזרעה וזיעה:

מצודת ציון

ליזהי כפתוחים הענוליס כעין תפוחים וכן בכפתוריה יליזו (לעניה ג'): **וירעשו.** ענין תנועה חזקה: **הספים.** הס המזוזות כמו וסף הפצל (יחזקאל ע'): **ובצעם.** חמדת עצכס כמו בלע כסף (משלי ה'): **ואחריתם.** כן יקללו הבניס והבנות כמו ולא לאחריתו (דניאל י"ל): **יגום.** ענין בריחה: **להם.** כמו מהס: **ימלט.** ענין המלטה: **פליט.** ענין שלית כמו פליע ומכיד (לויכה ג'): **(ב) יחתרו.** ענין הפישה בקרקע כמו תחר בחתך בחיס (לויב כ"ד): **בשאול.** בקבר עמוק: **(ג) יחבאו.** ענין הסתרה כמו חבי כמעט רגע (ישעיה כ"ג): **אחפש.** ענין חקירה כמו ויחפש (בהלי' ע"ז): **הנחש.** הוא הלויתן כחש הדומה למרלה נחש וכמ"ש על לויתן נחש בריח (ישעיה כ"ז): **ונשכם.** על כריכה בעניס:

מצודת דוד

מלך מלכיס מן המלוכה ומתן עונש על המלך כמ"ש בא"ב (כ"ג) ומאז לא המליכו מלך מדעתם: **הספים.** הס המזוזות כמו בלחם כלם כי עד שלא גלו הס בימי לדקיה הוליך נ"ב לובלות בית ה' ולובלות בית המלך כמ"ש בא"ב (כ"ד): **ואחריתם.** בניהם ובנותיהם להכות בהכי העכ"וס: **לא ינום ונו'.** הכולה לנוס לא יוכל: **ולא ימלט ונו'.** הוא כפל ענין בא"ם: **(ב) אם יחתרו בשאול.** אם יעבו לעלות מחכתם בשאול כ"ל בעומק הארץ להתחבא שמה הנה ידי תקחם משם למכתם ביד עכ"וס והוא ענין מליצה וכ"ל שלא יועילו לעלות בעומק בשום מחבוא להנצל מיד העכ"וס: **משם אורידם.** להיות נמלטים ביד העכ"וס: **(ג) ואם יחבאו.** ואם יסתירו עלתם בלתם הר הכרמל שהיו שם מקומות מסתרים: **משם אחפש.** ממקום מחבואתם למחפשם למעוך לותם ולקחתים למכתם ביד העכ"וס: **ואם יסתרו.** ואם יסבבו

להסתר מעני בקרקעית הים: **משם.** מקרקעית הים לגזה לא הנחש הוא הלויתן שהוא יסוך לותם והכל הוא ענין מליצה: **(ד) ואם ילכו בשבי.** כ"ל ואם יכבשו לבני העכ"וס ויוסיפו עלתם בשבי לתעו יכתמו עליהם: **משם.** ממקום שילכו שלוה לא הנחש להכיתם. כ"ל לא יועיל להם ההכנעה כי עכ"ז יהכנוס העכ"וס בתלולות גלותם: **ושמתי וגו'.** תשגיח עליהם לטובה עמהם נע ולא לטובה עמהם עוסה: **(ה) וה' וגו'.** וכתה ה' הוא המוסל בצבאות ומעה ויכול הוא לעשות תפלו בכל מקום ובכל דבר: **הנוגע בארץ.** כלתר יגע בתלך היל ממקם וכלה וכל היושבים בה יהיו כממסים:

וַתָּמוֹג וְאָבְלוּ כָּל־יוֹשְׁבֵי בָהּ וְעָלְתָה כַיְאוֹר כֻּלָּהּ וְשָׁקְעָה כִּיאֹר
מִצְרָיִם: י הַבּוֹנֶה בַשָּׁמַיִם מַעֲלוֹתָו וַאֲגַדָּתוֹ עַל־אֶרֶץ יְסָדָהּ הַקֹּרֵא
לְמֵי־הַיָּם וַיִּשְׁפְּכֵם עַל־פְּנֵי הָאָרֶץ יְהוָה שְׁמוֹ: יא הֲלוֹא כִבְנֵי
כֻשִׁיִּים אַתֶּם לַי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נְאֻם־יְהוָה הֲלוֹא אֶת־יִשְׂרָאֵל הֶעֱלִיתִי
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּפְלִשְׁתִּים מִכַּפְתּוֹר וַאֲרָם מִקִּיר: יב הִנֵּה עֵינֵי ו
אֲדֹנָי יֱהוִה בַּמַּמְלָכָה הַחַטָּאָה וְהִשְׁמַדְתִּי אֹתָהּ מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה
אֶפֶס כִּי לֹא הַשְׁמֵיד אַשְׁמִיד אֶת־בֵּית יַעֲקֹב נְאֻם־יְהוָה: יג כִּי־
הִנֵּה אָנֹכִי מְצַוֶּה וַהֲנַעֲתִי בְכָל־הַגּוֹיִם אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר

*נ"א כיאור *מעלותיו קרי

ת"א הבונה. לגזוז ג' חגיגה י"ב ממחות כ"ז כריתות ז': הלא כבני. מ"ק י"ז:

תרגום

נַהֲרָא וְיִתְפַּנֵּה כֻּלָּהּ וְתִשְׁתְּקַע כְּנֶהֳרָא דְּמִצְרַיִם: ו דִּי אַשֶּׁרֵי בְּתִקּוֹף רוּמָא שְׁכִינַת יְקָרֵיהּ וּבְנָשְׁתֵּיהּ
עַל אַרְעָא קָשְׁטָה דִּי אָמַר לְבַנָּשָׁא מַשְׁרֶן דְּסַגִּיאִין כְּמֵי נַהֲרָא וּמְבַדַּר לְהֵזֶן עַל אַפֵּי אַרְעָא יְיָ
שְׁמֵיהּ: ז הֲלָא כִבְנָן רְחִימִין אַהֵון יִשְׂרָאֵל אָמַר יְיָ הֲלָא יַת יִשְׂרָאֵל אַפֵּקִית
מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם וּפְלִשְׁתָּאֵי מִכַּפְתּוֹרָיָא וַאֲרָם מִקּוֹרְנִי: ח הָא עֵינֵי יְיָ אֱלָהִים גְּלָן עוֹבָדֵי מַלְכוּתָא
חַיָּבְתָּא וְאֶשֵׁיצֵי יָתָהּ מֵעַל אַפֵּי אַרְעָא בְּרַם אֲרֵי לָא גְמִירָא וְשֵׁיצָאָה אֶשֵׁצֵי יַת בֵּית יִשְׂרָאֵל אָמַר
יְיָ: ט אֲרֵי הָא אֲנָא מְפַקֵּד וַאֲבַדֵּר בְּכָל עַמְמַיָּא יַת בֵּית יִשְׂרָאֵל כְּמָא דְמַחְזְרִין בְּעַרְבָלָא וְלָא

רש"י

ותמוג. לשון נוע וס' הוא המגע בארץ: **ותמוג.** כלומר זאת מאמרו ימאס: **(ו) ואגדתו.** קבולת ברכותיו ל"ל קבולת סליקיות היה סיפה יסוד הארץ ותקנה השמים שבשבילה הכל קיים: **הקורא למי הים.** לאמר לכשאת מצרימה לסגיליון כמי ימת: **(ו) הלוא כבני כושיים אתם לי.** למה תמנע מלהפרע מכם מאחרי אשר ליכם שניכם שלי הלא מן בני נח בחתם כאחר לומות ככושים אשר נדמיתם להם כענין שנאמר (ירמיה י"ג) היהפוך כושי עורו וגו' גם אתם תוכלו להיטיב הלא בטובתי תחלת בוחרי בכם היה הוצאתי שמוצאתי לחכם מארץ מצרים ומה לי בכך אף פלשתים כך הוצאתי מכפתור כשבאו כפפטורי' על העוים כענין שנאמר והעוים היושבים בחצרים עד עזה וגו' (דברים ב') כשבאו גם בני עזה ואחר שרבי פלשתים מחתיהם והוצאתים מידם ואעפ"כ לא עשיתים לי לעם: **וארם מקיר.** וכן אתי עתיד להעלות את ארם מקיר שיגלה שם שכתריב ולקח הימים כשתבטל מלכות אשור ילמוד: **(ח) והשמדתי אתה.** ממתלכה הם בית יהוה אבל בית יעקב לא תאמיד: **(ט) כי הנה אנכי מצוה.** להגלותם ולהטיעם בכל הגוים כמעט רבה ויהיו: **כאשר ינוע.** מה שכוברין בכברה לאחר

מצודת דוד

ועלתה. הים העלה על כלה כמו הילוד המכסה את כל הארץ בצלמו להקטים הגדול: **ושקעה.** כ"ל עם כי בתחלה יגבהו הגים כמו ועיני הנה את"ו מהיה נשקע הכפם והגיע לכלם אל הקטנים הגים כמו ילוד מלכים שתחר שנוכחין מיימיו כפם ועיף את"ו נשקע למעלה. כ"ל לחר המגדל הכבשים מהיה הכהומה: (ו) **הבונה.** הוא הבונה בשמים מעלותיו זה למעלה מזה ועל הגלגלים ילמוד שהם זה למעלה מזה: **ואגדתו.** קבולת ברכיותיו יקרא על הארץ: **הקרא למי הים.** להעלותם בהעבים ואת"ו שנשפכם ומוכידם ע"פ הארץ: **ה' שמו.** המולה שהכל עלו

מצודת ציון

(ה) **ותמג.** מל' המגה והמקה: **ואבלו.** ענין הבהחה כמו תבלה לחמה (יואל ל'): **ושקעה.** ענין נגילה הדבר בעומק כמו תשקיע מיימיהם (יחזקאל ל"ב): (ו) **מעלותיו.** מל' עליה הבהויה ממעל ומחר בלשון שלמה על הגלגלים: **ואגדתו.** ענין קבולה שהם וכן היו לתגודה לחת (ב"ב ג'): (ז) **כבני כושיים.** הם האנשים השחורים מבני כוש בן חם: (ח) **אפס.** עיניו כמו רק וכן ואפס לת הדבר (במדבר כ"ג): (ט) **והנעותי.** מלשון הנעה והנלה:

(ה) **ותמג.** מל' המגה והמקה: **ואבלו.** ענין הבהחה כמו תבלה לחמה (יואל ל'): **ושקעה.** ענין נגילה הדבר בעומק כמו תשקיע מיימיהם (יחזקאל ל"ב): (ו) **מעלותיו.** מל' עליה הבהויה ממעל ומחר בלשון שלמה על הגלגלים: **ואגדתו.** ענין קבולה שהם וכן היו לתגודה לחת (ב"ב ג'): (ז) **כבני כושיים.** הם האנשים השחורים מבני כוש בן חם: (ח) **אפס.** עיניו כמו רק וכן ואפס לת הדבר (במדבר כ"ג): (ט) **והנעותי.** מלשון הנעה והנלה:

ועלתה. הים העלה על כלה כמו הילוד המכסה את כל הארץ בצלמו להקטים הגדול: **ושקעה.** כ"ל עם כי בתחלה יגבהו הגים כמו ועיני הנה את"ו מהיה נשקע הכפם והגיע לכלם אל הקטנים הגים כמו ילוד מלכים שתחר שנוכחין מיימיו כפם ועיף את"ו נשקע למעלה. כ"ל לחר המגדל הכבשים מהיה הכהומה: (ו) **הבונה.** הוא הבונה בשמים מעלותיו זה למעלה מזה ועל הגלגלים ילמוד שהם זה למעלה מזה: **ואגדתו.** קבולת ברכיותיו יקרא על הארץ: **הקרא למי הים.** להעלותם בהעבים ואת"ו שנשפכם ומוכידם ע"פ הארץ: **ה' שמו.** המולה שהכל עלו וגידו. ומוסב למעלה לומר הולידו וכן הוא לה ממלתו ל"ל שם מחבולה להגיל מהשוערניות שהוא מייעד להבית: (ז) **הלוא כבני כושיים וגו'.** כמו בני כושיים שהמה עבדים לאדוניהם עבדות עולם כן תהם לי עבדים כל ימי עולם כי הלוא העליתי תחבם מארץ מלרים מבית עבדים לכן תהם לי לעבדים: **ופלשתיים מכפתור.** כ"ל וכי העליתי לת פלשתים בני כפתור מן המקום שגלו שמה: **וארם מקיר.** כ"ל וכי תעלה לת ארם מקירי שגלו שמה ע"י מלך תשור כמ"ש במ"ב (ט"ז) ולכאורה הוחיל ולא עשיתי ולא לעשה לכאורה לתחבם בני מה שעשיתי עמכם לכן קשיים לתם לי לעבדים: (ח) **הנה עיני ה'.** כ"ל הוחיל וכן הוא לתחם פשעתם בי לכן הנה עיני ה' והשגחתו בממלכה החטאה היא מלכות תפיים להשמיד לוחתה: **אפס וגו'.** לק לא לתמיד לת בית יעקב לת המון העם מכל וכל כי לפי המלוכה לתמיד ולא יהיה בהם עוד מלך: (ט) **והנעותי וגו'.** למיע צגולה לת יכלכל בין העכו"ם

יְנוּעַ בַּכְּבָרָה וְלֹא־יִפֹּל צְרוֹר אָרֶץ: י בַּחֶרֶב יָמוּתוּ כֹּל חַטָּאֵי עַמִּי
הָאֹמְרִים לֹא־תַגִּישׁ וְתַקְדִּים בַּעֲדֵינוּ הָרָעָה: יא בַּיּוֹם הַהוּא אָקִים
אֶת־סֻכַּת דָּוִיד הַנֹּפֶלֶת וְגָדַרְתִּי אֶת־פִּרְצֵיהֶן וַהֲרִסֹתָיו אָקִים
וּבְנִיתִיהָ כִּימֵי עוֹלָם: יב לְמַעַן יִירְשׁוּ אֶת־שְׁאֵרִית אֱדוֹם וְכָל־
הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־נִקְרָא שְׁמִי עֲלֵיהֶם נְאֻם־יְהוָה עֹשֶׂה זֹאת: יג הִנֵּה
יָמִים בָּאִים נְאֻם־יְהוָה וְנִגַּשׁ חוֹרֵשׁ בַּקּוֹצֵר וְדֹרֵךְ עֲנָבִים בְּמֹשֵׁךְ
הַזָּרַע וְהִטִּיפוּ הֶהָרִים עָסִיס וְכָל־הַגְּבָעוֹת תִּתְמוֹגַגְנָה: יד וְשַׁבְתִּי
אֶת־שְׁבוּת עַמִּי יִשְׂרָאֵל וּבָנוּ עָרִים נְשַׁמּוֹת וְיָשָׁבוּ וְנָטְעוּ כְּרָמִים

ת"א ביום ההוא. סנהדרין ל"ז:

תרגום

נָפַל מִנֵּיהּ אֶבֶן מִבְנָה לְאַרְעָא: י בְּחַרְבָּא יְתְקְטְלוּן כֹּל חַיָּבֵי עַמִּי דְּאָמְרִין לָא תֵיתֵי וְתוֹחִי
עֲלָנָא בִּישְׁתָּא: יא בְּעִדָּנָא הַהִיא אֲקִים יַת מַלְכוּתָא דְּבֵית דָּוִיד דִּנְפַלַת וְאֶבְנֵי יַת פְּרִיצֵיהוֹן
וּבְנִשְׁתָּהוֹן אֲתַקֵּן וְתִשְׁלוּט בְּכָל מַלְכוּתָא וְהַגְמַר יְתֵשְׁצֵי סַגִּי מַשְׁרְיָתָא וְהִיא תִּתְבְּנֵי וְתִשְׁתַּכְלֵל
כְּיוֹמֵי עָלְמָא: יב בְּדִיל דְּיֵרְתוּן יַת שְׁאָרָא דֶּאֱדוֹם וְכָל עַמְמַיָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל דְּאִתְקְרֵי שְׁמִי עֲלֵיהוֹן
בְּבֵן אֲנָא יְיָ עָבֵד דָּא: יג הָא יוֹמַיָּא אָתְיָן אֲמַר יְיָ וְיִתְעְרֵע רָדָיָא בַּחֲצָדָא וְעֵצֶר עִנְבִין בְּמַפֵּק
בַּר זַרְעָא וְרִבְיוֹן טוֹרַיָּא יְחַמַּר מָרֵת וְכָל רְמָתָא יְתַפְּלָחֻן: יד וַאֲתִיב יַת גָּלוּת עַמִּי יִשְׂרָאֵל

רש"י

שנפלו ממנו סודין הלקין ומחרו הגסין שלין יכולין ללקות ולא המתעגע מתעגע בכל כחו: **ינוע.** על ידי לחר ולא יחכן לקרום יוצא שהו' דבר הגע מלילו: **(י) לא תגיש ותקדים בעדינו הרעה.** בשביל עוונינו לא תמהר הרעה לבשה ולבא: **(יא) ביום ההוא.** לחרי בא עליהם כל ללה יבא יום שהוא הסוכן לגאולה וכו': **אקים את סכת דויד הנפלת.** ת"י מלכותא דבית דוד: **(יב) למען ירישו.** יפרלל לא שלרית לדום ולא כל הגוים כי נקרא שמי עליהם: **אשר.** כמו כי: **(יג) ונגש חורש בקוצר.** והשיג הים לא בליר ובליר יגיע לא זרע (ויקרא כ"ו) לא יספיקו לחרום עד שיבא הקליר ולא יספיקו לבצור עד שיבא עת הזרע: **תתמוגגנה.** ת"י יהפלהון קרקע עבודה מחמוגגת בבא בשמים: **עסים.** יין טוב ומתוק:

מצודת ציון

בכברה. היא כעין בפה שמכלדין בה הקמח והומה לו ועשיה לו מכבר (שמות כ"ג): **צרור.** מחיכה בפה של עבר וכן לאבר לא ממלא שם גם לחוד (ש"ב י"ז): (י) **תגיש.** ענין הקרוב: **והקדים.** ענין מהיכות: **בעדינו.** כ"ל עליעו: (יא) **ונדרתי.** ענין בנין: **פרציהן.** ענין שבר חומה: **והרסתיו.** מלשון הכיקה ונתילה: (יב) **למען.** עניעו כמו לחען לחען יומר טוב (שמות כ"ג): (יג) **ונגש.** ענין הקרוב והדבוק: **ודרך.** הדך לדוך על הענבים להולית היין: **במשך.** מל' משיכה והולכה: **והטיפו.** ענין הזלה: **עסים.** כן יקלא היין וכן על עסים כי ככלא עשיכה (יואל ל'): **תתמוגגנה.** מל' המגה ומפה: (יד) **ושבתי.** ענין הפקא ומהגוע כמו בשובה ונפש סוטעון (יפעיה ל'): **שבות.** מל' שבי הגולה: **נשמות.** מל' עלמו: (יב) **למען ירישו וגו'.** היא הטוב כלולו למה לחען ייכבו לאבר נקלא עליהם להיות נקלאים עם ה' הם ייכבו לת השלרית הנשלר מכל העכו"ם להיות להם לעבדים: **עשה זאת.** עושה המובה הזה: (יג) **ונגש חורש בקוצר.** כ"ל הכבה בגולה חלמה ויהיו עוסקים עד זמן החציר והקוצר יבבו ויפגשו זה זלה וכן יבבוש דוך ענבים זמי שמוטך ומוליך החבואה לזריעה כי יבבו הענבים ויהיו עוסקים בדריכה הענבים על הזריעה: **והטיפו.** הכבה ענבים יגדלו בהרים ויהיה היין טופף מהם והוא ענין מלילה: **תתמוגגנה.** כ"ל יהיה מבעה שמן והשלב יוצא מן הלחן וכלולו נמשו הנבעות מעבע הזלם החלב: (יד) **ושבתי.** לעתיד בהשבה ומבעוב לת בבי הבבי של עמי ישראל: **ערים נשמות.** שהיו שוממות בעת הגולה: **וישבו.** בהעירים ההם יבבו ולא יבבו עוד מהן:

וְשָׁתוּ אֶת־יֵינָם וְעָשׂוּ גַּנּוֹת וְאָכְלוּ אֶת־פִּרְיהֶם׃ {ט} וְנָטַעְתִּים עַל־
אַדְמָתָם וְלֹא יִנָּתְשׁוּ עוֹד מֵעַל אַדְמָתָם אֲשֶׁר־נָתַתִּי לָהֶם אָמַר
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃

תרגום

וְיִבְנוֹן כְּרָמִין וְיִתְּבוּן וְיִצְבּוֹן כַּרְמִין וְיִשְׁתּוֹן יַת חֲמֵרְהוֹן וְיַעְבְּדוּן גִּנִּין וְיֵכְלוּן יַת אִבֵּידְהוֹן׃
{ט} וַאֲרִכְּמִנּוּן עַל אַרְעֲהוֹן וְלָא יִשְׁתַּלְטוּן עוֹד מֵעַל אַרְעֲהוֹן דְּיַהֲבִית לְהוֹן אָמַר יְיָ אֱלָהָךְ׃

מצודת דוד

ושתו. הם יסמו סיין ולמ עוד עכ"פ למהומו: **ועשו גנות.** יתקנו נטוע ויזכעם: {ט} **ונטעתים.** יהיו מצוכצים **כלילן מאחס:** **ולא ינתשו.** למ יהיו נעקרים מעל אדמתם למאחס

מצודת ציון

שמעון: {ט} **ינתשו.** ענין עקירה כמו לנתוש ולנתוץ (ירמיה מ"ה):

א א חָזוֹן עֹבַדְיָה כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה לֶאֱדוֹם שְׁמוּעָה שָׁמַעְנוּ
מֵאֵת יְהוָה וְצִיר בַּגּוֹיִם שֻׁלָּח קוּמוּ וְנָקוּמָה עָלֶיהָ
לַמִּלְחָמָה: ב הִנֵּה קָטֹן נְתַתִּיךָ בַגּוֹיִם בָּזוּי אַתָּה מְאֹד: ג זְדוֹן לִבְּךָ
הִשִּׁיאֶךָ שֹׁכְנִי בְחַגְוֵי־סֶלַע מְרוֹם שִׁבְתּוֹ אֹמֵר בְּלִבּוֹ מִי יוֹרִידֵנִי
אָרֶץ: ד אִם־תַּגְבִּיהַ כַּנֶּשֶׁר וְאִם־בֵּין כּוֹכָבִים שִׂים קִנֶּךָ מִשָּׁם
אוֹרִידְךָ נְאֻם־יְהוָה: ה אִם־גַּנָּבִים בָּאוּ לָךְ אִם־שׁדְדֵי לַיְלָה אֵיךְ
נִדְמֵיתָה הֲלוֹא יִגְנְבוּ דַּיָּם אִם־בֹּצְרִים בָּאוּ לָךְ הֲלוֹא יַשְׁאִירוּ

*קמץ בז"ק *נ"א שודדי

ת"א מזון. סנהדרין כ"ע: הנה קטן. עכ"ום י': זדון. עקידה שער י"ט:

תרגום

א א נְבוּאַת עוֹבַדְיָה כִּדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהִים בְּאֶדוֹם שְׁמַעְנָא מִן קֳדָם יְיָ וְאִזְדַּ
בְּעַמְמַיָּא שְׁלִיחַ קוּמוּ וְנִתְעַתַּד עֲלָהּ לְקִרְבָא: ב הָא חַלָּשׁ יְהַבְתָּךְ בְּעַמְמַיָּא
בְּסַר אַתְּ לַחֲדָא: ג רְשַׁע לִבָּךְ אַטְעָנָךְ דְּאַתְּ דָּמֵי לְנִשְׁרָא דְשָׁרֵי בְּשִׁנֵּי טֵיפָא בְּרוֹמָא מוֹתְבֵיהּ
אֲמַר בְּלִבֵּיהּ מַן יַחֲתַנַּנִי לְאַרְעָא: ד אִם תְּרִים כְּנִשְׁרָא וְאִם בֵּינֵי כוֹכְבַיָּא תְּשַׁוֵּי מְדוֹרָךְ מִתַּמָּן
אַחֲתַנָּךְ אֲמַר יְיָ: ה אִם גַּנָּבִין אֲתוֹ עֲלָךְ אִם בָּזוֹזֵי לֵילְיָא אֵיכְדֵין הֲוֵיתָא דְמִיךְ עַד דִּגְנָבוּ

רש"י

א (א) חזון עבדיה. מפי שנמי עובדיה לאדום ולפי שיצא נבואה אחרת לאומות הרי"ל עובדיה גר מדומי היה לפיכך ס"מ ובסוף מצינו עליהם יבא עובדיה שהיה בין שני רשעים לחתוך ולחזק ולפי למד מתעשיתם ויפרע מעשו הרשע שהיה בין שני לויקים ילחץ ורבקה ולפי למד מתעשיתם: (ב) הנה קטן נתתיך. כלפי שקרלו לחביו במו הגדול ולמו בנס הגדול לפיכך ס"מ לפני קטן סוף ורבוחיו דרשו קטן שלפי היה לנס לנס כתב ולפי לשון: בזוי. שלפי היו מעמידים מלך בן מלך: (ג) שכני בחגוי סלע. סומך על מעשה מבוחין שברשם ויעקב ושם לפי יושלו לו: חגוי. כמו וחיתה שלמה יהודה למעריס לחגוי (ישעיה י"ט) ברייטע"ת בלע"ז ולפי מסמה על וי"ו של חבוי שהיא כוי"ו של קמוי (מסלים ס"ם) וכוי"ו של כמטמוי (כרחמים כ"ם) שמין יסוד בחיבה שלפי ט' ומ': איך נדמיתה. לשון ערדמת דומם עד שבנבו כל רשוט: הלוא. בוערים: ישאירו עללות. ואלה לפי ישמירו לך כלום כי יחפשו ויגלו וירברו מלפוניך:

מצודת ציון

א (א) וציר. ענין שליח כמו ולציר לחוטים (משלי י"ג): (ב) בזוי. מנוחה: (ג) השיאך. ענין הפתה כמו הנפתה המיתני (בראשית ג'): שכני. היו"ל ימיתה: בחגוי. ענין נקוע וחכיץ כמו יומתי בחגוי הסלע (ש"ה ג'): (ד) קנך. מל' קן והוא מדוב העופות: (ה) שדדי. ענין גזל ושוסק: נדמיתה. ענין כריתי ואבדון כמו עד מוחד נדמה (ישעיה ע"ו): דים. די הפסוק כמו והמלחמה היתה דים (שמות כ"ו): בצרים. כן יקרא מולבי ענבי הבכר כמו כי מבצור כרמך (דברים כ"ד):

מצודת דוד

א (א) חזון עבדיה. זהו מלאה הנבואה על עובדיה: לאדום. על לחוש: שמועה שמענו. כ"ל מפי ושמר נביאים שמענו שמועה מאת ה' כי הכתב נביאים התנבאו על מוכן לחוש: וציר. כ"ל כשמר שמענו כן הוא כי כל העכ"וס המעוכו לבוא עליה למלחמה ושלחו שלוחיהם זה לזה לאמר קומו ונקומה גם אנו ללכת עליה למלחמה: (ב) הנה קטן נתתיך. בשחלה ממלכך בארץ לחוש הנה אז היית קטן בעכ"וס ומנוזה מלך ביניהם כי היתה ממלכה שפלה: (ג) זדון לבך השיאך. כלומר הנה עתה שהתגלת למשול ממשל רב כשכר גלה לך הכבר הגדול וגו' לכן זדון לבך הפיש לומך להתגלות יוכר מדלי: שכני. כשלו תמה שוכן בנקיעי הסלע עד שלא יוכל מי לקרוב אליך וכשלו היה מקום מוצנך בתקום ובשל: אמר בלבו. לכן מוסב בלבו אל מי הוא שכר יוכל להוריד לחוחי בשפל המקו: (ד) אם תגביה כנשר. אבל לפ תגביה לבבך כנשר העושה מדוחות בתקום גבוה ושם תשים מדוכך בין הכוכבים משם לוריך לאכץ ומהיה נוחך בין העכ"וס: (ה) באו אליך. בלו עליך: שדדי לילה. הם התשחדים לגנוב ביום וגוזלים בלילה: איך נדמיתה. לין נכחיה מכל וכל (ולפ כי חהיה בשחביים היותם לחוכ בלבון עבר כדבר הכתוב מן הבנינות כי הבנין כשלו כבר נעשחה): הלא יגנבו דים. כ"ל הלוא לין לבכם לגנוב שלא די בשוקם ויינם המוכר ומדוע ס"ב נכתבה לחה מכל וכל מבלי שחבים: אם בצרים. שם על כרחך בלו בוצרים הלא ישחירו עוללות ומדוע לא השחירו לך מלומה:

עֹלְלוֹת: י אֵיךְ נֶחְפְּשׂוּ עֻשַּׁו נִבְעוּ מַצְפֻּנָיו: יא עַד־הַגְּבוּל שִׁלְּחוּךָ
כָּל אַנְשֵׁי בְרִיתֶךָ הִשִּׁיאוּךָ יָכְלוּ לְךָ אַנְשֵׁי שְׁלֻמֶּךָ לַחְמְךָ יָשִׂימוּ
מָזוֹר תַּחְתֶּיךָ אֵין תְּבוּנָה בּוֹ: יב הֲלוֹא בַיּוֹם הַהוּא נְאֻם־יְיָ
וְהַאֲבַדְתִּי חֲכָמִים מֵאֱדוֹם וּתְבוּנָה מֵהַר עֵשָׂו: יג וְחַתּוּ גִבּוֹרַיִךְ
תֵּימָן לְמַעַן יִכָּרֵת־אִישׁ מֵהַר עֵשָׂו מִקָּטֶל: יד מֵחֲמַס אָחִיךָ יַעֲקֹב
תְּכַסְּךָ בוּשָׁה וְנִכְרַתָּ לְעוֹלָם: טו בְּיוֹם עָמְדְךָ מִנֶּגֶד בְּיוֹם שְׁבוֹת
זָרִים חֵילוֹ וְנֵכְרִים בָּאוּ שְׁעָרוֹ וְעַל־יְרוּשָׁלַם יַדּוּ גוֹרָל גַּם־אַתָּה

*הע' במתג *שעריו קרי

ת"א לית כפסוי. קמץ ג': למחך. קמהדין ל"ב:

תרגום

מִפְתְּהוֹן וְאִם חַטּוֹפִין כְּקָטוֹפִין אֲתוֹ עֲלָךְ הֲלָא מַשְׁאֲרִין עוֹלָלָן: י אֲבָדִין אִתְבַּלַּשׁ עֲשָׂו
אִתְגַּלְּיָן מַטְמוֹרוֹהִי: יא מִן תְּחוֹמָא אַגְלִיוּךְ כֹּל אֱנָשֵׁי קְיָמָךְ אַטְעֲיוּךְ יְכִילוּ לָךְ אֲנָשֵׁי שְׁלָמָךְ
אָכְלֵי פָּתּוֹרָךְ שַׁוִּיאוּ תַקָּלָא תְּחוֹתָךְ מְדַלִּית בָּךְ סִיכְלְתָנוּ: יב הֲלָא בְעִדָּנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ וְאוֹבִיד
חַכִּימִין מֵאֱדוֹם וְכָל גְּבַר דְּבִינָה סִיכְלְתָנוּתָא מִטְּרַף גַּבְרָךְ יָתְבֵי דָרוֹמָא: יג וְיִתְבְּרוּן גִּבָּרָךְ יָתֵבִי
בְּדִיל דְּיִשְׁתֵּצֵי גְּבַר דְּבִינָה צוֹרְבָא מִטְּרַף דְּעֵשָׂו מִקְּטוֹל: יד מֵחֲטוֹף אֲחִיךָ יַעֲקֹב תִּתְכַּסְּיָנָךְ
בַּהֲתָא וְתִשְׁתֵּצֵי לַעֲלַם: טו בְּיוֹם מְקוּמָךְ מֻקְבָּל בְּיוֹמָא דְּבָזוּ עַמְמַיָּא נְכָסוֹהִי וְנָכְרָאִין עַלּוּ בְּקָרְוֹהִי

רש"י

(ז) **נבעו.** ר"י לחיגלין ולשון חרמית נבעו כתבקעו וכן אם תבעיון בעיו (ישעיה כ"ח): (ז) **עד הגבול שלחוך.** לומס שכבעיתוך לעזרה בתו עמך ולווך על גבול תרלך על הספר שסס בתו עליך למלחמה ובאת הביתוך והללימו: **יכלו לך.** לפתוחך לעתה ואבו מאחריך: **לחמך ישימו מזור תחתיך.** לף מלכלך סס לך תחיך יעקב למזור שמתן לך לחס ומזיל עבדי' ועל ידו בזית הכבורה: **מזור.** חולי: (ט) **וחתו גבוריך תימן.** יחתו ויפחדו לכוס לל לרך ישמעלל ו"ת ויחברון גבריך יחבי דרומה: **למען יכרת.** כל לים גבור: **מהר עשו מקטל.** מרוב הרג שיבא עליהס: (י) **מחמס אחיך יעקב.** בשביל חמס שעשית ליעקב: (יא) **ביום עמדך מנגד.** שלח בתה לעזור לו: **גם אתה כאחד מהם.** מעלה חני עליך כאלו אתה מן הבאים עליהס:

מצודת דוד

(ז) **איך נחפשו עשו.** לין נחפשו בתי עשו לקחת הכל ומיך מחבקתו ומלכתו ממקומות מסתריס שלו לקחת כל הממלא והוא כשל ענין במ"ס: (ז) **עד הגבול וגו'.** כשילא למלחמה מול העכ"ום ליום לומו לל לחבי בניתו שהיה לו עמהס בריתס בריס והס ליו לומו עד קלה גבול לחלו ומהס חזרו ולל הלכו למלחמה להיות לו לעזרה והעבו לומו כי הבעיתו ללכת עמו: **השיאוך.** הסכיתים שהיית עמהס בשלום הס הסיתו לומך ללכת למלחמה ויכלו לך כי בעת שהיה הלכת: **לחמך.** לומלי לחמך הלוקחים מכס ממך הס ישימו מכה תחתיך כ"ל במקומך הכינו לך כליון ולפדון כי יעלו עליך רעה ולין זו תבוה להבנים בדבר להיות כשמר מהס: (ח) **ביום ההוא.** ביום בוא השובעניות: **והאבדתי חכמים.** לל יחסכמו בחבונות המלחמה להליל בהסס: **ותבונה וגו'.** כשל הדבר במ"ס: **מהר עשו.** כ"ל מלומס שמקום מחלבס הוא מכל עבו כי משס בתו ומהשבו בלכלס ובכך גדול: (ט) **וחתו גבוריך תימן.** לחמ שמקום מחלבס מלומס היובד בדכומה בל ח"י הבה נבוריך יחתו ויבהלו בחלמה: **למען יכרת.** בלומן שיכבת לים מלומס במקום מחלבס הוא מכל עבו. כ"ל לל יעלה מהס לים: **מקטל.** כ"ל הכביתה תהיה מן ההכג בינבו בהס ולל בימוחו על העשה:
(י) **מחמס אחיך יעקב.** בעבור המחמ בעשית לאחיך יעקב תכסה לומך ותהיה נכרת על עולם ולל הוסיף לקום:
(יא) **ביום עמדך מנגד.** עתה יובן מהו החתם שעשה ואתר היה ביום בעמדת מנגד בעת שבבו הזרים העושך בל יעקב ועל כ"י יאתר המחבירי הבית הלשון והוא כתה זה ועתה מנגד ולל עזר ליעקב לאחיו: **שעריו.** בל יעקב: **ידו גורל.** הפליכו גורל לפלקה ביניהס לפלקים: **גם אתה.** כ"ל הוחיל ועתה מנגד ולל עזרת ליעקב מעלה חני עליך כאלו היית גס אתה באחד מן הבאתים

מצודת ציון

עוללות. הס הבצירים הקטנים הבנושים כמו לל תעולל (שס): (י) **נחפשו.** מל' תפוש ומקיבה כמו משס לחפש (עמוס ט'): **נבעו.** ענין לריפה ומשוש ודומה לי לס מבעיון בעיו (ישעיה כ"ל) שהוא ענין לריפה שלבה וכמו שמלת בקשה הוא לדריפת שלבה ולחפוש כן מלת בעה הוא לבקשה: **מצפוניו.** מלשון לצון ונסתר: (ז) **שלחוך.** ענין לויה כמו ושלבתם הוכך עמס לשלחס (בשלחים י"ס): **השיאוך.** ענין הפתה: **יכלו.** מל' יכולה ונלמון: **לחמך.** כ"ל לוכלי לחמך: **מזור.** ענין מבה ותקלה כן ע"ם שוכים עליה לפך מקוממים המכשלים וכן לל יבנה משס מזור (הושע ה'): **תחתיך.** במקומך: (ט) **וחתו.** ענין שניבה כמו והחמתי לת עילה (ירמיה מ"ע): **תימן.** הוא לחוס היושב בהר שעיר בדכומה של ח"י: **מקטל.** ענין הבג כמו כן יקטלני (ליוב י"ג): (י) **מחמס.** ענין עושק: (יא) **מנגד.** מנוכח: **שבות.** מלשון שבי: **זרים.** מלשון זר ונכרי: **חילו.** ענין עושר כמו ועשו לחמיים חילס (תהלים מ"ע): **ידו.** ענין הפלבה והפלה כמו ידו לליה (ירמיה ג'):

כְּאַחַד מֵהֶם: יג וְאַל־תֵּרֶא בְיוֹם־אָחִיךָ בְּיוֹם נָכְרוֹ וְאַל־תִּשְׂמַח
לִבְנֵי־יְהוּדָה בְּיוֹם אָבְדָם וְאַל־תַּגְדֵּל פִּיךָ בְּיוֹם צָרָה: יד אַל־
תָּבוֹא בְשַׁעַר־עַמִּי בְּיוֹם אֵידָם אַל־תֵּרֶא גַם־אַתָּה בְרָעָתוֹ בְּיוֹם
אֵידוֹ וְאַל־תִּשְׁלַחְנָה בְחֵילוֹ בְּיוֹם אֵידוֹ: טו וְאַל־תַּעֲמֹד עַל־הַפֶּרֶק
לְהַכְרִית אֶת־פְּלִיטָיו וְאַל־תַּסְגֵּר שְׂרִידָיו בְּיוֹם צָרָה: טז כִּי־קָרוֹב
יוֹם־יְהוָה עַל־כָּל־הַגּוֹיִם כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ יֵעָשֶׂה לָךְ גְּמֻלְךָ יָשׁוּב
בְּרֹאשֶׁךָ: יז כִּי כַּאֲשֶׁר שְׁתִיתֶם עַל־הַר קָדְשִׁי יִשְׁתּוּ כָל־הַגּוֹיִם
תָּמִיד וְשָׁתוּ וְלָעוּ וְהָיוּ כְּלוֹא הָיוּ: יח וּבְהַר צִיּוֹן תִּהְיֶה פְלֵיטָה

ת"א והיה. בסלע קכ"ג. ולע. ע"ל י':

תרגום

וְעַל יְרוּשְׁלֶם רְמוֹ עֲדַבְּרִין אַף אַתְּ כְּחַד מִנְּהוֹן: יג וְתֶחֱזֵנָא בְיוֹמָא דַאֲחוּךְ בְּיוֹם תְּבָרֵיהּ וְתֶחְדֵּיתָ לִבְנֵי יְהוּדָה בְּיוֹם תְּבָרְהוֹן וְדַאֲמַגְיָתָא לְמַלָּא רַבְרְבָן בְּעַדָּן עָקָא: יד תְּעֵלְתָא בִתְרַע עַמִּי בְיוֹם תְּבָרְהוֹן וְתֶחֱזֵנָא אַף אַתְּ בְּבִישְׁתֵּיהּ בְּיוֹם תְּבָרֵיהּ וְדַאוֹשַׁטְתָּא דָךְ בְּנִכְסוֹהִי בְיוֹם תְּבָרֵיהּ: טו וְתֵיכַמְתָּא עַל פָּרְקָא לְשֵׁצָאָה יַת מְעָרְקוֹהִי וְתֶמְסַרְתָּא מִשֵּׁזְבוֹהִי בְּעַדָּן עָקָא: טז אֲרֵי קָרִיב יוֹמָא דַּאֲתִיד לְמֵיתֵי מִן קֳדָם יְיָ עַל כָּל עַמְמַיָּא כְּמָא דַּעֲבַדְתְּ יִתְעֲבֵד לָךְ גְּמָלָךְ יְהָתֵב בְּרֵישָׁךְ: יז אֲרֵי כְמָא דַּחֲדֵיתוּן עַל מָחֵת טוּרָא דְקוּדְשִׁי יִשְׁתּוּן כָּל עַמְמַיָּא כָּם פּוּרָעָנוּתְהוֹן תְּדֵרָא וְיִשְׁתּוֹנוּן וְיִסְתַּלְעֲמוּן וִיהוֹן כְּדְלָא הֲווֹ: יח וּבְטוּרָא דְצִיּוֹן תְּהֵי מְשֵׁזְבְּתָא וִיהוֹן קַדִּישִׁין וְיָחְסְנוּן דְּבֵית

רש"י

(יב) ואל תרא ביום אחיך. לא היה לך להביט ולעמוד מנגד: **ביום נכרו.** ביום שנכרו בידי עכו"ם וכן כולם לומר שמחול ככר לומו שלמים בידי (שמואל ג' כ"ג) כסגיר לומו בידו: **ואל תשלחנה בחילו.** לא חשלחנה ידיך בשכסיו כן תירגם יונתן ומקרא קצר הוא וגרוך להוסיף עליו ידיך: **(יד) ואל תעמד על הפרק.** מקום שהטורפים יוצאים דרך שם להמלט ובלשון לע"ז קורים לומו טרו"ג: **(טז) כאשר שתיתם על הר קדשי.** כמה דתניתון על מחת טורח דקודשי: **ולעו.** כתרגומו ויסתלעמון לשון מסומם וממתן וטרוף דעת תיסטורדיסו"ן

מצודת ציון

(יב) **נכרו.** מלשון נכר וזר: (יג) **אידם.** ענין נשך ומקרה רע כמו הלא לידך לעול (לעיל ג"ח): **בחילו.** נכסיהו: (יד) **תעמד.** ענינו התחזקות על הדבר והתמהמלות עליו ודומה לו לך יונתן וגו' עמדו על זולת (עזרא י'): **הפרק.** ענין שביזה כמו ושכיתיכן יבקע (זכריה י"ד): **פליטיו.** ענין שלחים כמו פלים ושריד (לעיל ב'): **תסגר.** כ"ל מסגר המלחמה: **שרידיו.** ענין שלחים: **(טו) קרוב.** כ"ל נכון ומזומן לבוא וכן כי קרוב יום לידם (דברים ל"ב): (טז) **ולעו.** ענין השתה ובלבול וכן על כן דגרי לעו (לעיל ו'):

מצודת דוד

והטוללים וזהו המחק: (יב) **ואל תרא.** לא היה ראוי לך לשמוח שלא ילמד ידך לעשות כן: **ביום נכרו.** ביום שנשבה ונתפרדו ממנו וכשומר ושם לא תלמד יד לעשות כן: **ואל תשמח.** כ"ל כמו שלא היה לך לשמח בשעה שנכרו ונשבו: **ואל תגדל פיך.** כ"ל וכ"ם שלא היה לך לשמוח על בני יהודה בעת שנאבדו ונשמדו: **ואל תעמד על הפרק.** זה ימשך על בני עכו"ם היושבים בהר שעיר שכיון שיראה כי ביום שנכנס לתוכו ירושלים ונתנו לבזה ולשלול שלא ילמד ידך לעשות כן: **ואל תשלחנה בחילו.** וכ"ם שלא היה לך לשלוח יד בעושרו לשללו ביום שבא עליו האויב: (יד) **ואל תעמד על הפרק.** זה ימשך על בני עכו"ם היושבים בהר שעיר שכיון שיראה כי ביום שנכנס לתוכו ירושלים ונתנו לבזה ולשלול שלא ילמד ידך לעשות כן: **ואל תסגר.** לא היה לך לסגור ולעכב את הנמלטים: (טו) **כי קרוב יום ה'.** כ"ל היה לך לחשוב בלבך יום המיועד להביא על כל העכו"ם שכאשר עשית לישראל כן יעשה לך: (טז) **כי כאשר שתיתם.** לשון שכרות: **ישתו ולעו.** ובלבול יחשבו על כל העכו"ם שהבאתי עליהם ויהיו מבולבלים מן הצרות ומבולבלים בשכרותם ומבולבל: **והיו כלוא היו.** כ"ל יהיו כלים כאלו לא היו מעולם: (יז) **ובהר ציון.** לפי שכל ניצן פרחיה **עבדיה** וחלמיו כ"ל ובהר

וְהָיָה קֹדֶשׁ וְיָרְשׁוּ בֵּית יַעֲקֹב אֶת מוֹרָשֵׁיהֶם: יח וְהָיָה בֵּית־יַעֲקֹב
אֵשׁ וּבֵית יוֹסֵף לֶהָבָה וּבֵית עֵשָׂו לְקַשׁ וְדָלְקוּ בָהֶם וַאֲכָלוּם
וְלֹא־יִהְיֶה שָׂרִיד לְבֵית עֵשָׂו כִּי יְהוָה דִּבֵּר: יט וְיָרְשׁוּ הַנֶּגֶב אֶת־
הַר עֵשָׂו וְהַשְּׁפֵלָה אֶת־פְּלִשְׁתִּים וְיָרְשׁוּ אֶת־שְׂדֵה אֶפְרַיִם וְאֶת
שְׂדֵה שֹׁמְרוֹן וּבִנְיָמִן אֶת־הַגִּלְעָד: כ וְגָלַת הַחֵל־הַזֶּה לִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־כְּנַעֲנִים עַד־צָרְפַת וְגָלַת יְרוּשָׁלַם אֲשֶׁר בִּסְפָרַד
יִרְשׁוּ אֶת עָרֵי הַנֶּגֶב: כא וְעָלוּ מוֹשִׁעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט אֶת־הַר
עֵשָׂו וְהָיְתָה לַיהוָה הַמְּלוּכָה:

*נ"א הר' בפתח *נ"א מושעים

תרגום

יַעֲקֹב נַכְסֵי עַמְמַיָּא דַּהֲווֹ מַחְסְנִין לְהוֹן: יח וְיהוֹן דְּבֵית יַעֲקֹב תַּקִּיפִין כְּאֶשְׁתָּא וּדְבֵית יוֹסֵף חַסִינִין
כְּשַׁלְהוֹבְיָתָא וּדְבֵית עֵשָׂו חַלָּשִׁין כְּבַקְשָׁא וְיִשְׁלְטוּן בְּהוֹן וְיֵקְטְלִנִּנּוּן וְלָא יְהֵי שָׁיְרָא לְבֵית עֵשָׂו
אֲרֵי יְיָ גְּזַר כֵּן: יט וַיְחַסְנוּן יָתְבֵי דְרוֹמָא יָת בַּרְבָּא דַּעֲשָׂו וְיָתְבֵי שְׁפֵלְתָּא יָת אַרְעָא דְּפְלִשְׁתָּאֵי
וַיְחַסְנוּן יָת בִּרְוֵי אֶפְרַיִם וְיָת בִּרְוֵי שׁוֹמְרוֹן וּדְבֵית בִּנְיָמִן יָת יָתְבֵי אַרְעָא דְּגִלְעָד: כ וְגָלוּתָא
עַמְּיָא הָדֵין דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל דִּבְאַרְעָא כְּנַעֲנָאֵי דַּע צָרְפַת וְגָלוּת יְרוּשְׁלֵם דִּבְאַסְפַּמְיָא יַחְסְנוּן יָת קִרְוֵי
אַרְעָא דְּדָרוֹמָא: כא וְיִסְקוּן מְשֵׁזְבִין בְּטוּרָא דְצִיּוֹן לְמֵדַן יָת בַּרְבָּא רַבָּא דַּעֲשָׂו וְתִתְגְּלֵי מַלְכוּתָא
דְיָ. עַל כָּל יָתְבֵי אַרְעָא [וִיתְהֵי מַלְכוּתָא דַיָ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא]:

רש"י

בלע"ז: (יז) **את מורשיהם.** נכסי עממיה דהוו מחסנין להון: (יח) **כי ה' דבר.** והיכן דבר וירד מיעקב ומאביר שריד מעיר (במדבר כ"ד): (יט) **וירשו הנגב.** ישראל שהיו יושבין בדרומה של ארץ ישראל ירשו את הר עשו שהוא במלר לרוס ובני הספל' ירשו את ארץ פלשתים ואת הר אפרים ואת הר שומרון: **ובנימין את הגלעד.** ובני מנשה שהיתה ארץ גלעד שלהם יפשטו להם מהלאם לגבולותיהם של ארץ ישראל במזרחה: (כ) **וגלת החל הזה.** ת"י עמא קדישין: **החל.** לשון חיל כמו (מלכים ב' י"ח) בחיל כבד דרכתק אלא שזה חסר יו"ד ויש עוד לפרש: **החל הזה.** גלות הגיות הזה: **לבני ישראל אשר כנענים עד צרפת.** גלות אשר הוא מבני ישראל שגלו מיו"ד שבטיהם לארץ כנענים עד לרפת: **וגלת ירושלים אשר בספרד.** שהם מבני יהודה אשר גלו לספרד שם: **ירשו את ערי הנגב.** שבדרומה של ארץ ישראל והומריס הפותריס לרפת הוא המלכות שקורין פרנצ"ה בלע"ז שפרך ת"י לאספמיא: (כא) **ועלו.** שרי ישראל: **מושיעים בהר ציון לשפט את הר עשו.** לפרוע מהר עשו אשר עשו לישראל: **לשפט.** יוסטינ"ו בלע"ז: **הר עשו.** יש כרכא רבא דעשו: **והיתה לה' המלוכה.** לימלך שלין מלכותו שלימה על סיפרע ממנו:

מצודת דוד

והיה קדש. כי לא יוסיף לגזול מה עליו ועמו: **את מורשיהם.** את העכו"ם שיכבו לחותם מלחי: (יח) **אש.** שיכבו כמו אש: **ובית יוסף להבה.** הוא כשל ענין נמ"ש: **לקש.** יהיו דומים לקש הנשרף מהר: **ודלקו בהם.** שישלל ילליקו להם בית עשו ויכבסם כ"ל עד שיאמרו בהם הכתוב ומזה ומשכם אם הר עשו שהוא בדרומה של מ"י: **והשפלה.** גם יכבו להם בשפלה ומחר ומשכם אם פלשתים כי מלך פלשתים היתה בשפלה: **את שדה אפרים.** כי בימי יהושע לא יכבו כ"ל הר לפרים ולא יכלו להוריש להם העמק כי רכב בברזל לו כמ"ש שם ולכן למה שלעתיד ייכבו גם שדות העמק: **ואת שדה שמרון.** גמ"ל (ע"ז) כלמר שעתיד מלך ישכלל קנה להם בהר שומרון ולמה שלעתיד ייכבו הכל ולפ השדות: **ובנימן את הגלעד.** בנימין ייכב להם מלך הגלעד (חסר מלבד חלק לנועה הנימן לו בל"י בעבר הירדן המערבי כמ"ש בפוף יחזקאל ובני מנשה יושבי הגלעד יעמדו על נחלתם בעבר הירדן המערבי עם כל השבטים כמ"ש שם): (כ) **וגלת החל הזה וגו'.** כלמר שלבניו כלמר שבים יעקב ייכבו הנגב וגו' ויפרצו עמה מי ומי מהם יהיו היוכלים ולמה בני בגולה של החיל הזה של בני ישלל לסר יבנו עם הכנענים שבארצו ומלכם בימי יהושע לסר מקום מושבם על לכפם וגם בני בגולה של יכושלים לסר יבנו בשפרד הם ייכבו להם עכי הנגב הוא הר עשו לסר לחום (לפני לסר פלשתים ושהום לפניהם ושומרון כמה בתוך בגולי ס"י ויתולק לח"כ כמ"ש בפוף יחזקאל): (כא) **ועלו מושיעים.** כ"ל כמושיעים שבהר ניון הם מלך המשיח וכניו כלסר יעלו בלחומה שמקום מחלצם מהר עשו לעשות בהם משפט על מה שהרשו ליפלל של פני' לה' המלוכה כ"ל של העכו"ם יהיו בעלכותו ויקבלוהו למלוה:

מצודת ציון

(יז) **מורשיהם.** של' יכובה: (יח) **להבה.** שלהבת: **לקש.** הוא הענין הקף: **ודלקו.** ענין שכף' והבערה: (יט) **והשפלה.** העמק: (כ) **החל.** כמו החיל וגבלה היו"ד:

א א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־יוֹנָה בֶּן־אֲמִתַּי לֵאמֹר: ב קוּם לֵךְ אֶל־
נִינְוֵה הָעִיר הַגְּדוֹלָה וּקְרָא עָלֶיהָ כִּי־עָלְתָה רָעָתָם
לְפָנָי: ג וַיָּקָם יוֹנָה לִבְרֹחַ תַּרְשִׁישָׁה מִלִּפְנֵי יְהוָה וַיֵּרֶד יָפוֹ וַיִּמְצָא
אֳנִיָּה ו בָּאָה תַרְשִׁישׁ וַיִּתֵּן שְׂכָרָהּ וַיֵּרֶד בָּהּ לָבוֹא עִמָּהֶם תַּרְשִׁישָׁה
מִלִּפְנֵי יְהוָה: ד וַיהוָה הֵטִיל רוּחַ־גְּדוֹלָה אֶל־הַיָּם וַיְהִי סַעַר־גָּדוֹל
בַּיָּם וְהָאֳנִיָּה חִשְּׁבָה לְהִשָּׁבֵר: ה וַיִּירְאוּ הַמַּלָּחִים וַיִּזְעֲקוּ אִישׁ אֶל־
אֱלֹהָיו וַיָּטִלוּ אֶת־הַכֵּלִים אֲשֶׁר־בָּאֳנִיָּה אֶל־הַיָּם לְהָקֵל מֵעֲלֵיהֶם
וְיוֹנָה יָרַד אֶל־יַרְכְּתֵי הַסְּפִינָה וַיִּשְׁכַּב וַיֵּרָדַם: ו וַיִּקְרַב אֵלָיו רַב

*נ"א ויטילו

ת"א ויתן. מכיס ל"ח:

תרגום

א א וְהָוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם יוֹנָה בַּר אֲמִתַּי לְמֵימָר: ב קוּם אֲזֵל לְנִינְוֵה קַרְתָּא
רַבְּתָא וְאִתְנַבֵּי עֲלַהּ אֲרֵי סְלִקַת בִּישָׁתְהוֹן קֳדָמָי: ג וְקָם יוֹנָה לְמֶעְרַק לְתַרְשִׁישׁ מִן
קֳדָם דְּאִתְנַבֵּי בִּשְׁמָא דַיְיָ וּנְחַת לְיָפוֹ וְאַשְׁכַּח אֳנִיָּא אָזְלָא לְתַרְשִׁישׁ וְיַהֵב אַגְרָהּ וּנְחַת בָּהּ לְמֵיזַל
עִמְּהוֹן לְתַרְשִׁישׁ מִן קֳדָם דְּאִתְנַבֵּי בִּשְׁמָא דַיְיָ: ד וַיְיָ אַרְים רוּחָא רַבָּא עַל יַמָּא וַהֲוָה נַחְשׁוֹל רַב
בְּיַמָּא וְאֳנִיָּא בָּעֲיָא לְאִתְבָּרָא: ה וְדָחִילוּ מַלָּחַיָּא וְצַעוּ גְּבַר מִן דְּחַלְתֵּיהּ וַהֲווֹ אֲרֵי לֵית בְּהוֹן
צְרוֹךְ וּרְמוֹ יָת מָנֵיָא דִּבְאֳנִיָּא לְיַמָּא לְאַקָּלָא מִנַּיְהוֹן וְיוֹנָה נְחִית לְאַרְעִית שִׁדָּא דְּאֳנִיָּא וּשְׁכִיב
וּדְמִיךְ: ו וּקְרֵב לְוָתֵיהּ רַב מַלָּחַיָּא וַאֲמַר לֵיהּ מָא אַתְּ דְּמִיךְ קוּם צַלֵּי קֳדָם אֱלָהָךְ מָאִים יְתַרְחֵם

רש"י

א (ב) וקרא עליה. מה קריאתו: (ג) לברוח תרשישה. יש שמו תרסים והוא בחוגה לחרך חמר מברח
לו אל היס שאין הספינה שוכה בחוגה להרך חמר לו הקב"ה חייך אם לי שלוחים כיוצא בך לשלוח אחריך
ולהביאך משם ומשל לעבד הזה שברח מן רבו וכשהם לביא הקברות אמר לו רבו אם לי עבדים כיוצא בך לשלוח
אחריך ולהביאך משם מה רואה יונה שלח רבו לילך אל ניוה אמר לגויה קרובי חשובה הם אם אומר להם
ויעשו השובה ממילחתי מחייב הוא ישראל שאין שומעים לנביאי הגויים: ויתן שכרה. הקליס לתת שכרה ואין
לרך יודעי היס לתת שכר הספינה על שעת הילילה והוא הקליס ולא עוד אלא שאתן שכר כולה: (ד) חשבה
להשבר. נדמה כאלו היא עשברת: (ה) המלחים. בני אדם המנהיגים את הספינה: איש אל אלהיו.
מן שבעים אומות היו שם: (ו) רב החובל. שר המלחים שאף הם עקרים חובלי היס ובלע"ז גובריינ"ל:

מצודת ציון

א (ג) תרשישה. לארץ הוא שם מקום: יפו. שם העיר שעל
הגמל: (ד) הטיל. ענין הפע' כי הוא נפע (נחמיה
י"ג) מ"ש נעל: סער. הכעשת מן הפעלה: חשבה.
מלשון מחשבה: (ה) המלחים. בן יקראו מוליכי הספינה וכן
כל לשיות היס ומלחמה (יחזקאל כ"ז): ויטילו. ענין השלכה
כמו והטלתי אתכם (ירמיה ט"ז): ירכתי. עצב ולד כמו יכך
המזמה (ויקרא ו'): וירדם. הוא שינה עמוק וכן והוא נרדם
ויעף (שופטים ד'): (ו) רב החבל. שר מנהיגי הספינה כי

מצודת דוד

א (ב) וקרא עליה. כ"ל שיוכיחם ויזהירם וכדרך הנביא ועדיין
לא פיכם לו מה יקרא: כי עלתה רעתם. הכעוס שהם
עושים עליה למטה לעמוד לפני לקרוא עליהם (ולפי שכיוון
הוא רחם מלכות אשור שבא אחו של המקום ב"ה רלה להחזיקם
לטובה לשון יעצתו לשון להיות לטובה מעדות על ישראל):
(ג) לברח תרשישה. הוא חון לאחן מקום שאין הנבואה שורה
על הנביאים וז"ש מלפני ה' וכ"ל מהמקום שהוא לפני ה' והוא
ל"י שהוא מקום קבול הנבואה כי אמר חן יצוה לו הנבואה
עוד פעם ויבחן מה יקרא ויוכיח ללכת ועל כי העמדת כיוצא

היה רעה ליסראל לכן לא ה' חפץ להיות שליח נדבר כי ה' עוב בעיניו שיעמדו בשבעם ויאבדו ולא יהיו לשעך ליסראל וכ"ל
למען שחבב יונה שהיה העב"ם קרובי חשובה הם ויחייבו לח ישראל שהיס ממהרים לבוב: וירד יפו. מקום שפוכיסים משם
הספינות: באה תרשיש. היתה מוכנת ללכת ובנות לחכיסים: ויתן שכרה. הקליס ליתן שכרה החלה ולא עוד אלא שאתן שכר כל
הספינה למען תחבר ללכת: לבוא עמהם. עם שאני הספינה: (ד) הטיל. הפיע והמשיך אל היס רוח גדולה והיה סער גדול
ניס: והאניה. כ"ל אוני החני' חבצו שהחניה חבצר משחך הכוח המוליכה בכדיבה ונדמוד כי מהכחת הגלים וכודד חבח הספינה
חוטע הכדיבה והוא קיבה לבניבת הספינה: (ה) וייראו המלחים. מוליכי הספינה ההבחרו וכ"ל אם לשך להחבלה אל העב"ם
שלו: ויטילו. הפלילו אח הכלים חן הספינה אל היס להקל מעליהם המשא למען חוטל ללכת בכדיבה מבלי חוטע:
אל ירכתי. כ"ל אל אחם מהילכחים וכן ויקנב נעני גלעד (שופטים י"ב):

הַחֹבֵל וַיֹּאמֶר לוֹ מַה־לְּךָ נִרְדָּם קוּם קְרָא אֶל־אֱלֹהֶיךָ אוּלַי
יִתְעַשֵּׁת הָאֱלֹהִים לָנוּ וְלֹא נֹאבֵד: ז וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ לְכוּ
וְנַפִּילָה גּוֹרָלוֹת וְנֵדְעָה בְּשֶׁלְמִי הָרָעָה הַזֹּאת לָנוּ וַיַּפִּלוּ גּוֹרָלוֹת
וַיִּפֹּל הַגּוֹרָל עַל־יוֹנָה: ח וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הַגִּידָה־נָּא לָנוּ בַּאֲשֶׁר לְמִי־
הָרָעָה הַזֹּאת לָנוּ מַה־מְּלַאכְתְּךָ וּמֵאַיִן תָּבוֹא מַה אַרְצֶךָ וְאֵי־
מִזֶּה עַם אָתָּה: ט וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם עִבְרִי אָנֹכִי וְאֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי
הַשָּׁמַיִם אֲנִי יָרֵא אֲשֶׁר־עָשָׂה אֶת־הַיָּם וְאֶת־הַיַּבָּשָׁה: י וַיִּירְאוּ
הָאֲנָשִׁים יִרְאָה גְדוֹלָה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו מַה־זֹּאת עָשִׂיתָ כִּי־יָדְעוּ

ת"א וימלל. עקידה טעה פ"ט: ומלין. עקידה טעה כ"ח:

תרגום

מִן קֳדָם יְיָ עֲלָנָא וְלָא נוֹבִיד: ז וַאֲמַרוּ גְּבַר לְחַבְרֵיהּ אֶתּוֹ וְנִרְמֵי עֲדְבִין וְנִדַּע בְּדִיל מָה בִּישְׁתָּא
הָדָא לָנָא וּרְמוֹ עֲדְבִין וּנְפַל עֲדְבָא עַל יוֹנָה: ח וַאֲמַרוּ לֵיהּ חַוִּי כְּעַן לָנָא בְּדִיל מָה בִּישְׁתָּא הָדָא
לָנָא מָה עֲבִדְתָּךְ וּמִמָּן אַתְּ אֲתֵי דָּא הֵיא מְדִינָתָךְ וְאֵי מִדִּין עַמָּא אָתְּ: ט וַאֲמַר לְהוֹן יְהוּדָאָה
אֲנָא וּמִן קֳדָם יְיָ אֱלָהָא דִּשְׁמַיָּא אֲנָא דָּחֵיל דַּיְמָא יַת יַמָּא וְיַת יַבָּשְׁתָּא: י וּדְחִילוּ גַּבְרַיָּא
דְּחִילָא רַבָּא וַאֲמַרוּ לֵיהּ מָה דָּא עֲבַדְתָּא אֲרֵי יְדָעוּ גוּבְרַיָּא אֲרֵי מִן קֳדָם יְיָ הוּא עָרִיק אֲרֵי חַוִּי לְהוֹן:

רש"י

מה לך נרדם. מה לך להיות נרדם כאן עמה עת רדמה: **יתעשת.** לשון מחשבה וכן עשמונותיו (תהלים קמ"ו) ומלכה עשתי (דניאל ז'): (ז) **לכו ונפילה גורלות.** רואים היו שאר ספינות הולכות בים בשלום ושלהם מתחברת לאחרי בשביל לאחד ממנו הוא כן מלינו בפרקי דר' אליעזר: **בשלמי.** במעשיו של מי מתמו: (ח) **הגידה נא לנו באשר למי.** למי העלתה אשר בשביל כן הרעה הזאת לנו: **מה מלאכתך.** שמא פשעת בתומתיך: **ומאין תבוא.** שמא על אנשי ארצו מקום שגזרה גזרה לפני כאן אתה בא: **ואי מזה עם אתה.** שמא עמך חטאו: (י) **מה זאת עשית.** למה עשית כן לברוח מפני תוסל כזה:

מצודת דוד

(ו) **מה לך נרדם.** מה לך שכאדם כשומר וכי לישן מבגיע שלנו עומדים בצוקה: **קרא אל אלהיך.** התפלל לפניו: **אולי יתעשת.** על ידי התפלה אולי יחשוב הפלגים לנו שלא נאבד: (ז) **ויאמרו.** אנשי הספינה: **גורלות.** ממכו להפיל גורלות הנראה כי לא רצו לקטוך על גורל לאחד כי אז מקרה נפל על זה לבד כשיפול פעמים מרובות על אחד יהיה נראה שאין זה מקרה: **בשלמי.** פעמוד מי בא עליהם בעת הסכנה הזאת: **הגורל.** כ"ל כל גורל וגורל: (ח) **הגידה נא לנו.** הודיעו וכל הנעלמות נפלו עליך הגידה עתה לנו בשאר למי כ"ל אתה היה החטא ולמי מעשה שבשבילו בא לנו רעה הסכנה הזאת ויאמרו לא כן היה כוונתם למי בדבר הגדוף וכיוצא בשאר לפייסו יתמהו: **מה מלאכתך.** כ"ל תחזיר העוסק ואם עד שלא תדע מי ומי אתה להחזיר להם העוסק: **ומאין תבוא.** כ"ל שמא עשקת בעוסק שבאתה עמו ואולי רב הדרך ואין לכול אתה להחזיר העוסק: **מה ארצך.** כ"ל שמא עשית דבר היכך ונהגו בלכך ואולי חטאת לכולם ומי יכול לעיים את כולם: **ואי מזה עם אתה.** מ"ם המוסב כמו הזכר כאלו אמר ומאי זה עם אתה כ"ל מי הוא אלהיך ואולי יתמהו כן עשית דבר שלא כדת אלהיך ואין מ"ם מקום לפייסו בתמיה: (ט) **עברי אנכי.** כלומר אין לכם לבהול כל השאלות הללו כי לא חשתי כלל לדם ולכן על השאלה שהשאלתם בתמהונה ואי מזה עם אתה ע"ז השיב עברי אנכי זלהוסיף ביאור אמר ואת ה' אלהי השמים אני יראה ולכאלו יגיד זה שאלוני חעל: **אשר עשה את הים ואת היבשה.** כ"ל כמו שעשה את הים בדבר כן עשה את היבשה ובכל מקום שנ' יד וכאלו יאמר הכה גם זיש מלפי לומר יד ה' וכאלו יכריחני לכלה להצדות על ימוה וחו החמיאה לנבוה ועל כנס בראתי בחושבי שפה לא יצות אלי דבר ה' והכה כאלה בחה: (י) **ויראו וגו'.** בשמעם שחטא לה' ואין מ"ם מקום לפייסו בתמון לכן אמרו מלחה: **מה זאת עשית.** לא אמרו כשאלים אלא מתמיהים כאומר איך עשית דבר כזה לחכוח פי ה' ובכוחו ממקום הנבואה ובוטחתו מה עשית ומנוגד שם לנבי (בראשית ל"ו) שהוא ענין תימה: **כי ידעו האנשים.** היה נודע להם שהוא ברוח מלפני ה' ממקום

הָאֲנָשִׁים כִּי־מִלִּפְנֵי יְהוָה הוּא בֹרֵחַ כִּי הִגִּיד לָהֶם: יא וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו
מַה־נַּעֲשֶׂה־לָּךְ וְיִשְׁתֹּק הַיָּם מֵעָלֵינוּ כִּי הַיָּם הוֹלֵךְ וְסֹעֵר: יב וַיֹּאמֶר
אֲלֵיהֶם שָׂאוּנִי וַהֲטִילֻנִי אֶל־הַיָּם וְיִשְׁתֹּק הַיָּם מֵעֲלֵיכֶם כִּי יוֹדֵעַ
אָנִי כִּי בְשֶׁלִּי הַסַּעַר הַגָּדוֹל הַזֶּה עֲלֵיכֶם: יג וַיַּחְתְּרוּ הָאֲנָשִׁים
לְהָשִׁיב אֶל־הַיַּבָּשָׁה וְלֹא יָכֹלוּ כִּי הַיָּם הוֹלֵךְ וְסֹעֵר עֲלֵיהֶם:
יד וַיִּקְרְאוּ אֶל־יְהוָה וַיֹּאמְרוּ אָנָּה יְהוָה אַל־נָא נֹאבְדָה בְּנֶפֶשׁ
הָאִישׁ הַזֶּה וְאַל־תִּתֵּן עָלֵינוּ דָּם נָקִי כִּי־אַתָּה יְהוָה כַּאֲשֶׁר
חָפַצְתָּ עָשִׂיתָ: טו וַיִּשְׂאוּ אֶת־יוֹנָה וַיְטִלֻהוּ אֶל־הַיָּם וַיַּעֲמֹד הַיָּם
מִזַּעְפּוֹ: טז וַיִּירְאוּ הָאֲנָשִׁים יִרְאָה גְדוֹלָה אֶת־יְהוָה וַיִּזְבְּחוּ־זֶבַח
לַיהוָה וַיִּדְּרוּ נְדָרִים:

ב א וַיְמַן יְהוָה דָּג גָּדוֹל לִבְלַע אֶת־יוֹנָה וַיְהִי יוֹנָה בִּמְעֵי הַדָּג

ת"א וימן וגו'. מליס כ"פ:

תרגום *יתיר א'

יא וַאֲמַרוּ לֵיהּ מָה נַעְבִּיד לָךְ וְיִנּוֹחַ יַמָּא מִנָּנָא אֲרֵי יַמָּא אָזִיל וְנַחְשׁוֹלֵיהּ תַּקִּיף: יב וַאֲמַר לָהוֹן
טְלוֹנִי וּרְמִינִי לְיַמָּא וְיִנּוֹחַ יַמָּא מֵעֲלֵיכוֹן אֲרֵי יָדַע אֲנָא אֲרֵי בְּדִילִי נַחְשׁוֹלָא רַבָּא הָדֵין עֲלֵיכוֹן:
יג וְשַׁטְּיָן גַּבְרַיָּא לְאַתְבָא לַיַּבָּשְׁתָּא וְלָא יְכִילוּ אֲרֵי יַמָּא אָזִיל וְנַחְשׁוֹלֵיהּ תַּקִּיף עֲלֵיהוֹן:
יד וְצַלִּיאוּ קֳדָם יְיָ וַאֲמַרוּ בַּקָּבֵל בָּעוּתָנָא יְיָ לָא כְעַן נֵיבַד בְּחוֹבַת נַפְשׁ דְּגַבְרָא הָדֵין וְלָא
תִּתֵּן עֲלָנָא חוֹבַת דָּם זַכַּאי אֲרֵי אַתְּ יְיָ כְּמָא דְרַעֲוָא קָדָמָךְ עֲבַדְתָּא: טו וּנְסִיבוּ יָת יוֹנָה
וּרְמוֹהִי לְיַמָּא וְנָח יַמָּא מִנַּחְשׁוֹלֵיהּ: טז וּדְחִילוּ גַּבְרַיָּא דְּחִילָא רַבָּא מִן קֳדָם יְיָ וְאַמַרוּ לְדַבָּרָא
דְּבַח קֳדָם יְיָ וּנְדַרוּ נְדָרִין:

ב א וְזַמֵּן יְיָ נוּנָא רַבָּא לְמִבְלַע יָת יוֹנָה וַהֲוָה יוֹנָה בִּמְעַיָּא דְנוּנָא תְּלָתָא יוֹמִין וּתְלָתָא לֵילְיָן:

רש"י

(יג) ויחתרו האנשים. יגעו ועסקו כחופר במחתרת: (יד) בנפש האיש הזה. בעון שמכלם יד בנפשו:
(טז) וידרו נדרים. שיתגיירו:

ב (א) (וימן ה'. מוהן ט"ז יוס שמסרו ישראל מן המן שלש מכלו מ' סניס שלימים המן זה לקח הקב"ס ופירכים לה הרג שלש ועוכל כמעיו וגס יוסי מכל בחוכו מזה המן לכך נאמר ויומ"ן מוחיות י"ו י"ן ע"ן וכן ויומ"ן קיקיון שסיס מוכל ל' עוגריס לכך נאמר ל' פעמים ויומן ובלעון יון נקרא מן קיקא ועו"ן נאמר קי"ק יו"ן סוד מסריס): דג גדול. זכר היה וכו' עומד ברויוז ולא כתן לב להחפלל רמז הקב"ס שלג

מצודת ציון

מעבר הכתב: (יא) ושער. מלעיס בהמת הגליס מן הסערה: (יב) שאוני. ענין לקיחה: והטילוני. ענין השלכה: בשלי. בעבורי: (יג) ויחתרו. ענין חפירה וכן אם יחתרו בשלוש (עמוס ט') וכ"ל הפיעו בחשוטות בחוך היס ובדמה כחלו חופרים בים: (יד) אנה. ענין בקשה כמו לנה ס' הושיעה נא (תהלים קי"ח): (טז) ויעמד. ענין בחיקה כמו יעמדו לא עמו עוד (לחיל ל"ג): מזעפו. ענין קלף כמו זעף ה' בעמ (מיכה ז') ועל הכעסת הגליס יאמר שהכלה לא כחלו היס כועסת ומחקלף:
ב (א) ויומן. ענין הזמנה כמו ויומן לסם המלך (לסיחל ח'):

מצודת דוד

הנשוחה: כי הגיד להם. כלא לומר ע"פ הדברים שאמר הניחו לחייהם הענין כאלו הגיד להם בעת מלא: (יא) מה נעשה לך. מה נעשה עמך שיסחוק היס מעלינו ולא יוסיף להכעיס עוד בהמת הגליס: כי הולך וסער. כ"ל הנה היס מכעיס בגליו בכל פעם יותר ולכן לין בעולי להחעכב ולהחעצב בדבר לזה לחוכו לסה מה נעשה עמך וכן יקוס: (יב) שאוני. קחו לוחי והטליכו לוחי לל היס ובחלי יסחוק היס מעליכם כי ידעתי שבעבורי בא הסער הגדול הזה עליכם: (יג) ויחתרו. היו משחדלים עם המשוטות להניע הספינה לל היבשה בחשבם שסם יעילו לם יוכה לל היבשה וס יכלו לדבכם: הולך וסער עליהם. כ"ל הרעש הגליס היה עליהם יון היבשה למוד שניהם להכחיק לם הספינה לל חוך היס: (יד) אל נא נאבדה. לל יהיה עסה כלחדיס בעון שמכלם יד בנפש האיש הזה להטליכו לל היס: ואל תתן וגו'. כ"ל לל מהשב לנו כאלו שפכנו דם נקי: כי אתה ה'. כ"ל הלא הכל ביד ומעולם עשית כחשב חפלם ואס היה חעלך להמיחו שלא על ידינו הלא יון מעלור ביד להמיח לומו לבד שלא ולחי הנזיכה היה להמיח על ידינו: (טו) ויעמד. שסק ומס מקלף הרעשה גליו: (טז) ויראו ונו'. בלחומס הנשמח המקום ויובחו: ויובחו. כ"ל קבלו על עלמס נזהות לה' בב"המק: וידרו נדרים. למלך לדקה לעגייס:

ב (א) ויומן. הזמין לם הה לבלוע לומו מיד שלא יעבע בתי היס:

שְׁלֹשָׁה יָמִים וּשְׁלֹשָׁה לֵילוֹת: ב וַיִּתְפַּלֵּל יוֹנָה אֶל־יְהוָה אֱלֹהָיו
מִמְּעֵי הַדָּגָה: ג וַיֹּאמֶר קָרָאתִי מִצָּרָה לִי אֶל־יְהוָה וַיַּעֲנֵנִי מִבֶּטֶן
שְׁאוֹל שִׁוַּעְתִּי שָׁמַעְתָּ קוֹלִי: ד וַתַּשְׁלִיכֵנִי מְצוּלָה בִּלְבַב יַמִּים
וְנָהָר יְסֹבְבֵנִי כָּל־מִשְׁבָּרֶיךָ וְגַלֶּיךָ עָלַי עָבָרוּ: ה וַאֲנִי אָמַרְתִּי
נִגְרַשְׁתִּי מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ אַךְ אוֹסִיף לְהַבִּיט אֶל־הֵיכַל קָדְשֶׁךָ:
ו אֲפָפוּנִי מַיִם עַד־נָפֶשׁ תְּהוֹם יְסֹבְבֵנִי סוּף חָבוּשׁ לְרֹאשִׁי:
לְקִצְבֵי הָרִים יָרַדְתִּי הָאָרֶץ בְּרִחֶיהָ בַּעֲדִי לְעוֹלָם וַתַּעַל מִשַּׁחַת

*מלעיל

ת"א ויתפלל. שם: מנטן. עילופין י"ע:

תרגום

ב וְצַלֵּי יוֹנָה קֳדָם יְיָ אֱלָהֵיהּ מִמְּעָיָא דְנוּנָא: ג וַאֲמַר צְלֵיתִי מֵרֳעָקָת לִי קֳדָם יְיָ וְקַבֵּיל צְלוֹתִי
מֵאַרְעִית תְּהוֹמָא בָּעִיתִי עֲבַדְתָּא בְּעוֹתִי: ד וּרְמִיתַנִי בְּעִימְקָא בְלֵבָא וְנַהֲרָא סְחוֹר סְחוֹר
לִי כָּל נַחְשׁוֹלוֹהִי וְגַלּוֹהִי עֲלַי עַדִּיוּ: ה וַאֲנָא אֲמָרִית אִתְּרְכִית מִן קֳדָם מֵימְרָךְ בְּרַם
אוֹסִיף לְאִסְתַּכְלָא בְּהֵיכְלָא דְקוּדְשָׁךְ: ו אַקְּפִינִי מַיָּא עַד מוֹתָא תְּהוֹמָא סְחוֹר לִי וַמָּא דְסוּפָּא תְּלֵי
עַיל מֵרֵישִׁי: ז לְעִקְּרֵי טוּרַיָּא נְחֵתִית אַרְעָא גְּנָדַת בְּתוּקְפָהָא עֵיל מִנִּי עַלְמִין וְאַתְּ קָרֵיב

רש"י

וקיאתו לתוך פיה של נקבה שהיתה מלאה עוברים ושיה שם בדוחק והחפלל שם שנאמר ממעי הדגה: (ב) (ה' אלהיו. שיהא דין ורחמים זכות לברכה וילחק: **ממעי הדגה.** זה יעקב סוד משריש): (ג) **מבטן שאול שועתי.** מצטן הדג שהוא כשאול ג'ל: (ד) **כל משבריך וגליך.** כל מחשוכותי דימת על שם שהמשול משבר ומפרק לת היה: (ה) **ואני אמרתי.** כשהשליכוני אל היה הגיני מת ונגרשתי מנגד עיניך: **אך.** לשיחי שקויימתני כל אלו היתים יודעתי כי מוסיף להביט אל היכל קדשך: (ו) **סוף חבוש לראשי.** ימת לסוף תלי עיל מן ריסי שהראתו הקב"ה יס סוף ואיך עברו ישראל בתוכו שהיו שתי עיני הדגה כמין שתי חלונות ומשתכל ורואה כל מה שביש: (ז) **לקצבי הרים ירדתי.** לסוף מדת ההרים הקבועים על התהום ירדתי ואני אמרתי: **הארץ ברחי בעדי.** ככדי לשעלה ממני שגור ולא תגת לעולם: **בעדי.** כמו וסגרת הדלת בעדך (מלכים ב' ל') וכן כל בעד שבמקרא עור בעד עור (שיר ב') אבר ככנד אבר: **לעולם.** מוסב על מה שאמר למעלה ואני אמרתי נגרשתי ואני אמרתי שהארץ ברחי בעדי כעורים בעדי לעולם: **ותעל משחת חיי.** אבל כבר רציתי כאן ניסים ומשם שעליתני וכעני עתה ככנד תחת הסיכול שבירושלים כעין שנאמר לך אוסיף

מצודת דוד

(ב) **ממעי הדגה.** לכ"ל שמלה בלעו דג זכר ועמד שם ביום ולא כמן לעמו להתפלל וכמו המקום להדג והקיאו אל פי הדגה ושם עמד בדומק מפני העוברים והתפלל ממוך הדחק: (ג) **קראתי.** הנה קבלתי אל ה' מפני הלבה אשר עלי וידעתי כי יענני הוא"ל ואני קיים כל הימים הללו: **מבטן שאול.** היא הדגה שהיא לו כעומק השאול: **שמעת קולי.** מודעת אני אשר שמעת קולי: (ד) **ותשליכני.** השלכת אותי בתולה בתוך היס: **ונהר יסובבני.** כי שם בי' המקום שמתפצלים מי הנהר ומי היס: **עלי עברו.** כי כשבאתו על הדגה עברו גם עליו בהיותו בתעיה: (ה) **ואני אמרתי.** כשהשליכו אותי היתה תשבתי הנה בשבתי מנגד עיניך כ"ל העלתם עין ממני: **אך אוסיף.** לך היה הוא"ל וקיימתני כל הימים הללו מודעת אני לשלם מזה שאוסיף עוד להביט אל היכל קדשך לעוד שמה בקול תודה: (ו) **אפפוני מים.** המים שבאו אותי עד קרוב להולשת הנפש: **תהום יסובבני.** כאל הדבר שנ"ס: **סוף חבוש לראשי.** כי כשהדגה שטה עמו היה נקבר הקוף בתוך הדגה וכלו נקבר בתוך הוא"ל והי' בתעיה: (ז) **לקצבי הרים.** לתחתית ההרים המקועים שיה והוא קרקעית היס: **ירדתי.** בהיותו בתעי הדגה: **הארץ ברחיה.** כ"ל שבתי שהלכן הבריחה בריחיה כנגדי עד עולם כי לא תשוב לליה כלו שנאמר לא עלמה בצריחים: **ותעל.** לאל הוא"ל וקיימתני כל הימים הללו שהעלה מזי מהמת הקבר הוא בתן הדגה:

מצודת ציון

(ג) **מבטן שאול.** כ"ל משומק הקבר: **שועתי.** ענין לעקה כמו הקשיבה לקול שועי (תהלים ה'): (ד) **מצולה.** כן יקרא עומק המים וכן השלכת במצולות (מחמיה ע'): **בלבב.** כ"ל בתוך והוא ל' מוסגל על כי הלב הוא המחוק מנע"ח: **משבריך.** כן יקראו גלי היס ע"ש שנראה כשוברים לת היס ומחריס ושוברים וכן משברים יחתפלו (שיר ח"ל) וכשל המלה בשמות נכדפות ומאר וגליך וכן לחדש עבר (דניאל י"ג): (ה) **נגרשתי.** מלשון גרוש: **להביט.** לשלות: (ו) **אפפוני.** ענין הקף' וסבוב כמו לשפוך עלי כעוס (תהלים ס'): **תהום.** עומק היס: **סוף.** מין דשא הגדל במים וכן קנה וסוף קמלו (ישעיה י"ע): **חבוש.** ענין קשירה כמו ובכשרים לת הבשתם (יחזקאל ל"ד): (ז) **לקצבי.** ענין לחתיים וסוף והוא מל' ויקצ עץ (מ"ב ו') כי לחתיים דבר החתוך הוא במקום שנחתך: **ברחיה.** מל' בריח והוא כעין מעה החתום למוסג הטעד לפנהו: **בעדי.** כנגדי וכן וסגרת הדלת בעדך (שם ד'): **משחת.** ענין גוד ושחיתה כמו בשחתם נחשם

חַיַּי יְהוָה אֱלֹהָי: ח בְּהִתְעַטֵּף עָלַי נַפְשִׁי אֶת־יְהוָה זָכָרְתִּי וַתָּבוֹא
אֵלֶיךָ תְּפִלָּתִי אֶל־הֵיכַל קָדְשֶׁךָ: ט מְשַׁמְּרִים הַבְלֵי־שָׁוְא חַסְדָּם
יַעֲזֹבוּ: י וַאֲנִי בְקוֹל תּוֹדָה אֶזְבְּחָה־לָּךְ אֲשֶׁר נָדַרְתִּי אֲשַׁלֵּמָה
יְשׁוּעָתָה לַיהוָה: יא וַיֹּאמֶר יְהוָה לַדָּג וַיָּקֵא אֶת־יוֹנָה אֶל־הַיַּבָּשָׁה:

ג א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־יוֹנָה שֵׁנִית לֵאמֹר: ב קוּם לֵךְ אֶל־
נִינְוֵה הָעִיר הַגְּדוֹלָה וְקְרָא אֵלֶיהָ אֶת־הַקְּרִיאָה אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹּבֵר
אֵלֶיךָ: ג וַיָּקָם יוֹנָה וַיֵּלֶךְ אֶל־נִינְוֵה כִּדְבַר יְהוָה וְנִינְוֵה הָיְתָה עִיר־
גְּדוֹלָה לֵאלֹהִים מַהֲלַךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים: ד וַיָּחֶל יוֹנָה לָבוֹא בָּעִיר
מַהֲלַךְ יוֹם אֶחָד וַיִּקְרָא וַיֹּאמַר עוֹד אַרְבָּעִים יוֹם וְנִינְוֵה נֶהְפָּכֶת:
ה וַיַּאֲמִינוּ אַנְשֵׁי נִינְוֵה בֵּאלֹהִים וַיִּקְרְאוּ־צוֹם וַיִּלְבְּשׁוּ שַׂקִּים

ת"א ויהי. יומות ל"ם: ויקלאו. פעמים ע"ז:

תרגום

קֳדָמָךְ לְאַפָּקָא מֵהֲבָלָא חַיַּי יְיָ אֱלָהִי: ח בְּאִשְׁתַּלְהָיוּת עֲלַי נַפְשִׁי פֻּלְחָנָא דָיָ אַדְכָּרִית וְעַלְתַּ
לְקָדָמָךְ צְלוֹתִי לְהֵיכְלָא דְקוּדְשָׁךְ: ט לָא בְעֵמְיָא פֻּלְחִי מֵעֲתָא מֵאֲתַר דְּאִתּוֹטַב לְהֹן לֵית
אִנּוּן יָדְעִין: י וַאֲנָא בְּהוֹשְׁבַּחְתָּא אֶדְבְּחָה קוֹרְבָּנִי אַקְרֵיב קָדָמָךְ דִּנְדַרִית אֲשַׁלֵּם פּוּרְקָן נַפְשִׁי בְּצִלּוּ
קֳדָם יְיָ: יא וַאֲמַר יְיָ לְנוּנָא וּפְרַט יַת יוֹנָה לְיַבֶּשְׁתָּא:

ג א וַהֲוָה פִּתְגָמָא מִן קֳדָם יְיָ עִם יוֹנָה תִּנְיָנוּת לְמֵימָר: ב קוּם אֱזֵיל לְנִינְוֵה קִרְתָּא רַבְּתָא וּ
וְאִתְנַבֵּי עֲלַהּ יַת נְבוּאֲתָא דִי אֲנָא מְמַלֵּל עִמָּךְ: ג וְקָם יוֹנָה וַאֲזַל לְנִינְוֵה כְּפִתְגָמָא דְיָ וְנִינְוֵה
הֲוַת קִרְתָּא רַבְּתָא קֳדָם יְיָ מַהֲלַךְ תְּלָתָא יוֹמִין: ד וְשָׁרִי יוֹנָה לְמֵיעַל בְּקִרְתָּא מַהֲלַךְ יוֹמָא חַד
וְאַכְרִיז וַאֲמַר בְּסוֹף אַרְבְּעִין יוֹמִין וְנִינְוֵה מִתְהַפְּכָא: ה וְהֵימִנוּ אַנְשֵׁי נִינְוֵה בְּמֵימְרָא דְיָ וּקְרִיו

רש"י

להציע לו סיבה קטנה לילך תפלתי לו היכל קדשך: (ח) **בהתעטף.** בהיחלשותו וכן בעטף עולל בחמעטף כחלל (לעיכה ג'): (ט) **משמרים הבלי שוא.** לומן לומות העולם העובדים ע"ז: **חסדם יעזבו.** ירחם הקב"ה שכל חסדם ועובדין מחמו יעזבו לכל לגי היו לנה בקול תודה אזבחה לך כן תרגם יונתן וכפרקי דר' אליעזר דרשו כלפי המלחים שעזבו חסדם שהיו מעיבים לע"ז ומחגירו: (י) **ישועתה לה'.** לדרי שלמים ותודה משלם לפם ישועות אשר לפ': **ישועתה.** כמו ליסועתה וכן קומה עזרתה לנו (תהלים מ"ד) לעזרה שלנו: ג (ד) **נהפכת.** נחרבת (ולא תאמר נהרבה כי נהפכה מחמת שהי לטובה רע ועוד שם לא יעשו הטובה נחרבת ושם יעשו תשובה זו נהפכה על מנהי ניעוי קלי שנהפכו מרעה לטובה ויעשו תשובה בג"ם דר"ע):

מצודת ציון

(יחזקאל י"ע): (ח) **בהתעטף.** מל' עטיפה ולשיפה כי כשחשלם הול עלמה הול מעוטה וכשוף כלשו מעושף קלמו בקלמו וכן העטופים בעגב (לשיכה ג'): (ט) **הבלי.** מל' הבל ודבר שאין בו ממש: (יא) **ויקא.** ענין הולאה דכך הפה כמו פן תבצענו והקלתו (מלכי ב"ה):

ג (ג) **לאלהים.** דבר המקבל בכפולה למעלה דבר בהכלית קומנו למלה לל וכן לחכיו לל (תהלים ס'): (ד) **ויחל.** ולשון התחלה:

מצודת דוד

(ח) **בהתעטף.** כשיחה נפשי עלי ומעוטף ומעופה זכרתי לה ה' להתפלל לפניו והנה גם לילך תפלתי לל היכל קדשך הוא השמיים: (ט) **משמרים הבלי שוא.** הם לחכי הפשיכה המשמרים הבלי שוא הוא העל"ום יעזבו חסדם יעזבו חסדם ולא יקיימו מה שנדרו בעת לגה: (י) **ואני.** לגל לחי לזבחה לך זבחים בקול תודה והולחה על הנס ולחר מדחי לחלמה בעבור הישועה של ה': (יא) **ויאמר.** כ"ל העיר לנו להקיאו: **לדג.** יחבן שחחר התפלה חזקה הדגה להקיאו לל פי הדג לעמוד בריוה: **ויקא.** כ"ל כמו שהעיר לנו כן עשה והקיאו לל היבשה:

ג (א) **שנית.** בדבר התשובה לל נינוה: (ב) **אשר אנכי דבר אליך.** והוא מה שקלא ואמר עוד לחלעים יום ונינוה נהפכה ולא הולכך לפרש כי מלליו יונן: (ג) **מהלך.** כשיעור הלוך שלשה ימים: (ד) **ויחל.** כשהחיל לצוח בעיר מהלך יום קלא ואמר הנה יש עוד זמן לחלעי' יום ולא"י שהיה נינוה נהפכת כ"ל כשהשכם קמוס ושמועה מיס לליו: (ה) **באלהים.** כ"ל בדבר החמור בשם החלהים: **ויקראו צום.** הכריזו יום לוס:

מִגְּדוֹלָם וְעַד־קְטַנָּם: ו וַיִּגַּע הַדָּבָר אֶל־מֶלֶךְ נִינְוֵה וַיָּקָם מִכִּסְאוֹ
וַיַּעֲבֵר אַדַּרְתּוֹ מֵעָלָיו וַיְכַס שָׂק וַיֵּשֶׁב עַל־הָאֵפֶר: ז וַיְזַעֵק וַיֹּאמֶר
בְּנִינְוֵה מִטַּעַם הַמֶּלֶךְ וּגְדָלָיו לֵאמֹר הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה הַבָּקָר
וְהַצֹּאן אַל־יִטְעֲמוּ מְאוּמָה אַל־יִרְעוּ וּמַיִם אַל־יִשְׁתּוּ: ח וְיִתְכַּסּוּ
שַׂקִּים הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה וְיִקְרְאוּ אֶל־אֱלֹהִים בְּחָזְקָה וְיָשֻׁבוּ אִישׁ
מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה וּמִן־הַחָמָס אֲשֶׁר בְּכַפֵּיהֶם: ט מִי־יוֹדֵעַ יָשׁוּב וְנִחַם
הָאֱלֹהִים וְשָׁב מֵחֲרוֹן אַפּוֹ וְלֹא נֹאבֵד: י וַיַּרְא הָאֱלֹהִים אֶת־
מַעֲשֵׂיהֶם כִּי־שָׁבוּ מִדַּרְכָּם הָרָעָה וַיִּנָּחֶם הָאֱלֹהִים עַל־הָרָעָה
אֲשֶׁר־דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת־לָהֶם וְלֹא עָשָׂה:

ד א וַיֵּרַע אֶל־יוֹנָה רָעָה גְדוֹלָה וַיִּחַר לוֹ: ב וַיִּתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה
וַיֹּאמַר אָנָּא יְהוָה הֲלוֹא־זֶה דְבָרִי עֹדֶנִּי עַל־אַדְמָתִי עַל־כֵּן

ת"א ויכל. כ"ה ע"ז תעניח ע"ו עקביס ע"ד: *נ"א הא' במונח

תרגום

צוֹמָא וַאֲסִרוּ שַׂקִּין מַרְבְּדֵהוֹן וַעַד וְעֻרְהוֹן: ו וּמְטָא פִּתְגָמָא לָוַת מַלְכָּא דְנִינְוֵה וְקָם מִכּוּרְסְיֵי מַלְכוּתֵיהּ וְאַעְדִּי לְבוּשׁוֹי יְקָרֵיהּ מִנֵּיהּ וְאִתְכְּסִי סַקָּא וְיתֵב עַל קְטָמָא: ז וְאַכְרִיז וַאֲמַר בְּנִינְוֵה מְגִזְרַת מַלְכָּא וְרַבְרְבָנוֹהִי לְמֵימַר אֱנָשָׁא וּבְעִירָא תּוֹרָא וְעָנָא לָא יְטַעֲמוּן מִדַּעַם וְלָא יִרְעוֹן וּמַיָּא לָא יִשְׁתּוּן: ח וְיִתְכַּסְיוּן סַקִּין אֱנָשָׁא וּבְעִירָא וְיִצְלוֹן קֳדָם יְיָ בְּתֻקְפָּא וְיִתּוּבוּן גְּבַר מֵאוֹרְחֵיהּ בִּישְׁתָּא וּמִן חֲטוֹפָא דְּבִידֵיהוֹן: ט מַן יָדַע דְּאִית בִּידֵיהּ חוֹבִין וְיָתוּב מִנְּהוֹן וְיִתְרַחֵם עֲלוֹהִי מִן קֳדָם יְיָ וְיִתּוּב מִתְּקוֹף רְגָזֵיהּ וְלָא נוֹבֵד: י וּגְלֵן קֳדָם יְיָ עוֹבָדֵיהוֹן אֲרֵי תָּבוּ מֵאוֹרְחָתְהוֹן בִּישְׁתָּא וְתָב יְיָ מִן בִּישְׁתָּא דִּי מַלֵּל לְמֶעְבַּד לְהוֹן וְלָא עֲבָד:

ד א וּבְאַשׁ לְיוֹנָה בִישָׁא רַבָּא וּתְקֹף לֵיהּ: ב וְצַלֵּי קֳדָם יְיָ וַאֲמַר בַּקֹּבֶל בָּעוּתִי יְיָ הֲלָא דֵין פִּתְגָמִי עַד דַּהֲוֵיתִי עַל אַרְעִי עַל כֵּן אוֹחֵיתִי לְמֶעְרַק לְתָמָא אֲרֵי יַדְעָנָא אֲרֵי אַתְּ אֱלָהָא

רש"י

(ו) **אדרתו.** לבושי יקריה: (ז) **ויזעק.** לוס להכריז: **מטעם המלך וגדוליו.** מעלת המלך וגדוליו ליוו להכריז: (ח) **ויקראו אל האלהים בחזקה.** אסרו תחנות לבד והולות לבד תמרו לפניו רבש"ע אס אין לאס מרחס עלינו אין אנו מרחמים על אלו: (ט) **מי יודע.** עצירות שבידו יפוג: **ונחם האלהים.** יתעצם על הרעה לבוא ממנה:

ד (א) **וירע אל יונה.** אמר עכשיו יאמרו החומות שאני בעיל שקר: (ב) **הלוא זה דברי.** יודע אני שאס

מצודת דוד

(ו) **ויגע הדבר.** השמועה הגיע לחזקי המלך וקס מכסאו לשבת על הארץ והעביר מעליו לבוש מלכות: (ז) **ויזעק.** לוס להכריז בקול זעקה לאמר מעלת המלך ומעלת גדולי המלכות נגזר לאמר האדם והבהמה וגו' ובעבור שנאמר כפס ליוו למנוע מאכל ומהמות למען יכנע לב האנשים: **אל ירעו.** מוסב על הבהמה: (ח) **ויתכסו.** גם זה מן הכתוב שלוח שמלוס יתכסו בשקים להכלות הכעש' מכוסה והאנשים יקללו אל מלכיהם בכל לב וכל לאמ יסוב מדכוו הכעה ומן האתם לאכ עשו בכפיהם: (ט) **מי יודע.** גם זה מן הכתוב שאמרו מי היודע לכבי התשובה יסוב לפ' ואז יאתס האלהים ויסוב מאפו ולא נהיו נאבדים מן העולם: (י) **כי שבו.** כי כן עשו כדבר המלך ועס כי לא מצכו: **וינחם.** נאמכע על הנזכך:

ד (א) **וירע.** כי נבוכה נאמר לו שנאס ס' והיה רע בעיניו ואכה על עלמו כדבר המילה: (ב) **ויתפלל.** התפלה היה מה שאמר בתקבל של לאמיני קס נא לאס נפשי: **הלוא זה דברי.** התאמונין הזה הי' עס מתצנוני בעוד שהייתי על אדמתי עד לא

מצודת ציון

(ו) **אדרתו.** ס"י לבושי יקרי' וכן לאל' שנעל (יהושע ז') והוא מל' לאיל: **שק.** יציע עבה: (ז) **ויצעק.** הכריז בקול זעק': **מטעם.** ענין עלה הנאמר' בעשם וכן ועשם זקניס יקח (לעיל י"ב): **יטעמו.** מל' טעימה ושניהו לאכילה מועטת: **מאומה.** פוס דבר: **ירעו.** מל' מכעה: (ח) **בחזקה.** כ"ל בכל לב: (ט) **ונחם.** ענין הפוך מתצבה ומכעה:

ד (א) **וירע.** מל' רעה: (ב) **עד.** בעוד וכן עד זה מדבר (כס

קַדְמְתִּי לִבְרֹחַ תַּרְשִׁישָׁה כִּי יָדַעְתִּי כִּי אַתָּה אֵל־חַנּוּן וְרַחוּם
אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וְנִחָם עַל־הָרָעָה: ג וְעַתָּה יְהוָה קַח־נָא
אֶת־נַפְשִׁי מִמֶּנִּי כִּי טוֹב מוֹתִי מֵחַיָּי: ד וַיֹּאמֶר יְהוָה הַהֵיטֵב חָרָה
לָךְ: ה וַיֵּצֵא יוֹנָה מִן־הָעִיר וַיֵּשֶׁב מִקֶּדֶם לָעִיר וַיַּעַשׂ לוֹ שָׁם סֻכָּה
וַיֵּשֶׁב תַּחְתֶּיהָ בַּצֵּל עַד אֲשֶׁר יִרְאֶה מַה־יִּהְיֶה בָּעִיר: ו וַיְמַן יְהוָה
אֱלֹהִים קִיקָיוֹן וַיַּעַל ו מֵעַל לְיוֹנָה לִהְיוֹת צֵל עַל־רֹאשׁוֹ לְהַצִּיל לוֹ
מֵרָעָתוֹ וַיִּשְׂמַח יוֹנָה עַל־הַקִּיקָיוֹן שִׂמְחָה גְּדוֹלָה: ז וַיְמַן הָאֱלֹהִים
תּוֹלַעַת בַּעֲלוֹת הַשַּׁחַר לַמָּחֳרָת וַתַּךְ אֶת־הַקִּיקָיוֹן וַיִּיבָשׁ: ח וַיְהִי ו
כִּזְרֹחַ הַשֶּׁמֶשׁ וַיְמַן אֱלֹהִים רוּחַ קָדִים חֲרִישִׁית וַתַּךְ הַשֶּׁמֶשׁ עַל־
רֹאשׁ יוֹנָה וַיִּתְעַלָּף וַיִּשְׁאַל אֶת־נַפְשׁוֹ לָמוּת וַיֹּאמֶר טוֹב מוֹתִי

*נ"א ויבש

ת"א ויומן. תעניח י"ז: ויהי. ניעין ל"ל: ומך. עקידה י"ט:

תרגום

חַנָּא וְרַחֲמָנָא מַרְחִיק רְגָז וּמַסְגֵּי לְמֶעְבַּד טָבָן וּמֵתִיב מֵימְרֵיהּ מִלְאִתְאָדָה בִּישְׁתָּא: ג וּכְעַן יְיָ סַב כְּעַן יַת נַפְשִׁי מִנִּי אֲרֵי טָב מוֹתִי מֵחַיָּי: ד וַאֲמַר יְיָ הֲלַהֲדָא תְּקִיף לָךְ: ה וּנְפַק יוֹנָה מִן קַרְתָּא וְיָתִיב מִמַּדְנָהּ לְקַרְתָּא וַעֲבַד לֵיהּ תַּמָּן מַטַלְתָּא וְיָתִיב תְּחוֹתָהּ בְּטוּלָא עַד דְּיֶחֱזֵי מָה יְהֵי בְּסוֹף קַרְתָּא: ו וְזַמִּין יְיָ אֱלֹהִים קִיקָיוֹן וְסָלִיק עִיל מִן יוֹנָה לְמֶהֱוֵי טוּלָא עַל רֵישֵׁיהּ לְאַנָּגָא לֵיהּ מִבִּישְׁתֵּיהּ וַהֲדִי יוֹנָה עַל קִיקָיוֹן חֶדְוָא רַבָּא: ז וְזַמִּין יְיָ יַת תּוֹלַעְתָּא בְּמִסְקָ צַפְרָא בְּיוֹמָא דַּבָתְרוֹהִי וּמְחָא יַת קִיקָיוֹן וְיָבֵשׁ: ח וַהֲוָה כְּמִדְנָהּ שִׁמְשָׁא וְזַמִּין יְיָ רוּחַ קְדוּמָא שְׁתִיקָא וּשְׁפַרְחַת

רש"י

יהזרו בחסובא לא תחריבא ותהי' סקרן בעויניהס: (ו) **ויומן.** לשון הזמנה: **להציל לו מרעתו.** מחוס הסמס: **קיקיון.** עשב הגדל למעלה בעגפים רבים ומיולל וכך שמו: (ז) **ותך.** התולעת הס הקיקיון במקום שיתמר לזכר ויך יתמר לשון נקבה וכך: (ח) **חרישית.** לתרו רבותינו בשעה שמכשכת משחקת כל הרוחות משניה והיא חמה מאד וכן ח"י שחיקה: **ויתעלף.** פסמוי"ר בלע"ז:

מצודת ציון

ת"): **קדמתי.** מלשון הקדמה וזכות: (ד) **ההיטב.** ענין מוסך כן שכאו היעב (מ"ב י"ט): (ו) **ויומן.** ענין הזמנה: **קיקיון.** הס שעב שעליו גדולים וכחבים: (ז) **השחר.** הוא העלוב בשעה שעולה בעגפים על הארץ: **ותך.** ל"ל תחב. ל"ל תכה: (ח) **חרישית.** מל' חרש. ל"ל זכה והשליך ניעולין: **ויתעלף.** ענין הלבוש והעדר הכנשה כמו בניך עולפו (ישעיה נ"ט):

מצודת דוד

שאמרתי בעוי עשה שלא ע"י בשה הקשה: (ד) **ההיטב חרה לך.** בה"ל התיעה וכעומה הנה לכאך בעומס שאין מהדין שיחה' לך וקלל בדבר העוכן כי בדבר הקיקיון הנאמר בענין הכאה לו שאת: (ה) **עד אשר יראה וגו'.** הנב עולי לא יעמדו בחעוחם ומחזור הנזירה למקומה: (ו) **ויומן.** הלמים עשב קיקיון ונדל למעלה ועלה ממעל ליוחה להיות לו לצל להצילו מזכיכת החמה הבעה לו כי לא הסוכה הוא דבר שאינו ממויל כי הולך ומתייבש מחוס הסמס ולא כן הקיקיון היוקר בעיבות הארץ: **וישמח וגו'.** על כי היה לו לצל מתמיד: (ז) **בעלות השחר.** בעת שעלה השחר למחרת יום ממחו: **ותך.** התולעת מחכה ונפקה לא הקיקיון ממקום יניקתו ולא בא לו עוד בעיבות הארץ וכן נמייבש מחוס הסמס: (ח) **רוח קדים.** הוא העזה שבחוחות ומאד ניוחר ולא היה דבר עומד בפניה כי הוא יבא במהרה העיר: **חרישית.** ל"ל משמיע שתון לב עד שהיה מכניס לא האוניס: **ותך השמש.** ל"ל השמש השליך ניעולין על לבם יוכה: **ויתעלף.** בעבור תמיחת הכוח וחוס השמש: **וישאל את נפשו.** שאל מאקש לא נפשו להפרד מעמו לעשה ימוים: **ויאמר.** לאחר לא נפשו אלא טוחי מחיי וזהו על כי נפלה מאד מפוקף מחיחוח הכוח

מֵחָיָו: ט וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־יוֹנָה הַהֵיטֵב חָרָה־לְךָ עַל־הַקִּיקָיוֹן
וַיֹּאמֶר הֵיטֵב חָרָה לִי עַד־מָוֶת: י וַיֹּאמֶר יְהוָה אַתָּה חַסְתָּ עַל־
הַקִּיקָיוֹן אֲשֶׁר לֹא־עָמַלְתָּ בּוֹ וְלֹא גִדַּלְתּוֹ שֶׁבִּן־לַיְלָה הָיָה וּבִן־
לַיְלָה אָבָד: יא וַאֲנִי לֹא אָחוֹס עַל־נִינְוֵה הָעִיר הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר יֶשׁ־
בָּהּ הַרְבֵּה מִשְּׁתֵּים־עֶשְׂרֵה רִבּוֹ אָדָם אֲשֶׁר לֹא־יָדַע בֵּין־יְמִינוֹ
לִשְׂמֹאלוֹ וּבְהֵמָה רַבָּה:

*הש' רפה

ת"א לחה. סח: ולכי. ככיתות ו' עקידה י"ע: לחב. יצמות ס': ובהמה רבה. תמוכה ע':

תרגום

שְׁמַשָּׁא עַל רֵישָׁא דְיוֹנָה וְאִשְׁתַּלְהִי וּשְׁאֵיל יַת נַפְשֵׁיהּ לְמֵימַת וַאֲמַר טָב דַּאֲמוּת מִדְּאֶחֱי: ט וַאֲמַר
יְיָ לְיוֹנָה הֲלַחֲדָא תְּקוֹף לָךְ עַל קִיקָיוֹן וַאֲמַר לַחֲדָא תְּקוֹף לִי עַד מוֹתָא: י וַאֲמַר יְיָ אַתְּ סַתָּא עַל
קִיקָיוֹן דְּלָא עֲמַלְתְּ בֵּיהּ וְלָא רַבֵּתְיהּ דִּי בְלֵילְיָא הֲוָה וּבְלֵילְיָא אוֹחֲרָנָא אֲבַד: יא וַאֲנָא
לָא אֶחוּס עַל נִינְוֵה קַרְתָּא רַבְּתָא דְּאִית בָּהּ סַגִּי מִתַּרְתָּא עַסְרֵי רִבּוֹן אֱנָשָׁא דְּלָא יַדַּע בֵּין יְמִינֵיהּ
לְסְמָלֵיהּ וּבְעִירָא סַגִּי:

רש"י

(י) **לא עמלת בו.** בחריסה וזריעה והשקאת גינה: **שבן לילה.** כמו בין לילה לא גדל אלא לילה אחד:
(יא) **אשר לא ידע וגו'.** קטנים: **ובהמה רבה.** גמי אלא גחלים ולעתן כבהמה אחינה מכירים מי ברשו:

מצודת דוד

ניצולי השעם ובעל יסוריס הכבה: (ט) **ההיטב.** בה"א השאלה שמשמע לו שם מאד מכה לו על לשון הקיקיון: **עד מות.** עד שמצטר המיתה בעבור זה לו כ"ל עד המיתה יכבה לי ולא לחשם כל ימי עולם: (י) **אתה חסת.** הנה לחה חשם ונלעגרת על לשון הקיקיון שבר לחה לא עמלת בו בחריסה וזריעה ולא גדלת לומו להשקותו ולזבלו כי הלכך שלשם שם ומלעגר על לשון הכיזה דבר שעמל בו ולא כן יחום ומלעגר על לשון הכיזה דבר שלא עמל בו: **שבן לילה היה.** כ"ל ועוד שבלילה לחה גדל ולשם ומיד בלילה לחה שלחריס נלשך בי בעלות השחר כבהו השולשת עד לא זכחה השעם ובלומר הלא לין לשם על דבר הנעשה מהר ולא עמד זמן רב: (יא) **ואני לא אחוס.** כ"ל הלא ניוחר היה מעשה ידי ולין לי לא לחוס על עיר **גדולה** כזאת: **הרבה וגו'.** כ"ל יותר משמיים עשרה וגו': **אשר לא ידע.** לשבר כל לחד מהם לינו יודע להבחין בין ימינו לשמאלו אם הקטנים שלין לשמוד להם עון ולין בהם עונש לשל בעבור השחטות וכיון שהשחטות שבו הנה הם בשל עונש וכן בהמה רבה שים בעיר שלין להם עונש ועל כל שלה לשוי לשמוע ולשמוע:

מצודת ציון

(י) **חסת.** שלשון חס ושמלה: **עמלת.** שלשון עמל ויגיעה: **גדלתו.** ענין השמחה: **שבן.** בן בחי"ק כמו בן בשבו"ל וכן בן בון (יהושע ח') וכ"ל בשון לילה וכן כשם בן שכתו (ויקרא י"ב): **אבד.** שלחד: (יא) **רבו.** הוא עשרה שלפיס: **רבה.** מרובה:

דְּבַר־יְהוָה ׀ אֲשֶׁר הָיָה אֶל־מִיכָה הַמֹּרַשְׁתִּי בִּימֵי יוֹתָם אָחָז יְחִזְקִיָּהוּ מַלְכֵי יְהוּדָה אֲשֶׁר־חָזָה עַל־שֹׁמְרוֹן וִירוּשָׁלִָם׃

ב שִׁמְעוּ עַמִּים כֻּלָּם הַקְשִׁיבִי אֶרֶץ וּמְלֹאָהּ וִיהִי אֲדֹנָי יֱהוִה בָּכֶם לְעֵד אֲדֹנָי מֵהֵיכַל קָדְשׁוֹ׃ ג כִּי־הִנֵּה יְהוָה יֹצֵא מִמְּקוֹמוֹ וְיָרַד וְדָרַךְ עַל־בָּמֳתֵי־אָרֶץ׃ ד וְנָמַסּוּ הֶהָרִים תַּחְתָּיו וְהָעֲמָקִים יִתְבַּקָּעוּ כַּהֹנֶג מִפְּנֵי הָאֵשׁ כְּמַיִם מְגֻרָים בְּמוֹרָד׃ ה בְּפֶשַׁע־יַעֲקֹב כָּל־זֹאת וּבְחַטֹּאות בֵּית יִשְׂרָאֵל מִי־פֶשַׁע יַעֲקֹב הֲלוֹא שֹׁמְרוֹן וּמִי בָּמוֹת יְהוּדָה הֲלוֹא יְרוּשָׁלִָם׃ ו וְשַׂמְתִּי שֹׁמְרוֹן לְעִי הַשָּׂדֶה לְמַטָּעֵי כָרֶם וְהִגַּרְתִּי לַגַּי אֲבָנֶיהָ וִיסֹדֶיהָ אֲגַלֶּה׃ ז וְכָל־פְּסִילֶיהָ

ת"א ומתי. בכתוב כ"ם עיכוזין י"ח:

*יתיר ו'

תרגום

א א פִּתְגָמָא נְבִיאָה מִן קֳדָם יְיָ דִּי הֲוָה עִם מִיכָה מְמָרֵשָׁה בְּיוֹמֵי יוֹתָם אָחָז יְחִזְקָיָה מַלְכֵי דְּבֵית יְהוּדָה דַּאֲתְנַבִּי עַל שֹׁמְרוֹן וִירוּשְׁלֵם׃ ב שְׁמַעוּ עַמְמַיָּא כֻּלְּהוֹן אֲצִיתִי אַרְעָא וּמְלָהָא וִיהֵי מֵימְרָא דַיְיָ מֵהֵיכְלָא דְקוּדְשֵׁיהּ׃ ג אֲרֵי הָא יְיָ מְתְגְּלֵי מֵאֲתַר בֵּית שְׁכִנְתֵּיהּ וְיֵתְגְּלֵי וְיֵרְמוֹס עַל תּוֹקְפֵי אַרְעָא׃ ד וְיֶתְמְסוֹן טַוְרַיָּא תְּחוֹתְהוֹן וּמֵישְׁרַיָּא יִתְבַּזְעוּן כְּשַׁעְיָתָא מִן קֳדָם נוּרָא כְּמַיָּא דַּאֲשְׁדִין בְּמַדְרֵגָן׃ ה בְּחוֹבֵי בֵית יַעֲקֹב כָּל דָּא וּבְחַטָּאֵי דְּבֵית יִשְׂרָאֵל הֵיכָא חָבוּ דְּבֵית יַעֲקֹב הֲלָא בְּשֹׁמְרוֹן וְהֵיכָא חַטּוּ דְּבֵית יְהוּדָה הֲלָא בִּירוּשְׁלֵם׃ ו וַאֲשַׁוֵּי שֹׁמְרוֹן לְגַרְגֵּי בֵית מַדְּוַת כַּרְמָא וְאֶרְמֵי לְחֵילְתָא אַבְנָתָא וַאֲשַׁדֵּי אַגְלֵי׃ ז וְכָל צַלְמָנָהָא יִתְבְּרוּן וְכָל מַעֲתָנָהָא יִתּוֹקְדוּן בְּנוּרָא וְכָל בָּתֵּי דַּהֲלָתָהָא אֲשַׁוֵּי לְדַדֵּי אֲרֵי

רש"י

א (א) דבר וגו' המרשתי. מעיר מורשה: (ב) ויהי וגו' בכם לעד. שבגתי לכם בשמו והחריבו בכם: (ג) יצא ממקומו. מכסא הרחמים לכסא הדין: ודרך על במתי ארץ. על הרמים וגבוה הרום: (ד) כדונג. שעוה: מגרים במורד. להשידון במורדון מוגריס לשון זיבת מים וכן עיני מגרה (לעיל ב') מגרות ביום לפו (לעיל כ') פרץ נחל מעט גר (שם כ"ח) ויגר מזה (שמואל ע"ש ה): (ו) לעי השדה. ליגרי חקלן לשון גלים כמו יגר שלמות' (ברכות ל"ח): והגרתי לגי אבניה. והסחבתי כמו מוגריס במורד:

מצודת ציון

א (א) המרשתי. מן מוריסה והיא מעבי יהודה: (ב) הקשיבי. ענין שמיעה: (ג) ודרך. מלכות דמיקה ומיקה: במתי. ענין גובה כמו ועל במותי ידריכני (חבקוק ג'): (ד) ונמסו. ענין המגה והמקה: יתבקעו. מל' בקיעה: כדונג. הוא השעוה וכן היה לבני כדונג (שמות כ"ג): מגרים. ענין הזלה ושפיכה כמו וכמים הנגרים (ש"ב י"ד): במורד. במקום מדרון והוא מל' ירידה וכן ויכוח במורד (יהושע ז'): (ה) במותי. מזבחות של עכו"ם: (ו) לעי. ענין הל וגל כמו אם לא יכולים לעייס (שמות ע"ו): למטעי. מל' נטיעה: והגרתי. ענין הזלה ושפיכה ומשל בלשון שחלה על ההזלה: לגי. לשמק: אבניה. כמו שהזכיר גשם מביא המים כן יעקב הם וכמו המים הנגרים ומחלין במקום שמתזרים להם ולהם כן יזדכו בחלוקת העכו"ם: (ה) בפשע. בגלות יעקב יהיה כל זאת: ובחטאת בית ישראל. הוא בשל עון מ"ש: מי פשע יעקב. מי הוא הגורם שיעקב הלוך בגלות הלא שומרון שהם המלכות ושם היה מקום העכו"ם ובגילוי הבעל המדיחים שם יבחלל מאמרי ה': ומי במות יהודה. מי הוא הגורם שיהודה בגלות הלא העכו"ם הלוי המלכות שהם היו יכולים להם שהם הכעו מזבחות לעכו"ם ומשנה למדו שלא יהודה: (ו) ושמתי שמרון. על כי היה היתה קצה לבעש יעקב לכן אחכך והפיה מלאה גלי לחניס מהבלה הבתים כדרך הגדה המלאה עייס אחין מי עוקר להשוות העייס הנעשים שם ולכן היה מלאה מהם: למטעי כרם. הניה מקום מוכן לנטעת שם כרמים כי שומרון עומדה בהר מקום הגבוה על הכרמים: והגרתי. לשון לחניה לל הגי וגם היסודות שבתוך הקרקע שלגה לומס כי

מצודת דוד

א (א) על שומרון. ועכ"ז לא זכר לחלות הנגואה ליושבי מלכי יהודה כדרך שאומר בהושע ועמוס והוא לפי שהיה מלכות יהודה ולא ניצל בחלוקת מלכי ישראל כדרך שנאמר הושע ועמוס: (ב) שמעו עמים כלם. כ"ל כל הנמנים כי כל שנים קטני עם: ומלאה. הנכריות הממלאים לומה: ויהי ונו' לעד. שכתתי לכם בשמו והחריבו בכם: מהיכל קדשו. כ"ל מן השמים יביע לכלות להיות לעד: (ג) כי הנה. כ"ל והוא ממכי דעו לאבי הבה כ' יולא ממקומו מכסא הרחמים: וירד. משם ירד ויעשום על במתי ארץ כ"ל יפניל הנמים ונפי הרום: ונמסו ההרים. הוא משל על הנפלא הנדים והמלכים: והעמקים יתבקעו. הוא משל על מדבר המון העם: כדונג. כמו שהדונג נמס מפני האש כן יתמסו הם וכמו המים הנגרים ונחלים במקום שמתזרים להם ולהם כן יזדכו בחלוקת העכו"ם: (ה) בפשע. בגלות יעקב יהיה כל זאת: ובחטאת בית ישראל. הוא בשל עון מ"ש: מי פשע יעקב. מי הוא הגורם שיעקב הלוך בגלות הלא שומרון שהם המלכות ושם היה מקום העכו"ם ובגילוי הבעל המדיחים שם יבחלל מאמרי ה': ומי במות יהודה. מי הוא הגורם שיהודה בגלות הלא העכו"ם הלוי המלכות שהם היו יכולים להם שהם הכעו מזבחות לעכו"ם ומשנה למדו שלא יהודה: (ו) ושמתי שמרון. על כי היה היתה קצה לבעש יעקב לכן אחכך והפיה מלאה גלי לחניס מהבלה הבתים כדרך הגדה המלאה עייס אחין מי עוקר להשוות העייס הנעשים שם ולכן היה מלאה מהם: למטעי כרם. הניה מקום מוכן לנטעת שם כרמים כי שומרון עומדה בהר מקום הגבוה על הכרמים: והגרתי. לשון לחניה לל הגי וגם היסודות שבתוך הקרקע שלגה לומס כי

יְכֹתּוּ וְכָל־אֶתְנַנֶּיהָ יִשָּׂרְפוּ בָאֵשׁ וְכָל־עֲצַבֶּיהָ אָשִׂים שְׁמָמָה כִּי
מֵאֶתְנַן זוֹנָה קִבָּצָה וְעַד־אֶתְנַן זוֹנָה יָשׁוּבוּ: ח עַל־זֹאת אֶסְפְּדָה
וְאֵילִילָה אֵילְכָה שׁוֹלָל וְעָרֹם אֶעֱשֶׂה מִסְפֵּד כַּתַּנִּים וְאֵבֶל כִּבְנוֹת
יַעֲנָה: ט כִּי אֲנוּשָׁה מַכּוֹתֶיהָ כִּי־בָאָה עַד־יְהוּדָה נָגַע עַד־שַׁעַר
עַמִּי עַד־יְרוּשָׁלִָם: י בְּגַת אַל־תַּגִּידוּ בָכוֹ אַל־תִּבְכּוּ בְּבֵית
לְעַפְרָה עָפָר הִתְפַּלָּשְׁתִּי: יא עִבְרִי לָכֶם יוֹשֶׁבֶת שָׁפִיר עֶרְיָה־

*שולל קרי *והתפלשי קרי

ת"א לעצה. מולין ס"ד:

תרגום

מַאֲנַי זַנְיָתָא אִתְכְּנָשׁוּ וּלְבֵית פָּלְחֵי מַעֲוָתָא יִתְמַסְרוּן: ח עַל דָּא יְסַפְּדִין וְיֵילִילִין יַהֲבוּן בְּשׁוּלְלָנָא עָרְטָלַאי וַעֲבִדִין מִסְפְּדָא כִּירוֹדִין וְאֵבְלָא כִּבְנָת נַעֲמִין: ט אֲרֵי מְמַרְעָא מַחְתָּהָא אֲרֵי מְטָת עַד דְּבֵית יְהוּדָה כְּרִיבַת לְמֵיעַל בְּתַרְעֵי עַמִּי עַד יְרוּשְׁלֵם: י בְּגַת לָא תְהַיְּנוּן מִבְכָּא לָא תִבְכּוּן דְּיָתְבִין בְּבֵית אֶפְרָא יְתַפְּלָשׁוּן בְּקִטְמָא חֲפוֹ רֵישֵׁיהוֹן: יא עֲבָרוּ לְכוֹן דְּיָתְבִין בְּשָׁפִיר גְּלֵן עֶרְיָא עַרְטָלַאי בָּהֲתִין לָא יִפְקוּן מְשַׁזְּבִין יָתְבֵי צַעֲנָן עֲבִידוּ לְכוֹן מִסְפַּד בְּמֵרֵי עַל

רש"י

(ז) **כי מאתנן זונה קבצה.** כל הסון הזה: **ועד אתנן זונה ישובו.** ולטמיון כאשר לחכמי זונה יאספו כל קבציה ויוכתן הרגש ולבית פלחי עעותה יתמסרון כל קבוציה: **(ח) אילה שולל.** משהגע כאותה בתמהון לב כמו משוללו לבירי לב (תהלים ע"ו) וסר מרע משחולל (ישעיה נ"ט) והתי"ו היא בלה למשם בחיבה בלשון מהפעל ומהפעל וכן סולוך היפה שהלשה שי"ן הוא ממ"ך כאשר עליו הי"ו בל' מהפעל ומהפעל וכנכסה תוך החיבה כמו משחולל הומר הכי שהוא מלשון סוגב כמו לא הסלח לומי (מלכים ב' ל') על הסל (ס"ב ו') דומתר שלו (דניאל ג'): **(ט) כי אנושה מכותיה.** כי הולם היא במכותיה כמו ואיהם (דשמואל ב' י"ב): **(י) בנת אל תגידו.** פן ישמחו לנו פלשתים: **בבית לעפרה.** עפרא הבי העזרי: **עפר התפלשתי.** לשון מופל על לשון וכן יוסבא בפיר עריס בשם וכן לפ ילמה יוסבא לאחן כולם לפי שם העיר לשון הקיעה: **התפלשתי.** התגלגלי פהרומו לפי עניני התעפרי: **(יא) עברי לכם.** התחיל בלשון נקבה כמדבר אל הרבים ואל כניסה העיר כמו שאמר יוסבא בפיר כולם בשם כנכסים אחת ואמר להם כמדבר אל הרבים הוא הומר: **יושבת שפיר.** שם העיר: **עריה בשת.** גלויה בית הבושת כאשר נקראת בפיר שהוא שם נפל היולת מרחמת

מצודת דוד

יולידום ממקומם מה שהיו נשתכרים בתוך הקנקנ: (ז) **יכתו.** העכ"ם הבאים הביאו לוקחת לעצמם ניפוי הכסף והזהב אשר עליהם: **וכל אתנניה.** הזכורות שנתנו לעכ"ם מכלים ומלבושים שלא יהיו ללויין להולך עמהם יכבו באש. (ולפי שהעכ"ם נקראת בלשון הנקבה בשם זונה לכן נקט הזכורות לתתן שכן נקבה מלן הזונה): **וכל עצביה.** כ"ל כל שתי העצמים: **כי מאתנן זונה קבצה.** כ"ל העובר הגמלת שנתי הפילים הנה נתקבץ ממה שהניחו להזונות לתתן כ"ל מהזכורות שהניחו להעכ"ם: **ועד אתנן זונה ישובו.** וכמו כן ישובו לחיות לתתן וזכורן זונה כ"ל הפויב יתנום לזכורן להעכ"ם שלו: (ח) **על זאת.** שעה הזר להתאונן על יהודה וירושלים הנזכר במקרא שלפחכיו ואומר על זאת שעשה הפעל ואיילל מזה כשם ואילך מסתעב בשומה ועשוי מגלי לשוש והוא ענין נוחות והפלגה לפי רוב הענין והמנהג: **כתנים וגו'.** דכתיב לעשוק תמיד בקול מר: (ט) **כי אנושה מכותיה.** כ"ל כי פ"ל ממכות שומרון היתה כשונה ביותר עד מאד שהמלכה ונשאה עד יהודה כי בשלוחו כ"ל שקשהכה הרע ומגד וכלה את מגלות תשביים וה' לא עזבה לזה עכשיו לבו לגשם לעזוב על יהודה: **נגע.** הפוכעניות והמוכחן נגע עד שיר המיוחדת של עמי ומחר ומפרש עד ירושלים (ולפי שהיה היה מגשע יהודה לכן לאמר שער עמי): (י) **בנת אל תגידו.** גם היה מעכי פלשתים ואומר אל תגידו שמה מגודל המוכחן ואל תשמח בהיותכם שמה כי ישמחו על המוכחן ועל הנביה. (ועם כי בוזלי ידעו בגת בלא סם לומר כן למלילה הקיעה וכן אל תגידו בגת) (ש"ב ל'): **בבית לעפרה.** בכל בתי מבתי עיר אשר עשה התגלגלי בעפר דרך תשובה והוא לשון מופל על ל' אשר שמה ובעפר התגלגלי: (א) **עברי לכם.** אל העדה היושבת בשיר עבדי שפיר לכם בגולה בגלוי בית הבושת כדרך הגוים וגם הוא

מצודת ציון

(ז) **יכתו.** מלשון כתיתה ושבירה: **אתנניה.** מלשון לתתן: **עצביה.** העכ"ם שהם הפסל וחילל בזה כשם ומילך מסתעב בשומה ועושה מגלי לשוש והוא ענין נוחות והפלגה ולפי זה נעשה: (ח) **ואיילילה.** מל' יללה. **שולל.** ענין שטות ושכוף הדעת וכן מולך יועלים שולל (חוש' י"ב): **כתנים.** מין נחש: **כבנות יענה.** שם עוף בת היענה: (ט) **אנושה.** כלשון ניוחר כמו למום חלי (שם כ"ד): **שער עמי.** עיר עמי וכן בלחם בעריך (דברים י"ז): (י) **התפלשי.** ענין התגלגול והתלוכך וכן ואתפלשו תחילה בלחן (ירמיה כ"ה): (יא) **עריה.** ענין גלוי

בְּשֶׁת לֹא יָצְאָה יוֹשֶׁבֶת צַאֲנָן מִסְפֵּד בֵּית הָאֵצֶל יִקַּח מִכֶּם
עָמְדָתוֹ: יג כִּי־חָלָה לְטוּב יוֹשֶׁבֶת מָרוֹת כִּי־יָרַד רָעָ מֵאֵת יְהוָה
לִשְׁעַר יְרוּשָׁלִָם: יג רְתֹם הַמֶּרְכָּבָה לָרֶכֶשׁ יוֹשֶׁבֶת לָכִישׁ רֵאשִׁית
חַטָּאת הִיא לְבַת־צִיּוֹן כִּי־בָךְ נִמְצְאוּ פִּשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל: יד לָכֵן תִּתְּנִי
שִׁלּוּחִים עַל מוֹרֶשֶׁת גַּת בָּתֵּי אַכְזִיב לְאַכְזָב לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל:
טו עֹד הַיֹּרֵשׁ אָבִיא לָךְ יוֹשֶׁבֶת מָרֵשָׁה עַד־עֲדֻלָּם יָבוֹא כְּבוֹד

ת"א לכן. סנהדרין ג':

*חסר א'

תרגום

שִׁפַּר אַרְעָכוֹן: יב אֲרֵי דַהֲוַת יָתְבָא עַל שִׁפַּר אַרְעָא וּמְסַכְּרָא לְטָב וּמְסַכְּרָא לְמֵיתַב לְאוֹרַיְתָא מָה
תַּעְבְּדוּן אֲרֵי נַחֲתַת בִּישְׁתָּא מִן קֳדָם יְיָ לְמֵעַל בְּתַרְעֵי יְרוּשְׁלֵם: יג מְקוֹמֵי רְתִיכָיָא רְמוּ עַל רְכָשָׁא
דְּיָתְבִין בְּלָכִישׁ רֵישׁ חוֹבִין הֲוָא לְבְנֶשְׁתָּא דְצִיּוֹן אֲרֵי בָךְ אִשְׁתַּכְּחוּ מְרוֹדֵי יִשְׂרָאֵל: יד בְּכֵן
תְּשַׁדְּרִין כְּוָרְבָנִין לְמַחֲסִנֵי גַּת בָּתֵּי אַכְזִיב יְהַמַּסְרִין לְעַמְמַיָּא בְּחוֹבִין דִּי פָלְחוּ בְּהוֹן לְמַעֲוָתָא
מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל: טו עוֹד מַהֲסָנִין אֵיתִי עֲלֵיכוֹן דְּיָתְבִין בְּמָרֵשָׁה עַד עֲדֻלָּם יִסְקוּן וְיֵעֲלוּן בִּתְחוּם

רש"י

שם משמ: **לא יצאה יושבת צאנן.** לא יפקון מעזבין יתבי לחקן: **מספד בית האצל יקח מכם עמדתו.** המספד שגרמתם לנגזלים שתחם גוזלים מחלתו כלי להגים בית בבית שתם בשתם זה תלל זה הוא יקח מכם עמדתו מעמד הבנייניס שבניתם והעמדתם על מחלתם: **בית האצל.** תיונתמ"ע בלע"ז: **(יב) כי חלה לטוב.** כי קוותם לטובה תוחם היוסבת בשלותם ומגר' על פי הבניינים: **כי ירד רע.** תרי כי זה משתם בלשון תלה תלם לטוב תבל תפני תרוחם ירד לה רע: **(יג) רתם המרכבה לרכש.** תסרו תמרכבה לרכם שהוא קל לרוץ והצרתו ורתם תמר דוגם שהוא לשון ערבי: **(יד) לכן תתני שלוחים על מורשת גת.** על תסר תהני שלוחים על מלכות דוד תסר סורים תסכם גת כעניו שנתמר ויקח דויד תת גת וכומיה תיל פלשתים (ד"ה ח' י"ח) ותתם תסיתם בו כתו שנתמר ישן כי מתם הטה הזה תת מי הסלוח וגו' (יפעי' ח') לפיכך: **בתי אכזיב.** שסיתם מתרץ יהודה ומשסכח תהר פקח בן רמליהו לתיות סופו להיות לתכזב למלכי ישראל שיסרב פקח בן רמליהו ויכזבו הנסמכים עליו וביתי תחז נתכזבה בזותה זו: **לכן תתני שלוחים.** פי' לכן כתו על תסר כתו על כן תטעי נטעי נתמנים (יפעיה י"ז) על תסר נטעתיך נטעי נתמנים ותת נספכת לזמורת זר: **בתי אכזיב לאכזב.** לשון מופל על לשון מתגדם חלק למדתי מדרש מקרא זה כך: **(טו) עד הירש אביא לך.** מויניס שיורישו תותך תת היוסבת בתרשה יורש למרשה לשון מופל על לשון: **עד עדלם.** שהוא לפניס עין סגבול

מצודת ציון

כמו ותת עמוס ועכיה (יחזקאל ט"ז): **בשת.** היא כנוי לעכוה וכן והמזיקה במצוקיו (בדברים כ"ה): **(יב) חלה.** מלשון חיל ומלחלה: **(יג) רתם.** הוא ענין לחבור וקשירה והוא לשון ערבי: **לרכש.** סם עין ההמה הקל לרוץ כמו כוכבי הבכם (לשתר ה'): **לבת ציון.** לעזרת ציון: **פשעי.** כן יקראו הנביאים כי תפשעה לנביים וכן והפשע בוחם (דניאל ח'): **(יד) שלוחים.** כן יקרא תתן גדול וכן ויהיה שלוחים לבתו (מ"ל ט'): **על.** כמו לל: **מורשת.** מלשון יורשה: **לאכזב.** ענין עזיב והפקר כמו כי תכזבי (יפעיה ל"ז): **(טו) אביו.** כמו

מצודת דוד

לשון מופל על לשון כי שפיר הוא ענין שליח תיולח תכתה בעת הגירוה: **לא יצאה** וגו'. בתחלה גלו תנתי בית תאבל ועכשו דבר לתן בקול תקבל ויושבי לתן לא ילתו לתספד בית תאבל לנשתם כי בתוחים היו שנם הם יגלו תחריתם וגם זהו לשון המושל על לשון כי ילתה ותלתן קרובים בלשון: **יקח מכם עמדתו.** הנה הם עתה בתוקוש ולא ילתו לתתום והתויב **יגוז** ויקח תתם תת העמידה שלו כל ת' ות' כי תהיו נעים ללכת בגולה: **(יב) כי חלה לטוב.** תכי העיר תכוח נתחלה תחלים על העתיד שהיה לה תתן שנאנדה ממנה: **כי ירד** וגו'. כ"ל כי הבא הצד לשער יכוסלים הנה ירד ותת ה' ולא דת במקרא ולכן נלקו עתה כל התקומות: **(יג) רתם** וגו'. לת עדת לכים קשור תת המרכבה תל הבקר שהם קלי המהץ לכבוש זה לבהום תפני העכשוס וגם הוא לשון הטוסל על לשון כי רכב ולבים קשורים בלשון: **ראשית חטאת.** כי היא לחלים העלתת לבת ליון כ"ל היא למדה תחלה בעבודה העכ"וס ולתכזי ליון: **כי בך.** בלבים מצלו פקילי עשרת הבנעיים: **(יד) לכן.** בעבור הוא מעשיך תחני מחנות והזהומות תל מוכרת גת הם לתכזי פלשתים כי גת היא תבל פלשתים וביתי דוד לקחו ישראל תזרו ובעון ישראל תזרו פלשתים לקחת תת גת להיות להם למורשה וכאומר הנה תלח יבתה תחז ולקחה ותת תחיה נכונה לו וחתלח פניו בחנחה: **בתי אכזיב.** היא תערי יהודה ותידה בתלכה תחיה תחת תקח בן רמליהו תלך ולכן תתר הנה בעוז תעני יהודה ע"י כזב בעלה תלכות ישראל) וגם זהו לשון הטוסל על לשון כי לתכזב תחיה: **(טו) עד הירש.** עוד עליך תוכשה לבית היוסבת לת תלכך והוא כ"ל כי גם תופך ייבא וגם הוא לשון הטוסל על לשון תכשה תתה ותת היוסבת לבית: **עד עדלם יבוא כבוד ישראל.** תלת היוסבת שתשתם בשתם וכ"ל עד עיר עדולם יניח היוסבת לת כבוד ישראל כי תת כל תלכך יקח עם כבוד העושר

יִשְׂרָאֵל: טז קָרְחִי וְגֹזִּי עַל־בְּנֵי תַּעֲנוּגָיִךְ הַרְחִבִי קָרְחָתֵךְ כַּנָּשֶׁר
כִּי־גָלוּ מִמֵּךְ:

ב א הוֹי חֹשְׁבֵי־אָוֶן וּפֹעֲלֵי רָע עַל־מִשְׁכְּבוֹתָם בְּאוֹר הַבֹּקֶר
יַעֲשׂוּהָ כִּי יֶשׁ־לְאֵל יָדָם: ב וְחָמְדוּ שָׂדוֹת וְגָזָלוּ וּבָתִּים וְנָשָׂאוּ
וְעָשְׁקוּ גֶּבֶר וּבֵיתוֹ וְאִישׁ וְנַחֲלָתוֹ: ג לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי חֹשֵׁב
עַל־הַמִּשְׁפָּחָה הַזֹּאת רָעָה אֲשֶׁר לֹא־תָמִישׁוּ מִשָּׁם צַוְּארֹתֵיכֶם
וְלֹא תֵלְכוּ רוֹמָה כִּי עֵת רָעָה הִיא: ד בַּיּוֹם הַהוּא יִשָּׂא עֲלֵיכֶם
מָשָׁל וְנָהָה נְהִי נְהָיָה אָמַר שָׁדוֹד נָשְׁדֹּנוּ חֵלֶק עַמִּי יָמִיר אֵיךְ

תרגום

אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל: טז תְּלוּשִׁי וְרָמָא עַל בְּנֵי תַּפְנוּקָיִךְ הָא כְנִשְׁרָא דְנָתְרוּ נַדְפּוֹהִי בֵּן אַסְגִּי
מַרְט בְּרִישָׁךְ עַל בְּנָיִךְ אֲרֵי גְלוֹ מִנָּיִךְ:

ב א וַי דִּי מְחַשְׁבִין לְמֵעְנַס לְמֶעְבַּד דְּבִישׁ עַל עַרְסָתֵיהוֹן מְקַדְּמִין בְּצַפְרָא וַעֲבָדִין אֲרֵי אִית
חֵילָא בִּידֵיהוֹן: ב וְחָמְדִין חַקְלָא וְגָזְלִין וּבָתַּיָּא וְאָנְסִין וְעָשְׁקִין גְּבַר וּבֵיתֵיהּ גְּבַר וַאֲחֻסָנְתֵּיהּ:
ג בְּכֵן כִּדְנָן אֲמַר יְיָ הָא אֲנָא מְחַשֵּׁיב עַל דָּרָא הָדֵין בִּישָׁא דְּלָא תַעְדּוּן מִתַּמָּן צַוְּארֵיכוֹן וְלָא
תְהַכְּנוּן בְּקוֹמָה זְקוּפָה אֲרֵי עִדָּן בִּישׁ הוּא: ד בְּעִדָּנָא הַהִיא יִטּוֹל עֲלֵיכוֹן מְתַל וְאֵלָא וּבְעִנְיָתֵיהּ

רש"י

יסוג לאחור ויבא כצור ליסראל שיכבש האויבים מגבולם עד עדולם כן ח"י עד עדולם יסקון ויעלון בחמוס לרעתן ליסראל ומ"ח שמעתי מעמו של ר' מנחם על שירים תביא לך. רחויס היו בני עילם לירם לח לארץ יסראל שסוח היה בכור לבני סם ובסביל להבא לחותיכם שסיבותיכם לבני לרשכבר עתה תביא לח כשיים ולח בני עילם עליכם: (טז) קרחי. רחמך: וגזי. שערך כמו ויגז לח רחמו (לחוב ח') לשון חלישת שער: כנשר. כתרגומו כנשרא לנתרו גדפוהי דרך שנשר למרט ריב כנפיו:

ב (א) ופעלי רע על משכבותם. כל הלילה גומרים בלבם לאיך יעשו הרעה לבקר: (ב) ובתים ונשאו. מוסב על וחמדו הומדים בתים: ונשאו. כמו ולקחו: (ג) ולא תלכו רומה. ולח תסכון בקומה זקופה: (ד) ונהה נהי נהיה. וכשם לשון עתיד כמו ועשה ופעם ונשם סמקוון ואמר הני הים בעולם ושם הנהי לשנר הים: אמר שדוד נשדנו. מויכיוו שדדוו ולשון נשדנו שכתב בו מ"ן בתהילה ולח כתב שדוו מפני שבח לשמש שהי לשוות לשון נפעלו ולשון פעלנו לח כתב נשדנו הים הל' מוסב על הנשדדים ולח על השודדים ושם כתב שדוו הים מוסב על השודדים ולח לנשדדים עכשיו מוסב לשניהם נהנו ביד לשר שדוו ובלע"ז שומי"ר דיוושמוטיר"ס וכו"ע. ל"ק נשדנו מנחתו גרמתו לעלמיו שנשדוו: חלק עמי ימיר. נחלת חלק עמי נחלף לחויב: איך ימיש לי לשובב שדינו יחלק. לית יכיר חלי עוד להסיב לנו שדוחיו לשר

מצודת דוד

והממלה: (טז) קרחי וגזי. תלבי בעד רשלך וגזזי ושתם מתפנקיים דרך לעד ושבל על בניך המתוקים לשר גלו ממך: הרחיבי קרחתך כנשר. עשי לך קרחה כחבה כנשר הזה לשר לחם לעבד שניס יגביה לעוף על החויל העליון סמוך לגלגל החם ושוכח החום ימיבנו ובשול נוללו ויבשר קרח קרחת כחונות: כי גלו ממך. בני תעונוגיך:

ב (א) הוי חושבי און. יש להחשון על חלו לשר בלילה עוזם על מכבוחם מובדים לעשות חון וזה פועלים רע כי ליכבה ממבעה לבד כי בשם לידי ועשה: באור הבקר. מיד בשיאיר הבוקר יוכלו לעשות מבעשם כי יש בכח בידם לעשות שם שהוליס כי לח ימלח מי מוחה בידם: (ב) וחמדו שדות. ושבשר יחמדו שדוח לחכים עומדים עליהם וגוזלים מהם ושבשר יחמדו בתי הביהם יבקשום לעלמם כי חין מבצע ולין מוחה: ועשקו גבר וביתו. מעשקים החיש עם ביתו כי כשבעל הבית עומד בגדו כוללו ושבשו ס"ב שם הגוף ושם הממון: ואיש ונחלתו. הוח כשל ענין בח"ם: (ג) על המשפחה הזאת. קבח כל יסרחל בשם מבשפחה וכן על כל המבשפחה וגו' (עמוס ג'): אשר לא תמישו. לח תוכלו להסיר לוחמוחיכם משוא הבעה ההיא: ולא תלכו רומה. לח תלכו בהומוח וקומה זקופה כי העת ההיא עת בעה: (ד) ישא עליכם משל. כ"ל המושל ומבלים יבח מהל על הבעות הקומה: ונהה נהי נהיה. הכוחה כ"ל המקונן יקונן קינה: אמר שדוד נשדנו. כ"ל כן יחמר בקיבחו הבה בעשינו שדודים ונעשקים: חלק עמי ימיר. לחמוח בחלה עמי יחיר בחל בחלון לחר הוח העב"וס: איך ימיש לי. לית יכיר חלי להסיב

מצודת ציון

לחיל בחל"ף וכן חל יכי בחבי (ההלים ק"ח) ומשפטו יכיל בחל"ף: (טז) קרחי. עיין מביחתם הבעד וכן והקבימו עליך (יחזקחל כ"ז): וגזי. חל' גזיזה וחמוך וכן גזי מזך (יבמי' ז'):
תענוגיך. מלשון עונג ותפנוק:

ב (א) לאל. עיין כח ותוינן כמו יש לחל ידי (בראשית ל"ח): (ב) ונשאו. לקחו כמו יבח בכבח (ההלים כ"ד): (ג) תמישו. עיין הפכה כמו לח יסיח עמוד הענן (שמות י"ג): רומה. מלשון התבוננות: (ד) ישא. עיין הרמת קול: ונהה נהי נהיה. עניים קינה וילבה כמו לחח בכי וסכי (יבמיה ט'): שדוד נשדנו. חל' שדידה ושוסק: חלק. ממוסח מחלה כמו חלקת יוחב (ש"ב י"ד): ימיר. חל' תמורה ומחוף:

יָמִישׁ לִי לְשׁוֹבֵב שָׂדֵינוּ יַחַלֹּק׃ י לָכֵן לֹא־יִהְיֶה לְךָ מַשְׁלִיךְ חֶבֶל
בְּגוֹרָל בִּקְהַל יְהוָה׃ יא אַל־תַּטִּיפוּ יַטִּפוֹן לֹא־יַטִּיפוּ לָאֵלֶּה לֹא
יִסַּג כְּלִמּוֹת׃ יב הֵאָמוֹר בֵּית־יַעֲקֹב הַקָּצַר רוּחַ יְהוָה אִם־אֵלֶּה
מַעֲלָלָיו הֲלוֹא דְבָרַי יֵיטִיבוּ עִם הַיָּשָׁר הֹלֵךְ׃ יג וְאֶתְמוֹל עַמִּי
לְאוֹיֵב יְקוֹמֵם מִמּוּל שַׂלְמָה אֶדֶר תַּפְשִׁטוּן מֵעֹבְרִים בֶּטַח שׁוֹבֵי
מִלְחָמָה׃ יד נְשֵׁי עַמִּי תְּגָרְשׁוּן מִבֵּית תַּעֲנֻגֶיהָ מֵעַל עֹלָלֶיהָ תְּקַחוּ

ת"א נסי. עיכוכין פ"ג:

תרגום *ג"א הולך *הס' בשורק

יְמַר אִתְבְּזָזָא אִתְחוֹלְקוּן דְּעַמִּי מַעְדַּן לְהוֹן מֵאִתְנַתְּהוֹן מָרְדִין לְהוֹן קָאֲבִין חֲלָקְתְּהוֹן
מְפַלְגִין׃ ה כֵּן לָא יְהֵי לָךְ מְתַח חוּט מְשָׁה בְּעַדְרָא בְּקָהֲלָא דַיְ׃ ו לָא תְתַנְּבוּן נְבִיאָה לָא
תְּהֵלְפוּן לְעַמָּא הָדֵין אֲרֵי לָא מְקַבְּלִין אִתְכְּנָעוּ׃ ז הֲכִדְנִין בֵּישׁ דְּאָמְרִין דְּבִית יַעֲקֹב הֲיִתְקְצַף
מֵימַר מִן קֳדָם יְיָ אִם אִלֵּין עוֹבָדוֹהִי הֲלָא כָל פִּתְגָמַי מַתְקְנִיָּא דַּאֲמָרִית לְאִתָּתָא אִיתַיְתִי עַל
כָּל דְּמְהַלְכִין בְּקִשׁוֹט׃ ח מִקְּבֵיל הוֹבֵיהוֹן עַמִּי לְבָעֵיל דְּבָבָא מְסַדִּין מְקַבְּלְהוֹן עַמְמַיָּא קָיְמִין
מַהֲכָנִין יַתְהוֹן מָמוֹן יְקָרְהוֹן מִגְּהוֹן נָסְבִין עֲדָן בְּאַרְעָהוֹן לְרוֹחֲצָן תְּיִבִין בְּהוֹן כִּתְבְרֵי קְרָבָא׃
ט בְּנִישָׁת עַמִּי תְּתָרְכוּן מִבֵּית חֲדָוָתְהוֹן מִגְּהוֹן בְּנֵיהוֹן דְּכִרִין גְּלֵא יְקָרְהוֹן דַּהֲווֹ אָמְרִין בְּרַם

רש"י

יחלק תוסס כתוב הזה לו לוקח אפשר למובטח עוד לו כל הלא דברי המקום ומוסף המשל: **איך ימיש לי.**
קומ"ץ שרוטרד"ש ומ"ו כמו מור' לוי וגו' ויסר לוי (סופרים ל'): (ה) **משליך חבל.** חולק נחלה שכן
דרך להלק נחלה בחבל המנחה: **אל תטיפו יטיפון.** לל תנבאו לסוכיחם לכם הנביאים הני תומר אפר תטיפו
תניד: **לא יסג כלמות.** פן יסיגון אחסם כלימות מאחם כעניו שנאמר לל תוכח לץ (משלי ט') כל טיף לשון
נבואה כמו ולא הטיף על בית יפחד (עמוס ג') והטף לל דרוש (יחזקאל כ"ח): (ז) **האמור בית יעקב.** הלא
תומרו בית יעקב כשמוענין אם הרעה אפר נביאי מתנבאים לכם: **הקצר רוח ה'.** שמא אין יכולה עתה
לפניו להטיב ואין רוחו רוצה עליו לטוב כלפר סיתם בימים הרשמומים: **אם אלה מעלליו.** כלום להרע:
הלא דברי ייטיבו עם הישר הולך. אני לא קצרם רוחי ולא אלם מעללי זולתי לרשעים לך אם סיפר טולך
היטב ומטיב לו: (ח) **ואתמול עמי לאויב יקומם.** סמקרה מתוכר לפל מעלה סיומו אני טוב ומטיב אני
ואם אפר אפר למולו ובשבורו עמי תוכי יקומם לתויב לו: **ממול שלמה אדר תפשטון.** כנגד אפר אחם
גוזלים השלמה ולבוש הפלרת ומפשיטים מעל כל העוברים עליכם כדרך: **מעברים בטח שובי מלחמה.**
מתם שהיו סבורין להיות עוברים בטח הם נהפכו להיות שובי מלחמה כבני אדם השבים מן המלחמה חסירי
נבדים ומזון שלקחו תויכים מם שעליהם: **שובי.** כמו סורי הגפן נכרים (ירמיה ב') תובי ממועד (לפניה ג'):
(ט) **נשי עמי תגרשון מבית תעניגיה.** שאחם סורגים אם בעליהן והן יוסבת הלמנות תו לפי שאחם תוטלין
אם ממון בעליהם והם יוסבים ומגירים ואין ממחין אם כמותיהן: **תקחו הדרי.** הדר תול ועופר שנאחי להם:

מצודת ציון

ימיש. ענין הסגה: **לשובב.** מלשון הסבה: (ה) **חבל.** מלשון
קו המדה: (ו) **תטיפו יטיפון.** הוא מל' נביאה והזלה והומלל
בענין הדבור של נבואה וכן והטף לל דרוש (יחזקאל כ"ל):
יסג. מלשון הסגה וקבוץ ועם הוא בכמ"ך וכן ותסג ולא תפציע
(לקמן ו'): (ז) **רוח.** רצון: **מעלליו.** ומעשיו: (ח) **ואתמול.**
ענינו כמו לתמול שחולם וכן כי ענוך עלתמול הבחה (ישעיה
י'): **ממול.** ונכגד: **שלמה.** מלבוש: **אדר.** מלבוש יקר כמו
ויעבר לדברו (יונה ג'): **תפשטון.** ענין הסרת המלבוש:
(ט) **עלליה.** בניה הקטנים:

מצודת דוד

לנו שהוסיפו אפר יחלק לל העכו"ם להם לו לנחלה וכתוב אין
אפשר שיוחזר לנו מה שלקח העכו"ם: (ה) **לכן.** מוסף למעלה
כותב הוחיל וכן עשית לעשוק נבל וביתו לכן לל יהיה לך מחליך
וגו' ללה לומר אי אפשר שיהיה אי מזמנך שיקח חלק בחוך בחוך
קהל ה' כשיקחו הם בשובם לחלק ואתה תשליכם מבל בחלק
הלהך הוא כשחולקים קקרע בגורל ושליכים מבל בחלק למשך
לה לת החלקים: (ו) **אל תטיפו יטיפון.** לחם הנביאים
המתנבאים לל תנבאו להם כי כחשב לל יעיפו לחל' לל יפיג
כלימו' כי נניחים הם להכלים לת המתנבאים להם: (ז) **האמור**
בית יעקב. הא"ל התימ' וק"ל וכי יוכל בית יעקב לומר וחף
אם יאמרו וכי לומם כן הוא וכי קלר כלון ה' לבל יוכל למלמרו להיעיד למי בילה: **אם אלה מעלליו.** וכי דרכי לעשות רעה
עם הבריות: **הלוא דברי ייטיבו.** בלומם דברי ומניעים הטוב עם ההולך בדרך יבר: (ח) **ואתמול עמי.** לבל עמי זה יום לתמול
כ"ל לל עבדו עדיין יומים רבים וגם ולל הכהו ח"כ להכחים הדבר לבל הם קמים לתויב לים על לחיו: **ממול שלמה.** כ"ל הם
מגלו מי לבוש שלמה הבוחה הטמדו ממול הבלמה להם זו ומניכם ומפניכון ממו לת הבלמה המבוחה: **מעברים בטח.** מן המבטים
העוברים בטח מהבטו לעשותם שובי מלחמה כי הנזלו כל לבר להם כחלו בכחו וכזו מן המלחמה והניחו הכל להקל מעליהם המשל:
(ט) **תנרשון מבית תעניה.** נחליים בני ממך ומנרשין הנשים כל לחת ומניחה לבר יפנה ומתענגת זה כדרך לבר מבוחה לבחנג בית
להחענג בגל ביחה: **מעל עלליה.** כ"ל הדר העובר שהשפעתי לה לקבל עוללים הנה תפשיטו מעליהם לקחת לעלמכם עד עולם מבלי

הַדְּרֵי לְעוֹלָם: י קוּמוּ וְלֵכוּ כִּי לֹא־זֹאת הַמְּנוּחָה בַּעֲבוּר טָמְאָה
תְּחַבֵּל וְחֶבֶל נִמְרָץ: יא לוּ־אִישׁ הֹלֵךְ רוּחַ וְשֶׁקֶר כִּזַּב אַטִּף לְךָ
לַיִן וְלַשֵּׁכָר וְהָיָה מַטִּיף הָעָם הַזֶּה: יב אָסֹף אֶאֱסֹף יַעֲקֹב כֻּלָּךְ
קַבֵּץ אַקַבֵּץ שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל יַחַד אֲשִׁימֶנּוּ כְּצֹאן בָּצְרָה כְּעֶדֶר
בְּתוֹךְ הַדְּבִרוֹ תְּהִימֶנָּה מֵאָדָם: יג עָלָה הַפֹּרֵץ לִפְנֵיהֶם פָּרְצוּ
וַיַּעַבְרוּ שַׁעַר וַיֵּצְאוּ בוֹ וַיַּעֲבֹר מַלְכָּם לִפְנֵיהֶם וַיהוָה בְּרֹאשָׁם:

ת"א ויעבוד. פסקים ז' קוכא ל"ע מגילה כ"ח נדה ק"ז:

תרגום

לְעַלְמִין: י קוּמוּ וּגְלוּ אֲרֵי לָא דָא אַרְעָא בֵּית נָיְחָא לְדַשְׁיעָא בְּדִיל טָמָּיוּתָהּ אִנּוּן מְחַבָּלִין בְּדִיל
לְסָאֲבוּתָהּ אַתּוּן מִסְתַּיְעִין עֲלָהּ: יא עַל דְּמִעְנִי בָּתַר נְבִיֵּי שִׁקְרָא דְּמִתְנַבָּן לְהוֹן רוּחַ דִּי שְׁבַר
וּמַלְפִין לְהוֹן לַחֲמַר וּלְרַוְיוּ וְיֵהֵי כְּמָא דְּאַלִּיפוּ לְמִטְעֵי בָּתַר נְבִיֵּי שִׁקְרָא כֵּן יִגְלוֹן לְאַרְעָא שִׁקְרָא עִם
דָּרָא הָדֵין: יב בְּסוֹפָא כַּנָּשָׁא אֲכַנְּשִׁכוֹן דְּבֵית יַעֲקֹב כֻּלְכוֹן כָּרְבָא אֲכָרִיב גְּלִיתְכוֹן שְׁאָרָא
דְּיִשְׂרָאֵל כַּחֲדָא אֲשַׁוֵּינוּן כְּעָנָא בְגוֹ חוּטְרָא כְּעֶדְרָא בְגוֹ דֻּרְתָּא חֲמָן מִסְגֵּי אֱנָשָׁא: יג יְסַקֵּן מְשַׁזְּבִין
כַּד בְּקַדְמֵיתָא וְיִסַּק מַלְכָּהוֹן וְיִתְבַּר בַּעֲלֵי דְבָבָא דְמַעִיק לְהוֹן וְיִכְבֹּישׁ כְּרֵכִין
תַּקִּיפִין קֻרְוֵי עַמְמַיָּא וַיֵּהֵי מַלְכֵיהוֹן מְדַבַּר בְּרֵשֵׁיהוֹן וּמֵימְרָא דַיָּי בְּמֵעֲדֵיהוֹן:

רש"י

(י) **קומו ולכו כי לא זאת המנוחה.** קומו וגלו מן הארץ כי לא כדרך זה נתתיה לכם למנוחה: **בעבור טמאה תחבל וחבל נמרץ.** כי למען טמאת הושם היא עושה חבורה חבלי רבעים תחבל לשון מגדולה כמו חבל נביאים (ס"ח י') חבלי רבעים (תהלים קי"ט) וכן ח"י מסתיעין עלה לשון סיעה: **וחבל נמרץ.** ובעת מגדולתם כבר מועלו ביוסף ופירושו למה הם מתחברים: **נמרץ.** דבר מפורש בלה סיעד כמו מה נמרצו אחרי יוסר (מיכה ו') מה ימריצך (שם ט"ז) קלל נמרצת (מ"ח ג'): **(יא) לו איש הלך רוח.** לו מוכיחים היו הולך רוח היה שקר מתנבא להם יהיה נביא מקובל לעם הזה: **(יב) אסף אאסף.** עוד יאסוף בחיים ואקבץ לחכם: **כצאן בצרה.** כלאן רבה הנמצאת במבצרי גדרות ללאן: **בתוך הדברו.** ח"י וכעדרה בגו דיוריה מקום שהוא מתנהג שם וכן ורעו כבשים כדברם (יבעיה ס'): **תהימנה מאדם.** תסייעה הערים הסומות מרוב אדם לשון בקרבכם: **(יג) עלה הפרץ.** מושיעם הפורץ גדרות סיריס ומסוכות מלקים לייסר לפניהם הדרך:

מצודת דוד

החזקה: **(י) קומו ולכו.** לכן קומו מארצי ולכו לכם בגולה: **כי לא זאת המנוחה.** כ"ל לא על דרך זה נתתי לכם לת הארץ למנוחה מטמא: **בעבור טמאה.** בעבור שטמאתם את הארץ לעשות זה מעשים כאלו לכן היא מקיא אתכם ותשחית לחכם והיו כלים זה: **וחבל נמרץ.** שהשחתם תהיה חזקה מאד על שלא ישאר שליט: **(יא) לו איש.** אם מלאו היו מוכיח לכם דבכי כוס והבל ומכזב לומר שקר והיה חושב לנבא לך לשתות יין וסכר: **והיה מטיף.** היה כזה היה מקובל להם לנביא כי מאד היו שומעים אליו ולא כן ישמעו דבכי נביאי אמתי ומוסר למקבל שלפניו לומר ח"ש מהדין היה שילכו גולה מאלי: **(יב) אסוף אאסף.** עתה הזר לכתחם ואומר אוסף לא לעולם לקנות כי נאחזים היטיב לאחוז כל דיח יעקב ממקום גלותם: **קבץ אקבץ.** את כולם יחד אחים אוהן באחרי כלאן המובה בגבולות הלאן שהוא להם למבצר ולמעוז: **כעדר.** כמו בעדר הבהמה ממקום מרעיהן הוא דיר הלאן כן יהיו כל יכולת נאחזים באלאם: **תהימנה.** קול המייה תהיה נשמע באלאם מרוב בני אדם: **(יג) עלה הפרץ.** עד לא יעלו הם עלה לפניהם מי שיפרוץ גדרות סיריס ומוסכת חזק לייסר את הדרך ועל מליהו הנביא יאמר שהוא קורא הגאולה לייסר לצרות יסראל לאחריהם שנאחזים להיות מצוה אל הגאולה וכמ"ש הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא בעד ובדרך זו יאמרו הן הגולה וגו' (מלאכי ג'): **פרצו.** שני הגולה יפרצו גם הם את הגדרות והמסוכות ויעברו בשלה כאלו היה בעד ובדרך זו יאמרו הן הגולה כ"ל הם יוציאו לחוץ לייסר לצרות שהוא בשלהם ובזכות זה יאמרו הן הגולה: **ויעבור מלכם לפניהם.** בשופט יעבור לפניהם מלכם הוא מלך המשיח וה' יעבור בשלהם כולם כי לו יחזיק גם הוא שכיחתו לעיון:

מצודת ציון

הדרי. מלשון הדר ויופי ועל העוכר יאמר: (י) **המנוחה.** מקום מנוח כ"ל מחלה: **תחבל והבל.** מל' הבלה והשחתה: **נמרץ.** ענין הזוק כמו קללה נמרצת (מ"ח ג'): (יא) **לו.** ענינו כמו אם וכן לו היה כעס (יהושע י"ז): **אטיף.** הוא מל' ענין הדעה כל שהוא: (יב) **בצרה.** בלשון שלילה לאמר על דיר הלאן שהיא להם למבצר: **הדברו.** ענין ההמנה וכן ורעו כבשים כדברם (יבעיה ס'): **תהימנה.** מלשון המיה והמון: (יג) **הפרץ.** מלשון שלילה ובניה:

ג א וָאֹמַר שִׁמְעוּ־נָא רָאשֵׁי יַעֲקֹב וּקְצִינֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל הֲלוֹא
לָכֶם לָדַעַת אֶת־הַמִּשְׁפָּט: ב שֹׂנְאֵי טוֹב וְאֹהֲבֵי רָעָה גֹּזְלֵי עוֹרָם
מֵעֲלֵיהֶם וּשְׁאֵרָם מֵעַל עַצְמוֹתָם: ג וַאֲשֶׁר אָכְלוּ שְׁאֵר עַמִּי וְעוֹרָם
מֵעֲלֵיהֶם הִפְשִׁיטוּ וְאֶת־עַצְמֹתֵיהֶם פִּצָּחוּ וּפָרְשׁוּ כַּאֲשֶׁר בַּסִּיר
וּכְבָשָׂר בְּתוֹךְ קַלָּחַת: ד אָז יִזְעֲקוּ אֶל־יְהוָה וְלֹא יַעֲנֶה אוֹתָם
וַיַּסְתֵּר פָּנָיו מֵהֶם בָּעֵת הַהִיא כַּאֲשֶׁר הֵרֵעוּ מַעַלְלֵיהֶם: ה כֹּה
אָמַר יְהוָה עַל־הַנְּבִיאִים הַמַּתְעִים אֶת־עַמִּי הַנּוֹשְׁכִים בְּשִׁנֵּיהֶם
וְקָרְאוּ שָׁלוֹם וַאֲשֶׁר לֹא־יִתֵּן עַל־פִּיהֶם וְקִדְּשׁוּ עָלָיו מִלְחָמָה:
ו לָכֵן לַיְלָה לָכֶם מֵחָזוֹן וְחֹשְׁכָה לָכֶם מִקְּסָם וּבָאָה הַשֶּׁמֶשׁ עַל־

*רע קרי

ת"א ופצחו. נגכוס כ"ה: ומפכה. עקביס מ"ר:

תרגום

ג א וַאֲמַרִית שְׁמַעוּ כְעַן רֵישֵׁי יַעֲקֹב וְשַׁלְטָנֵי דְּבֵית יִשְׂרָאֵל הֲלָא לְכוֹן לְמִדַּע יָת דִּינָא:
ב סָנְאֵי לַאֲטָבָא וְרָחֲמִין לַאֲבָאשָׁא אָנְסִין נְכֵסֵי עַמָּא מִנְּהוֹן וּמִמֹּון יַקִּרְהוֹן מִנְּהוֹן נָסְבִין:
ג וְדִי בָּזוּ נְכֵסֵי עַמִּי וּמָמוֹן יַקִּרְהוֹן מִנְּהוֹן נָסְבִין וְיָת שְׁאָרְהוֹן מְנַמְּרִין דָּיְבִין וּמְפַלְּגִין יָתְהוֹן כְּמָא דְּפַלְּגִין אַבְרָיָא לְגוֹ דּוּדָא וְחַלְּקָיָא לְגוֹ קְדָרָא: ד בְּבֵן יְצַלּוֹן קֳדָם יְיָ וְלָא יְקַבֵּל צְלוֹתְהוֹן וְיַסְתֵּיר
שְׁכִנְתֵּיהּ מִנְּהוֹן בְּעִדָּנָא הַהִיא כְּמָא דְּאַבְאִישׁוּ עוֹבָדֵיהוֹן: ה כִּדְנָן אֲמַר יְיָ עַל נְבִיָּיא דְּשַׁכְרָא
דְּמַטְעָן יָת עַמִּי דְּמָן מוֹכִיל לְהוֹן שֵׁנֵּיהוֹן דְּבַסַּר מְתַנְבְּן עֲלוֹהִי שְׁלָמָא וְדִלָּא מוֹכִיל לְהוֹן מְזַמְּנִין עֲלוֹהִי
קְרָבָא: ו בְּבֵן תִּבְהָתוּן מִלְאִתְנַבָּאָה וְתִתְבַּנְעוּן מִלְאַלָּפָא וְתֶהְפֵּי עָקָא כְקִבְלָא יָת נְבִיֵּי שִׁקְרָא

רש"י

ג (ב) **גזלי עורם.** של בית ישראל שסס רמסים וקליפים עליהם כמו שאמר רמסי יעקב וקליפי בית ישראל:
(ג) **שאר עמי.** בשר עמי: **ואת עצמותיהם פצחו.** פתחו להוציא המוח כמו פלחו רגם (ישעיה י"ד) פתחו פה ברגם: **ופרשו כאשר בסיר.** ומשברי׳ מלישברים כאשר יעשו הבחהים הבחנים בסיר לבשל: **ופרשו.** לשון שבר כמו פרוס לרעב (שם ל"ח) ולא יפרסו לכם (ירמיה ט"ז) פרשם ליון (מיכה ג'): **קלחת.** קלייר"ח בלע"ז: **(ד) אז יזעקו אל ה'.** מז בצה לומו שעה שאמור למעלה לסף לאחף יעקב יזעוק אל ה' להטיב לסס ברצון עמו ובשמחה גו' ולה יענה לומס: **(ה) הנשכים בשניהם.** ומוכלים בשר בהמות פעומות שמלכלים לומס עמי סעומים לאריסים: **וקראו שלום.** וכאשר יאכילום יקרלו ויהנבלו לסס שלום: **וקדשו עליו מלחמה.**

מצודת ציון

ג (א) נא. עתה: **וקציני.** ענין שכלה: (ב) **ושארם.** כן יקרא הבשר כמו שם יכין שאר לעמו (תהלים ע"ח): (ג) **השיטו.** ענין הפלה: **פצחו.** ענין פתיחה כמו פלחו וכנו וזמנו (שם ל"ח): **ופרשו.** מלשון פרוסה ובציבה ועם היל בפי"ן וכן פרוס לין להם (מיכה ל'): **בסיר.** קלחה כמו שעות הסיר (מ"ב ל'): **קלחת.** גם היל כלי ביכול כמו לו בקלחת לו בשכול (ם"ב ל'): (ד) **יענה.** ענין הפבה: **הרעו.** מלשון רעה: (ה) **המתעים.** מל' מועה: **הנשכים.** חומכים לאכול: **בשניהם.** מל' בן: **וקדשו.** ענין הזמנה כמו קדשו קהל (יואל ב'): **מחזון.** ענין נבואה: **מקסם.** מין כשוף: **ובאה.** ענין בקיעה כמו כי

מצודת דוד

ג (א) ואמר שמעו נא. לני לומר שמעו עתה כלשני וגו': **הלוא לכם.** עליכם מוטל לדעת לת המשפט לם נעשה בלתך ועליכם להזהיר על הדבר: (ב) **שנאי טוב.** לפל עוד הם עושים נוגדים לת הטוב ואוהבים לת הרע: **גוזלי עורם מעליהם.** הם עושים גוזלים לנה מעלה לת עורם ובשרם מעל עלמותם והוא ענין גזוחת והפלנה לפי מכבים הגזל: (ג) **ואשר אכלו.** והם לשר לכלו בשר עמי הם הלדיקים: **פצחו.** פוחתים עלמותיהם להריק לת המוח גם זה הוא ענין הפלנה: **ופרשו.** מפבירים לוחם פרוסות בשביל יעבו לת הבשר שרוסף להפיחם בשיר ובתוך הקלחת כאשר יעבו לת בשר עמי: (ד) **אז יזעקו.** בעוד שהם בעונש לה' ולה יענה להם: **ויסתר פניו.** כי לומר שהוא נגלה לבל יפנים מעשיהם שלא יזעקו לה' ולה יענה להם כן תעשה להם גם לני: (ה) **על הנביאים.** כנילי השקר: **המתעים.** המולילים לת עמי בדרך מחנה: **הנשכים.** לשר למי שהמה נושכים מלנו בשיניהם לשכול ומלנו קוראים עליו בעוף שלום ולמי שלר לא יתן מאכל לל פיהם המה מזמינים עליו מלחמה כ"ל מתכוננים לו מלחמה מוכנה לנוד עליו: (ו) **לילה לכם מחזון.** תהי כלילה יבוא עליכם ממנו חזון השקר וקסום הבוא: **ובאה השמש.** השקר המעם על הנביאים ההם ויחשך עליהם מאור היום כ"ל יהיו בלילה עד שיהיה העולם חשך בעבור והבל הדבר שמ"ם להשלמת הענין:

הַנְּבִיאִים וְקָדַר עֲלֵיהֶם הַיּוֹם: ז וּבֹשׁוּ הַחֹזִים וְחָפְרוּ הַקְּסָמִים וְעָטוּ
עַל־שָׂפָם כֻּלָּם כִּי אֵין מַעֲנֵה אֱלֹהִים: ח וְאוּלָם אָנֹכִי מָלֵאתִי כֹחַ
אֶת־רוּחַ יְהוָה וּמִשְׁפָּט וּגְבוּרָה לְהַגִּיד לְיַעֲקֹב פִּשְׁעוֹ וּלְיִשְׂרָאֵל
חַטָּאתוֹ: ט שִׁמְעוּ־נָא זֹאת רָאשֵׁי בֵּית־יַעֲקֹב וּקְצִינֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל
הַמְתַעֲבִים מִשְׁפָּט וְאֶת כָּל־הַיְשָׁרָה יְעַקֵּשׁוּ: י בֹּנֶה צִיּוֹן בְּדָמִים
וִירוּשָׁלַם בְּעַוְלָה: יא רָאשֶׁיהָ ׀ בְּשֹׁחַד יִשְׁפֹּטוּ וְכֹהֲנֶיהָ בִּמְחִיר יוֹרוּ
וּנְבִיאֶיהָ בְּכֶסֶף יְקֹסֵמוּ וְעַל־יְהוָה יִשָּׁעֵנוּ לֵאמֹר הֲלוֹא יְהוָה
בְּקִרְבֵּנוּ לֹא־תָבוֹא עָלֵינוּ רָעָה: יב לָכֵן בִּגְלַלְכֶם צִיּוֹן שָׂדֶה תֵּחָרֵשׁ
וִירוּשָׁלַם עִיִּין תִּהְיֶה וְהַר הַבַּיִת לְבָמוֹת יָעַר:

*נ"א הלא *חצי הספר

ת"א שמעו. סמ"ק ק"ע: נומ. סס יומ ע': לכן. סמ"ק סס יומ סס מכום כ"ד:

תרגום

וְיִכְּלוּ עֲלֵיהוֹן עִדָּנָא: ז וְיִבְהָתוּן גַּבְרֵי שְׁקָרָא וְיִתְבַּנְעוּן מְלַאלְפָא וְיִתְעַטְּפוּן עַל שָׂפָם כְּאֲבֵלִין
כֻּלְּהוֹן אֲרֵי לֵית בְּהוֹן רִיחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ: ח וּבְרַם אֲנָא אִתְמְלֵיתִי בְּתֻקְפָּא רוּחַ נְבוּאָה מִן
קֳדָם יְיָ וְדִין דְּקוּשְׁטָא וּגְבוּרְתָּא לְחַוָּאָה לְיַעֲקֹב חוֹבוֹהִי וּלְיִשְׂרָאֵל חֲטָאוֹהִי: ט שְׁמַעוּ כְעַן דָּא
רֵישֵׁי בֵּית יַעֲקֹב וְשַׁלְטוֹנֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל דִּי מְרַחֲקִלִין אוֹרְחַת דִּינָא וַית כָּל בְּוָנְתָא מְעַקְּמִין: י דְּבָנֵן
בְּתִיהוֹן בְּצִיּוֹן בְּדַם אֲשִׁיד וּרְוּשְׁלֶם בְּנִכְלִין: יא רֵישָׁהָא בְּשׁוֹחֳדָא דָּיְנִין וְכָהֲנָהָא בְּמָמוֹן מְנָן
וּנְבִיָּהָא בְּכַסְפָּא מַלְפָן וְעַל מֵימְרָא דַיְ מִסְתַּמְכִין לְמֵימַר הֲלָא שְׁכִנְתָּא דַיְ בֵּינָנָא אֲמַרִין לָא
תֵיתֵי עֲלָנָא בִּישְׁתָּא: יב בְּכֵן בְּדִיל חוֹבֵיכוֹן צִיּוֹן חֲקַל תִּתְרְדֵי וּירוּשְׁלֶם לְגַרִין תְּהֵי וְטוּר
בֵּית מַקְדְּשָׁא לְחִישַׁת חוּרְשָׁא:

רש"י

והזמינו עליו מלחמה: (ז) **מענה אלהים**. מענה נקוד קמץ (ר"ל ל"ר"י) לפי שהוא דבוק לא הסס:
(יב) **עיין**. דגורין:

מצודת דוד

(ז) **ובשו החוזים**. צעה יכלו שלא יתקיימו למכיהם: **ועטו וגו'**. כל החוזים והקוסמים יעשו על פעל הפסדים כדרך האבל כי לז יפתבלו על כוב המקום: **כי אין מענה אלהים**. כל דבריהם לא היה מענה מלהים כי מלנם בדלוי שקר: (ח) **ואולם**. לפל לפכי מלאתי כח מן רוח ה'. כ"ל כח כל לחנכי בח מכוח ה' ולחני מלא מספע והם דבריה לוהקים ונבוכה והוא לומץ הלפ ולא לפמה ממי ומניד לני ליעקב פשעו וגו' כי אין דבכי להמניף כדרך נביאי השקר: (ט) **המתעבים**. המתלחים לח המשפע ומעוקים לח כל דבר היבר כי על היופר יתמהו שהוא מעוקם: (י) **בנה ציון**. כ"ל בוזה ביתו בלילן בדמים כי מובניה הם לחכיה עפכו לבמות בית: **וירושלים בעולה**. בוניה בתי יכיבליה בממון של עולה מעושק ומולחה: (יא) **בשחד ישפטו**. ע"פ השוחד מוסיפים לזכות לח המומן לח השופר: **וכהניה**. על הכהן להוכות כמ"ש כי שפתי כהן וגו' ותוכה יבקשו מפיהו (מלאכי ב'): **במחיר יורו**. ע"פ המחיר מוכיה לח ההוראה כללון המומן: **בכסף יקסמו**. ע"פ הכסף קוסמים לפשר שלוש המומן: **ועל ה' ישענו**. עם היותם עושים כל המעשים הללו יעיזו פניהם להעמן בה' לומר הלא שכינתו בב"המק ולכן לא תבוא עלינו רעה כי לא יחריב מקום משכנו: (יב) **בגללכם**. בעבור עוונותיכם: **שדה תחרש**. כלומר יחריבה ותהיה נחרשת כשדה: **עיין תהיה**. תהיה מלאה מגלי לפנים מהמלא הבניינים: **לבמות יער**. יהיה דומה לבמות יער כ"ל הכתה גדיש ודגורין ימלא סס כמקבר הגמות המלויות בינר והס מתמיה התילונות בעל הפסדים הנאמרים לחכר קלילת התילונות והמה דומות בנדהן לבמות:

ד א וְהָיָה ו בְּאַחֲרִית הַיָּמִים יִהְיֶה הַר בֵּית־יְהוָה נָכוֹן בְּרֹאשׁ
הֶהָרִים וְנִשָּׂא הוּא מִגְּבָעוֹת וְנָהֲרוּ עָלָיו עַמִּים: ב וְהָלְכוּ גּוֹיִם רַבִּים
וְאָמְרוּ לְכוּ ו וְנַעֲלֶה אֶל־הַר־יְהוָה וְאֶל־בֵּית אֱלֹהֵי יַעֲקֹב וְיוֹרֵנוּ
מִדְּרָכָיו וְנֵלְכָה בְּאֹרְחֹתָיו כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וּדְבַר יְהוָה
מִירוּשָׁלִָם: ג וְשָׁפַט בֵּין עַמִּים רַבִּים וְהוֹכִיחַ לְגוֹיִם עֲצֻמִים עַד־
רָחוֹק וְכִתְּתוּ חַרְבֹתֵיהֶם לְאִתִּים וַחֲנִיתֹתֵיהֶם לְמַזְמֵרוֹת לֹא־יִשָּׂא
גּוֹי אֶל־גּוֹי חֶרֶב וְלֹא־יִלְמְדוּן עוֹד מִלְחָמָה: ד וְיָשְׁבוּ אִישׁ תַּחַת
גַּפְנוֹ וְתַחַת תְּאֵנָתוֹ וְאֵין מַחֲרִיד כִּי־פִי יְהוָה צְבָאוֹת דִּבֵּר: ה כִּי
כָּל־הָעַמִּים יֵלְכוּ אִישׁ בְּשֵׁם אֱלֹהָיו וַאֲנַחְנוּ נֵלֵךְ בְּשֵׁם־יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד: ו בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם־יְהוָה אֹסְפָה הַצֹּלֵעָה
וְהַנִּדָּחָה אֲקַבְּצָה וַאֲשֶׁר הֲרֵעֹתִי: ז וְשַׂמְתִּי אֶת־הַצֹּלֵעָה לִשְׁאֵרִית

תרגום

ד א וִיהֵי בְּסוֹף יוֹמַיָּא יְהֵא טוּר בֵּית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ מְתַקַּן בְּרֵישׁ טוּרַיָּא וּמְתַעֵל הוּא מֵרָמָתָא
וְיִתְפַּנְּיָן לְמַפְלַח עֲלוֹהִי מַלְכְוָתָא: ב וַהֲבִין עַמְמִין סַגִּיאִין וְיֵימְרִין אֲתוֹ וְנִסַּק לְטוּר בֵּית
מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ מְתַקַּן וּלְבֵית שְׁבִינַת אֱלָהֵיהּ דְּיַעֲקֹב וְיַלְפִּנָּנָא מֵאוֹרָחָן דְּתַקְנָן קֳדָמוֹהִי וְנֶהֱךְ בְּאוֹלְפָן
אוֹרַיְתָא אֲרֵי מִצִּיּוֹן הְפוֹק אוֹרַיְתָא וְאוּלְפָן פִּתְגָמָא דַּיְיָ מִירוּשְׁלֶם: ג וְיִדַּיֵּן בֵּין עַמְמִין סַגִּיאִין וְיוֹכַח
לְמַלְכִין הַקִּיפִין עַד עַלְמָא וְיִפְּקוּן מַפֵּיהוֹן לְמַגְּלִין לָא יִשְׁלוֹן עַם בְּאַפֵּי עַם
סַיְפִין וְלָא יִתְאַלְּפוּן עוֹד מִבְּכֵן קְרָבָא: ד וְיִתְּבוּן גְּבַר תְּחוֹת פֻּרְיָי גוּפְנוֹהִי וְתְחוֹת פֻּרְיֵי תֵּינוֹהִי
וְלֵית דְּמַנְיַד אֲרֵי בְּמֵימְרָא דַּיְיָ צְבָאוֹת גְּזַר כֵּן: ה אֲרֵי כָל עַמְמַיָּא יַהֲכוּן גְּבַר בְּשׁוּמָא דֶּאֱלָהֵיהּ
וַאֲנַחְנָא נְתַרְחֵץ בְּמֵימְרָא דַּיְיָ אֱלָהָנָא לְעָלְמָא וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא: ו בְּעִדָּנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ
אָכְנוּשׁ מְטַלְטְלַיָּא וּמְבַהְרָיָא אֲכַנֵּישׁ וְדַאֲבָאשֵׁית לְהוֹן מִן קֳדָם חוֹבֵי עַמִּי: ז וְאֲשַׁוֵּי יַת מְטַלְטְלַיָּא

רש"י

ד (א) ונהרו. ונקבלו שם יהד כנסרות סהולכים אל היס: (ב) ושפט. משפט זה לשון תוכחה הוא דברימנ"ע בלע"ז: (ד) כי פי ה' צבאות דבר. וסיכן דבר ומחתי שלוס בארץ וגומר (ויקרא כ"ו): (ה) ילכו איש בשם אלהיו. ילכו להעבון על שעבדו ע"ז כן ת"י: (ו) אספה הצלעה. מלכוש מעלטלת ולו נראה לשון מרפא כמו והסספו מלרעהו (מ"ב ה'): ואשר הרעתי. מוסס שהרעותי לסס בעוסס:

מצודת ציון

ד (א) באחרית. בסוף: נכון. מוכן ומסוקן: ונהרו. יעשכו כנהר וכן ונכהו אל עוב ה' (ישעיה ל"ו): (ב) לבו. הוא ענין לשון זכות: ויורנו. ענין למוד: וגו והוכיח. ענין בכוכ"ת כנכנים: עצמים. הזקים: ובתתו. ענין כחיפה: לאתים. שם כלי מזיקה וכן שם מתכתו ושם לשון (ש"א י"ג): למזמרות. שם הכלי שכוכהין בו הזמוכות על' וכמוך לא תזמור (ויקרא כ"ה): (ד) מחריד. מלכון מחדה: (ה) הצלעה. החגבת כמו והוא לוגע על יכיו (בהלותך ל"ג):

מצודת דוד

ד (א) באחרית הימים. ביתי המשיח: הר בית ה'. הסר שיעמוד עליו ב"המק: נכון. מתוקן יהיה בסר המבוד והכלם שבכל הסניס: ונשא. ישמ במעלה ומשיבות: ונהרו. העכ"ום יעשכו ללכת אליו כנהר המושך והולך: (ב) והלכו. גוי אל גוי: ואמרו. אלו לאלו: ויורנו. המקום ילמד לותנו ע"י יודעי המורה: מדרכיו. מה מדרכיו: כי מציון. כי התורה המתיחים היא היולאת מציון ולין ירושלם בעולם: (ג) ושפט. כ"ל וכאשר יבקשו כן יהיה כי הקב"ה והוא מלך המשיח הוא יעמוד בין העכ"ום הרבים ביבוסם והוא יוכיח המשפט לעכ"ום עלומיים היבוסים מרחוק: וכתתו. יעשו כלי המלחמה לעשות מהם כלי עבודת לחרמה כי לא יעשו עוד מלחמה ולא ילמדו לותה כי המשיח יעמוד בדברי ביבוסם: (ד) וישבו איש. כ"ל יבא החת בפנו וגו' ולין מי יחכידו ממקומו: כי פי ה'. וכן יה': (ה) כי כל העמים וגו'. זהו מאמר הנביא שלאמר כל העולם הזאת יהיה לנו על כי כל העכ"ום כל אחד מהם הולך בשם אלהיו להאמין בהעכ"ום של בני עמו ואנחנו לא נאמין לא באלהינו ולא בתורתו מפני שידענו בודאי שהם כוזבים ועל כן נאמין בו לעולם ועד ולכן לחוייב לחו לעזרה: (ו) אוספה הצלעה. שלפוף מנין העכ"ום לח עתה יאסוף הקב"ה כולעה שהיה יכולה לזח ממקומה: והנדחה. יאסוף הנדחה מהלכה לאחרות העכ"ום הנה לקבץ לותה והוא כפל ענין ב"ל: ואשר הרעתי. כ"ל כשיעוד שאר הכעומי לה כן לימיב עמה: (ז) לשארית. להיות לה שלחים בין העכ"ום ולא יכלו לותה:

וְתַנְהַלְאָה לִנְוֵי עָצוּם וּמָלַךְ יְהוָה עֲלֵיהֶם בְּהַר צִיּוֹן מֵעַתָּה וְעַד־
עוֹלָם: ח וְאַתָּה מִגְדַּל־עֵדֶר עֹפֶל בַּת־צִיּוֹן עָדֶיךָ תֵּאתֶה וּבָאָה
הַמֶּמְשָׁלָה הָרִאשֹׁנָה מַמְלֶכֶת לְבַת־יְרוּשָׁלִָם: ט עַתָּה לָמָּה תָרִיעִי
רֵעַ הֲמֶלֶךְ אֵין־בָּךְ אִם־יוֹעֲצֵךְ אָבַד כִּי־הֶחֱזִיקָךְ חִיל כַּיּוֹלֵדָה:
י חוּלִי וָגְחִי בַּת־צִיּוֹן כַּיּוֹלֵדָה כִּי עַתָּה תֵּצְאִי מִקִּרְיָה וְשָׁכַנְתְּ
בַּשָּׂדֶה וּבָאת עַד־בָּבֶל שָׁם תִּנָּצְלִי שָׁם יִגְאָלֵךְ יְהוָה מִכַּף אֹיְבָיִךְ:
יא וְעַתָּה נֶאֶסְפוּ עָלַיִךְ גּוֹיִם רַבִּים הָאֹמְרִים תֶּחֱנָף וְתַחֲז בְּצִיּוֹן

*קמץ בז"ק *קמץ בז"ק

ת"א כי. מליעא פ"ה:

תרגום

לְשַׁאֲרָא וּמְבַהֲרָיָא לְעַם תַּקִּיף וְתִתְגְּלֵי מַלְכוּתָא דְיָ עֲלֵיהוֹן בְּטוּרָא דְצִיּוֹן מִכְּדֵין וְעַד עָלְמָא:
ח וְאַתְּ מְשִׁיחָא דְיִשְׂרָאֵל דְּטָמִיר מִן קֳדָם חוֹבֵי כְּנִשְׁתָּא דְצִיּוֹן לָךְ עַתִּידָא מַלְכוּתָא לְמֵיתֵי
וְיֵיתֵי שׁוֹלְטָנָא קַדְמָאָה לְמַלְכוּת כְּנִשְׁתָּא דִירוּשְׁלֵם: ט וּכְעַן לְמָה אַתְּ מִתְחַבְּרָא לְעַמְמַיָּא הֲמַלְכָא
לֵית בְּיָךְ אִם מַלְכֵי מַלְכֵיךְ אֲבַדוּ אֲרֵי תַקִּיפוּ עֲלָךְ וְזִיעַ הָא כְּחַבְּלִין לְלֵדְתָּא: י כְּרַעִי וְזִעִי
כְּנִשְׁתָּא דְצִיּוֹן כְּיוֹלְדְתָּא אֲרֵי כְעַן תִּפְקוּן מֵרַבְרְבָתָא וְתִשְׁרִין בְּחַקְלָא וְתֵהֲכִין עַד בָּבֶל תַּמָּן תִּשְׁתֵּזְבִין
תַּמָּן יִפְרְקִנָּךְ יְיָ מִיַּד בַּעֲלֵי דָבָבָךְ: יא וּכְעַן יְתְכַּנְּשׁוּן עֲלָךְ עַמְמִין כַּנְיָאן דְּאָמְרִין אִיתֵי

רש"י

(ח) **ואתה מגדל עדר.** ת"י ואתה משיחא דישראל דטמיר מן קדם חובי כנסתא לציון פי' מגדל לשון מעוז ומירגם עדר כמ"ו ומירגם עופל לשון חופל ויש לפרש מגדל עדר ב"מתק מגדל עוז ועופל ל' מגדל עוז וכן עופל ובהן (ישעיה ל"ג): **עדיך תאתה.** שתחזיר המולעת והכנענ' כולם אליך: **ובאה הממשלה הראשונה.** הבת הממשלה שלימות כולם לא זוז דוד וירושלים כאשר היתה בתחלה עד שלח נחלקה ומה היה ממשל הרחבתה הממלכה לבת ירושלים: (ט) **עתה.** שלח מורדת בי: **למה תריעי רע.** שיהי לבך למה לא לריכה לבקש רעים ואהובים מלכי מלרים ומלכי אשור לעזור: (י) **חולי.** לשון חלחלה כמו כי המזיקך חיל והלבון חופל על יולדת: **וגחי.** כרעי ומשי על גחונך וכן בלשון משנה כותל הגוחה לרחוב הרבים: **תצאי מקריה.** מירושלים ללכת בגולה: **ושכנת בשדה.** שהי שכיחה הרחוקה כשדה: (יא) **האמרים תחנף.** עתה תתחייב ליון בחטאתיה ויפקד עליה עונה: **ותחז בציון עינינו.** ותרחקה בה עיניהם מה שחויו לרחות בה:

מצודת דוד

והנהלאה. העם שאר נחיינעה בגולה בשובה לשלשה מושב להיות גוי חזק: **ומלך ה'.** משח לא יחשבו עוד העכו"ם בהם כי ה' ימלוך עליהם ומלכותו תהיה בהר ליון כי שם יבחר שכינתו מעתה והיה עד עולם ולא תזוז עוד משם: (ח) **ואתה מגדל עדר.** על שיר ליון יאמר שהוא המגדל שאר יושבי ירושלם כל שבעי יושבלו המכונים בהכנה מן העקורות בשם עדר ולהופשם ביחוד לאחר שובל גם ליון וכ"ל לאחר ליון הנה תליך תבוא קדמתם המולעה והממשלה: **ובאה.** ולא תבוא הממשלה הראשונה ומחל ומשכם הנה הממלכה תהיה תבוא לעדת יהודים כ"ל שלא תמשול גם על עשרת השבטים כמו בימי דוד ושלמה ולא יחלו עוד לבחי ממלכות: (ט) **עתה למה תריעי רע.** למה מחחברי לנעשים שרים לבקש עזר ממלכי העכו"ם וכי אין בך מלך כי וכאשר יועלך כ"ל הלא יש לך נביאים המייעלים לחוק לבוא לה' וכאשר כן תעשי הלא הוא יעזור לך: **כי החזיקך.** לאשר לחזק לחוקך חיל וכחה כיולדה וכעבור זה תבקש עזר ממלכי העכו"ם והעומד לבוא עליך ובעבור זה תבקש עזר ממלכי העכו"ם כאלו אין בהם בידי להגילך: (י) **חולי וגחי.** כ"ל לכן הבל ויקיך יעזרו ולא עדם אין מלחי מלחמה ולחמה כיולדה כי עתה בזמן קרוב תלחי אין בעיר ללכת גולה: **ושכנת בשדה.** כדרך הגולים ולא יכניסוך במלון וחנות על בבל: **שם תנצלי וגו'.** בבבל תחרוקני מכל הטובה ולא יועילו לך מלכי העכו"ם ובבבל יגאלך ה' וגו' כי בעת הנחת מבלח בבל תלחי הבחי ומבלי עזר מולכי העכו"ם: (יא) **ועתה.** כ"ל בזמן שתהי מתכנס עליו נאספים הימים תהיה הגאולה יותר שלימה וזה כאשר יאמרו אליך עכו"ם כביכול והוא גוי ומנוגע **ועכו"ם כביכול אמר אלו. האומרים.** אשר יאמרו עתה מתחייב החכץ ללקות בעוגט ועיניהו תחליו בליון מה שקיוו:

עֵינֵינוּ: יג וְהֵמָּה לֹא יָדְעוּ מַחְשְׁבוֹת יְהוָה וְלֹא הֵבִינוּ עֲצָתוֹ כִּי
קִבְּצָם כְּעָמִיר גָּרְנָה: יג קוּמִי וָדוֹשִׁי בַת־צִיּוֹן כִּי קַרְנֵךְ אָשִׂים בַּרְזֶל
וּפַרְסוֹתַיִךְ אָשִׂים נְחוּשָׁה וְהַדַּקוֹת עַמִּים רַבִּים וְהַחֲרַמְתִּי לַיהוָה
בִּצְעָם וְחֵילָם לַאֲדוֹן כָּל־הָאָרֶץ: יד עַתָּה תִּתְגֹּדְדִי בַת־גְּדוּד מָצוֹר
שָׂם עָלֵינוּ בַּשֵּׁבֶט יַכּוּ עַל־הַלֶּחִי אֶת שֹׁפֵט יִשְׂרָאֵל:
ה א וְאַתָּה בֵּית־לֶחֶם אֶפְרָתָה צָעִיר לִהְיוֹת בְּאַלְפֵי יְהוּדָה מִמְּךָ
לִי יֵצֵא לִהְיוֹת מוֹשֵׁל בְּיִשְׂרָאֵל וּמוֹצָאֹתָיו מִקֶּדֶם מִימֵי עוֹלָם:

ת"א קומי. עיכונין ק"ס:

תרגום

חֲחוֹב וְתֵחֲזֵי בְּמַפָּלַת צִיּוֹן עֵינָא: יב וְאִנּוּן לָא יָדְעִין רַזָּא דְיָ וְלָא מְסַתְּכְּלִין בְּמַלְכֵיהּ אֲרֵי
קָבֵיבְנוּן כְּעַמְרָא לְאִדְרָא: יג קוּמִי וָקַטְלִי כְּנִשְׁתָּא דְצִיּוֹן אֲרֵי עַמָּא דִי בִיךְ אֲשַׁוֵּי תַּקִּיפִין
כְּבַרְזְלָא וְשָׁאַרְהוֹן דְּסִינִין בְּנָחָשָׁא וְתֻקְטְלִין עַמְמִין סַגִּיאִין וְתַנְמְרִין קֳדָם יְיָ גְּבֵסְהוֹן וּמָמוֹן יְקָרְהוֹן
קֳדָם רִבּוֹן כָּל עַלְמָא: יד כְּעַן תִּסְתַּעְיָן בְּמִשְׁרְיָן בַּרְתָּא דְצָרִין עֲלָהּ בְּצַיָּד דַּהֲווֹ מָחֲן בְּחַמָּרָא
עַל לֶסְתָּא יַת דַּיָּנֵי יִשְׂרָאֵל:
ה א וְאַתְּ בֵּית לֶחֶם אֶפְרָתָה כְּזֵעִיר הֱוֵיתָא לְאִתְמַנָּאָה בְּאַלְפֵיָּא דְבֵית יְהוּדָה מִנָּךְ קֳדָמַי יִפּוֹק

רש"י

(יב) כי קבצם כעמיר גרנה. סופו לקבצם אל עמק יהושפט ומביאום ירושלים למלחמה כמו שמקבלין עמיר כדי לדושם שם אחף שם לרעתם נאספו ויאמר הקב"ס לכנסת ישראל קומי ודושי בת ציון: (יג) והחרמתי. לשון הקדש: בצעם. שם שכנסו מגוזלי ואחם: וחילם. וככיוצאן: (יד) עתה תתגדדי בת גדוד. עשה בעת גזרת סרעה על העון כי גבר מתגודדי בת גדוד בת כמדיס קבלי גדודים כי עשה הוא אשר מלחמי בגדוד אשר שם מצור עלינו: בשבט יכו על הלחי. מי גרם לה להגליה אם אשר ישראל מלעיבים על נביאיהם ומפטיפם ומכים לוחם על הלחי כך היו עושים וכן מלינו בפסיקתא וכן יפעיה הוא אומר (יפעיה ל') גוי נתתי למכים:
ה (א) ואתה בית לחם אפרתה. שילה דוד משם שנאמר בו בן עבדך יפי בית הלחמי (ם"א י"ו) ובית לחם קרוים אפרת שנאמר בדרך אפרת היה בית לחם (בראשית ל"ה) צעיר להיות באלפי יהודה. רמוז היה להיות לעיר במספחם יהושם מפני פסולת רוח המוחדים שבך: ממך לי יצא. משיח בן דוד וכ"ש בן מאסו הבונים (תהלים קי"ח): ומוצאתיו מקדם. לפני שנם יעון שמו (שם ע"ב):

מצודת ציון

כמו ותמה תמה (שמות י"ט): (יב) בעמיר. כן יקרא לגורם השליש כמו ושלש מעמר (תהלים קל"ט): גרנה. הוא המקום שמכניסין שם התבואה: (יג) ודושי. מלשון דיקה: ופרסתיך. הם כעין מנעלים שבגלי הבהמות כמו בפרסות פרסיו (יחזקאל כ"ו) ושמר בדרך שלמה: נחושה. נחושת: והדקות. ענין שחיקה כמו ותדקהו לשחקעה (במדבר י"ח): והחרמתי. ענין הקדש כמו כל חרם בישראל (במדבר י"ח): בצעם. חמדת עשקם כמו בצע כסף (משלי ה'): וחילם. גם הוא ענין עושר כמו ושלנו חילך (יחזקאל כ"ו): (יד) תתגדדי. ענין שכיעת הבשר כמו לא תתגודדו (דברים י"ד): גדוד. ענין חמנה וכן בשני גדוד (הושע ו'): מצור. כן יקרא הקשת בייקום שניד העיר ללכדה: בשבט. בשכניע: הלחי. כן נקרא המקום שלשל העין:
ה (א) צעיר. קטן ונבזה: באלפי. ענין שלשה כמו שלשל

מצודת דוד

(יב) והמה. שלא המה לא ידעו מחשבות ה' בעצה מה שכתן בלבם להשחף ולבוא על ציון כי לשעתם קבלם כמו שמקבלין עומרי המגולה אל הגורן לחבטה בשקל ולחשם: (יג) קומי ודושי. לפי שהמשילם לעמיר אמר לשון הנופל בעמיר ול"ל הנה עתה שכולם נקבלו ונלו עמוד והכוז בהם עם כי נחלש כחך בהיותך בגולה הנה אני אחזק לוחך ואשים קרנך ברזל לנגח בהם ולא שכקומיך תאשים נחושה לרמוס לוחם: והדקות. שמשקה דק דק: והחרמתי. הוא מאמר הנביא בשם שיהיה שלשל אחריים לה' המדם עשקם: וחילם וגו'. כשל הדבר בא"ם: (יד) עתה תתגדדי. כ"ל בזמן ההוא אחה בת גדוד רב שכבני בחיל ובשעור ודרך לקוח לשון נופל על לשון אומר התנודדי בת גדוד: מצור שם עלינו. כ"ל וזהו בגמול שכם עלינו מלוך בימי מושבן בים הבני: בשבט וגו'. ובימי הגולה היינו נבזים בעיניהם ולפיכך לא מושב ישראל הבו בשבט על הלחי והוא אכזריות וכן נאמר יתן למכהו לחי ישבע בהכלמה (איכה ג'):

ה (א) ואתה בית לחם אפרתה. בית לחם בשיהודה נקראת לחבדל מבית לחם (בראשית מ"ח) ולא זהו בית לחם שבזבולון המוזכר (ביהושע י"ט): צעיר להיות וגו'. כ"ל אחה משפחה בית דוד הבא מבית לחם מיכי בית הלחמי מהכלוי כי' שהחיה בלעיר והבזוה בכל שבי יהודה וזהו לפי שבא מכוח המוחביה: ממך לי יצא. ומ"מ לא יצא לי ממך מלך המשיח להיות מושל בישראל: ומוצאתיו מקדם. זהו יהיה שמיו הכתוב לומר שמלך המשיח בעלמו יולד בבית לחם אבל מולחותיו מבית לחם הוא מימים קדמוניים מימי עולם מימי דוד המלך לפי המשפחה כ"ל מקור מחלבת המשיח הוא מבית לחם ולא הוא

ג לָכֵן יִתְּנֵם עַד־עֵת יוֹלֵדָה יָלָדָה וְיֶתֶר אֶחָיו יָשׁוּבוּן עַל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל: ג וְעָמַד וְרָעָה בְּעֹז יְהוָה בִּגְאוֹן שֵׁם יְהוָה אֱלֹהָיו וְיָשָׁבוּ
כִּי־עַתָּה יִגְדַּל עַד־אַפְסֵי־אָרֶץ: ד וְהָיָה זֶה שָׁלוֹם אַשּׁוּר וְכִי־
יָבֹא בְאַרְצֵנוּ וְכִי יִדְרֹךְ בְּאַרְמְנוֹתֵינוּ וַהֲקֵמְנוּ עָלָיו שִׁבְעָה רֹעִים
וּשְׁמֹנָה נְסִיכֵי אָדָם: ה וְרָעוּ אֶת־אֶרֶץ אַשּׁוּר בַּחֶרֶב וְאֶת־אֶרֶץ
נִמְרֹד בְּפְתָחֶיהָ וְהִצִּיל מֵאַשּׁוּר כִּי־יָבוֹא בְאַרְצֵנוּ וְכִי־יִדְרֹךְ
בִּגְבוּלֵנוּ: ו וְהָיָה וּ שְׁאֵרִית יַעֲקֹב בְּקֶרֶב עַמִּים רַבִּים כְּטַל מֵאֵת
יְהוָה כִּרְבִיבִים עֲלֵי־עֵשֶׂב אֲשֶׁר לֹא־יְקַוֶּה לְאִישׁ וְלֹא יְיַחֵל לִבְנֵי

ת"א לכן. יומא סח סנהדרין ל"ח: *ג"א יבוא

תרגום

מְשִׁיחָא לְמַלְכָּוַי עֲבִיד שׁוּלְטָן עַל יִשְׂרָאֵל דִּי שְׁמֵיהּ אֲמַר מִלְּקַדְמִין מִיּוֹמֵי עָלְמָא: ב בְּכֵן
יְתַמְסְרִין כְּעִדָּן יַלְדְּתָא לְמֵילַד וּשְׁאַר אֲחֵיהוֹן יְסְתַּמְכוּן עֲלֵיהוֹן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: ג וְיֵקוּם וְיִשְׁלוֹט בְּתֻקְפָּ
מִן קֳדָם יְיָ בִּרְבוּת שְׁמָא דַּיְיָ אֱלָהֵיהּ וְיִתּוּבוּן מִבְּנֵי גָלוּתְהוֹן אֲרֵי כְעַן יִסְגֵּי שְׁמֵיהּ עַד סָפֵי
אַרְעָא: ד וְיֶהֱוֵי מְכַבֵּן לָנָא אַתּוּרָאָה אֲרֵי יֵעֵל בְּאַרְעָנָא וַאֲרֵי יְדַרוֹךְ בְּבִרְגְיָתָנָא וּנְמַנֵּי עֲלָנָא
שִׁבְעָא מַלְכִין וּתְמַנְיָא רַבְרְבֵי אֱנָשָׁא: ה וְיִרְעוּן יַת אַרְעָא דְאַתּוּר בְּחַרְבָּא וַת אַרְעָא נִמְרוֹד בְּתֻקְפָּ
כַּרְכָּהָא וְיִשֵׁזְבִנָּנָא מֵאַתּוּר דְּלָא יֵעֵל בְּאַרְעָנָא וְלָא יְדַרוֹךְ בִּתְחוּמָנָא: ו וְיֶהֱוֵי שְׁאָרָא דְבֵית
יַעֲקֹב בְּגוֹ עַמְמִין סַגִּיאִין כְּטַלָּא מִן קֳדָם יְיָ וְכִרְסִיסֵי מַלְקוֹשָׁא דִּי עַל עִסְבָּא דִּי לָא מְזַרִיךְ

רש"י

(ב) **לכן יתנם עד עת יולדה ילדה.** יתנם ביד לויסיס עד בת העת אשר חלם ויולדה ליון את בניה ליון אשר התזיק' עמה היל ליולדה ועכשיו היא קרויה יולדה ורבותינו למדו מכאן (יומא ו"ד) לין בן דוד בת על אחשבות המלכות ע' מלכים על כל העולם כולו לך לפי פשוטו זה הלעג שפרסתי: **ויתר אחיו.** של מלך יהודה כלומר אשר אבא (יהודה): **ישובון על בני ישראל.** יתחברו עם אשר הסבניות והיו לממלכה אחת ולא יחלו עוד לעסוי ממלכו: (ג) **ורעה.** ופרנס את ישראל: **וישבו.** עתה מן הגלויות: **כי עתה יגדל.** (מלכה) עד לאפסי ארץ והבימוס מכתה ליו בסוסיס וברכב: (ד) **והיה זה שלום.** גמור וקבוע בלין הספק עוד ולא ימח' לעשר התעוות שהיו לרות לאחריהן: **אשור כי יבוא.** הרי כי מעמם בלעון את אשר בחלמו כאשר בת עתה: **והקמנו עליו שבעה רעים ושמנה.** שבעה ושמונה רבותינו פירשו שמועות' במסכ' סוכה ואיני יודע מהיכן למדו: (ה) **ורעו את ארץ אשור.** וירועלו כמו תרועה בשבט ברזל (תהלים ב'): **ואת ארץ נמרוד.** היא בבל: **בפתחיה.** בשערי מלימוסיה: (ו) **כטל מאת ה'.** שאין בת לעולם ע"י את ולא יבקשו בני את

מצודת דוד

בעלמו: (ב) **לכן יתנם.** הושיע והגלגלי המשפחה היא לוקיש עוד לנגלם כי המושל הזה מלך המשים הוא יכלה את המון גוג שאמר למעלה קומי ודושי וגו' וז"ש יתנם עד עת וגו' ול"ל הוא יתנם בלבה גדולה עד שיהיו כמו העת שבה היולדה כוכעת ללדת שהיא מליכה מלך: **ויתר אחיו.** כ"ל הנפלטים מהמון גוג מלחיו ובני עמו הם ישובון על בית ישראל לשיות נכנעים להם: (ג) **ועמד ורעה.** מלך המשים הוא יהיה לוחם בעזת ה' כ"ל לא בעוצם ידו כי אם ה' יהיה זאת: **בגאון.** בהוממות שם ה' אלהיו והוא כפל ענין בא"ש: **וישבו.** יבואו בלהלם בהשקט ובמלחן: **כי עתה.** כ"ל בזמן הזה יגדל כמו שהתבקש עד קצות הארץ: (ד) **והיה זה שלום.** פלשון אחר יהיה קצת השלום לפ שאמר כי יבוא בארצנו וגו' לפ יהיה בעבד השלום כי לא יבוא להלחמה כמו בלעבר כי בהכנעה יבוא: **והקמנו עליו.** לאמר מאחר שבאלו ובאים עליו בלינים מאחת ידינו: **שבעה רעים.** כ"ל מהיניס לא הבא להחזיק הדבר: **נסיכי אדם.** בני אדם מוזלים על הבא: (ה) **ורעו.** הם יהיגו לא לבד לאחר בחר' כ"ל יהיגו בחבר לא המקבל על ההנהגות: **ארץ נמרוד.** היא בבל בא"ש בחלוף ותהי לחלים מלכותו בבל וגו' (בראשית י'): **בפתחיה.** כ"ל יהיגוס בשבעה בשבעי הגיר: **והציל מאשור וגו'.** כ"ל בזה שיעמיד מלך המשים בחשוב בלינים מבני ישראל בזה יגיל לא יבואל בלהלם לבד יהוא בלהלם כי לבד שיהיה לוחם בלינים עליהם לא יהוא לבלהמה כ"ל להכלות הבנעה: (ו) **בקרב עמים רבים.** הוא גוג והמלינים לבל עמו: **כטל מאת ה'.** כ"ל לא יהלו בעמוס בחלבי העכ"וס בלא יהלו בעמוס בה' כמו בעמון יכידת הטל שהיא מה' לבד וכן בעמון הבניבים לבל לא יקוו בעמוס בחלבי העכ"וס בלא יהלו בעמוס בה' כמו בעמון יכידת הטל שהיא מה' לבד וכן בעמון הבניבים לבל המקוה להם לא יקוה בלים שהוא יוכיחו לפי שאין ביד אדם בן לא יקוו למי שהוא כמוהו: **ולא ייחל וגו'.** כפל ענין בא"ש:

אָדָם: ז וְהָיָה שְׁאֵרִית יַעֲקֹב בַּגּוֹיִם בְּקֶרֶב עַמִּים רַבִּים כְּאֲרִיֵה
בְּבַהֲמוֹת יַעַר כְּכְפִיר בְּעֶדְרֵי־צֹאן אֲשֶׁר אִם־עָבַר וְרָמַס וְטָרַף
וְאֵין מַצִּיל: ח תָּרֹם יָדְךָ עַל צָרֶיךָ וְכָל־אוֹיְבֶיךָ יִכָּרֵתוּ: ט וְהָיָה
בַיּוֹם־הַהוּא נְאֻם־יְהוָה וְהִכְרַתִּי סוּסֶיךָ מִקִּרְבֶּךָ וְהַאֲבַדְתִּי
מַרְכְּבֹתֶיךָ: י וְהִכְרַתִּי עָרֵי אַרְצֶךָ וְהָרַסְתִּי כָּל־מִבְצָרֶיךָ: יא וְהִכְרַתִּי
כְשָׁפִים מִיָּדֶךָ וּמְעוֹנְנִים לֹא יִהְיוּ־לָךְ: יב וְהִכְרַתִּי פְסִילֶיךָ
וּמַצֵּבוֹתֶיךָ מִקִּרְבֶּךָ וְלֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה עוֹד לְמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ: יג וְנָתַשְׁתִּי
אֲשֵׁרֶיךָ מִקִּרְבֶּךָ וְהִשְׁמַדְתִּי עָרֶיךָ: יד וְעָשִׂיתִי בְאַף וּבְחֵמָה נָקָם
אֶת־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא שָׁמָעוּ:

ו א שִׁמְעוּ־נָא אֵת אֲשֶׁר־יְהוָה אֹמֵר קוּם רִיב אֶת־הֶהָרִים
וְתִשְׁמַעְנָה הַגְּבָעוֹת קוֹלֶךָ: ב שִׁמְעוּ הָרִים אֶת־רִיב יְהוָה וְהָאֵתָנִים

תרגום

לַאֲנָשָׁא וְלָא מַכְתַּר לְבַר אֱנָשָׁא: ז וִיהֵי שְׁאָרָא דְיַעֲקֹב בְּעַמְמַיָּא בְגוֹ עַמְמִין סַגִּיאִין כְּאַרְיָא
בְּבְעִרָא בְּוֻרְשָׁנָא וּכְלַיְתָא בְּעִדְרֵי עָנָא דְאִם יֵעְדֵי וְיִרְמוֹס וְיִקְטוֹל וְלֵית דִּי מְשֵׁזִיב: ח סַגִּי
מִבְּכֵן תִּתְקַף יְדָךְ יִשְׂרָאֵל עַל סָנְאָךְ וְכָל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ יִשְׁתֵּצוֹן: ט וִיהֵי בְעִדָּנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ
וְאֶשֵׁצֵי סוּסָוָתָא עַמְמַיָּא מִבֵּינָךְ וְאוֹבִיד רְתִיכוֹתוֹן: י וְאֶשֵׁצֵי קִרְוֵי עַמְמַיָּא מֵאַרְעָךְ וַאֲפַגַּר כָּל כְּרַכֵּידוֹן
תַּקִּיפַיָּא: יא וְאֶשֵׁצֵי חֲרָשִׁין מִבֵּינָךְ וּמְעָנְנִין לָא יְהוֹן לָךְ: יב וְאֶשֵׁצֵי צְלֵמֵי עַמְמַיָּא וְקָמָתְהוֹן
מִבֵּינָךְ וְלָא תִשְׁתַּעְבֵּד עוֹד לְעוֹבַדֵי יָדָךְ: יג וַאֲעַנֵּךְ שְׁתִילֵי עַמְמַיָּא מִבֵּינָךְ וְאֶשֵׁצֵי בַּעֲלֵי
דְבָבָךְ: יד וַאֲעֵבֵד בְּרַגְזִי וּבְחֵמָה יַת פּוּרְעָנוּת דִּין מִן עַמְמַיָּא דְלָא קַבִּילוּ אוּלְפָן אוֹרָיְתָא:
ן א שְׁמַעוּ כְעַן יַת דַּיָּי אֲמַר קוּם דִּין עִם מֵימְרָא וְיִשְׁמְעָן רָמָתָא קָלָךְ: ב שְׁמַעוּ מֵימְרָא יַת

רש"י

עליו כך לא יקום ישראל לעזרם לזה כי אם לה': (ז) **כאריה בבהמות יער.** כך יהיה מלכם שליט בכל: **ורמס וטרף.** רמס היא לריסס כשסוס רעב ואוכלו במקומו וערף הוא כשנופל את הטרף למעמיסיו כשביל גרוסיו ולבילוסיו: (ט) **והכרתי סוסיך.** היא עזרת מלריס שאתם כשעיט עליהם להמליכם סוסים: (י) **והכרתי ערי ארצך.** ולא תצטרך לערי מבלר: (יג) **והשמדתי עריך.** ואפילו בעלי לבבך וכן ומלאו פני תבל ערים (ישעיה י"ד) וכן ויהי ערך (ס"א כ"ח):

ן (א) **את ההרים.** את שאמור: **הגבעות.** לשמוע:

מצודת ציון

מושלם ומקום: (ז) **בבהמות יער.** כ"ל בחיות יער וכן וכן בהמות (דברים ל"ג): **ככפיר.** לפי גחור: **ורמס.** ענין דריסה כנגד: (ח) **תרם.** מלשון רוממות: **צריך.** מל' לב ולחוץ: (י) **והרסתי.** ענין נפילה ושבירה: **מבצריך.** עיי הנבלה: (יא) **ומעוננים.** ענין כשוף כמו מעונן ומנחש (דברים י"ח): (יג) **ונתשתי.** ענין עקירה כמו לנתוש ולנתוץ (ירמי' ל'): **אשיריך.** מל' תמילה והוא לשון הנעצד: **עריך.** סוגלוך כמו ויהי ערך (ס"ב כ"ח):

ן (א) **נא.** עמה: **קום.** הוא שוה ענין זמה: **ריב.** ענין ויכוח: **את ההרים.** אל ההרים: (ב) **והאתנים.** ענין חוזק כמו

מצודת דוד

(ז) **והיה שארית יעקב.** כ"ל לכן יגבר יחס ויהיו נקבץ העכו"ם הרבים הרם כלליה בתוך היער וכבקיר בעדרי הלאן אשר אם מי מהם עבר לבך עליהם הוא כוחם ועוקף ואין מי מציל עלמו מידו כן הם יהבנו בעכו"ם הרם ואין מי יעמוד נגדם: (ח) **תרום ידך.** לא תכוש יד להתגבר על לריך ויכבדו כולם: (ט) **והכרתי סוסיך.** כ"ל לא תהיה כובא בנבוכת הסוס ובמרכבות כ"ל בעזר אלוה: (י) **ערי ארצך.** עיר המוקפת חומה נקראת בשם עיר לבד ואם היא מבלי חומה נקראת עיר פרוז ולזה אמר הנה אז לא יהיה לך עניס המוקפות חומה להשבד בם כי עד לא יצא עליך מלחמה: **והרסתי וגו'.** הוא בשל ענין בא"ס: (יא) **והכרתי כשפים.** בלשונך הבגחתי בך לא תעשוק עוד נכשפים לדעת מה מהעתידות: (יב) **והכרתי פסיליך.** כי לא תביא שחין מלהי מבלעדי: **למעשה ידיך.** הפסילים שהם מעשה ידי אדם: (יג) **ונתשתי.** כ"ל עוד לא תשתחוה להפסיליס: **והשמדתי עריך.** ולא תאמיר לחי לא בוטליך: (יד) **ועשיתי וגו'.** בחמה שפוכה לעשה נקם עם העכו"ם אשר לא שמעו מעולם נקמה מוזעלנה כחלה:

(א) **קום ריב את ההרים.** אל הגביה לאמר החוכח עם ישראל אל ההרים כ"ל הבט קול להחוכח בשכחום בג וישמעו ההרים **והאתנים** ענין גוחוק והפלגה: **ותשמענה וגו'.** כשל הדבר גמ"ם: (ב) **שמעו הרים.** כ"ל וכה לאמור שמעו הרים לאת ויכוח ה': **והאתנים**

מַסְדֵי אָרֶץ כִּי רִיב לַיהוָה עִם־עַמּוֹ וְעִם־יִשְׂרָאֵל יִתְוַכָּח: ג עַמִּי
מֶה־עָשִׂיתִי לָךְ וּמָה הֲלְאִתִּיךָ עֲנֵה בִי: ד כִּי הֶעֱלִתִיךָ מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם וּמִבֵּית עֲבָדִים פְּדִיתִיךָ וָאֶשְׁלַח לְפָנֶיךָ אֶת־מֹשֶׁה אַהֲרֹן
וּמִרְיָם: ה עַמִּי זְכָר־נָא מַה־יָּעַץ בָּלָק מֶלֶךְ מוֹאָב וּמֶה־עָנָה אֹתוֹ
בִּלְעָם בֶּן־בְּעוֹר מִן־הַשִּׁטִּים עַד־הַגִּלְגָּל לְמַעַן דַּעַת צִדְקוֹת יְהוָה:
ו בַּמֶּה אֲקַדֵּם יְהוָה אִכֹּף לֵאלֹהֵי מָרוֹם הַאֲקַדְּמֶנּוּ בְעוֹלוֹת בַּעֲגָלִים
בְּנֵי שָׁנָה: ז הֲיִרְצֶה יְהוָה בְּאַלְפֵי אֵילִים בְּרִבְבוֹת נַחֲלֵי־שָׁמֶן
הַאֶתֵּן בְּכוֹרִי פִּשְׁעִי פְּרִי בִטְנִי חַטַּאת נַפְשִׁי: ח הִגִּיד לְךָ אָדָם

ת"א עמי. בזכות ז' קנהדרין ק"ה ע"ל ד': ממה. עקידה בעד כ"ז: הילה. שם: הגיד לך. קוכא מ"ע מכות כ"ד:

תרגום

דִּינָא דַיְ וְעִקְרִיבָא מִסְדֵי אַרְעָא אֲרֵי דִינָא קֳדָם יְיָ עִם עַמֵּיהּ וְעִם יִשְׂרָאֵל עָבֵיד הוֹכָחָה:
ג עַמִּי מָה טָבָא אֲמַרִית לָמֶעְבַּד לָךְ וְלָא עֲבַדִית אוֹ מְרוֹעָא קַשְׁיָא אַסְגִּיתִי עֲלָךְ אַסְהֲדִי בִּי:
ד אֲרֵי אַסְפַּקְתָּךְ מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם וּמִבֵּית עַבְדוּתָא פְּרַקְתָּךְ וּשְׁלַחִית קֳדָמָךְ תְּלָתָא נְבִיִּין מֹשֶׁה
לְאַלָּפָא מְסָרַת דִּינִין אַהֲרֹן לְכַפָּרָא עַל עֲמָא וּמִרְיָם לְאוֹרָאָה לְנָשַׁיָּא: ה עַמִּי אִדְכַּר כְּעַן מָה
מְלַךְ בָּלָק מַלְכָּא דְמוֹאָב וּמָא אֲתִיב בִּלְעָם בַּר בְּעוֹר חֲלָא גְּבַרְכָּן אִתְעֲבִידָא לְכוֹן מִמִּישַׁר
שִׁטִּין עַד בֵּית גִּלְגָּלָא בְּדִיל לְמִדַּע זַכְוָתָא דַיְ: ו בְּמָה אֶפְלַח קֳדָם יְיָ אִשְׁתַּעְבַּד לֵאלָהָא
דְּשַׁבְנָתֵיהּ בְּשְׁמֵי מְרוֹמָא הַאֶפְלַח קֳדָמֵיהּ בְּעָגְלִין בְּנֵי שְׁנָא: ז הֲיִתְרְעֵי יְיָ בְּאַלְפֵי דְכַרִין
בְּרִבְבָת נַחְלִין דְּמִשְׁחָא הַאֶתֵּן פּוּרְקָנִי חֻבִּי חִבּוּב מֵעַי חֲלַף חֲטָאַי נַפְשִׁי: ח הַיְחַוֵּי לָךְ אֱנָשָׁא

רש"י

(ג) **מה עשיתי לך.** טן לנך להכיר מה טובה עשיתי לך: **ומה הלאתיך.** בעבודתי: **ענה בי.** סעיד בי:
(ד) **כי העלתיך.** לאף על פי שעשיתי לך כל הטובה הזאת לא הלאתיך בעבודה גדול ובקרבנות גחלוס: **את משה אהרן ומרים.** ס"י מסה לאלפך מסירת דינין ואהרן לכפרת על עמך ומריס לאוראה לנסיא: (ה) **ומה ענה אותו בלעם בן בעור.** ומה מזעס לא זעס ה' (במדבר כ"ג) אלא כעסתי כל אומן היתיס: **מן השטים.** אחטאתם לי שם דעו לדקוטי אלא מעטתי טובתי ושגרתי מכם עד שבאתי אתכם לגלגל וכבשתי לפניהם שם את הארץ: (ו) **אכף.** אסיס כפוף: (ז) **נחלי שמן.** למטמות: **האתן בכורי.** קרבן לפשעי: (ח) **הגיד.** הקב"ה: **לך אדם**

מצודת דוד

מוסדי ארץ. הם ההרים שהם החזקים ומוסדי הארץ וכפל הדבר במ"ש: **ועם ישראל יתוכח.** כפל הדבר במ"ש: (ג) **עמי מה עשיתי לך.** זכר מה שלא רצ טוב עשיתי לך: **ומה הלאתיך.** ומה הדבר שגעמיך בו להכביד העול: **ענה בי.** העד בי לומר הנה זאת הוגעמוני: (ד) **כי העלתיך.** עמה יפרט מהו טוב העושה עמה ואמר כי העליתיך וגו': **ומבית עבדים.** ומקום שהייתם עבדים פדיתי אתכם וכפל הדבר במ"ש: **ואשלח.** שלחתי לפניך מכהיגים הגוים והם עשה אהרן ומריס: (ה) **מה יעץ וגו'.** כלומר הלא עצתו היה לכלותך מן העולם

ע"י בלעם לקללך בעת הזעם: **ומה ענה וגו'.** ומה השיב לו בלעם מה שחזעם לא זעם ה' (במדבר כ"ג): **מן השטים.** כ"ל שבאו העושה עמהם לכם מן הסעיס עד שהגיעו אתכם לגלגל והוא בקצה עבר הירדן המערבי וכלומר עם כי עבדתם בסעיס לבעל פעור מ"מ לא רצו ידיו מכם עד שהגיעו אתכם אל הארץ: **למען דעת.** כל העושה הזאת עמה עמכם למען תדעו לדקות ה' שעושה לפניס משוכת הדין: (ו) **במה אקדם ה'.** הוא מלמד הבניו בשם שכלל לומר הנה בחומת הנפה עוזות עשים עתדי ובמה אתקלה לבוא לפני ה', ובמה אהיה כפוף ומוכנע לתלבי מרום כ"ל מהו התשובה שתביא לו: **האקדמנו.** וכי לבוא לפניו בעולות מן העגלים, בני שנה שהם היותר טובים ונבחרים וכלומר יתמהו וכי לריך הוא לתקרובות וכי תועלת יש לו בזה: (ז) **הירצה.** וכי יחפוץ ה' בכמה אלפי אילים לקרבנות ובכמה נחלי שמן ללקח על המנחות: **האתן.** וכי אתן לו בשוכי לקרבן על כי אחל פשעי וכי יהן פרי בטני מיהר בני על כי כפר מעלת נפשי וכאלו שם כן מהו הגמול שאעשה לו: (ח) **הגיד לך אדם.** כאלו הנביא

מצודת ציון

מוסדי. מושך (במדבר כ"ל): **מוסדי.** מלשון יסוד: **תוכח.** ענין שכול דבריס: (ג) **מה.** העלה היתל תוכח על הפלגת הכעוי כמו מה לך טופך (תהלים ל"ל): **הלאתיך.** ענין יגיעה כמו ולאלו מלאים (שמות ז'): **ענה.** ענין עדות כמו לא תענה (שם כ'): (ה) **ענה.** מלשון ענייה ותשובה: (ו) **אקדם.** לשון לפניו וכן ולא יקדמנה מגן (ישעיה ל"ז): **אכף.** מלשון כפיפה והכנעה: (ז) **הירצה.** מלשון רלוי: **ברבבות.** רבבה הוא עשרה אלפיס: **פרי בטני.** הם הבניס:

מַה־טּוֹב וּמָה־יְהוָה דּוֹרֵשׁ מִמְּךָ כִּי אִם־עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְאַהֲבַת
חֶסֶד וְהַצְנֵעַ לֶכֶת עִם־אֱלֹהֶיךָ: ט קוֹל יְהוָה לָעִיר יִקְרָא וְתוּשִׁיָּה
יִרְאֶה שְׁמֶךָ שִׁמְעוּ מַטֶּה וּמִי יְעָדָהּ: י עוֹד הָאֵשׁ בֵּית רָשָׁע
אֹצְרוֹת רֶשַׁע וְאֵיפַת רָזוֹן זְעוּמָה: יא הַאֲזְכֶּה בְּמאֹזְנֵי רֶשַׁע וּבְכִיס
אַבְנֵי מִרְמָה: יב אֲשֶׁר עֲשִׁירֶיהָ מָלְאוּ חָמָס וְיוֹשְׁבֶיהָ דִּבְּרוּ־שֶׁקֶר
וּלְשׁוֹנָם רְמִיָּה בְּפִיהֶם: יג וְגַם־אֲנִי הֶחֱלֵיתִי הַכּוֹתֶךָ הַשֵּׁם עַל־

*כצ"ל

ת"א כי לא. עקיים מ"א: ולחבמה. עקידה שער מ"ג:

תרגום

מַה טָּב וּמָה יְיָ תָּבַע מִנָּךְ אֱלָהֵן לְמֶעְבַּד דִּין דְּקוּשְׁט וּלְמֶרְחַם גְּמִילוּת חֶסֶד וְהֵוֵי צָנִיעַ
לְהַלָּכָא בְּרַחֲלָתָא דֵּאֱלָהָךְ: ט קָל נְבִיָּא דַיְיָ עַל קַרְתָּא מַכָּלָן וּמַלְפָּא דָּחֲלִין לְשָׁמָא שְׁמַע
מַלְפָּא וְשִׁלְטוֹנָא וּשְׁאָר עַמָּא דְּאַרְעָא: י עוֹד הַאִית בֵּית רַשִׁיעָא אוֹצָרִין דְּרִשַׁע וּמַכָּלִין דְּשֶׁקֶר
מַיְתֵן לוֹט: יא הֲיִזְכֵּון בְּמָזְנֵן דְּרִשַׁע וּבְכִיס דְּבֵיהּ מַתְקָלִין רַבְרְבִין וְדַעֲדָקִן: יב דְּעַתִּירָהָא מָלַן
אוֹנֵיהוֹן חֲטוֹף וְיָתְבָהָא מְמַלְלִין שֶׁקֶר וְלִישָׁנֵהוֹן נָכְלִין בְּפוּמְהוֹן: יג וְאַף אֲנָא אֲתֵיתִי עֲלָךְ

רש"י

מה טוב. לך לעשות: **והצנע לכת.** ת"י והוי לגוע למיכך בדחלתי' לאלהך ד"ת והצנע לכת. לפי כתדם הקב"ה מדת גסך ודם מדת גסך ודם מדת מביאים את חבירו ובא לפייסו ואמר לו אימי מתרגי"ל לך עד שיבא פלו' ופלו' שבזאתי לפייסם אבל הקב"ה אין חפץ אלא שיסוד אלוי בימו לבין עלמו: **(ט) קול ה' לעיר יקרא.** קל נביים ה' על קרתא מכריזין לפי חשובה: **ותושיה יראה שמך.** ותושיה קורא לפי שביבית אסר רואה את שמך אסר מהן לב להתבונן ולרחות דרכיך ותושיה מוסב על מקרא של מעלה שימעו: **שמעו מטה ומי יעדה.** שמו אזן ושמעו מכל הפורעניות אסר תרדה לאחם שפגביאים מתריס בכם ושמעו מי הוא אסר יעיד אותו שפורעניות את יכולה בילו לקייס את שבוזר ויוכלן לא כן תרגם. (ותושיה יראה שמך. מכלן שכל מי שאומר בכל יום מקרא שמתחיל ומסיים כמו שמתחיל ומסיים שמו שתורה תלילו מביאים): **(י) עוד האש בית רשע אוצרות רשע.** ס"ל שאם נקודה פת"ח לפי שהוא תמוה וכן פירושו עוד לשון אורך ימים הוא שאם כמו שים ובדברי הימים (א' ג') תלינו אחי דוד במקום יפי אף כאן אם במקום ים וכן (בשמואל ב' י"ד) אם אם להימין ולשמאיל ו"ת כן שאין שיעלה בלבבכם שתקייס בית רשע לאורך ימים ואוצרות רשע: **ואיפת רזון זעומה.** מדה קטנה שעשיריכם מרמים בה העניים ומביאין לאחן לידי רזון שיהא זעומה באפו של הקב"ה: **(יג) החליתי הכותך.** שאשגיאכם את שבאתם בגלות ואומות: **השמם.** להשתיאך על חטאתך:

מצודת ציון

(ח) **והצנע.** מלשון לגיעות והשפל: (ט) **ותושיה.** כ"ל ואיש חוכיח כמו ואני אחלה (תהלים ק"ס) והכלוי איש חשלה ואוסי' הוא ענין מכמת התורה והוא מלשון יש כי יבנה לשלם ולא חסוב לאיך כיאב הדברים וכן יאמון ליסרים חוסיף (משלי ג'): **יראה.** מלשון כליה: **יעדה.** ענין הזמנה וקביעות כמו מי יעד לו (יחזקאל ל"ג): **האש.** הוא כמו היש וכן אם לא יש להימין (ש"ב י"ד): **בית רשע.** כמו בבית: **ואיפת.** שם מדה: **רזון.** מלשון רזון וכחשות ואמר בדרך שלילה על המקרון: **זעומה.** שם ובעס: (יא) **האזכה.** מל' זכות: **במאזני.** כף המאזנים: **ובכיס.** מאחא וקן ישימו בו לאבני המשקל: (יב) **החליתי.** מל' חולי: **הכותך.** מל' הכלה: **השמם.** מל' שממון:

מצודת דוד

תציב לאחם גן לדם הבא מאז הגיד לך מה טוב בעיניו ומהו הדבר לאבר הוא תוכם ותולל ממך: **כי אם.** כ"ל אין שום דבר כ"א לעשות משפט ולאהוב את הלדק ולכלכת עם לאלקיך בדככי מלותיו בלעגה לא בשבקום כך להתייהר: (ט) **קול ה' לעיר יקרא.** הנה קול ה' קולא להעיר המיושבת היא יכוונים לגיה יקבל לעזוב תכסיה למשובה: **ותושיה יראה שמך.** כ"ל הקול ההוא גת ע"י לים הוכיח הכולה לא שמך ומשבונן דך הוא הבניל המתבונן בשם ה': **שמעו מטה.** וכה יאמר שמעו המעה המוכן להכות כ"ל הביטו גודל הפוטעניות המוכן עליכם ומי הוא המיעד הוא הגל ה' שהיכולת בידו. וכלומר הנה הבניל הוא הקולא הנלמן במלאכיו והפוטענות המיועדת היא גדולה וחזקה והמייעד הוא בעל היכולת והיה ע"כ מהכלוי שמאך יסבלו ויפוזרו

תל ה': (י) **עוד האש.** כ"ל עכ"ז עלו עוד האש יש בבית רשע לוחות הכסף שלאך בגזל ועושק לו אש האזיל לבעליו. וכלומר הלא עכ"ז לא שב ולא האזיל העושק: **ואיפת רזון זעומה.** כ"ל עלא אש עדיין בביתו ליפה כחומה ומסכה להומות בה הבניות המעלה זעם בלבו של הקב"ה: (יא) **האזכה.** כ"ל לאבר היה עלוי לאמר הנה הוכיל וכן הוא בעיניין לא שבנו וכי לאעלה זכות באלאזי בכסא לאבר עמדי ובכיס לאבני המרמה כ"ל איך אוכל להלעדק באמאזני אש עדיין הטון שמור אללי: (יב) **עשיריה.** עשיכי הבניל פיאה: **ולשונם רמיה בפיהם.** לשוטם תדבר רמיה בפיהם כי הלטון היא המדברת בתוך הפה: (יג) **גם אני.** הוסיל וכן עשה לכן גם אני אוכן להפליל לוחך באה שאכה לוחך אכה חזקה ולהשאם לוחך בשבוך אעלאיך:

חַטֹּאותֶיךָ: י אַתָּה תֹאכַל וְלֹא תִשְׂבָּע וְיִשְׁחֲךָ בְּקִרְבֶּךָ וְתַסֵּג
וְלֹא תַפְלִיט וַאֲשֶׁר תְּפַלֵּט לַחֶרֶב אֶתֵּן: יא אַתָּה תִזְרַע וְלֹא
תִקְצֹור אַתָּה תִדְרֹךְ־זַיִת וְלֹא־תָסוּךְ שֶׁמֶן וְתִירֹוש וְלֹא תִשְׁתֶּה־
יָּיִן: יב וַיִּשְׁתַּמֵּר חֻקֹּות עָמְרִי וְכֹל מַעֲשֵׂה בֵית־אַחְאָב וַתֵּלְכוּ
בְּמֹועֲצוֹתָם לְמַעַן תִּתִּי אֹתְךָ לְשַׁמָּה וְיֹשְׁבֶיהָ לִשְׁרֵקָה וְחֶרְפַּת
עַמִּי תִּשָּׂאוּ:

ז א אַלְלַי לִי כִּי הָיִיתִי כְּאָסְפֵי־קַיִץ כְּעֹלְלֹת בָּצִיר אֵין־אֶשְׁכּוֹל

*קטן בז"ק

תרגום

מְרַע וּמְחָא אַצַדְּנָךְ עַל דַּחֲטָתָא: יד אַתְּ תֵּיכוֹל וְלָא תִסְבַּע וְיֵהֵי לָךְ לְמַרַע בְּמָעָךְ וַתְדַבֵּיק וְלָא
תְשֵׁזֵב וְדִי תְשֵׁזֵב לְחַרְבָּא אֶמְסַר: טו אַתְּ תִּזְרַע וְלָא תֶחֱצוֹד אַתְּ תְּבָרֵד זֵיתִין וְלָא תְשׁוּחַ מְשָׁחָה
וְתַעֲצַר עֲנָבִין וְלָא תִשְׁתֵּי חֲמַר: טז וְעַל דִּי נְטַרְתּוּן גְּזֵרַת בֵּית עָמְרִי וַעֲבַדְתּוּן עוֹבָדֵי בֵית אַחְאָב
וְהַלַכְתּוּן בְּנִימוֹסֵהוֹן בְּדִיל לְמִמְסַר יָתְךָ לְצַדוּ וְיָתְבָהָא לְאִשְׁתָּמְמוּ וְחִסּוּדֵי עַמִּי תְקַבְּלוּן:

ז א אָמַר נְבָיָא וַי לִי אֲרֵי הֲוֵיתִי כְּמָסֵף טְבָיָא כְּעִדַּן בַּאֲבַדוּ חֲסַדָיָא מִן אַרְעָא דָּא כְּסִיוּפֵי

רש"י

(יד) **וישחך בקרבך.** המאכל שאוכלים בו מתרפה בתוך המעיים ויגרום לך חולי שחסת חולה וסולך שחוח וכן מפרש לוחו בספרי מניין לף בתוך המעיים ת"ל וישחך בקרבך בפרשת והיה עקב במדרש תמיל עיני ה' אלהיך ולף יומן מרגם כן ויהי לך למרע מחת במעך: **ותסג.** לת תויביכם המוליכים בניך ובמיתך בשבי ולא תפליטו ואם תפליטם סופם לחרב ומשמו של ר' מנחם שמעתי וחסג לחזות השמים ולא תפליטו לת יהיה לך כח לפלוט שכבת זרע ואם תפליטם סופם לחרב לחנם ויש"ח ל' הרמתון: (טז) **וישתמר חקות עמרי.** ידעתי כי לת השמעו מלי כי יחמיר על יהיכם ובניכם כל חוקות עמרי ומחאב: **וחרפת עמי תשאו.** מחס תקבלון החרפה שהעכו"ם מחרפין לת עמי שהעידה בהם תורה על כך (דברים כ"ה) לת יהיה לך לפיפה ולפיפה ואם לימים סומרים:

ז (א) **אללי לי.** הנביא מקונן על עלמו חוו לי שהועמדתי לנביא בעת הזאת שהיו נביי מחס לזיקים בדור: **כאספי קיץ.** נקוד חטף קמ"ץ שהיו לשון פועל כמו יוסב חומר מלא לשון מפעל כמו מסף החסיל (יפעיה ל"ג) כלסיפת קיץ ואם סופי תחיוים שהן רעוה וכן תרגם יונתן כסיופי קייעא: **כעללת בציר.** ת"י כעוללת בתר קטוף: **אין אשכול לאכול.** כתרגומו ליה גבר דביה עובדין טבין:

מצודת דוד

(יד) **ולא תשבע.** כי תהיה המאכל במעיים: **וישחך בקרבך.** ותפגר ל"ל הכוונתך בקבך כי כשתחפץ שבע לם לבנו לבל כשהוא רעב הוא שבל ומוכנע: **ותסג.** לף לם תביא לת החויב המוליכים לם בניך בשבי עכ"ז לל תוכל להציל לומם מידו ומה שבר תציל מידו לשון לחבר כי יגבר יד החויב להכותם נשם לף לם יגבר ידו לקחתם בשבי: (טז) **ולא תקצור.** כי החויב יקללהו לעלמו: **ולא תסוך שמן.** ולל תסוך עם השמן כי הכ"ס יקחהו: **ותירוש.** תדכוך לת ענבי היין: (טז) **וישתמר.** כ"ל עם כל הייעודים הרעים הבה ידעתי שלל השמעו לי ויהיה נשמר על יהכם חקות עמרי וכל מעשה בית לחאב שהיו מלכי ישראל והכשיעו לעבודת עבודת. הפסילים והבה לחם לומדים מהם ושומרים לת החקים והמעשים החלה: **במעצותם.** של עמרי ולחאב שהו: **למען תתי.** כ"ל כיהיה זה קצה שלמן שוסף יסובלים לשמה הכל יהמהו על מוכנך ויובדי העיר יהיו לשמקה כי העכו"ם יבאקו על גוגל המדון: **וחרפת עמי תשאו.** גם לחה תשלו החשבה שקבל עמי הם בני עשכם השבעים להיות גוים מוחם הוחיל ולחזחם בדבריהם:

ז (א) **אללי לי.** הנביא מקונן ואומר חללי לי כי הייתי כי כשזמן לקיבוץ פירות הקיץ כאשר נלקטו כולם ולא נשאר בוד עבדה כ"ל הועמדתי לנביא בזמן שנלקטו לקיבוץ הדור: **כעללת בציר.** כאשר כבר נלקטו לף העוללות של הבציר כשלקט נשמכוגב כ"ל לף הבעוגרים נלקטו: **אין אשכול לאכול.** אין לחי מוכן לאכול של ענבים לאכול כ"ל אין לחי מוכן לחם

מצודת ציון

(יד) **וישחך.** ענין שבלות והכנעה כמו ויכף לחם (משלי ג'): **ותסג.** ענין הסגה וקלות וכן לל יבא כליחות (לעיל ג'): **תפליט.** ענין הכלה כמו כני מלט (בהלוחך ל"ג): (טו) **תדרך.** הדרך לדוך בבגל על הזחים לחולית השמן: **תסוך.** ענין משיחה: **ותירוש.** ענבי היין: (טז) **במעצותם.** מלשון עלה: **לשמה.** ענין שממון: **לשרקה.** הוא קול הבא בלבון השמים והדבק לעשותו בשמוחים דבר משוב שמחב וכן תרגם יונתן כסיופי קייעא והדבק (ירמיה י"ט): **תשאו.** מל' משא ומבל:

ז (א) **אללי.** מלשון יללה וכן לם בעתי מללי לי (לחיה י'): **קיץ.** כ"ל פירות הקיץ: **כעללת.** הם הבוצרים הבוצרים הבלקטים בקוף: **בציר.** כן יקרל בלילם הבוצרים כמו כי תבצור כרמך (דברים כ"ד): **אשכול.** כן יקרל הענף שבוצרים בלויס

לֶאֱכֹל בִּכּוּרָה אִוְּתָה נַפְשִׁי׃ ג אָבַד חָסִיד מִן־הָאָרֶץ וְיָשָׁר
בָּאָדָם אָיִן כֻּלָּם לְדָמִים יֶאֱרֹבוּ אִישׁ אֶת־אָחִיהוּ יָצוּדוּ חֵרֶם׃ ג עַל־
הָרַע כַּפַּיִם לְהֵיטִיב הַשַּׂר שׁוֹאֵל וְהַשֹּׁפֵט בַּשִּׁלּוּם וְהַגָּדוֹל דֹּבֵר
הַוַּת נַפְשׁוֹ הוּא וַיְעַבְּתוּהָ׃ ד טוֹבָם כְּחֵרֶךְ יָשָׁר מִמְּסוּכָה יוֹם
מְצַפֶּיךָ פְּקֻדָּתְךָ בָּאָה עַתָּה תְּהִיֶה מְבוּכָתָם׃ ה אַל־תַּאֲמִינוּ בְרֵעַ
אַל־תִּבְטְחוּ בְּאַלּוּף מִשֹּׁכֶבֶת חֵיקֶךָ שְׁמֹר פְּתָחֵי־פִיךָ׃ ו כִּי־בֵן

ת"א לכל תלמיזו. מגיהה ע"ז: מסכותם חיקך. תעניח י"ל מגיהה ע"ז: כי בן. סוטה מ"ע:

תרגום

בָּעוֹלָא בִּסְרַר קְטוֹף לִית גְּבַר דְּבִיהּ עוֹבְדִין טָבִין לְטָבָא חֲמַדַת נַפְשִׁי׃ ב אֲבַדוּ חַסְדַּיָּא
מִן אַרְעָא וְדַכְשִׁישׁ בְּאֲנָשָׁא לִית כְּלֶהוֹן לְמִשַּׁפַּךְ דָּם נַפְשׁ כָּמָנִין גְּבַר יַת אָחוּהִי מָכְרִין לְגַמְרָא׃
ג מְבָאֲשִׁין בִּידֵיהוֹן וְלָא מוֹטִיבִין שַׁלְטוֹנָא שָׁאֵל וְדַיָּנָא אֲמַר עֲבִיד לִי דְּאֶשְׁלַם לָךְ וַרְבָּא מְמַלֵּל
תַּחֲמוּדֵי נַפְשֵׁיהּ וַי עֲלֵיהוֹן עַל דְּכַלְכְּלוּהָא׃ ד טָבָא דִּבְהוֹן קָשֵׁי לְמִפְּקַן מִן יְדֵיהּ כַּד מִן חֻדָּקָא
וְדַכְשִׁישׁ בְּהוֹן מִסְיוֹגַת כָּנִ בְּיוֹם סִבּוּרָךְ לָטַב עִדָּן סָעֲרַת בִּישְׁתָּךְ מְטַת כְּעַן יְהֵי עֲרַבּוּלֵיהוֹן׃
ה לָא תְהֵמְנוּן בְּרֵחֲיִם וְלָא תְתַרְחֲצוּן בְּקָרִיב מֵאִתַּת קָיֶמָךְ טַר מַלֵּי פּוּמָךְ׃ ו אֲרֵי בְרָא מְנַבֵּל

רש"י

בכורה. תאינה טובה המתבשלת בעצמה כתרגומו לעניות חמדת נפשי: **(ב) וישר באדם אין.** לפי שר בעני לפי אין: **יצודו חרם.** שלומו במרמס ובמלתא: **(ג) על הרע כפים להיטיב.** על שכר הרעה כפיהם לחפץ מקויס שיטיב לכם: **השר שואל.** שומד: **והשופט.** הלז הדיין גם הוא בשילום לומר לשופט חבירו כשהוא גזלן ומחויב בדין שלם לי גמולי שזה ואני אזכה לומך בדין לחבר: **והגדול דובר הות נפשו.** המלך או הנשיא לומר בדין רצון נפשו: **הות נפשו.** דבר הסוה לרצונו ולנפשו. כמו אין נפשו של העם הזה (ירמיה ט"ו) וכן ס"י החמודי נפשיהם: **ויעבתוה.** עשאוה קליעה של חטה בין שלחן כעבותות העגלה חטאה שהעבות מעולם היא כך מלאתי בתרגום ירוסלתי עבדוהו כקלועה לחוזין: **(ד) טובם כחדק.** עצה לשון קשה למיפק מן ידי כל מן הדק' קשה לנתח מיד כמו הקויס הנכבכין בלמר: **ישר ממסוכה.** יפר שבהם רע ממסוכה קויס: **ממסוכה.** כמי סבר מסוכתו (ישעיה ה'): **יום מצפיך.** יום שחתה מצפה בו לעונשה חבית פקולתך: **מבוכתם.** ערבוביתן כמו נבוכים הם (שמות י"ד) מהומתם: **(ה) אל תאמינו ברע.** כשמעתו ורבותיו פירשו כלפי מעלה של מחעתו ואמרו הקב"ה מוסיפין והוא יתחול לנו: **משכבת חיקך.** משמך היא תעיד בך: **פתחי פיך.** לברי פיך פתיחות פיך:

מצודת ציון

בו כמו ומשכול ענבים (במדבר י"ג): **בכורה.** כן יקרא פרי שנמהר בשלו כמו בכורה בתאנה בלשון יוסף ע'): **אותה.** על' תאוה ומשק: (ב) **יארבו.** על' לוכד: **יצודו.** על' לנייד: **חרם.** כמו בחכם והוא הכסף וכן משמע מהפיס (יחזקאל כ"ו): (ג) **להיטיב.** ענין מוסק כמו היטיבו מכה לך (יונה ד'): **הות.** ענין שבהון נפש וכן הוא נלפניו בן בכיל (משלי י"ע): **ויעבתוה.** כ"ל יחזקו כחבל עב: (ד) **כחדק.** הוא מין קוץ כמו מסוכתה חדק (שם ע"ו): **מסוכה.** הוא הנדר ועשה הוא בתמ"ך וכן ויסך עלוה בעדו (לויק ג'): **מצפיך.** ענין מוחלת ומקוה כמו לעכך לך ולנצה (תהלים ה'): **פקדתך.** ענין זכרון: **מבוכתם.** ענין נלבול הדעת כמו נבוכים הם בחכן (שמות י"ד): (ה) **באלוף.** ענין שרה כמו לנוסי לחוש (שם ע"ו): **פתחי פיך.** על השפתים יאמר בדבר שחלה:

מצודת דוד

לדיק נאמר: **בכורה.** נפשי משתוה תאנה בכורה שמתבשלה בעתה העומה למאכל וכלומר הנה נפשי חומה ואין לה והוא כפל ענין שמ"ם: (ב) **אבד חסיד.** עתה יפנים המשל וילמר הנה לפד מקוים מן הארץ ואין איש ישר בין בני אדם: **לדמים יארבו.** מתכוונים לשפוך דם: **יצודו חרם.** יגוד זה אומו בשפתו: (ג) **על הרע כפים להיטיב.** כ"ל יעמו בעשם על הרע יחזקו לאם בשביל להיעיבו ולחזקו: **השר שואל.** כ"ל בזה יחזקו לאם הרע כי השר שואל השוחד בשה מלא למען יעשה המשפט: **והשפט בשלום.** כ"ל לין כוונת השופע לגולות הדין למחו אלא כל כוונתו בעצוב השלום שבכו: **והגדול.** לשר הוא גידו לכוף על קיום המשפט: **דבר הות נפשו הוא.** עוד הוא מבזה ומנדר שבעון נפש של זה שהעה לה משפטו לחייבו שלא כדין: **ויעבתוה.** השר והשופע והגדול ממחקים לה הרע בשביל עב: (ד) **טובם.** העוד שבהם הוא כעון מכלית ויכר שבהם הוא קשה מן המסוכה הוא נדר העשוי ע"ש כוד מן הקויס: **יום מצפיך.** לכן יום שחתה מלפה בו לעונשה בלה שכעון עוונותיך בקבלה הגמול והנה עתה בזמן קרוב תהיה מבוכתם ובלבול דעתם לבל ידעו מה לעשות: (ה) **אל תאמינו ברע.** הנה בזמן הזה של המיניו לית בעצתו ולא בעצתו בשבעתה שר עם כי מעולם לכך השר הוא לקיים הבעתתו שהיה עתה לא מבעתו בו: **משכבת חיקך.** משכבך השוכבת בחיקך שמור פתחי פיך לבל מדבר דבר שלוי להפקיר כי גם היא תגלה מלפוך: (ו) **כי בן מנבל אב.** פלוני

מְנַבֵּל אָב בַּת קָמָה בְאִמָּהּ כַּלָּה בַּחֲמֹתָהּ אֹיְבֵי אִישׁ אַנְשֵׁי בֵיתוֹ׃
ז וַאֲנִי בַּיהוָה אֲצַפֶּה אוֹחִילָה לֵאלֹהֵי יִשְׁעִי יִשְׁמָעֵנִי אֱלֹהָי׃ ח אַל־
תִּשְׂמְחִי אֹיַבְתִּי לִי כִּי נָפַלְתִּי קָמְתִּי כִּי־אֵשֵׁב בַּחֹשֶׁךְ יְהוָה אוֹר
לִי׃ ט זַעַף יְהוָה אֶשָּׂא כִּי חָטָאתִי לוֹ עַד אֲשֶׁר יָרִיב רִיבִי וְעָשָׂה
מִשְׁפָּטִי יוֹצִיאֵנִי לָאוֹר אֶרְאֶה בְּצִדְקָתוֹ׃ י וְתֵרֶא אֹיַבְתִּי וּתְכַסֶּהָ
בוּשָׁה הָאֹמֶרֶת אַלַי אַיֵּה יְהוָה אֱלֹהָיִךְ עֵינַי תִּרְאֶינָה בָּהּ עַתָּה
תִּהְיֶה לְמִרְמָס כְּטִיט חוּצוֹת׃ יא יוֹם לִבְנוֹת גְּדֵרֵךְ יוֹם הַהוּא
יִרְחַק־חֹק׃ יב יוֹם הוּא וְעַדַיִךְ יָבוֹא לְמִנִּי אַשּׁוּר וְעָרֵי מָצוֹר וּלְמִנִּי
מָצוֹר וְעַד־נָהָר וָיָם מִיָּם וְהַר הָהָר׃ יג וְהָיְתָה הָאָרֶץ לְשַׁמָּה עַל־

ת"א ולמי נכ'. סנהדרין ל':

תרגום

*הנ' בדגש

אֲבָא בְּרַתָּא מְנַצְּיָא עִם אִמָּהּ כַּלְתָּא בְּחֲמָתָהּ סָנְאוֹהִי דְּגַבְרָא אֲנָשֵׁי בֵיתֵיהּ׃ ז וַאֲנָא
בְּמֵימְרָא דַּיְיָ אֲבַוֵּעַ אֲדַוֵּיק לֶאֱלָהָא עָבֵיד פּוּרְקָנִי יְקַבֵּל צְלוֹתִי אֱלָהִי׃ ח לָא תְחַדְּוִן בְּעַיל
דְּבָבוּתִי לִי דְּנְפַלִית אֲקוּם אֲרֵי יָתִיבִית בְּדֵבְקְבְלָא יְיָ יְנַהֵר עֲלַי׃ ט אֲמֵרַת יְרוּשְׁלֵם לָטָשׁ מִן קֳדָם יְיָ
קַבֵּילִית אֲרֵי חֲבֵית קֳדָמוֹהִי עַד דְּדִין דִּינִי וְיֵתְפְּרַע עֽוֹלְבָּנִי יַפְקֵנִי לִנְהוֹר אֶחֱזֵי בְּזִכְוּתֵיהּ׃ י וְתֶחֱזֵי
בְּעַיל דְּבָבוּתִי וְתִתְחַפֵּיהּ בַּהֲתָא דַּהֲוָת אָמְרָה לִי אֵן דְּאִתְפַּרְקָאָא בְּמֵימְרָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ עֵינַי
יְחֶזְיָן בְּמַפֵּלְתְּהוֹן כְּעַן תְּהֵי לְדִישׁ כְּטִין שׁוּקָן׃ יא בְּעִדָּנָא הַהוּא יִתְבְּנֵן בְּנַיְתָא דְּיִשְׂרָאֵל
בְּעִדָּנָא הַהִיא יִתְכַּשְׁלָן גְּזֵרַת עַמְמַיָּא׃ יב בְּעִדָּנָא הַהִיא יִתְכַּנְּשׁוּן גָּלָוָתָא דְּמָן אַתּוּר וְכַרְיֵי תוֹקְפָא
וְדָמָן חוּרְמִינִי רַבְּתָא וְכַרְיֵי צְרָא וְעַד פְּרָת וְיַמָּא מַעֲרָבָאָה וְטוּרֵי טוּרָא׃ יג וּתְהֵי אַרְעָא

רש"י

(ז) ואני בה' אצפה. כנסית לומר כך: (ח) אל תשמחי אויבתי. בבל ופרס כתיבנא: (יא) יום לבנות גדרך. מוסב על האומרים לי ועוד היה אומרים לי יום לבנות גדרך שהם מלעגים לו מומו סיום. ירחק חק. זמנו ירחיק ולא יבא לעולם: (יב) יום הוא ועדיך יבוא. כנסית לומר מומו סיום שהם מלעיגים עליו לאמר בטל וכלך לו יום ספוק שמור ונצור ולא בטל עדיך יבא האויב להחריבך: למני אשור. לאסר הוא סיום רשם למרעמו: וערי מצור. כלומר ועד ערי מצור וי"ת כן תורגמי רבנסא: וים מים. ומיופיים על ים שהחרון לאסר הוא במערב: והר ההר. כמו ויופי הסר ויומטן לא כן תרגם: יום לבנות גדרך. כנסיה מבשר ליסראל שים יום כמום ומוכן לבנות גדרות תרבותיכן: יום ההוא ירחק. ויבטל מעליכם: חק. גזירת העכו"ם: יום הוא ועדיך יבוא. בעולם הסיה יתכנסון גלוותם ליסראל דמן לאתור וכו': (יג) והיתה הארץ. לארץ העכו"ם:

מצודת דוד

מנוץ כ"כ כי הבן מדבר בשביו בבלה בגנות ובבת קמה באמה לאכפה ובנדפה וכן כלה קמה בחמותה: אויבי איש אנשי ביתו. לפ שלכי ביתו הוא לו לאויבים: (ז) ואני בה' אצפה. כ"ל לבל עכ"ז אלגה בשבעתם ה' ואקוה לאלהי ישעי לאשר ישמעני אלהי בקולי אליו לאמור אלמלי: (ח) אל תשמחי. לכן אל תשמחי אויבתי עלי לאמור אלמ אומיף לקום כי פעמים רבות בשלתי וזאת"ן קומתי וכן עתה בגלות הזה עם כי אשב בחושך ה' יאיר לי: (ט) זעף ה' אשא. כן עתה אני סובל זעף ה' כי חטאתי לו וכן לאמור עד אשר יריב ריבי כי מעלתי לו וכן לאמור עד אשר יכלים לריב עמדי הריב הלחוץ לי נגמול בחטא ויכלה לעשות בי משפט הלחוץ לי ולא"ז יוציאני לאור ואלגה בצדקתו שיעשה לי ולא לעולם יכיה: (י) ותרא. ולאשר אלגה אויבתי בחבריה הלדקה הנעשה לי תהיה מכוסה בבושה לאשר אומרה אלי בזמן הגלות איה ה'. מה שתפלה לאלות מן הנקם כי אז תהי' למרמס הגיל כטיט המולך בחוצות: (יא) יום לבנות. כ"ל יבוא יום לבנות גדרי הלבוסיך ובזה הזמן יסתק ממך חוק הנב"ם אשר הגילו עליך אלו חוק הנם והשעבוד: (יא) יום הוא. כ"ל אז יאיר לך הזמן לאור היום: ועדיך יבוא. כל לומה מהלומות יבוא עליך יהולשים להיות קניס למשמעתך: למני אשור. מן לאור ולא מעני המגלר שבא כי לא יחמזקו במשבע המגלר: ולמני מצור. מן ערי המגלר: ועד נהר. הוא נהר פרת העומד בגבול ל"י וכן והגלה הוא לכן בעמים: וים. הגלה ועד משלש בשמים. כלומר לאמר ועד ים מים כ"ל מקלה המערב ועד יס המערבי שהוא בגבול ל"י: והר ההר. כ"ל מקלה העולם ועד הר הסר שעומד בגבול ל"י כמ"ש בסלו לכם הר הסר (במדבר ל"ד): (יג) והיתה הארץ. לכן העכו"ם שהשבד עליהם יושב גם

יִשְׁבֵיהָ מִפְּרִי מַעֲלִלֵיהֶם: יד רְעֵה עַמְּךָ בְשִׁבְטֶךָ צֹאן נַחֲלָתֶךָ
שֹׁכְנִי לְבָדָד יַעַר בְּתוֹךְ כַּרְמֶל יִרְעוּ בָשָׁן וְגִלְעָד כִּימֵי עוֹלָם:
טו כִּימֵי צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אַרְאֶנּוּ נִפְלָאוֹת: טז יִרְאוּ גוֹיִם
וְיֵבֹשׁוּ מִכֹּל גְּבוּרָתָם יָשִׂימוּ יָד עַל־פֶּה אָזְנֵיהֶם תֶּחֱרָשְׁנָה:
יז יְלַחֲכוּ עָפָר כַּנָּחָשׁ כְּזוֹחֲלֵי אֶרֶץ יִרְגְּזוּ מִמִּסְגְּרֹתֵיהֶם אֶל־יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ יִפְחֲדוּ וְיִרְאוּ מִמֶּךָּ: יח מִי־אֵל כָּמוֹךָ נֹשֵׂא עָוֹן וְעֹבֵר עַל־
פֶּשַׁע לִשְׁאֵרִית נַחֲלָתוֹ לֹא־הֶחֱזִיק לָעַד אַפּוֹ כִּי־חָפֵץ חֶסֶד הוּא:
יט יָשׁוּב יְרַחֲמֵנוּ יִכְבֹּשׁ עֲוֹנֹתֵינוּ וְתַשְׁלִיךְ בִּמְצֻלוֹת יָם כָּל־

*קטן בז"ק

ת"א יכעו נפן. פקחים ס"ח:

תרגום

לְצַדִּי עַל יָתְבָא מִפְּרִי עוֹבָדֵיהוֹן: יד פַּרְנֵס עַמָּךְ בְּמֵימְרָךְ עַמָּא דְאַחְסַנְתָּךְ בְּעַלְמָא דְהוּא
עַתִּיד לְאִתְחַדָּתָא יִשְׂרָאֵל בְּלַהֲדֵיהוֹן דַּהֲווֹ אָדְנִין בְּחוּרְשָׁא יִתְיַתְּבוּן בְּכַרְמְלָא וְיִתְפַּרְנְסוּן בְּאַרְעָא
מַתְנָן וְגִלְעָד כְּיוֹמֵי עָלְמִין: טו כְּיוֹמֵי מִפַּקְהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם אַחֲזִנּוּן פְּרִישָׁן: טז יֶחֱזוֹן עַמְמַיָּא
וְיֶבְהָתוּן מִכָּל גְּבוּרְתְּהוֹן יְשַׁוּוּן יְדֵיהוֹן עַל פּוּמְהוֹן וְאוּדְנֵיהוֹן יִתְחַרְשָׁן: יז יְשַׁתְּטָחוּן עַל אַפֵּיהוֹן עַל
אַרְעָא כְּחֲוֵא כְּזָחֲלֵי עַפְרָא יְזוּעוּן מִבַּרְגַּיְתֵיהוֹן מִן קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא יִתְבְּרוּן וְיִדְחֲלוּן מִן קֳדָמָךְ:
יח לֵית בַּר מִנָּךְ אַתְּ הוּא אֱלָהָא שָׁבֵק לַעֲוָן וּמַעֲבַר עַל חוֹבָן לְשָׁאְרָא דַּאֲחַסַנְתֵּיהּ לָא מְרַיִךְ
לְעָלְמִין רְעוּתֵהּ אֲרֵי רָעֵי לְאִיטָבָא הוּא: יט יְהוֹב מֵימְרֵיהּ לְרַחֲמָא עֲלָנָא וְיִכְבּוֹשׁ עַל חוֹבָנָא

רש"י

(יד) שכני לבדד. סיפא סוכן בעמ בדד: יער בתוך כרמל. ת"י דהוו מדין בהורמת יתיסבון בכרמלא תוכן סיהו סוממיס ביערות יסכנו לבדד בתוך כרמל שהוא מקום מיוסב ויש לפרש שכני לבדד. ביערים לא ירדנו מחיות הסדה בכתוך כרמל: (יז) כזוחלי ארץ. סס מחיס הזוחלים על גחונס ומהגס בעפר מהרץ: ירגזו ממסגרתיהם. יחרדו מרוב דוחק לישוריסס ומסגר כלאס:

מצודת ציון

(יד) רעה. ענין הנהגה: שכני. הי"ד יחידי: לבדד. יחידי כמו לבדך לנפשך מושיבני (תהלים ד'): כרמל. כן יקרא מקום שהוא נכלמים: (טז) תחרשנה. מלשון חרש שתיו שומע: (יז) ילחכו. ענין לקיקה בלשון כמו ועבד כגליך ילחכו (ישעיה מ"ע): כזוחלי. ענין גניבה והזלה בארץ ודומ"ל כל היתיש מתהניס בזוחלין (שבת ק"כ) ויקרא הנחש כן מבני אדם לענין זו כנגיס והלוכו בלילה בזוחל ונגר וכן עם חמת זוחלי עפר (דברים ל"ב): ירגזו. ענין חרדה: ממסגרתיהם. מל' סגירה: (יח) נשא. ענין מחילה כמו נשאת עון עמך (תהלים פ"ה): החזיק. ענין לתיחה: (יט) יכבוש. ענין הכיסה בתוקף כמו ויכבשה לעבדים (ירמיה ל"ד): במצולות. ענין עומק כמו ותת כודדיהם במלוכת (נחמיה ע'):

מצודת דוד

(יד) רעה. חזר הנבואה אל משה ואמר אליו רעה עמך בשבטך: נחלתך. הם ישראל: שכני לבדד. הוא מנוחת ארץ ישראל: יער בתוך כרמל. הוא הר הכרמל: בשן וגלעד. הם שני הרים גבוהים ומשובחים למרעה: (טו) כימי צאתך וגו'. כמו שעשה להם בראשונה כן יעשה להם באחרונה: (טז) יראו גוים. כשיראו מעשיך עמנו יתביישו מכל גבורתם: ישימו יד וגו'. כשיראו שאין יכולת בידם לעמוד נגדנו ישימו יד על פיהם לשתוק: (יז) ילחכו עפר כנחש. כמו שהנחש אוכל עפר ואינו יכול לשוב לאחוריו כן הם יכלמו ולא יוכלו לשוב לאחוריהם: ממסגרותיהם. מן המקומות שנסגרו שם: אל ה' ונו'. כשיראו ממך ויכלמו יבואו אל ה' ויפחדו ממנו: (יח) מי אל כמוך. הנביא מתחיל לשבח את ה' על שהוא מוחל עון לשארית נחלתו: לא החזיק לעד. כי לא יכעוס עליהם לעולם: כי חפץ חסד הוא. שרוצה להיטיב עמהם: (יט) ישוב ירחמנו. כשיחזרו בתשובה יחזור ויתן להם רחמים: יכבוש. כשיכבוש את יצרם הרע: ותשליך וגו'. כשיתן לב שלא יחזרו עוד לחטא:

חַטֹּאתָם: כ תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב חֶסֶד לְאַבְרָהָם אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתֵינוּ מִימֵי קֶדֶם:

תרגום

בְּרַחֲמֵיהּ וְרַמֵּי לְעַמְמָנֵי יַמָּא כָּל חֲטָאֵי יִשְׂרָאֵל: כ תִּתְיְהַב קוּשְׁטֵיהּ דְּיַעֲקֹב לְבֵנוֹהִי כְּמָא דְּקַיֵּמְתָּא לֵיהּ בְּבֵית אַל טָבוּת אַבְרָהָם לְזַרְעֵיהּ בַּתְרוֹהִי כְּמָאֲמַרְתָּא לֵיהּ בֵּין בְּתְרֵיָא תְּהֵכַּר לָנָא עֲקֵדַת יִצְחָק דְּאִתְעֲקַד עַל גַּבֵּי מַדְבְּחָא קֳדָמָךְ תַּעְבִּיד עִמָּנָא טָבוּן דְּקַיֵּמְתָּא לַאֲבָהָתָנָא מִיוֹמֵי קֶדֶם:

רש"י

(כ) תתן אמת ליעקב. ס"י המיסיב קופטוים ליעקב כמו שקיימת ליס בבית אל טבות לאברהם לזרעיס כאמרוי כמו שקיימת ליס בין בתריס תזכר לנו עקידת יצחק תתן לנו כאמת חסד שבשת לאברהם **חסד לאברהם.** שכר חסד שעשה לנו כנרך חסר שבשת ליעקב כי לא לעזוך (נרחשים כ"ח): **חסד לאברהם.** שכר חסד לאברהם חסר מה לבניו לעמוד דרך ה' לעשות צדקה ומשפט (בס י"ח) ולכך לא נאמר ואת חסד שהאת שהאת לנו אלא שבשת יעקב היא שהיה שלוש גמול חסדו של אברהם: **אשר נשבעת.** בעקידתו של יצחק בי נשבעתי נאס ה' כי יען אשר עשית וגו' (בס כ"ב):

מצודת דוד

יעבו לעומת עליהם כמלו **שלוחים** נעוקר היה **שלוחים** נלחים: **(כ) תתן וגו'.** כ"ל **האמת** לנו **כנרך** חסר **הבטחת** ליעקב כמ"ש **שלוחים** יעם וקמה וגו' (בלחשים כ"ח): **חסד לאברהם.** כ"ל היא **שהיה** שלוש גמול **חסדו** של **אברהם** וכאשר **נשבעת** לאבותינו **מימי** קדם **נעקידתו** של יצחק כמ"ש בי נשבעתי וגו' ויען זנעך אלם שער אויביו (בס כ"ב):

א א **מַשָּׂא** נִינְוֵה סֵפֶר חֲזוֹן נַחוּם הָאֶלְקֹשִׁי: ב אֵל קַנּוֹא וְנוֹקֵם
יְהוָה נוֹקֵם יְהוָה וּבַעַל חֵמָה נוֹקֵם יְהוָה לְצָרָיו וְנוֹטֵר
הוּא לְאוֹיְבָיו: ג יְהוָה אֶרֶךְ אַפַּיִם וּגְדוֹל־כֹּחַ וְנַקֵּה לֹא יְנַקֶּה יְהוָה
בְּסוּפָה וּבִשְׂעָרָה דַּרְכּוֹ וְעָנָן אֲבַק רַגְלָיו: ד גּוֹעֵר בַּיָּם וַיַּבְּשֵׁהוּ
וְכָל־הַנְּהָרוֹת הֶחֱרִיב אָמְלַל בָּשָׁן וְכַרְמֶל וּפֶרַח לְבָנוֹן אָמְלָל:

יתיר ו'

ת"א מוקס ה'. עכ"וס ל': ועכן. כוליו ל"ג: גוטר. מגיבה י"ב: ופכס. יומא כ"ט ול"ב:

תרגום

א א **מְטַל** דָּם דְּלִטוּ לְאַשְׁקָאָה יָת נִינְוֵה מַלְכְּדָמִין אִתְנַבִּי עֲלָהּ יְנָה בַּר אֲמִתַּי נְבִיָא דְמֵמְרַת
סִפְרָא וְתָבַת מֵחוֹבָהָא וְכִדוּ דְאוֹסִיפַת לְמֶהֱוֵי תָּב וְאִתְנַבִּי עֲלָהּ נַחוּם מִבֵּית קוּשְׁי
כְּמָא דִכְתִיב בְּסִפְרָא הָדֵין: ב אֱלָהָא דַּיָן וּפוּרְעָן יְיָ מִתְפָּרַע יְיָ וּמָרֵי חֵילָא מְדַמּוֹתֵי עֲתִיד
יְיָ לְאִתְפָּרָעָא מִסַּנְאֵי עַמֵּיהּ וּבָרֵג חֲסִין מִבַּעֲלֵי דָבָבוֹתֵי: ג יְיָ מַרְחִיק רָגֵז וּמָרֵי חֵילָא מְדַמּוֹתֵי עֲתִיד
יְיָ לְאִתְפָּרָעָא וּסְלָח לְדָתְיָבִין לְאוֹרָיְתָא וְלָדְלָא תָיְבִין לָא מְזַכֵּי יְיָ בְּעַלְעוֹלָא וּבְרוּחַ סַעֲרָא וַעֲנָן
אֲמָטְהָא כַּבָּשׁ מְדַמּוֹתֵי: ד דְּגָזַף בְּיַמָּא וּמְיַבֵּשׁ לֵיהּ וְכָל נַהֲרָוָתָא מַחֲרִיב צְדֵי מַתְנָן וְכַרְמְלָא וְאִילָנֵי

רש"י

א (א) **משא נינוה.** מעל כם לוט להסקלם יח נימוס: **ספר חזון נחום.** חזון נקוד קמץ לפי שמימו דבוק
ומימו דומה להזון יפעיס שהוא נקוד חטף פתח וכן פירושו ספר חזון כגר ככתב עליה והיה נכוחה יוכח
בן ממתי ועתה חזר ומכבה עליה נחום המלקושי לה המשא הזה מלקוח היה שם עירו וכן ה"י מלקדמין מחנבי
עלה יוכה בר ממתי ומבא מחובתה וכדו לחוסיפה למהטי תב ומחנבי עלה נחום למבית מלקוח: (**האלקושי.**
עיר הסיה היה במדינת בתליימ"ס והיה ממדינת ארץ ישראל הע"פ שהיה בחוך לארץ ומעד היה שם עפרה
דלסבעה וכספה ומלחה קרוב לה משום שיה המלח הקרוב לארץ ישראל הולך שם מתחת לארץ ומתויגה זו לין
ממליכין מלך בן מלך ושם מזרע יהודה סוד מפרים): (**ב**) **אל קנוא ונוקם ה'.** על זרעו של סנחריב מתבבה
נחום ובימי מנשה כתו שמניתו בספר עולם: **אל קנוא ונוקם ה'.** מאז שנפרע ליחזקיהו וגם עליון
עשה נוקם הוא ובעל חימה ועתיד הוא להיות: **נקם ה' לצריו.** שהחריבו את הלשם והגלו את עמו: **ונוטר.**
ומפן הוא את ליבבו לתויבו ור' שמעון אומר ג' נקמות הללו בנגד שלשה גליות שגלה סנחריב את יחראל
כתו שמניתו בספר עולם: (**ג**) **ה' ארך אפים וגדל כח.** גדל כח הוא והיכולת בידו להנקם ואפר לו מיסר
נקמתו לפי שארך לפיס הוא ומכל מקום נקה לא ינקה: **ה' בסופה ובשערה דרכו.** שם שלוחיו לשפרע
מתויבין שנאמר בחנרים ברוח קדים עזה (שמות י"ד) ובדור המבול מנשמת אלוה יאבדו (איוב ד') בצור נאמר
רוח קדים שברך (יחזקאל כ"ו): **וענן אבק רגליו.** גם הוא דרך נקמתו ויפקף ה' על מחנה מנרים בעמוד
אש וענן (שמות י"ד) היה ענן יכסנה (יחזקאל ל'): (**ד**) **גוער בים.** כמשמעו ולוגמת הוא כלפי שעב"ם שנמשלו
למים כענין שנאמר לחומים כשפון מים כבירים יפחון (ישעיה י"ז): **וכל הנהרות החריב.** כתן מיבא שעתיד
הקב"ה להמליך את נבוכ נאצר בימי יחויקים ויתן את לשור ואת כל הארלום לחרב: **אמלל בשן וכרמל.**
מוסבות העובים: **ופרח לבנון אמלל.** חכמי יחראל פירשו כלפי מיני מגדי שנטע שלמה בב"המק שהיו של

מצודת ציון

א (א) **האלקשי.** שם עיר שלקוח: (ב) **קנוא.** ענין כעס כמו
שם קנאוני בלא לל (דברים ל"ב): **ונוטר.** ענין שמירה לשבה
כמו לא תקום ולא תטור (ויקרא י"ט): (ג) **בסופה.** כן יקרא
רוח סחזק: **ובשערה.** כמו בשעבה בשע"ך וגם הוא רוח
חזק: **אבק.** עפר דק: (ד) **גוער.** ענין לעקה וגיפה: **החריב.**
ענין יובש כמו וכבו המים (בראשית ח'): **אמלל.** ענין כריתה
כמו כי לממלל לחי (ישעיה ו'): **לבנון.** שם יער:

מצודת דוד

א (א) **משא נינוה.** הנבואה הזאת נאמרה על נינוה היא שהם
מולכים לאחור: **ספר** וגו'. זהו שבר הנבואה של נחום האלקושי
הוא היה ממחבאת על נינוה: (ב) **אל קנוא** וגו'. ה' הוא אל
זועם ונוקם וכעל עוד ואומר נוקם ה' וגו': **נוקם ה' לצריו.**
כ"ל רק לצריו הוא נוקם ונוטר לשיב לאויביו שם העכ"וס שהם
לא כן ליחראל עמו: (ג) **ה' ארך אפים.** כ"ל הן אמת שה'
מאריך לף ולינו ממהר לפרוע נמול הרשע עם כי הוא גדל כח
ויודע להפרע בכל זמן: **ונקה לא ינקה.** לבל הוא לינו מנקה
לוחר על הרשע מכל וכל: **בסופה ובשערה דרכו.** כלומר הוא נכוח בסופה וקשה כ"ל כשבא לעשות השערה
ופשרה להביאם ולכלותם משר: **וענן אבק רגליו.** כ"ל הנזיכות הבאות מקבצו על העכ"וס הם לו למוסך ומפלה כענן והמשילם לאבק
כשעל מפשם הרגלים: (ד) **גוער בים** וגו'. הוא משל על כריחת המלכים והשרים: **אמלל בשן והכרמל.**
והוא משל על לבנון בשלי העושר: **ופרח** וגו'. כ"ל יכלה הנלשמם:

ה הָרִים רָעֲשׁוּ מִמֶּנּוּ וְהַגְּבָעוֹת הִתְמוֹגָגוּ וַתִּשָּׂא הָאָרֶץ מִפָּנָיו וְתֵבֵל
וְכָל־יוֹשְׁבֵי בָהּ: ו לִפְנֵי זַעְמוֹ מִי יַעֲמוֹד וּמִי יָקוּם בְּחֲרוֹן אַפּוֹ
חֲמָתוֹ נִתְּכָה כָאֵשׁ וְהַצֻּרִים נִתְּצוּ מִמֶּנּוּ: ז טוֹב יְהוָה לְמָעוֹז בְּיוֹם
צָרָה וְיֹדֵעַ חֹסֵי בּוֹ: ח וּבְשִׁטֶּף עֹבֵר כָּלָה הוּא יַעֲשֶׂה מְקוֹמָהּ וְאוֹיְבָיו
יְרַדֵּף־חֹשֶׁךְ: ט מַה־תְּחַשְּׁבוּן אֶל־יְהוָה כָּלָה הוּא עֹשֶׂה לֹא־תָקוּם
פַּעֲמַיִם צָרָה: י כִּי עַד־סִירִים סְבֻכִים וּכְסָבְאָם סְבוּאִים אֻכְּלוּ

*נ"א חוסי

ת"א לפני. עכו"ס י"ד: לא. נכסות כ"ע:

תרגום

לְבָנָן נָתַרוּ: ה טוּרַיָּא זָעוּ מִן קֳדָמוֹהִי וְרָמְתָא אִתְפַּרְקָא וַהֲרוֹבַת אַרְעָא מִן קֳדָמוֹהִי וְתֵבֵל וְכָל
דַּיָּתְבִין בָּהּ: ו בַּד אִתְגְּלִי בְּרַחֲמָתָא לְמַהֲוֵי אוֹרַיְתָא בֵּן זָע עָלְמָא מִן קֳדָמוֹהִי בְּכֵן
כַּד אִתְגְּלִי בְּרָגַז לְאִתְפָּרָעָא מִסָּאנֵי עַמֵּיהּ קֳדָם פּוּרְעָנוּתֵיהּ מַן יְקוּם וּמַן יְסוֹבַר בְּאַבְאָשׁוּת רוּגְזֵיהּ
רוּגְזֵהּ כְּאֶשְׁתָּא מַמְסֵי וְטַעֲרָיָא אִתְפַּרְקָן מִן קֳדָמוֹהִי: ז טָב יְיָ לְיִשְׂרָאֵל לְאִסְתַּמְכָא עֲלוֹהִי
בְּעִדָּן עָקָא וּגְלֵי קֳדָמוֹהִי דְּרָחִיצִין עַל מֵימְרֵיהּ: ח וּבְרָגַז חֲסִין וּבְחֵמָא תַּסִּיפָא גְּמִירָא יַעֲבִיד עִם
עַמְמַיָּא דְּקָמוּ וְאַחֲרִיבוּ יַת בֵּית מַקְדְּשָׁא דַּיָּי וּבַעֲלֵי דָּבְבוּתְהוֹן מְסַר לְגַהֲנֹם: ט עַמְמַיָּא דַּבְּווּ יַת יִשְׂרָאֵל
מָא אִתּוֹן חָשְׁבִין קֳדָם יְיָ גְּמִירָא הוּא עֲתִיד לְמֶעְבַּד עִמְּכוֹן לָא תִתְקַיְּמוּן בְּבֵית יִשְׂרָאֵל
תַּרְתֵּין זִמְנִין רַוַח בָּתַר עָקָא: י אֲרֵי שְׁלַטְנֵי עַמְמַיָּא דַּבְּווּ יַת בֵּית יִשְׂרָאֵל וּכְמָא דְּטָעַן בְּחַמְרָא כֵּן

רש"י

זעם וכיון שנכנסו גויס לתיכל יבשו: (ה) הרים רעשו ממנו. מלכיס הסרי' (מעכ"וס) יפחדו מגזירתו: ותשא
הארץ. משלח עפן: (ו) נתכה. הגיע לארץ כמו ומטר לא נתך ארלה (שמות ט'): נתצו ממנו. מלוימתו:
(ז) טוב ה' למעוז. ולף בשעה שהוא נפרע מחויניו לא זו רחמיו מלטעויב לירחיו ולא כמדה בשר ודם
שכשהוא עסוק בזו לינו פנוי לזו כעניו שנאמר ה' יום מלחמה ה' שמו (שם ט"ו) כמו שהוא במכילתין:
ויודע. לא לרכי חוסי בו: (ח) ובשטף עבר. ובחמה סוטפת: כלה יעשה מקומה. של ארץ ומוסב זה על
ושטף הארץ מפניו כמו שתמור למעלה: (ט) כלה הוא עשה. לניוסה ומלכי תמור לא יסנה להם עוד פעם
תחרת: (י) כי עד סירים סבכים. כלומר פתאום תבא עליהם מכתה ולא ירהו מכבודה מעט מעט כי בעוד
שהסוירים והקוליס נסבכים בשרשים נחזקה: וכסבאם סבואים. ובעודם במשתיהן ובשתיהן ויום סוהרין כי עד
סירים. לשון הסרה: אכלו כקש יבש מלא. תשר נחתלה ונגמר בשולו ויבש:

מצודת דוד

(ה) הרים רעשו. משמרו יבעטו הכרים וימקו הגבעות וגם
סוף משל על המלכים והשרים וכשל הדבר גמ"ש: ותשא הארץ
מפניו. המלך שקוף מפני חמתו והוא משל על גודל הכעדה
ולכליון: ותבל. הוא המלך מן המיושבת מבני חדם:
(ו) מי יעמוד. מי יוכל להתקייס לפני זעמו: ומי יקום ונו'.
כשל הדבר גמ"ש: נתכה כאש. היה נשפכה לכלוס ולשבר כמו
שהולך ושוסף: והצרים. הסלעים הסלע ונכתתו ממנו כ"ל בעלי
הכח ימלטו וילפדו: (ז) טוב ה' למעוז ונו'. כ"ל אף ביום לרה
כשהוא עוסק בהנלח המשפע עכ"ז הוא עוד לו להיות למעוז
ולמחסה ומתן לב לדעת לם המוכים בו להזמין להם הלילה ועזר
לא כמלך ב"ח שאין מי יעמוד לפניו בעת זעמו ולא יפן לו לב להיפיד עם מי: (ח) ובשטף עבר. הנה בשטף מים כניס יעשה
כלה לם מקום נימוס שכוח בשהלה הגבוהה כ"ל בתוית בעל ולוא כ"ל הוא יכלה הכל כמו שעשה מים העובר השוטף הכל מבלי יפלר
מה: ואויביו. בשעה יכלף לא תויפיע הם לשני לשוכ: (ט) מה תחשבון. כ"ל אתם לשני נימוס מה משבונן על ה' הנחר עליכם
לם הכלייה הזאת בלם בשעבו להכלל מיזו דעו כי כלה הוא עושה לכם ולא תקום הלכה פעמיים כי בשעה אחת יכלה לתמיד:
(י) כי עד סירים סבכים. נעוד שהקוליס יהיו מקושרים ונלחמים הלה בלה כ"ל בעוד שיהיו למשיה בהכלים בהחוק מקושרים יפר
בשהוה לשם: וכסבאם סבואים. כלשר המשכרים יהיו עוסקים בשכרות היו בשלוס יהיו בלכלים בקש יבש שנשלם ונשלו שמו

מצודת ציון

(ה) התמגגו. מלשון המגה והמקה: ותשא. עניו שכשה כמו
שלו משלח (ירמיה ו'): (ו) נתכה. עניו המיכה ושפיכה כמו
ושתך ממני (ירמיה מ"ד): והצרים. מל' לור ובלע: נתצו.
מלשון נחילה ושניכה: (ז) למעוז. עניו מחוק: חסי. עניו בשחון:
(ח) ובשטף. עניו מכולה המים כמו כוחל שוטף (שם מ"ז):
(י) סירים. מין קולים כמו בקול הסיכים (קהלת ז'): סבכים.
עניו לחיזה וקליעה וכן סבכי היער (ישעיה י'): וכסבאם
סבואים. עניו שתיים משקים המשכרים כמו ונשבלה שתי (שם
כ"ו): אכלו. נלכלו כ"ל נשכרו:

בְּקֵשׁ יֶבֶשׁ מָלֵא: יא מִמְּךָ יָצָא חֹשֵׁב עַל־יְהוָה רָעָה יֹעֵץ בְּלִיָּעַל:
יב כֹּה ו אָמַר יְהוָה אִם־שְׁלֵמִים וְכֵן רַבִּים וְכֵן נָגְזוּ וְעָבַר וְעִנִּתִּךָ
לֹא אֲעַנֶּךָּ עוֹד: יג וְעַתָּה אֶשְׁבֹּר מֹטֵהוּ מֵעָלֶיךָ וּמוֹסְרֹתַיִךְ אֲנַתֵּק:
יד וְצִוָּה עָלֶיךָ יְהוָה לֹא־יִזָּרַע מִשִּׁמְךָ עוֹד מִבֵּית אֱלֹהֶיךָ אַכְרִית
פֶּסֶל וּמַסֵּכָה אָשִׂים קִבְרְךָ כִּי קַלּוֹתָ:
ב א הִנֵּה עַל־הֶהָרִים רַגְלֵי מְבַשֵּׂר מַשְׁמִיעַ שָׁלוֹם חֹגִי יְהוּדָה
חַגַּיִךְ שַׁלְּמִי נְדָרָיִךְ כִּי לֹא יוֹסִיף עוֹד לַעֲבוֹר־בָּךְ בְּלִיָּעַל כֻּלֹּה

ת"א ממך. סנהדרין פ"ז: כה למר. קומה ז': *נ"א וטוסרותיך *יתיר ו'

תרגום

אִסְתְּיָאנוּן שְׁצִיאוּנוּן כְּמָא דְמִשְׁצִיָא אֲשׁוּתָא בְּקִשָׁא יְבִישָׁא סַגִּי: יא מִנִּיךְ נְגָעָה נָפֵק מַלְכָּא דְחָשֵׁב
עַל עַמְמַיָּא דַיָּ בִּישָׁא דְמַלֵּךְ מִלְכֵי דְרִשָׁע: יב כִּדְנָן אֲמַר יְיָ אִם יְהוֹן שְׁלֵמִין בְּעִיצָה וְסַגִּיאִין
בְּאִתְמַנְיוּתָא עַמְמַיָּא דְמִתְכַּנְּשִׁין לַאֲעָקָא לִיךְ יְרוּשְׁלֵם וְיֶעְבְּרִין יַת פָּרְזֵת וְיֵיתוֹן
לַעֲנִיוּתִיךְ יְדַשְׁעִבְּדוּנִיךְ לָא אֲשַׁעְבְּדִנָּךְ עוֹד: יג וּכְעַן אֶתְבַּר נִיר עַמְמַיָּא מִצַּוְּרֵיכוֹן וְאֶפְסֵיק
יד וְאֶפְקֵיד עֲלָךְ יְיָ אַתְּ מַלְכָּא דַאֲתוּד וְלָא יְהֵי דְכַרְן מִשְׁמָךְ עוֹד מִבֵּית מַעֲוָתָךְ אֲשַׁצֵּי צְלֵם וּמַתְכָּא
תַּמְקֵן אֲשַׁוֵּי קִבְרָךְ אֲרֵי קַלִּילָא דָא קֳדָמָי:
ב א הָא עַל טוּרֵי אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל רַגְלֵי מְבַשַּׂר מַשְׁמַע שְׁלָם חֲזִי יְהוּדָה חַגָּךְ שַׁלֵּימִי נִדְרָיִךְ

רש"י

מלא. מסוגיי"ר בלע"ז וכן מלאתך (שמות כ"ג) המלאה הארץ (דברים כ"ג): **(יא) ממך.** לת יומוס: **יצא.** מכאדב מחושב רעה ליומם למחריב דירם מעה ומעלה כחוב אחד חומר ואחד מלון קולו (מ"ב י"ט) וכחוב אחד חומר ואחד מרוס קילו (יחעיה ל"ז). במחלה מחריב דירם על מעמן ולבסוף דירם על מעלה כדלימה בחלק (קף ל"ז): **(יב) אם שלמים וכן רבים.** יפה מרגום של יונחן מיושב על המקרא לת יהון שלמים בעלה שיהיו כולם שוים בהסכמה אחת וכן לת יהיו רבים מאוד לגבי נומה לוויבין ירושלים וכן לף לת גזו מהקל ועברו לת פרש לגור עליה לת יגליחו מהרי עיניהן לת לעבך עוד. ועוד מעמני לת שלמים. לגבי נומה בגדולהם וכן לת יהיו עוד רבים וככליים יותר וכן בגזוז ועבר וכן לגביה ולעבירם הרי זה כמו וכאחר יעבו לוחו כן ירבה (שמות ג'): **ועתך. לא אענך עוד.** לעבה לוחך בפעם הזאת כלה ונהרבה ולא לזקוק לך עוד וכבוחיהו דרשו לעניין מעשה הלדקה במסכת גיטין לך לימו על סדר שאר הגבוהה: **(יג) ועתה אשבר מטהו מעליך.** מכויה לומרה כך לכביה שהוא מיהרחל לחשביר מעהו של חשור מעליך עמי: **(יד) וצוה עליך ה'.** עשה מיסד הדיבור של מלך לחשור: **לא יזרע משמך עוד.** לת יעמוד ממך מלך: **אשים קברך.** לחשים לת בית לחלוך קברך שם חברה להחלטו ושם חהרג כמו שהרג לחיך בית נסרוך לחלהיו: **כי קלות.** בעיני: **ב (א) שלמי נדריך.** לשר הרה להקב"ה לם יגילך מכף שהרג מלך לחשור כי עשה נלחה: **כי לא יוסיף עוד עבר בך.** לוהו הכלילעל כולו ונכרת הוא וזרעו:

מצודת ציון

מלא. ענין השלמה כ"ל חשלום בשולו: **(א) בליעל.** בלי עול ממים כ"ל בשע: **(יב) שלמים.** מלשון שלום: **וכן נגזזו.** הוי"ו היא במקום לעש"ב וכן הפעלים עם לת עז ויבינו בקיץ לחמם (משלי ו'): **נגזזו.** מל' גזזה וכיוצה: **ועתך.** מלשון עיני ועבר: **(יג) מטהו.** עניינו בדי העול כמו מוסרות מוטות (ירמיה כ"ז): **ומסרתיך.** הם קשורי לשוני העול: **אנתק.** ענין ההעתק ממקומו: **(יד) קלות.** מלשון קל:

מצודת דוד

מלא. לשון מלוי: **יצא.** לת יומוס ממך ונה. לת יומוס ממך יצא מחריב המושב רעה על ה' להמריב לת ד'המך ויועץ עלה בליעל לשלות למקף כלפי מעלה מ"ש (במ"ב י"ט ונשמעיה כ"ז): **(יב) אם שלמים.** לם יהיו לגבי יומוס שלמים בדעה לחת ובעלה מוסכמת וכן יהיו רבים מאסף שכל זה הוא קנה לל הכלחון: **וכן נגזזו.** כ"ל לף עש"ב יהיו כן גזזים וכבהים כלשב לחוכחי ועבר הפס מן העולם: **ועתך.** כ"ל לשנה לוחך בחכליה העיוני והלבדון עד שלא לשעך לעוים לוחך עוד כי בפעם ההוא חכלה מכל וכל והוא דוגמה למאו לף מקום פעמיים לכה: **(יג) ועתה.** כ"ל בזמן קרוב לשבור מעהו מעליך ישכולל כ"ל עוד לף יהיה לך: **ומסרתיך.** המוסרות שהייתם קשורים בהם לחתק ממך כ"ל לף תהיה עוד מוכנע לשמוע: **(יד) וצוה עליך ה'.** הוא מלך לשור ילמר: **לא יזרע משמך עוד.** כ"ל לף ילהך מי מזרעך: **אכרית פסל ומסכה.** כי בחמה תהיה: **אשים קברך.** כ"ל כי לחיה לך קבר העיוסל לך כי לחי חלחם בך: **כי קלות.** הייה קל בדעתך לשלוח לחתך כלפי מעלה ולכן לקף ממך נקם:

ב (א) הנה על ההרים. הנה כבר נגלה על ההרים ביחה רגלי המבשר המשמיע שלום כי יבשר ויחמר שנפלה לשור ועוד לף יבוא לשלמה על לרן ישכולל: **חגי יהודה חגיך. כ"ל בחמי נחג נשמחם לנה: שלמי נדריך.** מה שנדרתם לפ' לם יגילך

נִבְרֶת: ג עֹלָה מֵפִיץ עַל־פָּנֶיךָ נָצוֹר מְצוּרָה צְפֵה־דֶּרֶךְ חֲזַק
מָתְנַיִם אַמֵּץ כֹּחַ מְאֹד: ג כִּי שָׁב יְהוָה אֶת־גְּאוֹן יַעֲקֹב כִּגְאוֹן
יִשְׂרָאֵל כִּי בְקָקִים בִּקְקוּם וּזְמֹרֵיהֶם שִׁחֵתוּ: ד מָגֵן גִּבּוֹרָיו מְאָדָּם
אַנְשֵׁי־חַיִל מְתֻלָּעִים בְּאֵשׁ־פְּלָדֹת הָרֶכֶב בְּיוֹם הֲכִינוֹ וְהַבְּרוֹשִׁים
הָרְעָלוּ: ה בַּחוּצוֹת יִתְהוֹלְלוּ הָרֶכֶב יִשְׁתַּקְשְׁקוּן בָּרְחֹבוֹת מַרְאֵיהֶן
כַּלַּפִּידִים כַּבְּרָקִים יְרוֹצָצוּ: ו יִזְכֹּר אַדִּירָיו יִכָּשְׁלוּ בַּהֲלִיכוֹתָם

ייתיר ו' ונ"א בהלכתם

תרגום

אֲרֵי לָא יוֹסִיף עוֹד דְּיֵעְדִּין בִּיךְ רְשִׁיעַיָּא כֻּלְּהוֹן אִשְׁתְּצִיאוּ: ב דַּהֲוֹוּ סָלְקִין וּמְתַבְּּרִין עַל אַרְעָךְ צְיָרִין עֲלָךְ בְּצִיר מְכַוְּנִין סְכָוָאִין עַל אוּרְחָךְ סַקְּפִי קְדָל חַסְנִי חֵיל לַחֲדָא: ג אֲרֵי אֲתִיב יְיָ תּוּקְפֵיהּ לְיַעֲקֹב רְבוּתֵיהּ לְיִשְׂרָאֵל אֲרֵי בּוּזְנִין בָּזְזִין וְקֻרְוֵי תִּישְׁבַּחְתְּהוֹן חַבִּילוּ: ד תְּרִיסֵי גִּבָּרֵיהוֹן מְסַמְּקִין גַּבְרֵי עֲבָדֵי קָרְבָּאוֹ לְבִישִׁין דְּאֻרְגְּוָנָא בְּאֶשְׁתָּא פְּלִיל רְתִיכֵיהוֹן זְמִינִין לְיוֹם קְשׁוּטְהוֹן וַרְגֵּי מַשְׁרְיָתְהוֹן מְסַרְבְּלִין בְּצִבְעוֹנִין: ה בְּשׁוּקָא מְשַׁהֲנְשָׁנִין רְתִיכָיָא כָּל נִקּוּשׁ וְזָעֲיהוֹן מִשְׁתְּמַע בִּרְחוֹבֵי קִרְוָא חֲוָיֵיהוֹן כִּבְעוּרִין כִּבְרָקִין מְרִידִין: ו וְמַנּוּ רַבְּנֵי מַשְׁרְיָתְהוֹן יִתְקְלוֹן בְּמַהֲבֵיהוֹן יְחוֹן וְכָבְשִׁין

רש"י

(ב) **עלה מפיץ על פניך נצור מצורה.** המפיץ אסר עלה על פניך לא תרץ יהודה ביומי חזקיה עכשיו הוא נצור מצורה נבוכד נאצר מלך בבל שהוא לך עליו: **צפה דרך.** סכנ עמהם היש יהודה על מה שהרכיס ואמרתה לא הטולכים לנור עליו וחזקי מפניך ואמץ כח מאד: (ג) **כגאון ישראל.** כמו שהיה כבר: **בקקים בוקקים.** בוזזו והריקו' לשון בקיקה טופל על גפן: (ד) **מגן גבוריו.** של נבוכד נאצר שלרים על אשור: **מאדם.** מאודמים הם ואמרי חילם: **מתלעים.** לבושי זהורית: **באש פלדת הרכב ביום הכינו.** ביום שהוא מוכן ללחת בבבא מלחמה רכב ברזל שלו ולא ידעתי מהו פלדות ואומר לפי שהוא מין המלחמה ברזל יפה ויש פוחרין פלדות לשון לפיד לפי שהם בדרך הספך: **והברושים הרעלו.** ת"י ורבני מפריהסון מסרבלין בלבושין: **הרעלו.** מעוטפין ואומה לו כעטפוה והסרוס והרעלות (ישעיה ג') ובלשון משנה שניהו ערעוות רעולות במסכת שבת (דף ס"ב. ע"ש): (ה) **יתהוללו.** יכנסו עלמן בשגעון: **ישתקשקון.** ת"י קל נקוש זיהיהן משמעת והוא מלשון והשיקו היקעים (יואל ב') כמשק גביש (ישעיה ל"ג) ל' השמעת קול: **ירוצצו.** ירועשו לא השומעים כשרקים הללו הטורדים לא הכריות כן ת"י: (ו) **יזכר.** מלך אשור לא אדיריו וגבוריו וידמה בלבו ללחם ולהלחם והם יכשלו

מצודת דוד

מכף מלך אשור כי הנה נללה ממנו כי לא יוסיף עוד לעבור בך בלישל הוא קבוביך כי ככלם כל הזקע ואין להם שלכים:
(ב) **עלה מפיץ.** אשור שהבלה לוחך והניץ לוחך. בלילות הנה בפלך מן העולם: **על פניך.** כ"ל בניניך וכללו לחם כולה הפחלקו: **נצור מצורה.** ערי המלכ שעזכתם ושחד מלך אשור הנה עמה שמור לוחם: **צפה דרך** הפחכל בדרך הנא מלחמה ולא תכלה עוד מי גל מהם: **חזק מתנים. חזק** ואמץ כי לא היכל עוד מלחמה: (ג) **כי שב וגו'.** עתה יניח וישקיע ה' לם נאון יעקב להיות כגאון ישראל כ"ל כמו שהיה מלז ומקדם: כי בקבים בוקקים. כי המיקים הם הכוללים הביקו לם לשון שמחו זמוריהם כ"ל לקחו עשקם והכנו גנוריהם ולכן חבב שמחתה והשקע כי אין לך לשחוד עוד מלחמה: (ד) **מגן גבוריהו מאדם.** המגן של גבוריו הבוקקים הכוללים יהיו לאומים מדם החללים: **אנשי חיל מתלעים.** יהיו מלובשים בגדי תולעת שני שהיא לבע לאומה כ"ל בגדיהם יהיו לבועות מדמי החללים: **באש פלדת הרכב וגו'.** כ"ל ביום שהכינו לם הכלי למלחמה היה נראה כאלו הולך בלהידי לם כי הברזל שעל בגדי הרכב היה מוציא ניצוצי לם כמבוקש על הפלעים: **והברושים הרעלו.** כ"ל המקלות של גבוה העשויות בחניות המאודמות בדמן כאב הוסס שם הפס המתים כי כן הכינו מקלות כאלה על המלחמה:
(ה) **יתהוללו הרכב.** לחשי הרכב יתהוללו בחוצות לרוץ הנה והנה: **ישתקשקון ברחובות.** השמעת קול כלי זיין ישמיעו בכפונות קריה: **מראיהן.** מראה פניהם כלפידי לם וקלות מהלתם כברקים לאר מעט מתיגם הלאות לרוב המהיכות: (ו) **יזכר אדיריו.** מלך

מצודת ציון

ב (ב) **עלה.** ענין קלוק כמו לל מעלני (תהלים ק"ג): **מפיץ.** מל' הפלה ושזור: **נצור.** ענין שמיכה כמו נולך תלחה (משלי כ"ז): **מצורה.** ערי מבצר כמו ויבן ערי מלוכה (דה"ב י"ז): **צפה.** ענין הנעה כמו עמדי ולפי (ירמיה ת"ח): **אמץ.** ענין מוזק: (ג) **שב.** ענין הפקע ומכנוע כמו לשתה ונחם (ישעיה ל'): **גאון.** ענין כוממות ומחלבה: **בקקים בוקקים.** ענין ריקות כמו נבל בוקק (הושע י'): **וזמוריהם.** כן יקללו ענפי הגפן כמו ויככתו מסס זמוכה (במדבר י"ג): (ד) **גבוריהו.** גבוריו: **מאדם.** מל' לוהס: **מתולעים.** מל' תולעת שני והוא לבע לחומה: **פלדות.** מל' ליפיד לם בדרך הספך: **והברושים.** כ"ל מקלות מחלני נכוח: **הרעלו.** ענינו לס הממים והוגמפו יין מכעלה (תהלים ק') המעומפ לם הלל מלוע מכוכבו והוא מלשון עלל בדרך ההפך שהוא ענין לועס כמו עלה לזנם (ירמיה ו'): (ה) **יתהוללו.** ענין שטות ושגעון כמו ויתהולל בינם (ש"ל כ"ג) מכוב המכולה נללו כמשמעותם: **הרכב.** כ"ל לחני הכלי: **ישתקשקון.** ענין השמעת קול כמו והשיקו היקעים (יואל ג'): **ירוצצו.** מל' רילה וכדיפה: (ו) **אדיריו.** גבוריו:

יִמַּהֲרוּ חוֹמָתָהּ וְהַכֵּן הַסֹּכֵךְ׃ ז שַׁעֲרֵי הַנְּהָרוֹת נִפְתָּחוּ וְהֵהֵיכָל
נָמוֹג׃ ח וְהָצֻב גָּלְתָה הָעֲלָתָה וְאַמְהֹתֶיהָ מְנַהֲגוֹת כְּקוֹל יוֹנִים
מִתְפָּפוֹת עַל־לִבְבֵהֶן׃ ט וְנִינְוֵה כִּבְרֵכַת־מַיִם מֵימֶי הֵיא וְהֵמָּה
נָסִים עָמְדוּ עֲמֹדוּ וְאֵין מַפְנֶה׃ י בְּזוּ כֶסֶף בְּזוּ זָהָב וְאֵין קֵצֶה
לַתְּכוּנָה כָּבֵד מִכֹּל כְּלִי חֶמְדָּה׃ יא בּוּקָה וּמְבוּקָה וּמְבֻלָּקָה וְלֵב
נָמֵס וּפִיק בִּרְכַּיִם וְחַלְחָלָה בְּכָל־מָתְנַיִם וּפְנֵי כֻלָּם קִבְּצוּ פָּארוּר׃

*ג"א הק' בסגול *ג"א ופק חסר י'

תרגום

שׁוּרָא יְבִילוּן מְגַדְּלָא׃ ז גִּשְׁרֵי נַהֲרָוָתָא אִתְפְּסָקָא וּמַלְכָּא בְּהֵיכְלֵיהּ זָע׃ ח וּמַלְכְּתָא יַתְבַת
צְבָא בְּגַלְיָא נַפְקַת וְאַמְהָתָהָא מַדְבְּרָן אָזְלִין בַּתְרָהָא מְנַהֲמָן כְּקָל יוֹנִים מְטַרְפָּן עַל לִבַּיהוֹן׃
ט וְנִינְוֵה כְּבֵית כְּנִישַׁת מַיָּא מִיּוֹמֵי קַדָּם הִיא וְאִנּוּן עָרְקוּ קוּמוּ קוּמוּ וְלֵית דְּמַפְנֵי לְמֵתָקָם׃ י בְּזוּ
כַסְפָּא בְּזוּ דַהֲבָא וְלֵית סוֹף לְאוֹצָרָא סְפִי מִכֹּל מָנֵי חֲמָדָתָא׃ יא בְּזִיזָא וּמְתַבְּזָא וּפְתִיחַ
תַּרְעָא לְסַנְאָה וְלֵב מְסֵי וְנִקּוּשׁ רְכוּבִין וְזִיעַ בְּכָל חַרְצִין וְאַפֵּי כֻלְּהוֹן אִתְחַפְּיוּ אֲכַרִים

רש"י

בהליכתם׃ **ימהרו חומתה.** לומר לרוץ אל חומת העיר כל מיכף כשרואים למ"ל בתחלתה שעיל לה ס"ת בסופה׃
והכן הסכך. ת"י יכמון מגליא ויש לפרש והכן הסכך ומשלך מדיין בכלי זיינו כמו ממצח כסוכך (יחזקאל כ"ח)
לשון מוסל׃ (ז) **שערי הנהרות.** שערי העיר אשר מלד הנהרות׃ **וההיכל נמוג.** נרעד ונע מכח אויבי בלשטרת
כמרקי בכתליו בקרקע בומ"ת׃ (ח) **והצב.** היא המלכה בלצבא לימין המלך כל"ת בלצבא שגל ליתיך (תהלים
מ"ה)׃ **גלתה העלתה.** בגלוי הלכה בשבי והעלתה מן העיר׃ **מנהגות כקול יונים.** מלטגות עלמן בקיטה כקול
יונים המקונניס׃ **מנהגות.** פרימול"ט בלע"ז׃ **מתפפות על לבבהן.** מקיסות יהיהן על לבן בהקיש בחופים׃
(ט) **ונינוה כברכת מים מימי הוא.** מיום שהיא נעשית יבצה בשלום ואין מניד בבריכה מים מכוסין שאין
זיס ממקומס׃ **והמה.** עתה מרוב הומקס למלו לנום ונסיס׃ **עמדו עמדו.** לומרים להס׃ **ואין מפנה.** לבו
לשמוע ולעמוד׃ (י) **בזו כסף.** אתם הבאים על נינוה׃ **ואין קצה.** אין חשבון׃ **לתכונה.** לאוצרותיהס על סס
שהכסף והזהב הטמון בתוכה ואתר אתר אתר הכסף המתוכן (מלכים ב' י'-ב')׃ **כבד מכל**
כלי חמדה. לשון הכבדה כמו תחכבד כילק (לקמן ג') לשון מכבד הניס אשקוונ"ט בלע"ז לכבד חוסס מכל
כלי חמדתס וכן ת"י ספו מכל מתני חמדתה׃ **כבד.** כמו זכור ושמור׃ (יא) **בוקה.** ריקניס׃ **ומבוקה.** ומרוקנת
על ידי בוקקים׃ **ומבלקה.** מפורשת בחומותיה אשברטויר"ש בלע"ז׃ **ופיק ברכים.** כשלון ברכיס כמו לפוקס
ולתכשול (ס"ת כ"ה)׃ **קבצו פארור.** שחרוריות בקדירה׃

מצודת ציון

והכן. מל' הכנה׃ **הסכך.** מל' סכך ומכסה׃ (ז) **נמוג.** מל' המגה והמסה ולשון בדרך בחלה׃ (ח) **והצב.** כ"ל דבר הנלב במקום אחד מבלי הבדלות המעשה והסליכה׃ **גלתה.** מל' גלוי׃
העלתה. מל' עליה׃ **ואמהתיה.** שפחותיה׃ **מנהגות.** מל' הנהגה ובמשה׃ **מתפפות.** מל' חוף והוא שם כלי נגון׃
(ט) **כברכת.** הוא מקום גנוי בחנויס ונקיד ושם מתכנסים המיס כמו בחעלת הבריכה (מ"ב י"ח)׃ **מימי.** כ"ל מימיס רבים׃
גבים. נוהמים׃ **מפנה.** מל' הפנה ופנוד׃ (י) **בזו.** מל' בזה ושלל׃ **קצה.** סוף׃ **לתכונה.** מל' הכנה׃ **כבד.** שלטון כבוד
לו הוא ענין ביתוע ונריבה כמו התכבד כילק (לקמן ג')׃ (יא) **בוקה ומבוקה.** ענין ריקות כמו נתן בוקק (הושע י')
וכפל המלה לחזק הענין׃ **ומבלקה.** ענין כריתה כמו ובלקה ועוזה פניה (ישעיה כ"ד)׃ **ופיק.** ענין כשלון כמו ולא יפיק (ירמיה י')׃ **פארור.** קלכה כמו ובקבו בשבור (במדבר י"ח)׃

מצודת דוד

לשוב יחזור נשוביו ללכת לקבלת המלחמה לבל יכשלו בהליכתם ולא יגליחו׃ **יתהרו חומתה.** כ"ל יסובו למהר לעלות על חומת
העיר למנוע לת הכשדים לנוח בעיר׃ **והכן הסכך.** יכינו דבר
הסוכך עליהם ממעל לחגן מן החלים ושאני הקלע׃ (ז) **שערי**
הנהרות. כ"ל עכ"ז לת יכלו למנוע לת החויב כי כשפתו שערי
הסוסים מול הנהרות ונמסס כ"ל יתלו ויכתבו לותו׃ (ח) **והצב גלתה**
העלתה. כ"ל המלכה הנלבת פנימה לימין המלך כענין שנלמר
נלבה שגל לימיך (תהלים מ"ה) נגלית לענין לל והועלתה על
המכסה להוליכה בגולה׃ **ואמהתיה.** שפחותיה מנהגות לותה
בקול קינה כיונימת קול יונים׃ **מתפפות.** כמו שכתלם מכה
בתוף כן הן מכות על לבבן כדרך הנשים המקוננות׃ (ט) **ונינוה.**
והנה נינוה מימיס קדמוניס היל היתה מלאה כל עוד כשכחה
מים המלאה לה׃ **והמה נסים.** ועתה המה נקיס ומניסים כל
העובר׃ **עמדו עמדו.** עס כי המלך בעיר לא יפנו להשתם׃ (י) **בזו כסף.** אתם אנשי כשדים שללו הכסף והזהב
ואין סוף לל העושר שהקחו מאשר הכינו לאנשי נינוה לעלמס׃ **כבד.** כ"ל עס תמלאו כבוד היקר מכל כלי חמדה והוא כבוד נלמן
המלחמה לו כ"ל נכבו לותה מכל כלי החמדה וקחו לעלמיכס׃ (יא) **בוקה וגו'.** כ"ל ניעוי שאשר היקה וכבותה הן העושר
ולב נמס. לבם יהיה נתק מגודל המכאה וכשלון נבכיס מנלי החק ובכל מתניס יהיה מלחלה ועד לבל יוכלו לעמוד על מתניהם׃
קבצו פארור. פני כולם יחמר כחלו קבלו כל המכאוב שיש בקדירה הנשחתה מעשן האש׃

יג אַיֵּה מְעוֹן אֲרָיוֹת וּמִרְעֵה הַוּא לְכְפִירִים אֲשֶׁר הָלַךְ אַרְיֵה לָבִיא
שָׁם גּוּר אַרְיֵה וְאֵין מַחֲרִיד: יג אַרְיֵה טֹרֵף בְּדֵי גְרוֹתָיו וּמְחַנֵּק
לְלְבָאתָיו וַיְמַלֵּא־טֶרֶף חֳרָיו וּמְעוֹנֹתָיו טְרֵפָה: יד הִנֵּנִי אֵלַיִךְ נְאֻם
יְהוָה צְבָאוֹת וְהִבְעַרְתִּי בָעֲשָׁן רִכְבָּהּ וְכְפִירַיִךְ תֹּאכַל חָרֶב
וְהִכְרַתִּי מֵאֶרֶץ טַרְפֵּךְ וְלֹא־יִשָּׁמַע עוֹד קוֹל מַלְאָכֶיהָ:

ג א הוֹי עִיר דָּמִים כְּלָהּ בַּחַשׁ פֶּרֶק מָלְאָה לֹא יָמִישׁ טָרֶף:
ב קוֹל שׁוֹט וְקוֹל רַעַשׁ אוֹפָן וְסוּס דֹּהֵר וּמֶרְכָּבָה מְרַקֵּדָה: ג פָּרָשׁ

*נ"א ומענתיו

תרגום

אֲכָמִין כְּקַדְמָתָא: יב אֵן מְדוֹרֵי מַלְכַיָּא וּבֵית מֵישְׁרֵי שִׁלְטוֹנַיָּא אֲתַר דַּהֲווֹ אָזְלִין מַלְכַיָּא תַּמָּן בְּגֵיהִנֹּם
שְׁבָקִין הָא כְּאַרְיָא דְשָׁרֵי עַל צֵדְיֵהּ לְדוּחֲנָן וְלִית דְּמָנַיד: יג מַלְכַיָּא מַיְתַן חֲטוֹף לְנִשֵּׁיהוֹן
וּבְנָיָא לְבָנֵיהוֹן וּמְמַלָּן אוֹצָרֵיהוֹן חֲטוֹף וּבְרָעֵיהוֹן בְּזָא: יד הָא אֲנָא שָׁלַח רוּגְזִי עֲלָךְ אָמַר
יְיָ צְבָאוֹת וַאֲדַלֵּיק בְּאֶשְׁתָּא רְתִיכָךְ וְכַפְרָנָךְ תְּקָטֵל חַרְבָּא וֶאֱשֵׁצֵי מֵאַרְעָא סְחוֹרְתִיךְ וְלָא
יִשְׁתְּמַע עוֹד קָל אִוְנָךְ:

ג א וֵי רַבְרְבָתָא אַשְׁהַד דַּם כָּלָּה כַּדְבִין בְּוָא מְלֵיָא לָא פָּסִיק קְטוֹל: ב קָל נְקוּשׁ מְחָא וְקָל זְוִיעַ
גְּלְגְּלִין וְסוּסִין מְפַגְּנִין וּרְתִיכִין מְקַפְּצָן: ג פָּרַשׁ מַסִּיק וּלְהוּב וְצַלְהוּב בַּפִּין וְצַחְצִיחַ מִזְרְנִין

רש"י

(יב) **איה מעון אריות.** קומה היא על ניומה שהיתה מדור מלכים גבורים והזקים כאריות: **אשר הלך אריה לביא שם.** ס"י אתר דהוו אזלין מלכין ושבקין תמן בניהון הא כאריות דבדי גורותיו: (יג) **אריה טורף בדי גורותיו.** מלכים היו מביאים שלל רב עד שהיה די לבני ביתם: **ומחנק.** בהמות לטורף כלומר מרבה לגרותיו לבניו: **וימלא טרף הוריו.** ס"י וממלא מוריהון חטוף: **(יד) רכבה.** רוב רכב שהם קרטלי"ן בלע"ז ס"ח יפיהם כיפך פלטון לריבוי מרכבות וכן (יחזקאל כ"ז) סיר אסר חלמתם הם זוהם רב: **ולא ישמע עוד מלאכיה.** קול מלאכיך כמו שעשה כובד רבשקה ואבירי שלומי אשור (ישעיה ל"ו) ויקרא בקול גדול יהודית:

ג **(א) פרק.** גזל שמפרקו מיד בעליו: **לא ימיש טרף.** מחוכה תמיד: **(ב) קול שוט.** להכות סוסים היה נשמע הם תמיד: **וקול רעש.** חופני מרכבות: **וסוס דהר.** דולג ומקפץ וכן מהדהרות להרות אבירים

מצודת דוד

(יב) **איה מעון אריות.** אמר דרך קינה היה ניומה שהיתה מדור אריות ומקום מרעה לכ הכפירים כ"ל מקום מלכים לחיכים ושרים עלומים: **אשר הלך.** כ"ל אשר היה הולך וילח משם גורי האריה והלביא לכל פאות העולם לטרוף טרף והיה נשאו שם גורי האריה הם הגביס הקטנים ויצאו בעצמה ולא היה מי מחריסם. כ"ל המלך והגבורים ילאו לשלול שלל ובניהם נשארו במקומם בעצמון רב: **(יג) אריה טרף.** האריה ההוא אשר הלך היה טורף בעבור מביא לטרף לפוקי גורותיו הם גביו הקטנים והיה מחנק וכובש מחיות השדה להביא לו לבאותיו הם נקבות האריה: **וימלא.** והיה ממלא המוריס שיושב בהן מן הטרף וכפל דבריו ואמר ומעונותיו טרפה והוא משל על מלכי ניומה שהיו מביאים שלל רב די לוטך בניהם ובשופיהם וממלאו מהשל מן השושר שבללו: **(יד) הנני אליך.** הנה אני מלחם בך: **והבערתי.** לטרוף רוב הרכב שהם בהעלמה עשן השמים לגודל השבפה: **וכפיריך.** כ"ל בני המלכים וזבעם תאכל החרב: **והכרתי וגו'.** כ"ל עוד לא תעטוף בארץ לשלול לא העכ"ום: **קול מלאכיה.** שהיו מביאים קול על מלחמה העכ"ום לירלאם ולהבהילם ומזו שעשה בשקה על יהושלים כמ"ש (מ"ב י"ט וישעיה ל"ז):

ג **(א) הוי עיר דמים.** אוי לך אם ניומה עיר שופכת דמים כלה עלה שקר ומלאה שבר לשבר לא הפסיקו ולא חסרו מציה לא הטרף כי תמיד להכות ולשבר לא המוות: **(ב) קול שוט.** היו משמיעים קול שוט להכות הסוסים וקול הפעמה לחופני המרכבות להנהיל לא החיסים: **וסוס דהר.** הסוס שמשך לא המרכבה היה מדלג וקופץ והמרכבה היתה מתקלת לכוב מהולמה לחייס על הכותים: **(ג) פרש מעלה.** הפרש היה מעלה עלמו כלפי מעלה בדלינת הסוס וזיזו להב חכב ובכך חנית והוא עושה מלנים רבים

מַעֲלֵה וְלַהַב חֶרֶב וּבְרַק חֲנִית וְרֹב חָלָל וְכֹבֶד פֶּגֶר וְאֵין קֵצֶה לַגְּוִיָּה
יִכָּשְׁלוּ בְּגִוִּיָּתָם: ד מֵרֹב זְנוּנֵי זוֹנָה טוֹבַת חֵן בַּעֲלַת כְּשָׁפִים
הַמֹּכֶרֶת גּוֹיִם בְּזְנוּנֶיהָ וּמִשְׁפָּחוֹת בְּכְשָׁפֶיהָ: ה הִנְנִי אֵלַיִךְ נְאֻם
יְהוָה צְבָאוֹת וְגִלֵּיתִי שׁוּלַיִךְ עַל־פָּנָיִךְ וְהַרְאֵיתִי גּוֹיִם מַעֲרֵךְ
וּמַמְלָכוֹת קְלוֹנֵךְ: ו וְהִשְׁלַכְתִּי עָלַיִךְ שִׁקֻּצִים וְנִבַּלְתִּיךְ וְשַׂמְתִּיךְ
כְּרְאִי: ז וְהָיָה כָּל־רֹאַיִךְ יָדוֹד מִמֵּךְ וְאָמַר שָׁדְדָה נִינְוֵה מִי יָנוּד
לָהּ מֵאַיִן אֲבַקֵּשׁ מְנַחֲמִים לָךְ: ח הֲתֵיטִבִי מִנָּא אָמוֹן הַיֹּשֶׁבֶת

*וכשלו קרי

תרגום

וְכָנֵי קְטִילִין וַהֲמוֹן פִּגְרִין לֵית סוֹף לְקַטִּילַיָּא יִתְקָלִקְלוּן בְּקִטְלֵיהוֹן: ד מִפְּגִיעוּת אִתְרַגּוּשַׁת רַגְשָׁא
דְּהִיא כְּטַעְיָתָא נַפְקַת בְּרָא שַׁפִּירַת רְוִי דְּעָא חֲרִישִׁין דְּמַכְרָא עַמְמַיָּא בְּטַעֲוָתָהּ וּמַלְכָתָא בַּחֲרָשָׁהּ:
ה הָא אֲנָא שָׁלַח רוֹגְזִי עֲלָךְ אָמַר יְיָ צְבָאוֹת וַאֲגַלִי בַּבְהַת חֻבָּךְ עַל אַפָּךְ וַאֲחֲזִי עַמְמַיָּא בַּהֲתָתִיךְ
וּמַלְכְוָתָא קְלָנִיךְ: ו וְאַרְמֵי עֲלָךְ שִׁקּוּצִין וַאֲשַׁוֵּינָךְ מְכַעֲרָא לְעֵינֵי כָל חָזֵךְ: ז וִיהֵי כָל דִּי
יֶחֱזֵנָךְ יִתְרַחֵק מִנָּיךְ וְיֵימַר אִתְבַּוִּית נִינְוֵה מַן יְהֵי עֲלָךְ אֵיכָא אַשְׁכַּח מְנַחֲמִין לָךְ: ח הָא אַתְּ
טָבָא מֵאַלְכַּנְדְּרִיָא רַבְּתָא דְּיָתְבָא בֵּינֵי נַהֲרָתָא מַיָּא סְחוֹר סְחוֹר לַהּ דְּשׁוּרָא יַמָּא מַיָּא

רש"י

(טופטים ס'): (ג) ולהב חרב. רוזימל"ח בלע"ז כי סכין וחרב קרוי להב כמו ויבא גם הבעל לחר הלהב (שם ג'): וברק חנית. חנית מרוטש ומברקת לור יולח ממנה פלנדו"ר בלע"ז: וכבד פגר. היו מרבים פגרים ולח היה חפצון לגוויות נבלותם שמולכות הם עד שהיו העוברי' נכשלים בגוויות הפגרים: (ד) מרב זנוני זונה. מרוב חמדת עיר חניפה שהיו יודעים לפחות לב מלכי הארץ להתחבר עמה ומוף היו כובשים לותם מחתיהם: (ה) שולייך. הם שפולי בגדי לחפה: מערך. גלויך כמו (מיכה ה') עריה בפה: (ו) שקוצים. בגדים לוחים המעולים לוחך לפי הענין שהיתה לוחם לזוחם דבר הכחוב: וראי. כובל לשון והסיר לח מראהו בעולמה (ויקרל ה'): (ז) ידוד ממך. יפרחק ממך: (ח) התיטבי מנא עמון. ומה חבטחי בעוכרך ובגבורתך וכי בהולה לח חמוה היה חלכסנדריה של מלריס לחמון לשון פלבוג חמוה שהיתה לוחמת חלכי מלריס

מצודת ציון

על הסוסים: ולהב. כן יקרא בכאן הסיף כי כשהיו מלוטשים ומבהקים כלהב לח וכן ולהב מניפו (ש"ל י"ז): וברק. כן יקרא בכאן החנית כי הוא מבהיק כברק כלאמר יבעטו וכן בפק מכבי (דבריס ל"ב): וכבד. ענין רבוי כמו בעם כבד (במדבר כ'): פגר. כן יקרא גוף ההכוו: לגויה. לגוף כמו גויה שמוב (ש"ל ל"ה): (ה) וגליתי. מל' גלוי: שוליך. היה מחתים הבגד כמו על שולי המעיל (שמוח כ"ח): מערך. גלויך וכן עריה בוחה (מיכה ה'): קלונך. מל' קלון וביזיון: (ו) שקוצים. מל' בקר ומלום: ונבלתיך. ענין פעול ומבוזה כמו לנבלה לח בבלוחה (הושע ג'): כראי. ענין ממוך ולכלוך וכן מוכלה ונגאלה (לבניה ג'): (ז) ידוד. מל' כדיפה: שדדה. ענין עוסק: ינוד. מל' כדיפה וכנעה: מאין. מליחה מקום: (ח) התיטבי. מל' מוכה: מנא. כוח היה מלכסנדריה כן מ"ע: אמון. כמו המון והוח ענין

מוסך כדבר מעוקף ומכולכל כ"ל המויב הבח יהכוב בך ויוליכך בשבי בביזיון רב: (ז) כל רואיך. כל הכוחים מוסך בשפלוסך ובביזיוך יבוי להתרחק ממך כדבך שמתרחקין מדבר מלוח: ואמר. הכולה בביזיוך ולמר הבה שדדה ניבוח מי יבוד לה בבלח כדבך המתחמים כלומר הבח חין לה מוכיחים כי הבעות לכל הלע"ם: מאין. מליחה מקום לחבקה לך מנחמים והוח כבל ענין בח"ם: (ח) התיטבי מנא אמון. וכי מובה לח מוכח שהיח בח בבח עם כמ"ם לח המון כוח (יחזקחל ל'): הישבה. חבר יושבת בין הלהורים והמים מקיב לה והיח לה לחוחב:

בַּיְאֹרִים מַיִם סָבִיב לָהּ אֲשֶׁר־חֵיל יָם מַיִם חוֹמָתָהּ: ט כּוּשׁ עָצְמָה
וּמִצְרַיִם וְאֵין קֵצֶה פּוּט וְלוּבִים הָיוּ בְּעֶזְרָתֵךְ: י גַּם־הִיא לַגֹּלָה
הָלְכָה בַשֶּׁבִי גַּם עֹלָלֶיהָ רֻטְּשׁוּ בְרֹאשׁ כָּל־חוּצוֹת וְעַל־נִכְבַּדֶּיהָ
יַדּוּ גוֹרָל וְכָל־גְּדוֹלֶיהָ רֻתְּקוּ בַזִּקִּים: יא גַּם־אַתְּ תִּשָּׁכְרִי תִּהְיִי
נַעֲלָמָה גַּם־אַתְּ תְּבַקְשִׁי מָעוֹז מֵאוֹיֵב: יב כָּל־מִבְצָרַיִךְ תְּאֵנִים
עִם־בִּכּוּרִים אִם־יִנּוֹעוּ וְנָפְלוּ עַל־פִּי אוֹכֵל: יג הִנֵּה עַמֵּךְ נָשִׁים
בְּקִרְבֵּךְ לְאֹיְבַיִךְ פָּתוֹחַ נִפְתְּחוּ שַׁעֲרֵי אַרְצֵךְ אָכְלָה אֵשׁ בְּרִיחָיִךְ:
יד מֵי מָצוֹר שְׁאָבִי־לָךְ חַזְּקִי מִבְצָרָיִךְ בְּאִי בַטִּיט וְרִמְסִי בַחֹמֶר

תרגום

שׁוֹרָהָא: ט כּוּשׁ סוּמְכָתָהָא וּמִצְרַיִם וְלֵית סוֹף פּוּטָאֵי וְלוּבָאֵי הֲווֹ בְּסַעֲדָיִךְ: י אַף הִיא בְּגָלוּתָא
תְּהָךְ בְּשִׁבְיָא אַף עֻלֵּימָהָא יִתְרְסִין בְּרֵישׁ כָּל שׁוּקָא וְעַל יַקִּירָהָא רְמוֹ עֲדָבִין וְכָל רַבְרְבָהָא דְּקָרְתָּא
בְּשַׁלְשְׁלָן: יא אַף אַתְּ דְּמָיָא לְרַוְיָא תְּהֵי מְסַלְעֲמָא אַף אַתְּ תִּבְעֵין סְעִיד מִבְּעֵיל דְּבָבָא: יב כָּל
כְּרַכָּךְ דֻּמָּן לְתֵינִין בַּכּוּרָן הֵאִם יַרְעֲדוּנוּנִין יְהֵרוּן וְיֶשְׁתָּאֲרוּן בְּהוֹן צַמּוּקִין דְּכָשְׁרִין לְמֵיכַל:
יג הָא עַמֵּךְ חַלָּשִׁין בְּגַוֵּיךְ לְבַעֲלֵי דְּבָבֵיךְ אִתְפַּתְּחוּ תַּרְעֵי אַרְעָיִךְ אַכְלַת אֶשָׁתָא
חוֹקָפַיִךְ: יד מַיָּא בְצַרְתָּא כְּנוּשִׁי לְגַוֵּיךְ תַּקְפִּי כְּרַכָּךְ אֲמָנָא מָרָא וְשַׁעְבְּדִי בְּטִינָא אַתְקְפִי

רש"י

דמרבי גם מלכי: **אשר חיל ים.** מאר היס היה לסס לחיל ולחומה סורח ובר סורח: **(ט) כוש עצמה.** כוסייס היס לה לחוזק: **פוט ולובים היו בעזרתך.** הפוטים והלוביס מאר היו בעזרתך גס הס היו בחילה: **(י) גם היא לגלה הלכה.** לף היא הלכה בגולה לף על פי כן גדולתה לא עמדה לפני נבוכדנאלר: **רחקו.** ככלו לסון ורחוקות כסף (יסעיה מ') עשה סרחון (יחזקאל ז') שלשלת: **בזקים.** שלשלות: **(יא) גם את.** לף לפי צדולתך תשכרי כמותה בכוס שתערלה ותסיה נעלמת: **(יב) כל מבצריך תאנים עם בכורים.** כל ערי מבלריך יהיו נותים לכבוש ולבוז מה שבאותם כחילני החיים וכשהן עס בכורות מבושלות שבהן כשמתיעים החילן נופלים הבכורים לתוך פי האוכלים: **תאנים.** חילני החיים: **אם ינועו.** מאר לס יהיו ניחי מלס בחזקה: **(יד) מי מצור שאבי לך.** עיר שבאים לנור עליה תוספים להס בני העיר היס רציס לחוכה בתוך חבוות לשתות ניתי המנור כשהין בתוכה בורות: **באי בטיט ורמסי.** חומו לעשות ממנו לבניס כלי לחזק בו בדקי החומות:

מצודת דוד

אשר חיל ים וגו'. כ"ל היס לה לחיל וגס חומתה היה מן היס. כ"ל היס לה לחוק כי בלה לה לעזרה וגס לחבי מלכים בלו בעזרתה ולין קלה לל הבלים בעזרתה: **פוט ולובים.** כ"ל גס פוטיים ולוביס סהיו בעזרתך לת ניהוה גס הס היו בעזרתה: **(י) גם היא.** עס כל החוק והעזר הלכה לגולה בשבי על ידי הבבליים ולת עוללית בקעו בראש כל החוצות ועל המכובדים שבה השליכו גורל להלקס בניניהס וכל גדוליה חלקו בשלשלות: **(יא) גם את.** גס לת ניהוה לל תהיי טובה ממנה כי תהיי בכוכה כ"ל תשוכל הלכה תהיה מבולבלת בדעת כמו השכור: **תהי נעלמה.** תהיה נעלמה מן העולם כלומר לל תיים: **גם את וגו'.** כמו שתוה בקשה עזר ומעוז להנלל מן האויב כן תבקשי לת וכלומר וזאת לל תמלל כמו שלל תלמה נוח: **(יב) כל מבצריך.** עניך המבלריך יהיו נומים לכבוש כלומו היו תאנים והם מבוכרים בשנוח כי לז לם יבוא לת האילן נופלים הם מעלמם על פי הכולה לאוכלם כן בקנך יכבוש כ"ל לת ערי מבלריך: **(יג) נשים בקרבך.** כלומו היה נשים בקרבך כ"ל לל יכלו לתמוך ביתת החויב כלומו היו נשים ולל נבוריס בעלי מלחמה: **לאויבך.** לל חויבך כלומו מעלמם נשתמו שערי לכלך וכלומו החם שלפה בניתי הסערים כ"ל בקלום כב יכבוש חומה החויב: **(יד) מי מצור שאבי לך.** שתני לך מים לכיום מוכן לך לשתות בימי המלור כי לל תוכל ללכת לז תמוך לעיר לשותה מים כי החויב יהכוב חומך: **חזקי מבצריך** לשתן שתגב בהן מעני החויב: **באי בטיט וגו'.** לשום בנין בחומה:

מצודת ציון

עס כב וכן ולת יפר המלון (ירמיה כ"ב): **ביאורים.** כן יקלאו המציולת והמשקות מים: **חיל.** הוא החומה המוסבת שלשני הגבוהה וכן ויילבל חיל וחומה (חיכה ב'): **(ט) עצמה.** עניו חוזק: **פוט ולובים.** שמות לומות: **(י) עוללית.** בניה הקטנים: **ירטשו.** עניו נקיעה כמו וקטמות נעניו תכפשנה (יעניה י"ג): **ידו.** עניו השליכה כמו ולל עמי ידו גורל (יואל ל'): **רתקו.** עניו שלשלאות כמו עשה הכסות (יחזקאל ז') וכ"ל קשרו בשלשלות: **בזקים.** גס הוא עניו שלשלאות כמו לשפוך שלכיהם בזיקים (תהלים קמ"ו) ועס כי תמר לחמר גס בזקים לחופשת בילור וכן מקשף שלכה (יעני י'): **(יא) נעלמה.** מל העלם: **מעוז.** עניו מחסה: **(יב) עם בכורים.** כמו ובכוריס וכן לדמוני עס יפה עיניים (ס"ת ע"ז) וכ"ל ויפה עיניים: **בכורים.** עניו נמר הבשול כמו בכורה לומה בעבי (תיכה ז'): **ינועו.** מל' הנעה והנלה: **(יג) בריחיך.** עניו מנה לנעול השעיים ע"י: **(יד) מצור.** כן מקרל העיר בעת שהביילות לניס עליה: **שאבי.** כן יקרל לקיחת המיים כמו ומשלב לכל נמליו (בראשית כ"ל): **ורמסי.** מל' רמ"ס ודריכה: **בחמר.** הוא העיטו וכעל הדבר נמ"ם.

הַחֲזִיקִי מַלְבֵּן: ט שָׁם תְּאָכְלֵךְ אֵשׁ תַּכְרִיתֵךְ חֶרֶב תְּאָכְלֵךְ כְּיֶלֶק
הִתְכַּבְּדִ כְּיֶלֶק הִתְכַּבְּדִי כָּאַרְבֶּה: י הִרְבִּית רְכָלַיִךְ מִכּוֹכְבֵי
הַשָּׁמָיִם יֶלֶק פָּשַׁט וַיָּעָף: יא מְנֻזָּרַיִךְ כְּאַרְבֶּה וְטַפְסְרַיִךְ כְּגֹבַ גּוֹבִי
הַחוֹנִים בַּגְּדֵרוֹת בְּיוֹם קָרָה שֶׁמֶשׁ זָרְחָה וְנוֹדַד וְלֹא־נוֹדַע מְקוֹמוֹ
אַיִם: יב נָמוּ רֹעָיִךְ מֶלֶךְ אַשּׁוּר יָשְׁכְּנוּ אַדִּירֶיךָ נָפְשׁוּ עַמֶּךָ עַל־
הֶהָרִים וְאֵין מְקַבֵּץ: יג אֵין־כֶּהָה לְשִׁבְרֶךָ נַחְלָה מַכָּתֵךְ כָּל ו
שֹׁמְעֵי שִׁמְעֲךָ תָּקְעוּ כַף עָלֶיךָ כִּי עַל־מִי לֹא־עָבְרָה רָעָתְךָ תָּמִיד:

תרגום

בְּגִנָּךְ: טו לְתַמָּן יִתְּנִין עֲלָךְ עַמְמַיָּא דְּתַקִּיפִין כְּאֶשָׁתָּא יְשֵׁיצִנָּךְ קָטוֹלֵי חַרְבָּא יִתְבַּנְּשׁוּן עֲלָךְ מִשְׁרָיָת עַמְמִין דְּסַגִּיאִין כְּחַגָּלָא יַחְפּוֹנָךְ כְּקַמְצָא יַחְסְלוּנָךְ כְּגוּבָא: טז אַסְגֵּית תַּגָּרָךְ מִכּוֹכְבֵי שְׁמַיָּא
הָא כְחַגָּלָא דְּשָׁלַח וּפָרַח: יז רַבָּא טַסָּךְ מִצְּלַהֲבִין כְּגוּבָא וְטַפְסְרָיִךְ כְּזִחֲיל גּוּבָאֵי דִּי שָׂרָן
בְּבָרְתָלָיָא בְּיוֹם קְרִיר דְּכַד שְׁמְשָׁא דָּנְחָא עֲלֵיהוֹן מִתְבַּדְּרִין וְלָא אִתְיְדַע אַתְרֵהוֹן לְאַן עָרְקִין:
יח אִתְבָּרוּ גְבָרָךְ מַלְכָּא דַּאֲתוּר גְּלוּ עַם מַשְׁרָיָתָךְ אִתְפַּדְּרוּ עַמָּךְ עַל טוּרַיָּא וְלֵית דְּמַכְנֵישׁ: יט לֵית
דְּכָאֵב לֵיהּ עַל תַּבְרִיךְ מְמַרְעָא מָחָתָךְ כָּל דִּי שְׁמַעוּ שְׁמַעֲתֵךְ טְפָחוּ יְדֵיהוֹן עֲלָךְ חֲדִיאוּ אֲרֵי
עַל מַן לָא עְדַת מְחָת בִּישְׁתָּךְ תְּדִירָא:

רש"י

החזיקי מלבן. מחזי נילך המלבן העשוי לדפוס הלבינים ללבון בתוכה: **(טו) התכבד.** במטמטי השמד: כילק. הגומר ומכלה כל ירק השדה ויש פותרין התכבד כילק מחכמי בבבל גייסות כילק והתכבדי ללון עם כבד (ישעיה ס"ו): **(טז) ילק פשט ויעף.** היו קלים ללקט בשמורת כילק הפושט ועף: **(יז) מנזריך.** שריך ומס"ס יסוד ושורש בתיבה כמ"ס של משמרתך ושל מטעליך ופעמים שהיו"ד נופלת ממנה כמו מיר לחיו (ברכות מ"ט) וכן למזירים (עמוס ג') שריס: **וטפסריך.** הממונים עליך: **כגוב גובי.** כחילות גובאי. גובאי קומלנגוסטעלי"ף בלע"ז: **החונים בגדרות ביום קרה.** כן דרך החרפה מזמנ החסיל והילק בעת הקור נדבקים בכתלים וכשיזה חום הן מודיש מעט והולכים להם כך יגלו כל עמך: **ונודד.** ומטלטל: **ולא נודע מקומו אים.** חיפש הם ומנה הלכו: **(יח) נמו רעיך.** לשון שמומה: **ישכנו.** חין יכולין לקום: **נפשו.** כמו נפלו וכל התוחיות היולחות ממוצח לחל מהחלפות זו בזו ז"ן שי"ן סת"ך לל"י כולו יולחין מסוף הלשון ומולי הסיומים: **(יט) אין כהה לשברך.** חין מיולר על שברך כי הכל שמחים: **כהה.** לשון דבר העשוי: **תקעו כף.** לשמחה:

מצודת ציון

החזיקי. ענין לחיזה: **טלבן,** מל' לבינה העשוית לבנין החומה: **(טו) כילק.** חין לחנה: **התכבד.** ענין מילוט וגדופה לנקוט ונדבק"ל מכבדים לח הבית (נרכות כ"ה) וכן כבד מכל כלי חמדה (נעיל ג'): **(טז) הרבית.** מל' רבוי: **רכליך.** סוחריך וכן נעיר כוכלים שמו (יחזקחל י"ז): **פשט.** ענין פריסה: **ויעף.** מל' עפיפה ובריחה: **(יז) מנזריך.** מל' נזר ועטרה כמו לח המר (מ"ב י"ח): **וטפסריך.** ענין שררה כמו פקדו עליה טפסר (ירמי' כ"ח): **כגוב גובי.** הוח ענין לחנה וכן יולר גובי (עמוס ז') וכ"ל ענין הגדול שבלחנה ודומהו בעדי עדיים (יחזקחל ט"ז) וכ"ל בהעוד והיפה שבעדיים: **בגדרות.** מל' גדר ומותל: **קרה.** מל' קור וקנה: **ונודד.** מל' נדידה: **אים.** לין הם: **(יח) נמו.** מל' תמונה ושינה: **רעיך.** מנהיגיך: **אדיריך.** גבוריך: **נפשו.** מל' נפול ומכנוע כמו שבח ויבפ (שמות כ"ח): **(יט) כהה.** ענין עציפות ומושך כמו כהה הנגע (ויקרח י"נ): **נחלה.** מל' חולי: **תקעו כף.** ענין הכוח כף לל כף לשמחה וכן כל העשים תקעו כף (מהלים מ"ז):

ומשוכה ועם כי מכתך נהלה וכחובה מחלי: **שמעך.** שמע ומעלמך: **תקעו כף עליך.** כ"ל עוד ישמעו ועל מעלמך יכו כפם זה לזה ירך שמחה: **כי על מי.** כ"ל מי הוח שלח לח עברה עליו תמיד לעתך כי לכולם הבעות וכן הכל ישמעו מעלמך:

מצודת דוד

החזיקי מלבן. לחזי מלחכת הלבינים לחקן עמהם בדקי החומה: **(טו) שם וגו'.** כ"ל לחבל לח תועיל זאת כי שם מעלניך תחבלך ושם ובחרב תכריתך ותחלכך כילק המוכל עשבי השדה ולח ישליר מה: **התכבד כילק.** תהיה מעופף מעלמך כילק המכלה כל היקף: **התכבדי כארבה.** כעל הדבר נת"ם לחחק העניין: **(טז) הרבית.** מלו הרבית רוכליך יותר מכוכבי שמיס ועתה הם כילק הפושט כנפיו ויעוף כ"ל הם נסו והלכו שבי: **(יז) מנזריך.** שבים בעלי העטרות היו כלבבה ועטפיך היו כמין הגדול שבלבבה שהם ביום קרה יחנו בגדרות ובחבר חזקה בחמם ושם כשהם לח כ"ל שהם עודד ללכת ולח ניכר מקומו היכן הוח ואיה הם אלה הלכו וכן יהיו שבי נינוה כי לח יהיה ניכר לח היו שם מעולם ולח יהיו עודע לין הם כי ימהו והנהנו ומשם הלכו שבי: **(יח) נמו רעיך.** מנהיגי המלחמה כלכו נהמנותו בשיכה ועזבו הנהגת המלחמה: **ישכנו אדיריך.** הגבורים שוכנים במקומם ואינם יולחים למלחמה מול הלויב: **נפשו עמך.** המון העם מללו מופם ומהנוסע על ההרים ואין מי מקבלם לכדם חל המלחמה: **(יט) אין כהה.** לין מי מילר על שברך להיות זוהר פניו כהה

א א הַמַּשָּׂא אֲשֶׁר חָזָה חֲבַקּוּק הַנָּבִיא: ב עַד־אָנָה יְהוָה
שִׁוַּעְתִּי וְלֹא תִשְׁמָע אֶזְעַק אֵלֶיךָ חָמָס וְלֹא
תוֹשִׁיעַ: ג לָמָּה תַרְאֵנִי אָוֶן וְעָמָל תַּבִּיט וְשֹׁד וְחָמָס לְנֶגְדִּי וַיְהִי
רִיב וּמָדוֹן יִשָּׂא: ד עַל־כֵּן תָּפוּג תּוֹרָה וְלֹא־יֵצֵא לָנֶצַח מִשְׁפָּט
כִּי רָשָׁע מַכְתִּיר אֶת־הַצַּדִּיק עַל־כֵּן יֵצֵא מִשְׁפָּט מְעֻקָּל: ה רְאוּ
בַגּוֹיִם וְהַבִּיטוּ וְהִתְמַהְמְהוּ תְּמָהוּ כִּי־פֹעֵל פֹּעַל בִּימֵיכֶם לֹא תַאֲמִינוּ
כִּי־יְסֻפָּר: ו כִּי־הִנְנֵי מֵקִים אֶת־הַכַּשְׂדִּים הַגּוֹי הַמַּר וְהַנִּמְהָר

ת"א על כן. עקיים פ"ד:

תרגום

א א מַשְׁאָ֗ל גְּבוּאָתָא֙ דְּאִתְנְבִ֣י חֲבַקּ֔וּק נְבִיָּ֖א: ב עַד־אֵ֣ימָתַ֔י יְיָ֖ אֶנָ֣א מְצַלֵּ֑י וְלָ֥א גְלֵ֖י קֳדָמָ֑ךְ
קָבֵ֣לְנָא קֳדָמָ֗ךְ עַל֙ חֲטוֹפִ֣ין הֲלָ֔א וְלָ֥א יְכֵ֖לְנָא קֳדָמָ֑ךְ לְמִפְרַ֖ק: ג לְמָ֣א אַנָּ֔א חָזֵ֖י אֲנָסִ֣ין
וּמְסַתְּכֵ֣ל בְּעָבְדֵ֣י לֵאוּת֔ שָׁקַ֖ר בְּזוּזִ֑ין וַחֲטוֹפִ֣ין לְקָבְלִ֔י דַּבְתַּחֲרוּתָ֖א וּבְדוֹנָ֥א אִנּ֖וּן מִתְנַבְּרִֽין: ד עַל֙ כֵּ֣ן
פְּגַ֣ת אוֹרַיְתָ֔א וְלָ֥א נָפֵ֖יק לַאֲפַרְשׁ֑ דִּינָ֣א אֲרֵ֔י רַשִׁיעַיָּ֗א מְסַלְּעָ֤מִין לְצַדִּיקַיָּא֙ עַל־כֵּ֣ן לָ֔א נָפֵ֖יק
דִּינָ֥א כֵֽן: ה חֲז֗וֹ בְּעַמְמַיָּא֙ וְאִסְתַּכְּל֔וּ אִתְרְפּ֖וּ שַׁוְּה֑וּ אֲרֵ֣י עוֹבָ֔דָא אִתְעֲבִ֖יד בְּיוֹמֵיכ֑וֹן לָ֥א תְהֵמְנ֖וּן אֲרֵ֥י
יִשְׁתַּעוֹן לְכֽוֹן: ו אֲרֵ֣י הָא֩ אֲנָ֨א מֵקִ֜ים יָת֣ כַּסְדָּאֵ֗י עַמָּ֤א מְחָֽרָא֙ וְקַלִּילָ֔א דְּאָזֵ֖ל לְפִתְגָ֣מֵי אַרְעָ֑א

רש"י

א (א) המשא אשר חזה. מעל כאומתא מה שכתב וקיבל ברוח הקודש: (ב) עד אנה ה'. לפסה היה ברוח הקודש שכאובלנלר עתיד למלוך בכיפה ולהיות מילר ליסרלל כעיני שנלמר בנבואתו כי הנני מקים לת הכשדים וגו'. (לקמן פסוק ו') ועל זאת היה מתאונן ומתפלל: אזעק אליך חמס. לזכיר לפניך חמס העשוי לי ולויך מושיע: (ג) און. ביזה וחמס: ועמל תביט. עמל זה לתפ מביט ולויך עוזר: ויהי ריב ומדון ישא. וזה הרבע המשא ריב ומדון הוה ומתקיים ומלליח: ויהי. ויתקיים לוהו לאשר ריב ומדון יפל כן סרבס יוכלן: (ד) על כן תפוג תורה. על זה יסרלל רואין הלמתו של רבע הפוג ותעבור הורה מפס ויפתעו לו ויסתהו ללפ בבקעה דורת: ולא יצא לנצח משפט. הלה לתמיהו: מכתיר. סובב כמו מכירי בתן בחרוט (יהליס כ"ב): (ה) לא תאמינו כי יספר. זאת לכס לאשר לני מקיס לת הכשדים העס לאשר לת היה כדי להבהלות כמו שנלמר (יפעיה כ"ג) זה העס לת היה סס לאלו משלבס דבריס שבתקב"ס מתחרט על ברילתס ועשה יקוס ויכו' מר וממהר לרוץ וללכת לתרחבי הרלות כל הגויס:

מצודת דוד

א (א) המשא. כ"ל זו היא הנבואה לשר חזה וגו': (ב) עד אנה. הכתיב היה מתאונן על שלוט בגל וגזל ומשלחה ומלוי עד לתה לזעק לליך ולויך מושיע: אזעק וגו'. לזעק על החמס לשר עושה כ"ע ולת מושיע: (ג) למה תראני וגו'. זאת שלה הנבואה כלה עוסק בשכחות של ישראל כדרך שכתה יחזקאל וגם כלה גמול תשלוניהן ולכיכה ממשלת בתוך הגבעה ומה שתה מביע לשר למה תכלה לי הלון והעמל של ישראל מה שתה מביע הכשכחות מבני לדם ולמה שתה לנגד עיני לכחות הרוד והחמס המעוכד לבוח עליהם והתקיימות הגפרע מהם הנוגע עליהם ריב ומדון וכלומר מה לי בלעב הגדול הזה להודיעני כל אלה:

(ד) על כן תפוג תורה. הוסיל שילמה כ"ע מחמת החוכה ותסול לת יעשה ומשפט לגלח כ"ל זמן רב כל יתי ממשלתו כי יתמיו הכל לפי המקרה ולין מעניה: כי רשע. על כי כ"ע מכתיר לת הלדיק להלר לו בכל עכביו כי לף כי תעלו ישראל מחשבים המה לגדיקים למולו: על כן. בעבור זה מעקמים לת המשפט ולת יעשוה על לד היושר כי מוחשבים שלין דין ולין דיין (ולף כי תעלו וגבע"כ בפעם מהם התלונן שהיה להם לפול ביד ה' ולת בידו): (ה) ראו בגוים. כלו המשלה והכלמון הנעשה בעכ"ום תלו על תלו והביעו ממשלה והכלמון שלו והתמהו ונתמהו תלו כי תין להעניך נלמון כל העכ"ום לגלמון שלו: כי פעל פעל. כי דבר גלמון שלו תהיה בימיכם ואלו לותה ותתמהו לז כי הן יהעתי שלא תאמינו לם יפופר כי הוא דבר היולא לפלאי תרבה הטעני שתשה להאמין: (ו) כי הנני מקים. כ"ל מעשלותם לקים לת הכשדים שהוא גוי מר ונפש ומהיר ומהר בתעניו מבלי יגוע הלעיז:

מצודת ציון

א (ב) שועתי. עניו לעקה: חמס. עניו עושק: (ג) און ועמל. עניו מעשים רעים שתיכם לרוקים: תביט. עניו הסתכלות: ושד וחמס. גזל ועושק: ויהי. כ"ל מעקיים והוגמתו להי מלכך לשון (הושע י"ג): ומדון. מל' דין ומריבה: (ד) תפוג. עניו כשיון והלשות כמו כפוגותי ומכיתי (ההליס ל"ח): מכתיר. מעכב כסבב המעכב לת המלוט וכן תביתי בתן כתכוני (שם כ"ב): מעקל. עניו עקוש כמו תרתוש עקלקלות (פופעים כ'): (ה) כי יספר. לס יכופר: (ו) מקים. עניו הומות: המר. מר נפש ולשה לומר לתזרי: והנמהר. מלשון מהיכות:

הַהוֹלֵךְ לְמֶרְחַבֵי אֶרֶץ לָרֶשֶׁת מִשְׁכְּנוֹת לֹא־לוֹ: ז אֵים וְנוֹרָא הוּא
מִמֶּנּוּ מִשְׁפָּטוֹ וּשְׂאֵתוֹ יֵצֵא: ח וְקַלּוּ מִנְּמֵרִים סוּסָיו וְחַדּוּ מִזְאֵבֵי
עֶרֶב וּפָשׁוּ פָּרָשָׁיו וּפָרָשָׁיו מֵרָחוֹק יָבֹאוּ יָעֻפוּ כְּנֶשֶׁר חָשׁ לֶאֱכוֹל:
ט כֻּלָּה לְחָמָס יָבוֹא מְגַמַּת פְּנֵיהֶם קָדִימָה וַיֶּאֱסֹף כַּחוֹל שִׁבְיָ:
י וְהוּא בַּמְּלָכִים יִתְקַלָּס וְרוֹזְנִים מִשְׂחָק לוֹ הוּא לְכָל־מִבְצָר יִשְׂחָק
וַיִּצְבֹּר עָפָר וַיִּלְכְּדֶהָ: יא אָז חָלַף רוּחַ וַיַּעֲבֹר וְאָשֵׁם זוּ כֹחוֹ לֵאלֹהָיו:

*קמץ בז"ק *קמץ בז"ק

תרגום

לַאֲסָנָא קַרְוִין דְּלָא דַיְלִיהּ: ז אֲמַתְנִין וְדַחֲילִין אִנּוּן מִנֵּיהּ דִּינֵיהּ וְגַוְּדָתֵיהּ נָפְקָן: ח וְקַלִּילִין מִנְּמֵרַיָּא
סִיסְוָתֵיהּ וַחֲרִיפִין מִדִּיבֵי רַמְשָׁא וְיֵרְבּוּן פָּרָשׁוֹהִי וּפָרָשׁוֹהִי מֵרָחִיק דְּיֵיתוּן מְשַׁתְּדָן כְּנִשְׁרָא
דָּשֵׁאִים לְמֵכַל: ט כֻּלְּהוֹן לַחֲטוֹף אָתֵן מְקַבֵּיל אַפֵּיהוֹן דָּמָן כִּרוּחַ קָדִים וּכְנַשׁ כְּחָלָא
שְׁבְיָא: י וְהוּא עַל מַלְכַיָּא מִתְלַעַב וְעַל שַׁלְטוֹנַיָּא מְחַיַּךְ הוּא לְכָל כְּרַךְ תַּקִּיף מָעֵיק וְצָבַר
מִלְיָתָא וְכַבָּשֵׁהּ: יא כְּבֵן עַל דְּרַמַת רוּחֵיהּ עֲלוֹהִי עֲדָא מַמְלְכוּתֵיהּ וְחָב עַל דְּאַסְגִּי יְקָרָא

רש"י

(ז) **ממנו משפטו ושאתו יצא.** ממנו פוסקים ממנו מלכים המטילין מסת ומיסה על הכל: **משפטו.** יוסט"ח בלע"ז: (ח) **ופשו פרשיו.** רבו פרשיו: (ט) **לחמס יבוא.** לגזול ולבוז: **מגמת פניהם.** לשון הסגמילי"ה (ברחשים כ"ל) יגמא ארץ (חיוב ל"ט) רץ במרוצ' לשעה קלה כברק ארץ כחלו גמא ומסה סתרץ סלפיו ולף כמן מגמת פנימה גמיאת שחיפה פנימה דומה לרוח הקדים עזה שברומו כן תרגם יונתן: (י) **והוא במלכים יתקלס.** מתלוצץ בהם וכל לשון קלסה לשון דבור המגביהים בו ים לגזוב ים לרע פרלדי"ך בלע"ז: **משחק.** כמו שחוק כמו משמר מסחר: **לכל מבצר ישחק.** מס לוויבו במבצר חזק ישחוק לו: **ויצבר עפר.** עליה ברוב חיילותיו כל אחד נוטל מסת עפר וסרי היא לפני החומה חל גבוה ולוחמים בה על העיר והיא שפיכת סוללה כי כולן מחורגמות יבור עליה מליחת ולף היא לשון תלות שסיה בעיר דוד סות חל גבוה ולוחמים בה שעל רחבה מגדל בעוי ושיפועו משפע לכדין וסביבות מרבלותיו חומה מעוכה לסחזיק העפר מליפול: (יא) **אז חלף רוח.** אז ברחוקו דרכו ללחם הולפת ועוברת עליו רוח חמת' ומהו סרוח: **זו כחו לאלהו.** הכח הזה הוא נותן למלכו ואומר מלכי עשה לי כל סחיל הזה אמר הקביה ואחה למה מחרים

מצודת ציון

משכנות. מקומות שמוכנים שם בני אדם: (ז) **איום.** מלשון ליומה ופחד: **ושאתו.** מל' המשאלות וכוונות: (ח) **מנמרים.** שם חיה קלת המכוץ: **וחדו.** ענין חזון וחכיפות כמו כחדג מהה (משלי ז"ח): **ופשו.** ענין לבוי כמו כי חפושו (ירמיה ג'): **פרשיו.** כח הרגליים לרכוב על הסוסים: **יעפו.** מלשון עפיפה ופריסה: **חש.** ענין חכיפות כמו חשי ולא החמהמהי (חהלים קי"ח): (ט) **לחמס.** ענין עושק: **מגמת.** ענין המשאה והמשק ולין לו דומה ויהכן שהוא מלשון הגמליי לא (בראשית כ"ל) וכמו שמלא שלף משוחף לבלישה כמ"ש כי שלשני לחוס (חהלים כ"ו) ולחשק כמ"ש ישלף לל (לעיל ז') כן חביה שלא נחת משוחף לשניהם: (י) **יתקלס.** ענין לעג והחול כמו לקלס לחכון (יחזקאל ט"ז): **ורוזנים.** שריס: **משחק.** שחוק ולעג: **ויצבר.** ענין עשיית חל כמו שני גבוהים (מ"ב י'): (יא) **חלף.** ענין חמורה: **רוח.** ענין דעה ומחשבה: **ואשם.** ענין כחש:

מצודת דוד

למרחבי ארץ. בכל מכחב העולם ילך לכבש מקומות שאינם שלו: (ז) **איום ונורא הוא.** הוא עם מלוים ומפחיד לם הבריות: **ממנו משפט וגו'.** המשפט שיעשה בשומות ובשיפת המשלה שיהיה הוא ילא ממנו ומעלמו כי לא ילמוך למחצם עם למכ: (ח) **וקלו.** למכל לבוץ מלשון הגמליי לא: **וחדו.** הבהמים פלשם יחדו שניהם לשרוף עקב במהירות כך יותר מן הלביים שמוכנים בעבר המהבים לשרוף בעבור הבעבון שלא לאכול כל היום: **ופשו פרשיו.** פרשיו מהבים בכל יום ויש מהמעטים כי לין מי שהם נוסל במלחמה: **ופרשיו מרחוק יבואו.** כ"ל עם היום שהבריו שלו ממקום רחוק לא ייגעו ולא ייעפו בדרך לבל יעופו כמו הנשר המהר לעוף להשיג הלוכל: (ט) **כלה לחמס יבוא.** הנוי הזה כלו לא בעבור החמס לבלול שלל ולבת בז ולוכל גלחמים בעבור כבוד הבלחון ולזה לוים שהשריים שלחים **מגמת פניהם קדימה.** כ"ל כל שהפנותם לבלול שלל ולשוד ייל לחכלם שהיל לגד קדימה במזרחים לשוטים ועני"ז שוכפים ומחריים לם העניים שבבבל ולוים שלחים שלחים ולא כן יעשו להם שהפנותם שבבבל כי שיחים שלחים שה לשועלחם: **ויאסף.** מלקף שני הבבה כחול היה ולא יפליל מלומה: (י) **והוא במלכים יתקלס.** הוא שהבל ומלעיג שלכים לשוחם בשחוק כשלל וכוחים הוה לו לשחק כי יחלוץ בהם בדברי גלוץ: **לכל מבצר ישחק.** מלעיג הוא על כל עיר שבלר שלחה שבקלוט בה יבשם וכן הוא החמת כי יבוי עפר הבבה לעשום של גבוה שוב המבלר ושם יבחום עליה ויבלבה: (יא) **אז חלף רוח.** בבחום עלמו בבי"ב שמשלה שחליף דעתו ושעבוד שן החמת ויפשם בשלחו זו הבה הבשון זו הוא שיוחם לשלהיו כי העב"ם שלו השליחו ולא

יג הֲלוֹא אַתָּה מִקֶּדֶם יְהוָה אֱלֹהַי קְדֹשִׁי לֹא נָמוּת יְהוָה לְמִשְׁפָּט
שַׂמְתּוֹ וְצוּר לְהוֹכִיחַ יְסַדְתּוֹ: יג טְהוֹר עֵינַיִם מֵרְאוֹת רָע וְהַבִּיט
אֵלֶיו עָמָל לֹא תוּכָל לָמָּה תַבִּיט בּוֹגְדִים תַּחֲרִישׁ בְּבַלַּע רָשָׁע
צַדִּיק מִמֶּנּוּ: יד וַתַּעֲשֶׂה אָדָם כִּדְגֵי הַיָּם כְּרֶמֶשׂ לֹא־מֹשֵׁל בּוֹ:
טו כֻּלּוֹ בְחַכָּה הֶעֱלָה יְגָרֲרֵהוּ בְחֶרְמוֹ וַיַּאַסְפֵּהוּ בְּמִכְמַרְתּוֹ עַל־כֵּן
יִשְׂמַח וְיָגִיל: טז עַל־כֵּן יְזַבַּח לְחֶרְמוֹ וִיקַטֵּר לְמִכְמַרְתּוֹ כִּי בָהֶמָּה
שָׁמַן חֶלְקוֹ וּמַאֲכָלוֹ בְּרִאָה: יז הֲעַל כֵּן יָרִיק חַרְמוֹ וְתָמִיד לַהֲרֹג
גּוֹיִם לֹא יַחְמֹל:

ת"א ה' למשפט. עקיים שם: עהוב. שם פ"נ: למה. נכוחת ת' מגילה ז' ב"מ ע"ח: נבלע. עקיים מ"ד: על. תענית כ"ו:

תרגום

לְמַשְׁעוֹתֵיהּ: יג הֲלָא אַתְּ יְיָ בְּרִית עָלְמָא מִבְּרֵאשִׁית אַתְּ אֱלָהָא דִּין קְשׁוֹט עַל כָּל בְּרִיָתָךְ קַדִּישׁ
בְּעוֹבָדֵי הֵימָנוּתָא מֵימְרָךְ קָיֵם לְעָלְמִין יְיָ לְמֶעְבַּד דִּינָא בְּרִיּוֹתָהּ וְתַקּוֹף לְאַתְפָּרָעָא אַתַּקְנְתֵּיהּ:
יג בְּרִיר מֵימְרָךְ מִלְּמֶחֱזֵי בִּישׁ וּמִלְּאִסְתַּכָּלָא בַּעֲבָדֵי לַאוֹת שְׁבַק הֲלָא גְּלֵי קֳדָמָךְ וּלְמָא אַתְּ
מִסְתַּכַּל בְּאֻנְסִין וְאַתְּ יָהֵב אַרְכָּא לְרִשְׁיָעֵא וּמְסַלְעֵמִין לְדִטְבִין מִנְּהוֹן: יד וַעֲבַדְתָּא אֱנָשָׁא
כְּנוּנֵי יַמָּא כְּרִחֲשָׁא דְּלֵית שׁוּלְטָן עֲלוֹהִי: טו כֻּלְּהוֹן דָּמֵן לְצַיָּדִין דְּאָחֵיד נוּנָא בְּחַכְתָּא כְּנֵישׁ
לֵיהּ בְּחֶרְמֵיהּ וְרָמֵי לֵיהּ בְּמִצַּדְתֵּיהּ עַל כֵּן חֲדֵי וְדָאֵיץ: טז עַל כֵּן מְדַבַּח לְזַנְיֵהּ וּמַסִּיק בּוּסְמִין
לְמִצַּדְתֵּיהּ אֲרֵי בְהוֹן טָב מִיכְלֵיהּ וְשִׁירוּתֵיהּ מַטְעֲמָא: יז הֲעַל אִלֵּין יְשַׁלַּח מַשְׁרְיָתֵיהּ בְּתַדִּירָא
לְאוֹקָפָא עַמְמִין וְלָא בְחֵים:

רש"י

לכל זאת: (יב) **הלוא אתה מקדם יהוה אלהי קדושי.** אמר לו תמות וזה שכתוב לא נמות אחד מהקוני סופרים שמקרא הוא שכיסה שכתוב וכן ופסחת' לומר (מלאכי ג') וכן הרבה המפורשים בספרי ולפי תיקון הסופרים זהו פירושו הלוא אתה אלהי מקדם קדושי לא תחכני למות ביזו: **ה' למשפט שמתו.** ידעתי כי לא העמדתו לזה אלא לשפוט את המורדים כך מכל מקום כל זה למה יתקיים אלה: (יג) **טהור עינים.** אתה מרחוק נראה: **והביט.** כמו ולהביט אל עמל: **צדיק ממנו.** שהוא משמח את עיני לתקיפו: (יד) **ותעשה אדם.** לפני הרשע הזה הפקר כדגי הים שכל הרוצה לגוד גודה ממנו: (טו) **כלה בחכה העלה.** כל החכם זה הרשע העלה בחכה אלו: **ירווהו.** לשון הגרה בקציר (תהלי ו') כהרסו ממגורות (יואל ג'): (טז) **יזבח לחרמו.** לע"ז אלו שהוא לומר שהיא כוחסת הכל לפניו: **בהמה.** כמו בשר בשליל: **בריאה.** שמיכה: (יז) **העל כן יריק חרמו.** יש מהיות הרשע המתקיימות כמו הגגלה נגליתי לעלי (ש"א ג') הרוחה לחמה (שם ג' ט"ו

מצודת דוד

ג' פעל כל זאת כי יודע הוא בעצמו שלא יבוא מעשיו בעיני ה': (יב) **הלוא אתה מקדם.** הן ידעתי שאתה משולש מלאני קדושי המכסה עליהן ובודאי לא תמות ביד כ"ב להיות כליס ביזו כי לחה הלל שמתו לומר לעשות בנו משפט ולחה לוד עולמים יקומו לייסר לומרו ע"י ולפי זה ענין לא תמות לפי שהוא מלך מבטיח בחשבי כליס ביזו כי בודאי לא כן יהיה: (יג) **טהור עינים.** כ"ל הולם מלותיו היה על כי הלא לחה מהור עיניים לבל לבלות דבר רע ולא תוכל להביע לל דבר עמל ולמה ס"ב תביע ותשגיח בגובדים לחה להם ממלה מרובה ולמה תחכיים בעת שהרשע ממית לה הלדיק ממנו וכלומר הם למנם מעת שיכלל למה מהכמו ביזו הלא ע"ב הוא טוב ממנו ויהיה לך ס"ב לפרוע משיכלל בעופן לחר לא על יזו: (יד) **ותעשה אדם.** למה הנהקם לו כל בני כדגי היס שהמה מוטקיים לכל וכעתם המדמה שלין מי מוטל בו למנעו מיד הבא לקחתו: (טו) **כלה.** כל למני המין מעלה בחכה ולפי שהמשיל לדגי היס לחר לפון הטופל בדגי היס מעלים לוחס מן היס ע"י החכה: **ירווהו.** מלשון לא יחכה. **ויאספהו.** כפל הדבר בס"ג: **על כן.** הוסיף ושעתו מלללה לו ישמח ויגיל ולזו הוסיף מגמול המעשה ולוחז דלכו: (טז) **על כן יזבח לחרמו.** כ"ל לזו הוא הולם הלללתו לה' להוחיל לו ולזגה ולקבל לפניו כי הולם הלללתו בחכמו כ"ל בכחו ובחכולותיו וכלולו יזבחו ויקטר לל עלמו לל כחו וחכולותיו והוא ענין מגילה לו כ"ל להטבל"וס יזבח בחשבו שהיל המוחכת בו כח לללוד הכל ולפי שהמיל בעכ"וס שקץ וגו' כי מכס הוא (דכריס ז') לכן לחז לשון מכס לללות המגילה: **כי בהמה.** כי הוסב שבחמתו ובמכתו. כ"ל בעצמו כוב כמו וחכולותיו הו בעצמו כח מגילה יש לו חלק חתן ומחלבו מלכל בריאה ושמיכה: (יז) **העל כן.** וכי שהיא

חבקוק ב

ב א עַל־מִשְׁמַרְתִּי אֶעֱמֹדָה וְאֶתְיַצְּבָה עַל־מָצוֹר וַאֲצַפֶּה לִרְאוֹת
מַה־יְדַבֶּר־בִּי וּמָה אָשִׁיב עַל־תּוֹכַחְתִּי: ב וַיַּעֲנֵנִי יְהוָה וַיֹּאמֶר
כְּתֹב חָזוֹן וּבָאֵר עַל־הַלֻּחוֹת לְמַעַן יָרוּץ קוֹרֵא בּוֹ: ג כִּי עוֹד חָזוֹן
לַמּוֹעֵד וְיָפֵחַ לַקֵּץ וְלֹא יְכַזֵּב אִם־יִתְמַהְמַהּ חַכֵּה־לוֹ כִּי־בֹא יָבֹא

ת"א כי עוד. קנהדרין ל"ז: תם יתמהמה. עקיס מ"ט:

תרגום

ב א אֲמַר נְבִיָּא עַל מַטְּרַתִּי אֲנָא קָאֵם עַתִּיד מְשַׁמֵּשׁ עַל מְצוּדָתִי וְאֶסְבְּנָא לְמֶחֱזֵי מָה
יְתַמְלֵל עִמִּי וּמָה אֶתְהוֹתַב עַל בָּעוּתִי: ב וְאֶתְהוֹתֵבִית מִן קֳדָם יְיָ וַאֲמַר כְּתִיבָא נְבִיאָתָא וּמְפָרְשָׁא
עַל סִפְרָא דְּאוֹרַיְתָא בְּדִיל דְּיוֹתֵי לְמֶחְכַּם מִן דָּרֵי בֵיהּ: ג אֲרֵי עַתִּידָא נְבִיאָתָא לְזִמְנִין וּמְתַקֵּן

רש"י

יחזקאל ח') לפי כאן הנראה בעיניך שעל כן הוא מגליח כל שעה סיריק הרגו על הכל ולעזר ליל. ירוק כמו וירק לה חניכיו (בראשית י"ל) וכרק חניה (תהלים ל"ה) מזדיין בהרגו:

ב (א) **על משמרתי אעמודה.** עוגה עג חבקוק ועמד בחוכה ואמר לה אזון מכאן עד שאשמע מה ידבר בי על שאלתי זאת למה הוא מביא ורוחה בהלאתו של רשע: **ומה אשיב.** לל הבאים להתוכח לפני: **על תוכחתי.** שסם מוכיחים הוחי בפני אים להרשיר על מדת הדין. תוכחתי מוכאיפרוגמ"ט בלע"ז: (ב) **ויענני ה' ויאמר כתב (לך) חזון.** הגלה לך ובארהו על הלוחות היבב אשר ירוץ קורא בו לקרותו מהר שלא יכשל[a] וזה החזון אשר תכתוב: (ג) **כי עוד חזון למועד.** עוד עתיד לקום נביא לקץ שים שיהגלה לו חזון למתי יהיה מועד מפלת בבל וגאולת ישראל: **ויפח לקץ.** ודבור שיאמר לו על הקץ של בבל (ירמיה כ"ט) לפי שלשם לבבל שבעים שנה: **ולא יכזב אם יתמהמה.** לגזרה שיגריך לכם אותו מועד: **חכה לו כי וגו' לא יאחר.** אחר השבעים כלום ועוד ים לפרש שם יתמהמה הנביא לגזרה והוא היה ירמיה ו"ה בהיבת גבואתה ומפרשה על ספרה לתוריאיה תרגום כתוב כמו כתיב כבר נרמז בתור, זו תרגם אחרץ אחרן שבאותיות (ויקרא כ"ו) שבעים שמעות קלקלו ישראל ולא שמעו וכשגרן גלו ממנו וכשגרן גלו ממנו שבעים שנה וכן הוא אומר (בדברי הימים ב' ל"ו) עד רלהה אחרץ את שבאותיה כל ימי השמה למלאות שבעים שנה וכן אתה מולה (ביחזקאל ל') ואני נתתי לך את שני עוגם וגו' שלם מאות ושבעים יום וגו' והומר ושכבת על לדך הימני וגו' ארבעים יום יום לשנה וגו' נאתיו לך וגו' נמלאת אתה אומר שכעיהו ישראל ס"ל שנה על שגלו עשרת השבטים ושבע יהודה קלקלו ארבעים ושבלו עשרה השבטים עד חרבות ירושלים שם עשרים ושנים של מנשה ושאר שנותיו בחשובה שהרי נאמר בו (מלכים ב' כ"ג) ויעש הרע בכל אשר עשה אחאב כתגין שנותיו של אחאב והוא מלך עשרים ושנים שנה ושנים של חמון בנו ואחת עשרה של יהויקים ואחת עשרה של לדקיהו הרי ארבעים ושנה וכנותה זו נאמרה ליחזקאל בשנת החמישים לגלות מכל מקום נמלאו ימי קלקולם ארבע מאות ושלשים ושנה שנה שלאחר כנותה זו שהן שם ו' שנים ת' שנים עושים ח' יובלות וכל יובל ז' שמיטות הרי ו' שמיטות ות' שנים המוקדמות ליובל הרי ס"ל ושלשים ושם שנה יש אתם שמיטות הרי ס"ע שנים מקודשות ושנת יובל זה שלאחרון נחשב לף היה בתגין שבעותם לף נגמר וכאן אמר לו לחבקוק כבר כתוב חזון בחורה שגגת חזון שהוא כתוב אתה ואחר על הלוחות כי עוד יתגלה חזון למועד זה: **ויפח.** ל' דבור הוא והרבה ים בספר משלי

מצודת ציון

ב (א) **משמרתי.** דבר המועל על הדבה בני אדם לעשות כ"ל בזמנו קרוי בלשון משמרת וכן משמרות בהורה ולויה: **מצור.** כן יקרא עיר מבלר על כי אין לכבשה בזולת המלור: **ואצפה.** ענין הבטה כמו לבה דרך (בחוש ג'): **תוכחתי.** מל' ויכוח: (ב) **ובאר.** הפרש: **הלחות.** כאן נקראים ושניהם הוא לבחוד עליהם: **ירוץ.** מל' רילה וכדומה ואמר בדרך שלולה: (ג) **למועד.** לזמן קבוע כמו העביר המועד (ירמיה מ"ו): **ויפח.** ענין דבור כמו יפיח לחומה (משלי י"ג): **יתמהמה.** ענין השבטות כמו מבחי ולא החמהמתי (תהלים ק"ט): **חכה.** ענין מקוה כמו

מצודת דוד

כן יבוקן לה הכמו לבלה לה הבלבדים בה בחמיה. כ"ל וכי בבכוחה בלאחתו יבחם על מעבדו למטוע מבבו מדם הלא בחמה לא כן הוא כי מדבבה יאחז דבכו ויחמיד להכות העב"וס ולא יחמול עליהם:

ב (א) **על משמרתי אעמדה.** עחמדתי על משמרתי ובלבתי על המלור כ"ל כמו הבחוב בזמן משמרתו חיבו זו מחקומו וכמו הבליבים על עיר מבלר לבבשה חיבם זיום ממבה כן לא יזחי לחי לפקוד מן הבלוגה: **ואצפה.** הסתכלתי לבלות מה יבבל בי ה' ומה חשיב חליו ועל הויבוח שלי עם מי יבוח ויוכיבה עמדי לשלול שאלתי: (ב) **כתב חזון.** כחוב הגבואה אשר אתי דובר מלילך ובאר לוחה על הלוחות משוכם ולא בחידות למען יהיו קוראי בה בקל ולעזר ליל. ירוק כמו וירק לה חניכיו (בראשית י"ל) וכרק חניה (תהלים ל"ה) מזדיין בהרגו:

(ג) **כי עוד חזון למועד.** כי מלבד החזון של מפלת בבל והכתתה זהיו יש עוד חזון קבוע וחזון הזה יבבל על קץ הגאולה שלא יהיה לחריה שעבוד ולא יכזב החזון ההוא לף אם יתמהמה זמן רב עכ"פ לחבה לו ולא תחייאש ממנו כי בודאי יבוא בזמן הקבוע לף יאחר עוד לעבור לת הזמן הקבוע וכלומר לזאת לויחיך לבאת הגאולה של מפלת בבל למען יהיו בגואת

לֹא יְאֻחָר׃ ד הִנֵּה עֻפְּלָה לֹא־יָשְׁרָה נַפְשׁוֹ בּוֹ וְצַדִּיק בֶּאֱמוּנָתוֹ
יִחְיֶה׃ ה וְאַף כִּי־הַיַּיִן בּוֹגֵד גֶּבֶר יָהִיר וְלֹא יִנְוֶה אֲשֶׁר הִרְחִיב
כִּשְׁאוֹל נַפְשׁוֹ וְהוּא כַּמָּוֶת וְלֹא יִשְׂבָּע וַיֶּאֱסֹף אֵלָיו כָּל־הַגּוֹיִם
וַיִּקְבֹּץ אֵלָיו כָּל־הָעַמִּים׃ ו הֲלוֹא־אֵלֶּה כֻּלָּם עָלָיו מָשָׁל יִשָּׂאוּ
וּמְלִיצָה חִידוֹת לוֹ וְיֹאמַר הַמַרְבֶּה לֹא־לוֹ עַד־מָ֑תַי וּמַכְבִּיד
עָלָיו עַבְטִיט׃ ז הֲלוֹא פֶתַע יָקוּמוּ נֹשְׁכֶיךָ וְיִקְצוּ מְזַעְזְעֶיךָ וְהָיִיתָ

*נ"א בוגד *קמץ בז"ק *בנ"א הל' במתג

ת"א הנה עפלה. עקידה טעה כ"ו: ולדיק. מכוס כ"ד עקביס מ"ס: נגבר. ג"ב ל"ח:

תרגום

קְצָא וְלָא יְבַטֵּל אִם יְהֵי אַרְכָּא לְפִתְגָמָא סַבְּרוּ לֵהּ אֲרֵי בְּזִמְנֵיהּ יֵיתֵי וְלָא יְתָעֲבַב׃ ד הָא
רַשִׁיעָיָא אֲמָרִין לֵית כָּל אִלֵּין וְצַדִּיקָיָא עַל קוּשְׁטְהוֹן יְתְקַיָּמוּן׃ ה וְאַף הָא כְּטָעֵי בְּחַמַר גְּבַר יָהִיר
בְּרִשְׁעָא וְלָא יִתְקָיֵם דְּאַפְתִּי כִּשְׁאוֹל נַפְשֵׁיהּ וְהוּא כְּמוֹתָא וְלָא שְׂבַע וּכְנֵשׁ לְוָתֵיהּ כָּל עַמְמַיָּא
וְקָרֵב לְוָתֵיהּ כָּל מַלְכְוָתָא׃ ו הֲלָא אִלֵּין כֻּלְּהוֹן עֲלוֹהִי מַתָּלָן וְשַׁנְוֵי הִדְיָן יֵימְרוּן לֵיהּ וְיֵימַר
וַי דְּמַסְגֵּי נְכָסִין דְּלָא דִילֵיהּ עַד אֵימָתַי אַף מַתְקֵל עֲלָךְ תְּקוֹף חוֹבִין׃ ז הֲלָא בְּתַקֵּף יְקוּמוּן

רש"י

ועל סס שסלבור לומו חלה רוח סיולה מן הסס קורסו פיס וקורסו רוס כגון וברוס פיו כל לגלס (תהלים ל"ג): (ד) **הנה עפלה.** נפסו של רסע זס תמיד הוא בכעס ובחומס שולף לבלוע ולא שבע: **לא ישרה נפשו בו.** לין רוסו מסקררס עליו לומר לי בסס שקניסו כסר לכן יבא עליו הפורעניות: **וצדיק באמונתו יחיה.** יכניס סמלך שעתיד רסע זס להגלותו יעמוד לו לדקו וביום שיושלך זס מקברו יסא חויל מרוחך לא רחם יהוויכן ויסס לא כסמו מעל לכסס סמלכיס: **עפלה.** לשון עזוס כמו ויעפילו (במדבר י"ד) וכן עופל ובחן (יסעיה ל"ב): (ה) **ואף כי היין בוגד.** ולף כשיבא בלשלר בן גמו של זס שיבגוד בו ויהו לשקביל מלפא חמרא סחי (דניאל ס'): **גבר יהיר (הוא) ולא ינוה.** לא יסקייס מדוסו ומוסו שסגשלס ומסר בעשס חמרא להביא כלי בית סמקדש ושסס בהס והיא חגרוס לו סיסרג ויכלס בהס בגבוכלנלר כי גבר יסיר לך לא יוסס ולא יסקייס הוא ומוסו: **אשר הרחיב.** בגבוכלנלר: **כשאול נפשו.** להסיב כל סחוומו ברסב לבו: **והוא כמות.** כמלאך סמוס שהיו שבע מלסמיס כך זס היו שבע בכל קניוו: (ו) **הלוא אלה.** חסר חסף חלין לעובדו: **כלם עליו משל ישאו ומליצה.** יסלו בפיהס בלשון חידוס בשבילו: **לו.** כמו עליו: **ויאמר.** סאומר לא מליצת סחידה: **הוי המרבה לא לו.** זו היא סמליצה מבל על סמרבה הון ומלכוס ולא לו כי יבאו מלכי מדי ויעלו לא בכל: **עד מתי.** יסיס הולך ומרבה ולא היו חלה מכביד עליו מסא עון כעב של טיט עד הוא לשון קורס בפירס כמו שמליצו בשכן (דניאל ז"ל) ועב עץ ולשעות בביס והעבים (שס): (ז) **ויקצו.** כמו ויקיצו:

מצודת דוד

כמה' נעשה ועי"ז ילמיגו בגאולה העתידה: (ד) **הנה עפלה.** עפה בא לבלר החזון בדבר מבלא בבל והכהתה זרעו ואמר הנה כל המתחזק ומבקש לתן יבוכות בנפשו לשבר בו ואפי' לדיק יחי' הוא בזה שיתמיין בהלל לאמוד שהכל בא ממנו בחשבו ולא יפלה הדבר בזכות עלמו וכח זכותו: (ה) **ואף כי היין בוגד.** ומכל שכן לים היין הבוגד בשכלותו והוא גבר יהיר וגם הוא ולמיגו יובא במדוגו להחזיק בשלו כי ילך לבשת עוד משכנות לא לו: **אשר הרחיב וגו'.** כ"ל משלוה לבעוס כל העולם שתמיו כמו שאול הקבר הבולע כל הבריות והוא הול לל המוס הבא על בעל מי ולא יבוע ממנו: **ויאסף וגו'.** להיות כולם נכנעים לו ושהם ממלבו וכאומר הלא כל המתחזק ומחגבר' עס שהוא לדיק עכ"ז לין יבוכות בנפשו ומכ"ש לשבר כל הלא יעשה ליו

יבקש מן הגמול הלבוי: (ו) **הלוא אלה.** כ"ל בשמת יבוא יומו וכל הלא העכ"ס שלסף עליו **כאלו** [illegible] **סבר** סמיוס שבא יהיה בעבורו וכא יאמר כ"ל מי לל המכבה מלביוס ומשלוס ולל יהיה **לו** ולזכות **ידי** [illegible] **פלך** ממנו והוא לך מכביד על עלמו משא רב כשמת עגה של עיט: (ז) **הלוא פתע.** הלא **ו** [illegible] **לוסף** יעיבו משמסס לבא עליך הס מלכי ארס ומדי: **והיית.** ולסה סהיה להס **לי** [illegible] **יעשו לוסף שבעליסס:**

מצודת ציון

וסכיתי לה' (יסעיה מ'): **יאחר.** מלשון **לוסף ושמהה:** (ד) **עפלה.** ענין סחמזקות וכן ויעפילו לעלות (**במדבר י"ד**): **ישרה.** מל' יושר: (ה) **ואף כי.** ענינו כמו כל **אף וכי וכן** ולף כי לם לסכאסהו (יסזקאל ע"ז): **היין.** לים **יין וכן לך** היין (משלי כ'): **בוגד.** ענין לבב: **גבר.** לים: **יהיר.** גס כוס כמו זד יהיר (**שם** כ"ס): **ינוה.** מל' נוס ונסוך וכן **מים** משולס (יסעיה כ"ז): (ו) **ישאו.** ענין הרמה: **ומליצה.** כן יקר **שלא** למיכס לחיס: **חידות.** דבר סמוס וקלה ההבנה: **הוי.** **כמו לה:** **עבטיט.** כמו עב טיט כ"ל משא עבה של טיט: (**ז**) **פתע.** הול כמו **פתאום.** **נשכיך.** מלשון נסיכה וחיסוך **ויקצו.** מלשון הקלה והעבה מן העיכה: **מזעזעיך**

לְמִשְׁסּוֹת לָמוֹ׃ ח כִּי־אַתָּה שָׁלַלְתָּ גּוֹיִם רַבִּים יִשְׁלְלוּךָ כָּל־יֶתֶר
עַמִּים מִדְּמֵי אָדָם וַחֲמַס־אֶרֶץ קִרְיָה וְכָל־יֹשְׁבֵי בָהּ׃ ט הוֹי בֹּצֵעַ
בֶּצַע רַע לְבֵיתוֹ לָשׂוּם בַּמָּרוֹם קִנּוֹ לְהִנָּצֵל מִכַּף רָע׃ י יָעַצְתָּ בֹשֶׁת
לְבֵיתֶךָ קְצוֹת־עַמִּים רַבִּים וְחוֹטֵא נַפְשֶׁךָ׃ יא כִּי־אֶבֶן מִקִּיר תִּזְעָק
וְכָפִיס מֵעֵץ־יַעֲנֶנָּה׃ יב הוֹי בֹּנֶה עִיר בְּדָמִים וְכוֹנֵן קִרְיָה בְּעַוְלָה׃
יג הֲלוֹא הִנֵּה מֵאֵת יְהוָה צְבָאוֹת וְיִיגְעוּ עַמִּים בְּדֵי־אֵשׁ וּלְאֻמִּים
בְּדֵי־רִיק יֵעָפוּ׃ יד כִּי תִמָּלֵא הָאָרֶץ לָדַעַת אֶת־כְּבוֹד יְהוָה כַּמַּיִם

ת"א כי לכן. מעכים י"ל מניגה ט"ז: *נ"א הש' בפתח

תרגום

אֲנָסָךְ וְיִתְגְּלוֹן מְזַעְזָעֲךָ וְיִתְהֵי לַעֲדֵי לְהוֹן׃ ח אֲרֵי אַתְּ בַּזְתָּא עַמְמִין סַגִּיאִין יְבָזּוּנָךְ כָּל שְׁאָר
שִׁבְטָיָא מִדְּמֵי אֱנָשָׁא וַחֲטוֹף אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל קִרְתָּא וְיוֹשְׁלָם וְכָל דְּיָתְבִין בָּהּ׃ ט וַי דְּאָנֵס
מָמוֹן דְּרָשַׁע לְבֵיתֵיהּ לְשַׁוָּאָה בְּמָרוֹמָא מְדוֹרֵיהּ לְאִשְׁתֵּזָבָא מִיַּד בִּישׁ׃ י מְלַכְתָּא בַּהֲתָא לְבֵיתָךְ
מָמוֹן דְּרַשַּׁע לְבֵיתֵיהּ לְשַׁוָּאָה בְּמָרוֹמָא מְדוֹרֵיהּ לְאִשְׁתֵּזָבָא מִיַּד בִּישׁ׃ יא אֲרֵי אַבְנָא מִכְּתָלָא צָוְחָא וְשִׁפָּא מִגּוֹ
בַּזָּקָא עַמְמִין סַגִּיאִין וְעַל נַפְשָׁךְ חַטֵּיתָא׃ יב וַי דְּבָנֵי קִרְתָּא בְּדָם אֲשִׁיד וּמְשַׁכְלֵל קִרְיָא בְּנַכְלִין׃ יג הָא מִתָּן מִתְקַיָּמִין וַחֲסִינִין
מֵרֵישָׁא עָנֵי לֵיהּ׃ יד וַי דְּבָנֵי קִרְתָּא בְּדָם אֲשִׁיד וּמְשַׁכְלֵל קִרְיָא בְּנַכְלִין׃ טו הָא מִתָּן מִתְקַיָּמִין וַחֲסִינִין
אָתְיָן מִן קֳדָם יְיָ צְבָאוֹת וְלָאוּת עַמְמַיָּא מִתְקַיְּמִין בְּאֶשְׁתָּא וּמַלְכוּתָא יִשְׁתַּלְהֲוֹן׃ טז אֲרֵי

רש"י

(ח) **שלות גוים רבים.** והשלכם ממקומם: **ישלוך כל יתר.** פליטת העמים: **מדמי אדם.** בנקמת
דמי ישראל הקרוים אדם שנאמר אתם אדם (יחזקאל ל"ד): **וחמס ארץ.** ארץ ישראל: **קריה.** היא ירושלים:
(ט) **הוי בוצע בצע רע.** לונס ממון שהוא רע לו: **לביתו.** לבנות לו בית: **לשום במרום קנו.** כלכתיב
בספר (למיכל ד') הלא לא היה בכל רבתה די לתת בניתה לבית מלכו בתקוף חסני וגו' ובשע' שילח דבר
זה מפיו נערד מן הכרויות שנאמר (שם) עוד מלתת בפוס מלכה בעזין זה: **(י) יעצת בשת לביתך.** חשר
יעלה לקלות עמים רבים והפסדת עצמך: **קצות.** לשון סליפה וקלוף כמו הקצות את הבית (ויקרא י"ד): **וחוטא**
נפשך. כמו מתעברו חוטא נפשו (משלי כ') חוטא לחבל נפשו לופרפרי"ט שירמ"ה בלע"ז: **(יא) כי אבן.**
המבנים אשר גזלת תזעקה מן הקיר: **וכפיס.** מן העץ יענה אל האבן בקול לנגדה שניהם מועקים: **וכפיס מעץ**
יענה. ה"י ושיפה מגו מרים' שיפה לשון קיסם שפתים בלשון הכמים ללורי"ם בלע"ז מרים הוא הקורה:
(יג) **הלוא הנה מאת ה'.** נשמלם פורענות לעושי רשעה: **וייגעו עמים בדי אש.** כלשר חבואם חמתי בהם
על שיטת לויס: **בדי אש.** לויסי"ן בלע"ז:

מצודת ציון

וכעדה כמו לזעוה ולזז (יחזקאל כ"ג): **למשסות.** ענין המיסה
כמו והיו טופיך למשיסה (ירמיה ל'): **למו.** להם: (ח) **שלות**
ישלוך. מל' שלל וזה: **וחמס.** עושק: **קריה.** עיר: (ט) **בצע.**
ענין גזל וכן בצען בלעו (ישעיה כ"ג): **במרום.** בגמים הרמים:
קנו. מדוכו וכן בין כוכבים שים קנך (עובדיה ל'): (י) **קצות.**
ענין תמוך וכיוצא כמו וקלוהה לת כפה (דברים כ"ה): **וחוטא.**
ענין מקרון כמו והיתי וכני שלמה תעוים (מלכים ח' ו'):
(יא) **מקיר.** מכותל: **וכפיס.** כן יקרא תחיכת עץ מן הקורה
ולין לו דומה ודלמ"ל גזיל גזית כפיסים (ב"ב ג') לולם שם
יתמך על הלבנים ויתכן שהיה רכוס להפיס גם עלים בגדין כזה
וקללוה רז"ל ע"ש העלים: **יענה.** מל' עניה ותשובה:
(יב) **בדמים.** בשפיכת דמים: **וכונן.** מל' הכנה: (יג) **בדי אש.**
לתנן ויתמה גם לני מנזילה והוא ענין מלילה: (יב) **הוי בונה וגו'.** עשה בת לוותר המזון התמוך על קן הגחולה ומשלח עב"ם
ממכתיב הכא השני ויתמה לוי על הבונה עיר בדמיים כי לא כפא ויכא הון ובנה כרך גדול וכו': **וכונן וגו'.** כשל הדבר ת"ש:
(יג) **מאת ה'.** יגוף לו הגמול ולא תמקנה: **ויינעו עמים.** העב"ם יגעו בהכנה שם ל"ל מה שיתחלו ביגיעה ובייפוח לעשוד ולהסתזק יהיה לכיק כי לין
החש: **ולאומים.** ולאוויים הסם יעבו בהכנה כיק ל"ל כל מה שיתחלו ביגיעה ובייפוח לעשוד ולהסתזק יהיה לכיק כי לין יקח בקש
מכמה ובנוסח נכד ס': (יד) **כי תמלא.** ל"ל בעבור שבני ישתחל לתבץ ההיל יעלתו לת דעת לת כבוד ס' לכן יקח בקש
מלוסם שהכעו להם: **כמים יכסו על ים.** מקום המיס קבוי ים ומיס סם כמעלתים סם המקום ומכסים לותו ולתר שכעו כן יהי

יַבְּסוּ עַל־יָם׃ ט הָוֹי מַשְׁקֵה רֵעֵהוּ מְסַפֵּחַ חֲמָתְךָ וְאַף שַׁכֵּר לְמַעַן
הַבִּיט עַל־מָעֳרֵיהֶם׃ י שָׂבַעְתָּ קָלוֹן מִכָּבוֹד שְׁתֵה גַּם־אַתָּה
וְהֵעָרֵל תִּסּוֹב עָלֶיךָ כּוֹס יְמִין יְהוָה וְקִיקָלוֹן עַל־כְּבוֹדֶךָ׃ יא כִּי־חֲמַס
לְבָנוֹן יְכַסֶּךָּ וְשֹׁד בְּהֵמוֹת יְחִיתָן מִדְּמֵי אָדָם וַחֲמַס־אֶרֶץ קִרְיָה
וְכָל־יֹשְׁבֵי בָהּ׃ יב מָה־הוֹעִיל פֶּסֶל כִּי פְסָלוֹ יְצָרוֹ מַסֵּכָה וּמוֹרֶה
שֶׁקֶר כִּי־בָטַח יֹצֵר יְצָרוֹ עָלָיו לַעֲשׂוֹת אֱלִילִים אִלְּמִים׃ יג הָוֹי

*מלעיל *הת' בפתה

ת"א שבעתם. שבח קמ"ע: הוי. פנהדרין י':

תרגום

תִּתְמְלֵי אַרְעָא לְמִידַע יַת יְקָרָא דְיְיָ כְּמַיָּא דִי לַמָּא חָפְיָן: טו וַי דְמַשְׁקֵי לְחַבְרֵיהּ וְלָקֵף בְּחַמָּא בְּדִיל דְּיִשְׁתֵּי וְיִתְרְוֵי קְלָנָא: טז שְׂבַעְתָּ קְלָנָא מִן יְקָרָא תְּשְׁתֵּי אַף אַתְּ וְאִתְעַרְטַל יִסְתְּחַר עֲלָךְ כָּם דְּלָטַ מִן יְקָרָךְ יָ וְיֵיתֵי קְלָנָא עַל יְקָרָךְ: יז אֲרֵי חֲטוֹף בֵּית מַקְדְּשָׁא יַחְפְּנָךְ וּבִזַּת עַמְמַיָּא תְּתִבְּרִנָּךְ מִדְּמֵי אֱנָשָׁא וַחֲטוֹף אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל קִרְתָּא וְכָל דְּיָתְבִין בָּהּ: יח מָא אֲהַנֵי צַלְמָא אֲרֵי אַתְּבְיהּ עָבְדֵיהּ מַתְּבָא וְדַחֲלַת שְׁקַר אֲרֵי אִתְרְחִיץ לַבָּא דְעָבְדֵיהּ עֲלוֹהִי לְמֶעְבַּד טַעֲוָן דְּלֵית בְּהוֹן צְרוֹךְ: יט וַי דִי אָמַר לְצַלֶם אֲעָא קוּם וּלְדַחֲלַת אַבְנָא אִתְעֲרִי וְהִיא שָׁתְקָא

רש"י

(טו) **הוי משקה רעהו.** יין ובלוטו הסקלה הוא מכפה ומוסף לה חמתו עליו ולף מסכרהו בחמתו וכל זה הוא עושה למען סביע על מעוריהם על גלוייהם ולרוות לה ערוותם זה מנוכחלגר הרשע שהיה מסקה לה המלכים יין ומסכרם ושוכב עמם מסכבי לחם כלחמרין במסכת שבת. ל"ק הוי מסקה רעהו. בסקר עולם דורשו כלפי בלשנר שהסקה לה הסריס בכלי בית המקדש ובכוס נסכיו ומחכרו בחמתו של הקב"ס ובו בלילה נהרג: **על מעוריהם.** להגלות קלוסה ורלוו סוגיהם בגיולה: **(טז) והערל.** ס"ל מסמס בתיבה זו בלשון התפעל כמו והתסף לל עמיך (לבריס ל"ב) לף כאן הערל לחטא בסמיון ובחמתן לב כל ערלה לשון לוטס הוא כמו ערלה לזכר (ירמיה ו') ערל לב וערל בשר (יחזקאל מ"ד) וי"ח ולחיערעל לשון ערוס ועריה (שם ט"ו): **(יז) חמס לבנון.** בית מקדשי: **ושד בהמות יחיתן.** שוד בהמהיך ולוכלוסיך לשר שדלו לה עניי ישרלל הוא יסבלם: **מדמי אדם.** מהמם למי ישרלל: **וחמס ארץ.** לרץ ישרלל: **קריה.** ירושלים: **(יח) מה הועיל.** לבבל פסל: **כי בטח.** הלחם היולר והוא יולרו של ללוהו זה: **עליו.** על יולרהו זלה הוא בוטח שיעזור לו לשר

מצודת דוד

ממולחים לדעת לה כדוד ה': (טו) **הוי משקה רעהו.** לוי על ע"וס שהכעיו ליבבל רעהו כי מהחלה בהחבה בהחבה (טז) **מספח.** ענין הקנוי והדגוק כמו חתם חכול יסופחו (לוזב ג'): **חמתך.** מל' חמה וכעס: **מעוריהם.** הוא מלשון גלוי עריה כמו והגליתי גויס מעוך (למוס ג) והוא ענין קלון וגזיון: (טז) **והערל.** ענין לוסף וקריסה כמו ערלה לזכר (ירמי' ו'): **וקיקלון.** כמו קיל קלון וקיל הוא מלשון הקלה והוא המפעל המחזר דרך הפה: (יז) **לבנון.** כן נקרל ל"י כי"ס בהר העוד הזה והלבנון (דבריס ג'): **ושוד.** מל' בזיזה ועוסק: **יחיתן.** מלשון חתת ובזב וכן ומהו בגזיך היתן (עזדיה ל'): (יח) **הועיל.** מלשון העולה: **פסלו.** ענין החלקת העולה הלוכה וכן ויפסלו לוני שלמה (מ"ל ה'): **יוצרו.** מל' יליכה ול"ל מתקנו ועושהו: **מסכה.** ללם הניתך ממסכת: **ומורה.** ענין למוד כמו לה מי יוכה דעה (ישעי' כ"ח): **אלילים.** מל' לל ולה כ"ל דבר מבלי תועלת: **אלמים.** מל' ללם:

מצודת ציון

בהבאה לה וכן בדי היק וכמו בדי שופר יתמך הלה (לוזב ל"ט): (טו) **מספח.** ענין הקנוי והדגוק כמו חתם חכול יסופחו (לוזב ג'): **חמתך.** מל' חמה וכעס: **מעוריהם.** הוא מלשון גלוי עריה כמו והגליתי גויס מעוך (במוס ג) והוא ענין קלון וגזיון: (טז) **והערל.** ענין לוסף וקריסה כמו ערלה לזכר (ירמי' ו'): **וקיקלון.** כמו קיל קלון וקיל הוא מלשון הקלה והוא המפעל המחזר דרך הפה: (יז) **לבנון.** כן נקרל ל"י כי"ס בהר העוד הזה והלבנון (דבריס ג'): **ושוד.** מל' בזיזה ועוסק: **יחיתן.** מלשון חתת ובזב וכן ומהו בגזיך היתן (עזדיה ל'): (יח) **הועיל.** מלשון העולה: **פסלו.** ענין החלקת העולה הלוכה וכן ויפסלו לוני שלמה (מ"ל ה'): **יוצרו.** מל' יליכה ול"ל מתקנו ועושהו: **מסכה.** ללם הניתך ממסכת: **ומורה.** ענין למוד כמו לה מי יוכה דעה (ישעי' כ"ח): **אלילים.** מל' לל ולה כ"ל דבר מבלי תועלת: **אלמים.** מל' ללם:

אִמֵּר לָעֵץ הָקִיצָה עוּרִי לְאֶבֶן דּוּמָם הוּא יוֹרֶה הִנֵּה־הוּא תָּפוּשׂ
זָהָב וְכֶסֶף וְכָל־רוּחַ אֵין בְּקִרְבּוֹ׃ כ וַיהוָה בְּהֵיכַל קָדְשׁוֹ הַס מִפָּנָיו
כָּל־הָאָרֶץ׃

ג א תְּפִלָּה לַחֲבַקּוּק הַנָּבִיא עַל שִׁגְיֹנוֹת׃ ב יְהוָה שָׁמַעְתִּי שִׁמְעֲךָ
יָרֵאתִי יְהוָה פָּעָלְךָ בְּקֶרֶב שָׁנִים חַיֵּהוּ בְּקֶרֶב שָׁנִים תּוֹדִיעַ בְּרֹגֶז
רַחֵם תִּזְכּוֹר׃ ג אֱלוֹהַּ מִתֵּימָן יָבוֹא וְקָדוֹשׁ מֵהַר־פָּארָן סֶלָה כִּסָּה

*נ"א המ' במתג

ת"א ה'. קומה מ"ע: במוגז. מ"ק י"ז: מלוה. פסקים ס' וט"ז:

תרגום

וְדָמָא הוּא מִכְּלֵי הָא הוּא מַחְפֵּי דְּהַב וְכָסַף וְכָל רוּחַ לֵית בְּמָעוֹהִי׃ כ וְיָ אִתְרְעִי לְאַשְׁרָאָה
שְׁכִנְתֵּיהּ בְּהֵיכְלָא דְקוּדְשֵׁיהּ וְסוּפוּן מִן קֳדָמוֹהִי כָּל דַּחֲלַת אַרְעָא׃

ג א צְלוֹתָא דְצַלִּי חֲבַקּוּק נְבִיָּא כַּד אִתְגְּלִי לֵיהּ עַל אַרְכָּא דְהַב לְרַשְׁעָיָא דְאִם יְתוּבוּן
לְאוֹרַיְתָא בְּלֵבַב שְׁלִים יִשְׁתְּבֵק לְהוֹן וְיהוֹן כָּל חוֹבֵיהוֹן דְּחַבוּ קֳדָמוֹהִי הָא כְּשַׁלוּתָא׃
ב יְיָ שְׁמַעִית שְׁמַע גְּבוּרְתָךְ דְּחַלִית יְיָ רַבְרְבִין עוֹבָדָךְ דִּי אַתְּ יָהֵב אַרְכָּא לְרַשְׁעָיָא דְאִם יְתוּבוּן
לְאוֹרַיְתָךְ וְלָא תֵּבוּ וְאִנּוּן מַרְגְּזִין קֳדָמָךְ בְּגוֹ שְׁנַיָּא דְיַהֲבְתָּא לְהוֹן חָיָא בְּבֵן אַתְּ עֲתִיד לְהַוָּדָע
גְּבוּרְתָךְ בְּגוֹ שְׁנַיָּא דַּאֲמַרְתָּא לְתַדְתָּא עֲלָמָא לְאִתְפָּרָעָא מֵרַשְׁעָיָא דַּעֲבָרוּ עַל מֵימְרָךְ וְצַדִּיקָיָא
עָבְדֵי רְעוּתָךְ בְּרַחֲמִין תִּדְכַּר׃ ג בְּמֵימְרָא אוֹרַיְתָא לְעַמֵּיהּ אֱלָהָא מִדְּרוֹמָא אִתְגְּלִי וְקַדִּישָׁא מִטּוּרָא

רש"י

בא לעשות מלוים מלמים: (יט) **הוא יורה.** בחמיה: (כ) **וה' בהיכל קדשו.** מוכן ליפרע: **הס מפניו (את) כל הארץ.** הס לשון סיוק ודומיה חורבן:

ג (א) **על שגיונות.** יש לפוסרו כחרגומו ולפי משמעו נקט רחמים על עצמו שהטיח דבריס כמו (לעיל ה') על כן חסוג חורס ושעשה מדס כלגי היס קשה מדה סדין: (ב) **שמעתי שמעך.** אשר מעולס שמפרעת תמיד מתכעיסיך ואת הרשע הזה אתה סובל: **יראתי.** אמרתי אין מספיקים מדת הדין בעון ישראל: **פעלך בקרב שנים.** פעלך הרשעון שסיית נפרע לו מלויינו בקרב שני הלרס שלמו שרויים שס: **חייהו.** כלומר עוררהו והסיבהו: **בקרב שנים.** ובקרב שניס הללו חוליעהו: **ברגז.** וברגז שתקטוף על הרשעים: **רחם תזכור.** רחס כמו לרחס: (ג) **אלוה.** עכשיו הוא מזכיר לפניו פעלו הרשעון שהוא מבקש לפניו לעוררהו ופועל חבתן של ישראל ופורעעם דורו' הרשעוים כשבאת ליתן את הסורס חזרת על עשו ועל ישמעאל ולא קבלוה: **מתימן.** עשו: **פארן.** ישמעאל כדאמר ויסב במדבר פארן (בראשית כ"ח): **כסה שמים הודו.** בשיני ליפרעאל:

מצודת ציון

(יט) **הקיצה עורי.** מל' העלה והקלה מן הסיבה: **דומם.** מושתק כמו וידום לכהן (ויקרא י'): **תפוש.** עניו שמוח ושכיסה כמו פשה הבגד (שם י"ג): **וכל רוח.** שום רוח וכן כל מלאכה לא מעשו (ויקר' כ"ג): (כ) **הס.** עניו שתיקה כמו ויהס כלב (במדבר י"ג):

ג (א) **שגיונות.** מל' שגיאה וכן שגיון לדוד (תהלי' ז'): (ג) **מתימן.** היה לכן לחוס שהיה בדרומה של י"י: **סלה.** לעולם:

מצודת דוד

לוי לשומר של הפעל העשוי מעץ הקיצה משיכתך ומעמ לכי ולשון דומם שומר עוכי: **הוא יורה.** וכי הוא יוכל ללמד לתכסה דבר מה בשניים הבה הוא מחופה ומצופ עם כסף וזהב היפה הוא למלאכה בעין שלבל לין בקרבו שום רוח ופני' רוח המיוני כשהשה: (כ) **וה'.** שבל ה' עם שהוא בהיכל קדשו בשניים ממעל עכ"ז כל יושבי תלבל שומקים משני לימתו כי יש בכל מעלה ולין מי יעבד למעלו:

ג (א) **על שגיונות.** כ"ל משלמו היתה בעצוב שבנב והתכעס ומזה יבואו עד מאד: **ה' פעלך.** לכן לשקש ממך לחה ה' שאר בקבב השניס הללה לא יכלו והעמד בהיים לת יבואלל הקבלת פועל יד כמ"ש על בני ועל פועל ידי (ישעיה מ"ה): **בקרב שנים תודיע.** בקבב השניס הללה תודיע שבגוזן רחם תזכור כ"ל שלם בזמן הכועס והגלות תזכור לרחם עליהם וכמ"ש ולם נם זאת בהיותם בלבן תוליהם לה תשחיתם ולה נעלתים לכלותם וגו' תכבתי להם בניס לשמוים (ויקרא כ"ו): (ג) **אלוה מתימן יבוא.** הנה כשבא אלוה לשני ישמעאל כשעבדו לת תימן והיא לבן לחוס כי לז השחילו להלחם בשימון ושוב: **וקדוש מהר פארן סלה.** הוא כמו השוך וקדוש שלה מהר פארן וכ"ל כשבא ה' לקדוש מעולם כשעבדו הר פארן שהוא סמוך לארץ לחוס כמ"ש בהלכם שעיר עד חל פארן (בראשית י"ד) וחר שעיר הוא ארץ לחוס והוא תימן וכפל הדבר במ"ש: **כסה שמים הודו.** לז כשבאו ישמעאל ארץ תימן ושוב כשה שניס הודו כ"ל לז מלאה הודו על

שָׁמַיִם הוֹדוֹ וּתְהִלָּתוֹ מָלְאָה הָאָרֶץ: י וְנֹגַהּ כָּאוֹר תִּהְיֶה קַרְנַיִם
מִיָּדוֹ לוֹ וְשָׁם חֶבְיוֹן עֻזּוֹ: ה לְפָנָיו יֵלֶךְ דָּבֶר וְיֵצֵא רֶשֶׁף לְרַגְלָיו:
ו עָמַד וַיְמֹדֵד אֶרֶץ רָאָה וַיִּתֵּר גּוֹיִם וַיִּתְפֹּצְצוּ הַרְרֵי־עַד שַׁחוּ
גִּבְעוֹת עוֹלָם הֲלִיכוֹת עוֹלָם לוֹ: ז תַּחַת אָוֶן רָאִיתִי אָהֳלֵי כוּשָׁן
יִרְגְּזוּן יְרִיעוֹת אֶרֶץ מִדְיָן: ח הֲבַנְּהָרִים חָרָה יְהוָה אִם־בַּנְּהָרִים

ת"א ופס. עקיים מ"ג: עמד. קמע ע"ז פס: הליכות. מגילה כ"ה קופה כ"ב נדה ע"ב:

תרגום

דְּפָארָן בְּגִבְרַת עַלְמִין אִתְחֲפִיאוּ שְׁמַיָּא זִו יְקָרֵיהּ וְאֻמְרֵי תּוּשְׁבַּחְתֵּיהּ מַלְיָא אַרְעָא: ד וְזָהוֹד
יְקָרֵיהּ כְּזָהוֹד בְּרֵאשִׁית אִתְגְּלֵי וְקִטְרִין מִמַּרְכְּבַת יְקָרֵיהּ נָפְקִין תַּמָּן גְּלָא יַת שְׁכִנְתֵּיהּ דַּהֲוָת
מִשְׁתַּמְּרָא מִבְּנֵי אֱנָשָׁא בְּרְקוּעַ רוּמָא: ה מִן קֳדָמוֹהִי מְשַׁתַּלַּח מַלְאָךְ מוֹתָא וְנָפִיק כְּשַׁלְהוֹבִית
אֶשָּׁתָא מִיְּמָרֵיהּ: ו אִתְגְּלֵי וַאֲזַע אַרְעָא וְאִיתֵי מַבּוּלָא עַל עַם דָּרָא דַּעֲבַרוּ עַל מֵימָרֵיהּ וְאַף
בְּתִנְיָנָא כַּד חֲבוּ דָּרוֹהִי בְּחוֹבֵיהוֹן כֵּן בַּלְבְּלִינוּן לְעַמְמַיָּא וְאִתְפָּרְקוּ מִדֵּינָא דְּמַלְקֻדְמִין מָכָא
רָמְתָא דִּמְן עַלְמָא גְּבִירַת עַלְמָא דִּי לֵיהּ: ז כַּד פְּלַחוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְמַעֲוָתָא מְסַרְתִּנוּן בְּיַד
כּוּשָׁן הֲוָה וְכַד תָּבוּ לְמֶעְבַּד אוֹרַיְתָא עֲבַדִית לְהוֹן נִסִּין וּגְבוּרָן וּפְרָקְתִּנוּן מִדַּ מַדְיָנַאי עַל
יַד גִּדְעוֹן בַּר יוֹאָשׁ: ח הָא עַל מַלְכֵיהוֹן וּמַשְׁרָיָתְהוֹן דְּסַגִּיאִין כְּמֵי נַהֲרָא הֲוָה רָגַז מִן קֳדָמָךְ יְיָ עַל

רש"י

(ד) **ונגה.** לוחו היום: **כאור תהיה.** כלור המיוחד על שבעה ימי בראשית היה וכן ת"י: **קרנים.** לשון מאור כשהוא נוקב וזורח דרך הנקב נראה כמין קרניס בולטים וכן (שמות ל"ד) כי קרן עור פניו: **מידו.** מידו של הקב"ה נתן לסס: **ושם חביון עזו.** כשרצומו סס נגלה עוז ססיה חבוי למפרע בשתר עליון: (ה) **לפניו ילך דבר.** מלאסי במדבר לפנס שנתן הקב"ה תורס לישראל טרס למלאך שתוס להפליגו לדברים אחרים שלא יעמוד לקטרג ולומר לוותס שעשיתה לכפור בך לסוף תרבעים יום ואתה נותן לסס את התורה: **ויצא רשף לרגליו.** מלכי רשף הוא עתו לסיני: (ו) **עמד וימודד ארץ.** התחיל לדקדק בדין דור התבול לתוך לסס מדס בנגד מדס ותדד עומד כלאתר נגד לריד ס' ועתד לדין עתיס (ישעיה ג') ממתין ומדקדק בדיוסס: **וימודד ארץ.** ברוחתיס קלקלו וברוחתיס תלוו: **ראה.** בדור הפלגה שעל ידי שהיו שפס אחת הוא כוסס בעשה כלכתיב ויהיו כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים (ברחשית י"א): **ויתר גוים.** הפילס לשבעים לשון כלאתר לעתר בהן על האדץ (ויקרא י"ח) יתרד לבי ויתר תתקוטו (תיוב ל"ו): **הרדי עד.** שרי התוותס: **הליכות עולם לו.** הרתה לסס שכל תהלכו של עולס שלו הוא: (ז) **תחת און.** שתחלת ביתראל: **ראיתי אהלי כושן.** שעותדים בגלוי ותחבלים תת ישראל ובשתכבשו לפניך: **ירגזון יריעות וגו'.** הכל כתרגוותו: (ח) **הבנהרים.**

מצודת דוד

השמים מושלו וזכרו תלולה תאתך כי לז נפשבשס נגזרות ה':
(ד) **ונגה כאור תהיה.** המגה של עתוד האש שהולין לפני ישראל היתה תאיסה כאור היום: **קרנים וגו'.** תיד ה' את ליכתאל קרן ותשלה והתגבורות: **ושם וגו'.** ותתגה ישראל הלך הדיון עוז תלוון שם הלוותס שהיו תלו תנוסים ותגרוס הנתונים בתלוון הנקלא עוז כמ"ש תתה ותלוון עוזך (תהלים קל"ג): (ה) **לפניו.** לפני התלוון הלך הדבר להכות לת העכו"ס ושם ביתתו יתלו כשבני שם לשלוח לוותס ש"ל ע"י התלוון ההולך שתתה לתלחתה כשבו העכו"ס: (ו) **עמד וימודד ארץ.** כתשר עתד התלוון בתלץ כשבו לוותס ותלקוה לשבעים פתדה בתבל: **ראה.** כתשר התלוון שם עינו בתלץ היה תעשיק לת העכו"ס לגרשס תלשלס: **ויתפצצו.** ההרים הקבועים תעולם היו תתפוללים ותתפגרים והוסללו הגבע"ס הקבועות תיותת העולם כ"ל תלכי העכו"ס וכשיהס של תעלה כלשו ונשלו: **הליכות עולם לו.** כ"ל וזהו היה לפני ככל תוליכי ותנהיגי העולם שכי תעלה ותבי תעה התה הכל של התקום ב"ה לעשות כהס כלצונו: (ז) **תחת און.** בשעור התון כשיתי להלי כושן כשעתים עותדים בשלוות כשבל למכול כהס כלוותר יהו לת תוקשב לו כ"ל בגתול העון הניתס בידו: **ירגזון יריעות ארץ מדין.** כ"ל כי הלת שקולס תליו יבגזון יריעות לכך תדין וחבו בימי נדעון שנת בימיתס תכדה ותכבו זה לת זת כמ"ש (בשופטים ז'): (ח) **הבנהרים חרה ה'.** בשקבע התקום לת הילרו לבני ישראל וכי תכה לתבו בו להתכיב עיניו בתעיה: **אם בנהרים.** הוא כשל ענין לתזוק:

מצודת ציון

הודו. ענין הדר ושבל: **ותהלתו.** ענין התל' תוסר כמו שהלו כלו (לויב כ"ם): (ד) **ונגה.** ענין התל' וזריתה כמו תמנה נגדו (תהלים י"ח): **קרנים.** הושתל על התשלה והתחזקות ע"ש שבע"ם בעלי הקרן יתחזקו בהס: **חביון.** תל' תבוי ונסות כמו הבי כתשע (ישעיה כ"ו): **עזה.** ענין תחק ועל התלוון יתתק שהוא תזקו של ישראל: (ה) **דבר.** תגפה: **רשף.** נחלש כמו כשביה בכבי לת (ש"א ת'): **לרגליו.** כ"ל עם בילתו וכן ויצך ה' לותך לנגלי (בשופטים ג'): (ו) **ויתר.** ענין דלוג והעתק כמו ויסר ממקומו (לויב ל"ז): **ויתפצצו.** ענין הנזוב עם השבר והבילוץ וכן ככלי יוצר ינשבס (תהלים ב'): **עד.** ענינו כמו עולם: **שחו.** ענין השפלה כמו וישח לדס (ישעיה ב'): **הליכות.** ענין התנהגה: (ז) **תחת.** בשעור: **און.** ענין שקר ודבר שתיו הגון: **ירגזון.** ענין תכדה: **יריעות.** כ"ל יריעות התוהל:

אַפֶּךָ אִם־בַּיָּם עֶבְרָתֶךָ כִּי תִרְכַּב עַל־סוּסֶיךָ מַרְכְּבֹתֶיךָ יְשׁוּעָה׃
ט עֶרְיָה תָּעוֹר קַשְׁתֶּךָ שִׁבְעוֹת מַטּוֹת אֲמַר סֶלָה נְהָרוֹת תְּבַקַּע־
אָרֶץ׃ י רָאוּךָ יָחִילוּ הָרִים זֶרֶם מַיִם עָבָר נָתַן תְּהוֹם קוֹלוֹ רוֹם
יָדָיהוּ נָשָׂא׃ יא שֶׁמֶשׁ יָרֵחַ עָמַד זְבֻלָּה לְאוֹר חִצֶּיךָ יְהַלֵּכוּ לְנֹגַהּ
בְּרַק חֲנִיתֶךָ׃ יב בְּזַעַם תִּצְעַד־אָרֶץ בְּאַף תָּדוּשׁ גּוֹיִם׃ יג יָצָאתָ
לְיֵשַׁע עַמֶּךָ לְיֵשַׁע אֶת־מְשִׁיחֶךָ מָחַצְתָּ רֹאשׁ מִבֵּית רָשָׁע עָרוֹת

ת"א עכיה. סנהדרין ל"ג: שמע יכח. נדרים לט סנהדרין קי:

תרגום

מַלְכְּיָא דַּוָה רוּגְזָךְ וּבְעָמָא הַדַּעְתָּא בְּהוֹן פּוּרְעָנוּת גְּבוּרְתָּךְ אֲרֵי אִתְגְּלִיתָא עַל מַרְכָּבַת יְקָרָךְ
שַׁבְּנָתָךְ לְעַמָּךְ תְּקוֹף וּפוּרְקָן׃ ט אִתְגְּלָאָה אִתְגְּלִיתָא בִּגְבוּרְתָּךְ בְּדֵיל קָיְמָךְ דְּעַם שְׁבָטָא מֵימְרָךְ
קָיֵם לְעָלְמִין לְחוֹן בְּזַעֲתָא טַנָּרִין הַקּוֹיִן נַפְקוּ נַהֲרִין שְׁטַפִּין אַרְעָא׃ י בְּאִתְגַּלְיוּתָךְ עַל טוּרָא
דְסִנַי חֲזוֹ יְקָרָךְ זָעוּ טַוָּרָא עֲנָנֵי מְטָרָא עֲדוֹ אָרֵם תְּהוֹמָא קָלֵיהּ חֵילֵי מָרוֹמָא תַּמְהוּ קָמוּ׃
יא אַף בְּמֵימְרָךְ נְסִין לֵיהוֹשָׁע בְּמִישַׁר גִּבְעוֹן שְׁמָשָׁא וְסַהֲרָא קָמוּ בְּמַדּוֹרֵיהוֹן עַמָּךְ אִתְגַּבְּרוּ
בְּתִקּוֹף נְצָחָן גְּבוּרְתָּךְ׃ יב בְּאַיְתָיוּתָךְ לוּט עַל סָנְאֵי עַמָּךְ בְּאִתְגַּלְיוּתָךְ לְמִתְבַּר רַשִׁיעֵי
אַרְעָא בְּרוּגְזָךְ הַכָּטוֹל בָּעַמְמַיָּא׃ יג אִתְגַּלְיתָא לְמִפְרָק יַת עַמָּךְ לְמִפְרָק יַת מְשִׁיחָךְ שֵׁצֵיתָא מִן
בֵּדֵמִיהוֹן מַלְכְּיָא וְשַׁלְטוֹנַיָּא מְבַּתִּיהוֹן הֲרֵכְתְּ חַבָּא וּתְבַרְתָּא חֵילֵיהוֹן רִגְלֵי עַמָּךְ עַל צֵוָרֵי

רש"י

יח שמיכות שהן קיימות שרחמו שכל תלה עשה ופירש המקרא כתרגומו: **מרכבותיך.** למו יהושע: **(ט) עריה תעור קשתך.** גלה גלית גבורתך: **שבועות מטות.** שבועות שנשבעת לשבטים: **אמר סלה.** מאמר שתקויים לעולם הומר נקוד פתח (ר"ל סגול) ונעימו למעלה שהוא שם דבר: **נהרות תבקע ארץ.** כתרגומו: **(י) ראוך יחילו הרים.** הרי נחלי ארנון שנשבקו זה עם זה: **זרם מים עבר.** בעברם בירדן חמו נכרתו שמים ועבר קילוח שטף המים לספולו של נהר ושכחי' מלמעלה קמו ועמדו: **נתן תהום קולו.** שבחוהו יושבי ארץ: **רום ידיהו נשא.** לצד השמים הוהו לו: **(יא) עמד זבלה.** במזוניהן כל תיכף שלריכה למ"ד בחחלתה הטיל לה ה"ח בסופה ופירשוה על מלחמת גבעון כתרגומו: **לאור חציך יהלכו.** ישראל: **(יב) בזעם תצעד ארץ.** לברש שבעה לחומות: **(יג) לישע את משיחך.** שחול ודוד: **ערות יסוד.** חומות חויבישה:

מצודת ציון

(ח) **עברתך.** מל' עכסה חעס: (ט) **עריה תעור.** ענין גלוי כמו ולח עכוש ועכיה (יחזקחל ט"ז): **מטות.** שבטי ישרחל: (י) **יחילו.** מל' חיל וחלחלה: **זרם.** ענין מכולח המים כמו כזרם מים (ישעיה כ"ח): **נתן.** כ"ל השמיע: **תהום.** עומק המים: **נשא.** ענין הרמה: (יא) **זבלה.** ענין מדור כמו בית זבול (מ"ל ח'): **לנגה.** ענין הלהב: **ברק.** כן יקרח נכזיו החנים כי לחב הלעוט יליהיב כנרק וכן ברק מכני (דניחל ל"ג): (יב) **תצעד.** ענין דריכה הכנל כמו ויהי כי לעזו (ס"ב ו'): **תדוש.** מל' דיכה: (יג) **מחצת.** ענין הכחה וכליכה כמו מחץ רחש (תהלים ק"י): **ערות.** ענין גלוי כמו עריח בושת

מצודת דוד

אם בים עברתך. כשקרע לח הים וכי כמלח עליו עכשה להחריב מימיו: **כי תרכב.** לשון שהיחה הקשה לפי שרכשת על סוסיך ממרכבותיך של ישועה להושיע לעמך ולכן בקשתם של דך הנקיעה והוח ענין מלילה לומר שזה נעשה בעזר ישועת ישרחל: (ט) **עריה תעור קשתך.** נגלה גלחה קשתך לשמוס חיל העכ"ם והיה זה כי השבועות שנשבעת לחבות לחת הארץ למעות ישרחל לחות החומר של השבועה עומד לנצח ולח תבטל ולכן הנהרות בקעו חארץ להכניע חיש למען יחלטו לשחות בחרבך כל יושבי בלחת בחרץ כשחת: (י) **ראוך.** כשכר רחו הרי חרעון עומד לנגדי ישרחל הנו ובעדו מעך ונחקבנו זה לזה והנהו לח הנשחבים בשקועי הכיים: **זרם מים עבר.** זכס מי הנשר עבר דין הכיים ושעלה מלחנרי ההרוגים להודיע הנס לישרחל: **נתן תהום קולו.** עומק מי הבחר השמיע קולו לשבחס הנס כ"ל על יהו נודע הנס: **רום ידיהו נשא.** דומות כח יד המקום נשח לח עד למעלה כי כולס הכירו בנפלחותיו: (יא) **שמש ירח עמד זבלה.** בימי יהושע עמדה כ"ש מהם בחזוקה ולח הלכה מהלכה כמ"ש ויהום השמש ויכח עמד (יהושע י'): **לאור חציך יהלכו.** יהושע ועמו הלכו בנהל חלי המקום כ"ה המבחיל ביומר כ"ל הגליחו בכח זעוחך: **לנגה ונו'.** הוח כשל עמן כמ"ש: (יב) **תצעד ארץ.** כמקח יושבי חחרן: (יג) **יצאת.** ועשולם יעלח להושיע לח עמך ולהושיע לח משיחך ועל מחקיה מלך יהודה ילחמ על המשועה מפלכיך מלך חשור: **מחצת ראש.** לז מחלת וכללת כל כלח מגדים כשע לשון לומר הכנת כל מגבי פלכיך על ידי המלחך המכה בכם: **ערות יסוד.** גליה לח היסוד להושיע ממקומו ועד הגיעו כ"ל עד עיקר המחקת שהוח

יסוד עד־צואר סֶלָה: יד נָקְבָתָ בְמַטָּיו רֹאשׁ פְּרָזָו יִסְעֲרוּ לַהֲפִיצֵנִי
עֲלִיצָתָם כְּמוֹ־לֶאֱכֹל עָנִי בַּמִּסְתָּר: טו דָּרַכְתָּ בַיָּם סוּסֶיךָ חֹמֶר
מַיִם רַבִּים: טז שָׁמַעְתִּי ו וַתִּרְגַּז בִּטְנִי לְקוֹל צָלְלוּ שְׂפָתַי יָבוֹא
רָקָב בַּעֲצָמַי וְתַחְתַּי אֶרְגָּז אֲשֶׁר אָנוּחַ לְיוֹם צָרָה לַעֲלוֹת לְעָם
יְגוּדֵנוּ: יז כִּי־תְאֵנָה לֹא־תִפְרָח וְאֵין יְבוּל בַּגְּפָנִים כִּחַשׁ מַעֲשֵׂה־
זַיִת וּשְׁדֵמוֹת לֹא־עָשָׂה אֹכֶל גֵּזֶר מִמִּכְלָה צֹאן וְאֵין בָּקָר

ת"א דככת. פס ס שמח כה: עקידה טעב ל"ב: *פרזון קרי *קמץ בלי אס"ף

תרגום

סְנָאֵיהוֹן מֵימְרָךְ קָיֵם לָעַלְמִין: יד בְּזוֹעֲתָא דְמֹשֶׁה וְגִבְרֵי רֵישׁ מַשְׁרָיָת פַּרְעֹה
דַּחֲשִׁיבוּ מַחְשָׁבָן עַל עַמָּךְ דַּבַּרְתִּנוּן בְּרִיתָא עִלָּעוֹלִין וּטְבַעְתִּנוּן בְּיַמָּא דְסוּף עַל דְּדַחְיִקוּ וְשַׁעְבַּדוּ
יָת עַמָּךְ וִיהַבוּ עֲצָה בְּסִתְרָא לְאוֹבָדֵהוֹן: טו אִתְגְּלֵיתָא עַל יַמָּא בְּמֶרְכְּבַת יָקָרָךְ בְּדִגּוּר מִן סַנְיָאנִין:
טז אֲמַרַת בְּבֶל שְׁמַעְיָת וְזָעוּ מַלְכָיָא מִן קֳדָם דִּינָא דִי אִתְדְּנוּ מִצְרַיִם לְקֹל מַלְיָא אִלֵּין צְלָא
סִפְוָתַי אֲחַד זְעָא לְחַכִּימַיָּא וּבְאַתַר דְּשָׁרִינָא זְעִית דְּשַׁבַּקְנִי לְיוֹם עָקָא לְעַדָּן אֲפָקָא גַּלְוַת עַמִּי
מִנֵּי יַתְבְּרַנַּי: יז אֲרֵי מַלְכוּת בָּבֶל לָא תִתְקַיֵּם וְלָא תַעֲבֵד שׁוּלְטָן עַל יִשְׂרָאֵל יִתְקַטְּלוּן מַלְכֵי מָדַי

רש"י

עד צואר. הוא גובה החומות והמגדלים: **(יד) נקבת במטיו ראש.** סנחרב וסיעתו: **יסערו.** סהיו סוערים בדוח סערה להפילני והוא היה מעט סהיית רוחם בו לת החומות וכשבאו ושער להפילני נקבת רחסי גיסותיו במטיו סהי' בא לרדוסו בשם: **ראש פרזיו.** רחסי עריו וטירותיו כמו ערי הפרזי (דברים ג') פרזות חשב ירושלי' (זכריה ב'): **עליצתם.** היו כשהיו יכולים: **לאכול עני במסתר.** ישראל הקרושים עם עניי: **(טו) דרכת בים.** בהיולותיו הכבדים כחול היה: **חומר.** ת"י בלגור לשון חמרים חמדים (שמות ח'): **(טז) שמעתי וחרגז בטני.** ת"י לשרת בבל שמעית וזעו מלכיה מן קלס דינא לחיתלו מלחתי: **לקול צללו שפתי.** לקול השמועה לחזוני רעד על שספתי נוקשות זו לזו וקולן נשמע: **צללו.** לשון מילות הסוס (זכריה י"ד) טוטטירו"ן בלע"ז: **ותחתי ארגז.** במקומי לגי מזדעזע: **אשר אנוח ליום צרה.** חשר ממחתי יזח מוכנת ליום לרס: **לעלות לעם יגודנו.** ליום חשר חמר להעלות מחוכו לת העם חשר הוא יבולג יעקב לשוב בגדודיו לחרלו: **(יז) כי תאנה לא תפרח.** כתרגומו ויש לפחרו כשמעמו שוב חין הכלמה לכל מעשה בבל מעשה: **ושדמות.** שדה לבן: **ממכלה.** דיר הכלאן:

מצודת דוד

הגואל שהשיות הלוי זו כלומר המצדא כל הממנה ועד סוסס קלה כי עוד לא יוציאו לקוס: **(יד) נקבת במטיו.** נמצה של קנחריב שבא לכדות זו נקבה כל לחם ממטיו היוצאים בערי הפרזי כי לגודל רבויים כלהו לא יכילם מקום מוקף חומה וכ"ל כפי מה שהצב לעשות ליהושלים ובזיחתו ליהושלים לחבד לת הנביא היתה לבעתו כי שם נפל וכחילו נקב לחצם במטתו: **יסערו להפיצני.** חשר בלו כבוח סערה להפילני בחללות לחכות כי כן היה חזלו להושלים ולזעזוחם בחללות לחכות כמ"ש (במ"ב ל"ו) ובישעיה י"ט: **עליצתם.** קוף שמחת הללחתם היה כמו חלו שחצבו לחכול לת ישראל שהיה מעוניים בידם חשר לו לבלותם בחשכר הוא המדבר. וכ"ל כמו מלכים שהבדו לבלות לת ישראל והיה לבעתם כי שם נעצבו כן בידם חשוב על יהושלים היה לבעתם כי שם נפלו: **(טו) דרכת.** כי לת כשבא מלכים בית דככת שם בקוסיך הם הענניס עליהם דככת בית ובלבוי מים רבים להלחם עמהם ולחבדם והיה ס"ל כהדיפה לבעתם וכן היה בידה חשוב לבעתם: **(טז) שמעתי.** הנה שמעתי דבר ונבעוכה תבנו בעני כ"ל הלב הנתון בצנן: **לקול.** בעבור קול השמועה שבאו מקיכות זו בזו מכוב לעד ומכלה: **יבוא רקב.** מכוב הלעל בל בקנון בעלמותי: **ותחתי.** כ"ל בכל מקום עמדי לבנו וחמכך ולל חוכל להסיח מדעתי במקום מן המקומות: **אשר אנוח ליום צרה.** כ"ל והו דבר השמועה כי מעתי לחמר חשב לבל ס"י מקום מנוחתי להיות מעומד שם על יום לכה ומחר ומשבש לעלות לל העם חשר יהוי נדודים הרבה כ"ל כחלו העליה לל"י תהיה לל גדודי גוג להיות נכלף מהם: **(יז) כי תאנה.** כי לז עדיין לל פנס' החלנה כ"ל ישכחל המחשבים לחלנה עדיין לל קנו גפנה וחלמות הלב לעמוד בחלמה למולם: **ואין יבול.** עדיין לל יש בהי על הגפנים ובהי הזית עדיין הוא כי וכחות והשדות עדיין לל הלמיחו חלכל וכ"ז הוא משל נומר עדיין לין להם לומץ הלב וחינם יודעים עבקיבי המלחמה וחיך יעמדו למולם: **גזר ממכלה.** הלאן נכנה ממקום כללו כי

מצודת ציון

(מיכה ס'): **(יד) נקבת.** מלשון נקב וחור: **פרזיו.** עיר שהיה מוקצף חומה וקלקת פכח כמו פרזות תבב יחוקלים (זכריה ב'): **יסערו.** מל' רוח סערה: **להפיצני.** מל' הפלה ופזור: **עליצתם.** עיין בחמה כמו עלץ לבי: (ס"ח ג'): **עני.** כ"ל ענוה: **(טו) דרכת.** עיין בחיפה והלוך: **חמר.** עיין חל ולישנו כמו חמרים המיס (שמות ח'): **(טז) שמעתי וחרגז בטני.** עיין חגונה בהעם כמו תגללה חזיו (ירמי' י"ט): **ותחתי.** במקומי: **אנוח.** מלשון מנוחה: **יגודנו.** מלשון גדוד עם: **(יז) יבול.** עיין למח פרי כמו יבול החכך (בחיפים ו'): **כחש.** עיין בזה כמו ובשרי כחש ומשן (תהלים ק"ט): **מעשה זית.** פרי הזית: **ושדמות.** שדות חבוחה כמו שדמות חמצון (יבעיה י"ז): **גזר.** עיין בביחה כמו ממכתי נגזרתי (מיכה ג'): **ממכלה.** הוא דיר הלאן כמו ממכלותם לאן

בְּרָפְתָיִם: יח וַאֲנִי בַּיהוָה אֶעֱלֹוזָה אָגִילָה בֵּאלֹהֵי יִשְׁעִי: יט יְהוָה אֲדֹנָי חֵילִי וַיָּשֶׂם רַגְלַי כָּאַיָּלוֹת וְעַל־בָּמוֹתַי יַדְרִכֵנִי לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינוֹתָי:

ת"א ומני. סס:

תרגום

וְגַבְרֵי יַיִן לָא יְצַלְחוּן רוּמָאֵי וְלָא וְגַבּוֹן כַּסִּיטָא מִדְּוִשְׁלֶם: יח בְּבֵן עַל נְפָא וּפְרָקָא דְּתַעְבֵּד לְמִשְׁיְחָךְ וְלִשְׁאָרָא דְּעַמָּךְ הֵי יְשַׁהֲרוּן יְחוּן לְמֵימַר אָמַר נְבִיָּא וַאֲנָא בְּמֵימְרָא דַּיְיָ אֲבוּעַ אֲדוּץ לֵאלָהָא עָבֵיד פּוּרְקָנִי: יט יְיָ דְּמָעֵיד לִי בְּחֵילָא וּמְשַׁוֵּי רַגְלַי כַּאֲיָלָתָא וְעַל בֵּית תּוּקְפִּי יְקוֹמְנִי לְרֵילֵיהּ נַצָּחָנִין וּגְבוּרָן וּקְדָמוֹהִי אֲנָא מְנַגֵּן בְּתוּשְׁבַּחְתִּי:

רש"י

(יח) ואני. כנסת ישראל דס' לאלוה: (יט) למנצח בנגינותי. לפן לוי המנלח בשיר ב"המק שנעשים לו בנגיעות וללוי יפן קול כנגדו בכלי השיר. למנלח כמה לשת לומר ויעמדו שם הלויס מפן עשריס שכס ומעלה לנלח (עזרת ג') מחלה לנלח על מלחכם וגו' (דברי הימים ו' כ"ג). בנגיעותי. הוא לשון נעימות קול להריס ולהספיל מורלניזגר"ם בלע"ז:

מצודת ציון

(מהלים ע"ח): ברפתים. הוא בית הבקר ובדבר"ל מלשה בכפם (ג"מ ל"ב): (יח) אעלוזה. עיין שמחה כמו ועלזו לפניו (מהלים ס"מ): (יט) חילי. מל' חיל עס: כאילות. שם חיה הממהרת לבוץ: במותי. עיין גובה כמו גמתי לכך (עמום ל'): ידריכני. מל' דרך והלוך: למנצח. בעלי השיר יקללו מנלחים כי הדרך לנלח אל"ף בהשמש הקול ובהשמש הכשימה: בנגינותי. מל' נגן:

מצודת דוד

מעטו ולא יש בהם בכפפים וכ"ל הנה יהכלל בהיותם בגולה בחעטו ולית יעמדו מול המון הכח הזה: (יח) ואני בה' אעלוזה. לפל עס כל זה לפני לממ"ם בחשבונם ה': באלהי ישעי. בגבורות שלהי ישעי: (יט) ה' וגו'. כ"ל עס כי לחשבו המעט הנה ה' יהיה לי בחקום חיל עס כך: כאילות. קלום כחילות לכרוך לחר הסרוב: ועל במותי ידריכני. כ"ל עס כי לא נכיתי לכרוך בהכיס לכרוך לחר הסרוב הנה המקום ב"ם יהיך לומו לכרוך על נבחי הכניס לחר קנינות יחהלים:

למנצח בנגינותי. כ"ל בחהלים הזחם נעשקה לפן לוי המנלח בשיר לנגנה בנגון לחר יעדתי לה:

א א דְּבַר־יְהוָה אֲשֶׁר־הָיָה אֶל־צְפַנְיָה בֶּן־כּוּשִׁי בֶּן־גְּדַלְיָה
בֶּן־אֲמַרְיָה בֶּן־חִזְקִיָּה בִּימֵי יֹאשִׁיָּהוּ בֶן־אָמוֹן מֶלֶךְ
יְהוּדָה: ב אָסֹף אָסִיף כֹּל מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה נְאֻם־יְהוָה: ג אָסֵף
אָדָם וּבְהֵמָה אָסֵף עוֹף־הַשָּׁמַיִם וּדְגֵי הַיָּם וְהַמַּכְשֵׁלוֹת אֶת־
הָרְשָׁעִים וְהִכְרַתִּי אֶת־הָאָדָם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה נְאֻם־יְהוָה:
ד וְנָטִיתִי יָדִי עַל־יְהוּדָה וְעַל כָּל־יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִָם וְהִכְרַתִּי מִן־
הַמָּקוֹם הַזֶּה אֶת־שְׁאָר הַבַּעַל אֵת־שֵׁם הַכְּמָרִים עִם־הַכֹּהֲנִים:
ה וְאֶת־הַמִּשְׁתַּחֲוִים עַל־הַגַּגּוֹת לְצְבָא הַשָּׁמָיִם וְאֶת־הַמִּשְׁתַּחֲוִים
הַנִּשְׁבָּעִים לַיהוָה וְהַנִּשְׁבָּעִים בְּמַלְכָּם: ו וְאֶת־הַנְּסוֹגִים מֵאַחֲרֵי
יְהוָה וַאֲשֶׁר לֹא־בִקְשׁוּ אֶת־יְהוָה וְלֹא־דָרְשֻׁהוּ: ז הַס מִפְּנֵי אֲדֹנָי
יְהוִה כִּי קָרוֹב יוֹם יְהוָה כִּי־הֵכִין יְהוָה זָבַח הִקְדִּישׁ קְרֻאָיו: ח וְהָיָה

ת"א דבר ה'. מגילה ע"ו: מפוק. עכ"וס כ"ה: *נ"א הש' במונח

תרגום

א א פִּתְגָם נְבוּאָה דַּהֲוָה קֳדָם יְיָ עִם צְפַנְיָה בַּר כּוּשִׁי בַּר גְּדַלְיָה בַּר אֲמַרְיָה בַּר חִזְקִיָּה
בְּיוֹמֵי יֹאשִׁיָּהוּ בַּר אָמוֹן מַלְכָּא דִּבְית יְהוּדָה: ב שֵׁצָאָה אֶשֵּׁצֵי כֹּלָּא
מֵעַל אַפֵּי אַרְעָא אָמַר יְיָ: ג אֶסֵּף אֲנָשָׁא וּבְעִירָא אֶסֵּף עוֹפָא דִשְׁמָיָא וְנוּנֵי יַמָּא עַל דְּכַנְיָא
תַּקְלַת רַשִׁיעַיָּא וְאֶשֵּׁצֵי יַת אֲנָשָׁא מֵעַל אַפֵּי אַרְעָא אָמַר יְיָ: ד וַאֲרִים מְחַת גְּבוּרְתִּי עַל אֲנָשׁ
יְהוּדָה וְעַל כָּל יָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם וְאֶתְבְּרִנָּא יָתֵן יַת שְׁאָר בְּעָלָא וְיַת שׁוּם פָּלְחֵיהוֹן
עִם כְּמָרַיהוֹן: ה וְיַת דְּסָגְדִין לְאָגַרְיָא לְחֵילֵי שְׁמַיָּא וְיַת דְּסָגְדִין דְּיָיֵ מְקַיְּמִין וְיָמִין
בְּשׁוּם פָּתְכֵרֵיהוֹן: ו וְיַת דְּאִסְתַּהַרוּ לַאֲחוֹרָא מִבָּתַר פּוּלְחָנָא דְּיָיָ וּדְלָא תָבְעוּ יַת דְּיָיָ
וְלָא בְעוֹ מִן קֳדָמוֹהִי: ז סְפִי כָּל רַשִׁיעַיָּא מִן קֳדָם יְיָ אֱלָהִים אֲרֵי קָרִיב יוֹמָא דַּעֲתִיד לְמֵיתֵי מִן
קֳדָם יְיָ אֲרֵי אַתְכֵּין יְיָ קְטוֹל עֲרַע מְזַמְּנוֹהִי: ח וִיהֵי בְּיוֹם קְטָלָא דַּעֲתִיד לְמֵיתֵי מִן קֳדָם יְיָ וְאֶסְעַר

רש"י

א (ב) אסף אסף. ל' כליון כמו (הושע י"ח) ואספם לא נפקד למיכה ואל"ף מסרס בתיבה שניה מסרי
היה לו לכתוב מאסף אסיף כלשון הרבה כמו לא יסל מס ערכי (ישעיה י"ג) סחוף כמו יאסל:
(ג) והמכשלות את הרשעים. מס העכו"ס: (ד) את שאר הבעל. שלא מסף אחרי לזכרונו: הכמרים עם
הכהנים. פלחיהון עם כומריהם: (ה) הנשבעים לה'. ומזרים ומשבעים במלכם לעכו"ס לומר מס יהי מתמין
בשבועת ס' הריני נשבע לך בעכו"ס: (ו) הקדיש קראיו. זימן מיולוחיו ליום מועד:

מצודת דוד

א (א) דבר ה'. כ"ל זהו דבר ה' אשר היה וגו': (ב) אסף אסף. לשון כל ומעל לדעתם ישכילו: (ג) אסף אדם. עתה יפרט לה מי יכלה: והמכשלות. כ"ל מחזולות הם שהכשלים מכשילים בהם את הבריות ילמדו הם עם הכשלים: והכרתי וגו'. כשל הדבר להשלמת הענין: (ד) ונטיתי ידי וגו'. להכות בהם: את שאר הבעל. כ"ל אף שהיתה מה לא יהיה: (ה) על הגגות. לכבס היה לעלות על הגגות שהם לנגד השמים: ואת המשתחוים וגו'. כ"ל גם הצדיקים יכחדו: והנשבעים במלכם. הם הנשבעים שהיטב שהמחוים לא לה' ולא לנגד השמים אלין להם למומה כלל וכאשר יקשבו נשבעים במלכם כי לנד
מעט ייכלו ויתחדו גם המה יאבדו: (ו) ואת הנסוגים וגו'. כ"ל לומם שנשתלה שלמיהו בה' ולאף"ז שכחו ממנו: ואשר לא בקשו.
הם הנשבעים לאל מעולם לא נקשו לה ס': (ז) הס מפני ה'. שתקו מפני ה' לנגל מלמיהו יאכלו בימים כי לא קן קוא כי קמת

מצודת ציון

א (ב) אסף אסף. ענין כליון כמו ואקבצם לא נפקד (צפניה י"ח) והיה כלומר לומר קבץ אקבץ ואתקבץ הפל"ף: (ד) שאר. שיור: הכמרים. כן יקרא בהני עכו"ס וכן ובמריו עליו יגילו (הושע י'): הכהנים. הם מין לאחר מהמלפים בלבושיהם: (ו) הנסוגים. ענין התזה לשמוב כמו ולא נסוג ממך (תהלים פ'): (ז) הס. ענין שתיקה כמו ויהם בלב (במדבר י"ג): הקדיש. ענין הזמנה כמו קדשו קהל (יואל ב'): קראיו. המזומנים

בְּיוֹם זֶבַח יְהוָה וּפָקַדְתִּי עַל־הַשָּׂרִים וְעַל־בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וְעַל כָּל־
הַלְּבֻשִׁים מַלְבּוּשׁ נָכְרִי: ט וּפָקַדְתִּי עַל כָּל־הַדּוֹלֵג עַל־הַמִּפְתָּן
בַּיּוֹם הַהוּא הַמְמַלְאִים בֵּית אֲדֹנֵיהֶם חָמָס וּמִרְמָה: י וְהָיָה בַּיּוֹם
הַהוּא נְאֻם־יְהוָה קוֹל צְעָקָה מִשַּׁעַר הַדָּגִים וְיִלֶלָה מִן־הַמִּשְׁנֶה
וְשֶׁבֶר גָּדוֹל מֵהַגְּבָעוֹת: יא הֵילִילוּ יֹשְׁבֵי הַמַּכְתֵּשׁ כִּי נִדְמָה כָּל־
עַם כְּנַעַן נִכְרְתוּ כָּל־נְטוּלֵי כָסֶף: יב וְהָיָה בָּעֵת הַהִיא אֲחַפֵּשׂ אֶת־
יְרוּשָׁלַם בַּנֵּרוֹת וּפָקַדְתִּי עַל־הָאֲנָשִׁים הַקְּפָאִים עַל־שְׁמָרֵיהֶם
הָאֹמְרִים בְּלִבָּם לֹא־יֵיטִיב יְהוָה וְלֹא יָרַע: יג וְהָיָה חֵילָם לְמִשָּׁסָה
וּבָתֵּיהֶם לְשִׁמָּמָה וּבָנוּ בָתִּים וְלֹא יֵשְׁבוּ וְנָטְעוּ כְרָמִים וְלֹא יִשְׁתּוּ

תרגום

עַל רַבְרְבַיָּא וְעַל בְּנֵי מַלְכָּא וְעַל כָּל דְּמִתְרַגְּשִׁין לְמִפְלַח לְטַעֲוָתָא: ט וְאֶסְעַר עַל כָּל דְּמִדַּלְּגִין
בְּנִימוֹסֵי פְּלִשְׁתָּאֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא דְּמָלְיָן בֵּית רַבּוֹנֵיהוֹן חֲטוֹף וְנָכְלִין: י וִיהֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא אָמַר
יְיָ קָל צְוָחָתָא מִתַּרְעָא נוּנְיָא וְיֵלָלָא מִן עוֹפָא וְתֻבְרָא רַבָּא מִן גִּבְעָתָא: יא אֲיַלִּילוּ כָּל דָּיָתְבִין
בְּגַחֲלָא דְּקִדְרוֹן אֲרֵי אִתְּבַר כָּל עַמָּא דִּתְמָן עֹבְרֵיהוֹן לְעוּבְדֵי עַמָּא דְּאַרְעָא דִּכְנַעַן אִשְׁתֵּיצִיאוּ
כָּל עַתִּירֵי נִכְסָיָא: יב וִיהֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא אֲפַקֵּד בִּלּוּשִׁין וְיֵבְלְשׁוּן יָת יְרוּשְׁלֵם כְּמָא דְּבָלְשִׁין
בְּנִבְרַשְׁתָּא וְאֶסְעַר עַל גֻּבְרַיָּא דְּשָׁלְיָן שְׁלָיָא עַל נִכְסֵיהוֹן דְּאָמְרִין בְּלִבְּהוֹן לָא רַעְיָא יְיָ
לְאַיְטָבָא לְצַדִּיקַיָּא וְאַף לָא לַאֲבָאשָׁא לְרַשִׁיעַיָּא: יג וְיהוֹן נִכְסֵיהוֹן לַעֲדֵי וּבָתֵּיהוֹן לְבִנְיָן

רש"י

(ח) **מלבוש נכרי.** הכסיוטי עכ"וס: (ט) **הדולג על המפתן.** ת"י דמסלכין בגמוסי פלשתאי שלח היו דורכיס על מפתן לגון שנאמר ע"כ לפ ירדכו כסכי לגון וגוומר (ס"פ ה'): (י) **משער הדגים.** ת"י מתרע נוניא ומשער היה בירושלים וכן שמו: **מן המשנה.** מתשער השופות שהוא שמי לו: (יא) **ישבי המכתש.** בגחלת דקדרון שעמוק: כמכתש זה ת"י ומ"ש מתשער שלגיס זו עכו שהמוסס בחיקו של היס שסס לעזיס לגיס שרשס: **מן המשנה.** לוד שהיא מפסה לירושלים: **מהגבעות.** זו לפורי פיוסבת ברחשי השריס כלפור: **ישבי המכתש.** זו עכריה שעמוק: מכל ת"י: **כי נדמה כל עם כנען.** ת"י לחרי לאיסבר כל עמת דלמן עובדיהון לעובדי עמת לארעת לכנען: **כל נטולי כסף.** כל עתירי נכסיה טעוני מסת כסף וזסב כמו (משלי כ"ו) כובד סאבן ונטל סחול לשון מסת: (יב) **אחפש את ירושלים בנרות.** לחקרן בעוותיהס: **הקפאים.** כלעופים על שמריהס ויש הגרול (מ"ב ו') ומרגמיון וקפת פרזלת: **האמרים בלבבם לא ייטיב ה'.** לעוסי רלוסו: **ולא ירע.** לעוברי

מצודת ציון

לפעודה וכן בלשם הקרוסים (ס"פ ע'): (ח) **ופקדתי.** ענין הפנחה: **נכרי.** ענין זרות: (ט) **הדולג.** ענין קפילה: **המפתן.** לפקדה כמו מחסה מפתן הבית (יחזקאל מ"ג): **חמס.** עושק: (י) **המשנה.** מלשון סניס וכ"ל בין שמי המוסות שהיא מסגה לעיר וכן והיא יושבת בירושלים במשנה (מ"ב כ"ב): (יא) **הילילו.** מל' יללה: **המכתש.** שם מקום בירושלים עמוק ככלי המכתש שדוכין בה בשמיס: **נדמה.** ענין כריתה כמו על מוסד נדמה (ישעי' ע"ו): **עם כנען.** כ"ל עלם המגרים כמו כנען בידו מלזני מרמה (הושע י"ב): **נטולי.** ענין משא כמו ונטל המול (ומלי כ"ו): (יב) **אחפש.** ענין בקוש ודריסה כמו ממו מפש מפשם (מהלים ס"ד): **הקפאים.** הלבים ממעל כי ילף הבנזל (מ"ב ז'): **שמריהם.** הוא עכיכת המשקה הנשאר בכלי כמו ושקט הוא על שמריו (ירמי' מ"ח): **ירע.** מל' רעה: (יג) **חילם.** עשכם כמו יפת לם חיל ממשק (ישעי' מ'): **למשסה.** ענין כמיסה כמו משסה ואין לומר הבא (סס

ט"ו **והיה היום למשסה.** לכן יהיה עשכם למדכא בגלי המוים בחיסם יהיו שממה כי יגלו מסס: **ובנו בתים.** סס ישכיחו ענינן

מצודת דוד

יום הגמול הבא מה' כי כבר הכין ה' לכם לם הזמינה והזמין לם הקרואים למעודה הם מיום היעד ועוף הבאים שילכלו בשר נבלה הכינוגים: (ח) **ופקדתי.** לשניא להביא גמול על הבניס וגו': **מלבוש נכרי.** דרך האסורים היה ללבוש מלבוש שהוא זר ושונה ממלבושי יתר העם: (ט) **על וגו'.** הם עבדי המולכים לבר יולגו בחיכוכות רב על מקום פתחי העם לעבור ולנזול ממס ומכמה כ"ל עושר הבא בחוסס ובמכמה: (י) **משער הדגים.** יהיה נשמע משער הדגים כן היה שם השער: **ויללה.** קול יללה יהיה נשמע מן המשנה: **ושבר גדול.** ישמע מן הגבעות לבר הם קבוצות יושבים: (יא) **כי נדמה.** כי כברת כל עדת האנשים וכל עושרי מעת הכסף הם עבדי העם: (יב) **אחפש וגו'.** לבל יסתיר מי מבני ביתו עניו מליצה לומר לא לשליך מי מהם: **ופקדתי.** לשניא להביא גמול על האנשים היושבים שקט ובטון כיון לבם על שמריו ושיבו עשם בלומר לא בא להם רוס מקרוב ומכוח כל מבעשים בחוסס ולומרים בלבבם לא יעשה ה' לטובים ולא לרעים: לא יעשה כע להכעשים הכל לפי המקרה:

אֶת־יֹשְׁבֶיהָ: י קָרוֹב יוֹם־יְהוָה הַגָּדוֹל קָרוֹב וּמַהֵר מְאֹד קוֹל יוֹם
יְהוָה מַר צוֹרֵחַ שָׁם גִּבּוֹר: יא יוֹם עֶבְרָה הַיּוֹם הַהוּא יוֹם צָרָה
וּמְצוּקָה יוֹם שֹׁאָה וּמְשׁוֹאָה יוֹם חֹשֶׁךְ וַאֲפֵלָה יוֹם עָנָן וַעֲרָפֶל:
יב יוֹם שׁוֹפָר וּתְרוּעָה עַל הֶעָרִים הַבְּצֻרוֹת וְעַל הַפִּנּוֹת הַגְּבֹהוֹת:
יג וְהַצַּרְתִּי לָאָדָם וְהָלְכוּ כָעִוְרִים כִּי לַיהוָה חָטָאוּ וְשֻׁפַּךְ דָּמָם
כֶּעָפָר וּלְחֻמָּם כַּגֹּלָלִים: יד גַּם־כַּסְפָּם גַּם־זְהָבָם לֹא־יוּכַל לְהַצִּילָם
בְּיוֹם עֶבְרַת יְהוָה וּבְאֵשׁ קִנְאָתוֹ תֵּאָכֵל כָּל־הָאָרֶץ כִּי כָלָה אַךְ־
נִבְהָלָה יַעֲשֶׂה אֵת כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ:

ב א הִתְקוֹשְׁשׁוּ וָקוֹשׁוּ הַגּוֹי לֹא נִכְסָף: ב בְּטֶרֶם לֵדֶת חֹק כְּמֹץ

*נ"א הכצרות *נ"א הכ' בטפא *נ"א ק"

תרגום

בְּתִין וְלָא יֵתְבוּן כַּרְמִין וְלָא יִשְׁתּוּן יַת חַמְרֵיהוֹן: יד קָרִיב יוֹמָא דַּעֲתִיד לְמֵיתֵי מִן
קֳדָם יְיָ רַבָּא קָרִיב וּמְזָרֵז לַחֲדָא קָל יוֹמָא דַּעֲתִיד לְמֵיתֵי מִן קֳדָם יְיָ דִּי בֵיהּ מְרִיר וְצַוַּח תַּמָּן
גִּבָּרְיָא מִתְקַטְּלִין: טו יוֹמָא דַּעֲבוּר יוֹמָא הַהוּא יוֹם עָקָא וְעִיקָּא יוֹם רְגוּשׁ וְאִתְרַגּוּשָׁא יוֹם חֲשׁוֹךְ
וְקִבְלָא יוֹם עֲנָנָא וַאֲמָטְתָּא: טז יוֹם שׁוֹפָרָא וְנָבָזָא עַל קִרְוָתָא וְעַל רָמָתָא מְנַטְלָתָא:
יז וַאֲעִיק לְבְנֵי אֲנָשָׁא וְיַהֲכוֹן כְּסַמָּנָא אֲרֵי קֳדָם יְיָ חָבוּ וְיִשְׁתַּפֵּךְ דְּמְהוֹן כְּעַפְרָא וְגֵבְלְתְּהוֹן כְּסְחִיתָא:
יח אַף כַּסְפְּהוֹן אַף דַּהֲבְהוֹן לָא יוּכַל לְשֵׁזָבוּתְהוֹן בְּיוֹם רוּגְזָא דַיְיָ וּבְאֶשָׁא דְּקִנְאָתֵיהּ יִסְתַּאַן כָּל
רַשִׁיעֵי אַרְעָא אֲרֵי גְמַר וְאַרְהִיב בְּרֵם שֵׁיצָאָה וַעֲבִיד עִם כָּל יָתְבֵי אַרְעָא:

ב א אִתְכַּנָּשׁוּ וְאִתְכַּרְבּוּ עַמָּא הָדָא דְּלָא חֲמִיד לְמֵיתַב לְאוֹרַיְתָא: ב עַד לָא תִפּוֹק עֲלֵיכוֹן

רש"י

רלזמו: (יד) מר צרח שם גבור. סגבור יצרח בקול מר: (טו) יום שאה. לשון שממון: ומשואה. שממון
יותר: (יז) והצרותי לאדם. ליתרמל"ל הקרויס לאדם: ולחמם. בצרס לשון ערבי בשר קורין לחל להס:
כגללים. ריעי:

ב (א) התקוששו. התלקטו ותספסו יחד כתו לקוסם קש (שמות ה'): וקושו. מעשיכם הסוו מעשיכם לפעת
קוכסם ורו"ל דרשו קשוט עלמך ואח"כ קשוט לאחריס עשו סמיסס ל' סיקס לחס המשוב עלמו ומיסר דרכו:
הגוי לא נכסף. ללא חמד למיקב לאורייתא: (ב) בטרם לדת חק. לפני בא הגזירה: כמוץ עבר. ס"ו מקרא

מצודת דוד

כי יבנו בתים לגל לא ישבו בהם כי יגלו מלכים וכן ונטעו
כרמים וגו': (יד) קרוב יום ה' הגדול. יום הגמול הגדול
הבא מה' קרוב הוא ומלד מהר יבוא: קול יום ה'. כ"ל הקול
של יום ה' יהיה גדול כ"כ עד שלפילו הגבור יתם לבבו וישלג
מלחמה קול מר: (טו) יום עברה. זה היום יהיה יום עברה
כי האקום ישלח בהם עברה חעם: (טז) יום שופר ותרועה.
לז יהיה נשמע קול קופר מן הכסדים הלכים על העכים הבלוכות
וגו': (יז) והצרתי לאדם. לפניו לכה על יושבלו הקבוחים לדם
וילכו כעוכים מבלי דעת לאה יעלמו הלבה: בעפר. כמו העפר
הנשפך בכל החלן ובשרם יוסלך בכל המקוחות כגללי הבוחה:
(יח) גם כספם וגו'. לא די בלא יוכלו להציל עלמם בעוכמם
כי גם בכספם וחבסם לא יוכלו לחת עלמם בחת שוהד על הכסדים
כי לא יקחו פדיון נפש: ביום עברת ה'. ביום נוף עברת ה':
כל הארץ. כל יושבי החלן: כי כלה אך נבהלה יעשה.
כ"ל הבהלה יעשה לך כליון לחת ולא יעמלו פדיון בשומד ממון:

ב (א) התקוששו וקושו. חעשו עלמיכם לחת העניוות שביניכם לשוב מהם ונם חעשו עניוות זולבתם להציל לומם: הגוי לא נכסף.
לחת הגוי שלויכם עשה משוקים לכ': (ב) בטרם לדת חק. עד לא יולד חוק הגזירה: כמץ עבר יום. הול כמו חפוך יום
כמוץ עבר ומוסג על בעכם לומד בעכם יגוע יום שמהיו הו כמוכים לבין העכ"ם כמוץ העובר בכום:

מצודת ציון

מ"ב): (יד) צרח. ענין שלגת קול גדול כמו יריע לף יכיעם
(שם): (טו) עברה. ענין כעס: מצוקה. ענינו כמו לכה וכן
בלחץ לרה ומוקה (שם ל') וכפל המלה בשמות נכדפים להבנגת
הענין: שאה ומשואה. ענין חוסך וממון כמו לחם שוחה
ומשוחה (חיוב ל'): ערפל. הול עב הענן: (טז) הפנות. הם
המגדלים שדכים לעמוד בפנות וזויות המבלר: (יז) והצרותי. מל'
לרה: ולחמם. כן יקרא נם הבשר כמו כי לחמם לנפשם (הושע
ט'): כגללים. כפולה כמו כגללו לגלה יעבד (חיוב כ'):
(יח) קנאתו. ענין כעס ומחה כמו הס קנחוני בלח של (דכדים
ל"ב): תאכל. ענין השמחה: נבהלה. מל' בהלה:

ב (א) התקוששו וקושו. ענין הפסוק ושלקיעה היפה כמו
לקוסם קש (שמות ה'): נכסף. ענין חשק ושמוד כמו נכסוף
נכספת (בלחצים ל"ו): (ב) חק. גזירה המקום: כמוץ. הול

עָבַר יוֹם כְּמֹץ וּלֹא־יָבוֹא עֲלֵיכֶם חֲרוֹן אַף יְהוָה כְּטֶרֶם לֹא־
יָבוֹא עֲלֵיכֶם יוֹם אַף־יְהוָה: ג בַּקְּשׁוּ אֶת־יְהוָה כָּל־עַנְוֵי הָאָרֶץ
אֲשֶׁר מִשְׁפָּטוֹ פָּעָלוּ בַּקְּשׁוּ־צֶדֶק בַּקְּשׁוּ עָנָוָה אוּלַי תִּסָּתְרוּ בְּיוֹם
אַף יְהוָה: ד כִּי עַזָּה עֲזוּבָה תִּהְיֶה וְאַשְׁקְלוֹן לְשִׁמָּמָה אַשְׁדּוֹד
בַּצָּהֳרַיִם יְגָרְשׁוּהָ וְעֶקְרוֹן תֵּעָקֵר: ה הוֹי יֹשְׁבֵי חֶבֶל הַיָּם גּוֹי כְּרֵתִים
דְּבַר־יְהוָה עֲלֵיכֶם כְּנַעַן אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים וְהַאֲבַדְתִּיךְ מֵאֵין יוֹשֵׁב:
ו וְהָיְתָה חֶבֶל הַיָּם נְוֹת כְּרֹת רֹעִים וְגִדְרוֹת צֹאן: ז וְהָיָה הֶחָבֶל
לִשְׁאֵרִית בֵּית יְהוּדָה עֲלֵיהֶם יִרְעוּן בָּבָתֵּי אַשְׁקְלוֹן בָּעֶרֶב יִרְבְּצוּן

*נ"א אף- *נ"א הב' במתג

תרגום

גְּזֵרַת בֵּית דִּינָא וּתְהוֹן דָּמָן לְכִמְצָא דְנָשְׁבָא בְּיוֹמָא רְתָא וּכְטוֹלָא דְעָדֵי מִן קֳדָם יוֹמָא עַד דְּלָא
יֵיתֵי עֲלֵיכוֹן תְּקוֹף רוּגְזָא דַיְיָ עַד לָא יֵיתֵי עֲלֵיכוֹן יוֹם רוּגְזָא דַיְיָ: ג תְּבָעוּ יָת דַּחֲלָתָא דַיְיָ כָּל
עַנְוָתָנֵי אַרְעָא דְּדִינֵי רְעוּתֵיהּ עֲבַדוּ תְּבָעוּ קוּשְׁטָא תְּבָעוּ עַנְוָתָנוּתָא מָאנִים יְתִגַּן עֲלֵיכוֹן בְּיוֹם
רוּגְזָא דַיְיָ: ד אֲרֵי עַזָּה שְׁבִיקָא תְּהֵי וַאֲשְׁקְלוֹן לָצְדוּ אַשְׁדּוֹד בְּטַהֲרָא יְהָרְכִנָּה וְעֶקְרוֹן
תִּתְעֲקַר: ה וַי דְּיָתְבִין בְּסַפַּר יַמָּא עַמָּא דְּחַיְבִין לְאִשְׁתֵּצָאָה גְּוַרַת פְּתִגְמָא דַיְיָ עֲלֵיכוֹן
דְּיָתְבִין בְּכַנְעַן אַרְעָא דְּפִלִשְׁתָּאֵי וְאַבַּדְנָךְ מִבְּלִי דְיָתֵב: ו וִיהֵי סַפַּר יַמָּא דִירָנַת בֵּית מֵישָׁרֵי
רָעְיָן וְהוּטְרִין דָּעָן: ז וִיהֵי עַדְבָא לְשָׁאַרְא דְּבֵית יְהוּדָה עֲלֵיהוֹן יִתְפַּרְנְסִן בְּבָתֵּי אַשְׁקְלוֹן כַּד

רש"י

קלר כמוץ העובר מלפני רוח וכעמן העובר מלפני הסמם וזהו הרגומו של עבר יום כמ"י והסון דמן לכמוצה דמסמא ריחא וכתגמא דעדי מן קדם יומא. כ"מ כטולא דעדי וכו' זהו ל' לל: (ד) כי עזה עזובה תהיה. כי גם העמו כן לפקוד על מכיכם הרעים פלמה ועמון ומואב כמו שמכניע מסדרן והולך: בצהרים ינרשוה. מסדוד שמה ובלמרים מסר יסוד גם קטנ יגרשוה והסי שדודם. ל"א בלמרים יגרשו' מקום מרעה לאן היה ולמרים קלה לומה כו לאן וכן הוא אומר היכה תרביץ בלמרים (ס"ה ל'): (ה) חבל הים. ספר יתה ולשון חבל מלה הקרקע היא שמוללין בחבל כלומר הממוסים ליס: גוי כרתים. עמה דחיכין לאשתלמה ומי הן יושבי חבל היס כנען ארץ פלמים כי פלמים יושבים על שפת היס המהרון במערבם של ארץ ישרל בהוך מגרי החומים ולף שרטו יהומן לכליום. גוי כרתים מלוכ היא בפלמים ושמה כרתי וכ"ה בלקלג (ס"ה ל') לנהמו פסטנו נגד הכרתי וגו' וס"י על דרוס כרתי ולמטה כחוב (שם) מבל הסגל הגדול לשר לקחו מארץ פלמים ומארץ יהומה: (ו) נות כרת רועים. גוה ערלי מיכרו גם הרועים לחם בבוקר כרות לשון ויכר' לחם כירה גדולה (מ"ב ז'): (ז) והיה חבל לשארית בית יהודה. ליס לוחו הגבול גורל לשחרים בני יהודה

מצודת ציון

פקודת המצוה כמו כמוץ יפוצר מגורן (הושע י"ג): (ב) בקשו. כן יקבל המתה כמו הבלי מנחה (יהושע י"ז): (ו) נות. מלשון נוה ומדור: כרת. ענין הפיכה כמו זוב כרה (תהלים ז'): וגדרות. בנין גדר למרצן לאן: (ז) ירעון. מלשון מרעה: ירבצון. ענין הכפיבה לנוח:

מצודת דוד

בטרם וגו' חרון אף ה'. הוא חוק הגזירה וכבל הדבר לחופצה לזהלה: יום אף ה'. הוא יום הגל מהפוכעניו': (ג) אשר משפטו פעלו. לשר עשו ומצוח ה': בקשו צדק. כ"ל ואתם יפר העם בקשו מעמה לבל ועשוה לולי עי"ו תהיו נסתרים ביום לף ה' ולף יעשה עמכם כליה בגולה לאח"ז תשובו לאחלבם: (ד) כי עזה עזובה תהיה. כ"ל כאשר כן תעשו לף תהיו כליס בגולה ותשובו אם ומעולו לז לם עזה כאשר מיושבים ומשקלון תהיה לז למממה: בצהרים ינרשוה. כלומר ואם יגרשוה בעת הלהריס לף יוכל מי מהם להסתיר עלמו ואם הכל יגרש ולף יאלר מי נאלץ להחזיק בה: תעקר. כ"ל לף יאלר מי כדבר הנעקר בכה: (ה) הוי יושבי חבל הים. לוי על היושבים בארלות גוי כרתים הם מפלשתים כמ"ש פשעו נגד הכרתי (ש"א כ') ולמעה בענין נאמר לם הכלל הגדול לשר לקחו מארץ פלשתים (שם): דבר ה'. הוא המאמר בסוף המקרא והתנבא וגו': כנען ארץ פלשתים. פלשתים מחשב לאלץ לקחו כענין כמ"ש מן הבשמות וגו' לכנעני מחשב מרבי פלשתים (יהושע י"ג) וכ"ל בס יהשבו לכנעני: כאין יושב. מבלי יעלה מי יושב שם: (ו) נות כרת. מקום מדור מביכות הרועים לשבת בהן ושם יעשו גדרות לצאן: (ז) והיה חבל. הממוז הזה יהי' לפלשתים בית יהודה ומשם להחלק הענין שלאמר לם שבשבו לף ועמוה לף מהיו כליס בגולה ותשובו פה ומשלטו עכי פלשתים קוממין לז מיבשו לחם לף העניס ההם: עליהם ירעון. כ"ל יתענגו בשדה בערב ירבצון. כ"ל שם ינומו בהשקט:

כִּי יִפְקֹדֵם יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וְשָׁב שְׁבוּתָם׃ ח שָׁמַעְתִּי חֶרְפַּת מוֹאָב
וְגִדֻּפֵי בְנֵי עַמּוֹן אֲשֶׁר חֵרְפוּ אֶת־עַמִּי וַיַּגְדִּילוּ עַל־גְּבוּלָם׃ ט לָכֵן
חַי־אֲנִי נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כִּי מוֹאָב כְּסְדֹם תִּהְיֶה
וּבְנֵי עַמּוֹן כַּעֲמֹרָה מִמְשַׁק חָרוּל וּמִכְרֵה־מֶלַח וּשְׁמָמָה עַד־עוֹלָם
שְׁאֵרִית עַמִּי יְבוֹזֻם וְיֶתֶר גּוֹי יִנְחָלוּם׃ י זֹאת לָהֶם תַּחַת גְּאוֹנָם כִּי
חֵרְפוּ וַיַּגְדִּילוּ עַל־עַם יְהוָה צְבָאוֹת׃ יא נוֹרָא יְהוָה עֲלֵיהֶם כִּי רָזָה
אֶת כָּל־אֱלֹהֵי הָאָרֶץ וְיִשְׁתַּחֲווּ־לוֹ אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ כֹּל אִיֵּי הַגּוֹיִם׃
יב גַּם־אַתֶּם כּוּשִׁים חַלְלֵי חַרְבִּי הֵמָּה׃ יג וְיֵט יָדוֹ עַל־צָפוֹן וְיֹאבֵד

*שביתם קרי *נ"א כי־ *נ"א ויגדילו

תרגום

בְּרַמְשָׁא יְבִיתוּן אֲרֵי יָעוֹל דְּבָרְנְהוֹן בְּדָם יְיָ אֱלָהֲהוֹן וְיִתִּיב גְּלוּתְהוֹן׃ ח שְׁמִיעַ קֳדָמַי חִסּוּדֵי מוֹאָב
וְאִתְרָבְרְבוּתָא בְּנֵי עַמּוֹן דְּחַסִּידוּ יַת עַמִּי וְאִתְרָבְרְבוּ עַל תְּחוּמְהוֹן׃ ט בְּכֵן קָיֵם אֲנָא אֲמַר יְיָ
צְבָאוֹת אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל אֲרֵי מוֹאָב כְּסְדוֹם תְּהֵי וּבְנֵי עַמּוֹן כַּעֲמוֹרָה מְשַׁבְּטַת מַלְּיִהִין וּמַחְפְּרִין
דְּמֶלַח וְצָדוּ עַד עָלְמָא שְׁאָרָא דְעַמִּי יְבַזְּזִנּוּן וּשְׁאָר שִׁבְטָיָא יְחַסְנִנּוּן׃ י דָּא לְהוֹן חֲלַף
אִתְרָבְרוּתְהוֹן אֲרֵי חַסִּידוּ וְאִתְרָבְרְבוּ עַל עַמֵּיהּ דַּיְיָ צְבָאוֹת׃ יא דְּהֵילָא דַיְיָ לְמִפְרְקְהוֹן
אֲרֵי אַמְאִיךְ יַת כָּל דֵּיחֲלַת אַרְעָא וְיִבְעוֹן מִן קֳדָמֵיהּ גְּבַר מֵאֲתְרֵיהּ כֹּל נִגְוָת עַמְמַיָּא׃ יב אַף
אַתּוּן כּוּשָׁאֵי קְטִילֵי חַרְבִּי תְּהוֹן׃ יג וְיֵרִים מֵחַת גְּבוּרְתֵּיהּ עַל צָפוֹנָא וְיֵאבֵד יַת אַתּוּרָאָה וְיֵשֵׁי

רש"י

חבל זה ל' גורל כוח וכן ה"י ויסו עדנה לשחרת דביה יסודה: (ח) **אשר חרפו את עמי.** כשהיו מעליכין ישראל בגבולה ללך לארץ כשדים והיו עוברין דרך עמון ומואב ורואים ישראל בזיזים וגוזמים ומוציאין היו מוניו חוסן והומרים מה לכם להיות סגופין מה תבכו הלא לטוב לזכיכם אתם סולכים בעבר הנהר יפבו לאחוזיכם מעולה: **ויגדילו על גבולם.** ויתגדלו על גבולם: (ט) **כי מואב כסדם תהיה.** גם אתם לקדמתכם תשובו לוט לביכם הלא מסדום היה: **ממשק חרול.** משמעת קול כמשק גביש (ישעיה ל"ג) ופף מ"ם הרשפונה יסוד היא בחיבה כמו ממשח הסוכך (יחזקאל כ"ח): **ממשק חרול.** משמעת קול חרולים הגדילים שם מאין עובר ואן נוקפין זו על זו ומשמיעות קול: **ומכרה מלה.** מקום כריית מלח: (יא) **כי רזה.** לשון כחש: **וישתחוו לו.** כשירלו שנתקלקלה ירחתן: (יב) **גם אתם כושים.** כשגלו ישראל מעבר לנהרי כוש: (יג) **על צפון.** לשור בגפון אלל

מצודת דוד

כי יפקדם. כי ה' יזכרם לטובה ולא בני שני הגולה יניחם בשקט ומנוחה: (ח) **אשר חרפו את עמי.** כאשר גלה דרך אלכם מכאן לוחו בדבריס: **ויגדילו על גבולם.** כ"ל לקחו מאדמת ישראל להגדיל ולהוסיף על גבולם כמ"ש לבני עמון וגו' מדוע יכם אלכם לא גד (ירמיה מ"ע) לו כ"ל כשעברו ישראל על גבולם דברו סם לגבולם דבריס גדולים וקשים לבזותם:
(ט) **לכן חי אני.** לכן הריני כשבע כמו שאני חי כן תהיה מואב

מצודת ציון

ושב. ענין ההשקט ומנוחה כמו בשובה ונחת (ישעיה ל'): **שבותם.** מלשון שני הגולה: (ח) **ונדפי.** ענין מבזה כמו ויראהל לנדופים (שם מ"ג): (ט) **ממשק.** ענין השמעת קול כמו כמשק גביש (שם ל"ג): **חרול.** ענין קוליס כמו המם מכול יקצחו (איוב ל'): **ומכרה.** מל' כריה וחפירה: **יבזום.** מלשון בזה: (י) **נאונם.** מל' גאוה: (יא) **רזה.** ענין כחשוה כמו

אֶת־אַשּׁוּר וְיָשֵׁם אֶת־נִינְוֵה לְשַׁמָּה צִיָּה כַּמִּדְבָּר: יד וְרָבְצוּ
בְתוֹכָהּ עֲדָרִים כָּל־חַיְתוֹ־גוֹי גַּם־קָאַת גַּם־קִפֹּד בְּכַפְתֹּרֶיהָ יָלִינוּ
קוֹל יְשׁוֹרֵר בַּחַלּוֹן חָרֵב בַּסַּף כִּי אַרְזָהּ עֵרָה: טו זֹאת הָעִיר
הָעַלִּיזָה הַיּוֹשֶׁבֶת לָבֶטַח הָאֹמְרָה בִּלְבָבָהּ אֲנִי וְאַפְסִי עוֹד אֵיךְ ו
הָיְתָה לְשַׁמָּה מַרְבֵּץ לַחַיָּה כָּל עוֹבֵר עָלֶיהָ יִשְׁרֹק יָנִיעַ יָדוֹ:

ג א הוֹי מוֹרָאָה וְנִגְאָלָה הָעִיר הַיּוֹנָה: ב לֹא שָׁמְעָה בְּקוֹל לֹא
לָקְחָה מוּסָר בַּיהוָה לֹא בָטָחָה אֶל־אֱלֹהֶיהָ לֹא קָרֵבָה: ג שָׂרֶיהָ
בְקִרְבָּהּ אֲרָיוֹת שֹׁאֲגִים שֹׁפְטֶיהָ זְאֵבֵי עֶרֶב לֹא גָרְמוּ לַבֹּקֶר:

*הה' רפה *ב' טעמים *נ"א העליזה בב' פשטא

ת"א קול. קופה מס:

תרגום

יַת נִינְוֵה לְצַדְיָא אֲשְׁתַּמְּמוּ כְּמַדְבְּרָא: יד וְיִשְׁרוֹן בְּגַוָּהּ עֲדָרִין דְּכָל חֵיוַת בָּרָא אַף קָתָן וְאַף קִפְּדִין בְּפִתְוֵי תַּרְעָיָא יְבִיתוּן כָּל עוֹפָא דְּמִנְצַח בְּבוֹאָא חֲרִיבוּ תַּרְעָא וּטְלָלָא סַתְּרוּ: טו דָּא רַוְרְתָא דְּאִתְבְּנִיאַת לְרוּחֲצָן דְּאָמְרָה בְלִבָּהּ אֲנָא וְלֵית בַּר מִנִּי עוֹד אֵיכְדֵין הֲוָת לְצַדְיָא בֵּית מִישְׁרֵי חַיְתָא כָּל דְּי עֲבַר עֲלַהּ יְכַלֵּי וְיָנִיד יְדֵיהּ:

ג א וֵי דְּמִתְּפָרְקָא רַוְרְתָא דְּמִסְגְּיָא לְאַרְגָּזָא: ב לָא שְׁמָעַת בְּקָל עַבְדּוֹהִי נְבִיֵּיא וְלָא קַבִּילַת אוּלְפָן בְּמֵימְרָא דַּיְי לָא אִתְרְחִיצַת וּלְפוּלְחָן דֶּאֱלָהָא לָא אִתְקָרֶבַת: ג רַבְרְבָתָא בְגַוָּהּ

רש"י

נינוה. היא רמז לחטור: (יד) כל חיתו גוי. כל בהמות הגויש: קאת גם קפד. עופות: בכפתריה. פומי"ש שבראש הגג: קול ישורר בחלון. קול העופות מלפפים בחלונות: חרב בסף. המורגן יהי ניכר בסיפי הבתים: כי ארזה ערה. כי ארזה עקר ושרש כמו ערו ערו (תהלים קל"ז) וי"ת ושלמא שהרו הוא גג הבתים בשפון בתרז שמפילו בזה מבתים מסכיון בנסרים של עץ: (טו) ואפסי. ולפני זולתי:

ג (א) הוי מוראה וגאלה. על עכשיו דבר בניחוס ועכשיו חוזר על ירושלים הוי שהשם לבז ולשסי כרומי ותשא מגולגלת בלחן עגמה: מוראה. כמו מורתמו (ויקרא ח') ומשתיך כרומי (מחוש ג'): העיר היונה. פותח כיונה לחן לב: (ג) זאבי ערב. המתרוים לאכול ערפש בלילה: לא גרמו לבקר. לא השאירו לפ

מצודת ציון

במשמיעו כזון (ישעיה ו'): (יג) ציה. ענין חורב ויובש: (יד) חיתו. גם הבהמה תקרא בשם חיה וכן ותיטב לדבר הכתוב (תהלים ע"ח): קאת קפד. שמות עופות המלויות בחבטות: בכפתוריה. כן יקרא המקום לפי שעושין בו ליוכי כפתורים וכן הך דכפתור (עמוס ט'): ילינו. ענין התמדה וכן לדיק ילין בה (ישעיה ל"ד): ישורר. מל' שיר וכן: חרב. מלשון חכנן: בסף. מזוזה כמו ומף השער (יחזקאל מ'): ארזה. תקרת המבית: ערה. ענין גלוי כמו וקיר ערה מגן (ישעיה כ"ב): (טו) העליזה. ענין שמחה כמו ישלו תפיידים (תהלים קמ"ט): ואפסי. כמו ולין: ישרק. ענין השמעת קול הנא בקנוץ השפתים כמו שקרו ויומרו ללעג (ליכה ג'): יניע. מל' הנעה והכאה:

ג (א) מוראה וגאלה. ענין סכיסה מלוכלך ומטונף כמו ומשתיך כרומי (מחוש ג') וכמו נגאלו בדם (ישעיה ל"ג) וכפל המלה בשמות נכדפים: היונה. מלשון לונאה ועניכו קרא הנון וכן מעני תכון היונה (ירמיה כ"ה): (ב) גרמו. ענין עלם כמו

(ג) שריה בקרבה. שריה שלה בקרבה מלייחים על העם בקול שהנשם כאריות השואגים: זאבי ערב. כ"ל יתהכו למרוף כזאבים הפוכפים בערב המחכרים לטרוף בעבור הטעון שלא יכלו כל היום: לא גרמו לבקר. לפ שהשיכו לבקר לף העלמות כי לא יכלו וכ"ל השופטים משחיתים לת העם מכל וכל ולפי שהשילה לזאבי ערב לתר שהן הופכל בהם:

ד נְבִיאֶיהָ פּוֹחֲזִים אַנְשֵׁי בְגֹדוֹת כֹּהֲנֶיהָ חִלְּלוּ־קֹדֶשׁ חָמְסוּ תוֹרָה׃
ה יְהוָה צַדִּיק בְּקִרְבָּהּ לֹא יַעֲשֶׂה עַוְלָה בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר מִשְׁפָּטוֹ
יִתֵּן לָאוֹר לָא נֶעְדָּר וְלֹא־יוֹדֵעַ עַוָּל בֹּשֶׁת׃ ו הִכְרַתִּי גּוֹיִם נָשַׁמּוּ
פִּנּוֹתָם הֶחֱרַבְתִּי חוּצוֹתָם מִבְּלִי עוֹבֵר נִצְדּוּ עָרֵיהֶם מִבְּלִי־אִישׁ
מֵאֵין יוֹשֵׁב׃ ז אָמַרְתִּי אַךְ־תִּירְאִי אוֹתִי תִּקְחִי מוּסָר וְלֹא־יִכָּרֵת
מְעוֹנָהּ כֹּל אֲשֶׁר־פָּקַדְתִּי עָלֶיהָ אָכֵן הִשְׁכִּימוּ הִשְׁחִיתוּ כֹּל
עֲלִילוֹתָם׃ ח לָכֵן חַכּוּ־לִי נְאֻם־יְהוָה לְיוֹם קוּמִי לָעַד כִּי מִשְׁפָּטִי
לֶאֱסֹף גּוֹיִם לְקָבְצִי מַמְלָכוֹת לִשְׁפֹּךְ עֲלֵיהֶם זַעְמִי כֹּל חֲרוֹן אַפִּי

ת"א הכהני. ינמוס ק"נ: כי. בכנות נ"ד עכ"וס כ"ד: כי. קנהדרין נ"ס:

תרגום

בָּאֲרַיָּן נָהֲמִין דַּיָּנָהָא דִּיבֵי רַמְשָׁא לָא מְרִיכִין לְצַפְרָא׃ ד נְבִיֵּי שִׁקְרָא דִּי בְנָוָה בָּאֲשָׁן גַּבְרִין שָׁקְרִין כַּהֲנָתָא א פָּסְסִין קוּדְשָׁא חָמְפִין בְּאוֹרַיְתָא׃ ה יְיָ זַכָּאָה אָמַר לַאֲשָׁרָאָה שְׁכִנְתֵּיהּ בְּגַוָּהּ לַיְת קֻדְמוֹהִי לְמֶעְבַּד שֻׁכָּר הָא כְּנְהוֹר צַפְרָא דְּאָזֵיל וְתַקֵּין בֵּן דִּינֵיהּ נָפֵק לְאַפְרֵשׁ לָא מִתְעַכַּב וְלָא יְדָעִין עַוְלָא בַּהֲתָא׃ ו שֵׁצֵיתִי עַמְמַיָּא אַצְדִּיאָה בְּרֵינֵיתְהוֹן אַחֲרֵבִית שׁוּקֵידְהוֹן מִבְּלִי עָדֵי צְדִיאָה כַּרְוֵיהוֹן מִבְּלִי אֱנָשׁ מִבְּלִי יָתֵב׃ ז אֲמַרִית בְּרַם תִּדְחֲלִין מִנִּ֫י תְּקַבְּלִין אוּלְפָן וְלָא יִפְסוֹק מְדוֹרֵיהוֹן מֵאַרְעָא בֵּית שְׁכִנְתִּי כָּל סַבָּנִן דַּאֲמַרִית לָהוֹן אַתִּי לְהוֹן בְּבֵן אַקְדִּימוּ חַבִּילוּ כָּל עוֹבְדֵיהוֹן׃ ח בְּבֵן סַבְּרוּ לְמֵימְרִי אָמַר יְיָ לְיוֹם אִתְגְּלֵיתִי לְמֶדַן אֲרֵי דִינִי לְכַנָּשָׁא עַמְמַיָּא לְקָרָבָא מַלְכוּתָא לְמִשְׁפַּךְ עֲלֵיהוֹן חֵימָתִי כָּל תְּקוֹף רוּגְזִי אֲרֵי בְּאֶשֶׁת פּוּרְעָנוּתִי יִסּוּפוּן כָּל

רש"י

הַעֲלָמוֹת לְגָרֵם לְבַקֵּר: (ד) חִמְּסוּ תּוֹרָה. לֹא סָרוּ חוֹמֶס לְגוֹלְיָסָם: (ה) ה' צַדִּיק. סִפְּרָם שְׁכִינָתוֹ בְּקִרְבָּם לְפִיכָךְ לֹא יָכוֹל לְרָקוֹת בְּמַעֲשֵׂיהֶם הָרָעִים כִּי לְרֹב הוֹנָן וּמִיזָן עוֹלֶה לִפְנֵיהוֹ: מִשְׁפָּטוֹ יִתֵּן לָאוֹר. מוֹתָן לְאוֹר דִּין לְחֹמֶר לְחֻמְרָן: וְלֹא יוֹדֵעַ עוֹל בֹּשֶׁת. וְכָל זֶה לֹא מוֹנִיסִים סוֹפָעִי עוֹל שֶׁבְּתוֹכָם אֶל לֵבָּם לְהַחֲבִיסָם מִן הַגַּלְיוֹק הַסּוֹכֵן בֵּינֵיהֶם: (ו) הִכְרַתִּי גוֹיִם. הַבְּאתִי פּוּרְעָנוּת עַל הָאוּמוֹת כְּדֵי שֶׁתִּירְאוּ וְתִחְזְרוּ כְּמוֹ שֶׁהוּא מְסַיֵּם וְהוֹלֵךְ לְמַרְאֵי לָךְ תּוֹכְלִי לוֹמַר: (ז) וְלֹא יִכָּרֵת מְעוֹנָהּ. וְלֹא יַחֲרִיבוּן מְזוֹרוֹתַיִךְ: כֹּל אֲשֶׁר פָּקַדְתִּי עָלֶיהָ. וְלֹא יִכָּרֵת מִמֵּנִּי כֹּל הַטּוֹב אֲשֶׁר צִוִּיתִי לְהַטִּיב עָלַיִךְ: (ח) קוּמִי לָעַד. שֶׁתְּקוּם לְהִתְוַעֵד עֲלֵיכֶם:

מצודת דוד

(ד) נביאיה פוחזים. כְּשֶׁיִּמְלֹא הַנָּעַל הַמַּה כְּלֵי הַדַּעַת וּמִבְּלִי נוֹגֵד: כהניה. כְּהֵנֵי הַמָּקוֹם מִלְּלוּ לֹא הִקְדִּישׁ וּמִבְּזִין לוֹמְדֵי: חמסו תורה. הִפְיכוּ לֹא הַתּוֹרָה וְלֹא לִמְּדוּהָ לֹא הָעָם וְעַל הַכֹּהֵן לִלְמֹד מִפִּ"ה כִּי מַשְׂפְּתֵי כֹהֵן וְגוֹ' וְתוֹרָה יְבַקְּשׁוּ מִפִּיהוּ (מלאכי ב'): (ה) ה' צדיק בקרבה. הֵגָּה ה' הַנִּמְצָא מְעֻלֶּה הוּא שְׁכִינָתוֹ בְּקִרְבָּם יְסוֹדֵנִים וְהוּא הַלֹּא לִין עוֹשֶׂה עַוְלָה כִּי אֱמוּנָה הִיא לוֹ: בבקר בבקר. כ"ל בְּכָל יוֹם וְיוֹם הוּא לִין מִשְׁפָּט לְמַת וּבְכוֹל וְלֹא כְּעֵבֶד בְּשׂוֹם פַּעַם מִדִּין מִשְׁפָּט לְמַת וּבְנֵי הָעוֹל הַזֶּה לֹיְנוּ יוֹדֵעַ מַהוּ בּוֹשֶׁת כִּי אֵיךְ לֹא יִבְלֹשׁ לַעֲשׂוֹת עוֹל בְּמָקוֹם שְׁכִינַת הָאֵל הַנּוֹעֵל לְמַ הָעוֹלָה וּמוֹכִיחַ הַמַּפְסִיק: (ו) הכרתי גוים. הֵגָּה הִכְרַתִּי לְמַ הָעַכּ"וּם וְנִכְמוּ מִגְּלִיהֶם: החרבתי. עָשִׂיתִי חוּרְבָּנָם הַרְבֵּה מִבְּלִי לִמּ עוֹבֵר בָּהֶן וְנִכְמוּ עֲרֵיהֶם מִבְּלִי לִמּ וּמֵאַחַר וּמֵאֲבַד מִלִּין יוֹשֵׁב כ"ל לְבִלִּי שְׁלִין מִי יוֹשֵׁב בָּהֶן לְבַן לִין לִמּ שׁוֹבֵב בָּהֶן: (ז) אמרתי. הִפְצַרְתִּי ע"י לְמַדֵּן הָעַכּ"וּם בְּלִמּ הֵיכְלִי מִפְּנֵי וּמִגְּמוּל הַלֹּא עֲלֵיהֶם תִּקְחִי מוּסָר וּמִן לֹא יִכְרֹת מִמֶּנָּה כֹּל הַטּוֹבָה לְמַ פָּקַדְתִּי עָלֶיהָ: אכן. בְּלִמּ לֹא כֵן עָנוּ כִּי עוֹד הִכְשִׁימוּ וְהִשְׁחִיתוּ כֹּל מַעֲלֵיהֶם יוֹתֵר מִמַּה שֶׁעָשׂוּ מִמֵּי: (ח) לכן חכו לי. הוֹלִיל וְלֹא נִפְתַּח לִבֵּי לֹא לְמַהֵר הַנְּמוּל עַל הַמִּיתָן לִי עַל הַיּוֹם הַמְּוֻגָּד לְקַלּוֹט לֹא הָעַכּ"וּם וְעַל יוֹם מִפְלַת גּוֹג יֹאמַר: כי משפטי. לְפִי

מצודת ציון

נִכְמְרוּ כְּמַעֲשֵׂל בְּגֵל (לעיל מ'): (ד) פוחזים. קַלֵּי הַדַּעַת וְכֵן מְפֻזָּזִים כִּיקִים וְזוֹחֲזִים (קוהלת ט'): בוגדות. מִלְּשׁוֹן בּוֹגֵד: חללו. עִנְיַן גִּזּוּן: חמסו. עִנְיַן הַסְּכָּה כְּמוֹ וַיִּחְמְסוּ כֵּן שְׁכֶם (לעיל ל'): (ה) לאור. כ"ל בְּכוֹר כְּאוֹר וְדוֹמֶה לוֹ: נעדר. עִנְיַן מַסְכֵּן כְּמוֹ אִם לֹא נֶעְדָּר (ישעיה מ'): (ו) נשמו. מִלְּשׁוֹן שַׁמָּמוֹן: פנותם. הֵם הַמִּגְדָּלִים הַגְּבוֹהִים כְּמוֹ וְעַל הַפִּנּוֹת הַגְּבוֹהוֹת (לעיל ל'): החרבתי. מִלְּ' חָרְבָן: חוצותם. עִנְיַן שׁוּק וְרְחוֹב: נצדו. עִנְיַן שַׁמָּמוֹן כִּי וְהַשַּׁמּוֹתִי לְכִי מִם הַלֹּכֵד (ויקל' כ"ו) מ"ש וּמִלְּעִיל: (ז) אך. עִנְיָנוֹ כְּמוֹ בְּאֹמֶת וְכֵן אַךְ עַלְמִי וְאִמִּי תַּמָּה (בראשית מ"ג): מעונה. מְדוּמֶה כְּמוֹ כ' מְעוֹן לְמַה הַיִּים (תהלים ל'): פקדתי. לְשׁוֹנִי כְּמוֹ וְהוּא נִקֵּד עָלַי (עזרא ל'): עלילותם. מַעֲשֵׂיהֶם: (ח) חכו. עִנְיַן הַמְתָּנָה וּלְשׁוֹן כְּמוֹ וְנִכְמְהָה וְלֹא תַּמְתִּין (מ"ב ג'): לעד. עִנְיַן זְמַן וְלֹא כְּמוֹ בְּנֵקֵד יֹאמַר עַד (בראשית

בִּי בְּאֵשׁ קִנְאָתִי תֵּאָכֵל כָּל־הָאָרֶץ׃ ט כִּי־אָז אֶהְפֹּךְ אֶל־עַמִּים
שָׂפָה בְרוּרָה לִקְרֹא כֻלָּם בְּשֵׁם יְהוָה לְעָבְדוֹ שְׁכֶם אֶחָד׃ י מֵעֵבֶר
לְנַהֲרֵי־כוּשׁ עֲתָרַי בַּת־פּוּצַי יוֹבִלוּן מִנְחָתִי׃ יא בַּיּוֹם הַהוּא לֹא
תֵבוֹשִׁי מִכֹּל עֲלִילוֹתַיִךְ אֲשֶׁר פָּשַׁעַתְּ בִּי כִּי־אָז אָסִיר מִקִּרְבֵּךְ
עַלִיזֵי גַאֲוָתֵךְ וְלֹא־תוֹסִפִי לְגָבְהָה עוֹד בְּהַר קָדְשִׁי׃ יב וְהִשְׁאַרְתִּי
בְקִרְבֵּךְ עַם עָנִי וָדָל וְחָסְיוּ בְּשֵׁם יְהוָה׃ יג שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל לֹא־
יַעֲשׂוּ עַוְלָה וְלֹא־יְדַבְּרוּ כָזָב וְלֹא־יִמָּצֵא בְּפִיהֶם לְשׁוֹן תַּרְמִית כִּי־
הֵמָּה יִרְעוּ וְרָבְצוּ וְאֵין מַחֲרִיד׃ יד רָנִּי בַּת־צִיּוֹן הָרִיעוּ יִשְׂרָאֵל
שִׂמְחִי וְעָלְזִי בְּכָל־לֵב בַּת יְרוּשָׁלִָם׃ טו הֵסִיר יְהוָה מִשְׁפָּטַיִךְ פִּנָּה
אֹיְבֵךְ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל יְהוָה בְּקִרְבֵּךְ לֹא־תִרְאִי רָעָה עוֹד׃ טז בַּיּוֹם

*נ״א יובילון *נ״א עלילתיך *נ״א הב׳ בדגש

ת״א והשתכחי. סס: שתכית. פסחים ל״ז קידושין מ״ה ב״מ ק״ז עקידה שס״ע: הסיר. שפת קנ״ט סנהדרין ל״ח:

תרגום

רִשְׁעֵי אַרְעָא׃ ט אֲרֵי בְּכֵן אֲשַׁנֵּי עַל עַמְמַיָּא מִמַּלַּל חַד בְּחוֹר לְצַלָּאָה כֻּלְּהוֹן בְּשׁוּמָא דַּיְ
לְמִפְלַח קֳדָמוֹהִי כְּתַף חָד׃ י מֵעִבְרָ לְנַהֲרֵי הוֹדוּ בְּרַחֲמַיִן יְתוּבוּן גָּלוּתַי עַמִּי דְּאִתְגְּלִיאָה וְיהוֹן
מַיְתָן לְהוֹן קָא כְּקוּרְבָּנַי׃ יא בְּעִדָּנָא הַהִיא לָא תִבְהֲתִין מִכֹּל עוֹבָדַיִךְ דִּי מָרַדְתְּ בְּמֵימְרַי
אֲרֵי בְּכֵן אֲגַלֵּי מִנָּיִךְ תַּקִּפֵי תִּשְׁבָּחְתִּךְ וְלָא תּוֹסְפִין לְאִתְרַבְרָבָא עוֹד בְּטוּרָא דְּקוּדְשִׁי׃
יב וְאַשְׁאַר בְּגַוָּךְ עַם עַנְוָתָן וּמְכַבֵּל עוֹלְבָן. וְיִתְרַחֲצִין בִּשְׁמָא דַיְ׃ יג שְׁאָרָא דְיִשְׂרָאֵל לָא יַעְבְּדִין
שָׁבָק וְלָא יְמַלְלִין כִּדְבִין וְלָא יִשְׁתְּכַח בְּפוּמְהוֹן לִישָׁן דְּנִכְלִין אֲרֵי אִנּוּן יִתְפְּרְסוּן וְיִשְׂרוֹן וְלֵית
דְּמָנִיד׃ יד שַׁבְּחִי כְנִשְׁתָּא דְצִיּוֹן וּבוּעוּ יִשְׂרָאֵל חֲדִי וּבוּעִי בְכָל לִבָּא כְּנִשְׁתָּא דִירוּשְׁלֵם׃
טו אַנְגֵּלִי יְיָ דַיְנֵי שְׁבָקָא מֵעֵנָיךְ פְּלֵי בֵּעֲלֵי דְּבָבֵךְ מַלְכֵיהּ דְיִשְׂרָאֵל יְיָ אֲמַר לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתֵּיהּ
בְּגַוָּךְ לָא תִדְחֲלִין מִן יָקָם בִּישָׁא עוֹד׃ טז בְּעִדָּנָא הַהִיא יִתְאֲמַר לִירוּשְׁלֵם לָא תִדְחֲלִין

רש״י

(י) **מעבר לנהרי כוש.** יובילון לי מנחה: **עתרי.** לח׳ המתפללין אלי: **בת פוצי.** כנסיות נפוצותיך תאסר הפילוסופי׳:
(יא) **לא תבושי מכל עלילותיך.** כי כבר לקיט ונרפא עונך: (יב) **עם עני ודל.** עס עניותן ומקבל עולבן:
(טו) **משפטיך.** יסוריך. יסטולי״ה בלע״ז:

מצודת ציון

מ״ע): (ט) **שפה.** כן יקרא לשון עס ועס וכן שפת כעבו
(שם י״ח): **ברורה.** כלשון שקורא לשון העכו״ם עמקי שפה מ״ש
עם עמקי שפה (ישעיה ל״ג) קורא למולא לשון הקדש שפה
ברורה ונקיה: **שכם.** כ״ל לד אחד ודעה אחת כמו דרך יכלחו
שכמה (הושע ו׳): (י) **עתרי.** שס לומה: **בת פוצי.** עדת פולי
והוא שס לומה: **יובלון.** ענין הבאה כמו יובל מי (ישעיה י״ח):
(יב) **עני ודל.** כ״ל מוכנע כעני ודל: **וחסו.** ענין בעטחון:
(יג) **תרמית.** מל׳ רמיה ומכאה: **ירעו.** מלשון מרעה: **ורבצו.**
מין השכיבה לנוח: (טו) **פנה.** ענין הסרה וניעור כמו פנים

מצודת דוד

לז חלא מעשעי לחקוק עכ״ום וגו׳ לשבוד עליהם זעמי וכל חרון
אפי: **כל הארץ.** כל יושבי הלרן: (ט) **כי אז אהפך.** לשל
לח להפוך על העכ״ום שיהיו כל הקדש אחוס אלטון אחדים
עכשיו: **לקרא כלם.** כ״ל לאחדום הלא יהיה שבה שיתאחד
אחוס לקרוא כולם בשם ה׳ לעבדו שכם אחד ודעה אחת:
(י) **מעבר לנהרי כוש.** מהעבר האחד של נהרי כוש האומה
עתרי ועדת פולי יגילון המנחה הכאויה לי והיא אחרים מגני
שבאחל כמ״ש הוי אלרן וגו׳ אשר מעבר לנהרי כוש וגו׳ (ישעיה
י״ח) ובאוף הענין נאמר ביום ההוא יובל מי לה׳ צבאות עם
ממעך וגו׳ (שם): (יא) **לא תבושי.** לח תאשטל בושה אלטון עס
כל רוע העלילות והמעלי׳ אשר פשעת בי אלא: **אסיר מקרבך.** כ״ל עוד לא יעלה על דעתם ויתפלא בעלותם ולכן לא הבוש
אחר כי בעבור זה אלך העון ואין לו: **לגבהה עוד.** להתגאות עוד בהר קדשי. כלא לומר היובד׳ בהר קדשי היה יהושלים:
(יב) **עם עני ודל.** כלא לומר האחרים יהיו נכנעים כעני ודל ויחסו בשם ה׳: (יג) **שארית ישראל.** האחרים אחם לא יעשו
אחת עולה: **לשון תרמית.** לאחרי אכלה: **כי המה.** כי לח המה יהיו ויכבלו ואין מי יחניד׳ בין בעת שיהיו בין בעת שיכבלו:
(יד) **רני.** לח רני עתה ציון ויאחלל הכיעו אחרים אחאחם: (טו) **הסיר ה׳ משפטיך.** האחיק ממך אחשבת היסוריס שהי׳ בך
אלה: **פנה אויבך.** בעבר לא לוניך מן העולם: **ה׳ בקרבך.** האחה שכינתו בקרבך ולא תיראי עוד אחרעה בי לא אחנם אלך?

הַהוֹא יֵאָמֵר לִירוּשָׁלַם אַל־תִּירָאִי צִיּוֹן אַל־יִרְפּוּ יָדָיִךְ: יְהוָה
אֱלֹהַיִךְ בְּקִרְבֵּךְ גִּבּוֹר יוֹשִׁיעַ יָשִׂישׂ עָלַיִךְ בְּשִׂמְחָה יַחֲרִישׁ בְּאַהֲבָתוֹ
יָגִיל עָלַיִךְ בְּרִנָּה: נוּגֵי מִמּוֹעֵד אָסַפְתִּי מִמֵּךְ הָיוּ מַשָּׂאת עָלֶיהָ
חֶרְפָּה: הִנְנִי עֹשֶׂה אֶת־כָּל־מְעַנַּיִךְ בָּעֵת הַהִיא וְהוֹשַׁעְתִּי אֶת־
הַצֹּלָעָה וְהַנִּדָּחָה אֲקַבֵּץ וְשַׂמְתִּים לִתְהִלָּה וְלִשֵּׁם בְּכָל־הָאָרֶץ
בָּשְׁתָּם: בְּעֵת הַהִיא אָבִיא אֶתְכֶם וּבְעֵת קַבְּצִי אֶתְכֶם כִּי־אֶתֵּן
אֶתְכֶם לְשֵׁם וְלִתְהִלָּה בְּכֹל עַמֵּי הָאָרֶץ בְּשׁוּבִי אֶת־שְׁבוּתֵיכֶם
לְעֵינֵיכֶם אָמַר יְהוָה:

ת"א נוגי. נכאוב כ"ח:

תרגום

צִיּוֹן לָא יִתְרַשְׁלָן יְדָךְ: יְיָ אֱלָהָךְ אָמַר לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתֵּיהּ בְּגַוָּךְ גִּבָּר פָּרִיק יְחֵדִי עֲלָךְ בְּחֶדְוָה
יְכַבֵּשׁ עַל חוֹבָךְ בְּרַחֲמֵיהּ יְדַיֵּן עֲלָךְ בְּדִין: יְיָ הֲדִי הֲוֹו מֵעִבְּדִין בְּיָךְ וְמַנֵּי מוֹעֲדָךְ אַרְחִיקֵת
מִנָּיךְ יַ עֲלֵיהוֹן עַל דַּהֲווֹ נָטְלִין וְנָיְחִין לְקִבְלָיךְ וּמְחַסְּדִין לָיְךְ: יט הָא אֲנָא עָבִיד גְּמִירָא עִם
כָּל מְשַׁעְבְּדָיִךְ בְּעִדָּנָא הַהִיא וְאֲפָרוֹק יַת מְטַלְטְלָא וּמְבַדְּרָא אֲקָרֵיב וַאֲשַׁוֵּנוֹן לְתוּשְׁבָּחָא
וּלְשׁוּם בְּכָל אַרְעָא בַּהֲתָתְהוֹן: כ בְּעִדָּנָא הַהִיא אֲכַנֵּישׁ יַתְכוֹן וּבְעִדָּנָא הַהִיא אֲקָרֵב גָּלוּתְכוֹן
לְשׁוּם וְלִתְשׁוּבָחָא בְּכֹל עַמֵּי אַרְעָא כַּד אָתִיב יַת גָּלוּתְכוֹן לְעֵינֵיכוֹן אָמַר יְיָ:

רש"י

(יז) גבור יושיע. גבור שאין לפניך בהתבטחו וכן ת"י וכאשר על חודיך ברחמיהי: (יח) נוגי ממועד. לחספתי לא המולאים ממועדי שלא היו מספרים שבחות ויתים טוביס: אספתי. כליתי: ממך היו. מעמך היו: משאת עליה חרפה. על לוחס לחמה היה לך מחלת חרפה: נוגי. ל' הולאה כמו הבו סיגים (משלי כ"ה) כלאמר הוגה מן המהולה (ס"ב כ') ואין מורח בתיבה אלא הגיות"ל לבדה: (יט) הנני עשה. ת"י הא אנא עביד גמירא ויש לפוחרו ל' עשוי כמו ועכותם רבעים (מלאכי ג'): בכל הארץ בשתם. בכל מקום לאלר היו שם לבשתם שם לחנם לשם ולחהלה:

מצודת דוד

(טז) יאמר לירושלים. יהיה נאמר לה בדבר ה' אל תחמדי מעבה ולעיון יהיה נאמר לא יהיה לך עוד פיזון יהיה להחשב מדבר רע: (יז) גבור יושיע. כ"ל הוא הגבור שעשה הגבורות הללה והוא יושיע לך: יחריש באהבתו. בעבור לחבתו לך ישמוק על העוונות בעבית מלא ולא יזכרם לך להכלייתך: יגיל ורנ. כבל הדבר להשלמה הענין: (יח) נוגי ממועד. לל עוד יכולים יהיה בניך שהיו מלאי יגון בעבור לילור זמן הגאולי הנה הכנסתים ללילך כי ממך היו והוכחמים למקומה: משאת עליה חרפה. כ"ל כבד כשלו על הבנין יכולים חבשה מכובד בהיותם בארץ לויביהם: (יט) הנני עשה. לני לבחם ולמעך לח כל העכ"ום שעשיו לומך: בעת ההיא. בזמן הגאולה לבחם לומם: והושעתי. ולז לומיע לח עדת יהכלל שהיל כלולע' שהיה יכולה לזוז ממקומה: והנדחה. יהכלל הנדהה מהכלה לילכלות העכ"וס הנה לקנץ לומה והוא כבל ענין גמ"ש: ושמתים. לעשיס לומם לשהלה ולבכוח שם עוד בכל הארץ שלקלו בשבש כ"ל בעקומות שהיו לבזוש שם יהיו לשהלה: (כ) בעת ההיא ונו'. זה לומר על עשרת השבטים כלומר עם כי בזבון בית הבני לא מזבחם לשהלם לבל בעת הגאולה היה לניל לחבח לשהלם: ובעת קבצי אתכם. זה לומר על יהודה כלומר לם כי בזבון בית הבני לא מזבחם כולכם לבל בעת הגאולה היה לקבץ לת כולכם לשהלם: כי אתן אתכם ונו'. ולכן לא יפחד מי מהם בגולה כי בעבור שיהיו לשהלה בכל העכ"ום יניחום למגחה לירושלים לת מי שאר יתלו בקולת השרץ: בשובי. בעת שהקיצו ולהגיע לת בני השבי לשבש שלהן לא שהיו לשהלה: לעיניכם. זה יכתה על תח"ם לומר לבני דורו הנה העמדו בשתים ולם זה שלהו בעיניכם כן לומר ב':

מצודת ציון

לבניה (שהליס פ'): (טז) ירפו ידיך. כן נקבל המשפחד ומייחס וכן ופפה ידיס (ס"ב י"ז): (יז) יחריש. ענין שתיקה כמו ושחכיס לה (במדבר ל'): (יח) נוגי. מל' יגון ומונה: ממועד. ענין זמן ועת כמו למועד לשוב לליך (בראשית י"ח): אספתי. ענין הכנסה במו ולין לים מלחף לומס (שופטים י"ע): משאת. מלשון משא ומבל: (יט) עשה. ענין כתשה ומיעל כמו בעשות מלכיס דריך (יחזקאל כ"נ): מעניך. מל' עיניו: הצלעה. המגבת כמו והוא לילע על יכיו (בראשית ל"ב): והנדחה. מלשון רחיה: לתהלה. מל' הלול ושבח: ולשם. כ"ל לבושים שם עוב: (כ) בשובי. ענין השקע ומכונע כמו בשובה ונח' (ישעיה ל'): שבותיכם. מל' שבי:

א א בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם לְדָרְיָוֶשׁ הַמֶּלֶךְ בַּחֹדֶשׁ הַשִּׁשִּׁי בְּיוֹם אֶחָד
לַחֹדֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהוָה בְּיַד־חַגַּי הַנָּבִיא אֶל־
זְרֻבָּבֶל בֶּן־שְׁאַלְתִּיאֵל פַּחַת יְהוּדָה וְאֶל־יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־יְהוֹצָדָק הַכֹּהֵן
הַגָּדוֹל לֵאמֹר: ב כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת לֵאמֹר הָעָם הַזֶּה אָמְרוּ
לֹא עֵת־בֹּא עֵת־בֵּית יְהוָה לְהִבָּנוֹת: ג וַיְהִי דְבַר־יְהוָה בְּיַד־חַגַּי
הַנָּבִיא לֵאמֹר: ד הַעֵת לָכֶם אַתֶּם לָשֶׁבֶת בְּבָתֵּיכֶם סְפוּנִים וְהַבַּיִת
הַזֶּה חָרֵב: ה וְעַתָּה כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת שִׂימוּ לְבַבְכֶם עַל־
דַּרְכֵיכֶם: ו זְרַעְתֶּם הַרְבֵּה וְהָבֵא מְעָט אָכוֹל וְאֵין־לְשָׂבְעָה שָׁתוֹ

תרגום

א א בִּשְׁנַת תַּרְתֵּין לְדָרְיָוֶשׁ מַלְכָּא בְּיַרְחָא שְׁתִיתָאָה בְּחַד לְיַרְחָא הֲוָה פִּתְגָמָא נְבוּאָה
מִן קֳדָם יְיָ בְּיַד חַגַּי נְבִיָּא לְוָת זְרֻבָּבֶל בַּר שְׁאַלְתִּיאֵל רַבָּא דְבֵית יְהוּדָה וְלְוָת
יְהוֹשֻׁעַ בַּר יְהוֹצָדָק כַּהֲנָא רַבָּא לְמֵימָר: ב כִּדְנָן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת לְמֵימָר עַמָּא הָדֵין אָמְרִין עַד כְּעַן
לָא מְטָא עִדָּן בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ לְאִתְבְּנָאָה: ג וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ בְּיַד חַגַּי נְבִיָּא
לְמֵימָר: ד הַכְדִין כָּשַׁר לְכוֹן דְּאַתּוּן יָתְבִין בְּבָתַּיָּא דִי מְטַלְלִין בְּנִסְרֵי אַרְזָא וּבַיְתָא מַקְדְּשָׁא
הָדֵין חָרוֹב: ה וּכְעַן כִּדְנָן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת שַׁוּוּ לִבְּכוֹן עַל אוֹרְחָתְכוֹן: ו זָרַעְתּוּן סַגִּיאִין וּמַעֲלִין
זְעִיר אָכְלִין וְלָא סָבְעִין שָׁתָן וְלָא חָנָן לָבְשִׁין וְלָא שְׁחִין לְהוֹן וּדְמִתַּגַּר מִתַּגַּר לְמָאנָא:

רש"י

א (א) **בשנת שתים לדריוש.** סוף דריוס מלך פרס סמיך לאחר אחשורוס ומלימו במגלת ויקרא רבה סבנה של אסתר היה וביתי כורש הרשעון עלו זרובבל ויהושע הכהן מבבל לירושלים ברשיון כורש שאמר (עזרא א') מי בכם בכל עמו וגו' ועמדו להי יהודה ובניתין ושלחו מגרופיהם לכורש לעזוב לבנות מלאכת בית המקדש שהתחילו (וזה ובטלוה) מיום שהוא בטלו כמפורש (בעזרא ד') בחלין בטילת עבידת בית אלהא וגומר ובטלה ג' שנים שמלך כורש ו"ל שנים של אחשורוש ושנה הרשעוה של דריוש גמו ושנתם ב' שאמרה נבואה זו לחגי לזרוז לחזור ולבנות במלאכה ולא יירתו כי לא יבטלוס העכו"ם שהקדוש ב"ה ילליחס:
(ב) **העם הזה אמרו.** לפי שבטלו מויביהס על ידיהס ברשעוה שבוריס הס אלא לקייס מה דכרי שאמרתי לפי מלאה לחרבות ירושלים שבעי' שנה ולא יבא עול עד ביתי להבנות אמור להס שבלאה עשה העת לבל עת הרשעוה לא היתה אלא לפקידה למלוה לתחילה מלכות בבל ע' שנה וכן היתה לסוף ע' שפקדו לעולות ע"פ כורש לבל בנין הבית וחלה בחורבות ירושלים שביתי לפקידו שהיה לתלוה י"ח שנה למלכות בבל כדאמר מר גלו בשמונה עשר גלו בי"ט ועשה מלאו בי"ט: **(ד) העת לכם.** ל' תימה לכך נקוד הס' בשפ"ח: **ספונים.** מכוסים בנסרי ארזים כמו (ש"א ו') ויספון את הבית וספון בחרט (שם ז') וכן ת"י סכדין כסר לכון לחמון יתבין בביתה די מטללין בנסרי לחרזא ובית מקדשא חדין חרב: **(ה) על דרכיכם.** על עסקיכם שאתם רואים שאין במעשה ידיכם ברכה כמו שהוא אומר זרעתם הרבה והבא מעט כ"ז בשביל מורבן ביתי הוא: **(ו) והבא מעט.** בעון ביכוריס שבטלו: **אכול ואין לשבעה.** בעון ביטול מעשות: **שתו ואין לשכרה.** שניטל טעם היין

מצודת ציון

א (א) **פחת.** שליט ומושל כמו פחות וסגניס (יחזקאל כ"ג): (ד) **ספונים.** עניו תקנת הבקר כמו וקפון בחלי (ירמיה נ"ב): **חרב.** מלשון מוכן: (ה) **דרכיכם.** כ"ל עסקיכם

מצודת דוד

א (א) **בשנת שתים לדריוש.** הוא דריוס בן אחשורוש שאתה לשון לבנות הבית אחר שבטלו מהבנין בימי כורש כמ"ש בעזרא: **בן שאלתיאל.** בן פדיה בן שאלתיאל היה כמ"ש בד"ה (ג' ג'): ובני בניס הס בבניס: (ב) **לא עת בא.** כ"ל הס

יֵאֵין־לְשָׂכְרָה לָבוּשׁ וְאֵין־לְחֹם לוֹ וְהַמִּשְׁתַּכֵּר מִשְׁתַּכֵּר אֶל־צְרוֹר
נָקוּב: ז כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת שִׂימוּ לְבַבְכֶם עַל־דַּרְכֵיכֶם:
ח עֲלוּ הָהָר וַהֲבֵאתֶם עֵץ וּבְנוּ הַבַּיִת וְאֶרְצֶה־בּוֹ וְאֶכָּבְדָה* אָמַר
יְהוָה: ט פָּנֹה אֶל־הָרַבֶּה וְהִנֵּה־לִמְעָט וַהֲבֵאתֶם הַבַּיִת וְנָפַחְתִּי בּוֹ
יַעַן מֶה נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת יַעַן בֵּיתִי אֲשֶׁר־הוּא חָרֵב וְאַתֶּם רָצִים
אִישׁ לְבֵיתוֹ: י עַל־כֵּן עֲלֵיכֶם כָּלְאוּ שָׁמַיִם מִטָּל וְהָאָרֶץ כָּלְאָה
יְבוּלָהּ: יא וָאֶקְרָא חֹרֶב עַל־הָאָרֶץ וְעַל־הֶהָרִים וְעַל־דָּגָן וְעַל־
תִּירוֹשׁ וְעַל־הַיִּצְהָר וַעֲלֹ אֲשֶׁר תּוֹצִיא הָאֲדָמָה וְעַל־הָאָדָם וְעַל־
הַבְּהֵמָה וְעַל כָּל־יְגִיעַ כַּפָּיִם: יב וַיִּשְׁמַע זְרֻבָּבֶל וּבֶן־שַׁלְתִּיאֵל וְיֵהוֹשֻׁעַ
בֶּן־יְהוֹצָדָק הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וְכֹל וּ שְׁאֵרִית הָעָם בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם

*ואכבדה קרי

ת"א ומלכה. יומא כ"ח:

תרגום

ז כְּדֵין אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת שַׁוּוּ לִבְכוֹן עַל אוֹרְחָתְכוֹן: ח סַקוּ לְטוּרָא וְאֵיתוּ אָעִין וּבְנוּ בֵּיתָא וְאֶתְרְעֵי
לֶאֱשְׁרֵיָה שְׁכִנְתִּי בֵיהּ בִּיקָר אֲמַר יְיָ: ט מְתַפְּנֵן אַתּוּן לְסַגִּי וְהָוֵי לְזָעֵיר וּמַעֲלִין אַתּוּן לֵיהּ
לְבֵיתָא וַאֲנָא שָׁלַח בֵּיהּ מָאֲרְתָּא חֲלַף מָה אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת חֲלַף בֵּית מַקְדְּשִׁי דְּהוּא חָרוֹב וְאַתּוּן
רָהֲטִין גְּבַר לְבֵיתֵיהּ: י עַל כֵּן בְּדִיל חוֹבֵיכוֹן פְּסִקוּ שְׁמַיָּא מִלְאָתָא מִטְרָא וְאַרְעָא פְּסֶקֶת מִלְמֶעְבַּד
פֵּרְיָן: יא וְקָרֵית חוּרְבָּא עַל אַרְעָא וְעַל טוּרַיָּא וְעַל חִטְּיָא וְעַל מִשְׁחָא וְעַל כָּל דִּי
מַפֵּקָא אַרְעָא וְעַל אֱנָשָׁא וְעַל בְּעִירָא וְעַל כָּל לַאוּת יְדִין: יב וּשְׁמַע זְרֻבָּבֶל בַּר שַׁאַלְתִּיאֵל
וְיהוֹשֻׁעַ בַּר יְהוֹצָדָק כַּהֲנָא רַבָּא וְכֹל שְׁאָרָא דְּעַמָּא לְמֵימְרָא דְּיָ אֱלָהְהוֹן וּלְפִתְגָמֵי חַגַּי נְבִיָּא

רש"י

לפי שבטלו הגשמים: לבוש ואין לחם לו. בעון בגדי כסות שבטלו: והמשתכר משתכר אל צרור נקוב. כל ריוח שחסם עומדים תולך וכלה כמותן מעותיו בקטר בגד נקוב: (ח) ואכבד. חסר ה"ח כנגד ס' דבריס שהיו במקדש ולפי שמקדש שני חרון חוריס וחומיס ולפס וסכיוס ור"סק כלתיח' במס' יומח: (ט) פנה אל הרבה. עד הגס סייחס סבוריס לבניח מן הסלה הרבה יסבאתם מעט: ונפחתי בו. מגיח עליו מכח רקבון וחולעת: ונפחתי. ל' מופח בשס פחס (יסעיה ל"ג): (י) עליכם כלאו שמים. על חוביכון: כלאו. מנעו:

מצודת דוד

ואין זו לבעה כי המלך נשחלמה בימיו: ואין לשכרה. אינו כדאי לשכר כי חלף עמו היין: לבוש. כ"ל הנה לבשתם לבדים ואינו כדאי להחם לו ולפ ע"פ שתדבק העולם בי' לפוי לחתם: והמשתכר. ומי שהוא משתכר במקס ומתכר הנה אין זו שכרה וכאלו משימו בלתר בגד הנקוב שתחם וכמו שיובאר כן יפל: (ז) שימו לבבכם וגו'. כ"ל התבוננו על עסקיכם לחקיכם: (ח) עלו ההר. כ"ל שלח עמו עלו אל ההר והביאו משם עלים וגמו הבים: וארצה בו. כ"ל אם כי יהי' קנין לחי' מרוצה ולחשבך על ידו: (ט) פנה אל הרבה. כ"ל אם לא תשמעו לי הנה כאשר תפנו אל הבנה להביא הבית שלשה זו אחלה והנה הי' הבניה למקנא אל מעט וכאשר תביאו המעט הזה אל הבית אנפח בו ואהיה כלה בשביעת רוח בי והוא ענין מגילה: יען מה. כלומר ואם תשאלו בעבור מה יהי' כן הנה אומר ה' לשוחם להשיב לכם שזהו בעבור ביתי שאשר הוא חרב מכם כן לביתו לחשוח בלל קוראו: (י) עליכם כלאו שמים מטל. עם כי אין הטל נעלר משלר המקיומות הנה עליכם מנעו השמיים מלהוריד הטל: כלאה יבולה. מנעה לשם פריה: (יא) ואקרא. לביח בגזירה יובש על האדמה וגו' למען יכמש ויחסלקל יבול האדמה: ואל אשר תוציא האדמה. ויחסר המיניס: ועל האדם ועל הבהמה. כי המוב והיובש מוליך חלמיס בחלס והבהמה: ועל כל יגיע כפים. על כל העסקיס שחסס יגעיס

מצודת ציון

וכן מענוח דכיך (יסעיה כ"ח): (ו) לשכרה. מלשון שכירות: לחם. מלשון מזימוח: והמשתכר משתכר. מל' שכר וריוח: צרור. ענין קשר כמו לכרר הכסף (משלי ז'): נקוב. מלשון נקוב וחור: (ח) וארצה. מלשון רלוי: (ט) ונפחתי. מל' הפח' וכשיבה רוח הפח: יען. בשבוח: (י) כלאו. ענין מניעה כמו ויכלא העם מהבי' (שמות ל"ו): יבולה. פריה כמו ולין יבול בגפנים (חבקוק ג'): (יא) חרב. יובש כמו חרבו המים (בראשית ח'): התירוש. ענין היין: היצהר. זיתי השמן:

וְעַל־דִּבְרֵי חַגַּי הַנָּבִיא כַּאֲשֶׁר שְׁלָחוֹ יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וַיִּירְאוּ הָעָם
מִפְּנֵי יְהוָה: יג וַיֹּאמֶר חַגַּי מַלְאַךְ יְהוָה בְּמַלְאֲכוּת יְהוָה לָעָם
לֵאמֹר אֲנִי אִתְּכֶם נְאֻם־יְהוָה: יד וַיָּעַר יְהוָה אֶת־רוּחַ זְרֻבָּבֶל בֶּן־
שַׁלְתִּיאֵל פַּחַת יְהוּדָה וְאֶת־רוּחַ יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־יְהוֹצָדָק הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל
וְאֶת־רוּחַ כֹּל שְׁאֵרִית הָעָם וַיָּבֹאוּ וַיַּעֲשׂוּ מְלָאכָה בְּבֵית יְהוָה
צְבָאוֹת אֱלֹהֵיהֶם: טו בְּיוֹם עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה לַחֹדֶשׁ בַּשִּׁשִּׁי בִּשְׁנַת
שְׁתַּיִם לְדָרְיָוֶשׁ הַמֶּלֶךְ:

ב א בַּשְּׁבִיעִי בְּעֶשְׂרִים וְאֶחָד לַחֹדֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהוָה בְּיַד־חַגַּי
הַנָּבִיא לֵאמֹר: ב אֱמֹר־נָא אֶל־זְרֻבָּבֶל בֶּן־שַׁלְתִּיאֵל פַּחַת יְהוּדָה
וְאֶל־יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־יְהוֹצָדָק הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וְאֶל־שְׁאֵרִית הָעָם לֵאמֹר:
ג מִי בָכֶם הַנִּשְׁאָר אֲשֶׁר רָאָה אֶת־הַבַּיִת הַזֶּה בִּכְבוֹדוֹ הָרִאשׁוֹן
וּמָה אַתֶּם רֹאִים אֹתוֹ עַתָּה הֲלוֹא כָמֹהוּ כְּאַיִן בְּעֵינֵיכֶם: ד וְעַתָּה

*נ"א ואת בלי טעם *נ"א הד' בלי מתג

תרגום

בְּמָא דְּשַׁלַּחְתֵּיהּ יְיָ אֱלָהֲהוֹן וְדַחֲלוּ עַמָּא מִן קֳדָם יְיָ: יג וַאֲמַר חַגַּי נְבִיָּא דַּיְיָ בִּשְׁלִיחוּת מִן
קֳדָם יְיָ לְעַמָּא לְמֵימָר מֵימְרֵי בְּסַעֲדְכוֹן אֲמַר יְיָ: יד וְאָעַר יְיָ יָת רוּחֵי זְרֻבָּבֶל בַּר שְׁאַלְתִּיאֵל
רַבָּא דְּבֵית יְהוּדָה וְיָת רוּחֵי יְהוֹשֻׁעַ בַּר יְהוֹצָדָק כַּהֲנָא רַבָּא וְיָת רוּחֵי כָּל שְׁאָרָא דְּעַמָּא וַאֲתוֹ
וְעַבְדוּ עֲבִידְתָּא בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ צְבָאוֹת אֱלָהֲהוֹן: טו בְּיוֹם עַסְרִין וְאַרְבְּעָא לְיַרְחָא בְּשַׁתְיָתָאָה
בִּשְׁנַת תַּרְתֵּין לְדָרְיָוֶשׁ מַלְכָּא:

ב א בְּשְׁבִיעָאָה בְּעַסְרִין וְחַד לְיַרְחָא הֲוָה פִּתְגָמָא מִן קֳדָם יְיָ בִּיד חַגַּי נְבִיָּא לְמֵימָר: ב אֱמַר
כְּעַן לְזָרֻבָּבֶל בַּר שְׁאַלְתִּיאֵל רַבָּא דְּבֵית יְהוּדָה וְלִיהוֹשֻׁעַ בַּר יְהוֹצָדָק כַּהֲנָא רַבָּא וּלְשָׁאָרָא דְּעַמָּא
לְמֵימַר: ג מַן בְּכוֹן דְּיִשְׁתְּאַר דַּחֲזָא יָת בֵּיתָא הָדֵין בְּיֵקָרֵיהּ קַדְמָאָה וּמָה אַתּוּן חָזַן יָתֵיהּ
כְּעַן הֲלָא כִדְלֵיתְהוֹדֵי כֵּן הוּא בְּעֵינֵיכוֹן: ד וּכְעַן תְּקֻף יְרֻבָּבֶל אֲמַר יְיָ וְתְקֻף יְהוֹשֻׁעַ בַּר יְהוֹצָדָק

רש"י

(ז) במלאכות ה'. כשלימות המקום: **(יד) ויבאו ויעשו מלאכה.** התחילו מששתין בלבנים ומנסרים עליס כשמי בכ"ד לחדש וכשביעי בכ"ט היה דבר ה' על חגי:

ב (ג) מי בכם הנשאר. שמי מן הגולים ושולמו מי: **אשר ראה.** לת הראשון **וגומר.** לת הראשון לתן זה חסוב בעיניו: **הלוא כמוהו כאין.** יודע לני כי מי שראס שראשון לתן זה בעיניו מלא לתן כמותו לתן הוא ולתן סויס

מצודת ציון

(יב) ועל דברי. ולא דבכי: **(ג) מלאך.** שלים וכשמש מלאך שלוס **מלאכים** (יחזקאל כ"ג): **(ד) ויער.** מלשון המעוררות: **רוח.** לתן כמו לא לשב יהיה שמה הרוח ללכת (שם ל'): **אני אתכם.** כי עדיין שמרו לנגוס הניס נגף כשום המלך ולכן שמר להס לני עמכס ולא תשמו: **(ד) ויער ה'.** ה' העיר **שם לתן זכרובבל וגו' ושמו מלאכה** בדבר לורך שיס ס': **(שו) ביום וגו'.** מוסף למקרא שלמעלה לומר שהמלאכה היה ביום **שעליס ולכנעה** למדם השמר כי לו שהתילו להכין לוס המלוכה של זרובבל שהתילו בכ"ד למדש השביעי כמ"ש בתוך הפרק: **בששי.** כ"ל בחדש השמי:

ב (א) בשביעי. בחדש השביעי: **(ג) מי בכם.** מי הוא בכס הנשאר שלותס שנלו מירושלים: **את הבית הזה.** לת בית המקדש **כשלמתו** ולני שהיה בתוחו מקוס עלמו קלקר הניס זה: **בכבודו הראשון.** כשי מה שנעשה לוסו שלמה בעושר וכי: **ועתה אמץ.** ומה שלשס כוללים לוסו עשה בזכרון זה: **הלוא כמוהו כאין.** כ"ל לס יעשיכו זה מול זה הלא הניס הזה דומס **בעיניך של פשתה: (ד) ועתה חזק.** כ"ל הוחיל וכן הוא ע"י לא יכלו יחיכס מהבנין בעצוב זה וחתחזקו ועשו לת הניס כי

חֲזַק זְרֻבָּבֶל ׀ נְאֻם־יְהוָה וַחֲזַק יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־יְהוֹצָדָק הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל
וַחֲזַק כָּל־עַם הָאָרֶץ נְאֻם־יְהוָה וַעֲשׂוּ כִּי־אֲנִי אִתְּכֶם נְאֻם יְהוָה
צְבָאוֹת: ה אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר כָּרַתִּי אִתְּכֶם בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם
וְרוּחִי עֹמֶדֶת בְּתוֹכְכֶם אַל־תִּירָאוּ: ו כִּי כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
עוֹד אַחַת מְעַט הִיא וַאֲנִי מַרְעִישׁ אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ וְאֶת־
הַיָּם וְאֶת־הֶחָרָבָה: ז וְהִרְעַשְׁתִּי אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם וּבָאוּ חֶמְדַּת כָּל־
הַגּוֹיִם וּמִלֵּאתִי אֶת־הַבַּיִת הַזֶּה כָּבוֹד אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: ח לִי
הַכֶּסֶף וְלִי הַזָּהָב נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת: ט גָּדוֹל יִהְיֶה כְּבוֹד הַבַּיִת
הַזֶּה הָאַחֲרוֹן מִן־הָרִאשׁוֹן אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וּבַמָּקוֹם הַזֶּה אֶתֵּן
שָׁלוֹם נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת: י בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה לַתְּשִׁעִי בְּשָׁנַת

ת"א עוד. סנהדרין ל"ז: עקידה שער ע': לי הכסף. קידושין פ"ב סנהדרין ק"ג עכ"וס ג' לפנה י"ב מה מ': גדול. במכת ג' עקידה שער ע':

תרגום

כַּהֲנָא רַבָּא וְתַקֵּף כָּל עַמָּא דְאַרְעָא אָמַר יְיָ וַעֲבִדוּ אֲרֵי מֵימְרִי בְסַעֲדְכוֹן אָמַר יְיָ צְבָאוֹת: ה יַת
פִּתְגָמָא דִי גְזַרִית עִמְּכוֹן בְּמִפַּקְכוֹן מִמִּצְרַיִם וְרוּחִי בֵּינֵיכוֹן לָא תְדַחֲלוּן: ו אֲרֵי כִדְנָן אָמַר
יְיָ צְבָאוֹת עוֹד חֲדָא זְעִירָא הִיא וַאֲנָא מְזִיעַ יַת שְׁמַיָּא וְיַת אַרְעָא וְיַת יַמָּא וְיַת יַבָּשְׁתָּא: ז וַאֲזִיעַ
יַת כָּל עַמְמַיָּא וְייֵתוֹן חֶמְדַּת כָּל עַמְמַיָּא וַאֲמַלֵּי יַת בֵּיתָא הָדֵין יְקָרָא אָמַר יְיָ צְבָאוֹת: ח דִּילִי
כַסְפָּא וְדִילִי דַהֲבָא אָמַר יְיָ צְבָאוֹת: ט מַגִּי יְהֵא יְקָרֵיהּ דְּבֵיתָא הָדֵין בַּתְרָאָה מִן קַדְמָאָה אָמַר יְיָ
צְבָאוֹת וּבַאתְרָא הָדֵין אֶתֵּן שְׁלָמָא אָמַר יְיָ צְבָאוֹת: י בְּעַסְרִין וְאַרְבְּעָה לְתִשְׁעָאָה בְּשַׁנַת

רש"י

כן כמו (הושע ל') וסיה כעס ככהן לף כלן כמוהו כלון הוא ולין שניהם שוים: (ה) את הדבר אשר כרתי. מוהרני לחם שומרים ורוחי שורה על נביאיכם לל תיראו: (ו) עוד אחת מעט היא. משהכל' מלכות פרס ז המולנה עליכם עוד לחת הקו' למעוד עליכם להלר לכם מן מלכות יון ומעט יהל זמן ממלנת: ואני מרעיש. נמיסים הנעשים לעני חשמונלי: את השמים וגו'. ויניו שהניאתי שורה נבית זה ויניאו השורה זהב וכסף פלהר כתוב בספר יוסף בן גוריון: (ח) לי הכסף ולי הזהב. ואילו להניא לחהר הספלתי בו: (ט) גדול יהיה. רב ושמואל הל לחר בבנין והל לחר בשנים שהני בית לחהון ת"י ואינ שני ת"ך:

מצודת דוד

מצודת ציון

ב (ו) החרבה. היבש' וכן לל החכל' (יהושע ל'): (ז) כבוד. על העובל יתוכ:

לחי שהי' לחהכם להשפיע לכם עוסק ע"י הנביא הזה עם שלין לו עכך עם הנביא הכלחון ע"י מצות לכם הבכוכה על יחו ושומה לחם מצקנים: (ה) את הדבר. מוסף על מלה ועשו המכוך ממקת שלכניו כ"ל עשו המוכה והמלוה לשר כרחי עליה עמכם בנים בלשחכם ממלכים: ורוחי. כוח הנבואה עדיין עומדם עתה בחוכיכם ולכן לל תיראו כי תלניחו ותצוה הנבוכה על ידו: (ו) כי כה. לשר כה לחר עוד לחת כ"ל מלנכר הנים הנסכך עוד הנכה ותכוון נים לחת וזהו הנים הבני: מעט היא. לשל מעט מן הזמן מתקיים: ואני מרעיש. כ"ל לניח מוכן על הנים כלהו כוכבי שמים ממשלותם ילחתו בהם ומלכי הלהן יתפשו לצוח עליהם: ואת הים ואת החרבה. כ"ל הכנה נלוחים יבוחו עליהם בדלך יס ובדלך יבשה ושם יתכיבוה: (ז) והרעשתי. לשל לשר זה בזמן הנבואה לפעים לח כל העכ"וס לצוח על יכוחים למלחמה ועל חיל גוג ילחר: ובאו חמדת וגו'. יניחו עמהם ממדם עשכם: ומלאתי. לז למלל לח הנים הזה כבוד כי העכ"וס הנאים יחנלו ממדם עשכם ויבניחו כבוד העובד לל נים ה' לשר תעמוד בחוכו מקום עלמו שזה עומד ולכן קלחו הנים הזה וכמ"ש למעלה לשר כלה הנים הזה בכבודו הלשון: (ח) לי הכסף. וניהי ח"ל להניאם הנה: (ט) הבית הזה האחרון. כ"ל הנים העתיד שתעמוד נמקום הזה: מן הראשון. מן הנים שנבה שלמה: ובמקום הזה. נירוסלים שתן לז שלום ולח ישמע נגבולה מנוף ושוד: (י) לתשיעי. לשהם הפשיעי:

שְׁתַּיִם לְדָרְיָוֶשׁ הָיָה דְּבַר־יְהוָה בְּיַד־חַגַּי הַנָּבִיא לֵאמֹר: א כֹּה
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת שְׁאַל־נָא אֶת־הַכֹּהֲנִים תּוֹרָה לֵאמֹר: ב הֵן ישָׂא־
אִישׁ בְּשַׂר־קֹדֶשׁ בִּכְנַף בִּגְדּוֹ וְנָגַע בִּכְנָפוֹ אֶל־הַלֶּחֶם וְאֶל־הַנָּזִיד
וְאֶל־הַיַּיִן וְאֶל־שֶׁמֶן וְאֶל־כָּל־מַאֲכָל הֲיִקְדָּשׁ וַיַּעֲנוּ הַכֹּהֲנִים וַיֹּאמְרוּ
לֹא: ג וַיֹּאמֶר חַגַּי אִם־יִגַּע טְמֵא־נֶפֶשׁ בְּכָל־אֵלֶּה הֲיִטְמָא וַיַּעֲנוּ
הַכֹּהֲנִים וַיֹּאמְרוּ יִטְמָא: ד וַיַּעַן חַגַּי וַיֹּאמֶר כֵּן הָעָם־הַזֶּה וְכֵן־הַגּוֹי
הַזֶּה לְפָנַי נְאֻם־יְהוָה וְכֵן כָּל־מַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם וַאֲשֶׁר יַקְרִיבוּ שָׁם
טָמֵא הוּא: ט וְעַתָּה שִׂימוּ־נָא לִבְבְכֶם מִן־הַיּוֹם הַזֶּה וָמָעְלָה
מִטֶּרֶם שׂוּם־אֶבֶן אֶל־אֶבֶן בְּהֵיכַל יְהוָה: ט מְהִיוֹתָם בָּא אֶל־

ת"א ויען חגי. פס י':

תרגום

תַּרְתֵּין לְדָרְיָוֶשׁ הֲוָה פִּתְגָמָא דְּיָ בְּיַד חַגַּי נְבִיָּא לְמֵימָר: א כְּדְנָן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת
שָׁאֵיל כְּעַן יַת כָּהֲנַיָּא אוֹרַיְתָא לְמֵימָר: ב הָא יִטּוֹל גְּבַר בִּסַּר קוּדְשָׁא בְּכִנְפֵי לְבוּשֵׁיהּ
וְיַקְרֵיב בְּכִסּוּתֵיהּ לְלַחְמָא וּלְתַבְשִׁילָא וּלְחַמְרָא וּלְמִשְׁחָא וְכָל דְּמִתְאֲכַל הֲיִסְתָּאֲבוּ כָּהֲנַיָּא
וְאָמְרוּ לָא: ג וַאֲמַר חַגַּי אִם יְקָרֵב טְמֵא נַפְשָׁא בְּכָל אִלֵּין הֲיִסְתָּאֲבוּ כָּהֲנַיָּא וְאָמְרוּ
יִסְתָּאָב: ד וְאָתֵיב חַגַּי וַאֲמַר כֵּן עַמָּא הָדֵין וְכֵן כְּנִשְׁתָּא הָדָא קֳדָמַי אְמַר יְיָ וְכֵן כָּל עוֹבָדֵי יְדֵיהוֹן
וְדִיקְרְבוּן תַּמָּן מְסָאֲב הוּא: ט וּכְעַן שׁוּוּ כְעַן לִבְכוֹן מִן יוֹמָא הָדֵין וּלְעֵלָּא עַד לָא יִתְשַׂם נְדַבְּךָ
עַל נְדַבְּךָ בְּהֵיכְלָא דְיָ: ט מִדְּהֲוֵיתוּן עָלִין לַעֲרִימַת עַסְרִין וַהֲוָיָא עַסְרָא עָלִין אַתּוּן לְמַעְרַתָּא

רש"י

(יא) **שאל נא את הכהנים תורה.** שמא שכשו בגלוסם שלכוח קודם וטומאה וטהר': (יב) **בשר קדש.** בשר טומאת נגילה לו שרק: **ונגע בכנפו.** לה נגע בשרך עצמו אלא בשנגד שהוא רשמון: **ואל הנזיד.** שבשיל: **לא.** לה יטמא מחלקו שה רב ושמואל חד אמר לישמעום כהני דבעי מיניה רבינו בקדש ואמרו לו שהור וחד אמר לה לישמעום כהני חמיני בקודש בעי מיניה: **היקדש.** לישמעם: (יג) **אם יגע טמא נפש.** מת עלמו: **יטמא.** שמת מגי לגוה הטומאה ושמעיני לטומאה שרק לרבינו הוא לטומאה מת: (יד) **כן העם הזה.** כמו שאתם טועים בזו כן אתם טועים בכמה הלכות: **ואשר יקרבו שם.** אם לה יאמו לבם ללמוד: (טו) **ומעלה.** שיש שעברו: **מטרם שום אבן אל אבן.** מעכה מזרשם לשוב ולהוסיף על היסוד שיסדתם בימי כורש ובטל עשה שימו לבבכם לעשות בבנין ובלימוד לרבי כהוגה: (טז) **מהיותם בא אל ערמת עשרים.** מהיות לכם מאר' משוגאת במעשיכם

מצודת ציון

(יב) **ישא.** מל' משא וסבל: **קדש.** כ"ל מוגדל מפני הטומאה כי לשון קדש יאמר על דבר המוגדל בין לטהרה בין לטומאה בין לאיסור כמ"ש בן מקדש המלך (דברי כ"ג): **בכנף בגדו.** בגולי בגדו: **הנזיר.** המבשיל כמו ונזיד עדשים (בראשית כ"ה):

מצודת דוד

(יא) **שאל נא.** שאל עתה לה הכהנים דיני התורה לה לה שכתו בגלוסם: **לאמר.** מוסב למקלא שלאחריו לאמר הן ישא לים וגו' כ"ל לאמר להם בשאלה הן ישא לים וגו': (יב) **הן ישא.** הנה לם ישא לים בכנף בגדו בגד מוגדל מפני הטומאה בשרץ ובנבלה: **ונגע בכנפו.** עם כנפו שהוא רשמון לטומאה נגע לל הלחם ונעשה ל"כ שרי: **ואל הנזיד.** כ"ל הלחם נגע בנזיד ונעשה ל"כ שליחי: **ואל היין.** כ"ל הנזיד נגע ציין ונעשה ל"כ רבינו: **ואל שמן.** כ"ל לו הנזיד נגע בשמן לבל יין הוא משקה ולימו נעשית לחכים מן הטומאה לף לם היה רשמון לטומאה: **ואל כל מאכל.** כ"ל לו הנזיד עגי בשאכל לחר: **היקדש.** בשאלה לחר להם לם הרבינו נעשה מוגדל ונעשה: **ויאמרו לא.** בשחת טעו כי בקדש גם הרבינו טועה: (יג) **ויאמר חגי.** הוסיף לנסותם לם יודעים הם עכ"ם שהשליחי טועה ולחכ לם ממת בשם ילע בכל הלכה כ"ל לם קדר הבניעות הלכה יהי' ע"י טומאת מת שהוא לחני הטומאה ובשאר הכתוב לל הטומאה והלכה לשמון והנזיד שני והיין וגו' שליחי: **ויאמרו יטמא.** ידעו מזה שים טומאה בשליחי: (יד) **כן העם הזה.** על הכהנים לחר כשהשעם הכה כן העם הזה כמו שאתם טועים יודעים לם הטורה: **וכן הגוי הזה.** כשל הדבר במ"ם: **לפני.** כ"ל בדברי הטורה המטורה מאתי: **וכן כל מעשה ידיהם.** כמו שעשו בזה כן עושים הם בכל מעשה ידיהם: **ואשר יקריבו שם.** ומעשה לשר קריבו שם במזבח בשמך לטומאת לם לל יחנו לב ללמוד ולדעת: (טו) **ועתה.** כ"ל עם כי עדיין לין קרבנם לרצון הוחיל ולינם יודעים משפטי טומאה ועשרה ומ"ש בנין הבית הוא הסבה לבד להקריב בה כשילמדו כי לל תהיה לרצון: **שימו נא.** כ"ל שכ"ת הגיעו ההשכם שבין לחר השתלם הבנין ובין קודם ההשתלה ושימו כל וגו': **מן היום הזה ומעלה.** כ"ל מלפניו: **מטרם שום.** עד לל הושם לתן הבנין על לתן יסוד ההיכל לבנות הכותל כי היסוד בתו בימי כורש כמ"ש (בעזרא ג'): (טז) **מהיותם.** כ"ל

עֶרְמַת עֶשְׂרִים וְהָיְתָה עֲשָׂרָה בָּא אֶל־הַיֶּקֶב לַחְשׂף חֲמִשִּׁים
פּוּרָה וְהָיְתָה עֶשְׂרִים: יז הִכֵּיתִי אֶתְכֶם בַּשִּׁדָּפוֹן וּבִירָקוֹן וּבַבָּרָד
אֶת כָּל־מַעֲשֵׂה יְדֵיכֶם וְאֵין אֶתְכֶם אֵלַי נְאֻם־יְהוָה: יח שִׂימוּ־נָא
לְבַבְכֶם מִן־הַיּוֹם הַזֶּה וָמָעְלָה מִיּוֹם עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה לַתְּשִׁיעִי
לְמִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר־יֻסַּד הֵיכַל־יְהוָה שִׂימוּ לְבַבְכֶם: יט הַעוֹד הַזֶּרַע
בַּמְּגוּרָה וְעַד־הַגֶּפֶן וְהַתְּאֵנָה וְהָרִמּוֹן וְעֵץ הַזַּיִת לֹא נָשָׂא מִן־הַיּוֹם
הַזֶּה אֲבָרֵךְ: כ וַיְהִי דְבַר־יְהוָה ו שֵׁנִית אֶל־חַגַּי בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה
לַחֹדֶשׁ לֵאמֹר: כא אֱמֹר אֶל־זְרֻבָּבֶל פַּחַת־יְהוּדָה לֵאמֹר אֲנִי
מַרְעִישׁ אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ: כב וְהָפַכְתִּי כִּסֵּא מַמְלָכוֹת

תרגום

דְּבָה חַמְשִׁין גַּרְבִין דַּחֲמַר וַהֲוָא עַסְרִין: יז מְחֵיתִי יַתְכוֹן בְּשִׁדָּפוֹנָא וּבְיַרַקוֹנָא וּבְבַרְדָא יַת כָּל עוֹבָדֵי יְדֵיכוֹן וְלֵיתֵיכוֹן תָּיְבִין לְפוּלְחָנִי אֲמַר יְיָ: יח שַׁוּוּ כְעַן לִבְּכוֹן מִן יוֹמָא הָדֵין וּלְעֵלָּא מִיּוֹם עַסְרִין וְאַרְבְּעָא לִתְשִׁיעָאָה לְמִן יוֹמָא דְיִשְׁרֵי לְאִשְׁתַּכְלָלָא הֵיכְלָא דַיְיָ שַׁוּוּ לִבְּכוֹן: יט הַעוֹד כְּעַן עִבּוּרָא בְאִדְרָא וְעַד כְּעַן גוּפְנָא וְתֵינָא וְרִמּוֹנָא וְאִילָנֵי זֵיתָא לָא מְטַעֲנוּ מִיּוֹמָא הָדֵין אֲבָרֵךְ: כ וַהֲוָה פִּתְגָמָא נְבִיאָה מִן קֳדָם יְיָ תִּנְיָנוּת עִם חַגַּי בְּעַסְרִין וְאַרְבְּעָא לְיַרְחָא לְמֵימָר: כא אֱמַר לְזְרֻבָּבֶל רַבָּא דְבֵית יְהוּדָה לְמֵימָר אֲנָא מְזַעְזַע יַת שְׁמַיָּא וְיַת אַרְעָא: כב וְאֶהְפּוֹךְ כּוּרְסֵי מַלְכְוָתָא וְאֶתְבַּר תְּקוֹף מַלְכְוָת עַמְמַיָּא וְאֶהְפּוֹךְ רְתִיכִין וְרָכְבֵיהֶן וְיֵתְכַּשְׁלִין סוּסָוָן וְרָכְבֵיהֶן גְּבַר

רש"י

כאסר עד סוף שהיו מעמידים כרי הרחוי למוד מחזקו כ' סאין ולא היה מוצא אלא עשרה: **בא אל היקב.** הוא בור שלפני הגת והיין יורד לתוכו: **לחשף חמשים פורה.** מלא שמודדין בה יין מגיחות ושמה פורה: **לחשף.** לשאוב ממנו כ' מדות למלאותם כמו לחשוף מים מבצע (ישעיה ל') וכן חספי שואל (שם ט"ז): **והיתה עשרים.** לא שכשמלאה ביין מאדה יותר מן הראוי אלא שאדם טועה בהומד מידם היקב לפי שהוא עמוק אבל הכרי עומד לפניו ובשכבר אבוד הרבי נתן שניהו טעמו למה לא אמר ביין אלא שהוא מועטת כמ"ש בלבן לחשוף עשריס פור' והיתה עשרה למלך שהיין אלא יחידה לעולם וכשהיין לוקה סימן רע לעולם ולפי שהיין ירוך להיות הרבה אמר כן מנין יתר: **(יח) אשר יסד היכל.** שהתחילו עשה בשני' להוסיף על יסוד הראשון שבנו בימי כורש: **(יט) העוד הזרע במגורה.** עדיין לא זרעתם משום זו והלילמה עליין לא חגנו פירותיהן

מצודת דוד

הביאו מה שהיתם בא כ"ל על עלמה לחם בשבנו שיעלה זה עשרים מדות ולא מלא זה כ"ל עשרה כי בשאלתה זה המלאה: **לחשף.** כ"ל בשבנו שיעלה לשאוב ממשים מדות מן היין היוכד מן הבוכה ולא מלא כ"ל עשרים: **(יז) הכיתי אתכם** וגו'. ותוכל ומשבם לא כל מעשה ידיכם המגולות שזשעתם לומה הכיתי בשדפון וביקון: **ואין אתכם אלי.** כ"ל ולא חלו לבי כולה לאכם שבים אלי: **(יח) ומעלה.** כ"ל ולהלאה: **למן היום.** כ"ל שהוא מן היום לשבר בגוי על היסוד של ההיכל משם ולהלאה שימו לבבכם מה שעשה בימים ההלה: **(יט) העוד הזרע במגורה.**

וכי יש עוד מה מן הזרע במגורה הלא ככל הוללאתם לזכיעה כי מעט הי': **ועד הגפן** וגו'. ולפי' הגפן וגו' לא נשא פרי: **מן היום.** שבל מיום ההמלה הבניין שמלה שבכה: **(כ) שנית.** בלומו יום עלמו שב"ל למדם הע': **(כא) אני מרעיש.** כ"ל הבים הזה לא מקום לעד כי לבי מבעיט לא השמים כלומו כוכבי השמים ממקיומם ילמטו שהם ומלבי המלך יתמלטו לשוא **עליכם: (כב) והפכתי.** כ"ל שבל שקוף לשקף משם נקם בזמן הגאולה העתידה כי לא להשוך כשא כל הממלכות ולשמיד מחק **הממלכות**

מצודת ציון

(טז) ערמה. כן יקרא כרי מגוף כמו בשלא העלמ' (רות ג'): **היקב.** הוא הבור שהיין יוכד שם מן הגת: **לחשף.** ענין שאיבה כמו ולחשוף מים מבצע (ישעיה ל'): **פורה.** כן יקרא הגת וכן פור' לכלכתי לבדי (שם ס"ג): **(יז) בשדפון.** ענין לקוח הזכר על לא נגמר הבשול: **וברקון.** הוא הכשבת פרי החנוף: **ואין אתכם אלי.** כן יקרא חולי התנועה וכן הכבו ממנוכות (יואל א'): **(יט) במגורה.** עדיין כמו לפניו וכן ועד כשר הפריזי (ש"א ו'): **נשא.** ענין בחול והלמתה:

וְהִשְׁמַדְתִּי חֹזֶק מַמְלְכוֹת הַגּוֹיִם וְהָפַכְתִּי מֶרְכָּבָה וְרֹכְבֶיהָ וְיָרְדוּ סוּסִים וְרֹכְבֵיהֶם אִישׁ בְּחֶרֶב אָחִיו: כג בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם־יְהוָה צְבָאוֹת אֶקָּחֲךָ זְרֻבָּבֶל בֶּן־שַׁאַלְתִּיאֵל עַבְדִּי נְאֻם־יְהוָה וְשַׂמְתִּיךָ כַּחוֹתָם כִּי־בְךָ בָחַרְתִּי נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת:

תרגום

בְּחַרְבָּא דַּאֲחִיתִי: כג בְּעִדָּנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אֲבָרֵכִנָּךְ זְרֻבָּבֶל בַּר שְׁאַלְתִּיאֵל עַבְדִּי אֲמַר יְיָ וְאֶשְׁרְנָךְ כִּגְלוּפָת דְּעָזְקָא עַל יַד אֲרִי בָךְ אִתְרְעִיתִי אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת:

רש"י

ומעתה מזרעו נזמן ברכה כי בנין סנים יבוא ברכה במעשה ידיכם: (כב) והשמדתי חזק ממלכות הגוים. מלכות פרס שהוא מוסלת עכשיו על כל העולם יפלו ביד מלכי יון לסוף שלשים ומרבעה שנה לבנין סניס כמו שלמו שונין במסכת עכ"וס: (כג) ושמתיך כחותם. כלפי שכגזר על יכוי' לאניו מי ימי נאס ה' כי אס יסיס יכויהו וגומר חותס על יד ימיני כי משס לתקנך (ירמיה כ"ב) ואומר שס כתבו אס שלים הזה עריני למלכו שהועילה לו השובתו ומולך לו זרובבל והושס כחותס:

מצודת ציון

(כב) והשמדתי. ענין כליון: (כג) כחותם. עבעת העשוי לחתוס בו מגנות:

מצודת דוד

וירדו. נעשקי השלוב: איש בחרב אחיו. מהומה ס' תנוף בהס ויהיו נהרגיס לים בחכב לחיו כמ"ש וקללתי וגו' שכב לים בלחיו (יחזקאל ל"ח): (כב) אקחך זרובבל. כ"ל אקח בחרבי ושמתיך כחותם. כמו שלין חותס העבעת זו עיד הלוס כן לא אסוך לחבחי ממנו: כי בך בחרתי בזכב היולא ממך נחכתי להיות הוא מלך המשיח:

א א בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁמִינִי בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם לְדָרְיָוֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהוָה
אֶל־זְכַרְיָה בֶּן־בֶּרֶכְיָה בֶּן־עִדּוֹ הַנָּבִיא לֵאמֹר:
ב קָצַף יְהוָה עַל־אֲבוֹתֵיכֶם קָצֶף: ג וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כֹּה אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת שׁוּבוּ אֵלַי נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת וְאָשׁוּב אֲלֵיכֶם אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת: ד אַל־תִּהְיוּ כַּאֲבוֹתֵיכֶם אֲשֶׁר קָרְאוּ־אֲלֵיהֶם הַנְּבִיאִים
הָרִאשֹׁנִים לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת שׁוּבוּ נָא מִדַּרְכֵיכֶם
הָרָעִים וּמַעֲלִילֵיכֶם הָרָעִים וְלֹא שָׁמְעוּ וְלֹא־הִקְשִׁיבוּ אֵלַי נְאֻם־
יְהוָה: ה אֲבוֹתֵיכֶם אַיֵּה־הֵם וְהַנְּבִאִים הַלְעוֹלָם יִחְיוּ: ו אַךְ דְּבָרַי
וְחֻקַּי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶת־עֲבָדַי הַנְּבִיאִים הֲלוֹא הִשִּׂיגוּ אֲבֹתֵיכֶם
וַיָּשׁוּבוּ וַיֹּאמְרוּ כַּאֲשֶׁר זָמַם יְהוָה צְבָאוֹת לַעֲשׂוֹת לָנוּ כִּדְרָכֵינוּ
וּכְמַעַלְלֵינוּ כֵּן עָשָׂה אִתָּנוּ: ז בְּיוֹם עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה לְעַשְׁתֵּי־
עָשָׂר חֹדֶשׁ הוּא־חֹדֶשׁ שְׁבָט בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם לְדָרְיָוֶשׁ הָיָה דְבַר־

*נ"א אבותיכם ‡יחיר ו'

ת"א סוכי מלי. קנהדרין נ"ז: והנביאים. סם ק"ה: ביום. כ"ה ז':

תרגום

א א בְּיַרְחָא תְמִינָאָה בְּשַׁנַת תַּרְתֵּין לְדָרְיָוֶשׁ הֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם זְכַרְיָה
בַּר בֶּרֶכְיָה בַּר עִדּוֹ נְבִיָּא לְמֵימָר: ב הֲוָה רָגַז מִן קֳדָם יְיָ עַל אֲבָהָתְכוֹן עַל
דְּאַרְגִּיזוּ קֳדָמוֹהִי: ג וְתֵימַר לְהוֹן כִּדְנָן אָמַר יְיָ צְבָאוֹת הוּבוּ לְפוּלְחָנִי אָמַר יְיָ צְבָאוֹת וְאֶתְפְּנֵי
בְּמֵימְרִי לְאַיְטָבָא לְכוֹן אָמַר יְיָ צְבָאוֹת: ד לָא תְהוֹן כַּאֲבָהָתְכוֹן דְּיִתְנַבִּין לְהוֹן נְבִיֵּא קַדְמָאֵי
לְמֵימָר כִּדְנָן אָמַר יְיָ צְבָאוֹת הוּבוּ כְעַן מֵאוֹרָחָתְכוֹן בִּישָׁתָא וּמֵעוֹבָדֵיכוֹן מְכַלְכְּלָא וְלָא קַבִּילוּ
וְלָא אַצִיתוּ לְמֵימְרִי אָמַר יְיָ: ה אֲבָהָתְכוֹן אַן אִנּוּן וְאִם תֵּמְרִין נְבִיֵּא לָא לְעָלְמָא קַיָמִין: ו בְּרַם
פִּתְגָמַי וּקְיָמַי דִּי פַקֵּדִית יַת עַבְדַי נְבִיֵּא הֲלָא אַדְבִּיקוּ אֲבָהָתְכוֹן וְתָבוּ וַאֲמַרוּ כְּמָא דַחֲשִׁיב
יְיָ צְבָאוֹת לְמֶעְבַּד לָנָא כְּאָרְחָתָנָא וּכְעוֹבָדָנָא כֵּן עֲבַד עִמָּנָא: ז בְּיוֹם עַשְׂרִין וְאַרְבְּעָא לְתַר

רש"י

א נכנסתי זכריה סתומה היא מפני שהיא דומה להלוט סיכון לפתרון ואין אנו יכולים לעמוד על
פתיחת פתרונו עד יבא מורי למקום ולפי סיכולם אתן לב ליישב המקראות אחד אחד מן הפתרונות שהזמינו
לו ואחר פתרונו של יונתן: (א) בחדש השמיני. קולס שהתחילו להזור ולבנות במלאכת שהרי בכ"ד לחדש
התחילו בה: (ב) על אבותיכם. שבזור חורבן הבית: (ה) אבותיכם איה הם. רמז שלקו מעט מעט רעה
ברעב בחרב ובשבי: והנביאים הלעולם יחיו. ומ"ש לקח הנביאים היה הס לרי מתו אלו שהיו מעיד לכם וכי
הנביאים היו לכם לעולם להיות לך כופן מוכיח כי למת היו לבריסס שכל דברי וחוקי גזירות פורענויות אשר

מצודת דוד

א (ב) קצף ה'. כ"ל חוקנן הניח שהי' ניחי לאותיכם לא
נמקבה הי' כי לא ס' קלף עליכם בעבור העון ובא
גמול: (ג) ואמרת. עכ"ז תאמר אליכם ונו' שוב אלי ואז אשוב אליכם להשכו' שביתי באותיכם: (ד) באבותיכם. שהיו ניחי המכנן:
הראשונים. שהיו ניחיכם: (ה) איה אם. כלומר הלא נלקו בחבב ובעבע ובדבר: והנביאים הלעולם יחיו. כלומר ולא תמצאו
לומר הנביאים היה הס הלא נם הס מתו עם שלא עשו הבע על זה לשיב לכם וכי הנביאים יחיו עד עולם כי הלא מתו
חלוות שמומיכם: (ו) אך דברי וחקי. לך דבכי חוק הנזיכה אשר נויתי לם הנביאים לנעלות הלא המה השיגו לם לאותיכם
צלב ולא לם הנביאים: וישובו. אותיכם עלמם אצו לומר בעת החכון הנה כמו שחשב ה' לעשות לנו כפי מעשינו כן עשה

מצודת ציון

א (ו) זמם. עיין מחשב' כמו זממו על הנסך (מהלים ק"ו):

יְהוָה אֶל־זְכַרְיָה בֶּן־בֶּרֶכְיָהוּ בֶּן־עִדּוֹא הַנָּבִיא לֵאמֹר: ח רָאִיתִי | הַלַּיְלָה וְהִנֵּה־אִישׁ רֹכֵב עַל־סוּס אָדֹם וְהוּא עֹמֵד בֵּין הַהֲדַסִּים אֲשֶׁר בַּמְּצֻלָה וְאַחֲרָיו סוּסִים אְדֻמִּים שְׂרֻקִּים וּלְבָנִים: ט וָאֹמַר מָה־אֵלֶּה אֲדֹנָי וַיֹּאמֶר אֵלַי הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי אֲנִי אַרְאֶךָּ מָה־ הֵמָּה אֵלֶּה: י וַיַּעַן הָאִישׁ הָעֹמֵד בֵּין־הַהֲדַסִּים וַיֹּאמַר אֵלֶּה אֲשֶׁר שָׁלַח יְהוָה לְהִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ: יא וַיַּעֲנוּ אֶת־מַלְאַךְ יְהוָה הָעֹמֵד בֵּין הַהֲדַסִּים וַיֹּאמְרוּ הִתְהַלַּכְנוּ בָאָרֶץ וְהִנֵּה כָל־הָאָרֶץ יוֹשֶׁבֶת וְשֹׁקֶטֶת: יב וַיַּעַן מַלְאַךְ־יְהוָה וַיֹּאמַר יְהוָה צְבָאוֹת עַד־מָתַי אַתָּה

ת"א כלימי. סנהדרין ל"ב. והוא עומד. מגילה י"ג: במצלה. שנא קי"נ זמחים קי"ב:

תרגום

עֲשַׂר יַרְחָא הוּא יַרְחָא שְׁבַט בִּשְׁנַת תְּרֵתִין לְדָרְיָוֶשׁ הֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם זְכַרְיָה בַּר בֶּרֶכְיָהוּ בַר עִדּוֹא נְבִיָּא לְמֵימָר: ח חֲזֵיתִי בְלֵילְיָא וְהָא גְבַר רָכִיב עַל סוּסָא סַמּוֹק וְהוּא קָאֵם בֵּין אִילָנַיָּא דַהֲדַסַּיָּא דִי בְבִקְעָא וּבָתְרוֹהִי סוּסָוָן קְדָחִין וְחִוָּרִין: ט וַאֲמַרִית מָן אִלֵּין רִבּוֹנִי וַאֲמַר לִי מַלְאֲכָא דִי מַלִּיל עִמִּי אֲנָא אַחֲוִנָךְ מָה אִנּוּן אִלֵּין: י וַאֲתִיב גַּבְרָא דְקָאֵם בֵּין אִילָנֵי הֲדַסַּיָּא וַאֲמַר אִלֵּין דִי שְׁלַח יְיָ לְהַלְכָא בְּאַרְעָא: יא וַאֲתִיבוּ יַת מַלְאֲכָא דַיָי דְקָאֵם בֵּין אִילָנֵי הֲדַסַּיָּא וַאֲמָרוּ הַלַּכְנָא בְּאַרְעָא וְהָא כָל אַרְעָא יָתְבָא שְׁלֵוָא וּשְׁקַטָא: יב וַאֲתִיב מַלְאֲכָא דַיָי

רש"י

לויתי לח עבדי הכינוים עליכם הלח הסיגו לאחוזיכם: (ח) **ראיתי הלילה** וגו'. רבותינו פירשו מה שפירשו בגמרא חלק לך מין סדר הפרשה והלשון מחייבך בו: **והנה איש**. מלאך: **על סוס אדום**. רמז הוא ליפרע מכשדים ממדי ופרס בחרב וכדמ כמו שהוא אומר כאן וקלף גדול מגי קופף על הגויום: **ואחרי סוסיו אדומים וגו'**. מוכיח לשלימותו של מקום ויש בהם מיני לבעים שרהב והבא לו: **שרקים**. לח ידעתי מה לבע הוא לו וי"ח קוחין: **בין ההדסים אשר במצולה**. בין חילוי הדסיה דבבבל: (ט) **ואמר**. למלאך חחד חסר היה מרחה לחותי כל זחת: **מה אלה אדוני**. והוא הרוכב על סוס חדום: (י) **להתהלך בארץ**. לרחות חת שלוות העכ"וס: (יב) **ויען מלאך ה'**. הוא סדובר בי:

מצודת ציון

(ח) **ההדסים**. שם לילן המינים: **במצולה**. ענינו מקום עבוי המים כמו ומצליכי מצול' (יוב' ג'): **שרקים**. מלויירים בלבעים מחולפים ודוגמתו בדכ"ל לשה לח תעביר שרק על פניה (שבת ל"ה): (יא) **ישבת**. כ"ל יושבת בשלוה: **ושקטת**. מל' השקט ומכנוע: (יב) **ויען**. ענין הכמת קול כמו ועניים ולמכת (דבריס כ"ו):

מצודת דוד

(ח) **ההדסים**. שם לילן המינים: **במצולה**. ענינו מקום עבוי המים כמו ומצליכי מצול' (יוב' ג'): **שרקים**. מלויירים בלבעים מחולפים ודוגמתו בדכ"ל לשה לח תעביר שרק על פניה (שבת ל"ה): (יא) **ישבת**. כ"ל יושבת בשלוה: **ושקטת**. מל' השקט ומכנוע: (יב) **ויען**. ענין הכמת קול כמו ועניים ולמכת (דבריס כ"ו):

אני ארחך. מלחכה נבוחה מלחכה לך על מה מבחי וחה בחה שהשמיע לחזיו דבדי החים העומד בין ההדסים החמוד במקבל שלשהיו: (י) **ויען האיש וגו'**. עם כי הוח שלח של מלחך הדובר הו ענהו החים וגו': **אלה**. הסוסים החלה הם לבר שלח ה' להתהלך בחרץ לחכלה ולחשבה לבשם משכנות לח להם כל לחד מזמנו: (יא) **ויענו וגו'**. כי המלחך העומד בין ההדסים שחלח מה עשו בחרץ כ"ל בזמנו ועשׂ כי לח מזכר כי מהשטוחה יוכן שחלחם על זה: **התהלכנו בארץ**. כ"ל יבחנו חת כל החרץ והנה כולה יושבת בשלוה והשקט ולין מי שעכב לבו לנשת למלחמה לקשת מה מיינו ושהנון המלחה היח הסוסים הם שלומי המקום ירמזו על המלכיות המולכים בביפה והלחה לו בדומות סוסים לבמין על המהיכות וקלות המהועה והין בבנה מכל מין לבמין על מבניח המהיכות וכדרך שלחה במלחה לחכות במ"ם והנה לבעע מכבנות וגו' במכבנה הלחטונים סוסים לדומים וגו' (לקמן ו') והחדומים בכללם ירמזו על בבל שחלחר בו חבת הוח ביחס די להנח (דניחל ב') ומלחה הזהב לדומה היח והמלחך בכבב על לחד מהחדומים לח לבמוח שלח במקבה נשלה בבל לחבל ה' שלח מלחכו והוח בכב עליה וכשנח מחניו והעמידה בין ההדסים לחבר במצולה לבמין שמצלח בבל היתה בחלבם שעמדה במצולה במ"ם החומר לנולה חבבי (ישעיה מ"ד) וכה נבלו הדסים מכוניים והבחוקים ומזו על מדי וכבם לבי שהיו שחי מלכיות בח בחחי בסוסים בעלי מלחה מחולבי הבווים ולח בעלי נוון לחד והלבנים ירמזו על יון ויחבן שזהו לפי שחוחבם לבנוש מלבוש לבנים וכל טובם ויופים שיהיה לבנים בהפלבה ולח בלחה לו במלחה היח מלכות הבבעים לפי שחוחבלחה היתה לחב מבבן בית הסני ועדיין לח דבר בו מהחבן הזה ולחחב שדבר בו חזה בלחה לו בחחת בחזיו בם על מלכות הבבעים: (יב) **מלאך ה'**. העומד בין ההדסים: **ה' צבאות עד מתי אתה וגו'**. כחומר לף לח המלחה המלכיות ההם כ"ל בזמנו ומבחה שבי מבם מחחומות שחם שב מעלה של כל מלך המומד בזמנו לבל הלח לחחה ה' על לבלות מעלה ומבם והבל

לֹא־תְרַחֵם אֶת־יְרוּשָׁלַ͏ִם וְאֶת עָרֵי יְהוּדָה אֲשֶׁר זָעַמְתָּה זֶּה
שִׁבְעִים שָׁנָה: יג וַיַּעַן יְהוָה אֶת־הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי דְּבָרִים טוֹבִים
דְּבָרִים נִחֻמִים: יד וַיֹּאמֶר אֵלַי הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי קְרָא לֵאמֹר כֹּה
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת קִנֵּאתִי לִירוּשָׁלַ͏ִם וְלִצִיּוֹן קִנְאָה גְדוֹלָה: טו וְקֶצֶף
גָּדוֹל אֲנִי קֹצֵף עַל־הַגּוֹיִם הַשַּׁאֲנַנִּים אֲשֶׁר אֲנִי קָצַפְתִּי מְעָט
וְהֵמָּה עָזְרוּ לְרָעָה: טז לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה שַׁבְתִּי לִירוּשָׁלַ͏ִם
בְּרַחֲמִים בֵּיתִי יִבָּנֶה בָּהּ נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת וְקָוֹה יִנָּטֶה עַל־
יְרוּשָׁלָ͏ִם: יז עוֹד ו קְרָא לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת עוֹד
תְּפוּצֶנָה עָרַי מִטּוֹב וְנִחַם יְהוָה עוֹד אֶת־צִיּוֹן וּבָחַר עוֹד
בִּירוּשָׁלָ͏ִם:

ב א וָאֶשָּׂא אֶת־עֵינַי וָאֶרְאֶה וְהִנֵּה אַרְבַּע קְרָנוֹת: ב וָאֹמַר אֶל־

*נ"א הט' רפה *זקו קרי

תרגום

וַאֲמַר יְיָ צְבָאוֹת עַד אֵימָתַי אַתְּ לָא תְּרַחֵם עַל יְרוּשְׁלֶם וְעַל קִרְוַיָּא דְּבֵית יְהוּדָה דְּאִיתְּתָא
עֲלֵיהוֹן לָטֵּ דְּנָן שִׁבְעִין שְׁנִין: יג וַאֲתִיב יְיָ יַת מַלְאָכָא דְּ מַלֵּל עִמִּי פִּתְגָמִין מְפָרְקָנִין פִּרְיחוּמִין:
יד וַאֲמַר לִי מַלְאָכָא דְּ מַלֵּל עִמִּי אֶתְנַבִּי לְמֵימָר כִּדְנָן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת מְתְפְּרַע אֲנָא פּוּרְעָנוּת
יְרוּשְׁלֶם וּלְצִיּוֹן קִנְאָה רַבְּא: טו וּרְגַז רַב אֲנָא רָגֵז עַל עַמְמַיָּא דְּשַׁרְיָן שְׁלָא דִּי אֲנָא רַגְזֵת
עַל עַמִּי זְעֵיר וְאִנּוּן מְסַיְּעִין לַאֲבָאשָׁא: טז כְּבֵן כִּדְנָן אֲמַר יְיָ אֶתְוּב לִירוּשְׁלֶם בְּרַחֲמִין בֵּית
מַקְדְּשִׁי יִתְבְּנֵי בָּהּ אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת וְחוּט דְּמִשְׂחָתָא יִתְנַגַּד עַל בְּנָיָן כְּתָלֵי יְרוּשְׁלֶם: יז עוֹד
אִתְנַבִּי לְמֵימָר כִּדְנָן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת עוֹד יִתְמַלְּיָן כְּרֵוֵי עַמִּי טָבָא וְנַחֵם יְיָ עוֹד יַת צִיּוֹן וְיִתְרְעֵי
עוֹד בִּירוּשְׁלֶם:

ב א וְקָפִית יַת עֵינַי וַחֲזֵית וְהָא אַרְבַּע מַלְכְוָן: ב וַאֲמַרִית לְמַלְאָכָא דְּמַמַּלֵּל עִמִּי מַן אִלֵּין

רש"י

(יג) ויען ה' את המלאך הדובר בי דברים טובים. לפי שמעט סכניות מה ענהו אף ממה שאמר המלאך לו קרא למאר קנאתי וגו' לכי יודע שדברים טובים ענהו: (יד) קנאתי לציון. מתפרש לשון פורענות הן ירושלים מן המקיפים לה: (טו) השאננים. אשר אלו חומרים עליהם שהם יושבים ושקטים: אשר אני קצפתי. על עמי מעט: והמה עזרו. על הקצף לרעה: וקו ינטה. למוד חומתה מרכה ורחבה:

מצודת דוד

ביד ומזה לה מכאן ואחה לה יהושלים וגו' הלא אחה יכול שכל שכן שיכעל ואחה מוכל בכל: אשר זעמתה. לשון כעסה עליהם זה זמן שבעים שנה מעת שהבן הבית ובלומר הלא עדיין הם בגלות הזעם שם הם ככעוסים למלכי מדי ופרס: (יג) את המלאך הדובר בי. למען ילמד הוא לחי: דברים טובים. הם הדברים שלוה לו המלאך לקרוא לומה לשכומם בניהם: (יד) קנאתי לירושלים. בעבור מה שעשו העמים ליהושלים ולניון כעם לחי הבנה: (טו) וקצף. עשה יפים שהקלף הוא על השמות היושבים שלחן והשקט על לשכ לחי קלפתי מעט על יכעלו והמה עזרו להם לעשות עוד יותר ממה שקלפתי: (טז) לכן. הוחיל ומלח הכע ליכעלו לכן כבר שבתי לח יכעלו ליהושלים בעלם הבמחים עם כי לם זכו ועוד יבנה בה ביתי ולח יבעל המלך לח הבנין כדרך שבעל כושל: וקו ינטה. הבוחה יבחה קו בשקולם לנטות מומם העיר ולח יחחה המלך בידם: (יז) עוד קרא לאמר. גם זה מדברי המלאך שלמר להכניל עוד קבל לומר לח זאת: עוד תפוצנה. כ"ל עוד יבוח מבנין וגלוח על הבים הבחי ויפולו יושבי עיי יהושע מבל עוב ויפחו מן המלך העובה: ונחם ה'. ולח"ל בנחולה הבחידה יבחם ה' עוד לח ליון ויבחר ביהושלים ולכומר הבה לו תהיה בחולה שלימה בחולת עולם ולו יחחלו הם על כל המומות:

מצודת ציון

זעמתה. מל' זעם וכעס: (יג) נחמים. מל' נחמה: (יד) קנאתי. עיין בעם כמו הם קלומי בלח של (דברי ל"ג): (טו) השאננים. מלשון שלוה והבטח: (טז) וקו. עיינו חוט המשקולת של הבנלי וכן קו לקו (יבעי' כ"ח): ינטה. מלשון הטי': (יז) תפוצנה. עיין מזרה כמו ומלל' נפל' כל הלרן (בלחבים ע'):

ב (א) קרנות. מלשון קרן:

הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי מָה־אֵלֶּה וַיֹּאמֶר אֵלַי אֵלֶּה הַקְּרָנוֹת אֲשֶׁר זֵרוּ
אֶת־יְהוּדָה אֶת־יִשְׂרָאֵל וִירוּשָׁלִָם: ג וַיַּרְאֵנִי יְהוָה אַרְבָּעָה חָרָשִׁים:
ד וָאֹמַר מָה אֵלֶּה בָּאִים לַעֲשׂוֹת וַיֹּאמֶר לֵאמֹר אֵלֶּה הַקְּרָנוֹת
אֲשֶׁר־זֵרוּ אֶת־יְהוּדָה כְּפִי־אִישׁ לְאֹ־נָשָׂא רֹאשׁוֹ וַיָּבֹאוּ אֵלֶּה
לְהַחֲרִיד אוֹתָם לְיַדּוֹת אֶת־קַרְנוֹת הַגּוֹיִם הַנֹּשְׂאִים קֶרֶן אֶל־אֶרֶץ
יְהוּדָה לְזָרוֹתָהּ: ה וָאֶשָּׂא עֵינַי וָאֵרֶא וְהִנֵּה־אִישׁ וּבְיָדוֹ חֶבֶל מִדָּה:
ו וָאֹמַר אָנָה אַתָּה הֹלֵךְ וַיֹּאמֶר אֵלַי לָמֹד אֶת־יְרוּשָׁלִַם לִרְאוֹת
כַּמָּה־רָחְבָּהּ וְכַמָּה אָרְכָּהּ: ז וְהִנֵּה הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי יֹצֵא וּמַלְאָךְ
אַחֵר יֹצֵא לִקְרָאתוֹ: ח וַיֹּאמֶר אֵלָיו רֻץ דַּבֵּר אֶל־הַנַּעַר הַלָּז לֵאמֹר

*נ"א הב' רפה *אליו קרי

ת"א ויכלכי' קוכה כ"ב: ויומר. סם: ומומר. בסכלת סם: והנה. סם כ"ה: ויומר. סם ע"ה:

תרגום

וַאֲמַר לִי אִלֵּין מַלְכְוָתָא דְּבַדַּרְ יָת יְהוּדָה וְיָת יִשְׂרָאֵל וְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֶם: ג וְאַחֲזַנִי יְיָ אַרְבְּעָא
אוּמָנִין: ד וַאֲמַרִית מָה אִלֵּין אָתָן לְמֶעְבַּד וַאֲמַר לְמֵימַר אִלֵּין מַלְכְוָתָא דְּבַדַּרְ יָת אֱנָשׁ
יְהוּדָה וְלָא שְׁבָקָא לְהַלָּכָא בְּקוּמָה וְקוּפָא וַאֲתוֹ אִלֵּין לַאֲזָעָא יַתְהוֹן לְמִתְבַּר יָת מַלְכְוָתָא עַמְמַיָּא
דְּנָטְלָא זֶן עַל אַרְעָא דְּבֵית יְהוּדָה לְאַיְלוּיֵתָהּ: ה וְזָקֵפִית עֵינַי וַחֲזֵית וְהָא גַּבְרָא וּבְיֵדֵיהּ חוּט
דְּמִשְׁחָתָא: ו וַאֲמַרִית לָאן אַתְּ אָזֵל וַאֲמַר לִי לְמִמְשַׁח יָת יְרוּשְׁלֶם לְמֶחֱזֵי בַּמָּה פּוּתְיֵהּ וְכַמָּה
אוֹרְכֵהּ: ז וְהָא מַלְאָכָא דְּמַלֵּל עִמִּי נָפֵק וּמַלְאָכָא אָחֳרָנָא נָפֵק לְקַדְמוֹתֵיהּ: ח וַאֲמַר לֵיהּ רְהוֹט

רש"י

ב (ב) **אלה הקרנות.** מלה המורות על בחרבע רוחות השמים אשר בגאו בקרניהם את יהודה וגרוסלים על אשר זרוּ: (ג) **ארבעה חרשים.** נגריס המלעים לנסר את הקרנות ורבותינו פירשו במסכת סוכה מי סס: (ד) **ויאמר לאמר אלה הקרנות.** אשר זרו את יהודה. והשפילוס על כפי חים לא נסא ראשו ולא נתנו לחמל מבני עמי לסריס ראשו: ויבאו אלה. המרגיס להחריד אומן הקרנות ולידות אומן: לידות. להשליך: (ה) חבל מדה. חוט השמש למדוד את ירוסלים כמה יהיה אורכה ורחבה: (ז) והנה המלאך הדובר בי יצא. הוא אשר בידו חבל המדה: (ח) רץ דבר אל הנער. אל תלא עוך למוד כי נמלך הקדוש ברוך הוא בשמלים שלו שלא יהא לה קלב ושיעור ועתה רוץ דבר אל זכריה:

מצודת ציון

(ב) זרו. פזרו כמו ותפכם לחזה בנגוים (ויקרא כ"ו): (ג) חרשים. לומנים כמו חרש עליס (ישעי' מ"ד): (ד) כפי. כפיעור כמו פיס כפי תפלו (תהום י"ב): לידות. ענין הפלה והשלכ' כמו ידו לליה (ישעי' נ'): הנשאים. ענין הכמ': לזרותה. לפזר': (ה) חבל מדה. קו המד': (ו) אנה. להיכן כמו אנה תלכו תגמו עוליס (דבריס ט'): (ה) רץ. ענין מהיכות ההליכ': הלז הזה

מצודת דוד

(ב) ואראֵ. נתגלה הנבואה: ארבע קרנות. הם כמו כלאבע מלכיתם המנגחים את יהודה ולכן נאמר ארבע: (ב) מה אלה. כ"ל על מה תכוין: אלה הקרנות. כ"ל זה תכוין על החומות שהבנו ליהודה ולכלו ונהנו לומם בקכן עד שנזקו לומם הנה והנה: את ישראל. כמו ואת יהודה ואת ירושלם: (ג) חרשים. לומנים היודעים לנדע ולהפיל את הקרנות: (ד) ויאמר לאמר. כ"ל ה' לתוך לב המלאך שילתך

יג: אלה הקרנות. כ"ל כי אלה הקרנות וגו' והבעו לעשות בשיעור אשר ים מיהודה לא נשא ראשו מפניהם ולכן באו אלה המכעיס להחריד את הקרנות ולהפיל לומם על אשר שהיו מכיתים קרן על ארץ יהודה לזרותם ולפזרם והמכעיס ההם מכוונים על כל אלך בזמנו שהחריד וכבש את המלך שהבל לפניו והחר' החמרון הוא אלך המצוים אשר יחריד ויכבש את המלכות הבדעיות (ולפ שכנר פעלה בגבל הרשה לו המקום כפי הגזירה ולכלו עמד לפני מעלה בגבל) : (ה) והנה איש. שנתן לים ונידו לי' חבל מדה שנגלילין למודד בו את החומות: (ו) ואמר. שאלתי את האיש להיכן אתה הולך עם חבל המדה: לראות כמה רחבה. כ"ל כמה יש עתה בהמצה ובאלכה ובאלו מלאה בזה שהבעבו היא עכשיו מול הגודל שתהיה לעתיד: (ז) המלאך הדבר בי. לין זה שהיה בידו חבל המדה: יצא. אל מול המלאך הנה לקבלתו לשאול ממנו מהו ענין המדידה כי שמע בן המדידה היא להודיע בכן יהי' לעתיד מבלי תוספת: יצא לקראתו. להגיד לו ענין המדידה: (ח) ויאמר אליו. המלאך הנה אמר אל המלאך הדובר בי רוץ אים מהר ודבר אל

פְּרָזוֹת תֵּשֵׁב יְרוּשָׁלַ͏ִם מֵרֹב אָדָם וּבְהֵמָה בְּתוֹכָהּ׃ ט וַאֲנִי אֶהְיֶה־ לָּהּ נְאֻם־יְהוָה חוֹמַת אֵשׁ סָבִיב וְלִכָבוֹד אֶהְיֶה בְּתוֹכָהּ׃ י הוֹי הוֹי וְנֻסוּ מֵאֶרֶץ צָפוֹן נְאֻם־יְהוָה כִּי כְּאַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם פֵּרַשְׂתִּי אֶתְכֶם נְאֻם־יְהוָה׃ יא הוֹי צִיּוֹן הִמָּלְטִי יוֹשֶׁבֶת בַּת־בָּבֶל׃ יב כִּי כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אַחַר כָּבוֹד שְׁלָחַנִי אֶל־הַגּוֹיִם הַשֹּׁלְלִים אֶתְכֶם כִּי הַנֹּגֵעַ בָּכֶם נֹגֵעַ בְּבָבַת עֵינוֹ׃ יג כִּי הִנְנִי מֵנִיף אֶת־יָדִי עֲלֵיהֶם וְהָיוּ שָׁלָל לְעַבְדֵיהֶם וִידַעְתֶּם כִּי־יְהוָה צְבָאוֹת שְׁלָחָנִי׃ יד רָנִּי וְשִׂמְחִי בַת־צִיּוֹן כִּי הִנְנִי־בָא וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכֵךְ נְאֻם־יְהוָה׃ טו וְנִלְוּוּ

*נ"א הע' בפתח

ת"א ומכי. קמץ י"ע: כי. מעניס נ' ע"ז י': הוי. כתוזות ק"ד:

תרגום

מִלֵּל עִם עוּלְמָא דֵּיכִי לְמֵימַר פַּצְחָן תֵּיתֵב יְרוּשְׁלֵם מִסְּגִי אֱנָשָׁא וּבְעִירָא בְּגַוָּהּ׃ ט וּמֵימְרִי יְהֵי לָהּ אָמַר יְיָ כְּשׁוּר דְּאֶשָּׁא מַקַּף לָהּ מְחוֹר מְחוֹר וּבִיקָר אַשְׁרֵי שְׁכִנְתִּי בְּגַוָּהּ׃ י אַבְלוּ לְמִבְּרִירָא וַאֲמַרוּ לְהֵוֹן אִתְכַּנְּשׁוּ מֵאַרְעָא צְפוֹנָא אָמַר יְיָ אֲרֵי כְּאַרְבַּע רוּחֵי שְׁמַיָּא בַּדְּרִית יַתְכוֹן אָמַר יְיָ׃ יא אַבְלוּ לְכַנְשְׁתָּא דְצִיּוֹן וַאֲתָא דְיָתְבָא בְּמַדִּינַת בָּבֶל׃ יב אֲרֵי כִדְנָן אָמַר יְיָ צְבָאוֹת בָּתַר יְקָרָא דַאֲמַר לְאִתָּאָה עֲלֵיכוֹן שַׁלְחַנִי עַל עַמְמַיָּא דְבָזְזִין יַתְכוֹן אֲרֵי דְמָעֵיל בְּכוֹן כַּד מוֹשִׁיט יְדֵיהּ לְמִכְרָב בְּגֻלְגְּלֵי עֵינוֹהִי׃ יג אֲרֵי הָא אֲנָא מֵרִים יַת מָחֵת גְּבוּרְתִּי עֲלֵיהוֹן וִיהוֹן לְפָלְחֵיהוֹן וְתֵדְעוּן אֲרֵי יְיָ צְבָאוֹת שַׁלְחַנִי׃ יד בְּועִי וְחֶדְעִי בְּנִשְׁתָּא דְצִיּוֹן אֲרֵי הָא אֲנָא מִתְגְּלֵי וְאַשְׁרֵי שְׁכִנְתִּי בְגַוִּיךְ אָמַר יְיָ׃ טו וְיִתּוֹסְפוּן עַמְמִין סַגִּיאִין עַל עַמְמַיָּא

רש"י

פרזות תשב. מלין חומה כדי שיתישב בה כל הבא ומגדל מעוז לכל יום׃ **(ט) ואני אהיה לה.** למען כאילו חומת אש סביב לה וגם בתוכה תסכון שכינתי לכבודכם׃ **(י) הוי הוי.** לון הוי ללא ל׳ סכרוזה והזעקת קיכוץ וכן ת"י תכלו למדברית סכרוזו כתו (ס"ב כ"ב) ירעם מן השמים ת"י תכלי מן שמיא׃ **ונסו מארץ.** לאו גלויות עתי מתוך בבל ומסור׃ **(יא) הוי ציון המלטי.** לף זה ל׳ סכרוזה שתספו עם גלות ציון והמלטו מתוך בבל׃ **(יב) אחר כבוד.** לאחר כבודכם לומי שלוח להגדיל לכם כבוד ומדרש להגיד לאחר שתשלם לעשו כבוד שכיבד תבניו׃ **(יג) והיו שלל לעובדיהם.** ליזדמל שהם עתה עבדים לכם׃ **(טו) ונלוו.** ונתחברו׃

מצודת דוד

הנער הזה הוא זכריה כי הי׳ עודנו נער׃ **פרזות.** כ"ל לא יתבוצ גם הוא כמוך שכן יהי׳ גם אדם הרבה לעתיד כי לא כן הוא לאחר שהמדינה תא להכלותם שקטנה היתה עכשיו מוב הגדל שתהיה לעתיד כי אז תהיה יכולים מיושבת כעיר פרוז לאחר לון חומה קנין לה כאלו לון לה קלבה ומדה והו ממה שיהיו בתוכה רבי אדם ובהמה רבה וכאלו לא יכילם מקום לגדל׃ **(ט) ואני אהיה לה** וגו׳. כ"ל ועכ"פ לא יחלנו משפל האויב כי אן יבוא בה הוזיל והיל מבלי חומה כי אני אהיה לאון עליה מבני האויב כאלו יהיה קביבה חומת אש סחון לקוצ אליה׃ **ולכבוד.** כ"ל לא יחשבו לאחם בבוד לשבת בתוכה להיות לה לכבוד לאחר לון עוזר אליה כבוד הקשה החומה מקביב׃ **(י) הוי הוי.** יאמר על הגאולה העתידה וכאלו יקרא אליהם לאחם בני י׳ הנפוצים לאחר שנגלו לאחץ העומדת בלבון לאו משם בתולה לשוב אל מלכם׃ **כי כארבע רוחות השמים** כמו שלאבע רוחות השמים הזה לאחוקים זו אזו כן פלשתי לאחכם לאחץ מרחק ולכן אחבו ולכו לפי רוב המרחק׃ **(יא) הוי ציה המלטי.** כאלו יקרא ליהודה ויאמר לה עדה יהודה שנגלית אחבלה לבבל לשנם ניציאם האלטי ממקום שאחה עתה לבוא לציון׃ **(יב) אחר כבוד.** כ"ל לאחר שאחר לי שיהיה בבוד כמו שיכולים לה לבבוד כמ"ש לעשלה לאחר זה שאחי להנצלה על העמים האוללים אחכם להודיעם שיהלם להם גמול כי כל הנוגע בכם לבעה הרי הוא כאלו נוגע בבבת עינו של המקום ב"ה הוא כ"ל מזיק לעצמו כי יקבל גמול והכי הוא כאלו נוגע בבבת עינו ממזיק לעצמו בידים׃ **(יג) כי הנני מניף.** כי בעבור זה אניף ידי עליהם להכות בהם והם יהיו לבזל ליזדמל שהיו עבדים להם׃ **וידעתם.** בצוח בהבר תדעו לאחר כ׳ שלחני ומאחו היה דבכי׃ **(יד) כי הנני בא.** לצוח לא יכולים ושכון בתוכך׃ **(טו) ונלוו.** אז יחחברו גויש רבים אל ה׳ ויהיו לו לעם להתמין בו ועכ"פ לאחכון בתוכך ואז

מצודת ציון

וכן מה הציון הזה (מ"ב כ"ב)׃ **פרזות.** כ"ל אבלי חומה קביב וכן כלשם שכיזו (מבקוק נ')׃ **(י) הוי.** הוא ענין קכילה וכן הוי כל צמא (ישעי' נ"ה)׃ **ונסו.** ענין בריחה ומהיכות ההליכ׃ **רוחות.** פלאה ועבה׃ **(יא) המלטי.** ענין הלאה׃ **בת בבל.** עדה בבל׃ **(יב) השללים.** ענין בזה׃ **בבבת עינו.** הוא נגלל העין וכן בלישון זה בעבות (תהלים י"ז)׃ **(יג) מניף.** ענין הכאה כמו והניף הכהן (ויקרא כ"ג)׃ **(טו) ונלוו.** ענין התחברות כמו

גּוֹיִם רַבִּים אֶל־יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא וְהָיוּ לִי לְעָם וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכֵךְ
וְיָדַעַתְּ כִּי־יְהוָה צְבָאוֹת שְׁלָחַנִי אֵלָיִךְ: טז וְנָחַל יְהוָה אֶת־יְהוּדָה
חֶלְקוֹ עַל אַדְמַת הַקֹּדֶשׁ וּבָחַר עוֹד בִּירוּשָׁלִָם: יז הַס כָּל־בָּשָׂר
מִפְּנֵי יְהוָה כִּי נֵעוֹר מִמְעוֹן קָדְשׁוֹ:

ג א וַיַּרְאֵנִי אֶת־יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל עֹמֵד לִפְנֵי מַלְאַךְ יְהוָה
וְהַשָּׂטָן עֹמֵד עַל־יְמִינוֹ לְשִׂטְנוֹ: ב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־הַשָּׂטָן יִגְעַר
יְהוָה בְּךָ הַשָּׂטָן וְיִגְעַר יְהוָה בְּךָ הַבּוֹחֵר בִּירוּשָׁלִָם הֲלוֹא זֶה אוּד
מֻצָּל מֵאֵשׁ: ג וִיהוֹשֻׁעַ הָיָה לָבוּשׁ בְּגָדִים צוֹאִים וְעֹמֵד לִפְנֵי
הַמַּלְאָךְ: ד וַיַּעַן וַיֹּאמֶר אֶל־הָעֹמְדִים לְפָנָיו לֵאמֹר הָסִירוּ הַבְּגָדִים

ת"א ויומר. נכסות כ"ל קנהדרין סה:

תרגום

דַּיָּי בְּעִדָּנָא הַהִיא וִידוֹן קָדָמַי לְעַם וַאֲשֶׁרֵי שְׁכִנְתִּי בְגַוָּךְ וְתִדַּעוּן אֲרֵי יְיָ צְבָאוֹת שְׁלָחַנִי לְאִתְנַבָּאָה
עֲלָךְ: טז וְיַחְסֵן יְיָ לְדָבִית יְהוּדָה חוּלָקֵהּ עַל אַרְעָא דְקוּדְשָׁא וְיִתָּרְעֵי עוֹד בִּירוּשְׁלֶם: יז קְפוּ כָּל
רִשְׁעֵיָא מִן קֳדָם יְיָ אֲרֵי אִתְגְּלִי מִמְּדוֹר קוּדְשֵׁיהּ:

ג א וְאַחְזַנִי יַת יְהוֹשֻׁעַ כַּהֲנָא רַבָּא קָאֵם קֳדָם מַלְאֲכָא דַיָּי וְסָטָנָא קָאֵם עַל יְמִינֵיהּ לְאַסְטָנָא
לֵיהּ: ב וַאֲמַר יְיָ לְסָטָנָא יְזוּף יְיָ בָּךְ סָטָנָא וְיזוּף יְיָ בָּךְ דְּאִתְרְעֵי לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתֵּיהּ
בִּירוּשְׁלֶם הֲלָא דֵין אוּד מְשִׁתְּזִב מִיקָּדָא: ג וִיהוֹשֻׁעַ הֲוָה לֵיהּ בְּנִין דְּסָאֲבִין לְהוֹן נָשִׁין דְּלָא כְשָׁרָן
לְכַהֲנוּתָא וְקָאֵם קֳדָם מַלְאֲכָא: ד וַאֲתִיב וַאֲמַר לְדִמְשַׁמְּשִׁין קֳדָמוֹהִי לְמֵימַר וַאֲמַרוּ לֵיהּ וַפֵּיק

רש"י

(טו) **ונחל ה' את יהודה.** לנחלתו ולחלקו: (יז) **הס כל בשר.** כל שאר המומות: **כי נעור.** ל' הערה והקיצה: **לשטנו.** להסטינו על שהיו בניו במומות כשיש נכריות כמו שכתוב בספר עזרא וימלא מבני הכהנים חאשר נושבו כשיש נכריות מבני ישוע בן יוסדק (עזרא י'):

ג (ב) **יגער ה' בך השטן.** יגער הקב"ה בך ולמה הסטן (וחזר ואמר יגער ה' בך הבוחר וגו' מכאן) ומגוער בך הוא הבוחר בירושלים אלא חכמה לפני לקטרג על שלדיק הזה הלא רואי הוא וזכה לכך שסופל ממנו הסריפה: **הלוא זה אוד מצל מאש.** משורש בלבד חלק שהושלך עם אחיו בן קוליא ומצידיו לאור: (ג) **לבוש בגדים צואים.** כשרגומו הוו ליה בנין דלמסבין להון נשין דלא כשרן לכהונתא וסיה נעשה הוא על שלא מילמה בניו: (ד) **הסירו הבגדים הצואים מעליו.** יבדילו בניו לא שהוסיפו ויומחל לו:

מצודת ציון

ונלוה הגר (ישעיה י"ד): (יז) **הס.** ענין שתיקה כמו ויהס כלב (במדבר י"ג): **כל בשר.** כל אדם: **נעור.** מלשון העבה והקלה כמו אשר יעור משכנו (לקמן ד'): **מסעון.** ענין תדוך כמו ה' מעון לתת חייט לנו (תהלים נ'):

ג (א) **השטן.** מלאך מקטרג: **לשטנו.** ענין לעקת מיצוק וכן כאבו שטנה (עזרא ד'): (ב) **יגער.** ענין לעקת מיצוק: **אוד.** הוא הענץ שתבדיים גו אתם כמו כאוד מוקל משבים' (עמוס ד'): (ג) **צואים.** כ"ל מלוכלכים ולשי שהטומאה היא לכלוך קולא לנגדים מלוכלכים בגדים לועזים: (ד) **ויען.** ענין הכתם קול כמו

ג (א) **ויראני.** **אחזה הנבואה:** **על ימינו.** על ימין יהושע: **לשטנו.** שהיה מיחה בניו שנשאו נשים נכריות כמ"ש ויומחל מבני הכהנים אשר הושיבו נשים נכריות יהושע (עזרא י') כן אמ"ל: (ב) **ויאמר ה'.** כ"ל מלאך ה': **יגער וגו' ויגער.** כ"ל יגער ויחזור ויגער: **הבוחר בירושלים.** מוסב על ה' ראשון ה' הבוחר בירושלים יגער בך: **הלוא זה.** כ"ל לית תקטרג עלוי הלא הוא כאוד המוצל ממש כי הושלך בתוך ע"י כ"ש עם לחמש ולתקיבו בניתי השקר וביטול מן הכתבים, כמ"ש מז"ל ומ"ש זכותו רב ולית תקטרג עלוי: (ג) **ויהושע וגו' ועמד וגו'.** כ"ל בשעה שעמד לפני המלאך היה עדיין לבוש בגדים מלוכלכים. כ"ל עדיין היה מלובש בזה העון כי עוד יצאו הנשים הנכריות ממנו ולא נכנסו לתוכו ומפני לא מיחה בהם: (ד) **ויאמר.** המלאך שעמד יהושע לפניו למר לכל המלאכים העומדים לפניו הסיכו מיהושע הבגדים המלוכלכים

מצודת דוד

נסוך הגויס הכניס: **וידעת.** לו בהסכימו לא שכינתו לבד בתוכך מדע אשר ה' שלחני אליך. כ"ל עיקר ייעוד הנבואה בלתי עליך ולא על המומות עם כי גם הם יתחייבו בה' מ"מ לא יסוו עתך בדבר העונה: (טז) **ונחל ה'.** המקום יחמל אם יסרתה כאשר להיות חלקו לעולם על לחמם הקדם ולא יגלו עוד ממנו: **ובחר עוד בירושלים.** להסכין אם שכינתו כאשר: (יז) **הם כל בשר.** אחקי כל המומות מעשר ה' ולא תופיעו עוד להתמיד מה על ישראל: **כי נעור.** כי לו יעיר ממעון קדשו הממיס לכדם לעשות נקם בשומות כי עד הנה החכים להשומות כאלו היה ישן אבל לו כאלו יעיר משנתו:

לשטנו. לקטרג עליו על מה שלא מיחה בבניו שנשאו נשים

הַצֹּאֲנִים מֻעָלָיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו רְאֵה הֶעֱבַרְתִּי מֵעָלֶיךָ עֲוֹנֶךָ וְהַלְבֵּשׁ
אֹתְךָ מַחֲלָצוֹת: ה וָאֹמַר יָשִׂימוּ צָנִיף טָהוֹר עַל־רֹאשׁוֹ וַיָּשִׂימוּ
הַצָּנִיף הַטָּהוֹר עַל־רֹאשׁוֹ וַיַּלְבִּישֻׁהוּ בְּגָדִים וּמַלְאַךְ יְהוָה עֹמֵד:
ו וַיָּעַד מַלְאַךְ יְהוָה בִּיהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר: ז כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אִם־
בִּדְרָכַי תֵּלֵךְ וְאִם אֶת־מִשְׁמַרְתִּי תִשְׁמֹר וְגַם־אַתָּה תָּדִין אֶת־
בֵּיתִי וְגַם תִּשְׁמֹר אֶת־חֲצֵרָי וְנָתַתִּי לְךָ מַהְלְכִים בֵּין הָעֹמְדִים
הָאֵלֶּה: ח שְׁמַע־נָא יְהוֹשֻׁעַ | הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל אַתָּה וְרֵעֶיךָ הַיֹּשְׁבִים
לְפָנֶיךָ כִּי־אַנְשֵׁי מוֹפֵת הֵמָּה כִּי־הִנְנִי מֵבִיא אֶת־עַבְדִּי צֶמַח: ט כִּי |

ת"א לס. עקביס מ"ג; מהלכיס. עקידה שעב מ"ד: שמע. קנהדרין סט הוכיות י"ג:

תרגום

שִׁין דְּלָא כָּשְׁרִין לְכַהֲנָתָא מְבִיתֵיהּ וַאֲמַר לֵיהּ חֲזֵי דַּאֲעַדִּיתִי מִנָּךְ חוֹבָךְ וַאֲלַבֵּישַׁת יָתָךְ זְבִן:
ה וַאֲמַרִית שַׁוּוּ מִצְנְפָא דַכְיָא עַל רֵישֵׁיהּ וְשַׁוִּיאוּ מִצְנְפָא דַכְיָא עַל רֵישֵׁיהּ וְאַסְבִּיהוּ אִתְּתָא
דְּבָשְׁרָא לְכַהֲנָתָא וּמַלְאָכָא דַיְיָ קָאֵם: ו וְאַסְהֵיד מַלְאָכָא דַיְיָ בִּיהוֹשֻׁעַ לְמֵימָר: ז כִּדְנָן
אָמַר יְיָ צְבָאוֹת אִם בְּאוֹרָחָן דְּדַתְקָנָן קָדָמַי תְּהָךְ וְאִם יָת מַטְּרַת מֵימְרִי תִּטַּר וְאַף אַתְּ תְּדִין
לְדַמְשְׁמְשִׁין בְּבֵית מַקְדְּשִׁי וְאַף תִּטַּר יָת עֶזָּרָתִי וּבְאַסְחָיוּת מֵיתַיָּא אֶתֵּינָךְ וְאֶתֵּן לָךְ רַגְלִין מְהַלְכָן בֵּין
סָרָפַיָּא הָאִלֵּין: ח שְׁמַע כְּעַן יְהוֹשֻׁעַ כָּהֲנָא רַבָּא אַתְּ וְחַבְרָךְ דְּיָתְבִין קָדָמָךְ אֲרֵי גַּבְרִין כָּשְׁרִין
לְמֶעְבַּד לְהֵזֹן נִסִּין אֲנִין אֲרֵי הָא אֲנָא מֵיתֵי יָת עַבְדִּי מְשִׁיחָא וְיִתְגְּלֵי: ט אֲרֵי הָא אַבְנָא דְיָהֲבִית

רש"י

מחלצות. חליפות נגדיס נאים כלומר זכיות תכל לפי שהיתה העון לבגדיס לוהיס דומס הזכות למחלצות בגדיס
ואים ולבושי: (ה) **ואמר.** לתי זכריס: **ישימו צניף טהור וגו'.** בקפתי רחמיס עליו: (ו) **ויעד.** ל' סהרתה
כתו (דברים ל"ח) ותעידה בס תת סהמיס וגו': (ז) **אם בדרכי תלך.** וגס תני זתת תעשה לך: **אתה תדין**
את ביתי. תספוט ותסיס פקיד על בית מקדסי: **ונתתי לך מהלכים.** כתרגומו ובתחיות מיתיס תחייך ותתן
לך ריגלין מהלכן בין סרפיס תאלין ולפי פשוטו מבטרו על בניו שיזכו לעתיד: **העמדים.** סרפיס ומלאכי השרת
תאין לסס יסיבה: (ח) **אתה ורעיך.** חנניס מישאל ועזריס סיו: **אנשי מופת.** נבראו לשעבד להון נסין
תאף לסס בעשה נס: **כי הנני מביא את עבדי צמח.** כי עתה זרובבל פתח יהודה קטן בתלך סתלך ותני
תניתא לו גדולה וגס תתחיו לתן בעיני סתלך שיתלו שתלתו בבניו סבית והעיר כתו שתפורש (בתחיות ו') **זכרי נחמי'** בן תכלי והוא זרובבל כדתתרינן בסנהדרין: (ט) **כי הנה האבן.** יסוד סבית תשר יסדתס בניתי

מצודת דוד

כ"ל הצדיקו לא בניו תכשופיהם הנכריות לתען יוסך השטן
ליהושע: **ויאמר אליו.** המלאך תמר ליהושע: **ראה העברתי.**
את עונך שטותי לסבניס בניך תכנכריות העבתתי תעליך העון שהיה
לך תה שלא תתית בהס: **והלבש.** ליתי להלבישך לותך תחלוות
כ"ל כשיוסך העון יגולה הזכות: (ה) **ואמר.** זה תתתר זכרי'
תאתר התשלתי עליו שישימו על ראשו ציץ שכתוב כ"ל שיהיה
תאר כהוד גדולה ליהוה: **וישימו** ובכאו תחניו הוחיל ובכאו תן הנכריות:
וישימו וגו'. כ"ל תתקבל תשלתי ותיה נתנו לו לכבוד כתר כהונה גדולה: **וילבשהו בגדים.** כ"ל הכה גגלה זכיותיו: **ומלאך ה' עומד.**
בל תשך הזתן שנעשה כל זה: (ו) **ויעד.** לתתר כל התעשים התכה תתלאך ליהושע: (ז) **אם בדרכי תלך.** כ"ל תס זכיך יכלו
בדכי ותתר כתדבר עליו כי זכה תתדס יתשב כתוהו וכן לקתך זרובבל (תגי ג'): **ואם את משמרתי תשמר.** כ"ל תס יתתרו
בניס שלותי לשתכס וכפל תדבר בת"ס: **וגם אתה תדין.** כ"ל גס זכיך כתוך יהיו כ"ג ושקידים על עולם לדון תת ביתי וע"ש
עשה כל לכבי הניס: **וגם תשמור.** כ"ל בידס יהיו שתירות תלבי וכפל תדבר בת"ס: **ונתתי לך מהלכים.** כ"ל ותלבד זאת לא
קופא שכבס בעולם הנכתות כי תתן לתס תתלכיס ועיולים בין תתלתכיס העותדים פה בת"ס לתעלה ויתתר תל העותדים
בניו: (ח) **אתה ורעיך.** גס תתה שתע גס כעיך ישתעו והס תנכי' תישתל ועזרי' כי גס התה לתכי תופת כי גלולו תכבנן תתס
תוך ותכלולו לייתר תדבור גס בתס: **כי הנני מביא.** כ"ל והדבור הוא תתר הנני תביא תת עבדי לתת ויהו תתך התשיח בת"ס
תקישתי לדוד לתת לדיק (ירתיה כ"נ): (ט) **כי הנה האבן וגו'.** כ"ל תוכן הוא תתן הכותס ניסוד בנין בית העתיד ע"י כ"נ

מצודת ציון

ועניה ותתרת (דברים כ"ו): **מחלצות.** כן יקראו תין תלבושים
נאים וכן תתחלוות והתעטפות (ישעי' ג'): (ה) **צניף** תלבוש
תלובש העטוי לכבוד לת הכתף: **טהור.** כ"ל נקוי וכלי: (ו) **ויעד.** ענין התזהרה כי כוונ התתרים תתרים בעדים לתעון
לא יכתש לתתר זתן: (ז) **תדין.** תלשון דין והוא ענין הייכות
הדבר: **מהלכים.** תל' הלוך ועיולו: (ח) **מופת.** ענין כח ותוח:

הִנֵּה הָאֶבֶן אֲשֶׁר נָתַתִּי לִפְנֵי יְהוֹשֻׁעַ עַל־אֶבֶן אַחַת שִׁבְעָה עֵינָיִם
הִנְנִי מְפַתֵּחַ פִּתֻּחָהּ נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת וּמָשַׁשְׁתִּי אֶת־עֲוֹן הָאָרֶץ־
הַהִיא בְּיוֹם אֶחָד: י בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת תִּקְרְאוּ אִישׁ
אֶל־רֵעֵהוּ אֶל־תַּחַת גֶּפֶן וְאֶל־תַּחַת תְּאֵנָה:

ד א וַיָּשָׁב הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי וַיְעִירֵנִי כְּאִישׁ אֲשֶׁר־יֵעוֹר מִשְּׁנָתוֹ:
ב וַיֹּאמֶר אֵלַי מָה אַתָּה רֹאֶה וָאֹמַר רָאִיתִי וְהִנֵּה־מְנוֹרַת זָהָב
כֻּלָּהּ וְגֻלָּהּ עַל־רֹאשָׁהּ וְשִׁבְעָה נֵרֹתֶיהָ עָלֶיהָ שִׁבְעָה וְשִׁבְעָה
מוּצָקוֹת לַנֵּרוֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשָׁהּ: ג וּשְׁנַיִם זֵיתִים עָלֶיהָ אֶחָד
מִימִין הַגֻּלָּה וְאֶחָד עַל־שְׂמֹאלָהּ: ד וָאַעַן וָאֹמַר אֶל־הַמַּלְאָךְ

ת"א ממוכח. עקילס שעל מ"ד: ושניס. קנהדרין כ"ד:

*ואמר קרי

תרגום

קֳדָם יְהוֹשֻׁעַ עַל אַבְנָא חֲדָא שִׁבְעָא עֵינִין חֲזָיָן לַהּ הָא אֲנָא גְלֵי חֶזְוָתָא אָמַר יְיָ צְבָאוֹת
וַאֲעֲדֵי יַת חוֹבַ אַרְעָא הַהִיא בְּיוֹמָא חַד: י בְּעִדָּנָא הַהִיא אָמַר יְיָ צְבָאוֹת תְּעָרְעוּן גְּבַר לְחַבְרֵיהּ
לְתְחוֹת פֵּרֵי גוּפְנוֹהִי וְלְתְחוֹת פֵּרֵי תֵינוֹהִי:

ד א וְתָב מַלְאָכָא דְמְמַלֶּל עִמִּי וַאֲעַרַנִי כְּנַבְרָא דְמִתְעַר מִשְׁנָתֵיהּ: ב וַאֲמַר לִי מָה אַתְּ חָזֵי
וַאֲמָרִית חֲזֵיתִי וְהָא מְנָרְתָּא דַהֲבָא כֻּלָּהּ וְגוּלְתָהּ עַל רֵישַׁהּ וְשִׁבְעָא בּוֹצִינָהָא דִלְעֵלָּה
שִׁבְעָא וְשִׁבְעָא דְמָרִיקִין מִדְּהוֹן מִשְׁחָא לְבוֹצִינָיָא דְעַל רֵישַׁהּ: ג וְתַרְתֵּין זֵיתִין דִלְעֵלָּה חַד
מִימִין גוּלְתָא וְחַד עַל סְמָלְתָהּ: ד וַאֲמָרִית וַאֲמַלֶּל עִמִּי לְמַלְאָכָא דְמַלֵּל עִמִּי לְמֵימָר מָא אִלֵּין רַבּוֹנִי:

רש"י

כורם וכטלו על ידיכם ומוהו סיסוך ועובי סחומה סיה מעט בעיוכיכם כמו שמפורש (בעזרה ג') ובגבומה (חגי ב'): **על אבן אחת שבעה עינים.** סופו להרחיב על אחד שבעה וכן ר"י על מבעה הלה שבעה עינין חזיון לה ולעון עיניס לעון מרחוה ול"ל שבעה עיניס על שם עיני הקב"ה שבעיניו ולבו להוסיף עליו על אחד שבעה לפי שהוגמהו בגבוהה זו ורבו אח החבן בבדיל ביך זרובבל שבעה הלה עיני ה' שהם משוטטיס (לק' ד') הלאה לימד שהען עיניו לברכוה כגוד הבית בבניינו: **הנני מפתח פתוחה.** מחיר קיסוריה מפיר עלה העב"ו:

אשר כחבו שהעה לבעל המלכה: **ומשתי.** והסירוהי: **ביום אחד.** לא ידעתי לאיזה יוס:

ד (ב) וגלה על ראשה. כמו (יהושע ט"ו) גולח עליה ל' מעין כתין שפל גדול עגול: **ושבעה נרותיה.** כתין בזיכין שהתכין השמן והפתילה להוכה: **שבעה ושבעה מוצקות.** לכל כד וכד בחין שבעה לשורות קטניס שהשמן זב מן הגולה דרך לוהן מולקות לכל כד וכד: **(ג) ושנים זיתים עליה.** מלמד שני לילוות שהחיס גדולים בשס: **אחד מימין הגולה ואחד על שמאלה וגו'.** וכאן לא פירש על שני לנהרות שהי המשורות למעה

מצודת ציון

(ט) **שבעה עינים.** ל"ל הכאה וכן שבע יסול לדיק (משלי כ"ד): **מפתח פתוחה.** ענין הקיקה לציור כמו ויותב לפתח סחוסיס (דה"ב ה'): **ומשתי.** ענין הקבה כמו לא יניח עמוד הענן (שמות י"ג):

ד (א) **ויעירני.** מלשון העלה והקלה: (ב) **וגלה.** פעל ענול וכן וגלות הכפרות (מ"ל ו'): **נרתיה.** כעין בזיכין על השמן והפתילי כמו ועשי לחם נרותיהם (שמות כ"ה): **מוצקות.** מלשון יליקה וכס ליטוכות וכך נס נילק ומשך השמן: (ד) **ואען.** ענין

מצודת דוד

מוקע יהושע לשכר יכהן לא כ"ל כשכ הבזיכה הניל נזוכה: **על אבן אחת.** ועל כל לאן מלאני הבניך יהיה שבעה עיניס כ"ל שמיוכות לצוה יהיה מלח המקוש ז"ה על הבניך ההוא: **הנני מפתח פתוחה** וגו' המקוש ז"ה בעלמו יסקוק לוכוה על הלבניס ליסוסה כ"ל הוא יהן כח ועזר על המלכה: **ומשתי** וגו' **ביום אחד.** כ"ל בשעה אחה אסיר עון האלץ ההיל כי לאחד בקבלה הוא בכון ולא יהעלו עוד ולא יעלה עוד עון: (י) **אל תחת גפן.** להשענ לשעה בלבה ולשכול עשביה מלוב העוב' סיהיה לא:

ד (א) **וישב** וגו'. כי בחלוה שלשיה לא דבר עמו המלאך החובר בו לזה לאמר ויוצב מלאך וגו': **ויעירני.** כ"ל הוא הניעני לעוכרני ונמעוכרני כלים לשכר יעור משנחו: (ב) **מה אתה ראה.** בחלוה הנבואה: **כלה.** כל המנורה היתה זהב: **וגלה על ראשה.** ממעל על לחשה ה' כעין קפל וכה היה השמן: **ושבעה נרותיה עליה.** ממעל בלחשי קני המנורה היו שבעה נרותיה הם כעין בזיכין להניח בהן השמן והפתילות: **שבעה ושבעה מוצקות.** כ"ל לכל כד וכד היה שבעה לימחום שהשמן נילף בהם מעלמו מן הגולה להמשך אל הנרות שהיה על לחש המנורה: **(ג) ושנים זיתים עליה.** שני לילוי זית **עמדו אצל המנורה: (ד) ואען ואומר.** הכימותי

הַדֹּבֵר בִּי לֵאמֹר מָה אֵלֶּה אֲדֹנִי: ה וַיַּעַן הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי וַיֹּאמֶר
אֵלַי הֲלוֹא יָדַעְתָּ מָה־הֵמָּה אֵלֶּה וָאֹמַר לֹא אֲדֹנִי: ו וַיַּעַן וַיֹּאמֶר
אֵלַי לֵאמֹר זֶה דְּבַר־יְהוָה אֶל־זְרֻבָּבֶל לֵאמֹר לֹא בְחַיִל וְלֹא בְכֹחַ
כִּי אִם־בְּרוּחִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: ז מִי־אַתָּה הַר־הַגָּדוֹל לִפְנֵי
זְרֻבָּבֶל לְמִישׁוֹר* וְהוֹצִיא אֶת־הָאֶבֶן הָרֹאשָׁה תְּשֻׁאוֹת חֵן חֵן לָהּ:
ח וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: ט יְדֵי זְרֻבָּבֶל יִסְּדוּ הַבַּיִת הַזֶּה וְיָדָיו

*נ"א למישור

ת"א מה אלה. עקימה שעב מ"ט: כי. קוטא מ"ה:

תרגום

ה וַאֲתִיב מַלְאָכָא דְמִתְמַלֵּל עִמִּי וַאֲמַר לִי הֲלָא יָדַעְתָּא מַן אִנּוּן אִלֵּין וַאֲמַרִית לָא רִבּוֹנִי: ו וַאֲתִיב
וַאֲמַר לִי לְמֵימָר דֵּין פִּתְגָמָא דַיְ עִם זְרֻבָּבֶל לְמֵימַר לָא בְחַיָּלָא וְלָא בִגְבוּרְתָא אֶלָּהֵן בְּמֵימְרִי
אָמַר יְיָ צְבָאוֹת: ז מָא אַתְּ טוּרָא רַבָּא קֳדָם זְרֻבָּבֶל הֲלָא כְּמִישְׁרָא וְיַגְלֵי יָת מְשִׁיחֵיהּ
דַּאֲמִיר שְׁמַיָּא מִלְקַדְמִין וְיִשְׁלוֹט בְּכָל מַלְכְוָתָא: ח וַהֲוָה פְּתוֹגֶם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי
לְמֵימָר: ט יְדֵי זְרֻבָּבֶל שְׁרָיאָה לְמִבְנֵי בֵיתָא הָדֵין וִידוֹהִי יְשַׁכְלְלוּנֵיהּ וְתֵדְעוּן אֲרֵי יְיָ צְבָאוֹת

רש"י

כפרסה וסס כמין עריבות ועפרים של בית הבד שסס עומדים מלא הזיתים והזיתים נחבטים מתליהם לתוך הסלחרות ומתחממים סס כשמטין ועלרי סס בבית הבד והשמן מופל לתוך הסלחרות ומסלחרו' לתוך הגולה ומהגולה אל המוסלקות ומהמוסלקות אל הסרוח והמוסלקות והסרוח מ"ט היו רמז לאור שלעתיד לבוא אור שהשם יהיה שבעתים כאור של שבעת ימים מ"ט על אור של יום בראשית: (ד) **מה אלה אדני.** מה זה שהזיתים נמסקים מתליהם והשמן בא אל הסרוח מתליו: (ו) **זה דבר ה' אל זרבבל.** זה סימן לך להבטיח לו שזרובבל שם שהזיתים והשמן הזה יגמר מתיליו לכל הבריו כך לא בחיל ולא בכח שלכם תעשו לו בנין ביתו: **כי אם ברוחי.** מי יתן לו רוחי על דרכיו ויזוז לכם לבנות ולעשות כל ארבי ילילות הבנין משלו ויעזור לשכם בחטין ויין ושמן ועליס כמ"ש (בעזרא ו') ולא תצטרכו לעזרת לחם: (ז) **מי אתה הר הגדול.** ארי עבר שהר הגדול פתח עבר בהרס ושבר בזבני וכשהשם שבשלשם המלאכה עד כה מעשה תהיו לפני זרובבל מישור אין לכם הרסה וגבולה עוד עליו: **והוציא את האבן הראשה.** שהדריכל יקח לו אבן שבחיל בידו להיות אדריכל לרשם הבנים והם יבנו שכל כפי דבריו אשר יזום בבנין ושם ומפורש: **תשאות חן חן.** יהיה לה לאומה שאבן שכלל יאמרו שה נאה בנין זה העשוי ע"י אבן שהשקולות הזאת שאומות חן כמו תשואות וגם (חיוב ל"ח) **ושואם** מלילאה וגו' (יפעי' כ"ב) קול שאון (שם ס"ו) כולם לשון שמועה שהשמעת קול שם: (ט) **ידי זרבבל יסדו הבית הזה.** מתחלה ועד סוף בימי כורש הרשעה: **וידיו תבצענה.** לומו עשה שבעשה ל' גמר הוא כמו (שם י') כי

מצודת דוד

קו ומאזניה של המלאך על מה נאמו אלה לומר: (ה) **הלא ידעת.** הלוא מעלמך שבכיל לדעת על מה מבואי: **לא אדני.** לא השבלתי לדעת: (ו) **זה דבר ה'.** כ"ל זאת יהיו כאלו אמר ה' על מלך המשיח הבא מזכא זרובבל: **לא בחיל.** כ"ל ממשלתו על האומות לא יהיה בעצוב חילו הכח ולא בכח זכוחו לבדם כמלחמ' לבל ישמוך בם מבלי טובה מלחמה כי אם בלאומי כי לחן בלב האומות להיות נכנעים לו וסרים למשמעתו ויהיה דומה לעריכות כזה המנוי' שהיו מבלי טובת לחן לבל הבל בעבה מעלמו כי הזיתים נחלשו מעלמם ובדכאו מעלמם ומעלמו ממשך השמן מל הבלה כלשבו יאמר עוד למעה ומן הבלה ממשכו מעלמם דבר הלימוכות ומעלמם מל הכוזות: (ז) **מי אתה הר הגדול.** על מלך גוג יאמר מי אתה וגו' כ"ל מה כח יש בך האמשוב שלחה הר גדול לעמוד בפני המשים לבל יוכל לעשות לא כן הוא כי למולו תהיה כאלן שיבוש ובקל יעבור כ"ל לא יהיה בך כח לעבב מה ע"י: **והוציא.** מלך המשים יוליל האבן העופה והמשופה להשים' ביסוד בנין בית העמיד: **תשואות.** לה ישמע קול המייה לשבר כולם יעבו ויאמרו אוה לאבן הזה יש לה חן כי היא עופה ומשוב עד מאד: (ט) **ידי זרובבל יסדו וגו'.** שזרובבל עלמו הניח היסוד מהבית הזה כן ידיו יבלימו לם בנין הבית כ"ל ידי המשים הבא מזכא יבלימו להניח לבן היסוד מהבית העמיד ואמר ידיו על ידי המשים הבא מזכא כדרך שאמר כי הנה האבן אשר נתתי לפני יהושע (לעיל ג') שאמר על כ"ש הבא מזכא שבר יכהן לו ואמר ענין שבלמה על כי יהיה הבית האחרון והוא שבלום הבאים ולפי שבית העמיד יעמוד במקום הבית הזה עלמו אמר הבלעבה כאלו יבלים הבית הזה וכמ"ש גדול יהיה כבוד הבית האחרון הזה (חגי ב'):

מצודת ציון

הכאת קול: (ו) **בחיל.** ענין לבח עם: **ברוחי.** ענין לבן: (ז) **למישור.** מלבון יפה ופוה: **הראשה.** כ"ל פוכה ומשוכה וכן ולחלים שמיט יאמרו (עמוס ו'): **תשואות.** ענין המייה

תִּבְצָעֵנָּה וְיָדַעְתָּ כִּי־יְהוָה צְבָאוֹת שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם׃ ׀ כִּי מִי בַז לְיוֹם קְטַנּוֹת וְשָׂמְחוּ וְרָאוּ אֶת־הָאֶבֶן הַבְּדִיל בְּיַד זְרֻבָּבֶל שִׁבְעָה־ אֵלֶּה עֵינֵי יְהוָה הֵמָּה מְשׁוֹטְטִים בְּכָל־הָאָרֶץ׃ יא וָאַעַן וָאֹמַר אֵלָיו מַה־שְּׁנֵי הַזֵּיתִים הָאֵלֶּה עַל־יְמִין הַמְּנוֹרָה וְעַל־שְׂמֹאולָהּ׃ יב וָאַעַן שֵׁנִית וָאֹמַר אֵלָיו מַה־שְּׁתֵּי שִׁבְּלֵי הַזֵּיתִים אֲשֶׁר בְּיַד שְׁנֵי צַנְתְּרוֹת הַזָּהָב הַמְרִיקִים מֵעֲלֵיהֶם הַזָּהָב׃ יג וַיֹּאמֶר אֵלַי לֵאמֹר הֲלוֹא יָדַעְתָּ מַה־אֵלֶּה וָאֹמַר לֹא אֲדֹנָי׃ יד וַיֹּאמֶר אֵלֶּה שְׁנֵי בְנֵי־ הַיִּצְהָר הָעֹמְדִים עַל־אֲדוֹן כָּל־הָאָרֶץ׃

*הש' רפה *הב' בחטף פתח

תרגום

שַׁלְחַנִי לְאַתְנַבָּאָה לְכוֹן׃ ׀ אֲרֵי מַן הוּא דְּיָכִי דְּבַּסֵּר יוֹמָא דֵּין עַל בְּנָנָא דְּהוּא זְעִיר הֲלָא יְתוּב וְיֶחֱדֵי כַּד יֶחֱזֵי יַת אֶבֶן מַשְׁקוֹלְתָּא בִּידָא דְּזְרֻבָּבֶל שִׁבְעָא גַּדְבָּבִין בְּאִלֵּין קֳדָם יְיָ עוֹבְדֵי בְנֵי אֲנָשָׁא בְּכָל אַרְעָא׃ יא וַאֲתֵיבֵת וַאֲמַרִית לֵיהּ מָא תַּרִין זֵיתָיָא הָאִלֵּין עַל יְמִין מְנַרְתָּא וְעַל סְמָלָא׃ יב וַאֲתֵיבֵית תִּנְיָנוּת וַאֲמַרִית לֵיהּ מָא תַּרִין שׁוּבְלֵי זֵיתָיָא דְּבִיד תְּרִין אַסְכָּרְיָטָן דְּדָהַב דְּמַרִיקִין מִנֵּהוֹן מִשְׁחָא לְבוֹצִינֵי דַּהֲבָא׃ יג וַאֲמַר לִי לְמֵימָר הֲלָא יְדַעְתָּ מַן אִלֵּין וַאֲמַרִית לָא רַבּוֹנִי׃ יד וַאֲמַר אִלֵּין תְּרֵין בְּנֵי רַבְרְבַיָּא דְּקָיְמִין קֳדָם רִבּוֹן כָּל אַרְעָא׃

רש"י

יבלע ס' לחם כל מעשהו: **(י) כי מי בז ליום.** שיוסד הבית לאחר הוקטן בעיניהם כמו שנאמר (בעזרא ג') ורבים מהכהנים והגומר לאחר רואו וגו' כיוצא זה הבית בעיניהם בוכים בקול גדול ובגבורתם (חגי ב') הלוח כמותו כאין בעיניהם ישמחו עתה כשיראו את האבן המבדיל ההלוים בחוט המשקולת לאחר ביד זרובבל להכיל רחם הבונים שמכוון בה רחם הפיתם וזו תהיה ביד זרובבל: **שבעה אלה.** על אחד שבעה ביסוד הרחמן שבימי כורש וכן ח"י שבעה נכבכן כאלין: **עיני ה' המה משוטטים.** ולו נראה לעשות כן והוא רחם לה זרובבל זה הגון לבנר: **(יא) מה שני הזיתים.** מה רמז בה ומה רמז שכי שבלי זיתים טרוק"י בלע"ז קבולת זיתים בענף כעין שבולת: **(יב) אשר ביד שני צנתרות.** כלומר אלל שני המנורות כמו (ס"ב י"ל) ראו חלקת יוהב על ידי: **המריקים מעליהם.** לה בשמן הזה הלולי וטוב להאיר כזהב כמו (לעיל ל"ז) מלפון זהב יאחזו: **(יד) שני בני היצהר.** קרן כהונה ומלכות המשחים בשמן המשחה העומדים על אדון כל הארץ לבקש מלפניו להחזיר לה גדולתה: **שני בני היצהר.** יגר עוד ויגר הרע מחספך לעוד בזכות הבורא:

מצודת ציון

קול כמו תשוקות נוגע (לעיל ל"ע): **(ט) תבצענה.** ענין השלמה כמו כי יבלע ה' (ישעי' י'): **(י) בז.** מלשון בזיון: **האבן הבדיל.** הוא האבן התלוי בקו המשקולת וע"י מייסר הבנאי לה הבנין ועל שע"פ כוונ דככה לעשותה מצאן לאור הבנין הבדיל וכן לצאן העופרת (לקמן ה'): **משוטטים.** ענין התנועה הנה והנה וכן שוטטו בחוצות (ירמיה ה'): **(יב) שבלי.** מלשון השבלים העשוים (בראשית מ"ו) ודרך שלחה קלח כן ענפי הזית לפי שהיו מלאים ענפי זיתים כמו השבולה המלאה גרגירי תבואה ביד. כ"ל בתוך וכן ביד כל לחם יחזקוהו (לעיל ל"ז): **צנתרות.** הוא שם כלי מה: **המריקים.** ענין הזלה ושפיכה כמו על המץ יריקו (קהלת י"ב): **הזהב.** כ"ל שמן מזוקק ונקי כזהב וכן מלפון זהב יאחזו (לעיל ל"ז): **(יד) היצהר.** הוא השמן כמו תיכום וילהב (דניאל כ"ח): **על אדון.** מלל לאדון:

מצודת דוד

וידעת. זה מאמר הנביא ליכתוב בנוף הדבר תדע לאחר ה' שלחני אליכם ומלחו היו דברי: **(י) כי מי בז.** לאחר מי שהיה מבזה בלבו יום בנין בית הזה לאחרנו יום קטנות לפי קוטן הבנין הנה ישמחו לז כאחר יראו את האבן המשקולת ביד המשים הבית מזכיר זרובבל המייסד לה הבית: **שבעה אלה.** המשוטט הללה שישמחו לז תהיה כפול שבעה בערך התוכה שים להם בעבור בזיון יום קטנות: עיני ה' וגו'. כ"ל לכן יראה הוא תוגת לב המזה יום קטנות ולביהן ישמחם בכפל שבעה בערך התוכה: **(יא) אליו.** אל המלאך הדובר בו: **מה שני הזיתים.** כ"ל למה לה הרמז בשני לילני זיתים ולא באחד: **על ימין המנורה.** כ"ל על ימין הגוף' שעל כתף המנורה ועל שמאלה לאחד מזה: **(יב) מה שתי שבלי הזיתים.** כי בתחלה הסיל כתף כאלו שתי ענפי זיתים לאחרו מעלתם ובאמצו בתוך כי לנאחזים על זהב והם היו נדבכים מעלתם והם היו מריקים שמן לגולל

כזהב על הגולה וקלח למעלה וכאחו כאן ובאחל למה היה בכל שיש שיש על מה מנחו הבניות: **(יג) הלוא ידעת.** הלוח מעלתך מסביל לדעת על מה מרמז הבניות: **לא אדני.** לא הבאלתי לדעת: **(יד) אלה שני בני היצהר.** הבניות מרמז על שני בני הילהב כלה לומר המלך המשיח וכה"ג לאחר ישמחו השמחה זה בלהוחה וזה בלהוחה גדול: **העומדים על אדון כל הארץ.** לנקד לחמיס להחזיר המשלה לציון ישבלל ונמעשה דכיכה הזיתים והמשכה השמן מעלתו ילמח שיחזור המשלה לה נחיל ולה נכח כי לם נגזלתו:

ה א וָאָשׁוּב וָאֶשָּׂא עֵינַי וָאֶרְאֶה וְהִנֵּה מְגִלָּה עָפָה: ב וַיֹּאמֶר אֵלַי
מָה אַתָּה רֹאֶה וָאֹמַר אֲנִי רֹאֶה מְגִלָּה עָפָה אָרְכָּהּ עֶשְׂרִים בָּאַמָּה
וְרָחְבָּהּ עֶשֶׂר בָּאַמָּה: ג וַיֹּאמֶר אֵלַי זֹאת הָאָלָה הַיּוֹצֵאת עַל־פְּנֵי
כָל־הָאָרֶץ כִּי כָל־הַגֹּנֵב מִזֶּה כָּמוֹהָ נִקָּה וְכָל־הַנִּשְׁבָּע מִזֶּה כָּמוֹהָ
נִקָּה: ד הוֹצֵאתִיהָ נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת וּבָאָה אֶל־בֵּית הַגַּנָּב וְאֶל־
בֵּית הַנִּשְׁבָּע בִּשְׁמִי לַשָּׁקֶר וְלָנָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ וְכִלָּתוּ וְאֶת־עֵצָיו
וְאֶת־אֲבָנָיו: ה וַיֵּצֵא הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי וַיֹּאמֶר אֵלַי שָׂא נָא עֵינֶיךָ
וּרְאֵה מָה הַיּוֹצֵאת הַזֹּאת: ו וָאֹמַר מַה־הִיא וַיֹּאמֶר זֹאת הָאֵיפָה

ת"א עיני. סנהדרין ל"ח: ויאמר. שם כ"ו: ויאמר. עירובין כ"ט: הולמתיה. שבועות ל"ע: ויאמר. יומא ס"ע סנהדרין ס"ד:

תרגום

ה א וְתָבֵית וְזַקֶפִית עֵינַי וַחֲזֵית וְהָא מְגִלְּא פָּרְחָא: ב וַאֲמַר לִי מָה אַתְּ חָזֵי וַאֲמָרִית אֲנָא חָזֵי
מְגִלְּא פָּרְחָא אוֹרְכַהּ עַשְׂרִין אַמִּין וּפוּתְיַהּ עֲשַׂר אַמִּין: ג וַאֲמַר לִי דָּא מוֹמְתָא דַּעֲתִידָא לְמִפַּק
עַל אַפֵּי כָל אַרְעָא אֲרֵי כָל דְּגָנֵב מִדָּא לְקַו וְכָל דְּקַיֵּם בִּשְׁמִי לְשָׁקַר מִדָּא לְקַו:
ד אַפֵּקְתַּהּ אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת וְתֵעוֹל לְבֵית גַּנָּבָא וּלְבֵית דְּמִתְקַיֵּם בִּשְׁמִי לְשָׁקַר וְתֵבִית בְּגוֹ בֵיתֵיהּ
וְתֵשֵׁצִנֵּיהּ יָת אָעוֹהִי וְיָת אַבְנוֹהִי: ה וּנְפַק מַלְאָכָא דְּמִמַּלֵּל עִמִּי וַאֲמַר לִי זְקוֹף כְּעַן עֵינָךְ וְחֲזֵי
מַן דְּנָלֵן אִלֵּין: ו וַאֲמָרִית מַן אִנּוּן וַאֲמַר אִלֵּין עֵמָּא דְּהוּ נָסְבִין וְהָבִין בְּמִכְיְלְתָּא דְּשִׁקְרָא

רש"י

ה (א) מגלה עפה. רבותינו פירשו כפשוט ואמרו שמסורס כתוב שם ולמדו מכאן שהעולם מחל מפלפח
פלפים ומחזיס בתורס כלאיסס בעירובין (דף כ"ח) ו"ח מגילתא פרחח פורחח באויר ולפי פשוטו של
פרשס מגילס פורעונות היתס ושוס שרשס (יחזקאל ב') וכתוב אליס קינס והגס ושס: (ג) זאת האלה. זאת
שכתוב שס פורעונות נקמת שבועס שקר: היוצאת. עשס מבית קדשי הקדשים מלפני השכינס להתהלך על פני
כל הארץ וזהו ארכס עשרים ורחבס עשר כמדת פתס העזרס והסיכל אשר תגיע דרך שס: כי כל הגונב.
עד עכשיו: מזה כמוה נקה. מזס הפורענות כמו שהוא מפורס שס נקה ולא נפרעס פורענות יחידים העומדים
על התורס אלא המתין עד שתמלאס סאתס כולס ולקו כולס כלאתס בחורבן וגלולס וכן כל הנשבע לשקר על
שנס מזס הפורענות כמו שהמגילס הזאת מגדת נקה ולא נפרעס אחד מכאן ואילך: (ד) הוצאתיה. לשוט
בארץ ולנקום מן הגנבים והנשבעים לשקר מעכשיו ובאתי אל בית הגנב וגו': (ה) שא נא עיניך וראה. עוד
יגלתה אחרים שהיו קדם הקדשים: (ו) ואמר מה היא. היולתה שהיתה אלי לראות: ויאמר זאת האיפה.

מצודת דוד

ה (א) ואשוב. חזרתי והכוונתי עיני כלפי מעלה ואראה והנה מגלה פורחת באויר השמים והיא מגלת פורענויות כעין מה שכתב יחזקאל בפ"ב ופ"ג וגו', והנה זו מגלת הקטנה (יחזקאל ג'): ארכה עשרים וגו'. כמדת בית ק"ק לכמו שעשה הפורענויות בהכעס: (ב) זאת האלה. המגלה ההיא מקוף וכאב הקללה היולאת בגזילה על פני כל ה"י כלומר יצא פקק דין מפ"ד של מעלה בכתב: כי כל הגונב מזה. כי המגלה ההיא כתובה פנים ואחור בעין שכתב יחזקאל בפ"ב והיא כתובה פנים ואחור (שם) ולכן אמר כי כל הגונב הון כאשר הוא מהעבר הזה: כמוה נקה. כ"ל כמו הפורענות הנאמר בה כן יהיה מנוף ומעותף מן העולם להיות נכרת מהזה: וכל הנשבע מזה. וכל הנשבע לשקר לשוא הוא מהעבר הזה וכמו הפורענות הנאמר בה כן יהיה מנוקה מן העולם: (ד) הוצאתיה. כ"ל עם כי שעד הנה עלה המלאך שהלכתי אחרי אחד כאשר המלאה הולאתי להשפך דין אחרון: ובאה. הפורענות הנאמר בה תבוא אל בית הגנב וגו' אחריה לשבת בתוכו כ"ל ואכלה לוחו ועצי בנין ביתו ואבניו ולא ישאיר שריד: (ה) ויצא. נראה לו במראה הנבואה כאלו המלאך הקודם בו שלח והלך לו ובא לכאן שנשתה הנבואה המתחלת הנגוד: ויאמר אלי. לח"ז חזר המלאך ואמר אליו שא עיניך וראה מה היא הדבר היולאת מן השמים: (ו) מה היא. כ"ל מה היא הדבר שאתה אומר לי לראות: זאת האיפה היוצאת. כ"ל אם זאת אני אומר לך לראות ולהתבונן בה כי בא לכאן על מה שחטאו בה להקטין איפה לגמוע הבריות:

הַיּוֹצֵאת וַיֹּאמֶר זֹאת עֵינָם בְּכָל־הָאָרֶץ: ׀ וְהִנֵּה כִכַּר עוֹפֶרֶת
נִשָּׂאת וְזֹאת אִשָּׁה אַחַת יוֹשֶׁבֶת בְּתוֹךְ הָאֵיפָה: ח וַיֹּאמֶר זֹאת
הָרִשְׁעָה וַיַּשְׁלֵךְ אֹתָהּ אֶל־תּוֹךְ הָאֵיפָה וַיַּשְׁלֵךְ אֶת־אֶבֶן הָעוֹפֶרֶת
אֶל־פִּיהָ: ט וָאֶשָּׂא עֵינַי וָאֵרֶא וְהִנֵּה שְׁתַּיִם נָשִׁים יוֹצְאוֹת וְרוּחַ
בְּכַנְפֵיהֶם וְלָהֵנָּה כְנָפַיִם כִּכַנְפֵי הַחֲסִידָה וַתִּשֶּׂנָה אֶת־הָאֵיפָה בֵּין
הָאָרֶץ וּבֵין הַשָּׁמָיִם: י וָאֹמַר אֶל־הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי אָנָה הֵמָּה
מוֹלִכוֹת אֶת־הָאֵיפָה: יא וַיֹּאמֶר אֵלַי לִבְנוֹת־לָהּ בַּיִת בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר
וְהוּכַן וְהֻנִּיחָה שָׁם עַל־מְכֻנָתָהּ:

*חסר א' *הה' רפה

ת"א ומצ"ת. קידושין מ"ח סנהדרין כ"ד:

תרגום

וַאֲמַר הָא אִנּוּן גְּלָן קֳדָם כָּל יָתְבֵי אַרְעָא: ז וְהָא עַמְמַיָּא כַּלִּילִין מַגְלָן יַתְהוֹן בְּקַלְיְלוּ וְאַתּוּ עַמְמִין
אוֹחֲרָנִין וְיתִיבוּ בְּאַתְרְהוֹן עַל דַּהֲווּ נָסְבִין וְיָהֲבִין בְּמִכְיְלְתָּא דְשִׁקְרָא: ח וַאֲמַר עַל דָּא אִתְחַבִּי
וּגְלוֹ עַל דַּהֲווּ נָסְבִין וְיָהֲבִין בְּמִכְיְלְתָּא דְשִׁקְרָא וְאַתּוּ עַמְמִין אוֹחֲרָנִין וְיתִיבוּ בְּאַתְרֵיהוֹן: ט וְזָקֵפִית
עֵינַי וַחֲזֵית וְהָא תַּרְתֵּין מְרִינִן גְּלָן לְבֵינֵי מַלְכָּוָת עַמְמֵי אַרְעָא וְעַמְמִין כַּלִּילִין מַגְלָן יַתְהוֹן
בְּקַלְיְלוּ כְּמָא דְמִשְׁתְּדֵי נְשָׁרָא וְאַגְלִיאוּ יַת עַמָּא דַּהֲווּ נָסְבִין וְיָהֲבִין בְּמִכְיְלְתָּא דְשִׁקְרָא לְבֵינֵי
מַלְכָּוָת עַמְמַיָּא דְאַרְעָא דְתַחוֹת כָּל שְׁמַיָּא: י וַאֲמַרִית לְמַלְאֲכָא דְמִמַלֶּל עִמִּי לְאָן אִנּוּן מַגְלָן
יַת עַמָּא דַּהֲווּ נָסְבִין וְיָהֲבִין בְּמִכְיְלְתָּא דְשִׁקְרָא: יא וַאֲמַר לִי לְאַתְקָנָאָה לְהוֹן אֲתַר בְּמְדִינַת בָּבֶל
וְיִתְעַבְּדוּן וְיִתְאַחֲדוּן תַּמָּן עַד דִּימְטֵי זִמְנְהוֹן:

רש"י

מגרמא יולאת כעין מיפה סמודדין בה: **ויאמר זאת עינם בכל הארץ.** ולאחר ברלויהים לומר זאת היא מדה מלקה בה תוסה בעיניהם בכל הארץ לגזול ולעשוק להקטין איפה, ולהגדיל שקל ומתוך לפי סמה בסמה: (ז) **והנה ככר עופרת נשאת.** רלויהי שכשמה מעל הארץ לתויר משקל ככר עופרת ורלויהי עוד וזאת מפה אחת יושבת בתוך האיפה: (ח) **ויאמר זאת הרשעה.** פתחה זאת שמחה רוחה בתוך האיפה היא מדת דרך הרשע יהבגו בה הרשעים ושמח עמה נהוים בהוכה ללקו' בתוך שמחה עלמה שמדדו בה מלה במדה: **וישלך אותה.** עד עתה היתה יושבת והוא מלליכה וחבטה להוכה רמז ליסורים ולעונשים: **וישלך את אבן העופרת אל פיה.** לפקעה למען לא יגלו עוד ולא יתמו קולן לשלך עניים ואביונים: (ט) **שתים נשים יוצאות.** מן הבויה: **החסידה.** דייה לבנה וולטור"ך בלע"ז: (יא) **והוכן והניחה.** ותוכן בבית ותוחמת האיפה עם הרשעים שבתוכה: **שם.** בחוזו בבית: **על מכונתה.** על קביעותה ועל בסיסה כלן רמז לו שבעוכה

מצודת ציון

שם מלה: (ז) **ככר.** שם משקל: **נשאת.** ענין המשא: (ט) **החסידה.** שם עוף: **ותשנה.** כמו ותשלפה בלע"ז: (י) **אנה.** להיכן: (יא) **שנער.** היא בבל: **והוכן וגו' מכונתה.** מל' הכנה וקביעות:

מצודת דוד

ויאמר. הזר המלאך והכיה קול ואמר על זאת ישימו עיניכם היוצאים בכל הארץ לגזול נמול המעם' למען יוסקו: (ז) **ככר עופרת נשאת.** משקל ככר עופרת כשלה לה עלמה מן הארץ: **וזאת אשה אחת.** כ"ל הלמה לאמר שהקטינה את האיפ' היא יושבת בתוך האיפ' לקבל שם הגמול במקום הרשע שם המשקל ואת ישימו עיניכם על כללות האומ' וכן בכוב המקומות כיצו הכניסים כללות האומה בשם אחד: (ח) **ויאמר.** המלאך לאמר זאת היא הרשעה שהקטינה את האיפה: **וישלך אותה.** כי בתחלה יושבה בה ושומה המשקל הרומה הבלילה ומשקה על פיה של תוך האיפ' ובשליך על פיה את מבן העופרת למקה והוא הככר העופרת הנשלת המשקל למעלה ושל לאחז על מה שתעלו לכגדיל שקל ויהיה הגמול מדה במדה בשבר שתעלו. ועוד כי היה עופרת לאחר מבן העופרת כי ע"ש רוב עופרת משקל מאבן וכן בשבן הגדיל (לעיל ל'): (ט) **שתים נשים.** הן מכוחות על בשל ובשדים: **יוצאות.** מן השמים: **ורוח וגו'.** כלומר הרוח קושל בכנפיהן להוליכן מהר ובכנפיהן היו בחנות ומלוכות בכנפי החסידה והן בשאו את האיפה עם האבן אבן עופרת בחוכה והיו מוליכות לוחה בחויר בין הארץ ובין השמים כלה לומר הם הגלו את יהודה מאז וכוונת הכתוב היה על אלו שבשלחו בשבל ואת אלו לע"י ובשאר ילאחר למעלה: (י) **אנה המה הנה וגו'.** להיכן מוליכות את האיפה ואת שאל על האבן כי ילע מעלמו שהיא מכוונת על הגלות בשבר עבר בשל שבשלחו בשבר הוא מהבכלה שבא למדוד בהם מדה במדה ואת ילע אחיך הוא: (יא) **לבנות לה בית.** כ"ל לבנות בית קטן בשנער בשלחו שגלה שמה ואת עלו: **והוכן.** היא הכיסה שמה בעלמה מקום בשבם ואת עלמה לא"י וכן מהיה מוכשם שמה

ו א וָאָשׁוּב וָאֶשָּׂא עֵינַי וָאֶרְאֶה וְהִנֵּה אַרְבַּע מֶרְכָּבוֹת יוֹצְאוֹת
מִבֵּין שְׁנֵי הֶהָרִים וְהֶהָרִים הָרֵי נְחֹשֶׁת: ב בַּמֶּרְכָּבָה הָרִאשֹׁנָה
סוּסִים אֲדֻמִּים וּבַמֶּרְכָּבָה הַשֵּׁנִית סוּסִים שְׁחֹרִים: ג וּבַמֶּרְכָּבָה
הַשְּׁלִישִׁית סוּסִים לְבָנִים וּבַמֶּרְכָּבָה הָרְבִיעִית סוּסִים בְּרֻדִּים
אֲמֻצִּים: ד וָאַעַן וָאֹמַר אֶל־הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי מָה־אֵלֶּה אֲדֹנִי:
ה וַיַּעַן הַמַּלְאָךְ וַיֹּאמֶר אֵלַי אֵלֶּה אַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם יוֹצְאוֹת
מֵהִתְיַצֵּב עַל־אֲדוֹן כָּל־הָאָרֶץ: ו אֲשֶׁר־בָּהּ הַסּוּסִים הַשְּׁחֹרִים

*נ"א יצאות

תרגום

ן א וְתָבִית וְקַפֵּית עֵינַי וַחֲזֵית וְהָא אַרְבַּע רְתִיכָא נָפְקָן מִבֵּין תְּרֵין טוּרָיָא וְטוּרַיָּא טוּרֵי דְנְחָשָׁא:
ג בְּרַתִיכָא קַדְמָיְתָא סוּסִין סוּמְקִין וּבְרַתִיכָא תִנְיָתָא סוּסִין אוּכְמִין: ג וּבְרַתִיכָא תְלִיתָאָה סוּסִין
חִוָּרִין וּבְרַתִיכָא רְבִיעָאָה סוּסִין פַּצִיחִין קְטָמִין: ד וַאֲתֵיבִית וַאֲמַרִית לְמַלְאָכָא דְמְמַלֵּל עִמִּי מָה
אִלֵּין רַבּוֹנִי: ה וַאֲתֵיב מַלְאָכָא וַאֲמַר לִי אִלֵּין אַרְבַּע מַלְכָוָן דְּאִנּוּן כְּאַרְבַּע רוּחֵי שְׁמַיָּא נָלְן
מִלְאִתְעַתָּדָא קֳדָם רִבּוֹן כָּל אַרְעָא: ו דְּבָה סוּסִין אוּכְמִין נָפְקִין לְאַרְעָא צְפוֹנָא וְחִוָּרִין נְפַקוּ

רש"י

על יסרמל שמלגו בסלה עבירות ורצע לקו בחומה מלה ובלו שבי לומות שמלכו כחמה כן בגל וכסדים חיל כבוכדנצר והבלוס לגבל וסס עמדו קבועים על מכון בסים הסוקבע לסס וסוא לפי מלחות שבעים שנה על עמה שחזרו ושוב פירוש זה אחר יומן במקלת וכמה דרכים פוסרים בה ולא נחייבנו לי ורבותינו פירשו ולמדו מכאן שנאסר לסס יגר הרע לאבי כנסת הגדולה ובדיוק לדודע לאברה ואפוסו בתברה מסוס דאחיב קליה כלאיתא בסנסדרין ובמסכ' יומא ופסחרתי מלכות כבוכדנצר בכפל שבי לומות רחיתי במרכע חסלים שתרבע מלכיות הללו שבעבדו ביסרמל כפולות סיו בגל וכסדים מדי ופרס יון ומוקדן לחוס ויסמעחל (מהר"ן עכו"ס מוקדן ויסמעחל) וע"כ יסד הקלירי רביעיות סיח שמיות על לחוס:

ן (א) **והסרים הרי נחשת.** סימן על חוזק מלכיות הללו שבא לסס מבין שני הסרים שסוח קשה וחתיך שתלו ל' מרכבות שלוסי הקב"ס לסס ממשלה לגבל ומדי ויון ויסמעחל: (ב) **סוסים אדומים.** סס שהרכיבו לח בגל שסיח לחומה כמו שכתוב לחם סיח ריבח לי להבח (דניחל ג'): **שחורים.** להרכיב לח מדי שהשחירו לח פניהם של יסרחל בימי סמן: (ג) **לבנים.** להרכיב לח פרס שבהם לח סנים: **ברודים.** סמה מצורפים להרכיב לח לחבי טיטוס בימי גזירות מצומה זו מזו: **אמצים.** להרכיב ישמעחל ולא ידעתי מהו לשון חמוסים ויו"ם קטמין: (ה) **אלה ארבע רוחות השמים.** שבי לחומות מלכיות המוזלות בחרבע רוחות: **יוצאות מהתיצב וגו'.** בלו לפניו ובחן להם רשות מפיו למשול: (ו) **אשר בה הסוסים השחורים יוצאים**

מצודת דוד

על מקום מכוסחה ולח הוסיף עוד לעלות הוחיל ומחכב נם הנים הבני ובחומר לכן חוליכום שמה להיחה למדוד לה מדה במדה היח לל כלמה לעלות לכן מחלל שמה:

ן (א) **ואשוב.** מזכחי ובכיחומי עיני: **ארבע מרכבות.** סס מחמיש על אחבע מלכיות המוזלים בביחה וכחלו כוכנים בחכבוחם שכתוב אחבע נחלה וממשלה: **והחרים הרי נחשת.** כחלו החכבוחם היו חזקות ובלכו בין הכי כחומה ולא בחבלו ויבחו על מוכח המלכיות הסס: (ב) **סוסים אדומים.** שה היו קשורים קושים לחומים למשוך לוחה ויבחו על בגל שבחמר שה שהם הוא ביחבא לי להבח (דניחל ג') ומלכה הזכר היח לחומה: **סוסים שחורים.** יבחו על שכם לפי שהושחרו ביחיהם פניהם של יסרחל בימי המן: (ג) **סוסים לבנים.** יבחו על יון ויסכן שהוא שהחבבה שה ללבוש לבנים וכל טוענ ויופים ביחיו לבנים בפסלא': **ברודים אמצים.** יבחו על ישמעחל וכוחם שהמה מבני לחוס ומוזלים עם ישמעחל כח"ם (דניחל י"ל) והבנדיים יבחו על ישמעחל כי ים בהם מהלוכן ובביכוח כי מקור מחלבם מלכבם וחוזקים מה במלוחו כי מוליים הם וחלחוליים יבחו על כוחם על כי שכחו חחקום ושמרו לכן: (ה) **אלה ארבע רוחות השמים.** אלה הולכות לחבע כוחות השמים למשול בכולם כ"ל בשחה: **יוצאות.** ושחה יוצלות מחקום שחמדו לפני לחדון כל בחלל על החמלכה הסיל ומכן להם והה הולכים למשול: (ו) **אשר בה.** **סחלכבה לסבי נם פרסים הסשוכים המכחזים על מכם יוללים לל בגל הבחמלם בלפון למשול בה ולהסכיבה (ולא זכר כלום מהפרסים**

מצודת ציון

ן (א) **מרכבות.** בעלות שהפרסים מוחכים לוחם: (ב) **ברודים.** בעלי כחמים לבנים כעין הבבד וכן קקודים וכבוחים (בכפלחים ל"ל): **אמוצים.** בעלי מכלה דבק כן מ"י קעמיים והוא דבק בלבון מכמי: (ה) **ארבע.** כחו למכבע ומחסר הלמ"ד וכן היו בן שמוע (ש"ב ד') הכלוי לבן שמוע: **רוחות.** פלה ובבב: **מהתיצב.** ענין עמידה: **על אדון.** לבני לחדון ומשוך לו:

יְצִאִים אֶל־אֶרֶץ צָפוֹן וְהַלְּבָנִים יָצְאוּ אֲחֲרֵיהֶם וְהַבְּרֻדִּים יָצְאוּ
אֶל־אֶרֶץ הַתֵּימָן: ז וְהָאֲמֻצִּים יָצְאוּ וַיְבַקְשׁוּ לָלֶכֶת לְהִתְהַלֵּךְ
בָּאָרֶץ וַיֹּאמֶר לְכוּ הִתְהַלְּכוּ בָאָרֶץ וַיִּתְהַלְּכוּ בָּאָרֶץ: ח וַיִּזְעַק
אֹתִי וַיְדַבֵּר אֵלַי לֵאמֹר רְאֵה הַיּוֹצְאִים אֶל־אֶרֶץ צָפוֹן הֵנִיחוּ אֶת־
רוּחִי בְּאֶרֶץ צָפוֹן: ט וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: י לָקוֹחַ מֵאֵת
הַגּוֹלָה מֵחֶלְדַּי מֵאֵת טוֹבִיָּהוּ וּמֵאֵת יְדַעְיָה וּבָאתָ אַתָּה בַּיּוֹם
הַהוּא וּבָאתָ בֵּית יאשיה בֶּן־צְפַנְיָה אֲשֶׁר־בָּאוּ מִבָּבֶל: יא וְלָקַחְתָּ
כֶּסֶף־וְזָהָב וְעָשִׂיתָ עֲטָרוֹת וְשַׂמְתָּ בְּרֹאשׁ יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־יְהוֹצָדָק
הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל: יב וְאָמַרְתָּ אֵלָיו לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת

*נ"א טוביה

ת"א וּמוּמֵי. קידושין מ"ע פנהדרין סח: ויצא. קידושין סח פנהדרין סח:

תרגום

בַּתְרֵיהוֹן נְפָקוּ לְאַרְעָא דְּרוֹמָא: ז וְקַטְמָנִין נְפָקוּ וּבָעוּ לְמֵיזַל לְהַלָּכָא בְּאַרְעָא וַאֲמַר אֲזִלוּ
וְהַלִּיכוּ בְּאַרְעָא וְהַלִּיכוּ בְּאַרְעָא: ח וְאִבְרַז עֲלַי וּמַלֵּל עִמִּי לְמֵימַר חֲזֵי דְּנָפְקִין לְאַרְעָא צָפוֹנָא
אֲמַר לְהוֹן עֲבִידוּ יַת רַעֲוָתִי בְּאַרְעָא צָפוֹנָא: ט וַהֲוָה פִּתְגָמָא נְבִיאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר: י סַב
מִן בְּנֵי גָלוּתָא מֵחֶלְדַּי וּמִן טוֹבִיָּה וּמִן יְדַעְיָה וְתֵיתֵי אַתְּ בְּיוֹמָא הַהוּא וְתֵעוֹל לְבֵית יאשיה בַּר
צַפַנְיָה דַּאֲתֵי מִבָּבֶל: יא וְתִסַּב כְּסַף וְדַהֲב וְתַעְבֵּיד כְּלִיל רַב וְתִשַׁוֵּי בְּרֵישׁ יְהוֹשֻׁעַ בַּר יְהוֹצָדָק
כַּהֲנָא רַבָּא: יב וְתֵימַר לֵיהּ לְמֵימַר כִּדְנָן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת לְמֵימָר הָא גַבְרָא מִשְׁחָא שְׁמֵיהּ

רש"י

אל ארץ צפון. לפרכיב מה מדי ועל פלוניתים לא כתב יונתים שכבר כלתה לה ממלכה לבבל: **והלבנים יצא אל אחריהם.** לפרכיב מה פרס שחיסן בלפון מגלו על בבל: **והברודים יצאו אל ארץ התימן.** לפרכיב מה יון ויעלו המלוכה מיד פרס ובפחרונו לרב סעדי' בדניאל רחיתי המלך הנגב הוא מלך יון: (ז) **והאמוצים יצאו ויבקשו.** מלפניו שיהא חורך גדול לממלאתם ללכת בכל הארץ: **ויאמר לכו התהלכו בארץ.** נתן לפס רשות לתשוב ממשל רב והוא מלכות פלוס: (ח) **ראה היוצאים אל ארץ צפון.** לפרכיב מדי ופרס: **הניחו את רוחי.** שכבר מה חמתי בבבל שפשחיטו מה בלשאלר וגרעו על נבוכדנצר הוא שאמר ושעיס (מ"ח) ה' לחבטי ועשה חפלו בבבל ובומר: (י) **לקוח מאת הגולה מחלדי וגו' אשר באו מבבל.** כל המנשים המלה:

מצודת ציון

(ח) **אתי** כ"ל אלי: **הניחו.** כ"ל מלשון הנחה והשקטה: **רוחי.** מגין כעס כמו ינחל דוב (משלי י"ל) (יא) **עטרות.** כתכוה: **והלבנים.** המכוסה לשון פה הסוסים הלבנים המרמזים על יון ילמו על מחבי הסוסים המחודים למשול על פכם ולהשחיתה:

מצודת דוד

המלוחים המרמזים על בבל כי כבר כלתה לה ממלכה בבל): **והלבנים.** המכוסה לשון פה הסוסים הלבנים המרמזים על יון והברודים. הם המרמזים על שמעלאל ילמו על לאן התימן להמשיל מה שמעלאל היוצא בצפון הדמוס ולא נאמר בהם שילמו מחריהם כי הם לא בשחיטו מה יון כי רומה בשחיט' לפי יון והיא גם היא מבני יון כמ"ש (בדניאל י"ל) ומובלם בכתם עם שמעלאל: (ז) **והאמוצים.** הם המרמזים על רומא ילמו מלבני לחון בל הארץ ובקשו ממנו ללכת ולהסקפת בידוע לאמר להתהלך בארץ למשול בה גם הם אלא שיהיו נלבדים בכללות עכ"פ מקום מחלפם: **ויאמר.** המקום לאמר להם לכו התהלכו בארץ ומצלו בה גם חמם: **ותתהלכנה.** כ"ל וכן היא כי מצלו הם בארץ שמעלאל: (ח) **ויזעק אותי.** כ"ל קרא אלי בקול גדול: **ראה.** בהבבל לאמר היולחים לא לאן לפון הוא פרס אילא לארץ בבל להשחיתה: **הניחו את רוחי.** הם הניחו לא בעבי שהי' כי בארץ בבל כי בהנקם שעשו בה גם בעבי: (י) **לקוח.** הוא נדבה בסף והב האמור בפקרא שלאחריו: **מאת הגולה.** אלא הבאים מהגולה' מבבל ומחוב ומעבם ממי ואחר מאלדי ואלא טוביה וגו': **ביום ההוא.** מוסב על סוף המקרא לומר שיהוא ביום ההוא לאחר יבאו מבבל ועל שאחר ואלא אחה הולאך לבבם שבאמת ליהיו יבוא ואחר ואלא ביום ישעיה וגו' כי גם יבואו גולים מהגולה: (יא) **ולקחת כסף וזהב.** וזה שהניחו הבאים מהגולה ליהודה ג'המק: **ועשית עטרות.** לאחד מהכסף ולאחד מהזהב: **ושמת בראש יהושע.** לאחד מהכתרים כהונה גדולה שהוא בן עבשיו הכי' שהוא לפיהו עד שיעמוד ויהיה הלוף העתיד על אלאו (בעזל ג') ויאחז לאחד של הכסף לאחד לבסיס בו כי לין מעלה בהונה גדולה' שאחה למעלה אחלבות ושעשיה הבני' של הזהב היה' בחונה לבתי שפוד יוחז המלוכ' בגלות' העתיד' לאלכות בית דוד ולא לוה להסיחה בלאה זכובבל עם כי המעים יהיה מחבעו לבי שהוא עלאו לא עלך עסם ולין להסיס בלאלו כאל המלכות: (יב) **ואמרת אליו.** לל יהושע כ"ג שלאל המעם מדוע לא ישיחו העטר' הבניה

לֵאמֹר הִנֵּה־אִישׁ צֶמַח שְׁמוֹ וּמִתַּחְתָּיו יִצְמָח וּבָנָה אֶת־הֵיכַל
יְהוָה: ג וְהוּא יִבְנֶה אֶת־הֵיכַל יְהוָה וְהוּא־יִשָּׂא הוֹד וְיָשַׁב וּמָשַׁל
עַל־כִּסְאוֹ וְהָיָה כֹהֵן עַל־כִּסְאוֹ וַעֲצַת שָׁלוֹם תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם:
ד וְהָעֲטָרֹת תִּהְיֶה לְחֵלֶם וְלִטּוֹבִיָּה וְלִידַעְיָה וּלְחֵן בֶּן־צְפַנְיָה לְזִכָּרוֹן
בְּהֵיכַל יְהוָה: ט וּרְחוֹקִים וּ בָּאוּ וּבָנוּ בְּהֵיכַל יְהוָה וִידַעְתֶּם כִּי־
יְהוָה צְבָאוֹת שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם וְהָיָה אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמְעוּן בְּקוֹל
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

ז א וַיְהִי בִּשְׁנַת אַרְבַּע לְדָרְיָוֶשׁ הַמֶּלֶךְ הָיָה דְבַר־יְהוָה אֶל־

*קמ"ץ בז"ק *נ"א הו' בטתג

תרגום

עַתִּיד דְּיִתְגְּלֵי וְיִתְרַבֵּי וְיִבְנֵי יַת הֵיכְלָא דְּיָ: ג וְהוּא יִבְנֵי יַת הֵיכְלָא דְּיָ וְהוּא יִסְחַר יְקָר וְיֵתֵיב
וְיִשְׁלוֹט עַל כָּרְסְוֵהִי וִיהֵי כָּהֲנָא רַב עַל כָּרְסְוֵהִי וּמְלַכְּא דְּשַׁלְמָא תֶּהֵי בֵּין תַּרְוֵיהוֹן: ד וְתָשְׁבְּחָתָא
תֶּהֵי לְחֵלֶם וּלְטוֹבִיָּה וְלִידַעְיָה וּלְחֵן בַּר צְפַנְיָה לְדָכְרָנָא בְּהֵיכְלָא דְּיָ: טו וּמְאָרָעָא רְחִיקָא יֵיתוֹן
וְיִבְנוּן בְּהֵיכְלָא דְּיָ וְתִדְעוּן אֲרֵי יְיָ צְבָאוֹת שְׁלָחַנִי לְאָתַנְבָּאָה לְכוֹן וְיֶהֱוֵי אִם קַבָּלָא תְּקַבְּלוּן לְמֵימְרָא
דְּיָ אֱלָהֲכוֹן:

ז א וַהֲוָה בְּשַׁתָּא אַרְבַּע לְדָרְיָוֶשׁ מַלְכָּא הֲוָה פִּתְגָמָא נְבִיאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם זְכַרְיָה בְּאַרְבְּעָא

רש"י

(יב) **צמח שמו.** הוא זרובבל כתמר למעלה (ג' ח') כנוי מביא לו עבדי למח על שם שלמחה גדולתו מעט מעט ויש פותרים לשון במלך המשיח לפי כל הענין הזה מדבר בניב שני: **ומתחתיו יצמח.** מזרע המלוכה: (יג) **והוא ישא הוד.** הוא נסיונות: **וישב.** כסן גדול על כסא מלכותו: **ועצת שלום** וגו'. המשיח והכהן יתלכדו זה לא זה: (יד) **והעטרות תהיה לחלם וגומר.** מקרא מסורס הוא והעטרות תהיינה בהיכל ה' לזכרון טוב לחלם ולטוביה לשם התגבו וכתב ומזון עטרות היו לעוזיה בחלומות בגובה ההיכל כמו שמצינו בתמכת מלוכה: **לחלם.** הוא חלדי: (טו) **והיה אם שמוע.** והיה לכם לפרי הזה אם שמוע תשמעו וגו':

מצודת דוד

צמח זרובבל הוזיל והמלוכה יוסיף לו ולזרעו לתתיו כמ"ש ציון הכוח וגו' לקדך זרובבל ומתיך כתותם (חגי ב') ולפ לפרש לו בעשם מלוע העלבה ההוסם צו היה מכסף: **הנה איש צמח שמו.** כ"ל הנה צמך לים גדול ותשוב לשב לבד יקבל בשם לתת המשיח שיקבל כן כמ"ש כי הנני מביא לא עבדי לתת (לעיל ג') ויקבל זרובבל כן לפי שמתחיל ילמח כ"ל מזרע ילמח מלך המשיח ולכן יבנה הוא היכל ה' לשיתן שכן בניהו המשיח הבא מזרעו כשב ילמח בתקבל שלמהיו ולומר הוזיל חרובבל יקבל לבד בשם לתת כשם המשיח הבא מזרעו לשב הוא לא ימלוך לכן לא ישיתו עטרה בשלמו: (יג) **והוא יבנה.** מוסב לתקבל שלמעלה לומר כתו שבנה זרובבל עתה לא ההיכל כן המשיח הבא מזרעו יבנה ההיכל העתיד והוא ישב על כסאו הוד כשב המלוכה והוא ישב על כסא המלוכה לתסוב: **והיה כהן על כסאו.** כ"ג מזרעך לשב יהיו לפני לפי כסא המשיח כי הוא יהוא שלים ויכנע לו ובזה יוכשו לו בעשם על העשב ההוסם בלשון שהיא מכסף כי לא תסוה מעלת כהונה הגדול' למעלת המלוכה כי הכ"ג יכנע למלך וסך למשעתו ובא לפני: **ועצת שלום.** כ"ל עכ"ז לא יתקבל בשב המלוכה לעשות עלות ותחבולות להלחם עם המשיח לשב עול ייעלו להתגיד השלום ולשתו: (יד) **והעטרות תהיה.** העטרות ההם שהי כל לחת מהן למלכי הכסף והזהב לזכרון טוב בהיכל ה' כי שמה היו תלויות כמו שמצינו בתמ' מדות ובבל בהיכל ובלה לא העטרות יזכיר שמה לא שם למדבה: **לחלם.** הוא תלדי והי' יקבל בשתי השמות וכן תן והוא ילמיה ולפי שמשלמתו בניתו ויזכר עתתם לטובה: (טו) **והרחוקים יבאו.** על בית העתיד ילמר שלא יקבץ נלתי בתלל ובגולות יהודה ויבלו ממקתם והם יבנו לא היכל ה': **וידעתם.** לא כשב כן תהי שדש לשב ה' לגאולה שלחני אליכם לנבואה לזה הדברים ולא תלני לתקתי: **והיה אם שמוע וגו'.** כ"ל לא תשתעון בקול ה' **לשב** בדברי לא יהי' הדבר הזה אליכם ובימיכם כי עלם כוונות גאולה בגל הים' לתעז יהיו במקום המקודש תקום תובן בימיכם **לעשות** לא ה' ולהשפיל לפניו על גאולה כללים ובליתה גאולם עולם וכן נאמר כי לתכי יהעתי לא המשפוט וגו' (ירמיה כ' ג'):

ז (א) **היה דבר ה'.** הוא הדבור האמור למעלה:

מצודת ציון

(יב) **איש.** כ"ל גדול ותשוב: **ומתחתיו.** ממקומו כ"ל מזרעו: (יג) **הוד.** עניו הדר ויופי: **כהן על כסאו.** לשה לומר לפני כסאו וכן לשיס הנלשים עליו (שמואל ב' כ"ג):

זְכַרְיָה בְּאַרְבָּעָה לַחֹדֶשׁ הַתְּשִׁעִי בְּכִסְלֵו: ב וַיִּשְׁלַח בֵּית־אֵל
שַׂר־אֶצֶר וְרֶגֶם מֶלֶךְ וַאֲנָשָׁיו לְחַלּוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה: ג לֵאמֹר אֶל־
הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר לְבֵית־יְהוָה צְבָאוֹת וְאֶל־הַנְּבִיאִים לֵאמֹר הַאֶבְכֶּה
בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִשִּׁי הִנָּזֵר כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי זֶה כַּמֶּה שָׁנִים: ד וַיְהִי דְּבַר־
יְהוָה צְבָאוֹת אֵלַי לֵאמֹר: ה אֱמֹר אֶל־כָּל־עַם הָאָרֶץ וְאֶל־הַכֹּהֲנִים
לֵאמֹר כִּי־צַמְתֶּם וְסָפוֹד בַּחֲמִישִׁי וּבַשְּׁבִיעִי וְזֶה שִׁבְעִים שָׁנָה
הֲצוֹם צַמְתֻנִי אָנִי: ו וְכִי תֹאכְלוּ וְכִי תִשְׁתּוּ הֲלֹא אַתֶּם הָאֹכְלִים
וְאַתֶּם הַשֹּׁתִים: ז הֲלוֹא אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר קָרָא יְהוָה בְּיַד
הַנְּבִיאִים הָרִאשֹׁנִים בִּהְיוֹת יְרוּשָׁלַם יֹשֶׁבֶת וּשְׁלֻוָה וְעָרֶיהָ

*נ"א הלוא

ת"א כי. עקימה פ"נ:

תרגום

לְרַחֲא תִּשְׁעָאָה בְּכִסְלֵו: ב וּשְׁלַח לְבֵית אֵל שַׂרְאֶצֶר וְרֶגֶם מֶלֶךְ וְגַבְרוֹהִי לְצַלָּאָה קֳדָם יְיָ:
ג לְמֵימַר לְכָהֲנַיָּא דִּי מִשְׁמְשִׁין בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַיָּי צְבָאוֹת וּלְסַפְרַיָּא לְמֵימַר הַאֶבְכִּי בְּיַרְחָא
חֲמִישָׁאָה הַאֶמְנַע נַפְשִׁי מִתַּפְנוּקִין כְּמָא דַעֲבַדִית דָּנָן כַּמָּה שְׁנִין: ד וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן
קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר: ה אֱמַר לְכָל עַמָּא דְאַרְעָא וּלְכָהֲנַיָּא לְמֵימָר אֲרֵי צָיְמִין אַתּוּן וְסָפְדִין בְּחַמְשָׁא
וּבְשְׁבִיעָאָה דָּנָן שַׁבְעִין שְׁנִין הֲצוֹם תַּעֲנִין קֳדָמָי: ו וְדַאֲתוּן אָכְלִין וְדַאֲתוּן שָׁתָן הֲלָא
לַאֲסָטָא לְכוֹן אַתּוּן שָׁתָן: ז הֲלָא יַת פִּתְגָמָא דִשְׁלַח יְיָ בְּיַד נְבִיָּא קַדְמָאֵי כַּד הֲוָת יְרוּשְׁלֵם

רש"י

ז (ב) וישלח בית אל שראצר ורגם מלך ואנשיו. מכאיס לדיקי' היו ושלחו מבבל לקרובים שבבית אל לבנ' לחלו' מה פני ה' בירושלי' כעצם ובשמול מתה ככסחי' ולסודיעם אם יבכו במקום לב לחרבי לבר חוב הבית לסבבות: (ג) הנזר. לפרוש מן המענוג כלאחר עסיקי זה שבעים שנה אין מוירה בכל מקום אלא פריסות: (ה) ובשביעי. הוא מה גלליה: הצום צמתני אני. ה"א נקוסה חטף פתח לפי שהיא משמשת לעון חמיה שמע לכבודי למתם שהסיו לריכים לעוס גם עתה: (ו) וכי תאכלו וכי תשתו. ואם לא תעומו מה לי גם בזה הלא לאח להנאתכם הוא המאכל והמשתה: (ז) הלוא את הדברים. מי גרס לכם העוס והמספד הלא דברי תוכחות אשר קרא ה' וגו' הם המריבו לאחכם ועל כן למתם ואלה הדבריס אשר קרא משפט למת שפטו:

מצודת ציון

ז (ב) שראצר. שם איש וכן רגם מלך: לחלות. ענין תפלה כמו ויחל משה (שמות ל"ב): (ג) לבית ה'. בבית ה' ובפה הגמ"ר במקום ל"ג) וכן יפצח נכפא (תהלים ע'): הנזר. ענין הבדלה, כמו ימי נזרו (במדבר ו'): כמה. ענין הרבה:

מצודת דוד

(ב) וישלח בית אל. כ"ל הדבור הי' על כי בלתה הכניסה שבבבל לבית ה' לא בכללה ולא בגם מלך ואנשים הקריב למשמעתו שהם יתלו פני ה' להשפיע הטובות על הכהנים והנביאים שיזכלו מענה להשיב להם על שאלתם: (ג) לאמר וגו'. כ"ל שהוא יאמר אל הכהנים המשמשים בבית ה' ואל הנביאים והם

מני זכריה ומלאכי למען יאמרו הם משובה על שאלתם: האבכה. כ"ל והשאלה היא הלא אבכה משהם בחדש החמישי הוא השעה בשבב וה"ה כל ל' לומות ולמחו החמוד שבבולן: הנזר. הלא אהי' מוזכח ביום ההוא מאליל' ושמיה ומשעונג כלאחר עשיתי זה הבנה שנים מזמן המוכן וכלומר הוחיל ונבנה המקדש לא יש מקום להמחאל עוד כי בבין המקדש ההוא הי' קטן בעיניהם על כי היו עדיין משועבדים לבבל: (ד) ויהי וגו'. כ"ל ועל זה היה אלי דבר ה': (ה) אמור אל כל עם הארץ. לא אוה להבל הדבור בלבי השלומים כי היו כמוסים לבניו על שלא עלו לבנות בית"י והיבך הדבור אל מול יושבי ירושלים שלא יתחשבו גם הם בזה הדבר: כי צמתם. אלאר למת' ובקדש' בחמישי זה ע"ב ובשביעי זה ל"ב וזה בשביל שהם שהגלות בן כ'. (אבל גם ל"ב כלומר הנה לא לבקו מה שזכבו לבד ע"ב שהוא החמור בעיניכם וכי גם ל"ב כמוהו כי שקול' מיתת לריקים כשריפת בית ה' כמ"ש רז"ל): הצום צמתני. וכי למתם לומי ולסופקם בילול למר אלי ול"ל כי הלשבתם לומי בזה להשוב על לומכם: (ו) וכי תאכלו. וכן כלאחר שלבלו ושלבר שבעו הלא למם האוכלים והשותים ולבם יש הגל' בזה לבל אלי לא בזה הלאה מזה ולכלומר מה זה שאל' אל שבעתם מה לי בזה לם יבעבו לו יאבלו: (ז) הלא את הדברים. כלומר מי בקש מהם הלוא בזה שבלתי לת הדבריס וגו': יושבת. ול"ל יושבת בשקט ושלו: ושריה. וכן ערי' שבקבינומי' היו יושבות בשקט ושלוה:

סְבִיבוֹתֶיהָ וְהַנֶּגֶב וְהַשְּׁפֵלָה יֹשֵׁב: ח וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־זְכַרְיָה
לֵאמֹר: ט כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת לֵאמֹר מִשְׁפַּט אֱמֶת שִׁפְטוּ
וְחֶסֶד וְרַחֲמִים עֲשׂוּ אִישׁ אֶת־אָחִיו: י וְאַלְמָנָה וְיָתוֹם גֵּר וְעָנִי
אַל־תַּעֲשֹׁקוּ וְרָעַת אִישׁ אָחִיו אַל־תַּחְשְׁבוּ בִּלְבַבְכֶם: יא וַיְמָאֲנוּ
לְהַקְשִׁיב וַיִּתְּנוּ כָתֵף סֹרֶרֶת וְאָזְנֵיהֶם הִכְבִּידוּ מִשְּׁמוֹעַ: יב וְלִבָּם
שָׂמוּ שָׁמִיר מִשְּׁמוֹעַ אֶת־הַתּוֹרָה וְאֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר שָׁלַח יְהוָה
צְבָאוֹת בְּרוּחוֹ בְּיַד הַנְּבִיאִים הָרִאשֹׁנִים וַיְהִי קֶצֶף גָּדוֹל מֵאֵת
יְהוָה צְבָאוֹת: יג וַיְהִי כַּאֲשֶׁר־קָרָא וְלֹא שָׁמֵעוּ כֵּן יִקְרְאוּ וְלֹא
אֶשְׁמָע אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: יד וְאֲסַעֲרֵם עַל כָּל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא־
יְדָעוּם וְהָאָרֶץ נָשַׁמָּה אַחֲרֵיהֶם מֵעֹבֵר וּמָשֹׁב וַיָּשִׂימוּ אֶרֶץ־חֶמְדָּה
לְשַׁמָּה:

*קטן בז"ק *ב' מעמים

תרגום

יָתְבָא וּשְׁלֵא וְכַרְוָהָא סַחֲרָנְהָא וְדַרוֹמָא וּשְׁפֵלְתָּא יָתִיב: ח וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם זְכַרְיָה לְמֵימָר: ט כִּדְנָן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת לְמֵימָר דִּין דְּקוּשׁוֹט דִּינוּ וְחִסְדָּא וְרַחֲמֵי עֲבִידוּ גְּבַר עִם אֲחוּהִי: י וְאַרְמְלָא וְיָתֵם וְגִיּוֹר וּמִסְכֵּן לָא תֵינְסוּן וּבִישַׁת גְּבַר עִם אֲחוּהִי לָא תַחְשְׁבוּן בְּלִבְּכוֹן: יא וְסָרִיבוּ לְקַבָּלָא וְיַהֲבוּ כְּתָפְהוֹן מָרִיד וְאוּדְנֵיהוֹן יַקִּירוּ מִלְּמִשְׁמָע: יב וְלִבְּהוֹן שַׁוִּיאוּ תַּקִּיף כְּשָׁמִירָא מִלְּקַבָּלָא אוֹרָיְתָא וְיַת פִּתְגָמַיָּא דִּי שְׁלַח יְיָ צְבָאוֹת בְּמֵימְרֵיהּ בִּיד נְבִיֵּיא קַדְמָאֵי וַהֲוָה רְגַז רַב מִן קֳדָם יְיָ צְבָאוֹת: יג וַיְהִי כְּמָא דְאִתְנַבִּיאוּ לְהוֹן נְבִיֵּיא וְלָא קַבִּילוּ כֵּן יְצַלּוּן קֳדָמַי וְלָא אֲקַבֵּל אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת: יד וַאֲבַדְרִנּוּן בֵּינֵי עַמְמַיָּא דִּי לָא יַדְעִנּוּן וְאַרְעָא תְּצַדֵּי בַתְרֵיהוֹן מִדְּעָדֵי וּמֵהֲתָאב עַל דְּשַׁוִּיאוּ אַרְעָא דֵּחֶמְדָתָא לְצָדְיוּ:

רש"י

(יב) שמיר. חולעת הזך מצור מרחין לוחו על הטבן והיא מחבקעת: **(יג) ויהי כאשר קרא ולא שמעו.** אמר ה' לצחות עליהם בשוטן טיטים כן יקראו ולא ישמע: (יד) **ואסערם.** בגלוח וכן עסיתי: **וישימו.** בעוטס: **ארץ חמדה לשמה.** והוא גרס להם הטוס (והמספר) לכל אחת קלאתי ליון בשביל ליון לקנות את הגוים:

מצודת דוד

וישב. כ"ל מיושבת מבני ארם: (ח) **ויהי דבר ה'.** מזה המקום ואמר לזכריה להשיב הדברים שקבל ה' מאת כיד הנביאים ולאמר להם: (ט) **כה אמר.** כ"ל כן אמר ה' להנביאים הראשונים לאמר להם שפטו אמת שפוטו וגו': (י) **ואלמנה וגו'.** זכר אלו לפי שהם שפוטי כח ומוח לעשקם ולגזלם: **ורעת וגו'.** לב מחשבו זה על זה להרע: (יא) **וימאנו.** לשון אחוז הדוב מאנו להקשיב ונתנו כתף סוררת כדרך שהשור מעמיד כתפו ממנו והולך לו: **משמוע.** מלשמוע: (יב) **שמו שמיר.** עשו לבם חזק כשמיר מלשמוע את התורה: **ברוחו.** במלאכו ע"י הנביאים: **ויהי קצף.** ונתנבר זה היה קצף גדול עליהם מאת ה': (יג) **ויהי וגו' אמר ה' צבאות.** כ"ל ה' אמר אז להם שנשולם יהיה מזה בעזה כאשר קבל הוא להם ע"י הנביאים ולא שמעו כן קבלו הם אלי אמוך הדמך ולא אשמע קול לעקשם: (יד) **ואסערם.** אניאם בגוים קשה על כל אחת הגוים אשר לא ידעו אותם אלו ואחרי כאי נאלתם ממנה מבני ישלח בה עונש וכן: **וישימו.** כ"ל והנה הם עשים ארץ חמדה לשממה כי על כל הדברים האלה אשר בדבכם וגלו ממנה בעונש ובאשר שממה ומוקף למעלה לומר הנה כל אשר נאמרים עונים ועל זה הזהירו לא תעותיכם ועשוני הגליסים על שלא שמעו אלי בדבר זה לבל יעולם לא בקשתי ממני דבכי הטומות:

ח א וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה צְבָאוֹת לֵאמֹר: ב כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
קָנֵאתִי לְצִיּוֹן קִנְאָה גְדוֹלָה וְחֵמָה גְדוֹלָה קִנֵּאתִי לָהּ: ג כֹּה אָמַר
יְהוָה שַׁבְתִּי אֶל־צִיּוֹן וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלִָם וְנִקְרְאָה יְרוּשָׁלַם
עִיר הָאֱמֶת וְהַר־יְהוָה צְבָאוֹת הַר הַקֹּדֶשׁ: ד כֹּה אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת עֹד יֵשְׁבוּ זְקֵנִים וּזְקֵנוֹת בִּרְחֹבוֹת יְרוּשָׁלִָם וְאִישׁ מִשְׁעַנְתּוֹ
בְּיָדוֹ מֵרֹב יָמִים: ה וּרְחֹבוֹת הָעִיר יִמָּלְאוּ יְלָדִים וִילָדוֹת מְשַׂחֲקִים
בִּרְחֹבֹתֶיהָ: ו כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת כִּי יִפָּלֵא בְּעֵינֵי שְׁאֵרִית
הָעָם הַזֶּה בַּיָּמִים הָהֵם גַּם־בְּעֵינַי יִפָּלֵא נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת: ז כֹּה
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הִנְנִי מוֹשִׁיעַ אֶת־עַמִּי מֵאֶרֶץ מִזְרָח וּמֵאֶרֶץ
מְבוֹא הַשָּׁמֶשׁ: ח וְהֵבֵאתִי אֹתָם וְשָׁכְנוּ בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלִָם וְהָיוּ־לִי

ת"א עוד. פסקים ס"מ מכות כ"ד: כי. סנהדרין ל"ח:

תרגום

ח א וּפִתְגָמָא נְבִיאָה מִן קֳדָם יְיָ צְבָאוֹת עִמִּי לְמֵימָר: ב כִּדְנָן אֲמַר יְיָ
פּוּרְעָנוּת צִיּוֹן קַנָּאָה רַבָּא וּרְגַז רַב מִן קֳדָמַי עַל עַמְמַיָּא דְאַקְנִיאוּהָ: ג כִּדְנָן אֲמַר יְיָ
אֲתוּב לְצִיּוֹן וְאַשְׁרֵי שְׁכִנְתִּי בְגוֹ יְרוּשְׁלֶם וְתִתְקְרֵי יְרוּשְׁלֶם קַרְתָּא דִקְשׁוֹטָא וְטוּר בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְ
צְבָאוֹת מְטַרָא קַדִּישָׁא: ד כִּדְנָן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת עַד יִתְבְּנוֹן סָבִין וְסָבָן בְּשׁוּקֵי יְרוּשְׁלֶם וּגְבַר עוֹבָדוֹהִי
חַקָּקָא יְנִנוּן עֲלוֹהִי מִסְּגִי יוֹמַיָּא: ה וּרְחוֹבֵי קַרְתָּא יְרוּשְׁלֶם יִתְמְלוֹן עוּלֵמִין וְעוּלֵמָן מְשַׂחְקִין
בְּפָתְיָתָא: ו כִּדְנָן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת כַּד תִּתְכַּר דְּחַלְתִּי בְּעֵינֵי שְׁאָרָא דְעַמָּא הָדֵין בְּיוֹמַיָּא הָאִנּוּן אַף
קֳדָמַי יֵיכְרִין אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת: ז כִּדְנָן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת הָא אֲנָא פְרִיק יָת עַמִּי מֵאַרְעָא מַדְנְחָא
וּמֵאַרְעָא מַעֲלָנֵי שִׁמְשָׁא: ח וְאָעֵל יָתְהוֹן וְיִשְׁרְיָן בְּגוֹ יְרוּשְׁלֶם וִיהוֹן קֳדָמַי לְעָם וַאֲנָא אֶהֱוֵי לְהוֹן

רש"י

ח (ב) קנאתי לה. בגבול ולח מזקקו לגוס ולספוד וכן סוף הענין גוס החמיטי ובומר: (ד) מרוב ימים. יהיו לריכיס למשענת בידס: (ו) כי יפלא בעיני. החסד הגדול חשר חעשס לכס: גם בעיני יפלא. חיך שבחי חן החרון הגדול ורבותיו לרשותו על שחיטת יגר הרע בחסכת סוכה: בעיני יפלא. חיך יוכלו הלדיקי לעמוד בכעבו

מצודת ציון

ח (ב) קנאתי. ענין כעס: (ד) משענתו. מעמו שבעזן עליו:
(ה) משחקים. מלשון שחוק ושמחה: (ז) בבוא השמש.
מקיעת השמש כמו ממזרח שמש עד מבואו (מהלים ק"נ):

מצודת דוד

ח (ב) קנאתי לציון. הנה כבר השבעתי בני הגולה לל ליון ובס לחי לשכון בחוך ירושלים ועתה בשיבתם
בגולה היתה לחמון יהיו בחקום חקוס מוכן לעבוד חת ה' ולהחפלל לפניו על נחולה כללית להיות בישיבתם כמ"ש
היה לס לעוב חשמעון (לעיל ו') וכ"ל הגחולה הכללית תהיה בישיבתם לס חשמעון בקול ה': ונקראה. לז חקלה יהושלים
ליב החמת כי לז יעשו לכשיב חמת: והר ה' צבאות. סוח מקוס הביח יקלח לז הל הקדש לפי שחשמעון סס השכיבה:
(ד) עד ישבו זקנים וגו'. עד יגוח זמן הגחולה העמידה ויהיו זקניס חקנוס בכחובות כ"ל לח ישיגס החולשה לשנה ליב כ"ש
בכחובות יהיו כידך הנחוכים: ואיש. כל חחד יהיה בידו משענתו להשען בה מכוב היישיב פיחיו וכדרך הזקניס ועכ"ז לח ישיגס
חחולשה לשנה ליב: (ה) ימלאו. כי יהיו ויהיו וימלחו כחובות העיר: משחקים. מחוב כל יהיו משחקים ושחוקים:
(ו) כי יפלא. לוב הענה שיהיה לז לחבר יפלח בעיני חחליה העם הזה בחלו גם בעיני יפלח כ"ל עם חלחי עוסה בפלחות
חדולות חבר ליהם יהושיב לבני חדם עד שהבחלחות היהושות כחוהם כחין למוכח עכ"ז הפלח חחשבה לעחיד יהיה נחבב גם
בעיני לבחלח כי גדול יהיה מכל הפלחים היהושיב והנפלחים: (ז) מארץ מזרח. כהושיבם חלחן חזכה ממקום גלוחם: מבוא השמש.
שלח חלחה המערב: (ח) בתוך ירושלים. לח בח לומר שכוכם יהיו הלח חקנוי הלחן המכיל לח כוכם לבל בח לומר
שהעיר יהושלים תהיה ליהושה לכוכם כי יהיה יד כוכם שוה בה וכמ"ש בפוף נבוחה יחזקחל: והיו לי לעם. לפי שיחול לנבם

לְעַם וַאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים בֶּאֱמֶת וּבִצְדָקָה: ט כֹּה־אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת תֶּחֱזַקְנָה יְדֵיכֶם הַשֹּׁמְעִים בַּיָּמִים הָאֵלֶּה אֶת הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה מִפִּי הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר בְּיוֹם יְסַד בֵּית־יְהוָה צְבָאוֹת הַהֵיכָל
לְהִבָּנוֹת: י כִּי לִפְנֵי הַיָּמִים הָהֵם שְׂכַר הָאָדָם לֹא נִהְיָה וּשְׂכַר
הַבְּהֵמָה אֵינֶנָּה וְלַיּוֹצֵא וְלַבָּא אֵין־שָׁלוֹם מִן־הַצָּר וַאֲשַׁלַּח אֶת־
כָּל־הָאָדָם אִישׁ בְּרֵעֵהוּ: יא וְעַתָּה לֹא כַיָּמִים הָרִאשֹׁנִים אֲנִי
לִשְׁאֵרִית הָעָם הַזֶּה נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת: יב כִּי־זֶרַע הַשָּׁלוֹם הַגֶּפֶן
תִּתֵּן פִּרְיָהּ וְהָאָרֶץ תִּתֵּן אֶת־יְבוּלָהּ וְהַשָּׁמַיִם יִתְּנוּ טַלָּם וְהִנְחַלְתִּי
אֶת־שְׁאֵרִית הָעָם הַזֶּה אֶת־כָּל־אֵלֶּה: יג וְהָיָה כַּאֲשֶׁר הֱיִיתֶם
קְלָלָה בַּגּוֹיִם בֵּית יְהוּדָה וּבֵית יִשְׂרָאֵל כֵּן אוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם וְהְיִיתֶם

תרגום

לַאלָהָא בְּקוּשְׁט וּבְזוּכוּ: ט כְּדֵין אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת יִתְקְפָן יְדֵיכוֹן דְּשָׁמְעִין בְּיוֹמַיָּא הָאִנּוּן אַתְּ פִּתְגָמָא
הָאִלֵּין מִפּוּם נְבִיֵּא דִּי בְיוֹמָא דְּשַׁרֵי לְאִשְׁתַּכְלָלָא בֵּית מַקְדְּשָׁא דַּיְ צְבָאוֹת הֵיכְלָא לְאִתְבְּנָיָתֵהּ:
י אֲרֵי קֳדָם מֵיתֵי יוֹמַיָּא הָאִנּוּן אַגְרָא דָּאֱנָשָׁא לָא הֲוָה וְאַגְרָא דִּבְעִירָא לֵיתוֹהִי וּלְנָפְקָא
וְלְעָלְלָא לֵית שְׁלָמָא מִן מְעִיקָא וַאֲגַרִי יָת כָּל אֱנָשָׁא גְּבַר בְּחַבְרֵיהּ: יא וּכְעַן לָא כְיוֹמַיָּא קַדְמָאֵי
אֲנָא לִשְׁאָרָא דְּעַמָּא הָדֵין אָמַר יְיָ צְבָאוֹת: יב אֲרֵי בְעָדָנָא הַהִיא זַרְעָא יְהֵי שְׁלֵם גּוּפְנָא
תִּתֵּן אִבְּהָא וְאַרְעָא תִּתֵּן יָת עֲלַלְתָּהּ וּשְׁמַיָּא יְשַׁמְשְׁנוּנִין בְּטַלְהוֹן וְאַחֲסִין לִשְׁאָרָא דְּעַמָּא הָדֵין יָת
כָּל בְּרַכְתָּא הָאִלֵּין: יג וִיהֵי כְּמָא דַּהֲוֵיתוּן לֻטָּא בְּעַמְמַיָּא בֵּית יְהוּדָה וּבֵית יִשְׂרָאֵל כֵּן אֲפָרֹק

רש"י

באמיסס: (ט) תחזקנה ידיכם. לבנות ולהטליס ולא תירתו מעס סתרן המרפים ידיכס ומבטילים לחכס לבנותו כמו שמפורש בספר (עזרא ד'): השומעים בימים האלה. בסמס מרגע לדריוס: את הדברים האלה. של ניחומים מפי הנביאים לאחר גלות לסס ביום יסוד בית ה' בשנת שתים לדריוס לא הדברו' להתחיל במלאכה כי בשנת לוחס הגבילים בעיניהס בדבריהס שסס נביאי אמת ולפיכך כלתי סס למוך עליהס לף בדברי ניחומים של עכשיו ובאת בגחמו: (י) כי לפני הימים ההם שכר האדם וגו'. וסס נבאו לכס שמשתחילו במלאכה חנת ברכה במעשה ידיכס ונחקיימו דבריהס שהרי עתה לף כימים הראשונים:

מצודת דוד

העלל וכולם יתנו לה' ויקיימו נו: ואני אהיה להם לאלהים. להיות להם לנחר וכמובטח: באמת ובצדקה. בעבור האמת והלקה בישנו לף ומוסב למעלה לומר הנה כל העונה הזאת מוכנת להם ולא יבאו בקולי ויפעללו בניס הזה על הגאולה הכללית הנה לגילה בימיכס והואיל וכן לין להקניט

בניו המקדש הזה כי בונה מבונה מלויה נו: (ט) תחזקנה ידיכם השומעים וגו'. לפי שמלאם הנאלה היתה מחלמת ידי עושי בניו הניח בשעת המעשה כנוד הניס והפקידה לכן לומר להם הנה לחם השומעים בימים האלה לח הדברים האלה מהיישודים העודים מחזקנה ידיכס בבניו הזה ולא ישיב לחכס הכתיון להניח לח הבניו: כמו וגו'. כ"ל עתה שמעתם מיעוד מובה מכובה יותר ממה שבמעתם מפי הנביאים לחם בשיום יוסד בית ה' להבנות ההיכל ולשומר ומו שמחקיימו דבריכס כן יחקיימו דברי מלה: (י) כי לפני הימים. עתה יבקש נמה מחקיים ותאמר כי לפני הימים ההם עד לף התחילו לבנות הלא לף נהיה שכר החדם כי לף מלא נמה להכויח ושכר הבהמה לף מחקיימה כי הלבה למלכה ומן הלר הלוכר לף היה שלום בין ליולא מן העיר בין לבא חליה. ואשלח. לפי שיהיו מנבה לח כל בני החדם לים בשבילו להיות מריבה ביניהם ולעשות בע זה לזה: (יא) ועתה. לאבר שהתחילו בהבנין לין לפי מול בתחית העם הזה כימים הראשונים להלך להם ולשלח לים בשבילו: (יב) כי זרע השלום. כ"ל כי הגלגל חזכו מצית השלום כי בהעבד חבואה עין בניס לבה בתבואה והוא קנה לל השנה והמריבה ולא כן בשהבאתם מלרי: פריה. הכתוי לחת: את יבולה. התבואה הכתויה לפי מיעוט השנה: והנחלתי. כ"ל לף תחקה בלו התבואה השנה לחבל לפי הנתלפי לח כל חלה וכתבר ייעדו הנביחים כמ"ש הטוב הזכע וגו' מן היום הזה לחבך (חני ג') ומוסב למעלה לומר כמו שתחקי' הדבור הזה כן יחקיימו דבריי: (יג) והיה כאשר הייתם. כ"ל כמו שהייתם נגזיס ושפלים לחת בית יהודה תיס יהודה ישרחל כן חהיה לף שהייתם קללה בין העמיס כי תלו קללתם בכס לחתר בקללותיהם שהיה כהיפודים המומללים: כן אושיע. בסיעוד הגבה שהיה

בְּרָכָה אַל־תִּירָאוּ תֶּחֱזַקְנָה יְדֵיכֶם: ד כִּי כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
כַּאֲשֶׁר זָמַמְתִּי לְהָרַע לָכֶם בְּהַקְצִיף אֲבֹתֵיכֶם אֹתִי אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת וְלֹא נִחָמְתִּי: ט כֵּן שַׁבְתִּי זָמַמְתִּי בַּיָּמִים הָאֵלֶּה לְהֵיטִיב
אֶת־יְרוּשָׁלַם וְאֶת־בֵּית יְהוּדָה אַל־תִּירָאוּ: ט אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר
תַּעֲשׂוּ דַּבְּרוּ אֱמֶת אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ אֱמֶת וּמִשְׁפַּט שָׁלוֹם שִׁפְטוּ
בְּשַׁעֲרֵיכֶם: י וְאִישׁ אֶת־רָעַת רֵעֵהוּ אַל־תַּחְשְׁבוּ בִּלְבַבְכֶם
וּשְׁבֻעַת שֶׁקֶר אַל־תֶּאֱהָבוּ כִּי אֶת־כָּל־אֵלֶּה אֲשֶׁר שָׂנֵאתִי נְאֻם־
יְהוָה: יא וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה צְבָאוֹת אֵלַי לֵאמֹר: יט כֹּה־אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת צוֹם הָרְבִיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הָעֲשִׂירִי
יִהְיֶה לְבֵית־יְהוּדָה לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה וּלְמוֹעֲדִים טוֹבִים וְהָאֱמֶת
וְהַשָּׁלוֹם אֱהָבוּ: כ כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת עַד אֲשֶׁר־יָבֹאוּ עַמִּים

*נ"א הא' במתג

ת"א למת ומשפט. סהדין ו' ו"ח: לוס הכניעי. תעניות כ"ה עקידה שער ק"נ: והלמת. יגמוס י"ר:

תרגום

יַתְכֹּן וּתְהוֹן מְבָרְכִין לָא תִדְחֲלוֹן יִתְקְפָן יְדֵיכוֹן: יד אֲרֵי כְדֵנָן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת כְּמָא דַחֲשֵׁבִית
לַאֲבָאָשָׁא לְכוֹן כַּד אַרְגִיזוּ אֲבָהָתְכוֹן קֳדָמַי אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת וְלָא תָבִית מֵמֵימְרִי: טו כֵּן תָּבִית
חֲשֵׁבִית בְּיוֹמַיָּא הָאִלֵּין לְאֵיטָבָא לִירוּשְׁלֶם וְלִדְבִית יְהוּדָה לָא תִדְחֲלוֹן: טז אִלֵּין פִּתְגָמַיָּא
דִי תַעְבְּדוּן מַלִּילוּ קוּשְׁטָא גְבַר בְּחַבְרֵיהּ קוּשְׁטָא וְדִינָא דְשַׁלְמָא דִּינוּ בְקִרְוֵיכוֹן: יז וּגְבַר תַּ בִּישׁ׳
חַבְרֵיהּ לָא תַחְשְׁבוּן בְּלִבְכוֹן וּשְׁבוּעַתָא דְשִׁקְרָא לָא תְרַחֲמוּן אֲרֵי תַ כָּל אִלֵּין דִּי רְחִיקוּת אֲמַר
יְיָ: יח וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ צְבָאוֹת עַמִּי לְמֵימָר: יט כְּדֵנָן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת צוֹמָא רְבִיעָאָה
וְצוֹמָא חֲמִשָׁאָה וְצוֹמָא שְׁבִיעָאָה וְצוֹמָא עֲשִׂרָאָה יְהֵי לְבֵית יְהוּדָה לְבַע וּלְחֶדְוָא וּלְמוֹעֲדִין
טָבִין וְקוּשְׁטָא וּשְׁלָמָא רְחִימוּ: כ כְּדֵנָן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת עַד הֵיתִין עַמְמִין וְיָתְבֵי קִרְוִין סַגִיאָן:

רש"י

(יד) ולא נחמתי. על משר זמותי להביא עליכם לחזור בי אלא הניחוהו כן לא אהנחם על הטובה אשר זממתי לכם: (טז) ומשפט שלום. היא הפשרה: (יז) ואיש את רעת רעהו. הזהירם על שנאת חנם והיא שהחריבה בית מקדש שני: (יט) צום הרביעי. לוס של תמוז שהוא רביעי למלוים: וצום החמישי. של תשעה השביעי. שלשה בתשרי שבו נהרג גדליה: וצום העשירי. של טבת:

מצודת ציון

(יד) זמותי. ענין מחשבה כמו כאשר זמם (דניאל י"ע): נחמתי. ענין הפוך מהשבה: (טז) בשעריכם. שם מקום המשפט כמ"ש על זקני העיר השער' (דברי' כ"ג):

מצודת דוד

ענין הנם להשלימו: (יד) כאשר זממתי. כשיעור שחשבתי להביא עליכם לעשותכם לזולתי ולא נחמתי על הרעה עד שכר הנלחים: (טו) כן שבתי. כשיעור הזה חזרתי ומחשבתי ניחמת הלוה להיטיב וגו' ולא לחמם על העוונה לכן על תילחו דברי שלופי הנביאים: (טז) אלה הדברים. קח עמו הלוה הדבים שתם ומשפט שלום וגו': שפטו בשעריכם. משפט שתם הו ומשפט שלום וזהו השפוה שמשוך השלום בין בעלי הדין שגל לא הטו המשפט שתין זה לא לתם ולא שלום: (יז) ואיש את רעת רעהו וגו'. על מחשבו זה על זה להרע: אשר שנאתי. כ"ל המה הלבדי שנלחתי לתי ולכן על תלחבו גם לתם: (יט) צום הרביעי זה י"ז בתמוז: וצום החמישי. זה ט"ב: וצום השביעי. זה ג"ג: וצום העשירי. זה עשרה בטבת: יהיה וגו'. בזמן הגאולה העמידה יהיו הימים הלוה לששון וגו' כלומר שהיו מלטערים בימים הלוה בזמן הגולה ולכן תמר לבית יהודה כי להם תהיו תלוטעות לעום בלוה הימים ולטעלו בשם בכל שנה ושנה לגל בני עשרת השבטים הלטעלו בימים שתיבא להם מקלות לעום ושם יתהבאו להם לשמחה: והאמת והשלום אהבו. תלגלי שתהיו לוהבים התמת והשלום: (כ) עד אשר יבאו. כ"ל עוד יבוא זמן שבל יבואו

וְיֹשְׁבֵי עָרִים רַבּוֹת: כא וְהָלְכוּ יוֹשְׁבֵי אַחַת אֶל־אַחַת לֵאמֹר נֵלְכָה
הָלוֹךְ לְחַלּוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה וּלְבַקֵּשׁ אֶת־יְהוָה צְבָאוֹת אֵלְכָה
גַּם־אָנִי: כב וּבָאוּ עַמִּים רַבִּים וְגוֹיִם עֲצוּמִים לְבַקֵּשׁ אֶת־יְהוָה
צְבָאוֹת בִּירוּשָׁלִָם וּלְחַלּוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה: כג כֹּה־אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת בַּיָּמִים הָהֵמָּה אֲשֶׁר יַחֲזִיקוּ עֲשָׂרָה אֲנָשִׁים מִכֹּל לְשֹׁנוֹת
הַגּוֹיִם וְהֶחֱזִיקוּ בִּכְנַף אִישׁ יְהוּדִי לֵאמֹר נֵלְכָה עִמָּכֶם כִּי שָׁמַעְנוּ
אֱלֹהִים עִמָּכֶם:

ט א מַשָּׂא דְּבַר־יְהוָה בְּאֶרֶץ חַדְרָךְ וְדַמֶּשֶׂק מְנֻחָתוֹ כִּי לַיהוָה
עֵין אָדָם וְכֹל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל: ב וְגַם־חֲמָת תִּגְבָּל־בָּהּ צֹר וְצִידוֹן

ת"א למכ יחזיקו. סנכס ל"ג:

תרגום

כא וַהֲכֵין יָתְבֵי חֲדָא עִם חֲדָא לְמֵימַר נֵיזֵל מֵיזַל לְצַלָּאָה קֳדָם יְיָ וּלְמִתְבַּע אוּלְפָן מִן קֳדָם יְיָ
צְבָאוֹת דִּין לֵדִין יֵימַר אֲזִיל אַף אֲנָא: כב וְייָתוֹן עַמְמִין סַגִּיאִין וּמַלְכִין רַבְרְבִין לְמִתְבַּע אוּלְפָן
מִן קֳדָם יְיָ צְבָאוֹת בִּירוּשְׁלֶם וּלְצַלָּאָה קֳדָם יְיָ: כג כִּדְנָן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת בְּיוֹמַיָּא הָאִנּוּן דִּי יְתַקְפִּין
עֲשָׂרָא גַּבְרִין מִכֹּל לִישָׁנֵי עַמְמַיָּא וְיָתְקְפִין בְּכְנַף גְּבַר יְהוּדִי לְמֵימַר נֵיזֵל עִמְּכוֹן אֲרֵי שְׁמַעְנָא
דְּמֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעֲדְכוֹן:

ט א מַשְּׂאָ דַיְיָ בְּאַרְעָא דְּזַמְּא וְדַמַּשְׂקָ תְּהוֹב לְמֶהֱוֵי מֶאֱרַע בֵּית שְׁכִנְתֵּיהּ אֲרֵי
קֳדָם יְיָ גְּלָן עוֹבָדֵי בְנֵי אֲנָשָׁא אִתְרְעֵי בְּכָל שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל: ב וְאַף חֲמָת תְּהוֹב לְמֶהֱוֵי

רש"י

(כג) עשרה אנשים. מסבעים לומות כרי שבע מלום לכל כלף וכלף כרי לחרבע כנפום הטליח מלפים ושמונה מלום:

ט (א) בארץ חדרך. דרש ר' יסולס בר מלעלי זה משיח שסולו חד לשלומות ורך ליסרחל לאמר לו ר' יוסי בן לורמסקי' יסולס בריבי על מפי לחסה מעולו לח סכסוביס מעיל לחי עלי שמים ולרץ שלחי מדמשק ויש מקום שסמו חדרך ומה לחי מקייס ודמשק מולסחו שעסידה ירושלים להיות מבעה על דמשק ולין מולסחו שלח ירושלים שלאמר זאח מולסחי עדי עד (מהלים קל"ג) ג"ל ומה לחי מקייס ונכנסה עיר על סלס (ירמיס ל') לאמר לו שלין עסידה לזוז ממקומה כן בריימח שמיס נספרי: כי לה' וגו'. כי ביום הסוא יסעה שלדס על עושסו ועיניו של הקב"ה הרחיסה כמו שלאמר למעלה עלכה עמסס ונספחו סס וערימס על ערי יסרחל: וכל שבטי ישראל. חסוזים לה' מסס כיולה בו שלחה לחב נסיס ככריוה רבוה ולח בה פרעה (מ"ב י"ח) וכלה בה פרעה בכלל סיסה שלה שסיסה בה פרעה חביבה לו בנגד כולם שף כלן כל החומות יסיו לשקב"ס ויסרחל בנגד כולם: (ב) וגם חמת תגבל בה. חסיב גבולה בנגוע ירושלים: צור וצידון. גס

מצודת דוד

וגו': (כא) יושבי אחת. יושבי עיר לחת לל יושבי עיר לחרם: לאמר. ויאמרו זה לזה נלכה להלות לפני ה' לשלול מעמו כעבה ולבקש מלמו שפר כי הלכה גם לני בחבכתך: (כב) ובאו. כ"ל ויהיו כשמעון זה לזה וכן יבולו עושים וגו': (כג) בימים ההמה וגו'. כ"ל זה שלמרתי לכם יהיה בשלום בימים לשר יחזיקו וגו' ולפי שהפשק והלריך בדבירים חזר לומר והחזיקו וגו' וכן דרך המקרל: מכל לשונות הגוים. רבי מלבעים לשון שבעה מלום: בכנף. בכל כנף רבי לחבבע בבגדו מלפים ושמנה מלום: נלכה עמכם. לל לרץ יהודה כם:

ט (א) משא דבר ה' בארץ חדרך. בגולה בי סהיה לה גם נמלץ סדרך כמו בח"י כי גם היה סהיה לה שם: ודמשק מנוחתו. וגם דמשק סהיה מנוחתו כ"ל שכיוה כבתו כי גם שיש סהיה שם: כי לה' עין אדם וגו'. כ"ל לפי שלה שיה לעלמו יעבה לה' וגם בהשגחה יחד כל שבטי ישראל ולכן שבעה מלכים במדבה היה: (ב) וגם חמת תגבל. סהיה מגבול ל"י ולליה החסב ולכן זו היה שבם המוזכרים במובה בנבולי ל"י שבל היה שבים גדולה עלר כמ"ש וכן מבם שבם כבה (עמום ו'): צור וצידון. גם לור ולידון בהשפלה לה יבינו בגבול ל"י

כִּי חָכְמָהּ מְאֹד: ג וַתִּבֶן צֹר מָצוֹר לָהּ וַתִּצְבֹּר־כֶּסֶף כֶּעָפָר וְחָרוּץ
כְּטִיט חוּצוֹת: ד הִנֵּה אֲדֹנָי יוֹרִשֶּׁנָּה וְהִכָּה בַיָּם חֵילָהּ וְהִיא בָּאֵשׁ
תֵּאָכֵל: ה תֵּרֶא אַשְׁקְלוֹן וְתִירָא וְעַזָּה וְתָחֵיל מְאֹד וְעֶקְרוֹן כִּי־
הוֹבִישׁ מִבְטָחָהּ וְאָבַד מֶלֶךְ מֵעַזָּה וְאַשְׁקְלוֹן לֹא תֵשֵׁב: ו וְיָשַׁב
מַמְזֵר בְּאַשְׁדּוֹד וְהִכְרַתִּי גְּאוֹן פְּלִשְׁתִּים: ז וַהֲסִרֹתִי דָמָיו מִפִּיו
וְשִׁקֻּצָיו מִבֵּין שִׁנָּיו וְנִשְׁאַר גַּם־הוּא לֵאלֹהֵינוּ וְהָיָה כְּאַלֶּף בִּיהוּדָה
וְעֶקְרוֹן כִּיבוּסִי: ח וְחָנִיתִי לְבֵיתִי מִצָּבָא מֵעֹבֵר וּמִשָּׁב וְלֹא־יַעֲבֹר

ת"א ויצב. קידושין ע"ב: והסיפוחי. מגילה ז': *ה' במקום א'

תרגום

מַאֲרַע בֵּית שְׁכִינָתִיהּ צוֹר וְצִידוֹן אֲרֵי תַקִּיפַת לַחֲדָא: ג וּבְנַת צוֹר תּוּקְפָא לָהּ וַכְנָשַׁת כַּסְפָּא
כְּעַפְרָא וְדַהֲבָא כְּסִין שׁוּקָן: ד הָא יְיָ מְתָרֵךְ לָהּ וְיָרֵי בַּיָּמָא עָתְרָהּ וְהִיא בְּנוּרָא תִּתּוֹקַד:
ה תֶּחֱזֵי אַשְׁקְלוֹן וְתִדְחַל וַעֲזָה וְתִזּוּעַ לַחֲדָא וְעֶקְרוֹן אֲרֵי בְּהִיתַת מִבְּית רוּחֲצָנָהּ וְיֵבַד מַלְכָּא
מֵעֲזָה וַאֲשְׁקְלוֹן לָא תִתְיְתֵב: ו וְיִתּוּבוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּאַשְׁדּוֹד דַּיְהוֹ בָהּ כְּנוּכְרָאִין וַאֲבַטֵּל רְבוּת
פְּלִשְׁתָּאֵי: ז וְאַשְׁעֵי אָכְלֵי דְמָא וְשִׁקְצָא מִבֵּינֵיהוֹן וְיִסְתַּח הֵילֵהוֹן וְגִיּוֹרִין דִּי יִשְׁתַּאֲרוּן בְּהוֹן יִתְסָפְיוּן
אַף אִנּוּן עַל עַמָּא דֵאלָהָנָא וְיהוֹן כְּרַבְרְבִין דְּבֵית יְהוּדָה וְעֶקְרוֹן תִּתְמְלֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּירוּשְׁלֵם:
ח וְאַשְׁרֵי בְּבֵית מַקְדְּשִׁי שְׁכִינַת יְקָרִי וְתִקְוַת דְּעַר גְּבוּרְתִּי כְּשׁוּר דְּאָשָׁא מְנַךְ לָהּ מְחוֹר

רש"י

כמה במוסיפים לף על פי שחכמה מלך שחחכמה מלך וסבורה להיות לעולם גברת בחכמתה: (ג) **ותבן צור מצור לה.** ומתרגם מי יורידני למרן: **ותצבר כסף כעפר.** ומתרגמינן בעשרה: **וחרוץ.** מין מרגלים זהב: (ד) **הנה ה'.** סהות סליט על כל: **יורשנה.** לשון מורים ומעשיר (ס"ח ג'): **והכה בים חילה.** ומבליע בתוך ימים ממוסב יעלה עליה לח היס ויטבענה כמו שחמר יחזקאל (כ"ו): (ה) **תרא אשקלון.** לח מפלח לור וחירה: **ועקרון.** לף היח חירה: **כי הוביש מבטחה.** שהיתה נשענת על לור שהיתה רגם לבני עמו ועקרון לף היח לחדום כמו שחמרו רבותיו בחסכת מגילה (דף ו' ע"ב) עקרון חעקר זו קברי בח לחכם וחחלם היתה מפל פלשתים: (ו) **וישב ממזר באשדוד.** ויפה עם נכרי בחשדוד שהו ישרחל שהו בה נכריס: (ז) **והסרותי דמיו מפיו.** של עמו חלו בית בימה שלפני שהיו זורקים שם דמי זבחיהם ויש פותרים שפיכת דמים שהיה סופך מישרחל: **ונשאר גם הוא לאלהינו.** חלו בחי ככתוב ובחי מדרשות שבגלותינו: **והיה כאלוף ביהודה.** חלו טרטיחות וקרקסיחות שלפני שרי יהודה ללמד בהם תורה ברבים: **והיה כאלוף.** לשון חלוף ולמוד: **ועקרון.** תהיה לישרחל: **כיבוסי.** ירושלים: (ח) **וחניתי לביתי מצבה.** לחנה חלל ביתי לחגין עליה מן

מצודת ציון

נצול: (ג) **ותבן.** מל' בנין: **מצור.** ענין מבלר ומוסך: **ותצבר.** ענין ככי וגל כמו שני לבוסים (מ"ב י'): **וחרוץ.** מין זהב טוב כמו ביקקך מכוון (תהלים ס"ח): (ד) **יורשנה.** ענין שלוח ונלוכוד כמו ויוכם ס' מבניכם (יהושע כ"ג): **והכה.** כ"ל יעניב: **חילה.** מל' חיל ונבלות עם: (ה) **ותחיל.** מל' חיל ומבלה: **הוביש.** מלשון בושה: **מבטחה.** מלשון הבעה ומקבלות: (ו) **נאון.** ענין רוממות וממשלה: (ז) **ושקוציו.** מלשון שקץ ומעב: **כאלוף.** ענין למוד כמו מן מלוף לוכחוחיו (משלי כ"ג): **כיבוסי.** הוא יבוסים: (ח) **מצבה.** כמו מנצח בחל"ף:

מצודת דוד

כי חכמה מאד. מוסב על לור שהיח העיקר וכ"ל שהר היח חכמה מלך וכחומר ולח תועיל בחכמתה לבל הכעס בגבול ל"י: (ג) **ותבן צור.** עם כי לור בנתה לעלמה מבלר חזק להיות לה למבטח ומלבה לצורי כסף כעפר וחבר בעיני המוסלך בחוללות וחזו עזר כך להחזיק מול החויב: (ד) **יורשנה.** יבבשנה מחלכה ומיל לבלוח עמה יבה בים כ"ל יעניעם במי הים: **והיא.** העיר עלמה תחבף בחש: (ה) **תרא** וגו'. לשקלון תחלה תפלח לור ותיול לבשחה שלח יקרה לה כחקבה וגם עזה תבלה ותחיל מחל: **ועקרון.** גם עקרון תחיל כי נחניים מנעה כ"ל לור שהיתה מבטח שליה לעזרה נחנייחה גם היח כי נחבטחה בחלכה: **ואבד** וגו'. כ"ל ומגורחם יגוח להם כי יהיה נחבד מלך מעזה ושקלון לח תהיה מיושבת בחנשים: (ו) **וישב** וגו'. בזמן הגחולה לח יהיו קבוצת הממזרים בחוך בני ישרחל לבד יהיו בחשדוד כי ים מכ"ל שחמרו לין ממזרים עתידים לעתיד לבוח ודבר ממקרא הזה. לו ממזר הוח מלשון זרות וכ"ל ישרחל שהוה זרים ממנה כמ יהיו בה: **והכרתי** וגו'. עוד לח יהיו בחלבם: (ז) **והסרותי** וגו'. כ"ל לחן בלעו שלח יהיה עוד דם ושלח יחבל עוד בשר שקוצים חם שהוכנל בהם כי יהוד לשחוני בה' וכפוחתו: **ונשאר** וגו'. גם הוח יהיה נחמות לאלהינו כשחר הגלויו: **והיה.** כל שלפחים בבלוה תהיה בחים לומד המוכה שחר ביהודה כי גם הוח ילמדו החוכה: **ועקרון כיבוסי.** עקרון חסוד להיות כמו יבוסי היח יבוסלים כ"ל לחניה יהיו נקיי הדעת בחנשי יבוסלים: (ח) **וחניתי לביתי.** לחנון סביב לביתי להגן מלהח חיל עם חן העובר ושב דבך עליו ולח יעבור עוד על ישרחל

עֲלֵיהֶם עוֹד נִגַּשׁ כִּי־עַתָּה רָאִיתִי בְעֵינָי: ט גִּילִי מְאֹד בַּת־צִיּוֹן
הָרִיעִי בַּת־יְרוּשָׁלִַם הִנֵּה מַלְכֵּךְ יָבוֹא לָךְ צַדִּיק וְנוֹשָׁע הוּא עָנִי
וְרֹכֵב עַל־חֲמוֹר וְעַל־עַיִר בֶּן־אֲתֹנוֹת: י וְהִכְרַתִּי רֶכֶב מֵאֶפְרַיִם
וְסוּס מִירוּשָׁלִַם וְנִכְרְתָה קֶשֶׁת מִלְחָמָה וְדִבֶּר שָׁלוֹם לַגּוֹיִם
וּמָשְׁלוֹ מִיָּם עַד־יָם וּמִנָּהָר עַד־אַפְסֵי־אָרֶץ: יא גַּם־אַתְּ בִּדַם־
בְּרִיתֵךְ שִׁלַּחְתִּי אֲסִירַיִךְ מִבּוֹר אֵין מַיִם בּוֹ: יב שׁוּבוּ לְבִצָּרוֹן
אֲסִירֵי הַתִּקְוָה גַּם־הַיּוֹם מַגִּיד מִשְׁנֶה אָשִׁיב לָךְ: יג כִּי־דָרַכְתִּי לִי

ת"א הכא. בכלום כ"ו: עני. סנהדרין ל"ח: שובו. סנהדרין כ"ג: *מלרע *הש' בקמץ *נ"א ועד קרי

תרגום

מַהֲדַרִי וּמְהַדָּאב וְלָא יֶעְבַּר עֲלֵיהוֹן עוֹד שׁוּלְטָן אֲרֵי כְעַן גְּלִית גְּבוּרְתִּי לְאוֹטָבָא לְהוֹן: ט בּוּעֲי
לַחֲדָא כְּנִשְׁתָּא צִיּוֹן וּבוּעֲי כְּנִשְׁתָּא דִּירוּשְׁלֵם הָא מַלְכֵּךְ אָתֵי לָנֵיךְ זַכַּי וּפָרִיק הוּא עַנְוָתָן וְרָכֵב עַל
חֲמָרָא וְעַל עַיר בַּר אָתָן: י וְאֶשֵׁצֵי רְתִיכִין מֵאֶפְרַיִם וְסוּסָוָן מִירוּשְׁלֵם וְאִתְבַּר תְּקוֹף עָבְדֵי קְרָב
מִשְׁרֵיָת עַמְמַיָּא וְדִין שַׁלְטָא לְמַלְכָוָתָא וְיִשְׁלוֹט מֵימָא עַד מַעַרְבָא וּמִפְּרָת עַד סָפֵי אַרְעָא:
יא אַף אַתּוּן דִּי עַל דְּמָא אַתְגַּזַר לְכוֹן קָיֵם פְּרֻקַיִת יַתְכוֹן מִשְׁעִבּוּד מִגָּאֵי סַפְּקִית צָרֵיכוֹן
בְּמַדְבַּר אַרְעָי הָא בְּגוֹב רֵיקָן דְּלֵית מַיִן בֵּיהּ: יב תּוּבוּ לְמֶהֱוֵי כְּרִכִין תַּקִּיפִין אֲסִירַיָּא דְּמִסְבְּרִין
לְפוּרְקָנָא אַף יוֹמָא דֵּין אֲשַׁלַּח לְחַוָּאָה לְכוֹן דִּי עַל חַד תְּרֵין בְּטָבָן דִּי אֲמַרִית לְכוֹן אַתֵּי לְכוֹן: יג אֲרֵי

רש"י

כמעמידים מלכ ומסחים שלח יגיבו עליה ולוגמתו וכל לובים ומלוחמה (ישעיה כ"ט) ויש עוד לפחור מלכה כמו מצבח בחל"ף: כי עתה ראיתי. לרחם בעוני לע"פ שעד הנה בסחרתי פני מהם: (ט) הנה מלכך יבוא לך. לי לפסר לפוחרו שלח על מלך המשיח שנלחמר בו ומשלו מיס עד יס ולח מלימו מוסל ליסרחל כזה בימי בוס שני: צדיק ונושע. נס': עני. עניותן: ורוכב על חמור. מדת ענוה היח: ועל עיר. כמו ועירים עשרה (בראשית ל"ג): (י) והכרתי רכב. שלח יהיו לריכין לה: ומשלו. ומחסל שלו: מים ועד ים. מימה ועד מערבה לכוף העולם: ומנהר. פרח: (יא) גם את. חוסיפו ענין כמו שמוח לזיק ומוסיף כי בדם בריחך הרי נפלחי לכם לעחיד וגם לחה מגלית בכל שלחת עבשיו בחוכה: בדם בריתך. בזכות הס הבריח שנחרת עליכם בסיני כמו שכחוב הנה הס הבריח לחר כרת (שמות כ"ד): שלחתי אסיריך. מן הגלות: (יב) שובו לבצרון. לכחכם ולכבודכם לף על פי שלחת עתה ברשות מלכי פרס לחת לחבירי שתקוה לחר קויתם לי עד הנה למלחות דברי לקן שבעי' שנה: גם היום מגיד משנה אשיב לך. עול היום לחי מגיד לך נשורה שחיה לבד זו של בחן ומה היח הנלה הבנייה שלחי שב לשוח לכם: (יג) כי דרכתי לי יהודה. סוף שבחי יון יעלו המלוכה חיל מלכי פרס וירעיבו לכם ולחי לחריך יהודה להיות לי כקשת מלחמה וילחמו ביוונים ביחי

מצודת דוד

עי כשנא לעצמה כלשר היה מלח כי עתה לחיתי בעיני להצניע עליהם בעין המלה עם כי עד הנה הקהכתי פני מהם: (ט) הריעי. מכוסה של שמחה: הנה מלכך. זהו מלך המשיח: צדיק. בחעשיו יהיה לריק ובמלחמותיו יהיה נוסע ומולנח: עני. יהיה מוכרע ויכבד על חמיר לו על עיר בן מלחת המלחמות והיל מדת ענוה: (י) והכרתי. לח לחעשה כבר ומוס וקשת מלחמה כי לח תהיה לו מלחמה ומין לוכך לח לקשת ולח לכבר ומוס: ודבר שלום לגוים. המלך המשיח לח יכניע לח המלחמות ע"י מלחמה כ"ל בדבר שלום יכניעם להיות קריס למשמעתו חה יהיה העיקר והמלחמה טפלה לו: ומשלו. ממשלתו מהיה מיס הדלומי הנקרל יס הלדום עד יס הלטוי הוח יס לוקיינוס: ומנהר. היולח מן העדן שהוח מחלח המזרח: עד אפסי ארץ. על סוף המערב: (יא) גם את. כ"ל כמו המשיח לחר בעבור לקחתו יהיה נוסע ומולנח בחלחמותיו כן גם לחה יהיל בכלל בעבור זכות הס בריתך היח מלוח מילה שחוקק בה בהיותך מגור לחר לין בו מיס כ"ל לוכיחך מעומק הגלות והמשיל הגלות לבור שחין בו מיס לפי שבגלות כזה מלויים נחשים ועקלקלים המזיקים וכן היו בגולה בין החומות המלויים להם: (יב) שובו לבצרון. וכה לומר להם שובו לילושלים עיר מבלכתם לחם החומיים בחקוה כ"ל המקויים לפי שבכל זמן כחלו קשויים בחקוה ולח מחבלר מהם והוח ענין מלילה: גם היום. כלה לומר כמו בגלולה מלליס הבטחתי לך בגלולה הזחת והנקמה בהם כן גם היום לעשה ולחזיר לך הגדה כשולה על הגלולה והנקם בשומים: (יג) כי דרכתי לי. לח יהולה מלחמה

מצודת ציון

נגש. דומק ולוחן: (ט) הריעי. מלשון מכוערה: עני. כ"ל מוכנע וכיו וכן עם עני מושיע (תהלים י"ח): עיר. כן יקרל החמור בשוחו קטן כמו ועיריס עשרה (בראשית ל"ג): אתונות. כן הקרלה נקבת החמור וכן ולחמת החמונות (מ"ב ד'): (י) אפסי. קלות כי בקלה החרץ היל לחפס וכלה: (יא) שלחתי. כמו לחלה עבר מקום עתיד כלכך היל לחפס וכלה: בדם בריתך. עול לחלה בכרחה מן המקומות: אסיריך. עניין קשירה: (יב) לבצרון. מלשון מבלר: משנה. ענין כפל כמו וכפף משנה (בחלשים מ"ג): אשיב. מלשון הבחה ומענה: (יג) דרכתי. הדך לדוך כנגל על הקשת למוחמו היחה כיוס

זכריה ט

יְהוּדָה קֶשֶׁת מִלֵּאתִי אֶפְרַיִם וְעוֹרַרְתִּי בָנַיִךְ צִיּוֹן עַל־בָּנַיִךְ יָוָן
וְשַׂמְתִּיךְ כְּחֶרֶב גִּבּוֹר: י וַיהוָה עֲלֵיהֶם יֵרָאֶה וְיָצָא כַבָּרָק חִצּוֹ
וַאדֹנָי יֱהוִה בַּשּׁוֹפָר יִתְקָע וְהָלַךְ בְּסַעֲרוֹת תֵּימָן: יא יְהוָה צְבָאוֹת
יָגֵן עֲלֵיהֶם וְאָכְלוּ וְכָבְשׁוּ אַבְנֵי־קֶלַע וְשָׁתוּ הָמוֹ כְּמוֹ־יַיִן וּמָלְאוּ
כַּמִּזְרָק כְּזָוִיוֹת מִזְבֵּחַ: יב וְהוֹשִׁיעָם יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם בַּיּוֹם הַהוּא
כְּצֹאן עַמּוֹ כִּי אַבְנֵי־נֵזֶר מִתְנוֹסְסוֹת עַל־אַדְמָתוֹ: יג כִּי מַה־טּוּבוֹ
וּמַה־יָּפְיוֹ דָּגָן בַּחוּרִים וְתִירוֹשׁ יְנוֹבֵב בְּתֻלוֹת:

*קמץ בז"ק

ת"א וה'. ל"ה ל"ג: ה'. סם: ומלמו. פסחים כ"ז זבחים כ"ד: כי. מגילה י"ב: ומיכוס. יומא ע"ו ג"ב י"ל:

תרגום

תַּקְפִית קֳדָמַי דְּבֵית יְהוּדָה כְּקֶשְׁתָּא מְתִיחָא בְּבֵית גִּבּוֹרָא בֵּית יִשְׂרָאֵל וַאֲנַבֵּר בָּנָךְ
צִיּוֹן עַל בְּנֵי עַמְמַיָּא וַאֲשַׁוֵּנָךְ כְּסַיְפָא בְּיַד גִּבָּרָא: יד וְיָ עֲלֵיהוֹן יִתְגְּלֵי וְיהוֹן נָפְקִין כְּבָרְקִין פַּתְנָמְהֵי
וּמִן קֳדָם יְיָ אֱלֹהִים בְּשׁוֹפָרָא יִתְקַע וְדַבַּר בְּעַלְעוֹל רוּחַ מְדָרוֹמָא: טו יְיָ צְבָאוֹת יְרַחֵם עֲלֵיהוֹן
וְיִשְׁלְטוּן בְּעַמְמַיָּא וְיִתְמַלְּונוּן וְיִשְׁאַרְהוֹן יַעְמְדוּן כְּמָא דְשָׁדַן אַבְנָא בְּקֶלָּעָא וְיִבְּזוּן יַת נִכְסֵיהוֹן וְיִסְבְּעוּן
מִנְּהוֹן כְּשָׁתֵי חֲמַר וּתְהֵי נַפְשָׁהוֹן מַלְיָא תַּפְנוּקִין כְּמִזְרַק דְּמְלֵי סְלְתָא וּמַשַּׁח וְיהוֹן מְהַרְהֲרִין כִּדְמָא
מִנְּהוֹן כְּשָׁתֵי חֲמַר וּתְהֵי נַפְשָׁהוֹן מַלְיָא תַּפְנוּקִין כְּמִזְרַק דְּמְלֵי סְלְתָא וּמַשַּׁח וְיהוֹן מְהַרְהֲרִין כִּדְמָא
דְּמִזְּדַר עַל כָּתְלָא דְּמַדְבְּחָא: טז וְיִפְרְקִנּוּן יְיָ אֱלָהֲהוֹן בְּעִדָּנָא הַהִיא עַל דְּאִתְבַּדְּרוּ כְּעָנָא עַמֵּיהּ
לְגַוְנָדָא וְדִין דְּקִשׁוֹט מְתַקַּן בְּכִנְשְׁתָּא:

רש"י

חסמוגים: **קשת מלאתי אפרים.** מקרא קצר הוא כמו קשת מלחמתי יד לאפריים כמו ויהוה מלא ידו בקשת (מלכים ג' ט') לאפריים יהיה לי כאספה מלאה חניה: **ועוררתי בניך ציון.** בני ציון על בני יון: (יד) **וה' עליהם יראה.** בספר יוסיפון מליצו בעת הסיח נרחה מופת לאנשי ירושלים: **בשופר יתקע.** ירעם: **בסערות תימן.** לסער לח לאנשי חימן כם בני יון ויש מרבותינו שפתרונו על לחוש לע"ל: (טו) **ואכלו.** שלל לחויביהם: **וכבשו.** לחחזיקם: **אבני קלע.** כם סיונים שכם מלומדי קשת ולקלע בחנן: **המו כמו יין.** המיון בקול שמון ושמחה כמו שהומים שחוי יין: **ומלאו.** נפשוחם כל טוב: **כמזרק.** שמלח לם לפני המזבח: **כזוית מזבח.** שמנסכין שם יין והיין לף עליו כמו שפירשו בחלכת סוכה לשון שביעה ל' שכרות: (טז) **כצאן עמו.** כלאן שכשיע ממלריס להיוח לו לעם: **כי אבני נזר.** כי הכלים בני חסמוגים המחפחרים בחבני מר נעורי חוכן ולפול יהיו מחנוססים נכחים על לחמחן: (יז) **כי מה.** רב טובו הלפון על לוחו הלור: **דגן בחורים.** המוכן לח לבחורים: **ותירוש.** לשר יעובד בחולוח בניב שיר ושמחה ויש פוחרין לשר יעובד ושלמח בקרקע בחולה והוח יין משובח:

מצודת ציון

למאמוק: **קשת.** כקשת: **מלאתי.** זה הלשון יאמר על לחיזק הקשת בכח כמו ויהוה מלא ידו בקשת (מ"ב ג'): **ועוררתי.** מלשון החעוררות: (טו) **וכבשו.** ענין החחזקה כמחוק כמו ויכבשום לעבדים (ירמיה ל"ד): **אבני קלע.** המצניים המזקקים בבף הקלע והוא הכלי המיוחד לזה: **המו.** מל' המיה: **כמזרק.** הוא הכפל: **כזויות.** כקרנות: (טז) **נזר.** כשר כמו לח הנזר (מ"ב י"ל): **מתנוססות.** מלשון נס והוא ענין הרמה כמו נס להחנוסק (מכלים ס'): (יז) **מה טובו.** מלח מה יוכה על השלמה הכפוי כמו מה רב טובך (שם ל"ל): **ותירוש.** ענפי היין: **ינובב.** ענין דבור כמו ינוב חכמה (משלי י'):

מצודת דוד

לי בקשת לקה לומר הוא יחמה לי לכלי זיין להכות החויב על ידו: **מלאתי אפרים.** עשרת השבטים הקטוחים בשם לפרים גו לחשים כל ידי במלוחה כלומר היה קשה ליכות בו ככח כך והוא ענין מגילה: **ועוררתי בניך ציון.** לח ליון לחי לעיל לח בניך להלחם על בניך לחה יון ועל מלחמות נוב ומנוב יאמר כי עמו יבוח כי לחים הם כמ"ש בני יפח נומר ומנוב ומדי ויון (בלשחים י'): **ושמתיך.** לחי לחים לוחך יהיבול להיות כחכב של גבור ההוכחם ומשכלם כי חהכוב בם הכח כך: (יד) **וה' עליהם יראה.** כ' יגלה עליהם שכיכחו להלחם בעבורם ומלו יגף על החויב חיש קל ומהביך כנסיך: **בשופר יתקע.** כנגוד המוקע במלחמה והוא ענין משל: **והלך.** ילך בכוח קשה ושעה לף לל חיחן להחכיבה ועל לחוש יאמר שמקור מחנהם בשעיר היושבת בדומם ל"י: (טו) **יגן עליהם.** לל יגן על יבחיל שלא יהיו נלקים עחמם ועוד הם יחלכו ויכבשו לם לחבני הקלע ועל שבי החומות יאמר וכלפי שהמשיל למטה בענין לם שבי יהודה ויבחיל לחבני מר שהם חבני יקר שהמשיחים בבחר המשיל שבי החומות לחבנים שהקלעים לוחם הנבזים העומדים לזריקה: **ושתו המו.** יאמר חמם ויהמו קול המיי כמו שוחה היין במ"ם לן היין הומה שכך (משלי כ'): **ומלאו כמזרק.** יהיו מלחים מהם הכוגים כמזרק המלא מהם הזבחים העומד לזבוך: **כזוית מזבח.** הם הקכוח המלחים ממחן דמי הקכבוח: (טז) **כצאן עמו.** כ"ל כמו הלחן שהוא נוחע מהכוחה כן יהיה עמו נוחעים מלחו ית': **כי אבני נזר.** שבי יהודה ויבחיל שהמשילם לחבני יקר המשיחים בחר שהם יחכוממו על לחמחו שהיוחם בחלכו: (יז) **כי מה טובו.** כי מה מלד יחלכה עובו ויפיו של העם הזה: **דגן בחורים.** כ"ל מכבים

י א שַׁאֲלוּ מֵיְהוָה מָטָר בְּעֵת מַלְקוֹשׁ יְהוָה עֹשֶׂה חֲזִיזִים וּמְטַר־
גֶּשֶׁם יִתֵּן לָהֶם לְאִישׁ עֵשֶׂב בַּשָּׂדֶה: ב כִּי הַתְּרָפִים דִּבְּרוּ־אָוֶן
וְהַקּוֹסְמִים חָזוּ שֶׁקֶר וַחֲלֹמוֹת הַשָּׁוְא יְדַבֵּרוּ הֶבֶל יְנַחֵמוּן עַל־כֵּן
נָסְעוּ כְמוֹ־צֹאן יֵעָנּוּ כִּי־אֵין רֹעֶה: ג עַל־הָרֹעִים חָרָה אַפִּי וְעַל־
הָעַתּוּדִים אֶפְקֹד כִּי־פָקַד יְהוָה צְבָאוֹת אֶת־עֲדָרוֹ אֶת־בֵּית
יְהוּדָה וְשָׂם אוֹתָם כְּסוּס הוֹדוֹ בַּמִּלְחָמָה: ד מִמֶּנּוּ פִּנָּה מִמֶּנּוּ יָתֵד
מִמֶּנּוּ קֶשֶׁת מִלְחָמָה מִמֶּנּוּ יֵצֵא כָּל־נוֹגֵשׂ יַחְדָּו: ה וְהָיוּ כְגִבֹּרִים

ת"א שאלו. תענית פ': ומלומות. נכתוב ל"ה:

תרגום

י א שְׁאִילוּ מִן קֳדָם יְיָ מְטַר בְּעִדַּן לְקִישׁ יְיָ עָבֵיד רְוָחִין וּמְחֵית מְטַר לִבְנֵי אֱנָשָׁא לְמִתַּן
לְהוֹן עִבּוּרָא לְמֵיכַל וְעִסְבָּא לִבְעִירָא בְּחַקְלָא: ב אֲרֵי פָּלְחֵי צִלְמַיָּא מְמַלִּלִין אוֹנֶם וְקוֹסְמַיָּא
מְתַנַּבְּיָן שַׁקָּר וּנְבִיֵּי שְׁקָרָא בְּנְבוּאַת שְׁקָרָא מְמַלִּלִין לָא מִדַּעַם מְנַחֲמִין עַל כֵּן אִתְבַּדְּרוּ
כְּבִדּוּד עָנָא גְלוּ אֲרֵי לֵית מָלְכָּא הֲוָה רוֹגֵז וְעַל שַׁלְטוֹנָיָא אֲנָא מַסְעַר עֲלֵיהוֹן
חוֹבֵיהוֹן אֲרֵי דַּבִּיר יְיָ צְבָאוֹת יָת עַמֵּיהּ בֵּית יְהוּדָה וְיִשַּׁוֵּי יָתְהוֹן כְּסוּסֵי תַקְפֵּיהּ דְּיוֹתָן בְּקְרָבָא:
ד מִנֵּיהּ מַלְכֵיהּ מִנֵּיהּ מְשִׁיחֵיהּ מִנֵּיהּ תְּקוֹף קְרָבֵיהּ מִנֵּיהּ יִתְרְבּוֹן כָּל פָּרְנָסוֹהִי בַּחֲדָא:
ה וִיהוֹן גִּבָּרֵי בֵית יִשְׂרָאֵל דְּיִשְׁן קְטִילֵי עֲמָמַיָּא בְּסַן שׁוּקָן בְּקְרָבָא וְיִגְחֲנוּן קְרַב אֲרֵי מֵימְרָא דַיְיָ

רש"י

י (א) שאלו מה' מטר. אם תצטרכו: חזיזים. עננים מבזיקים מטר: לאיש עשב בשדה. כשביל שיש לאחד ובשביל עשב לאחד הצריך למטר: (ב) כי התרפים וגו'. והקוסמים חזו שקר וחלומות שקר ששמו אם מבוזיכם לומר חלמתי וכיו מחזיקים ידיכם למרוד בהקב"ה דברי מון וכבל דברו לומר שלום ושין שלום על כן נסעו מכל אחי ונבזו להם בחמת: יענו. יתכנעו כמו לענות מפני (שמות י') לשון עוני: (ג) על הרועים חרה אפי. על מלכי יון: ועל העתודים. על שריהם וכן ח"י על מלכיה הוא רומני ועל שלטוניה לומ מספר ויוונים נתשבו לעתודים והקפיר השעיר מלך יון (לעיל ח') והרומה לפרש השעיר שלח במלכי יון יומר העתודים לשון שריס כמו עורר לך רפתים כל עתודי ארץ (ישעיה י"ד): כסוס הודו במלחמה. כסוס שאר נכר הודו במלחמה: (ד) ממנו פנה. מהם מלכיהם מהם שריהם ומהם לוחמי מלחמותם: (ה) והיו כגבורים בוסים

מצודת דוד

הדגן לשאר שלמת הארץ יוסיף מה כח ותועלת לכל הצמחים ומכניע היין יפשח פי הבהמות לדבר שיכות וזמירות עם כי מדרכן למעט בדיבור הנה לנוכ הפעמה יבנו בדבני שיב ואמר:
י (א) שאלו מה' מטר. כלומר יאמר לכל בני הדור ההוא נאמר הדבר ושלמו מה' מטר נעת יבילם המלקוש כי לא יש נוכ לכך כל ושלמו שיביה נעתר לכם ויעשה עננים עם כי לא יוכה הטבע עליהם ויתן לכם מטר להצמיח לכל איש עשב בשדהו וכלומר הנה זה שלמו שלחם דבוקים במקום והוא מעניש בכם למלוות מתכוכים: (ב) כי התרפים. כלומר שלח יפה עשו לבוזיכם שעשקו בתכפים וקוסמים ונחלומות כי התכפים דברו מון ודבר מוכו והקוסמים ראו שקר ונעשי החלומות ידברו הפוך: הבל ינחמון. מה שנחמו מוסם לומר שלום יהיה לכם לא תיכלו הנה היה הבל כי לא כן היה: על כן. הוסיל ועשקו בהם נעשו מלכלם לככת בגולה כמו שלן שהכועה מניעם ממקומם נע"כ: יענו. היו מוכנעים לא שלויד כי לא היה להם מנהיג עוד להוליכם בדרך הישר ולכן תחזו בדכבם ובנמול זה היו מוכנעים לא הלויד: (ג) על הרועים. כ"ל לשה בצות הגאולה תכה לשני על הכועים הם מלכי הלומות שהכעו להם: ועל העתודים. על שרי הלומות לחזיק עוסם לשלם גמול: כי פקד. כי וכך ה' לא עדכו הם בית יהודה לנקום נקמתם מיד הלומות: כסוס הודו במלחמה. בעת ילחמו בלומות יעיש ה' לוסם למלי לבב כמו הסוס המלה הודו ויולא לקללת נשק: (ד) ממנו פנה. מיהודה יהיה המלך המשוחה בעת כמו שלבן ההוסס בעמם בניה שהוא המשוחה שבכולם על כי הוא נלחם זה נאמר על יעבחל בכללם כמ"ש לבן מלבו הבוניס היסה לנקוש פנה (תהלים ק"ח): ממנו יתד. זה הלשון יאמר על הבקיד וממנו שהכל תלוי בו וכן נאמר בכ"ג הממונה על פניס ונקעמיו יסד במקום נאמן (ישעיה כ"ב): ממנו קשת מלחמה. כ"ל לוחמי מלממנו יהיו ממנו ולא יעסוק לנשוא הלומות: בל נוגש יחדו. כל נוגשי הלומות לעבודה כולם יהיו יעלו ממנו: (ה) והיו כגבורים וגו'. כ"ל עם כי המה מלכים יהיו

מצודת ציון

י (א) שאלו. ענין בקשה: מלקוש. כן יקרא המעת המלומר כמו יוכה ומלקוח (דברים י"ל): חזיזים. עננים כמו הרך לחזיז קולות (לויב כ"ח): ומטר גשם. כשל המלה בשמות בכללות וכן לשמח עשב (לעיל י"ב): (ב) התרפים. עשויים הם בצלמות לשם ומדברים עתידות ע"י כשוף: און. שקר ודבר מוכו: והקוסמים. הם מחי הכוכבים: חזו. ראו: יענו. ענין הכנעה כמו תלנח לענות (שמות י'): רועה. כ"ל מנהיג: (ג) העתודים. הם הזכרים מן העזים וילמר על הסכים בדרך שלשה: אפקוד. ענין זכרון: הודו. ענין הדר ולמלות הלב: (ד) פנה. זוויח: יתד. מקמר: נוגש. דוחק ולוחץ:

בּוֹסִים בְּמֵיט חוּצוֹת בַּמִּלְחָמָה וְנִלְחֲמוּ כִּי יְהוָה עִמָּם וְהֹבִישׁוּ
רֹכְבֵי סוּסִים: ו וְגִבַּרְתִּי אֶת־בֵּית יְהוּדָה וְאֶת־בֵּית יוֹסֵף אוֹשִׁיעַ
וְהוֹשְׁבוֹתִים כִּי רִחַמְתִּים וְהָיוּ כַּאֲשֶׁר לֹא־זְנַחְתִּים כִּי אֲנִי יְהוָה
אֱלֹהֵיהֶם וְאֶעֱנֵם: ז וְהָיוּ כְגִבּוֹר אֶפְרַיִם וְשָׂמַח לִבָּם כְּמוֹ־יָיִן וּבְנֵיהֶם
יִרְאוּ וְשָׂמֵחוּ יָגֵל לִבָּם בַּיהוָה: ח אֶשְׁרְקָה לָהֶם וַאֲקַבְּצֵם כִּי
פְדִיתִים וְרָבוּ כְּמוֹ רָבוּ: ט וְאֶזְרָעֵם בָּעַמִּים וּבַמֶּרְחַקִּים יִזְכְּרוּנִי
וְחָיוּ אֶת־בְּנֵיהֶם וְשָׁבוּ: י וַהֲשִׁבוֹתִים מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּמֵאַשּׁוּר
אֲקַבְּצֵם וְאֶל־אֶרֶץ גִּלְעָד וּלְבָנוֹן אֲבִיאֵם וְלֹא יִמָּצֵא לָהֶם: יא וְעָבַר

יניא בוסים

ת"א למצקה. מולין ק"נ: ועגב. סנהדרין ק"נ:

תרגום

בְּסַעֲרְהוֹן וְיָבְהָתוּן רְכָבֵי סוּסָוָן: ו וַאֲנַבַּר יַת דְּבֵית יְהוּדָה וְיַת דְּבֵית יוֹסֵף אֲפְרוֹק וְאָכְנוֹשׁ גָּלוּתְהוֹן
וְאֶרַחֲמִנּוּן עֲלֵיהוֹן וִיהוֹן כְּדִלָּא סַלְּקְתִנּוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהְהוֹן וַאֲקַבֵּל צְלוֹתְהוֹן: ז וִיהוֹן כְּגִבָּרִין
דְּבֵית אֶפְרַיִם וְיֶחְדֵּי לִבְּהוֹן כְּשָׁתֵי חֲמַר וּבְנֵיהוֹן יֶחֱזוֹן וְיֶחְדוֹן יֵבוּעַ לִבְּהוֹן בְּמֵימְרָא דַיְיָ: ח אֲצַלֵּי
לְכַנָּשָׁא גָּלוּתְהוֹן וַאֲרֵכְבִנּוּן אֲרֵי פְּרַקְתִּנּוּן וְיִסְגּוֹן כְּמָא דִי אַסַּר עֲלֵיהוֹן יְסָגּוֹן: ט וּכְמָא דְּבַדַּרְתִּנּוּן
בֵּינֵי עַמְמַיָּא וּבְאַרְעָא רְחִיקָא הֲווֹ דְכִירִין לְדַחֲלָתִי וְיִדְכְּרוּן שְׁנֵי חַיֵּיהוֹן עִם בְּנֵיהוֹן וְיִתוּבוּן: י וּכְמָא
דַאֲפֵקְתִּנּוּן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם בֵּן מֵאַתּוּר אֲקָרֵב גָּלוּתְהוֹן וּלְאַרְעָא גִּלְעָד וּמַקְרָשָׁא אֶעֱלִנּוּן
וְלָא יִסָּפֵק לְהוֹן: יא וְיִתְעַבְּרוּן לְהוֹן נִפִּין וּבְרֵן כְּמָא דְאִתְעַבְּדוּ לַאֲבָהָתְהוֹן בְּעָמָא וְיֶחֱזוֹן

רש"י

בטיט חוצות במלחמה. הרי מקרא זה מסורס והיו במלחמה הולכים ודורכים לאנשים הבוסים בטיט מולות: **בוסים.** דורכים כמו יבוס עורו (תהלים ס') בוסמו לשם הלקטי (ירמיה י"ב): **והובישו.** בית יהודה את רוכבי הסוסים הבאים להלחם בם: **(ו) וגברתי את בית יהודה.** במלחמה היוצאים: **ואת בית יוסף אושיע.** במקום שגלו שם בחלח ובחבור בימי סנחריב: **והושבותים.** כמו והושבתים לשון יושבה: **והיו כאשר לא זנחתים.** כאלו לא זנחתים מעולם: **(ח) אשרקה להם.** כדרך הסורקים לסימן ולשון לבא אליו הטועים בדרך: **ואקבצם.** לשון הקץ לעתיד: **כי פדיתים.** בסלפסד: **ורבו.** בגולה כמו שרבו במצרים: **(ט) ואזרעם.** אמלה בעמים כאדם הזורע שאה לאכרים כמה כורין: **וחיו את בניהם.** עם בניהם: **(י) ולבנון.** זה בית המקדש: **ולא ימצא להם.** ולא יספוק להן: **(יא) ועבר בים צרה.** ואעפור לרה בלור הים ובאבנה בתוך

מצודת ציון

(ה) **בוסים.** ענין רמיסה כדבר כמו יבוס לרינו (תהלים ס'): **והובישו.** מלשון בושה: (ו) **והושבותים.** היא מלה מוכרכת מן הושב' ומן ישיבה ההפקד מלשון בשובה ונחת (ישעיה ל'): **זנחתים.** ענין עזיבה כמו למה זנחתנו (תהלים מ"ד): **ואענם.** מל' עניה ומצוקה: (ח) **אשרקה.** ענין לשלוח קול הנלה בקנוץ השפתים וכן ושרק לו מקלה המלך (ישעיה ה'): (ט) **ואזרעם.** מלשון זריעה והוא ענין פזור והפלה: (י) **ולבנון.** שם יער בל"י לבנון וע"ש נקרא כל ל"י בשם לבנון כמ"ש הכר העוף הזה והלבנון (דברים ג'): **ימצא.** ענין די הספוק כמו לא ימלא

מצודת דוד

בגבורים הנזכרים שם המוב בתוך במלחמה בתוך הטיט המתלך בחולות: **ונלחמו.** כ"ל עם שאינם מלומדי מלחמה עכ"ז ילחמו כדרך לחבי מלחמה כי ה' עמהם והוא ילחם להם לנקב לנצחונם למלחמה: **והובישו.** עם כי הם יהיו לחבי כבלי יכישו את המוב רוכבי הסוסים כי יתגברו עליהם: (ו) **ואת בית יוסף.** הוא בני עשרת השבמים: **והושבותים.** לשון ישיבה בה בהשקט ובלחן כי לחבם עליהם ויהיו כלאו לא זנחתים מעולם כי לפי כוב העונה לא יזכרו יתי הגולה: **כי אני וגו'.** לחבי הכח נידי להבדות עונה: **ואענם.** וכן לענה להם בכל עת קבלם לבי: (ז) **והיו כגבור אפרים.** לפ שאינם גבורים יהיבו בעתים כגבור וכאשר יכלו הלחמה ישמח בלב כאו היין לאשר ישמח הלב וגיהם יכלו הלבלת לחומם ויבמחו ויגל לבם בתשועת ה': (ח) **אשרקה להם.** לשלוף לבני הגולה לבואו בזיעותו וזה שקבלם כ"ל לעיל לבם לבוא לאלבלם כי אז לחבם מהגולה ויתקבצו בגבים ובנחת כאו שהבו מלחמה: (ט) **ואזרעם בעמים.** לפ כי פזרתים בין העמים כהמזר לזריעה לעפ"כ בתוכחים בתקום שנתפזרו יזכרו בי ובכן יחיו עם בניהם ויבואו לאלבלם: (י) **והשבותים.** לשיבה לאלבלם מאשור מקום שגלו שם עכשם הבאים: **ארץ גלעד.** הוא עבר הירדן: **ולבנון.** זה ל"י בעבר הירדן המערבי: **ולא ימצא.** לא יספיק להם להחזיק לם כולם: **(יא) ועבר בים צרה.** לפ העבור להה על התמונה בכיבים כאי היה והלבה ההיל תכה לפ הגלים לאבר בים כ"ל

בַּיָּם צָרָה וְהִכָּה בַיָּם גַּלִּים וְהִבְישׁוּ כֹּל מְצוּלוֹת יְאֹר וְהוּרַד גְּאוֹן
אַשּׁוּר וְשֵׁבֶט מִצְרַיִם יָסוּר: יב וְגִבַּרְתִּים בַּיהוָה וּבְשְׁמוֹ יִתְהַלָּכוּ
נְאֻם יְהוָה:

יא א פְּתַח לְבָנוֹן דְּלָתֶיךָ וְתֹאכַל אֵשׁ בַּאֲרָזֶיךָ: ב הֵילֵל בְּרוֹשׁ
כִּי־נָפַל אֶרֶז אֲשֶׁר אַדִּירִם שֻׁדָּדוּ הֵילִילוּ אַלּוֹנֵי בָשָׁן כִּי יָרַד יַעַר
הַבָּצוּר*: ג קוֹל יְלֶלַת הָרֹעִים כִּי שֻׁדְּדָה אַדַּרְתָּם קוֹל שַׁאֲגַת
כְּפִירִים כִּי שֻׁדַּד גְּאוֹן הַיַּרְדֵּן: ד כֹּה אָמַר יְהוָה אֱלֹהָי רְעֵה אֶת־

*הבציר קרי

ת"א פסח. יומא ל"ע:

תרגום

בְּפוּרְעָנוּת סַנְאֵיהוֹן כְּמָא דְאִתְפְּרַשׁ בְּגַלֵּי יַמָּא וְיִבְּהַתּוּן כָּל מַלְכֵי עַמְמַיָּא וְיִבְטֵל תּוֹקְפָא
מֵאַתּוּרָאָה וְשִׁלְטָן מִצְרָיִם יֶעְדֵּי: יב וַאֲנָא גְּבַרְנוּן בְּמֵימְרָא דַיְיָ וּבִשְׁמֵיהּ יְהַכְּנוּן פִּרְיָקָן אֲמַר יְיָ:
יא א פְּתַח עַמְמַיָּא תַּרְעֵיכוֹן וְתִשְׁצֵי אֶשְׁתָּא תּוֹקְפֵיכוֹן: ב אֲיַלִילוּ מַלְכַיָּא אֲרֵי אִתְבְּרוּ שָׁלְטָנַיָּא
דַּעֲתִירֵי נְכָסָיָא מִתְבַּזְּזִין אֲיַלִילוּ טָרֵנֵי מְדִינָתָא אֲרֵי אִתְבְּזִיז מְחוֹז תּוֹקְפֵיכוֹן: ג קָל צְוָחַת
מַלְכַיָּא אֲרֵי אִתְבְּזִיז מְחוֹזֵיהוֹן קָל נַיְהַמָתְהוֹן כְּבְנֵי אַרְיֵוָן כַּד יָבִישׁ עֲלֵיהוֹן רוּם יַרְדָּנָא:
ד כִּדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהַי אִתְנַבִּי עַל פָּרְנָסָיָא דְאִתְמְנִיאוּ לְפָרְנָסָא עַמָּא וְאִנּוּן שְׁלִיטוּ בְּהוֹן כְּעָנָא

רש"י

היס והיא רמז למלכי צור: והכה. הקב"ה אשר הוא המכה: בים גלים. להשקיע את צור: כל מצולות יאור. היא מלריס:

יא (א) פתח לבנון דלתיך. תרגם יונתן פתחו עממיא תרעיכון: (ב) הילל ברוש כי נפל ארז. שמות גדול מן הכרוז הילילו הסלטונים כי נפלו המלכים מעכ"ום: אלוני בשן. קיסר"ם בלע"ז: כי ירד. כי נשבר ודומה לו וברד ברדם היער (יחזקאל ל"ב): יער הבציר. יער המבצר חקוף כרכיא: (ג) הרועים. המלכי': אדרתם. הפפרסם: שאגת כפירים. יבכו הסרים: כי שודד גאון הירדן. שהוא מקום הכפירים ואריות ורבותיו פירשו פתח לבנון לתוך שעל חרבן בית שני מחנכת הכניה ומרבעים שכם קודם חורבן היו לשחוט הסיכל נפתחות מהליהן גיער בהן רבן יוחנן בן זכאי אמר לו סיכל סיכל עד מתי לא מבעית את עצמך יודע אני שסופך ליחרב וכשר מחנכת עליו זכריה בן עדו פתח לבנון לתוך וגו': (ד) רעה את צאן ההרגה. הכן

מצודת דוד

הכסיס הכמים והנפלים: והובישו וגו'. כל העיזוקות שביאור יתייבשו כ"ל כל המון מלכיה יאבדו ולבי שכל שכח מלכיה הוא הילול שעולה ומשקה הבהמות לכן מדמה אבדן מלכיה ליבשות מי הילול: והורד. יושפל כוממות לשול ויקוי ממשלת מלכיה: (ב) וגברתים בה'. לנגד הם יפלפל בתשועת ה' ולפ שה' הוא המדבר אמר וגברתים בה' כאמר המדבר ודוגמתו ולפ משה אמר עלה אל ה' (שמות כ"ד) ולפ שה' היה המדבר וכן דרך המקרא: ובשמו. בתשובת שמו יתהלכו בעת להלחם מול האויב:
יא (א) פתח לבנון דלתיך. הנבואה הזאת נאמרה על חורבן בית שני ואמר לאמר ח"ו, הקדוש ברוך הוא לבנון בפתח דלתיך למען יוכלו בך האויב: ותאכל אש בארזיך. כ"ל ויאבד האויב את הסרים ולבי שקדו את ח"י בשם לבנון המשיל לסדבן הסרים לפרסיה למרי יער הלבנון: (ב) הילל ברוש. אמר לילן ברוש שאמר יללה כי הלרז בפל ע"י הברוש המובא ואיך ח"כ תעמוד לאמר מול הברוש. כ"ל הילילו האון העם כי הסרים נפלו ואיך התקיימו לאמר: אשר אדירים שודדו. זהה יפרש מאיזו מי הוא הלרז שנפל ואמר לאבר מריכים שדדו: הוילילו אלוני בשן. אמר לילני לילן הגדילים בעבן החלוסים מילילני יער היליל כי יבל והופפל יער החזק וכפל הדבר מ"ש: (ג) קול יללת הרועים. כ"ל הבה ישמע קול יללם הרועים על כי שדדה מעוזם הם מילני היער שהיו חפים בללם כ"ל מהניני העם יילילו כי נלחבו קבל עדתם לאבי זעוצם: קול שאגת כפירים. כ"ל הבה ישמע קול שאגת הכפיריס כי שודד ונשחת גאון הירדן הוא מקום מהבץ האריות כמ"ש כאריה יעלה מגאון הירדן (ירמיה מ"ע) כ"ל בני המלכים יילילו כי נאבדו מלמוניהם: (ד) רעה וגו'. המקום לזה לו שהוא יבשה ומעשה ובפועל לא לאן ההכנה כ"ל לאן העומד לשחיטה בניו המעבדים שהיו מלילות לנדל ולדום ולהשוח

מצודת ציון

לנו הכה (יהושע י"ז): (יא) והובישו. מלשון יבש: מצולות. עומק הים כמו ירדו במצולות (שמות ט"ו): יאור. כן יקרא נהל מלריס: והורד. מלשון יריד: והשבלה: גאון. ענין רוממות והתנשאות: ושבט. ענין ממשלה כמו לא יסיר שבט מיהודה (בראשית מ"ע):

יא (ב) הילל. מלשון יללה: אדירים. חזקים: שודדו. נעשקו: בשן. שם מקום מלבץ: ירד. מל' יריד: והשבלה: הבציר. מבצר וחזק וכן עריס בלוהות (מ"ב י"ע): (ג) אדרתם. חזקם ומעוזם והוא מלשון תפיר: כפירים. כן יקראו האריות הקטנים: גאון. ענין גבהות וכוממותו כ"ל ככר המעולה הסמוך

צֹאן הַהֲרֵגָה׃ ה אֲשֶׁר קֹנֵיהֶן יַהַרְגֵן וְלֹא יֶאְשָׁמוּ וּמְכָרֵיהֶן יֹאמַר
בָּרוּךְ יְהוָה וַאֶעְשָׁר וְרֹעֵיהֶם לֹא יַחְמֹל עֲלֵיהֶן׃ ו כִּי לֹא אֶחְמֹל
עוֹד עַל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ נְאֻם־יְהוָה וְהִנֵּה אָנֹכִי מַמְצִיא אֶת־הָאָדָם
אִישׁ בְּיַד־רֵעֵהוּ וּבְיַד מַלְכּוֹ וְכִתְּתוּ אֶת־הָאָרֶץ וְלֹא אַצִּיל מִיָּדָם׃
ז וָאֶרְעֶה אֶת־צֹאן הַהֲרֵגָה לָכֵן עֲנִיֵּי הַצֹּאן וָאֶקַּח־לִי שְׁנֵי מַקְלוֹת
לְאַחַד קָרָאתִי נֹעַם וְלָאַחַד קָרָאתִי חֹבְלִים וָאֶרְעֶה אֶת־הַצֹּאן׃
ח וָאַכְחֵד אֶת־שְׁלֹשֶׁת הָרֹעִים בְּיֶרַח אֶחָד וַתִּקְצַר נַפְשִׁי בָּהֶם וְגַם־

ת"א ומקח. ככתיב כ"ד: ומכתיר. תעניח ע': ותקלר. כתיב ו': תרגום *נ"א ואעשיר **נ"א יושבי

לִנְכָסָתָא׃ ה דִּי קָנֵיהֶן קָטְלִין לְהֶן אָמְרִין לָא עַלָּנָא חוֹבָא וּמְזַבְּנֵיהֶן אָמְרִין בְּרִיךְ יְיָ דִּי אַעְהַרְנָא
וְרָעַיֵּיהֶן לָא חָיְסִין עֲלֵיהֶן׃ ו אֲרֵי לָא אֲחוּס עוֹד עַל יָתְבֵי אַרְעָא אֲמַר יְיָ הָא אֲנָא מְגַרֵי יָת אֱנָשָׁא
גְּבַר בִּיד חַבְרֵיהּ וּבִיד מַלְכֵּיהּ וְיִבְזוֹן יָת אַרְעָא וְלָא אֲשֵׁזִיב מִיְּדֵיהוֹן׃ ז וּמַנֵּיתִי פַּרְנָסָא עַל
עַמָּא וַאֲנִין שַׁלְטוּ בְּהוֹן כְּעָנָא לִנְכָסָתָא מַסְכֶּנוּ וְטַלְטְלוּ יָת עַמִּי וְאִתְפַּלִּיגוּ כָּרְמֵי לְתַרְתֵּין פַּלְגָן
אִתְפַּלִּיגוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל עַל בֵּית יְהוּדָה וְקָצוּ בְּמַלְכֵיהָא דְּבֵית דָּוִד דִּי בְהוֹן רַעֲוָא כָּרְמֵי לְמֶהֱוֵי
פַּרְנָסִין עַל עַמִּי׃ ח וְשֵׁצֵיתִי יָת תְּלָתָא פַּרְנָסָיָא בְּיַרְחָא חַד וְרָחִיק מִימְרִי יָתְהוֹן מִן דְּנַפְשָׁתְהוֹן

רש"י

לסס רועים כלומר הנצח על פרנסיהם הענידים לרעותם מעמי: **צאן ההרגה.** ירמיהו מהרגום רועיהם ומכלום: (ה) **ולא יאשמו.** מלכי הגויים שהגלם לתוכם זה מוכרם והקונה טורג ואין מוחן ללבו שיהא לו חטחה בדבר ומוכרם מתפלל: **ברוך ה'.** שמכרם בידו ומרויח עשיר: **ואעשיר.** ומרי לחי עשיר: (ז) **וארעה את צאן ההרגה.** כל מלה דברי הקב"ה לנביא ואני רועיתי לחוסה בישים הקדמונים: **לכן עניי הצאן.** לחת עניי הלאן סיה כשהחלני לרעותם: **ואקח לי שני מקלות.** לסוף ימים חלקיסם לשתי ממלכות בעוונם: **לאחד קראתי נעם.** ירבעה לחת למלי לשון: **ולאחד קראתי חבלים.** לחבעה לחת ליסרם בעקרבים ולפי שדרך לאן להלם במקלות קרא למוסלימם מקלות: (ח) **ואכחיד את שלשת הרועים בירח אחד.** וסס שמחיהו דרכיסס על מחשחים ומרגחים בחדם לחד כל שלשה הרועים שהרג יהוה לח כל בית לחאב ולח בית לחזיהו מלך יהודה ולח לחיו ולח כל זרע מלכות בית דוד ועשליה לילדה לח השחר זולתי יואש שנשחר (מ"ב ט'): **ותקצר נפשי בהם.** מחשחים וכל לאן קולר כפש הוח דבר לרה לו דבר מחום שלח שנלחו וקלר שלב והמעים מלהכיל כמו שחליהוח לחר לליקחני רוח בעני (לעיל ל"ב): **וגם נפשה בחלה בי.** זכרוסס היה רב בחעי

מצודת ציון

ליקח: (ו) **ממציא.** מל' מליחה והיא בענין הזמנה כמו ויעליהו בני לחכן (ויקרא ט'): **וכתתו.** ענין שבירה ומפיל': (ז) **לכן.** בעבור: **עניי.** ענין שפלות והכנעה: **מקלות.** משוח: **נעם.** מלשון נעימות ומתוק ולחוב: **חבלים.** מל' חבלה והשחתה: (ח) **ואבחיד.** ענין מניעה והכלה כמו ולא כחדו מלחוחם (לעיל ל"ו): **בירח.** בחדש: **ותקצר נפשי.** כן ילחק על דבר הקצה

מצודת דוד

מלחכן ולין בהם קיחון בכבה להעשיר לח בעליהן: (ה) **יהרגן.** להיות לו למכלול: **ולא יאשמו.** כ"ל לח חשל לעלמו לעשות כעשו הקם עליו ודיד מלכו החזק להשמידו וכן היה בקוף ימי השני שמלכיהם השמידום והצדיקים נלכמו זה בזה כמחכר ביוסיפון: **ובתתו.** מלכיהם ובריליו בעם יכחמו לח עם הלחץ ולח לגיל לח מי ייד הוכניו וכלומר הוחיל ומעוחדים להכניע לח כי להגילם קלחן מקלחן: (ז) **וארעה.** קיבל הנביח עכן עשה כלשר לוהו ה' ובעה לח הלאן העומדת להכניע בניח המעפסים: **לכן עניי הצאן.** כ"ל מחלחי עליהם לרעותם בעבור כי היו הככעים והיהודים שבבל הלאן: **ואקח לי.** לקחתי לי לנוכך הנהנחת שתי מקלות: **נעם.** כי היה נעים ולח הכחיב בהכלחתו: **חבלים.** כי היה מחבל ומשחית ומכחיב הרבה: **וארעה.** בחלו שתי המקלות לעיתי לח הלאן פעם בחקל נועם פעם בחקל חובלים וכלו לכתי הנוכך וכלו לכתי על הכהנים בני משמולחי שעבלו בניח הנני שהיו בשתי הכהנות מהחלה משלו בלשה בני מתתיהו בן יוחנן כ"ג יהודה ויוחנן ושמעון ומעשיהם והכהנותם היה בעעם בילשה כ' וכשהן ועשיה ומחכיהם קלו בניהם והשעם הם הכשיעו לעשות והיו מחבלים ומשחיתים לח העם כשוכח ביוסיפון: (ח) **ואכחיד את שלשת הרועים.** דרך הכועה הגדול להשים מחתיו כועים קטנים להיות לו לעזר וכן עשה זכריה בעשרה לח הלאן ולחר הזה בזמן ירח ל' שנה וכשהלו מן העולם כי יהודה מחת בח שנים ויהוחלן בח ושמעון י"ח כני שלשתם שנה ולפי שהשנים קלוחים גם בלבון יחים כמ"ש יחים תהיה גחולתו (ויקרא כ"ה) לשיכר בח הכחו ביחס יחים שהוח שלשים יחים (ולח זכר מחניהו שניהם הזקן כי לח חמש שנה לחת וזהו בעזר בניו לפי כוב זקנתו): **ותקצר נפשי בהם.** כ"ל לח היתה דעתו כחנח עליו בעבור מוכח הלאן ומלח בהם: **וגם נפשם בחלה בי.** כ"ל גם נפשות הלאן מלחה בי כי לח שמעו לקול שלחני כדרך הלאן

זכריה יא

פְּשֻׁם בְּחַלָּה בִי׃ ט וָאֹמַר לֹא אֶרְעֶה אֶתְכֶם הַמֵּתָה ׀
הַנִּכְחֶדֶת תִּכָּחֵד וְהַנִּשְׁאָרוֹת תֹּאכַלְנָה אִשָּׁה אֶת־בְּשַׂר רֵעוּתָהּ׃
י וָאֶקַּח אֶת־מַקְלִי אֶת־נֹעַם וָאֶגְדַּע אֹתוֹ לְהָפֵר אֶת־בְּרִיתִי אֲשֶׁר
כָּרַתִּי אֶת־כָּל־הָעַמִּים׃ יא וַתֻּפַר בַּיּוֹם הַהוּא וַיֵּדְעוּ כֵּן עֲנִיֵּי הַצֹּאן
הַשֹּׁמְרִים אֹתִי כִּי דְבַר־יְהוָה הוּא׃ יב וָאֹמַר אֲלֵיהֶם אִם־טוֹב
בְּעֵינֵיכֶם הָבוּ שְׂכָרִי וְאִם־לָא ו חֲדָלוּ וַיִּשְׁקְלוּ אֶת־שְׂכָרִי שְׁלֹשִׁים

ת"א ולומר להם. סולק ל"ב:

תרגום

קָצַת בְּפוּלְחָנִי׃ ט וַאֲמַרֵת דְּלָא לְמַנָּאָה עֲלֵיכוֹן פָּרְגָם דְּמִיתִין וְמִיתִין וְדִמְשְׁתַּיְרָן יִשְׁתֵּצוֹן
דְּיִשְׁתָּאֲרִין יִבְזוֹן גְּבַר יַת גַּבְרֵי קְרִיבֵיהּ׃ י וְאִיתֵיתִי יַת סַנְהֲרִיבָ מַלְכָּא דַּאתּוּר עַל מַלְכָּא
דְּיִשְׂרָאֵל וַאֲגַלְיֵתִי וְיָהִיב עַל דִּי אַשְׁנִיאוּ קֳדָמָא דְּגְזֵרַת עַמְּהוֹן דְּלָא לְמִפְלַח לְטַעֲוָתָא בְּכֵן גְּלוֹ בְּנֵי
עַמְמַיָּא׃ יא וְעַל דַּאֲשְׁנִיאוּ קֳדָמָא גְּלָן בְּעַרְבָא הַדֵּיא וַהֲדָעוֹן כֵּן עַנְוָתָנֵיָא חֲשִׁיבֵי עַמָּא דִּי עֲבָדוּ
רְעוּתִי אֲרֵי פִּתְגָמָא דַּיָּ הוּא׃ יב וַאֲמַרֵת לְהוֹן אִם תַּקִּין בְּעֵינֵיכוֹן עֲבִידוּ רְעוּתִי וְאִם לָא אִתְמְנַעוּ

רש"י

ומתלה לה רחמי ומיק לה בעטי בחלה פי' רבותיו לשון גודל במסכת כלה מפל מכלו חכמים בחסה פגה בוחל וגמל פגה עודה חיטוקת בוחל חלו יתי הגעורים שכבר היה בדולה וכביולו מקרא זה רחיה להבריסס: (ט) **ואומר לא ארעה אתכם.** אמרתי בחוזק חיתים לחבליכם מעל פני ויהיו הפקר ולבז: (י) **ואקח את מקלי את נעם.** שברתי לה כח מלכי ישראל ויהודה בימי יהואחז בן יהוא עד כי חבסם מלך ארם ויזיתם כעפר לדוש (מלכים ב' י"ג) ובימי סוסע בן חלה שמסרתיו ביד סנחריב והגלהו (שם י"ז): **להפר את בריתי אשר כרתי את כל העמים.** להרחוסם שבשביל שגגתו בי הפרתי לה בריתי אשר כרתי עם כל העמים עליהם שלה יזיקוס שע"מ כן נתתי לכם לה המורס שלה יסתרוס חיסיו חירות מן המלכיות שלה חבה לומס ולבון סולטה בשם ולל תחמה לה דבר שמקרא מסופשם מיל סוגה בלבון כריתו' בריה לה שסוגה שברי מלימו מקרא לוגמתו וכרתי לשם בריה ביום ההוא עם חיה השדה וגו' (הושע ב'): (יא) **וידעו כן.** שבימו הלמיקים שבשם הסומרים לה חוקי: **כי דבר ה' הוא.** גזירה זו בשר למר לנו הקדוש ברוך הוא ע"י משה יולך ה' לומך ולה מלכך (דברים כ"ח): (יב) **ואמר.** אל מלכי יהודה הסומרים: **אם טוב בעיניכם הבו שכרי.** קיימו מלומי והוא יהיה שברי על כל הטובה אשר נתתי לכם כמו שהומנין שכר לרועה לתן ולחוב ולרעה לחבס: **ואם לא חדלו.** וגם לחי לה לטיב לכם וכן מליכו שלמר הקדוש ברוך הוא ליהזקאל (י) הסומע ישמע והחדל יחדל: **וישקלו את שכרי שלשים כסף.** חרגם יוחנן ועבדו יח רעותי גברין מקלה לחשים טובים מעט היו בשם שעשו לעומי

מצודת דוד

כאכיבי' קול הכועה וכשמיען מליו והכמז הוא שלחבי מיפה נ' בכי מבהיכו מלם ה' בעם ישכהל על כי גם המה מלאו נו ישבחיכו לכבס: (ט) **ואומר.** לאבתי לבעלי הלחן לא לרעה עוד לחן מבעיחבס: **הנכחדת תכחד.** כלומר יהיה מה שיהיה מי שחמות מהן חמות ומי שהביה מוכרת מן העדר ללכת מועה סביה מוכרת והלך מועה והנכלחות במקומן מהכלנה ס' שבר שבשבס ולל לחבוש בדבר ובל לכמז שבן לחר המקום ב"ה ויקיב השבחתו מהס: (י) **ואקח.** חס"ו לקחתי מקלי המועה וכברתי לומו כי מלחתי בהן ולל רציתי עוד להבהיבם בנעימות כ"ל ביד מזקה במקל מובלים הכמז הוא לומר לחר שחמתו נ' בכי אחתיהו בן יוחנן כ"ג בחבעל הגבוה הנעימות: **להפיר.** להיות קבה להפר ובו' כי בעוד ושבו נ' החיים כי על הלבי בדבך הישר בהן המקום הבה בידם עד שהעמיים בכתו עמהם בביה להיות עמהם בשלום לבל לחבי מותם שהו שבחבל בהבה הנעימות בממלכת בניהם חבעה בניהם המקום בחם למען יפבו העמים לה בבניות לבבם להלחס בס: (א) **ותופר.** כ"ל וכן היה בי הפר בבניו ביום שמתו נ' לחיים ומזו העמים לנוח עליהם למלחמה: **וידעו כן.** כ"ל בבעותי לה הלחן ועשותי לה כל חלה הנה עניי הלחן ומחב ומשפה: **השומרים אותי.** כ"ל העניים המובנעים שביהבל הסומרים לה דבני הם ידעו למיחת הדבר דבר ה' הוא ולומז עשיתי מה שעשיתי ולל היה דבר בל מה בבך: (יב) **ואמר אליהם.** לאבתי לבעלי הלחן לה טוב בעיניכם שלחעה עוד לת הלחן הבו שבבי בדבך שמובנים לבועה ולם בח מחנו לחת שבבי מדלו מאבי לה הלחן לבל לחעה עוד עמהם: **וישקלו.** בעלי הלחן שקלו שבבי ל' שקל בסף ויחבן שבן היה

מצודת ציון

לבסגול וכן ומקלר בשבי לשון (שופטים ט"ז): **בחלה.** ענין מיחום ומעוב ולין לו דומה: (ט) **והנכחדת.** הסקה מן העבה: **אשה.** כ"ל לחת וכן לחם לל לחזוקה (שמות כ"ו): **רעותה.** קבבתה: (י) **ואגדע.** ענין כריתה כמו שקדיש בלעו (יבעיה ט'): **להפר.** ענין בשול ומניעה: (יא) **כן.** ענינו לחיתת הדבר כמו שהיה וכן כן בנות לבלחד זוכות (במדבר כ"ז): **עניי.** ענויים ומוכנעים: **אותי.** כ"ל לת דבני: (יב) **הבו.** תנו כמו הבו מקריכם (בבלחבים מ"ז): **חדלו.** מבעו:

כֶּסֶף: יג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי הַשְׁלִיכֵהוּ אֶל־הַיּוֹצֵר אֶדֶר הַיְקָר אֲשֶׁר
יָקַרְתִּי מֵעֲלֵיהֶם וָאֶקַּח שְׁלשִׁים הַכֶּסֶף וָאַשְׁלִיךְ אֹתוֹ בֵּית יְהוָה
אֶל־הַיּוֹצֵר: יד וָאֲגַדֵּעַ אֶת־מַקְלִי הַשֵּׁנִי אֶת הַחֲבָלִים לְהָפֵר אֶת־
הָאַחֲוָה בֵּין יְהוּדָה וּבֵין יִשְׂרָאֵל: טו וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי עוֹד קַח־לְךָ
כְּלִי רֹעֶה אֱוִילִי: טז כִּי הִנֵּה־אָנֹכִי מֵקִים רֹעֶה בָּאָרֶץ הַנִּכְחָדוֹת
לֹא־יִפְקֹד הַנַּעַר לֹא־יְבַקֵּשׁ וְהַנִּשְׁבֶּרֶת לֹא יְרַפֵּא הַנִּצָּבָה לֹא

תרגום

וְעַבַדוּ יַת רְעוּתִי גַּבְרִין מְקָצָת: יג וַאֲמַר יְיָ לִי בְּתוֹב דְּכֻרְן עוֹבָדְהוֹן בְּחֵילַשׁ בְּתָבָא וּרְמִי יָתֵיהּ
לְבֵית מַקְדְּשָׁא וּרְמֵי לְתַחוֹת יַד אַמַרְכְּלָא חֲלַף דְּיַקִּירִית דְּחַלְתִּי בְּעֵינֵיהוֹן וּכְתַבִית דְּכֻרְן עוֹבָדֵיהוֹן
בְּחֵילַשׁ כְּתָבָא וּרְמֵיתִי יָתֵיהּ לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְ אַמַרְכְּלָא רַבָּא: יד וַאֲתֵיתִי
גְּבוּרַת נְצוּר מַלְכָּא דְּבָבֶל עַל צְדָקִיָּה מַלְכָּא שִׁבְטָא דְּבֵית יְהוּדָה וְאַגְלֵיתִי יָתֵיהּ עַל דְּאַשְׁנָיאוּ
קֳדָמָא אַף אֲנָן דְּבֵית יְהוּדָה כַּאֲחִידוֹן בֵּית יִשְׂרָאֵל: טו וַאֲמַר יְיָ לִי עוֹד אֱזֵל אִתְנַבִּי עַל
פָּרְנָסָא מְפַשָּׁא: טז אֲרֵי הָא אֲנָא מֵקִים פָּרְנָסָא בְּאַרְעָא דְּשָׁבָן לָא יְבַעֵי דְּאִטַּלְטְלוּ לָא יְתַבַּע

רש"י

כגון המרם והמסגר למיהל חגמיה מיסמל ועזריה ויחזקאל ולמון ל' כסף לפ יודעתי לכוון כאן חלף כסף למון
חמדה ולפ רבותינו פירשו כן בחולין ובניהו רחיים לרוב הכסף לקח ביהו (מלכים ג') ולפ בשלשים פירשו את"ה
לדיקים יש בכל דור ודור ובניהו רחיים מחומר שעורים ולחך שעורים חמשה עשר בשבל ובשלשים בח"י שנאמר
ותקחה שלשים הכסף ומשליך לחוכו בית ה' בח"י ומין השלשים מדרש אגדה שהוציאו אברהם אבינו בכך שלש
יסה לור פחות משלשים לדיקים מין כה יהיה זרעך (בראשית ט"ו) יהיה בגימטריא שלשים: (יב) ויאמר
ה' אלי השליכהו אל היוצר. כמו אל האוצר שומר האוצר אמר הקב"ה לנביא כתוב והנח את אלו הס
ולהקחם להיות שמור לסוף ע' שנה של גלות בבל ויבנה ב"המק על ידיהס ונתנו האוצר: אדר היקר. בית
מקדשי אדר תפארתי: אשר יקרתי מעליהם. אשר הפשטתי מעליהם מהיות להס ליקר ולמון יקרתי הוא
הסרח כבוד ושמ"ס של מעליהס יוכיח והוא כמו וברכך מארך חיים (תהלים כ"ג) וכמו מספוא פוזרה (ישעיה
י') ולוגמת הפירוש שפירשתי מעין חרגום של יונתן הוא ורלויתי לשומת הרבה לפי' נכוחה זו ולפי יכול לכוונן:
(יד) ואגדע את מקלי השני. כשלילתי את לדיקיהו: את החובלים. את רשעי דורו כי הוא לדיק ודורו רשעים:
להפר את האחוה. שנאחזתו בני יהודה ובניימן ונלכתו בחועצות מלכי ישראל: (טו) עוד קח לך וגו'. וזהו
שאמר לו למעלה רעה לאן הסדיגה סימן הוא שלפי לחסור דור מוכנין בית אני ביד עשו: (טז) הנכחדות.
האובדות לא הרוע' יפקוד לבקשם: הנער לא יבקש. חרגם יונתן לחיטלטלו לא יחבע הנער הפוטות שלזן
יודעות לבא אל הדיר: הנצבה. שים לה כח קלח לעמוד על רגליה ולריכ' היוע להעלה לאט ומחמ פי ופפוחה
ל' לעבות בעץ (במדבר ח'): לא יכלכל. חרגם יונתן לא יסובר ודרך הרועה בחיקו ישא:

מצודת ציון

(יג) היוצר. כמו האוצר ובא היו"ד במקום האל"ף כי לפו"י
מחלף: אדר. עניו מעה ומחק כמו לגבן אדמה (ישעיה
י"ג): היקר יקרתי. מלשון יקר ומכובד ומשובח: (טו) כלי.
כ"ל מקל: אוילי. שוטה מבלי דעת: (טז) לא יפקוד. לא
יזכור: הנער. כ"ל העלה הרך: הנצבה. עניו עומידה:

מצודת דוד

והוא לשון יפה כ': אשר יקרתי מעליהם. לשר הכבדתי להיות ממעל להם לשפוט. כ"ל לדקת ל' הלדיקים שבכל דור
ודור שמוכה היה להיות בנוי בזכותם הבית העמיד: ואקחה. עשה בשכר לוהו המקום והשליך הכסף לשולך בית ה' לכמו הכמו
האמור: (יד) ואגדע. לשו"ן כרתי מקלי השני מקל החובלים ולא לשיטי עוד להשניעם כלל והכוונה הוא לשוב לשו"ן נשבעל גם הנהגה
החובלים כי בלקחה הממשלה מהכהנים בני חשמונאי: להפר. כ"ל נדיעת ממשלת הכהנים בני חשמונאי יהיה קשה לנשל האחוה
שהי' בין יהודה ובין ישראל כי הס לבדם היו נקראים אחים אלו ולא עבר זה בחוכם ולא היה לאלו לשלוך עליהם כ"ל
אחס כ"ש מקבל לאחיך אחים עליך מלך וגו' (דברים י"ז) ובהשבעל ממשלת הכהנים בני חשמונאי כאלו בעל גם האחוה מישראל
ומיהודה כי עבר זה בחוכם כי הוכרום מלך עליהם ולא היה מזבע ישראל ובאלן בעל האחוה וכל הכוונ' להכתם יבוא ויבנה:
(טז) כלי רעה אוילי. כ"ל מקל מה שכועה לוכל מעניג בו אח הלאן שהוא משחית ומאבד בו אח הלאן: (טז) כי הנה אנכי מקים.
כ"ל זה יהיה לכמו שאעמיד מלך בשע בארץ ועל מלכות בית הוכרום יאמר: הנכחדות וגו'. המוכרות מן העדר ללכת דרך תועה
לא יבוא בשם להפיזם על העדר: הנער. העלה הרך בימים ההולכת לאט ונשלחת בחוכו. העדר לא יבקש לוחה לחה בשלל:
הנצבה. החולה העומדת במקומה ולא חזה ממקומה לבקש מרעה לא יכלכל לוחה במקום:

יְכַלְכֵּל וּבְשַׂר הַבְּרִיאָה יֹאכֵל וּפַרְסֵיהֶן יְפָרֵק: ס הוֹי רֹעִי הָאֱלִיל
עֹזְבִי הַצֹּאן חֶרֶב עַל־זְרוֹעוֹ וְעַל־עֵין יְמִינוֹ זְרוֹעוֹ יָבוֹשׁ תִּיבָשׁ וְעֵין
יְמִינוֹ בָּהֹה תִּכְהֶה:

יב א מַשָּׂא דְּבַר־יְהוָה עַל־יִשְׂרָאֵל נְאֻם־יְהוָה נֹטֵה שָׁמַיִם וְיֹסֵד
אֶרֶץ וְיֹצֵר רוּחַ־אָדָם בְּקִרְבּוֹ: ג הִנֵּה אָנֹכִי שָׂם אֶת־יְרוּשָׁלַם סַף־
רַעַל לְכָל־הָעַמִּים סָבִיב וְגַם עַל־יְהוּדָה יִהְיֶה בַּמָּצוֹר עַל־יְרוּשָׁלָם:
ג וְהָיָה בַיּוֹם־הַהוּא אָשִׂים אֶת־יְרוּשָׁלַם אֶבֶן מַעֲמָסָה לְכָל־הָעַמִּים

*קמץ בז"ק *קמץ בז"ק תרגום

דִּתְבִירִין לָא שַׁפִּי דְּקַנְמִין לָא יְסוֹבֵר וְנָכְסֵי עַתִּירָא יִבְזֹז וּשְׁאָרֵהוֹן יְנַמֵּר: יז וַי עַל פַּרְנָסָא טְפֵשָׁא
דְּאִתְפְּקֵד לֵיהּ עָמָא לְפַרְנָסָא דִּי הוּא דָּמֵי לְטַבְחָא דִּי מַבְזֵיָה בִּידֵיהּ וְעֵינֵיהּ עַל שְׁמֵנָתָא לָמְפַּם
דְּרַעְיֵהּ מֵיבַשׁ תִּיבַשׁ וְעֵינֵיהּ דְּיָמִינָא מִכְהָא תִּכְהֵי:

יב א מַשֶּׁל פִּתְגָמָא דְּיָ עַל יִשְׂרָאֵל אֲמַר יְיָ דִּיתֵלָא שְׁמַיָּא וְיַשְׁכֵּלִיל אַרְעָא וּבְרָא רוּחָא דֶּאֱנָשָׁא
בְּמָעוֹהִי: ג הָא אֲנָא מְשַׁוֵּי יַת יְרוּשְׁלֵם מָן מֶלִי מַרְוֵי לְכָל עַמְמַיָּא סְחוֹר סְחוֹר וְאַף דְּבֵית
יְהוּדָה יֵיתוּנוּן עַמְמַיָּא בְּיַד אֲנִיסִין בְּצָרָא לִירוּשְׁלֵם: ג וְיֶהֱוֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא אֲשַׁוֵּי יַת יְרוּשְׁלֵם אֶבֶן

רש"י

ובשר הבריאה יאכל. לֹא הִשְׂבִּיעָם מָמוֹן: **ופרסיהן יפרק.** עַד כְּלוֹ וּמוֹגְמֵת זוֹ אָמַר (דניאל ז') מִכֹּל וּמִקְּדָם וּמִתַּרְגְּמֵי גַּרְמֵה רְפַסֵּה: (יז) **הוי.** יָם לְנַעוֹק עַל זֶה: **רועי האליל.** רוֹעִי שֶׁל מִין: **אליל.** לְשׁוֹן שֶׁל אֵינוֹ רוֹעֵ' וְכֵן רוֹפְאֵי אֱלִיל (לְהוֹשׁ ו"ג): **רועי האליל.** יו"ל יִסּוּרִים בְּמִקּוֹם ה"א כְּמוֹ עוֹזְבִי הַלְּמֵן שֶׁכְּבִי שֶׁם (לְעֵיל ג"ג) שׁוֹכְנִי לְבָבֶל (תְּהִלִּים ז'): **עוזבי הצאן.** מְחַמֵּן סְפָקָר לִיד כָּל הַבָּא לְהַכּוֹת וְלִשְׁרוֹד וְלִבְזוֹז: **חרב על זרועו ועל עין ימינו.** וְהוּא הָרוֹעֶה שֶׁכֵּן עַל שֶׁהִיטָה נוֹפֶלֶת בִּידוֹ לְשַׁמֵּל אֶת הַפְּרִיחָה שֶׁתֵּן עֵין יְמִינוֹ כְּמוֹ לְמַעַן מִי הָעֲשִׂירִים לְבוּז וְלִגְמוֹר נִכְסֵיהֶם: **זרועו יבוש תיבש.** לְעַתִּיד לָבֹא וְכֵן אֶת נִקְמָתִי אֶת וְגוֹ' (יְחֶזְקֵאל כ"ה) וְהַפּוֹרְסִים פּוֹרְסִים לְחוֹמוֹ בְּלַקְּחוֹ: עַל שֵׁם וְעַל עֵינוֹ לְקִיחוֹ עוֹר (מ"ב כ"ה) וְלֹא לְפַסֵּר לְכוֹן
הָכָא לְחַכְמֵי מִקְיָם רוֹעֶה בְּאֶרֶץ בְּלַקְּחוֹ שֶׁכֵּבֵד עָבֵר לוֹ שֶׁבָּעִים שָׁנָה:

יב (א) **משא דבר ה'.** הוּא גְּמַר זֶה הַדָּבָר שֶׁהִתְחִיל לְדַבֵּר בְּפוּרְעָנוּתָן שֶׁל חוֹלְכֵי יִסּוּרִים בְּגַל וְכוֹזְפָן בּוֹ: (ב) **סף רעל.** כְּלִי תַּרְעֵלָה כְּמוֹ כּוֹס לְשֶׁכֶר בְּסַף (שְׁמוֹת י"ב): **רעל.** לְשׁוֹן שִׁכָּרוֹן לְהַס כְּמוֹ כְּלֹא הִשְׁעוּטְף בְּשִׁכָּלָה כְּמוֹ וְהַבְּרוֹשִׁים הִרְעִלוּ (כְּתוֹב ב') הַשְּׁרוֹת וְהַרְעָלוֹת (יְשַׁעְיָה ג') וּבְלַעַז מְשַׁכֵּר מִלְּיוֹ עֲרָבִיוֹת רְצוּלוֹת לְוּוֹכְלוֹפְּמֶנְט"ח בְּלַעַז"ז: **וגם על יהודה.** יִהְיוּ הַגּוֹיִם לְשֶׁכֶר בְּמָצוֹר עַל יְרוּשָׁלַיִם שֶׁיִּהְיוּ בֵּית לוֹד וְאַבְּסְנִים וְהָעֵכ"וֹם וְיִלְחֲמוּ גַּם בְּנֵי יְהוּדָה עַל כָּרְחָם לָצוּר עַל יְרוּשָׁלַיִם כֵּן ח"י: **(ג) אבן מעמסה.** לְשׁוֹן מַשָּׂאוֹי הַמּוּטָלָה עַל בְּנֵי אָדָם מִפִּי הַמּוֹסֵל לְמַשָּׂא וְלַעֲמֹס עַל כְּתֵפֵיהֶם וְהִיא

מצודת דוד

ובשר הבריאה. לֹא הַשְׂבָּעָה יְהוּדָה וְיִלְכֹּד בְּשִׁבְיָה: **ופרסיהן יפרק.** מִצְּלָעִיו יִפְצֹר פְּרִיסָיו וְלֹא יוּכְלוּ לְלֶכֶת כ"ל לֹא יַחֲזִק הַכַּשְׂדִּים וּמְסוּרֵי הַכֶּבֶד וְלֹא הָעֲשִׂיכִים יִשְׁמְחוּ וְיִלְדָּה נָהֶם בְּדַרְכָּךְ: (יז) **הוי רעי האליל.** הוֹי לְךָ לְמִי רוֹעִי, מִבְּלִי מוֹעִיל הָעוֹזֵב לֹא הַלֵּמֵן וְהוֹלֵךְ לוֹ וְעַל לְגַבְיָיהֶם הַמֶּלֶךְ יִלְחַם הַלְּחָכְמִן מִמֶּלְכוּת בֵּית יְהוּדָה מִעֲזֹב לֹא עִמּוֹ וְהִפְחִיד עִם הַכּוֹתִים כמ"ש בְּיוֹסִיפּוֹן: **חרב על זרועו.** חֶרֶב יָבוֹא עַל זְרוֹעוֹ כ"ל כֹּחוֹ יִבָּשׁ וְיִכְהֶה: **ועל עין ימינו.** כ"ל מַה שֶּׁהִיא מִסְתַּכֵּל וּמֵינוֹ וּמַלְאָה לִשְׁוֹט לְמַלְכוּתוֹ הִנֵּה הַחֶרֶב יָבוֹא עַל הַמּוֹחֵלָה הַהִיא כִּי תַּחֲכֹם וְאֵין לָהּ: **זרועו יבוש תיבש.** כ"ל כְּמוֹ מַחֲלָה: **כהה תכהה.** כ"ל לֹא יִחְלֶה הַדָּבָר שֶׁהוּא מְלַמֵּד לָהּ וְהוּא כְּפֶל עִנְיָן מ"ש:

יב (א) **נוטה שמים.** הַנּוֹטֶה לֹא הַשָּׁמַיִם לְבַדָּן וְהַמְיַיסֵּד לֹא הָאָרֶץ וְיוֹצֵר כּוֹחַ הָאָדָם בְּקִרְבּוֹ גּוּפוֹ, וְכֹחוֹמֵר הוֹלִיל וְכֵן כֹּחַ שֶׁלּוֹ וְגִידוֹ לַעֲשׂוֹת כֵּן דַּבֵּר כְּכֻלּוֹ: **(ב) סף רעל וגו'.** לְכָל מִינֵי הָעַמִּים הַלּוֹחֲצִים עָלֶיהָ פְּצִיעַ הִנֵּי כְּסַף מִמֶּנּוּ הַמַּיִם שֶׁכֵּל הַשּׁוֹתֶה מֵהֶם יִכָּנֵס מִמֶּנּוּ יְמוּת כֵּן יִכְלוּ וְיִמְחוּ כָּל הַלּוֹחֲצִים עַל יְרוּשָׁלַיִם: **וגם על יהודה.** הַסֵּף הַרַעַל הַזֶּה יִהְיֶה גַּם עַל יְהוּדָה לְמַר יִהְיוּ מַעֲלוֹר עַל יְרוּשָׁלַיִם כִּי הַגּוֹיִם לְצוּר עַל יְרוּשָׁלַיִם הַכְּיָמוֹ לְתוֹכֵי עֲרֵי יְהוּדָה לְנוּחַ עִמָּהֶם לְצוּר עַל הָעִיר וְגַם הִיא יִלָּכֵד עִם שְׁאָר עָם שְׁבִ"וֹם: **(ג) אבן מעמסה וגו'.** לְכָל אוֹתָן הַלּוֹחֲצִים עָלֶיהָ מִפִּי כֻּלָּם הַמַּשָּׂא שֶׁכָּל הָעוֹמְסִים לוֹחֲצִים

מצודת ציון

יכלכל. עַיִן פְּצוּם הַלּוֹחֵךְ כְּמוֹ וִיכַלְכֵּל יוֹסֵף (בְּרֵאשִׁית מ"ז): **הבריאה.** הַשְׂבָּעָה כְּמוֹ וְעַבְדוֹן לָהֶם בְּרִיחַ (שׁוֹפְטִים ג'): **ופרסיהן.** הֵם בְּעַיִן מְעֻגָּלִים שֶׁכְּנֶגֶד הַבְּהֵמוֹת כְּמוֹ פְּרֵסָה סוּסֵי (יְשַׁעְיָה ה'): **יפרק.** עַיִן בְּזִיזָה כְּמוֹ פָּרַק מֵעֲלֵיהֶם (מִשְׁלֵי ג'): (יז) **הוי.** כְּמוֹ לוּי: **רועי.** כְּמוֹ רוֹעֶה בְּהֵ"ח: **האליל.** עַיִן דֶּבֶר סְתָם בּוֹ תּוֹעֲלֶת כְּמוֹ רוֹפְאֵי אֱלִיל (לְהוֹשׁ י"ג): **עוזבי.** כְּיִי"ו יְמִיהֶם: **זרועו.** מְשָׁךְ מְחֻסַּר מִלְּיוֹ (כְּתוֹב ב') עֹזְבִי תִּיבַשׁ. **יבוש תיבש.** מִלְּשׁוֹן יִבְשׁוּת: **כהה תכהה.** עַיִן עֲכִיכוּת וְשִׁחְכּוּת כְּמוֹ כֵּהָה הַנֵּעַר (וַיִּקְרָא י"ג):

יב (א) **משא.** נִבּוּאָה וּלְשׁוֹן מַשָּׂא נְשִׂיאוּת לְשׁוֹן דֶּבֶר הִ': (ב) **סף.** כְּמוֹ כּוֹס וְכֵן בְּסַף לְשֶׁכֶר בְּסַף (שְׁמוֹת י"ב): **רעל.** עֲיֵינוֹ סַם הַמְּמִית וְהוּא מִלְּשׁוֹן יֵין הִפְעִילָה (תְּהִלִּים ק') הַמְּעַמְּעִם לֹא הֵלֵב מְכוֹנוֹ: **במצור.** עַיִן הַקָּפָה וְנִיסּוּק כְּמוֹ צִיר לְהַבְּצָרָה: **(ג) מעמסה.** עַיִן עֲנִינָה מַשָּׂא כְּנֶגֶד הַמְּמִית עֲלֵיכֶם

כָּל־עַמֵּיהָ שָׂרוֹט יִשָּׂרֵטוּ וְנֶאֶסְפוּ עָלֶיהָ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ: ד בַּיּוֹם
הַהוּא נְאֻם־יְהוָה אַכֶּה כָל־סוּס בַּתִּמָּהוֹן וְרֹכְבוֹ בַּשִּׁגָּעוֹן וְעַל־בֵּית
יְהוּדָה אֶפְקַח אֶת־עֵינַי וְכָל סוּס הָעַמִּים אַכֶּה בְּעִוָּרוֹן: ה וְאָמְרוּ
אַלְפֵי יְהוּדָה בְּלִבָּם אַמְצָה לִי יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם בַּיהוָה צְבָאוֹת
אֱלֹהֵיהֶם: ו בַּיּוֹם הַהוּא אָשִׂים אֶת־אַלְפֵי יְהוּדָה כְּכִיּוֹר אֵשׁ
בְּעֵצִים וּכְלַפִּיד אֵשׁ בָּעֳמִיר וְאָכְלוּ עַל־יָמִין וְעַל־שְׂמֹאול אֶת־
כָּל־הָעַמִּים סָבִיב וְיָשְׁבָה יְרוּשָׁלַם עוֹד תַּחְתֶּיהָ בִּירוּשָׁלָם:
ז וְהוֹשִׁיעַ יְהוָה אֶת־אָהֳלֵי יְהוּדָה בָּרִאשֹׁנָה לְמַעַן לֹא־תִגְדַּל

*בנ"א הכ' במתג

תרגום

הַקְלָא לְכָל עַמְמַיָּא כָּל אִנְקְתָא אִתְבַּזָּזוּן וְיִתְכַּנְּשׁוּן עֲלָהּ כֹּל עַמְמֵי אַרְעָא: ד בְּעִדָּנָא
הַהִיא אֲמַר יְיָ אֲבָהֵי כָּל סוּסָוָת עַמְמַיָּא בְּטָפְשׁוּתָא וְרָכְבֵיהוֹן בְּשִׁטְעַמְמוּתָא וְעַל דְּבֵית יְהוּדָה
אֲגַלֵּי יַת גְּבוּרְתִּי לַאֲמָטָא לְהוֹן וְכָל סוּסָוָת עַמְמַיָּא אֲמְחֵי בְּסַמְיוּתָא: ה וְיֵימְרוּן רַבְרְבֵי יְהוּדָה
בְּלִבְּהוֹן אִשְׁתְּכַח פּוּרְקָן לְחַבֵּי יְרוּשְׁלֵם בְּמֵימְרָא דַּיְיָ צְבָאוֹת אֱלָהֲהוֹן: ו בְּעִדָּנָא הַהִיא אֲשַׁוֵּי יַת
רַבְרְבֵי יְהוּדָה כְּלִבּוּשׁ דִּי נוּר בַּאֲעָיָא וּכְבַעוּר דְּאֶשָּׁא בַּעֲמָרָא וְיֵכְלוּן מִן דְּרוֹמָא וּמִן צְפוֹנָא
יַת כָּל נִכְסֵי עַמְמַיָּא סְחוֹר סְחוֹר וְתִתֵּב יְרוּשְׁלֵם עוֹד בַּאֲתָרָהּ וְתִצְלֵה יְרוּשְׁלֵם: ז וְיָפְרוֹק יְיָ
יַת קְרָנָא דְּבֵית יְהוּדָה בָּקַדְמָיְתָא בְּדִיל דְּלָא תִסְגֵּי אִתְרַבְרְבוּת בֵּית דָּוִד וְאִתְרַבְרְבוּת יָתְבֵי

רש"י

כביכול מאד עד מאד כל עומסיה שרוט ישרטו: (ד) אבה כל סוס. מלמדים שם בחמתן ועורן ואת רוכביהם בשגעון מאד"ז. אבל על בית יהודה שם ע"כ מן המלמדים אפקח עיני להגן עליהם מן המכה הזאת. (ה) ואמרו אלופי יהודה בלבם. כשיראו אחר מלמדים נגפים במגפה זו ושם נגוליו: אמצה לי יושבי ירושלים וגו'. יושבי ירושלים שיודעים שעל כרחיהו הוו בחיים עליהם אומרו לעזרתי בחפלתן בה' מלמדים: אשים את אלופי יהודה. יאמרו ויתחזקו עם לומה שמביאים שם: כביור אש. כמלורת הם גחולה וכיור לשון כירה וכך תרגם מנחם: תחתיה. במקומה: (ז) והושיע ה' את אהלי יהודה בראשונה. בערש יבאו בני ירושלם מן העיר חסיה להם תשועה לשוב אל ביתם ואל ביתם ואחר כך תשועה לבני העיר היא התשועה שנאמר בה ויגל ה' ונלחם (לקמן י"ד): למען לא תגדל. להתפאר עליהם ולומר לו נלחם אנחנו

מצודת ציון

(מ"ל י"ב): שרוט ישרטו. ענין חליטת הבשר כמו ובשרם לא יאכלו (ויקרא כ"ו): ונאספו. ענין כליון ומיתה כמו כל הזהב ההוא נאסף (שופטים ג'): עליה. עליה בקמוץ: (ד) אפקח ענין פקיחה כמו פקח עיניך (משלי כ'): בעורון. מלשון עור: (ה) אלפי יהודה. שרי יהודה כמו אל הנעמו בחלוף (מיכה ז'): אמצה. מלשון לוחץ ומוחק: (ו) ככיור. ענין לפיד ולשונות וכן תנור וכיורים (ויקרא י"ו) הנקרא כן בעבור שמונח עליו תדיר לפידי אש: בעמיר. כן יקרא לעומת הסבלים כמו ובשמתם עומר בשדה (דברים כ"ד): תחתיה. במקומה:

מצודת דוד

שרוט נשרטם וביטיהם לכוד הכובד כ"ל על הנלחמים עליה ילכו. ולפי שהמלילה לשון כובד המשל לומר לשון הנופל נאמרים המכוסים שם כבד: ונאספו עליה. מלשון צמוך לה יכלו ויהמו כל עכ"ום הלחן: (ד) בתמהון. כ"ל יתבהו לחניתם בלב כתמה ומחיילת: בשגעון. כ"ל לא יוכלו כשדר הכסיסי המלחמה: ועל בית יהודה. הנאים לנצוח על יושבים עם העכ"וס עליהם אפקח עיני להצניחם בהם שלא יתבהו עם העכ"וס הוזיל ונפלו שלא בעזבתם: אבה בעורון. נופף על המהמון לכה בעוכון ולא יכלו לנחם ילכו וילנגו על לנפשיהם וימשכם לבל בית יהודה שיהיו עומדים בחזקה לא יהיו נזוקים מהם כי המקום

יפנים בהם: (ה) ואמרו וגו'. מלו הנאים עם העכ"וס בלחומם שאינם נזוקים עם העכ"וס יאמרו בלבם הנה יושבי ירושלים חזקו לומי בהצניעם בה' להחפלל עלי שלא אהיה נלכה עמהם כי יודעים המה שבחתי הנה שלא בעזבתי ולא יכלו הלבר בזכות עלמם כ"ל בזכו' יושבי ירושלים: (ו) את אלופי יהודה. הם הנאי' עם העמים לומם יעמה כלפיד לם הבוער בעלים כ"ל הם יאמיתו בהעמים הנאי' עמהם בלחומם שיד ה' היתה בם: וכלפיד וגו'. כפל הדבר בע"ם: ואכלו. יאמיתו מיימינם ומשמלם לם העמים מפניכ: וישבה ירושלים וגו'. כי יושבים הנמיה לאמר שהמיכה מיעום לה בעויה במקומה שהיתה מלו ולכן לאמר שלא תצב יושבים במקום' הכלמון במקום יושבים היפ': (ז) באת אהלי יהודה. הם הנאים עם העמים יושבי אהלים במחנה לומם יושיע ה' בלחמוב' להכות בעמים הנאים שהמם עד לא יגלו לנצי יושבים להלחם בהם ולהכותם: למען לא תגדל וגו'. כ"ל לא יאמיתו בהם עד שלא יגלו מיושבים זבע בית דוד ושלא היושבים שמה תגדל מ"כ תשלחתם על תפלחת בית יהודה הנאים עם העמים הוזיל ושם

תִּפְאֶרֶת בֵּית־דָּוִיד וְתִפְאֶרֶת יֹשֵׁב יְרוּשָׁלַם עַל־יְהוּדָה׃ ח בַּיּוֹם
הַהוּא יָגֵן יְהוָה בְּעַד יוֹשֵׁב יְרוּשָׁלִַם וְהָיָה הַנִּכְשָׁל בָּהֶם בַּיּוֹם הַהוּא
כְּדָוִיד וּבֵית דָּוִיד כֵּאלֹהִים כְּמַלְאַךְ יְהוָה לִפְנֵיהֶם׃ ט וְהָיָה בַּיּוֹם
הַהוּא אֲבַקֵּשׁ לְהַשְׁמִיד אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם הַבָּאִים עַל־יְרוּשָׁלִָם׃
י וְשָׁפַכְתִּי עַל־בֵּית דָּוִיד וְעַל ו יוֹשֵׁב יְרוּשָׁלַם רוּחַ חֵן וְתַחֲנוּנִים
וְהִבִּיטוּ אֵלַי אֵת אֲשֶׁר־דָּקָרוּ וְסָפְדוּ עָלָיו כְּמִסְפֵּד עַל־הַיָּחִיד
וְהָמַר עָלָיו כְּהָמֵר עַל־הַבְּכוֹר׃ יא בַּיּוֹם הַהוּא יִגְדַּל הַמִּסְפֵּד
בִּירוּשָׁלִַם כְּמִסְפַּד הֲדַדְרִמּוֹן בְּבִקְעַת מְגִדּוֹן׃ יב וְסָפְדָה הָאָרֶץ
מִשְׁפָּחוֹת מִשְׁפָּחוֹת לְבָד מִשְׁפַּחַת בֵּית־דָּוִיד לְבָד וְנִשֵּׁיהֶם לְבָד

*נ"א דוד

ת"א והיה הנכשל. עקילס שעל ג': והיה ניוס. עכו"ס י"ד: והביטו. קוכה כ"ג: ניוס. מגילה ג' מ"ק כ"ח: וספדה. קוכה כ"ב:

תרגום

יְרוּשְׁלַם עַל דָּבֵית יְהוּדָה׃ ח בְּעִדָּנָא הַהִיא יְרַחֵם יְיָ עַל יָתְבֵי יְרוּשְׁלַם וִיהֵי דַּהֲלָשׁ בְּהוֹן בְּעִדָּנָא
הַהִיא כְּדָוִד וּבֵית דָּוִד כְּרַבְרְבִין וְצַלְחִין כְּמַלְאֲכָא דַיְיָ קֳדָמֵיהוֹן׃ ט וִיהֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא אֶתְבַּע לְשֵׁצָאָה
יָת כָּל עַמְמַיָּא דִּי מְתַכַּנְשִׁין וְאָתִין עַל יְרוּשְׁלַם׃ י וְאֶשְׁפּוֹךְ עַל דָּבֵית דָּוִד וְעַל יָתְבֵי יְרוּשְׁלַם רוּחַ
חִסְדָּא וְרַחֲמִין וְיִבְעוּן מִן קֳדָמַי עַל דִּי אִסְתַּלְּקוּ וְיִסְפְּדוּן עֲלוֹהִי כְּמָא דְּסָפְדִין עַל יְחִידָא וְיֵימְרוּן
עֲלוֹהִי כְּמָא דְּמָמְרִין עַל בּוּכְרָא׃ יא בְּעִדָּנָא הַהִיא יְסַגֵּי מִסְפְּדָא בִּירוּשְׁלַם כְּמִסְפְּדָא דַּאֲחָאָב
בַּר עָמְרִי דִּי קְטַל יָתֵיהּ הֲדַדְרִמּוֹן בַּר טַבְרִמּוֹן וּכְמִסְפְּדָא יְאשִׁיָּה בַּר אָמוֹן דִּי קְטַל יָתֵיהּ פַּרְעֹה
חַגְיָרָא בְּבִקְעַת מְגִדּוֹן׃ יב וְיִסְפְּדוּן דַּיָּרֵי אַרְעָא דַּרְעִין דַּרְעִין בַּבְרִיהוֹן לְחוֹד וּנְשֵׁיהוֹן לְחוֹד דַּרְעִית

רש"י

בשבילו: (ח) הנכשל בהם. המלך שבהם: כאלהים. כרברבין כמלאכים: כמלאך ה' לפניהם. יגלחו כמלאכי ה' קדמיהון: (ט) אבקש להשמיד. מבקש בשמחתם ומתקדק בעונש ורבותיו פירשו לזכות מבקש בנגעי שלהם אם ים להם זכות ואם לאו מחמיסה: (י) רוח חן ותחנונים. סיעלה על רוחם להתחנן לפני והם יסיו לתן בעיני: רוח. טל"ע בלע"ז: והביטו אלי את אשר דקרו. מ"י ויבעון מן קדמי על די מיטלטלו: והביטו. להתהוות על אשר דקרו בהם המומות והרגו מהם בגלותם: וספדו עליו. על חומו הרג: כמספד על היחיד. כאשר יספוד איש על בן יחידו ורבותינו דרשוהו על מנשה בן יוסף שנהרג במסכת סוכה מסר"י: כמספד הדדרמון בבקעת מגדון. לין ענין הדלרימון בבקעה מגידון אלא שני מספדות הן כמספד דלהאחד בר עמרי דקטל יתיה הדלרימון בר טברימון ברמות גלעד שנאמר ויעבור ברמה ויעמוד בפתח שער העיר (מ"ב כ"ב) והוא הספד וכמספד דיאשיהו בר אמון דקטל יתיה פרעה חגירא בבקעה מגידון שנאמר ויקונן ירמיהו ובומר

מצודת דוד

היו עמהם ולא השמיעו בהם עד אשר בלו בזה ימים דוד ושאר יושבי ירושלים: (ה) ינן ה'. ומגני מיל גוג הלוים עליהם: הנכשל בהם. המלך שבהם. המלך שבהם יהגבר על המוט כדרך שנגבר דוד על אנשי מלחמתו: כאלהים. יהיו כאלהים ומוכ ומשכם כמלאך ה' ולפניהם יעברו במלחמה בלאשם העם: (ט) אבקש להשמיד. לחקש ומעשה כלומר לחשים כל כוחי להשמידם: (י) ושפכתי. לשה לומר לתן בשפע על בית דוד וגו' לתן ממשכה תן על עלמם ולתן הפלגה התנוים לפני: והביטו אלי. לשחול משפע להשיב נחול אם אשר דקרו ועל משיח בן יוסף יאמר שתם במלחמ' כן מבי"ל: כמספד על היחיד. כמו המשפד שאדם עושה על מיתת בן יחיד: והמר. יבכו עליו במכיוות לב כמו שמתכיון בבכי על מיתת הבכור: (יא) כמספד הדדרמון וגו'. מספד גדול מצוקים היה בימים הקדמונים להדדרימון בבקעת מגידון וכן יהיה המספד על משיח בן יוסף וכ"ל לתמו כמספד לתאב שהביאו להשיבו מהבגו בבקעה בבקעת מגידון: (יב) משפחות וגו'. כל משפחה בפ"ע לבדם אם המספד: ונשיהם לבד. הוא דרך לגיעות שלא יהיו מעורבנים עם הגברים:

מצודת ציון

(ז) תפארת. מלשון פאר והדר: (ח) הנכשל. ענין כפילת המגפות ומשום הכאם: (י) רוח. לשון: דקרו. ענין נעילת מכת נגוף כמו כל המלא ידקר (ישעיה י"ג): והמר כהמר. מלשון מכיכות:

מִשְׁפַּחַת בֵּית־נָתָן לְבָד וְנְשֵׁיהֶם לְבָד: יג מִשְׁפַּחַת בֵּית־לֵוִי לְבָד
וְנְשֵׁיהֶם לְבָד מִשְׁפַּחַת הַשִּׁמְעִי לְבָד וְנְשֵׁיהֶם לְבָד: יד כֹּל
הַמִּשְׁפָּחוֹת הַנִּשְׁאָרוֹת מִשְׁפָּחֹת מִשְׁפָּחֹת לְבָד וְנְשֵׁיהֶם לְבָד:

יג א בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה מָקוֹר נִפְתָּח לְבֵית דָּוִיד וּלְיוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלָם
לְחַטָּאת וּלְנִדָּה: ב וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא נְאֻם ו יְהוָה צְבָאוֹת אַכְרִית
אֶת־שְׁמוֹת הָעֲצַבִּים מִן־הָאָרֶץ וְלֹא יִזָּכְרוּ עוֹד וְגַם אֶת־הַנְּבִיאִים
וְאֶת־רוּחַ הַטֻּמְאָה אַעֲבִיר מִן־הָאָרֶץ: ג וְהָיָה כִּי־יִנָּבֵא אִישׁ עוֹד
וְאָמְרוּ אֵלָיו אָבִיו וְאִמּוֹ יְלָדָיו לֹא תִחְיֶה כִּי שֶׁקֶר דִּבַּרְתָּ בְּשֵׁם
יְהוָה וּדְקָרֻהוּ אָבִיהוּ וְאִמּוֹ יְלָדָיו בְּהִנָּבְאוֹ: ד וְהָיָה ו בַּיּוֹם הַהוּא

*נ"א ודקרהו בגרש

ת"א ניוס סהוס. יומא ע"ם:

תרגום

בֵּית דָּוִד לְחוֹד וְנַשֵּׁיהוֹן לְחוֹד וְרַעְיַת בֵּית נָתָן נַבְרֵיהוֹן לְחוֹד וְנַשֵּׁיהוֹן לְחוֹד: יג וַרְעִית
בֵּית לֵוִי לְחוֹד נַבְרֵיהוֹן לְחוֹד וְנַשֵּׁיהוֹן לְחוֹד וַרְעִית בֵּית שִׁמְעִי נַבְרֵיהוֹן לְחוֹד וְנַשֵּׁיהוֹן לְחוֹד:
יד כָּל וַרְעַיָּתָא דִי אִשְׁתְּאַרָא וַרְעִין וַרְעִין נַבְרֵיהוֹן לְחוֹד וְנַשֵּׁיהוֹן לְחוֹד:

יג א בְּעִדָּנָא הַהִיא יְהֵי אוּלְפָן אִתְגְּלֵי כְּמַבּוּעַ דְּמַיִן לְבֵית דָּוִד וּלְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֶם וְאֶשְׁבּוֹק
לְחוֹבֵיהוֹן כְּמָא דְמִדְכַּן בְּמֵי אַדְיוֹתָא וּבְקִטָם הוֹרְתָא דַהֲשַׁאתָא: ב וִיהֵי בְעִדָּנָא הַהִיא
אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אֶשֵׁצֵי יַת שׁוּם טָעֲוָת עַמְמַיָּא מִן אַרְעָא וְלָא יְהֵי דָּכְרָן מִשּׁוּמְהוֹן עוֹד וְאַף יַת
נְבִיֵּי שִׁקְרָא וְיַת רוּחַ מְסָאֲבָא אֲבַטֵּל מִן אַרְעָא: ג וִיהֵי אֲרֵי אִתְנַבֵּי גְּבַר עוֹד וְיֵימְרוּן לֵיהּ אֲבוּהִי
וְאִמֵּיהּ יָלְדוֹהִי לָא תִתְקַיֵּם אֲרֵי שִׁקְרָא אִתְנַבֵּיתָא בְּשׁוּמָא דַיְיָ וְיִדְקוּן בֵּיהּ אֲבוּהִי וְאִמֵּיהּ יָלְדוֹהִי
בְּאִתְנַבְּיוּתֵיהּ: ד וִיהֵי בְעִדָּנָא הַהִיא יְבֹהֲתוּן נְבִיֵּי שִׁקְרָא גְּבַר מִנְּבוּאָתֵיהּ בְּאִתְנַבְּיוּתֵיהּ וְלָא יְתַנְּבוּן

רש"י

כל המרים והמרום בקימוחיהם וגו' (ל"ם ג' ל"ם): **(יב) בית נתן.** הנביא וו"ן נתן בן דוד כמו שנאמר שמוע ושובב ונתן ושלמה (ש"ב ה'): (יג) **בית לוי.** הכהנים והלויים: **משפחת השמעי.** שמוע בן דוד בחשלם כלל הכתוב משפחות בית דוד ומ"ב פרט כל אחת ואחת: (יד) **כל המשפחות הנשארות.** לבית דוד: **ונשיהם לבד.** משום לסיעות ולמה משפחות הכתוב והמלכות כדי להזהיר להם כהריס' כמו שנאמר ברים הספר הלה שני בני היצהר העומדים על מדון כל הארץ:

יג (א) לחטאת ולנדה. לתליוחא וכן ח"י תשבוק לחוביהון כתה דמדכן כמי מליוחא ונקטם חורתא דחטאתא בלשון חטאת: **(ב) וגם את הנביאים.** נביאי שקרא: **רוח הטומאה.** יצר הרע:

מצודת ציון

יג (א) מקור. מעין המובע: **לחטאת.** מי נדה הבה קרוי מי חטאת על כי הוא מעכב המומאה וכמ"ש הוא יחטאנו בו (במדבר י"ט): (ב) ודקרוהו. עניין נעילת חרב בגוף:

מצודת דוד

משפחת בית נתן. כן יהי' שם משפחה יקרא בזה הזמן וכן כולם שמוסב והולך וחכלס הכונה בכולה: (יד) **כל המשפחות הנשארות.** מלבד לומן המשפחות היקרות הנקובות בשמותן: **משפחות.** גם הם יספדו כל משפחה בפ"ע וכשיהם לבד:

יג (א) **יהיה מקור נפתח.** יהיה נובע מים מתחת מפתן הבית והוא הנחל המשוב בכולה יחזקאל (מ"ז) והוא המעין המשוב בכולה יואל (ל') והוא מים החיים המשוב בפרק הבאבי: **לבית דויד.** לעזרך בית דוד יושבי ירושלים: **לחטאת.** לקחת ממנו מי חטאת להזות על טמאי מתים כי מי הטהרה לריכים שיהיו מים חיים ומובעים: **ולנדה.** הלה לומר לעזוך עבילת הנדה ולפ שאינה לריכה רוקו בילת מים חיים לו הוא מענין הזיה כמו מי נדה (במדבר י"ט) וכבל בשמות כבדבים: (ב) **אכריית וגו'.** ולמוקמא בילות לומר ולא יזכרו עוד: **את הנביאים.** הם נביאי השקר: **רוח הטומאה.** הוא יצר הרע. כ"ל **אעביר מן הארץ.** כ"ל הילך הרע לא יהיה עוד ולא יזכרו עוד: **ילדיו.** לומר למוקמא בילות כי בבר זכר לעניו ואמו: **לא תחיה וגו'.** לא מהכלוי שמשלר מי כי מה שדברת בשם ה' הוא שקר כי מדעתם יכיחו השקר ולכן יקבו לומו בחכת בשעוב הנבואה בשקר ולא יחוסו עליו:

יֵבֹשׁוּ הַנְּבִיאִים אִישׁ מֵחֲזֹינוֹ בְּהִנָּבְאֹתוֹ וְלֹא יִלְבְּשׁוּ אַדֶּרֶת שֵׂעָר
לְמַעַן כַּחֵשׁ: ה וְאָמַר לֹא נָבִיא אָנֹכִי אִישׁ עֹבֵד אֲדָמָה אָנֹכִי כִּי־
אָדָם הִקְנָנִי מִנְּעוּרָי: ו וְאָמַר אֵלָיו מָה הַמַּכּוֹת הָאֵלֶּה בֵּין יָדֶיךָ
וְאָמַר אֲשֶׁר הֻכֵּיתִי בֵּית מְאַהֲבָי: ז חֶרֶב עוּרִי עַל־רֹעִי וְעַל־גֶּבֶר
עֲמִיתִי נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת הַךְ אֶת־הָרֹעֶה וּתְפוּצֶיןָ הַצֹּאן וַהֲשִׁבֹתִי
יָדִי עַל־הַצְּעָרִים: ח וְהָיָה בְּכָל־הָאָרֶץ נְאֻם־יְהוָה פִּי־שְׁנַיִם בָּהּ
יִכָּרֵתוּ יִגְוָעוּ וְהַשְּׁלִישִׁית יִוָּתֵר בָּהּ: ט וְהֵבֵאתִי אֶת־הַשְּׁלִישִׁית

ת"א והנלמי. כ"ה י"ז:

*בנ"א אישׁ־ *נ"א כי במרכא *נ"א השׁ' בלי מתג

תרגום

עוֹד שְׁבַר בְּדִיל לְאַלָּפָא בְּדִיבִין: ה וְיֵימַר לָא נְבִיָּא אֲנָא גְּבַר פַּלַּח בְּאַרְעָא אֲנָא אֲרֵי אֱנָשָׁא
אַקְנָנִי מִטְּעוּתִי: ו וְיֵימַר לֵיהּ מָה מְחָתָא הָאִלֵּין בֵּאֲתָאָה עֲלָנָא וְלָא בְּעוֹבָדֵי יָדָךְ וְיֵימַר דְּאִית
לְקֶנְיָא בְּחוֹבִין דְּרַחֲמָנָא: ז חַרְבָּא אִתְגְּלָא עַל מַלְכָּא וְעַל שַׁלְטוֹנָא חַבְרֵיהּ דִּבְחוֹתֵיהּ דְּמִי
לֵיהּ אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת קְטוֹל יַת מַלְכָּא וְיִתְבַּדְּרוּן שַׁלְטוֹנַיָּא וַאֲתֵיב יַת מְחַת גְּבוּרְתִּי עַל תִּנְיָנָא:
ח וִיהֵי בְּכָל אַרְעָא אֲמַר יְיָ תְּרֵין חוּלָקִין דָּבָה יִשְׁתֵּיצוּן יִסְפּוּן וְתִלְתָּא יִשְׁתְּאַר בָּהּ: ט וְאָעֵיל

רש"י

(ד) **אדרת שער.** כן דרך מסיחים ומדיחים מחעטפים בטליתים כאלו הם לובשים לדיקים למען יקובלו כחסיסם:
(ה) **כי אדם הקנני.** פתר בו מנחש לשון מקנה נקר (בראשית כ"ו). כי אני כמחר כל אדם שאיני עוסק בנביאות. כפקדני מנעורי לשמור לא מקנתו: (ו) **בין ידיך.** בין כתפיך שם מלקין עובדי עבירה:
בית מאהבי. אשר אהבוני והוכיחוני לדרך היושרה: (ז) **חרב עורי על רועי.** על שר שהפקדתיו על אלו גלוחי: **ועל גבר עמיתי.** שחברתיו לי לשמור לאחי כמוני: **הך את הרועה.** לא מלך מושב ברשעה: **ותפוצין הצאן.** שכשוסה תחת ידו: **והשבותי ידי.** ואשנה תכוחי עניים: **על הצעורים.** על השלטונים הצעירים מן המלכים. ויונתן תרגם ותפוץ מלאן ויחבדרון שלטונין. ותרגם על הלועזים ממוני שלמה הממויים להם. וכן תרגם יונתן המקרא הזה בחומות. תרבא לישגלא על מלכא ועל שלטוני חבריה לאתר ס' לבחום קטול ית מלכא ויתבדקון שלטונין. ואין לשון התרגום הזה נופל על ישראל אלא מלינו בתרגום ובמקרא שלטונין בישראל אלא מלך ושרים ותרגום שלמה רבתרגום מסר"ו: (ח) **והשלישית יותר בה.** יתגיירו ויחיו: (ט) **והבאתי את השלישית באש.** ואעיל יח שלחא בעקב בכור לאחא. פיסבלו ויסלו מקנה הגריס בלרח חבלו של מסיח

מצודת דוד

(ד) **יבושו הנביאים וגו'.** כ"ל בשעה שהקב"ה יפרע מהעמים ומחול עליהם כוח הנבואה לא הנביאים הם יבושו כ"ל מחזיונו שהקב"ה נתנה בהנבלו עתה כפופת לומר כי ילחה הנבלו כיוכיון לחזר מן החשך: **ולא ילבשו וגו'.** דרך הנביאים היה ללבוש אדרת שער וכן נאמר באליהו וילט פניו באדרתו (מ"ל י"ט) ולכן אמר הנביאים הסם לא ילבשו אדרת שער כדרך שאר הנביאים וזהו למען יוכל כ"ל לכחש ולומר שאינו נביא כי יבוש להזכיר עליו שם הנביא לבל יחכו עליו מעשיו הרעים:
(ה) **ואמר וגו'.** ומוסב על המקנא של מעלה לומר למען יכחש ויאמר לא נביא אנכי: **איש עובד וגו'.** כלומר ואם תשאלו ל"כ מדוע לבי מחנוד בשאר כרכי הנביאים הנה אין זה בעבור הנבואה לבל זו הוא כי מלאכתי בשדה כי איש עובד אדמה אנכי לאכסא ולזעבה: **כי אדם וגו'.** כ"ל ומה שבאמתי מנעורי גם זה לא דבר בי כי אלא אדם כמוני מסיח הקנה בי קנין הבנבואה לבשאות בשקר בפתי ואחת: (ו) **ואמר אליו.** על כי כל נביא מבנילי השקר כשיעמוד לבכיו יוכה בנ"ד לבאשר לשמוחיו לבן יאמר ואם מי יאמר אליו המכות אלה על הגוף בין בחפוח ידיך מקום שלוקין שם אלקות בנ"ד כי דרך נביאי השקר המשפלים בחליליס היו להכות עלמם על פניהם ולהחנודד בשרם כמ"ש ויתנודדו כמשפט (מ"ל י"ח) וכאלו יאמר לו מן המכות אלה נלאה ע"כ שעדיין אחה מחזיק בשעבוד הלאשונים: **ואמר.** והוא יניד לו האמנם אלה הם אשר הכו אותי בבית מאהבי כ"ל הנים דין המחניפים אותי לי' הם הכוני על אמונתי לבוא לה' להחפלח אליו: (ז) **חרב עורי.** אחה החרב עוררי על כל מלך **מאהבי** האומות אשר העמדתי להיות רועה לאן עמו: **ועל גבר עמיתי.** כ"ל שהוא עמיתי בדבר זה שהוא רועי לאן עמו כמו שאני רועה יכולל לאן עמי ובדבר זה הוא לי לאחב ולומאתו שלמה להיה כעניה על עדרי חבניך (ס"ה ל') והוא כלל ענין מ"ש: **הך.** אחה החרב הך את המלך ויפולו לאן עמו ויחעו בדרך וילכו לחבדון כי כשאת המלך הוא את המלחמה יאבדו כל אנשי המלחמה הנאים בנצח: **והשבתי.** ואני אשיב ידי על הקטנים הנשחרים בניחם בכוחם נגד ישראל שאלים מה: (ח) **והיה.** הדבר הזה יהיה בכל הארץ: **פי שנים בה.** כי כל האומות כלולות בחוש ויסתלקו: **והשלישית.** הוא יבחלקו: (ט) **והבאתי וגו'.** לף את

בָּאֵשׁ וְצָרַפְתִּים כִּצְרֹף אֶת־הַכָּסֶף וּבְחַנְתִּים כִּבְחֹן אֶת־הַזָּהָב
הוּא ו יִקְרָא בִשְׁמִי וַאֲנִי אֶעֱנֶה אֹתוֹ אָמַרְתִּי עַמִּי הוּא וְהוּא יֹאמַר
יְהוָה אֱלֹהָי׃

יד א הִנֵּה יוֹם־בָּא לַיהוָה וְחֻלַּק שְׁלָלֵךְ בְּקִרְבֵּךְ׃ ב וְאָסַפְתִּי
אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם ו אֶל יְרוּשָׁלַם לַמִּלְחָמָה וְנִלְכְּדָה הָעִיר וְנָשַׁסּוּ
הַבָּתִּים וְהַנָּשִׁים תִּשָּׁגַלְנָה וְיָצָא חֲצִי הָעִיר בַּגּוֹלָה וְיֶתֶר הָעָם לֹא
יִכָּרֵת מִן־הָעִיר׃ ג וְיָצָא יְהוָה וְנִלְחַם בַּגּוֹיִם הָהֵם כְּיוֹם הִלָּחֲמוֹ
בְּיוֹם קְרָב׃ ד וְעָמְדוּ רַגְלָיו בַּיּוֹם־הַהוּא עַל־הַר הַזֵּיתִים אֲשֶׁר עַל־
פְּנֵי יְרוּשָׁלַם מִקֶּדֶם וְנִבְקַע הַר הַזֵּיתִים מֶחְצְיוֹ מִזְרָחָה וָיָמָּה גַּיְא

ת"א ועמדו. קוכה ס׳: *תשכבנה קרי *נ"א הל' בסתג

תרגום

יַת תִּלְתָּא בְּעַקָּא בְּכוּר דְּאַשָּׁא וְאַצְרוֹפִנּוּן כְּמָא דְצָרְפִין יַת כַּסְפָּא וְאֶבְחַרִנּוּן כְּמָא דְבָחַרִין יַת
דַּהֲבָא הוּא יְצַלֵּי בִשְׁמִי וַאֲנָא אֲקַבֵּל צְלוֹתֵיהּ אֲמַרִית עַמִּי הוּא וְהוּא יֵימַר יְיָ אֱלָהִי׃
יד א הָא יוֹמָא דַּאֲתִיד לְמֵיתֵי מִן קֳדָם יְיָ וְיִפָּקְמוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל נִכְסֵי עַמְמַיָּא בְּגַוָּךְ יְרוּשְׁלֶם׃
ב וַאֲכַנֵּשׁ יַת כָּל עַמְמַיָּא לִירוּשְׁלֶם לְאַגָּחָא קְרָבָא וְתִתְכְּבֵישׁ קַרְתָּא וְיִתְבַּזְּזוּן בָּתַּיָּא וּנְשָׁיָא
יִשְׁתַּכְבְּנָן וּפוֹק פַּלְגָא דְקַרְתָּא בְּגָלוּתָא וּשְׁאָר עַמָּא לָא יִתְפָּסוֹק מִן קַרְתָּא׃ ג וְיִתְגְּלֵי יְיָ וְיִגַּח קְרָבָא
בְּעַמְמַיָּא הָאִנּוּן כְּיוֹמָא אַגָּחוּתֵיהּ קְרָב עַל יוֹמָא דְסוּגְיָא׃ ד וְיִתְגְּלֵי בְּגְבוּרְתֵּיהּ בְּטוּרָא הַהִיא עַל טוּר

רש"י

וכמלחמת גוג ומגוג עם ישראל ומסס יבאמו כי גירי לחם סס. ולו הרבה מן סמהייסיס חחלה יסוכו לסורס ויחחברו עס גוג כמו שמלינו בחגדס: **והוא יאמר ה'.** כשיחפלל יחפלל לס׳ ולח לחלטיו הרחסון:

יד (א) הנה יום בא להי. חביב לחקב"ס: **וחולק שלל בקרבך.** שלל שחללו מחויביך יחלקו יוסביך בקרבך וכן ח"י ויפלגון בים ישרחל נכסי עממיה בגויך ירושלים: **(ב) ויתר העם לא יכרת.** לח יגלו כולס. ולמס יעיסס להגלות חלים ולפסוח הבחים כדי שלח יהח להס פחחון פס לחחר לח למלחמה בחמו כ מס להסחוות בחמו: **(ג) כיום הלחמו ביום קרב.** כיוס לגמוסיס קרב על יחח לפוף: **(ד) מחציו.** מחמלעיסו **מזרחה וימה.** מן המזרח למערב כמו שמפיע וסולך:

מצודת ציון

(ש) וצרפתים. ענין זקוק להסיר הסיג: **ובחנתים.** מלשון בחינה ונסיון: **אענה.** פשיט:

יד (א) שללך. ענין זה: **(ב) ונשסו.** ענין כמיסה: **תשגלנה.** מלשון משגל ומשכב: **(ג) קרב.** ענין מלחמה כמו המלמד ידי לקרב (תהלים קמ"ד): **(ד) ונבקע.** מלשון בקיעה ופדק: **גיא.** עמק:

מצודת דוד

הפליטים לפניו בעת ומלחמה להסיר הסיג כמו שמלינו בעת הכסף כ"ל לפניו עליהם לטהר לכלות מהם הפושעים והמורדים: **ובהבתים.** כ"ל בהלכות הבעות לפניו הם הכפליים לפי שעמדו בתוכם כמו שבחרו להם הזהב בכור הלוף לדעה לפי הוף נקי מפיג: **הוא יקרא.** כ"ל מהכפליים כלפי יקרא בשמי לפי שענה לותו למלוות שלמו: **אמרתי.** ולפי לותר שהוף לבד עמי ולפ לפנהר בתי מעמי כפלוות והוף יתר ה' הוף פלהי ולפ לפנהר בתולמו:

יד (א) להי. כ"ל מיוחד לו ומסור פלפו: **וחולק שללך בקרבך.** כ"ל כל הפלל שפללו הלומות ממך מיוסס עולס תביז לך ומחולק בקרבך ולפס כ"ל פלפו: **(ב) ואספתי.** עפה יפרש לין תסוב להם פללס וחתר הבה לעיר לבוח כל הגויס הם בית גוג ומגוג להפלפס ולבוח לל יכולים למלחמה: **ונשסו הבתים.** כ"ל יפילו הבתי' ועל לפניהם יתמטו בהגליהם ויתנהגו פם הבפיס למהבג המשגל: **ויתר העם.** הפלי הבפלה פף מן העיר לף יכרת ויפלחו במקומס: **(ג) ויצא ה'.** לז יפף ה' מן הפתיס וגלחם בגויס ההם לסומס ולפנדס: **כיום הלחמו ביום קרב.** כ"ל כמו שנלחס עם מלכיס ביום מלחמת יס סוף פנלחמ בה ה' יפנס בכס ומחס תחכיסון (שמות י"ד) וכן היה כי ה' בעצם ביס ויפכלל בלו לפגול פללס וכן יהיה לעתיד כי ה' יפנדס ויפכלל יפללו פללס: **(ד) ועמדו רגליו.** הוף ענין משל לפי שבח לומר שיבקע הר הזיתים לחר בחשל כלפו יעמדו רגלי המקדש ע"ס על הר הסוף ויבקעהו כשבליו: **אשר על פני.** הטומח לפני יכולים בחזקתו: **ונבקע הר הזיתים.** והו למען יסגר הגולים מיד הפללים דרך הבקוע: **מחציו.** הבקוע יהיה מלמלעים ההר בעבר המזרח ובעבר המערב כי הבקוע יהיה ממזרח למערב וכן לשר בכל לוכן שהר בעבר המזרח **יהי** הבקוע בלמלעיתו: **גיא גדולה מאד.** בין הפללים יהיה גיל גדולה עפל

גְּדוֹלָה מְאֹד וּמֹשׁ חֲצִי הָהָר צְפוֹנָה וְחֶצְיוֹ נֶגְבָּה: ה וְנַסְתֶּם גֵּיא־
הָרַי כִּי־יַגִּיעַ גֵּי־הָרִים אֶל־אָצַל וְנַסְתֶּם כַּאֲשֶׁר נַסְתֶּם מִפְּנֵי הָרַעַשׁ
בִּימֵי עֻזִּיָּה מֶלֶךְ־יְהוּדָה וּבָא יְהוָה אֱלֹהַי כָּל־קְדֹשִׁים עִמָּךְ: ו וְהָיָה
בַּיּוֹם הַהוּא לֹא־יִהְיֶה אוֹר יְקָרוֹת יִקָּפָאוֹן: ז וְהָיָה יוֹם־אֶחָד הוּא
יִוָּדַע לַיהוָה לֹא־יוֹם וְלֹא־לָיְלָה וְהָיָה לְעֵת־עֶרֶב יִהְיֶה־אוֹר:
ח וְהָיָה ׀ בַּיּוֹם הַהוּא יֵצְאוּ מַיִם־חַיִּים מִירוּשָׁלַם חֶצְיָם אֶל־הַיָּם

*וקפאון קרי ונ"א וְהָיָה בְּיוֹם ו

ת"א והיה. זכריה י':

תרגום

וַיְתֵא דְּעַל אַפֵּי יְרוּשְׁלֶם מִמַּדִּינְחָא וְיִתְבְּזַע טוּר זֵיתָיָא מִפַּלְגֵיהּ לְמַדִּנְחָא וּלְמַעַרְבָא חֵילָא רַבָּא לַחֲדָא וְיִתְלַשׁ פַּלְגֵיהּ דְּטוּרָא לְצִפּוֹנָא וּפַלְגוּתֵי לְדָרוֹמָא: ה וְתִסְתְּמוּן חֵילָא דְּטוּרַיָּא אֲרֵי יִמְטֵי חֵילָא דְּטוּרַיָּא לְאָצַל וְתִסְתְּמוּן כְּמָא דַּעֲרְקְתּוּן מִן קֳדָם זְוָעָא דַּהֲוָה בְּיוֹמֵי עֻזִּיָּה מַלְכָּא שִׁבְטָא דְּבֵית יְהוּדָה וְיֵתֵי יְיָ אֱלָהִי וְכָל קַדִּישׁוֹהִי עִמָּיךְ: ו וְיְהֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא לָא יְהֵי נְהוֹרָא אֱלָהֵן עֲדֵי וְגִלִּיד: ז וְיְהֵי יוֹמָא חַד הוּא יְדַע קֳדָם יְיָ לָא כְנַהוֹר יוֹמָם וְלָא בְקִבֵּל לֵילֵי וְיְהֵי לְעִדָּן רַמְשָׁא יְהֵי נְהוֹרָא: ח וְיְהֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא יִפְקוּן מַי מַבּוּעַ מִירוּשְׁלֶם פַּלְגֵיהוֹן לְמָא מַדִּנְחָא וּפַלְגֵיהוֹן לְיַמָּא מַעַרְבָאָה

רש"י

ומשׁ חצי ההר צפונה וגו'. חלקו כלפוני ימום ממקומו וימשך ללד צפון וכן מלינו בגבעה ללד דרום ויסיח הגי בזיעיסם רלמזרח וסופו למערב: **(ה) ונסתם גיא הרי.** י"מ ויסתחים גיא הרי. לפי פירושלים הרים סביב לה ויש גיא בין הר הצפון ובין הר הזיתים שבדרום וכשימשוך חלי הר הזיתים ללד הר הצפון יסתחם הגיא שביניהם וכן בדרום: **כי יגיע.** גובה גיא זיתים בין ההרים: **אל אצל.** לל גובה רלחלי ההרים שמכאן ומכאן וכן חברו מנחם ומלינוהו קרלחיך (יסעיה מ"ל) ופירושו ל' גובה: **ונסתם.** ברחוכים המופת הגדול הזה: **כאשר נסתם מפני הרעש.** ויכנו לחות הסיפים (עם ו') בויש שנחנגע עוזיה: **כל קדושים.** מלחכים: **(ו) לא יהיה אור יקרות וקפאון.** י"מ לל יהי נהורה ללמין עלי וגליד יהי נהורה. לל יהיה חור מוגה כי יקרות וקפחון יהיה: **יקרות.** לשון ניקר כרים (חהלים ל"ו). הוח כמין חור שנרחה בחרים על ההרים וכלה והולך: **וקפאון.** קפוי וחשוך ועב כקרח שנקפא ומגליד כמו וכגבינה תקפיאני (חיוב י'): **(ז) והיה יום אחד.** והיה הלבר הזה יום לחד מיוחד של הקב"ה הוח היום ידוע שהוח להכנית יפעו של הקב"ה: **לא יום.** לל חור מוגה כלחור של עולם הבח שנחמר וחור החמה חהיה שבעתים כחור וגומר (יסעיה ל'): **ולא לילה.** וגלה עח לל"ה כלרה שיעבוד המלכיות שנקרלם ביחוד המשיח יהיו ולין בהם שיעבוד: **והיה לעת ערב.** קורם שיגמרו ללף שנה יהיה חור המוגע וכל הטוב המחור על ישרחל וכן ח"י לה כחור יומה ולה כקבל לילית: **(ח) והיה ביום ההוא.** כשיבקע הר הזיתים מן המזרח למערב יללו מים חיים מירושלים וילכו למזרח דרך חומה בקיעה עד היה הקדמוני שהוח למזרח של עולם קדמה וחלין יפנה למערב חל יס המערבי הוח המעיין שניבע יומל (ל') ומעין מבית ה' ילה הוח הנחל שניבע יחזקחל (מ"ז) וימד חלף ויעבירני במים וגו':

מצודת דוד

נעגין העומק: ומשׁ חצי ההר. חלין הלמד יקוב ממקומו כלפי הלפון וחלין הנשי כלפי הדרום: **(ה) ונסתם.** לז תנוסו מיד הנפלים דרך גיל ההרים שמזה ומזה כי לחר הבקיעה נעשו שני הרים: **כי יגיע וגו'.** כי הגיל שבין ההרים יהיה לחרוך ויגיע לל מקום לללי ולשמה תנוסון בחשון רלי: **כאשר נסתם. כ"ל** כמו שנלו לנוסיכם בימים הללו **מפני רעש** הלחן שהיה בימי עוזיה וגו' כשנכנס בהיכל להקטיר לכן נחמר בימי עוזיה וגו' שנחים לפני הנעש (עמום ל'): **ובא ה'.** יבוח ה' וכל המלחכים הקדושים להיות עמך בעחכת לנחום מול גוג: **(ו) לא יהיה אור יקרות וקפאון.** לל יהיה חור בהיר ולל יהיה נקפה ועב כדמות המנך. כ"ל יהללל יהיו לל נכוכים נדעתם ולל יכיבו שם היה הכנה לחנועה לו לכניון: **(ז) והיה יום אחד.** זה ימעיד יום לחד ונודע הוח לה' מתי יהיה היום הזה לחנר לל יהיה לל יום ולל לילה כי לל ידעו מה הוח העונה שם נעה: **לעת ערב.** קמוך לנעכ"ו יהי' חור כ"ל לל יכיבו **נעונה החנועה: (ח) יצאו מים חיים מירושלים.** הוח המקור המוחזק למעלה היולל ממשם מעמן הניח של יהושלים ומשם **ספספם נשולם: חצים.** מלי המים היולחים ילכו דרך בקע ההר חל היס הקדמוני וגו':

הַקַּדְמוֹנִי וְחֶצְיָם אֶל־הַיָּם הָאַחֲרוֹן בַּקַּיִץ וּבַחֹרֶף יִהְיֶה׃ ט וְהָיָה
יְהוָה לְמֶלֶךְ עַל־כָּל־הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְהוָה אֶחָד וּשְׁמוֹ
אֶחָד׃ י יִסּוֹב כָּל־הָאָרֶץ כָּעֲרָבָה מִגֶּבַע לְרִמּוֹן נֶגֶב יְרוּשָׁלִָם
וְרָאֲמָה וְיָשְׁבָה תַּחְתֶּיהָ לְמִשַּׁעַר בִּנְיָמִן עַד־מְקוֹם שַׁעַר הָרִאשׁוֹן
עַד־שַׁעַר הַפִּנּוֹת וּמִגְדַּל חֲנַנְאֵל עַד יִקְבֵי הַמֶּלֶךְ׃ יא וְיָשְׁבוּ בָהּ
וְחֵרֶם לֹא יִהְיֶה־עוֹד וְיָשְׁבָה יְרוּשָׁלִַם לָבֶטַח׃ יב וְזֹאת תִּהְיֶה
הַמַּגֵּפָה אֲשֶׁר יִגֹּף יְהוָה אֶת־כָּל־הָעַמִּים אֲשֶׁר צָבְאוּ עַל־יְרוּשָׁלִָם
הָמֵק בְּשָׂרוֹ וְהוּא עֹמֵד עַל־רַגְלָיו וְעֵינָיו תִּמַּקְנָה בְּחֹרֵיהֶן וּלְשׁוֹנוֹ

*נ״א הה׳ בצירי

ת״א והיה ה׳. פסחים כ׳ עקבים ע״ב פ״ב: ובמה. ב״ב ע״ה:

תרגום

בָּאָה בְקוּשְׁטָא וּבְסִטְרָא יְהוֹן נָפְקִין: ט וְתִתְגְּלֵי מַלְכוּתָא דַיְיָ עַל כָּל יָתְבֵי אַרְעָא בְּעִדָּנָא הַהִוא
יִפְלְחִין קֳדָם יְיָ פְּתָח חַד אַרְעִי שְׁמֵיהּ וְצִיב בְּעַלְמָא וְלֵית בַּר מִנֵּיהּ׃ י יִקְּפָא כָּל אַרְעָא כְּמֵישְׁרָא
מִגֶּבַע לְדַרְמוֹן דָּרוֹם וְתִתְרְבֵי וְתִתֵּב בְּאַתְרֵיהּ לְמִתְרַע שְׁבָטָא בִּנְיָמִן עַד אֲתַר תְּרַע
קַדְמָאָה עַד תְּרַע זָוְיָא וּמִגְדַּל פִּקּוּם עַד שִׁיחֵי מַלְכָּא׃ יא וְיִתְּבוּן בָּהּ וְקִטָּלָא לָא יְהֵי עוֹד
וְתִיתֵב יְרוּשְׁלֵם לְרוּחֲצָן׃ יב וְדָא תְּהֵי מַחְתָּא דְּיִמְחֵי יְיָ יָת כָּל עַמְמַיָּא דְּמִתְכַּנְשִׁין וְאָתַן עַל
יְרוּשְׁלֵם וְתָמֵס בִּסְרֵיהּ וְהוּא קָאֵם עַל רַגְלוֹהִי וְעֵינוֹהִי יִתְמְסָן בְּגֻלְגַּלְהֹן וְלִישָׁנָהוֹן יִתְמְסֵי בְּפוּמְהוֹן׃

רש״י

(ט) יהיה ה׳ אחד. שכל המומות שהיו לכם תורה שתמתים יעמדו שבועים ויהיו לו שמות אחד ושיו עמו על נכר: ושמו אחד. שיהא שמו מזכר בפי כולם: (י) יסוב כל הארץ. יספך להיות כל הארץ כערבה ושפלו ההרים והיו כל העולם כולו מישור וירושלים הר כדי שתרומם וגבוה על הכל: מגבע לרמון נגב ירושלים. שיהו בהוספ דסועה נגב ירושלים מישור הוא וגבע רימון ערסין וקרקעין וכן שהרוו מגבע לרימון שהוא מקום הרים ממש יתחילו להיות נהפכין לערבה ולמישו' ויהיו דומין לנגב ירושלים שהוא מישור: וראמה. מתוך שכל סביבה מישור הרואה היא נבוהה: וישבה תחתיה. במקומה: עד שער הפנים ומגדל חננאל. גם הוא במקומה ונמשך תוכך העיר: עד יקבי המלך. ה״י שימי למלכא פוסיי״ן בלע״ז וכמו (ב״ק ל׳) שיחין ומערות וכן כל יקבים שבמקרא לשון שימין הם כור שלפני הגת שהיין זב להוכח ומדרש אגדה יקבי המלך יס לוקויומס שהגיע ירושלים עד סוף כל העולם יקבים שהלכם מלך מלכי המלכים: (יא) וחרם לא יהיה. העיר עוד: (יב) המק בשרו והוא עומד. זה ניסול לחברים:

מצודת ציון

מיס היים (ויקרא י״ד): הקדמוני. המזרחי: האחרון. המערבי וכן ועד היס האחרון (דברים י״ל): (י) יסב. יהפוך: כערבה. כמדבר שהוא לרוב מישור: מגבע. מלשון נגעה וכו: וראמה. מלשון הרמה: תחתיה. במקומה: שער הפנים. שער העומד בפנים ובזמיה: יקבי. בורות שלפני הגת והיינ יורד בהן כמו וגם יקב חלב גו (יואל ד׳): (יא) והחרם. עיין למעלן וכביכול כמו כל הנשמה החכיס (יהושע י׳): (יב) המגפה. עיין בכלה: צבאו. עיין קנוץ היל עס: המק תמקנה. עיין המק כמו ומקמקם בעוונותיכם (יחזקאל כ״ל): בחוריהן. מלשון חור ובקיעה:

מצודת דוד

בקיץ ובחורף יהי׳. לל יהייעס בחוס הקיץ ולל יגלד להקפוס בקור החורף: (ט) והיה ה׳ אחד וגו׳. כ״ל לל יהיו לאומות יקבלוהו לאלוה וימיניו דו: יהו׳ ה׳ אחד. כ״ל לל יעבדו עוד לעב״וס לל בשתוף: ושמו אחד. כ״ל לל יזכר סס לאלוה כ״ל שמו לבדו והוא כשל עיין בפ״ס: (י) יסוב וגו׳. עס כי יהושלים היים קביב לה יהפך המקום להיות לארץ מישור ועבבה וחבו למעלן מחכתה יהושלים נבוהה ומתה על כל הארץ למו ולשפלה: מגבע לרמון. המיסוד יתחיל מן הנבעה של רמון העומדת מנגב יהושלים: וראמה. ויהושלים תהיה רמה כי ההר העומדת עליו ישלוך בנגבהו: וישבה תחתיה. כי יהושלים הבנויה לחוך שהחביבה

מיעוט לל בוה במקומה הלשון ולכן לומר שלא תבא במקומה הלשון: למשער בנימן. כ״ל תבא במקומה מן שער בנימין עד וגומר ועוד התחבא מלפון לדרום עד שער הפנים מהעבר מזה ועד מגדל חננאל מהעבר מזה וכן נאמר ובנתה העיר תחתיה: ממגדל חננאל עד שער הפנה (ירמיה כ״ל) ומוס שער הפנים: עד יקבי המלך. כ״ל ובלבי המזרח מהלוך עד מקום יקבי המלך כי ההוספה תהיה מלבי המזרח כמ״ש עד פנת וגו׳ משרי׳ (נס): (יא) וישבו בה. כ״ל ישבו בה לעולם: וחרם לא יהיה עוד. לל יהיה בה שממון ולשון: (יב) וזאת תהיה. בלומן זה תהיה המגפה וגו׳: אשר צבאו. לשל יחנו על לנשס לנוס על ירושלים: המק בשרו. נשל כ״ל יתם כשהוא עומד על רגליו ולל נשל למשכב: בחוריהן. במקום שהן יושבות:

תִּמַּק בְּפִיהֶם: יג וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא תְּהְיֶה מְהוּמַת יְהוָה רַבָּה בָּהֶם
וְהֶחֱזִיקוּ אִישׁ יַד רֵעֵהוּ וְעָלְתָה יָדוֹ עַל־יַד רֵעֵהוּ: יד וְגַם יְהוּדָה
תִּלָּחֵם בִּירוּשָׁלִָם וְאָסַף חֵיל כָּל־הַגּוֹיִם סָבִיב זָהָב וָכֶסֶף וּבְגָדִים
לָרֹב מְאֹד: טו וְכֵן תִּהְיֶה מַגֵּפַת הַסּוּס הַפֶּרֶד הַגָּמָל וְהַחֲמוֹר וְכָל־
הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּמַּחֲנוֹת הָהֵמָּה כַּמַּגֵּפָה הַזֹּאת: טז וְהָיָה כָּל־
הַנּוֹתָר מִכָּל־הַגּוֹיִם הַבָּאִים עַל־יְרוּשָׁלִָם וְעָלוּ מִדֵּי שָׁנָה בְשָׁנָה
לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְמֶלֶךְ יְהוָה צְבָאוֹת וְלָחֹג אֶת־חַג הַסֻּכּוֹת: יז וְהָיָה
אֲשֶׁר לֹא־יַעֲלֶה מֵאֵת מִשְׁפְּחוֹת הָאָרֶץ אֶל־יְרוּשָׁלִַם לְהִשְׁתַּחֲוֹת
לְמֶלֶךְ יְהוָה צְבָאוֹת וְלֹא עֲלֵיהֶם יִהְיֶה הַגָּשֶׁם: יח וְאִם־מִשְׁפַּחַת
מִצְרַיִם לֹא־תַעֲלֶה וְלֹא בָאָה וְלֹא עֲלֵיהֶם תִּהְיֶה הַמַּגֵּפָה אֲשֶׁר

תרגום

יג וִיהֵי בְעִדָּנָא הַהִיא יְהֵי שְׁגִישׁ קֳדָם יְיָ סַגִּי בְּהוֹן וְיִתְקְפוּן גְּבַר בִּיַד חַבְרֵיהּ וְתִתְלַשׁ יְדֵיהּ
עִם יְדָא דְחַבְרֵיהּ: יד וְאַף דְּבֵית יְהוּדָה יֵיתוּנוּן עַמְמַיָּא כַּד אֲנִיסִין לְאַגָּחָא קְרָבָא בִּירוּשְׁלֶם
וְיִתְכַּנְשׁוּן נְכְסֵי חֵיל כָּל עַמְמַיָּא סְחוֹר סְחוֹר דַּהֲבָא וְכַסְפָּא וּלְבוּשִׁין סַגִּי לַחֲדָא: טו וְכֵן תְּהֵי
מַחַת סוּסְיָא כּוּדְנְיָא גַּמְלָא וַחֲמָרָא וְכָל בְּעִרָא דִּיהֵי בְּמַשְׁרְיָתָא הָאִנּוּן כְּמַחְתָּא הָדָא: טז וִיהֵי כֹּל
דְּיִשְׁתְּאַר מִכָּל עַמְמַיָּא דְּמִתְכַּנְשִׁין עַל יְרוּשְׁלֶם יִסְקוּן בְּזִמְנִין שְׁנָא בִּשְׁנָא לְמִסְגֵּד קֳדָם מֶלְכָּא
עַלְמָא יְיָ צְבָאוֹת וּלְמֶחֱגַּ יַת חַגָּא דְמַטַּלְיָא: יז וִיהֵי דְּלָא יִסְקוּן מִן זַרְעָת עַמְמֵי אַרְעָא לִירוּשְׁלֶם
לְמִסְגֵּד קֳדָם מַלְכָּא עַלְמָא יְיָ צְבָאוֹת וְלָא עֲלֵיהוֹן יְהֵי מְטָרָא: יח וְאִם מַלְכוּת מִצְרַיִם לָא תִסַּק

רש"י

(יג) **תהיה מהומת ה' רבה בהם.** לערבב חכמתם להפכם לשגעון: **והחזיקו איש יד רעהו.** יתמו זו להרגו: **יעלתה ידו.** כל לשליט גבר: (יד) **וגם יהודה.** על כרחה תלחם על ירושלים: (טו) **כמגפה הזאת.** המפורסמת למעלה ממך בזרו: (טז) **את חג הסוכות.** כמו שפרשו רז"ל במסכת ע"ז מעוט קלה יש לי וסוכה שמה כלשון שמעתי (קה ג'): (יז) **הגשם.** גשמים ממש להמית פירות מרלם ומה רחם לגזור עליהם עצירת גשמים לפי שמעוט החג על הגשמים שם תרבעת מינים שגלולב ונסוך המים לרמוז על המים שבחג ומן גשמים הוא ומלו המפקפקין בחג הסוכות לא עליהם יהיה הגשם כך למדתי בחוספתא לסוכה: (יח) **ואם משפחת מצרים לא תעלה.** וכן לין לריכין לגשמים שמילום עולה ומשקה לוחם: **ולא עליהם.** תהיה הגשם שלהם כלומר לא יפקה לוחם גילום וכן ת"י לא לסון יסק גילום: **תהיה המגפה.** של רעב: **אשר יגף ה'.** זאת יהיה עוגם מלריס ועוגם כל העכ"ום כמ"ש לא עליהם יהיה הגשם:

מצודת דוד

בפיהם. כפי כ"ש ומחר: (יג) **מהומת ה'.** מהומה גפלגמה מה' יהיה רבה בהם: **והחזיקו.** כלשון יזיקו לים מהם לא יד רעהו ולקעדו יחשוב זה שכשבדו שהוא לוידו ומשקם רעתו ותעלה ידו על יד רעהו להכותו למען יעזבו כי כן יקלה בעזוב גלבול הדעת שלימו ומחין בין לוהב לשויב: (יד) **וגם יהודה תלחם בירושלים.** כי הגליש לגוד על יהושלים יכריחו לשמי עכי יהוה לגוד עמהם בעזהם לגוד על העיר וכלומר הנה גלבול הדעת יהיה בעזוב גשם גכי יהודה יהיו שמה ולכן כשיחת מי יגיד רעהו לחזקו חשוב זה שהוא מכני יהודה לשב שבו להיות להם לשויבים: **ואסף חיל וגו'.** כי הגויש לשב מקביב יצאו לשלחמה ובילם מרובה שבהם: (טו) **וכן תהיה.** וכמו כן תהיה מגפת הסוס וגו' כמו המגפה הזאת שלחמוכה למעלה המק שבהם וגו': (טז) **הבאים וגו'.** להלחם עליה: **ועלו.** לשל יהושלים: **ולחוג.** להגיל קבלנות שמג הסכות וזהו לשי שבהם הקבות תהיה המגפה הזאת לכן יבאו בו בכל שנה להיות לזכרון: (יז) **משפחות הארץ.** קבל שלומה בשם עשפחה וכן המשפחה לשב העלמי שלרן מלריס (עמוס ג'): **ולא עליהם.** שו לא יהיה עליהם הגשם לשבל הבועלתם וחבו על שבשב הסכות בגזר גשמי שכה: **ועל שלא** באו בו ימנע מהם הגשם: (יח) **לא תעלה ולא באה.** הוא כפל ענין אמ"ש: **ולא עליהם.** כ"ל שלא עליהם יוכל הגשם כל **פשלים כי הגילום משקה שומיהם והיה עוגם המגפה וגו'** והוא המקה הגשב: **אשר לא יעלו.** על לשב לא יעלו וגו' **ולא יהיו**

מצודת ציון

(יג) **מהומת.** ענין גלבול הדעת: **רבה.** גדולה: **והחזיקו.** ענין לחמיזה: (יד) **חיל.** ענין עושר: (טו) **הפרד.** הוא הבלי מן הסוס ומן החמור: (טז) **מדי שנה.** בכל זמן שבה וכן מדי עלותה (ס"פ מ'): **ולחוג.** הקבלנות קבוחים בלשון חג על כי רובם יבואו בחג וכן לחקו חג בעבוטים (תהלים קי"ח): (יז) **ולא עליהם.** הוי"ו היא במקום אז וכן פם בקקופי מלכו ונתתי בשמיכם (ויקרא כ"ו) וכ"ל אז לחן וגו': (יח) **ולא עליהם.**

יַגֵּף יְהוָה אֶת־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יַעֲלוּ לָחֹג אֶת־חַג הַסֻּכּוֹת: יט זֹאת
תִּהְיֶה חַטַּאת מִצְרַיִם וְחַטַּאת כָּל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יַעֲלוּ לָחֹג אֶת־
חַג הַסֻּכּוֹת: כ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה עַל־מְצִלּוֹת הַסּוּס קֹדֶשׁ לַיהוָה
וְהָיָה הַסִּירוֹת בְּבֵית יְהוָה כַּמִּזְרָקִים לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ: כא וְהָיָה כָּל־
סִיר בִּירוּשָׁלַם וּבִיהוּדָה קֹדֶשׁ לַיהוָה צְבָאוֹת וּבָאוּ כָּל־הַזֹּבְחִים
וְלָקְחוּ מֵהֶם וּבִשְּׁלוּ בָהֶם וְלֹא־יִהְיֶה כְנַעֲנִי עוֹד בְּבֵית־יְהוָה
צְבָאוֹת בַּיּוֹם הַהוּא:

ביום ההוא. פסקים כ': ולא יהיה. פס ו':

תרגום

וְלָא תֵיתֵי לָא לְהוֹן יַסָּק גֵּילוֹם בְּרַם עֲלֵיהוֹן תְּהֵי מַהֲתָא דְּיִמְחֵי יְיָ יָת עַמְמַיָּא דְּלָא יִסְּקוּן לְמֶחֱג
יָת חַגָּא דְמַטַּלָּא: יט דָּא תְהֵי פּוּרְעָנוּת מִצְרַיִם וּפוּרְעָנוּת כָּל עַמְמַיָּא דְּלָא יִסְּקוּן לְמֶחֱג יָת
חַגָּא דְמַטַּלָּא: כ בְּעִדָּנָא הַהִיא יְהֵי עַל פָּרוּבַת סוּסַיָּא קוּדְשָׁא קֳדָם יְיָ וִיהוֹן הַדַּיָּא בְּבֵית
מַקְדְּשָׁא דַּיָּי סַגִּיאִין כְּמִזְרַקָּיָא קֳדָם מַדְבְּחָא: כא וִיהֵי כָּל דּוּד בִּירוּשְׁלֶם וּבִיהוּדָה קוּדְשָׁא קֳדָם יְיָ
צְבָאוֹת וְיֵיתוֹן כָּל דָּבְחִין וְיִסְבּוֹן מִנְּהוֹן וִיבַשְּׁלוּן בְּהוֹן וְלָא יְהֵי עָבִיד תַּגְרָא עוֹד בְּבֵית מַקְדְּשָׁא
דַּיָּי צְבָאוֹת בְּעִדָּנָא הַהִיא:

רש"י

(כ) **על מצלות הסוס.** על הנקיבות שתולין לסוס למו בין עיניו לף תומן יקדיחו לעשות כלי שרת למזרקים לדם ולסירות לבשל בשר זבחים לרוב: **והיה הסירות.** שהסך היו לדמן (לח שדמן) לף הס יהיו של זהב ושל כסף כמזרקים לפני המזבח. מלילות הסו' טעטוי"ר בלע"ז: (כא) **ולא יהיה כנעני.** לף יטהרו לשחורה כמו (ישעיה כ"ג) כנעניה ככנדי תרן דבר אחר אין כאן עני:

מצודת ציון

הוי"ו נאה נמקום הפי"ן וכן דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה (שמות כ"ה) וכ"ל אשיקחו וגו': (יט) **חטאת.** כ"ל נמול חטאתם: (כ) **מצלות.** כן יקראו חזנים בצלותי הקופים על כי מקשקשים ומשמיעים קול והוא מל' צלצלי שמע (תהלים ק"ן): **הסירות.** הקדרות כמו בשבתיו על סיר הבשר (שמות ט"ז): **כמזרקים.** הם הכלים שמקבלין בהם הדם לזריקה: (כא) **כנעני.** הם הסנטופים שנקי כנען:

מצודת דוד

ע"כ נקיים מן העונש: (יט) **זאת תהיה.** העונש הזאת על המקח הבשר מהי' נמול חטאתם מלכים: **וחטאת.** כ"ל וזאת תהיה העונש הזה על מיעשה הנשם תהיה נמול חטאת כל הגויים על שלא לא יעלו לחוג וגו' ומלות זאת תהיה משמעות בשתים: (כ) **יהיה על מצלות הסוס.** על חזנים הסלויים בקום המקשקשים ומשמיעים קול כאלו יכתב עליהם קדש לה' לא חזנים הסם מכוסים הממיס נמנפה להיות לזכרון: **והיה הסירות בבית ה'.** כי נאחד חזנים יעשו סיכות לבשל ויהו ע"כ נאחד כמו המזרקים שלפני המזבח שהמה מזאד: (כא) **והיה כל סיר וגו'.** על כי יבאו זבחי שלמים ויבשלו בם ע"המק לכן כל הסיכות שבר ירושלים ויהודה יהיו קדש: **כל הזבחים.** זבחי שלמים: **ולקחו מהם.** יקחו מהסיכות ההם ויבשלו בהם מבלי שחלה לם קדושה הם כי כולם יהיו קדושים ולא היה ע"כ מהלוך לשחוט: **ולא יהיה כנעני עוד.** לפי שחלת היו הנבעושים מבני כנען חוטבי עלים ושואבי מים לבית ה' כי כן נחנם יהושע. לכן אמר בבית העתיד לא יהיו הם עוד בב"המק חוטבי וגו' כי גדולי הלומות יתמנו להיות הם חוטבי עלים ושואבי מים בבית ה':

א א מַשָּׂא דְּבַר־יְהוָה אֶל־יִשְׂרָאֵל בְּיַד מַלְאָכִי: ב אָהַבְתִּי
אֶתְכֶם אָמַר יְהוָה וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה אֲהַבְתָּנוּ הֲלוֹא־
אָח עֵשָׂו לְיַעֲקֹב נְאֻם־יְהוָה וָאֹהַב אֶת־יַעֲקֹב: ג וְאֶת־עֵשָׂו שָׂנֵאתִי
וָאָשִׂים אֶת־הָרָיו שְׁמָמָה וְאֶת־נַחֲלָתוֹ לְתַנּוֹת מִדְבָּר: ד כִּי־
תֹאמַר אֱדוֹם רֻשַּׁשְנוּ וְנָשׁוּב וְנִבְנֶה חֳרָבוֹת כֹּה אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת הֵמָּה יִבְנוּ וַאֲנִי אֶהֱרוֹס וְקָרְאוּ לָהֶם גְּבוּל רִשְׁעָה וְהָעָם
אֲשֶׁר־זָעַם יְהוָה עַד־עוֹלָם: ה וְעֵינֵיכֶם תִּרְאֶינָה וְאַתֶּם תֹּאמְרוּ
יִגְדַּל יְהוָה מֵעַל לִגְבוּל יִשְׂרָאֵל: ו בֵּן יְכַבֵּד אָב וְעֶבֶד אֲדֹנָיו וְאִם־
אָב אֲנִי אַיֵּה כְבוֹדִי וְאִם־אֲדֹנִים אֲנִי אַיֵּה מוֹרָאִי אָמַר ו יְהוָה

ת"א ביד מלאכי. מגילה ע"ז:

תרגום

א א מַתְקֵל פִּתְגָמָא דֵּין עַל יִשְׂרָאֵל בִּיְדָא דְמַלְאָכִי דְיִתְקְרֵי שְׁמֵיהּ עֻזְרָא סָפְרָא: ב רְחִימֵית יַתְכוֹן
אֲמַר יְיָ וְאִם תֵּימְרוּן בְּמָא רְחַמְתָּנָא הֲלָא אָח עֵשָׂו לְיַעֲקֹב אֲמַר יְיָ וּרְחִימֵית יַת יַעֲקֹב:
ג וְיַת עֵשָׂו רְחִיקֵת וְשַׁוֵּיתִי יַת טוּרְהִי לְצָדְיוּ וְיַת אַחֲסַנְתֵּיהּ לְצָדִית מַדְבְּרָא: ד אֲרֵי יֵימְרוּן
אֱדוֹמָאֵי אִתְמַסְכַּנָּא כְעַן נְתָרַנָּא וְנֵהוֹב וְנִבְנֵי חֲרָבָתָא כִּדְנָן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אִנּוּן יִבְנוּן וַאֲנָא אֲפַגֵּר
וְיִקְרוּן לְהוֹן תְּחוּמָא דְעַמָּא רַשִׁיעָא וְעַמָּא דְאִתֵּי עֲלֵיהוֹן לְוָט עַד עָלְמָא: ה וְעֵינֵיכוֹן יֶחֱזְנָן וְאַתּוּן
תֵּימְרוּן יִתְגֵּי וְקָרָא דַיְיָ וְאַפֵּתִי יַת תְּחוּם יִשְׂרָאֵל: ו הָא עַל בְּרָא אֲמִיר לְיַקָּרָא יַת אַבָּא וְעַבְדָּא

רש"י

א (א) משא דבר ה'. פורפור"ש בלע"ז דבר המוטר למלאכי לפתח חומו של בני ישראל: ביד מלאכי.
כבר היה מסור בידו זה ימים רבים מכאן ברמז ברוחו בברייתו דמכולהו סכל הנביאים עמדו על סר
טיבו ומה שמסרו לפה מבוארו וכן יפעי' לומר מעתה היותם עם תמי ועתה ה' אלקי' שלחני (ישעיה מ"ח):
(ב) ואהב את יעקב. ומהן לך מרך התנדב מהלת בני לבחום בנים (ירמיה ג') מרך שלטיון כל לבחום הגויש
כה: (ג) ואת עשו שנאתי. לדוחפו של מרך שעיר מפני יעקב מחיו ובמוסב שבעולם מי שים לו שני בניש
לבכור הוא בורר לו ממה יפה: ואשים את הריו שממה. היון לומין לשרי ישראל: לתנות מדבר. משון חני':
(ד) כי תאמר אדום רששנו. ומה לומר מחוש מתחלחלו רשיש היימו לבל מעשה שבעשרו מביזת ירושלים:
ונשוב ונבנה חרבות. שלמו: כה אמר ה' וגו': (ה) יגדל ה' מעל לגבול ישראל. ירמה גדולתו מעל
לגבוליו להודיע כי מחמו עמו וי"ח יכנה יקרה לה' ומפחי יה חמוש מרעה דישרחל: (ו) בן. יש עליו לכבד

מצודת דוד

א (א) ביד מלאכי. הנקלה ביד מגילה: (ב) ואמרתם. ל"ל
ומה מלמדנו בזה להבת לחומו מעשה עלמו כלומר עם כי
עשים עמנו הכבה מקד לין זה מעשה לחבת עלמנו כ"ל מעשה
לחבת הלמים והמלחמות: הלא אח הוא וגו'. כלומר ע"ז מעשה לכם
הלא לח עשו ליעקב ון הלא ומין הלם וימום לחד להם עם
הלמים והמלחמות ועכ"ז להבתי לה יעקב לבד: (ג) ואת עשו שנאתי. ומה היה מעשה לחבת הלמים והמלחמות היה לי לשחוב גם
לח עשו לבל המלחמות הוח שלחבתי לחבכם גם מעשה עלמכם בלכוף להבתי לכם מעשה הלמים והמלחמות: ואשים וגו'. עכשיו
מעבה בזה שנח לח עשו ומלד כלו עתה כי בניכם גלימם ע"י כ"ל והנה להם הלח שבחם לחלכם ולח הבי עשו לחשים עוד
שממה ונחלתו יהיה למדוד לתנות המלניות במדבר: (ד) כי תאמר אדום. לם המלד לדוש הנה עתה לנו בשים ובלים ולחלנו
מבנה לבל בשוב עוד ונבנה החבנות כי ילמרו לין זה מעשה שנחם ה' לוחנו להיות החוכנן מחנדת כי במקבה נח ובחשב נח כן
ילך: המה יבנו. כ"ל בלחנה המה יבנו ויונשנו ממשל כה לבל נקוף הדבר להלקש לחי מכל וכל ולח תשיבנה עוד
לקדמותן: וקראו להם. מהבלנה יבינו הכל שמה' נלה על שהכעיסוהו ויקללו להם גבול רשעה והעם לבב זעם לה ה'
ועד עולם יקללו כן כי לח מבוד עוד להחבונן: (ה) ועיניכם תראינה. בהשלנה מוכנה: ואתם תאמרו וגו'. כ"ל כשחביו מעל
לגבול ישראל בזמן הגאולה העתידה לח חמרו עשה יגדל ה' בעבורנו נקט מתנדל נחלוש: (ו) בן יכבד. מוקד למעלה לומר הוחיל
וכן הוא שחני להכם מעלה עלמיכם הלח דבך הבן לכבד לחניו על כי חניו שהנו ודבך העבד לבנד לח לחדוניו עם כי לח ימשוש
כ"ב על להבת לחדוניו שלניו ע"ז מוכיח הוח לכבדו כי יעמד ממנו לבל יעשה בו נקט: ואם אב אני. ומה מחם מחזיקים לומי נלחב

מצודת ציון

א (א) משא. נבואה ולמוקדם בילוד לומר דבר ה': (ב) לתנות.
על' חנין והוח עין נחש: (ג) רששנו. מלשון כח ועני וכן
ומכושש והון כד (משלי י"ב): גבול. ענין מחוז: זעם. ענין
כעס: (ו) אדונים. דבך המקבל להזכיר שם לחדם מלשון בניש

צְבָאוֹת לָכֶם הַכֹּהֲנִים בּוֹזֵי שְׁמִי וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה בָזִינוּ אֶת־שְׁמֶךָ׃
ז מַגִּישִׁים עַל־מִזְבְּחִי לֶחֶם מְגֹאָל וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה גְּאַלְנוּךָ
בֶּאֱמָרְכֶם שֻׁלְחַן יְהוָה נִבְזֶה הוּא׃ ח וְכִי־תַגִּישׁוּן עִוֵּר לִזְבֹּחַ אֵין
רָע וְכִי תַגִּישׁוּ פִּסֵּחַ וְחֹלֶה אֵין רָע הַקְרִיבֵהוּ נָא לְפֶחָתֶךָ הֲיִרְצְךָ
אוֹ הֲיִשָּׂא פָנֶיךָ אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃ ט וְעַתָּה חַלּוּ־נָא פְנֵי־אֵל
וְיָחֳנֵנוּ מִיֶּדְכֶם הָיְתָה זֹאת הֲיִשָּׂא מִכֶּם פָּנִים אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃
י מִי גַם־בָּכֶם וְיִסְגֹּר דְּלָתַיִם וְלֹא־תָאִירוּ מִזְבְּחִי חִנָּם אֵין־לִי חֵפֶץ

*נ"א תגשון *נ"א הא' בלא מתג

ת"א ולמכתש. עקידה שער ס': הקריבהו. פוסק כ' פועה ר"ד בחכמת ל"ז זמחים פ"מ מנחות פ"ע עקידה שער כ"ז: מי. עקידה שם:

תרגום

לְמִדְחַל מִן קֳדָם רִבּוֹנֵיהּ אִם כְּאָב אֲנָא אַן דְּאִתּוּן מְקַרְיִן קֳדָמַי וְאִם כְּרִבּוֹן אֲנָא אַן דְּאִתּוּן דָּחֲלִין
מִן קֳדָמַי אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת לְכוֹן כַּהֲנַיָּא דְּמַבְּזְרִין עַל שְׁמִי וְאִם תֵּימְרוּן בְּמָא בַּזַּרְנָא עַל שְׁמָךְ׃
ז מְקָרְבִין אַתּוּן עַל מַדְבְּחִי קֻרְבָּן מְרַחַק וְאִם תֵּימְרוּן בְּמָא מְרַחַק בַּדְאִתּוּן אָמְרִין פְּתוֹרָא דַיְיָ
בְּסַר הוּא׃ ח וְדְאִתּוּן מְקָרְבִין דַּעֲיִר לַדְּבָחָא הֲלָא בִישׁ וְדְאִתּוּן מְקָרְבִין דַּחֲגִיר וְדְמֵרֵיעַ הֲלָא
בִישׁ קָרִיבוּהִי כְעַן לְשַׁלְטוֹנָךְ הֲיַעֲלָךְ תְּוַתְרַעִי בָךְ אוֹ הֲיִסַּב אַפָּךְ אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת׃ ט וּכְעַן צַלּוּ
כְּעַן קֳדָם אֱלָהָא וְיִקְבֵּל צְלוֹתְנָא מֵידְכוֹן הָוַת דָּא הֲיִתְנַסְּבִין לְכוֹן אֲפִין אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת׃ י מַן
אַף הֲוָא בְכוֹן וְיִגּוֹף דְּשִׁי בֵּית מַקְדְּשִׁי וְלָא תְקָרְבוּן עַל מַדְבְּחִי קֻרְבָּן מְרַחַק לָא רַעֲוָא קֳדָמַי בְּכוֹן

רש"י

מג וכן עבד מלוכיו ולחם קרויין גזים ועבדיה ועהה לח מג מלי לכם היה כבודי אמר ה' לצלוח לכם לחם הכהנים הבוזים לח שמי: **ואמרתם במה בזינו.** כלומר יכעתי שהאמרו לי במה בזינו הרי הבזיון: (ז) **מגישים על מזבחי וגו' ואמרתם.** כלומר ולח האמרון: **במה גאלנוך.** גאלנו לך לח לחם מזבחך. אלי מעיב לכם כי בזלח גאלהם לומר: **באמרכם שלחן ה' נבזה הוא.** בזיה היו לחלוק לים כאחיו במנחות ובקדשים ולומר מלחר שהוא לסור למ לחלוק מנחה כנגד זבח כנגד עולה ועמל הוא לחלוק כל מנחה ומנחה כשביל כיה לו כפול המגיע לכל לחד ולחד: (ח) **אין רע.** וכי לין לבר זה רע: (ט) **ועתה חלו נא פני.** ועתה לחם הכהנים העושים הרעה הזלת לין יעלה בלבבכם לסיות שלומי ישרלל לבקש עליהם רחמים הרי מילכם סיתה זלת הרעה: **הישא מכם פנים.** לשמוע חפלה מפיכם ולחון לח שולחיכם: (י) **מי גם בכם ויסגר דלתים.** שלומי ויקום לים עוד בכם שיסגיר לנחי מקדשי לבלתי הביל סם קרבן מחועב הזה: **ולא תאירו מזבחי חנם.** נחיתי שחילה נהם שהרי לין לי חפץ בכם ורבותיהו דרשו בחורת כהנים הלה

מצודת ציון

וכן לתני יוסף (בראשית ל"ע): (ז) **מגישים.** מקריבים: **לחם.** כן יקרל כל המזבח על המזבח וכן לם קרבני למתי (במדבר כ"ח): **מגואל.** מחועב ומעופש כמו מוללה ונגללה (לפניה ג'): **גאלנוך.** כ"ל גחלנו ומעופש קרבנך: **שלחן.** כ"ל המזבח שמסדרין עליו הקרבן לה' כעין שמסדרין על השלחן וכמ"ש וידד' מלי זה השלחן וגו' (יחזקאל מ"ל): (ח) **פסח.** הגר זולוע: **לפחתך.** עניין שר ושליט כמו פחת יהוד' (חגי ל'): **הישא פניך.** זה לל' יחמר על הכבוד וכן זקן ונשוח פנים (לפניה ג'): (ט) **חלו.** עניין תפל' כמו ויחל ושם (שמות ל"ב): **ויחננו.** ולשון חניכה ומחלה: (י) **תאירו.** תבעיכו כמו כשים בחוח מליכות לוחה (לפניה כ"ז): **חפץ.** עניין רלון:

מצודת דוד

המזבח הוא מגואל בעיניכם וכלומר הבא זה לחם מבעלים קרבני וזהו בזיון שמי: **הקריבהו.** נחון עתה הדבר והקבל מלחה מלכה לרוכן: **לפחתך.** הלם יהיה מרולה לך בזה הדרון להעביר ממך לחמתך לשר פעמה לשולו לו הלם ישל פניך להבדך בעבור מתן כזה לם תבילו לו מבלי הקדמת פנים: **אמר ה'.** כ"ל כן לחר ה': (ט) **ועתה חלו נא.** עבו בחיכה והעתירו בעדנו לל ה' לם יהנן לוחנו בעבור השלחכם הלל המלכה המשחלמת בהה היל בעבודכם וכי מחשבתכם יהל לנו פנים הלל לין קיומן כעבה קיומן: (י) **מי גם בכם.** הלולי יעלה מי גם בכם ויקבוך ללחי ג"המק **חפץ בכם.** לבוח להלחם לפני בב"המק והיה פ"ב מהלולו לקבוך ללחות ג"המק:

בָּכֶם אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וּמִנְחָה לֹא־אֶרְצֶה מִיֶּדְכֶם: יא כִּי
מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ וְעַד־מְבוֹאוֹ גָּדוֹל שְׁמִי בַּגּוֹיִם וּבְכָל־מָקוֹם מֻקְטָר
מֻגָּשׁ לִשְׁמִי וּמִנְחָה טְהוֹרָה כִּי־גָדוֹל שְׁמִי בַּגּוֹיִם אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת: יב וְאַתֶּם מְחַלְּלִים אֹתוֹ בֶּאֱמָרְכֶם שֻׁלְחַן יְהוָה מְגֹאָל
הוּא וְנִיבוֹ נִבְזֶה אָכְלוֹ: יג וַאֲמַרְתֶּם הִנֵּה מַתְּלָאָה וְהִפַּחְתֶּם אוֹתוֹ
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וַהֲבֵאתֶם גָּזוּל וְאֶת־הַפִּסֵּחַ וְאֶת־הַחוֹלָה
וַהֲבֵאתֶם אֶת־הַמִּנְחָה הַאֶרְצֶה אוֹתָהּ מִיֶּדְכֶם אָמַר יְהוָה: יד וְאָרוּר

ת"א כי ממזרח. עקידה סם: וכבל מקום. מנחות ק"י: והבאתם. קוכה ל' קמץ ק"ו:

תרגום

אָמַר יְיָ צְבָאוֹת וְקוּרְבָּן לְרַעֲוָא לָא אֶתְקַבֵּל מִידְכוֹן: יא אֲרֵי מִמַּדְנַח שִׁמְשָׁא וְעַד מַעֲלֵיהּ רַב שְׁמִי
בֵּינֵי עַמְמַיָּא וּבְכָל עִדָּן דְּאִתּוּן עָבְדִין רְעוּתִי אֲנָא אֶתְקַבֵּל צְלוֹתְכוֹן וּשְׁמִי רַבָּא מְתַקַּדַּשׁ
עַל יְדֵיכוֹן וּצְלוֹתְכוֹן כְּקוּרְבָּן דְּכֵי קֳדָמַי אֲרֵי רַב שְׁמִי בֵּינֵי עַמְמַיָּא אָמַר יְיָ צְבָאוֹת: יב וְאַתּוּן
מְחַלְּלִין יָתֵיהּ בְּדַאֲתוּנָן אָמְרִין פָּתוֹרָא דַיְיָ בְּסִיר הוּא וּבִסְרָנָא מַגִּיהּ: יג וְאָם תֵּימְרוּן הָא
דַאֲתֵינָא מַלְאוּתָנָא וְשַׁנֵּיקְתּוּן יָתֵיהּ אָמַר יְיָ צְבָאוֹת וּמַיְתֵן אַתּוּן דַּאֲנַס וְדַחֲגִיר וְדַמְרִיעַ וּמַיְתֵן
אַתּוּן לֵיהּ בְּקוּרְבָּנָא הַאֶתְקַבֵּל יְהֵא בִּרְעָוָא מִידְכוֹן אָמַר יְיָ: יד וְלִיט דַּיְעַבֵּיד בִּנְכִיל וְאִית בְּעֶדְרֵיהּ

רש"י

לומר לחבירו הגף לי אם הלמת הזו אין תובע עליה שכר הלבן לי אם כהר הזה אין שומע עליה שכר ואחס
מי שכם שסגר לנחי אחס ולא תאחסו מזבחי חנם קל וחומר שלא עשיתם חנם דברים שדרכן לעשותן בשכר
לפיכך אין לי חפץ בכם: (יא) גדול שמי בגוים. תמרו רבותינו (מנחות ק"י) דקרו ליה תלמה לתלמיה
לפילו מי שים לו ע"ה יודע [שם] לשום שמות על כולם ובכל מקום מתקדשים לשמי ורבותינו פירשו אלו
תלמידי חכמים העוסקים בהלכות עבודה בכל מקום וכן כל חפלה ישראל שמתפללין בכל מקום שרי הן לי
כמנחה טהורה וכן ת"י וכל ענן לחמון עבדין רעוחי אלא מקבל לעוחכון ושמי רבה מתקדש על ידיכון ולעוחכון
כקרבן לכי קדמי וכן פירוש המקרא ולשון אחס מחללין שמי והלא גדול הוא בגויס ואני אחבחי וחיבחי עליכס
שבכל מקום שאחס מחפללין לפני ואף בגולה מוקטר ומוגש הוא לשמי: ומנחה טהורה. הוא לי כי על ידיכס
שמי מורם בגויס ואחס מחללים לוחי ואח שמי: (יב) וניבו נבזה אכלו. ניבו של מזבח הסגור בשפחוחיכס
זהו תמיד נבזה אכלו אחס אומרים עליו כלומר כבר הולאחס עליו לבסה זו וניב זה אחזקחס למזבחי: אכלו.
מאכלו: (יג) ואמרתם הנה מתלאה. בשאר כרחוסה ואחו עניים ואין יכולה להסגיב לחבחר כדרים וכן ת"י הא
לחיחינא מלילוחנא: והפחתם אותו. זו אחת מי"ח חיבות של חקון סופרים שפחחם אותו אותי נכבד אלא
שכינה שכחוב וכחבו לומו: והפחתם. ושלשחס לשון אפס נפס (לעיל י"ח): אותו. אח שולחני:

מצודת דוד

לא ארצה. לא אקבלם מידכם כלשון וכאומר ולמה ג"כ חעציבו אח עלמכם על מזבחי חנם: (יא) כי ממזרח שמש. אשר ממקום זריחח השמש עד מקום שקיעחו גדול שמי בין הגוים כי כולם מודים בו יחבדך שהוא הבורא הנפלאוח הנעשים בכולם לכל יחבוננו שהנהגח העולם הנפלא בח הכל מנעלכות השמים: ובכל מקום מוקטר מגש לשמי. כ"ל מה שהלומות מקריבין למעלכות השמים להחלונח לבוראם כוונחם היא שבזה יכבדו ויעבדו אח קונחם הנלחוח ובזה נחמת יעלו כי לא נגה עליהם לור החורה והנבואה: ומנחה טהורה. ומה שמזבילים לקרבן ונאוחה היא עהורה ונקיה לפי דעחם הנלחה בעיניהם: כי גדול שמי בגוים. ולכן לבי עלוחם יקריבו למעלכות השמים מנחה טהורה: (יב) ואחם. אבל אחם מחללים אח ה' בזה שאחם חומרים שלחן ה' והוא המזבח מחועב הוא על כי נזרק עליו הדם ונקער עליו החלב דבריס שבשר החלם קלה בהם ובענוב זה בקריבו גם בעלי מומין כמ"ש למעלה: וניבו. כ"ל ניב אומי המזבח הבנוי בשיכם לדבר בו הוא לומר הנה מחללו בהוסם עליו הוא נזבח ומחועב והוא בניד עין בת"ס: (יג) ואמרתם הנה מתלאה. כ"ל כאשר הניחו לקרבן כשר כאוס וכו' בהאמנו לומר הנה נעשית נלאה ועיף ממשא הכשר שבאחבי על כחבי כי הוא שוק ונעל בשר וחניכים האה כאשר נשר למקום ב"ה כי חעיזו לשקר לפניו: והפחתם אותו. הוא חקון סופרים והכלוני אותי ונלא הקון יאמר לאמר הנה חינהו בעל בשר ובכך בשאת כי הוא כאוס וקל בשאת עד שבוכלו להמהו בהשאת הוא השה והוא ענין נוחמה: והבאתם. נס אחס מנילים לפני קרבן נזול ופסח וחולה: והבאתם את המנחה. כ"ל הוחיל ואחאם מלאה הניחו לומו הקרבן והשמועה וכי לקבלה בלבון מידכם: (יד) וארור נוכל. לחוכ המעכיס לומר שלין ניחו יוכל מונפל להקריבה ממה שהניח

מצודת ציון

ומנחה. כן יקבלו כל הקרבנות שבאים למזבח (לחלן ג'): (יא) מבואו. ענין שקיעה כמו כי נח השמש (בראשית כ"ח): מקטר. מל' הקטר: מגש. ענין הקרבה: (יב) וניבו. ענין לחיכה כמו בוכח ניב שפחים (ישעיה כ"ז): אכלו. מאכלו: (יג) מתלאה. ענין עיפות ויגיעה כמו לח כל התלאה (שמות י"ח): והפחתם. ענין לחבון ומנאה כמו מצח נפש (לעיל י"ח) או הוא מלשון הפחה ונפיחה הוא: (יד) וארור. ענין קללה:

נוֹכֵל וְיֵשׁ בְּעֵדְרוֹ זָכָר וְנֹדֵר וְזֹבֵחַ מָשְׁחָת לַאדֹנָי כִּי מֶלֶךְ גָּדוֹל
אָנִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וּשְׁמִי נוֹרָא בַּגּוֹיִם:

ב א וְעַתָּה אֲלֵיכֶם הַמִּצְוָה הַזֹּאת הַכֹּהֲנִים: ב אִם־לֹא תִשְׁמָעוּ
וְאִם־לֹא תָשִׂימוּ עַל־לֵב לָתֵת כָּבוֹד לִשְׁמִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
וְשִׁלַּחְתִּי בָכֶם אֶת־הַמְּאֵרָה וְאָרוֹתִי אֶת־בִּרְכוֹתֵיכֶם וְגַם אֲרוֹתִיהָ
כִּי אֵינְכֶם שָׂמִים עַל־לֵב: ג הִנְנִי גֹעֵר לָכֶם אֶת־הַזֶּרַע וְזֵרִיתִי
פֶרֶשׁ עַל־פְּנֵיכֶם פֶּרֶשׁ חַגֵּיכֶם וְנָשָׂא אִתְּכֶם אֵלָיו: ד וְיָדַעְתֶּם כִּי
שִׁלַּחְתִּי אֲלֵיכֶם אֶת הַמִּצְוָה הַזֹּאת לִהְיוֹת בְּרִיתִי אֶת־לֵוִי אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת: ה בְּרִיתִי ו הָיְתָה אִתּוֹ הַחַיִּים וְהַשָּׁלוֹם וָאֶתְּנֵם־לוֹ

ז"א וחיים. סם קנ"ל: בריתי. עקידה טעל פ"נ:

תרגום

דְּכַר וְהוּא חַיָּב לְנַדָּר וְדַבַּח דְּמַחַבַּל קֳדָם יְיָ אֲרֵי מַלְכָּא רַב אֲנָא אָמַר יְיָ צְבָאוֹת וּשְׁמִי חֲסִין
בֵּעַמְמַיָּא:

ב א וּכְעַן לְכוֹן הַפִּקְדָתָא דָּא כַּהֲנַיָּא: ב אִם לָא תְקַבְּלוּן וְאִם לָא תְשַׁוּוּן דְּהַלְתִּי עַל לִבָּא
לְמִתַּן יְקָרָא לְשׁוּמִי אָמַר יְיָ צְבָאוֹת וְאֶשְׁלַח בְּכוֹן יָת מְאֵרְתָּא וַאֲלוּט יָת בִּרְכָתְכוֹן וְאַף אֲלוּטְנֵיהּ
אֲרֵי לֵיתְכוֹן מְשַׁוּוֹן דְּהַלְתִּי עַל לִבָּא: ג הָא אֲנָא גָּזַף לְכוֹן בְּעַלְלַת בַּר זַרְעָא וַאֲנַלֵּי בַּהֲתַת
חוֹבֵיכוֹן עַל אַפֵּיכוֹן וַאֲבַטֵּל רְבוּת חַגֵּיכוֹן וְיִתְמְנַע חוּלְקְכוֹן מִנֵּיהּ: ד וְתֵדְעוּן אֲרֵי שְׁלַחִית
לְוָתְכוֹן יָת הַפִּקְדָתָא דָּא לְמֶהֱוֵי קְיָמִי דְּעִם לֵוִי אָמַר יְיָ צְבָאוֹת: ה קְיָמִי הֲוָה עִמֵּיהּ חַיֵּי וּשְׁלָמָא

רש"י

(יד) נוכל. מהגיכל במרמה בדברי סקר לפני לומר אין לי טובה מזו: ויש בעדרו זכר. לול הסגון לעולה וכוח מולר זכר: משחת. בעל מום כמו משחתם בסם (ויקרא כ"ב):

ב (א) אליכם וגומר הכהנים. לפי מלות המלוה הזאת שלא תקריבו חלה על מזבחי: (ב) וארותי. לת ברכותיכם שלא יעלה בכם הדגן והפירות והיללר: וגם ארותיה. ובמת אין לשלות שלבר על מנתי שהליתי בהם לא יממעו כי ידעתי שלא השמעו לפיכך אני מעשה לרוחים: (ג) וזריתי פרש. של בהמות: חגיכם. על פניכם כלומר לא הקבלו שכר מחתי כי אם לרעה ולפושע ואגעור לכם אם זרע הפדה: ונשא אתכם אליו. פרש בהמות קרבנותיכם. יפלו לחכם אליו להיות זוללים ובזיה כמותו: (ד) להיות בריתי את לוי. שהיו הפך שתקיימו את הבריח שכרתי לשבט לוי: (ה) החיים והשלום. שנאמר לפנחס את בריתי שלום (במדבר כ"ה) ושובעה לו ולזרעו אחריו ברי שיהא זרעו בחייה: ואתנם לו. שיקבלה בעודה

מצודת ציון

נוכל. ענין עכשיווים כמו ויתנכלו לומו (בראשית ל"ו): ב (ב) המאר' וארותי. מל' לריכה וקללה: (ג) גוער. ענין זעקת נזיפה: וזריתי. לשון מזבה יבשלל (ירמיה ל"ו): פרש. זבל ולולה כמו וקבצו ובצרו (ויקרא ל'): הגיכם. כן יקראו הקרבנות לפי שכוסב שלי נתג וכן לקרו חג בשבועים

מצודת דוד

שבל שמוח יש בעדרו זכר מובחר ועוב הלחוי לעולה: ונדר. והוא מנדל וזובח לה' שה בשחת ובכוח: כי מלך גדול אני. ומהללוי ש"ב להקריב לפני מן המובחר: ושמי נורא בגוים. בל העכו"ם יפלשים ונלפני:

ב (א) ועתה אליכם. לליכם הכהנים שלוה המלוה הזאת לבל תקבלו קרבן בשחת ובכוח: (ב) לתת בכבוד לשמי. לבל

למללו בקבלן שלין רלוי לי: ושלחתי בכם. בהכהנים ובהגם: וארותי את ברכותיהם. כ"ל לא הביכה שבבכתי לחכם מעם הוסר היכל ה' כמ"ש (בחגי) להפך לקללה: וגם ארותיה. כ"ל גם המלוה המשמשת עמה לינה בעקבה כי לפי לחוזקה כי לינכם שומים על לב להזהר בכבודי: (ג) הנני גער לכם. בעבורכם לגער לת הזבע לבל תגמח: וזריתי. לפזר זבל על פניכם ותחזר ותשבם זבל מהבהמות שלחם מקריבים לפני שהוא הדבר היותר נמלם בבהמה לותו לפזר לבזוח לחכם בו כדרך שלחם מבזים שמי: ונשא. השון הזה שניבדם ישא לחכם לל הבזיון הזה: (ד) וידעתם. דעו לכם לפני שלחתי לליכם המלוה הזאת להיות בזיונכם בבודי הוא למען תקבלו נמול עוב להיות מתקיים הבריח לפני בבתי עם שבע לוי כ"ל עם הבהן בלח השבע כי עמו בבתי הבריח להיות בהבוה בו ולזרעו לחביו: (ה) בריתי היתה אתו. הבריח שהיתה לי עמו הוסיפה לו החיים והשלום: ואתנם לו מורא ויראני. כ"ל

מוֹרָא וַיִּרְאֵנִי וּמִפְּנֵי שְׁמִי נִחַת הוּא: ו תּוֹרַת אֱמֶת הָיְתָה בְּפִיהוּ
וְעַוְלָה לֹא־נִמְצָא בִּשְׂפָתָיו בְּשָׁלוֹם וּבְמִישׁוֹר הָלַךְ אִתִּי וְרַבִּים
הֵשִׁיב מֵעָוֹן: ז כִּי־שִׂפְתֵי כֹהֵן יִשְׁמְרוּ־דָעַת וְתוֹרָה יְבַקְשׁוּ מִפִּיהוּ
כִּי מַלְאַךְ יְהוָה־צְבָאוֹת הוּא: ח וְאַתֶּם סַרְתֶּם מִן־הַדֶּרֶךְ הִכְשַׁלְתֶּם
רַבִּים בַּתּוֹרָה שִׁחַתֶּם בְּרִית הַלֵּוִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: ט וְגַם־אֲנִי
נָתַתִּי אֶתְכֶם נִבְזִים וּשְׁפָלִים לְכָל־הָעָם כְּפִי אֲשֶׁר אֵינְכֶם שֹׁמְרִים
אֶת־דְּרָכַי וְנֹשְׂאִים פָּנִים בַּתּוֹרָה: י הֲלוֹא אָב אֶחָד לְכֻלָּנוּ הֲלוֹא
אֵל אֶחָד בְּרָאָנוּ מַדּוּעַ נִבְגַּד אִישׁ בְּאָחִיו לְחַלֵּל בְּרִית אֲבֹתֵינוּ:

ת"א ומפני. בכתוב ג': מוכח. סנהדרין ז': כי. מ"ק י"ז מניגה ע"ו: שמחם. בכורות כ"ז: וגם. תענית כ':

תרגום

וַהֲוַת לֵיהּ אוּלְפָּן אוֹרַיְתִי שְׁלִים וּדְחִיל מִן קֳדָמַי וּמִן קֳדָם שְׁמִי דָּחִיל הוּא: ו אוֹרַיְתָא דְקוּשְׁטָא
הֲוָה בְּפוּמֵיהּ וְשִׁקְרָא לָא אִשְׁתְּכַח בְּסִפְוָתֵיהּ בְּשְׁלָמָא וּבְרַעוּתָא וּבְתַרְיצוּתָא הַלִּיךְ קֳדָמַי וְסַגִּיאִין
אֲתֵיב מֵחוֹבָא: ז אֲרֵי שִׂפְתֵי כָהֵן יִטְרוּן מַדַּע וְאוֹרָיְתָא יְבָעוּן מִפּוּמֵיהּ אֲרֵי מְשַׁמֵּשׁ קֳדָם יְיָ
צְבָאוֹת הוּא: ח וְאַתּוּן סְטִיתוּן מִן אוֹרְחָא אַתְקַלְתּוּן סַגִּיאִין בְּאוֹרָיְתָא אַתְבַּלְתּוּן קְיָמָא דְעִם לֵוִי אֲמַר
יְיָ צְבָאוֹת: ט וְאַף אֲנָא יְהַבִית יַתְכוֹן בְּסִירִין וְהַלְשִׁין לְכָל עַמָּא כְּמָא דְלֵיתְכוֹן נָטְרִין יַת אוֹרְחָן
דְּמִתְקַבְּלִין קֳדָמַי וְנָסְבִין אַפִּין בְּאוֹרָיְתָא: י הֲלָא אַבָּא חַד לְכֻלָּנָא הֲלָא אֱלָהָא חַד בְּרָא יָתָנָא מָא

רש"י

וכן עמם וירמיה: נחת. לשון חתת נחירה: (ו) בשלום ובמישור הלך אתי. לסרן ולעזר ופנחס וכן במעשה העגל הסיבו כל שבטיהם מעון שנאמר ויאספו אליו כל בני לוי (שמות ל"ב): (ז) כי שפתי כהן. עליהם מוטל לשמור דעת לתת שכרי תורה יבקשו מפיהו שכבר דבר זה מסור להם יורו משפטיך ליעקב (דברים ל"ג): כי מלאך. שלוחו של הקב"ה כמלאכי הסרת לשרת לפניו ולכבס לפניו בתחילתו: (י) לחלל ברית אבותינו. בניה שכרת הקדוש ברוך הוא עם לוי בעוזיו בסיני:

מצודת דוד

לא לגה נחתים לו בעבור המורא שהיה נגלו וייראני מפני וכפל (בלשון ל"ב) (ו) תורת אמת. הוא היה מתאמד ונלעד: ועולה ונו'. לשון מוכח עם העם ולא נעה מדרך האמת: הלך אתי. כ"ל בעבור מלותי היה נוסף לעשות שלום בין הבריות ולהדריכ' בדרך ישרה: ורבים. ע"י הוכחותיו היה בני לוי עשו העון לשכ חשבו לעשות: (ז) כי שפתי כהן. כ"ל הנה כל זה מלוי לכל כהן כי שפתי כהן ילמיד שישמרו לא הדעת לדבר בה ומהלמוד הוא שכל בני ישראל יבקשו תורה מפיהו ומהוא ילמדם: כי מלאך. כי הוא שלוחו של מקום להוכיחם בדרך היפה ובמ"ש ונלוו לשון ונו' יורו משפטיך ליעקב (דברים ל"ג): (ח) ואתם סרתם מן הדרך. כ"ל מן הדרך הנאה הכלול של הכהנים: הכשלתם. לא די שלא השיבותם מעון אלא שעוד הכשלתם בניס בדיני התורה: שחתם ברית הלוי. מה שכתבתי בניה עם לשון לשון שנא הלוי לשרת בשמי ולכבדני הנה לשון שחתם לשון כי בזיתם (ט) וגם אני. כ"ל גם אני לשון הכניע כי לתן להכם נבזים ושפלים בעיני העם וזהו הפוך החיים והשלום כי מיי הנזיון לאדם בכבד לא יקבל חיים ושלום בעבורו: כפי. כשיעור העון שכ חיכם ונו' כשיעור הזה יהיה לכם בזיון ושפלות: ונושאים פנים בתורה. ומשלים פניס לעשיהי העם להמניסם בשפעתי התורה ומעיס הדין: (י) הלוא אב אחד לכלנו. עתה חזר להוכיחם עוד בדבר אחר שגם הוא קנה ושלא יחללה ה' בקבלנותיהם והוא הבניה שבגדו בשומיהם הכשרות כאשר ילמוד בעניין ופחת ומוכר הלוח לא לאחד לכלנו כי כלנו בני יעקב אחינו ויש לנו קורבה מצחם הגוף והלא לא אחד בראנו ולא נשפות יכולל לשלוח מאתו ממקור נאחלנה הקדש ויש ל"ב לנו קורבה מצחם הנפש: מדוע. כ"ל ובהיות כן מדוע נבגד איש בחמיו כ"ל בלשון שיש לו לאחוז עמה מצחת הגוף ומצחת הנפש כי כשעלו מן הגולה מצחת השפת ונשתכו ונשתלפו בעיני בעליהן נשיס נכריות והוכיחם הכניה על זה ואומר מדוע נבגד איש בהבניה ההיא לא נניח לנהיגו כי התורה לקנה להתחזק בעמיס והדבר הזה קבלנו מבניה בכללות כל דבריי התורה:

מצודת ציון

(תהלים קי"ח): (ה) נחת. ענין פחד כמו ויהי חתת אלהים (בראשית ל"ה): (ו) ובמישור. מלשון יכח: (ז) מלאך. שליח כמו וילחץ בני מלכך ה' (מני ח'): (ה) סרתם. מלשון הסרה: הכשלתם. מלשון מכשול: (ט) כפי. כשיעור כמו לים כפי לבנו (שמות י"ג): ונושאים פנים. זה הלשון יאמר על הכבוד והמעוטה וכן ופני כשעיס תשלו (תהלים ק"ד): (י) נבגד. ענין בגיא ומכד: באחיו. ענין לחמה וקורבה: לחלל. ענין הבעול והטמאה:

יא בָּגְדָה יְהוּדָה וְתוֹעֵבָה נֶעֶשְׂתָה בְיִשְׂרָאֵל וּבִירוּשָׁלָ͏ִם כִּי חִלֵּל
יְהוּדָה קֹדֶשׁ יְהוָה אֲשֶׁר אָהֵב וּבָעַל בַּת־אֵל נֵכָר: יב יַכְרֵת יְהוָה
לָאִישׁ אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂנָּה עֵר וְעֹנֶה מֵאָהֳלֵי־יַעֲקֹב וּמַגִּישׁ מִנְחָה לַיהוָה
צְבָאוֹת: יג וְזֹאת שֵׁנִית תַּעֲשׂוּ כַּסּוֹת דִּמְעָה אֶת־מִזְבַּח יְהוָה בְּכִי
וַאֲנָקָה מֵאֵין עוֹד פְּנוֹת אֶל־הַמִּנְחָה וְלָקַחַת רָצוֹן מִיֶּדְכֶם:
יד וַאֲמַרְתֶּם עַל־מָּה עַל כִּי־יְהוָה הֵעִיד בֵּינְךָ וּבֵין אֵשֶׁת נְעוּרֶיךָ
אֲשֶׁר אַתָּה בָּגַדְתָּה בָּהּ וְהִיא חֲבֶרְתְּךָ וְאֵשֶׁת בְּרִיתֶךָ: טו וְלֹא־

ת"א בגדה. מגילה ט"ז קהלדין פ"ב: ובעל. קהלדין שם: יכרת. שבת כ"ד קהלדין שם: וחלה. גיטין ל"ו קהלדין שם: ומגישם. גיטין שם קהלדין שם:

תרגום

דִּין נְשַׁבַּךְ גְּבַר בַּאֲחוּהִי לַאֲפָקָא קְנָמָא דִּי עִם אֲבָהָתָנָא: יא שְׁקַרוּ דְּבֵית יְהוּדָה וְתוֹעֲבָתָא
אִתְעֲבִידַת בְּיִשְׂרָאֵל וּבִירוּשְׁלֶם אֲרֵי אַפְּסוּ דְּבֵית יְהוּדָה קַדִּישָׁא דֵּיקָדֵם יְיָ דְּרְחֵם
וְאִתְרָעִיאוּ לְמִסַּב לְהוֹן נְשִׁין בְּנַת עַמְמַיָּא: יב יְשֵׁיצֵי יְיָ לְגַבַר דְּיַעְבְּדִנַּהּ בַּר וּבַר בַּר מִקְרֵוֵי
יַעֲקֹב וְאִם כָּהֲנִין הִיא לָא יְהֵי לֵיהּ מַקְרֵיב קוּרְבָּנָא בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַּיָי צְבָאוֹת: יג וְדָא תִּנְיָנוּת
דִּי אַתּוּן עָבְדִין חֲפַת דְּמְעָתָא יַת מַדְבְּחָא דַּיָי דִּי בָכֵן וְדִי מַדְנְקִין מְהֵילִית עוֹד אִתְפְּנָאָה
לְקוּרְבָּנָא וּלְקַבָּלָא יָתֵיהּ בְּרַעֲוָא מִיֶּדְכוֹן: יד וְאִם תֵּימְרוּן עַל מָה עַל דַּיָי אַסְהִיד בֵּינָךְ וּבֵין
אִתַּת עַלְקוּתָךְ דִּי אַתְּ שַׁקַּרְתְּ בָּהּ וְהִיא שׁוּתַּפְתָּךְ וְאִתַּת קְנָמָךְ: טו הֲלָא חַד הֲוָה אַבְרָהָם

רש"י

(יא) כי חלל יהודה. אף עלמו שהיה קשה לפ' רמשים שבועתו (ירמיה ג'): **ובעל בית אל נכר.** שנשאו נשים נכריות בגבל ואפי' הכהנים כמו שמפורש בספר עזרא (ט' י') ורבותינו אמרו מלאכי זה עזרא: **(יב) ער ועונה.** ער בתלמידים ועונה בחכמים: **ער.** לשון אדם חריף: **ומגיש מנחה.** ואם כהן הוא לא יהיה לו בן מגיש מנחה: **(יג) שנית תעשו.** הרחשונה שהחתחי הרבה היו קשה שנשא נכריות ואפילו הוא פעמי ואף שניה קשה ממה שהשעו ישראלים נשא עליה אף הנכריות לפי שנתפתחו ישראלים ברעב ובגולה ונתגעו עליהם והיה מושיבה בביתו לרווח כתלמוד חיות והנכריות היתה גדרת: **כסות דמעה את מזבח.** שהיו בוחות לפני מזבח ה' ובוכות לפניו ואומרות מה חטאנו ומה מלאו מגשיו בנו עול שכנו לפני המזבח להכעיסך כשוטות: **מאין עוד פנות וגו'.** עד שהיכוך רחוים שתפנה אל מנחתכם ולקחה רצון מידכם: **ואנקה.** לשון אנחה שהדם מלטער בלבו דמוסים"ל בלע"ז ואב לכולם התנק דוס (יחזקאל כ"ד) ואם תנקה לשון לעקה היכן הדממה וחרגומו למהנקין וכן תרגם ונקוטותם בפניכם (שם כ') וחלנקון ל' אדם המוסס ומלטער בעלמו: **(טו) ולא**

מצודת ציון

(יב) **ער.** מל' החעוררות: **ועונה.** מל' עניה ותשובה: **מאהלי.** כ"ל מאהלי תורה: **ומגיש.** מקריב: **מנחה.** תשובה ותקבן: (יג) **כסות.** מלשון כסוי: **ואנקה.** ענין לעקה חנחה כמו חנקה לפיכך (תהלים ק"ג): **פנות.** מלשון הפנה ופנוי: (יד) **ואמרתם.** מלשון אמירה: **ואשת נעוריך.** כ"ל ושד הוסיפו לשעה לשעות כשאת ביוסלים עיר הקדש:

מצודת דוד

(יא) **בגדה יהודה.** הנה יהודה עשה דבר נבילה והתועבה נעשתה בישראל. **בעל בית אל נכר.** בשובתו מבבל נשאו נשים נכריות: (יב) **ער ועונה מאהלי יעקב.** אלו יהיה לו בתלמידי יעקב הם נחשב מדבקות שם לא יהיה לו לא ער ולא עונה אר הוא תלמיד המעורר לשמוע לדבר קבקושיו ועונה הוא תכסה העונה ומשיב על שאלות הבעקות: **ומגיש מנחה.** כ"ל ואם העושה זאת הוא כהן יכבד מאכלו מי המקריב קרבנות לפני המקום: (יג) **וזאת שנית תעשו.** כ"ל מלבד הנזיון שעשיתם למזבח לקבלו שלשן ענוגה ונשוב שהיה קשה בקרבנותיכם מוסיפו לעשות עוד דבר שהיה בנזיון המזבח במה שעל ידיכם מכסות הדמעה את מזבח ה' והדמעה זת, מבכי ואנקה ולבי שלבעמים יהיו דמעה מזמחת בשהוך וכדומה לכן אמר שהדמעה באה היא מבכי ואנקה מה שהכהנים עומדות קבוד למזבח ובוכות על עלבונן: **מאין עוד.** מבלי לין עוד מקום לך זכות לבשבה אל המזבח שאתם מקריבים על המזבח ולקחת מידכם דבר מה בבלון: (יד) **ואמרתם.** ואם תאמרו על מה הלא הקלף כי תכחשו לומר שמלאף בהן עוות דבר: **על כי ה'.** כ"ל ע"ז לחניא לכם שזהו על כי ה' הוא לעד ביניכ ובין אשתך שנשאתי בימי נעוריך אשר אתה בגדת בה שהיא היא מחברתך לך והיא אשת בריתך אשר נשבעת לה בשבועה להיות לך לאשה כי תהיה פוכה אל מול הזכיה ואין האשה אחך: (טו) **ולא אחד עשה.** כ"ל ואם תשיבו לומר וכי מבקשה

אֶחָד עָשָׂה וּשְׁאָר רוּחַ לוֹ וּמָה הָאֶחָד מְבַקֵּשׁ זֶרַע אֱלֹהִים
וְנִשְׁמַרְתֶּם בְּרוּחֲכֶם וּבְאֵשֶׁת נְעוּרֶיךָ אַל־יִבְגֹּד: יד כִּי־שָׂנֵא שַׁלַּח
אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְכִסֶּה חָמָס עַל־לְבוּשׁוֹ אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת וְנִשְׁמַרְתֶּם בְּרוּחֲכֶם וְלֹא תִבְגֹּדוּ: טו הוֹגַעְתֶּם יְהוָה
בְּדִבְרֵיכֶם וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה הוֹגָעְנוּ בֶּאֱמָרְכֶם כָּל־עֹשֵׂה רָע טוֹב ו
בְּעֵינֵי יְהוָה וּבָהֶם הוּא חָפֵץ אוֹ אַיֵּה אֱלֹהֵי הַמִּשְׁפָּט:

תרגום

יְחִידִי דִי מְנִיהּ אִתְבְּרִי עָלְמָא וּמָה חַד בָּעֵי אֱלָהֵן דִי יִתְקַיֵּם לֵיהּ וְלַד מִן קֳדָם יְיָ וְתִסְתַּמְּרוּן בְּנַפְשָׁתְכוֹן וּבְאִנַּת יַנְקוּתָךְ לָא תְשַׁתַּכַּר: יד אֲרֵי אִם סָנֵית לָהּ תְּשַׁבְקָהּ אָמַר יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל וְלָא תְכַסֵּי חֲטָאָה בִּלְבוּשָׁךְ אָמַר יְיָ צְבָאוֹת וְתִסְתַּמְּרוּן בְּנַפְשָׁתְכוֹן וְלָא תְשַׁתְּכָרוּן: טו אֲלָהֲיתוּן קֳדָם יְיָ בְּפִתְגָמֵיכוֹן וְאָם תֵּימְרוּן בְּמָה אֲלָהֲינָא קֳדָמוֹהִי בְּדַאֲתוּן אָמְרִין כָּל דְּעָבִיד בִּישׁ תַּקִּין קֳדָם יְיָ וּבְהוֹן רַעֲוָא קֳדָמוֹהִי אוֹ אֵבָא אֱלָהָא דְעָבֵיד דִּינָא:

רש"י

אחד עשה. הקב"ה לאדם וחוה החלה: **ושאר רוח.** ברוחות ומנפשות: **לו.** היו מאדם הראשון ילמו כולם: **ומה האחד מבקש.** אחד שבזוגו מבקש למצוא עילות לאשתו שיהא בה זוגו שיהא זרע ילמיס מה היא הוצעה שמצוה לוזה וזו לשון הרגוס של יונתן ומה שאחד מבקש כי אם זרע ילמיס והפירוס כאן לא שאחד נקוד בצעה זקף מוען טעם הזקף לה היצה מבקש מלהתאבר עם ומה שאחד ושמרו אלל זרע ילמיס ויש פוסרים על פי שאגדה שנתקבלו נשותי הכשרות אלל אברהם עשה כן שנאמר הגר על אשתו לאמר לסס ושאר רוח לו לא דעתו כדעתכס לא נתן בה עיניו דעת אחרת היתה לו אמרו לו ומה שאחד מבקש מה היתה דעתו אמר לסס להיות לו זרע ילמיס וחרגוס של יונתן הוכשר בעיני שלח תניו לא במקרא ולא במשנה שאר משמע לשון אחר אלא במקוס שאדס יכול לפרשו בלשון אריייס כמו אלכה ומלקה ושארת ברגלה רפסה (דניאל ז') ובלשון משנה ושאר חייבי מיתות חוץ מאותן שפירש אלל לשון שאחר משמע אין שאר משמע: **ונשמרתם ברוחכם ובאשת נעוריך אל יבגד.** רוסף: **(טז) כי שנא שלח.** רבותינו חלוקין בס במסכת גיטין יש מסה אומריס אס שנאת שלח אותה בגט ומנסה לאחר: **וכסה חמס על לבושו.** אלל זאת כלוס סוגרת לעצות שאפרוס עליה עליך להחזיקה לך כאשר והחמס פרוס על אותו עליה שבלבך עליה שנאה ואתה מקניטה ומצערה תמיד: (יז) **באמרכם כל עושה רע וגו' או איה אלהי המשפט.** לפי שאתה רואה דרך רשעים צלחה וגדיקים מעוטים ונכשלים אומריס אתס בלבבכס אחד מעני לרכיס הללו כל עושה רע טוב בעיניו או אין דין ואין דיין לפרע וכן פתרון לשון המקרא כל עושה רע טוב בעיניו לכך הוא מצליח אותס או אס אין זאת איה אלהי המשפט שאינו נפרע מסס:

מצודת דוד

הקבוד אחד מ"ש אחד היה מבראם (יחזקאל ל"ג) וכי הוא לא עשה כאחד הלא גם הוא נפל הגר המלכים על שבא לאמור: **ושאר רוח לו.** אף כי היה לו יתרון רוח מאחר ויצחק ה' יתעלה נפלאה: **ומה האחד מבקש.** כ"ל ע"ז אמיד לכם ומה היה האחד הזה מבקש בעשות זאת וכי עשה זאת למלאות תאותו הלא הכוונה היה להוליד זרע קודש יצא ללכיס מבראם ואמנו ושאמרה היא תולי לבנה ממנה (בראשית י"ו): **ונשמרתם.** לכן תהיו נשמרים בלבבכם בבטחון: **ובאשת נעוריך אל יבגד.** כ"ל הנו הכלון להתבצר לשם נעוריך: **(טז) כי שנא שלח.** אס שנאת אותה עד שלא תוכל להעמיד לעוך לך להתגרש שלא תוכל לשוב אליו ואתה מגרש בן בעיניו: **וכסה וגו'.** כ"ל או יכסה החמס על לבושו ממעל לעומר לא יסתיר החמס אתה לבושו שתהא שתהא יושבת אתתיו ולבו על עמה שלא יגלה החמס ויבגלה ויבגבה או תהיו נשמרים בלבבכם לבבצר בחזקה להסיר הבגלה ולא תבגדו בהן לעשות להן עלבון בקשה עליהן כשם בכתיוס: (יז) **הוגעתם וגו'.** אתס מייגעים לפני המקום בדבריכם ואנו הכתוב בלשון בני אדם כי הלא יתכלך לא ייגף ולא ייגע: **ואמרתם.** ואס אתמרו בדבר מה אתו מייגעים לפניו: **באמרכם.** כ"ל תניא לכם נמה שאתם אומרים כל עושה הרע הוא טוב בעיני ה' והוא חפץ בהם: **או איה אלהי המשפט.** כ"ל או אס אינו כן כי אין עוד בעיניו עושה רע איה אלהי המשפט למה אינו עושה בהם משפט ובאלו יתמהו או אין הרע שנואה לו או אינו מצניע:

מצודת ציון

(טו) **ושאר.** ענין יתרון מעלה כי כמו שמלא יתר היא משפטת להשלמה ולשיכון מעלה מ"ש יתר מהעטו לדיק (משלי י"ב) כן מלא שלא משפטת לשניהם: **רוח.** כ"ל הכמה וילמא ה': **ברוחכם.** ענין לשון כמו הנני נותן בו רוח (יחזקאל ל"ז): (טז) **חמס.** ענין מחשבה רעה ושלמה: (יז) **הוגעתם.** מלשון יגיעה ועייפות: **חפץ.** ענין רצון:

ג א הִנְנִי שֹׁלֵחַ מַלְאָכִי וּפִנָּה־דֶרֶךְ לְפָנָי וּפִתְאֹם יָבוֹא אֶל־
הֵיכָלוֹ הָאָדוֹן ו אֲשֶׁר־אַתֶּם מְבַקְשִׁים וּמַלְאַךְ הַבְּרִית אֲשֶׁר אַתֶּם
חֲפֵצִים הִנֵּה־בָא אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: ב וּמִי מְכַלְכֵּל אֶת־יוֹם
בּוֹאוֹ וּמִי הָעֹמֵד בְּהֵרָאוֹתוֹ כִּי־הוּא כְּאֵשׁ מְצָרֵף וּכְבֹרֵית
מְכַבְּסִים: ג וְיָשַׁב מְצָרֵף וּמְטַהֵר כָּסֶף וְטִהַר אֶת־בְּנֵי־לֵוִי וְזִקַּק
אֹתָם כַּזָּהָב וְכַכֶּסֶף וְהָיוּ לַיהוָה מַגִּישֵׁי מִנְחָה בִּצְדָקָה: ד וְעָרְבָה
לַיהוָה מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלִָם כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת:
ה וְקָרַבְתִּי אֲלֵיכֶם לַמִּשְׁפָּט וְהָיִיתִי ו עֵד מְמַהֵר בַּמְכַשְּׁפִים

ת"א ויצ. קיומין ע"ל: והיו לה'. סס: וקרבתי. מגינה ה':

תרגום

ג א הָא אֲנָא שָׁלַח מַלְאָכִי וְיִפַּנֵּי אוֹרְחָא קֳדָמַי וּבְתֵכֶף יֵעוֹל לְהֵיכְלֵיהּ רִבּוֹנָא דִּי אַתּוּן בָּעַן
בֵּיהּ וּמַלְאָכָא קְיָמָא דִּי אַתּוּן צָבְיָן הָא אָתֵי אָמַר יְיָ צְבָאוֹת: ב וּמַן מְסוֹבַר יַת יוֹם מֵיתוֹהִי
וּמַן יְקוּם בְּאִתְגַּלְיוּתֵיהּ אֲרֵי רוּגְזֵהּ כְּאֶשְׁתָּא מַמְסֵי וּכְבוּרֵיתָא דְּמִסַּחֲרִין בְּהּ: ג וְיִתְגְּלֵי לְצַרְפָּא
וּלְדַכְּיָא כְּסַף וְדַכֵּי יַת בְּנֵי לֵוִי וְיַזַּקֵּק כַּדְהַבָּא וְכִכְסָפָא וִיהוֹן קָדָם
יְיָ מַקְרְבִין קוּרְבָּנִין בְּכִבְיוּ: ד וְיִתְגְּלֵי קֳדָם יְיָ קוּרְבָּן אֲנָשׁ יְהוּדָה וְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֶם כְּיוֹמֵי עָלְמָא
וְכִשְׁנִין דְּמֶלְכָּרְמִן: ה וְאִתְגְּלֵי עֲלֵיכוֹן לְמֶעְבַּד דִּינָא וְיֵהֵי מֵימְרִי בְּכוֹן לְסָהִיד מוֹחֵי בַּחֲרָשַׁיָּא וּבְנָפְיָא
וּבְדַמְשַׁתְּבְעִין לְשִׁקְרָא וּבְאָנְסֵי אַגְרָא דַּאֲגִירָא אַרְמְלָא וְיָתוֹם וּמְטָן דִּין גִּיּוֹרָא וְלָא דְחִילוּ מִן קֳדָמַי

רש"י

ג (א) הנני שולח מלאכי. לבער מת הרשעים: ופנה דרך. מן הרשעים: האדון אשר אתם מבקשים. מלמי המשפט: ומלאך הברית. מוקס נקס בריח: (ב) ומי מכלכל. ומי יכיל: ומי העומד. שיכול לעמוד: וכבורית מכבסים. כבוריח של מכבסים שמעביר מת כל הכתם כן יעביר כל הרשעים: בורית. עשב הוא שמעביר מת הכתם בלע"ז מירב"ל שנייר"ש ולשון בורית דבר המלחלח ומעטר כמו לברי לבד (תהלי ע"ג): (ג) וישב מצרף. יפגם מכל עסקיו לסיום כלורף שמלרף ומעטר כסף:

מצודת ציון

ג (א) ופנה. ענין הכנה ונעוך כמו פנית לפנים (תהלים פ'): (ב) מכלכל. יכגול כמו ומי יכילנו (יואל ב'): מצרף. ענין זכוך מהכסיף כמו לכפיחך ולא בכסף (ישעיה מ"ח): וכבורית. סם עשב המנקה וכן ותכבי לך בורים (ירמיה ב'): מכבסים. של כגוים: (ג) ככסף. כמו ככסף: וזקק. ענין זכוך ולכוף כמו מזוקק שבעתים (תלים י"ב): מגישי. ענין הקרבה: מנחה. כ"ל תשורה וכל הקרבנות בכלל: בצדקה. כ"ל כדת וכלשון: (ד) וערבה. ענין מתיקות וכן ושכחי עלבה לי (ישעיה ל"ט): קדמוניות. של קודם:

מצודת דוד

ג (א) הנני שולח מלאכי. מוסב למעלה להגיד על מלוומסם שמהו היה לאחי המשפט וילמד כמה גזמן הגאולה העתידה תאלם לאחי מלאך מן השמים והוא יפנה הדרך לפני. כ"ל הוא יעשר מן העולם הפושעים והמוזדים לעשר את האדם לפני יהוה להשכות שכינתי בתוכו: האדון וגו'. זהו מלך המשיח לשר עין כל אדם מלשה ומייחל לו ומבקש בילמו: ומלאך הברית. כן יקרא לאיהו הנביא כי הוא קנה על ברית המילר שמעשה מלכות לשבים כן אמר"ל: אשר אתם חפצים. שיבא לשבר הגאולה ולהחיות המתים כי הוא מעומד על הבטוחה וזאת ועל התמיה כמ"ש בסוף הספר הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא וגו': הנה בא. מוב לשון עבר כי כאשר יבוא המשיח יהיה לאיהו כאר בא כי הוא יקדים לבוא: (ב) ומי מכלכל. מי יוכל לסבול את יום בוא המלאך המשיח הדבר ומי היוכל להתקיים ביום שיהיה נכלה ונגלה המלאך ההוא והוא כסול ענין גמ"ש: כי הוא. כי המלאך ההוא יהיה כאש המלרף את הכסף ובוכוח את הסיג וכבוריח של המכבסים שמסיר כתמי הבגדים כי כן הוא יעמיד ויכלה כל הפושעים והמוזדים: (ג) וישב מצרף. למוב בל' הכתוב נאן לאש שהמלאך ההוא יבא כשופט להיות מלרף ומעבר כמו שמלבינין ומעבירין את הכסף מן הסיג והוא יעבר את בני לוי הם הכהנים בני לוי הנבחרים של ה' לוחם יעבד להקריב מהם בזוי הם ה' ויזקק לוחם כזהב וככסף להיות נקיים מחמצי כעס וחם יהיו לה' להביא לפניו קרבן ומנוחה בלבקה כאשר ובכלולו לא כמו עכשיו שמניחים על המזבח להם מגולל ומחועב: (ד) וערבה לה'. לז יעבד לה' תשובת יהודה כימי עולם הם ימי משה וכשנים קדמוניות הם ימי שלמה שקבל המקום קרבנותיהם בלבון וירלה האש מן השמים ואכלה על המזבח: (ה) וקרבתי. ולז לקבל עליכם לעשות משפט לשלם נמול מעשה האיש: והייתי עד ממהר. כ"ל לא יתמהמה המשפט עי

וּבְמְנַאֲפִים וּבַנִּשְׁבָּעִים לַשָּׁקֶר וּבְעֹשְׁקֵי שְׂכַר־שָׂכִיר אַלְמָנָה
וְיָתוֹם וּמַטֵּי־גֵר וְלֹא יְרֵאוּנִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: ו כִּי אֲנִי יְהוָה לֹא
שָׁנֵיתִי וְאַתֶּם בְּנֵי־יַעֲקֹב לֹא כְלִיתֶם: ז לְמִימֵי אֲבֹתֵיכֶם סַרְתֶּם
מֻחָקַי וְלֹא שְׁמַרְתֶּם שׁוּבוּ אֵלַי וְאָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה נָשׁוּב: ח הֲיִקְבַּע אָדָם אֱלֹהִים כִּי אַתֶּם קְבָעִים
אֹתִי וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה קְבַעֲנוּךָ הַמַּעֲשֵׂר וְהַתְּרוּמָה: ט בַּמְּאֵרָה אַתֶּם
נֶאָרִים וְאֹתִי אַתֶּם קְבָעִים הַגּוֹי כֻּלּוֹ: י הָבִיאוּ אֶת־כָּל־הַמַּעֲשֵׂר
אֶל־בֵּית הָאוֹצָר וִיהִי טֶרֶף בְּבֵיתִי וּבְחָנוּנִי נָא בָּזֹאת אָמַר יְהוָה

ת"א ומעי גב. סס: כי. קועה ע' עקידה שער ע"ז: היקבע. כ"ה כ"י ירוס ע"ה: בגזלתה. עכ"וס כ"ז: הביאו. שבת ל"ב תענית ס' וכ"ב מכות כ"ג עקידה שער מ"ז:

תרגום

אָמַר יְיָ צְבָאוֹת: וַאֲרֵי אֲנָא יְיָ לָא אַשְׁנֵיתִי קֳמֵי דְמָן עַלְמָא וְאַתּוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אַתּוּן מְדַמָּן
דְמָן דְמָאַת בְּעַלְמָא הָדֵין דִינֵיהּ פָּסֵיק: ז לְמִיומֵי אֲבָהָתְכוֹן סְטֵיתוּן מִן קֳמַי וְלָא נְטַרְתּוּן
תּוּבוּ לְפוּלְחָנִי וְאֶתְפְּנֵי בְּמֵימְרִי לְאַטָבָא לְכוֹן אָמַר יְיָ צְבָאוֹת וְאִם תֵּימְרוּן בְּמָא נְתוּב: ח הֲיִרְגַּז
גְּבַר קֳדָם דַּיָּנָא אֲרֵי אַתּוּן מַרְגְּזִין קֳדָמַי וְאִם תֵּימְרוּן בְּמָא אַרְגַּזְנָא קֳדָמָךְ בְּמַעֲשַׂרַיָּא וּבִתְרוּמְתָא:
ט בְּלוּטָא אַתּוּן מִתְלַטְיָן וְקֳדָמַי אַתּוּן מַרְגְּזִין עַמָּא כֻלְּהוֹן: י אָמַר גְּבִיָא אַיְתוּ יַת כָּל מַעֲשַׂרַיָּא
לְבֵית אוֹצָרָא וִיהֵי פֻּרְנוּם לְדִמְשַׁמְּשִׁין בְּבֵית מַקְדְּשִׁי וְנִסְּיוּ כְעַן קֳדָמַי בְּהָדָא אָמַר יְיָ צְבָאוֹת אִם לָא

רש"י

(ו) כי אני ה' לא שניתי. לע"פ שאני מאריך אפי לא שיניתי דעתי עליו מדרשונם להטוב לא הרע ולעונש לא הטוב: ואתם בני יעקב. לע"פ שאתם בראשיכם ולא גביהו מן הראשונים כאמיתם: לא כליתם. אינכם כליס מלפני ומכחני לי הנפשות לגזות מהם דיני בניהם וכן ת"י ואתון לדיני יעקב מדמן דמאן דמאות בעלמא הדין דיניה פסיק כלומר אתם סבורים לומר דיני בטל שאין עוד ליפרע ממנו ורבותינו פירשוהו לא שניתי לא הכיתי לומס ובניתי לא לכל אתכס העמדתי אחר פורענות הראשונה וחלי כליס ואתם אינכם כליס: (ח) היקבע אדם. רבותינו פירשו לשון גזלה ולשון מרמי הוא: המעשר והתרומה. שאתם גוזלים מן הכהנים ומן הליוים היא גזילתו: (ט) במארה אתם נארים. על עון זה שאתי עולה קללה במעשה ידיכם ולע"פ כן אותי אתם קובעים: (י) ויהי טרף. יהי מזון מצוי לשמשי:

מצודת דוד

יחקרו לא קעדים כי אני בעלמי אהיה עד שיהיה לעמות בשכמים וגו': ובעושקי שכר. על עסיקות אלמנה ויתום וכל בשכמים וגו': ומטי גר. מעיט משפט הגר לחייבו בחנם: ולא ירא'ני. כ"ל אם כל אלה עכו כי אין פחד אלה בנפש כי הכסוף והנלוף נעשה בלעלי ובשקר ואין מי יוחתו ובשעת השקר אין מי יודע שנשבע על שקר ועשיקת שכר שכיחות בלשונה ויהום והטיית משפט גר הלא ישנסו על כי אין פחדם מועלה עליו כי הם משוני כח וחלשה עזרתם והנה גם אה' לא ייכלו עם כי הוא כוחה הכל ויודע העלומות לב וידו בכל אשלה ולכן אחלם להם נעזל המעשה ודאה גם אתם על אשר אתמהו לו לחיה אלהי המשפט כי בזה ישיב לועל הנה לא יקבלו משפט הגזול: (ו) כי אני ה' לא שניתי. לא כשתה דעתי ומזה שהיה מאז לשחוב לא הכע לא כמו שאתכסם כל עוסה רע עוד בעיני ה': ואתם בני יעקב לא כליתם. אחל אתם לא כליתם מבני אלקב מבלי משפט גזול הנה לעשיר בשכר העמו בחמיה הנכס גם לא בידי ולא הקבלו הגזול הכלוי: (ז) למימי אבותיכם. מן ימי אלוסיכם וגו': שובו אלי. לעמוד מלוחי: ואשובה אליכם. להעיד עמכם כאחת: ואמרתם. והנה תעיזו פניכם ותאמרו דמה נשוב כ"ל בעבור אה בשוב דמה חעלנו: (ח) היקבע. הכפון הדבר שיעשוק אדם לא אלהים אשר אתם עושקים אותי: ואמרתם. ואם אחמרו בדבר אה לא עושקים אותך: המעשר. כ"ל ע"ז לשיב שאתם עושקים ממנו המעשר והתרומה כי ליכם נותנים אותם אל הכהנים והליוים ואתמי: (ט) במארה. הלא בעבור זה אתם מקוללים שקללה כי אין האכן נותנת יבולה ועכ"ז לא אקמו מוכח ואתם עושקים אותי: הגוי כלו. כי אין אחד מכם שיתן המעשר והתרומה: (י) הביאו. לכן הביאו מעשה אה כל המעשר אל בית האוצר העשוי לכך בב"המק כמ"ש בנחמיה: ויהי טרף בביתי. למען יהיה המזון מצוי לאכלי ביתי הם הכהנים והליוים: ובחנוני. בחנו אותי בהמלוה הזאת אם אני משלם גמול המלוה:

מצודת ציון

(ה) ובעושקי. עיין גזל: ומטי. מל' הטייה: (ו) שניתי. מלשון השנות ושלוף: כליתם. מל' הכלית וסוף: (ז) למימי. בלע"ז טופת: (ח) היקבע. עיין עוקב כמו וקבע אח נפשיכם (משלי כ"ב): (ט) במארה אתם נארי. מלשון מליקה וקללה: (י) טרף. עיין מזון והוא מומחל ממזון החיים הבאה ע"י עיבור: ובחנוני. מלשון בחינה ונסיון: נא. עתה:

צְבָאוֹת אִם־לֹא אֶפְתַּח לָכֶם אֶת אֲרֻבּוֹת הַשָּׁמַיִם וַהֲרִיקֹתִי לָכֶם
בְּרָכָה עַד־בְּלִי־דָי: יא וְגָעַרְתִּי לָכֶם בָּאֹכֵל וְלֹא־יַשְׁחֵת לָכֶם אֶת־
פְּרִי הָאֲדָמָה וְלֹא־תְשַׁכֵּל לָכֶם הַגֶּפֶן בַּשָּׂדֶה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת:
יב וְאִשְּׁרוּ אֶתְכֶם כָּל־הַגּוֹיִם כִּי־תִהְיוּ אַתֶּם אֶרֶץ חֵפֶץ אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת: יג חָזְקוּ עָלַי דִּבְרֵיכֶם אָמַר יְהוָה וַאֲמַרְתֶּם מַה־נִּדַּבַּרְנוּ
עָלֶיךָ: יד אֲמַרְתֶּם שָׁוְא עֲבֹד אֱלֹהִים וּמַה־בֶּצַע כִּי שָׁמַרְנוּ
מִשְׁמַרְתּוֹ וְכִי הָלַכְנוּ קְדֹרָנִית מִפְּנֵי יְהוָה צְבָאוֹת: טו וְעַתָּה אֲנַחְנוּ
מְאַשְּׁרִים זֵדִים גַּם־נִבְנוּ עֹשֵׂי רִשְׁעָה גַּם בָּחֲנוּ אֱלֹהִים וַיִּמָּלְטוּ:
טז אָז נִדְבְּרוּ יִרְאֵי יְהוָה אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ וַיַּקְשֵׁב יְהוָה וַיִּשְׁמָע

*נ"א והרקתי *קמץ בז"ק

ת"א לז נדבכו. נככוח ו' שנח ק"ג קיומין ע' מכוח ר"ל לחנוח ח':

תרגום

אֶפְתַּח לְכוֹן יַת כֻּוֵּי שְׁמַיָּא וְאָחֵית לְכוֹן טוּבָא עַד דְּתֵיתְמְרוּן מַפָּת: יא וְאֶזְהַק לְכוֹן בְּמְחַבְּלָא וְלָא
יְחַבֵּל לְכוֹן יַת אִבָּא דְאַרְעָא וְלָא תַתְכֵּיל לְכוֹן גוּפְנָא בְּחַקְלָא אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת: יב וְיִשַׁבְּחוּן
יַתְכוֹן כָּל עַמְמַיָּא אֲרֵי תְהֹוֹן אַתּוּן בַּאֲרַע בֵּית שְׁכִנְתִּי וַעֲבִדִין בָּהּ רְעוּתִי אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת:
יג תְּקִיפוּ עֲלַי פִּתְגָמֵיכוֹן אֲמַר יְיָ וְאִם תֵּימְרוּן מָה אִסְתְּגֵינָא לְמֵלָּא עֲלָךְ: יד אֲמַרְתּוּן לָא לַהֲנָאָה
מִן דְּפָלַח קֳדָם יְיָ וּמָה מָמוֹן נְתָהֲנֵי לָנָא אֲרֵי נְטַרְנָא מַטְּרַת מֵימְרֵיהּ וַאֲרֵי הַלֵּכְנָא בְּמֵכִיכוּת
רוּחַ מִן קֳדָם יְיָ צְבָאוֹת: טו וְכַעַן אֲנַחְנָא מְשַׁבְּחִין רְשִׁיעִין אַף אִתְבְּנִימוּ עֲבִדֵי חֲטָאָה אַף
נִסְיוּ קֳדָם יְיָ וְאִשְׁתֵּיזָבוּ: טז בְּכֵן מְמַלְלִין דְּחַלַיָּא דַיְיָ גְּבַר עִם חַבְרֵיהּ וּשְׁמַע קֳדָם יְיָ וּגְלֵי קֳדָמוֹהִי

רש"י

(יא) וגערתי לכם באוכל. כמסיל ובגזם המוכל לכם מת מבוחת הסדמ והגפן: (יב) ארץ חפץ. מרץ שחפלי בה: (יד) שוא עבוד אלהים. על חנם נעבדנו כי לח נקבל שכר: קדורנית. בשפל רוח: (טו) ועתה אנחנו מאשרים וגו'. לחמתו עבדמוהו ושמרנו משמרתו ועשה רוחים חנו הרשעים מצליחים על כי מהשריט חנו חותם על מעשה הרשעה: גם בחנו אלהים. לומר נרחה מה יוכל לעשות לנו וימלטנו מן הרעה ולח נכשלנו: (טז) אז נדברו וגו'. לחי משיב על דבריכם לז בעשות הרשעי' רשעה והטובים הלכו קדורנית מפני שנבזרו ירחי ה'

מצודת ציון

ארובות. מלשון כחו ולחבות השמים בשחקו (בלחשים ז'): והריקותי. ענין הזלה ושפיכה כמו על הלחן יריקו (קהלת י"ל): בלי. הוח כמו לל ולח: די. ענין הספוק: (יא) וגערתי. ענין זעקה וגיהה: תשכל. ענין חסרון הפרי והוח ענין שוחלה ממחוסר פנים הנקרח בלשון: (יב) ואשרו. ענין הלול ושבח כמו לחבני הלים (מהלים ל"): חפץ. ענין רלון: (יג) חזקו. ענין קשיו: (יד) שוא. ענין רים: בצע. ענין פועלה כמו מה בלע (יואל ד') וכ"ל בלוח ובכעשה: (טו) מאשרים. מבנחים: נבנו. נל' בנין: בחנו. מלשון בחינה ונקיון: וימלטו. ענין הלנה: (טז) ויקשב. ענין המזנה:

מצודת דוד

ארובות. מלוות כמו ולחבות השמים בשחקו (בלחשים ז'): והריקותי. ענין הזלה ושפיכה כמו על הלחן יריקו (קהלת י"ל): בלי. הוח כמו לל ולח: די. ענין הספוק: (יא) וגערתי. ענין זעקה וגיהה: תשכל. ענין חסרון הפרי והוח ענין שוחלה ממחוסר פנים הנקרח בלשון: (יב) ואשרו. ענין הלול ושבח כמו לחבני הלים (מהלים ל"): חפץ. ענין רלון: (יג) חזקו. ענין קשיו: (יד) שוא. ענין רים: בצע. ענין פועלה כמו מה בלע (יואל ד') וכ"ל בלוח ובכעשה: (טו) מאשרים. מבנחים: נבנו. נל' בנין: בחנו. מלשון בחינה ונקיון: וימלטו. ענין הלנה: (טז) ויקשב. ענין המזנה:

ארובות. מלוות כמו ולחבות השמים בשחקו (בלחשים ז'): והריקותי. ענין הזלה ושפיכה כמו על הלחן יריקו (קהלת י"ל): בלי. הוח כמו לל ולח: די. ענין הספוק: (יא) וגערתי. ענין זעקה וגיהה: תשכל. ענין חסרון הפרי והוח ענין שוחלה ממחוסר פנים הנקרח בלשון: (יב) ואשרו. ענין הלול ושבח כמו לחבני הלים (מהלים ל"): חפץ. ענין רלון: (יג) חזקו. ענין קשיו: (יד) שוא. ענין רים: בצע. ענין פועלה כמו מה בלע (יואל ד') וכ"ל בלוח ובכעשה: (טו) מאשרים. מבנחים: נבנו. נל' בנין: בחנו. מלשון בחינה ונקיון: וימלטו. ענין הלנה: (טז) ויקשב. ענין המזנה:

אם לא. הוח ענין שבועה כמו לם לח נחיה כניס וגו' (יחעיה ה') וכ"ל הכיחי בשבע שחחתם לכם בשכר זה לח לחכוחת הסמיים ולחפוך דרך סם לכם בכה והוח ענין נוחמ"ן והפלגה: עד בלי די. כ"ל כ"כ יהנו החכוחות עד שלח יהיו הנגמות די להם להחזיק לח הכל: (יא) וגערתי לכם. בעבוכם לנגר שהלכבה לחוכל החנוחה ולח יחמיס עוד וגו': ולא תשכל. כ"ל הגפן לח חחניב לכם לח פריה: (יב) ואשרו וגו'. לחומות יחמכם לבי חכנים ההלחה: כי תהיו אתם ארץ חפץ. כ"ל לחלכם תהיה לכן המלחה חפץ ולכן יוכנים כי לח מחסר כל בה: (יג) חזקו וגו'. כ"ל דבריכם חזקים וקשים עלי: ואמרתם. ולח חלמרו מה נדבכנו עליך: (יד) אמרתם. כ"ל לבזיב לכם זהו מה שחמרתם דבר זוח הוח לעבוד לח חלהים כי לבי רוב כוחמוחו לח יחבב בעיניו עבודת החלם חבל בעבר יקודו: ומה בצע. חו מה מועלת לח לנו חבר שומרנו הכבים שלוה לבחוב ולבר הלכנו קדוכנים בחום ובהכנעה ובכלו יחמרו לו חינו מבניח בשבילם חו חינו מבלם גחול המעשה: (טו) ועתה. כ"ל הוחיל ושבה בלינו בלין חועלת לבחוב ומבחים כחקים להמנו מבחים לח החכבים הזדים בלח הבנו על מעמת התיכה: גם נבנו. כ"ל מובה כחולה לח לעובי הכבעה כי גם המה קיימים בבינן וגם בהנו לח ילחים לבעת לח יוכל לח עוגם לל עון והכה נמלטנו מן העוגם ולח הביחם והמה ח"ל בעובי ועמהו על המקיכה: (טז) אז נדברו יראי ה'. בזה יבוא על למכיחם לומר הנה דעו כי לז כבמעמנו יחלי ה' דבכי הכבעים ההם המעוכלים קביקות וחלוחות כדבכו גם הם לים

וַיִּכָּתֵב סֵפֶר זִכָּרוֹן לְפָנָיו לְיִרְאֵי יְהוָה וּלְחֹשְׁבֵי שְׁמוֹ: יז וְהָיוּ לִי
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת לַיּוֹם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה סְגֻלָּה וְחָמַלְתִּי עֲלֵיהֶם
כַּאֲשֶׁר יַחְמֹל אִישׁ עַל־בְּנוֹ הָעֹבֵד אֹתוֹ: יח וְשַׁבְתֶּם וּרְאִיתֶם בֵּין
צַדִּיק לְרָשָׁע בֵּין עֹבֵד אֱלֹהִים לַאֲשֶׁר לֹא עֲבָדוֹ: יט כִּי הִנֵּה הַיּוֹם
בָּא בֹּעֵר כַּתַּנּוּר וְהָיוּ כָל־זֵדִים וְכָל־עֹשֵׂה רִשְׁעָה קַשׁ וְלִהַט אֹתָם
הַיּוֹם הַבָּא אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֲשֶׁר לֹא־יַעֲזֹב לָהֶם שֹׁרֶשׁ וְעָנָף:
כ וְזָרְחָה לָכֶם יִרְאֵי שְׁמִי שֶׁמֶשׁ צְדָקָה וּמַרְפֵּא בִּכְנָפֶיהָ וִיצָאתֶם
וּפִשְׁתֶּם כְּעֶגְלֵי מַרְבֵּק: כא וַעֲסוֹתֶם רְשָׁעִים כִּי־יִהְיוּ אֵפֶר תַּחַת

*נ"א כי במתג ומקף

ת"א ויכתב. מגיהה ע': ושמתם וגו'. מגיהה ע'. כי וגו'. נדפיס מ' סנהדרין ק"י עכ"ום ד': חכמה. מעניית מ' נדפיס מ' עכ"ום ד': ועקומים וגו'. כ"ה י"ז:

תרגום

וְאִתְכְּתִיב סֵפֶר דְּכָרְנָא קֳדָמוֹהִי לְדַחֲלַיָּא יְיָ וּלְדְמַחֲשְׁבִין לִשְׁמֵיהּ: יז וְיִהְוֹן קֳדָמַי אָמַר
יְיָ צְבָאוֹת לְיוֹמָא דִּי אֲנָא עָתִיד לְמֶעְבַּד סְגוּלְתָא וַאֲחוּס עֲלֵיהוֹן כְּמָא דַּאֲחוּס גַּבְרָא עַל בְּרֵיהּ דְּפָלַח
יָתֵיהּ: יח וּתְתוּבוּן וְתֶחֱזוֹן בֵּין צַדִּיקָא לְרִשְׁעָיָא בֵּין הַפָּלַחוּ קֳדָם יְיָ לְדְלָא פָלַחוּ קֳדָמוֹהִי:
יט אֲרֵי הָא יוֹמָא אָתָא בָּעֵר כְּתַנּוּרָא וִיהוֹן כָּל רַשִׁיעַיָּא וְכָל עָבְדֵי חֲטָאָה חַלָּשִׁין כְּקַשָּׁא וְלַהֲטֵיהּ
יַתְהוֹן יוֹמָא דְּאָתֵי אָמַר יְיָ צְבָאוֹת דְּלָא יִשְׁבּוֹק לְהוֹן בַּר וּבַר בַּר: כ וְתִדְנַח לְכוֹן דְּחָלֵי שְׁמִי
שִׁמְשָׁא בִּזְכוּ וַאֲסוּתָא בִּכְנָפָהָא וְתִפְּקוּן וְתִטְלוֹן כְּעֻגְלֵי רְבָקָא: כא וּתְדוּשׁוּן רַשִׁיעִין אֲרֵי יְהוֹן קְטָמָא

רש"י

שלא לדבק במעשיהם הרעים ולמי לא נכתבו דבריהם מלפני ומע"פ שאינו ממהר להשיב גמול כי הקשבתי ושמעתי ולויתי לכתוב להם ספר זכרון והיו לי דבריהם מקויימים: (יז) **ליום אשר אני עושה סגלה.** לשם תגרתי וכתחתי לשלם גו גמולו ושם תרתם לתיק לרשע: **סגולה.** תורה תיעשנו"ת בלע"ז: **(יט) כי הנה היום בא.** יום זה לשון שמח שכך תמרו חכמים אין ביניהם לעתיד לבא אלא הקדוש ברוך הוא מוליח חמה מנרתיקה ורשעים נהומים בה ולדיקים מתרפאים בה וזהו שנאמר וזרחה לכם ירחי וגומר: **שרש וענף.** בר ובר בר: **(כ) ופשתם.** ל' שוטן כמו כי תפושו כעגלה דשה (ירמיה נ'): **כעגלי מרבק.** שכנכסים לרפתה לפטם קופיל"ח בלע"ז: **(כא) ועסותם.** וכשאתם לשון מעוך והומה לו ושם עשו דדי

מצודת דוד

של נעשו המוסלים ומומים בדבריהם הלל' עד שמלאו בדעתם
כי כל דבריהם מקפח על לשונם ופיו ול' העם לחזק
להקשיב מעשיהם ושמעם ויכתבם על ספר להיות זכרון לפניו
ליראי ה' ולחושבי שמו להתבונן בהנהגתו כמו שמעון לא יקופח שכרם
לעתיד וכמ"ש ונשמע היטב ימלט עמך כל הנמלט כתוב בספר
(דניאל י"ב): (יז) והיו לי. מאמריהם יהיו שמורים אללי עד
היום אשר אני עושה עליו סגולה' הוא יום הגמול שעל היום
ההוא יאלור מעשה בני אדם בשלם לכל איש כמעשהו: **וחמלתי.**
אז אחמול על ירחי ה' כאשר יחמול איש על בנו הנזהר
בעבודתו: (יח) **ושבתם.** כ"ל עם כי עתה רואים לוחם הזדים

מצודת ציון

ספר. מגילה: **ולחושבי.** מלמון מחשבה: (יז) **סגולה.** ענין
חולק כמו וסגולת מלכים (קהלת ב'): **וחמלתי.** ענין רחמנות:
(יט) **בוער.** ענין שרפה: **קש.** הוא ההבן הדק: **ולהט.** ענין
שרפה והתלהבות כמו אם לוהט (תהלים ק"ל): **לא יעזב.** לא
ינים: (כ) **ופשתם.** ענין רבוי וכ"ל רבוי הבשר וכן כי תפושו
כעגלה דשה (ירמיה נ'): **מרבק.** כן יקרא היה העגלים מקום
שמאכילים שם וכן ועגלים ממרק מכבק (עמוס ו'): (כא) **ועסותם.**
ענין מיעוך וכמישה וכן ועשקים כמוני (ש"ב ה') והוא המיץ מן
הדמונים לשון יקרא כן ע"ש שמעכים וכותשים הדמונים להוליח

כספר. מגילה: **ולחושבי.** מלשון מחשבה: (יז) **סגולה.** ענין
חולק כמו וסגולת מלכים (קהלת ב'): **וחמלתי.** ענין רחמנות:
(יט) **בוער.** ענין שרפה: **קש.** הוא ההבן הדק: **ולהט.** ענין
שרפה והתלהבות כמו אם לוהט (תהלים ק"ל): **לא יעזב.** לא
ינים: (כ) **ופשתם.** ענין רבוי וכ"ל רבוי הבשר וכן כי תפושו
כעגלה דשה (ירמיה נ'): **מרבק.** כן יקרא היה העגלים מקום
שמאכילים שם וכן ועגלים ממרק מכבק (עמוס ו'): (כא) **ועסותם.**
ענין מיעוך וכמישה וכן ועשקים כמוני (ש"ב ה') והוא המיץ מן
הדמונים לשון יקרא כן ע"ש שמעכים וכותשים הדמונים להוליח

בין עובד וגו'. כעל הדבר שמ"ש: (יט) **כי הנה היום בא.** היום המספר הנא יבוא כתנור שלא שם לעשות כליה בכשעים ויהיו נוחי להקרא קש ולהבה שם היום הנא שלהט לותם עד שאר לא ישאיר להם שורש וענף כ"ל לא ישאר מהם זכרון מה: (כ) **וזרחה לכם.** אבל לכם יראי שמי תזרח שמש לקרב כ"ל הקרבה שעשיתם ישיב לכם כשתם והוא ענין אחל לומר מלות הלוך' בעלמ' תשלם לכם גמול טוב: **ומרפא בכנפיה.** בזריפה יהיה לכם רפוי' והענוג ודומה פרישת הלוך וכיוצאה לבריאת הכתובים כי השמש יפרוש לוחו על הלכן ככתובים הבלומות וכן נאמר כשאר פרוש על הכריס (יחזל ג') : **ויצאתם.** בכל מקום שאמרו ותצאו מחשבתו בעוד והתכבד בשבר ושומן כעגלים **המשמנים** שאוכל יהיה הדיר שלהם: (כא) **ועסותם רשעים.** לחם תמעכו ותכחשו לא תכשעים כי הם יהיו לאבר מוצח

כַּפּוֹת רַגְלֵיכֶם בְּיוֹם אֲשֶׁר־אֲנִי עֹשֶׂה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: כג זִכְרוּ
תּוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדִּי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֹתוֹ בְּחֹרֵב עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל חֻקִּים
וּמִשְׁפָּטִים: כד הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֵת אֵלִיָּה הַנָּבִיא לִפְנֵי בּוֹא
יוֹם יְהוָה הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא: כה וְהֵשִׁיב לֵב־אָבוֹת עַל־בָּנִים וְלֵב בָּנִים
עַל־אֲבוֹתָם פֶּן־אָבוֹא וְהִכֵּיתִי אֶת־הָאָרֶץ חֵרֶם:

*נ"א אשר במונח *נ"א ז' רבתי

ת"א זכרו. שנת כ"ג: והשיב וגו'. עדיות שם:

י ת ק ק סימן

הנה אנכי שלח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום יהוה הגדול והנורא:

תרגום

תְּחוֹת פָּרְסַת רַגְלֵיכוֹן בְּיוֹמָא דִּי אֲנָא עָבִיד אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת: כג אְהַדְּרוּ אוֹרַיְתָא דְמֹשֶׁה עַבְדִּי דִּי פַקֵּדִית וֲתֵיהּ בְּחוֹרֵב עַל כָּל יִשְׂרָאֵל לָאַלְפָא וַתְחוֹן קְיָמִין וְדִינִין: כד הָא אֲנָא שָׁלַח לְכוֹן יַת אֵלִיָּה נְבִיָּא קֳדָם מֵיתֵי יוֹמָא דַּעֲתִיד לְמֵיתֵי מִן קֳדָם יְיָ רַבָּא וּדְחִילָא: כה וְיָתִיב לֵב אֲבָהָן עַל בְּנִין וְלֵב בְּנַיָּא עַל אֲבָהָתְכוֹן דִּלְמָא אֶתְגְּלֵי וְאַשְׁכַּח כָּל אַרְעָא בְּחוֹבָהָא וַאֲמְחֵנָה גְּמִירָא:

רש"י

בסוליקן (יהוקאל כ"ג): (כד) **והשיב לב אבות.** להקב"ה: **על בנים.** על ידי בנים ילמד לבניס לדרך מהסבה ורלון לכו והדבר לל מבוחיכם לשמוע בדרכי המקום וכן לב בניס על מבוחס כך שמעתי מפמו של ר' מנחס ורבוחינו לרפוחו בפרסס עדיות לשוס שלוס בעולס:

מצודת ציון

העין: **כפות.** כמו שבעתים היל נקבל קף היל כן שבתיס הכבל נקבל קף הכבל: (כב) **בחורב.** הוא הר סיני: **על כל ישראל.** בעבור כל יבבלל: (כג) **לפני.** קודס: (כד) **והשיב.** מלשון הסובה: **על בנים.** כ"ל על ידי בניס לו על הוא כמו עס: **חרם.** ענין כליתה ואבדון כמו ומכס לל יהיס עוד ויבבה יהושלים לבטח (זכריה י"ל):

מצודת דוד

תחת כפות רגליכס ותכתקו לומס: **ביום אשר אני עושה.** זס יהיה ביום הגמול לשכר מני מייעד לומו: (כב) **זכרו תורת משה עבדי.** כ"ל הואיל ותקבלו גמול עוד לכן בכל דור ודור זכרו התורה שנתן משה עבדי כי בשמיעת' תקבלו הגמול: **אשר צויתי אותו.** ולא מלבו תמכה: **על כל ישראל.** כ"ל לא לזקו לבד לוייתי המוכה כ"ש על כל יבבלל שיקיימוה כולס בין החקים כס הדבנים שלא נודע טעמן והשנן מביא עליהס

בין המשפטים והס הדבנים המודעים בטעמס: (כג) **הנה אנכי שולח.** כ"ל בזכות התורה תשלח לכס: **את אליה הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא.** הוא יום הגמול: (כד) **והשיב.** הוא יביא לב האבות למקום על ידי הבניס וגו' כי הס"ה יהיה על ידו כמ"ש כ"ל וכאיתה בני האבות תשב הס חייס וקיימים בזמן ההיל לז הבניס ההס תשב יעמדו בתתיה יפצרו לאבותס לוניתס גמול הנפשי ועי"ז יביאום הנביא שלא ס' וכן יביא לב הבניס ע"י שאותס העומדים בתתיה כי הס יפצרו לבניהס לוניתס הגמול וכזה יביא לותס לב' לו לבדו לומר שיביא האבות עס הבניס והבניס עס האבות כולס יחד וכשל הדבר לחזק הענין: פן אבוא. כ"ל לזה תשלח את אליהו הנביא בשבי בוא יום ה' כי בן בשאבות תבי ביום ההוא בשלח ועדיין לא שבו לבה לת כל יושבי הארץ בשכס ואבדון לכן תשלח מקודס לת אליהו להשיב לותס תלי להיות נכונים לקבלת גמול העוב:

סכום פסוקי תרי עשר

הושע מאה ותשעים ושבעה. **ורגלך** לא **בצקה** סימן: **יואל** שבעים ושלשה. **שלחו מגל** סימן: **עמוס** מאה וארבעים וששה. **קמו** בניה סימן: **עובדיה** עשרים ואחד. **אך** טוב לישראל סימן: **יונה** ארבעים ושמונה. ישראל **עושה חיל** סימן: **מיכה** מאה וחמשה. **עלה** אלהים בתרועה סי': **נחום** ארבעים ושבעה. **יזל** מים סימן: **חבקוק** חמשים ושתה. **ולך** תהיה צדקה סימן: **צפניה** חמשים ושלשה. **גן** נעול סימן: **חגי** שלשים ושמונה. כי **אם גלה** סודו סימן: **זכריה** מאתים ואחד עשר. אשרי **כל ירא** יי סימן: **מלאכי** חמשים וחמשה. ויעקב **הלך** לדרכו סימן:

סכום הפסוקים של כל שנים עשר נביאים אלף וחמשים. **כי שרית עם** אלהים סימן: וחציו. **לכן** בגללכם **ציון שדה תחרש**. וסדרין עשרים ואחד. **ולכבוד אהיה** בתוכה סימן:

1

Шуцманъ Мейеръ Аль

Сергей

1.

2.

3.

Ротмистръ

Поручикъ

Подпрапорщикъ

Прапорщикъ

Унтеръ-офицеръ

Вахмистръ

Фельдфебель